VERSEGHY FERENC SZÉPPRÓZAI MŰVEI

CSOKONAI KÖNYVTÁR. FORRÁSOK
(Régi kortársaink)

20.

Sorozatszerkesztők:
Debreczeni Attila, Imre Mihály,
S. Varga Pál

A borítón:

A TUDÁS FÁJA

(Címlapnyomtatvány és könyvdísz XVII–XVIII. századi
debreceni nyomtatványokban)

Verseghy Ferenc szépprózai művei

Sajtó alá rendezte:
BÉRES NORBERT

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2018

A kötet az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében jött létre. Megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma támogatta.

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága által elismert kritikai szövegkiadás.

Lektorálta:
DONCSECZ ETELKA

© Béres Norbert, 2018
© Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen University Press, 2018

ISSN 1418-3242
ISBN 978 963 318 722 7

Kiadta: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
Debreceni Egyetemi Kiadója, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató
Tervezőszerkesztés: Juhászné Marosi Edit
Készült Debrecenben, 2018-ban

Tartalom

SZÖVEGEK
Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései [I.] 9
Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései [II.] 53
Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései [III.] 101
Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember 113
Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György 247
Vak Béla, a' magyarok királlya 363
Almarék erdélyi herczeg, avvagy a' szebeni erdő 407
[Siroki Mariska és Viszneki László] 455

FÜGGELÉK
Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak
Élete és Vélekedései 465

JEGYZETEK
Bevezetés. „Mulatságot akart ő a magyaroknak szerezni".
A Verseghy-próza kontextusairól 469
Jegyzetek az egyes művekhez 485
Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései [I–III.] ... 485
Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember 509
Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György 522
Vak Béla, a' magyarok királlya 536
Almarék erdélyi herczeg, avvagy a' szebeni erdő 544
[Siroki Mariska és Viszneki László] 555
Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak
Élete és Vélekedései 558

Rövidítésjegyzék 559
Bibliográfia 561
Névmutató 577

SZÖVEGEK

NAGY NEVEZETŰ ÉS NAGY TEKÍNTETŰ
KOLOMPOSI

SZARVAS GERGELY

ÚRNAK,
MOSTOHA ÜKÖMRŰL KEDVES
URAM BÁTYÁMNAK

VÍG ÉLETE

ÉS
NEVETSÉGES

VÉLEKEDÉSEI,

MELLYEKET RÉSZÉNT SAJÁT SZÁJÁBÚL VAGY HITELES EMBEREKTŰL HALLOTTAM, RÉSZÉNT PEDIG SZÓRÚL SZÓRA KÖZLENDŐ ÍRÁSIBÚL TANÚLTAM.

ELSŐ KÖTETKE.

Találtatik Pestenn a' Váczi Útzában, Hart-
Leben Konrád Adolf Könyvárosnál.
1804.

– Avidos vicinum funus ut aegros
exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
sic teneros animos aliena opprobria saepe
absterrent vitiis.

HORATIUS
Sat. IV.

NAGYSÁGOS ASSZONYOM!

MÉLY tiszteletem utánn tellyes bizodalommal kérem Nagyságodot, vegye e' munkácskát – –

„Talán erszényemnek kegyes szárnyai alá?"

Nem, Nagyságos Asszonyom! mert én tapasztalásombúl tudom, hogy méreg drága minden, és hogy mennél nagyobb az ember, annál többet emészt. Most tehát eggy illy nagy Könyvnek kinyomtatását megfizetni, nem csekélység

„Vagy tán kegyelmes pártfogásom alá?"

Ezt Nagyságodtúl majd csak akkor fogom alázatosan kérni, ha talán lármát ütnének ellene azok, kik a' tűkröt azért akarják porrá tapodni, mivel jól mutat. Hanem vegye, kérem, magához, mikor a' falura kimegy, hol játszó társaságok, theátrumok és minden egyéb városi mulatságok nélkűl szűkölködni szokott. Nevetségessében – alázatosan megkövetem, hogy azt a' ridicule *nevű tarisznyácskát módosabb szóval ki nem ejthetem nyelvünkönn, melly az efféle külföldi hasznos productumoknak szerencsésb elnevezésében még járatlan, – Nevetségessében, mondom, könnyen elfér, és ha unalmas óráiban komor orczáját eggykét mosolygásra győzi, nem csak szerencsémnek, hanem még különös dücsősségemnek is fogom tartani.*

„Szerencséjének és dücsősségének?"

Kérdezni méltóztatik Nagyságod.

Nincs külömben, Nagyságos Asszonyom! Szerencsémnek azért, mivel az emberekkel szeretek jót tenni. Valamint pedig nem tudok alacsonyabb embertelenséget, mint a' Jámbor' szeméből fájdalmas könyhúllajtásokat facsarni, úgy nem ösmerek ellenben kellemetesebb jótéteményt, mint a' szenvedőt – és kicsoda nem szenved a' világonn? – édes örömre fakasztani.

Dücsőségemnek pedig azért, mivel sokkal könnyebb az embert sírásra birni, mint nevetésre; a' nyíltt eszű és módos nevelésű embert pedig, a' minőnek Nagyságodot ösmerem, csak szíves mosolygásra is édesíteni, sokkal nagyobb mesterség, hogysem a' szomorú Játékok' Szerzői eszekkel felérhetnék. A' régi üdőkben elég volt eggy asztali bolond arra, hogy eggy nagy úri gyülekezetet mulasson; sőt még most is elég a' nyári theátrumban egy arlecchino, hogy a' köz népet megkaczagtassa. De a' mai Dámákot és Urakot mosolygásra birni, bizonnyára nem bolondnak sem arlecchinónak a' dolga.

Csókolom alázatosan Nagyságodnak kezeit, kinek egyébaránt is vagyok, még élek,

alázatos szolgája,
Én. m. p.

Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak víg élete és nevetséges vélekedései

AZ ÉRDEMES OLVASÓHOZ ELŐJÁRÓ BESZÉD IS, NEM IS.

KICSINYSÉGEMTŰL fogva tudom, hogy a' jó bornak nem kell czégér, ifiú koromtúl fogva pedig, hogy Előjáró Beszéd nélkűl még a' legjobb könyvnek sem kell szűkölködni, ha azt akarjuk, hogy otthon ne maradgyon, mint a' rút leány. Errevalónézve, mihelyt e' könyvnek titulussát sok titkos gondolat-habzások és szó-rostálások utánn egynehány tudós barátimnak segedelmével in plena sessione megcsináltam, legfőbb gondom az vólt, hogy egy jó prefátzióra szert tehessek.

Elővettem e' végből sok régi deák és görög classicus könyveket, mellyek' elejébe az újjabb classicus Írók temérdek sok, szebbnél szebb és tudósabbnál tudósabb előjáró beszédeket készítettek, 's mindegyikből egynehány előjáró periodust kicsenvén, olly gyönyörű prefátiót csináltam, hogy magam sem tudtam elegendőképpen sem csudálni sem érteni.

Méltoztasson az Úr, Olvasó Uram! magában eggy nagy kertet képzeni, a' micsodás a' Pesti Prater, és ennek eggy nagyobb térségénn tíz vagy tizenkét bandát, mellyek egymástúl két vagy háromszáz lépésnyire állyanak és úgy musikállyanak, hogy mindenike másmás nótát vonnyon vagy fújjon. Melly gyönyörű, melly fülköcsögtető, melly szívolvasztó volna ama' cháosz, melly az Úrnak, Olvasó Uramnak érzékenységeit csiklandaná. Lehetetlen vólna bizonnyára, kaczagásra nem fakadnia örömében, lehetetlen vólna, elkerűlnie az agytompító ájúlást, ha füleit be nem fogná.

Illyen lett az én Előjáró Beszédem, ammint egyszerre az tünt eszembe lövékeny súgár gyanánt, hogy előre okosan beszélleni lehetetlen arrúl, a' mit az ember maga sem tud. Mikor az én kedves Uram Bátyám született, én még akkor nem vóltam a' világonn, és így sem születésérűl sem nevelésérűl semmit sem szóllhatok mindaddig, még ezekrűl valamit saját szájából nem hallok. Attúl fogva pedig, hogy én születtem, azon szempillantásig, mikor ő Pestenn mindenestűl letelepedett, csak egyszer volt szerencsém látni kis koromban, mikor Pestre ökröket hajtott. Ifiúságárúl és férjfi korárúl is tehát tőle kell tudósításokot várnom, minekelőtte azokrúl valami bizonyost mondhatok.

Azt az eggyet tudom az anyám' beszédgyéből, a' ki familiánknak e' híres tagját sokszor emlegeti, hogy legény korában eggy földes Uraságnál szolgált, a' kastélybúl eggy szép szobaleányt elvett, szarvas marhákkal való kereskedésbe bocsátkozott, 's magát elvégre úgy felvette, hogy körűlbelűl hozzá fogható gazda nem volt. Felesége meghalálozván, eggy pár gyermeket pedig a' földes Úr magáénak fogadván, elköltözött az öccséhez, a' ki eggy kis helységnek még most is érdemes mestere, kántora és nótáriussa,'s kivel külömbféle kereskedésbéli speculátiókba ereszkedett. De azonnkivűl ezen ifiú tudós embernek más hasznát is vette, addig gyakorolván magát vezérlése alatt a' magyar és deák írásban, még olly cultivátus ember lett, hogy akármellyik pés nemes emberrel is megmérkezhetne.

„Pés nemes emberrel?"

Igen is, Öcsém Uram! Ez nem új szó, hanem csak annyibúl, hogy akkorában kezdett vele Nemesseinknek nemesebb része élni, mikor a' P betűvel kezdődő neveknek, mint: *pípa, pohár, pénz, puska, palaszk, pisztoly, paripa* 's a' t. ösmeretségével meg nem elégedett, hanem azokba a' tudományokba is betekíntett, mellyeknek nevei az ábéczének külömbféle betűivel kezdődnek.

Ezek így lévén, mivel minden embernek gyermekkora egész életének előjáró beszédgye, engedgye meg az Úr, Olvasó Uram! hogy Kolomposi Szarvas Gergely Uram Bátyámnak gyermek esztendeirűl semmit sem tudván, Prefátiómot is későbbre haggyam.

„Hisz ebben nem a' Hérosnak gyermekkorárúl, hanem a' jelenvaló munkának közre bocsátásárúl kellene szóllani: hogy p. o. szép papírusonn, szép betűkkel, kötetenkint, fertály esztendőnkint vagy holnaponkint, olly ócsó áronn ammint csak lehet, sok jó barátoknak kívánságára 's a' t. fog közre bocsátatni."

Megkövetem az Urat! ezek részént nem hozzám, hanem a' Kiadóhoz tartoznak, részént jövendő dolgok, mellyekrűl előre semmi bizonyost nem lehet igérni, eggy általlyában pedig az Olvasó Uraktúl függnek. Mert ha ezek a' Könyvnek kötetkéit frissen veszik és jól megfizetik, a' Kiadó is frissen és szépen fogja nyomtatni és általam készíteni. Eggy szóval: mink ketten, a' Kíadó tudniillik és én, úgy fogunk mindenkor tánczolni, ammint a' Vevő Urak hegedűlni fognak.

A' MUNKÁNAK A' KEZDETE.

ENGEDGYE meg, kérem, a' Leányasszony, hogy – – –

„Kivel beszél az Úr? Nem vagyok én szolgáló, hogy leányasszony titulással mocskollyon."

Ezt én nem tudtam, kedves Kisasszonykám! ruhájárúl pedig meg nem ösmerhettem, sem szeméből ki nem nézhettem; mert hiszen maga méltóztatik látni, hogy a' szolgálók úgy hurczollyák magok utánn selyem vagy patyolat ruháiknak farkait még a' büdös pocsolyákonn és útsza-csatornákonn is, mint a' Kisasszony vagy akármellyik más Dáma, a' ki hintóban járni nem méltóztatik; és hogy egyébaránt magokot módosabbaknak tudgyák mutatni, mint a' kevélyen neveltt – – – –

„Hm! az ugyan igaz! De vegye fel az Úr azt, hogy ezek a' selyem és patyolat ruhák nem a' szolgalóké, hanem asszonyaiké; és hogy e' szerint csak nagy külömbség van még is eggy szolgáló és eggy – – –"

Asszonyaiké? Hogyhogy lehet ez?

„Boldog Isten! Az Úr könyvet akar irni és még ezt sem tudgya. A' mi szomszédságunkban lakik eggy asszony. Ő magát nagyságoltattya ugyan, de az Ura sem nem több, sem nem kevesebb eggy böcsületes de szegény furirnál. A' minap a' szolgálójával öszve-találkozok, és látom, hogy az asszonyának selyem ruhájában páváskodik. Boris! hisz ez a' ruha a' te asszonyodé? – Az egész hétenn, feleli a' leány; de ma az enyém, mert vasárnap van. – Hogy a' manóban? – Úgy hogy minden vasárnap és ünnepenn dél utánn én vagyok a' Nagyságos Asszony, ő pedig otthon a' gyermekekre vigyáz. – Eredgy, ne beszélly hiábavalót. Az asszonyod mulatságra ment, te pedig azonban lopva nyövöd a' ruháját. – Kövesse meg magát a' Kisasszony! én lopva más' ruhájában az egész világért nem járnék. Mikor beszegődtem hozzá, öt egész forintot engedtem el neki, ha ünnepenn és vasárnaponn nem átallya, hogy a' templomba és sétálni az ő ruhájában mennyek. – Ő az öt forintnak jó hasznát veszi, mert szegény; nekem pedig ün-

neplő ruhát csináltatnom nem kell. Már most a' szolgálók,[1] a' hol csak lehet, mind így szegődnek be. Eggyik kéz a' másikot mossa. Vannak, édes Kisasszonykám! sok ollyan Kis Nagyságos Asszonyok, a' kik öt forintért ruhájokonn kivűl még férjeiket is arra köteleznék, ha lehetne, hogy a' szolgálókkal sétálni mennyenek. – És úgy is van; azt nekem az Úr elhiheti; mert én azutánn errűl több szolgálóval is beszéllettem. De mit is akart csak az Úr előbb szóllani? Követem, hogy szavába estem."

Én pedig köszönöm, hogy könyvemet a' Kisasszony illy fontos tudósítással meggazdagította. A' mi félbeszakadt szavamot illeti, engedelmet akartam arra kérni, hogy a' Kisasszony Uram Bátyám' képével megösmerkedtethessem.

„Kolomposi Szarvas Gergely Úréval?"

Igen is! Tessen feltekínteni arra a' portréra, melly a' két ablak között a' falonn függ. Fekete haja, vastag szemöldöke, macska szeme, sűrű bajússza, kék szakálla, szőrös mellye, micsoda tüzességet mutat! Azért íratta magát Uram Bátyám nyakravaló nélkűl eggy ingben. A' képíró elejénre szép dolmányt, övet és őtött mentét festett a' testére, ammint már most, mióta Pestenn lakik, járni szokott; de ő ezt meglátván: mi a' mennykövet gondol Kelmed? mondgya vala a' képírónak. Hiszen még a' legnagyobb télenn sem maradhatnék fűtött szobában ennyi ruha alatt. Hát még nyáronn? He, he, he! Irjon Kelmed engem' eggy ingben és nyakravaló nélkűl, ammint házamnál járni szoktam.

„Kolomposi Szarvas Gergely Uramnak rendes embernek kell lenni."

Maga víg ember és nem rossz szívű, vélekedései pedig többnyire különösek. De tessen csak a' Kisasszonynak még eggy tekintetet vetni a' portréjára. Erejét, melly olly nagy, hogy még a' bikával is szembe mer szállani, világosann hirdetik húsos karjai, nagy kezei, vastag újjai, széles vállai, és kurta nyaka; kivált ha hozzájok gondollyuk majdnem idomatlan czombjait, rövid lábait, tömött lábikráit és talabor talpait is. Most már a' hasa nagy, 's mivel magos soha sem vólt, ollyan gömbölyű, mint eggy nagy tengeri süldisznó. A' homloka ugyan keskeny és horpadtt, de azért az anyám még is nagyon okosnak tartya. Azt mondgya ő, hogy ebben a' kis homlokban parányi az ész, de hathatós, ammint a' borsrúl szoktuk mondani: kicsiny de erős. Ha oskolákot tanúlt volna, így szokta az anyám e' mondását befejezgetni, a' feje olly nagyra nőhetett vólna, mint eggy alföldi nagy tök, de azért okosabb még sem lett volna. Én az anyámnak ezen állítását mindaddig át nem tudtam érteni, még a' nagy külömbséget a' tudósság, bölcsesség és okosság között eszre nem vettem. – Gyere be!

„Köszönteni az Urat Szarvas Gergely Uram és ezt a' czédulát küldi."

Várj eggy kevésig Pista! mindgyárt elolvasom. – – – Mond szolgálatomot Uram Bátyámnak; azonnal tiszteletére leszek. – – – Követem a' Kisasszonyt; Uram Bátyámhoz kell mennem.

„Én az Urat nem tartóztatom. Köteles szolgálója."

Kívánok a' Kisasszonynak nyugodalmas éjszakát.

[1] *szolgál**ok**,* [Emendálva.]

A' CZÉDULA.

Harmad napja, hogy Uram Bátyám Pestre érkezett, 's az anyám olly szentűl meglátogattya mindennap dél utánn, mint reggel a' templomot. Nála ül most is, ammint a' czédulábúl látom, és minden bizonnyal irántam tanácskozik vele. Szeretném tudni mi az a' fontos dolog, mellyet velem közleni akar? Hm! mi volna egyéb az anyám' plánumánál? Több már esztendejénél, hogy házasodásra unszol, 's most Uram Bátyámmal, hihető, öszveszűrte a' levet ellenem. Rendes dolog, hogy a' szülők magok szeretnek gyermekeiknek feleségeket választani. Mikor ruhákot akarnak nekik csináltatni, ifiú testeikrűl vetetnek mértéket a' Szabóval; de mikor feleségeket akarnak nekik adni, saját szíveikhez szabják plánumaikot.

Illy tusakodások között elérkeztem Uram Bátyám' házához, ki a' viszontagvaló complementumok utánn így szóllott hozzám:

„Nem csak az anyádtúl, hanem más egyebektűl is hallottam már, hogy te a' magyar nyelvnek nagy bolondgya vagy. Tegnap eggy régi barátommal öszveakadtam a' kávéházban, hol éppen két meglett úri emberrel és eggy ifiú legénnyel beszélgettem. Barátom úgy ösmerkedtetett meg velek, mint bátyádot, és így a' szó igen természetesen reád fordúlt. Szeretik benned, hogy a' magyar írásban minden betűnek okát adod, 's ez által a' köz beszédnek gáncsait átláthatóképen, ammint mondgyák, felfödözöd. Ezt ugyan az ifiú legény elejénte szőrszálhasogatásnak nevezte, de minekutánna a' többiek nyájasan és még is minden sérelem nélkűl megmutatták neki, hogy kritikáidot csak azért nem szereti, mivel közrebocsátott könyvecskéiben sok illyen gáncsok vannak és hogy az embernek saját nyelvhibáit igen szép megvallani és megjobbítani, mihelyt átláttya, hogy ez nyelvünk' pallérozásának előmozdítására szolgál, elállott első állításától, és megigérte, hogy írásaiban a' tiszta magyarságra ő is ezentűl jobban vigyáz."

„Bajszfalvánn lakik eggy régi Bajtársom, Kénkövi Antal, az odavaló földes Uraságnak érdemes Tiszttartója, ki meg-hallván, hogy Pestre akarok költözni, eljött hozzám Kolomposra, 's megújjítván velem a' régi barátságot, azt kívánta tőlem, hogy a' mit Pestenn látok és hallok, irkállyam meg neki. Megigértem, ha ő is viszontag tudtomra adgya, a' mik Bajszfalvánn és az odavaló környékben történni fognak. Ő szépen ír magyarúl, én pedig, mint városi ember, még szebben akarnék írni, ha lehetne. Azért tehát tégedet akartalak kérni, édes Öcsém! hogy leveleimet, minekelőtte Kénkövinek elküldöm, rostálgasd meg, nem a' tárgyakra, gondolatokra vagy vélekedésekre nézve, mert ezekben én senkinek sem engedek, hanem csak a' magyarságra nézve. Fáradságodot ingyen nem kívánom.[2]"

Elgondolhattya az Úr, Olvasó Uram! melly nagyon megörűltem ezen ajánlásnak, útat látván nyílni arra, hogy Uram Bátyámnak víg életét és nevetséges vélekedéseit darabonkint kitanúlhassam. Előre küldvén dicséretim iránt egynehány protestátiómot, ajánlását elvégre felvállaltam.

Mióta élek, az anyám' orczájánn az örömnek olly világos nyomdokit nem láttam, mint ezen alkalmatossággal. De ő belső megelégedésének vallását nem annyira titkolni mint mellézni akarván, „Micsoda Kisasszony volt az, úgymond, a' kivel téged' otthon az Inas talált?"'s hallván tőlem, hogy a' Szabom' leánya volt a' contóval, mellyet ki is fizettem, elmosolyodott, és Uram Bátyámhoz fordúlván, kikérte magának, hogy látogatásaival, mikor jobb mulatság nélkűl szűkölködik, házunkot megtisztelni ne átallya. Uram Bátyám erre kezet csapott vele is, velem is; azutánn pedig kezembe adta az első levelet, mellyet Kénkövi Antal' számára készített. Ezt én otthon rendbe szedtem, és itt az Úrral, Olvasó Urammal szórúl szóra közlöm, de úgy hogy

[2] *ne**mk**ívánom*. [Emendálva.]

Uram Bátyámnak a' dolgot el ne árúllya. Ő az új magyar könyveket nem olvassa, mivel drágállya; az Úrnak, Olvasó Uramnak elárúlása nélkűl tehát soha meg sem álmodhattya, hogy Secretáriussával közlött leveleit nyomtatásban az egész világ olvassa.

KEDVES KÉNKÖVIM!

Pestre érkezvén tegnap előtt mindenestűl, első gondom az volt, hogy pugyillárist vegyek, mellybe az emlékezetre méltó dolgokot számodra feljegyezzem. Elmentem azutánn a' kávéházba, a' hová engem a' vacsora végett házmesterem igazított, 's elbámúltam azonn a' sok népenn, mellyet a' mulatságnak e' nyilvánvaló palotájában eggyütt találtam. Nemellyek a' sachnál ültek, némellyek a' bilyárdnál állottak; ezek kávéztak, amazok puncsoztak, mások meg újságokot olvasgattak. A' külömbféle embereknek vegyülete szép tekíntet volna, ha a' dohánynak kábító füstye úgy körűl nem venné őköt, hogy eggyiket a' másikától megkülömböztetni allig lehessen. A' szomszéd szobában terítve volt az asztal, 's egynehányan már ettek is nála. A' vacsorálás, beszéllgetés, 's a' jövőknek, mulatóknak és menőknek egymást felváltó külömbféle jelenései úgy elbámítottak, hogy csak éjfélkor jutott eszembe a' hazamenetel.

Házam a' külső várasban lévén, hol éjszaka lámpások égni nem szoktak, útamban, tudgya a' tatár, micsoda deszkahídra jutottam, melly alattam, mivel könnyű nem vagyok, szörnyű nagy ropogással letört. Két könyökömmel a' két szelső deszkára felakadván, mivel szinte csak a' középső szakadt le alattam, ki nem mondhatom, melly szörnyű szívszorongatásokat szenvedtem. Próbáltam elejénte könyökömmel felsegíteni magamot, de a' deszkák mód nélkűl meghajolván terhem alatt, féltem, hogy a' középső' példája szerint el ne törjenek, vagy legalább a' gödörnek partyairúl le ne csússzanak. Képzésem mind csak azzal fenyegetett, hogy t. sz. árnyékszék van alattam, de az eszem inkább mészgödörnek tartotta. Akár az eggyik akár a' másik legyen, gondoltam magamban, oda vagyok örökre, ha leszakadok.[3] Erre orditani kezdtem, mint a' vad oroszlyány, segítséget kértem, tüzet kiáltottam németűl, magyarúl, deákúl és tótúl, de mind haszontalan'.

Majd eggy egész órát töltöttem illyen szituátióban, 's karjaim már reszketni, torkom rekedni, szavam el-állani kezdett, ammint a' holdvilágot, nem tudom, kelni-e, vagy a' felhők[4] alól kiütni észre vettem. E' jelenés által vigasztalódtam ugyan, de igen keveset; mert tudtam, hogy emberi segítség nélkűl a' hold engemet a' veszedelemből ki nem vonhat. Még azt is óhajtottam elvégre, hogy bár csak most egyszer, legalább eggy kis fertályóráig, lunaticus lehetnék. Ammint azutánn világosabb lett körűlöttem, letekintek nagy hasam' széltében a' gödörbe, 's látom, hogy tiszta, és hogy fenekétűl csak eggykét arasznyira függnek lábaim. Eggyik könyökömöt a' deszkárúl levonván, és szélénn csak kezemmel fogódzkodván, alább próbálgatom ereszteni magamot, 's lábammal a' földet szerencsésen elérem. Lebocsátkozok egészen, elnevetem magamot, megvizsgálom az árkot, 's eggykét lépésnyire új falat találok benne, mellynek fogainn elvégre szerencsésen kimászok.

Más nap a' dolgot eggy régi jó barátomnak elbeszéllem, azt adván hozzá, hogy panaszt teszek. Mert az én vélekedésem az, hogy a' ki ollyan helyekenn, hol éjszaka emberek járnak, árkokot ás, köteles is legyen melléjek égő lámpásokot akasztani. De régi jó barátom azt felelvén, sőt meg is mutatván, hogy nem csak nevetséges esetemmel, hanem még nevetséges véle-

[3] *lesz**e**kadok.* [Emendálva.]
[4] *fel**k**ők* [Emendálva.]

kedésemmel is az egész váras' csúfjává teszem magamot, feltett szándékomtúl elállottam, 's inkább magamnak eggy zsebbevaló lámpást vettem.

Ah! kedves Kénkövim! hány ezer targyat találok én itt, mellyekkel mulathassalak. Mikor még ökrökkel kereskedtem, akkor nekem Pestenn semmi sem tünt szemembe egyéb ökröknél és mészárosoknál; de most! E' gondolat mindgyárt az első estve arra a' vélekedésre birt engemet, hogy az országokot és városokot minden ember csak saját szemeivel láttya, 's legottan próbákot is kezdettem tenni egynehány férjfiakonn, kik a' világot látták. Szóllottam más nap reggel eggy kapitánnyal, délben eggy franczia pappal, dél utánn a' bótban eggy kalmárral, estve pedig a' kávéházban eggy Gróffal, kik külső országokban sokat útaztak. A' kapitány allig tudott egyébrűl szóllani, hanem csak a' várakrúl, szánczokrúl, fegyverházakrúl, kaszármákrúl, szép asszonyokrúl, és amaz uraságokrúl, kik asztalaiknál megvendéglették; a' franczia pap a' templomokrúl és klastromokrúl; a' kalmár a' manufactúrákrúl, fabrikákrúl és a' nevezetesebb kereskedő házakrúl, a' Gróf pedig a' külső kabinétokrúl és a' kormányoknak külömbféle rendtartásairúl. Ezt nem azért mondom, mintha helyben nem hagynám, mert csak akkor mehet a' világonn minden jól, mikor saját svérájában marad minden rend és minden ember; hanem csak azért, hogy eggy embertűl nem lehet okosan azt kívánni, hogy mindenben járatos legyen. Bele tekínteni eggy keveset mindenbe jó, de tökélletességre csak eggy vagy két dologban ügyekezni, legtanácsosabb.

Mit csinálnak a' Bajszfalviak? Gyógyúl-e az öreg Úr? Tegnap eggy Prókátortúl eggy nevetséges esetet hallottam, melly külső várasunkban nem rég történt; de én ezt neked versekben akarom elbeszélleni, mivel tudom, hogy a' magyar cadentiáknak nagy kedvellője vagy. Isten hozzád! Írj mennél hamarább.

AZ ELSŐ VALLÁSTÉTEL.

Uram Bátyámnak parancsolattya szerínt ím! rendbe szedtem a' levelet.

„Köszönöm, édes Öcsém! köszönöm, még megszolgálhatom. 'S hát? – – – Mit is akartam csak mondani? – – – Úgy! Azt szeretném tudni, mivel tölthetném viszontag kedvedet? Van-e szükséged valamire? Szólly! egyenesen szólly, mint bátyádhoz!"

Ha meg nem bántanám Uram Bátyámot alázatos kérésemmel – – – –

„Dehogy bántasz! A' mi kitelhetik tőlem; azt szívesen megteszem; a' mi pedig rajtam nem áll, azt tőlem nem fogod kívánni."

Minden bizonnyal nem! Az anyámtúl, mióta eszemet tudom, sok dicséretét hallván Uram Bátyámnak, feltettem magamban, hogy az első Könyv, mellyet nyomtatásban kiadok, Uram Bátyámnak a' Biografiája lessz. De az anyám sem születésérűl sem eseteirűl semmi bizonyos dátumokot nem tud adni; azért – – – –

„Születésemrűl, édes Öcsém! ne sokat tudakozódgy. Én magam sem tudom, hol születtem? vagy ki volt az atyám és anyám? Arrúl az eggyrűl emlékezek, hogy az öreg Bajszfalvi' házában neveltek fel, és hogy a' cselédek árva Geczinek neveztek. Eszem megnyílván, eredetem iránt semmit sem nyomozhattam ki egyebet, hanem hogy a' Tekíntetes Úr, mikor egyszer Pestrűl az Asszonnyal haza felé útazott, eggy szegény asszonytúl megvett, haza vitt, és a' kocsisnéra bízott."

„Az öreg Bajszfalvinak szép jószágai és capitálissai voltak, 's mikor én már annyira felserdűltem, hogy körülötte Pázsi' képében forgolódhattam, sokszor hallottam tőle haragjában, hogy a' Tekíntetes Asszonnyal nem kapott többet háromezer forintnál, és hogy még ennek a'

kis summának is nem lett ura, hanem csak gondviselője, Panaszolta némellykor azt is, nem ugyan nekem, hanem csak magának az én jelenlétemben, hogy az Asszony, mihelyt az órrát a' várasba beüti, a' czifrálkodásra felettébb sokat kőlt, a' falunn pedig mind csak vendégeskedik."

„Azonban, Öcsém! maga az öreg Bajszfalvi sem volt sokkal jobb a' Deákné' vásznánál, csak hogy az ő hibái másfélék voltak. A' gazdaságot egészen tisztyeire bízván, ha némellykor vadászni nem ment volna, életét bizonnyára nem lehetett volna egyébnek tartani, hanem csak evésből ivásból és aluvásból álló vegyetátiónak, melly articulusokra nézve én, Kolomposi Szarvas Gergely, akkorában, hogy kenyerét ettem, nagyon vele tartottam."

„Az Asszonynak majdnem minden kilenczedik holnapban, ha nem kettő, legalább eggy gyermeke bizonyosan lett, kik közűl a' dajkák kezéből csak négy leány és végtére eggy fiú jött a' házhoz vissza elevenen. Ez a' fiú volt, a' ki mellett én azutánn, mikor oskolába járt, inaskodtam. Még ő a' régi könyvekből a' hajdani világot, vagy az újjakból azt az ideális világot tanúlgatta, mellyekben a' tudós emberek, a' kik könyveket írnak, a' felhők köztt tündérkednek, addig én a' mostani reális világgal akarván megösmerkedni, eggy özvegy asszonyhoz jártam, kit szolgálója nagyságolt ugyan azért, mivel férje, Pödrösi Gábor, minekutánna az ellenség előtt elesett, Adjutáns lett, de nekem ellenben nagyságolni szabad nem volt azért, mivel eggykét látogatásom utánn annyira megszeretett, hogy fiának fogadott."

„Az öreg Bajszfalvi meg akarván fiának ártatlanságát óni, eggy parányi várasba küldötte tanúlni, a' hol a' romlott és rontó fejér személyek ritkábbak szoktak lenni. De az én vélekedésem az, hogy mind haszontalan volt ügyekezete; sőt hogy fiának talán többre ártott, mintsem ha mindgyárt gyermek korában a' veszedelmekkel megösmerkedtette volna."

Követem Uram Bátyámot! ezt én magammal el nem hitethetem. A' ki a' veszélyt szereti, vesztét találllya benne.

„Hm! a' veszélyt szeretni és a' veszélyt ösmerni kétféle dolog énelőttem. Mit mondtálsza tegnap azokrúl a' népekről, mellyek a' tüzet nem ösmerték? Beszélld el nekem még egyszer, hogy megtanúlhassam. Nekem nagyon tetszett."

A' Marjánai szigetekben a' Spanyolok, *Buffon*' bizonysága szerint a' VI. könyvben, ha jól emlékezek róla – – – –

„No! akármellyik könyvben. Elég az, hogy bizonyíttya, és ha egyébaránt böcsületes ember volt, elhihettyük neki. Csak tovább!"

A' Spanyolok olly népre akadtak, melly a' tüzet nem ösmerte. *Plinius* is tesz illyen népekről VI. Könyvében emlékezetet. Sőt még az a' szokás is, melly sok régi nemzetnél megvolt, hogy tudniillik a' szent tüzet a' templomokban különös szorgalommal őrizték és táplálgatták – – – –

„Mint a' régi Rómaiaknál a' Vesztális Szűzek, úgye?"

Igen is, Uram Bátyám! Ez a' szókás is, mondom, bizonyos jele annak, hogy az efféle nemzetek a' tüzet valaha nem ösmerték, és hogy megösmervén, azonn voltak, hogy fenntarthassák.

„No, láddsza már most, édes Öcsém! Ezek az emberek, a' kik a' tüzet nem ösmerték, az első tüzet meglátván, újjokot minden bizonnyal megégették, mint a' gyermek, a' ki az égő gyertyába kap. Ezt én ugyan meg nem tudom ollyan emberekkel bizonyítani, a' minők azok a' te ösmerőseid, a' kiket imént megneveztél, mert én a' nagyon tudós emberekkel nem szeretek barátkozni. De mivel önnön magamrúl tudom, hogy az újjamot bizonyosan megégettem volna, azt hozom ki belőlle, hogy ők is az övéket minden bizonnyal megégették. Ha ellenben a' gyermek' elejébe égő gyertyát teszel, 's azt mondod vagy mutatod neki, hogy éget, nem eggy könnyen nyúl hozzá, ha csak nem olly szófogadatlan, mint én voltam. Mert én nevelőimnek még azt sem akartam hinni, hogy a' falat a' fejemmel át nem üthetem. Akár nevetsz, édes

Öcsém! akár nem, de én biz' el nem hittem mindaddig, még magam meg nem próbáltam; melly alkalmatossággal a' fejemet szerencsésen be is törtem."

Uram Bátyámnak nagyon különös vélekedései vannak.

„Vagy különös vagy sem! Elég az ahhoz, hogy Bajszfalvi Úrfink hat esztendő alatt a' régi deák könyvekből sok szép mondásokot megtanúlt ugyan, de a' mostani világnak sem kincseivel sem veszedelmeivel meg nem ösmerkedvén, szintollyan ostobácska volt azutánn is, mint az előtt, 's egész maga viselésébűl világosan kilátszott, hogy jó tulajdonságai az első rossz alkalmatossággal elenyésznek. Az annya gyermekkorától fogva nem szenvedhette, egész anyai szeretetét három leányára, úgymint eleven mássaira, pazarolván. Ifiabb esztendeiben víg és tűzről pattant volt ugyan, de az annya még legártatlanabb csintalanságait is keservesen büntetvén, arra birta, hogy a' társaságot eggyáltallyában nagyon kerűllye, annyival is inkabb, mivel a' társaságok ritkán szűkölködtek árúlók nélkűl, kik az Asszonynak minden kicsinységet befúttak. Rajta kapván egyszer eggyik nénnye, ammint a' szolgálót az udvarban mindenek' láttára és így minden bizonnyal csupa ártatlan nyájasságból kergette, megfogta, és német forgót tánczolni kényszerítette, mivel sem vége sem hossza nem volt a' dorgálásnak, mellyet e' miatt az annyától tovább két hétnél naponkint szenvedett, feltette magában, hogy soha leányra vagy asszonyra nem néz, és fogadását, még én ott voltam, olly pontosan megtartotta, hogy az egész familia elvégre asszony-gyűlölőnek nézte, és az öreg Bajszfalvinak testvér báttya meg is házasodott a' végből, hogy a' familia ki ne vesszen."

„Valahányszor vele vacátiókra haza mentünk, annyiszor az öreg Urat betegen találtuk. Az Asszony a' Kisasszonyokkal eggyütt allig várták, hogy kiadgya a' lelkét; de ő csak meg nem tette nekik még is ezt a' barátságot. Az Úrfit illyenkor az öreg Úrnak beteg ágya mellett meg nem szenvedte az Asszony, ha pedig nénnyeivel akart mulatni, ezek ezerféleképen kínozták. Innen történt, hogy egész nap az erdőben, a' pataknál, vagy a' mezőnn andalgott, a' nélkűl hogy valamiben foglalatoskodott volna."

„Azonban meg volt még is benne a' közönséges életben előkerülő dolgoknak tanúlására való vágyakodás, meg volt az igazságnak kiszolgáltatására való hajlandóság, megvolt az érzékeny szív, melly másokkal örömest jót tesz. Ha kénytelen volt a' társaságban maradni, felette keveset szóllott, mivel érzette, hogy mihelyt a' száját megnyittya, azonnal ostobaságot mond; de örömest hallotta ellenben, ha valaki idegen országokrúl, vagy nagy városokrúl beszéllett. Óránkint nézett illyenkor ki az ablakonn a' messze nyúló térségre, mintha magában azonn iparkodott vólna, hogy ama' vidékeket és helységeket megsajdíthassa, mellyeket szemének horízonnya megett feküdni gyanított. A' lovaglást semmikép sem akarta megtanúlni csupán csak azért, ammint nekem egyszer nagy titok alatt maga megvallotta, mivel az attya a' lovakot többre böcsűli a' kocsisoknál, kikre amazok miatt minduntalan' huszonötöt vágat, 's kiknek eggyikét egyszer agyon akarta lőni, mivel nyergesse a' patkószög miatt sántított. A' kis városban, a' hol oskolába járt, a' Gazdasszony, eggy tanácsbeliné, a' kinél laktunk, az annyának, leányai pedig a' Bajszfalvi Kisasszonyoknak személlyeit viselvén, annyira kerűlte az embereket, hogy még enni sem ment örömest az asztalhoz, mellynél kínzóit ülni tudta. E' boldogtalan magányosság volt az oka, hogy kiki ostoba legénynek tartotta, és hogy sokakban ostoba is maradt, mivel az emberi társaságokban tanúságokot jövendő életére nem gyűjthetett, és lelki tehetségeit ki nem fejthette."

„Én azonban Pödrösiné körűl forgolódván, 's házánál, mivel már akkor serdülő legény, 's Úrfimnál egynehany esztendővel öregebb voltam, külömbféle munkákot végezvén, részént az özvegynek oktatásából, részént pedig saját tapasztalásombúl, sokat tanúltam, a' mi a' gazdasághoz tartozik. Sőt cselédgyeitűl még a' német nyelvet is felkaptam. Mikor a' harmadik vacá-

tiókra haza mentünk, az öreg Úr megházasított, 's mivel Bajszfalva nem messze volt a' várastúl, a' hol az Úrfi oskolába járt, azt rendelte, hogy a' feleségem Bajszfalvánn maradgyon mint udvarmesternéje a' szolgálóknak és majorosnéknak, mink pedig minden vasárnap' és ünnepenn, ha egyébaránt az üdő' mostohasága megengedi, haza rándúllyunk. Feleségem a' gyermekágyban meghalván, magam is elköltöztem Bajszfalvárúl, annyival is inkább, mivel az öcsémmel, mihelyt megházasodtam, kereskedésbéli társaságba bocsátkoztam, a' mire nekem Pödrösiné szép summácskát részént adott, részént szerzett."

„Ihol Öcsém! az én életemnek a' kezdete! Eggyügyűebb valóban, hogy sem a' közrebocsátást megérdemlené. Vannak ugyan, megvallom, még ezen kezdetben is némelly titkos esetecskéim, mellyek szép tanúságokkal kedveskedhetnének, de – – – csak nehéz az embernek arra vetemedni, hogy magát nevetségessé tegye. Mit gondolsz?"

Több nagy emberek voltak már, kedves Uram Bátyám! a' kik saját hibáikot mások' hasznára megvallották, 's ez által magoknak nagy dücsősséget szerzettek.

Erre Uram Bátyám fel 's alá sétálni, 's méllyebben gondolkodni kezdett. Tusakodni látszott magában, ha helyt adgyon-e mondásomnak, vagy sem? végre pedig azt felelte: hogy a' mi eszébe jut, velem mind eggy szálig közli, de úgy, hogy én csak darabonkint jegyezzem fel, azutánn rendbe szedgyem, holta előtt pedig ki ne adgyam. Ezeket én mind megigértem ugyan, de megtartanom lehetetlen. A' Kiadó hetenkint sürgeti, és én sem halasztok örömest semmit holnapra, a' mit ma elvégezhetek. A' mit tehát Uram Bátyámtúl darabonkint hallok, azt én forrón az Olvasó Uraknak asztalára teszem.

A' FELELET.

Követem alázatosan a' Tekintetes Asszonyt, hogy Uram Bátyámrúl egynehány napig semmi tudósítást nem adtam. Azokkal a' versekkel, mellyeket Kénkövinek igért, több bajom van, hogysem gondoltam volna. Ha úgy adnám a' nyomtató prés alá, ammint kezébül veszem, nem nagy böcsületére válna. Mert ő a' régi magyar poéták' módgya szerint, készebb a' cadentia' kedvéért olly új szókot alkotni, mellyeket senki sem ért, 's mellyek a' szokott formátióknak reguláival mindenkép ellenkeznek, mint gondolattyával felhagyni, vagy annak kifejezésére többféle szavakot keresni, a' végbűl hogy azok közűl a' legjobbakot kiválaszthassa. Rövideden szóllván, a' micsodás férjfikorú ember, csak ifiú poéta még; valamint pedig a' gyermek, a' kiben eggy kis tűz vagyon, akármihez kezdgyen, nem győzi megvárni, hogy elvégezze, 's üdőtlen sietésével többet ront mint épít; úgy az új poéta is nyakra főre csinállya egymás utánn a' verseket akár jó akár rossz magyarsággal, csak hogy mennél hamarább eljuthasson a' befejezéshez, mellynek utólsó szavát írván, gondolattyával már a' Könyvnyomtató' műhelyébe repűl, onnan pedig a' Könyváros bóttyába, hol ódáját több hasonló productumok között ragyogni, gyönyörködve nézi.

Szinte verseinek pallérozásában foglalatoskodtam, ammint bedobbant hozzám Kénkövinek várton vártt feleletével, 's mivel író asztalomnál talált, csak előmbe hagyította illy szókkal: „Olvasd el! 's ha elúnod a' munkát, jőjj utánnam a' hídhoz." El is olvastam mindgyárt, 's a' Tekíntetes Asszony' számára ide írtam.

KEDVES SZARVASOM!

Leveledet nagy örömmel vettem. Esetedenn megijedtem, sajnálkodtam, 's végre nevettem is. Nagy hasaddal ne sokat járj te deszkahídakonn még lámpással is. A' mi vélekedésedet illeti, hogy legjobb, ha minden ember saját svérájában marad, én is tökélletesen helyben hagyom. Mikor én az országútat csináltatom Bajszfalva mellet, a' külömbféle munkákot külömbféle munkásokra osztom, és soha sem engedem meg, hogy eggyik a' másikéba kapjon. Lenne abbúl országút, ha kinekkinek szabad volna, más' munkájába avatkozni! De így, ha kiki csak saját kötelességére néz, eggykét nap alatt kész is a' munka, jó is.

A' Fiscális – hisz' ösmered, micsoda tudóska őkigyelme! – szinte nálam lévén, mikor leveled érkezett; elfintorította e' vélekedésedre az órrát, és nevetségesnek találta, „Az egész emberi nemzet eggy nagy Egész, úgymond; 's az emberek az emberekkel, a' várasok a várasokkal, a' nemzetek a' nemzetekkel úgy vannak öszvekapcsolva, mint eggy hosszú láncznak a' gyűrűi. Valamint tehát mindenik gyűrű az Egészhez tartozik, úgy szükséges, hogy minden gyűrűnek az Egészre gondgya is legyen. De ezt csak a' nagy Lelkek érthetik át!" – Hallode! azt gondoltam, hogy a' guta üt meg mérgemben, mikor ezt amúgy szokása szerínt nagy hegykén pökte ki előmbe. De nem is maradtam adóssa. Tudod, hogy azt, ha az ember kineveti, legkevesebbet szenvedheti. Én tehát elkacczantván magamot, így feleltem neki: Uram! ha a' tizedik gyűrű az elsővel, a' húszadik az utólsóval, 's mindenki a' tőle tizenkettedikkel, vagy huszonötödikkel öszvekötelődik, a' láncz nem láncz többé, hanem cháosz, öszvezavartt gomoly. Hogy a' láncz igaz láncz legyen, sem több sem kevesebb nem kívántatik, hanem hogy mindenik gyűrű két szomszédgyával jól öszvefüggjön; mert csak akkor függ jól öszve az egésszel is. De haggyuk ezt!

Bajszfalviékrúl tudakozódol? Hallyad itt a' nagy változásokat és hűlly! Minekutánna az Úrfink a' hat oskolát a' te gondviselésed alatt kitanúlta, a' filozofiában és a' magyar törvényben a' falunn vett leczkéket a' Plébánustúl és a' Fiscálistúl, kiknek unalmas és haszontalan igáik alól, mivel semmit sem tanúlt, végtére kiszabadúlván, az annyátúl olly szorosan tartatott, hogy még csak a' szomszéd faluba sem mehetett. Egyszerre az öreg Úr súlyosan lebetegszik. Az Asszony tehát egynehány napig úgy járván körűlötte, mint az éhes macska a' forró kása körűl, elvégre megszóllíttya, hogy a' testamentumrúl el ne felejtkezzen. Megveti egyszersmind egész erejét, hogy leányainak legalább még egyszer annyit nyerjen ki atyai szívétűl, a' mennyit a' törvény szerínt várhatnának. Hogy magát ezen alkalmatossággal el nem felejtette, könnyen átlátod, ha eszedbe akarod juttatni, hogy gazdag leány nem lévén, jegypénzrűl vagy jegyjószágrúl a' férjhez-menésnek alkalmatosságával nem igen gondolkodott. Örűlt inkább, hogy illy vagyonos legényhez mehet, kinek oldala mellett kincseket gyűjteni reménylett, a' helyett hogy magától az alkuvás által elidegenítette volna, kivált mivel szoros markúnak tudta.

Az öreg Úr megszokta volt már házasságának kezdetétül fogva, ammint tudod, hogy az Asszonynak minden kívánságára főhajtással felellyen, ha egyébaránt békével akart élni. A' békességet pedig olly annyira szerette, hogy még a' kakasokat sem hagyta egymással veszekedni. Most is tehát a' testamentom-csinálást az első szóra megigérte. Az Asszony a' Fiscálist, a' Szolgabírót[5] és a' Compossessorokot azonnal öszvehívatta, maga pedig leányaival eggyütt elment a' szomszéd faluba, darokot játszani a' végből, hogy jelenlétével a' Testátornak akarattyát kényteleníteni vagy csábítani ne látszasson. Estvére haza érkezvén, a' Fiscális' kezéből magá-

[5] *Szolgábírót* [Az ékezet emendálva.]

hoz vette a' bepecsételtt testamentomot, 's valamint ennek felettébb megörűlt, úgy a' Fiscálisnak tudósítására, hogy senki sem tudgya, mi van a' testamentomban? nagyon megdöbbent.

Mihelyt tudniillik a' bizonyságok a' betegnél öszvegyűltek, ez felülvén az ágyban, kivette vánkossai alól a' kész testamentumot, 's megmutatván nekik a' titulust, megfordította a' levelet, 's azonn a' laponn, a' hol a' közönséges befejezésenn kívűl semmi egyéb írva nem volt, alá íratta. Eleget mondta neki a' Fiscális, a' ki az Asszonynak örömest kedvezett volna, hogy a' testamentom szűkölködik talán a' szükséges formalitások nélkűl, és hogy errevalónézve nagyon jó volna átolvasni; de a' beteg nem hajtván szavára, csak alá íratta, kopertába tette, maga bepecsételte, a' pecsétnyomót pedig erszénnyébe eresztvén, a' feje alá tette.

E' hírre mindent elhagyítván kezéből az Asszony, nagy haraggal szaladt a' beteghez, hogy rettentő leczkéjével ollyan testamentomra kényszerítse, mellynek helyességéről senki sem kételkedik; de ammint szobájából az ajtónn kilépett, elejébe akadt az inas, a' ki neki szomorú orczával azt a' tudósítást hozta, hogy a' Tekíntetes Úr szinte ezen szempillantásban meghalálozni méltóztatott.

A' temetés utánn még a' legtávúlabbrúl való atyafiak is öszvegyűlvén, a' testamentom megnyíttatott, és a' Fiscálistúl az Asszony' parancsolattyára, ki végtére az öreg Úrnak sokszor tapasztaltt készakaratúságába vetette bizodalmát, fenn szóval elolvastatott. A' formalitásokonn kivűl semmi egyéb nem volt benne, hanem csak a' következendő három czikkely:

1. Az én fiam, Bajszfalvi Istvány mindennémű jószágomnak universális örökös ura legyen.
2. Négy pej és két fekete lovam el ne adassanak, és ha egyszer a' hintó előtt többé nem szolgálhatnak, semmiféle terhes szekér' elejébe ne fogattassanak, hanem az istállóba úgy tartassanak, ammint éltemben tartattak.
3. Kormos nevű agaramnak, még él, adasson minden nap reggel és estve eggy darab írosvajas kenyér, délben eggy font hús jó levessel, dél utánn pedig eggy darab nádméz.

Hallottál-e valaha illyen testamentomot? Az Asszony leányaival eggyütt majd megütötte a' guta. Csak azt szeretném már látni, micsoda fordúlást fog venni a' dolog? A' Fiscális olly meredtt szemmel és komor tekíntettel jár a' Kastélyba 's meg' innen haza, mintha leforrózták volna. Geczi! ha ez a' rossz ember valami gonoszságot nem forral magában, híjj engem' ostoba lúdnak! Verseidet allig várom. Isten veled!

URAM BÁTYÁMNAK SZÉP SZÍVE

A' könyhullajtásokot,[6] kedves Hadnagy Uram! nem ok nélkűl nevezte eggy érzékeny Író az emberség' tejének. A' ki sírni nem tud, könyörűlni és szeretni sem tud az; és a' ki sem könyörűlni sem szeretni nem tud, embertársával sem tud emberségesen bánni. Az én Uram Bátyám, a' micsodás csiga természetű gömböcznek látszik, keservesen kezdett még is zokogni, mikor az öreg Bajszfalvi' halálát meghallotta. „Ő volt, úgymond, édes atyám helyet az én édes atyám! ő mutatott módot arra, hogy magamnak tisztességes vagyonkát szerezzek! Az Isten nyugtassa szegényt, 's fizesse meg neki ott, a' mi jót velem itt cselekedett."

Illy forma siralmibúl egyedül az a' gondolat[7] hozhatta vissza ollykor, hogy az özvegyről és árva leányairúl csak kellett volna még is eggy picziny emlékezetet tenni a' testamentomban.

[6] ***h****önyhullajtásokot,* [Emendálva.]
[7] *gon****g****olat* [Emendálva.]

„Megérdemlették ugyan, úgymond, hogy elfelejtkezzen rólok, és hogy őköt fiának kezébe adgya, kit olly annyira üldöztek. De csak felesége és leányai voltak még is."

Csak egynehány nap múlva jött hozzám következendő levelével, mellyben Hadnagy Uram az igértt verseknek elejét is meg fogja lelni, és arra kért, hogy még egyszer tekintsem át az egész levelet, mivel bújja miatt nem bizonyos, ha nem csinált-e belé hibákot.

KEDVES KÉNKÖVIM!

Egészen oda vagyok szomorúságomban. Nincs nekem már atyám! árva vagyok. Magam sem hittem volna, édes Antalom! hogy én azt az öreg Urat úgy megsirassam. Ha tudtam volna, hogy olly nagyon szeretem, soha sem váltam volna meg tőle. A' mit az igértt történetből versekben elkészíthettem, ime! itt van.

A' SZÖKEVÉNY SZERELMESEK

„Rósi,[8] jöjjsze hamar!" kiáltya lyányának
az öreg Patvarfi, ki Pest' várassának
külső útszájában fel házát emelvén,
's ennek környékében szép kertet nevelvén,
szögre akasztotta únnt prókátorságát,
hogy jobban űzhesse csendes gazdaságát.
Lyánya megjelenvén rettentő szavára,
félve várakozik parancsolattyára;
ő pedig felkelvén bőr kanapéjárúl,
's a' nagy pápaszemet levonván órrárúl,
„e' levélben, úgymond, azt írja barátom,
hogy fiát házamnál e' hétenn meglátom.
Ő az, kit számodra férjnek választottam,
ammint már ez iránt a' minap szóllottam."

Ezzel eggy[9] kevésig megáll beszédgyében,
mintha új gondolat támadna fejében;
Rósi pedig tösként elhalaványodván,
's könyhúllajtások köztt titkon fohászkodván:
„hát a' neve? úgymond rengő félelemmel.
Édes Uram Atyám! csak e' kegyelemmel
könnyebbítse, kérem, előre kínomot,
hogyha nem akarja látni halálomot."

[8] *Rózsi,* [Emendálva; a továbbiakban következetesen a javított írásmódot használjuk, jelzés nélkül.]
[9] *eggx* [Emendálva.]

„A' neve! a' neve! mi gondod nevére?"
kiáltya Patvarfi. „Atyádnak eszére
hadd magad és lódúlly. Tégy rendeléseket,
's hadd abban, javaslom, a' pityergéseket.
A' haláltúl ne félly! nem öl meg Jegyesed,
kivált ha eggy kicsinyt kedvét is keresed.
Elégedgy meg azzal, hogy derék legényke,
nemes, tanúltt, józan,[10] és nem is szegényke.
Jó dolgod lessz vele. Mit sírsz? A' nótádot
ismét kezded? Mondom, kiméld meg atyádot,
's ne buzdítsd fel újra méltó haragjára.
Légy jó, 's bízd magadot szíves szorgalmára."

Erre leborúlván attyának térgyéhez,
's öszvetett kezeit felnyújtván szívéhez
a' leány, „ah! úgymond, boldog hogy lehetek
eggy ollyan legénnyel, a' kit nem szeretek?
Másé már a' szívem, több esztendejénél,
kit többre becsűlök száz világ' kincsénél,
's én inkább ezerszer kiontom véremet,
hogysem nálla nélkűl töltsem életemet."

„Ontod biz a' lócsecst!" mondgya bosszúsággal
az öreg Patvarfi. „Illyen hérossággal
meg nem fogsz engemet! Tulajdon szemeddel
nézd meg előbb őtet, és ha kis szíveddel,
a' nélkűl hogy tudgyad betűit nevének,
töstént meg nem alkudsz, mondgy engem' herének!
Kelly fel, 's ne szólly nekem illy bolondságokot!
Tudod mint gyűlölöm a' nyifogásokot.
Másé már a' szíved! Talán azt gondolod,
hogy móta szívedet vásárra hurczolod,
nem vigyáztak reád saskesely szemeim?
nem voltak sarkadban mindenütt kémjeim?
Ki vólna szeretőd? Más nem jár házunkhoz,
hanem csak Szívesi; és ez Borisunkhoz
szítogatna szegény! Már régen nézgetem,
's ha egybe kelhetnek, magam is szeretem"

„Édes Uram Atyám, mondgya reszketéssel
ezekre a' leány ezer esküvéssel
fogadta ő nekem az örök hűséget – – – –"

[10] ***rózan,*** [Emendálva.]

„Kicsoda? Szívesi? 's te e' szívességet,
kérdezi az öreg, mind igaznak vetted,
nem politikának? Hát elfelejtetted
ismét, a' mit neked ezerszer mondottam,
mikor hellyelközzel leczkéket tartottam
járatlan szívednek a' fínom világrúl,
's a' tőle törvényűl felvett csalfaságrúl?
El akar altatni czirógatásával,
hogy meg ne ösmerkedgy titkos szándékával.
Ha ő olly nagy kincsnek tartotta szívedet,
mért nem kérte tőlem mindeddig kezedet?
Eredgy, ne higgy neki, 's légy addig békével,
még megösmerkedhetsz Jegyesed' szívével.
Derék eggy legény ő, hidd el mondásomnak.
Tudtam én, minő kell fínyás leányomnak."

Rósi elsompolygott; ez pedig sétálván,
's amannak vallását át meg' átrostálván,
elhitette végre azokot magával,
a' miket el akart hitetni lyányával,
's csupa lyány-fortélynak nézte siralmait,
hogy kifeszíthesse attyának titkait.

Rendes ember volt ő! Ifiú korában
nagyon megcsalódván egynehány társában,
kik vissza éltenek nyílttszívűségével,
sokáig küszködött egyenességével,
mellyel a' Természet felékesítette:
de végre magában csak eltökéllette,
hogy szívét ezentúl jobban elsánczollya,
's feltett szándékait mindaddig titkollya,
még azokot bátran végbe nem viheti,
's lesseivel senki meg nem előzheti.
„Ez fortéllya, mondá, az aulicusoknak,
's az egymást vakító generálisoknak;
ez viszi kincsekhez a' kalmarkodókat,
porbúl dücsősségre a' nagyra vágyókot;
ez a' fő mesterség a' kézmüveseknél,
a' tisztvadászoknál, a' tudós czéheknél.
Csűr közöst mond kiki legjobb baráttyának,
mihelyt megsajdíttya csúccsát plánumának,
az ellenség pedig bevágván úttyait,
más ösvényre kerül, 's elállya czéllyait.

Húsz ezer vad embert, kik Amerikában,
ammint írva vagyon a' históriában,[11]
fél-meztelen szoktak járni és harczolni,
húsz fegyveres spanyol le tudott gázolni.
Úgy eggy szemes ember ál mosolygásával
húsz ezer nyíltt szívűt minden virtussával
olly mesterségesen el tud vakítani,
hogy még csak eggy kukkot sem mernek mondani"

Ez volt Patvarfinak kedves regulája,
melly nélkül, nem hitte, hogy bármelly munkája
az akadályokonn könnyen áthathasson,
's kívánsága szerínt végbe szakadhasson.
Még házát sem merte máskép kormányozni,
's ha feleségével akart tanácskozni
akármelly parányi gazda szándékárúl,
hogy az ne gyanítson valamit titkárúl,
mindenkor ellenét kezdte javaslani
annak a' mit tőle ohajtott hallani.
Mivel pedig mást is tartott olly okosnak,
hogy nem köt nyakára kolompot a' kosnak,
mellyet titkon akar hizlalni másébúl;
akárki mit mondott szívbűl vagy kordébúl,
ő az ellenkezőt vélte igazságnak,
a' mondottat pedig merő hazugságnak.
Tudta ezt cselédgye sok tapasztalásbúl,
de kivált Boriska, ki nyájaskodásbúl
sokszor kicsalta így titkait báttyának,
vagy más arányt adott gyanakodásának.

Ő azonban ezzel kárára másoknak
nem czélozott soha, kivévén azoknak,
a' kik törvénytelen útonn nyerekedni,
's még is igazsággal akartak kérkedni.
Csak magát kívánta e' stratagémával
(szabad legyen élnem tulajdon szavával!)
a' gonoszok ellen úgy assecurálni,
hogy pörrel ne kellyen jussát vindicálni.
Ez volt egész oka, mérthogy leányának
meg nem nevezte azt, a' kit mátkájának
csak imént választott titkos levelével,
mellyet baráttyának írt a' nyár' végével.
„Mert ha nevét, úgymond, közleném lyányommal,
tudgya! mi történne feltett plánumommal.

[11] Cowley's W. Vol. II Ess. VIII. [Verseghy jegyzete.] *vjjj* [Emendálva.]

Ő tovább mondaná Mamzel Sibillának,
Madam Ludmillának, Jungfer Kamillának.
Hisz' e' nem szép legény! felelné Sibilla;
az órra félre áll! röfögné Ludmilla;
osztán három leányt tett immár anyának,
hazudná Kamilla, 's eggy csizmadiának
nagyon barátkozik rossz feleségével;
részeges is, mondgyák; 's illy tereferével
ezer szöget ütvén fejébe lyányomnak,
csak számát halmoznák atyai gondomnak."

Azalatt leánya Szívesit hívatván,
's attyának szavait vele fontolgatván,
tanácsosnak leli, hogy azon órában
kérje meg attyától. „Talán szándékában
csak azért olly makacs, mivel azt gondollya,
úgymond, hogy szívedet Boriska bájollya."
Elmegy tehát hozzá, leomlik térgyére,
sírva kényszeríti atyai szívére,
ne tegye leányát olly boldogtalannak,
hogy kénytelen legyen kezet adni annak,
kihez nem érezhet soha hű szerelmet,
's kivel nem remélhet hanem csak gyötrelmet.
„Mink már egymást, úgymond, olly hűven szerettyük,
hogy elválásunkot el nem viselhettyük
senyvedése nélkűl egybe keltt szívünknek,
melly minden bizonnyal véget vet éltünknek."
Ezekre Patvarfi már fejét csóvállya,
már gyanús szemekkel a' legényt visgállya,
mintha nem akarná elhinni vallását;
de végre átlátván szíves aggódását,
„mért nem mondtad, úgymond, előbb szándékodot?
Én Borisért véltem lobogni lángodot.
Most már késő minden. Contractust csináltam,
's a' mi több, én voltam, a' ki megkínáltam
lyányomnak kezével fiát barátomnak;
én pedig ténorját saját írásomnak
az egész világért meg nem másolhatom.
Sajnálom, de Rósit neked nem adhatom.
Tik vagytok az oka! Isten' büntetése!
mivel a' gyermeknek mind rossz a' lépése,
mellyet tudta nélkűl bölcsebb szülőjének
fontosb ügyeiben tenni mer szívének.
Legyetek azonban jó bizodalommal!
Nem bir a' szerelem olly nagy hatalommal,

hogy azt a' józan ész meg ne igázhatná,
vagy a' hosszas üdő meg ne fogyaszthatná."

A' bús legény tehát vissza tér hölgyéhez,
's könyezve szorítván dobogó mellyéhez,
„Isten hozzád! úgymond. Nem könyörűl rajtunk,
akármelly keserves könyeket húllajtunk,
irgalmatlan atyád! Még piheg életem,
érzékeny szívedet el nem felejthetem.
El ne felejtsd te is Szívesid' szerelmét,
kinek a' hideg sír végzi csak gyötrelmét."
Ezzel hangos csókot tűzvén homlokára,
„vedd ezt, úgymond sírva, tőlem utóllyára!"

Boriska ezt hallván a' szomszéd szobában,
felkel varrásától, megáll ajtajában,
's a' búcsúzást nézvén szemes mosolygással,
melly meg volt egyítve bel szánakodással,
„mit pityegtek? úgymond; miből áll bajotok?
Talán biz egymásnak vég búcsút mondotok?"
Szívesi elmondgya ezen kérdésére,
mit felelt Patvarfi végső kérésére?
's tőle is búcsút vesz. Ez pedig nevetvén,
's zokogó öccséhez halkkal közelgetvén
„Soha többé, úgymond, ama' köz mondának,
hogy szerelme teszi az embert furcsának,
csak eggy szót sem hiszek. A' bástyánn jajgatni,
mikor az ellenség minát kezd ásatni,
szép hadi furcsaság! Cselekre cselekkel
felellyetek tik is, nem pityergésekkel!
Szökjetek el eggyütt. A' többit bízzátok
énreám. Egyébként oda van causátok!"

„Én elszökjek? úgymond nagy iszonyodással
Rósi. Óh! Boriska, illy tanácsadással
hogy tudod szívemet megkeseríteni,
vagy, hogyha csak tréfálsz, új sebbel sérteni?"

„Nem, nem! mondgya Boris, most én nem tréfálok.
Tanácsom szent igaz. Mert én nem találok,
megvallom, más módot, hogy megjátszhassátok
a' végzést, melly örök bút hozand reátok.
Legyetek itt Pestenn mindaddig rejtekben,
még saját írásom nem lessz kezetekben,
hogy haza jőhettek. Az atyád aggódni,
kémeket futtatni, szörnyen szitkozódni

fog ugyan; de végre csak nem tagadhattya,
ha majd a' vőlegény irántad fartattya,
hogy mással elszöktél; 's ha tán hazugságot
mondana is neki, én az igazságot
úgy oda függesztem a' legény órrára,
hogy elmúlik kedve Patvarfi' lyányára."

Szívesi ezt hallván, leborúl tergyére,
's buzgón kéri Rósit, tekíntsen szívére,
's kövesse Borisnak helyes javaslását.
Hogy pedig meggyőzze szűz vonakodását,
hitével igéri, hogy az ő karjában
olly mentt fog maradni, mint attya' házában,
minden erőszaktúl, minden csábítástúl.
Rósinak lassankint elszélledt kétsége,
's csak az elszökésnek lehetetlensége
volt az eggy akadály, melly vissza tartotta.
Ámde hogy Boriska szorgalmát hallotta,
„bízd rám ezt is, úgymond. Tudod, hogy estvére
naponkint elballag bölcs tereferére
étel utánn bátyám Borfi szomszédunkhoz.
Akkor hát Szívesi jöjjön el házunkhoz,
's maradgyon az útszánn, nehogy cselédgyeink,
kik, bármint másszanak, mind ellenségeink,
éjjeli jártából füstöt érezzenek,
's bátyámhoz szaladván, tüzet hirdessenek.
Sétállyon ő titkon közel ablakunkhoz,
's mikor kész lessz minden, a' mi plánumunkhoz
meg fog kívántatni, jelünk' adására
mennyen el éretted a' kert'[12] ajtajára;
mert a' ház' kapujánn, melly zárra tetetik,
mihelyt a' harangok az estvét hirdetik,
sem ő be nem jöhet gyanútalansággal,
sem te ki nem mehetsz kívántt bátorsággal.
Én tehát, ha tetszik, a' kert' ajtajához,
bátyámnak beszökvén asztalfiókjához,
most az eggyik kúlcsot azonnal elcsenem,
ha száz szeme lessz is a' vártánn ellenem.
Szívesi vigye el, hogy érted jöhessen,
's a' kertenn keresztűl haza vezethessen."

[12] *kért'* [Az ékezet emendálva.]

Tanácsát beveszik. Ő tehát báttyához
beszaladván, leül író asztalához,
's még amaz pípáját késsel tisztogattya,
ő addig az asztalt át meg' átkutattya.
„Mit akarsz?" kérdezi báttya harsogással;
ez pedig vigyázván titkos salygatással,
„eggy pennát akarnék kezemhez próbálni,
úgymond;" 's igazán is elkezdvén firkálni,
az asztalfiókat kivonnya ballyával,
mellyet eltakart volt hajlott derekával,
's kicseni a' kúlcsot. Azalatt mátkáját
megöleli Rósi, 's pirúló orczáját
mellyére homlítván, „ah! ha lépésemet,
melly kezedbe adgya még ma mindenemet,
gyengeségnek tudnád, úgymond, gyanítani,
vagy hűtelenséggel egykor viszonlani,
mennyivel boldogabb volna most halálom
jövő életemnél! Valamint az álom
majdhogy gyönyörűség legszörnyebb vásszával
a' bánathoz képest, melly egész súllyával
naponkint öldökli tengődő szívünköt,
kullogó méreggel bontván életünköt.
Nálad nélkűl csak eggy halált tapasztalnék,
hűltt karodban pedig óránkint meghalnék!"

„Ne gyötörd magadot illy gondolatokkal,
feleli Szívesi. Legszörnyebb poklokkal
meg nem büntethetnék az egek vétkemet
elegendőképen, hogyha hűségemet
megvonhatnám tőled mai lépésedre,
melly ritka pecsétet nyom szeretetedre.
Ezt én nekem soha meg nem hálálhatom,
bármelly forró legyen hozzád indúlatom."

E' szóra Boriska vissza tér hozzájok,
's mosolygó szemekkel pillogván reájok,
„ihol a' kúlcs! úgymond susogó szózattal.
Emlékezzetek meg, hogy nagy vigyázattal
szükséges tennetek minden lépésteket,
hogy ki ne tudhassák addig rejtekteket,
még házunknál szeme a' vőlegénykének
hűltt helyét nem leli eltüntt Jegyessének."

A' folytatást derűltebb óráimra hagyom. Vígasztally meg, édes Kénkövim! mennél hamarább barátságos írásoddal. Nagyon szeretném tudni, mit fog az én jó szívű Úrfim az annyával és a' nénnyeivel cselekedni. Maradgy jó egésségben és szeress.

Egynehány napig Uram Bátyám ki nem ment a' házból, 's talán még most is mellette kellene éjjel nappal lennem, ha el nem érkezett volna bagázsiájával a' gazdasszonya, ki Perzsi leányával Uram Bátyámnak azóta, hogy Bajszfalvárúl elszakadt, olly hű szolgálatokot tett, hogy elegendőképen nem dicsérheti. A' leány meg ifiú, és nekem, ha orczavonásai szívét igazán festik, nem igen tetszik. Szemei kékek ugyan de kicsinyek; a' haja inkább veres mint szőke; az órra hosszú és hegyes, állkapczája pedig előre úgy feláll, hogy majd az órra' hegyét éri. Ajakiban harapósság látszik lappangani; nyaka kis fejéhez képest nagyon hosszú. Egész tekintetéből semmi sem néz ki egyéb olly kevélységnél, melly másokot letapod, kígyó mérgességnél, melly minden emberre sziszeg, és – – – –

De majd el is felejtem magamot ezen orczának megírásánál, mellyre soha sem lehet bizodalmasan építeni. Mert a' nevelés által a' szív és az ész megjavúlhatnak és megszépűlhetnek, azonban hogy az orczának más vonásokat adni semmikép sem lehet. Ser Perzsiből is tehát még jó leányka válhat.

Szinte a' versek' folytatásának jobbitgatásában foglalatoskodtunk Uram Bátyámmal, ammint a' konyhában egyszerre nagy lárma esett. Serné és Perzsi leánya váltólag vetekedtek eggy idegen asszonnyal, ki nekik csak siralmas szózattal felelgetett. Felugrunk mind a' ketten, 's kimenvén, látunk a' konyha' közepénn eggy nagy szatyorban két csöcsömös gyermeket, kik benne lábbal egymáshoz fordúlva csendesen feküdtek.

„Mi dolog ez?" kérdi Uram Bátyám.

Az idegen asszony öszve tévén kezeit, „áh Tekintetes Uram, úgymond, otthon három apró gyermekem, itt meg e' kettős; férjem, az Isten bocsássa meg neki! a' mit keres, meg is issza. Egész hétenn dolgoznék, éjjel nappal kötnék, varrnék,[13] szappanyoznék, ha elegendő munkám volna. De a' mi keveset szerzek, ebben a' drága üdőben allig elég három négy napra. Mikor tehát munkát nem kaphatok, kénytelen vagyok a' keresztény irgalmasághoz folyamodni."

Erre Uram Bátyám megtudakozván tőle az útszát és házat, a' hol lakik, sőt még a' nevét is, alamizsnát nyújt neki; az asszony pedig megköszönvén, „ha munkát adna a' Tekintetes Úr, úgymond, meg nem hálálhatnám elegendőképen – – – –"

Perzsi morogva. Majd bizony munkát neked jöttmenttnek.

Az Asszony: Mert a' gyalázásokot, mellyekkel imitt amott illetnek az emberek, ezerszerte nehezebben viselem, mint a' legfárasztóbb munkának a' súllyát.

Uram Bátyám Sernéhez fordúlván, szinte kérdezni akarta, ha nem adhatna-e neki kötni, varrni vagy mosti valót, ammint e' vén gazdasszony csípeire tévén két karját, „a' munkát, úgymond, könnyen elvégzem én a' lányommal magam. Ha pedig segitségre lessz szükségem, böcsületes asszonyra bízom a' dolgot, nem czafrinkára."

Az Asszony kezébe vévén a' szatyort, még egyszer megköszönte Uram Bátyámnak adománnyát és elment.

Serné. „De minek is szoktattya ide az Úr az illyen csürhét? Botot neki, nem alamizsnát. Soha csak meg is gondolni, hogy fattyaikot szatyorban hordgyák házrúl házra! Szajha, mondom az Úrnak, szajha! nem becsületes anya."

Uram Bátyám. Nem lehetetlen, de nem is bizonyos.

Perzsi: „Vagy csak kőlcsön kérte a' gyermekeket, hogy koldúlhasson."

Uram Bátyám: Ez sem lehetetlen, de ismét nem bizonyos.

[13] ***vár****nék,* [Emendálva.]

Serné. „Szebb ruhában van pedig, mint én. Még Perzsim sem hordoz minden napra olly szép szoknyát."

Uram Bátyám. „Sokszor a' ki szép ruhában jár, nagyobb koldús, mint a' ki rongyoskodik, mert több szüksége van."

Serné: „Ha még egyszer ide jön, kiverem."

Uram Bátyám. „Én pedig utánna kendet, lyányával eggyütt. Eggy szót sem többet! Az illyen embereket megitélni, nem a' mi dolgunk. Csak az Isten ezekben a' bíró. De még ha rossznak tudnám is a' szegényt, nem merném adomány nélkűl elereszteni azért, hogy rosszabb ne legyen. A' kit az emberek megvetnek, az végtére maga magát is megveti, és grádicsonkint nagyobb és nagyobb gonoszságokra vetemedik. Kendet, Jutka Asszony! leányával eggyütt nem örömest veszteném el, mert hűvek és dolgosok. De azt most utóllyára mondom, hogy mihelyt valamellyik szegénnyel gorombáskodnak Kentek, és én megtudom, az nap kiűzöm a' házambúl Kenteket minden irgalmasság nélkűl."

Ezt mondván, megfogta a' kezemet, bevezetett a' szobába, 's így szóllott hozzám: „Eredgy Öcsém! még ma ennek a' szegény asszonynak a' házához; tudakozódgy iránta a' szomszédoktól, és ha érdemesnek találod a' további segítségre, rendeld az anyád' házához. Ott szóllyunk majd vele, mikép lehetne sorsánn könnyebbíteni."

Lehetetlen volt, Uram Bátyámot meg nem ölelnem és tüzesen meg nem csókolnom. Tudom ugyan, hogy vélekedései a' szegények iránt a' világ előtt nevetségesek; de ha meggondolom, hogy a' jó szív a' jótéteményeknek gyakorlásában még akkor is érzékenyen gyönyörködik, mikor azokban, a' kikkel jót tesz, megcsalatkozik; lehetetlen, hogy boldogabbnak ne tartsam e' világonn azt, a' ki érzékeny szívének indúlattyai szerint a' jóban szinte heveskedik, mint azt, a' ki hideg eszének vezérlését követvén, még jótéteménnye utánn is kételkedik, ha nem kellett volna-e azt inkább nem cselekedni. Illy gondolatok gomolyogtak fejemben, ammint Kénkövinek következendő levelét behozták.

KEDVES GECZIM!

Érzékeny siralmidot, mellyekkel az öreg Bajszfalvinak emlékezetét megtiszteled, nagyra becsűlöm. Vígasztalást tőlem ne várj, mert ez Isten utánn csak az eggy üdőtűl függ. Folytasd verseidet mennél hamarább, nem csak azért, mivel tudod, hogy ezzel kedvemet töltöd, hanem azért is, hogy elmédet a' komor gondolatoktúl, a' mennyire lehet, vígabbakra fordíthasd.

Ifiú Bajszfalvink, a' melly ostoba, csak jó szívű még is. Hallyadsza, miket visz végbe? és örűlly jó reménységünknek, mellyel iránta vagyunk. Csak készítő kicsinység gyanánt küldöm azt előre, a' mire az öreg Úrnak halála' napjánn mindnyájan elhűltünk. Mint falusi filozofus és jurista kapott az attyátúl minden hétenn négy forintot mulatságra, és ezt az utólsó fillérig el is kőltötte minden hétenn, de senki sem tudta, mire? Az nap, hogy az attya meghalt, az öreg Samu fenn szóval és háladatos könyhúllajtásokkal hirdette, hogy e' pénzzel őtet táplálgatta, minekutánna negyvenöt esztendőbéli hű szolgálattya utánn, mellyet mint inas a' Bajszfalvi kastélyban tett, az öreg Úrnak kegyelméből örökre kiesett, mivel egyszer az asztalnál szolgalván, véletlenűl Kormosnak, a' legkedvesebb agárnak, finyás lábára tapodott. Az egész falu öszveszaladt a' diadalomra, mellyel Úrfink e' szegény öreget eggy rossz viskóbúl a' kastélyba vezette, 's inassának tette.

Minekutánna a' testamentom elolvastatott, neki estek szegény Úrfinknak az annya és leánytestvérei, 's csókjaikkal, hízelkedéseikkel és czirógatásaikkal mindaddig ostromlották, még

írásban meg nem igérte, hogy törvényes részeikenn kivűl ád kinekkinek közűlök ezer tallért. A' harcz ugyan elég sokáig tartott; mert ő mind szemekre hányta, a' mit tőlök gyermekségétűl fogva szenvedett; de a' leányok úgy meg tudták viszontag ellene elkövetett bosszúságaikat szépíteni, hogy vékony eszét homályos kétkedésre csábítván, szívét elvégre annyival könnyebben megvették, a' mennyivel az övéknél kimondhatatlanúl jobb és érzékenyebb.

Mihelyt az írást kezekhez vették, a' régi gyűlölködést azonnal nem csak megduplázták, hanem azzal, hogy jószívűségéből szemébe csúfot űztek, még meg is mérgesítették. Ő ellenben szívét, melly a' fiúi és testvér szeretetre csak imént nyílt volt meg, ismét elzárván, minden felelet nélkűl elment szokása szerint a' háztúl, 's egész estig idestova andalgott. Az Asszony azonban és a' Kisasszonyok a' szobáknak és az almárjomoknak kiüresítéséhez láttak, 's a' legdrágább ruhákot, házi eszközököt, a' familiának írásival eggyütt ládákba rakatván, más napra tizenkét szekeret rendeltek azzal a' szándékkal, hogy harmad napra mindenestűl Pestre költöznek.

A' Fiscális eggy paplan alatt volt ugyan velek, de úgy tetette magát, mintha a' pusztításhoz semmi köze sem volna. Én tehát az Úrfit megíntem, hogy jussaira vigyázzon. Ő a' Fiscálissal szóll és feleletűl csak azt hallya, hogy a' Tekíntetes Asszony nehezen fog valami ollyast cselekedni, a' minek helyes okát adni képes nem vólna. Én erre átnyargalok a' szomszéd faluba, és a' Szolgabírótúl, a' ki, ammint magad is tudod, nagyon becsűletes ember, az Úrfi' nevével tanácsot kérek, mellynek foganattya az vólt, hogy az Úrfi öszvecsűdítvén Jobbággyait, kik a' Tekíntetes Asszonyt a' Kisasszonyokkal eggyütt tűrhetetlen kevélységek miatt halálban gyűlölik, leszedette a' szekerekrűl és a' szobákba visszavitette a' ládákot, székeket, szófákot, tűköröket, képeket, és almárjomokot, azutánn pedig a' magáét és a' familiájét, a' Szolgabírónak jelenlétében és vezérlése szerint, elválasztván, az annyának és nénnyeinek jószágait ismét szépen öszve és két szekérre vissza rakatta, azzal a' parancsolattal, hogy azon szempillantásban takarodgyanak oda, a' hová a' Tekíntetes Asszony parancsolta.

Még ezek történtek, az annyának és testvéreinek csak eggy rossz szót sem adott, jóllehet ezer meg' ezer szitkokkal és átkokkal illették. A' komédiának pedig az volt a' vége, hogy az Asszony leányaival eggyütt a' hintóba beült, 's a' szekerek útánn, mihelyt ebédelt, minden búcsúzás nélkűl elment. Az egész kastélyban, két kocsisonn és egy fullajtáronn kivül, csak maga maradt az Úrfi az öreg Samuval; mert az Asszony a' cselédet, úgymint a' komornát, a' szobaleányt, az inasokot, a' sáfárt, a' szakácsnét, és a' konyhaszolgálókot nagy igéretekkel mind arra vette, hogy Pestre kövessék, 's részént saját hintajára, részént pedig a' Fiscálisnak kölcsön kértt kocsijára felültette. Hogy Pestenn lessz szerencséd hozzájok, vagy talán már volt is, előre tudom.

Mihelyt az Asszony' hintaja a' kastély' kapujánn kibukott, Bajszfalvi is, szokása szerint, elment a' szomszéd ligetbe, honnan haza csak késő estve érkezett. Valamint a' palánta élethez hasonló érzéketlenségbűl úgy a' megrögzött szokásokbúl is fel nem ébred az ember egyébkép, hanem csak valamelly véletlen szükségnek hathatós döfései által. Ha Bajszfalvit a' szükségek fel nem ébresztik a' tehetős életre, vékony esze ugyan soha rá nem veszi, hogy önnön magához lásson. Ez iránt Samuval előre szóllván, megvártam nála e' jó szívű de tapasztalatlan ifiút, kinek első szava, mikor hozzánk fáradtan 's izzadva belépett, az volt, hogy vocsorát tálallyanak. Mink komor orczával azt feleltük, hogy a' szakácsné a' Tekíntetes Asszonnyal elment, és hogy az eleség-komrában allig van annyi, a' mi eggy személynek táplálására nyolcz nap alatt kívántatik. Erre nagyon megharagudott, 's ha megmondtuk volna neki, hogy az eleségnek legnagyobb részét a' Tekíntetes Asszony a' Fiscálishoz hurczoltatta, ennek házát talán meggyújtotta, magát pedig megverte volna. De így egész haragjának tárgya csak a' szakácsné volt, „a' ki-

nek, úgymond, tudnia kellett volna, hogy mikor az erdőből haza jövök, vocsorálni akarok." Ő tudniillik abban a' vélekedésben volt, hogy a' szakácsné az Asszonyt csak elkésérte, 's ammint tőlünk megértette, hogy az Asszonynál Pestenn fog maradni, „Pestenn? úgymond, és én szakácsné nélkűl legyek? Ezt már el nem tűrhetem. Ha néném minden nap éhesek, én is az vagyok. Főzzenek ők magoknak; én főzni nem tanúltam. Gyurka! – így kiáltott le az ablakonn, – fogj be a' postakocsiba négy lovat szaporán!"

Eleget mondtam neki, hogy más fejér személyek is tudnak főzni, és hogy a' szakácsnét, ha a' Tekíntetes Asszonnyál akar szolgálni, visszajönni nem kényszerítheti; de semmit sem fogott a' szó rajta. Ő a' szakácsnét még az Asszony' hintajából is hajánál fogva kirántani, postakocsijára hagyítani, az üléshez kötöztetni, vissza hozni, és hogy Bajszfalvánn maradgyon, dupla bérrel megkínálni sietett. Végre megvallottam neki, hogy házamnál számára vocsorát készíttettem, és arra kértem, hogy legalább egyen, minekelőtte útnak indúl. Ezt örömest hallotta, 's velem legottan el is jött házamhoz, jól evett, jól ivott, de felette keveset beszéllett; azutánn a' kocsira ült és Pókamezőnn keresztűl, melly helység ide jó két mérttföld, egész' a' második postáig Fűrtelekre hajtatott. Éjfél utánn lévén, mikor ide ért, megköszönte, hogy a' kocsisok az udvarba beeresztették, nem hogy még a' Vendégfogadóst a' szállás végett fel merte volna költeni. Az első, a' mi az udvarban a' fél holdnak homályosb világánál szemébe tünt, két szekér és két hintó volt egynehány egyéb ernyes kocsikonn kivűl. A' két szekeret a' bagázsiárúl az annyáénak ösmerte, 's a' mellettek álló hintóba nyugodalomnak okáért beült, eszre nem vévén, hogy a' hintó' rúdgya Pókamező felé áll. Ebben ő meggondolván, hogy az annya e' helységből nem is mehet tovább, még őtet hintajából ki nem vonnyák, a' mi a' nélkűl hogy fel ne ébredgyen, meg nem történhetik; nagy bizodalommal és mélyen elaludt.

Azonban a' hintó más uraságé volt, és üresen ment hazafelé Pestről. Kocsissa Bajszfalvi' érkezésével felébredvén, megabrakolta két lovát, be fogott, és az aluvót vissza hozta csendesen Pókamezőre, a' nélkűl hogy észre vette volna. Itt a' lovakot a' vendégfogadóban megitatni, magát pedig eggy kis reggelivel felfrissíteni akarván, megállott; mire Bajszfalvi felébredvén, kiugrott a' hintóból, 's azt gondolván, hogy Fűrtelekenn van, beszalad a' vendégfogadóshoz, és azt kívánnya, hogy Bajszfalviné' szakácsnéjához vezesse. A' vendégfogadós azt feleli, hogy Bajszfalviné Asszonyom tegnap dél utánn nála csak itatott, és tovább ment, 's mivel az Úrfink nem akarta hinni, szavait még esküvésekkel is bizonyította. Ki tudgya, mennyire nem ment volna a' pörlekedés, ha a' hintóra nem mutatott volna, mellyben hált, 's mellyről az egész ház tudta, hogy csak imént érkezett. A' kocsis vízért lévén, mikor Bajszfalvi a' hintóból kiugrott, hallya a' vetekedést, és hitével bizonyíttya, hogy Fűrtelekenn hált, és éjfél utánn befogván ide jött, a' nélkűl hogy hintajában valakit aludni gyanított volna. Bajszfalvi átlátván végtére a' nevetséges esetet, maga volt az első, a' ki hangos kaczagásra fakadt, mellynek következése az volt, hogy kocsija utánn embert küldött azzal a' parancsolattal, hogy térjen vissza, maga pedig a' hintóba beült, és haza jött.

Azt én előre látván, hogy a' szakácsnét vissza nem hozza, vagy hogy ez, ha erővel vissza hozná, meg nem marad nála; kerestettem a' szomszéd mezővárosban eggy másikot. Még ez beszegődhet, az enyímmel főzetek neki, 's magam is nála eszek. Ha a' Fiscális nem volna, én ebből az ifiu emberből kevés üdő alatt jó gazdát, és jó földes Urat nevelnék; de nem merek oktatásba kapni, ne hogy amaz megórrolván, felhuszítsa ellenem, 's jó akaratomért köszönet helyett engedelmet ne nyerjek oda menni, a' hová akarok. Maradgy jó egésségben. Verseidnek folytatását elvárom.

A' MAGYAR NYELV.

Ma reggel Uram Bátyámmal a' szatyros Asszonynál voltunk. Férje még feküdt, maga pedig mosott, még leányöccse, eggy tizenhat esztendős, karcsú és szép leányka, kit az annyától kikért, a' gyermekekre vigyázott. A' férjfi felugorván, 's minekutánna tőlünk bocsánatot kért, az ágyra ülvén, kérdezi, mit parancsolunk?

Uram Bátyám. Szabó mesterembert kerestem ebben az útszában, 's ide igazítottak. De ammint látom, nem ott járok, a' hol kellene, 's még a' házonn sem vettem észre szabó czégért.

A' Férjfi. Én ugyan, Uraim! tanúltt szabó és idevaló czéhbéli mester vagyok; de a' czégért a' padlásra vetettem, és nem dolgozok.

Ur. Bát. Nem dolgozik Kelmed? és miért nem? Vagy talán más hivatalban van Kelmed?

A' Férj. Igen – – – más hivatalban – – – Itt a' szomszéd vendégfogadóban már hegedülök, már meg' a' konyhába vagy a' pinczébe látok.

Ur. Bát. És ebből elélhet Kelmed? Vagy tán nem házas?

Az Assz. Én vagyok a' felesége, szolgálattyára az Uraknak. Gyermekünk már öt van.

Ur. Bát. Öt? és ezeket a' hegedűvel eltudgya Kelmed tartani?

A' Férj. Én egyedűl nem győzném, ha a' Feleségem nem dolgozna.

Ur. Bát. Hisz' a' mesterséggel még jobban győzhetné Kelmed.

A' Férj. Most már nem; mert egészen újra kellene magamnak minden szerszámot szerezni, és a' mi még lehetetlenebb, hitelt is. Az emberek illy szegény mesteremberhez munkát nem örömest hoznak.

Uram Bát. Hát ha olly ember találkozna, a' ki Kelmednek pénzt adna hitelben a' szerszámokra, kiakasztaná-e Kelmed ismét a' czégért?

A' Férj. Ki Uram! még ma mindgyárt. Mert én jól átlátom, hogy a' mesterségem mellett legjobban éltem. Ifiabb koromban a' rossz társak elcsábítottak; mindenemet elvesztegettem, 's mivel lehetetlennek láttam, hogy előbbeni állapotomra vissza juthassak, a' musikusságra vetemedtem.

Uram. Bát. 'S mennyi kellene Kelmednek, hogy ismét szabóskodhasson?

A' Férj. Száz forintocska untig elég volna. Ha ehhez a' sommához jutnék, a' czégérem helyett a' hegedűt akasztanám a' padlásra.

Ur. Bát. Hisz' ünnepekenn és vasárnapokonn hegedűlhetne is Kelmed.

A' Férj. Nem, Uram! ezt többé nem cselekedném. Éppen ez volt a' veszedelmem; mert hegedűs bajtársaim voltak, a' kik a' boriváshoz szoktattak. De mit van mit tennem?

Ur. Bát. Én Kelmednek adok száz forintot, de úgy, hogy a' borivást elhadgya, és hogy nekem minden hétenn számot adgyon irásban – – – Tud Kelmed írni?

A' Férj. Tudok, Uram!

Ur. Bát. Hogy, mondám, számot adgyon mindennémű költségeirűl és jövedelmeirűl.

A' Férj. Az Ur akar nekem pénzt adni, ösmeretlen létemre?

Ur. Bát. Miért nem? Nekem az elég, hogy Kelmedet a' magistrátus ösmeri. Ez nekem ád elégtételt, ha megcsal Kelmed.

A' Férj. Uram! soha életemben meg nem csaltam még senkit. Ha csalni tudtam vagy akartam volna, gazdag ember volnék.

Ur. Bát. Gondollya meg Kelmed tehát magát, és holnap jöjjön hozzám – – –

A' Férj.[14] A' meggondolás ide szükségtelen, édes Uram! – Ah! – De kihez is van az Úrban szerencsém?

Ur. Bát. Én Kolomposi Szarvas Gergely vagyok, ez pedig az Öcsém. Mihelyt a' szerszámokot beszerzi Kelmed, mind a' kettőnknek eggyeggy egész ruhát fog varrni. További segitségem Kelmednek magaviselésétűl fog függni.

A' férjfi erre felugrik, és zokogó feleségének nyakába borúlván: Julisom! úgymond, édes Julisom! angyalok-e ezek onnan menyországbúl? vagy emberek? megfogadod-e nekem, hogy barátságosan megintesz, ha igéretim ellen megbotlani akarnék? mert gyarló emberek vagyunk.

Az Asszony sűrű könyhúllajtások között kezed ád neki; ő pedig, mivel nadrágban és ingben feküdt, csak köpönyeget vetett magára, kiszaladt, és gyermekeivel ismét visszasietvén, letérgyepelt ezekkel eggyütt Uram Bátyám' elejébe, ki mindnyájokat némán megölelvén, oda nyújtotta neki bankó-czédulákban a' száz forintot, engem' megragadott kezemnél fogva, 's maga utánn a' házbúl kihurczolt. Csak az útszánn jutott eszébe, hogy vissza küldgyön a' végbűl, hogy a' férjfinak szállásainkat megmondgyam, mivel nem akarta, hogy az Asszony elárúllya neki a' minapi ottlétemet.

Innen némán a' híd mellett lévő aléba siettünk, hol Uram Bátyámnak régi baráttya, Kenderfi, a' minapi két meglett és eggy ifiú tudós Urakkal eggy kőszékenn mulatott. Ha ránk nem kiáltottak volna, elmentünk volna mellettek; annyira el voltunk merűlve az imént múltt jelenésbe. Sokszor nevettem már magamban annak a' szokásnak, melly a' mostani üdőkben az etikéthez tartozni látszik, 's melly annyi sok polihisztort, poligrafust, és polizofust szül; hogy tudniillik, mihelyt valaki valamelly házba, vagy valamelly csoporthoz lép, a' beszéd azonnal ollyan tárgyakra fordúl, mellyek szinte annak a' professiójához tartoznak, a' ki belépett. Ha Orvos vagy, még a' Dámák is mindgyárt pathologyizálnak; ha pap vagy, theologyizálnak; ha katona vagy, machérologizálnak; ha képíró vagy, íkonologyizálnak; ha musikus vagy, harmonologyizálnak, 's a' t. Ezek a' tudós Urak is, mihelyt hozzájok léptem, azonnal elkezdtek filologyizálni. De én ellenben feltettem magamban, hogy, a' mennyire lehet, csak hallgatójok leszek.

„Ha merem kérdezni, úgymond A. hozzám, micsoda magyar munkában foglalatoskodik most az Úr?"

Én. Semmifélében, édes Uracskám!

A. Kár! legalább fordítania kellene valamit az Úrnak.

B. Haggyon békét az Úr fordításaival. Ha nyelvünk meg volna már határozva, origyinálisokot javasolnék; de mivel még sokakban habzik, legjobb volna, ha tudósaink reguláinak kinyomozására tennék magokot.

Uram Bátyám. Hiszen vannak már sok grammatikáink.

B. Vannak, de nem magyarok. Némellyek csak azokot a' regulákot alkalmaztattyák a' magyarra, mellyek a' deák, német és franczia grammatikákban találtatnak. Némellyek a' Zsidó, lappóniai, és arábiai nyelvekhez folyamodnak regulákért. Mások a' régi magyar könyvekbűl azt akarják megmutatni, hogy nem olly módosan kell beszéllenünk, nem olly helyesen írnunk, ammint most szoktunk, hanem ammint nyelvünknek gyermekkorában Eleink írtak és beszéllettek.

C. De csak nem tagadhattyuk, kedves Professor Uram! hogy a' régi magyar könyvekben lellyük meg leghamarább az igaz és sükeres magyarságot.

[14] *Férf.* [Emendálva.]

B. Az aranyt sok szemét[15] köztt. A' gyökér szókot és az akkori ideáknak magyaros kifejézését a' régi magyar könyveknek köszönöm én is. De ezért a' kincsért a' háladatosságot nem űzöm annyira, hogy azokban még a' helytelen formátiókot, és a' declinátióbéli vagy conjugátióbéli hibákot is imádgyam. Eleink ezekről és több efféle, kivált syntaxisbéli regulákrúl nem is gondolkodtak, megelégedvén azzal, ha tárgyaikot kimeríthették és vélekedéseiket helyes okokkal támogathatták. A' mi régi Poétainknál éppen könnyen állott az új szóknak szokatlan és helytelen formátiója. Az első vers' végénn e' szó állván: *feküszik*, a' másikénn pedig *esküszik*, 's a' Poéta egész nyelvünkben nem találván több hasonló végzésű helyes és szokott szavakot, a' cadentia' kedvéért, mert akkor mind négysorú versekben írtak, csak oda mázolta a' *venhüszik*, *dühöszik*, *szélhüszik* 's többefféle szavakot a' törvényes *vénűl*, *dühödik*, és *szédül* helyett.

A. Az igaz! A' helyett, hogy e' jó Őseink tisztogatták volna nyelvünköt, beszemetezték inkább az efféle csinálmányokkal. De még az ortografiára nézve sem lehet belűlök regulákot vonni.

B. Mit gondoltak ők az ortografiával? Ezt nem csak az akkori hanem még a' mostoni Tudósok is olly kicsinységnek tartyák, melly csak a' Könyvnyomtatókot illeti. Ezekre bízták a' régiek a' nyomtatásbéli hibáknak egész jobbítását; és mink most sok régi német Könyvnyomtatóknak[16] írésbéli tévélygéseit törvényeknek nézzűk? Fel mernék fogadni, hogy ők voltak az efféle szavakban, mind: *nádja*, *tudja*, *tolja*, *tanúlja*, 's a' t. a' j betűvel való helytelen élésnek atyái. Csuda hogy *ö* és *ü* betűk helyett is több szókban *e* és *i* vocálisokot nem nyomtattak.

C. Az *ö* és *ü* betűköt sokan még a' Magyarok közűl is kellemetleneknek tartyák.

A. Tudnak hozzá! Ez a' két betű, valamint a' háromféle *e*, és a' kétféle *a* is, a' többi vocálisoknak társaságában szintollyan szépségek nyelvünkben, mint a' chromaticus hangok a' musikában.

B. De azonnkivűl, ha *ő* és *ű* hellyett *e* és *i* betűköt mondunk, nem hogy kellemetesnek tennénk szóejtésünköt, hanem úgy beszéllünk inkább magyarúl, mint a' czigányok szoktak. *Példának okáért*:

Vulkánus' legénnyei fekete *imegeiket* a' *szegekre függesztvén*, úgy *zergettek pérelyeikkel* az *ilénn* mintha *menydergést* akartak volna játszani, ammint *véletlenél* Jupiter' *mennykeve kezekbe itett*. – Értik-e az Urak?

Elkaczagván megunkot, felkeltünk a' kőpadrúl, 's a' Duna' partyánn sétálni kezdtünk, ammint eggy Olasz megszóllítván bennünköt, perspectívumaival, microscópiumaival és pápaszemeivel megkínált. Uram Bátyám egynehány pápaszemet megpróbált és eggyet megvett. Azalatt mellénk sompolyodott szekerétűl eggy falusi paraszt, 's „követem az Urakot, úgymond, én is örömest eggy pápaszemet vennék magamnak, ha evvel a' német emberrel, a' ki árúllya, beszélleni tudnék." Uram Bátyám mindgyárt az órrára tesz eggyet, 's kezébe adgya egyszersmind azt a' Könyvet is, mellybül próba gyanánt maga olvasott volt. A' paraszt levévén az órrárúl az első, második, harmadik és negyedik pápaszemet, mellyeket neki versengve választgattunk, mindenikérűl azt mondgya vala: „ez nem jó! ez sem jó! ez is ollyan mint a' többi." Végre Uram Bátyám neki fordúlván: „hallod-e, Apjok! te talán olvasni sem tudsz? úgymond." – „Hm! felelé a' paraszt, ha olvasni tudnék, mirevaló volna nekem a' pápaszem?" Jól kinevetvén előre magunkot, elővettük azutánn a' parasztot, és csak nagy nehezen tudtuk vele elhitetni, hogy a' pápaszem nem teszi az írástudatlant írástudóvá.

[15] *szem**et*** [Emendálva.]

[16] *Kö**nyny**omtatóknak* [Emendálva.]

Haza érkezvén, kezembe adta Uram Bátyám a' következendő levelet a' verseknek folytatásával eggyütt, szívéből köszönvén a' jobbítgatásokot, mellyeket bennek tettem; a' mi eggy poétában hallatlan dolog.

KEDVES KÉNKÖVIM!

Bajszfalviné' cselédgyei közűl még eggyet sem láttam házamnál; én pedig őköt valójában fel nem keresem. Hogy ifiú Bajszfalvinkban meg nem csalatkoztam, nagyon örvendek. Ő fiúi és testvér kötelességének eleget tett, 's az Isten meg is áldgya érte. Óh! be szeretem, hogy azt a' rossz leányt, a' szakácsnét, utól nem érte és vissza nem vitte. Szerezz neki, kérlek, eggy hű személyt, és ha bízol hozzá, hogy jó gazdát és jó embert faraghatsz belőlle, a' Fiscálissal ne gondolly. Ha ezért a' jó akaratodért űznének el, jer hozzám! úgy fogadlak, mint testvéremet. A' verseknek folytatását kívánságod szerínt elküldöm, de a' befejezést továbbra hagyom. Nem nevetsz-e rajtam, hogy vénségemre verseket csinálok? Azonnkivűl, hogy mulatom velek magamot, legjobb eszközöknek is tartom arra, hogy a' tiszta magyarságban előmenetelt tegyek. Én az efféle munkákot csak naggyából dolgozom ki, azutánn pedig az Öcsémmel megjobbítatom,[17] kit az idevaló Tudósok jó magyarnak tartanak.

Szívesi a' kulcsot elvivén magával
jó szállást készíttet hű gazdasszonyával,
hittel kötözvén le, hogy szép vendégének
árúlója nem lessz. – Dobogó szívének
lehetetlen volna örömét rajzolni,
noha sokat kellett eszének harczolni
a' félelemmel is, ne hogy elszökések
előre kisülvén, bele törjön kések.
Azalatt egy rút éj mély setétségekkel,
az al szelek pedig sűrű fellegekkel
bevonták az eget, mellyeknek megéből
csak ritkán nézett ki, mint rab tömlöcczéből,
eggy két csillagocska szendergő földünkre,
hasztalan súgárkát lökvén gőz-ernyünkre.
Égtek már útszáinn a' belső várasnak
a' sűrű lámpások. A' sok hatalmasnak
elkezdett serege életre ocsódni
's a' zörgő hintókonn játékra tolódni;
még fáradtt lakosi a' setét hóstyáknak,
végeit szakasztván a' súlyos munkáknak,
kik ételhez űltek, kik vígan boroztak,
kik számot vetettek, kik meg' ásítóztak.
Szívesink is tehát mély gondolkozással
a' Kávéházba megy, hogy társalkodással
felderítvén fejét, közelebb érhessen

[17] *megjobbítatom,* [Az ékezet emendálva.]

bérkocsit is, mellyben Rósiért mehessen.
Eszik, iszik, játszik, még eljőn órája,
mellyet a' szökésre kiszabott mátkája;
de akármit tegyen, forr a' gond fejében,
dúlfúl a' titkos vész remegő szívében.
Végre menni akar, 's az ajtónál láttya,
hogy bedobban szemköztt egy régi baráttya,
Nyájasi[18] Hevesből, ki nagy örvendéssel
Szívesit átfogván, „mennyi gyötrődéssel
viaskodtam, úgy mond, mostani útamban,
szüntelen' csak attúl rettegvén magamban,
ne hogy téged' talán itt ne talállyalak!
Hat esztendeje már, móta nem láttalak.
Hát mint vagy Édesem! hogy mennek dolgaid?
Mikép tellyesednek szép kívánságaid,
mellyeket valaha velem is közlöttél,
mikor nálam sokszor víg órát töltöttél?"

„Köszönd meg, Barátom! ha száz plánumunkból,
feleli Szívesi, mellyeket agyunkból
mint heves ifiak még akkor koholtunk,
mikor a' világrúl minden jót gondoltunk,
csak eggyetlen eggy is elérhet czéllyához!
Veszélyes út vezet a' jónak fájához,
teli titkon maró mérges áspisokkal,
nyilván dühösködő tigris csoportokkal,
rémítő vászokkal, tévesztő tüzekkel,
piperés tőrökkel, krokodil-könyekkel.
Maga jőjjön vissza Józon e' világra,
ki hogy útat nyisson a' köz boldogságra,
haragos bikákot tanított szántani,
fegyveres népeket harczokra szállani
a' mély tengerekenn iszonyú vészekkel,
a' szárazonn pedig mord ellenségekkel,
még sem fér be többé őrös rejtekéhez
az arany gyapjúnak. Hiú szerencséhez
nyíltt ellenben az út. Ezenn tolakodhatsz
szabadon, még tetszik, 's meg is boldogúlhatsz,
mint hajdan Orfeus, ki hitves társának
elevenedését, a' régi mondának
bizonysága szerént, kinyerte lantyával,
mellynek hízelkedő hangoztatásával
mindaddig kérlelte a' pokol' hatalmát,
még fel nem éltette hallatlan irgalmát.

[18] *Nyájási* [Az ékezet emendálva.]

Azt vélte ő szegény, hogy mesterségével
tudgy' Isten! mit nem nyert, 's hogy feleségével
napfényre verödött a' pokol torkából,
nézi, 's elenyészni láttya hűltt markából,
hiú pára gyanánt, tündér boldogságát,
melly csak megduplázta mély nyomorúságát.
De most Isten hozzád! Eggy helyre sietek.
Bocsáss meg, hogy veled tovább nem lehetek."

„Veled megyek én is; ha nincsen terhedre,
feleli Nyájasi, 's még eljutsz helyedre,
legalább eggykét szót az útonn válthatunk,
's egymás' dolgairúl tanácsot tarthatunk.
Mert nekem úgy látszik minden beszédedből,
hogy a' gonosz világ kiütvén nyergedből,
viszonyosságokkal epeszti szívedet,
mellyek kegyetlenűl rongállyák kedvedet.
Mennyünk hát! Vonakodsz? Nem akarsz magaddal?
Ösmerkedtess hát meg röviden házaddal;
holnap felkereslek; mert van ám szükségem
tanácsra nekem is; 's benned reménységem.
Vagy ezt sem akarod? Így hát már csak látom,
hogy Szívesi többé nekem nem barátom.
Élly! 's ha magadba térsz talán valahára,
Nyájasi készen vár, még él, hű karjára."

„Álly meg, ne heveskedgy! mondgya halk szózattal
Szívesi, küzködvén a' sok indúlattal.
Vesszen el, nem bánom, egész boldogságom,
hogysem felbomollyon illy szent barátságom!
Ne magyarázd rosszra vonakodásomot.
Én ugyan kész vagyok akármelly titkomot
tehozzád hasonló baráttal közleni;
de ha tudom, hogy ez mást meg fog sérteni,
a' ki szövetségben áll talán titkommal,
's nem olly ösmerkedett, mint én, barátommal,
tilalmasnak tartom a' nyíltt-szívűséget.
Itéld meg hát ebből, melly rút kétességet
okozol szívemnek heveskedéseddel?
Azonban jer velem: Keseredéseddel,
melly ellenem lázit, el nem ereszthetlek.
Kint egynehány szókkal észre téríthetlek."

Kivonódnak tehát eggyütt az útszára,
's megtérvén Szívesi félbetörtt szavára,

„én, Barátom! úgymond, nagy fát feszegetek;
mert ma eggy leánykát, kit tisztán szeretek,
's ki erre rá állott maga' jó szántábúl,
el akarok lopni az attya' házábúl.
Ezzel elégedgy meg! Nevét Kegyesemnek
el nem árúlhatom; mert ha lépésemnek
így vagy amúgy talán akadály vettetik,
(tudod, illy dolognál hány hiba eshetik?)
akkor ő engemet kisebbítőjének
méltán nézne azért, hogy böcsös nevének
meg nem kíméllettem olly előtt szentségét,
kinek nem ösmeri, úgy mint én, hűségét.[19]
Elillantván egyszer házától attyának,
hogy karjai közé fusson mátkájának,
én ugyan véteknek többé nem nézhetem,
ha tán barátimmal nevét közölgetem;
de ha titkolását mindaddig kívánnya,
még engedelmével attya meg nem szánnya,
kész vagyok hódolni parancsolattyának,
mint hű tisztelője legkisebb szavának.
Azért mihelyt holnap nyolczat fogsz hallani,
jőjj e' Kávéházba. Ha ő átallani
nem fogja, szállásra elviszlek magamhoz.
Most pedig bocsáss meg; sietek tárgyamhoz."

„Nem úgy, nem, Barátom!" feleli hevesen
Nyájasi, amannak átfogván tüzesen
két kézzel derekát; „illy veszedelemben
én el nem hagyhatlak! Mind a' két zsebemben
fegyver van az útrúl. Hát ha ösvényedet
elállották tán már, a' kik Kegyesedet
irígylik szívednek? Én itt az útszákot
allig ösmerem már; a' házi gazdákot
annyival inkább nem. Egynehány lépésre
maradok el tőled, 's a' védelmezésre
csak akkor sietek, ha hallom jeledet;
mihelyt pedig látom messzérűl hölgyedet
karodonn érkezni, másfelé fordúlok,
's vendégfogadómba hálásra lódúlok.
Így sem ő nem tudgya, kiért vitézkedek?
sem én orczájával meg nem ösmerkedek.
Ne is szólly! Mindaddig nem megyek nyomodbúl
még ki nem verekedsz veszélyes dolgodbúl."

[19] *hűségát*. [Emendálva.]

Erre meggondolván Szívesi magában,
hogy mély setétség van a' külső útszában,
hol Patvarfi lakik, és hogy baráttyának
tanáccsa is helyes, ki Pest' várassának
ösmeretlen lévén kint épültt részével,
semmit át nem láthat járatlan szemével,
„No, nem bánom, úgymond; de vissza útunkban
nem ülhetsz kocsimba; hanem ha nyomunkban
megmaradsz, könnyű lessz idejöveteled,
's innen a' szállást is bizonnyal megleled."

Mindezekre látván Nyájasi' készségét,
ki esküvésekkel igérte hűségét,
beűl vele eggyütt nagy szívdobogással
eggy ernyes kocsiba, 's „ma jó áldomással,
úgymond a' Sógornak, kenem meg markodot,
ha helyesen végzed setét járásodot.
Vígy Borfi' házához eggy lakadalomra,
's jól vigyázz, azt mondom, igazgatásomra!"
Oda érvén tehát, leszáll baráttyával,
's csendesen elhíván a' bakrúl magával
a' német sógort is, a' kert' ajtajához
ólálkodik velek, melly Borfi' házához
csak egykét száz lépés. „Tik itt maradgyatok,
úgymond, még hozzátok vissza fordúlhatok."
Ezzel elmegy maga kiszabott helyére,
és hogy várakozik Boriska' jelére,
kinyilatkoztattya három köhhentéssel.
A' lyányok már várták kínos rettegéssel,
's így hamar megtérvén dupla strázsájához,
felküldi a' kocsit Patvarfi' házához,
hogy onnan könnyebben jusson más útszába,
maga pedig bemegy kerti vártájába.
De áh! a' szerelmet, noha világunknak
ez tartya fenn éltét, noha bal sorsunknak
ez aranyozza meg rettentő súllyait,
noha meg nem sérti senkinek jussait,
nem elég, hogy a' sok irígyek üldözik,
's a' ránczos homlokú Kátók lenyűgözik;
még a' bal eset is elállya úttyait,
ürömmel vegyítvén ártatlan bájjait.
Még Szívesi elfut a' lugas gunnyóhoz,
más úton megy addig Rósi az ajtóhoz,
's Nyájasit gondolván lenni mátkájának,
's egyszersmind meghallván érkező attyának

már messzérűl szavát, szörnyű reszketéssel,
„jaj! az Atyám! úgymond! fussunk!" Kétkedéssel
hogy nem jó volna most az üdőt veszteni,
átlátván Nyájasi, sebesen sürgeni
kezd a' kocsi felé még gyorsabb társával,
(így szalad a' szarvas, mikor nagy lármával
kergetik a' hajtók!) 's még ezt ülésébe
hamar felsegíti, a' kocsis' fülébe
azt súgván, hogy mennyen a' *hét Választóhoz*,
maga is felugrik a' szép bújdosóhoz.

Azonban Patvarfi eggy vén szolgájával,
ki haza vezette égő lantornával,
a' kertnek érkezvén nyitott ajtajához,
„te jöttél ki erre?" úgymond inassához,
's tagadását hallván, el kezd álmélkodni,
's titkos borzadással arrúl gondolkodni,
hogy tolvajok vannak elrejtve kertyében.
Így a' kulcsot, mellyet az ajtó' pléhében
még Szívesi hagyott, háborodásában
magáénak vélvén, elvégzi magában,
hogy bezárja őköt, 's megintvén szolgáját,
hogy csendesen járván, oltsa el gyertyáját,
Szívesi' kulcsát is elviszi magával,
teli lévén feje tolvajfogásával.
Beérvén a' házba, inti cselédgyeit,
nézzék ki a' kertnek minden szögleteit,
jól felfegyverkezvén botokkal, villákkal,
töltött pisztolokkal, lángoló fáklyákkal,
's hozzák be kötözve, a' kit ott találnak,
„mert házamnál, úgymond, tolvajok czirkálnak."

Szívesi meglátván Patvarfit érkezni,
's azutánn setétben házába szerkezni,
az ajtóhoz siet, bezárva találllya,
's még a' kimenetelt másutt is próbállya,
hasztalan' fütyűlvén elmentt baráttyának,
hasztalan' kiáltván nevét mátkájának,
megláttya ragyogni a' szövétnekeket,
lótni, futni, jönni a' fegyvereseket.
Nossza felmegy tehát eggy cseresnyefára,
mellyről felérhetett Boris' ablakjára,
's ezenn kopogni kezd. Amaz elréműlvén,
de szokása szerént hamar felderülvén,

eszébe juttattya, hogy Szívesi lehet,
kitűl tudósítást más útonn nem vehet.
Felugorván tehát, eldugja gyertyáját,
kinéz az ablakonn, láttya véltt postáját,
a' kert' végénn pedig a' sok cselédeket,
fáklyákkal visgálni a' zöld rejtekeket.
Szívesi azonban az ablak' fájához
jól megkapaszkodván, bemegy a' lyánkához,
's elbeszélli neki a' bús történetet.
Ez pedig nevetvén, „soha illy esetet!
úgymond. De nyúgodgy meg. Én mikor, hallottam
a' kocsit, a' másik ablakra futottam,
's magam láttam Rósit rajta elindúlni.
Te sem fogsz, igérem, sokáig búsúlni;
csak maradgy itt veszteg valamelly suttomban,
még én az Öregnél eljárok dolgomban."
Ezzel az asztalrúl felkapván gyertyáját,
's elbújtt vendégére rá zárván szobáját,
elszalad Báttyához, ki háló házából
nézte a' cselédet, 's gondolkodásából
felveri nyájasan ama' kérdésével:
hogy tán feleséget kerestet népével?
Mert Báttya özvegy volt. Ez pedig: „tréfáddal
takarodgy most, úgymond, egyébkép a' náddal
majd útat mutatok!" De Húga nevetvén,
's kérlelő szavakkal hozzá közelgetvén,
„csak még eggy szót hallyon, úgymond, utóllyára,
édes Uram Bátyám: 's parancsolattyára
legottan elmegyek háló palótámba,
's eggy *salto mortálét* teszek nyoszolyámba.
Híjja vissza, kérem, a' kertből visláit,
's ne vesztegettesse velek szép fáklyáit.
Elmentek már azok, a' kik tolvajkodtak!
Szemeimmel láttam, hogy elrugaszkodtak."

„Szemeiddel láttad? kérdi dermedéssel
az öreg Patvarfi; és ezt enyelgéssel
beszéllheted nékem? Hát mért nem sütöttél
reájok eggy pisztolyt? vagy mért nem ütöttél
másvalahogy lármát?" – „Én reájok sütni
az illy gyilkos eszközt? vagy más lármát ütni?"
feleli a' leány olly álmélkodással,
mellyet gúnyosnak tesz csalfa mosolygással;
„Hisz agyon lőhettem volna szegényeket!

A' lármával pedig ügyekezettyeket
meggátoltam volna. Úgy is üdvösségek
eggy hajszálonn[20] állott. Csak nagy sietségek,
melly miatt a' kertet be sem rekesztették,
mentette meg őköt. Jó hogy észrevették
ösmeretes szavát a' jövő gazdának!
Máskép rossz lett volna vége a' tréfának."

„Micsoda tréfának?" kérdezi sebesen
az öreg, kiben már iszonyú mérgesen
kezdett a' haragnak habja duzmadozni.
„Tudod, nem mindég jó velem bolondozni!
Szólly hát világosan, micsoda tréfának?"
Boris erre kezét megfogván Báttyának,
bizodalmasságot mutat orczájával,
titkoskodást pedig susogó szavával,
's azt mondgya fontosan: „a' kocsit hallotta
Uram Bátyám, úgy-e? melly fellázította
csak imént útszánkot, hol illyen zörgések
ritkábbak mint télenn a' nagy mennydörgések."

„Hallottam, és haza csak azért siettem,
feleli az öreg, mivel elhitettem
erősen magammal, hogy Rósi' mátkája,
a' kinek útszánkban hallatik lármája."

„Az volt! mondgya viszont Boriska nevetve;
ide jött 's elvitte Rósit nagy sietve – – – – –"

„Kicsoda? Nyá – – – Lyánka!" kiáltya hevesen
Patvarfi, 's elnémúl. Azutánn kétesen
elfordúl Húgától, megáll ablakjában,
„eb a' híre fattya! dörmögi magában,
majd hogy ki nem csalta egyszerre titkomot.
Haj! be megjátszaná egész plánumomot.
Őtőle kitelik:" – Végre mosolygással
ismét rá tekíntvén „mennyi sánczolással
kell valaha, úgymond, jövendő férjednek
beárkolni magát, hogy furcsa eszednek
prédája ne legyen! 's még így sem hihetem,
hogy boldogúlhasson. Ím! egész életem
zárogatásából állott nyíltt szívemnek,
hogy megkevesítsem gondgyait fejemnek,

[20] *hajsz**a**lonn* [Emendálva.]

és te majd leveszel még is lábaimrúl!
Hm, hm, hm! szeretnél tudni titkaimrúl
valamicskét, úgy-e? De a' vén rókának[21]
nem lelsz te kelepczét. Eredgy, 's Rósikának
mond meg, ne aggódgyon nevénn jegyessének;
holnap tán végre lessz úgy is kétségének."

Akkor eggy levelet kivonván vállábúl
a' leány, „ím! úgymond, ennek ténorábúl
lássa Uram Bátyám maga' két szemével,
a' mit el nem tudok hitetni szívével.
Ő Szívesi nélkül a' legjobb életet
úgy megveti szegény, mint én a' szemetet,
sokkal erősebben feltévén magában,
mint a' szűzességet hajdani Rómában
a' meglett Vestális, hogy attya' házához
addig vissza nem jőn, még hű mátkájához
lángoló szerelmét atyai áldással
's aláírtt, pecsételtt, vidimáltt írással
maga Uram Bátyám nem legitimállya.
Mert ő nem ok nélkűl szörnyűnek találllya,
hogy szíve ollyképen elczimboráltasson,
a' nélkűl hogy ehhez csak eggy szót mondhasson,
mint mikor vásárra hajtyuk az ökröket,
vagy a' timároknak eladgyuk bőröket."

Azalatt Patvarfi méreggel megtelvén,
's a' nagy pápaszemmel órrát megnyergelvén,
átfuttya sebesen Rósi' suplikáját,
mellyben szépen kéri attya' grátiáját.
Megüti azutánn az asztalt öklével,
átdöfi Boriskát mord tekíntetével,
a' levelet ennek lábához hagyíttya,
ablakjánn a' kertből népét beordíttya,
dúlfúl, mint a' vad kan, óriás lépéssel
fel 's alá sétálgat, 's oroszlyán szökéssel
oda ugrik végre leskődő Húgához,
's öklével érgetvén derűltt homlokához,
„ez, te ördög! úgymond, a' te mesterséged!
De ha elég volt is arra fürgeséged,
hogy e' rút lépésre csábítsd gyermekemet,
arra, tudom, nem lessz, hogy fenyitékemet
elkerűld. Torkodra forrasztom tréfádot,
's körmödben sem hagyom, azt tudd meg, prédádot.

[21] ***r**o**kának*** [Emendálva.]

Takarodgy előllem! Ha rokony véredet
nem nézném, házambúl még ma mindenedet
ebrúdonn vetném ki. A' csalárd szíveket
jobban útálhatom mint a' rossz ebeket."

„A' csalárd szíveket? mondgya kaczagással
a' Leány. Hát a' ki hatalmaskodással
akar kénnye szerént másokonn páczkázni,
csalárdság legyen azt ésszel zabolázni?
Régen nem látnánk már szelíd állatokot
széles e' világonn, ha önnön magokat
a' ragadók ellen szemes fortélyokkal
nem védelmezgetnék; 's krokodílusokkal
teli volnának már tán mind a' víz-erek,
ha meg nem öldősnék a' furcsa egerek.
A' ki mást meg nem bir gyengébb erejével,
kénytelen megcsalni szemesebb eszével,
hogy megfelelhessen hódító karjának,
ha csak barma lenni nem akar[22] jármának.
Nem hiszem, hogy lelní lehetne álnokot,
ha senki sem űzné a' bitanglásokot.
Bánnyon Uram Bátyám, mint illik, lyányával,
's meg fog elégedni, fogadom, húgával.
Ő nekem úgy vérem, mint a' ki kínozza;
azt pedig magával az emberség hozza,
hogy segédet nyújtsunk legázoltt társunknak,
a' minőt másoktúl kívánnánk magunknak.
Az ebek' törvénnye, az ellen csűdűlni,
melly a' másik alatt kénytelen feldűlni.
Vesse meg, ha tetszik, minden mesterségét,
édes Uram Bátyám! kérje segítségét
az egész várasnak, hogy szegény Öcsémet
örökre megrontsa, kitett kelepczémet
még sem – – – De sokkal jobb, ha nem dücsekedek,
még győzedelmemre fel nem verekedek.
Én hoppot csak akkor szeretek mondani,
ha egyszer az árkot át tudtam ugrani."
Ezzel jó éjszakat kívánván Báttyának,
megtér Szívesihez, 's belűl ajtajának
lebocsáttya zárját, ne talán hozzájok
beütvén az Öreg, megbukjon munkájok.

[22] ***ahar*** [Emendálva.]

Azalatt Patvarfi Borisnak szavait
át meg' átfontolván, nem leli okait
megvetni valóknak. „Ha, úgymond magában,
gáncsot találhatnék lyányom' mátkájában,
tellyes jusom volna ellenek ágálni;[23]
de akárhogy kezdem Szívesit mustrálni,
olly legénynek lelem, kinek erkölcsei
szintollyan ragyogók mint reménységei.
Hanem az ajánlás, mellyet Barátomnak
tettem? Pfi! melly szígyen aggott homlokomnak!"
Így tusakodott ő, 's jóllehet jussával
meg nem elégedett, még is hatalmával
nem vélte véteknek plánumát sürgetni.
Olly nehéz erősnek józan észt követni!
Felsüvíti tehát hűvebb cselédgyeit,
elosztya közöttök a' váras' részeit,
mellyekben leányát mulatni gondollya,
's azt kiváltkép nekik jól megparancsollya,
hogy a' bérkocsiknál tudakozódgyanak,
's mihelyt nyomairúl valamit hallanak,
siessenek hozzá a' tudósítással
az új Kávéházba, hova most lámpással
vezessék el tösténT. Ezzel kapujához
őrököt állítván, elsürgőtt czéllyához.

Isten hozzád, édes Kénkövim! Írj mennél hamarább, és Bajszfalvit nevemmel tiszteld.

A' KINCS.

Minekutánna az előbbeni levelet Kénkövinek elküldöttük, feltettük magunkban, hogy únalmas munkáink utánn, a' micsodás a' verseknek szerzése, jobbítgatása és leirása volt, eggy egész napot szentelünk mulatságra. Kimentünk tehát eggy kertbe, hol magunknak vajban sültt csibét, uborka-salátát és eggy iccze bort adattunk. Uram Bátyámnak rósaszínű kedve kerekedett, és én már nagyon kezdettem reményleni, hogy életéből eggykét nyájas esetet hallok, ammint hozzánk közelített kopott, fótos és rongyos ruhában eggy ember, kinek rezes orczájából könnyen kilehetett látni, hogy a' bornak esküdtt ellensége. Rövid szárú pípa csüggött a' szájából, melly erősen füstölgött; fejénn a' kalapja félre-állott katonásan; két keze pedig háta megett volt úriasan[24] egybekúcsolva. – „Egyél hamar, Öcsém! és igyál; mert ha ez a' kan hárpia ide talál vetődni, szeméből látom, hogy nekünk semmit sem hágy." Úgy is lett valójában! Hozzánk érkezvén, megáll Uram Bátyám előtt, 's tetétűl fogva talpig megvisgálván: „Ő bíz az, úgymond végtére, testestűl lelkestűl, az én régi kedves Barátom, Kolomposi Szarvas Gergely Uram! Örűlök, hogy az Urat friss egésségben és jobb állapotban láthatom, mint én

[23] ***a****gálni;* [Emendálva.]
[24] *úri****á****san* [Az ékezet emendálva.]

vagyok." Erre Uram Bátyámmal kezet fog, ki jól szeme közé nézvén: „Az Úr, úgymond, valaha *Flajsi Mátyás*, és vagyonos mészáros volt! Hát most, ha merem kérdezni, kicsoda vallyon és micsoda?"

„*Flajsi Mátyás* vagyok még most is, de sem vagyonos, sem mészáros többé. Elúntam a' bajlódást, megböcsűltettem, eladattam és kreditoraimnak elosztogattam mindenemet."

Ur. Bátyám. Megköszönték-e vallyon az Úrnak nagyszívűségét?

Flajsi. Szokás szerint egynehány attával, teremtettével, gazemberrel, 's több effélével. Mit tehettem én róla, hogy egész vagyonombúl pénzeiknek csak fele sem telt ki. Nekem is kellett élnem; feleségestűl, gyermekestűl, cselédestűl kellett élnem.

Ur. Bát. Igaz! és még most is kell. Azóta tehát, hogy a' mészárosságot szögre akasztotta az Úr, más valamiben foglalatoskodik.

Flajsi. Kétség kivűl! Mikép élhetnék én kereskedés nélkűl? Nyáronn eggyik kertbűl, télenn pedig eggyik borházbúl a' másikba megyek, 's már ennek már amannak ajánlom illyen vagy amollyan szolgálatomot. Eggyiknek interesre pénzt szerzek, a' másiknak a' borát dicsérem mindenütt, hogy jobban kellyen, a' harmadiknak gazdag feleséget, a' negyediknek szakácsnét[25] keresek, 's a' t. Micsoda bort iszik itt Kolomposi Uram? Megkóstolom engedelméből; de előbb eggy harapás kenyeret – – – – – áh! hiszen még csibehús is van – – – – Mihelyt maghallottam, hogy az Úr ide érkezett, mindgyárt feltettem magamban, hogy felkeresem, mert – – – – – Ez derék bor! – – – – mert én az Urat valamire akarom kérni. – – – – Ez a' csibe olly gyenge, olly kellemetes, hogy lehetetlen megkóstolni és meg nem enni. Megcselekszi az Úr, a' mire kérem, régi barátságából?

Ur. Bát. Ha lehet, szívesen.

Flajsi. Hát[26] ez az Úr kicsoda?

Ur. Bát. Az Öcsém.

Flajsi. De csak nem testvére még is?

Ur. Bát. Nem!

Flajsi. Már a' más! Így hát előtte bízvást szóllhatok. Testvéreinél nincsenek az embernek nagyobb iríggyei; azt magam is tapasztaltam; de a' többi rokonyok ollyanok erre nézve előttem, mint az idegenek. Az Úr Kolomposi Szarvas Gergely Uram, ammint hiteles emberektűl hallottam, kincset talált?

Ur. Bát. Találtam, mert kerestem.

Flajsi. Keresnék én is, ha tudnék hozzá. Ugyan ez az, a' mire az Urat kérni akartam. Tanítson meg az Úr reá; nem hagyom jutalom nélkűl.

Ur. Bát. Ha jutalomért tanítom meg az Urat, soha sem veheti hasznát. Mondok én az Úrnak minden jutalom nélkűl eggy kincset, melly Pest körűl fekszik, 's még a' módgyát is megmutatom, mikép kell ásni és felvenni?

Flajsi. Ugyan úgy-e? És jutalom nélkűl? Az Isten áldgya meg az Urat érte.

Ur. Bát. De három nehéz dolog kivántatik meg hozzá, mellyeknek éntőlem csak eggyike telik ki. Egyébaránt a' kincs már régen a' zsebemben volna.

Flajsi. És ez a' három dolog?

Ur. Bát. Elbeszéllem az Úrnak, ha böcsűletére megfogadgya, hogy soha senkinek sem szóll.

---

[25] *szak**a**csnét* [Emendálva.]

[26] ***Hat*** [Emendálva.]

Flajsi. Uram! engem' vigyen el és szaggasson ezer meg' ezer darabokra a' tatár, ha valakinek szóllok. Még magamnak sem beszéllem el.

Ur. Bát. Kincskereső vesszőmmel megtalálván a' minap a' helyet, megjegyeztem magamnak, haza mentem, bűbájos verseimet elmondottam, elaludtam, és álmomban az asztalomonn eggy palaszk bort, eggy töltött pípát eggy mérő serpenyőt láttam. Más nap felkelvén, megnézem az álomkönyvet, melly még a' nagy atyámnak nagy attyárúl maradt.

Flajsi. Hát már ők is tudták ezt a' mesterséget?

Ur. Bát. Nem tudták szegények, mert nem tanúltak deákúl.

Flajsi. A' könyv hát deákúl van írva. Pedig ezt a' nyelvet én sem tudom ám!

Ur. Bát. Semmi! Elég hogy én tudom, és az Úrnak a' könyvből megmagyarázom, a' mi a' dologhoz tartozik. Ez nekem tehát azt felelte, hogy ehhez a' kincshez senki sem juthat, hanem csak az, a' ki bort nem iszik, nem dohányzik, és azoknak, a' kiket megcsalt, visszaszolgáltattya az övéket, vagy legalább, a' ki e' három dolgot megfogadgya és végbe viszi.

Flajsi. 'S másvalahol nem tud az Úr kincset?

Ur. Bát. Körűlbelűl eggyet sem.

Flajsi. Hm! – – – Hát, kérem az Urat, mi baja lenne vallyon annak, a' ki ezeket megfogadná, a' kincset felvévén pedig meg nem tartaná?

Ur. Bát. Azt[27] saját szobájában a' kincsőrző lelkek felakasztanák.

Flajsi. Fel? Csak veszedelmes állapot még is az ördöggel játszani.

Ur. Bát. Ez a' kincs nem az őrdög' hatalma alatt van, a' kivel nekem eggyáltallyában semmi közöm. A' kincset, mellyet én találtam, nem az őrdögnek köszönöm; én az én álomkönyvemet a' pokol tellyességgel nem szenvedheti. Gondollya meg magát az Úr, és ha tetszik, keressen fel a' házamnál. Kár volna annak a' kincsnek ott maradni.

Flajsi. Nehéz dolog! de még is tanácsot tartok majd magammal, 's elmegyek az Úrhoz. Kellner! hozz még eggy iccze bort! Igyuk meg az áldomást.

Ur. Bát. Én eggy csöppet sem iszok többé, és otthon dolgom is van.

Ezzel Flajsi Mátyástúl elbúcsúztunk. Az útonn kérdezem Uram Bátyámtúl, mire magyarázzam azt, hogy ezt az embert a' kinccsel úgy elbolondította?

„Arra, kedves Öcsém! hogy az efféle bolond emberekkel soha el nem hitetheted, a' mi az ő gyermekkoroktúl fogva beszítt és velek felnevekedett képzeléseikkel és vélekedéseikkel ellenkezik. Hány ezer és megmeg ezer többnyire észre sem vett okoskodás kell ahhoz hogy az ember maga magát egynehány esztendőbéli tapasztalások és tanúlások utánn csak eggy igazságrúl meggyőzhesse? És te az illyen balgatag embert eggy óra alatt akarod oda vinni, a' hová te csak egynehány esztendők alatt juthattál. Ha tehát azt nem akarod, hogy veled vetekedgyen, czivakodgyon, sőt még dühösködgyön is, hadd meg vélekedésében; ha pedig emberséges ember is akarsz maradni, ügyekezz azonn, hogy vélekedéseivel magának vagy másnak hasznot hajtson, vagy legalább ne árthasson. Ha én ezt az embert arra vehetném, hogy a' bort, a' pípát és a' csalárdságot örökre elhaggya, én magam tennék neki arra a' helyre három száz forintára kincsecskét. De mivel tudom, hogy erre rá nem veszem, legalább azt nyertem conditióimmal, hogy a' kincs miatt nyakamra nem jár."

Követem Uram Bátyámot, hogy ezen vélekedésének titkolgatására kérni merészlem. Azok a' nagy bölcsek, a' kik a' köz népnek eszét nyakrafőre fel akarják világosítani, nagyon kinevetnék Uram Bátyámot miatta.

---

[27] ***Azr*** [Emendálva.]

„Hadd nevessenek! Én pedig az okosb világgal őköt nevetem ki, hogy eggy illy háladatlan kősziklával Szizifuskodnak."

Még eggy kérdést engedgyen meg Uram Bátyám! mi az oka tudniillik annak, hogy Uram Bátyám a' bornak és a' dohánynak olly nagy ellensége?

„Én a mértékletlen borivást és dohányozást a' vadság okának és bizonyos jelének tartom."

Boldog Isten! lassabban beszéllyen Uram Bátyám! mert ha e' vélekedése kitudódik,[28] fogadom, hogy hazafitársainknak nagy, igen nagy része még igaz magyarnak sem fogja Uram Bátyámot tartani.

„Lássa! Mikor én az Útazók' könyveit olvasgattam az öcsémnél, kinek a' Plébános sok jó könyveket ád, azt találtam, hogy valamennyi vad népek mind szeretik a' részegítő italokot, és füstököt."

Az igaz! és én emlékezek róla, hogy ezt a' tulajdonságot a' régi vad népekről is olvastam. Mihelyt haza megyek, felkeresem ez iránt jegyzéseimet.

„Ezeket tőled kikérem magamnak; én is szolgálok azutánn hasonlókkal az újabb barbarusok iránt. Az én vélekedésem az, hogy mennél ritkább a' vad embernek parlagos eszében az idéa, mennél kevesebb gyakorlása van a' gondolkozásban, 's mennél nehezebb neki az észnek, elménck 's eggyáltallyában a' léleknek tunnyaságát meggyőzni és tehetségre ébreszteni, annál kedvesebb előtte minden, a' mi vérének és nedveinek kerengését, 's ez által lelkének tehetségeit is néműnéműképen mozgásba hozza."

Illy beszéllgetések között haza jutván, neki estünk az említett Jegyzéseknek, mellyek az Olvasó Urakkal mennél hamarább közöltetni fognak.

Pestenn nyomtattatott Trattner Mátyás
betűivel

[28] ***h****itudódik,* [Emendálva.]

NAGY NEVEZETŰ ÉS NAGY TEKÍNTETŰ
KOLOMPOSI

SZARVAS GERGELY

ÚRNAK,
MOSTOHA ÜKÖMRŰL KEDVES
URAM BÁTYÁMNAK

VÍG ÉLETE

ÉS
NEVETSÉGES

VÉLEKEDÉSEI,

MELLYEKET RÉSZÉNT SAJÁT SZÁJÁBÚL VAGY HITELES EMBEREKTŰL HALLOTTAM, RÉSZÉNT PEDIG SZÓRÚL SZÓRA KÖZLENDŐ ÍRÁSIBÚL TANÚLTAM.

MÁSODIK KÖTETKE.

PESTENN.
Eggenberger Jósef Könyvárosnál.
1805.

– Avidos vicinum funus ut aegros
exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
sic teneros animos aliena opprobria saepe
absterrent vitiis.

HORATIUS
Sat. IV.

Kolomposi Szarvas Gergely Úr' víg életének és nevetséges vélekedéseinek folytatása

AZ ÁRNYÉK.

Már egynehány hete, hogy Uram Bátyámmal estvénkínt a' hídnál öszvetalálkozunk, onnan pedig eggyütt erre vagy amarra sétálni megyünk. Tegnap tehát őtet e' helyenn szemeimmel már messzérűl keresvén, látom, hogy magányosan ül eggy padonn. Oda osontván, észre veszem, hogy komor gondolatokba van merűlve, 's imígy szóllítom meg: min búsúl Uram Bátyám?

„Az árnyékomonn."

Az árnyékánn? Hisz' ez nem olly állapot, melly nekünk bút okozhatna.

„Gondolod? Hallgasdsza meg előbb elmélkedéseimet, mellyekből imént felserkentettél, azutánn szólly! Mikor reggel a' mezőre kimegy az ember sétálni, nem ollyan hosszú-e az árnyéka, mint eggy torony, 's mikor lép, nem úgy emeli-e fel lábát az árnyék is, mintha tíz dőlő földet akarna egyszerre átlépni? Lépése azonban, mikor a' lábát ismét leereszti, csak eggy arasznyi. Illyen az ifiú ember is! világokot akar már rontani, már teremteni. Plánumokat épít, mellyek neki szárnyak gyanánt szolgállyanak a' magosra, 's mikor körűlnézi magát munkái utánn, csak eggy arasznyi a' lépés, mellyet előre tett. Férjfikorában, mikor életének napja dél: pontyához közelít, óh! már akkor máskép van a' dolog. Árnyéka naponkínt kisebbedik, hevessége hűldögél, lehetetleneknek érzi azokot; a' miket könnyűknek gondolt."

Szomorú igazságok, kedves Uram Bátyám!

„Nem szomorúak, Öcsém! hanem csak annak, a' ki még férjfi korában is úgy heveskedik, mint eggy ifiú. Sőt hála Istennek! hogy így van a' dolog; mert ha az ifiú embereknek annyi eszek és erejek volna, a' mennyi hevességek van, minden órában máskép és máskép forgatnák fel a' világot. Boldogok, a' kik ezzel úgy megtudnak elégedni, ammint van."

Ezt én nehéz mesterségnek tartom.

„Nehéznek? Mi nehezebb, kérlek, a' világot magunkhoz, vagy magunkot a' világhoz alkalmaztatni? Kövesd a' fácskát, melly több fácskák között él. Megelégedvén földi és égi táplálékaival, svérájában vígan nő, terjed, és gyümölcsözik, egyszersmind pedig a' többieknek, mellyektűl árnyékot vesz, hasonló árnyékot ád vissza."

'S ez legyen az embernek egész vígasztalása?

„Ez, édes Öcsém! és az estveli árnyék. Ez az ember előtt szemlátomást nyúlik mind addig, még láthatatlan fejét az örökkévalóságnak homállyába rejti. Megettük illyenkor a' nap ugyan alkonyodik, de előttük eggy szép csillag jön fel, a' jobb életnek reménysége."

Ezt mondván, elsohajtotta magát, feltekíntett az égre, és elhallgatott. Nagyon megílletődtem én is, és elmélkedésbe merűltem, majd azutánn felkeltünk a' padrúl és a' sóház felé índúltunk.

A' Duna kicsiny lévén, a' víz mellett sétáltunk a' fövenyenn. Hosszasb hallgatását elvégre illy beszéllgetéssel szakasztotta félbe:

„Egynehány botlásomot kivévén, mellyeket ifiúságomnak meg lehet bocsátani azzal ugyan dücsekedhetek, hogy estveli árnyékomtúl nem írtózok. Gyermekkoromban palánta' módgyára nevekedtem, ifiúságomban vígan tenyésztem, férjfikoromban annyi gyümölcsöt hozok, a' mennyit hozhatok. És ezt mind néked köszönöm, édes öreg Kénkövim!"

A' Bajszfalvi Tisztartót érti Uram Bátyám?

„Ennek édes attyát, a' Bajszfalvi öreg mestert. A' Kocsisné engem' úgy nevelt fel, mint eggy sohonnai gyermeket. Mihelyt szaladozhattam, a' csintalanság volt minden foglalatosságom. A' gyermekek, a' kik velem játékba eredtek, külömbféle örömeket leltek ugyan társaságomban, mert nem volt olly mulatság, mellyet ki nem gondoltam volna; de a' játékot soha sem végezhették máskép, hanem sírással, mível soha sem eresztettem el őköt magamtúl sérelem nélkűl. Ha nevelőném a' sok panaszt elúnván hallani, ki nem bocsátott[29] társaimhoz, kik a' tőlem vett sebekkel nem gondolván, ismét felkerestek, akkor játékaim többnyire saját létemnek voltak veszedelmesek. Már a' nyíltt kút körűl kerestem magamnak foglalatosságot, már a' ház' tetejénn lovagoltam, már a' fákra másztam, már a' padlásonn verebeket szedtem. Ha a' Kocsisné megvert, mind addig bőgtem, még az öreg Bajszfalvi meg nem hallotta, ki csintalanságimot megnevetvén, a' Kocsisnét[30] megdorgálta, engemet pedig garassaival megvígasztalt."

Ha ő nem fogta volna Uram Bátyámnak pártyát, az írígy cselédek talán agyon kínozták volna.

„Nem lehetetlen; mert az illyen csürhék azt gondollyák, hogy a' mit Urok másnak ád, az ő szájoktúl vonnya meg. Pázsi koromban felette kevés munkám lévén, vagy henyéltem, vagy a' leány cselédekkel inderkedtem, 's ki tudgya, mi lett volna belőlem, ha eggy véletlen eset hathatós taszítást nem adott volna a' jóra. Hogy nevezed te csak amaz érzéketlenséget, melly az embernek, sőt még eggy egész nemzetnek is tulajdona mindaddig, még a' külömbféle szükségektűl tehetős életre nem ingereltetik?"

Görögűl apathiának.

„Illyen apathiából ébresztett engem' fel a' következendő történet."

AZ ÖREG KÉNKÖVI.

„Az öreg Bajszfalvival kémenvén eggy estve lóhátonn sétálni, meglátunk az erdő' szélénn eggy tölgyfa alatt ülni eggy embert, a' ki kenyerét kutyájával falatonkint felosztotta. Rongyos ruhában volt, és tekíntetéből még is a' legtisztább öröm látszott kímosolygani. Bajszfalvi, ki olly emberséges úri ember volt, hogy minden idegent megtisztelt, közelebb jutván hozzá, levette kalapját, és tovább lovaglott. A' jövevény is leveszi kalapját, és kutyájának azt mondgya: látod Kormos?"

„'S mit lásson a' kend' kutyája? kérdezi Bajszfalvi, a' ki e' víg tekíntetű ember mellett szó nélkűl egészen el nem lovagolhatott."

„Azt, Uram! feleli a' jövevény nevetve, hogy az úr engem' olly emberségesen megköszönt. Ritka ám illy jó ruhában az ollyan Úr, a' ki, nem mondom, a' rongyos embert megköszöntse, hanem csak ennek köszöntését elfogadgya is."

---

[29] ***bos****átott* [Emendálva.]

[30] ***k****ocsisnét* [Emendálva.]

„Szabad-e[31] tudni, kicsoda Kelmed?"

„Én, Uram! a' szerencsének édes fia vagyok."

„Kelmed' ruhája nem ezt látszik mondani."

„Én erre azt felelhetném, hogy pater, quem amat, filium castigat; de mivel nem tudom, ha érti-e az Úr a' Tudósoknak e' tudatlan nyelvét? csak azt mondom inkább: hogy a' ruhám nem látszik ugyan feleletemet helyben hagyni, de az viszontag, hogy illyen ruhában nyájaskodhatok, ruhámnak állítását világosan megczáfollya."

„Ha ez Kelmedben nem elmeszállongás, melly mindent könnyen vesz, nyájaskodását helyben hagyom."

„Megkövetem az Urat, még az illyen szállongó elmét is szép tulajdonságnak tartom én, legalább a' szerencsének ama' fiaiban, kik hozzám hasonlók. Malomkő gyanánt feküdt szívemenn nekem is mostoha sorsom; de most már úgy párolog ki furcsa eszemenn minden búbánatom, mint ruhám' lyukainn a' levegő; és ha ez hiba, azt legalább bizonyosan mondhatom az Únak, hogy engem' sok rossztúl megó."

„De honnan jön Kelmed, és hová ügyekszik?"

„Uram! ezt nehéz megmondani. Én a' bőcsőből jövök, és egyenesen síromba ügyekszek. Életem' ösvénnyének e' két pontyát bizonyosan tudom; a' többivel pedig nem sokat gondolok. Egyébaránt azonn látszok tellyes erőmmel iparkodni, hogy szerencsémmel öszve ne akadgyak. Megvallom azonban, hogy kell bennem valaminek lenni, a' mi nagy vonzó erővel bir; mert sorsom és kutyám el nem tudnak tőlem válni."

„Ez nem olly kellemetes társaság, hogy Kelmedet megboldogíthatná."

„De csak nagy hasznát veszem még is, Uram! mind a' kettőnek. Sorsom megalázott, és arra tanított, a' mit még nem tudtam, hogy a' világot ki nem lehet sarkából emelni; a' kutyám pedig arra, hogy van még a' világonn szeretet és hűség."

„Bajszfalvi a jövevényt megszeretvén, azt mondta neki elvégre, hogy a' természettűl szép tulajdonságokkal lévén megáldva, minden bizonnyal nem arra született, hogy kutyájával a' világonn idestova kóborollyon, és hogy jobb ember lehetne belőlle, ha meg akarna valamiben állapodni."

„Jobb ember? felelé a jövevény. Ha a' természetnek adománnyait akarjuk tekíntetbe venni, mellyekkel e' jó anya minden embert felkészít, senki sincs talán a' világonn, a' kiről azt nem lehetne mondani, hogy jobb ember lehetett volna belőlle. A' mi engemet illet, jobb ember csak annyibúl lehetnék, hogy jobb ruhám és naponkint jobb ebédem lehetne; noha bizonyos, hogy egész nemzetek vannak, mellyek még mostani sorsomot is megirigylenék; ezeket a' rongyokot értem, és ezt a' darab kenyeret."

„Ha olly jó ember Kelmed, hogy jobb már nem is lehet, kész vagyok Kelmednek jobb ruhát és naponkínt jobb ebédet adni, csak mondgya meg, miben tehetne Kelmed nekem viszontag eggy kis szolgálatot? mert hogy ingyen tartsam, azt, reménylem, maga sem akarná Kelmed."

„Nem, Uram! minden bizonnyal nem! Én – ezt mondván, orczájának eggy kis komorságot adott, és magát meghajtotta, – Én tanúltt ember vagyok. Készakartva nem mondom magamot bölcsnek vagy tudósnak, mivel sem elegendő eszem sem elegendő ravaszságom nincs arra, hogy a' világgal magamot bölcsnek vagy tudósnak ösmertessem. A' mit az oskolákban előmbe tettek, mind eggy szálig megtanúltam; azonnkivűl pedig éjjel nappal sokat, felette sokat olvastam; de azt semmikép meg nem tudtam tanúlni, hogy akkor, mikor nevetnem kell, ne neves-

[31] ***Szbad-e*** [Emendálva.]

sek, vagy mikor haragudnom kell, ne haragudgyak. Ha igazságtalanságot láttam, nem tudtam hozzá mosolyogni, ha mindgyárt fellyebbvalom volt is, a' ki elkövette. Ellenben pedig, ha eggy felfuvalkodott embert hiábavalóságokban kevélykedni, tudósokot tudhatatlan dolgokrúl okoskodni, bölcseket kicsinységekrűl, mintha legfontosabb dolgok volnának, tanácskozni láttam, lehetetlen volt, nem nevetnem. Ez volt az oka, hogy semmire sem mehettem. Találkoztak ugyan, megvallom, egynehány jószívű emberek, a' kik szükségeimenn megkönyörűlvén: külömbféle zsíros hivatalokkal megkínáltak, de az eggyiknek kedvéért eggy leányt kellett volna elvennem, a' kit ő szeretett, én pedig nem szerethettem; a' másiknak kívánságára eggy igazságot megtagadnom, mellyet világosnak tartottam; a' harmadiknak parancsolattyára versekben eggy Dámát magasztalnom, kit szívemből útáltam. Mikor ifiabb koromban az illyen akadályokot láttam, azt gondoltam magamban, hogy könnyen áthágom vagy elkerűlöm, 's végtére feltett czélomhoz csak még[32] is eljutok. De nem úgy ment a' dolog, ammint gondoltam. Eggy áthágott vagy elkerűltt akadály helyett száz újjat láttam magam előtt, és hogy kenyerem és jó nevem utánn még életem is el ne vesszen, kénytelen voltam, kutyámmal e' rongyos ruhában vándorlásnak eredni."

„Így hát akármicsodás kenyeret felvenne Kelmed?"

„Fel, Uram! kívévén a' katonáét."

„Falumban oskolamesterre volna szükségem."

„Szívesen! De azt előre mondom ám, hogy én a' gyermekeket semmi egyébre nem tanítom, hanem a' mire a' többi oskolamesterek taníttyák, kiknek írígységét magam ellen lázítani nem akarnám."

„Megelégszek vele."

„Így lett, édes Öcsém! Bajszfalvánn az én öreg Kénkövim oskolamester."

AZ ÉJJELI KOLDÚSOK.

E' beszéllgetés köztt olly messze felmentünk a' Duna mellett a' sziget felé, hogy mikor a' sóház mellé visszajutottunk, éjjeledni kezdett. Az ég azonnkívűl olly borúltt vólt, hogy egymást allig láttuk. Színte általellenében voltunk a' sóháznak, ammínt utánnunk valakit futni hallottunk. „Megálly!" kiáltya a Bátyám, mikor a' futó csak egynehány lépésnyire volt megettünk. „Mit akarsz? ki vagy?" – A' nyers szózattúl megijedvén a' futó, megáll ugyan, de semmit sem felel. Uram Bátyám tehát közelebb menvén hozzá, még egyszer kérdezi, és fenyegeti.

Akkor amaz, „kérni akartam az Urat, úgymond, könyörűllyön meg rajtam. Bajtársaim gyertyáért és borért küldöttek, és én a' setétben nem csak a' pénzt, hanem még a' kardomot és elvesztettem."

„Hazudsz, kiáltya viszontag Uram Bátyám; rabolni akartál, és ha eszre nem vetted volna, hogy többen vagyunk, megtámadtál volna. Takarodgy! egyébaránt embereim által azonnal megkötöztetlek és a' fő strázsára vitetlek."

„Viteted biz' apádat![33]" kiáltya eggy új szózat, 's azonnal reánk rohanván hárman, pénzt kívánnak tőlünk, ha életünköt szerettyük. Uram Bátyám kezembe nyomván titkon eggy marok pénzt, „adgyuk hát oda, úgymond, öcsém! a' mi kezünknél van." – Én, a' mit tőle csak imént vettem, azonnal oda nyújtottam. Oda adta nekik Uram Bátyám is, a' mi még nála volt,

[32] ***me**g* [Emendálva.]

[33] *ap**a**dat!* [Emendálva.]

és búcsúzni kezdett. De amazok, minekelőtte elváltak tőlünk, azzal fenyegettek bennünköt, hogy bajtársaik akármikor bosszút állanak rajtunk, ha őköt feladgyuk.

Húsz vagy harmincz lépésnyire lévén már tőlök, elneveti magát[34] Uram Bátyám, és azt mondgya: „Siessünk Öcsém! mert ha a' nyilvánvaló bátorságnak e' dücsősséges Örzői eszre veszik, mit adtunk nekik? még egyszer utánnunk rugaszkodnak és minden irgalmasság nélkűl megölnek."

Hát mit adtunk volna nekik, ha nem pénzt?

„Tántusokot, édes Öcsém! Pénzt én magamnál soha sem hordozok, kivévén a' szegények' számára aprót. Ma pedig sétálás előtt tántusokot vettem az anyád' kedvéért, mivel estveli játékunknál szüntelen' csúfol, ammint tudod, hogy babbal fizettyük ki egymást."

Nem hiába, hogy az öreg Kénkövi nem akart katona lenni! Micsoda veszedelmes cselekedetekre nem birja őköt a' nyomorúság.

„Nem a' nyomorúság, Öcsém! hanem a' henyélés, melly minden erkölcstelenségnek az annya. Az én öreg Kénkövim azt szokta mondani, hogy a' köz katonákot nem külömben, mint tisztyeiket, ama' napokonn, mikor szolgálatot nem tesznek, más hozzájok illő munkára kellene kényszeríteni jó fizetésért; azokot pedig, a' kik még e' rendtartásnál is részegeskednének, tolvajkodnának, vagy akármelly egyéb pajkosságokra vetemednének, el kellene küldeni ollyan várakba, hol nem csak a' jó erkölcsű katonáknak, hanem még a' polgároknak társaságától is elkülönözve legyenek mindaddig, még jobbúlásoknak bízonyos jeleit nem adnák. Oka e' tanáccsának az, mivel a' katonaság és a' papság minden polgári társaságnak két fő oszlopa lévén, a' relígyiónak bármelly buzgó szolgái sohasem építhetnek eggy egész század alatt annyit, a' mennyit a' rossz erkölcsű katonák a' többi polgári rendekkel társalkodván, eggykét esztendő alatt leronthatnak. Azt meri ő állítani, hogy a' romlott erkölcsököt legnagyobb részént a' katonák relígyiótlanságának köszönhettyük."

Ezt talán az öreg Kénkövi csak azért mondgya, mivel a' katonákhoz egyébkép sincsen szíve, és inkább a' tudósokhoz szít.

„A' tudósokkal sem elégszik ő meg. Az ő itélete szerínt, az ollyan neveket nem kellene nekünk megtanúlnunk, mellyeknek tárgyait nem ösmerjük, hanem előbb a' tárgyakot, azutánn a' neveket; eggy általlyában pedig azonn kellene inkább ügyekeznünk, hogy magunk gondolkozzunk, nyomozzunk, okoskodgyunk, mintsem azonn, hogy másoknak itéleteit és vélekedéseit könyv nélkűl meg tanúllyuk. Azért ő engemet sem írni, sem olvasni nem tanított. Tapasztally, gondolkodgy, itélly, okoskodgy előbb minden előkelő dologrúl magad; azutánn ha egyszer megállapodott ember leszel, tanúlly meg írni és olvasni, és nézd meg, mit itélnek ugyanazon dolgokrúl mások? Nem leszel így soha másoknak majma, hanem originális elme. – Ennek az embernek vezérlése alatt, édes öcsém sok szép dolgokot tanúltam. Ő csak a' kérdést vetette fel, én pedig nyomoztam. Ha tévedni kezdtem, azonn volt, hogy tévedésemet önnkínt eszre vegyem. Így vezetett mindaddig, még a' kérdésre való feleletet magam fel nem találtam. Ekképen nyomozza éjszaka az útazó jó baráttyának karjánn a' hellyelközzel megjelenő csillagok' járásából a' napkelet felé vezető útat, még a' hajnalt hasadni, és a' fényes napot támadní nem láttya."

E' beszéllgetések között haza érkezvén, a' következendő levelet találtuk ifiú Kénkövitűl.

[34] *mag**a**t* [Emendálva.]

KEDVES SZARVASOM!

Negyedik holnapja már, hogy leveledre felelettel tartozok. Ha foglalatosságim megengedték volna is, hogy írjak, hozzád való szeretetem azt kívánta tőlem, hogy meg ne búsítsalak olly szomorú hírrel, melly szívedet hosszasan epesztette volna. Ha tudtad volna, hogy szegény Atyám súlyos nyavalyával küzködik, három holnapig aggódtál volna rajta; most csak halálának hírével szomorítalak meg, remélvén, hogy rövid siralmid utánn azonn leszel inkább, hogy engem' vígasztally, mintsem hogy magadot emészd. Így halnak el mellőllünk, édes Geczim! az öregek, még ránk is eljön lassankínt a' sor.

Bajszfalvi rárá borúlván elaludtt atyámnak hideg testére, úgy siratta mint attyát, 's a' temetésnél azt gondoltuk, hogy zokogásában eláll a' lelke. Ösmerted az atyámot. Minekutánna Bajszfalvit a' Fiscális' trucczára magamhoz édesítettem, az Atyám egynehány hét alatt sokakban úgy megnyitotta szemét, úgy megnemesítette szívét, hogy e' jó öreget én magam is inkább Isten' angyalának, mint halandó embernek néztem. Módgya neki a' tudatlan emberekkel bánni különös volt. Éreztette velek az igazságot, a' helyett hogy velek elhitette volna, vagy hogy nekik mély okokkal megbizonyitotta volna. Most csak attúl félek egyedűl, hogy mentorát elvesztvén, a' helyes gondolkozásban és a' jó indúlatokban ne mértékletlenkedgyen.

Az atyám' halála utánn jónak itéltem, útra indúlni vele, hogy eggy keveset a' szomszéd világgal is megösmerkedgyen. Hat mértt földnyire innen eggy falura akadtunk, melly kellemetes hegyecskék között eggy szép és termékeny térségenn fekszik. Alkonyodott már, ammint bementünk. A' házak előtt külömbféle csoportokban láttunk öregeket, ifiakot, gyermekeket játszani, amott tánczolni, vagy nevetkezni. Teli volt musikával és örömmel az egész falu, vendégfogadót benne nem találtunk, mivel az ország' úttyától távulabb fekszik; de az első asszony, a' kitűl a' szállás iránt tanácsot kértünk, különös szívességgel ajánlotta házát és asztalát, a' meddig velek élni kedvünk tartya. Ajánlását köszönettel fogadtuk, 's minekutánna házába beszállottunk volna, tudakozásunkra: mit jelentene a' faluban e' közönséges öröm? azt felelte, hogy hű Eleknek és szép Ilonának a' lakadalmát ülik. A' falu háza előtt, úgymond, megláthattyák őköt az Urak. Ha majd besetétedik, akkor a' földes uraság jön le vendégeivel, és úri tánczot tart. Miska fiam elvezeti oda az Urakot; csak a' negyedik ház ide. Én azonban Örzse leányommal eggy kis vacsorát főzök.

Elmentünk tehát, mivel egyéb dolgunk nem volt, 's megnéztük a' falu' háza előtt az új párt, kik a' helység' bíráival 's ezeknek feleségeivel magosabb helyenn ülvén, az előttök tánczoló népet vígan nézték. A' vacsoránál azt találom mondani, hogy az új pár nem ifiú már, és hogy Ilona szép csak valaha lehetett. Gazdasszonyunk tehát közelebb húzván hozzánk székét, így kezdett szóllani:

ELEK ÉS ILONA.

Ilona legszebb volt valaha az egész faluban, és még most sem rút, azt mondhatom az Uraknak. Én gyermekségétűl fogva ösmerem. Az annya hamar meghalt, az attya pedig már akkorában koros és nyavalyás volt. Az lyánka halálban szerette Eleket, egy szegény falusi szabónak a' fiát, Elek pedig a' lyánkát. Ilona' attya jobban szerette volna vejének Gábort, eggy özvegy embert, nem csak mivel amannál gazdagabb volt, hanem azért is, mivel a' mezei gazdasághoz jobban értett; de lyányát meg nem akarta szomorítani, és Eleknek, mikor kérte, csak azt mon-

dotta, hogy szeretné, ha a' lakadalom előtt vándorlani menne; mert igy azutánn mint czéhbéli mester a' várasban is letelepedhetne.

Egynehány nap múlva, hogy Ilona eggy estve a' ház előtt font, oda megy hozzá Elek sírva és reszkető szózattal búcsúzni kezd tőle. Isten hozzád, úgymond, édes Ilusom! Én elmegyek vándorlani, ammint az édes atyád kívánnya. Légy hozzám hű, ne menny máshoz, még vissza nem jövök, vagy azt nem hallod, hogy meghaltam. Akkor a' leány megtörűlvén könyező szemeit, áh! úgy mond, hogy az én öreg atyám át nem akarja azt látni, a' mit én olly bizonyosnak érzek! Minek nekünk a' gazdagság, ha egymást szerettyük? A' te szíved nekem legnagyobb kincsem, jelenléted legfőbb örömem; és ha engemet úgy szeretsz, mint én tégedet, boldogtalan soha sem lehetek. Ne menny el tőlem olly messze; maradgy itt, 's kapcsold naponkínt esedezésimhez könyörgésidet, meglágyíttyuk talán végtére jó atyámnak szívét, és egybe kelhetünk.

Nem, édes Ilonám! én az édes atyádnak azt mondtam, hogy te nekem eggyetlen eggy kincsem vagy, és hogy még e' kincstűl is elválok eggy üdeig, ha kívánnya; csak igérje meg, hogy vándorlásom utánn egybekelésűnkkel nem ellenkezik. Megigérte, kezet adott, sőt meg is esküdött, és én holnap elindúlok.

El is indúlt, és Ilona meg nem szünt utánna szomorkodni: Ha maga volt, sírt, zokogott; attya jelenlétében pedig mosolygott ugyan, de úgy, hogy mosolygásával szívének keserveit elárúlta inkább, hogysem elpalástolta. Így epekedett majd tíz holnapig. Egyszerre Uraim! híre jön, hogy szegény Eleket a' várasban megfogták, katonának vitték, 's az első ütközetben agyon is lőtték. A' kis mester hozta e' hírt a' várasbúl; mert Ilonára neki is volt szeme. Az egész falu megsiratta azt a' jó legényt, és szeretőjénn úgy sajnálkodtunk, mint saját leányunkonn. Esztendő múlva megbetegedett az attya. Az özvegy Gábor, szomszédgya lévén, úgy szolgált neki, úgy forgolódott körűlötte, úgy virogatott mellette, mintha testvére volt volna. A' beteg tehát nyoszolyájához híván egyszer leányát, megfogja kezét, és így szólíttya meg: Édes Ilusom! én már nem sokáig élek, és ha e' nyavalyábúl fellábbadok is, gazdaságocskánk utánn nem láthatok. Gábor szomszédunk jó ember, és hozzám, látod, ollyan, mintha testvérem volna. Ő téged' szeret, és azt mondgya, hogy kezénn hordoz, ha hozzá mégy. Ha gazdaságát a' miénkkel öszvekapcsolhattya, eggykét bérest tart, 's mind nekem könnyebben gondomot viselheti, mind neked nagyobb segedelmedre lehet. Erre a' leány, részént engedelmességbűl édes attyához, részént háladatosságbúl jótévő szomszédgyához, kezet adott.

Allig múlt el a' lakadalom utánn eggy holnap, ammint Ilona kimenvén az erdő' széléhez, eggyik tehenét keresni, – legkedvesebb tehene volt, Uraim! 's ammint otthon hajadon fővel és alsó ruhácskájában dolgozott, úgy szaladt ki – kimenvén tehát az erdő felé, elő találllya Eleket, ki hátárúl vándorló bútyorát elhagyítván, neki szalad a' menyecskének, átkúcsollya, és csókolni akarja. Ilona elkiáltya magát, és Eleket magától eltaszítván: Ki vagy? úgymond, és mit akarsz tőlem? Hogy mersz illyen helyenn belém kapni? Azt csak tudd meg, hogy férjem számtalan munkásokkal ím! ebben az erdőben van – pedig a' férje otthon volt – és hogy kiáltásomra itt terem mindgyárt, és tégedet agyonver.

A' te férjed? kérdezi Elek. Ilona pedig szavárúl megösmervén, szeme közé tekint, és újra eljajdíttya magát. Szaladni akart szegény, de nem szaladhatott. Végre pihegő szózattal: az én Elekem' lelke, úgy mond, 's lábairúl leroskad. Sok baja volt a' legénynek vele, még magához teríthette, de önnön magával azutánn még több, mikor meghallotta, hogy Ilonája férjhez ment.

A' mi jó Elekünk, Uraim! a' várasban egy özvegy asszonyra akadt, a' ki neki közelrűlvaló attyafia volt. Mint mesterlegény böcsületesen viselvén magát, és ezen öreg asszonynak

külömbféle hű szolgálatokot tévén, érdemessé tette magát arra, hogy fiának fogadgya. Minden egyéb gyermek nélkűl lévén, eggy rövid nyavalya utánn meghalt, és Eleknek hagyta mindenét. A' legény pénzzé tett mindent, és haza sietett, hogy Ilonájával egybekellyen. Most tehát hallván, hogy szeretője már[35] másé, elbúcsúzott tőle, és arra kérte, hogy a' faluban senkinek se mondgya meg, hogy él. Engem' soha sem látsz többé, édes Ilusom! Felejtsd el hű Elekedet, és légy boldog nálam nélkűl.

Elek elment, tudgy' Isten! hová? messze innen. Ilona sírt. Kiki tudta, miért sír? és még is kiki szerette; mert a' mellett, hogy Elek utánn búsúlt, az öreg Gáborral jól élt, édes attyának gondgyát viselte, jó gazdasszony volt, és minden embert böcsűlt. Megáldgya az Isten, azt jövendölte róla kiki, és elfelejteti vele azt a' legényt! Az attya, a' ki engedelmessége miatt úgy szerette, mint szeme' fénnyét, mind csak azzal bíztatta: elmúlik üdővel búbánatod, édes leányom! minden bizonnyal elmúlik; megáldgyák az Egek az ollyan gyermekeket, a' kik szülőiket böcsűlik. Édes Apám Uram! felelé a' menyecske, legfőbb áldásom nekem az, hogy Kelmedet velem megelégedni látom.

Jövendelésünk elvégre betellyesedett, mert Eleket elfelejtette, és senkit sem szeretett mást, hanem csak férjét és édes attyát. Szívének nyugodalmát legfőkép eggy öreg Remetének köszönte, a' ki Kalváriánkonn lakott, és Ilona' attyának szíves jó baráttya volt. De ez hirtelen' meghalálozván, a' menyecske nagyon megijedt. Áh, úgymond, mikor az én Elekem eszembe jutott, és szívem úgy elkeseredett, hogy nem tudtam magamnak mit tenni, csak ehhez az istenfélő emberhez mentem, és ő szent vigasztalásai által azonnal megmentett minden bánatomtúl. – Küld az Isten eggy másikot, így biztatta leányát az öreg ember, a' ki talán szintúgy megvígasztal.

Jött is, Uraim! nem sokára eggy; de, áh! ez szegény Ilonát nem vígasztalta. Orczája halaványy, tekintete szent, és ősz szakálla olly hosszú volt, hogy egész kődökig ért. Álamízsnát nem kért, sőt a' Kalvária mellett eggy darab földet vett, mellyre elég tág házat és szép kertet épitett. Itt ő bezárván magát, szüntelen' imádkozott, vagy a' kertben dolgozott. A' faluban soha sem láttuk, hanem csak a' szent misénn, vagy a' betegeknél; mert ő a' füveket ösmerte, és az orvoslásshoz jól értett. A' férjfiakot, a' kik tanácsot akartak tőle kérni, beeresztette magához, de az asszonyokot és leányokot nem. Még a' beteg asszonyokhoz sem ment maga, hanem csak orvos füveket küldött nekik. Fogadása tartotta, ammínt mondta, hogy ezt cselekedgye. Még az útszánn sem állott asszonnyal beszédbe, és feje, akármerre ment, mindég be volt vonva kegyetlen-nagy csuklyájával.

Esztendeje lehetett már, hogy az új Remete hozzánk érkezett, ammínt Gábor, a' mi szép Ilonánk' férje, hatvanadik esztendejében hirtelen' és súlyosan lebetegedett. A' férjfiak mind a' munkánn voltak a' szántóföldekenn, kivévén a' véneket, kik a' Remetéhez nem szaladhattak, és a' gyermekeket, kik csuklyás fejétűl és nagy szakállátúl féltek. Ilona tehát kapja magát, elmegy Berkesnéhez, a' ki jó barátnéja volt, 's elkéri tőle suhancz fiának ruháját, felőti magára, 's megmondván férjének és édes attyának, mit szándékozik cselekedni? a' Remetéhez megy. Alkonyodni kezdett már, mikor lakásához ért. A' ház előtt találván eggy gyöpös dombonn, megijed a' menyecske, és megáll. Áh! ha megösmeri, úgymond magában, hogy asszony vagyok, oda leszek szigyenletemben, és ő talán még meg is szid. Akkor a' Remete megszóllítván, jőjjsze fiam! úgymond, közelebb, és mond meg, mit akarsz? Ilonánn végig futott a' hideg borzadás, 's helyéről eggy tapodtat sem tudott menni. A' Remete felkel, hozzá megy, és megfogja kezét; a' menyecske pedig térgyre esvén előtte, óh! kedves Atyám! úgymond, jőjjön velem hamar, az

[35] *szeretőjemár* [Emendálva.]

Istenre kérem, 's gyógyítson meg eggy beteget. Szavából talán asszonynak gyanítván a' Remete, azt kérdi tőle, ha az édes attya-e a' beteg? – Nem, úgy mond Ilona, hanem annyi nekem mint édes atyám, az én jó Gáborom. – A' te jó Gáborod? kérdezi haragosan a' Remete, kinek szavára a' menyecske látván, hogy elárúlta magát, megíjedt és elájúlt.

A' Remete nem tudván rajta hamarjában egyébkép segíteni, felgombollya mellyruháját, hogy lélekzetet könnyebben vehessen, 's előbbeni gyanítását helyesnek sajdítván, vizet hoz szaporán, 's mindaddig apolgattya, még magához nem tér. Akkor a' menyecske így szóllott hozzá: Óh! kedves atyám! bocsásson meg, kérem, 's ne űzzön el magától. Én ugyan asszony vagyok, de – – – –

Asszony vagy? Hogy bocsássak én meg asszonynak, a' ki engem' meg akart csalni?

Szegény férjemért cselekedtem.

Azt látom! de mikép kívánhatod, hogy én ezt a' te férjedet meggyógyítsam?

Ah! ha meg nem gyógyíthattya kedves atyám! kérem az Istenért, tartson legalább érte hat napi ajtatosságot, hogy az Isten megkönyörűllyön[36] szegénykénn.

A' Remete e' szóra gondolatokba merűlvén, rövid hallgatás utánn azt mondgya Ilonának: Hallod-e, ha azt akarod, hogy az én imádságom neki használlyon, neked is kell érte hatnapi ajtatosságot tartanod.

Megcselekszem szívesen.

De még ez nem elég. Szükséges, hogy férjedenn kivűl senkit egyebet ne szeress.

Senkit? Áh! az én édes atyámot úgy szeretem, ha nem jobban, mint jó Gáboromot, és így – – – –

Az atyádot szeretheted. De e' kettőnn kivűl senkit sem szeretsz mást?

Senkit, kedves Atyám! 's ezt mondván, nagyot sohajtott.

Senkit? kérdezi a' Remete még egyszer nyersebb szózattal. Ezt én neked nem hiszem.

Áh! megvallok inkább mindent. De igérje meg előbb, kedves atyám! hogy férjemért csak elvégzi még is a' hatnapi ajtatosságot.

Elvégzem, ha mindent megvallasz, sőt orvosságot is adok neki.

Csak eggy dolog van még a' szívemenn. Mikor hajadon voltam, volt nekem eggy szeretőm, a' kit jobban szerettem, mint önnön magamot. Egyszer ez nekem eggy ezüst keresztecskét adott, és azt mondta: Ilona, fogadd meg nekem, hogy ezt a' mellyedenn viseled mindaddig, még engem' szeretsz. Én pedig azt feleltem neki: Elekem! nyakamonn hordozom, még élek. Ezt én azutánn megszenteltettem, 's még most is hordom. Le kellett volna nyakamrúl vennem, mikor férjhez mentem; de én azt mondtam magamban, hogy azért viselem, mivel meg van szentelve; pedig ez, kedves atyám! nekem úgy látszik, hogy nem volt egészen igaz. Ha ez talán hatnapi ajtatosságomnak ártana, íme! leveszem inkább, vegye magához, kedves atyám! és akassza fel[37] valahol szent lakásában.

A' Remetének könybe borúltak szemei. Csak te tartsd meg, édes leányom! úgymond; és hordozd, mint eddig. Ez a' te férjed' gyógyúlásának nem fog ártani. Elmegyek én hozzá, és, ha lehet, meggyógyítom, de úgy, hogy mikor én oda megyek, te akkor a' háztúl elmenny, és mindaddig haza se jőjj, még én ott leszek. Sőt még azutánn se szóllíts meg engem' soha; mert én az asszonyokot, kiknek még legjobbika is ílly csalárd, ezentűl még jobban kerűlöm. Eredgy haza, én azonnal nálatok leszek.

---

[36] *megkönyörűllön* [Emendálva.]

[37] *akasszafel* [Emendálva.]

A' Remete három napot és három éjszakát töltött a' betegnél, kinek nem csak orvosságokot adott, hanem hűven is szolgált. Megmondta végtére neki, mit cselekedgyen még? mit ne egyen, mit ne igyon? és elment. Gábor azutánn még két esztendeig élt, és talán még most is élne; de öt mérttföldnyire innen meghalálozván eggy nénnye és mindenét neki hagyván, oda ment a' jószágért maga, és lebetegedett. Nem lelt ő ott szegény! sem Ilonát, a' ki reá gondot visellyen, sem Remetét, a' ki meggyógyítsa, és rövid nyavalygás utánn meghalt. Ilona meghalván hírét úgy siratta, mintha édes attya volt volna.

Szinte akkorában a' Remetéhez talált menni Berkesné' fia is, András, orvosságért, mert a' sárgaság volt rajta. Ez neki a' többi között elbeszéllette, hogy az öreg Gábor, a' szép Ilona' férje, idegen helyenn lebetegedett és meghalt. A' Remete figyelmetes lett a' hírre, 's másoknál is tudakozódott íránta. Azonban naponkínt látván, hogy Andrásnak az orvosságok semmit sem használnak, azt mondgya neki egyszer: hallod-e András! a' te sárgaásgod nem közönséges; valami más fekszik alatta. Valld meg igazán, mi bajod van. Az ifiú látván, hogy a' Remete elől semmit sem lehet eltitkolni, megvallotta neki, hogy Julist szereti, és hogy csak bújában beteg, mivel az annya nem akarja megengedni, hogy azt a' leányt vegye el, a' ki az egész faluban legszegényebb. Ezt fiam! előbb kellett volna mondanod, felelé a' Remete, és én a' gyógyításhoz nem is kezdtem volna: mert én a' szerelmet meg nem tudom gyógyítani. Légy azonban békével; elmegyek az anyádhoz, és szóllok vele.

Az egész falu csudálkozott, mikor látta, hogy a' Remete Berkesnéhez megy. Berkesné aszszonyom! mondgya vala a' Remete, a' Kend' fia szereti Julist, kit Kend szegénynek tart. Ha megengedi Kend, hogy elvehesse, én Julisnak adom a' házamot, a' kertemet, és a' két tehenemet. Berkesné azonnal rá állott. Harmad napra a' kézfogásnál megjelent a' Remete ismét, mint Julis' attya, mert a' leány árva volt. András részéről Ilona' apja volt a' násznagy. Azonnkívűl sok atyafi és nem atyafi gyűlt öszve a' házhoz, mert a' Remetét kiki akarta, mint násznagyot látni. Az asszonyok és leányok, kik eddig nem szenvedhették, mivel kerűlte őköt mindenütt, azt mondták egymásnak, hogy jó embernek kell még is neki lenni, mivel az árva leánynak jószágot ád, hogy férjhez mehessen.

A' kézfogás utánn, minekelőtte a' vocsorához ültek volna, meg fogja Ilona' attya, eggy nyolczvan esztendős öreg ember, és ősz, mint a' fejér galamb, a' Remete' kezét, és köszönni kezdi neki először, a' mi jót valaha boldogúltt vejével, Gáborral, tett, azutánn András' nevével, a' mi jót most szegény Juliskával tesz. Akkor a' Remete azt mondgya neki, mindnyájok hallattára: eggy pár jó embert, a' kik egymást szeretik, öszvesegíteni, olly öröm nekem, hogy minden legkisebb jutalom vagy köszönet nélkűl megcselekszem, valahányszor lehet. Próbállya Kelmed csak egyszer, úgymond tovább, meglátttya, hogy igazat mondok.

Elhiszem, feleli a' Remetének amaz; és ha módom volna benne, magam is örömest megcselekedném.

Módot én mutatok Kelmednek benne még ma, ezen szempillantásban.

Hogy hogy? Kérdezi az öreg ember.

Emlékezik-e még Kelmed arrúl, hogy Ilonának volt valaha eggy szeretője, a' kit Eleknek híttak.

Emlékezek.

Él ő még most is, és én tudom, hol tartózkodik. Tudom azonnkivűl azt is, hogy Ilonához való szeretete mindeddig meg nem hűlt.

Ugyan úgy-e? De hát ha az én Ilonám őt már nem szereti?

Szereti, minden bizonnyal szereti; mert még most is viseli a' nyakánn azt az ezüst keresztecskét, láttya-e Kelmed? mellyet neki olly kéréssel adott, hogy mindaddig visellye, még őtet szereti.

Ilona erre elpirúlt.

Mond meg nekünk Ilona! kérdi a' Remete, de igaz lelkedre, elmennél-e Elekhez, ha az atyád megengedné? Ne ímezd ámozd a' dolgot, szólly egyenesen.

Mi tagadás benne! elmennék.

Akkor Ilona' attya megölelvén a' Remetét, áh! úgy mond, malomkövet veszel le szívemrűl, ha lyányomot Elekéhez segíted, Istennek szent embere; mert én nagyot, felette nagyot vétettem, mikor szegény Eleket arra kényszerítettem, hogy vándorlani mennyen.

Erre a' Remete elveti csuklyáját, ősz szakállát, remete köntösét, Ilona pedig elkiáltván magát, az én Elekem! úgymond, 's a' nyakába borúl.

Helyben meglett ez a' kézfogás is. Az egész falu teli lett vele mindgyárt, hogy az öreg Remete elveszi a' szép Ilonát. Elment más nap a' híre a' kastélyba is, és a' földes Uraság úgy megörűlt neki, hogy maga kitartotta ma nem csak Eleknek és Ilonának, hanem Andrásnak és Julisnak lakadalmát is.

Óh! mikép kívántam, édes Geczim! hogy te Bajszfalvinkot, mikor ezt a' történetet hallgatta, saját szemeiddel lásd. A' beszéllő asszonynak szájára meredvén szemei, láthatók voltak orczájánn a' változó indúlatok. Mikor elméjét a' váratlan jelenések, meglepték, rámrám tekíntett mosolygva, mintha örömét akarta volna velem felosztani, és ha mosolygásombúl helybenhagyásomot látta, tüzesen biztatta az asszonyt ama' rövid de fontos intéseivel: *no* 's? *hát azutánn*? *no csak tovább*! 's a' t.

A' történetnek végét hallván, kapta a' kalapját és szaladt. Utánna siettem azonnal én is. Mint a' testvér, a' ki régen nem látott testvérét véletlenűl megláttya, úgy szaladt a' falu' házában Eleknek, 's megölelvén, mellyéhez szorította, és megcsókolta, a' nélkűl hogy eggy szót tudott volna szóllani. Álmélkodtak rajta mindnyájan, de kivált a' földes Uraság, melly szinte csak akkor jelent meg vendégeivel, hogy örömét a' falunak örömével megegyítvén, a' menyasszonyokkal és a' vőlegényekkel az estvéli tánczot elkezdgye. Bajszfalvinak megjött végtére a' szava, és én elhűltem bele, melly okosan szóllott, melly kellemetesen nyájaskodott, melly tisztességesen vigadott. Hajnalkor szállásunkra térvén, befogatott, az özvegyet gazdagon megajándékozta, és az útonn a' kocsiban sokáig hallgatott. Első szava hozzám az volt, hogy ő megházasodik; melly szándékát én viszontag megdicsértem ugyan, de egyszersmind még is koratlannak neveztem azért, mivel sok hijával van még arra, hogy eggy nemes személyt megboldogíthasson. Szavamra hajlani látszott ugyan, de csak azért, mivel okaimot megczáfolni nem tudta. Szíve ammint mindenbűl látom, tanácsommal egészen ellenkezik. Mi lessz e' jelenésnek a' vége? megírom. Azonban élly szerencsésen, és a' szökevény szerelmeseknek folytatásárúl el ne felejtkezz.

A' FELELET.

Az öreg Kénkövi' halála úgy elfoglalta Uram Bátyámnak szívét és eszét, hogy Eleknek és Ilonának történetére nem is látszott figyelmezni, mikor elejébe olvastam. Más nap elhozta hozzám a' verseket, ezzel a' rövid czédulával:

Kedves Kénkövim! Édes Atyádnak adgyanak az Egek örök nyugodalmat. Tőlem ez iránt vígasztalást ne várj, mert magamnak sincs. A' verseket csak azért küldöm el, mivel készen vannak. Bajszfalvira most kiváltkép vigyázz; új periodus kezdődik életében. Másszor többet; most bocsáss meg, hogy nagyon rövid vagyok.

Hát azalatt vallyon a' szép szökevénnyel
's a' mellette ülő idegen legénnyel
mi történt az útonn? – Képzellye magának,
drága Kisasszonykám! az olly madárkának
bel tusakodását, félénk salygásait,
's vággyaival küzdő szívdobogásait,
melly nagyon éhezvén, sok jó falatokot,
's ezek köztt, fájdalom! iszonyú vászokot
lát lógni ágainn gyümölcsös kertyének,
melly eddig eledelt nyújtott kis begyének.
Így dobogott szíve szegény Rósikának,
némán fontolgatván jövendő sorsának
sok vászok köztt függő édes boldogságát.
Csak ollykor hallatott belső szorúltságát
lassú sóhajtással meg könnyebbíteni.
Nyájasi viszontag nem győzte féltení
magában a' Szépet az ájúlásoktúl
's a' zablázhatatlan síránkozásoktúl,
mellyek a' kocsisban gyanút okoznának,
ha tán észre venné, hogy nem mátkájának
ül oldala mellett; és igy némaságát
's kül panaszok nélkűl habzó komorságát
mindenkép kerűlte félbe szakasztani;
sőt a' lámpások köztt kezdvén vándorlani,
lenyomta kalapját gyanús homlokára,
nehogy világosság essen orczájára.
Bejutván így végre a' váczi útszába,
dupla áldomást nyom a' sógor' markába,
's bérlett szállására felmegy Rósikával,
hol Pista már várta a' kész vocsorával.
Pistának nevezték jó vérű inasát,
ki most legelőször látta Pest' várassát.

Hol vegyek szavakot lerajzolására
bámúló Rósinknak, hogy kalaúzzára
fel találta vetni először szemeit?
A' szörnyű rezketés meglepvén térgyeit,
's a' halavány halál meredő orczájánn,
habozva terjedvén, szóra nyíló szájánn,
megfagyott a' kérdés gyanús mátkájárúl,
's a' szomszéd szófára leroskadt lábárúl.
Ösmeretlen legényt szemlélvén helyette,
a' mindentűl félő szerelem azt tette
hirtelen' fejébe: hogy vagy megjátszotta
Szívesi, vagy titkát másnak megnyitotta,
ki hogy csúffá tegye szerelmes lopását,
megelőzte titkon elárúltt járását.
El is ájúlt volna. De nagy gyorsasággal
szökvén segédgyére, 's nemes módossággal
kérlelvén a' legény, térjen meg magához
Kisasszonykám! úgymond, Kedves mátkájához,
esküszöm az égre, olly szen barátságom,
hogy nincs e' világonn nagyobb boldogságom
eggyhangú szívünknek érzékeny fríggyénél;
nincs nagyobb örömem nemes örőménél.
Én a' Kisasszonykát sem szép személlyérűl,
ammint már most látom, sem böcsös nevérűl
nem ösmerem; 's íme! fogadom hitemmel,
nem leszek terhére semmi kérdésemmel,
hogy képes se legyek ártani nevének,
bár tanúja vagyok mai lépésének,
melly szent titok gyanánt marad hű mellyemben,
még eggy csöpp vér forog eleven eremben.
Ámde azt viszontag fő kötelességnek
tartom, hogy közepénn az illyen inségnek,
melly méltán várhattya részesűlésemet,
csak emberségből is nyújtsam segédemet
mindenféleképen a' Kisasszonykának,
hogy ismét kezébe[38] jusson mátkájának.
Azért félre tévén a' nemnek korláttyát,
úgy tekíntsen, kérem, mint igaz baráttyát.
Kis vocsoránk utánn Szívesi' lakását,
mert én mint jövevény nem tudom szállását,
tessen megmondani; 's én eggy czédulával
bizonyossá teszem, hogy szép zsákmánnyával
bátorságban vagyok. Ő hozzánk sietni
's köz búsúlásunknak vártt véget fog vetni.

[38] ***kerébe*** [Emendálva.]

Rósi felélledvén az illy biztatásra,
tudakozni kezdte, az elmaradásra
mi birta Szívesit? 's az egész esetet
álmélkodva hallván, a' sinlő életet
ismét felviradni érzette magában.
Keresett egyszersmind derűltt orczájában
a' szólló legénynek ösmerős nyomokot,
de hiába; mert ő azon holnapokot,
mellyekben Nyájasi Pestenn tartózkodott
majd négy esztendeig, még jurátuskodott,
Posonyban töltötte eggyütt Boriskával
ennek szülőjénél, kinek halálával
csak akkor tért vissza Patvarfi' házába,
mikor már Nyájasi elment volt honnyába.
A' szükségből tehát erkölcsöt csinálván,
's az ösmeretlennek szívesen hálálván
illy fontos dologban mutatott jóságát,
örömmel fogadta kináltt barátságát,
's az asztalhoz ülvén, belső nyugodalma
akkép gyarapodott, ammint bizodalma
nevekedni kezdett a' legény' szívéhez,
ki kíméllést kapcsolt[39] szép emberségéhez.
Így átrostálgatván mai fátumjokot,
majdnem elvégezték már vocsorájokot,
ammint bekullogván az inas hozzájok,
Uram! úgymond, itt tán éjjeli tanyájok
az Uraknak nem lessz elég bátorságos!
E' szempíllantásban ment el eggy kórságos
tekíntetű német, réz órrú, fogatlan
a' szája fülíg ér, elől már hajatlan,
kis szeme pislogva néz ki vápájából,
mint az elbújtt lator az udú' lyukából,
homloka csupa ráncz, zöld a' haczukája,
fekete pruszlikja, hamuszín plundrája,
's hátúl eggy kácsafark lóg le a' nyakárúl.
Nagyon kérdezkedett eggy úri Frajlárúl,
felfel vetvén fejét, mintha tarisznyából
enné az abrakot, 's görbített szájából
úgy szórván a' sok *jót* a' ház' kapujáig,
mintha övé volna mind a' diófáig."
Az Atyám' inassa!" kiáltya reszketve
Rósika – A' ménkőt? kérdezi nevetve
viszontag az inas; én Úrnak tartottam;
mert én magyar Nemest soha sem hallottam,

[39] ***K**apcsolt* [A nagy kezdőbetű emendálva.]

móta Pista vagyok, illy hegykén szóllani.
Hogy tud az ebfajta nagy urat játszani!
No csak jőjj még egyszer ide követségre,
majd meg tanítalak magyar emberségre!

Pista! – – Hallom, Uram! – – A' kelner' markába
nyomd ezt. Vigyen téged' a' szomszéd útszába,
hol a' lektikások szoktak tartózkodni,
's hozz hamar eggy széket. Ha tán vonakodni
látnád, ne eggy forint! előpénz' képében
add nekik; de síess! – Az inas' fejében
nem lévén illy széknek semmi idéája,
hiszen, Uram! úgymond, eggy üres szobája
korcsmáros Uramnak teli van székekkel! – – –
Istenem! be nehéz az illy emberekkel
morogja Nyájasi, 's kimenvén Pistával,
maga szóll a' székről a' pinczeszolgával.
Ezek elszaladván agár gyorsasággal,
Nyájasi visszatér mély szomorúsággal,
's a' kanapénn látván Rósikát reszketni,
innen, Kincsem! úgymond, nem lehet síetni
elegendőképen. Bízik-e magához,
hogy eljuthat gyalog ahhoz az útszához,
hol székesek vannak? Bízok! csak siessünk,
feleli a' leány, hogy kézbe ne essünk,
sőt bátorságosbnak tesszük tán útunkot,
ha még a' szolgák is elvesztik nyomunkot.
A' kész legény tehát eloltván gyertyáját,
's a' setétben lassan bezárván szobáját,
a' reszkető leányt felfűzi karjára,
ellopódzik vele az oldalútszára,
's eggy bótba vezeti, hogy addig pántlikát
vagy más illyest vegyen, még ő eggy lektikát
fogad, mellyben, úgymond, olly házhoz vitetem
a' kisasszonyt, a' hol bátran nevethetem
a' vizsga kémeknek minden furcsaságát
sőt tudom, hogy látván illy személy' balságát,
maga is a' gazda kezet fog nyújtani,
ha tán ki akarjuk titkunkot vallani.
Ezzel a' székekhez maga elszaladván,
's minden alku nélkűl eggyet megfogadván,
az útszát és házat, melly tárgya úttyának,
megnevezi a' két székhordó szolgának,
's elvezeti őköt a' bót' ajtajához,
maga besietvén vásárló lyányához.

Azalatt más útonn Pista is sietett
másik székkel haza, 's jó ízűn nevetett
a' bőralmárjomnak a' pinczeszolgával,
ki öszveakadván eggy konyhalyánkával,
elmaradt az útszánn. Amaz felügetvén,
's Nyájasi' ajtaját iszonyan zörgetvén,
harsogó torokkal bekiált Urára;
de semmit sem hallván minden lármájára,
kénytelen volt végre vállat vonítani,
's a' székhordozókot eligazítani.
Ezek hát goromba szitkokra fakadván,
's a' fizetés miatt Pistát megtámadván,
no 's hát, úgymond emez, e' rövid járásért
mit kívántok tőlem? – Mink eggy hordozásért,
ha nem tart is tovább eggy fertály óránál,
mihelyt nyolczat ütött a' váras' házánál,
eggy forintott kérünk; mert az éjszakának
órái, ammint ezt az illyen szolgának
jól kellene tudni, taksálva nincsenek.
Fizess! egyébaránt mindgyárt itt termenek
a' váras' hajdúji legkisebb szavunkra,
's a' tömlöczbe visznek letett panaszunkra.
A' tömlöczbe? kérdi Pista mosolygással,
's kételkedést mutat eggykét főrázással.
Nálam nélkűl, tudom, csak meg nem eshetne;
ha pedig ott volnék, meg sem történhetne.
Azonban alkudgyunk! Ha én megfizetek,
székketekben, úgy-e, bele is ülhetek?
Bele hát! felelik azok mosolygással;
mire Pista beül pajkos kaczagással.
Hová vigyünk tehát? – – A' hová akartok!
csak tudni szeretném, micsodás Fuvartok?
's hírűl vinni haza Prefektus Pannának,
melly úrias[40] dolga volt Pestenn Pistának!
A' székesek tehát jelt adnak egymásnak,
előre örűlvén a' jó áldomásnak,
mellyet bérlőjöktűl ki fognak sutúlni,
's ki kezdenek vele a' kapunn lódúlni,
ammint elejekbe akad inassával
az öreg Patvarfi; a' pinczeszolgával,
kit az útszánn talált, buzgón papolgatván.
Ez tehát újjával a' székre mutatván,
ihol hozzák, úgymond árúló salygással.
Nossza, csak utánnam! kiáltya buzgással

[40] *úriás* [Az ékezet emendálva.]

Patvarfi németűl, és ha kihaggyátok
a' jó madárt szökni, Plútó lessz gazdátok
még ezen éjszaka![41] – Nagyon elréműlvén
's Pistárúl iszonyú gyanúkba merűlvén
a' székesek, némán fogadták szavait,
's házáig követték vezető nyomait.

Rósi' szobájába jutván nagy lármával,
melly mellett hasztalan' várta Boriskával
Szívesi a' háznak lecsillapodását,
Patvarfi nem győzte sok viczkandozását
szó nélkűl viselni vigadó szívének,
's pillogási között kérkedő szemének,
tegyétek le, úgymond, jámbor madárkámot!
Elhagyni nem nehéz az én kalítkámot,
ha, ha, ha! de bezzeg olly titkon repűlni,
hogy kesely szememet el tudgya kerűlni,
az ám a' mesterség! Azutánn húgára,
ammint szobájából kijött a' lármára,
gúny szemeket vetvén, tartom szerencsémnek,
úgymond csúfolódva, hogy vénebb elmémnek
maga Húgomasszony láttya diadalmát,
complóttyának pedig kezdődő jutalmát!
Végre megfordúlván a' székhez hirtelen'
no csak jőjj ki, úgymond. Ha te olly szemtelen
lehettél, hogy elszökj, nincs okod pirúlni
azért hogy füledet le láttyuk konyúlni.
Már akkor bocskorbőr vonta be orczádot,
mikor farba rúgtad őszülő atyádot!
Hasztalan! a' székből parancsolattyára
senki sem búik ki; mert a' jó Pistára
édes álmot hozott a' lejtős hintázás,
mint a' csöcsömösre a' bőcsőringázás.
Eggy székhordó tehát feldöfi álmából,
's erővel kivonnya bőralmárjomjából.
Pista fél húnytt szemmel el kezd húzódozni,
's nem győzvén eleget közbe ásítozni,
de csak nem bolondság, dunnogja magában,
az uraknak dolga illy majomládában!
Szeretném Pannámot beléje ültetni!
E' szóra meghallván Boriskát nevetni,
rá nyíttya szemeit nagy álmélkodással,
's levonnya sipkáját módos mosolygással.
Patvarfit ellenben majdnem megütötte

[41] *éjsz**á**ka!* [Az ékezet emendálva.]

a' guta, hogy fejét Pista kisütötte
a' székből. Két lépést fartolván helyéből,
's egyszerre kihűlvén egész örömében,
allig akart hínni tulajdon szemének.
Szava is elállott, 's elszűkűltt mellyének
csak nehezen tudott útacskát irtani
eggy kis lélekzetre, úgy kezdett habzani
belőle felfelé dühe haragjának
a' forró szígyennel, hogy furcsa húgának
korán prédikállott; a' vad álmélkodás,
hogy Rósi Pista lett, 's a' mély tusakodás,
miként verődgyön ki e' csúnya csávából,
hogy újjolag csúfot ne tegyen magából.
Végre meggondollya, hogy talán Pistától,
ahhoz e' mit hallott a' pinczeszolgától,
azt is megtudhatná a' szökevényekről,
hová ügyekeztek menedék helyekről?
Neki rohan tehát dölfös indúlattal,
's hát te ki vagy? úgymond harsogó szózattal,
hogy kerűlsz e' székben más helyett házamhoz?
Nekem igazat mondgy! máskép e' nádamhoz
lessz még ma szerencséd; sőt be is vitetlek
a' váras' házához, 's tömlöczbe tetetlek.

Az volt tudniillik kedves maximája
szemes Patvarfinknak, hogy hajdú páczája
legnemesb eszköze minden hatalomnak,
és hogy az embernek úgy, mint a' baromnak,
erővel megtörni kell az akarattyát,
nem pedig szép szóval kérni szolgálattyát.
Eleget mondotta megholtt felesége,
hogy eggy pípa dohányt nem ér mestersége.
Mert, úgymond, csak akkor kell élni botunkkal,
mikor már nem győzzük oktató szavunkkal.
Ugyan próbáld, Fiam! üsd meg csak kutyádot,
's mond neki: hozza ki a' vízből szárcsádot!
Elsikítván magát, rád tekínt mérgesen,
's bár melly hűved legyen, elsiet sebesen;
sőt ha több veréssel készteted tisztyére,
fogát vicsorítván, megharap végtére.
Hányszor szidtad magad Balás kocsisunkot,
ki, mihelyt felöntött, legjobbik lovunkot
mindaddig kínozta hegyes ostorával,
még kárt nem okozott makacs rúgásával.
Hogyha szépen bánnál embertársaiddal,
hamarább kész volnál minden munkáiddal,

's hűven is végeznék parancsolatodot,
fél béreknek tartván úri jóvoltodot.
De ha fenyegeted kénytető botokkal,
's nem próbálod előbb szelídebb módokkal,
elosonnak tőled, vagy kívántt munkádot
immel ámmal végzik, vagy ha tán páczádot
nyakok körűl hallyák szüntelen suhogni,
úgy hogy kénytelenek tisztyekben buzogni,
titkos gyűlölségből felteszik magokban,
hogy súlyos igádot nem hordgyák nyakokban,
's mihelyt módgyát[42] ejtik a' bosszúállásnak,
meg nem éred végét a' sok kárvallásnak,
a' nélkűl hogy tudgyad eredettyeiket,
vagy megorvosolhasd titkos mérgeiket.
Így intette sokszor jámbor felesége;
de ha tanáccsára hűlt is hevessége,
még estve az ágyban hallgatta leczkéjét,
mihelyst elhagyván reggel gerliczéjét,
kiment a' cselédet felverni vaczkából,
meg a' régire tért szokatlan úttyából.

Pista bámúlással hallván kérdéseit,
rendbe szedegette védő fegyvereit,
's mint ama' süldisznó, melly vadász kutyának
látván érkezését, tövises pajzsának
körűl veszi magát hegyes dárdáival,
's harczra kel az ebnek maró fogaival,
szinte akkép magát bevonván magába,
's dárdácskákot rakván felelő szavába,
én eggy Úrnak vagyok, úgymond, hű szolgája
kinek nem olly üres, tudom, koponyája,
hogy pártyát ne tudná fogni Pistájának,
mihelyt ezzel ingyen parasztúl bánnának.
Mikép jöttem ide? magam sem tudhatom,
mert az egész útonn, hitemre mondhatom,
olly jó ízű álom fogta el szememet,
hogy még most is bánom felébredésemet.
Amazok az Úrnak jobban megmondhattyák,
mikép hoztak ide? Sőt csak ők tudhattyák
az igaz okát is, mért lát itt engemet?
mert én rájok hagytam szekerezésemet.

[42] *modgyát* [Emendálva.]

Remélvén az Öreg, hogy hízelkedéssel
többre megy tán vele, mint fenyegetéssel,
ha majd magányosan kérdésre vonhattya,
's jó borával nyelvét forgásba hozhattya;
a' székhordozókhoz fordúlt hamarjában,
kik a' fizetésre vártak szobájában,
's előre bocsátván eggy kis ígéretet,
elmondatta velek az egész esetet.

Befejezését e' történetnek másszorra hagyom. Maradgy egésségben, és Bajszfalvirúl nekem mennél hamarább írj.

AZ ENTHEUSOK.

Más nap estve, ammint Uram Bátyámmal, hogy az öreg Kénkövi miatt való epekedésétűl elvonnyam, sachot játszok, bedobban hozzám Lyánkási Ferencz eggy czifra és virgoncz leánykával, utánna pedig fél részegenn Borfi Tamás, és dohányozva Pípási András, kik három esztendő előtt deáktársaim ugyan, de barátim soha sem voltak. Engedgye meg az Úr, Olvasó Uram! hogy ezt a' jelenést dramatice írjam ide minden környűlállásaival.

Borfi. Mi a' mennykőt! tik sachot játszotok? Ez ám a' barbáriesnek – hogy mondgyátok csak magyarúl? – úgy! a' vadságnak az igazi jele, ez! nem a' bor, nem a' pípa! Úgy-e Pípási? *(Ezt mondván, a' sachtáblánn a' figúrákot mind öszvedönti, 's az asztalrúl a' táblával eggyütt letaszíttya.)*

Uram Bátyám csenget, 's a' szolgálónak, a' ki a' jeladásra bejön, azt parancsollya, hogy a' figúrákot szedgye fel. Azutánn pedig kalapját és páczáját fogván, elakar menni.

Pípási dohányozva. Hová, hová? Kolomposi Szarvas Gergely Uram?

Uram Bátyám. Dolgomra.

Pípási. Itt is dolga lessz az Úrnak velünk. *(Kezénél fogva a' szófára vissza vezeti.)* Azért csak maradgyon veszteg.

Uram Bátyám előbbeni helyére visszaül, 's látván, hogy feltett kalappal vannak mindnyájan, felteszi a' magáét ő is, de eggyet sem szóll.

Borfi. Hallod-e te Biografus! hozass nekünk bort, de jót ám! jobbat, mint te magad Kolomposi Bátyád Uraddal inni szoktál.

Lyánkási. Nekem pedig és az én kedves Juliskámnak két pohár puncsot!

Pípási. Kiégett a' pípám. *(Kiüti pípájából a' szoba közepére a' hamut, és újra megtölti.)* Te Kata, Perzsi, vagy mi ődögnek hinak, hadd azt a' bolondságot a' földönn, és hozz nekem tüzet.

A' szolgáló félre tévén a' szinte öszveszedett sachjátékot, veszi a' pípát és elmegy.

Borfi. Töltsd meg az én pípámot is.

Lyánkási. Az enyimet is.

Uram Bátyám. Hát a' leányasszony nem dohányos?

Vad nevetésre fakadnak az Entheusok mind a' hárman.

Borfi. De bort csak iszol, úgy-e, Julis! ha kaphatsz? Amúgy lopva, cserép csuporbúl? Ha, ha, ha!

Julis. Minek innék lopva, mikor senki sem tiltya. Az asztalnál vízzel egyelített bort iszok, a' mennyi kell, de annyit soha sem, hogy az eszemet megigyam.

Borfi. Ez szúrás! Értem. *(Énekelve:)* Meum est propositum in popina mori. *(A' szolgálót meglátván, a' ki a' pípát a' tűzzel behozza:)* Hát a' bor hol van? Kolomposi Uram! ma én az Úrral verset akarok inni. Mutassa meg, hogy igaz magyar.

Uram Bátyám. Ezzel inkább azt mutatnám meg, hogy vad ember, sőt – – – – – bocsásson meg az Úr! – – – hogy még a' marhánál is alábbvaló vagyok.

Borfi. Ez goromba complementum! De semmi! Ma én feltettem magamban, hogy disputálok; ez pedig, tudom, gorombaságok nélkűl meg nem történhetik. Így hát, kedves Kolomposi Szarvas Gergely Uram! Hercules is vad ember volt volna, mikor Lepreással versenyt[43] ivott? quod absurdum est; mert Herkulest az egész világ fél istennek vallya, ammint az oskolában tanúltuk. *(Aelian, var. hist. 1. 24.)*

Uram Bátyám. Biz Uram! akármit mondgyon a' tudós világ, de Herkules az akkori Görögökkel eggyütt csak nem volt egyéb vad embernél. Akár a' régi vad népeket nézzük, akár az újjakot, fő tulajdonságnak találljuk bennek a' részegítő italok utánn való esdeklést.

Borfi. Ugyan úgy-e? De könnyű ám ezt mondani. Doce! Kolomposi Uram! doce! Hol vannak a' tanúk?

Uram Bátyám. Nincsenek kezednél Öcsém! a' dátumok?

Én. Szinte az író asztalomonn vannak; a' prés alá purizálom.

Borfi. Hallyuk[44] hát ezeket a' bölcs tanúkot, ha nem vizivók.

Én. Pelloutier írja ezt a' régi Czeltákrúl, (2. *k*. 18. *r*.) Herodotus és Aelianus a' Scythákrúl, (6. *k*. 78. *r*. – 2. *k.* 41. *r*.) Ammiánus Marcellinus az Allemannokrúl, (18. *k*. 2. *r*.) Buffon az Afrikabéliekrűl, (6. k. 231. *old*.) La Hontan az Amerikabéliekrűl, (2. *k*. 154. *old*.)

Borfi. Elég, kérlek! Ne piszkáld fülemet ezekkel a' barbarus nevekkel.

Uram Bátyám. Csak azt az Írót nevezd még meg, a' kibűl eggy Újságíró azt vonta ki, hogy a' Guinéai tengerpartoknak lakosi még a' Missionáriusokot sem akarják hallgatni, ha csak égett bort nem adnak nekik.

Én. Ennek a' neve: *Römer*, az újságé pedig: *Gazette litteraire de l' Europe* 1764. n. 16. a' 352. old.

Borfi. Jó borért, úgy segéllyen! magam is eljárnék a' prédikátzióra.

Uram Bátyám. Az Amerikabélieknél a' részegség még bűntelennek is teszi az embert, akármelly gonoszságot kövessen el.

Borfi. Hisz' ennek úgy is kell lenni! Ebrietas excusat az egész világonn.

Uram Bátyám. Követem az Urat! A' ki részegségében követ el valamelly gonoszságot, nem hogy bocsánatra volna méltó, hanem inkább dupla bűntetést érdemel minden emberséges embernek törvényszéke előtt.

Pípási. Jó hogy az Isten az Urat birónak nem teremtette.

Uram Bátyám. A' kinek az Isten észt adott, azt, ha eszével tud élni, birónak is tette, kivált az illyen dolgokban. Lám én abbúl az eggyből, hogy Chardin' bizonysága szerint, (I. k.[45] 143. old.) a' Mingréliabéliek jobban tudnak inni, mint az éjszaknak valamennyi népei, az hozom ki mind józan eszű biró, hogy a' Mingréliabéliek ezen éjszaki népeknél sokkal vadabbak, és itéletemet az Útazóknak tapasztalásai helyben is haggyák.

Borfi az érkező szolgálótúl a' bort elvévén, 's a' poharakot megtöltvén: Éllyenek a' Mingréliabéliek! Nem magyar az, a' ki nem iszik, a' meddig győzi. *(Iszik.)*

---

[43] *vers**et*** [Emendálva.]

[44] *Hall**uk*** [Emendálva.]

[45] ***i.** k.* [Emendálva.]

Uram Bátyám. A' Georgiabéli Görögök is azt tartották, mikor Chardin, (2. k. 129. old.) mint útazó, köztök mulatott, hogy nem jó keresztény az, a' ki a' nagy ünnepekenn meg nem issza magát.

Borfi. Éllyenek a' Georgiabéliek! *(Énekelve:)* Der niemals einen Rausch hat gehabt, der ist kein braver Mann!

Pípási és Lyánkási öszveütik poharaikot Borfival, és énekéhez az accordokot teli torokkal bőgik. Azutánn isznak.

Lyánkási. De hát az ollyan népeknél, mellyek a' bort és pálinkát nem ösmerik, mi okozza a' vadságot?

Uram Bátyám. Az ópium, a' puncs, a' dohány, vagy egyébféle kábító füst.

Lyánkási a' szolgálót látván, a' ki neki puncsot hoz: Ide vele! Juliskám! Ne gondolly vele, ha eggy keveset megvadúlsz is, igyál!

Pípási. Hát a' dohány füstről is vannak az Uraknak tanúik? vagy csak amúgy minden próba nélkűl magoktúl prédikállyák.

Uram Bátyám. Olvasd el nekik, Öcsém! Én már a' nagy füst miatt allig szólhatok.

Pípási. Be vékony dongájú Magyar az Úr!

Borfi. Magyar? de Töröknek is rossz. Éllyen a' dohányfüst! *(Iszik.)*

Pípási és Lyánkási. Éllyenek a' pípák! *(Isznak.)*

Lyánkási. És a' dohányzacskók! *(Puncsot iszik.)*

Vad nevetésre fakadnak mind a' hárman.

Borfi. No már most Biografus Uram! olvass,[46] én addig alszok. *(Az asztalra teszi karjait, ezekre pedig fejét.)*

Én. Pelloutier azt mondgya (2. *k*. 18. *r*.) hogy a' vad népek, mellyek a' bort nem ösmerik, bizonyos füveknek füstye által ingerlik komor lelkeiket vad örömre. A' Canádabéliekről La Hontan azt beszélli (2. *k*. 104. *old*.) hogy czeremóniáiknak, mellyekkel ünnepeiket ülik, legfőbbike a' pípázás. Plátó (*de legibus* 3. 516–520.) azt írja, hogy a' Scythák társaságos örömeiknél, és kivált toraiknál, füstökkel szokták volt magokot megrészegíteni. Ezt Herodotus (4. §. 69. 70. 71.) illyformán írja le: Az ő tartománnyokban olly kender nő, melly, magosságát és vastagságát kivévén, a' lenhez hasonlít. Ennek a' magvát megtüzesített kövekre vetik, magokot pedig a' füst felett lepedőkkel beboríttyák, hogy annyival jobban felfoghassák. Ettűl elvégre úgy elkábúlnak, hogy iszonyú öröm-ordításokra fakadnak.

Pípási. Van-e még több?

Én. Chardin' bizonysága szerint, (3. *k*. 105 és 210. *old*.) mikor Perzsiában az országnak valamellyik naggya a' Királyt vendégli, mindaddig füstölteti a' szobát, még a' benne lévők a' királlyal eggyütt el nem szédűlnek.

Pípási. Borfi, tölts! Igyunk a' dohányosok' egésségéért.

Borfi. Nekem[47] haggy békét, mert én alszok.

Pípási. Gaz ember, a' ki nem iszik. *(Mind a' hármoknak bort töld. Isznak.)*

Lyánkási. De azt csak nem tagadhattya Kolomposi Uram, hogy a' bor, pálinka, puncs, és több efféle ital nem utólsó eszköze annak, hogy az ember nagy cselekedetekre hevűllyön. Mikor az ember Bacchussal teli van, mindenre kész. Lám Tacitus is azt mondgya (*de moribus German*. §. 22.) hogy az otromba Germánusokot soha sem lehetett arra birni, hogy magokot valamire eltökéllyék, ha csak képzeléseket a' bor meg nem hevítette. Herodotus pedig és

[46] *olvasz,* [Emendálva.]

[47] ***n**ekem* [Emendálva.]

Strábo (1. §. 123. – 15. 848. *old.*) a' régi Persákrúl azt bizonyíttyák, hogy tanácskozásaikban hasonló eszközökkel éltek a' végbűl, hogy magokot könnyebben eltökéllhessék.

Uram Bátyám. Óh! azt én örömest megvallom, hogy a' vad ember' vérét így kell gyorsabb kerengésbe hozni, képzelését így kell meghevíteni, ha azt akarjuk, hogy magát valamire eltökéllye; mert ama' sűrű homályok, mellyekkel az ő nyers és komor elméje környűl van véve, áthathatatlan gátokot vetnek minden új és kivált idegen gondolatnak. Nem üthet egyébkép e' setét ködönn keresztűl az igazság' napjának semmi súgára. De az Úr is kénytelen viszontag azt megvallani, hogy az illyenképen felhevített vad ember nem csak minden jóra, hanem minden gonoszra is kész. Sőt azt merem állítani, hogy a' ki őtet efféle módokkal akarja jóra birni, méltán tarthat attúl, ne hogy maga legyen dühös hevűlésének első áldozattya. Innen történt bizonnyára, hogy a' Törököknek és Moscovitáknak első Törvényszerzői szörnyű büntetések alatt tiltották meg e' vad népeknek a' boritalt. *(Busbek Konszanczinápolyi útazásainak 1. Levelében. – Münster Geografiájának 4. k. 911. old.)*

Lyánkási. Nem csak ' vad embert, kedves Kolomposi Uram! hanem még a' cultivátust is szép és nagy dolgokra hevítheti a' bor, sőt még a' dohányfüst is, valaminthogy a' poézisbéli inspirátiónak a' világ' elejétűl fogva legjelesebb eszközei voltak a' bor, a' hadi trombita, és a' szerelem.

Uram Bátyám. Ezek, Uram! a' világ' elejétűl fogva csak vad poétáknak való eszközök voltak, és eggy csöppel sem jobbak ama' dühítő páránál, melly Parnasszus' allyánn valaha a' hegynek eggyik hasadékából kiszivárgott, és a' hozzá közelítőköt úgy elkábította, hogy ész nélkűl pythiáskodtak, poétáskodtak. A' jó és nagy dolgokra való hevűlésnek eggyetlen eggy eszköze énelőttem az emberség. Ez vezérli a' cultivátus embert bátorságos útakonn az Istennek, a' hazának, és a' felebarátnak szeretetére.

Pípási. Haggyatok, kérlek, békét a' sok haszontalan disputának. Elég az nekem, hogy én pípa nélkűl csak eggy jó levelet sem tudok írni.

Uram Bátyám. A' pípával még rosszabbat ir az Úr, mint nélküle; mert azért, hogy az Úr az ollyan levelet jobbnak tartya, mellyet pípával ír, nem következik ám, hogy valóban jobb. Nem tudom már, mellyik újságban olvastam egyszer, hogy két Anglus felfogadott, mellyik dohányozhat közűlök eggy húzomban többet? Nagy dohányos volt mind a' kettő. Egymásnak engedni nem akarván, megütötte a' guta mind a' kettőt, úgy hogy szörnyű halált haltak. Az Anatomusok megnyitották testeiket, és csak agyvelejeket találták feketének és szikkadttnak. Egyéb tagjaik egésségesek voltak. Valamint tehát a' tisztátalan gyomor meg nem emésztheti az ételeket, és az egész machinában rendetlenséget okoz, úgy a' dohányfüsttel megterheltt agyvelő meg nem teheti, ammint kellene, az észnek ama' szolgálatot, melly nélkűl a' helyes itéletekben nem nagy előmenetelt tehet.

Borfi megütvén öklével az asztalt. Gyerünk haza! mert itt, látom, eggy csöppet sem alhatok.

Pípási. Gyerünk! Eggy szó, mint száz, Kolomposi Uram! az Úr minket nem convincált.

Uram Bátyám. Sajnálom! Azonban, ha azt, a' mirűl meg nem győződhetnek az Urak, érezni akarják, tessen ebbe a' nagy tűkörbe tekínteni. *(Ezt mondván felkelt, és az ajtó felé indúlt.)*

A' három részeg Entheus egyszerre a' tűkörbe tekíntvén: 'S mit látunk benne?

Uram Bátyám. Hogy a' bor és a' dohányfüst a' vadságnak jele is, oka is. Jó éjszakát kívánok az uraknak. *(Ezzel elment.)*

Vad haragra fakadván mind a' hárman, rajtam töltötték volna bosszújokot, ha a' leányzó nem lett volna, ki tüzököt lecsillapítván, arra birta őköt elvégre, hogy haza mennyenek. Az útszákonn – mert én őköt messzérűl követtem a' nélkűl hogy eszre vettek volna – kurjongatván és ocsmány énekeket bőgvén, egynehány ablakokot betörtek, három németet megvertek,

két mesterembert a' falhoz taszítottak, egynehány leányt szemtelen szókkal illettek, egynehány asszonyságot ocsmányúl legyaláztak, 's végtére a' külső várasban eggy híres borházacskában eltüntek.

Csak egynehány nap múlva láttam eggy keveset Uram bátyámnak orczáját felderűlni. Ha csupán az öreg Kénkövit siratta volna, nem volt volna olly szótalan. Egyéb baját nem gyaníthattam semmikép, még magát elvégre maga el nem árúlta. A' minapi Entheusok, igy szóllott hozzám, megemlékeztettek eggy ódámra, mellyet a' köz néprűl csináltam. Strófái eggy hexametrumbúl és eggy kis archilochiumbúl állanak. Olvasd el és jobbítgasd meg. Ezt tehát kötelességemnek tartom, érdemes olvasóimmal, tett ígéretem szerínt, közleni. Az alkalmatosságot e' versekre ki nem tudhattam tőle. Hihető, hogy a' falubéli parasztok adtak neki okot illy invectivára, mikor az Öccsénél lakott.

A' KÖZ NÉP.

Jaj neked érzékeny Lélek! ki az ostoba népnek
durva kezébe kerűlsz.
Nem könyörűl rajtad; bajodot buta lelke nem érti;
mély panaszidra nevet;
's a' merevény sziklát hamarább sírásra fakasztod,
mostoha csillagodot
puszta tetői alatt vádolván néma nyögéssel,
mint magosan Zokogó
szós epedéseddel szívét eggy emberi könyre,
melly fagyos öbleiben
röst csukavért szűrvén, nem tud dobogásra fakadni.
Fényes okokkal eszét
hasztalan' ébreszted, melly a' bús elmehomálynak
hőtelen ernye alatt
szenderedik, 's a' festegető képzésnek enyelgvén
ostoba bábjaival,
fel nem akarja szemét a' tiszta igazra emelni.
Adgy neki pénzt, kezedet
róka gyanánt nyalogattya ugyan, tettetve nyöszörögvén
háladatos szavait;
ámde ravasz kifogások alatt szűkíti legottan
lánczaidot, ha lehet,
vagy legalább fenyeget, hogy fellyebb verje adódot.
Csalni, cseferni szeret,
's hogyha szelídséged szó nélkűl haggya lopásit,
ostoba lúdnak itél;
vagy ha szemére veted, kinevet, károdnak örűlvén
szüntelen' emlegeti
nyelve az ó vallást, a' jó erkölcsöt, az Istent;
's őrdögi tetteivel,
a' mit nyelve dicsér, megkárhoztattya naponkint.

Félve imádgya Urát,
még mogyoró bottal fenyegetheti szolga girinczét;
ámde ha vizsga szemét
hűtelen újjairúl más tárgyra osontani sejti,
rontya, orozza javát,
és ha talán dúzs markaibúl kifacsarja hatalmas
jussait a' bal eset,
gúnyos örömre fakad, 's dühösen kitapodgya belőle
a' halavány pihegést,
melly még tagjaiban némellykor mozgani látszik.
Ünnepe a' borivás,
melly iszonyú lelkét zabolátlan örömre kicsallya
fénytelen udvaibúl.
Eltünik arczairúl illyenkor az emberi termet,
szája szitokra fakad,
's még hebegő nyelvét szózatra konyítani birja,
földet, eget legyaláz.
Akkor eszét, szívét megnyitván, bátran okádgya
titkos itéleteit;
's a' dühös ösztönököt bátran szájokra ereszti
lágy zabolájok alól.
Messze kerűld e' csürhe csatát! Borivása mutattya,
hogy, ha kigőzölög is
rút bora, vad kannál iszonyúabb marha tenyészik
emberi képe alatt.

A' CSERESNYE.

Tegnap ebéd utánn az ablaknál ülünk Uram Bátyámmal, 's az útszára nézünk. Beszéllgetésre nem lévén olly tárgyunk, a' minőt kívántunk volna, sokáig némáskodtunk. Egyszerre meglátunk eggy lyánkát az útszánn eggy tányér szőllővel menni mellynek szemeit már az eggyik már a' másik fürtrűl eggyenkint szedegette és ette. Uram Bátyám Kénkövinek utólsó levelétűl fogva első mosolygásra fakadván: Pázsi koromban, úgymond, majd pórúl jártam egyszer illyen nyalánkoskodásért.

Hogy hogy? kérdezem tőle hevesen, szinte megörűlvén jobb kedvének hajnalodásánn.[48] Ő pedig szavait így folytatta.

Az öreg Bajszfalvival a' kertben sétálgatván, megsajdítottunk egynehány érett cseresnyét. Parancsolattyára, felmásztam a' fára, 's vagy húszig valót le szedtem. Tedd eggy tányérra, úgymond az öreg Úr, vidd el az Asszonynak, mond hogy én küldöm neki, és hogy ezek kertünkben az idénn az elsők. – Még a' kastélyba értem, megettem belőlle, vagy tízet. Az Asszony éppen aludt. Én hát az ablakomba tettem és visszamentem a' kertbe. Az öreg Úr már nem volt ott. Egynehányszor fel 's alá sétálván, elmentem végre haza, és a' cseresnyét az ablakban nem találtam. A' lyánka, a' ki azutánn nálunk szobaleány, végtére pedig feleségem lett, azt gondol-

[48] ***hájnalodásánn.*** [Az ékezet emendálva.]

ván, hogy az ő számára készítettem, – mert én szoktam volt neki illyen kis örömeket tenni, – megette. Elszaladok, minekutánna ezt nekem megvallotta, a' kertbe, felmászok a' fára, de hasztalan! nem leltem érettet többet kettőnél. – Más módot nem találván benne, hogy a' kárt helyre hozzam, eltökéllettem magamban, hogy hallgatok mindaddig, még kérdés nem történik miatta. Az öreg Bajszfalvi ritkán ment a' nélkűl is az Asszonyhoz, és így nagyon remélhettem, hogy elfelejti. Harmad napra eggy czédulát ád a' kezembe, 's azt mondgya, hogy vigyem a' mesterhez. Nekem éppen más dolgom is lévén, meglátok eggy paraszt gyermeket, 's kezébe nyomom a' czédulát, hogy szaladgyon el vele a' mesterhez. A' czédulában ez volt irva.

„Ennek a' rossz gyermeknek vágasson Kelmed jó tizenkét vesszőcsapást az alfelére."

A mester tehát a' paraszt gyermeket levonattya a' padra, 's veretni kezdi. Az ötödik ütésnél bedobban az öreg Úr azzal a' szándékkal, ammint azutánn megvallotta, hogy a' büntetésnek felét elengedgye, 's látván, hogy a' mester helyettem mást veret: mi a' manót cselekszik Kend, úgymond, ezzel a' gyermekkel?

„A' Tekíntetes Úrnak saját parancsolattyára."

Hisz' én a' pázsimot küldöttem ide.

„A' czédulát ez hozta."

Az öreg Úr, a' ki hozzám egyébaránt nagy szeretettel viseltetett, elkaczagta magát, 's a' paraszt gyermeknek fél forintot adván, haza jött, 's az Asszonynak a' dolgot élesen nevetve elbeszéllette. Engem' azutánn behivatott, és megdorgált. Most egyszer, úgymond, büntetés nélkűl a' cseresnyét meg is etted, 's velem meg is fizettetted; de ha még egyszer valaminn rajta kaplak, okosabb czédulát adok a' kezedbe.

Uram Bátyám e' nevetséges esetecskének elbeszéllése által úgy felderűlt, hogy szinte megörűltem neki. Vallyon az öregségnek komorságai ellen, így kezdtem magamban gondolkodni, nem universális orvosság-e ama' víg eseteknek emlékezete, mellyek velünk vagy rajtunk gyermekségünkben és ifiúságunkban történtenek? De minekelőtte gondolatomot Uram Bátyámmal közölhettem volna, bejött Ser Perzsi a' következendő levéllel, melly Kénkövitűl a' postánn érkezett.

KEDVES GECZIM!

Oda vagyunk! Ha örökös koldúsokká nem tett bennünköt a' szakácsné, legalább úgy viszszataszított gazdaságunkban, hogy tiz esztendő kell, ha nem több, még helyre verődhetünk. Elégtünk! Elejétűl fogva elbeszéllem az egész tragyikomédiát.

Bajszfalvink' szolgálattyában allig volt két holnapig a' szakácsné, ammint engem' egyszer az Úrnak nevével a' kastélyba híttak. Belépvén Bajszfalvihoz, a' szófánn látom komoran ülni és gondolkodni, a' szakácsnét pedig az ablakban sírni. Első szava hozzám ez volt: Beszélly te vele! én őtet nem értem.

Én tehát a' leányhoz fordúlván, így találom megszóllítani: Mi baja van a' leányasszonynak?

Szakácsné. A' leányasszonynak? Nem elég hogy e' háznál szerencsétlen lettem, még csúfolnak is. Sok veszedelmenn átestem már, mióta eszemet tudom, de böcsűletemet és ártatlanságomot csak megóttam még is mindaddig, még ebbe a' boldogtalan szolgálatba nem állottam.

Bajszfalvi. No lásd, Kénkövi! ezt hajtya ma nekem majdnem eggy órától fogva szüntelen'.

Szakácsné. De tagadhattya-e az Úr?

Bajszfalvi. Hogy pokolba ne tagadhatnám? Én a' te böcsületedet soha csak eggy szóval sem sértettem meg. Hisz' az édes anyámot sem szerethettem volna jobban, mint tégedet; hogy tehettelek volna szerencsétlenné?

Eggy kis exámen utánn kisült, édes Geczim! hogy szegény Bajszfalvink a' veszedelmet nem ösmervén, tovább ereszkedett, hogy sem kellett volna.

Szakácsné. Az Úr nekem Isten és ember előtt köteles, káromot helyre hozni.

Én. Errűl semmi[49] kétség sem lehet.

Bajszfalvi. De hogy? mikép?

Én. A' kárt egészen helyre nem hozhattya egyébkép az Úr, hanem ha elveszi.

Bajszfalvi. Feleségemnek?

Én. Igen is; de ezt a' familia nehezen fogja megengedni.

Bajszfalvi. És így?

Én. Köteles az Úr az anyát gyermekével eggyütt tiszteségesen eltartani.

Bajszfalvi. Vagy az eggyiket vagy a' másikot minden bizonnyal megcselekszem.

Ezzel végződött, kedves Kolomposim! a' tragyikomédiának első actusa.

Mivel Bajszfalvi nagy városban soha sem volt, valahányszor az Újságokban valami ollyas jön elő,[50] a' mirűl neki idéája nincsen, engem' kérdez, és te könnyen átláthatod, hogy én az illyen alkalmatosságokkal elméjének felvilágosítására úgy élek, ammint csak lehet. Betegen feküdt már akkor az atyám, mikor egyszer az Újságban eggy ünneplésnek rajzolását olvastuk, mellynek alkalmatosságával a' sánczokrúl ágyúkkal lovődöztek, mesterséges tüzeket, és illumínátiót tartottak, szabad theátrumot és tánczot adtak. Az öröm, mellyet ezeknek magyarázásánál mutatott, nagyon szemembe tünt, de a' nélkűl hogy okát kitanúlhattam volna.

Eleknek és Ilonának lakadalmárúl haza érkezvén, egyenesen a' Plébánoshoz ment, és azt kíványa tőle, hogy adgya öszve a' szakácsnéval. A' Plébános keményen megleczkézte; de az intések sokkal mélyebbek lévén, hogysem megfoghatta volna, szándéka mellett mindaddig megmaradt, még a' Plébános azzal nem fenyegette, hogy az annyának megírja. Ezt ő valóban meg is cselekedte, arra kérvén Bajszfalvinét, hogy intse meg fiát eggy kemény levéllel, és parancsollya meg neki, hogy a' szakácsnét űzze el a' háztúl. Bajszfalvi e' levelet olvasván, mind csak azt hajtotta: no nem veszem el, nem! mivel az egész világ azt mondgya, hogy a' familiának gyalázattyára volna; de el nem kergetem, mert én főzni nem tudok, és nekem szakácsné kell.

Ettűl az üdőtűl fogva nagy dolgokot látszott forralni magában Bajszfalvi, és a' helyett, hogy hozzám járt volna, már eggyik már másik jobbágyhoz ment, kik viszontag hozzá is sokat szaladoztak. Ma két hete, hogy elmentem a' szomszéd falura dézsmálni, és ez talán eggyetlen eggy oka szerencsétlenségünknek; mert ha itthon maradhattam volna, kitanúlhattam volna előre szándékait, és meggátolhattam volna.

Azalatt tudniillik, hogy én itthon nem voltam, a' szakácsné betegágyba esett. Bajszfalvi már előre kikészíttette a' kastély' környékére a' mozsarakot,[51] mellyek a' fegyverkomrában rozsdásan feküdtek, 's mihelyt a' kirendeltt követektűl meghallotta, hogy a' gyermek a' világra jött, mind a tizenkét mozsarat egyszerre kisüttette. Megrezzent az egész kastély, felijedt az egész falu, és a' szakácsné elájúlt. A' jobbágyok, kiket a' mozsarak mellé öszvecsűdített, a' lövés utánn nagy és vad kurjongatásra fakadtak, és örömkiáltásaik között egész' a' gyermekágyasnak az ablakjához siettek. A' kik pedig a' faluban a' dologrúl semmit sem tudtak, füstöt látván a' kas-

[49] ***S**emmi* [A nagy kezdőbetű emendálva.]

[50] ***o**lő,* [Emendálva.]

[51] ***ma**zsarakot,* [Emendálva.]

tély körül, tüzet kiáltottak és nagy lármával a' kastélyba ütöttek. Ő maga bement a' szakácsnéhoz, 's a gyermeket ölébe ragadván, úgy tánczolt vele, mint a' bolond.

Az örömkiáltások az ablak alatt meg nem szünvén, lelkére kötötték az asszonyok, hogy a' betegágyas, kit az ájulásból fel nem verhettek, minden bizonnyal, meghal, ha a' lármát le nem csendesíti. Szavoknak engedvén magához tért lassankínt a' beteg, sőt a' lárma' okát hallván, még nagy örömre is fakadt. De íme! allig múlt el ájulása utánn fél óra, ismét fájdalmakot kezdett érezni, és az asszonyok csak hamar azt kiáltották, hogy még eggyet szül.

Még eggyet? kérdezi Bajszfalvi.

Igen is, Uram! felelik az asszonyok, és ammint látszik, még ezen fertály órában.

Abbúl semmi sem lessz! kiáltya Bajszfalvi. Legalább eggy óráig kell neki várakozni, mert én csak egyre készűltem.

Ezzel a' szobábúl kiszaladt, a' szomszéd mezővárasba eggy lovast puskaporért küldött, meg' vissza szaladt, és a' betegágyast térgyenn állva kérte, hogy csak eggy kis óráig várakozzon. Puskaporom, úgymond, nincs, és a' másodikot örömlövéssel eggy óra előtt nem fogadhatom. – Eleget mondták neki, hogy ez a' betegtűl nem függ; de ő nem hajtván semmire, az asszonyokot még azzal is fenyegette, hogy más szobába zárattya őköt mindaddig, még a' puskapor el nem érkezik. Csak az öreg Samu vehette nagynehezen arra, hogy a' betegnek illy üdőtlen kivánsággal ne alkalmatlankodgyon.

A' keresztelés utánn bort adatott jobbágyainak, és allig várta, hogy beestveledgyen. A' beteget előre megintvén, hogy meg ne ijedgyen, ha estve a' mesterséges tüzet dörgeni hallya, mellyet tiszteletére csinál, elhitta magával a' parasztokot, és a' nagy farakást, melly a' betegnek ablakjához közel állott, maga meggyújtotta. Rakatott ő a' fa közé szalmát, kénkövet és szurkot, hogy a' tűznek külömbféle szinei legyenek, 's mivel a' másodszori puskapor a' mezővárasbúl későn érkezett, az jútott még eszébe, hogy ezt a' farakásnak közepébe dugja a' végbűl, hogy a' mesterséges tűz annyival hangosabban pattogjon. Ezt ő saját kezével cselekedte meg titkon, hogy a' váratlan jelenéssel az egész falut kellemetesen meglepje.

Égett már a' farakás, kiáltottak körűlötte a' részeg parasztok, maga Bajszfalvi örömében sírt, ammínt a' puskapor tüzet fogván, egyszerre fellobbant, 's az égő üszögököt rettenetes pattanással szétvetette. Sok paraszt megsebesítetvén, az örömkiáltások rémítő jajszavakra, és szívhasító panaszokra változtak. Egynehány szurkos és kénköves üszög a' kastély' födelére és az istállókra szállván, az épűleteknek külömbféle részeinn eggyszerre fellobbant a' tűz. Ha az öreg Samu nem volt volna, a' betegágyas két ártatlan gyermekével eggyütt minden bizonnyal megfúlt volna a' füstben, melly a' szobákot elfoglalta. A' részeg parasztok Bajszfalvival eggyütt mind elszaladtak. Kiki házát ment óni; ő pedig a' szomszéd erdőbe bútt, hol rettegve gondolkodván, mi lehetett az oka, hogy mesterséges tüzének illy szerencsétlen kimenetele volt, végre a' hűs levegőben elaludt, és elégett kastéllyába vissza sem tért volna többé, ha reggel a' parasztok véletlenűl rá akadván, fel nem biztatták volna reműléséből.

A' szomszéd faluban korán reggel meghallván a' szerencsétlenséget, haza siettem. Füstölgött még a' kastély, mellynek egész födele porrá égett; mert Samu felette kevés józan embert szedhetett öszve, kik ótani segítsék. Csak a' téglával kirakott padlásnak köszönhettyük, hogy a' tűz a' szobákba be nem hathatott.

Minekutánna a' legszükségesebb rendeléseket az új födélről megtettem, első gondom az volt, hogy a' szakácsnét hallatlan szemtelensége miatt megdorgállyam és elcsapassam. De haj! mennyi bajom vol Bajszfalvival, még arrúl meg tudtam győzni, hogy a' betegágyasnak, mivel még fél esztendeje sincsen, hogy a' kastélybann szolgál, terhesen kellett falunkba jönnie. Szorosabb nyomozásim utánn még az is kisült, hogy Bajszfalvinak társalkodása nem volt vele olly

mély, a' minőnek gondoltuk. A' szakácsné, eggy szóval, ostobának látván, a' világot pedig olly rosznak ösmervén, hogy az illy ocsmányságokot minden emberről az első híresztelésre elhiszi, arra akarta csalárd fortéllyaival birni, hogy elvegye, vagy legalább gyermekeivel eggyütt eltartsa.

Minekutánna mindezeket Bajszfalvi jól átlátta volna, sürgetésemre, hogy csapja el, imígy felelt: Ezt én nem cselekszem, úgymond. Mink már ösmerjük, minket tehát többé meg nem csalhat. Másokot szintúgy magjátszhatna, valamint minket megjátszott. Szolgálatba most hamarjában nem állhat; sőt azutánn sem, ha csak magzattyait másra nem bizza. Hol kaphat ő annyi bért, hogy gyermekeivel eggyüt: elélhessen. Én akárhogy veszem a' dolgot, az ártatlanak legtöbbet szenvednének, ha annyokot elkergetném. Maradgyon tehát, főzzön, mint eddig, 's visellye gondgyát kicsinnyeinek. Fogadok melléje még eggy szolgálót, hogy könnyebben győzze. De azt megmondom neki előre, hogy ha még egyszer megcsal valakit, mindgyárt elűzöm. Ha pedig jól viseli magát, találkozik majd ollyan férjfi, a' ki megkönyörül rajta és elveszi. A' gyermekeket, ha megnőnek, magamhoz veszem. Hisz' a' ki rosz, még rosszabbnak kell neki lenni, ha minden ember űzi, kergeti. – Ezeket mondotta azutánn előttem a' Szakácsnénak is, ki sírva fakadván, lábaihoz borúlt, és jobbúlását mindenkép igérte.

Maradgy jó egésségben, kedves Geczim! és feleletedet, ha lehet, sokára ne halaszd.

Nem is halasztotta; mert más nap készen hozta már hozzám következendő levelét.

KEDVES ANTALOM!

Melly iszonyúnak tette szerencsétlenségtek előttem az ollyan embernek sorsát, a' ki oskoláiban a' régen kihaltt világgal társalkodik, a' mostanit pedig azutánn meg nem ösmerheti egyébkép, hanem csak kárával és szörnyű veszedelmeivel. Hányszor hallottam szegény Bajszfalvit a' régi Görögöknek, Rómaiaknak és Carthágobélieknek fegyvereirűl, mellyek nekünk már most sem nem árthatnak, sem nem használhatnak, leczkéket tanúlni; az órra előtt fekvő puskapornak erejérűl pedig semmit sem tudott mindaddig hallani, még vele saját házát meg nem gyújtotta. Engedgyék az egek, hogy ez legyen utólsó kára, melly tudós ostobaságából származott. Siess, kérlek, oktatásával.

A' szökevény szerelmesek' történetének befejezését igéretem szerint, ime levelemhez függesztem.

Azalatt Boriska odább lép Pistához,
's kezével csak gyengén érintvén karjához,
Kelmed tán jövevény? úgymond mosolygással,
szeme közé nézvén olvasztó salygással,
melly szívét azonnal kicsalta fokából,
mint a' nap a' medvét téli barlangjából.
Az vagyok, Kisasszony! Heves vármegyéből,

viszonollya Pista, derűlő képéből
szinte kiragyogván kelő bizodalma.
A' szelíd szóllásnak illy nagy a' hatalma!
Ma estve érkeztünk ifiabb Urammal.
Házasodni jövünk! Ej! ha bű szavammal
ide tudnám én most Uramot czitálni!
majd máskép kezdene a' szíve ugrálni.

Boris, mintha szavát nem venné magára,
házasodni? úgymond. Pesti leánykára
veti hát Kelmed is fejér kezkenőjét?
Szeretném ösmerni Kelmed' szeretőjét.
Az enyimet? kérdi amaz ámúlással,
meg nem tudván férni a' szófordúlással.
Fő szakácsnéja ő Prefektus Urunknak.
Konyhájában tanúlt János szakácsunknak.
Mihelyt most az Uram itt megházasodik,
's otthon az új házba általhordozkodik,
akkor tán csak én is elveszem Pannámot,
's felütöm valahol vele sátorfámot.
Mert én, a' minőnek mátkáját találom,
Uramot mellette nehezen szolgálom.
Hát már ösmeri Kend az Ura' mátkáját?
Allig hogy leszedtem úti puczihját,
már ő esze nélkűl szaladt a' munkára.
Hihető, a' lyány is várt bennünköt mára.
Én, ammint meghagyta, vocsorát főzetek.
Üti a' kilenczet. Le-le tekíntgetek.
Hasztalan! Sokára egy Kisasszonykával
haza jön. Nossza én a' pinczeszolgával
ételért akarok futni a' konyhába,
hát látom a' leányt dűlni a' szófába.
El akart ájúlni. No 's osztán végtére
nagynehezen még is visszatért eszére.
Az Uram mindaddig imzette, ámzotta,
még nem majd egészen megjuhászította.
Jól tudgya ő szóval! Osztán vocsoráltak.
Eszre vettem abbúl, a' mint prézsmitáltak,
hogy még az alkunak nincs igazi vége.
Nem is neki való! Vidám kegyessége
drága jó uramnak az ollyan lyánkával
nehezen férhet meg, a' ki tréfájával
nem tud neki adni amúgy a' kezére.
Azért haragszik úgy Bánatfi Örzsére.
Jó volna, azt mondgya, keserves anyának
felszülettye mellé a' calváriának.

Már a' Kisasszonynak látom[52] friss szeméből,
hogy ki tudná verni a' férjfi' fejéből
még a' senyves bút is egy mosolygásával.
Ha ő egybe kelne a' Kisasszonykával;
én, ebfíkta legyek! ingyen elszolgálnám,
sőt még Pannámot is hozzá verbuválnám.

Köszönöm Kelmednek illy nagy szívességét,
mondgya viszont Boris, bájos kegyességét
megduplázván hozzá. Majd talán Urának
vidámsága fogja komor mátkájának
a' búkot üdővel kiverni fejéből,
's friss menyecske válik bús szeretőjéből.
Együtt hagyta Kelmed a' szerelmeseket,
mikor felfogadta eme' székeseket?
Együtt, úgymond Pista. A' leány' attyától
egy inas jött oda, 's a' pinczeszolgától – – – –

Az ajtó megnyílván, ammint ezt mondotta,
szemeit hírtelen' oda hagyította,
's meglátván az inast: Ni! az ebugatta!
nyomainkot, úgymond, itt is kikutatta.
Erre megsajdítván Nyájasit érkezni
's az ajtónn egy széket vele beférkezni
mi a' ménkő? úgymond, kezét Boriskának
hírtelen' megkapván. Annak a' szolgának
ezer őrdöge van. Itt hozza Urunkot,
's vele tán a' székben fél menyasszonyunkot.

Hozott Isten, Öcsém! harsogja víg szóval
az öreg Patvarfi, 's a' gyalog hintóval
betolódni látván meg más székeseket,
egyszerre megnémúl, 's kajcs tekinteteket
vet már Nyájasira, már a' lektikára.
Nyájasi azonban Köszöntő szavára
elmondván röviden szíves üdvözlését,
elejébe teszi egyszersmind kérését,
haggyon egy beteget meghálni házában,
kit ájúlva talált egy szoros útszában.
Azalatt Rósika kibúik székéből,
's látván hogy otthon van, szorúló mellyéből
feltaszít egy áh! szót, 's leroskad lábárúl.
Leányát az öreg ösmervén szavárúl,

[52] *látöm* [Emendálva.]

itt vagy jó Madárka! úgymond gúnyolással;
de ájúlni látván, egy sebes ugrással
oldalánál terem, felkapja karjába,
viszi, mint a' pelyhet, a' szomszéd szófába,
friss vizet szaporán! – felbontya kapcsait;
Rósi, az Istenért! – kék halándékait
dörgöli reszketve. Ecztet is hozzatok! –
Rósim, édes Rósim! – Orvosért fussatok!
Szaporán, mert meghal. – – – Végre hogy megtérni
sajdíttya, elkezdi érzékenyen kérni:
ne vegye a' dolgot olly nagyon szívére,
's építse reménnyét attya' kegyelmére.
Azutánn Borisnak hagyván szorgalmára
hű apolgatását, egy kis asztalkára
felolvassa bérét, a' négy székhordónak,
's elbocsáttya őköt. A' bús leányzónak
Nyájasi azalatt leborúl lábához,
's kezét megcsókolván: hogy édes attyához
hoztam a' Kisasszonyt elárúltt úttyából,
úgymond, az esetnek történtt játékából.
Bocsásson meg, kérem, ártatlan hibámnak!
Én engedelméből az édes atyámnak,
a' Kisasszony' kezét más férjnek hagyhatom,
's így e' részről szívét megnyúgosztalhatom.

Az Úr volna tehát Rósinknak mátkája,
kérdezi Boriska, kit Bátyám' pennája
ide rendelt titkon meghódításunkra?
Ha tudhattuk volna, hogy józan pártunkra
vonhattyuk jó szívét nyíltt tractátuskánkkal,
nem siettünk volna nagy retirádánkkal.
De mikor az ember habozó hírekből
hallya ellenségét jönni a' rejtekből,
's nem tudgya sem nevét, sem hadi erejét,
csak legtanácsosabb, úgy látszik, elejét
venni a' veszélynek vitéz szaladással.
Még csak nevemet sem? kérdi ámúlással
Nyájasi. Már e' sok! Szivemből sajnálom,
's jóra fordítani töstént megpróbálom,
mihelyt az öreg Úr elvégzi dolgait.
Ezekre Rósika nagy dobogásait
nem győzvén viselni örűlő szívének,
's nyakába borúlván Boriska nénnyének,
áh! te voltál, úgymond, ezen inségemben
vezérlő angyalom; légy új szükségemben,

mint eddig, gyámolóm. Segítsd meghálálni,
mert én szókot reá nem tudok találni,
ezen férjfiúnak kegyes szívűségét,
úgy hogy meg ne sértsem nemes büszkeségét.
Ezzel Nyájasinak megfogván kezeit,
's felemelvén reá szemérmes szemeit,
én az Úrnak, úgymond, köszönni nem merem,
noha kegyességét ritkának ösmerem,
hogy nekem útat nyit Szívesi' kezére,
magáénak pedig elkerűlésére.
Ha szíves barátság, testvér figyelemmel
átszőve, felérhet ama' szerelemmel,
mellyel az asszonyság tartozik férjének,
adóssa nem marad szívem jó szivének.

Nyájasi viszontag kezét megcsókolván,
's a' complementumot hűven viszonolván,
a' mai esetre fordíttya szavait,
's a' lyányoktúl hallván környűlállásait,
neveti Borisnak hadi furcsaságát,
örömmel hallyattya elmés nyájasságát;
ki hűven elmondván Rósika' jajjait,
a' szerelmes párnak búcsúzó csókjait
's megjátszott Báttyának oroszlyány mordságát,
elhallgatta még is Szívesi' rabságát.
Mint mikor elhagyván téli ösvénnyeit,
az emelkedő nap leontya tüzeit,
's átlangyíttya velek a' déli szeleket,
hogy felolvaszthassák a' hegedtt vizeket.
Gyűlni kezd a' madár csipegő párjához,
pözsög a' sok állat nyögő mátkájához,
elkezd a' folyócska társával vegyűlni,
's az egész természet örömre hevűlni.
Úgy omolván a' tűz Boriska' szemébűl,
's az olvasztó hangok beszéllő mellyébűl,
szerelmet gyújtottak Nyájasi' szívében.
De mivel az forgott a' legény' fejében,
hogy talán már itt is a' kakasülőre
más kapaszkodott fel, megkérdi előre
módos fordúlással: ha szabad-e szíve?
avvagy már neki is van választott híve?
Boriska megsejtvén születő lángjait,
's egyszerre átlátván szavának czéllyait,
én, úgymond, hívemnek senkit sem itélek,
még vele pap előtt gyűrűt nem cserélek.
Azt pedig már régen feltettem magamban,

hogy ha maga Ámor fetrengne útamban,
oda ugyan neki nem vetném szívemet,
még kínáim nélkűl nem kérné kezemet;
ha pedig ezt kéri, legelső szavára
elsietek vele a' házas igára.
Mert én mind úgy nézlek, Legények! tikteket,
mint eggy húronn pengő éretlen szereket,
kikből a' bölcs asszony mennyet fon magának,
az esztelen pedig korbácsot hátának.
Én hát csak úgy bánok a' szent házassággal,
mint beteg koromban a' rossz orvossággal:
szememet behúnyom, befogom órromot,
's az egész kóficczal leöntöm torkomot.
Csak egyszer békével lemennyen gyomromba,
akármelly rossz legyen, büdös vagy otromba,
mindaddig kérlelem már nádmézecskével,
már langy herbatéval, már jó ételkével,
még kitisztogatván nyavalyás testemet,
talpra nem állíttya friss egésségemet.

Nyájasi nem győzvén kaczagni szavait,
sőt helyben is hagyván víg gondolattyait,
csak kár volna még is, úgymond, illy elmének,
arra fordítani javát életének,
hogy eggy vad tulokból fájn embert bárdollyon,
vagy eggy fájn őrdögből jó lelket apollyon.
Azért, hogy ha tetszik a' Kisasszonykának,
csapjon velem kezet, 's fogadgyon párjának.
Boriska kezet ád. Pista örömében
elordíttya magát, a' kályha' szögében
hallhatván az alkut; mire felhagyítván
szemeit Nyájasi, 's amazt megsajdítván,
hát te mit csinálsz itt? úgymond ámúlással,
hogy akadtál ide? – Pista kaczagással,
hoztak, Uram! úgymond, nagy Urak' módgyára
eggy bársony ládában. Az igaz okára,
mért hurczoltak ide német csődöreim?[53]
nem tudok akadni. De mikor szemeim
ahol! a' Kisasszonyt ebben a' szobában
megláttá először, tán ha Montovában
töltöttek volna ki abból a' ládából,
még sem hittem volna, hogy Pest' várassából
mennyeknek nem vittek dücső országába.
Úgy bele bámúltam angyal orczájába!

[53] *cződöreim?* [Emendálva.]

Többet szóllott volna; de vissza érkezvén
dolgárúl Patvarfi, 's Nyájasit kérdezvén,
hol volna kocsija? elküldi Pistával
leghűvebb inassát, hogy égő fáklyával
vezessék azonnal házához lovait,
a' kocsiba rakván úti jószágait.
Nyájasi azutánn mint attyát szóllítván,
's kezébe vett kezét mellyéhez szorítván,
Én az Úrnak, úgymond, kegyes grátiáját,
mellyel nekem szánta szép Kisasszonykáját,
méltókép, még élek, meg nem hálálhatom.
Kész is voltam volna, hitemre mondhatom,
mindent feláldozni ezen szerencsének.
De mivel másé már szíve gyermekének,
szép kezét e' nélkűl el nem fogadhatom.
Sőt mivel az Úrról nem is gyaníthatom,
hogy a' Kisasszonykát kényteleníthesse,
vagy hogy választását rossznak itélhesse,
a' mai esetet nem nézhetem másnak,
hanem tán tréfából lett csalatkozásnak.
Szívesit nálamnál e' szép szerencsére
's a' Kisasszonykának örök szerelmére
méltóbbnak ösmerem. Adgyon engedelmet
nekem az Úr arra, hogy ama' kegyelmet,
mellyel barátomot vejének fogadgya,
's a' szerelmes párra vártt áldását adgya,
az Úrnak nevével tudtára adhassam,
's ez által bújjából még ma kiránthassam.
Hogy pedig káromot helyben kipótollyam,
's házainknak fríggyét szorosbra hurkollyam,
engedgye meg azt is, lehessek húgának,
a' mi nem lehetek édes leányának.

Patvarfi ezekre fel kezdett derűlni,
nem kis oka lévén annak megörűlni,
hogy még az is átlép Rósika' részére,
kinek jussa volna ajánlott kezére.
Titkos szövetségét én, úgymond, lyányomnak
nem is gyanítottam, Boriska húgomnak
gondolván Szívesit czélozni kezére.
Gyermekem sem szóllott, csak mikor körmére
égett ma dél utánn a' véltt veszedelem.
Tudván, hogy meghűlhet a' leghűbb szerelem,
meg akartam várni beérkezésedet,
hogy előbb megnézvén maga személyedet,
válasszon azutánn eggyet közűletek.

Most már szerelmérűl nem kételkedhetek.
Azért ha elveszed helyette húgomot,
mind leveszed rólam egyszerre gondomot.
Leányom szerencsés; czéllya plánumomnak,
hogy rokonnya legyek régi barátomnak,
így is tellyesedik; 's húgom is eléri,
a' mire az Istent minden leány kéri.
Szívesihez tehát eggyik inasomot
küld el, ha akarod, 's kívántt áldásomot
add neki tudtára. – Boriska felszökvén,
's mellék szobájának ajtaját belökvén,
kihozza Szívesit. Ezek elnémúlnak,
's a' nem vártt vendégre mosolygva bámúlnak,
azutánn tapsolni, kaczagni kezdenek,
's már diadal-szókot, már brávót zengenek.
De Boris Rósihoz sietvén rabjával,
's kezeket átkötvén veres pántlikával.
Nőjjetek ti, úgymond, és szaporullyatok,
's egymásban, még éltek, mennyet találljatok!

———————

Ezzel lefizettem, kedves Kénkövim! adósságomot. Bajszfalvira most különös gondod legyen. Maradgy egésségben 's mennél hamarább írj.

URAM BÁTYÁMNAK ELMÉLKEDÉSEI.

Ma szerencsés napom volt, mert Uram Bátyám olly titkot közlött velem, melly képessé tesz arra, hogy az olvasó Uraknak adott szavamot jobban megtarthassam. Ő már eggy üdőtűl fogva, ammint nekem ma megvallotta, külömbféle tárgyakrúl elmélkedéseket ír, mellyekbűl nevetséget vélekedéseit, ammint ki-ki könnyen átláttya, legigazabban kitanúlhattyuk. Eggy illyen Elmélkedést adott ma a kezembe az emberi formárúl azzal a' szokott kéréssel, hogy a' magyarságra nézve pallérozgassam meg. Lemmája Socratesnek ama' híres szavaibúl áll: Non philosophemur pro schola, sed philosophemur pro vita civili: minus enim interest, esse hominem eruditum, quam scire vivere; mintha mondaná: Ne bölcselkedgyünk oskolabéli pörpatvar alá való dolgokrúl, hanem ollyanokrúl, mellyek a' polgári életnek boldogságához tartoznak; mert dücsőségesebb ám és hasznosabb, élni tudni, mint tudós embernek lenni. Ezen első Elmélkedést, mellynek magyarságát nem rossznak találtam, íme! ide terjesztem. Megmutattam kézírásban eggy Lavateriánusnak, azutánn pedig eggy Antilavateriánusnak, és mind a' kettő mosolygott reá. Azt tehát nem ok nélkűl remélhetem, hogy az ollyan Olvasó, a' ki sem nem Lavateriánus, sem nem Antilavateriánus, minden bizonnyal és jóizűen megneveti.

AZ EMBERI FORMA.

A' külső forma vagy is termet mindenben, a' mi legelőször szemünbe tűnik, és a' mi az alkotmányoknak tulajdonságait, mellyek által egymástúl külömböznek, minteggy mutató gyanánt jelenti. Amaz elementumoknak, tagoknak, és részeknek külömbféle öszveszerkeztetéséből állván, mellyekből az alkotmány támad, bizonyos jele és minteggy czégére a' belső organizátiónak, és mivel minden alkotmánynak organizátiója másmásféleképen vagyon meghatározva, a' határozott organizátio pedig csak hasonlóképen határozott hivataloknak végbevitelére szolgál, czégére egyszersmind a' belső tulajdonságoknak és néműnéműképen a' belső mivoltnak is.

Így, hogy a' dolgot példákkal megvilágosítsam, mivel az élettelen szereknek, úgymint a' köveknek, érczeknek és több effféléknek belső organizátiója igen eggyügyű, külső formájok sem áll külömbféle öszveszerkeztetésekből. A' kristálynak vagy sónak legmorzsább részei nem egyebek, hanem csak kristályok és savak, és a' nagyobb darabocskáknak csak ollyan eggyügyű a' termetek, mint a' legkisebbeké.

A' palántában a' részek már külömbfélék. Vannak neki gyökerei, vannak csőves szálai és ágai, vannak görcsei és levelei, vannak rügyei és virágjai, melly részek egymástúl nem csak külső formájokra, hanem belső épűlettyekre és e' szerínt hivatallyokra nézve is külömböznek, jóllehet valamennyien mind egyféle talpszerből állanak, melly fibráknak vagy magyarúl rojtocskáknak neveztetik.

Ugyanezen fibráknak még mesterségesebben öszveszőtt csoportya, mellyet a' deák musculusnak nevez, mint pedig talán eleven húsnak mondhatunk, azzal haladgya fel a' palántabéli organizátiót, hogy nem csak nő és szaporodik, hanem már érez, önnkint mozog és él is. Illyen organizátió találtatik a' csigák' nemeiben.

Ha végtére az organizátió nem csak mesterségesebben öszveszőtt fibrákból, azaz: musculusokból, hanem még inakból is áll, már akkor az alkotmány nem csak nő és szaporodik, mint a' palánta, nem csak él és érez, mint a' csiga, hanem gondolkodik is annyiból, hogy a' tárgyaknak képeit magában lerajzolni, és az előkerülő eseteket emlékezetében fenn tartani tudgya. Illyen organizátió van a' madarakban és a' négylábú állatokban.

E' négyféle fő organizátiónak számtalan al osztásai vannak az érzéketlen ércztűl fogva egész az emberig, ki elvégre a' gondolatokot a' reflexióbéli tehetség által úgy öszve tudgya hasonlítani és szerkeztetni, hogy belőlök okoskodás támadgyon.

A' forma osztya fel tehát nekünk az egész földnek alkotmánnyait három fő részre, úgymint az élettelen, a' növötény és az élő országra; az élettelen országot külömbféle érczekre, kövekre, savakra, 's a' t; a' növötényt a' füvekre, palántákra, csemetékre, fákra 's a' t; az élőt a' csúszó, repűlő, négylábú állatokra 's a' t; az igy felosztott nemeket megmeg felekezetekre, mint példának okáért a' négylábúakot a' házi és vad állatokra, a' háziakot a' lovakra, szarvas marhákra, juhokra, 's a' t; sőt még a' juhokot is megmeg spanyolokra, németekre, magyarokra 's a' t. A' forma nyújt végtére módokot még arra is, hogy a' finomabb külömbségeknek segedelmével eggy darabka sót a' többiek közűl, eggy juhot az egész nyájból, eggy embert az egész seregből kiösmerhessünk.

Az emberi termetet, melly legszebb, mivel legtökélletesebb, úgy kell tekíntenünk, mint eggy fő formát, mellyhez a' többiek garádicsonkínt közelítenek. Hogy az ember felfordított palánta, mellynek gyökerei az agyvelőben fekszenek, már a' régi Bölcsek is eszre vették. A' csigákban, bogarakban, halakban és madarakban az emberi formának csak rideg tagjai vagy inkább még ezeknek is csak idomatlan árnyékai vannak, mindenik állatnak bizonyos hivatallya szerínt, különösebben kidolgozva. Az osztriga majdnem semmi egyéb hanem csak száj, a' pók

csupa újjak, a' hal merő has, a' madár puszta karok. Ezen speciesek majdnem egész' a' négylábú állatokig a' fő formának minteggy részecskéi, és hogy a' Poéta' mondását czélomra alkalmaztassam, a' széthányott embernek tagjai: disjecti membra poetae. Az ollyan madarak, mellyek a' repülők' nemérűl a' földi állatokéra minteggy átmenetelek, az emberi testnek épületéhez már valamivel jobban is hasonlítanak, mint a' többiek. Illyen a' denevér. Ezt vesszük eszre az amfibiákban is, mellyek vízi egyszersmind és földi állatok lévén, jobban hasonlítanak valamivel hozzánk, mint a' halak. A' *manáti*nak már első lábai és csöcsei, a' vízi medvének és a' vízi oroszlyánnak még hátúlsó lábai is vannak, jóllehet ezeknek, mikor a' vízbűl a' verőfénynek kedvéért, a' szárazra kijönnek, kevés hasznát vehetik, mivel újjaik hártyával, mint a' ludaknál, öszveakasztva lévén, csak az úszásra szolgálnak. Az efféle közelítés az emberi termethez a' földi állatokban, az *Unautúl*[54] kezdvén, mellynek már három újja és csak két csöcse van, egész' a' majomig, melly az emberhez legjobban hasonlít, majdnem érezhetetlenűl és külömbféleképen ugyan, de még is garádicsonkínt nevekedik. A' négylábú állatokban, éppen úgy, mint az emberben, fő tagok s' fő, a' derék, a' lábak, mellyek közűl az elsők nekik kezek gyanánt szolgálnak. Vannak ezek köztt ollyanok is, mellyek külső tagjaikra nézve az emberi formátúl messzebb távoznak ugyan, mint a' sertés, de belső részeikre nézve épűletéhez annyival inkább közelítenek.

Kitetszik ezekbűl, hogy az emberi formában a' többieknek finomabb vonásai mind egybekapcsoltatván, a' nyomozó ész ezeket nem ok nélkűl úgy tekíntheti, mint jeleit és mutatóit ama' külömbféle tehetségeknek és tulajdonságoknak, mellyek az alkotmányokban eggyenkínt, vagy legfellyebb felekezetekenkínt széthányva, az emberben pedig mind öszveszerkeztetve találtatnak.

Nem akarom én ezzel azt mondani, hogy az emberben még az egymással ellenkező erők és tulajdonságok is szintazon mértékben vannak egybekapcsolva, mellyben külömbféle állatoknál elválasztva találtatnak; hanem csak azt, hogy az alkotmányokban nincs olly tehetség vagy tulajdonság akár jó akár rossz, mellynek gyökere az emberben meg ne volna,'s mellyet az ember a' gyakorlás vagy mesterség által olly magosra ne emelhetne, hogy abban még az élettelen alkotmányt vagy az oktalan állatot is felmúllya. Vizsgállyuk meg ezen állítást közelebbrűl.

A' gyermek palánta gyanánt nő, csöcsömös korában majdnem csak úgy él és érez, mint a' csupa musculusbúl álló csiga, azutánn pedig valamint az inakkal felkészített állathoz illő képzésekben és indúlatokban, úgy az embernek sajáttyában, a' beszédben tudniillik és az okoskodásban is csak lassankínt nevekedik. Tudgyuk pedig rész szerint tapasztalásbúl, rész szerint[55] hiteles tudósításokbúl, hogy az embert, ha magának hagyatik vagy rosszúl neveltetik, a' szükség, a' rossz szokás, vagy más akármellyféle mostohaság már palánta-növésére, már musculusainak éltető ingerére, már állati érzékenységeire, már meg emberi tehetségeire nézve úgy megronthattya, hogy soha belőle ép, igaz és tökélletes ember nem lehet; valamint hogy ellenben tudgyuk azt is, hogy mindezekben, ha el nem haggya magát, nagy tökélletességre emelkedhetik.

A' rossz környűlállások úgy elronthattyák, hogy egész élete csupa vegyetátióbúl állyon, mint a' palántáé, melly csak nő és szaporodik. Megmeg más környűlállások arra birhattyák, hogy érzékenységeit megfinomítván, olly élesen lásson, mint a' hiúsz, minden legkisebb suhogást megválasszon vagy legalább meghallyon, mint a' nyúl; a' szaglás által a' nyomokot megkülömböztesse, mint az eb, az illetés által a' tárgyakot úgy kiösmerje, mint a' szemetlen bogár,

[54] *Unantúl* [Emendálva.]

[55] *részszerint* [Emendálva.]

vagy az ízlés által az egésséges eledelt a' mérgestűl úgy megválassza, mint akármellyik barom. Ide tartoznak mind ama' mesterségek is, mellyek az érzékenységnek segítségére szolgálnak, mint példának okáért az üvegcsövek, mellyekkel kétség kivűl messzebb és jobban lát az ember, mint akármellyik állat.

Ismét más környűlállások arra vihetik, hogy indúlattyaiban és hajlandóságiban, akár jók legyenek akár rosszak, még az ollyan állatokot is megelőzze, mellyekben az efféle indúlatok és hajlandóságok mint fő tulajdonságok uralkodnak. Szelídebb lehet ő a' galambnál, de dühösebb is a' legkegyetlenebb tigrisnél. Csupa szeretetből úgy agyon apolgathattya gyermekeit, mint a' majom az ő kölkeit, vagy hidegvérűségből úgy elhagyhattya, mint tojásait a' béka, úgy felemésztheti, mint malacczait a' sertés. Ravaszabb lehet a' rókánál, eggyügyűebb a' lúdnál, tűredelmesebb a' szamárnál, kevélyebb a' páváná. Képes ő másokkal olly békében élni, mint a' bárány, az idegen jószágot erőszakkal elragadni, mint a' farkas, a' tündöklő kicsinységek utánn esdekleni, mint a' holló, az erőtlent megkimélleni, mint az oroszlyány.

Végtére pedig megmeg más környűlállások arra is ébreszthetik, hogy a' mesterséges állatokot a' tőlök tanúltt fortélyokban és készségekben messze felmúllya. Jobban tud ő szőni, ha akar, a' póknál, szebb házat építeni a' hódnál, okosabban lesni a' macskánál, nyillal vagy ónnal bizonyosabban lőni a' prédára rohanó sasnál.

A' *palánta* tulajdonságokot nem külömben, mint az állati érzékenységeket, hajlandóságokot, indúlatokot és mesterséges készségeket úgy megfinomítani, hogy a' tulajdonképen *emberi* tehetségeknek, avagy, hogy eggy szóba foglallyak mindent, a' humanitásnak előmozdítására eszközök gyanánt szolgállyanak, nem csak dicséretes dolog, hanem az Istentől szívünkbe öntött kötelesség is. De ha ellenben azoknak finomításában úgy foglalatoskodnak, hogy az emberséget miattok elmulassuk, vagy velek még el is fojtsuk, akkor valóban a' mennyivel felmúllyuk bennek az állatokot, annyival alacsonyabb és méltatlanabb alkotmányoknak tesszük magunkot akármellyik baromnál vagy élettelen szernél, melly igaz czéllyától, mellyre teremtetett, soha másra el nem fajúl.

Az emberi formában eddig a' hasonlatosságokot visgáltuk meg a' többi formákhoz. Ámde vannak benne szembetünő külömbségek is, mellyek azt még a' nagy majomnak termetétől is megválasztyák, a' mellyekre tehát a' nyomozó ész méltán úgy nézhet, mint bizonyos jeleire és mutatóira ama' tulajdonságoknak, mellyek az embert minden egyéb alkotmánytól megkülömböztetik.

Formánknak külső külömbségei között legszembetünőbb az, hogy az állatoknak termete fekvő, azaz: a' földszínnel paralella, és így horizontális, akár hasonn csússzanak, akár lábakonn járjanak. A' madárnak termete már nem egészen horizontális ugyan, mint a' többi állatoké, mivel teste a' földszínre nézve hajlott plánumot csinál; de az órra legalább ismét a' föld felé görnyed le, mint a' többi állatoknak a' szája. Az embernek termete ellenben egyenes és a' földszínre perpendicularis, ammint a' Poéta már régen énekelte:

Os homini sublime dedit, coelumque tueri jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.
Ovid. L. 1. Metam- v. 85

Azt ugyan, ha az igazat meg kell vallanom, nem merem állítani: hogy az ember a' négykézlábonn való járást szinte azonkép meg nem szokhatná, mint a' barmoknak akármellyik egyéb tulajdonságát, készségét vagy hajlandóságát. A' gyermekek sokáig űzik e' járást, sőt az egyenest még tanúlniok is kell. Tudgyuk azonnkívűl vagy tizenkettőig való példákból, mellyeket *Linnéus*, *Martíni*, a' ki *Buffont* folytatta, és egynehány egyéb Irók előnkbe adnak, hogy az

ollyan emberek, kik az erdei állatok közé jutván, elvadúltak, a' négykézlábonn való járásban nagy előmeneteleket tettek, jóllehet meg kell vallani, hogy ezen példák nincsenek elegendőképen kinyomozva. Sőt mivel fejünk és hasunk egyéb testünknél valamivel előbbre kiáll, nem lehetetlen, hogy egész testünk is előre essen, mihelyt magunkot elhaggyuk, valaminthogy fejünk előre csüggedni szokott, mikor ülve szendergünk. A' mi több, elég hiteles tudósításokbúl még azt is tudgyuk, hogy az ollyan emberben, a' ki gyermekségétűl fogva csak négy lábonn járó állatokot látván, hasonló járáshoz szokik, még a' testnek is sok tagjai úgy megváltoztattyák formáikot és proportioikot, ammint az efféle járás megkívánnya. A' hiberniai gyermeknek, kit *Tulpius* lerajzolt, lapos homloka, magos nyakszirtye, tág és báránymódon bőgő torka, vastag és az ínyhez nőtt nyelve és befelé vontt szívgödre volt. Ámde azt ellenben tagadhatatlan valóságnak tartom, hogy az embernek, ha organizátióját tekíntyük, a' két lábonn való egyenes járás szinte olly természetes tulajdonsága, jóllehet elfajúlván, a' négy lábonn való mászást is megszokhattya; valamint ellenben a' medvének és a' majomnak a' négy lábonn való járás, jóllehet a' kettőnn valót is megtanúlhattyák.

A' mi lábunk tudniillik erősebb és szélesebb, lábainknak hűvelyk újjai sokkal hosszabbak, sarkaink pedig öszve vannak függesztve talpainkkal. A' járást előmozdító és az állást segítő musculusok is úgy vannak bennünk elrendelve, ammint az egyenes termet megkívánnya. Lábikránk nagyobb, medenczénk hátra, csipecsontyaink pedig szét vannak vonva; giríczünk egyenesebb, és mellyünk, melly tágasabb, különös fiókcsontok által van öszvekapcsolva vállainkkal. Kezeinkenn finom illetésű újjaink vannak, mellyek tehát nem arravalónak látszanak lenni, hogy rajtok mászkállyunk; nyakunknak musculussainn pedig úgy áll fejünk, hogy akármellyféle könnyen hajólhasson, mellynek tehát a' horizontális helyheztetésre, ha négykézláb akarnánk járni, még elegendő alkalmassága sem volna.

A' mit az emberi testnek épűlete nyilván mutatni látszik, azt a' História is bizonyosnak teszi, mellynek tudósításaibúl kitetszik, hogy valamint a' medvék és majmok a' négy lábonn való járást mindeddig egészen el nem hagyhatták, úgy ahhoz ellenben az emberek nem szokhattak. Semmiféle nemzet nem volt még tudtunkra e' földönn, melly négykézláb járt volna. Még a' legvadabbak is kettőnn járnak, bármelly nagyon hasonlítsanak egyébaránt az életnek módgyára nézve az állatokhoz. *Diodórus*nak érzéketlen népei a' többi mese alkotmányokkal eggyütt, mellyeket a' régi és középkori Auctorok előnkbe adnak, mind két lábonn jártak. Ha pedig a' négykézlábonn való járás az embernek természetében feküdne, ammint némelly, egyébkép nagy tekíntetű, Írók vitattyák, soha bizonnyára a' kettőnn való olly közönséges nem lehetett volna, hogy amannak a' hagyományokban legkisebb nyomát se lehessen többé feltalálni.

Mennyi fáradságban telt amaz egynehány elvadúltt embernek a' mi táplálásunkhoz és életünk' módgyához való szoktatása, kik csak egynehány esztendeig voltak a' vad állatok között! Példája ennek ama' vad leány, kit Campániában *Songi* körűl találtak, 's kinek hűvelykújjai olly hosszúak és erősek voltak, hogy azokonn magát evetke gyanánt az eggyik fárúl a' másikra lökte. Sebes futása nem volt járás, hanem inkább repűlő tipogás vagy csúszás, mellynél lábainak kicsiny de felette gyors lépéseit csak allig lehetett eszre venni. Szavának hangja magos de gyenge, kiáltása pedig átható és rettenetes volt. Tagjaiban végtére, noha teste, ammint sebes futása megmutatta, felette könnyű volt, szokatlan erő feküdt. Ezt tehát előbbeni táplálékjaitúl, úgymint a' nyers és véres hústúl, az eleven halaktúl, a' falevelektűl és a' gyökerektűl olly nehéz volt elszoktatni, hogy minekutánna egynehányszor el akart szökni, végtére halálos betegségbe esett, mellyből egyébkép ki sem gyógyúlhatott, hanem csak meleg vérnek itala által. Egéssége megtérvén, 's lassankínt étkeinkhez szokván, fogai és körmei kiestek, bele és gyomra szörnyű

fájdalmak köztt öszvevonódtak, száraz és vágyódó torka pedig megszűkűlt. Mikép legyen tehát lehetséges, magunkkal elhitetni, hogy az nemzet a' négykézlábonn való járást elhagyván a' kettőnn valóhoz szokott, 's ez által még organizátiójában avvagy testének épűletében is nevezetes változásokot okozott légyen, a' nélkűl hogy ennek legkisebb híre fennmaradott volna?

A' külső formából nem ok nélkűl lehet gyanítani azt is, hogy az emberi testnek belső épűlete minden egyéb állatokétúl hasonlóképen külömbözik, a' mit végtére az Anatomia világosan meg is mutat. *Tyson* Úr a' nagy majomban, melly Orang-Utangnak neveztetik, negyvennyolcz tagot talált, mellyek az embernek tagjaihoz hasonlóbbak, mint az egyébféle majmokéhoz: de a' többiekben, sőt még ezekben is, csak ugyan messzebb távozik e' majom az embertűl, hogysem nemünkhöz, csak mint legalsó species is, tartozhasson. A' legfőbb külömbségek közte és köztünk az agy velőben és a beszédnek szerszámaiban találtatnak, mellyre az Orang-Utang olly keveset képes, mint az okoskodásra.

KÜLÖNÖS ÖRÖM.

Mint a' vídám nap a' reggeli gőzök közűl, olly derűltt homlokkal szaladt hozzám Uram Bátyám Kénkövinek e' levelével:

Kedves Geczim! Most semmit sem írok egyebet, hanem hogy kedvedért én is poéta lettem. Nád lovadot választottam tárgyamnak. A' minapi levéllel el nem küldhettem, mert még akkor nem volt egészen megcsinálva. Ha e' hexametrumokkal kedvedet lelem, megelégszek magammal. Élly!

AZ EMBERI NEMZETNEK ÉLETKORAI.

Eggy nagy Egész, Laurám! a' földnek dajka tekéjénn
várasi falkákban tengődő emberi nemzet,
melly maradékainak gyarapító életet adván,
nyers eszeket hagyománnyaival nyílásra segítvén,
's pór ügyököt keresettyeivel magosabbra emelvén,
első törzsökinek lététűl fogva tenyészik
szüntelen', és valamint onnantúl fogva öregszik,
úgy esze is szépűl, úgy jobbúl sorsa naponkint.
Kezdete gyermeküdők voltak, mint minden egyébnek,
a' mi világunkonn születik, hogy megmeg enyésszen.
Kétezer esztendőt élvén, ifiodni, hevűlni,
's forró vággyainak birodalmakot irtani kezdett.
Ismét annyi utánn esze nyílt, és férjfihez illő
állapodását nyervén lassankint szíve, üdőtlen
ádázattyaibúl igaz emberségre ocsódott.
A' csöcsömös kornak, melly nem több plántanövésnél,
pólyás álmaibúl érzékenységre derűlvén,
lengedező vonzást mutatunk a' tarka világhoz,
melly gyönyörű műkkel megrakva kinyílik elöttűnk.

A' mi szemünkbe tűnik, megvisgálgattyuk örömmel;
a' közelebb fekvő szereket tapogatva tanúllyuk,
's a' mi mozog, jár, él, különösb szeretettel apolván,
ingadozása miatt lelkes társunknak itéllyük.
Majd azutánn nyelvünk első szózatra fakadván,
a' tárgyak' neveit kezdgyük tudakozni szülőnktűl.
Hallani kívánnyuk: mik azok vagy honnan eredtek,
a' miket érzésink sajdítanak? Élet-e bennek
vagy más titkos erő, melly olly munkákra noszíttya
tagjaikot, hogy az emberihez közelíteni tessen
gépelyi mozgások? Hova lesznek, hogyha előllünk
eggy bizonyos Kor utánn üdeig vagy örökre kivesznek?
's illy nyomozásinkot reggeltűl fogva napestig
únakodó füllel hallván, kik furcsa regéket
nyújtanak elménknek, még dajka kezekkel apolnak,
vagy mivel értelmek ki nem ér az esetnek okáig,
vagy hogy az értekezést eggy szóval félbe szakasszák,
agyszüleményekkel megterhelik édes eszünköt,
vagy legalább az igazt érzékeny alakba rekesztik.
Én magam is, Laurám! szemlélvén gyenge koromban
tisztább reggelekenn a' szép hajnalnak ölébűl
a' ragyogó napnak kerekét az egekre felúszni,
's estve felé a' tornyosodó felhőknek arannyal
fodrogatott párkányi alá reszketve letünni;
e' jelenésnek okát: mint megy fel bótos egünkre?
's mint megy alá ismét e' nagy test? tudni akartam.
„Ott az Oláh nemzet reggel felhúzza csigákonn,
asszonyaik's fiaik póznákkal emelni segítvén;"
mondá, köntösömöt piperézvén, dajka vezérem;
„itt pedig a' Svábok hosszú csáklyákkal az égről,
hogy kialudgya magát, eggy hálóházba levonnyák."
Nem tehetett eleget költős mondája eszemnek,
melly az Oláhokhoz nem tudta keletre naponkint
Sváb nyoszolyájából e' glóbist visszavonatni.
Ámde valóságnak hallván mondatni sok ízben,
hogy pihes ágyából éjfélkor vagy kiorozván,
vagy ha talán or nyájaikot megsejtik az őrök,
mord viadalmakkal megmeg kezeikbe kerítvén
visszaviszik tág vállaikonn a' bajnok Oláhok;
megnyugodott elmém, 's az Oláht, ki honomba Tiszánknak
zűrzavaros[56] vizeinn sót hordott, nagyra böcsűlvén,
a' jövevény Svábot ragadó állatnak itéltem.
Mestereink, kiknek nevelő kezeikbe kerűlünk
dajkánk' karjaibúl, százféle határozat által

[56] ***zúrzavaros*** [Emendálva.]

kénytelenek lévén eszeket járomba csatolni,
's gyermek ideákot szedvén a' régi világnak
mézesen írtt hagyománnyaibúl a' várasi rendrűl,
a' nemes erkölcsrűl 's eggyáltallyában ügyünrűl,
többnyire felséges tarságokot adnak előnkbe,
mellyek igazsággal meg vannak még is egyitve,
vagy legalább fő kúttyaibúl mondatnak eredni,
's mellyek az emberi észt halavány holdfényre segítvén,
eggy idegen czélnak törtt öszvénnyére vezérlik.
Mint hevesebb ifiak, kiknek dagadékony erében
habzik az indúlat, hallván ezen oskola-jargont,
's mennyei elmékbűl eredett kristálynak itélvén,
duzmadozó gőggel kergettyük gőzös eszünkbűl
éjszaki származatú seregét a' dajka regéknek,
's a' szaladó csürhét legfellyebb hogy ha nevettyük.
Majd azutánn nagy plánumokot forralni magunkban,
a' mai cultúrát a' régi világnak enyelgő
bábjaihoz képest hideg elmefutásnak itélni,
's római virtussal, görögös páthossal, üdőtlen
oskolaságokkal nyalkán mennydörgeni kezdvén,
a' mai embereket gyermek példázatok által
eggy régen kiavúltt rámába igázni akarjuk.
Ajtatos Énéást eggy hajdani bajnokerőnek
vérszemesebb szerzője gyanánt hirdettyük azoknak,
kiknek rendbe szedett honnyokban hasznos ekéket
a' fene fegyverbűl illendőbb volna koholni.
Furcsa eszű Józont akarunk formálni azokbúl,
kik már a' haragos bikanemzetséget igákban
hajtani, a' dühödő hadakot felemészteni tudgyák,
és az aranygyapjút, a' várasi rendnek arannyát,
melly buta órrok előtt fekszik, haszonolni nem értik.
Brútusokot képzünk, mikor Antoníusok ülnek
trónusokonn, vak gyilkosokot Pompéjusok ellen,
's még illy bábjaival játszunk a' régi koroknak,
állati ösztöneink félelmes erőre ocsódnak,
's a' rebegő képzés törpíteni kezdi eszünköt.
A' ragyogás egyedűl, a' hír, a' büszke dücsősség
a' mi utánn pihegünk, 's nincs olly embertelen ösvény,
mellyre kevélységünk örömest ne rohanna miattok.
Milliom embereket kész lábunk porba tapodni,
hogy magosabb póczonn lássuk csillogni nevünköt.
Ám de tovább, mikor a' tehetős életre kilépvén,
oskola elménknek tüzeit gyakorolni akarjuk,
rettenetesb harczok támadnak férjfi fejünkben,
mint amazok voltak, mellyekkel gyermek eszünkbűl

a' viradó tudomány a' dajkaregéket elűzte.
Emberi érzésink szebb forrásokra vezetnek
a' zavaros tóktúl, mellyekbűl váltig itattak
mestereink; kiesebb útakra von ösztöni által
csillapodó szívünk; megakad minduntalan' elménk,
hasztalan' áhítván különös pállyákra kitérő
társainak nyomainn meglelni az oskola rendet.
Itt nevetést okozunk nyelvünknek gőgjei által,
római frázisokot dongván füleikbe azoknak,
kik sükeres kincset nem lelnek puszta szavakban.
Ott haragot gyújtunk, diktátori hanggal akarván
férjfias Elméknek félszeg törvényeket adni,
kiktűl jóakaró kormányzást kellene kérnünk.
Megmeg amott koronája helyett eggy ritka remeknek,
mellyre az ó kornak héros példái vezettek,
károkot, öldöklést, rút bosszúságokot érünk,
's classicus erkölcsünk, valamint a' falba ütődő
ostoba cserfabogár, valahányszor szállni ügyekszik,
annyi kemény akadályba rohan, melly vissza taszíttya.
Erre gyanút kezdünk titkon dajkálni magunkban,
vallyon igazságnak tarthassuk-e, a' mai eszünkbűl
a' mesevászoknak sokaságát hajdan elűzte?
avvagy ez is nem egyéb tündöklő dajkaregénél,
mellyet az álnokság csak szebb köntösbe rekesztett?
's több habozások utánn, ammint természetes elménk
csendes vagy hevesebb, sőt ammint hozza magával
a' vak eset, vagy monda gyanánt az igazt is örökre
megvettyük csak azért, hogy meg van alakkal egyítve;
vagy hidegebb vérrel tar fáradságnak itéllyük
válogatásában sürgő nyomozásit az észnek;
's mélyen elaltatván félbölcs pólyákba szorított,
's kellemetes szellői között a' lelki homálynak
önnkint szenderedő elménknek mennyei lángját,
szívragadó példája utánn a' többi világnak,
férjfi figyelmünköt töredék testünkre szögezzük.
Csak kevesen vannak, kik déli világra ohajtván
szörnyű méllyeibűl kiverődni az elmehomálynak,
józan eszű kalaúzok utánn a' tiszta valókot
a' salakok' szövevényi közűl izzadva kivájják,
's rettenetes harapási között a' róka csatáknak,
mellyek ezen kincstűl seregenkint húllani szokták,
állhatatos szívvel ragyogó napfényre segítsék.

Illy szomorú ösvényt járt eddig az emberi nemzet.
A' hazug érzésnek gyarló szerszámai voltak
első napjaiban, mellyekkel vígan apolta
gyermekitéleteit. Bizonyos mértéknek itélvén
messzeható szemeit, kis dombnak vélte sokáig
a' magosabb hegyet is, melly több mérttföldnyire állott.
A' miket illetvén, külső színekre hasonló
műknek lenni talált több más afféle szerekhez,
mellyek az érdeklő újjaktúl messze feküsznek,
belső voltokot is mind eggyenlőnek itélte.
A' mi fülébe hatott, neki az mind állati szózat,
's mind eleven szer volt, a' mit tán mozgani látott.
A' habokonn lebegő fuvatagbúl mennyei lelket,
őrdögöt a' vészbűl, 's a' roppant szikla tetőkre
omló forrásbúl gyeniust szóllamlani gondolt.
Hűtögető árnyéki alá eggy hajdani tölgynek,
úttyaibúl a' hő nap elől izzadva kitérvén,
a' puha gyöpre ledűlt, 's ammint szárnyával evezvén
eggy sziszegő szellő bogainn a' hajdani fának
átsuhogott, ő arczra borúlt, 's a' lelket imádta,
mellynek ezen tölgybűl áldását vélte lebegni.
Akkor eredt nyers képzetibűl a' gyermekes észnek
a' piperés nyelv is, melly a' rendbéli neveknek
's minden egyéb szóknak jövevény értelmeket adván,
dajka poézissal sűrű zavarokba temette
önnkínt hajnalodó fénnyét a' józan igaznak;
's mellyet az ész, sok harczok utánn országlani kezdvén,
elmenyitó szerszámi közűl olly músa-rabokhoz
űzött, kik viradó ésszel bábozni szeretnek.

Majd azutánn ifiacska gyanánt mosolyogva kilépvén
gyermek napjaibúl, szilajabb indúlati kezdtek
forrani. A' szerelem különös frígyekre hevítvén
szívét, 's társaitúl egyszersmind messze szakasztván,
nemzeti ágaihoz lassankint úgy lecsatolta,
hogy dagadó gőggel jövevénynek nézte barátit,
's magzatival szomszédi között tündökleni kívánt.
Már az irigység is fellobbant benne; tagadta
pajkosan a' másét; kardot fent társai ellen,
's a' kit erőszakkal nem volt megfosztani képes,
azt agyafúrtt hitetéseivel próbálta igázni.
A' hagyományt, melly őseitűl üdejére lesz állott,
dajka mesécskékkel bőven megegyítve találván,
duzmadozó szívében ugyan még kezdte nevetni,
ámde mível hasznára való szerszámnak itélte
arra, hogy a' botorabb sereget járomba szorítsa,
gyermek bábjaibúl rettentő vászokot ácsolt.

Akkor az ó költés, melly szópiperékkel enyelgett,
nagy kapukot látván zomokabb hasznára kinyílni,
gőgös bárdusokot fajzott, kik titkos udúkban
isteneket szülvén, 's iszonyú törvényeik által
a' pözsögő népet különös szakaszokra felosztván,
a' jövevény ellen haragot kezdettek apolni
's a' dühögő harczot legszentebb póczra emelték.
Mennyei fajzatnak hirdették büszke dalokban
a' buta hérosokot, kik tűzzel vassal emésztvén
a' kivirúltt földet, 's lakosit rabságba ragadván,
szörnyű hasznaikot készebbek voltak azokkal
közleni, kik neveket rettentő fényre dalolni
's holtok utánn roppantt oltárra segíteni tudták.
Végre az Istenség mennyből földünkre leszállván,
's emberi formában nemes emberségre tanítván
minket, az ész megnyílt, 's lassankint sínleni kezdtek
a' barom ösztönök is, felüdűlt a' férjfi okosság,
serdűlt a' tudomány, rügyezett a' kézi erénység,
's a' kiket a' Bajnok több nemzetségre szakasztott,
a' Kalmár azokot megmeg mind öszvecsatolta.
Nem csuda már, Laurám! rügyezése az emberi júsnak;
nem csuda, hogy láttyuk álmából kelni az embert.
Férjfi korára jutott elméje az árva Szegénynek,
és a' Menny könyörűlni tanúlt méltatlan igájánn.

———————

NAGY NEVEZETŰ ÉS NAGY TEKÍNTETŰ
KOLOMPOSI

SZARVAS GERGELY

ÚRNAK,
MOSTOHA ÜKÖMRŰL KEDVES
URAM BÁTYÁMNAK

VÍG ÉLETE

ÉS
NEVETSÉGES

VÉLEKEDÉSEI,

MELLYEKET RÉSZÉNT SAJÁT SZÁJÁBÚL VAGY HITELES EMBEREKTŰL HALLOTTAM, RÉSZÉNT PEDIG SZÓRÚL SZÓRA KÖZLENDŐ ÍRÁSIBÚL TANÚLTAM.

HARMADIK KÖTETKE.

Találtatik Pestenn a' Váczi Útzában,
Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál.
1805.

– Avidos vicinum funus ut aegros
exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
sic teneros animos aliena opprobria saepe
absterrent vitiis.

HORATIUS
Sat. IV.

Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak víg élete és nevetséges vélekedései

APOLOGYIA.

Jegyzésem nélkűl tudgya az Úr, Olvasó Uram! hogy a' tanúltt emberek, kivált ha egyszersmind könyvszerzők is, legkönnyebben megsértődnek az által, ha valaki vélekedéseiktűl eltávozván, azt akarja a' világnak megmutatni, hogy náloknál többet tud arrúl, a' mirűl írnak. Ez már egyszer a' tanúltt embereknek leggyengébb oldalok, legmélyebb nyavalyájok, mellyből ki nem gyógyíthattya őköt egyéb a'bölcsességnél, mellynek fő tulajdonsága az, hogy a'külömbféle vélekedéseket eggyenlő tolerantziával megszenvedi.

Én ugyan sem a' tanúltt emberek közé sem a' könyvszerzők közé nem számlálom magamat, mint biografus; de még sem szívelhetem el azt a' nevetlen levelet, mellyel magyarságomot Uram Bátyámnak biografiájában megtámadták azért, mivel az *ik* silabával végződő verbumokot nem úgy conjugálom, ammint Íróinknak nagy része szokta. Ama' jó portió gőggel megvegyített haragocska, mellyre akaratom ellen felbuzdúltam, nagy reménységet adott nekem arra, hogy üdővel a' tanúltt embereknek fejetlen azaz: acephalus respublikájában nagy bajnok lehetek, ha egyszer a' csendes tolerantziának édes igáját nyakamrúl lerázhatom. Most még erre képes nem lévén, csak azt cselekedtem, a' mit cselekedhettem. Elmentem tudnillik eggy Filologusunkhoz, a' ki életének huszoneggy esztendeit a' magyar Nyelvnek grammatikabéli és syntaxisbéli kidolgozására szánta, és arra kértem, hogy közöllye velem amaz okait, mellyek őtet arra bírták, hogy az említett *ik* verbumokot ne úgy conjugállya, mint sok Íróink szokták. Megcselekedte, sőt még azt is megengedte, hogy azokot e' Könyvecskében kiadhassam annyival is inkább, mivel az ő magyar grammatikája németűl van írva. Ezeket tehát, mint apologyiámot ide terjesztem.

AZ IK SILABÁVAL VÉGZŐDŐ MAGYAR VERBUMOKNAK CONJUGÁTZIÓJÁRÚL.

A' köz nép imitt amott nem csak a' neutrumokban, mellyek *ik* silabával végződnek, hanem még az activumokban is a' határatlan imperativusnak harmadik személlyét ék silabával formállya, talán azért, hogy parancsolattyának vagy kérésének az éles hangú é által annál nagyobb hathatósságot adgyon.

Vigyázzék kend, hogy a' kerék abba a' fába meg ne *ütközzék,* vagy meg ne *akadgyék*. *Adgyék* kend eggy kis kenyeret! a' reguláris *vigyázzon*, *ütközzön, akadgyon*, *adgyon* imperatívusok helyett.

Ez mindazáltal még a' köz népnél sem[57] mindenütt járatos. Sőt ugyanazon[58] tájékokban, a' hol az ék silabával való imperatívust szeretik[59], nem egészen ösmeretlen az *on*, *en*, *ön* silabával való is az ollyan verbumokban, mellyekkel a' köz emberek ritkábban élnek. A' Tisza mellett a' Szolnoki környékben az ék imperativussal a' köz nép annyira[60] nem él, hogy a' szokott köszönésben még a' *dicsértetik* verbumnak is, noha passivum, *en* imperativust ád: *dicsértessen* a' Jézus Krisztus!

A' Filologyia semmiféle nemzetnél fel nem ébredhetvén hamarább, hanem csak minekutánna a' nyelvnek cultúrája bizonyos magosságra emelkedett, nem csuda valóban, hogy a' régi magyar Írók, kik magyar Filologusok nem lehettek, már az *ék,* már az *on, en, ön* imperativussal éltek. Ők többnyire csak ama' tárgyakba merűlvén, mellyekről írtak, nem tartották méltónak, hogy a' nyelvnek grammatikabéli hibáirúl szorgalmatoskodgyanak; és még azok is, a' kik szebben akartak magyarúl írni, a' nyelvnek szépségét nem annak helyességében, hanem az akkori Európának[61] közönséges szokása szerint, duzmadozó czikornyáiban keresték.

Nehéz meghatározni, ha vallyon az *ék* silabával formáltt hibás harmadik személyből támadt-e az Íróknak ama' vélekedése: hogy az első személyeket, mellyek a' többi módokban és üdőkben is többnyire *k* betűvel formáltatnak, mint: *írok, írék, írnék, írjak,* de ezen zavarás által harmadik személyeknek tetettek, a' mutató formának határozott suffixumával, úgymint az *m* betűvel kell megkülömböztetni? avvagy ha e'[62] második hiba nem támadt-e az Íróknál olly móddal, a' minővel az ék silabával való hibás harmadik személy a' köz népnél? Avvagy végtére, ha ezt a' hibát nem kell-e inkább a' régi Íróknak szorgalmatlanságából eredettnek hinni, kik a' nyelvnek efféle csorbaságait fontos tárgyaikhoz képest, mellyekről írtak, kicsinységeknek tartották. Hogy e' három eset közűl eggyik sem volt lehetetlen, könnyen átláthattyuk, ha ama' két nagy valóságra megemlékezünk: hogy az eleven nyelvek nem csak a' közönséges társalkodásokban, hanem még a' könyvekben is naponkint újjabb és újjabb változásokot szenvednek, és hogy a' vak követés ama' tulajdonságok közé tartozik, mellyek az emberi természetet characterizállyák.

Azonban, bármelly bizonytalan legyen is e' hibának eredete, az ellenben tagadhatatlan, hogy az Íróknál még az *ik* silabával végződő[63] neutrumokban és passivumokban is valamint a' harmadik imperativust már *ék,* már meg *on, en, ön* silabával, úgy az első személyeket[64] is már *m* már *k* betűvel találllyuk. Lexicographussainkrúl leginkább lehetne gondolnunk, hogy e' kérdésnek megválasztására az első és harmadik személyeket szorgalmatosabban feljegyezték. De valamint fáradságaikot, a' régi Poétáknak és egyéb Könyvszerzőknek munkáival eggyütt, még mint Filologus is tisztelem és böcsűlöm azért, mivel számtalan gyökérszókot és beszéd módokot fenntartottak, mellyek nálok nélkűl elvesztek volna, úgy azt is, hogy az említett első és harmadik személyeknek meghatározásában gondatlanok voltak, kész vagyok én nekik megbocsátani.[65] Valamint a' többi Íróknak czéllya nem az írásnak helyessége, hanem tárgyaiknak velős kidolgozása volt; úgy a' Lexicographusok' szándéka nem oda ment, hogy magyar

[57] népnél <..?> sem
[58] Sőt <..?> ugyanazon
[59] imperatívust <..?> szeretik
[60] imperativussal |a' köz nép| annyira [Betoldás a lap szélén.]
[61] akkori <közönséges> Európának
[62] avvagy |ha| e' [Betoldás a lap szélén.]
[63] <..?> |végződő| <..?> [Betoldás a lap szélén.]
[64] első <személyt is már> személyeket
[65] én |nekik| megbocsátani. [Betoldás a lap szélén.]

Dictionáriumot és Phraseologyiát készítsenek, hanem hogy a' deák nyelvet, melly akkorában a' göröggel a' cultúrának eggyetlen eggy forrása volt, a' magyarokkal jobban megösmertessék. Senki sem írt közűlök magyar, hanem csak deák Lexicont, és a'[66] vocabuláriumok, mellyek Lexiconnyaikhoz vannak függesztve, csak ama' magyar szókot foglallyák magokban, mellyek mint deák significátumok a' Lexiconokban találtatnak.

Hogy ezt megmutassam, elő adom én itt Páríz Pápai magyar vocabuláriumjának, melly Nagyszombatban 1762 közre bocsátatott, fő hibáit, azzal az emlékeztetéssel, hogy Páriz Pápai, saját vallása szerint, Molnár Dictionáriumát megjobbította és megöregbítette.

a) A' magyar vocabuláriumokban és Lexiconokban a' verbumoknak gyökereit kellene igazság szerint feljegyezni, azaz: az indicativus praesensnek határatlan és singuláris személlyét, mint: *áld, íz, alszik*, *altat* 's a' t. Páriz Pápaiban pedig már az első határatlan személyeket találllyuk, mint: *abárlok, ábrázolok,* már az első mutató személyeket, mint: *abrontsozom*, *adósítom*; már az infinitívusokot, mint: *ábrázolni, ágaskodni, ágazni;* a' miből azt lehet gyanítani, hogy Molnár és Páriz Pápai e' szókot már deák Lexiconból fordították, hol az első személyek szoktak állani, már németből; mellyben az infinitivusok vannak feljegyezve.

b) Az activumoknak többnyire mutató első személlyeit láttyuk e' vocabuláriumban, talán, hogy activitássokot annyival jobban[67] szembe tüntessék; de az utánnok álló deák significátumok helytelenek azért, mivel accusativus nélkűl állanak: *abrontsozom*, *vieo*; *adósítom*, *aere alieno intrico*; *adom tanátsúl*, *suadeo*; *aggatom*, *subnecto*. E' mutató személyeket igy kellett volna deákúl kitenni: *vieo id*, *aere alieno eum intrico*; *suadeo id*, *subnecto id*, vagy az előbbeni deák verbumokot accusativusok nélkűl magyarúl imígy: *abrontsozok*, *tanátsúl adok*, *adósítok*, *aggatok*. E' hiba a' deák Lexiconban is számtalanszor elő jön, mint e' szóknál: *abalieno: elidegenítem; abbrevio: megrövidítem; abdico, megvetem, letészem* 's a' t. a' miből azt merem kihozni, hogy ezen Auctorok, a' magyar conjugátiónak kétféle formáját, úgymint a' határatlant és a' mutatót, a' köz beszédben ugyan szokásból megtartották, valamint még a' köz ember is megtartya, de munkáikban elegendőképen, azaz: cum reflexione philologica, meg nem külömböztették; a' mi magányos és izolált szóknál valóban nehéz is volt. Nem csuda tehát, ha még a' neutrumoknak első személlyeit is sokszor *m* betűvel adták, mint *eltávozom*, eszre nem vévén, hogy a' neutrum, mikor vele neutraliter élünk, a' mutató formát fel nem veheti, mivel accusativust nem régálhat.

c) A jelenvaló kérdésnek megválasztására e' vocabuláriumban legfontosabb jelenés az, hogy benne még az *ik* silabával végződő verbumoknak is már határatlan már mutató első személlyei, már infinitivussai állanak, éppen olly vegyest mint az activumoké.

1^{ör} látni infinitivusokot, mint: *ágaskodni, ágazni, aggódni* 's a' t, mellyeknek gyökerei: *ágaskodik, ágazik, aggódik*. Különös e' vocabuláriumban a' jelenés a' következendő két verbummal: ezen infinitivus utánn tudnillik *ágazni,* alább ezen első személy találtatik *ágazom;* ezen infinitivus utánn pedig *bagozni* ismét alább ezen első személy *bagzok*; jóllehet mind a' kettő *ik* silabával végződik az anyaszóban; *ágazik* vagy *ágzik, bagozik* vagy *bagzik*. E' jelenés Molnár' Dictionáriumában is megvan, melly *Nóribergában* 1708 nyomtattatott.

2^{or} Látni az *ik* silabával végződő verbumoknak mutató *m* betűvel formáltt első személlyeit, mint: *adakozom*, *ágazom, agyarkodom*, mellyeknek gyökerei: *adakozik, ágazik, agyarkodik.*

3^{or} De látni ám az[68] efféle neutrumoknak határatlan *k* betűvel formáltt első személlyeit is, mint: *akadozok, alá hajlok, alá hajolok, alá úszok, álmodok, álmodozok, által úszok, aszok, befolyok,*

[66] és <ama> a'

[67] annyival <inkább> jobban

[68] ám <ugyan> az

bemászok, *betsúszok*, *bomlok*, *dagadozok*, *elfolyok*, *elhajlok*, *elomlok*, *eloszlok*, *elromlok*, *elől úszok*, *elől mászok* 's a' t, mellyeknek gyökerei: *akadozik, hajlik, úszik, álmodik, álmodozik, aszik, folyik, mászik, tsúszik, bomlik, dagadozik, omlik, oszlik, romlik* 's a' t. Kívánhat-e valaki ennél világosabb próbát? Molnárnak felyebb említett Dictionáriumában e' verbumok *k* suffixummal éppen olly rendben állanak, mint Páriz Pápaiban, és Molnár honnan szedegette volna azokot öszve, hanem a' nálánál régiebb Auctorocbúl, vagy legalább az akkori eleven magyar nyelvbűl?

Így lévén a' dolog, az újjabb magyar Írók pedig azt elegendőképen meg nem rostálván, miért adnak a' régiebbek az *ik* silabával végződő neutrumoknak és passivumoknak már *k*, már *m* suffixummal formáltt első személyt? Könnyen vették a' Dolgot, és az effélékben a' *k* betűvel csinált első személyt populárisnak, alacsonynak, rossznak declarálták. Mert a' köz nép a' *k* suffixumot a' neutrumokban szereti: *iszok*, *eszek*, *alszok*, *dolgozok*, a' Passivumokkal pedig, mellyek nyelvünkben a' deák utánn csak később támadtak, vagy soha sem vagy felette ritkán él. Ezen hibás declaratio még nagyobb hibákot vont maga utánn. Azt akarták tudnillik velünk elhitetni, hogy az *ik* silabának a' kedvéért a' többi harmadik személyeket is *k* betűvel kell formálni, pedig úgy, ammint magok mondgyák, hogy az *ik* silaba a' reguláris suffixummal, ha vocálissal végződik, öszve olvasztasson. Így támadt e' reguláris harmadik személyekből *haboza* és *ütköze* először *habozaik, ütközeik,* azutánn pedig az öszveolvasztás által: *habozék, ütközék.* Egész nyelvünkben hasonló öszveolvasztást nem találni! A' hol pedig vocálist nem lelnek, oda az egész *ék*[69] silabát teszik. Így támadtak a' következendő harmadik személyek a' regulárisokbúl:

Az újjak	*A regulárisok*
habozék, ütközék	haboza, ütköze
haboznék, ütköznék	habozna, ütközne
habozandanék, ütközendenék	habzandana, ütközendene
habozzék, ütközzék	habozzon, ütközzön
habzandgyék, ütközendgyék	habzandgyon, ütközendgyen

Mivel pedig ezen ék végzéseknek legnagyobb része első személyeket tesz a' többi verbumokban, szükségesnek itélték ugyanezen Írók, hogy az[70] *ik* silabával végződő neutrumokban az első személyek *m* suffixummal formáltassanak. Eszre nem vették ők, hogy a' régi Írók, kiknek tekíntete utánn magokot indúlni gondolták, sokszor még az ollyan neutrumnak is adtak mutató suffixumot, melly *ik* silaba nélkűl szűkölködik. Olly annyira nem gondoltak ők a' nyelvnek helyességével. Illyen e' szó Páriz Pápaiban: *ebédlem*, mellynek anyaszava *ebédel*, 's melly *ebédlek* helyett jónak senkitűl sem tartatik. Így támadtak elvégre a' regulárisok helyett a' következendő első személyek.

Az újjak	*A' regulárisok*
habozom, ütközöm	habozok, ütközök
habozám, ütközém	habozék, ütközék
haboznám, ütközném	haboznék, ütköznék
habzandanám, ütközendeném	habozandanék, ütközendenék
habozzam, ütközzem	habozzak, ütközzek
habzandgyam, ütközendgyem	habzandgyak, ütközendgyek

[69] egész <szó> ék

[70] hogy <..?> az

A' harmadik és első személyeknek illyen zavarását én helyben nem hagyhatom, és azt állítom, hogy még az *ik* silabával végződő neutromokot is a' passivumokkal együtt úgy kell conjugálni, mint az activumokot, mikor mellettek határozott accusativus nincsen. Okaim ezek.

Először. Azt ugyan nem tagadom, hogy a' köz nép némelly helyekenn az *ék* silabával formáltt imperativust szereti: *habozzék, ütközzék, adgyék, akadgyék, kellyék;* de a' mi a' többi harmadik személyeket illeti, bizonyos, hogy a' köz nép az imperfectummal nem él, és így *habozék, ütközék* önálla szintolly ösmeretlen, mint *haboza, ütköze;* bizonyos tovább, hogy a' köz nép a' futurumokot: *habzandanék* és[71] *habzandgyék* vagy[72] *habzandana* és *habzandgyon* nem ösmeri, és hogy az efféle futurumokkal még magok is az Írók soha sem vagy felette ritkán élnek; sőt az is elég bizonyos, hogy az optativusban *haboznék* csak némelly Tudósoktúl mondatik *habozna* helyett. A' mi ellenben a' *k* betűvel formáltt első személyt illeti, hogy azzal a'[73] köz nép örömest él: *eszek*, *iszok*, *alszok*, *dolgozok*, 's a' t. senki sem tagadhattya. Világos tehát, hogy ezt a' kérdést a' *közönséges szokásbúl* megválasztani nem lehet.

Mivel tovább a' régi magyar Írók, ammint már fellyebb megmutattam, minda' kétféle harmadik és első személyekkel éldegélnek, ezeknek tekíntetét sem választhattyuk bírónak e' pörben.

Kénytelenek vagyunk tehát az analogyiához folyamodni, melly a' *közönséges szokással* felér. Mert hogy péld. oká. a' magyar dativus *a*, *o*, *u* utánn mindég *nak*, *e* utánn pedig *nek* ezt a' nemzet nem tette egyébkép törvénynek, hanem a' *közönséges szokás* által, melly az eggyenlő szókkal elejétűl fogva eggyenlőképen bánik. Az analogyia pedig azt kívánnya, hogy nem csak az activumokban, hanem számtalan neutrumokban is, mikor[74] velek active élünk, az első határatlan személyt *k* betűvel, a' mutatót pedig *m* suffixummal formállyuk, az eggy perfectumot kivévén, úgymint:

gyűlölök, gyűlölék, (gyűlöltem) gyűlölendek[75], gyűlölnék, gyűlölendenék, gyűlöllyek, gyűlölendgyek.

gyűlölöm, gyűlölém, gyűlöltem, gyűlölendem[76], gyűlölném, gyűlölendeném, gyűlöllyem, gyűlölendgyem.

Minek kellene tehát ezen olly közönséges törvénytűl csak némelly verbumokban eltávoznunk egynehány Íróknak vélekedése miatt, melly bár mennyi okokkal és tekíntetekkel támogattasson, bizonyos és tagadhatatlan valósággá csak még sem lehet? Kivált, a' mit ezen Íróknak jól szivekre kellene venniek, kivált, minekutánna bizonyos, hogy minket, mikor az *ik* silabával végződő verbumokot tökélletesen úgy conjugállyuk, mint az activumokot, az egész nemzet megért, és beszédünknek egész foglalattyára nézve jobban megért, mintsem ha a' conjugátiónak közönséges törvénnyétűl eltávozunk. Példának okáért.

Mikor én azt hallom valakitűl: *elalszom*, nekem jusom van e' verbumnál határozott accusativust keresni, valamint ezeknél *eltemetem*, *megírom* határozott[77] accusativusnak kell mindenkor állani. Erre való nézve mondgyuk: *elalszom az ebédet, a' vocsorát* 's a' t. De ha én ellenben azt mondom: *elalszok*, senki sem érthet alatta egyebet, hanem a' mit a' deák ezen igével mond: *obdormio*.

---

[71] <vagy> |és| [Betoldás a sor fölött.]

[72] habzandgyék <és> vagy

[73] azzal <az ik sila> a'

[74] is, <..?> mikor

[75] gyűlölend<gyek> |ek| [Javítás a sor fölött.]

[76] gyűlölend<gyem> |em| [Javítás a sor fölött.]

[77] megírom <..?> határozott

Mikor én e' szókot hallom:[78] *haboznék*, *aludnék*, *innék*, *ennék*, *dolgoznék*, jusom van azokot mind első személyeknek vennem, mivel a' többi activumoknak és neutrumoknak első személlyeik is *ék* silabával végződnek: *innék*, *fagynék*, *búsúlnék*, *nőnék*. De ha én ezeket első személyeknek vévén a'[79] harmadik személyeket így[80] mondom: *habozna*, *aludna*, *inna*, *enne*, *dolgozna*, minden magyar tökélletesen megért. Ezt lehet mondani a' többi első és harmadik személyekről is.

Legalább azt tehát senki sem tagadhattya, hogy a' tökélletesebb értelemnek okáért tellyességgel nem szükséges az *ik* silabával végződő[81] verbumokot az eggyetlen eggy reguláris conjugátiónak törvénnyei alól kivenni. Ha pedig ez nem szükséges, még ama' közönséges regula is azonnal az én részemhez áll: hogy a' nyelvekben az exceptiókot, mellyek még akkor is mikor egészen helyesek, hasonlók lévén a' fáknak görcseihez és gyümölcstelen[82] csemetéihez, csak rendetlenséget okoznak, soha sem kell fontos[83] ok nélkűl megszaporítani, mivel a'[84] nyelv annál tisztább és tökélletesebb, mennél kevesebb exceptiói vannak.

Másodszor. A' legfőbb és talán eggyetlen eggy ok, mellyre az *ik* silabával végződő verbumok' számára csinált exceptiók építetnek, az, hogy ezen *ik* silabát a' többi harmadik személyekben is meg kell, legalább felolvasztva, tartani. De hogy ezen ok sükeretlen, ki fog tetszeni a' következendő jegyzésekből.

a) Az *ik* silaba a' neutrumokban és passivumokban csak ollyan paragogica, mint *ën, on* e'[85] szókban: *hiszën*, *mëgyën*, *ezën*, *azon*; vagy mint *an*, *en* e' szókban: *ollyan*, *illyen*. Élednek ezek a' szótúl azonnal, mihelyt hozzá formativa[86] vagy inflexio ragasztatik, mint: *hiszek*, *hites*, *megyek*, *mehet*, *ezek*, *azok* (nem pedig *ezeknek*, *azoknak*) *ehhez*, *ahhoz* (nem pedig *ezenhez*, *azonhoz*).

Amaz eggy pár casus: *azontúl*, *azonnal*, *ezentűl*, valamint amaz exceptio is, melly szerint *ollyan*, és *illyen* paragogica silabájokkal eggyütt declináltatik: *ollyanhoz*, *ollyanok*, *illyenre*, *illyenek* 's a' t. az imént állított fő regulát meg nem ronthattyák. Mert *azontúl*, *ezentűl*, *azonnal* szintollyan Adverbiumok, mint számtalan egyebek, mellyek declinátióbéli suffixumokkal formáltatnak: *reggel*, *ellenben*, *jártában*, *reptében*, *többnyire* 's a' t. Ha pedig az *ollyan* és *illyen* szókra szolgáló exceptiót regulának akarnánk tenni, az következne, hogy valamint ezekben az *an* és *en* paragogica declináltatik, úgy az *ik* silabát is conjugálni kellene, melly ezekben p. o. e' verbum *esik* illy személyeket adna az indicativus praesensben: *esikel*, *esikek*, *esiknek*, *esikkel*, *esikünk* ezek helyett: *esel*, *esek*, *esnek*, *estek*, *esünk*.

Már most igy okoskodok. Az *ik* silabának semmi influxussa nincsen a' második és első személyekre, mellyekben minden helyrehozás nélkűl elhagyatik, mint: *esek*, *esel*, *esünk, estek*. Nincs influxussa a' plurálisnak harmadik személlyeire is, mert ezek még az *ik* silabával végződő verbumokban is regulárisok: *esnek*, *estenek*, *esnének* 's a' t. Nincs influxussa, a' mit jól eszre kell venni, az új anyaszóknak harmadik személlyeire, mint: *eshet, habozhat, ütközhet, illet, eseng, esdegél, mászdogál, mászkál,* mellyeknek gyökerei: *esik, habozik, ütközik, illik, mászik,* jóllehet ezen személyekre az *ik* silabának leghamarább lehetne jussa, mivel *eshet*, *habozhat*, ütközhet a'

[78] e' <szót> |szókot| hallom: [Betoldás a sor fölött.]
[79] személyeknek |vévén| <..?> a' [Betoldás a lap szélén.]
[80] személyeket <pedig> így
[81] silabával <való> végződő
[82] és <..?> gyümölcstelen
[83] kell <..?> fontos
[84] mivel <..?> a'
[85] on <..?> e'
[86] hozzá <más> formativa

conjugátióra nézve szintollyan törzsökszavak, mint *esik, habozik, ütközik.* Többet mondok! Nincs influxussa a' perfectumnak harmadik személlyére is, mert ezt valamennyi magyar még az *ik* silabával végződő verbumokban is *t* betűvel formállya: *esett, evett, ivott, habozott, ütközött.* Miért kellene tehát éppen csak az optativus és imperativus praesensnek harmadik személlyeire influxussának lenni? Az *and*, *end* silabával formáltt futurumok újjabbak és szokatlanabbak, hogysem e' kérdésben a' mérő sörpenyőknek eggyikét vagy másikát lenyomhatnák. E' futurum tudnillik a' deák *andus*, *a*, *um*, *endus*, *a*, *um* inflexiókbúl támadt[87]. De még ezen futurumok is ellehetnek *ik* nélkűl: *esend, habzand, ütközend,* 's a' t, kivévén a' passivumokot, mellyek hasonlóképen új leleményeki a' minek oka az lehet, hogy az *ik* silaba magában impersonalitást foglal.

Énelőttem tudnillik nagyon hihető, hogy az *ik* silaba, valamint a' többi paragogicák is, azért adatott elejénte az eggy silabábúl álló neutrumokhoz, hogy ezeknek gyenge hangjait oszlopollyák, mikor[88] velek Eleink impersonaliter éltek, mint: *esik*, *illik*, *válik*, *tetszik* 's a' t. üdővel[89] számtalan egyéb és hosszabb neutrumokhoz is kezdett függesztetni, azért mivel e' neutrumokkal impersonaliter lehet élni. De kivált, ha e' neutrumokot magányosan mondgyuk, mint a' Lexiconokban állanak, olly impersonalitást foglalnak magokban, hogy *ik* nélkűl el sem lehetnek. El nem kell itt felejteni, hogy a' magyar neutrumok többfélék. Vannak, mellyek egyszersmind activumok is lehetnek, mint: *eszik*, *iszik*; vannak, mellyek szenvedést jelentenek, mint: *aggódik*; vannak, mellyek tehetséget jelentenek, mint: *agyarkodik*, 's a' t.

b) Az ollyan neutrumok, mellyekkel active is élhetünk, mint: szaladgy, mert *megesz* a' kutya; *megisz* egyszerre eggy icczét; *elaludta* az ebédet; valamint ama' számtalan neutrumok is, mellyekkel reciproce élhetünk, mint: *agyon esi, gondolkodgya, szomorkodgya, habozza, kételkedi magát* 's a' t, a' conjugátiónak minda' kétféle formáját felvehetik, éppen úgy, mint az activumok. Példának okáért:

A' határatlan forma	*A' mutató forma*
Bort *iszik*	Saját borát *issza.*
bort *iszol*	saját borodot *iszod.*
bort *iszok*	saját boromot *iszom.*
bort *isznak*	saját borokot *isszák.*
bort *isztok*	saját bortokot *isszátok.*
bort *iszunk*	saját borunkot *isszuk.*

Vagy

gondolkodik	agyon gondolkodgya magát
gondolkodsz	agyon gondolkodod magadot
gondolkodok	agyon gondolkodom magamot
gondolkodnék	agyon gondolkodnám magamot[90]
gondolkodgyak	agyon gondolkodgyam magamot

's a' t.

[87] támadt<ak>

[88] oszlopollyák, <mivel> mikor

[89] 's a' t. <üdővel ..?> üdővel

[90] [A sor fölött olvashatatlan betoldás.]

Ez így lévén, emlékezzünk meg arrúl az igazságrúl, hogy a' magyar conjugátiónak mutató suffixumai olly annyira kívánnak accusativust, hogy ezt sokszor még ki is pótollyák, mint ebben a' mondásban: a' várrúl parancsolatot vettek a' katonák, hogy *ostromollyák*, hol az utólsó verbum ezen accusativust foglallya magában: *a' várat*, vagy *azt*[91]; mert deákúl így kell az említett propositiot mondanom: de arce mandatum acceperunt milites, ut *eam oppugnent.*

Ama' számtalan neutrumokban tehát, mellyek a' mutató formát felvehetik, az első személyek, mihelyt *m* betűvel formáltatnak, szükségképen accusativusra mutatnak. Illyenek: *iszom*, *eszem*, *alszom*, *gondolkodom* 's a' t. Nem jobb-e tehát, ha ezekben is megtartyuk a' conjugatióbéli kétféle formának külömbségét, mint az activumokban? Ezt még a passivumokrúl is kell érteni; mivel nálunk a' factitivumoktúl nem külömböznek. A' szentek közé számláltatok: sanctiv adnumerar; a' szentek közé számláltatom: sanctis (*eum* vel *eam*, vel *eos,* vel *eas*) adnumerari curo.

Ezen okoskodás ellen nem lehet a' perfectumnak első személlyét állítani, melly az egész nemzetnél mid a' két formában *m* betűvel formáltatik: a' szentek közé számláltattam: sanctis adnumeratus sum, vel (eum) adnumerari curani. Mert nagy külömbség van ám a' *közönséges szokás* köztt, melly a' nyelvnek legfőbb bírája, és egynehány Íróknak exceptiója között, kik elegendő ok nélkűl akarnak a' fő regulárúl eltávozni.

Magok azon Írók, kik az *ik* silabával végződő verbumok' számára e' nyelvzavarító exceptiókot csinállyák, nem képesek, akármit csinállyanak, tökélletesen meghatározni, mellyik verbumokhoz kell *ik* silabát függeszteni, 's mellyekhez nem? Némellyek közűlök így írnak: *virágoz, dohányoz, külömböz, hadakoz, eshet, alhat, esküdhet, fekhet* 's a' t, mások pedig így: *virágozik, dohányozik, külömbözik, hadakozik, eshetik, alhatik, esküdhetik, fekhetik,* 's a' t. Kitetszik tehát, hogy az *ik* silabával végződő verbumok' számára tett exceptióik még e' részrűl is homokra vannak építve.

Némellyek azt akarják velünk elhitetni, hogy ők ezen exceptiókot az ethymologyiábúl[92] származtattyák, 's a' conjugátióbéli suffixumoknak eredeteit olly pártos finomsággal nyomozzák, hogy az ethymologyiának súgárai egészen az ő részekre fényleni lássanak. De meg kell ám itt az igaz fényt a' mocsárba vezető ál tüzektűl külömböztetni. <Az igaz ethymologyia ki nem terjed nyomozásaiban egyéb tárgyakra, hanem a' néma vagy eleven gyökereknek, a' formativáktúl, inflexióktúl, epentetikáktúl, eufonikáktúl[93], és praefixumoktúl való megválasztására; és e' munkájában, ha az analogyiától vezéreltetik, soha sem hibázhat. De mihelyt a' gyökérszóknak, formativáknak és inflexióknak eredeteit kezdi nyomozni, munkái azonnal csak bizonytalan hypothesisek, elmefuttatások, enyelgések. Azért nevezte *Otrokocsink* is efféle nyomozásait *Lusus ethymologici*, ethymologyiabéli játkoknak.

Mikor nekem valaki azt mondgya, hogy e' personális pronomeneknek: *én, te, ő, mink, tik, ők* cásussaibúl támadtak a' declinátióbéli suffixumok, úgymint e' szókbúl: *nekem, neked, neki,* a' dativus *nak, nek*; ezekbűl: *hozzám, hozzád, hozzá*: a' suffixum *hoz, hez, höz,* ezekbűl: *tőlem, tőled, tőle* az ablativus *tól, től,* vagy a' Tiszamelléki *túl, tűl*; vagy mikor azt állíttya: hogy e' pronomenekbűl: *enyém, tiéd, övé, miénk, tiétek, övék* támadtak a' birtokbéli suffixumok: *m, d, a* vagy *e, nk, tok* vagy *tek* vagy *tök* és *ok*, mint: *házam, házad, háza* 's a' t; én hasonló jussal mondhatom az ellenkezőt, hogy inkább a' declinátióbéli és birtokbéli suffixumokbúl támad-

[91] vagy <a' helyet> azt

[92] *ethymolo**gi**ábúl* [Emendálva.]

[93] epentetikáktúl, <e'> eufonikáktúl

tak az említett pronomenek és állításomnak még eggy kis okát is adom: mert a' pronomenek minden nyelvben nem egyebek lévén, hanem csak a neveknek helytartói, világos, hogy declinált[94] vagy birtokbéli suffixumokkal construáltt neveknek előbb kellett a' világra jönni, mint helytartóiknak.[95]

Ha velem azt akarja valaki elhitetni, hogy a' conjugátiónak mutató suffixumai *m, d, a* vagy *i*, és a' pluralisban *uk* vagy *ük, átok* vagy *itek, ák* vagy *ik* a' birtokbéli suffixumokbúl *m, d, a* vagy *e, nk, tok, tek, tök, ok* 's a' t. támadtak; én hasonló jussal mondhatom az ellenkezőt, mellynek ismét eggy ki okát is adhatom: mert valamennyi nyelvekben, de kivált a' napkeletiekben hamarább voltak verbumok és így conjugátiók is, mint nevek és declinátiók. Lásd erről *Herder'* munkáját: *Abhandlung über den Ursprung der Sprache. 3. Abschnit, V. n. 1.* Innen van, hogy a' magyar originális neveknek felette nagy része participiumokbúl áll, mint: *temető, építő, törő, bíró, sarló, tarló, fogó, ásó, függő, evező, csengető* 's a' t. Innen van, hogy kevesebb irreguláris verbumaink vannak, mint neveink, és hogy még az irreguláris verbumok között is találtatik rend, melly nélkűl az irreguláris nevek, mellyeknek nagy része idegen nyelvekbűl kölcsönözött, nagyon szűkölködnek. Innen van, hogy a' verbumoknak mutató formája, semmi exceptiókot nem szenved: taníttya, veri, tanítod, vered, taníttyuk, verjük 's a' t; a' neveknek birtokbéli suffixumai pedig: háza, házad, házam 's a' t. rendbeszedhetetlen exceptiók alá vannak vetve.

Ha valaki azt mondgya, hogy a' conjugátiónak reguláris inflexiói a' *van* verbumbúl vannak kölcsönözve vagy éppen öszveolvasztva; én hasonló jussal mondhatom az ellenkezőt, és ennek ismét eggy kis okát is adom: mert a' *létnek, existentiának* idéája olly annyira *metaphysica*, hogy én a' *van* verbumot később leleménynek tartom ezeknél: *eszik, iszik, alszik, fekszik, szalad, fut, áll* 's a' t.[96]

Ha végtére valaki a' következendő és hasonló haszontalanságokot akarja velem elhitetni: hogy e' név *szív* a' *szí* verbumbúl származott, mivel a' *szív* a' vért magához szíjja; a' *szügy* e' szóbúl *szív* éppen úgy, mint *fagy, tölgy, elegy* ezekbűl *fa, töl, el; szűl* a' megrövidített *szívűl* verbumbúl, mivel az anyák azt szokták gyermekeikről mondani, hogy szíveikbűl szakadtak; *szűz* e' szóbúl *szív* vagy *szű*, valamint *méz* és *fűz* ezekbűl *méh* és *fű,* mivel a' szűz' szívében tisztaságnak kell lenni, vagy[97] mivel benne mások iránt, és másokban őiránta a' szív munkálkodik 's a' t; akkor én valóban csak mosolygással felelhetem azt, a' mit eggy régi Bölcs eggy igen hosszú Dissertátiója utánn mondott. Öszveszedte ő ebben nagy munkával az okokot, mellyekkel ama' kérdésre megfelelhessen: miért nem fél a' csikó a' farkastúl[98] olly nagyon, mint a' ló? 's minekutánna egész erudítióját kimerítette, azt teszi utána: sed hoc forte non est verum; de ez talán nem is igaz.

Legrégiebb Eleink, kik nyelvünköt építeni kezdették, bizonnyára sem anatomusok, sem psychologusok, sem physicusok, sem metaphysicusok, sem moralisták sem philologusok nem[99] voltak, és én eggyetlen eggy nyelvet sem tudok a' világonn, mellynek első fundamentumait philosophusok vetették volna. A' képzés hasonlatosságokot keresvén a' tárgyak hang-

[94] hogy <a'> declinált

[95] [A lap szélén olvashatatlan betoldás.]

[96] [A lap szélén olvashatatlan betoldás.]

[97] lenni, <..?> vagy

[98] a' <..?> farkastúl

[99] moralisták |sem philologusok| nem [Betoldás a lap szélén.]

jaiban vagy mozgásaiban, lassanlassan[100] szülte az igéket, neveket, és szókot. Ama' vak ösztön, melly minket hasonló esetekben hasonló cselekedetekre vezérel, arra birta az embert, hogy az igékkel, nevekkel és szókkal is a' hasonló esetekben hasonló módon bánnyon; és innen támadtak a' conjugátiók, declinátiók, és végtére a' gyökérszókból való formátiók is. A' hasonlatosságnak e' törvénnyét már most analogyiának nevezzük. Az ethymologyia[101] csak a'[102] nyelvépűletnek részecskéit szedi szét a' végből, hogy kitanúlhassa, micsoda renddel rakta azokot öszve az analogyia. Az eufonia pedig csak annyit szépít, a' mennyit az analogyia szépíteni[103] enged.>[104]

[100] mozgásaiban, <..?> lassanlassan

[101] ***eti****mologyia* [Emendálva.]

[102] csak <szétszedi a' nyelvépűletnek> a'

[103] analogyia <enged> szépíteni

[104] [„Az igaz ethymologyia…" és „az analogyia szépíteni enged." közötti szövegrész egy hosszú vonallal keresztülhúzva.]

Gróf

KACZAIFALVI LÁSZLÓ,
vagy
a'
TERMÉSZETES EMBER.

Történet.

A'
Magyar Aglájának
Szerzője által.

PESTENN.
Patzkó Ferencz Jósef' Költségével
1808.

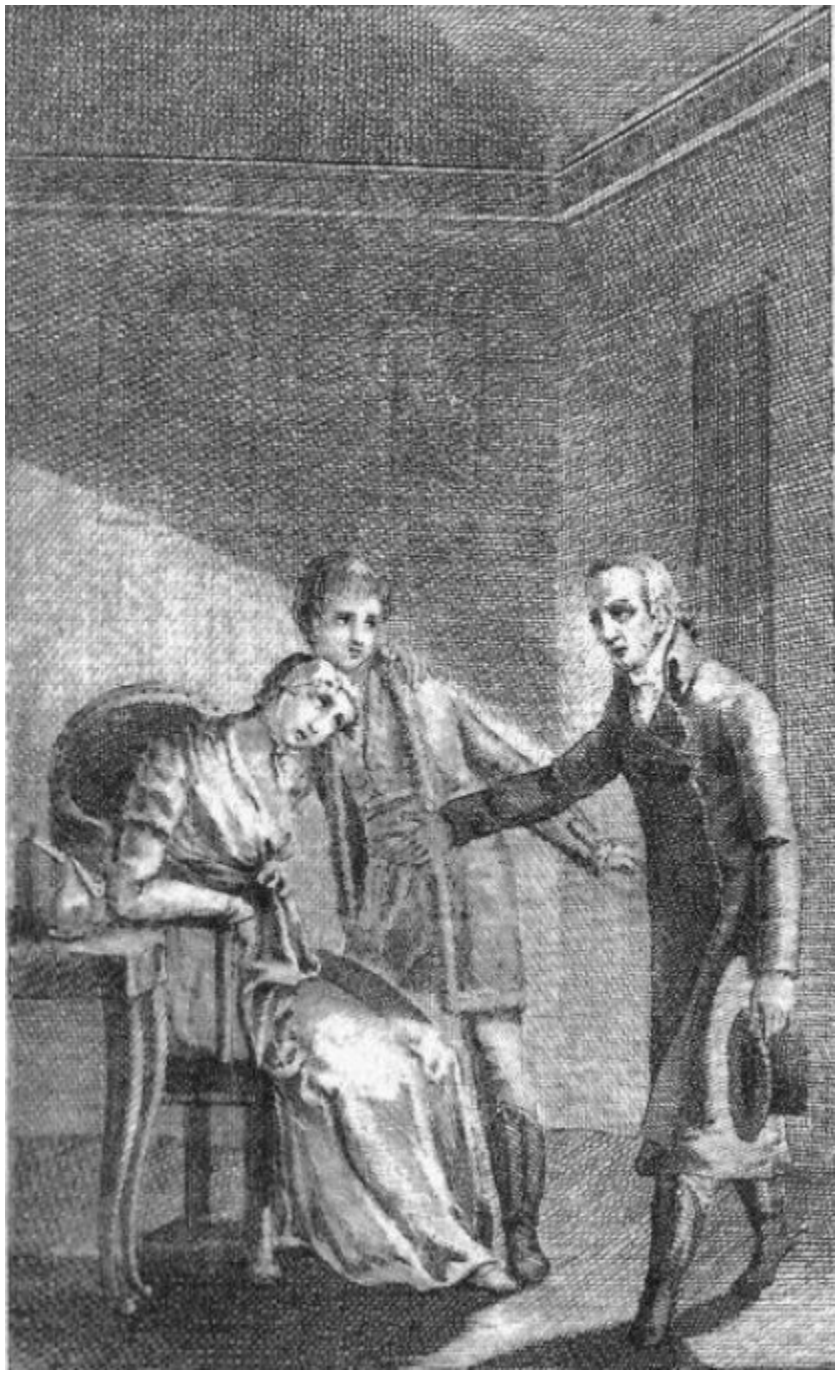

176. lap. *Schindelmayer*
Veronka! én neked megbocsátok.

Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember.

ELSŐ SZAKASZ.

Az öreg gróf remete akar lenni.

Nem, nem, szent Természet! felkiáltott egyszerre, az öreg Gróf Kaczajfalvi János, szemeit az égre emelvén; itt a' te eggyügyű és gyönyörködtető szépségeidnek csak eggyikét se idomatlanítsa meg a' szemfényvesztő mesterség; és ha az egész világonn senki sem szentel neked oltárt, szentelek én itt eggyet e' kies magányosságban. Itt választok magamnak a' te öledben lakást, távúl azoktúl a' szörnyetektűl, a' kik magokot embereknek nevezik.

Így szóllott a' Gróf, 's ledőlvén eggy hantos halomra eggy régi tölgynek árnyékában, érzékeny szemmel tartotta kis fiát, ki eggy lepke utánn szaladozott, melly körűlötte repdesvén, minekutánna eggy darabig már ide, már amoda csalta maga utánn, végtére sebesen felemelkedett, 's a' hegyek közé eltünt. Utánna nézvén komor tekíntettel eggy üdeig a' gyermek, azutánn attyához fordúlt, 's kis kezével arra mutatván, a' merre a' lepke elrepűlt, annak a' kis madárnak, mondá, nincs esze!

Ollyanok a' világnak örömei, mondá az attya. Körűlöttünk lebegnek szüntelen', már erre vonnak bennünköt magok utánn, már meg' amarra, 's mikor utánnok kapunk, elenyésznek, 's elhagynak bennünköt minden reménység nélkűl.

Meredtt szemmel hallgatta attyát a' gyermek, 's azt gondolta magában, hogy csak megfogná ő még is azt a' kis madarat, ha vissza jönne.

Az öreg Kaczajfalvi, gazdag Gróf létére, nagyon szerencsétlen ember volt. Baráttyai megcsalták, eggyenes-szívűségével tudta nélkűl némelly alacsonyságokra visszaélvén. Eggy szerencsétlen, kit ő a' nyomorúságnak iszonyú méllyéből feleségestűl gyermekestűl kiragadott, hamis hitet tett le ellene, 's csak eggy hajszálonn múlt, hogy jótévőjét böcsűletétűl és minden jószágától meg nem fosztotta. Testvér öccse, kit fia gyanánt szeretett, meg hagyván magát venni ellene, esküdtt ellenség gyanánt dolgozott czinkos társaival végső romlásánn. Elkeseredvén tehát, letette ragyogó tisztségét, 's jószágára költözvén, eggy gyönyörű de szegény kisasszonynak hitves karjai köztt hamar elfelejtette az árúló világnak alacsony bosszúságait. Ez neki László fiát szülte, mire ő viszontag hitvessét szép jövedelmű özvegyüléssel megajándékozta, szentűl fogadván, hogy kívánságinak legkisebbikét sem haggya tellyesítés nélkűl. Ezen asszonyság, kinek melegítése a' Grófnak legbuzgóbb gondgya volt, hű és érzékeny férjét gyalázatosan elhagyta. Elszökött ő eggy gaz emberrel, eggy franczia lovásszal, ki országunkban eggy elszegényedett Marquisnak neve alatt már idegen nyelveket, már jövevény tánczokot tanítván, végre a' Grófnak házába mint nevelő becsúszott. Alacsonyságait azzal fejezte be az asszony, hogy magát a' világ előtt szépíteni akarván, férjének nevét még ocsmány rágalmazásokkal is megmocskolta.

Átok! kiáltya vala a' Gróf keserves bosszúságában, mikor feleségének gonoszságát meghallotta, iszonyú átok annak a' fejére, a' ki gunnyóját legelőször más ember' gunnyója mellé építette. Bezárkozott azutánn, 's mély magányosságban töltött eggy egész holnapot, a' nélkűl hogy házából kilépett volna. A' holnap' végével megjelent ugyan ismét a' faluban, de csak keresztűl menvén rajta jószágának legvadabb erdejébe, hol mellyében az embergyűlölést naponkint nevelgette. Itt eggyszer idestova tébolyogván, végtére eggy völgybe jutott, melly három magos hegy között feküdt, mellyeknek bérczei sűrű fákkal és még sűrűebb bokrokkal voltak benőve. Titkos borzadással lépett ő be ennek a' völgynek hüs homállyába, 's letelepedett a' patakocskához, melly a' meredek kősziklárúl tiszta kristály gyanánt lerohanván, 's minden akadálynál híg gyöngyökből álló bokréta gyanánt felszökvén, végre a' laposonn tovább andalgott. Végénn a' völgynek szorosabban vonódtak öszve a' hegyek, mellyek között feküdt, 's eggy kősziklához ragaszkodtak, melly meredeken és magosan nyúlt fel az égbe. Ama' fél keréknek tetejénn, mellyet e' hegyek formáltanak, felette vastag tölgyfák állottak, mellyeknek ágai egymásba fonódván, szép, magos és hüs ernyőt képzettek. Ezen ernyő alatt a' mohos kősziklára könyökölt a' Gróf, 's mellette folyván a' csörgő patakocska, elméjét a' múltt üdőkrűl való csendes álmodozásba szenderítette.

Elválok, egészen elválok ezektűl az útálatos emberektűl, mondgya vala ezen szempillantásban teli kedvetlenséggel, 's tekíntetét egyszersmind erre az elzártt völgyre függesztvén. Minekutánna figyelmetesen megvisgálta minden részeit, végre lassacskán felkelt, és szemeit újra már a' két felűl álló meredek hegyekre, már a' völgy' végénn álló kősziklára, már a' felette függő ernyőre vetegette. Itt, úgymond végtére, itt akarok meghalni. Ezt a' pusztaságot a' Természet az én számomra alkotta, megcsalatkozott szerencsétlen szívemnek menedékhelyűl. Itt akarok meghalni!

Ezzel haza szaladt, munkásokot fogadott, és két holnap alatt a' házat felépítette. Tisztességes volt ez, és igen alkalmas, csak eggy contignátióra, hátúl a' völgyben[105] a' magos kősziklánál. Szobái kevesek, külső falai pedig részént luggal, részént jó illatú szulákkal voltak befedve. A' kellemetes kert, teli árnyékos és tekervényes ösvényekkel, teli virágokkal és balsam illatú növötényekkel, teli lombernyőkkel és kedvesen zöldellő csemete-házacskákkal, a' völgynek déli részénn vonódott le a' három hegynek nyílásáig. Közepénn folyt keresztűl kerengősen a' patak eggy nagy és mély víztartóba, mellyet friss vízzel megtöltvén, egymásba nőtt bokrokbúl álló födél alatt elvégre a' völgyből kiosontott.

Az eggyik szobában könyvek voltak és eggy kulcs-czimbalom; a' másikban a' Gróf lakott kis fiával; a' másik kettő hálószoba volt, az eggyik pedig a' szolgáé. Eggy mulató ház a' kertben, eggy tekeasztal a' házban, kőboltozatok környöskörűl a' völgyben, mellyek a' kert felé oszlopokonn állván, nyitva voltak: ezekből állott az egész készűlet a' Grófnak magányos életére. A' völgynek éjszaki részénn eggy szép mezőt szabott ki eggy pár tutzat juh' számára legelőnek. Feltette azonnkivűl magában, hogy eggy pár agarat is tart, mellyekkel nyúlászni lehessen. Embergyűlölése pedig arra birta, hogy a' hegyeknek tetjét környöskörűl teli plántáltatta kökénnyel, csipkével, galagonyával, és mindenféle tövissel, mellyekből eleven és áthathatatlan sövény lett. A' völgynek ajtaját sűrű ágbogak takarták el, mellyhez az öszvenőtt ágak alatt tekervényes ösvény vezetett, 's melly szüntelen' be volt zárva. Eggy csengetőcske, mellynek dróttya az ajtónn kivűl fügött, adott a' Grófnak mindenkor jelt, mikor vele jobbággyainak valamellyike beszélleni kívánt.

[105] *völ**ly**ben* [Emendálva.]

E' készűletek megtetetvén, öszvehívatta még egyszer falújának lakosit, és jószágainak árendássait. Én tikteket elhagylak, mondgya vala az utólsóknak; de jaj annak közűlletek, a' ki jobbággyaimnak valamellyikét nyomorgatni merészli. A' legkisebb igazságtalanságot úgy fogom nézni, mint gyilkosságot. Azutánn jobbággyaihoz fordúlván, tik pedig, úgymond, éllyetek békességben, és fellyebbvalóitoknak úgy engedelmeskedgyetek, mint nekem. Közel van hozzátok jövendőbéli lakásom; ha valakinek közűlletek panasza lessz, jőjjön hozzám, csnegessen a' kert' ajtajánn, 's atyát fog bennem ezentűl is találni. Bár melly kicsiny legyen is a' rövidség, mellyet nektek árendássaim okoznának, folyamodgyatok hozzám fiúi bizodalommal. Eltökéllett akaratom, hogy boldogok legyetek, ha mindgyárt Uratok nem boldog is.

Ezt mondván, kihozta kastéllyából három esztendős fiát, 's új lakásába vitte. Jobbággyainak könyhúllajtásai és szíves áldásai követték magányosságába. Az Úr Isten áldgya meg a' mi jó Urunkot! kiáltyák vala utánna a' magosabb helyekrűl be a' kertbe. Lassanlassan csendesség támadván a' Gróf körűl, 's a' magányosságban való gyönyörködést mélyebben kezdvén érezni, térgyre esett, 's felemelvén kezeit, szent Természet! úgymond, a' te kebeledben akarok én itt élni és halni, messze azoktúl a' szörnyetektűl, kik magokot embereknek nevezik. E' rövid ígékből elegendőképen ki lehet venni az öreg Grófnak eltökéllett szándékát.[106] Feltette ő magában, hogy a' világtúl egészen elválik, mellyet legiszonyúabb zavarnak, legrettenetesebb mélységnek tartott. Feltette magában azt is, hogy eggyetlen eggy fiából természetes embert nevel, semmivel sem ösmerkedtetvén meg, a' mit a' várasi társaságok kigondoltak. Magányosságban akarta a' gyermeknek szívét és eszét formálni. Természet! így szóllott ő magában reggelenkint, tégedet tisztellek én ezentűl, mint eggyetlen anyánkot, dajkánkot, és vezérünköt. Ezt pedig azért mondotta magában minden reggel, hogy magát feltett szándékában naponkint megerősítse, melly kiváltkép oda czélozott, hogy ama' parányi környékből, mellyben lakott, a' mesterségnek mindennémű szüleménnyeit egészen számkivesse.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' természetes nevelés.

Tömve lévén a' Grófnak feje az újjabb Filozofusoknak amaz elmefuttatásival, mellyekkel az emberi nemzetnek természetes állapottyát, minekelőtte polgári társaságokba öszvevonódott volna, lerajzollyák; valamint a' régi poétáknak agyaskodásaival is, mellyekkel az emberi nemzetnek gyermekkorát mint megboldogabb aranyüdőköt magasztallyák; könnyű volt neki arra a' gondolatra jutni, hogy fiának természetes nevelést adgyon, melly nélkűl nevedéke, az ő ítélete szerínt, boldog nem lehetett. Meg nem gondolta ő, hogy az embernek természetéhez tartozik a' tökélletesedésre való hajlandóság, és ama' sorsának jobbítására késztető ösztön, melly őtet az oktalan állatoktúl megkülömbözteti, és hogy errevalónézve az emberi nemzet soha az úgy nevezett puszta természetes állapotban nem élhetett, sem eggyügyű gyermekkorában örökké meg nem maradhatott.

A' nevedék Grófocskának első gyermekesztendeiben tűrhetőképen ment a' dolog még a' faluban a' természetes neveléssel; mirenézve a' Gróf erősen feltette magában, hogy a' völgyből, mellybe most átköltözött, a' nagy világban szokott módosságot és udvariságot egészen kiirtya. Első reggel, melly neki e' magányosságban világított, behítta magához, és imígy szóllította meg Istók nevű régi szolgáját: Hallod-e Istók! ezen szempillantástúl fogva megszünik köz-

[106] *szándék**a**t.* [Emendálva.]

tünk az Úr és a' szolga. Nekem erre fontos okaim vannak, és te engemet felette nagyon lekötelezel, ha egészen elfelejted, hogy Urad vagyok. Érted-e Istók?

Ammint parancsollya Gróf Uram, felelé Istók eggy főhajtással.

Én tetőlled sem a' Gróf Uram nevet nem akarom hallani, sem a' főhajtást látni. Érted-e Istók?

Az öreg embernek ismét a' nyelvénn volt már ama' felelet: ammint parancsollya Gróf Uram! és feje ismét előre kezdett hajlani. Amazt elnyelte, a' kezdődő főhajtásbúl pedig testét sem előre sem vissza nem merte mozdítani.

Értetted-e Istók! a' mit mondtam? Te itt az vagy, a' mi én vagyok. Kis fiam még gyermek, és így nekünk engedelmeskedni mindaddig köteles, még mink neki szolgálatot tenni kénytelenek vagyunk. Ezen szempillantástúl fogva nem vagy szolgám, és én tégedet minden kötelességtűl felszabadítalak. Érted-e Istók?

Értem! felelé a' szolga pirúló orczával, mivel a' Gróf Uram név, mellyhez nagyon hozzá volt szokva, ismét nyelvére akart jönni.

Ülly tehát ide mellém, Istók! együk meg eggyütt a' reggelit.

Az öreg ember sokáig vonakodván, a' Grófnak egynehány kénytelenítése utánn leült, 's azt kívánta magában, hogy bár inkább sánczmunkánn a' számkivetésben volna. Ízetlenebben soha sem evett még egész életében.

Hallod-e Istók![107] az én nevem Kaczajfalvi, a' tiéd Istók, a' fiamé Laczi. Valamint én neked azt mondom: Te! úgy te is nekem azt mond: Te!

Istóknak verítéke nagy csöppekkel tolódott ki homlokábúl.

No 's hát Istók! mond meg, mi nekem a' nevem?

Az Úrnak a' neve – kezdé felelni az öreg szolga.

Ostoba! mondá viszontag hevesen a' Gróf, *a' te neved!* így beszélly velem, nem pedig: *az Úrnak a' neve*. Te vagyok én neked, valamint te viszontag nekem.

Az öreg Istók szígyenletében elpirúlt, 's nem mert a' Grófra egyébkép, hanem csak oldalvást és lopva tekínteni.

Istók! meg ne haragíts! Azt akarom én, hogy te itt szintollyan Úr légy, mint én. Ne hadd magadnak a' dolgot ezerszer mondani. A' te akaratod itt szintúgy tellyesedgyen, mint az enyím! Lemondok ezentűl fogva minden uraságrúl, mellyet nekem magadra adtál. Nem akarok náladnál több lenni, és így átlátod, hogy te engemet szintúgy illethetsz *Te* névvel, mint én tégedet.

Erre Istók minden bátorságát öszve kaparítván, Gróf Uram tehát engem' ezentűl semmire sem akar kényszeríteni? és én azt cselekedhetem, a' mit akarok? kérdezi vala halk szózattal.

Kezded már egyszer a' dolgot érteni? Akarj, cselekedgy, a' mi tetszik! Szabad vagy vele.

Én tehát ezen szempillantástúl fogva *Gróf Uramnak* akarom az Urat nevezni, nem pedig *Te* névvel illetni.

Takarodgy szemeim elől, balgatag ember! mondá hevesen a' Gróf.

Soha Istók gyorsabban nem engedelmeskedett, mint ennek a' szónak. Felugrott azonnal és kiszaladt a' konyhába.

Az öreg Gróf megfontolván a' dolgot, könnyen átlátta, hogy, ha szolgájának tellyes szabadságot akar adni, arra sem kényszerítheti, hogy őtet úgy ne híjja és nevezze, ammint neki tetszik. Más módokrúl gondolkodott tehát, mellyekkel Istókbúl természetesebb embert faraghasson. Saját házától nem messze építtetett neki eggy módos és szép házacskát, csináltatott

[107] *Ist**o**k!* [Emendálva.]

bele szinte olly eggyügyű és jó házi eszközököt, mint az övéi voltak, 's neki ajándékozta a' völgynek felével eggyütt pecsétes írás által. Ammint tehát a' házacska elkészűlt, bevezette szolgáját a' Gróf, és kezébe adta az írást, mellyben még tőkepénzt is ajándékozott neki a' végből, hogy szabadságát állandó lábra emellye. Istók az írást olvasván, saját szemének is allig tudott hinni, 's könyes tekínteteit már a' papírosra, már a' Grófra függesztette. Hallod-e, Istók Uram! mondá végtére a' Gróf; látod ebből, hogy a' sors minket szomszédoknak tett. Megengeded-e, hogy némellykor meglátogassalak? Istók meg nem tudván választani, ha szívégből beszél-e a' Gróf, vagy csak csúfollya? minden felelet helyett az asztalra vetette az írást, és a' Grófot az új házacskával eggyütt ott hagyván, előbbeni szobájába ment. Csak nagy nehezen vehette a Gróf arra, hogy az új lakást ajándékban elvegye; ezt pedig végbe vivén, nagyon reméllette, hogy Istók a' szolgát lassankint elfelejtvén, úgy fog vele élni és bánni, mint jó baráttyával.

A' Grófnak egyéb ügyekezetei, mellyekkel az embereketűl, kiket gyűlölt, egészen elválni, és a' puszta természetnek állapottyába visszatérni iparkodott, szinte olly hevesek, és többnyire szinte olly czélhibázók voltak, mint az első. Szerencséjére az szolgált, hogy szíve egyenes és esze derűltt volt, és hogy ügyekezetei, mellyek magokonn az embergyűlölésnek béllyegét viselték, akkor történtenek, mikor fia még nagyon ifiú volt, kinek tehát nem árthattak úgy, ammint eggy korosabb nevedéknek ártottak volna. A' mi ruháját illeti, ez közönséges volt, és fiáétúl, sőt még Istókétúl is, semmiben sem különbözött. Rövid hajok természetesen lebegett fejek körűl, és eggyügyű táplálékjok majdnem csak gyümölcsből, zöldségből és felette kevés húsból, italok pedig tejből, vízből és néhanéha eggy pohárka jó és tiszta borból állott. Istóknak egész kötelessége a' főzés volt. Haszontalanok voltak minden ellenkezései, mellyekkel magát a' Grófnak asztalától el akarta vonni. Megesküdött ez, hogy minden segítség nélkűl örökre elhaggya, ha ebben szót nem fogad. Hozzászokott lassankint Istók a' Grófnak különösségeihez. Ez őtet megmeg látogatta hajlékocskájában, ő pedig a' Grófot, még a' gyermek a' völgyben idestova szaladozott, úgy mulatván magát, ammint lehetett. Így múlt el az eggyik esztendő a' másik utánn. Kaczajfalvi és Istók egésségesebbeknek és vídámabbaknak érzették magokot; a' gyermek pedig gyors lett, mint a' virgoncz őzecske, szép, mint a' kis Ámor, erős és bátor, mint eggy férjfiú.

Reggelenkint, mihelyt a' nap felkelt, kiugrott bőrágyából, kiszaladt a' kőszíklához, mellyből a' szép forrásvíz görgött, 's megfürösztötte fejét, mellyét és vállait. Lerepűlt azutánn a' kertbe, megöntözte virágjait, 's a' legmagosabb fákrúl reggelit szedett. Maga jól lakván, vitt Attyának és Istóknak is eggyeggy kosárka gyümölcsöt szobáikba. Visszament végre ismét a' kertbe a' víztartóhoz, hol magát úszással mulatta, vagy elment az ebekkel a' hegyekre nyúlakot kergetni. Az attyát a' kertben megjelenni látván, elejébe szaladt nagy örömmel, 's elbeszéllette neki reggeli munkáját és előkerűltt kis eseteit. Segített azutánn attyának vetni és plántálni. A' mit ez ásott, azt ő begerebelte, vagy gyomlált, vagy ifiú fákot kötözött, vagy attyától ótani tanúlt, még a' nap fellyebbre emelkedett. Öszveültek azutánn eggy lugas alá, 's az öreg a' gyermeket tanítgatta.

Ama' szükség, melly őtet arra kénytelenítette, hogy fiát oktassa, arra is kényszerítette egyszersmind, hogy jól megfontollya, mit akar tulajdonképen a' természetes neveléssel? Én ugyan az emberektűl egészen el akarok válni, mondá magában; de bezzeg a' fiam, ha majd egyszer megnő? Erre a' gondolatra ránczba vonódott a' homloka, mellyet kezével kedvetlenűl megmeg dörgölt; mire fejét hevesen megrázván, azonn bosszonkodott, hogy az ő legkedvesebb gondolattya és ügyekezete fiára semmikép sem illik. Mi legyen a' gyermekből, ha egyszer felnő? így kérdezgette magától ezerszer, és szinte annyiszor kénytelen is volt magának azt felelni,

hogy e' völgy az ő fiának örök lakása nem lehet. Ezerféle tündéreknél tündérebb eszközök tüntek eszébe, mellyekkel a' lehetetlenséget lehetségesnek tehetni vélte. Eggy kis leányt akart a' völgybe hozatni, hogy azt fia' számára felnevellye. Majd meg azutánn azt tette fel magában, hogy a' gyermeknek a' szerelemről soha semmit sem szóll. Így habozván, ezerféle dolgot akart és ismét nem akart elkövetni, hogy a' gyermeket örökre a' völgyhöz csatolhassa, 's az eggyik módot végtére sükeretlenebbnek és haszontalanabbnak találta a' másiknál. Egész estvéket töltött háza előtt gondolkodással, fontolással és elmélkedéssel, 's estvénkint habozóbb lett az iránt, mit tévő legyen e' fontos állapotban?

Érzette ő, hogy a' természetesen neveltt gyermek vaktában zuhan majd be a' világba, és így még attyánál is szerencsétlenebb lessz. A' sok gondolkodás utánn csak abban az eggyben tudott megállapodni, hogy a' gyermeknek a' vele született szabadságot egészen meghaggya. Soha se tanúlhassa ő meg, úgymond, mit tesz parancsolni, és mit engedelmeskedni? A' szabadsághoz való hajlandósága megútáltattya majd vele az embereket, kik váltólag már uralkodnak, már szolgáskodnak. Kénytelen lessz, magányosan élni, hogy szabad lehessen. A' szabadságnak e' szeretete még ama' bilincseket is szét fogja törni, mellyeket szívének az asszonyi furcsaság koholand. Szerelmet fog keresni, és szerelmet nem találván, vissza repűl a' magányosságba, hol e' veszedelmes indúlatot hiúságnak ösmervén, únalommal és undorodással fog alacsony csalárdságaira visszatekínteni. Egyenes és józan legyen az esze! Neked fogadom, Istenem! felemeltt kezeimmel, hogy csak tiszta igazságra tanítom. Semmi előítélet, semmi babona meg ne homályosítsa elméjét. Így azutánn az embereknek ezerféle nevetséges vélekedései minden bizonnyal visszavezetik őtet e' völgybe, hol szabadon gondolkodhat mindenről, a' mit megfoghat. Ezt mondván, a' ház' ajtajának felébe azonnal felírta nagy betűkkel e' két szót: *Igazság* és *Szabadság*, hogy soha el ne felejtse azt a' nagy czélt, mellyet magában a' kis Grófnak nevelésére nézve feltett.

Az öreg Kaczajfalvinak valaha magyar ugyan, de csupán csak tudós nevelője volt, kitűl felette sok és messze terjedő tudománybéli kincseket gyűjtött, mellyeknek számát, azóta hogy magányosságban élt, nagyon megszaporította. Szeretett ő amaz emberek' módgyára,[108] kikben a' tudósság a' bölcsességet elfojtya, elmefuttatásival az igaz világból a' felhők közzé repűlni, és ott magának egészen új világot alkotni. Ezt cselekedte ő fiának nevelésére nézve is, mellynek módgyárúl nagy enthuziazmussal agyaskodott. Fejét mindazáltal ezen indúlatos gondoskodás soha még eddig olly nagyon meg nem zavarta, mint most, mikor magával az iránt tusakodott, mivel kellene fiának oktatását tulajdonképen kezdeni? Még a' tudományokban is talált ő ezen alkalmatossággal előítéleteket, tévelygéseket, hipoteziseket, sőt még tárgyatlan vélekedéseket is. Százféle könyveket olvasván, szemébe tünt most neki mindenütt, a' mit eddig észre nem vett, hogy a' tudományok, mellyekben eddig maga is olly annyira büszkélkedett, véghetetlenűl szoros szövetségben állanak a' külömbféle nemzeteknek szokásaival és vélekedéseivel, és hogy következendőképen fiának az olvasás a' természetes nevelésre nézve semmi hasznot sem hozhat, sőt hogy eggy könyvet sem talál, mellyet e' nevelésbéli ügyekezetének veszedelme nélkűl kezébe adhatna. Próbálgatta ő egynehányszor ezen akadályoknak elmellőzését, és csak könyv nélkűl mutogatott a' gyermeknek valami keveset a' tudományokbúl. De a' ki Grófnak kérdései azonnal meggyőzték őtet az iránt, hogy az eggyügyű természet, a' minőnek ő azt magában képzelte, nem igen képes sok tudományt elviselni.

Eltökéllette végtére magában, hogy azokot a' tudománybéli dolgokot mind elmellőzi, mellyeknek valóságát meg nem lehet egyenesen az érzékenységeknek tapasztalásából mutat-

[108] ***mo**dgyára,* [Emendálva.]

ni. A' Mathézist, a' Természetnek históriáját, a' Mechanikát, és az experimentális Fizikát kezdette tehát vele gyakorolni, mellyek a' gyermeknek egész elméjét elfoglalván, eszének élességet, egyenességet, és természetességet adtak, szívének pedig az igazsághoz olly határatlan szeretetet, hogy még az attya is kénytelen volt a' tanúlásban serénykedni, hogy külömbféle kérdéseire sükeresen megfelelhessen.

A' kézi munka vette el még most is a' napnak legnagyobb részét. Az öreg Gróf vele már esztergályozott, már gyalolt, már ácsolt, már kőfalat rakott, 's végtére tízféle mesterembert fogadott fel, hogy fiát a' völgyben kézi munkákkal mulassák. Az öreg Úr mindenkor jelen volt, hogy az ártalmas beszéllgetéseket meggátolhassa, és a' mesteremberekneк erős parancsolatot adott előre, hogy a' gyermeknek vélekedéseit meg ne tántorítsák. A gyermeket ezen embereknek a' völgyben való megjelenése egyenesen ama' kérdésekre vezette ugyan: hogy honnan jönnek? és hová mennek? de gyermekes tudatlanságát könnyű volt az öregnek illy feleletekkel megelégíteni: Ők is ollyan völgyekben laknak, fiam! mint mink. Szűkölködvén sok ollyas nélkűl, a' mi nekünk van, látod, hogy ők minket építeni, 's külömbféle szerszámokot és házi eszközököt csinálni tanítanak; mink pedig ezért nekik virágokot adunk és ifiú fákot, mellyek nélkűl ők szűkölködnek, 's mellyekkel völgyeiket ők is be akarják ültetni.

Az efféle foglalatosságok a' kis Grófnak testi tehetségeit kétség kivűl nagy tökélletességre vitték, és az öregnek szinte dobogott a' szíve örömében, mikor a' tizenkét esztendős gyermeket szép karcsú testével, és bátor, derűltt, de mindazonáltal még is illendő tekíntettel maga előtt állani, vagy a' kertben sétálni látta.

HARMADIK SZAKASZ.

A' természetes nevelést maga a' természet megjátsza.

Régi hibának tartom én azt a' tudós nyelvekben, hogy a' mesterséget a' természetesnek általellenébe helyeztetik. Hisz az emberi természetnek fő tulajdonsága az, hogy mesterségeket űzzön, 's ez által sorsát megtökélletesebbítse. Az ollyan embert tehát, a' ki minden mesterség nélkűl a' vad magányosságban él, inkább fél embernek kell tartanunk, hogysem természetesnek. A' természet arra ösztönözvén bennünköt, hogy eszünkkel mindennémű boldogságunknak gyarapítására és előmozdítására éllyünk, annál természetesebbnek kell az embert neveznünk, mennél tökélletesebb. Meg fogjuk azonnal a' kis Grófban látni, mikép vezeti őtet maga a' természet arra, hogy vad állathoz illő magányosságából józan eszének segedelmével kiüssön, és emberhez illő jobb sorsra törekedgyen.

Megtanította őtet az öreg Gróf a' musikára is, mellyben olly szép előmenetelt tett, hogy a' fekvő sípot mesterűl fújta. De minekutánna ebben a' mesterségben sem talált tanúlni való új dolgokot, végtére olly kérdéseket tett, mellyek attyát megrezzentették. Egyszer, ammint Istóknak az öreg Gróf valamit parancsolt, és amaz elment, hogy a' parancsolatot tellyesítse, betolván a' kis Gróf a' földbe az ásót, melly szinte kezében volt, hallod-e, úgymond attyának, nekem eggy kérdésem van! Mikor te Istóknak azt mondod: hozd ide az öntöző edényt, Istók megcselekszi. De azt soha nem hallom, hogy Istók teneked mondaná: hozd ide az öntöző edényt, és ammint én tégedet ösmerlek, te meg sem cselekednéd, ha mondaná is. Mond meg nekem, Atyácskám! honnan van ez?

Az öreg Gróf nem tudott hamarjában mit felelni. De végtére csak arra fakadt még is: Ha Istók nekem mondaná, én is megcselekedném.

Úgye? mondá erre a' gyermek. De Istóknak csak többet kell még is cselekedni, mint nekünk. Némellykor, mikor a' nap süt, mink az ernyek alá megyünk az árnyékba, és nyugszunk, Istók pedig dolgozik. Láttam én sokszor, hogy ő is örömest elment volna nyugodni, de rád tekíntvén, csak megmaradt még is a' munkánál. Pedig ő nem olly erős, mint te vagy. Ha én Istóknak volnék, gunnyómban maradnék, és saját kertemben dolgoznék, a' tiédet pedig rád hagynám. Mond meg nekem, miért nem cselekszi ő ezt?

A' Gróf elmosolyogta magát. Hallod-e Laczi! Istók tud ásni, plántálni, vetni, de fákot ótani nem tud. Nem tudgya, mikor kell plántálni, és a' magot nem ösmeri. Mind ezekre én tanítom; ő pedig nekem ezért dolgozik. Ha nekem dolgozni nem akar, én őtet semmire sem tanítom, és akkor azutánn felkopik az álla.

Azért tehát, mivel te többet tudsz, mint Istók? mondá a' gyermek. Így hát, mivel én is nem sokára tudok már ótani, és a' magokot ösmerem, Istók nekem is kénytelen lessz dolgozni?

Ha okosabb leszel, igen is!

Azutánn pedig, ha egyszer annyit tudok, a' mennyit te, neked sem dolgozok többé?[109]

Az öreg Gróf nem tudta, igennel felellyen-e erre, vagy nemmel?

De még eggyet akarok tőled kérdezni! Te engem' megtanítasz arra, a' mit tudsz. Hát tégedet ezekre ki tanított?

Az atyám.

Tehát te is kicsiny voltál, mint én?

Kétség kivűl! – Hallod-e, a' tengeri nyúlak megrongálták amott virágos ágyaidot.

Úgy-e? A' virágoknak az nem sokat árt. Vallyon melly kicsiny voltam én elejénte?

Illy parányi.

És honnan jöttem ide, édes Atyácskám? Már ez nekem sokszor eszembe jutott. Hiszen csak kellett valahonnan kinőnöm, mint a' palántákot is a' földből látom kiserdűlni. Ezt mond meg most nekem.

Ezt én nem tudom, felelé az öreg Gróf komor tekíntettel.

Kár! – De azt legalább tudod még, hol láttál meg engemet legelőször?

Arra, hogy ezt neked elbeszéllhessem, sok üdő kívántatik.

A' gyermek messze elhagyítván ásóját, van üdőnk, mondá, elegendő, 's ezzel letelepedett az attya' lábaihoz, hogy beszédgyét annyival figyelmetesebben hallgathassa.

Másszor, fiam! másszor, mondá az öreg Gróf, 's felkelvén, elsompolygott. Mély gondolkodásba merűltt azutánn az iránt, micsoda jó útonn módonn felelhetne meg a' gyermeknek efféle kérdéseire, a' nélkűl hogy eszének vagy szívének ártson. Érzette ő hogy a' gyermeknek ösméreteiben rések vannak, mellyeket oktatás által kell helyre hoznia, ha azt nem akarja, hogy azokot maga a' gyermek veszedelmes képzések által kipótollya. Eltökéllette tehát magában, hogy ezen oktatást olly kímélléssel, a' minővel csak lehet, lassankint elkezdi. Egynehány nap múlva azt beszéllette a' gyermeknek, hogy az egész föld teli van olly völgyekkel, mint az övék; de elhallgatta ezen alkalmatossággal mind azokot, a' mik a' gyermeknek, bár ha csak messzéről is, értésére adhatták volna az embereknek és a' polgári rendeknek külömbségét. Mindenik völgybe eggy pár házacskát helyeztetett, ollyant, mint az övék, mellyeknek lakossait mind jó és dolgos embereknek tette, ismét elhallgatván mind amaz ügyekezeteket, mellyekkel az ész és a' serénység a' természetet megszépítette. Az embernek eredetéről végtére eggy szép mesét mondott, melly a' gyermek' képzésének legkisebbet sem árthatott; az oktatásnak terjedtebb folytatását pedig eggyáltallyában később üdőkre halasztotta.

[109] *többe?* [Emendálva.]

Gondollyunk magunknak eggy született vakot, kinek a' jótévő Istenség eggyszerre megadgya szeme' világát. Amaz álmélkodás, mellyel ő a' körűlötte lévő dolgokot csudálná, hasonló volna a' kis Grófnak álmélkodásához. Ezer kérdést tett eggy húzomban ezen emberekről, mindenik kérdését azzal az óhajtással fejezvén be: bár csak ezeket a' szép völgyeket, és a' bennek lakó embereket maga megláthatná. Szemei szüntelen' azokonn a' magos bérczekenn jártak, mellyek a' völgyet bekerítették. Munkájától megszünvén, virágjai hervadoztak, 's legkedvesebb viola-ágyait a' szapora gyom egészen ellepte. A' víztartó mellett ülvén, ébren álmodozott, 's már eggyik már másik kezére támasztotta fejét. A' kérdések, mellyeket attyának tett, valahányszor meglátta, elegendőképen elárúlták, micsoda gondolatokban foglalatoskodik. A' völgyet elvégre úgy nézte, mint fogházát. Fél napokot töltött a' kertnek rostély ajtajánál, kinézvén a' sűrű gallyasokra, mellyekkel a' hozzá vezető út be volt kerítve, 's mellyek neki sokkal zöldebbeknek, illatozóbbaknak és kellemetesebbeknek látszottak lenni a' kertnek legszebb gallyasainál. Neki ment elvégre, 's átmászott rajta; de félénkebb volt még is, hogysem a' völgytűl messzebb mert volna menni. Visszatért tehát, és csak tekínteteivel hatott ki messzebb a' völgyből ama' helyekre, mellyeket messzünnen látott. Az ajtótúl nem örömes távozott. Kívánságainak csak eggyike sem mulatott már a' völgynek szűk korláti között; mind kitörtek belőlle, és csak képzeltt szomszédságaiban andalogtak. A' többi embereknek gunnyóiban találta fel gondolattyával azt a' boldogságot, mellyet neki az attya saját hajlékában hasztalan' igért. Ama' rajzolatok, mellyeket neki a' szomszéd völgyekről az öreg Gróf szóval csinált, az ő képzésében sokkal ragyogóbbak voltak. Rósaszínű fényben úszott mindenkike, 's gunnyóik teli voltak gyönyörű élettel és édes örömmel. Buzgó szívvel és könyező szemmel kívánkozott ki az emberek közé. Saskesely tekíntetekkel nézegette a' magos hegyeket, mellyek a' völgyet bekerítették, 's naponkint fellyebb és fellyebb mászott oldalaikonn, a' nélkűl hogy teteikre fel mert volna menni.

Ezenközben csengetett egyszer valaki a' kert' ajtajánn. Kimondhatatlan örömmel repűlt a' kis Gróf a' rostély ajtó felé, fenn szóval kiáltván ama' szavakot: Csenget valaki! Az öreg Gróf kinyitván az ajtót, két jobbágyot talált előtte, kik vele szóllani akartak. A' kis Gróf melléjek kullogott, 's nagy figyelmetességgel hallgatta[110] szavaikot. Az öreg Úr megigérte nekik, hogy maga elmegy velek; a' mi legottan meg is történt, mihelyt felkészűlt, és fiának, valamint Istóknak is, megparancsolta, hogy a' házra szorgalmatosan vigyázzanak. Allig ment el, hogy a' kis Grófban ellenállhatatlanúl fellobbant ama' gondolat, hogy a' hegynek legmagosabb tetjére felmásszon. Felrepűlt tehát oda, a' hol a' fák legsűrűebben állottak. Ezek közűl eggy kopárságrúl nagy gyönyörűséggel nézett le a' völgyre, melly kies rajzolat gyanánt látszott alatta feküdni. Végre felért a' hegy' tetjére amaz áthathatatlan eleven sövényhez, mellyel az öreg Gróf a' völgyet bekerteltette. E' mellett menvén, eggy résre akadt, és ezenn magát hevesen áttörte. Nem érzette ő a' szúrásokot, mellyekkel a' tövisek orczáját és kezeit felszaggatták. Tovább hatott bátran, meredtt tekínteteit szüntelen az előtte álló tárgyakra szögezvén. A' csemeték végre megritkúlván előtte, még eggy halomra kellett felmennie, honnan telhetetlen szemei eggy átláthatatlan térségbe merűltek, melly lábai alatt külömbféle kellemetes és eddig nem látott tárgyakkal díszeskedett. Azt gondolta örömében hogy le kell neki ugrani e' gyönyörűségeknek tengerébe. Szökdösött, sítt, tapsolt, kurjongatott, mintha megbódúlt volna.

Még eddig tekíntetei a' tárgyakot egymástúl meg nem külömböztették. Gyönyörű zavar gyanánt úsztak szemei előtt a' vegyűltt szépségek. Csak lassanlassan kezdette a' tárgyakot eggyenkint visgalni. Amott emberek foglalatoskodtak valamiben a' mezőnn. Örömbe merűltt

[110] ***hállgatta*** [Az ékezet emendálva.]

szívének sebes dobogásával nézte őköt. Itt meg szénával rakott négy lovú szekér kezdett szemei előtt mozogni. Ezek lovak! mondá fenn szóval; óh! minden bizonnyal lovak. Amott meg sok házat látott eggyütt és közöttök tornyot. Kinyújtván kezét, eggyik újjával a' falura mutatott mosolyogva, 's azt mondá: áh! ot az emberek laknak! Melly nagy az ő völgyök! Melly szépek és magosak a' házaik! Az attyának a' faluja volt, mellyet látott. Majd azutánn megsajdított eggy folyóvizet, melly a' napnak súgáriban a' térségenn keresztűl hempelygett. Mosolyogva nézett rá sokáig, megmeg rázván fejét; de ki nem tudta tanúlni, mi legyen az, a' mi olly szépen ragyog? Így visgálta ő meg eggyenkint a' térségnek minden tárgyait, nagy örömmel tapsolván mindenkikének. Vagy kétszer felemelte volt már lábait azzal a' szándékkal, hogy ebbe az ösmeretlen nagy völgybe lerepűl; de az attyától való tartás, és eggy bizonyos félelem, mellynek okát maga sem tudta, csak visszavonta őtet még is e' szándéktúl.

Eggy tompa hang, mellyet nem messze magától véletlenűl meghallott, figyelmetessé tette őtet ama' tájékra, a' honnan érkezett. A' kolompok' hangja volt, mellytűl megrezzent. Lebukott tehát eggy bokor megé, és szemeit a' gyanús tájékra meresztette. Tehenek voltak, mellyek a' hegynek tetejénn legelgettek. Elejénte megijedt tőlök, és ammint feléje jöttek, hátra kezdette magát vonni. De minekutánna szinte merevedve megvisgálta volna termeteiket, megösmerte ama' rajzolatokbúl, mellyeket az öreg Gróf tanúlásnak okáért elejébe terjesztett. A' tehenek utánn a' pásztor érkezett. Az embernek tekíntete rettentőbb volt neki az állatokénál. Szaladni kezdett. Álly meg te! kiáltya vala utánna a' pásztor. Ő pedig még gyorsabban futott. Szerencséjére feltalálta a' tövissövényt, átütött rajta, és a' tövisek újra megszaggatták orczáját és kezeit. A' napnak nyugtával leért a' völgybe, 's egyenesen Istóknak karjai közé vetette magát, hangos szóval mondván: Áh! mit nem láttam én, Istók! mit nem láttam én mindent!

Istók azalatt kimondhatatlanúl kínlódott. Sokáig kereste a' gyermeket, és fel nem találhatta; még végre véletlenűl felemelvén szemeit, a' hegynek tetejénn megsajdította. Eleget kiáltott neki, ammint csak kiálthatott; de sokkal távúlabb volt tőlle, hogysem csak szavával is elérhette volna. Áh! mit mond majd az öreg Úr, ha itt nem találllya? Így sóhajtozott magában minduntalan' az öreg ember. Végre még a' hegyre is fel akart mászni, hogy a' szökevényt haza vezesse; de allig ment egynehány lépést felfelé, azonnal átlátta, hogy ezerszer kitöri a' nyakát, minekelőtte a' bérczre feljut. Melly nagynak kellett tehát örömének lenni, mikor a' kis Grófot ismét mellyéhez szoríthatta, vizsgasága miatt ápolgató fenyegetésekkel megdorgálhatta, 's kiváltkép, hogy neki elég korán megparancsolhatta, hogy attyának e' veszedelmes ügyekezetrűl eggy szót se szóllyon.

De miért ne szóllyak? kérdezé a' kis Gróf álmélkodással.

Azt én legjobban tudom, mondá viszontag Istók.

Attyának elérkezése utánn fél óráig hallgatott az ifiú Gróf, de tovább lehetetlen volt magát tartóztatnia. Atyám, úgymond, én lovakot láttam.

Hol? kérdezé az öreg Kaczajfalvi álmélkodással, ammint az Ifiúnak tüzes szemeit észre vette.

Istók nem akarja, hogy ezt neked megmondgyam.

Erre a' gondos atya egynehány kérdéssel kivette fiából az egész titkot, azutánn pedig gondolatokba merűlt. Az emberek utánn való esdeklés természetes volna benne, mondá magában, megrázván fejét, és a' port az asztalrúl letörűlvén. Fiának ügyekezetére tehát sem jót, sem rosszat nem mondott. Más nap estve felé két eleven vérű, és szép ló legelt a' völgyben a' kert' ajtaja előtt. Az ifiú Gróf öszvecsapta álmélkodásában kezeit, ammint a' lovakot meglátta, 's örömében felkiáltván: lovak! lovak! úgymond, karjánál fogva oda rángatta az attyát. Ennek parancsolattyára megfogták az őrök a' lovakot, 's eggyikére az öreg Gróf ülvén, a' másikára

pedig az ifiú, eggyütt lovagoltak eggy darabig a' völgynek síkabb részeinn. Ezen új foglalatosság kiverte eggykét holnapra az ifiú Grófnak fejéből a' hegyekenn túl fekvő nagy völgyet. De azutánn meghűlvén vére a' lovagláshoz, kívánsággal tellyes tekíntetei megmeg csak a' hegyeknek tetejénn mulatoztak.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A' természetesen neveltt Ifiú kitör a' nagy világba.

Az öreg Gróf kezére támasztván fejét, gondolkodni kezdett, mi móddal lehetne fiát legkönnyebben arra birni, hogy a' völgyben önnkint megmaradgyon? Tusakodásának egész foganattya csak az volt, hogy elkerűlhetetlenűl szükségesnek ösmerte, hogy fiának erre tellyes szabadságot engedgyen. Az öreg Istók gondolatokban látván ülni a' Grófot, megkérdezte mély elmélkedésének okát, mellyet előlle a' gondos atya el sem titkolt. Most őtet, így szóllott azutánn hozzá Istók, csak a' vizsgaság készteti ezekre; de mikép lessz majd akkor a' dolog, ha más egyéb is elkezdi késztetni?

És ez mi volna? kérdezé a' Gróf.

Az ifiú már most tizenöt esztendős, mondá viszontag Istók, és így, azt tartom, a' vére is lassankint felhevűl. Ő most engemet, ha magamot kaphat, külömbféle dolgokrúl felette buzgón kérdezget.

És te mit felelsz neki?

Ugyanaz a' bökkenője, hogy nem tudok neki mit felelni. Az ember csak nem arravaló, hogy magányosságban éllyen.

Az igaz! mondá a' Gróf, megdörgölvén homlokát. Behívatta azutánn az Ifiút, 's azt beszéllette neki, hogy vannak a' világonn ama' sok jó emberek között, kik az övékhez hasonló völgyekben laknak, ollyanok is, kik, noha egyébaránt okosan beszéllenek, olly esztelenek még is, hogy magok sem tudgyák, mit akarnak? 's kikrűl azt lehet mondani, hogy szíveik eszekkel, cselekedeteik itéletekkel szüntelen' ellenkeznek. Némellyek közűllök megfodrosíttyák hajokot és liszttel behintik; némellyek egészen elvágják, csak tarajt hagyván belőlle fejek' tetejénn. Némellyek szakállaikot egészen leberetvállyák; mások pedig zsineget hagynak belőlle füleiktűl fogva állaikig, vagy szájok körűl szőrkoszorút. Vannak, kik magos kőházakban lakván, egész életekben semmit sem tesznek egyebet, hanem csak élnek. Mások éjjel nappal csak azonn vannak, hogy másoknak keresménnyeit álnokság által vagy erőszakosan magokévá tehessék. Az ifiú Gróf majd meghalt nevettében, hogy az emberek olly esztelenek lehetnek, a' minőnek őköt az attya rajzolta.

Ebből a' magányosságból ki fogsz menni, Fiam! így fejezte be beszédgyét az öreg Kaczajfalvi, de most még nem. Szívednek előbb erőre kell jutni, hogy az álnok tekíntet el ne csábíthassa; eszednek jól meg kell érni, hogy az emberek' bolondságainak és gonoszságainak ellent állhasson. Az ifiú Gróf azt gondolta magában, hogy arra valóban kevés ész kell, hogy az ember a' bolondot bolondnak ösmerje, 's mikor e' beszéllgetés utánn az attya őtet mellyéhez szorította és megcsókolta, ő viszontag az attyát arra kérte, hogy próba gyanánt vezesse el most legalább egyszer az emberek közé. Ezt az attya megigérte, és az Ifiú éjjel nappal mind csak az emberekrűl és bolondságaikrúl álmodozott.

Az öreg Gróf valóban eltökéllette volt magában, hogy fiát a' világgal lassankint és olly vigyázva, ammint az Ifiúnak természetes érzeménnyei megkívánnyák, megösmerkedteti, és hogy végtére az emberek közé egészen kivezeti. Ámde hogy erre a' szükséges készűleteket

megtehesse, kénytelen volt, a' völgytűl egynehány napra búcsút venni. Allig ment el a' faluba, hogy Istók az ifiú Grófot szemmel tartván, úgy követte mindenfelé, mintha árnyéka volt volna. Látván az Ifiú, hogy minden lépését nyughatatlan tekíntettel visgállya, észre vette, hogy az öreg ember attúl fél, ne hogy ismét olly ügyekezetre vetemedgyen, a' minő a' minapi volt. Ezt tehát fel is tette magában, 's mivel Istóktúl semmiképp meg nem szabadúlhatott, a' völgynek eggyik szélétűl a' másikához olly sebesen kezdett idestova szaladozni, hogy a' szegény szolga kénytelen volt, az Ifiút szabad kénnyére hagyni. Az öreg Gróf nyilván meghagyta neki, hogy meg ne éreztesse vele, hogy valamiben gátolni akarja.

Szabadságban látván magát az ifiú Gróf, gomolyogva rohantak gondolati amaz édes ügyekezetre, hogy a' hegy' tetejére ismét felrepűllyön. Felmászván a' bokrok között, megint feljutott a' magosra, de a' völgynek másik részénn. Mosolyogva nézte ő Istókot, hogy a' völgyből mind csak az általellenben lévő hegyre tekíntgetett, hasztalan' keresvén szemeivel az ifiú szökevényt ama' bérczekenn, mellyekre a' minap feltörekedett volt. Átütvén végtére a' tövises sövényenn, feljutott ugyan a' hegy' tetejére, de semmit sem láthatott, mivel az egész környék felette sűrű erdőből állott. A' hegy' tetejénn idestova járt eggy darabig, de nyílást sehol sem találhatott. Szemeit a' sűrű erdő mindenütt meggátolván, hogy az ösmeretlen völgybe le ne láthassanak, le osontott eggy keveset félénk lépésekkel a' völgy felé, 's vissza tekíntgetett üdőnkint a' hegyre, hogy úttyát ismét meglelhesse.

Egynehány legelő nyájakonn kivűl semmi egyébre nem akadt. Az erdő' széléhez jutván, egyszerre eggy kies térséget látott maga előtt feküdni, melly falukkal teli volt. A' térség' elejénn közel a' hegyhez, mellyről lejött, Rósafi Pál Viczispány Úrnak faluja és gyönyörű kastéllya tünt szemébe. Lassú lépésekkel közelített ő ehhez a' kis bokrok között, mellyek az erdő' szélénn voltak. Egyszerre vizsga tekíntettel megállott, mert maga előtt eggy széles és mély vizet látott, melly az erdő és a' falu között folyt. Mindgyárt a' vízenn túl kezdődött virágos ágyakkal a' kert, mellyek között imitt amott kőképek állottak. Szeme legelőször is a' kertnek jobbik részénn repűlt keresztűl, mivel közel a' kastélyhoz embereket látott, kik benne sétálgattak. Meredve függtek ezekenn tekíntetei. Örömest közelített volna hozzájok, ha a' nélkűl, hogy észre vegyék, megtörténhetett volna. E' gondolattal tusakodván, megsajdított a' kertnek széle körűl eggy bokros helyet, mellybe magát elrejthesse, 's fejével eggyet hunyorítván, onnan könnyen visszaszaladhatsz, úgymond magában. Erre mosolyogva neki szalad a' folyónak, 's eggy nagy szökéssel bele ugrik. Mikor éppen a' levegőben volt, hasító kiáltás tünt fülébe. Kiütvén tehát fejét a' habok alól, gondosan átnézte a' vidéket, mellyből a' szózat érkezett; de semmit sem látván, a' mi őtet a' visszatérésre birhatta volna, átúszott a' másik partra, felment vigyázó lépésekkel a' kertbe, 's felkereste tekínteteivel a' bokros helyet, mellybe magát elrejthesse.

Bal felé indúlván, egyszerre megijedt, és szinte megmeredvén, megállapodott; mert három lépésnyire eggy emberi termet állott előtte, melly hasonlóképen megijedt volt. Ruházattyából asszonyi személynek ösmervén, félelme azonnal elenyészett. Az örűlő vizsgaság volt, melly szívét helyette elfogta. Meredtt tekíntettel visgálván termetét, meg nem nyerhette magától, hogy örömében ne mosolyogjon, valahányszor szeme közé nézett. Átjárta szemével már ábrázattyát, már nyakát, már kezeit. Öltözetéből nem tudott mit csinálni. Az öreg Grófnak gúnyoló rajzolásai jutottak eszébe. Fejénn a' bandzsal kalap felette nagy és bokrétás volt, dereka nagyon rövid, szoknyájának hátúlsó része olly hosszú, hogy a' földet söpörte. Mosolyogva visgálgatván[111] mind ezeket eggy darabig, eggyet hunyorított végtére fejével, 's azt mondta magában: az Atyám igazat mondott!

[111] *visgálgatv**a**n* [Emendálva.]

Ki vagy te, vakmerő? kérdezé elvégre az asszonyi termet szelíd, kellemetes és hízelkedő szózattal.

Erre az Ifiúnak szeme felderűlt; de feleletével késett, mivel a' kellemetes szózatnak folytatását várta. Fájt neki, hogy elnémúlt. Én, úgymond, Laczi vagyok.

A' leányzó elnevette magát. Laczi? De tulajdonképen mi vagy?

Most meg a' legény nevette el magát. Én, úgymond, legény vagyok.

A' leányzó elhallgatott eggy szempillantásig, és a' csöpögő ifiút visgálgatni kezdte. Ruhája eggyügyű volt ugyan, de még sem volt parasztos, ammint messzérűl vélte; beszédgye pedig még ennél is kevesebbet hasonlított a' parasztokéhoz. Szóejtése hibátlan és tiszta, szózattya pedig szép hangú volt.

De hát te vallyon ki vagy? kérdezé már most az Ifiú.

A' leányzó nem felelt, mivel nézésébe merűlt volt.

Ki vagy? mondom, kérdezé újjra az Ifiú, 's eggy nagy lépéssel közelebb ment hozzá.

A' leány két lépésnyire hátra vonván magát, mit akarsz te itt? mit keresel e' kertben? mondá viszontag eggy kevés félénkséggel.

Amott azt akarom megnézni, felelé az Ifiú, 's oda mutatott barátságos tekíntettel a' házra, a' kőképekre és a' sétáló emberekre.

A' leányzó erre fejét eggy keveset megrázván, honnan jöttél ide? úgymond.[112]

Amonnan a' völgyből! De mond meg már egyszer, hogy hínak? Már harmadszor kérdezem.

Én Rósafi Pál Viczispánynak a' leánya vagyok, a' kihez e' falu tartozik.

Hát neved nincsen?

Engem' Manczinak neveznek, mondá mosolyogva a' Kisasszony.

Manczi! jó Manczi! ne tedd magadot, kérlek, olly bolondnak, mondá az Ifiú, bosszonkodó tekíntettel mutatván bokrétás kalapjára.

A' szegény Kisasszony nem tudta, mit gondollyon? 's azonn ügyekezett, hogy a' kastélyhoz közelebb juthasson. Ha ezeket a' dolgokot, úgymond, meg akarod nézni, jer velem, megmutatom.

Szívesen, mondá az Ifiú, 's ammint a' Kisasszony mellett ment, oldalaslag szüntelen' rá nézett és mosolygott. Hallod-e Manczi! így szóllította meg végtére, mond meg te nekem, ha igazán asszonyi személy vagy-e?

Az vagyok.

Leány?

Az.

Hány esztendős vagy már?

Tizenhat, felelé Manczi reméllő tekíntettel.

Hát ez a' tarka lepedő minek takarja be ezt a' szép fejér ruhádot? ' ezt mondván, megfogta szélét ama' képtelen' nagy kezkenőnek, melly hátúl majd földig ért.

A' Kisasszony elpirúlt, 's féltében sietni kezdett.

Ne szaladgy olly nagyon, Manczi! Hallod-e! mutasd meg nekem egyszer a' lábadot.

Boldog Isten! sohajtá csendesen Manczi, garádicsonkint nevekedvén félelme. Laczi pedig megkapta ruháját, és eggy keveset félre vonta, hogy lábát megláthassa. Ammint az atyám mondgya! Hegyes papucs, bocskorszijjal felkötve. Kár, hogy te is viseled.

Manczi úgy sietett, hogy majd lélekzetéből is kifogyott.

---

[112] ***u**gymond.* [Emendálva.]

De minek szaladsz olly nagyon, Lyánka! Mennyünk lassabban, 's ezt mondván, megfogta kezét és tartóztatta. Manczi elkiáltotta magát. Mi bajod, hogy úgy kiáltasz? kérdezé az Ifiú, 's megrezzenvén eleresztette a' kezét. A' leány olly sebesen szaladt, mint a' megijedtt őzecske; ő pedig utánna sietvén, szüntelen' arra kérte, hogy ne szaladgyon. Manczi végtére háromszor pihegvén ezen ígéket: Hála Istennek! beomlott eggy-rundélába, a' hol felette sok Urak és Asszonyságok ültek.

Most már a' sor az Ifiúnn volt, hogy megijedgyen. Átrepűlvén tekíntetével környöskörűl az egész társaságonn, a' kerek épűletnek küszöbénn megállott. Manczi' orczájából és ama' tekínteteiből, mellyeket az ifiú Grófra vetett, kiki láthatta, hogy ettűl ijedt meg. Kérdezték ugyan, mi baja? de lélekzete nem volt még annyi, hogy felelhetett volna. Csak az újjával mutatott az Ifiúra, ki szemeit azonban eggy pár gyermekre függesztette, kik a' rundéla' közepénn játszottanak. Nagyon barátságosan mosolygott reájok. Ezek gyermekek? kérdezé végtére, újjával reájok mutatván. Vizsga tekíntettel néztek reá mindnyájan. Majd azutánn szemeit megmeg Manczira vetette, ki eggy ifiú embernek karjára akaszkodott volt, 's minekutánna rá mosolygott volna, ismét a' gyermekekre nézett.

Most már Manczi képes lett elbeszélleni, a' mi vele történt. Ez a' legény, úgymond, a' víznek túlsó partyánn állván, különösen mosolygott magában, 's egyszerre a' vízbe ugrott. Én magamot elkiáltottam. Azutánn megállott előttem, 's külömbféle bolondságokrúl kérdezősködött. Azt tartom, hogy – – Itt újjaival saját homlokára mutatván, értésére adta a' társaságnak, hogy az Ifiút esztelennek tartya. Kiki közűlök Laczira fordította szemeit, az Asszonyságok pedig elvonódtak félénken egész' a' rundélának túlsó ajtajáig.

Hallod-e, ki vagy te? kérdezé eggy ifiú legény, eggy pár lépéssel közelebb menvén Laczihoz. Ez pedig rá vetvén szemeit, átvisgálta nyírtt fejét és arany zsinóros ruháját, és nem felelt.

Kicsoda vagy te? Öcsém! kérdezé tőlle Rósafi Pál, a' Viczispány.

Én Laczi vagyok, mondá az Ifiú viszontag, és szemeit egyszersmind Manczira fordította.

'S hát itt mit keresel?

Nézni jöttem. – Ezek gyermekek? kérdezé újra, 's leült a' földre a' fiú gyermek elejébe, ki reá hasonlóképen figyelmetes lett. Allighogy ezt mosolyogva apolni kezdette, oda jött hozzá a' kis leányka is, kit ölébe vett. Már az eggyikre nézvén, már a' másikra, könybe[113] borúltak szemei örömében.

Szereted a' gyermekeket? kérdezé eggy ifiú Úr, gúnyoló tekíntettel közelítvén hozzá.

Okosabbak náladnál, mondá viszontag Laczi, reá tekíntvén a' földrűl.

És te ezt honnan tudod?

Nézd csak meg a' ruhádot, 's ezeknek a' ruháit; nyírtt fejedet, 's ezeknek a' haját. A' gyermekeknek el nem volt vágva a' hajok.

Kár ezért az ifiú emberért, suttogták egymásnak egynehány Asszonyságok. Termete nem rút.

Megsajdítván ismét Manczit, felkelt, és hozzá ment. A' Kisasszony hátra lépett előlle. Manczi! mi rosszat cselekedtem én neked? kérdezé tőlle érzékeny szózattal. Úgy szeretlek, hidd el, mint az édes atyámot.

Erre a' társaságnak tekíntetei felderűltek. Némellyek még nevetésre is fakadtak. Kit szeretsz még mást közűlünk, kérdezé tőlle eggyvalaki.

Szelíd mosolygással a' gyermekekre mutatván, ezeket! úgymond. Szeretném, ha az enyímek volnának, és ha Manczi volna az annyok.

---

[113] *könyűbe* [Emendálva.]

Manczi elpirúlt, és az egész társaság kaczagásra fakadt.

Manczi tehát neked tetszik?

Manczi nekem tetszik. Csak azt nem szeretem benne, hogy kopasz. Levette tudni illik a' Kisasszony a' fejéről a' kalapot, mihelyt a' rundélába beért. Mond meg nekem, kedves Manczim! így folytatta beszédgyét az Ifiú, miért nem hagytad lefüggni szép vállaidra hajfürtyeidet, mint én? És ebben a' hosszú farkú ruhában hogy tudsz járni?

Manczi elpirúlt és hallgatott.

Most már az Ifiúnn kiki csudálkozni kezdett. Vallyon ki lehet? kérdezé kiki a' mellette állótúl.

Ehetnél-e? Laczi! mondá neki az eggyik ifiú legény, és megkínálta eggy tányér biskótával.

Szomjan is vagyok, felelé Laczi, és így jobb, ha gyümölcsöt eszek, mint kenyeret.

Gyümölcsünk nincsen.

Hisz amott tele vannak vele a' fák. Ezt mondván, madár gyanánt felrepűlt eggy fára, 's legkarcsúbb ágairúl körtvét szedett. Megtömvén vele zsebeit, olly sebesen mászott le róla, mint reá fel, 's a' legszebb körtvékkel megkínálta Manczit; azutánn mindenik gyermeknek adott eggyet, 's a' többit magának tartotta. Manczi mosolyogva vette el tőlle az ajándékot, és elpirúlt.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Gróf Kaczajfalvi László a' nagy világnak társaságában.

Allig ette meg az ifiú Gróf az első körtvét, hogy a' Kisasszonyt igéretére megemlékeztetvén, Manczi! úgymond, te nekem meg akartad mutatni amott azt a' magos kőgunnyót. Jőjjsze tehát velem! Hidd el, nem bántalak; mert én jó vagyok. Ezt mondván, kezével megkínálta.

Manczi az attyára nézett; ez pedig nevetve intett neki, hogy tegye meg, a' mit tőle az Ifiú kíván. A' Kisasszony tehát kezet adván neki, kivezette a' kertből. Utánnok ment az egész társaság.

Óh! kedves Nagyságos Uraim! mondgya vala hangos szózattal a' kert' ajtajánál eggy koldús.

Mi bajod? kérdezé Laczink, szemeit a' koldúsra meresztvén.

Hat gyermekemmel nincs mit ennem; kezdé panaszolni a' szegény.

Micsoda? mondá viszontag az ifiú Gróf nagy ámúlással. Hát teneked nincs házad, kerted, szántóföld, mellyből élhess?

Semmim sincs, kedves – – Úrfim! Az utólsó szót csak nagy nehezen és azért adta feleletéhez, mivel látta, hogy Kisasszonyt vezet.

Manczinak kezét eleresztvén Laczink, nincs házad, úgymond, nincs kenyered, és szegény öreg ember létedre hat gyermeked van?

Némellyek a' vendégek közűl az öreg embernek azonban alamisnát adtak.

Hallod-e Öreg! mondá neki végtére az Ifiú rebegő, és érzékeny szózattal, eredgy hamar, és hozd ide gyermekeidet. Siess, és térj vissza mennél hamarább. Az atyám' völgyébe vezetlek velek eggyütt; ott ellakhattok a' mi gunnyóinkban mindaddig, még a' tiéteket felépíttyük. Van nekünk kenyerünk, gyümölcsünk, tejünk és borunk; eleget ehetsz és ihatsz gyermekeiddel eggyütt. Ezt mondván, megcsókolta az öreg koldúsnak a' kezét, 's könyörűletes mosolygással nézett még egyszer[114] reá. Hajad már ősz, mint Istóknak, a' mi jó Istókunknak, és még is éhezned kell! Ezt én meg nem foghatom. De miért nem panaszoltad előbb valakinek szükségedet?

[114] *egészer* [Emendálva.]

Óh Istenem! hányszor panaszoltam én azt? De a' szívek, kedves Úrfim! az emberi szívek nagyon kemények.

Hazudsz, Öreg! kiáltá erre hevesen és meredtt tekíntettel az Ifiú. Úgy-e Manczi hogy hazudik? Ezt mondván, Manczira tekíntett, és szemeit könyezni látván, minden bizonnyal hazudik, úgymond, mert Manczi sír. De ezt az öreget, édes Manczim! és gyermekeit, akármit csinálsz, neked nem hagyhatom. Tekörűlötted sok is az ember; mink pedig völgyünkben csak hárman vagyunk.

Hát a' gyermekekkel mit csinálsz majd az atyád' völgyében? kérdezé Laczinktúl eggyik a' vendégek közűl, ki az egész jelenést érzéketlen mosolygással nézte.

Megösmerkedtetem őköt a' palántákkal és az állatokkal. Megtanítom őköt a' földmérésre. Megbeszéllem nekik, mikép támad az esső, a' hó, a' villámlás, a' mennydörgés? Nem únnyák ők el magokot, azt fogadom. Megtanítom őköt még sípolni is.

Az egész társaság elbámúlt, 's egymásra nézett. Fúvod te a' sípot? – – és kótákbúl? kérdezék egyszerre egynehányan. Azalatt, hogy eggy travért hoztak, az öreg koldúshoz fordúlván Laczink, eredgy, úgymond jó Öreg! és hozd el azonban gyermekeidet. Majd azutánn alsó ajakára fektetvén a' sípot, egynehány természetes járásokot fútt; végre pedig kótákbúl ezenn az eszközönn olly gyönyörűen, olly kellemetesen, és olly érzékenyen játszott, hogy nem győztek elegendőképen sem reá nézni, sem rajta csudálkozni.

Manczi erre kihozta a' hárfáját, 's ammint rajta egynehány accordokot kezdett játszani, az ifiú Grófnak keze a' síppal eggyütt lassankint lelankadt. Énekelni kezdvén a' hárfához a' Kisasszony, égő tekíntettel visgálta Laczink, 's eggy székre melléje lebocsátkozott. Lehetetlen volt az áriának végét kivárnia. Egyszerre megölelte, a' hárfával eggyütt magához szorította, 's érzékeny tűzzel felkiáltott: Manczim, édes Manczim! A' Kisasszony elsikótván magát, felugrott, és édes annyának karjai közé szaladt. Laczi utánna indúlt; de eggy ifiú legény, a' házi Gazdának messzérűl való attyafia, mellyénél megkapta, e' szókot dörögvén szeme közé: álly meg! eggy tapodtat se próbálly tovább menni! Az ifiú Gróf rá meresztvén szemeit, beteg vagy-e? úgymond, vagy más valami bajod van? 's ezt mondván, felette könnyen elvette mellyérűl a' kezét, és félre lökte. Erre a' heves legény a' Grófot öklével mellybe taszította, 's azonnal ismét neki szögezte öklét, hogy másodszor megtaszítsa. A' Grófnak vére orczájába emelkedett. Mit cselekedtem én neked, úgymond, te gonosz ember, hogy engemet öklözöl? Ezt mondván a' második taszítást felfogta, és a' legényt olly sebesen lekanyarította maga megé a' földre, hogy esni is allig látták. Közelebb menvén azutánn Manczihoz, kedves Manczim! úgymond, te némellykor előllem elszaladsz. Nem szeretsz talán úgy engemet, mint én tégedet?

Most már a' társaság át kezdette látni, hogy az ifiú Grófnak helyénn van az esze, és csak azt nem tudta megfogni, mikép jutott légyen illy különösségekhez? A' sok kérdések utánn kivették végtére belőlle, hogy ő Gróf Kaczajfalvi Jánosnak a' fia, ki tizennégy esztendő előtt a' világot három esztendős fiacskájával elhagyván, a' magányosságba vonódott. Majd azutánn új kérdések által elég hihetőképen kitanúlták azt is, hogy fiának az öreg Gróf különös nevelést adott. Ezek meglévén, arra akarták venni, hogy a' Viczispány' házánál hállyon, mivel a' nap már alkonyodni kezdett; de erre mindaddig rá nem állott, még meg nem igérték neki, hogy Istóknak hírt adnak, kinek miatta való aggódásait átlátta. Manczi végtére eggy pár jó szóval és eggy pár szíves tekíntettel rá birta, hogy édes attyának, a' Viczispánynak, kérését tellyesítse.

Könnyen meg gondolhattyuk magunkban, hogy estve elég okot talált még Laczink arra hogy az embereknek bolondságainn nevessen, és hogy elég okot adott viszontag arra is, hogy őtet a' társaság megnevesse. Az asztalnál Manczi mellett ülvén, nem győzött elegendőképen az ételeknek sokaságánn csudálkozni, mellyeket az asztalra tettek, 's mellyeknek legnagyobb

részét ehetetlennek találta. Felkelvén tehát, hozott magának eggy asztalkárúl gyümöltsöt, mellyhez kenyeret evett, és eggy kevés borral vegyített vizet ivott. Allig ült az asztalnál fél óráig, hogy sok nevetése utánn felugrott, 's eggyiket a' szolgák közűl megszóllítván, én már jól laktam, úgymond; most ülly le te, és egyél. Az inas majd elkacczantotta magát; a' Gróf pedig erővel oda tolta, a' hol üres helyet hagyott, és minden bizonnyal rá is kényszerítette volna a' leülésre, ha mindnyájan eggyenlő szózattal nem bizonyították volna, hogy az inas már evett. Megkerűlgette azutánn az asztalt, 's mosolygással nézte a' pompát, melly rajta ragyogott.

A' Viczispánynak kérdésére, mikép tetszenének neki mind ezek? tik, úgymond, valóban únalmas emberek vagytok, és ha Manczi nem volna, már én régen az én öreg Istókomhoz visszatértem volna. Édes Manczim! így szoll vala ismét a' Kisasszonyhoz, meg czirógatván orczáját, mikép lehetsz te olly balgatag, mint ezek az emberek? Ha én neked volnék, tudod-e, mit csinálnék?

No 's, mit csinálnál tehát? kérdezék egyszerre többen, még Manczi csak lopva nézegetett reá.

Felkelnék, oda vetném a' fejemrűl ezeket a' czifraságokot, testemrűl ezt a' csudálatos öltözetet, kezemet oda nyújtanám Laczinak, 's elmennék vele az attyához az ő szerencsés völgyébe.

'S hát ott azutánn mit csinállyon? kérdezé eggy faunus ábrázatú, vastag és vén legény, Potrohosi Péter, Manczi' annyának a' báttya.

Mit csinállyon? felelé a' Gróf; okosabb dolgokot, mint te egész életedben csináltál. Hallyadsza, Manczi! melly boldog volna nekünk ott életünk. Reggel, minekutánna én a' forrásnál meg fürdenék, felköltenélek eggy szép áriával a' sípomonn, hogy te is megfürödgy. Azutánn eggyütt mennénk a' kertbe. Te nekem virágokot öntözni segítenél; én pedig az egész völgyből öszveszedném számodra a' legszebb gyümölcsöt. Egész nap musikálnánk, dolgoznánk, és énekelnénk. Estve legszebb darabjaimot fúnám a' síponn, még el nem aludnál.

Nagy kaczagásra fakadt az egész társaság, Manczi pedig elpirúlván, lesütötte szemeit, és magában nagyon bosszonkodott, hogy a' mit Laczi mond, azt a' társaság mind nevetségesnek találla.

Még az asztalnál feltették volt magokban némellyek, hogy Laczit olly ruhába öltöztetik, mellyet a' nagy világnak szokása szépnek tett. De bármennyit fáradoztak is, rá nem birhatták mindaddig, még Manczi eggy esedező tekíntetet nem vetett reá. Elvezették tehát eggy mellék szobába,[115] 's felöltöztették eggy huszár hadnagynak katona ruhájába. Visszaérkezvén vele a' társaságba, a' dámák rész szerint barátságos főhunyorítással, rész szerint pillogó tekíntettel, rész szerint kelletó mosolygással fogadták.

Manczi felette nagyon elpirúlt, 's mikor első tekíntetét rá vetette, égni érzette orczáját. Nemes egyenességgel állott előtte a' karcsú, magos és izmos ifiú. Hosszú barna hajának fodrai szép rendetlenséggel folytak le vállaira. Eggyik kezével a' kardot tartván, jobbját oda nyújtotta Manczinak, kire nagy és tüzes szemei barna szemöldökeik alól szelíden mosolyogtanak. Lehetetlen volt, hogy a' legényre sokáig nézzen. Szemérmes szemeit a' földre sütötte. Manczim, édes Manczim! Ezen ígékkel közelített hozzá, feléje nyújtván kezét. Oda nyújtotta kezét Manczi is, a' nélkűl hogy tudta volna, mit cselekszik? Azonban másik karjával átfogta Manczinak a' derekát, 's magához vonván, orczája' elejébe hajtotta le orczáját, hogy közelrűl nézhessen szeme közé. Manczi még vissza sem vonhatta orczáját az övétűl, ammint Potrohosi, ki a' tréfát nagyon szerette, és Sógoránál magának, mivel Manczit örökössének választotta, min-

[115] *szo**k**ába,* [Emendálva.]

dent megengedett, nagy kaczagással felkiáltott: Brávo Lyánka! Engem' úgy segéllyen, mindnyájunk' láttára megcsókollya a' legényt! Ettűl az ifiú vitéztűl vegyetek magatoknak példát, Legények! Ez tud ám igazán az ostromhoz.

Manczinak szemei könybe[116] borúlván, Uram Bátyám engemet ok nélkűl kínoz, mondá Potrohosinak, a' ki szinte teli torokkal nevetett.

Kicsoda? kérdezé Laczi; ez a' dagadtt ember kínoz tégedet? Eggy pár könyecskét látván Manczi' orczájánn legörgeni, még sírsz is miatta? úgymond, 's Potrohosit megfogván hirtelen' kezénél, egész az ajtóig forgatta maga előtt, 's végtére széles hátának szögezvén mind a' két kezét, megfoghatatlan gyorsasággal tolta ki az ajtónn a' szobábúl, azutánn pedig a' kapunn a' mezőre, és kizárta. Nyerítő kaczagás kísértette ki Potrohosit, 's egészen elnyomta szitkait, mellyeket fél nevetve és fél bosszonkodva pökdösött az Ifiúra. Így múlt az estve kaczagás és szüntelen nyájaskodás között. Csak Manczi lett mindenki szempillantással komorabb és csendesebb. Valahányszor Laczit kinevették, mindannyiszor ő elpirúlt, és a' nevetés' tárgyára lopva tekíntgetett. Bármelly gorombáúl kínozta is báttya, kinek végtére Laczink a' visszajövetelt megengedte, csak rajta kapatta magát még is vagy tízszer ezen estve az Ifiúnak gondatlan egyszersmind és bámúló visgálásainn.

Laczinak ollyan ágyat vetettek, a' minőt maga kívánt, 's melly hasonló volt ahhoz, mellyhez völgyében szokott. Lefeküdvén, két egész óráig nem hagyták aludni képzésének ingerrel tellyes rajzolattyai: elszenderedvén pedig, gyönyörű álomképek lebegtek körűlötte. Valamint virogatásában, úgy álmaiban is, Manczi volt a' fő kép. A' hajnalnak első súgárja nyitva találta már szemeit, 's egész életében ma történt legelőször, hogy ébren lévén, az ágyban maradt. Könyökére támasztván fejét, átvisgálta a' múltt napnak történeteit, 's már nevetett, már elkomorodott, már meg könybe borúltak szemei, ammint képzése ennek vagy amannak a' tárgynak megújjításába merűlt. Áh! felsohajtott végtére fenn szóval, ma már Manczit el kell hagynom! Erre Potrohosi felébredt, ki magának kikérte volt, hogy Laczinkkal eggy szobában hálhasson. A' tréfás vén legény köztt és a' mi természetes ifiú Grófunk között csak hamar fontos beszéllgetés támadt, mellyben Laczink minden tartóztatás nélkűl megvallotta, hogy Manczit jobban szereti, mint kedves Istókját, sőt még mint saját attyát is. Természetes kifejezései amaz indúlatoknak, mellyeket Laczi magában érzett, Potrohosit jó kedvre ingerlették. Már is gondolkodni kezdett ő ama' lepcsességekről, mellyeket vele űzni fog, és ama' szígyenítésekről, mellyekkel Manczit kínozni fogja, kit csúfságból szent Viczlipuczlinak nevezett, mivel kétes értelmű beszédgyeire teli torokkal nevetni nem akart. Azt várta ő még estve Laczinktúl, hogy nem könnyen haggya majd magát Manczitúl elválasztani; a' mi neki sok alacsony tréfára adott volna alkalmatosságot. De meg kellett volna neki azt gondolni, hogy a' természetes ember nem szemtelen. Mert ha a' természet az oktalan állatoknak tökélletesebb épűletű nemeit a' szemérmetességgel felékesítette, ammint a' nőstény majomban, és az elefántnak mind a' két nemében tapasztallyuk, mikép volna lehetséges, azt magunkkal elhitetni, hogy e' szép erkölcsöt az embertűl megtagadta légyen? Csak a' romlott nevelésű városi ember fosztya meg magát e'kellemetes adománytúl, ki még gyermekségében a'sok rossz példa által természetlenségekre ragadtatik.

[116] *könyübe* [Emendálva.]

HATODIK SZAKASZ.

A' két szerelmes a' kertben, Potrohosi pedig a' lesben.

Potrohosi ezeket meg nem fontolván, arra akarta Laczinkot birni, hogy mennyen be Manczihoz, minekelőtte felkel. Bezzeg Laczi! úgymond, nem volna ám bolondság, Manczit felverni; 's ezt mondván, öltözködni kezdett.

Manczit felverni? felelé az Ifiú. Van-e neked eszed, te eleven bálvány? Hisz azonnkivűl, hogy ez nem illik, Manczi is felijedne, és reám méltán megharagudna.

Ne légy olly balgatag, kérlek! mondá viszontag Potrohosi. Ha én veled vagyok, az illendőséget meg nem sérted. A' mi pedig a' felijedést illeti, nem szükséges, hogy nálla lármát üss. Költsd fel csendesen, és hídd el magaddal a' kertbe.

Potrohosinak az volt egyedűl a' szándéka, hogy ezen ártatlan kőltésből okot vehessen Húgának kínzására. Laczink tehát hamar felöltözött, és Potrohosi utánn csendesen Manczi' ajtajához lappangott, melly be zolt zárva. A' vén legény, nem akarván ügyekezetével felhagyni, külömbféle kulcsokot hordott öszve, mellyek közűl az eggyik a' Kisasszony' szobáját végre megnyitotta. Csendesen vitte ő ezt végbe, 's Laczinkot betolván, az ajtót utánna ismét bezárta. Az Ifiú a' lebocsátott kárpitok miatt homályosnak lelvén a' szobát, azt pedig, hogy Potrohosi be nem ment vele, illetlen csalárdságnak nézvén, az ajtótúl szóllítgatta Manczit egynehányszor, hogy felkelvén, jőjjön vele és vastag báttyával a' kertbe. Szavát mindenik szóllításnál fellyebb és fellyebb emelvén, Manczitúl pedig semmi feleletet nem vehetvén, végtére fenn szóval szóllította meg, a' minn Potrohosi az ajtónn kivűl nem győzött eleget nevetni. Ennek biztatására elment azutánn az ágyhoz, és Manczinak hűltt helyét találta. Sok édes álmodozási utánn, mellyeknek fő tárgya az ifiú Kaczajfalvi volt, korán felébredvén, olly teli volt szíve, hogy a' szűk szobában nem maradhatott. Felkelt tehát, 's éjjeli köntössére eggy könnyű palástot vetvén, kiment az illatozó kertnek szabad levegőjébe, és ott eggy gallyfödél alatt a' hantszófára dőlt.

Hallván Potrohosi, hogy Manczi a' szobából már kirepűlt, kiereszttette a' Grófot, ki megvetéssel tekíntvén reá, te, úgymond, nekem rossz embernek látszol lenni. Ha Manczimnak báttya nem volnál, én többé, azt tudd meg, rád sem néznék. Nekem megigérni, hogy velem bejössz, és kinn maradni, sőt még az ajtót[117] is rám zárni – –

Legyen eszed, mondá viszontag Potrohosi. Mihelyt Manczi' szavát hallottam volna, bementem volna hozzátok én is. Ő már minden bizonnyal a' kertben van a' munkásoknál. Jőjjsze velem, keressük fel!

A' kertben nekem nem kellesz. A' munkások, a' kik ott Manczival vannak, náladnál jobb emberek. Eredgy, feküdgy le, és hortyogj! a' kertben nekem nem kellesz. Ezt mondván, leszaladt a' kertbe; Potrohosi pedig utánna lappangott, 's húgának kedves gallyfődelét ösmervén, közelebb útonn a' hantszófa megé vette magát a' sűrű gallyak közé, mellyek miatt őtet sem húga sem Laczink észre nem vehette. Manczi könyökére támasztván fejét, a' madarak' csevegésénél a' hüsben szinte elszenderedett. Laczi lábhegyenn közelített hozzá. A' legszebb és leggyönyörűebb paradicsomnak látása el nem ragadhatta volna úgy szemeit, mint az aluvó Manczinak tekíntete. Megállott, mintha a' földhöz volt volna bűbájolva, 's mosolygó orczával visgálta kellemetességeit. Allig mert lélekzetet venni. Az egész legény csupa szem volt. Kezei lecsüggöttek, szemei a' szerelemtűl szinte csillogtak, arczai úgy megpirúltak, hogy eggy pár nyíltt rósának gondoltad volna lenni, tagjainn pedig eggy gyenge remegés futott keresztűl. Így

[117] ***ájtót*** [Az ékezet emendálva.]

állott ő eggy darabig lelketlen kép gyanánt, melly az emberre meredtt szemmel néz. Az élet végtére vissza kezdett szívébe térni. Egynehány ösmeretlen indúlatok zűrzavar[118] gyanánt gomolyogtak fel mellyének méllyeiből. Leereszkedett Manczi előtt eggyik térgyére, 's megcsókolta kinyújtott lábára lecsüggő kezét, illy szókra fakadván: édes szép Manczim! A' Kisasszony felijedvén, rá meresztette szemeit. Jó reggelt, Manczim! mondá Laczi, 's oda nyújtotta kezét örvendetes és érzékeny tekíntettel. Manczi el akarta magát kiáltani; de az álmosság, melly megkábította, és az ijedés, hogy maga előtt illy véletlen vendéget látott, elfojtották mellyében a' szózatot. Ajaki megnyíltak ugyan, de hangot nem adhattak.

Melly szép vagy, édes Manczim! elkezdette ismét Laczink, 's melly nagyon szeretlek! E' szókkal eggy pár könyecske forrott ki szép szeméből, 's legördűlt mosolygó ajakára. Szívére vonta azutánn csendesen Manczi' kezét, 's mellyéhez szorította.

Manczi visszavonván karját, mit akar itt a' Gróf? úgymond komor tekíntettel. Mennyen dolgára! E' két szót nyughatatlan keménységgel ejtette ki.

Laczi ellenben felemelvén öszvetett kezeit, 's olly tekíntetet vetvén reá, melly szívébe hatott, édes Manczim! úgymond, ki nem mondhatom, mikínt szeretlek. Engedd meg, hogy nállad maradgyak. Hidd el, úgy szeretlek, mint magad magadot. Olly szép vagy, Manczim! mint – – sokkal szebb, mint az egész világnak legszebb virágjai!

De mit akarsz itt, kérlek?

Fel akartalak az ágyból verni, hogy jönnél le velem ide a' kertbe. Te engem' megelőztél. Áh Manczi! allig alhattam miattad valamit. Egész éjszaka láttalak, de úgy – szakasztott úgy, ammint most látlak. Óh Manczi! az én mellyem olly teli volt, hogy majd megszakadt. Sírnom kellett. Jobb kezedenn feküdtél álmomban, és bal kezed – – itt bal kezét megcsókolván, óh Manczi! úgymond, ha tudnád, mikínt szeretlek!

Ezen ígék félénken jöttek ki szorúltt mellyéből, és könybe borúltt szemei kérlelő szelídséggel függöttek Manczi' szemeinn, kinek kezét már mellyéhez már ajakihoz szorítgatta. A' Kisasszony semmiképen végbe nem tudta vinni, hogy a' legényre megharagudgyon. Eredgy, jó Laczi! úgymond, eredgy! Menny amoda a' munkásokhoz; én azonban felmegyek a' szobámba, és felöltözködök.

Elmegyek veled én is.

Ezt meg nem engedhetem, mert az illendőséget megsértené.

De mond meg hát nekem előbb, ha szeretsz-e te is viszontag engemet?

Erre sem felelhetek meg.

'S miért nem?

Ha *nemmel* felelnék, gorombaság volna tőlem; ha pedig *igennel*, az illendőséget sérteném meg.

Az illendőséget? De akkor csak nem sértenéd meg még is, ha igazat mondanál?

Még akkor is. Kelly fel térgyeidről, jó Laczi! menny a' munkásokhoz, és légy nyugodtt szívvel. Ezt mondván, ammint Laczinknak karjait megfogta, hogy térgyeirűl felsegítse, orczája amannak orczájához olly közel esett, hogy a' hátúl lesekedő báttya csókra gondolta a' legényhez lebocsátkozni. Brávo! Derekasan! kiáltya vala ez a' gallyak közűl, te kis boszorkányka! Régen jövendeltem már én ezt a' mi szent Viczlipuczlinkrúl. Ihol karjai között a' szép legény! Korán reggel úgy megcsókolgattya, mint hímjét a' gerlicze! Ha ide nem hozott volna az eset, tudgy' Isten! –

[118] *zűrzavar* [Emendálva.]

Áh hogy bánhat Uram Bátyám velem illy igazságtalanúl? Én ártatlan vagyok! 's ezt mondván, elfakadt sírva.

Ártatlan? Brávo, szent Viczlipuczlim, brávo!

De mit sírsz te megint Manczi! mondá Laczi. E' miatt a' vastag ember miatt? Azutánn Potrohosira tekíntvén, ez úgymond, nevet, Manczi pedig sír. Mondgyátok meg nekem, miért? – Manczi! gyere te velem sétálni. Ez a' hízott ember, a' ki tégedet mindúntalan' megríkat, maradgyon itt.

Potrohosi erre olly hangosan kezdett kaczagni, hogy nem csak a' munkások, hanem még azok is meghallhatták, a' kik a' kastélynak azonn a' részénn háltak, melly a' kert felé volt.

Áh édes Uram Bátyám! az egész házat felveri szavával az álombúl. Gondollya meg, melly veszedelembe ejti jó híremet és nevemet.

Az ifiú Gróf Manczira tekíntvén, 's fejét megrázván, azt akarod, úgymond, hogy a' kastélyban az embereket felköltse? Azt én mindgyárt magam megcselekszem.

Maradgy! rikóttya vala Potrohosi kaczagva. Mi a' manó jut eszedbe, hogy te az embereket álmokbúl felverd? Hallod-e Laczi! mond meg nekem igazán, ha tégedet Manczi valóban megcsókolt-e?

Laczink tetétűl fogva talpig meg visgálván Potrohosit, neked, úgymond, vastag ember! ammint látom, eggy csöpp eszed sincs. Eredgy dolgodra! Manczi sír! Eredgy, mondom, jó szerével. Manczi velem maga akar lenni.

Már a' más! mondá Potrohosi; így hát csak el kell mennem; 's betakarván magát háló ruhájába, menni kezdett.

Az Istenért! vigye megával, Uram Bátyám, áh! vigye el magával, kérem.

Alkudgyunk, Húgom Asszony! felelé Potrohosi. Valld meg itt nekünk igazán, hogy szeretted. Akkor azutánn elviszem magammal.

Uram Bátyám! az egekre kérem, mit gondol?

Egyébaránt itt hagyom, és – –

Manczi látván, hogy báttya menni akar, megkapta a' kezét.

De mit parancsolgatsz te, gonosz ember! ennek a' szép leánynak? kérdezé komor tekíntettel Laczink. Megmondgya ő azt nekem nállad nélkűl.

Annyival jobb, mondá Potrohosi, 's kirántván Manczi' markábúl kezét, elsietett.

Szeretem, édes Uram Bátyám! szeretem; csak vigye el magával amazonn az útonn.

Már most megelégszek veled, és ezen szempillantástúl fogva nem vagy szent Viczlipuczlim, hanem édes húgom. Eredgy a' szobádba és öltözködgy. Te pedig, Laczi! gyere velem amarra haza.

Laczink nem ment volna el vele, ha Manczi szépen nem kérte volna, ki szobájába szaladván, az ágyra dőlt, és mérgében sírt. Bementek szobájokba a' férjfiak is, hol Laczink az ablakba ülvén, gondolatokba merűlt, Potrohosi pedig felöltözvén, Húgához ment. Hallod-e Manczi! én az egész esetet eltitkolom, és így legkisebb okod sincs sírni. De mond meg nekem minden tréfa nélkűl, ha ez a' természetes legény tégedet el akarna venni, elmennél-e hozzá? Ne légy Viczlipuczli, hanem igazán felelly.

Édes Uram Bátyám! az ifiú Gróf az ő tökélletlen nevelése miatt mindenben hátra van.

Nem igaz, hogy te őróla ebben a' vélekedésben vagy! Minek pirúltál el tehát, mikor kérdeztelek? Hogy tik lyányok az illy dolog körűl úgy kerengetek a' felelettel mindég, mint a' macska a' forró kása körűl! Mindent láttam én, mindent hallottam, a' mit a' kertben mondottál és cselekedtél. Felelly egyenesen, elmennél-e hozzá?

Manczi lesütötte szemét, és újjaival eggy selyem szálacskát ki 's be sodorgatott. Ösmerte báttyát, és tudta, hogy az illy dolgoknak kinyomozásában nagyon járatos.

Öltözködgy fel, Manczi! Meglássuk, mi lehet a' dologbúl? Énnekem ez a' legény magamnak is sokkal jobban tetszik, mint azok az arany zsinóros, ezüst gombos, nagy kalapú, széles kardú, nyírott hajú széltömlők, a' kik egyebet nem tudnak, hanem tanúltt főhajtással fogat mutatni, mint a' hamis kutyák, 's vigyorogva eggykét complementumot mondani, mellyek puszta levegőmozgásbúl állanak. Ezzel Potrohosi elment.

Manczi a' dologrúl mélyebben kezdvén gondolkodni, megvallotta magának, hogy Laczihoz, mikor az uniformisban látta, nem volt érzéketlen. Szerelmének bizonyításait azonnkivűl olly igazaknak és szembetünőknek találta, hogy méltán háladatlannak tartotta volna magát, ha azt viszontag való szerelemmel meg nem jutalmazná. A' tűkörhöz ülvén, maga sem tudta, mikép történt, hogy ma olly eggyügyűen öltözködött fel, ammint csak lehetett. Ha báttyának csúfolásától és önnön magának árúló pirúlásától nem tartott volna, semmit sem vett volna magára ollyast, a' mit Laczink rajta megnevetett. A' tűkörbe tekíntvén, elijedt magától, olly piperétlen volt. Hajtarajját tehát felemelte még eggy keveset, csak hogy a' módinak kedvezni tessen, és lement kávézni. Öltözködésével annyi üdőt vesztett, hogy a' früstöknél utólsó volt.

HETEDIK SZAKASZ.

Laczink az attyához visszatér.

Szinte édesdeden nevetett Laczink azonn, hogy az emberek fekete vízbe fejér tejet töltenek, és ezt a' vegyűletet früstökűl isszák, ammint látván, hogy minden ember az ajtóra tekínt, megfordúl, és Manczit eggyügyű ruhájában bejönni megsajdította. Áh az én Manczim! Be szeretem, hogy itt vagy egyszer. Allig győztelek már várni. És áh! melly szép, melly gyönyörű vagy ma! Tedd le, kérlek, ezt a' kalapot! 's ezt mondván, fejérűl a' bandzsal kalapot maga levette. Úgy! No most nézzétek már meg ezt a' gyönyörű leányt!

A' földbe bújt volna szígyenletében a' Kisasszony, mikor a' kaczagást hallotta, mellyel a' vendégek fogadták.

De ma reggel, folytatá szavait barátságos csevegéssel a' mi természetes Laczink, sokkal szebb, ezerszer szebb voltál a' kertben a' gallyfödél alatt. Áh! mikor ott olly szépen feküdtél – –

Manczi elhalaványodott, Potrohosi pedig mértékletlen hahotára fakadván, akármi legyek, úgymond, ha a' természet ezerszer nem alkalmatlanabb a' titoktartásra, mint a' hiúság!

Nossza erre a' vendégek, és kivált az ifiú legények, körűlvették azonnal Manczit, ki azt sem tudta bosszúságában, hová üsse le szemeit? Laczink megfogta kezét; de ő kiragadván magát haragosan, kiszaladt az ajtónn. Laczi utána repűlvén, megfogta, 's mellyéhez szorította illy kérdéssel: haragszol talán, Manczim? Légy jó, Édesem! és ne haragudgy!

Azonban utánnok érkeztek a' szobábúl a' vendégek is, Manczi pedig nagy háborodással kiragadván magát karjábúl, 's haragos tekíntetet vetvén reá, takarodgy, úgymond, és ne jőjj nekem többé szemem' elejébe. Ezt mondván, felszaladt a' garádicsokonn szobájába.

Laczi meredtt tekíntettel nézett utánna; azutánn pedig lassan megfordúlván, a' földre ütötte szemeit, öszveránczolta vagy kétszer homlokát, megrázta fejét, 's jószívű keseredéssel azt mondotta: Szegény Leányka! Az atyám igazat mondott. Erre nagy elevenséggel feltekíntett, mondván: áh, az atyám! E' szavak utánn pedig nyil gyanánt repűlt ki a' kastélybúl a' kertnek, beugrott a' vízbe, átúszott a' túlsó partra, a' legsűrűebb bokrok és csipkék között felmászott a'

hegyre, 's két óra múlva meglátta attyának kellemetes völgyét, mellybe örvendetes kiáltások között sebesen leszaladt. Istóknak örömkiáltásai hírűl adták azonnal az öreg Grófnak, hogy az elveszett Ifiú visszatért. Hamar kitörűlvén szemeiből a' könyeket, elejébe sietett kedves fiának az érzékeny atya elég nyugodtt tekíntettel. Laczi sebes és hangos örömkiáltással karjai közé vetvén magát, áh, édes atyám! úgymond, Manczit láttam, az én szép Manczimot láttam.

Az öreg Gróf ellappangott vele eggy gallyfödél alá, a' hol eggy rövid beszéllgetés által, melly hidegvérűnek és indúlat nélkűl valónak lenni látszott, egyenes szívű fiából az egész esetet kivette. A' természetes nevelésnek plánumai egyszerre füstbe mentek. Majd azutánn az öreg Gróf mély gondolkodásba merűlvén, átérzette, itt lenni már az üdejét annak, hogy fiát a' nagy világba kivezesse. Átlátta azt is, hogy Rósafi Pálnak Manczi Kisasszonya mélyen behatott Laczi' szívébe; melly vélekedésében őtet az Ifiú is minduntalan' megerősítette. Egyenesen meg vallotta ő, hogy Manczit az egész világonn legjobban szereti, és amaz ellenvetése, mellyeket neki az öreg Gróf Manczinak öltözetérűl, nyírtt hajárúl, és magaviseléséről tett, olly erőtlenek voltak előtte, hogy csak hideg mosolygással hallgatta. Az öreg Kaczajfalvi tehát szükségesnek találta, hogy fiával az emberi nemzetet, és annak történeteit úgy ösmertesse meg, ammint magokban vannak. Elővette vele a' históriának filozofiáját, mellyből ő a' nemzeteknek külömbféle relígyióit, kormánnyait és szokásait a' cultúrának nevekedésével eggyütt álmélkodva tanúlta. Anyanyelvénn kivűl a' németet, francziát, olaszt és anglust rész szerint beszéllvén, rész szerint értvén, többféle könyveket olvasott e' nyelvekben az emberi nemzetnek tetteirűl, és így nem csak a' száraz historiát, melly puszta nevekből, esztendő számokból, 's egymástúl[119] elszakasztott esetekből áll, hanem a' történeteknek okait, következéseit és belső összefüggését is megtanúlta. Már nevetett, már sírt, már szökdösött örömében, már meg rezketett réműlésében,[120] ammint a' külömbféle jelenéseket olvasta, mellyek között az országok a' világ' kezdetétűl fogva habzottak.

Meghallván édes attyátúl, hogy őtet a' sors eggykét száz szegény embernek urává tette, megduplázta serénységét a' külömbféle tanúlásokban, hogy jobbágyait annyival könnyebben megboldogíthassa. Fáradság nélkűl átlátta ő tudni illik amaz arany igazságot, mellyet édes attya naponkint elejébe terjesztett, hogy az ollyan földes Uraságok, mellyek mindent másokra bízván, idegen szemmel látnak, idegen füllel hallanak, idegen kézzel írnak, idegen ésszel okoskodnak, mind magoknak, mind jobbággyaiknak iszonyú rövidségeket, és helyrehozhatatlan károkot okoznak. Arra ugyan, hogy olly ruhába öltözködgyön, a' minőt a' hozzá hasonló ifiak viselnek, nagy nehezen rá állott az ifiú Gróf, de haját elnyírni tellyességgel nem engedte.

Az öreg Istók véghetetlenűl örűlt, mikor e' változásokot látta, 's az nap, hogy a' Gróf a' völgyet fiával eggyütt legelőször elhagyta, térgyenn állva köszönte az Istennek, hogy a' természetes nevelésnek végét szakasztotta, mellyből soha semmi jót nem reméllett. Laczink felette édes egyszersmind és szívszorongató reménységekkel ment attya mellett a' völgynek sűrű erdejénn keresztűl, 's ammint a' gyönyörű térség szemébe tünt, örömében elpirúlt és[121] megtüzesedett, lépései pedig úgy meggyorsúltak, hogy édes attya allig győzött utánna sietni.

Elérkezvén végtére Kaczajfalvára, hátúl mentek be a' kertenn a' pompásan épűltt palotába. Ehhez bejutván, az öreg Gróf csengetett, 's azonnal mindenfelűl öszveszaladtak cselédgyei, 's mély tisztelettel megállván előtte, parancsolattyait várták. A' Gróf szemmel tartotta fiát minden jelenésnél, hogy láthassa, minémű érzeményeket okoznak benne? Nyissátok meg fiamnak

[119] *egym**a**stúl* [Emendálva.]
[120] ***re**műlésében,* [Emendálva.]
[121] *és* ***és*** [A szóismétlés emendálva.]

a' zöld szobákot, mondá a' Gróf. Eggy inas megnyitván az ajtót, melly e' szobákba nyílt, mély alázatossággal megállott mellette. Ezek a' te szobáid, fiam! ezek pedig inassaid! Ezt mondván, három emberre mutatott, kiknek eggyike élemetes, ketteje pedig ifiú volt. Laczi megvisgálván őköt tetétűl fogva talpig, alázatos állásaikot mosolygással nézte, és a' szobába bement.

Első tekíntete ama' képekre esett, mellyek Hogárth' rajzolásai utánn rézre metszve a' szobában függtek. A' rajtok lévő szatirás carricatúrákot meg nem foghatván, szüntelen' csak fejét rázta. Megnyitotta azutánn az ablakot, 's kinézett az udvarra, hol éppen sok ember gyűlt öszve, mivel az öreg Gróf öszvehívatta jobbággyait, hogy fiát velek megösmerkedtesse. Laczinknak fejében annyiféle gondolatok támadtak, hogy egynél sem tudott megállapodni. Megnyitott még egynehány szobát, mellyek az első mellett voltak, 's álmélkodva nézte a' pompát, melly a' Viczispány' szobáinak pompáját messze felhaladta.

Eggy inas kávét hozott, 's letette az asztalra. Nekem ez nem kell, mondá Laczink mosolyogva, nem tudván igazán, mikép bánnyon az inassal, 's eggyáltallyában, mikép visellye magát? Hogy hínak tégedet? kérdezé elvégre az inast.

Jánosnak, Nagyságos Uram!

Hallod-e[122] János! nem tudod te, mit jelentenek ezek a' képek?

Nem tudom. Ő Méltósága, az öreg Gróf, fogja tudni.

Laczi semmit sem mert többé tőle kérdezni. Azonban az öreg Gróf elérkezvén, levezette fiát az udvarba, hol jobbággyai már sorban állottak. Íme! gyermekeim, mondá nekik a' jó Úr, ismét nállatok vagyok, 's hozzátok hozom fiamot is. Nektek neveltem én őtet. Ha én egyszer meghalok, ő szinte olly jó és kegyes uratok lessz, mint én vagyok. Ügyekezzetek rajta, hogy szeretetét megérdemellyétek. Ő a' tiéteket meg fogja érdemleni.

Az Úr Isten áldgya meg a' mi jó Urunkot, felkiáltottak erre a' jobbágyok. Áldgya meg a' fiát is, utánna vetette eggy öreg ember, és tegye olly jó és kegyes Úrnak, a' minő az attya!

Laczi csendes tekíntettel és ránczoltt homlokkal visgálta őköt.

Nézd jövendőbéli jobbággyaidot, fiam, mondá azutánn Laczinak az attya. Nincs szívedenn semmi, a' mit nekik mondani akarnál?

Laczi még egyszer áttekíntvén őköt, 's a' legöregebbiket megszóllítván, hány[123] esztendős vagy? úgymond, 's egyszersmind kezet adott neki.

Kilenczven esztendős vagyok, kedves édes Úrfim! mondá az öreg ember, Laczi' kezét ajaka felé emelvén, hogy megcsókollya.

Minek akarod te az én kezemet megcsókolni? kérdezé Laczi, 's az öreg embernek kezét egyszersmind szívéhez szorítá.

Szereted-e ezeket az embereket? Fiam! tudakozá tőlle az attya.

Hogy szerethetném őköt, mikor nem ösmerem? felelé az ifiú Gróf fenn szóval.

Akarsz-e velek, a' hol lehet, jót tenni?

Hogy is tehetsz illy csudálatos kérdést? mondá erre álmélkodva Laczink, 's elfordúlván, bement a' palotába. Szobájának közepénn megállván, megrázta fejét egynehányszor, és gondolkodásba merűlt. Melly különös ma, mondá magában, az én atyám!

[122] *Hall**a**d-e* [Emendálva.]

[123] *h**a**ny* [Emendálva.]

NYOLCZADIK SZAKASZ.

A' természetes ember szeret vígadni, 's vigasságában másokkal jót tenni.

Egyszerre musika kezdett zengeni az udvarban. Az öreg Gróf oda rendelte előre a' szomszéd mezővárasbúl a' czigányokot. Laczink majd nyakát törte, úgy repűlt le a' garádicsokonn, 's a' falunak mind a' két nembéli ifiúságát eggy nagy diófa alatt tánczoló félben találta. Hozzájok sietvén, még messzérűl csudálta[124] a' falusi leányokot könnyű ruhákban csoportonkint állani, 's ammint oda ért, éppen tánczolni kezdettek. Bámúló szemmel visgálta a' tánczolókot, mosolygott, a' kurjongató legényekkel elel rikótotta magát, 's végre közéjek ugorván, eggy ifiú szép leánynak kezét megragadta, 's a' lejtőt úgy járta vele, ammint tudta. A' táncz utánn mellyéhez szorítgatván a' szemérmes leányt, nem győzte apolgatni, 's ammint az új tánczot a' vídám párok elkezdették, hevesen megforgatta tánczosnéját ő is, és öröme olly zabolátlan lett, hogy szüntelen' kurjongatott. Elfáradván, maga mellé vonta a' leányt eggy padra, 's érzékeny apolgatások között beszéllgetni kezdett vele. A' leány elpirúlván, már elfordúlt tőle, már fejét mellyére sütvén nevetett, már meg üléséről felszökött. A' Gróf ellenben megmeg kapván, vissza vonta a' padra, és nyájaskodását megújjította.

Jó vagy-e hozzám? lyánka! Szeretsz-e? kérdezé tőlle minduntalan. A' leány pedig semmit sem felelvén, lele sütötte fejét, és nevettében mind csak czinczogott. Végre eggy falusi legény elejekbe állván, így szóllította meg a' Grófot: Nagyságos Uram! Margitnak énkivűlem senkit sem szabad szeretni, mert ő nekem jegyesem. Margit! jőjjsze velem! Még rossz hírbe is hozza utóllyára Nagyságod a' leányt! Gyere Margit!

A' te jegyesed? kérdezé a' Gróf meredtt tekíntettel. Az annyit tesz, hogy feleséged legyen?

Annyit, Nagyságos Uram!

Hát miért nem teszed feleségednek?

Mert az Atyám nem engedi.

Az Atyád? Mi köze ahhoz az atyádnak?

András a' Grófnak mondását helyesnek találván, amott áll az atyám! mondá mosolyogva. Ha eggy jó szót akarna neki Nagyságod érettünk adni!

A' Gróf hozzá menvén, hallod-e, úgymond, te öreg ember! mi közöd neked ahhoz, ha a' te fiad házasodni akar?

De nagyon is nagy hozzá a' közöm, Nagyságos Uram! mondá viszontag az öreg ember. Azt a' leányt ő nekem el nem veszi, ha a' fejére áll is; mert láttya Nagyságod, az egész leánynak, ammint előttünk áll, semmije sincs, hanem a' mi rajta van.

Rendes! De hát ha a' fiad őtet úgy akarja feleségének tenni, ammint előttünk áll?

De én ám nem akarom, hogy akarja.

Nagy álmélkodással nézett a' Gróf az öreg emberre; azutánn pedig megfordúlván, és a' leányt megsejtvén, mond meg nekem Öreg, úgymond, mi hijával van ez a' szép leány?

Legalább kétszáz forint hijával, Nagyságos Uram!

Az én Atyámnak van-e kétszáz forintya? kérdezé a' Gróf, és hallván, hogy még több is van, felszaladt az attyához, és kétszáz forintot kért tőlle. Az öreg Gróf minden kérdés nélkűl kezébe adta. Visszaszaladván tehát, már messzérűl kiáltotta Andrásnak: Házasodgy! itt a' kétszáz forint.

---

[124] *cs**n**dálta* [Emendálva.]

Körűlvették azonnal a' Grófot a' falusi legények, 's ammint András kezéhez vette a' pénzt, felemelte azt, 's örömében idestova szökdösött vele, mint az őrűltt. A' Gróf végre megfogván, arra kérte, hogy házasodgyon meg töstént.

Szívesen, felelé András, ha a' Prédikátor nem ellenzi.

Hol van a' Prédikátor? kérdezé a' Gróf. Gyere, vezess hozzá. Hát neki e' dologhoz mi köze van?

Ő ád bennünköt öszve.

Hisz azt én is megtehetem. Gyertek ide!

Megértvén, hogy erre csak a' Prédikátornak van hatalma, megfogta az új párnak kezeit, 's magával a' Prédikátor' háza felé hurczolta. A' tánczolók nézőikkel eggyütt mind utánnok mentek. Az öreg Gróf az egész esetet látta és szívesen nevette. A' Prédikátor házához látván közelíteni eggy ifiú Úrnak vezérlése alatt a' sereget, nem győzött rajta csudálkozni. Meghallván cselédgyeitűl, hogy a' seregnek vezérje maga az ifiú Gróf, elejébe ment, és sok főhajtások között örvendezni mondotta magát közéjek való érkezésénn; de ez ki sem hagyván őtet beszélleni, haggy te most békét ezeknek, jó Öreg, úgymond. Íme eggy pár jegyest hozok hozzád, kik öszve akarnak házasodni. Azt mondgyák, hogy csak te csinálhatsz belőlök férjet és feleséget. Add hát őköt öszve itt mindgyárt!

A' Prédikátor elbámúlt; de hallván, hogy a' dolog nem tréfa, és hogy maga a' Méltóságos Gróf, ki kétszáz forintot adott reá, a' helyben való öszveadást kéreti, 's az új pár' elejébe állván, az agyendábúl olvasni kezdett. De Laczink hozzá lépvén, olvass másszor, úgymond, és tedd meg most e' párral, a' mire kértelek. A' Prédikátor erre megharagudván, keményen nézett a' Grófra, és semmit sem felelt, hanem az olvasást tovább folytatta. Eggy gazda ember megsúgván a' Grófnak, hogy éppen ezen olvasás által adatnak öszve a' jegyesek, ez amannak szeme közé mosolygott, és félre vonván magát, csendes gondolkodásba merűlt. A' Prédikátor attúl tartván, hogy a' Gróf ismét megtámadgya, majdnem hideg verítéket izzadott. Eljutván pedig amaz ígékhez, hogy az Úr Isten az első embert a' paradicsomba helyeztette, a' Gróf tovább nem hallgathatott. Az első embert? úgymond. Óh édes öregem! honnan tudod te ezt? Az első embernek bővebb történeteit nagyon szeretném tudni.

A' Prédikátor még nagyobb haragra gerjedvén, ahha! úgymond nagy buzgósággal, ne háborgassa Gróf Uram az Úrnak szolgáját, mikor hivatallyában foglalatoskodik!

A' Gróf ezt át nem értvén, kérlek, úgymond, ne haragudgy, hanem beszélly nekünk még többet az első emberről!

Hozzá kullogván erre öregebbik szolgája, kérem Nagyságodot, úgymond, várakozzon kérdéseivel mindaddig, még a' czeremóniának vége nem szakad. Szót fogadott a' Gróf, és a' Prédikátor nagy szívszorongatások között öszveadta az új párt. Jött ugyan még egynehányszor kedve a' Grófnak a' kérdezgetésre azok iránt, a' miket olvasni hallott, de meggyőzte magát még is. Csak mikor az első emberre szállott átkokot hallotta tőlle, el nem tűrhette azokot szó nélkűl, mivel abban a' vélekedésben volt, hogy azokot a' Prédikátor az új párnak fejére mondgya. Eredgy, úgymond, jó Öreg! a' te csudálatos zsembeskedéseddel. Ne töviseket, ne bojtorványokot, hanem szép tiszta búzát teremjen nekik szegényeknek az ő szántóföldgyök. A' Prédikátor nagy elégedéssel mosolygott, mikor az *Ament* kimondhatta, 's a' szobábúl azonnal kitakarodott. A' Gróf utánna sietett ugyan, 's külömbféle kérdésekkel ostromolta; de a' Prédikátor el nem tudván magával hitetni, hogy ezt ő jó szívből és tudományra való vágyakodásbúl cselekszi, a' feleleteket külömbféle kifogásokkal mind elmellőzte.

Az egész sereg visszasietett a' Gróf' udvarába a' félbeszakadtt mulatságnak folytatására, mellyet az ifiú Gróf olly véletlenűl és olly hamar lakadalommá változtatott. Ama' vídám

háladatosság, mellyet neki az új pár nem annyira szóval, mint bizodalmas apolásokkal mutatott, szívében szelíd és édes érzéseket okozott. Rendre járta a' falunak legénnyeit, 's azt kérdezgette tőllök, ha nem akarnának-e megházasodni? Jó akarattyát megköszönvén, ma már erre későnek mondották az üdőt. Így múlt el öröm, táncz és nevetkezés között az egész estve.

Más nap reggel Laczink az ifiú párhoz szaladt. A' menyecskét szinte férjének karjával átölelve találta, kivel eggy hantpadonn ülvén, édesen nyájaskodott. A' szerelemnek ezen ingerlő enyelgését eggy üdeig mosolygó tekintettel nézvén, olly ragyogó fénnyel támadt fel fejében egyszerre Manczi' képe, mint a' derültt éjszaka utánn a' nyári nap. Szíve dobogott, arczai felpirúltak, karjai önnkint előre nyúltak, mintha a' levegőt akarta volna megölelni. Végre eggy mély fohászkodása elárúlta jelenlétét a' figyelmetlen ifiú párnak. Nem győzték ezek neki a' boldogságot, mellyhez őköt olly kegyesen segítette, sem köszönni, sem rajzolni, 's az ifiú férjnek nyájaskodásai, és a' menyecskének szemérmes öröme úgy behatottak szívébe, hogy végtére illy szókra fakadt: András! én is olly boldog akarok lenni, mint te; és így még ma elmegyek Manczihoz, és feleségemnek tetetem. Ezt mondván, az attyához sietett. Atyám! úgymond, engedd meg, hogy én is olly boldog lehessek, mint András. Manczit én elveszem, és ide hozom.

Az öreg Gróf maga mellé vonván fiát a' szófára, hosszas oktatások által figyelmetesnek akarta tenni arra, hogy e' lépés felette fontos, mivel tőlle függ jövendőbéli egész életének boldogsága vagy boldogtalansága. Ösmered-e Manczit elegendőképen, édes fiam? Tudod-e bizonyosan, hogy szíve jó? Laczink e' kérdésre elámúlt, 's mivel sem igennel, sem nemmel nem tudott reá hamarjában felelni, mély álmodozásokba merűlt. Ő ugyan Manczi' jóságárúl nem kételkedett, de csupán csak a' végbűl, hogy ez iránt édes attyát is meggyőzhesse, külömbféle módokrúl gondolkodott, mellyekkel azt, hogy Manczinak jó szíve van, nyilván megmutathassa.

Más nap reggel sietve ment az attyához, ki még az ágyban feküdt. Hallod-e édes jó Atyám! mennyünk mink ma Manczihoz. Az öreg Grófnak nem volt üdeje. Fia tehát azonnal felült a' lóra, 's az öreg Istókkal, ki allig győzött utánna nyargalni, Rósafi Pál Úrnak falujába sietett.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

A' természetes ember szerencsétlen embertársához könyörületes.

Az ollyan állatok, mellyeknek testépűletében inak is vannak, érzéseiket és indúlattyaikot bizonyos hangokkal szokták kinyilatkoztatni, mellyek az efféle állatoknak mindeggyik neménél másmásfélék. Illy csikkelyetlen hangokkal árúllya el indúlattyait az ember is, elsikótván magát, mikor megijed, kaczagván, mikor az öröm véletlenűl meglepi, nyögvén, mikor szenved. Az indúlatoknak e' nyelve, valamint az állatoknál, úgy az embereknél is haszontalan volna, ha a' többi állatokot, mellyek eggy és ugyanazon nemhez tartoznak, részvételre nem kényszerítené.

Allig bődíti el magát az elréműltt bornyú, azonnal oda siet az annya, és ellenségével harczra kel. Allig kezdi szerelmes nyögését a' nőstény gerlicze, azonnal ott terem apolására a' hím is.

Ezen állati nyelvnek az emberben is olly nagy az ereje, hogy az elréműltt szerencsétleneknek kiáltása még az ollyan hidegvérű embert is hirtelen megragadgya, kinek szívét a' veszedelemnek bármelly hathatós rajzolásai soha el nem rémíthetik. A' városi nevelésű embert, kit az idegen nyomorúságnak semminémű festései meg nem érdekelhetnek, könyörűletességre indíttyák a' szenvedőknek nyögései, ha azokot saját füleivel hallani kényteleníttetik. A' termé-

szetes embert pedig annyival hathatósabban megragadgya az embernek ezen állati nyelve, mennél menttebb az úgy nevezett fínom nevelésnek amaz útálatos mérgétűl, melly az emberi szívet megérzéketleníti.

Példáját adta ennek Gróf László, a' Viczispány' falujába belovagolván, ammint fülébe az első házaknak eggyikéből kellemetlen sikótás tünt. Megállítván lovát, meredtt tekíntettel nézett a' házra, mellyből a' jajgatás minden szempillantással erősebben hallatott kitolódni. Végre kibukott a' háznak ajtajából eggy férjfi, kezénél fogva hurczolván maga utánn eggy síránkozó asszonyt, kit az útszára taszított. Itt ordíts, a' mennyit akarsz, de a' házba vissza ne próbálly jönni, kiáltá utánna a' kegyetlen, a' sívó rívó asszonyt eggy görcsös bottal fenyegetvén. Allig ment a' férjfi vissza a' házba, kirohant belőlle édes annya utánn eggy tizenöt esztendős leányka bozótos hajjal, szilaj tekíntettel, és takaratlan mellyel, mivel a' férjfi hajánál fogva vetette ki a' pitvarba, szinte mikor fésűlködött, melly alkalmatossággal nyakárúl a' kendőt is elvesztette. Jajgató annyához sikótva érkezvén, karjai közé omlott illy szókkal: Áh szegény szerencsétlen Anyám! Gróf László hozzájok nyargalván, nyil gyanánt leugrott a' lórúl, 's az eggyiket eggyik karjával, a' másikot másikával megölelvén, mi bajotok? úgymond; kicsoda az, a' ki benneteket bánt?

Az egész beszédből, mellyel kérdésére a' szerencsétlenek zokogva és hosszasan feleltek, semmit sem értett egyebet, hanem hogy a' leánynak attya az uraság' erdejében eggy szarvast lőtt, és hogy e' miatt őköt a' házbúl kivetik, minden vagyonkájoktúl megfosztyák, és kenyér nélkűl haggyák.

Van-e annak az embernek esze? mondá erre nagy álmélkodással a' Gróf, 's beszaladván a' házba, megragadta karjánál fogva az uraság' hajdúját, kivonta a' házbúl minden legkisebb szó nélkűl egész' a' síránkozó asszonyig, és onnan úgy elkanyarította, hogy az útsza' közepére bakázott. Ezen ösmeretlen ifiúnak megjelenése, szótalansága, és merészsége, mellyel a' hajdút megragadta, 's a' házbúl kivetette, úgy megkábította ennek az eszét, hogy semmikép sem tudta magát öszveszedni.

Azalatt a' Gróf az asszonyt leányával eggyütt a' házba visszavezette, erősen igérvén, hogy őköt el nem haggya. A' szobában térgyre estek előtte a' szerencsétlenek. A' leány megragadván kezét, csókolgatta és mellyéhez szorítgatta, melly a' könyhullajtásoktúl egészen nedves volt; még az annya érzékeny kifejezésekkel köszönvén jó akarattyát, további pártfogásáért esedezett. A' Gróf nem tudván velek mit kezdeni, 's nemes érzéseitűl elragadtatván, hasonlóképen térgyre esett, 's mivel őköt felemelni hasztalan' próbálgatta, térgyenn állva apolta és vígasztalta már a' leányt, már az annyát. A' könyörűlés hamar megszülte szívében e' jelenésnél a' szeretetet, melly azonnal maga is nagyra nevekedett.

A' hajdú azonban eszére térvén az útszánn, meggondolta, hogy csak gyerkőcze, és tudgy' Isten! micsoda jöttmentt legény az, a' ki őtet hivatallyának végrehajtásában gátolni akarja. Beugrott tehát a' házba, 's térgyepelni látván az asszonnyal és a' leánnyal a' Grófot is, még nagyobb merészségre kapott. Hallya Kelmed, úgymond a' Grófnak, ki adott Kelmednek arra hatalmat, hogy az igazságot meggátollya.

A' Gróf felugorván, hideg vérrel és tudakozó szívvel kérdezé tőlle: hát te vagy talán az igazság?

A' hajdú e' kérdést csúfságnak vévén, neki rohant a' leánynak, 's kezénél megragadván, takarodgyatok ki, úgymond, töstént, semmirevaló kaczérok! De eggy hathatós öklöt érezvén hátára mennykő gyanánt esni, eleresztette a' leányt azzal a' szándékkal, hogy a' Grófnak fordúl, kitűl a' keserves ütést származni helyesen gondolta. Meg nem várta ezt a' Gróf, hanem átfogta karjaival az egész hajdút, lisztes zsák gyanánt kivitte a' házbúl, 's magától nagy erővel messze

elvetette. A' hajdú, még karjai között csüggött, majd kiadta a' lelkét, mivel a' Gróf nagyon magához szorította volt. A' ház előtt pedig káromkodott ugyan eggy darabig, de visszamenni nem mert.

A' Gróf újjra elbeszélltette magának az egész dolgot, melly miatt őköt a' hajdú olly kegyetlenűl üldözi. Eleénte[125] el nem tudta magával hitetni, hogy az embernek jussa ne legyen, akármelly vad állatot agyonn lőni; de minekutánna a' síránkozó leány ezt igaznak lenni bizonyította, a' történetnek előadásánn megnyugodott. Értekeztek még eggyütt e' tilalomnak okairúl, ammint Potrohosi, kinek karjárúl kutyaűző nagy korbács függött, egynehány inassal hozzájok érkezett.

Hallod-e vastag! így szóllította meg őtet még messzérűl a' Gróf, mit csinál az én Manczim? Potrohosit meglátván az asszony, leányával eggyütt rettenetes rívásra fakadt, még amaz ellenben a' Grófot megsejtvén, hangos kaczagásnak eredt. Tégedet találllak én itt Laczi! úgymond. Mi őrdögöt keresel te e' háznál?

Az igazságot megvertem, mondá viszontag a' Gróf, 's most ezeket a' síránkozókot vígasztalom. Ezzel a' leányhoz fordúlt, és kegyesen megölelvén, kérte, hogy nyugodtt elmével legyen. Majd azutánn Potrohosit szóllítván meg, gyere velem, úgymond, Manczihoz!

Mentsen meg előbb bennünköt, édes Úrfim! mondá a' leány, a' Grófnak kezét megcsókolván.

Hallod-e vastag! maradgy te addig itt, és ha az igazság ismét ide találna jönni – – ezt mondván, szemébe tünt az inasok mellett álló hajdú. Nézzedsze, kérlek! Amott áll megint az a' gonosz ember, a' ki ezt a' szegény asszonyt saját házából kivetette, mivel férje szarvast lőtt.

Azt ő az én parancsolatomra cselekedte.

A' te parancsolatodra? Hát te már nem tudsz egyebet a' világonn, hanem csak szép lyányokot ríkatni? Vastag! teneked, látom, eggy csöpp eszed sincs. De ennek a' leánynak és az annyának haggy békét, azt javaslom. Ezt mondván, a' leány' elejébe állott háttal, 's már Potrohosira, már a' hajdúra fenyegető tekíntettel nézegetett.

Akármi legyek, ha ő az egész világgal meg nem vína! mondá Potrohosi kaczagva. Jőjjsze velem, Laczi! a' te kedvedért megbocsátok most egyszer ezeknek az embereknek. Ez a' legény a' szerencsétek! mondá azutánn az asszonynak és a' leánynak, a' Grófra mutatván.

A' hajdú morogva elkullogott, a' Gróf pedig még egyszer megölelvén a' felvídúltt leányt, elment Potrohosival a' kastélyba, hová Istók a' lovakot utánna vezette.

TÍZEDIK SZAKASZ.

A' városi és a' természetes ember felette nehezen értik egymást.

A' szoba' ajtaja meg nyílván, Manczinak repűlt a' Gróf, és elragadtatása kimondhatatlan volt. Sem örömkiáltásai meg nem szünhettek, sem kézcsókolásai. A' szegény Kisasszony erőtlen prédája volt indúlattyának, apoló ajakinak, és ölelő karjainak. Hasztalan' ügyekezett e' galambocska azonn, hogy karjai közűl magát kifejtse, 's rokonyinak hangos hahotáit hallván, megharagudott ugyan, de azért szíve még is a' Gróftúl el nem idegenedett. Apolásait édeseknek találta, 's öleléseit emelkedő mellyel fogadta, jóllehet védő kezeivel mind ezeket, mind amazokot bajnokné gyanánt ellenzette. A' Grófnak első szélvészes öröme elvégre lecsillapodott, és Manczi eggy székre, mint a' lakadalom utánn való reggel a' menyasszony, szemérme-

[125] *Eleiénte* [Emendálva.]

sen leülvén, lesütötte szemeit, 's a' Grófot szemtelennek, dühösnek, gorombának nevezte, de olly lassú morgással, hogy szavait senki sem érthette.

Azalatt Potrohosi elbeszéllette a' Grófnak vitéz cselekedetét, 's végtére azt kérdezte tőlle, mikép jutott legyen e' csatához? A' Gróf olly természetesen 's egyszersmind olly indúlatosan adta elő e' kis történetet, hogy a' hallgatóknak már nevetniek kellett rajta, már meg hozzá tiszteletre gerjedniek. Még beszéllt, addig Manczi szüntelen' szemmel tartotta, de csak lopva. A' nemesszívűség, melly testállásából és orczavonásaibúl kiragyogott, a' bátorság, melly homlokánn ült, szabad tekíntetei, 's az embereknek kegyetlenségérűl és bolondságairúl való merész jegyzései! Ezeket látván és hallván, lehetetlen volt, hogy Manczi hozzá jó ne legyen.

Ammint hallgatói nyilvánvaló magasztalására fakadtak, a' Kisasszonyhoz fordúlván, Manczi! úgymond, nekem veled sok beszédem van; de csak magaddal akarok szóllani, mert az a' vastag ember megint megríkatna. Jer velem a' kertbe.

Potrohosi ezt hallván, már is kaczagásra fakadt; mire Manczi sértettnek mutatván magát, Gróf Uramtúl, úgymond, én semmit sem akarok négy szem köztt hallani.

Kérlek, Manczi! hadd el te nekem azt a' Gróf Uramot, mikor velem beszéllsz. Tőlled ez nekem nagyon fáj. Mond: *te!* és nevezz Laczinak.

Potrohosi a' többieknek intvén, a' szobából egymás utánn mindnyájan kimentek. Utánnok indúlt Manczi is. Ne ereszd ki Laczi! mondá hangos szóval a' báttya. A' Gróf szomorú szemmel tekíntvén Manczira, és kezét szelíden megfogván, nem cselekszem! úgymond. Kényszeríteni nem akarlak. Ha magadnál szívesen nem látsz, ismét haza lovaglok. Azt gondoltam, hogy szeretsz.

Manczi nem tudta, mit tévő legyen? 's a' földre tekíntvén, a' Grófnak kezét meg találta nyomni. Szeretsz, édes Manczim! mondá eggyszerre a' Gróf, minden bizonnyal szeretsz, mert kezemet nyomod.

Potrohosi elkacczantotta magát, Manczi pedig elpirúlt, és kezét a' Gróf' kezéből kiragadta. De szünny meg már egyszer nevetni, te kobak ember! mondá Potrohosinak a' Gróf haragosan. Gyere velem Manczi! a' kertbe; ott kezemet annyiszor nyomhatod, a' mennyiszer akarod.

Mennyen az Úr, a' hová tetszik. Gróf Uram – – Ezt Manczi bosszonkodva mondotta, 's egyszerre meggondolván magát, félben harapta szavait.

Gróf Uram szép legény! azt akartad mondani, úgy-e? kérdezé nevetve Potrohosi.

Manczi az ablakba ment, és rá könyökölt, a' Gróf pedig már az eggyikre, már a' másikra tekíntett. Végre Potrohosi is elosontott.

Édes Manczim! mondá a' Gróf hízelkedő szózattal, most már magunk vagyunk. Manczi körűlnézte magát, 's a' Gróf' mondását igaznak találván, elpirúlt. Hallod-e, Manczi! én tegnap Andrásnál voltam, 's ifiú feleségével eggy hantpadonn találtam. Édesen apolgatták egymást, és senki sem nevette ki őköt, mert házasok. E' jelenésnél eszembe jutottál, 's azonnal feltettem magamban, hogy feleségemnek teszlek. Elmentem az atyámhoz, 's megmondtam neki, hogy én elveszlek. Manczi rá tekíntett, de azon szempillantásban ismét az ablakra fordította szemeit. Én tégedet, Manczi! nagyon szeretlek, mondá tovább a' Gróf, mellyéhez szorítván a' Kisasszony' kezét; jobban[126] szeretlek, hogysem szóval megmagyarázhatnám.

Manczi ismét rá tekíntett, és szemeit könybe borúlni látván, meg nyomta kezét. 'S mit felelt – – mondá hirtelenében, és szavát azonnal félben szakasztotta.

Az atyám? kérdezé a' Gróf. Óh ő sokat, felette sokat felelt, és ollyast is, a' mit egészen át nem érthettem. Tudod-e, azt mondá a' többi között, ha tégedet Manczi szeret-e, vagy sem?

[126] *jóbban* [Az ékezet emendálva.]

Ösmered-e a' szívét? Ha ő rossz szívű volna, akkor hozzávaló szereteted a' házasságban megszünne, és így boldogtalan lennél. Ezekhez oda függesztette azt is, hogy azon esetben, ha rossz volna a' szíved, és anya lennél, – a' Kisasszony itt kezét a' Gróf' kezéből kivonta – még gyermekeinket is gonoszoknak vagy legalább bolondoknak nevelnéd.

Hallgass, kérlek! mondá erre Manczi. És te az atyádnak ezeket mind elhitted?

Nem hittem el, Manczi![127] hanem ide jöttem, hogy megkérdezzelek, ha ollyan vagy-e, vagy sem? Mond meg hát nekem minden egyéb előtt, édes Manczim![128] ha szeretsz-e?

Hogy szerethetnélek? Hisz' én tégedet szinte olly keveset ösmerlek, mint te engemet.

Én jó legény vagyok, Manczi! Ezt nemes egyenességgel mondván, szívére tette kezét. Én tégedet soha sem bántalak meg. Gyermekeink – –

Óh! hallgass, kérlek! mondá viszontag Manczi, a' Gróf' ajakira nyomván tenyerét. Ne beszélly nekem illyeneket, kedves Laczim! Nagyon ifiú vagyok még én a' férjhez-menésre, valamint te is a' házasodásra.

Azt az én atyám nem mondotta, és ő, kedves Manczim! ezeket a' dolgokot mind tudgya. Azért hát ne vonakodgy, kérlek, hanem mond meg egyenesen, akarsz-e feleségem lenni, vagy sem?

Manczi elejénte eggykét szempillantásig hallgatván, e' szókra fakadt: Rendes ember! mellyek utánn ismét elhallgatott, 's fejét vagy kétszer megrázván, már a' Grófra tekíntett, már meg az ablakra. Nem tudta eggy szóval, mit felellyen? Végre a' Grófhoz imígy szóllott: ha az atyád akarja, az én atyámmal ez iránt beszélleni fog, 's akkor azutánn majd meglássuk!

Manczi! te engemet nem jól értettél. Az én atyám nem akar házasodni; úgy szinte a' tiéd sem. Tégedet, Manczi! tégedet akarlak én elvenni. Édes Manczim! mond meg nekem, szeretsz-e? E' kérdéssel fejét Manczi' vállára eresztette. Manczi pedig csak eggy sohajtással felelt. Mit fohászkodsz, édes Manczim? Ha talán mást jobban szeretsz nálamnál, mond meg nekem egyenesen.

Manczi a' Grófot átfogta és eggy keveset magához szorította, a' nélkűl hogy eszre vette volna, mit cselekszik? Ezt cselekedte a' Gróf is, szinte magánn kivűl ragadtatván. Apolgatásai tüzesek és majdnem szilajok voltak. A' Grófnak hevessége Manczit is elragadta. Viszonolni kezdette már a' Grófnak apolásait, ammint ennek szemeiből szilaj tüzet lövődni látván, 's karjait rezketni, mellyét pedig magosra emelkedni érezvén, eggy homályos érzeménytűl megborzadott, 's magát a' Grófnak karjai közűl kiragadta. Laczi! úgymond törött szózattal, 's ezt mondván, a' szobából kirepűlt.

A' Gróf az ablakra támasztván homlokát ösmeretlen édességet érzett mellyében habzani, új életet minden tagjaira terjedni. Ő engemet, látom, nem szeret! mondá végtére hosszas gondolkodás utánn, 's egynehány könyek híg gyöngyök gyanánt görgöttek ki szemeiből. Manczi engem' nem szeret! mondá még egyszer, 's nedves tekínteteit a' földre függesztette. Az ajtóra nézett azutánn eggy darabig azzal a' reménységgel, hogy Manczi ismét visszatér. Az ajtó megnyílt, és Manczi helyett Potrohosi lépett be hozzá.

[127] *Mantzi!* [Emendálva.]
[128] *Mancim!* [Emendálva.]

TIZENEGGYEDIK SZAKASZ.

A' természetes leánykérő.

Te itt egyedűl magad? Laczi! kérdezé Potrohosi; és olly szomorúan? Mi a' manó! még sírsz is. Mond meg nekem, ki bántott?

Manczi engem' nem szeret, mondá a' Gróf, fejét rázván. Elszaladt tőlem; pedig én őtet kimondhatatlanúl szeretem.

Potrohosi az egész esetet könnyen kicsalta belőlle. Szegényke! mondá azutánn, most már magam is látom, hogy Manczi téged' nem szeret. Mellyéhez szorított, apolgatott, rezketett, 's végtére elszaladt. Lehetetlen, hogy szeressen.

A' Gróf e' gúnyolást igazságnak vette, leült eggy székre, és sírt. Manczi pedig azonban a' kertnek legsűrűbb gallyassában ült, és Laczija utánn fohászkodott. Potrohosi a' Grófot, a' ki azonnal lóra ülni és haza akart menni, allig tudta arra birni, hogy maradgyon. Légy te békességes tűréssel, mondá Potrohosi, ki magában eltökéllette volt, hogy a' legényt oltalmába veszi; Manczi a' te feleséged legyen.

A' nélkűl hogy szeressen? kérdezé a' Gróf. Te némellykor úgy beszéllsz, mintha eggy csöpp eszed sem volna. Én búbánatomban meg tudok halni, de azt soha sem engedem, hogy Manczi arra kényszeríttessen, a' mit nem akar. Erre Potrohosi megtudakozta tőlle érezhetetlenűl, ha az öreg Gróf tudgya-e Manczihoz való szerelmét vagy sem? 's megértvén, hogy tudgya, azt találta tőlle kérdezni, ha az attya e' szerelmet helyben haggya-e?

Az én atyámnak több esze van, felelé a' Gróf, mint mindnyájotoknak. Azt mondgya ő, hogy a' szerelmet sem kényszeríteni nem lehet, sem akadályoztatni. Magától kell neki támadni, magától elenyészni.

Annyival jobb! mondá Potrohosi, és Manczi' attyához menvén, elbeszéllette neki az egész dolgot. Rövid tanácskozás utánn eltökéllették magokban, hogy ezt a' szövetséget Gróf Kaczajfalvi' házával, mihelyt annak rendgye szerint fog ajánltatni, elfogadgyák. Potrohosi azutánn a' kertbe szaladt, és Manczit felkereste. Manczi! úgymond tetetett ijedéssel, a' mi szegény Laczink!

Manczi elhalaványodván, felugrott, és ülésére ismét visszarogyott.

Lyánka! mondá tovább a' báttya, ha a' haláltúl meg akarod menteni, szaladgy.

Manczi a' gallyasbúl kirohanván, egyenesen a' Grófnak karjai közé omlott, ki könyező szemmel szinte a' gallyasba lépett. A' Gróf megijedt; Manczi nem külömben. Mi lelt, Manczi? Mi az oka, hogy olly halavány vagy? A' Kisasszony viszontag a' Gróf' halványságának okát nem merte kérdezni.

Jertek ide, gyermekek! mondá Potrohosi; üllyetek mellém, hadd segítselek ki benneteket álmodozástokbúl. Minekutánna jobbjára Manczi, ballyára pedig a' Gróf, leültek, így szóllította meg húgát: Neked Manczi! azt javaslom, hogy most ne légy Viczlipuczli, hanem igazszívű, derék és jó húgocskám. Az atyád tudgya, a' mit cselekszek. Azutánn a' Grófhoz fordúlván, hallod e Laczi! úgymond, te ezt a' leányt szereted, és azt kívánod, hogy feleséged, és gyermekeidnek annya legyen, úgy-e?

Azt! felelé a' Gróf. Én még tégedet, ammint látom, megszeretlek.

Ezt magam is reménlem, mondá viszontag Potrohosi. Neked pedig, jó húgocskám! volna-e kedved illy tisztességes kívánságának tellyesítésére? Azért el ne pirúlly! mert én ezt az illendőségnek szokott törvénnyei szerint értem.

Kedves Uram Bátyám! – –

Akkor azutánn gyermekeid engemet nagy báttyoknak neveznének. Laczi nekem azt beszéllette, hogy te őtet gyűlölöd, mivel mellyedhez szorítván, rezkettél, apoltad, 's végtére féltedben elszaladtál. Így hát Manczi! akarsz-e gyermekeinek annya lenni?

Kérem édes Uram Bátyámot – –

Engem' ne kérj, hanem mond meg egyenesen, akarsz e vagy sem? Ha nem akarsz, ez a' szilaj legény felugrik a' lóra, és másutt keres magának Manczit. Akkor azutánn a' sok sívástúl rívástúl a' házban meg nem maradhatunk. Tudgyuk, édes gyermekem! jól tudgyuk mink a' te begyednek minden titkait. Ha a' minap itt a' kertben meg nem lestelek volna benneteket, tudgya! mit nem súgtál volna mindent a' Gróf' fülébe. Azért hát mond ki szaporán, akarsz-e vagy sem?

Manczi elpirúlván, oda nyújtotta kezét[129] a' Grófnak, és szemeit lesütötte. A' Gróf megragadván kezét, sírva fakadt. Hát csak boldogtalan legyek, még élek? kérdezé törött szózattal.

Manczi álmélkodó tekíntetet vetett hirtelen' reá, Potrohosi pedig mentéjének csúccsát megragadván, van-e neked eszed? Laczi! úgymond. Hát nem hallod, hogy feleséged akar lenni. Kérlek, Manczi! nyisd meg ajakidot, és rágd a' szájába, hogy akarsz. Ővele olly értelmesen kell beszélleni, mint az újságok szoktak.

Manczi végre megnyitván ajakit, én, úgymond, tégedet szeretlek.

Erre a' Gróf oda bukott térgyeire a' Kisasszony' elejébe, azutánn pedig ölbe fogván, mellyéhez szorította, felkiáltott, kurjongatott, sírt örömében, és észre nem vette, hogy karjainn Manczi elhalaványodott. Magához térvén ez, feltekíntett a' Grófra, most nézvén legelőször egyenesen szeme közé. Majd azutánn elpirúlt, és olly kellemetesen mosolygott reá, hogy maga Potrohosi e' szókra fakadt: Irígylem ennek a' szilaj fattyúnak ezt a' gyönyörű tekíntetet. Szeressétek egymást, édes gyermekeim! 's legyetek egymás által boldogok. Ezt mondván, a' Grófot megölelte; ez pedig őtet átfogván, olly hevesen és olly erősen szorította magához, hogy Potrohosi elbődítette magát, és az nap százszornál többször kérdezte Manczitúl, mikép tudgya ennek az erős legénynek öleléseit kiállani?

A' megelégedett szerelemnek első szélvésze elmúlván, bővebben kezdette tudakozni Potrohosi, mikép engedte meg neki az öreg Gróf, hogy Manczit szeresse? E' kérdésre Laczink mély gondolkodásba merűlt, mellyből a' szorgalomnak felette eleven jeleivel felébredvén, Manczi! úgymond, kérlek, felelly meg nekem előbb, de igazán, ezekre a' kérdésekre: ha jó vagy-e? ha nem vagy-e gonosz szívű? és ha gyermekeidet olly okosan akarod-e nevelni, hogy balgatagságok utánn ne indúllyanak, a' minőköt én e' napokban még terajtad is – –

Manczi ki nem hagyta beszélleni, hanem ajakit tenyerével hamarjában befödte.

A' Gróf Potrohosihoz fordúlván, annyit tesz-e ez, úgymond, hogy okosan akarja nevelni?

Annyit, mondá Potrohosi viszontag, édesen nevetvén.

Jőjjsze tehát velem Manczi! mondá a' Gróf, és a' Kisasszonyt maga utánn vonta. Mentekben átát fogván, 's erősen magához szorítván, vitte inkább, hogysem vezette. Bejutván a' kastélyba, Potrohosi hangos szóval hirdette a' győzedelmet, mire Manczinak szülői 's egynehány rokonyi öszveszaladtak.

Most már kérd meg a' leányt annak rendgye szerínt, mondá Potrohosi a' Grófnak. Íme! a' leánynak az attya előtted áll. A' Gróf a' Viczispányra meredtt szemmel tekíntvén, azutánn pedig Potrohosihoz fordúlván, mit mondtál, úgymond, hogy cselekedgyek?

Manczi' attyának mond meg, hogy leányát kívánod.

[129] *kézét* [Az ékezet emendálva.]

Úgy-e? Azutánn a' Viczispányhoz fordúlván, így szóllott a' Gróf hozzá. Manczi az én feleségem lessz, mert ő engemet szeret. Azért tehát mennyünk a' Prédikátorhoz, hadd adgyon bennünköt öszve.

Ez a' legény még mindnyájunkot elbolondít, mondá Potrohosi kaczagva. Hallod-e, Laczi! ez a' dolog nem megy ám olly hamar, ammint gondolod.

Szeretném tudni, mi mehetne nálánál hamarább? mondá viszontag a' Gróf. A' Prédikátor eggy kis fertály óráig előnkbe olvas eggy könyvből, 's az egész dolog megvan.

Akármi legyek, ha ez a' legény mindenkor igazan nem mond, valahányszor csak száját feltáttya, mondá Potrohosi csendesebben azoknak, a' kik mellette állottak.

Ezzel a' jelenlévők között nagy vetekedés támadt; de a' Gróf eggyáltallyában senkinek sem akart engedni. Az ő legfőbb oka az volt, hogy Manczi rá állott. Manczi' szülői pedig azt vítatták, hogy lehetetlenséget kíván. A' Gróf erre felhevűlvén, okokkal kezdette megmutatni, hogy az, a' mit ő kíván, felette könnyen meglehet, 's az ellenkező résznek okait kinevetvén, ama' bolondságok közé tartozni mondott, mellyekkel magokot a' mindennapi emberek nevetségesekké teszik. Végtére Manczi' kezét megragadván, mond meg nekem Manczi! úgymond, szeretsz-e engemet? Manczi e' kérdésre eggy érzékeny tekíntettel felelt. Ha tehát szeretsz, gyere velem a' Prédikátorhoz.

Úgy de látod, kedves Laczim! hogy az édes atyám velünk jönni nem akar.

Ha nem akar, hadd itt, felelé a' Gróf, a' Kisasszonyt kezénél fogva az ajtó felé vonván. Erre közönséges zaj támadt. Potrohosi nevetett, Rósafi Pál Úr nagy lármával jegyjószágot, özvegyülést, pecsételtt contractust kívánt, a' Viczispányné fontos okokkal megmutatta, hogy koszorú és új selyemruha nélkűl az öszveadást végbe vinni nem lehet, a' többiek közűl pedig az eggyik ezt, a' másik amazt vítatta. A' sokféle szózatból végre nagy lárma lett, mellyet a' Gróf az ő hangos szavával egészen lenyomván, esdekelve kérte Manczit, hogy senkire se hallgasson, hanem mennyen vele a' Prédikátorhoz. Manczi ellenben tellyes erejével azonn volt, hogy kezét a' Gróf' kezéből kifejtse. Eleresztette végre a' Gróf önnkint, és elhallgatott. Elcsendesedtek utánna lassankint a' többiek is; mire megmeg egyszerre mindnyájan hangos hahotára fakadtak, melly egynehány üdőperczig tartott. Csak Manczi és a' Gróf volt egyedűl, a' kik a' dolgot nevetségesnek nem találták.

A' Gróf komoran körűl tekíntvén magát, így szóllította meg végre hathatós szózattal a' Kisasszonyt: Manczi! te nekem azt mondottad, hogy szeretsz, és hogy feleségem akarsz lenni. Itt áll az atyád, itt állok én. Válassz! kinek akarsz közűlünk engedelmeskedni?

Manczi két lépéssel közelebb menvén hozzá, én a' tiéd vagyok, mondá szépen hangzó szózattal; még egyszer mondom, hogy a' tiéd vagyok, és hogy karjaid között boldog életet reménlek. De az édes atyámnak karja között tizenöt esztendőt töltöttem már olly boldogságban, mellyért elegendő hálát soha sem adhatok. Édes atyámnak gondviselése nélkűl már régen nem volnék. Az ő szeretete volt, melly engemet ezerféle veszedelemből kiragadott. Laczi! én neked igéretem szerint, mint jegyesemnek, szerelemmel, de édes atyámnak ellenben hozzám való szeretetéért szeretettel és engedelmességgel tartozok. Ezt mondván, térgyre esett édes attya előtt az érzékeny szívű Kisasszony, 's atyai kezeit csókolta és könyhullajtásival áztatgatta.

Meredtt szemeit a' falra függesztvén a' Gróf, gondolatokba merűlt. Egyszerre Rósafi Pál Úrnak térgyeihez rohant Manczi mellé ő is, és kezét megcsókolván, bocsáss meg! mondá felette szívreható érzékenységgel, bocsáss meg nekem Manczimnak édes attya! Ha nekem az én atyám azt parantsolná, hogy Manczit el ne vegyem, én neki engedelmeskednék. Ezt mondván, felkelt, 's eggy székre leülvén, nyugodtt elmével kérdezte, mikor fog a' Prédikátor a' könyvből elejekbe olvasni? Kevés üdő múlva, felelének neki, ha egyébaránt az öreg Gróf

Kaczajfalvi nem ellenzi. Eggy darabig gondolkodván a' Gróf, egyszerre felugrott, és Manczihoz lépvén, Manczi! úgymond, a' te szíved jó. Engemet szeretsz, és édes atyádnak engedelmeskedsz. A' te szíved valóban jó!

TIZENKETTEDIK SZAKASZ.

A' jó ebéd, és az éhezők.

Nagyságos Uraim! mondá az inas, az asztalonn az étel! A' nevetés, mellynek okát a' Gróf át nem tudta látni, lassankint elenyészvén, az Urak végtére az asztalhoz ültek. A' Gróf a' feltett külömbféle ételeknek neveit megkérdezvén, eggy jó tányér zöldséget megevett, a' többieket pedig mind megköszönte. Eggy kérdés adta elő azutánn magát a' természetnek tudománnyából, melly a' beszéllgetőköt több hasonló kérdésekre, sőt még a' mathezisnek mélységeibe is elvezette. A' Gróf ezekről olly helyesen értekezett, hogy mindnyájan csudálták. Ha pedig olly dolgokrúl volt a' beszéd, mellyek őelőtte ösmeretlenek voltak, olly okos kérdéseket, olly sükeres és világos ellenvetéseket tett, hogy eggy Orvos, a' ki szinte csak ebéd előtt érkezett, nem győzött rajta elegendőképen álmélkodni, és csupán csak azért, hogy szép elméjében gyönyörködhessen, külömbféle tárgyakrúl mélyebb és mélyebb értekezésekre csábította. Hellyelközzel mosolygásra is adott a' Gróf alkalmatosságot, mikor eggy pár szavával a' szokásba vett convenientiát feltaszította.

Sültt szarvashús tetetvén az asztalra, a' Gróf ennek az ételnek a' nevét is tudakozta. A' feleletet hallván, szarvashús![130] úgymond halkkal és komoran, 's rövid gondolkodás utánn felugrott a' székről, kirepült az ajtónn, 's a' garádicsokonn lerohant a' faluba. A' szarvashús eszébe hozta neki ama' leányt, kinek attya szarvast lőtt, 's kit szülőjével eggyütt az igazságnak karjaitúl megszabadított. Nem emlékezett ő meg elég világosan ezen esetnek végéről, és attúl tartott, hogy ne talán az igazság az ő görcsös bottyával e' szerencsétleneket újjra megtámadta.

Nagy buzgósággal rohant be a' házba, hol a' leányt annyával eggyütt eggy férjfinak karjai között találta, kinek orczáját ezek apolták és könyeikkel áztatgatták. A' leánynak az attya volt, a' ki szinte rejtekéből, mellyben félelemből tartózkodott volt, visszaérkezett. Ammint a' Gróf a' szoba' ajtaját megnyitotta, felkiáltott háladatos örömmel a' leány: ihol! itt jön éppen a' mi őrző Angyalunk; 's ezt mondván, elejébe repűlt. Az annya és attya e' kiáltásra megfordúlván, a' Grófnak lábaihoz borúltak. A' férjfi megragadta eggyik kezét, csókolta, és könyeivel mosogatta.

Mi bajotok, kedvesim? kérdezé komoran a' Gróf. Én szinte azt akartam látni, ha nem jött-e megint hozzátok vissza az igazság?

Uram! édes Uram! elkezdé a' férjfi törött szózattal, 's érzékeny háladatossággal, az Úr Isten fizesse meg az Úrnak! Ezt az ártatlan gyermeket feleségemmel eggyütt az éhségnek halálától mentette meg az Úr. Az Isten láttya lelkemet, hogy tolvaj nem vagyok. Az éhség kényszerített reá. Nem volt miből élnünk. Még e' nyomorúltt hajléknak a' fele sem az enyím már; pénzt kellett felvennem reá. Ezt is elköltvén, puskát kértem kölcsön, 's allig hogy eggy szarvasra kisütöttem, rajta kaptak, 's el kellett szöknöm. Rég üdőtől fogva ma eszünk legelőször főttet Manczi Kisasszony' kegyelméből.

[130] *szarvash**u**s!* [Emendálva.]

Mancziébúl? kérdezé derűltt mosolygással a' Gróf, és könyes szemeit megtörűlte. De mond meg te nekem, Apjok! miért nem dolgozol? Hisz', ammint látom, erő nélkűl nem szűkölködsz.

Miért nem dolgozok? Van nekem, Istennek hála! eggy pár egésséges karom, mellyekkel dolgozhatnék; de négy holnapi betegségem minden szerszámomtúl,'s ezekkel eggyütt kenyeremtűl is megfosztott. Szántóföldecskémet is el kellett végre a' szomszédomnak zálogosítanom. E' nyomorúltt háznak a' fele még, a' mit sajátomnak mondhatok.

Csak ennek a' háznak a' fele? kérdezé a' Gróf, öszvecsapván kezeit. Hát miért nem panaszoltad meg eddig Manczinak?

Panaszolkodni nem szabad, vagy legalább nem tanácsos; mert az Uraság koldúst a' faluban meg nem szenved. A' Gróf felemelvén könyező szemeit,'s a' mély könyörűletességnek éles tekíntetével az égre nézvén, Istenség! úgymond, nincs kenyerek, nincs munkájok, hogy kenyeret kereshetnének! Eggy pár könyecske legördűlvén arczainn, mennyi pénzre volna, úgymond, szükséged?

Ha kétszáz forintom volna, mindenemet visszaválthatnám,'s azonban, még munkám haszNot hozna, élhetnék is belőlle.

Hídd el ide azt a' gazdát, a' kinek adóssa vagy. Hadasi György nagy örömmel átszaladt a' szomszédgyához, és egynehány üdőpercz utánn megjelent vele. Hallod-e, így szóllott hozzá a' Gróf, te ennek visszaadod a' földgyét, és szerszámait, én pedig megadom neked a' pénzt, melylyel tartozik.

Szívesen! mondá erre a' szomszéd. Ő nekem száznyolczvan forintommal adós.

Jól van! Én holnap neki kétszáz forintot hozok, és ő neked az adósságot lefizeti.

Holnap? Hát az Úr kicsoda?

Én Gróf Kaczajfalvi László vagyok.

Gróf Kaczajfalvi János Úrnak a' fia?

Az!

Nagyságos Uram! mondá a' szomszéd, nem akarna nekem eggy kis írást adni arrúl, hogy nekem száznyolczvan[131] forintommal adós?

Minek? Én írni nem tudok.

Írni nem tud? és én Gróf Kaczajfalvinak tartsam? mondá a' szomszéd, fejét rázván. Mihelyt Hadasi György kezembe adgya a' pénzt, én[132] is visszaadom neki minden jószágát. Ezzel elment.

A' Gróf át nem tudta ugyan látni, miért nem hisz szavának e' gazda? de azt csak látta még is, hogy a' dolog nincs külömben. Visszament tehát komoran a' kastélyba,'s belépvén az ebédlő szobába, így szóllította meg Potrohosit: Hallod-e, Manczi' báttya! adgy te nekem kétszáz forintot.

Két ezret, ha akarod, édes Öcsém! Mire szándékozod fordítani?

Annak az embernek, a' ki a' szarvast meglőtte, nincs több fél házánál; annak adom.

Potrohosi azonnal kezébe adta a' kívántt summát; ő pedig visszaszaladt vele Hadasihoz,'s az egész házat felvídámította. Körűlvették mind a' hárman, kezeit csókolták, őrző angyaloknak nevezték, és jó akarattyát zokogó szózattal köszönték. A' Gróf sírva fakadván örömében, kezet adott Hadasinak, és azt mondotta neki: most már serényen dolgozz, hogy új bajba ne ess. Azutánn Veronkát, Hadasinak leányát, megölelvén, és magához szorítván, nem sokára,

[131] *száznyolczv**án*** [Az ékezet emendálva.]

[132] ***és*** [Emendálva.]

úgymond, ismét meglátogatlak benneteket. Ezzel a' házból kisietett. Fenn szóval küldötték utánna a' romlástúl megmentett szegények háladatos áldásaikot.

Bemenvén könyes szemmel a' Viczispánynak ebédlő szobájába, hol a' vendégek még mindnyájan eggyütt voltak, fel 's alá[133] járt eggy darabig. Szemei szinte csillogtak, és egész tekintetéből ki lehetett venni, hogy mellyében nagy dolgokot forral. Végre megállván a' szoba' közepénn, azt, úgymond, ki kell tudakoznom! Ezzel az ajtó felé indúlt. Hová akarsz megint menni? kérdezé Potrohosi, úttyát elállván; még Manczi felugorván a' székrűl, kezénél fogva tartóztatta.

Eressz el, édes Manczim! haza kell mennem, felelé a' Gróf komoran. Kaczajfalvánn is lehetnek olly boldogtalan szegény emberek, mint itt Veronkának az attya.

Hisz' arra, mondá Potrohosi, holnap is elegendő üdőd lessz.

Gondolod? Mentél-e te már egyszer éhen az ágyba, mióta a' világonn vagy? Én, édes Manczim! mindaddig nem maradhatok, még meg nem tudom, ha az atyám' falujában nincsen-e valaki, a' ki éhezik? Ezzel kiment, és lovát megnyergeltette. Az öreg Istók' allig tudta magát meggondolni, mikor a' Gróf már tartotta neki a' kengyelt, hogy a' lóra szokása szerínt felsegítse. Maga is felvetvén azutánn paripájára magát, sebesen haza nyargalt.

Istenemre mondom! ezen ifiú emberhez nem győzök elegendő tisztelettel viseltetni, mondá Manczinak az Orvos, megcsókolván kezét. Manczi köszönetet mosolygott szeme közé e' vallásért, 's a' Grófnak jó szívérűl az Orvossal sokáig beszéllgetett.

TIZENHARMADIK SZAKASZ.

A' halál és a' Prédikátor.

Azalatt a' Gróf Kaczajfalvára érkezvén, a' falu' végénn leszállott a' lórúl, Istókot haza küldötte, maga pedig bement az első házba, és a' gazdát cselédgyeivel eggyütt a' vocsoránál találta. Nektek van, látom, mit ennetek! mondá örömmel, ammint a' szobába belépett. A' vocsorálók azonnal felkeltek, 's elejébe menvén, megköszöntötték. Minekutánna megértette volna tőllök, hogy van miből élniek, azt kérdezte a' gazdátúl, ha van-e a' faluban valaki, a' ki éhséget szenvedne? Éhséget? mondá a' gazda. Istennek hála! a' mi Méltóságos öreg Grófunknak pedig szíves köszönet! az egész helységben csak eggy sincs.

A' Gróf az égre emelvén csillogó szemeit, az én Atyám ő! úgymond érzékeny örömmel. Sebesen kiszaladt azutánn a' házból, és haza sietett, hogy édes attyának lábaihoz borúlván, háladatosságát ezen emberségért kinyilatkoztassa.

Úttyában eggy másik ház előtt nagy sírást, rívást és jajgatást hallván, bement. Elejébe repűlt a' házból szinte magánn kivűl eggy menyecske, 's még[134] az udvaronn megölelvén a' Grófot, oda vagyok! úgymond, áh örökre oda vagyok! A' Gróf e' kiáltásra megborzadván, besietett a' szobába, hol az ágyonn eggy halavány férjfiút talált, kinek szemei szinte homályosodni és meredni kezdettek. Ágyánál eggy kesergő öreg ember, és eggy síránkozó öreg asszony állott, kikbe három sívó gyermek kapaszkodott volt.

Mi történik itt? kérdezé a' Gróf hevesen. Áh! a' fiam haldoklik, úgymond az öreg ember zokogva. Haldoklik? kérdezé a' Gróf, 's e' jelenést, melly őelőtte még ösmeretlen volt, látni akarván, az ágyhoz közelebb tolódott. Meredtt szemmel nézte eggy darabig a' beteget, 's

[133] *fel' **sa**lá* [Emendálva.]
[134] *m**e**g* [Emendálva.]

megmeg borzadott. A' beteg' kezére tévén kezét, álmélkodva tapasztalta, hogy hideg verítéket izzad. Kérdéseket tett neki, de feleletet eggyikre sem vett.

A' haldoklónak hörgései erősödni kezdvén, a' menyecske ismét berohant a' szobába, 's elhalványodván, rezketve nézte a' beteget. Anyicska! mondá elég hangos de törött szózattal a' haldokló. A' menyecske oda sietvén, a' betegre borúlt, és rettenetes jajgatásra fakadt. Az öreg ember imádkozott, az öreg asszony pedig, kinek szemeiből a' könyek egymást űzték, haldokló fiának homlokárúl a' verítéket törűlgette. A' beteg végre egyszer vagy kétszer megrázkodván, kinyújtotta tagjait, és meghalt.

Az Úr Isten adta, mondá zokogva az öreg ember, az Úr Isten el is vette! Áldasson az Úrnak neve! Ezt mondván, öszvekúcsolta kezeit, 's előre görnyedvén, könyező szemeit a' földre függesztette. A' két asszony azonban a' gyermekekkel eggyütt hangos sírásra fakadtak; a' Gróf pedig rezketni és halványodni kezdvén, végre elájúlt, és a' holttra lerogyott.

Mikor ájúlásából ismét magához tért, már akkor a' szoba tele volt emberrel, a' kiterített holtt test a' deszkánn feküdt, az öregek sírtak, az ifiú özvegy pedig egybe kúcsolván feje felett kezeit, rájok sem hallgatott azokra, a' kik vígasztalni akarták. Áh Istenem! mondá egynehányszor, hová legyek e' három neveletlen árvával? Végy magadhoz, Teremtőm! minket is, ha táplálónkot elvetted!

A' Gróf el nem tűrhetvén tovább e' szomorú jelenést, kitolakodott az emberek közűl az útszára, 's felemelvén öszvetett kezeit könyező szemeivel eggyütt az égre, Mennyei Bölcsesség! úgymond, ne haggy még engem' meghalni. Hadd élni Manczit is, édes atyámmal eggyütt! Óh melly rettenetes dolog a' halál! Érzem, kegyelmes Istenem! érzem magamban, hogy könyörgésemet meghallgattad!

Ezzel haza sietvén, édes attyának karjai közé rohant azzal a' kérdéssel, ha egésséges-e? és ha nincsen-e valami baja? Egész estve csak a' haldoklórúl beszéllgetett, és tekíntetében csak a' mély szomorúság uralkodott. Az öreg Grófnak sokáig kellett vele bajlódni, még belőlle azokot kivehette, a' mik ma vele és Manczival történtenek.

Más nap a' halálnak képe emlékezetéből lassankint elenyészvén, Manczié pedig felélledvén, édes attya' elejébe terjesztette forró kívánságát, mellyel Manczit feleségének tenni ohajtya, valamint amaz akadályokot is, mellyeket e' kívánságának Rósafi Úr vetett.

Az öreg Gróf legkisebbet sem ellenzette ugyan ezt a' házasságot, mivel a' tudósításokból, mellyeket Manczi Kisasszonyrúl az egész környékből öszveszedett, bizonyos lett a' felűl, hogy Manczit minden ember jó szívű, szép eszű, és nemes erkölcsű Kisasszonynak tartya. De az ifiú Grófnak szerelmét nem nézvén egyébnek futó gerjedelemnél, attúl félt, hogy soha ebből olly szeretet nem támadhat, mellyre állandó barátságot kell építeni azoknak, a' kik a' házasságban boldog életet viselni kívánnak. Az ifiú Gróf erősen bizonyította ugyan attyának, hogy Manczi őtet szereti, hogy ő viszontag Manczit örökké fogja szeretni, és hogy Manczi jó leány; de az öreg Gróf megmutatta neki ellenben, hogy ezek mind igazak lehetnek, és ő még is rettenetes veszedelembe ejthetné mind magát, mind Manczit, ha e' házassággal sietne. Errenézve esdekelve kérte, hogy halassza még el eggy kevés üdőre az egybekelést, a' mit édes attyának meg is igért. Szeretni fogom, mondá azutánn az öreg Gróf, ha gyakran oda jársz. Adgya Isten, édes fiam! hogy meg ne csalódgy. Erre az ifiú Gróf csak mosolygással felelvén, azt kívánta viszontag az attyától, hogy nézze meg Manczit maga; a' mire magát az öreg Úr azonnal le is kötelezte.

Egynehány napot azzal töltött el azutánn az ifiú Gróf, hogy házrúl házra járván, maga megtudakozta, ha nincsen-e a' jobbágyok között olly szegény, a' ki éhezik? E' mellett pedig, valahová ment, olly buzgón ajánlotta segedelmét, és a' hol kellett, olly bőven mutatta meg

cselekedettel jó akarattyát, hogy a' jobbágyoknak szeretetét egészen megnyerte, a' szegényebbeknek pedig oszlopa és reménnye lett. Minden embertűl megtudakozta, miben foglalatoskodik? micsoda mesterséget űz? micsoda hivatalt visel? 's ez által sok ollyas dolgokot megtanúlt, mellyek előtte mindeddig ösmeretlenek voltak.

Elment a' Prédikátorhoz is, és megtudakozta tőlle, ha van-e neki miből élnie? Feleletéből hallván, hogy tisztességes jövedelmei vannak, a' foglalatosságokot akarta tudni, mellyekért e' jövedelmeket veszi. Útnak indúlván, az ajtó' küszöbében[135] eszébe jutott neki a' haldokló, kinek halálánál maga jelen volt, 's visszafordúlván a' Prédikátorhoz, de miért nem vigasztaltad tehát a' minap azt a' szegény asszonyt, a' kinek a' férje meghalt?

Az özvegy engem' nem hívatott.

Nem hívatott? Imént jövök eggy embertűl, a' ki nekem azt mondta, hogy ő a' falunak éjjeli őrzője, kinek kötelessége azt hozza magával, hogy mihelyt tüzet lát, azonnal lámát üssön. Ezt is tehát, mikor a' ház már ég, hívatni kell előbb, hogy lármát üssön?

Az éjjeli őrnek ez kötelessége.

Hiszen te is azt mondtad, hogy a' szomorúaknak vígasztalása hivatalodhoz tartozik. Pedig, hallod-e! ha én azt az asszonyt megvígasztalhattam volna, nem adtam volna a' te egész jövedelmedért. Ezzel megrázta fejét, és elment. A' Prédikátor hálát adott az Istennek, hogy az ifiú Grófnak oktalan kérdéseitűl megmenekedhetett.

Otthon a' Gróf az attyát kérdezte meg ez iránt, és nagyon megörűlt, mikor hallotta, hogy más nap a' templomban a' prédikációból maga megitélheti, ha tetszik, miből áll a' népnek oktatása? Az attya más nap a' templomba menvén vele, arra kérte előre, hogy a' Prédikátort, még a' népet oktattya, meg ne szóllítsa, mind az új párnak öszveadásánál. Ezt az ifiú Gróf megigérte, 's beült az attyával az Uraságnak zártt székébe a' prédikálló széknek általellenében.

A' zsoltárnak lassú és pompás éneklése, mellyet az öreg Gróf versenkint elejébe olvasott, kimondhatatlanúl megillette. Szemei könybe borúlván, olly tiszteletre gerjedtt, hogy tudta nélkűl térgyeire bocsátkozott. A' lelki pásztor a' prédikálló székben megjelenvén, az ifiú Gróf felállott, és vizsga szemeit reá függesztette. Ezt a' Prédikátor látván, elpirúlt, mivel a' minapi öszveadásnál tett kérdései emlékezetébe tüntek. Majd azutánn elhalványodván, rezketni kezdett, az éneknek pedig vége szakadván, meredtt és vad tekínteteket vetett már az ifiú Grófra, már a' községre. Az ifiú Gróf halványodni és rezketni látván, még meredtebb szemeket függesztett reá, és háborodását majd az ájúlásig űzte. Elkezdette végtére beszédgyét rezkető szózattal; de valahányszor az ifiú Grófra tekíntett, mindannyiszor beszédgyének fonalát elvesztette. Attúl félt minden szempillantásban, hogy az ifiú Gróf megszóllíttya. Így az, a' mit beszéllett, öszvefüggés nélkűl való zavar lévén, akadozni kezdett; a' mi belső szorongásait megszaporította. Kimondhatatlanúl megháborodott tekíntetét az ifiú Grófra szögezvén, végre elhallgatott.

Rosszúl van szegényke! mondá az ifiú Gróf elég fenn szóval Istóknak, ki szinte mellette állott. A' Prédikátor meghallván mondását, elővette kezkenőjét, és orczáját törűlgetni kezdette. Istók a' Papnak baját jól átlátván, az ifiú Grófnak mondását pedig színfogásnak vévén, elkérte az öreg Gróftúl ama' kis üvegecskét, mellyben magánál illatos párát hordozott, felsietett vele a' Prédikátorhoz, 's átadván neki szagolásnak okáért, megsúgta egyszersmind azt is, hogy az ifiú Gróf minden bizonnyal meg nem szóllíttya, még prédikáll, mivel ezt az attyának szentűl megigérte.

[135] *kül**l**zöbében* [Emendálva.]

A' Prédikátor a' párából egynehány csöppet kezkenőjére öntvén, 's órrához értetvén, magához tért, 's beszédgyét újjra elkezdette. Ebben ő sükeresen megmutatta, hogy tökélletes és jámbor életet kell viselnünk, ha igaz keresztény ember' módgyára félelem nélkűl akarunk meghalni. Beszédgye az ifiú Grófot úgy megillette, hogy a' prédikáczió utánn karjai közé szorítván a' lelki pásztort, megcsókolta, és bizonyosság tette a' felűl, hogy egész életében úgy fogja e' szép oktatásért tisztelni, mint édes attyát.

TIZENNEGYEDIK SZAKASZ.

A' szerelemféltés.

Egynehány nap múlva ismét Manczihoz lovagolt az ifiú Gróf, de senkit sem találván otthon, eggy darabig a' kertben sétálgatott, azutánn pedig Veronkához ment. Az egész házat eggyütt lelte. Egynehány apolások utánn, mellyekkel Veronkát heves ifiú' modgyára megköszöntötte, 's mellyeket a' leány szemérmes érzékenységgel fogadott, Hadasival mélyebb beszédbe ereszkedett. Hadasi, még ifiabb volt, a' török háborúban katonáskodott. Eggyik szó a' másikot szülte. A' Gróf olly feszűltt figyelmetességgel hallgatta Hadasit, mint a' ki a' berbitélő bűbájosra elbámúl; Hadasi pedig olly tűzzel, 's olly eleven színekkel rajzolta elejébe a' hadi eseteket, a' minőköt az afféle katonától csak várni lehet, a' ki több ütközetekben szerencsésen forgott. Így múlt el a' reggel. Hadasi nagyon örűlt, hogy a' hadi eszközöknek magyarázását reggel elvégezhette, allig várván, hogy dél utánn az ütközeteknek bővebb rajzolásához foghasson, mellyekben saját kezével sok Törököt levagdalt.

A' Gróf, a' nélkűl, hogy tartóztatták volna, nállok ebédelt, 's Hadasiné leányával eggyütt minden erejét megvetette, hogy jótévőjököt tehetségek szerint megvendégellye. Az asztalnál a' Gróf Veronka mellett ült, 's a' paradicsomban vélte magát lenni, olly nagy volt öröme. Hadasi majd minden ételnél újjabb dolgokot beszéllett a' tábori életről, 's ama' tartományoknak szokásairól, állatiról, és növöténnyeirűl, mellyekben táborozott. Ebéd utánn lerajzolta a' Grófnak azokot, a' mik az ütközetekben történni szoktak: az ágyúknak szüntelen ropogását, a' szörnyű mészárlást, mikor a' dolog egyszer kardra kel, és a' Törököknek kegyetlenségét, kik még az elevenen elfogott, és sebeikből könnyen kigyógyíthatandó katonáknak fejét is leriszállyák. A' Gróf, ki Veronkát térgyére ültetvén, ölébe vette, hogy e' szörnyű eseteket vele eggyütt hallgassa, már álmélkodott, már borzadott, már meg fejét Veronka' vállára bocsátotta, mintha el akarta volna tekíntetét ama' jelenésektűl fogni, mellyektűl irtózni elegendőképen nem győzött.

Azalatt a' Viczispánynak egész háza megérkezett, 's ama' hírre, hogy az ifiú Gróf Kaczajfalvi a' kastélyban volt, és lovát az istállóban hagyván, ismét elment, Manczi eggy szempillantásra szobájába repűlt, és onnan leorozkodott a' kertenn keresztűl a' faluba Hadasi' házához. Nem ok nélkűl gyanította ő, hogy a' Grófot itt találllya. Még messzérűl meghallván szavát, közelebb lappangott, 's meg akarván a' Grófot lepni, maga lepetett meg ama' különös jelenéstűl, melly vizsga szemébe tünt. Az ablakhoz jutván tudni illik, szinte akkor rejtette fejét a' Gróf Veronka' mellyére, hogy tekíntetét ama' mészárlástúl elfordítsa, mellyet Hadasi lerajzolt. Manczi ezt látván, szinte megmerevedett. A' leány az ölében? az ő feje pedig a' leány' mellyén? E' gondolatra elhalaványodott, és azon szempillantásban ismét elpirúlt.

Manczi Kisasszony! mondá fenn szóval Hadasiné, az ablakra mutatván.

Manczi? kérdezé hevesen a' Gróf.

A' Kisasszony azalatt az ablak mellett sebesen elment a' kastély felé.

A' Gróf fél szemmel megsejtvén, utánna repűlt. Manczi! Manczi! gyere ide, itt vagyok!

A' Kisasszony, mintha a' Grófot nem is hallotta volna, tovább sietett. A' Gróf tehát utánna rugaszkodott, elérte, és eggyik kezét megragadta. Mit akar a' Gróf? kérdezé Manczi haragosan. Eresszen el! Ezt mondván, kifacsarta kezét a' Grófnak kezéből, ott hagyta, és úttyát tovább folytatta.

A' Gróf eggykét szempillantásig megállván, ismét utánna szaladt, 's megfogván kezét, édes Manczim! úgymond érzékeny szózattal és kérlelő tekintettel.

Mennyen a' Gróf, a' hová tetszik, én magam akarok maradni, mondá Manczi hevesen, 's kezéből kiragadván magát, elsietett. A' Gróf eggy üdeig utánna nézett, azutánn pedig Hadasihoz visszatért. A' Kisasszony szinte akkor talált hátra tekínteni, mikor a' Gróf a' ház' ajtajánn belépett, 's ajakit harapdálván, nagy méreggel haza ment.

A' Gróf ismét leülvén székére, magához vonta Veronkát, 's az ablakra vetvén tekíntetét, hát azutánn, úgymond, hogy volt?

Hadasi az ütközeteknek rettenetes rajzolását nagy tűzzel folytatta; de a' Gróf ellenben sem meg nem borzadott többé, sem Veronkát magához nem szorítgatta. Közepénn a' legiszonyúabb rajzolásnak felkelvén, hadd el, úgymond, a' többit holnapra! Nyughatatlan elmével búcsút vévén, a' kastélyba ment. Manczi, ammint a' Grófot bejönni látta, szobájába ment, és bezárta magát. Sem kéréssel, sem parancsolatokkal rá nem vehette a' báttya, hogy szobájából kijőjjön. A' Gróf majdnem sírva fakadt, hogy Manczit egész estve nem láthatta. Baját még csak messzérűl sem gyanítván, betegnek vélte.

Más nap reggel előtalálván, szíves sajnálkodással imígy szóllította meg: Édes Manczim! mi bajod volt neked tegnap? A' Kisasszony ellenben semmit sem felelvén, olly hidegséget mutatott hozzá, hogy magaviselésében a' jelenvalók közűl kiki megbotránkozott. Manczi' báttya öszve akarta őköt békélltetni de a' Gróf a' Kisasszony' elejébe állván, nyers szózattal és férjfias tekíntettel imígy szóllította meg: Reám te, ammint látom, neheztelsz. Mond meg nekem, mivel bántottalak meg?

Semmivel sem! legkisebbel sem! mondá viszontag Manczi, a' Grófnak tekíntetétűl eggy keveset megijedvén.

Miért haragszol tehát reám, ha meg nem bántottalak?

Manczi erre meggörbítvén szép száját, Hm! úgymond, tartozok tán a' Grófnak cselekedetimről számot adni?

A' Gróf feszűltt szemmel nézett eggy darabig reá. Azutánn mind a' két kezét szemével eggyütt az égre emelvén, jól mondta az atyám, úgymond fenn szóval, hogy megcsalatkozok! Eggy könyörű tekíntetet vetett még egyszer Manczira, és szemei könybe borúltak. Olly szép, mondá elkeseredve, és olly csalárd! Isten hozzátok! Ezt mondván, lassú lépésekkel lováért az istállóba ment.

Potrohosi Manczihoz közelebb menvén, Lyánka! úgymond, neked nincs eszed.

Manczi sírva fakadt, 's kezeivel orcáját eltakarta.

Haza lovagol, mondá tovább a' báttya, és soha sem látod többé. Eredgy, javaslom, és békélly ki vele. Ahol, nézdsze! kivezeti már az istállóbúl a' lovat. Fogadgy szót, Lyánka! 's enyhítsd meg. Ezzel a' legénnyel, látod, nem lehet játszani. Ő a' te laptád soha sem lessz.

Manczi részént erőltetésből, részént jó szerével kiment a' kapu' elejébe, hol a' Gróf a' lóra akarván felülni, 's paripájának nyakát simogatván, csak tudnám, úgymond elég fenn szóval, úgy hogy Manczi meghallotta, csak azt az eggyet tudnám, mit vétettem neki?

Laczi! mondá erre félénk szózattal a' Kisasszony, hát csak elmégy?

A' Gróf megfordúlván; meglátta a' könyező Manczit, 's visszament hozzá. A' Kisasszony elejébe nyújtotta kezét; ő pedig megfogta, megcsókolta, és könyeivel megáztatta. Potrohosi érezhetetlenűl felemelvén Manczinak másik kezét, a' Gróf' nyakára tette, és a Kisasszonyt karjai közé lökte. Allig nézhettek egymás' szemébe, már is egymás' ölében voltak. Eggy pár szempillantás alatt megújjúlt köztök a' békesség. A' Grófhoz mutatott hidegségét mentegetni akarván Manczi, azt találta mondani, hogy a' feje fáj. A' Gróf tehát minduntalan' öszvenyomogatta két kezével a' fejét, szíves szorgalommal bizonyítgatván, hogy ez a' főfájás ellen nagyon foganatos.

A' kertben sétálván a' Gróffal, csak el nem tűrhette még is a' Kisasszony, hogy meg ne kérdezze, mit csinált tegnap Hadasi' házánál? Ő nekem, felelé a' Gróf, rettenetes dolgokot beszéllett a' hadakozásrúl. Áh édes Manczim! jó, hogy eszembe hoztad. Ezeket neked is meg kell hallgatnod. Jőjjsze velem, mennyünk eggyütt hozzá![136] Ezt mondván, Manczit kezénél fogva maga utánn vonta.

Allighogy új vetekedés nem támadt köztök, mivel Manczi e' sietségrűl egynehány szöges mondásra fakadt. De meggondolván végtére magát, dél utánn, úgymond, elmegyek veled.

Ebéd utánn tehát Hadasihoz mentek. Veronka nagy örömmel szaladván jótévője' elejébe, 's karjai közé rohanván, óh az én kegyes Grófom! úgymond. De ammint a' Gróf megett Manczi Kisasszonyt megsajdította, hamar kifejtette magát a' Grófnak karjaibúl. A' Kisasszony erősen feltette ugyan magában, hogy nyugodtt elmével fogja nézni a' Grófnak Veronkával való magaviselését, de a' leánynak öröme, mellyel a' Grófot fogadta, feltett szándékábúl egyszerre kiforgatta. Elfelejtvén, hogy a' Gróf jelen van, olly büszke és gúnyos tekíntetet vetett Veronkára, mint eggy megbántott királyné. Veronka ezt látván, félre vonta magát rezketve, és szemeit lesütötte.

A' Gróf azt gondolván, hogy ismét az Uraság' hajdúja van görcsös bottyával a' háznál, a' kitűl szegény Veronka úgy retteg, körűl nézte magát, 's véletlenűl meglátta, hogy Manczi e' szegény leányra mérges tekínteteket vet. Manczi! tán megint fáj a' fejed? kérdezé a' Gróf, gyanakodva rázván a' fejét. Jőjjsze ide, jó Manczi! ne légy olly komor! Ezzel a' Gróf leülvén, 's a' Kisasszonyt térgyére akarván vonni, ülly ide! úgymond, a' másik térgyemre pedig üllyön Veronka.

Én Veronkával nem osztozok, mondá bosszonkodva Manczi. Neki engedem az egész ülést.

Melly csudálatos vagy te, Manczi! Már miért nem akarsz te itt Veronkával ülni.

Én ollyan leánnyal, a' kivel jót teszek, osztozni nem akarok.

Veronka e' szóra sírva fakadt; az attya pedig megszóllalván, a' jótéteményt elfogadni nem szígyen, kedves Kisasszonykám! Hiszen maga is a' Király az Istennek jóvoltábúl él.

A' Gróf már az eggyikre, már a ' másikra tekíntvén, van-e nektek eszetek? úgymond bosszonkodva. Ülly te, Manczi! a' hová akarsz. Te pedig Veronka! jőjjsze ide, 's légy vídám. Mond meg nekem, ki bántott? Hát te, Apjok! mit állasz ott olly komoran, mintha a' török vágott volna meg? Manczi! megbántottad talán ezt az öreg embert? Manczi az ablakba könyökölvén, kinézett, és nem felelt. Ülly le Apjok! és beszélly nekünk valamit a' török háborúról; Manczi is akarja hallani.

A' Kisasszony nekem soha sem bocsátaná meg, ha jelenlétében leülnék.

---

[136] *hozz**a**!* [Emendálva.]

Neked, Apjok! nincs eszed, ha te azt gondolod, mondá a' Gróf, kinek ügyekezetei, hogy a' hadakozárúl való beszéllgetést folyamatba hozza, mind foganatlanok voltak. Manczi már az ablakonn nézett ki, már meg lopva Veronkára tekíntett, ki a' fal mellett állván, titkon sírdogált.

Már ma, Apjok! ammint látom, mibelűlünk semmi sem lessz. Jőjjsze Manczi! mennyünk haza. Jer velünk Veronka te is!

Veronka azzal mentegette magát, hogy dolgai vannak; a' Gróf pedig ránczba vontt homlokkal Hadasiéktúl elbúcsúzott. A' kastély' udvaránn keresztűl a' kertbe jutván Manczival, ki mellette lesütött szemmel és komor tekíntettel ment, imígy szóllította meg emezt: Hallod-e, Manczi! én téged' szeretlek; de az öreg Hadasi jobb náladnál.

'S Veronka is, úgy-e?

Veronka? – Veronka tégedet meg nem bántott; te pedig őtet sírásra fakasztottad.

Óh a' sírás nagyon illett neki. Kétszerte szebb volt, mint egyébkor.

Azt jól mondod. Én rá néztem, mikor sírt, és nyilván láttam, hogy neki a' sírás jobban illett, mint neked a' te ránczoltt homlokod. De a' sírás neki szegénykének fájt. Manczi! tik szátokban hordozzátok szüntelen' az Istent. Az Isten gazdag is, jó is. Te gazdag vagy; de jó vagy-e egyszersmind? Mit vétett neked az a' szegény leányka?

A' társaság, melly szinte a' kertben mulatott, hozzájok érkezvén, Manczi lecsillapodott. A' Grófnak érzékeny apolásai hamar elszélleszteték azutánn a' szerelemféltő buzgóságot, melly Manczi' szívében habozott, és így a' Gróf kevés üdő múlva ismét a' szerelemnek és az elragadtatásnak gyönyörű karjai között csüggedezett.

Estvefelé ellovagolt. Manczi a' hosszú kertenn keresztűl leszaladt egész' az ország' úttyáig, melly Kaczajfalvára visz, hogy még egyszer rá kiálthasson, ha majd a' kertnek kerítése mellett ellovagol. Eggy borostyánbokor megé állván, kinézett az útra, melly a' falubúl kijött, de a' Grófot nem győzte kivárni. Még eggy egész fertály óráig lesekedett, és a' Gróf még sem jött. Erre ama' fekete gondolat emelkedett fel gyanakodó mellyében: Veronkánál van! Kiszökvén tehát a' bokrok közűl, felszaladt a' mulató házba, melly eggy dombonn állott, 's mellyből az egész faluba be lehetett látni, 's megsajdítván Hadasi' háza előtt a' Grófnak paripáját, ott van a' semmirevaló! úgymond; 's belappangott szilaj tekíntettel a' kastélyba, és szobájába bezárkozott.

TIZENÖTÖDIK SZAKASZ.

Az irígységnek fondorkodása.

Hazafelé lovagolván a' Gróf, az egész útonn csak Manczinak csudálatos magaviseléséről gondolkodott, minduntalan' megrázván fejét, mivel e' kellemetlen jelenésnek okát ki nem tanúlhatta. Nem ösmerte még ő a' szerelemféltésnek alacsony indúlattyát; de ha ösmerte volna is, Veronkával való társalkodása olly ártatlan volt, hogy előbb elhitetett volna magával akármit egyebet, mintsem azt, hogy ez adott volna Manczinak okot a' versengésre.

Haza érkezvén, mind eggy szálig elbeszéllette az attyának, a' mi vele történt, és arra kérte, hogy oldgya fel neki e' dolog iránt való kételkedéseit. Az öreg Gróf könnyen átlátta, hogy a' szerelem féltés birta Manczit azokra, a' miket cselekedett; de fiának eszét ez iránt fel nem világosította, mivel bizonyosan nem tudhatta, ha nem adott-e helyes okot arra, hogy Manczi reá megneheztellyen? Csak arra kérte tehát egyedűl, hogy itéleteivel e' dologban ne hirtelenkedgyen.

Manczi azalatt szobájában ült és sírdogált. Báttyának leginkább szemébe tünt ama' hidegség, mellyet a' Grófhoz mutatott. Mihelyt tehát vele négy szem köztt szóllhatott, szorgalmatosan megtudakozta tőle neheztelésének okát. Hosszas vonakodások utánn megvallotta neki

Manczi az egész dolgot, 's félelmébűl sükeres gyanút, gyanújábúl pedig bizonyos valóságot koholván, megmutatta: hogy Hadasiék a' tapasztalatlan Grófot el akarják tőlle Veronka' számára halászni. Végre Báttyának azért esedezett, hogy Veronkát, a' ki neki úttyában van, valahová elszuszakollya.

Beszédgyének a' szerelemféltés olly szívreható erőt, gyanakodásainak pedig olly nagy hihetősséget adott, hogy maga Potrohosi imígy fejezte be a' tanácskozást: Jól mondod, Manczi! azt a' fityfiritty lyánkát el kell útadbúl takarítani.

Ide járúlt az is, a' mit Potrohosi még azon estve az eggyik inastúl hallott, hogy Hadasiné öszve találván veszni szomszédgyával, ezt a' Grófnak pártfogásával fegyegette, úgymint a' ki az ő leányát szereti, és ennek kedvéért meg nem szenvedi, hogy szülőit valaki bántsa. Csípeire szögezvén kezeit az asszony, imígy szóllott elvégre szomszédgyához: nem sokára majd másképen fütyűl Kelmed, ha egyszer Veronkám talán még Grófné is lessz. Igaz ugyan, hogy az inas, a' ki ezt Potrohosinak besúgta, majd felényivel megnagyobbította a' dolgot, de az is igaz, hogy Hadasiné ebben nem volt egészen bűntelen. Naponkint tapasztallyuk, melly tűrhetetlen büszkeséggel néznek minden emberre még a' legalábbvaló csürhék is, a' kik nagy Uraknál szolgálnak, vagy magokot egyébkép kegyelmeikben lenni gondollyák.

Potrohosi, ki a' Grófot szerette, ki húgának a' Gróf' kezét jószágával eggyütt szívbűl kívánta, ki a' vadászatot majdnem olly nagyon kedvellvén, mint húgát, Hadasinak a' szarvaslövést megbocsátotta ugyan, de el nem felejtette, 's ki azonnkivűl Hadasiékot már most abban sántikálni hitte, hogy Manczit a' Grófnak kezétűl megfosszák, felette nagyon megharagudott, 's Húgához menvén, Manczi! úgymond, a' te gyanúságaid helyesek. Hadasiék valóban a' Gróf' keze utánn lesekednek, és Veronka neked nagyon útadban van. De majd adok én ennek a' gaz népnek illy magosra kapaszkodni! Elvagdalom, azt hidd el, minden óránn elvagdalom büszke körmeiket. Erre elbeszéllette Manczinak, a' mit az inastúl hallott. Manczinak feje szinte szédelgett bele, 's eggy szempillantásban százféle plánum repűlt át szívénn, mellyekkel Hadasiékonn bosszút állhasson.

Hadasi az utólsó szarvast szükségbűl lőtte ugyan le, de katona létére a' vadászatnak egyébkép is nagy baráttya volt. Most a' Grófnak pártfogásában bízakodván, a' tilalmas helyekre is bebe csúszott, mikor puskájával madarakra ment. A' vadászok tehát erős parancsolatot kaptak, hogy minden lépésére vigyázzanak. Még maga is a' Kisasszony jó jutalmat igért annak, a' ki Hadasit valaminn rajta kapja.

El lehet gondolni, hogy Hadasit az igértt jutalom kevés napok alatt tőrbe kerítette. Kötözve hozták be a' tilalmas erdőbűl a' kastélyba. Merészen lépett ő a' bíró' elejébe; de a' buzgóság, mellyel vádolói ama' régi károkot, mellyeknek tévői ki nem bizonyosodtak, szemtelenűl rá fogták, a' jelenvalót pedig képtelenűl megnagyobbították, annyira megdöbbentette, hogy rezketni kezdett. Hasztalan' esedezett ő engedelemért, hogy az ifiú Gróf Kaczajfalvihoz folyamodhasson. Nagy kegyelemnek kiáltották mindnyájan, hogy az Uraság csak a' falubúl űzi ki örökre büntetésűl.

Felesége és leánya erővel betörtek az Uraság' elejébe, a' nélkűl hogy őköt az inasok visszatartóztathatták volna, kiknek kemény parancsolattyok volt, hogy őköt be ne eresszék.

Áh! Nagyságos Uram! mondá Hadasiné' ne űzzön el bennünköt születésünk' helyébűl. Idegen vidékenn felemészt bennünköt a' nyomorúság. Hisz' az Isten is irgalmas. Könyörűllyön meg rajtunk Nagyságod is.

Takarodgyatok szemem elől! mondá Potrohosi, ki attúl félvén, hogy szíve meg ne lágyúllyon, az esedezőkre tekínteni nem mert.

Óh! könyörögjön érettünk, édes szép Kisasszonykám! mondá Hadasiné, Manczi előtt térgyeire esvén.

Manczi Veronkára bámúlt volt, ki távúlabb állván, könyező szemeit kötőjével törűlgette. A' Kisasszonynak, mikor őtet Hadasiné megszóllította, szinte a' Grófnak ama' szavai jutottak eszébe: Veronkának jobban illett a' sírás, mint neked a' te ránczoltt homlokod! 's Veronkárúl el nem fordítván szemeit, én rajtatok, úgymond, nem segíthetek.

Nem segíthet? Óh hát segítsen rajtunk az Isten, édes gyermekem! mondá az elkeseredett anya, leányához fordúlván. A' Kisasszony rajtunk nem segíthet! Hallottad-e Veronka? Koldúlással kell tehát szegény öreg atyádot táplálnunk. Óh szegény férjem! Óh szegény gyermekem!

Veronka nemes bosszonkodással megfogván zokogó annyának kezét, jőjjön Anyám asszony! úgymond; itt a' mi könyörgésünk foganatlan. Jőjjönsze! Ő minket el nem hágy.

Istentűl, embertűl elhagyott szegények hová legyünk? kiáltá Hadasiné, ki leányának szavait nem hallotta.

Ő minket, mondom, el nem hágy. Ne sírjon Anyám asszony! Kisegít ő minket e' bajbúl is. Lehetetlen, hogy ki ne segítsen.

Veronka e' szókra részént azért fakadt, mivel a' Grófnak nemesszívűségét ösmerte, részént pedig azért, mivel magában érzette, hogy itt őköt készakarva[137] nyomják. Az elhagyott nyomorúlttnak végső bizodalma szóllott ki belőlle, melly még eggy segedelmet tud.

Úgy-e? mondá erre Manczi, kellemetlen nevetést böffentvén ki meggörbített ajakibúl. Ez a' reménység is megcsalhat tégedet, balgatag leányka!

Veronka elpirúlt. Manczinak úgy látszott, mintha Veronka' ajakinn mosolygást vett volna eszre. Oda sietett tehát Báttyához, 's fülébe eggy pár szót súgott. Potrohosi ránczba vonván homlokát, megfontolta magában röviden a' dolgot, 's Hadasinét leányával eggyütt a' hajdú által elvitette a' kastélynak eggyik szobájába azzal a' parancsolattal, hogy onnan ki ne bocsássa. Majd azutánn megnézette az Uraság' könyveiben Hadasi' vagyonnyának egész értékét, megböcsűltette hamarjában mindenét, egész jószágának árát Hadasinak letette, feleségestűl, leányostúl feltetette eggy szekérre, a' nélkűl hogy könyörgéseikre többé figyelmezett volna, 's eggy pár hajdúnak őrzése alatt kivitette a' falubúl, erősen megparancsolván ezeknek, hogy őköt csak a' szomszéd vármegyének határainn tegyék le, Hadasiéknak pedig, hogy semminémű színfogás alatt meg ne mutassák többé magokot e' környékben, ha pórúl járni nem akarnak.

Hm! mondá Potrohosi ránczoltt homlokkal és komor tekíntettel, minekutánna Manczival maga maradt, kifizettem a' gaz embernek minden jószágát, vegyen magának mást. A' lyánkát sajnálom. Gyönyörű gyermek.

Manczi kiduzmasztván ajakát, rátartó fakép! úgymond, ki énmiattam bízvást itt maradhatott volna, ha az apja, mint megrögzött vadtolvaj, ezt a' büntetést meg nem érdemlette volna.

Ha úgy van a' dolog, utánnok küldök, és visszahozatom őköt, mondá Potrohosi haragosan, az ajtó felé indúlván. Manczi megdöbbent, elhalaványodott, megmeg elpirúlt, 's azon szempillantásban megfogta báttyának karját mind a' két kezével. Potrohosi tehát visszafordúlván úttyából hozzá, hogy te, úgymond, attúl a' tekervényes járástúl el nem szokhatsz! Tudod, hogy énelőttem az egyenes és nyíltt szív legszebb tulajdonság. Azonban légy nyugodtt elmével! Tettem én jó rendelést, hogy az a' friss ajakú, és tüzes szemű leányka vissza ne jöhessen.

Valóban gondgya is volt Potrohosinak nem csak erre, hanem még arra is, hogy Hadasiék a' Grófhoz ne folyamodhassanak. A' melléjek rendeltt hajdúk közűl volt az eggyiknek a' szomszéd vármegyében Rósafi Pál Úr' testvérének falujában háza és gazdasága, mellyet sógora

[137] *készakar**t**va* [Emendálva.]

árendában birt. Feküdt e' helység Manczi' szülőinek lakásától majd húsz mérttföldnyire. Az útonn a' hajdú oda ajánlotta e' vagyonkáját Hadasinak, 's mindaddig dicsérte és magasztalta, még ez vele alkura lépett. Ez köztök hamar meglett, mivel a' hajdúnak Potrohositól parancsolattya volt, hogy ne sokat alkudgyon, hanem engedgye oda neki, ammint kéri, visszaérkezvén pedig, jelentse magát nálla. Ő nem csak kárát szívesen kipótollya, hanem még azonnfelűl meg is jutalmazza. Vitt a' hajdú ezek iránt levelet is a' Viczispány' testvéréhez, kit Potrohosi arra kért, hogy Hadasiéknak kedvezzen. Hadasi új lakásába érvén, 's a' gazdaságot egynehány nap alatt rendbe szedvén, hamar elfelejtette előbbeni lakóhelyét. Ha Veronka ollykor a' Grófot nem emlegette volna, Hadasi a' Viczispány' falujának még nevét is elfelejtette volna.

Még a' szerelemféltés Veronka' fejére e' szélvészt hozta, a' Gróf otthon naprúl napra jobban megösmerkedett mind jobbággyaival, mind a' jó földes Uraságnak kötelességeivel. Már a' mezőnn volt a' szántövető gazdáknál, már a' majorokban a' gazdasszonyoknál, már a' pásztorokhoz szaladt ki a' legelőre, már a' kertekben mulatott a' falunak gyermekei között, 's valamerre ment, segítő angyal gyanánt hagyta maga utánn mindenütt jótévő szívének kellemetes nyomdokit. Az öreg Grófnak tudni illik tellyes ügyekezete azonn volt, hogy fiát a' szegényekhez való irgalmasságban kiváltkép gyakorollya, jól tudván, hogy e' kötelék uraikhoz a' jobbágyokot legbizonyosabban és legkellemetesebben oda kapcsollya. Eggy napnak sem kellett elmúlni, a' nélkűl hogy az ifiú Gróf valamelly háladatostúl egy pár köszönő könyhúllajtást ne lásson, vagy szíves kézszorítást ne vegyen.

Megtanúlta e' mellett lassankint a' polgári rendeknek, sőt még az eggy rendű embereknek külömbségeit is, a' nélkűl hogy szívének érzékeny jósága, vagy józan eszének egyenessége legkisebb fogyatkozást szenvedett volna. Egynehány látogatások, mellyekkel Gróf Kaczajfalvi megtiszteltetett, 's mellyekkel ő is viszontag a' szomszéd Uraságokot fiával eggyütt megtisztelte, lecsillapították ezeknek vizsgaságát, 's e' természetesen neveltt híres úri legényhez szíveiket mély tiszteletre gerjesztették.

Az ifiú Gróf a' látogatásoknak alkalmatosságával sok és külömbféle Kisasszonyokot látott, 's jóllehet némellyeknek közűlök azt mondotta: te majdnem olly szép vagy, mint az én Manczim! csak Manczi volt még is az ő szívének állandó királynéja.

Eljött végre a' nap, hogy Mancziját ismét meglássa. Oda nyargalt tehát Rósafi Úrnak falujába. Manczi majdnem megőrűlt örömében, nem annyira hogy ismét látta, hanem hogy ollyannak tapasztalta, a' minő olly kevés üdő alatt lett. Ama' különös módosság tudni illik, melly nem a' könyv nélkűl megtanúltt köszöntésekből, és tánczmesteres komplementumokból állott, hanem egyenesen és egyedűl csak szívének jóságából származott, 's melly már most naponkint jobban szembe tünt, mivel naponkint kevesebbek lettek amaz ösmeretlen tárgyak, mellyek mindaddig, még előtte újjak voltak, gyermekes álmélkodásra ragadták; úgy szinte ama' derűltt egyenesség és nemes nyílttszívűség, melly majdnem fínom büszkeségig emelkedett, mivel magát másokkal öszvehasonlítván, jóságát és derekasságát érzeni kezdette; a' józan ész azonnkívűl, melly már most belőlle nyilvábban kiragyogott, mivel kevesebb alkalmatosság adta elő magát, mellyel tudatlannak kellett látszania, 's vére ama' kellemetes elmésség és nyájasság, melly természetességéből eredett, minden embernek szívét hozzá vonta, Mancziét pedig egészen megbájolta.

Az első örvendezésnek buzgásai lecsillapodván, Hadasirúl és Veronkárúl kívánt Manczitúl a' Gróf tudósításokot. Manczi fél vállrúl, de elég nyájasan, azt felelte neki, hogy Hadasi elhagyván cselédestűl előbbeni lakását, más vármegyébe költözött, hol magának ócsó pénzenn szép gazdaságot vett.

Kár! mondá erre a' Gróf. Veronka szép leány, és jó is egyszersmind. Olly jó, édes Manczim! mint a' jótévő nap. Én őtet tiszta szívemből szeretem.

Manczi allig tudta a' komorságot, melly orczájánn támadni kezdett, erőltetett mosolygással elborítani. A' melly ifiú, mondá viszontag Manczi, még is rossz leány biz ő. Te őtet nem ösmered. Balgatag czevere létére már szeretői vannak.

Hiszen szeretőd, Manczi! neked is van.

Manczi elpirúlt, és a' beszédet más tárgyra fordította. A' Gróf ugyan elkezdett még vagy kétszer Hadasiékrúl szóllani, de Manczi jó móddal ismét elvonta rólok figyelmetességét. Végre azt kérdezte, micsoda helységbe költöztek légyen? mire a' Kisasszony azt felelte, hogy a' helységnek nevét nem tudgya, de azt bizonyosnak hallotta, hogy negyven egynehány mérttföldnyire fekszik.

A' Gróf végtére feldücsekedett Manczinak először azzal, hogy az attya őtet nem sokára eggy nagy várasba vezeti, azutánn pedig azzal, hogy Manczit és a' Viczispányt e' napokban maga meglátogattya. Eggy vagy két nap magát Manczi' társaságában kedvére és kellemetesen mulatván, édes attyához és jobbággyaihoz Kaczajfalvára ismét visszatért.

TIZENHATODIK SZAKASZ.

A' jó Atya.

Egynehány nap múlva megjelent az öreg Gróf fiával eggyütt Rósafi Pál Úrnak és Asszonyának tiszteletére. A' kertnek hátúlsó ajtajánál leszállván a' lovakrúl, rövidebb útonn mentek gyalog a' kertenn keresztűl a' kastélyba, hogy ennek Urát véletlenűl meglepjék. Az ifiú Gróf bevezette attyát ama' szobába, a' hol Rósafiék[138] nappal eggyütt mulatni szoktak volt. A' Viczispány és a' hozzá tartozandók üléseikrűl felkelvén, elejébe mentek a' Grófnak.[139] Az ifiú Grófnak szemeiből diadalmas öröm ragyogván ki, oda sietett Manczihoz, 's megölelvén, elvezette az öreg Grófhoz, kit imígy szóllított meg: íme! Atyám, ez az én Manczim! Nézdsze meg jól, ha nem olly szép-e, mint a' most nyíló rósa? Látod-e, melly szépek szemei, melly szelídek tekíntetei? Manczi! mutasdsza meg az atyámnak egyszer gyönyörű szemeidet!

Ezeket mondván, már attyára mosolygott, már meg Manczira, ki a' nemes szívű öreg Gróf előtt pirúló hajnal gyanánt állván, rá nem merte szemérmes szemeit vetni. Szóllani akart valamit, de az ígék mellyében elhalván, csak ajakit mozdította meg vagy kétszer kellemetesen.

És jó is egyszersmind, édes Atyám! folytatá ditséreteit az ifiú Gróf. Olly jó, mint én vagyok. Ő neked megigéri, hogy ha egyszer anya lessz – –

Óh hallgasson a' Gróf, kérem! mondá erre kegyesen fenyítő tekíntettel a' Kisasszony.

Aludni láttam egyszer. Óh akkor ő olly szép volt, hogy ki nem mondhatom. Amott a' vastag Báttya tudgya. Ezt mondván, Potrohosira mutatott.

Így magasztalta ő Manczi' tökélletességeinek már eggyikét, már másikát, ammint eszébe jutottak, úgy hogy sem az attya, sem Potrohosi, sem Manczi' szülői szóhoz nem juthattak.

Az öreg Gróf megfogván végtére a' Kisasszonynak kezét, Manczi! úgymond[140] kellemetes férjfiszózattal, az én Lászlóm nemes szívű ifiú, ártatlan, és szép tehetséggel olly tellyes, mint maga a' természet, mellynek keblében neveltetett. Neked, édes Leányom! nagyon nemesen

[138] *Rosafiék* [Emendálva.]
[139] *Grofnak.* [Emendálva.]
[140] *úgy mond* [Emendálva.]

kell gondolkodnod és érzened, ha szívét birni akarod. És ha jó vagy, olly tiszta szívből jó vagy, mint ő, vedd atyai csókomot, atyai áldásommal eggyütt. Ezzel Manczit megcsókolta, ki hangos zokogásra fakadván, érzékeny csókot tűzött az öreg Grófnak kezére. Szóllani akart, de ajaki nem mondhattak egyebet, hanem csak e' szócskát: Atyám!

Már most a' többiek is szóhoz jutottak. Az öreg Grófnak eggyügyű módossága, melly nemes büszkeségétűl kellemetesen meglelkesíttetett, úgy meghódította mindnyajokot, hogy még a' vidám Potrohosi is zabolát vetvén elméskedő jó kedvének, olly komor tisztelettel állott előtte, mint mestere előtt a' nevedék ifiú. Az új pár eltünvén közűlök, az öreg Gróf önnkint elkezdett fiának Manczihoz való szerelmérűl szóllani.

Potrohosinak vélekedése az volt, hogy az ifiú párnak boldogságát nem kell sokára elhalasztani. A' Viczispány sem talált az ellenzésre semmi legkisebb okot; de annyival többet az öreg Gróf. Uraim! mondá ez, énnekem semmiképp sem szándékom, fiamnak kívánságát elfojtani, ügyekezetét meggátolni, és kedvét szegni. Szabad ember ő; cselekedgyen, a' mi neki tetszik. Ámde mivel tudom, hogy szabad ember létére csak gyarló ember még is, atyai kötelességemnek tartom, arra vigyázni, hogy választásában meg ne csalatkozzon. Ő azt szerelemnek nézheti, a' mi nem egyéb a' természetnek gerjedelménél. Manczival szinte úgy lehet a' dolog. Én tehát jónak tartom azt, hogy az öszveadással eggy keveset késedelmeskedgyünk, ne talán két ollyan szívet kapcsollyunk öszve, mellyek egymást, a' helyett hogy boldogokká tegyék, keserű nyomorúságba ejtenék. Ha szabad az Uraknak az igazat úgy megmondanom, ammint szívemenn fekszik, én László fiamot ösmerem, és azt tartom felőlle, hogy rosszabbnak kell neki előbb lenni, mint a' micsodás, ha azt akarjuk, hogy magát még a' legjobb és legnemesebb szívű Kisasszonynak karjai között is boldognak érezhesse.

A' mi Manczink, Méltóságos Gróf Uram! mondá Potrohosi, a' Magyar Kisasszonyoknak igaz dísze.

Én erről nem kételkedek, felelé a' Gróf. A' mit mondottam, azzal csak azt akartam mondani, hogy az én fiam természetesen van nevelve, és hogy a' természet nem könnyen haggya járását meggátolni. Hibáztam én talán, hogy fiamnak szívét ettűl a' közönséges anyától olly nemesnek, olly egyedűl eggynek nevelni engedtem. De a' mi sok esztendő alatt épűlt, azt egyszerre veszedelem nélkűl lerontani nem lehet. Én[141] már egyszer mellyében ezen ifiúnak, kinek bizodalma minden emberhez határatlan, gyanakodást vettem eszre Manczi' jósága ellen. Kívánnám, hogy ez többször ne történnyen. Koczkára veti Viczispány Uram Kisasszonyának boldogságát, ha fiamnak kezébe adgya, minekelőtte nem bizonyos, ha e' szerelmesek egymáshoz illenek-e, vagy sem? Az én fiam minden tartóztatás nélkűl elhagyná hitvessét, mihelyt méltatlan lenne arra, hogy hitvesse legyen.

E' nyíltt szívűséggel tett jegyzéseket, Méltóságos Gróf Uram! úgy vegyük-e, mint annak tekervényesen előadott jelét, hogy e' házasságot atyai szíve helyben nem haggya? kérdezé a' Viczispány.

Semmiképp sem, kedves Viczispány Uram! Én senkitűl sem félek a' világonn; nincs tehát okom arra, hogy tekervényes útakonn járjak. Itt eggy leányka lakott, ammint hallom, Hadasi Veronka, ki fiamnak rajzolása szerínt ártatlan és kellemetes alkotmányka lehet. Ez már nincs a' faluban, úgy-e?

Én szinte olly egyenes és nyíltt szívű ember lévén, mint Méltóságod, mondá Potrohosi, tartóztatás nélkűl megvallom, hogy mink ezt a' leányt innen eltakarítottuk.

[141] ***En*** [Emendálva.]

Nekem úgy látszik, hogy az én fiamnak hajlandósága Veronka között és Manczi Kisasszony között fel volt osztva.

Ugyanazért takarítottuk el láb alól.

Ugyanazért inkább itt kellett volna hagyni. Veronka próbaköve volt ama' szerelemnek, mellyet fiam Manczi Kisasszonyhoz mutatott.

Igaz! De hát ha Veronka lett volna a' nyertes, akkor is szabad akarattyára hagyta volna Méltóságot az ifiú Grófot?

Eggy két esztendeig elhalasztottam volna egybekeléseket, és ha ezen üdőnek elfolyása utánn is szerették volna még egymást, Veronka hitves társa és jószágimnak holtom utánn örökös asszonya lett volna.

Méltóságodnak tréfálni tetszik.

Én soha sem tréfálok, mikor a' kérdés fiamnak egész boldogságát illeti; és ez hathatós bizonyság gyanánt szolgálhat arra is, hogy fiamnak Manczi Kisasszonnyal való egybekelését nem ellenzem. A' juhpásztornak leányát, ha fiam szeretné, szinte olly atyai szívességgel ölelném meg, mint akármellyik herczegét. Higgyék el az Urak, hogy én ama' magányos életben, mellyet szerencsés völgyemben több esztendeig viseltem, tökélletesen meggyőződtem arrúl, hogy az igaz erkölcs egyedűl az, a' mi e' világonn az embert valóban megboldogíthattya. Én fiamnak boldogságát soha sem fogom akadályoztatni; de lépéseit ellenben úgy vezérlem, hogy valaha belső meggyőződéssel mondhassa: boldog vagyok!

Ezzel a' Gróf a' Viczispány' elejébe terjesztette feltett szándékát, hogy előbb fiát a' nagy világgal akarja megösmerkedtetni. Elviszem magammal, úgymond, a' főbb városokba. Tanúllya meg ott nevetni, és megvetni az emberi agyvelőnek fondorkodásait, útálni az emberi szívnek alacsony gonoszságát, hogy annyival hamarább visszakívánkozzon a' völgybe, mellyben neveltetett, önnkint megvallván magának, hogy ezenn kivűl a' nyugodalmat és[142] az igazságot hasztalan' keresi. Ha egyebütt leányt nem talál, a' kivel boldogabb életet remélhetne, mint Manczi Kisasszonnyal, maradgyon ennek szomszédságában eggy egész esztendeig, hogy tapasztalásai által megnyílandó eszével még ezen egybekelést is bővebben megfontolhassa. Ha ezen üdőnek elfolyása utánn ismét megkínállya szívével és kezével a' Kisasszonyt, akkor Viczispány Uramnak gyermekét minden szorgalom nélkűl úgy ölelem meg, mint leányomot, 's mint jószágaimnak örökös asszonyát. Földi paradicsomnak fogom társaságát nézni, mivel bizonyosan fogom tudni, hogy karjai között fiam földi menyországot lelt.

A' Grófnak okait könnyű volt átlátni, és így Viczispányék is könnyen rá állottak, hogy e' házasság még egynehány esztendeig halasztasson.

Még az öregek között ezen alku végre hajtatott, addig az ifiú Gróf külömbféle már örvendetes, már szomorú kifejezésekkel megbeszéllette Manczinak, hogy hat holnapra tőlle elbúcsúzik. Elmegyek az atyámmal, úgymond, a' nagy városokba.

Manczi elejénte nem hitte, azutánn pedig sírva fakadt. Szomorú sorsokot panaszolván eggy darabig egymásnak, végre Manczi a' Grófot arra kérte, hogy hozzá hű maradgyon. A' Gróf ezt nem értette, 's Manczi által a' hűséget megmagyaráztatván magának, megigérte neki, hogy őtet minden bizonnyal ezerszer jobban fogja szeretni, mint a' nagy városokban lakó Kisasszonyokot. És írj nekem minden nap,[143] édes Laczim! mondá azutánn Manczi; egyébaránt búmban meg kell halnom.

Áh kedves Manczim! én írni nem tudok, felelé a' Gróf. Taníts meg rá, kérlek.

---

[142] *és* ***és*** [A szóismétlés emendálva.]

[143] *minde**nn**ap,* [Emendálva.]

Ezt Manczi megint nem hitte, 's elpirúlván, arra kérte a' Grófot, hogy ezt meg ne mondgya senkinek. A' Gróf pedig újjra azt kívánta tőlle, hogy tanítsa meg írni. Felszaladtak tehát eggyütt Manczi' szobájába. Manczi eggy árkus papírost vévén, rá rajzolta neki az első betűt. Utánna rajzolta ezt azonnal a' Gróf is. Ezt cselekedték a' többi betűkkel is. Majd azutánn silabákot, 's végre egész szavakot íratott vele. Valahányszor a' Gróf a' kimondott szót helyesen kiírta, mindannyiszor Manczi neki a' jó tanúlásért apolásokkal fizetett. Eggy pár óra alatt a' Gróf írni tudott, Manczi pedig örömében majd megbódúlt.

A' firkálásnak már most nem volt vége. A' Gróf felírta Manczi' nevét. Manczi ezt előlle elkapván, 's a' szobában vele őrűltt gyanánt idestova szökdösvén, olly nagy lármát tett, hogy az öregek alól nem tudták, mit gondollyanak? Felmentek tehát hozzájok, 's az eggyiket a' tanításban, a' másikot pedig a' tanúlásban serényen foglalatoskodni látván, megörűltek, hogy a' szerelem olly hamar kigondolta 's olly könnyen végbe is vitte azt, a' mi az ő viszontag való szövetségeknek fenntartására és táplálására olly elkerűlhetetlenűl szükséges volt, 's a' minn fejeket az öregek szinte azon órában alól haszontalanúl törték.

Már most az öregek is segítették az oktatást, 's más nap eggy vászonfalnak eggyik részénn az eggyik, a' másikonn pedig a' másik ülvén, rövid leveleket írtak egymásnak, mellyekben szerelmeket érzékeny kifejezésekkel kinyilatkoztatták, 's hűségeket nagy igéretekkel pecsételték. Öszvehajtván azutánn levélkéiket,[144] áthagyították egymásnak a' vászonfalonn, melly megűl minduntalan' kiszaladtak, hogy egymást jutalomúl megölellyék. Így mulattak eggyütt egynehány napig.

Eljött végre az óra, hogy egymástúl elvállyanak. Megölelvén egymást, eggyik a' másiknak karjai közűl ki nem tudta magát fejteni. Isten hozzád Laczi! Isten hozzád Manczi! kiáltották váltólag. Azutánn ismét megölelvén egymást, zokogtak, 's egymástúl újjra elbúcsúztak. Végtére Potrohosi[145] kiragadván a' Grófnak karjai közűl húgát, azzal fenyegette, hogy erővel a' szobába viteti, ha a' Grófot még egyszer megöleli. A' Gróf a' lóra felülvén, könyező szemmel és csak lassú lépésekkel hagyta el édes attyával ama' kedves helységet, mellyben Manczija lakott.

TIZENHETEDIK SZAKASZ.

Az ifiú Gróf a' városban.

Még azon estve megtetettek minden rendelések az útra, és más nap reggel az öreg Gróf kedves fiával eggyütt elindúlt Pestre. A' mezővárasokot, mellyekre úttyokban akadtak, csak a' nagyságban találván az ifiú Gróf a' faluktúl külömbözni, tűredelmetlenséggel várta, hogy a' fő várasba beérjen. Ötöd napra estve felé feljutván a' Pesti részenn a' Czinkotai látó hegyre, egyszerre szemébe tünt egész Pestnek és Budának pompás tekíntete. A' kocsi' szögletéből, mellybe ledőlt volt, felemelvén fejét, átnézte szótalan álmélkodással vagy kétszer ennek a' nagy lakóhelynek hosszát. Esze felséges gondolatokra emelkedett, szíve pedig gyorsabban dobogott. Majd azutánn a' szőke Dunának széles vizét szent Gellért' hegyétűl Csepely felé pompásan folyni, mellette pedig a' sashegy alatt fekvő térséget Budaörs felé kiesen kinyúlni megsejtvén, mosolyogva emlékezett meg a' sík mezőről, mellyet gyermek korában ama' hegynek tetejérül legelőször meglátott, melly nevelésének helyét a' többi világtúl elkülönözte.

[144] *lev**el**kéiket,* [Emendálva.]
[145] *Potrohosi**b*** [Emendálva.]

Minekutánna ama' nagy képet, melly e' két várast környékeivel eggyütt elejébe terjesztette, egészen átvisgálta volna, különös részeire és szembetünőbb épűleteire függesztvén figyelmét, vizsga kérdésekkel kezdette irántok az öreg Grófot ostromlani, ki oktató egyszersmind és gyönyörködtető feleleteivel fiának szívét egészen megbájolta. Végre beértek a' városi életnek e' gyönyörű paradicsomába, hol a' büszke gazdagságok a' vajudó szegénységgel, a' vásott gyönyörűségek[146] a' rettenetes nyomorúsággal, a' fellengő filozofia a' babonás ostobasággal, a' legnemesebb jóságos cselekedetek a' legiszonyúabb gonoszságokkal eggyütt uralkodnak.

Más nap reggel az első órákot az ablaknál töltötte az ifiú Gróf, mellytűl elvonni lehetetlen volt. A' számtalan emberek, a' kik a' vendégfogadó előtt az útszánn idestova tolakodtak, a' hintóknak, kocsiknak és szekereknek szüntelen zörgése, a' magos és pompás házak, új jelenések voltak előtte, mellyek képző tehetségét kellemetesen mulatták. Majd azutánn az öreg Istókkal betolakodott a' piaczonn a' nép közé, melly ott a' héti vásárra öszvegyűlt, 's mellynek zajgását már messzérűl hallotta. Ez itt nekem tetszik! mondá egynehányszor Istóknak, ammint vele a' szekerek köztt, a' bótok köztt, vagy a' kofák, molnárok, mészárosok és kertészek között felsalá járt. De mihelyt ollyan útszákba jutott, a' hol kevesebb nép volt, 's mellyekből a' nagy házak miatt a' szabad mezőre ki nem nézhetett, 's még az égből is csak eggy darabkát láthatott, megmeg fordúlt Istókhoz, és azt mondotta neki: én ezek köztt a' falrakások köztt a' világért sem lakhatnék. Minduntalan' azt gondolom, hogy fogságban vagyok.

Haza érkezvén, arra kérte az attyát, hogy, mivel a' nélkűl[147] is feltett szándéka, a' vendégfogadóból valamelly polgári házba költözni, fogadgyon inkább a' külső várasban ollyan szállást, melly mellett kert is van.

Az öreg Gróf rendeléseket tett, hogy fiának kívánsága betellyesedgyen. Az új szállásra költözvén, az ifiú Grófnak első kérdése, mellyet a' gazdasszonynak tett, az volt, ha van-e kertye? Azok között a' kőrakások között én tovább nem maradhattam volna, úgymond. A' szabad térség, Asszonyom! a' szabad térség, a' mi nekem legjobban tetszik.

Ezt Nagyságod az én kertemben feltalállya, azt fogadom, mondá a' gazdasszony, 's elvezette a' kertbe.

Az ifiú Gróf eggy tekíntettel átnézvén a' kertet, 's a' gazdasszonyhoz fordúlván, te minden bizonnyal soha életedben nem láttál még szabad térséget, úgymond.

A' gazdasszony mosolyogván, és kezét a' Grófnak vállára tévén, nem de szép és nagy kert? úgymond. Ebben Nagyságod mindennémű mezei szépséget feltalál.

Áh kedves Asszonyom! mondá viszontag a' Gróf, az illyen kert, jobb volna, ha inkább nem is volna. A' fák benne szintollyanok, mint az idevaló emberek. Nincs bennek sem elegendő épség, sem elegendő nedvesség.

A' gazdasszony meggörbítette a' száját.

De semmi! folytatá szavait a' Gróf. Te ennek oka nem vagy. Szép városi kert lehet. Üdővel még talán meg is szeretem.

Az ifiú Grófnak kedve naprúl napra jobban komorodott, ammint a' várassal és ennek lakossaival naponkint jobban és jobban megösmerkedett. Könybe borúltak többnyire szemei, valahányszor sétálásairúl haza tért, mellyeket vagy az attyával, vagy az öreg Istókkal, vagy Mályvási Kapitánnyal, az öreg Grófnak régi baráttyával tett, mivel valamerre ment, mind csak nyomorúságra akadt, mellynek elegendő segedelmet nem nyújthatott, kesergést hallott, mellyet meg nem enyhíthetett, könyhullajtásokot látott, mellyeket meg nem vígasztalhatott.

---

[146] *gzönyörűségek* [Emendálva.]

[147] ***nékűl*** [Emendálva.]

Keserűségében annyira ment, hogy felét a' várasnak őrűlttnek, felét pedig gonosznak mondotta. Ellenben pedig az ő falujárúl, kertyérűl, Manczijárúl, és gyönyörű völgyérűl, mellyben neveltetett, olly indúlatosan beszéllett, hogy az öreg Mályvásit sokszor egészen megbájolta.

E' próbáltt és érdemes vitéz, ki Pestenn penziójából és vékony ősi vagyonnyából élt, az ifiú Grófot úgy megszerette, hogy végtére szüntelen' körűlötte volt. Egészen akarattyára hagyta ő e' különös ifiút, és csak imitt amott intette meg, hogy vigyázzon magára, mivel jó szívével eggykét gaz ember már visszaélt volt.

Az első pintekenn reggel a' Budai várat akarván megnézni, valamerre tekíntett, csoportonkint látta a' rongyos koldúsokot házrúl házra járni. Az elsőknek pénzt adván, hozzá csűdűltek a' többiek is, a' kik adakozását még messzérűl megsajdították. Az egész váronn keresztűl menvén, allig látott egyebet koldúsnál, és pénze egészen elfogyott. Ez történt vele más nap Pestenn is. Hogy van az, édes Bácsim! mondá Mályvásinak, hogy e' gazdag városokban annyi szegényt látni, holott a' mi szegény falunkban eggy sincs?

Eggy sincs? kérdezé álmélkodva a' Kapitány, 's minekutánna neki a' Gróf bizonnyal mondotta volna, hogy az első koldúsokot e' városokban látta, nem tudott neki egyebet felelni, hanem hogy a' kis helységben könnyebb a' szegényeket mind számba venni, mind segíteni, mintsem a' nagyobb városokban. Az attya neki otthon e' kérdésre imígy felelt meg. A' mi falukban, édes fiam! kevesebb ugyan a' nép, és így a' szegény is; de csak járnának koldúlni némellyek még is, ha azt a' rendelést nem tettem volna, hogy mindaddig, még a' szegény dolgozhat, munka nélkűl ne maradgyon; a' többieknek gyámolítására pedig a' templomban zártt pösöly tartasson, mellybe kik annyit tegyen, a' mennyi tőlle ünnepenkint kitelhet. Ehhez az Uraság annyit ád, a' mennyi szükséges az erőtlen szegényeknek tisztességes eltartására.

Ezt a' nagy városokban végbe vinni lehetetlen, mondá a' Kapitány. A' szegények' institútuma nem győzi őköt tartani.

Elhiszem, felelé az öreg Gróf; mert a' házrúl házra koldúló szegényeknél sokkal több az ollyan, a' ki dolgozni nem akarván, vagy munkát nem kapván, a' házi szegénynek neve alatt az alamisnához fúrja magát, nem annyira hogy szükségeit megenyhítse, mintsem hogy jobban élhessen. Én jobbaknak tartanám a' műházakot, mellyekbe a' házrúl házra járó koldúsokot egybe kellene gyűjteni, 's mellyekből még a' házi szegényeknek is munkát lehetne adni. Fő törvénynek pedig azt tenném, hogy az egésségesek közűl az vegyen több segítséget, a' ki többet dolgozik.

Már akkor, tudom, fele is elenyészne a' házrúl házra járó koldúsoknak, mondá a' Kapitány; mert sok van közöttök ollyan, a' ki egész hétenn kofáskodik, vagy könnyű munkából jól él, és pintekenn vagy szombatonn rongyokba öltözködvén, a' külső várasból bejön és koldúl. Sokan közűlök jobban élnek, mint mesterembereink.

Tudok én a' külső országokban ollyan műházakot, folytatá szavait az öreg Gróf, mellyekben még a' legerőtlenebb személyeknek is tudnak munkát adni. Eggyikben ollyan machinát láttam, mellyet eggy ülő öreg ember saját terhével hajtott, mint a' vasgolyóbis, melly a' nyársot forgattya. Minden második órában más öreg embert ültetnek eggy födeletlen ládába, 's vele eggyütt jó magosra felvonnyák. Az illyen műházak külső segítség nélkűl nem szűkölködvén, az alamisnát, melly a' templomokban öszvegyűlne, mind az ispitályoknak lehetne adni.

Az ifiú Gróf ispitát még soha sem látott. A' Kapitányt tehát arra kérte, hogy vezesse el más nap a' betegekhez; az attyától pedig ismét pénzt kért.

Hallod-e, Laczi! te engemet koldúsnak teszel, ha olly bőven adakozol.

Az ifiú Grófnak könybe borúltak szemei, 's attyától a' pénzt színte félve vette el.

Mályvásit kéz alatt arra kérte a' Gróf, hogy ösmertesse meg fiával minden tartóztatás nélkűl a' várasi nyomorúságot, és hogy könyörűletes adakozásának semmi akadályt ne vessen. A' ki, úgymond, maga szerencsétlen nem volt, vagy legalább az idegen szerencsétlenségnek keserű következéseit saját szemeivel nem látta, másokonn könyörűlni nem tud. Reménlem azonnkivűl, hogy fiamot a' várasi nyomorúságnak rettenetes képei hamar visszaűzik örökös jószágába, hol, Istennek hála! a' csendes boldogság uralkodik.

Az ifiú Gróf megjárván az ispitályban a' nagy szobákot, a' hol a' betegek fekszenek, elosztogatta ezeknek ismét az egész sommát, mellyet attyától vett. A' gyógyúlók' szobájában meglátott végtére eggy halavány ifiú embert eggy kesergő menyecskével. Mind a' ketten kopott ruhában, és gondolatokba merűlve ültek egymás mellett. A' férjfi, könyökére támasztván fejét, meredtt szemmel nézett maga' elejébe; az asszony pedig sírdogálni látszott. Az ifiú Grófnak iránt való kérdezkedésére az ispitálynak lelki pásztora imígy felelt. Ez eggy szerencsétlen asztalos mester, úgymond, feleségestűl. A' ház, mellyben mint kezdő zsellérkedett, a' házi gazda' kocsissának gondatlansága által meggyúlván, ennek a' szegény embernek is fája, deszkája, szerszáma, eggy szóval minden vagyonnya elégett. Ezt ő úgy szívére vette, hogy halálos nyavalyába esett, melly eggy üdeig még eszétűl is megfosztotta. Felesége kézi munkájával elejénte mind beteg férjét, mind magát két kis gyermekével eggyütt tartogatta, de hosszas lévén a' nyavalya, végtére a' keresztény irgalmassághoz folyamodott, csak azt kérvén a' várastúl, hogy még ő magát gyermekeivel eggyütt mosással és varrással, ammint lehet, táplálgattya, nyavalyás férjének gondgyát viseltetni méltóztasson. Most már veszedelmes nyavajájából kigyógyúlt ugyan, de a' búbánat és szorgalom jövendőbéli kenyere iránt olly nagyon epeszti, hogy eszét újra féltyük.

Erre a' Gróf az asztaloshoz közelítvén, könyörű tekíntettel kezet nyújtott neki, mondván: Szegény szerencsétlen ember! ne aggódgy olly annyira szomorú sorsodonn. Bízz az Istenben! Attya ő minden ügyefogyott embernek.

Az asztalos felemelkedvén üléséről, kezet fogott az ösmeretlen Gróffal. Csak ez a' gondolat is egyedűl, mondá bádgyadtt szózattal, melly bennem a' lelket feltartya. Mert a' mennyei Atya nem lehet olly irgalmatlan, hogy engemet a' veszedelmes nyavalyából csak azért segített volna ki, hogy ártatlan gyermekeimmel eggyütt koldúlni járjak. De áh! mit tévő legyek? hová fordúllyak segítségért? mindeddig nem tudom.

Mennyi pénz kell neked arra, hogy magadnak szerszámokot és fát szerezhess? kérdezé a' Gróf.

Az asztalos nyomozó szemmel nézvén reá, könnyen kitanúlta tekíntetéből, hogy e' kérdést neki nem csupa mulatságnak okáért, hanem olly szívvel teszi, melly rajta, ha csak lehet, minden bizonnyal segít. A' bizodalom tehát gyenge szívében véletlenűl felélledvén, erőtlen inait olly hathatósan megillette, hogy a' székre le kellett dőlnie. Felesége sírva fakadt félénk örömében, mellyet benne a' Grófnak reménytámasztó kérdése okozott, 's férjének órrát és halándékait eczettel mosogatta. Magához térvén az asztalos, áh Uram! úgymond, sok kell ahhoz, felette sok! Nem hiszem, hogy e' szűk üdőkben jó ösmerősseimtűl csak negyed részét is öszveszedhessem. Az ösmeretlen emberektűl pedig mit várjak?

A' Gróf azalatt nem tudta könyörűlésében, mit tévő legyen? Már a' Kapitánytúl akart pénzt kölcsön kérni, már a' lelki pásztornál tanácsért esedezni, már meg zsebébe nyúlt, 's üresnek találván, elkeseredett. Az asztalos' feleletét hallván, még egyszer kérte, hogy mondgya meg, mennyivel lehetne rajta bizonyosan segíteni?

Legény koromban, mondá az asztalos, száz tallérkát szereztem magamnak öszve. Feleségem szinte annyit gyűjtött leány korában kézi munkájából. Ezzel a' sommával tettem meg a' kezdetet.

A' Gróf ennél többet nem akarván tőlle hallani, légy jó reménységgel, úgymond, szegény ember! én neked ennyi pénzt azonnal szerzek. Kapitány! siessünk haza. Ha térgyenn állva kell is az atyámot kérnem, ennyit még kikérek tőlle. De azutánn, édes Bácsim! azutánn búcsút veszek azonnal Pest' várassátúl, és haza megyek. Én itt ezt a' sok irtóztató nyomorúságot többé nem nézhetem.

Haza érkezvén, egyenesen az attya' szobájába szaladt, de üresen találta. Az inastúl hallván, hogy az öreg Gróf csak későn estve fog haza érkezni, hol vegyek pénzt, édes Bácsim! mondá a' Kapitánynak, hogy azt a' szerencsétlent megvígasztalhassam?

Mályvási vállat vonítván, csak azt felelte kérdésére, hogy az tőlle, mint szegény legénytűl, ki nem telik; egyébaránt tiszta szívbűl adna neki kölcsön, a' mennyit kívánna.

Azalatt meggondolván magát a' Gróf, tegnap érkeztek el, úgymond, utánnunk paripáink; én az enyímet eladom. Gyalog is eljárhatok én; az a' szerencsétlen pedig e' pénz nélkűl mit csinállyon?

A' Kapitány mellyéhez szorítván a' Grófot, a' háznak gazdája talán megveszi, úgymond. Ehhez tehát a' Gróf a' Kapitánnyal eggyütt azonnal lement. Hallod-e, házi gazda! adgy te nekem a' paripámért három száz forintot!

Nagyságos Uram! nekem paripa nem kell. Én még szamáronn sem tudnék ülni, nem hogy lovagollyak.

A' Kapitány szemeivel jelt adván a' gazdának, de ha paripáját lezálogollya Kelmednek a' Gróf, úgymond, még az attya haza jön, csak ád Kelmed neki annyi pénzt kölcsön?

Két száz forintot adok rá, de többet nem.

Adgy, kérlek, háromszázat! Éppen ennyire van szükségem, hogy eggy szegényt megboldogíthassak.

A' gazda a' Kapitányt jól ösmervén, és jeladásait megértvén, oda adta neki a' háromszáz forintot. Ezzel a' sommával visszaszaladt ő az asztaloshoz. A' Kapitány allig győzött utánna ügetni. Itt a' háromszáz forint, mondá a' Gróf, ammint az asztalost meglátta; végy magadnak rajta szerszámot és fát!

Az Isten fizesse meg az Úrnak e' különös jó akarattyát. Én azonnal írást adok magamrúl, hogy mind az interest, mind pedig üdővel a' tőkepénzt is köszönettel visszafizetem.

Nekem a' te írásod, jó ember! nem kell. A' pénzt pedig nem azért adom, hogy nekem visszafizesd, hanem hogy rajta szerszámot és fát végy. Isten hozzád!

Boldog Isten! sohajtá az asztalos, az égre emelvén szemeit; de azon szempillantásban sietni látván magától a' Grófot, még eggy kérésem van az Úrnál, kiáltya vala utánna. A' Gróf visszafordúlt, és megállott. Micsoda nevet nevezzek, folytatá szavait az asztalos, ártatlan gyermekeimmel az Istennek színe előtt, mikor jótévőmért velek imádkozni fogok?

Én Gróf Kaczajfalvi László vagyok, felelé a' Gróf könybe borúltt szemmel. Ha újjra megszorúlsz, Kaczajfalvánn feltalálhatsz.

A' környűlállók a' gyógyúló szegényekkel eggyütt sírva fakadtak ezen érzékeny esetenn; a' várasban pedig allig tudták magokkal az emberek elhitetni, hogy eggy ösmeretlen ifiú eggy illyen szegény emberenn segített légyen, a' nélkűl hogy tőlle legkisebb hasznot várjon.

Az ifiú Gróf mindeddig pazarlott; de a' pénznek nagy böcsét az efféle alkalmatosságokban ösmerni megtanúlván, fösvénykedni kezdett. Eljött az öreg Grófhoz eggy reggel külömbféle drága portékákkal eggy kalmár. Ez a' szép zsebóra gyönyörű emlékezet volna Manczinak,

mondá az öreg Gróf. Az ifiú Gróf szinte elnyelte visgáló szemeivel az órát. Manczinak? úgymond, 's megkérdezte az árát. Azutánn kezében tartván, és sokáig nézegetvén, még egyszer mondotta lassú szózattal: Manczinak? örök emlékezetűl? és ezt mondván, mosolygott.

Azalatt Mályvási megpanaszolta rövid szókkal az öreg Grófnak, hogy ma korán reggel házi gazdájának szerencsétlen vejét az ispitályba kellett vitetni.

Az ispitályba? kérdezé az ifiú Gróf, 's visszaadta a' kalmárnak lassacskán az órát, a' nélkűl hogy szemeit rólla elvonta volna. A' kalmár ócsón akarta neki oda adni, de ő nagyot sohajtván, áh! úgymond, én meg nem vehetem.

Az öreg Gróf elfordúlván fiától, felemelte örömkönyekbe borúltt szemeit az égre, 's hálát adott magában az Istennek. Mályvási pedig megnyomta kezét, e' szókot súgván elejébe: szerencsés Atya! Az ifiú Gróf azonban megnézte a' többi drágaságokot is, sohajtozott, 's végtére semmit sem vásárlott.

Estvénkint Manczinak írdogált leveleket, mellyekben, a' mit látott, hallott és tapasztalt, mind tudtára adta. Az óra, édes Manczim! szép, felette szép volt. Áh! melly örömest megvettem volna számodra! De ha meggondolom, hány szerencsétlenre akadhatok még e' két nagy városban, még az atyámnak dolgai miatt itt kell mulatnunk? hány háladatos könyhullajtást láthatok még azoknak bádgyadtt szemeiben, a' kikenn segíthetek? Óh bocsáss meg, édes Manczim! eggy illyen könyhullajtás édesebb örömet, kellemetesebb elégedést okoz énnekem, mintsem ha száz órát adnék neked, ki az illyen csecse nélkűl, tudom, nem szűkölködsz.

Így múlt el eggy holnap. Az ifiú Grófnak epekedése a' városi élet ellen naponkint nevekedett, mivel naponkint több és több szerencsétleneket, nyomorúlttakot és szegényeket látott, a' kikenn nem segíthetett. Ha valaha a' Pesti és Budai szerentsétleneket elfelejthetem, mondá az attyának, csak akkor lehetek egészen boldog. Vajha e' városokot soha sem láttam volna! Fájni fog szívem, még élek, valahányszor az idevaló nyomorúság eszembe jutand.

TIZENNYOLCZADIK SZAKASZ.

A' dupla öröm.

Ammint egyszer Mályvásival az ifiú Gróf a' Duna mellett sétálgatott, hozzá sompolyodván eggy öreg asszony, Nagyságos Uram! úgymond, legyen, kérem, olly kegyes, és látogasson meg eggy szegény asszonyságot, a' ki Nagyságoddal igen örömest megösmerkedne.

Az ifiú Gróf oldalvást Mályvásira tekíntvén, szinte kérdezni akarta tőle, mit tévő legyen? De a' Kapitány az öreg asszonyra mosolyogván, Annyok! úgymond, most egyszer megcsalódtál. Ez a' legény nem a' te hállódba való ponty!

Ha ezen Úrfi Gróf Kaczajfalvi László, minden bizonnyal meg nem csalódtam, és ha Tiszt Uramnak az ifiú Gróffal utánnam jönni tetszik, saját szemeivel láthattya, hogy meglett és beteges asszonyság, a' ki a' Gróffal szóllani kíván.

Az öreg asszony elvezette őköt eggy házba, 's felmenvén velek a' garádicsokonn, megnyitott eggy ajtót, 's beeresztette őköt a' beteg asszonysághoz, ki eggy karszékben ült. Halavány orczáját futékony pirosság borította el, ammint a' Grófot meglátta. Fel akart kelni, de erőtlensége nem engedte. Megdőlvén könyökével a' széknek karjára, könyező szemeit a' kezkenővel eltakarta ugyan, de zokogásait el nem titkolhatta.

Eggykét szempillantásig tartó hallgatás utánn Mályvási megszóllítván, az Asszony, úgymond, ezen Ifiúval szóllani kívánt?

Igen is, mondá viszontag az asszony, szembetünőképen azonn iparkodván, hogy illetődését eltitkollya; de örömest négy szem köztt szóllanék vele eggy két szempillantásig. Az Úr tehát engemet nagyon lekötelezne, ha vele magamot hagyna.

A' Kapitány meghajtván magát, kiment.

Az Úrfi Gróf Kaczajfalvi Jánosnak a' fia, és a' neve László?

Az vagyok és Lászlónak hínak. – Te – az Asszony, látom, rosszúl érzi magát.

Hallod-e Laczi! – Nekem eggy fiam volt – ezen eggyetlen eggy fiamot elvesztettem – Istenem! hová legyek? – Cselekedgye meg nekem, haldokló asszonynak, a' Gróf azt a' barátságot, és látogasson meg némellykor! – Óh Laczim! édes Laczim! – A' Gróf nagyon eszembe hozza nekem az én kedves fiamot! Őtet is Laczinak hítták. – Az atyád – a' Grófnak Ura Attya mint van? Nem szomorkodik-e?

Óh! ne grófozz te engemet, kérlek! Mond nekem: Te! Én is örömestebb beszéllek így veled. Te szerencsétlen vagy, úgy-e?

Felette szerencsétlen. Az atyád boldog-e?

Az atyám? – Boldogabb nehezen lehetne. Segíthetek-e[148] rajtad valamivel, jó Asszony?

Az édes anyádrúl soha sem hallottál semmit?

Az édes anyámrúl? – Nem hallottam. – Te nekem rendesnek tetszel! – Az atyám soha sem szóllott nekem rólla semmit. – Ösmerted talán? A' Gróf ezt mondván, közelebb lépett hozzá.

Az asszony oda nyújtotta neki kezét, ő pedig ezt ajakihoz nyomta. Amaz még közelebb vonván magához a' Grófot, megölelte, és sírva fakadván: Fiam, úgymond, édes László fiam! Ezer hála neked, felséges Istenség! hogy halálom előtt nekem ezt a' nagy kegyelmet megadtad! Laczi! én vagyok a' te szerencsétlen anyád.

Az én anyám? az atyám' hitvesse? kérdezé hangos szóval és mély álmélkodással a' Gróf. De miért nem laksz tehát férjeddel? Vagy talán csak tréfálsz? De igazat kell mondanod, ammint látom, mert sírsz!

A' te szíved, édes fiam! semmit sem mond neked?

Az én szívem? Semmit sem. De mit is mondhatna? Én téged' nem ösmertelek, és azt soha sem hallottam, hogy velem valaha jót tettél volna.

Az asszony az égre emelvén töredelmességgel, 's bűnének megvallásával tellyes tekíntetét, ennél, úgymond, egyebet, Istenem! nem érdemlettem.

A' Gróf átvisgálván az asszonyt, megrázta vagy kétszer bizodalmatlanúl fejét, 's még egyszer azt kérdezte tőlle, miért nem laksz tehát az atyámmal? Második kérdésére sem vévén feleletet, egyszersmind pedig a' szerencsétlennek sírása által nagyon megilletődvén, egyszerre megfordúlt, és a' szobából kiszaladt. Az asszony fel akart kelni, de a' fájdalom a' székre visszavonta. Laczi! úgymond fenn szóval, Laczi! ne hadd el szegény édes anyádot! Az ifiú Gróf magánn kivűl lévén, a' szerencsétlennek kiáltását nem hallotta.

Hová olly sietve? kérdezé Mályvási.

Az atyámhoz, felelé a' Gróf, ide hívom az anyámhoz.

A' Kapitány utánna sietett, de semmiképen el nem érhette.

Az attyához berohanván a' Gróf, igaz-e? atyám! úgymond, hogy nekem van még anyám?

Az öreg Gróf megijedvén, mit kérdezel te, úgymond, boldogtalan fiú! mikép jutsz e' kérdéshez?

---

[148] *Segítheteke* [Emendálva.]

Felette természetesen, mert szinte magától az anyámtúl jövök. Ő nekem nem akarta megmondani, miért nem lakik veled? E' mellett pedig sír, és azt mondgya, hogy szerencsétlen. Te csak nem vagy talán az oka, hogy szerencsétlen?

Nagy illetődéssel felkelvén üléséről az öreg Gróf, az anyád ugyan él még, fiam! úgymond, de meg nem érdemli, hogy te az ő fia légy. Erre elbeszéllette fiának olly kíméléssel, ammint csak lehetett, a' mit az Olvasó e' könyvnek elejéből már tud. Egynehány rövid fejtegetés utánn átlátta végtére az ifiú Gróf, hogy az édes annya férjét elhagyván, nagyot vétett. De annyival állhatatosabban megmaradt annál, hogy már most könyörűlést érdemel, mivel szerencsétlen.

Ő boldogtalan, mondá az attyának, a' nélkűl hogy ellenkezésének okaira figyelmezett volna, te férje vagy, én pedig fia vagyok. Jer velem hozzá! Hányszor mondtad te azt nekem, mikor oktattál, hogy a' szerencsétlennek nincs egyéb neve, hanem *szerentsétlen*, és hogy e' név szent just ád neki, akárki és akármi legyen, a' mi segedelmünkre. Óh atyám! mondá végtére, ammint vonakodását látta, te legjobb vagy amaz emberek között, a' kiket ösmerek! Ha az indúlatok a' te szívedet is elzárhattyák a' boldogtalanok elől, ne gúnyold nekem többé a' Nagyokot, kiknek szívét a' büszkeség úgy megedzi, hogy az idegen nyomorúságot hideg vérrel nézhetik. Jer velem, édes atyám! jer, kérlek, velem! Lám! mondom, hogy szerencsétlen.

Az attya tovább ellent nem állhatott. Eggy fertály óra múlva kinyitotta neki az ifiú Gróf amaz ajtót, melly szerencsétlen annyának szobájába nyílt. Az öreg Gróf megállott a' küszöbönn, az asszony pedig felemelvén karjait az égre, irgalmas Isten! kiáltya vala szűszorúlással, hát még sem elég? Azutánn pedig képét a' kezkenővel eltakarta.

Az ifiú Gróf hozzá sietvén, Anyám! úgymond, édes Anyám! Én ugyan még nem szeretlek, de látom, hogy kevés üdő alatt szeretni foglak, mert bánod, hogy férjedet elhagytad. Megfogván azutánn kezét, megcsókolta,[149] és szívéhez szorítgatta.

Gróf Uram! mondá az asszony az öreg Kaczajfalvinak nagy illetődéssel, ha talán azért jön hozzám – – Zokogásában többet nem szóllhatott.

Az asszony, reménylem, bocsánatot éntőlem nem vár, mondá komoran az öreg Gróf.

Dehogy nem vár, kiáltá viszontag az ifiú Gróf. Atyám! e' kebel adta nekem az életet, ezen emlők tartották azt fenn bennem. E' kezek hordoztak engemet, e' kezek apoltak. Édes szülőim! tik énbennem eggyütt éltek; miért nem akartok egyébaránt is eggyütt élni? Íme Atyám! ez az én édes Anyám! bocsáss meg neki, fiadnak és az ő fiának kedvéért!

Mindenható Isten! mit hallok? mondá az asszony, álmélkodó tekíntetet vetvén az ifiú Grófra, 's azon szempillantásban fiának lábaihoz borúlván, és térgyeit átfogván, ne bocsáss meg nekem, úgymond, méltán bosszonkodó férjem! a' te bocsánatod nélkűl is szerencsés vagyok én, mert e' nemes szívű ifiú az én fiam! Az ifiú Gróf felemelte és megölelte az annyát, ez pedig vállára bocsátván fejét, könyekkel áztatta fiának orczáját. Az ifiú Gróf férjfias tekíntetet vetvén az attyára, Atyám! úgymond fontos szózattal, az én anyám jó! Én a' Mindenhatónak hálákot adok, hogy rá akadtam. Megátkozzam-e ezen órát, mivel a' te szíved a' nemes erkölcshöz, a' magába térő szerencsétlenhez hideg?

Az öreg Gróf az égre tekíntvén, oda ment hitvesséhez, megfogta kezét, eggy darabig rá nézett, azutánn rezketni kezdett, 's orczáját fiának másik vállára bocsátván, Veronka! úgymond, én neked megbocsátok.

Az ifiú Gróf az attyát eggyik karjával, az annyát pedig a' másikával magához szorítván, ártatlan mellyénn találkoztak öszve szülőinek ajaki a' békecsókra. Azutánn az öreg Gróf karjai közé vévén hitvessét, menny fiam! úgymond, és rendeld ide a' hintómot. Az ifiú Gróf nyil

[149] *megcs**o**kolta,* [Emendálva.]

gyanánt szaladt haza a' hintóért, a' szolgát szülőinél hagyván. Azalatt az öreg Gróf még egyszer bizonyossá tévén bocsánattyárúl hitvessét, lerajzolta neki rövideden fioknak nevelését, érzékeny szívét, ártatlanságát és nemes erkölcsét a' végből, hogy édes annya iránta való ítéletében meg ne tévedgyen.

A' hintó elérkezvén, haza vitték a' háladatos öröm és az anyai szeretet között édesen habzó asszonyságot. Az ifiú Grófnál nem volt széles e' világonn szerencsésebb ember. Lángoló szemmel nézegette szülőinek már eggyikét, már másikát, 's valahányszor édes attyát édes annyára barátságosan tekínteni vagy mosolyogni látta, mindannyiszor édes attyának nyilván vagy legalább szívében mély tisztelettel hódolt.

De még eggy másik öröm várakozott e' nemes szívű ifiúra, szinte mintha az eset meg akarta volna nagy tettét jutalmazni, melly által szülőit egymással kibékélltette.

Mályvásival ki akart ő menni a' várasnak erdőcskéjébe, ammint a' külső várasnak eggyik útszájában a' kocsibúl meglátta, hogy eggy felház előtt a' nép öszvegyűl. Közelebb jutván, értelmesebben látta, hogy a' várasnak eggyik hajdúja kezénél fogva húz maga utánn eggy tisztességes öltözetű leányt, a' másikra pedig szitkok köztt bottal fenyegeti, ha vezetőjét jó szerével követni nem akarja. A' leány elejénte viaskodott, azutánn pedig szívreható sírásra és jajgatásra fakadt. Egyszerre az útszának túlsó végéről a' sereghez látszott nyargalni eggy ifiú ember. A' lovat, mellyről sebesen leugrott, a' lovásznak adván, a' szerencsétlen leányhoz tolakodott. Áh! segítsen Nagyságod rajtam, mondá hangos és keseredett szózattal a' leány, ammint meglátta, az Istenre kérem, segítsen rajtam!

Eresszétek el! mondá az ifiú ember a' hajdúknak, kik azonnal szót fogadtak. Kivévén azutánn zsebéből pénztartóját, a' leány' fülébe valamit súgott. Az ifiú Gróf azalatt a' kocsival közelebb érkezett a' sereghez, de a' leányt, ki hozzá háttal volt fordúlva, szemébe nem vehette. A' leány egybekúcsolván kezeit, 's mellyére homorítván bús fejét, gondolatokba merűlt, mintha magával tusakodott volna. De kevés szempillantások utánn felemelvén kezeit az égre, kétségbeeséshez hasonló indúlatossággal felkiáltott: Mindenható Isten! ments meg te engemet; egyébaránt elveszek.

Lyánka! ne vonakodgy, mondá az ifiú ember. Öt minútum utánn késő lessz minden segítség.

Gonosz lelkű őrdög! kiáltá viszontag a' leány, szeme közé pökvén;[150] te vagy az, a' ki engemet szerencsétlennek teszel! Azt gondolod talán, hogy nem tudom? Útálatos szívű gaz ember!

Hurczollyátok el, mondá erre az ifiú ember mosolyogva; majd meg láttyuk, ha nem szelídűlsz-e meg? A' hajdú a' leányt újjra megragadta; ez pedig teli torokkal felkiáltott; segítsetek, jó emberek! az Istenre kérlek benneteket, segítsetek! Én ártatlan vagyok!

Szilaj szózattyának iszonyú hangja nyil gyanánt hatott be a' mi Grófunknak érzékeny szívébe, ki a' kocsibúl kiugorván, mint a' villanat a' roppantt épűletnek falait, úgy hasította szét a' népet, 's a' hajdúkhoz áttörvén, állyatok meg! úgymond. Kicsoda ez a' személy?

A' leány rá vetvén tekíntetét, Gróf László! úgymond hangos szózattal, Gróf László! 's karjai közé omlott. Hadasi Veronka volt a' szerencsétlen leány. A' Gróf elsikótotta magát örömében, megölelte a' leányt, megcsókolta, nem győzvén e' szókot kiáltani: Veronkám! kedves jó Veronkám!

A' hajdú ki akarta a' leányt a' Grófnak karjai közűl ragadni, de ez megfogván mellyruhájánál, úgy ellökte, hogy hanyatt esett. Azon szempillantásban amaz ifiú ember vonta magához a' leányt, kit ez imént öszve gazemberezett. A' Gróf a' hajdút lelökvén, Veronkához lépett, és

[150] ***po**kvén;* [Emendálva.]

újjra megölelte. Az ifiú emberrel is minden bizonnyal megverekedett volna, ha őköt Mályvási, mint közbenjáró, le nem csillapította volna. Hallván a' Gróf, hogy Veronka semmit sem vétett egyebet, hanem hogy házi gazdasszonyának, ki őtet Pestre csalta, 's mindeddig ingyen tartotta, most pedig rajta a' tartásért való költséget követi, meg nem fizethetett; oda vetett a' hajdúknak egynehány forintot borra, és azt mondotta nekik, hogy a' házi gazdasszonyt küldgyék hozzá; ő neki, ha igazsága van, a' leánynak tartásáért megfizet. Megmondotta nekik azutánn mind nevét, mind szállását. A' leány a' Grófnak nyakába borúlván, szinte magánn kivűl kiáltotta diadalmas szózattal: szabadítóm, őrző angyalom, mindenem!

A' nép, melly körűlöttök állott, tapsolni kezdett, azutánn pedig hangos szitkokra fakadt amaz ifiú ember ellen, kit a' leány leszidott, 's ki most a' leányra és a' Grófra eggyügyű tekíntettel és csak messzérűl nézett. Csak eggy hajszálonn állott, hogy a' nép sárral meg nem hagyigálta.

A' Gróf ezzel legkisebbet sem gondolván, Veronkát a' kocsiba emelte, mellybe Mályvásival eggyütt maga is beült. A' kocsiban a' leányt nem engedte szabadon ülni, hanem ölébe vette és magához szorította, mintha attúl félt volna, hogy valaki el ne ragadgya. Haza érkezvén, egyenesen bevezette az attyához, 's megállván előtte, Atyám! úgymond nagy örömmel, az én Veronkámot is feltaláltam. Ez az! Már most mind a' kettőnknek van Veronkája. Elejénte az öreg Gróf ki nem tanúlhatta, micsoda új Veronka az, a' kit neki a' fia hozott? mert az ifiú párral sokáig csak eggy okos szót sem lehetett szóllani, olly nagy volt örömök! Az ifiú Gróf azonn örvendezett, hogy Veronkáját feltalálta, a' leány pedig azonn, hogy a' gonoszságnak körmei közűl megmenekedett. Csak lassanlassan lehetett Veronkának következendő esetét kitanúlni.

Veronka az attyánál lakott abban a' faluban, mellybe őköt Potrohosi számkivetette, 's melly Kaczajfalva és Pest között oldalvást feküdt. Közel volt e' helységhez Gróf Bujafi' jószága. Ennek fia Veronkát meglátta és megszerette. Nagyon utánna járt, 's már igéretekkel és ajándékokkal, már hitetésekkel és apolásokkal ostromolta, hogy valamikép megejthesse. A' leány akár állhatatosságbúl, akár ártatlanságbúl Bujafinak minden ügyekezetét sokáig megjátszotta; de mivel incselkedéseit a' Gróf még sem szakasztotta félbe, végre az attyának a' dolgot megpanaszolta. Az öreg Hadasi bottal fenyegette az ifiú Bujafit, és fenyegetéseit katonás merészségével és szörnyű esküvéseivel olly hihetősöknek tette, hogy Bujafi a' leánynak nyilvánvaló üldözésétűl elállott. De hozzá lévén kicsinységétül fogva ahhoz szokva, hogy rendetlen kívánságátúl semmit se tagadgyon meg, kéz alatt annyival buzgóbban folytatta fortélykodásait, hogy e' szeplőtelen virágot meghervassza.

Eggy nagy nemű és gazdag Dáma megáll egyszer valamelly színfogás alatt Hadasi' háza előtt, leszáll a' hintóbúl, bemegy Hadasiékhoz, megláttya Veronkát, beszéllget vele, megszereti, és szülőitűl elkéri, szentűl igérvén, hogy édes annya helyett édes annya lessz. A' szülők rá állanak, és Veronkát erővel rá birják, hogy Ő Excellentiájával Pestre mennyen. Pestenn a' nagy nemű és gazdag dáma leveti az álorczát, 's Veronka egyszerre Bujafi' kerítőjének ösmeri.

A' leány minden segítség és ösmeretség nélkűl lévén, noha még ifiú és félénk volt, elegendő bátorsággal birt még is arra, hogy e' két nyomorúltt embernek mindennemű fortélykodásait semmivé tegye. Minekutánna egynehányszor már el is akart szökni, elvégezték magok között e' földi őrdögök, hogy a' végső ostromlásra minden erejeket megvetik. A' kerítő asszony Veronka' szobájába sompolyodik eggy reggel, és azt mondgya neki: Veronka! én a' veled való bajlódást elúntam. Ha teneked olly kevés eszed és olly balgatag lelkiösméreted van, hogy tulajdon szerencsédet lábaiddal tapodot, menny, a' hová tetszik!

Veronka lábaihoz borúlván, megköszöni jó akarattyát, eggykét nyalábba ruháit öszverakja, és el akar menni. Nem úgy, édes angyalom! mondá az asszony. Fizess te nekem előbb a' szállásért és a' tartásért száz tallért, azutánn elmehetsz. A' leány megijed, pénze nincs, esedezik,

igéreteket tesz; az asszony pedig hideg vérűséggel ott haggya, és a' szobát rá zárja. Allig múlik el eggy fertály óra, ott termenek a' hajdúk, 's fogadott bérért lerajzollyák a' leánynak előre a' fogságnak rettenetességét. A leány állhatatoskodott, 's az asszonynak súgásaira megvetéssel felelt. Ennek intésére tehát a' hajdúk a' házbúl kihurczolták. Bujafi a' kerítő asszonnyal elvégezte volt előre, hogy Veronkára, ha inkább árestomba vitetné magát, hogysem akarattyokra állyon, még tolvajságokot is fogjon. Az eggyütt koholtt plánumhoz tartozott az is, mint fő dolog, hogy mikor a' hajdúk a' házbúl kiviszik, Bujafi véletlenűl oda érkezzen, és Veronkának segedelmet igérjen, ha arra rá áll, a' mit az útszánn, ammint már fellyebb megírtam, fülébe súgott.

Ennek az esetnek elbeszéllésénél senki sem csudálkozott úgy, mint a' mi ifiú Gróf Kaczajfalvink. Az neki fejébe nem tudott menni, hogy Veronkát Gróf Bujafi szereti, és még is szerencsétlennek akarta tenni.

Csak szeretőjének kívánta, mondá Mályvási, nem pedig hitvessének.

'S ezzel ő vétett volna? kérdezé az ifiú Gróf.

Kétség kivűl, mondá az attya, mert ez nem csak a' leányt, hanem még a' gyermekeket is megböcsteleníti, mellyek tőle, mint puszta szeretőtűl, születnek.

De – hiszen ha Veronka anya akar lenni, előbb asszonynak, ha pedig asszony akar lenni, előbb szeretőnek kell neki lenni, mondá az ifiú Gróf. Tik nekem csudálatos embereknek látszotok lenni! Eggy szóval, meg nem tudta ő Gróf Bujafi' szándékát fogni, még az attya, minekutánna Veronka a' Grófnéhoz hívatott volna, az egész dolgot értelmesebben elejébe nem terjesztette, a' nélkűl mindazáltal, hogy szemérmetességét megsértette volna. Megértvén a' dolognak alacsonyságát, úgy megharagudott Gróf Bujafira, hogy helyben megverte volna.

Ezen esetet minden környűlállásaival eggyütt megírta ő Manczinak, sőt egyenesszívűsége még azt a' kimondhatatlan és majdnem az őrűléshez hasonló örömet sem hallgatta el, mellyre fakadt, mikor Veronkát véletlenűl feltalálta. Egész levele csak Veronkárúl szóllott, és arrúl a' boldogságrúl, mellyet érez, mióta ezt a' jó leányt a' gonoszságnak körmei közűl megmentette. Manczi öszvegyűrte, gyötrötte kínnyában a' levelet, 's három egész napig tusakodott magában, ha felellyen-e reá vagy sem?

Egynehány nap múlva az öreg Grófot origyinális fiával eggyütt ebédre hívatta a' kertbe Gróf Barnai. Ennek mulató házába felmenvén attyával az ifiú Gróf, az első tárgy, melly szemébe akadt, Gróf Bujafi volt, Veronkának üldözője. Az ifiú Gróf Kaczajfalvinak szemei semmit sem láttak többé az ártatlanságnak ezen útálatos ellenségénn kivűl. Gróf Bujafi elpirúlt eggy keveset, nem ugyan szemérmetességbűl, hanem mivel ifiú Grófunknak tekíntetétűl, mellyben haragot és megvetést látott, eggy keveset megdöbbent. Hogy színének változását elpalástollya, eggy Kisasszonyhoz fordúlt, kivel már Kaczajfalviéknak érkezésekor is beszéllgetett, és ezzel előbbeni érkezését nagy indúlatossággal folytatta.

A' mi ifiú Grófunk a' beszéllgető párhoz menvén, szép Kisasszonykám! mondá barátságosan, őrizkedgyen, kérem, ettűl az alacsony szívű gonosz embertűl. Könnyen meggondolhattya kiki, melly kellemetlen érzést okoztak e' szavak az egész társaságban. Gróf Bujafi elhalványodván, mondani akart valamit, de ajakit meg nem nyithatta. Szomszédgyához fordúlván kiki, errűl vagy amarrúl a' kicsinységrűl kezdett beszélleni. Az érzékenyebbek még balgatagságokra is fakadtak, csak hogy elhitessék másokkal, hogy ők az ifiú Gróf Kaczajfalvinak szavait nem hallották.

Gróf Bujafi az öreg Gróf Kaczajfalvihoz osontván, Gróf Uram! úgymond, a' bolondokot be kell záratni, nem pedig úri társaságba hozni.

Az én fiam, mondá viszontag az öreg Gróf, ész nélkűl nem szűkölködik, hanem eggy keveset egyenes szívű, ammint a' Gróf csak imént is tapasztalhatta.

Haggya tehát Gróf Uram a' parasztok között, a' kik közé egyenes szívűsége miatt tartozik.

Ha a' Gróf megengedi, felelé az öreg Gróf, hogy az én fiam a' társaságnak azt az esetet elbeszéllye, melly egynehány nap előtt a' külső városban Hadasi Veronkával történt, megláttya a' Gróf, hogy ő a' dolgot koránt sem parasztosan, hanem úgy fogja elő adni, ammint illik.

Gróf Bujafi elhalaványodván, elhallgatott; az öreg Gróf pedig fia helyett bocsánatot kért tőlle, és így a' köz elégedés az egész társaságban élledni kezdett.

Gróf Bujafi ezzel meg nem elégedvén, ifiú Grófunkot ebéd után eggy ablakba vonta, hol fülébe valamit súgott. Az ifiú Gróf Kaczajfalvi fenn szóval felelvén, a' város' erdejébe? úgymond; és ott azutánn mit csinállyak?

Engemet lőjjön agyon, ha végbe viheti, mondá fenn szóval Gróf Bujafi, ellenségének hidegvérűsége által nagy bosszonkodásra gerjedvén.

Az Úrnak nincs esze, mondá viszontag az ifiú Gróf. Azt ugyan, hogy az Urat agyon lőjjék, megérdemlette, de én hóhér nem vagyok. Zárassa be magát az Úr.

Már e' sok! már e' tűrhetetlen! mondá Gróf Bujafi, szemeit és ökleit az égre emelvén, 's rezkető ajakit idestova vonogatván. Az egész társaság úgy tetette megint magát, mintha semmit sem hallott volna. Gróf Bujafi lement a' kertbe, hogy könnyebben magához térhessen. Az öreg Gróf Kaczajfalvi látván az ablakból, hogy ezen ifiú ember felsalá sétálván, magában dühösködik, a' beszédet a' pisztollal való lövődözésre csavarta, 's eggy Gróffal felfogadott, hogy bizonyos számú lépésekre pisztollal a' czélt eltalállya.

Lemenvén azonnal a' társaság a' kertbe, pisztolokkal kezdettek a' kitett czélra lövődözni. Némellyek eltalálták, némellyek elvétették. Végre az ifiú Gróf Kaczajfalvit is megkínálták a' lövéssel. Hatszor egymás utánn úgy eltalálta a' czélt Gróf Bujafinak álmélkodására, ammint kellett.

Az öreg Gróf hozzá közelítvén, én a' Grófnak, úgymond, azt tanácslom, hogy fiamot ne vigye magával a' város' erdejébe. Láttya a' Gróf, hogy ő a' czélt pisztollal szinte olly bizonyosan eltalállya, mint szóval. Gróf Bujafi haza ment, és a' hol az ifiú Grófot tudta, ott meg nem jelent. Az ifiú Gróf Kaczajfalvi sem Pestenn sem Budánn vele többé öszve nem akadt.

TIZENKILENCZEDIK SZAKASZ.

A' nyavalya megújjúl.

Az ifiú Gróf egynehány napig Veronka' társaságában kimondhatatlanúl boldog volt. Manczihoz írtt levelei tömve voltak az érzékeny örömnek indúlatos csevegéseivel; Manczi pedig mindenik levelénél mélyebb és mélyebb kesergésbe süllyedvén, vígasztalhatatlanúl síránkozott. Bizonyosnak tartotta szegény, hogy tőlle az ifiú Grófnak szíve e' veszedelmes társaságban örökre elidegenedik. Veronkát keservesen átkozván, az öreg Grófra kiváltkép bosszonkodott, hogy a' leányt fiának karjai között a' neki igértt hűségnek rövidségével csüggedezni haggya. Sőt sokszor még az ifiú Gróf ellen is indúlatos szitkokra fakadt.

Azalatt az ifiú Gróf naponkint udvariabb lett, és a' *Te* szóval csak legbizodalmasabb baráttyait illette. De tudománnyai is naponkint gyarapodtak, mert a' históriákot, 's kiváltkép a' históriának filozofiáját és az útazásokot nagy buzgósággal olvasta. Magaviselése szemlátomást nemesedett, szavának hangja férjfiasodott, 's valamint tekíntetéből a' rettenthetetlen bátorság, úgy minden mozdúlásából a' nagyság ragyogván ki, tiszteletre gerjesztette magához, valamer-

re ment, a' férjfiakot, a' legnemesebb szívű és legszebb kisasszonyoknak szíveit pedig magához hódította. A' természetes nevelésből, mellyet attyától a' völgyben vett, semmit sem tartott meg magánn egyebet, hanem a' jóhoz való mély és indúlatos hajlandóságot, a' legkisebb rossznak vagy kényszerítésnek kimondhatatlan gyűlölését, és az igazságnak olly buzgó szeretetét, melly vele még a' legkisebb igazságtalanságot is azonnal megéreztette és megbosszúltatta.

Egynehány hét múlva Veronkát haza vitte. Ennek szülői nagyon megörűltek, hogy leányok a' gonoszságnak körmei közűl megmenekedett. Az ifiú Grófot úgy nézték, mint házacskájoknak angyalát. Nagy volt a' háladatosság, mély volt a' tisztelet, mellyel hozzá viseltettek. Maga az öreg Hadasi sem tudott már vele olly barátságosan beszélleni, mint azelőtt, a' nélkűl hogy félénkségének okát átlátta volna.

Hadasiéktúl elbúcsúzván a' Gróf, bizonyossá tette Veronkát, hogy hozzá való szeretete meg nem csökken, még él, 's egyszersmind arra kérte, hogy akármelly bajában és szükségében minden kétkedés nélkűl hozzá folyamodgyon. Hidd el, Veronkám! mondá a' leánynak, az, a' mi az én tehetségemben áll, mind a' tiéd.

Veronka Pestenn az öreg Grófnak házánál úgy tartatván, mint a' famíliának bármellyik tagja, hamar bele tanúlt a' fínomabb társalkodásba, 's olly nemesen viselte magát, mintha valóban a' famíliához tartozott volna. Nem volt már ő ama' természetes, tudatlan, és ártatlan Veronka, ki a' serdűlő Laczit mellyéhez szorította. Szerencsétlensége által a' világgal megösmerkedvén, úgy megfínomodott, hogy még szabadítójának is szerelmet ajánlani illetlennek tartván, csak örökké tartandó tiszteletet igért. Veronka eggy szóval fínom városi leányka lett. Az ifiú Gróf annyi jövedelmet rendelvén neki, a' mennyi szükséges volt arra, hogy tisztességesen élhessen, visszatért Pestre, hol egész üdejét a' tanúlás és a' levélírás között felosztotta. Nevette ugyan még magában a' világnak bolondságait, de a' bevett szokásoknak törvénnyei alól magát ki nem vette. Ebből látni, mondák az öreg Grófnak ösmerőssei, miként formállya Pest az ifiú embert. Gróf László hasonló volt a' nyers drága kőhöz. Eggy esztendeig legyen még Pestenn, egészen megfényesedik.

Így múlt el a' hat holnap a' fő városban. Elvitte azutánn magával az attya Bécsbe, hol eggykét holnapot töltvén, az ősznek végével Kaczajfalvára visszatértek. Az ifiú Gróf azonnal lóra ülvén, Manczihoz nyargalt. Manczi az ablakból láttya a' lórúl leszállani, és meg nem ösmeri; láttya a' szobába jönni, és meg nem ösmeri; láttya magához sietni, és meg nem ösmeri. Édes Manczim! mondgya végtére örvendetes szózattal. Az Istenért! az én Laczim, kiáltya Manczi, 's karjai közé omlik. Majd azutánn eltolván magától eggy keveset a' magánn kivűl elragadott Kisasszony, nem győzök rajtad, úgymond, eleget álmélkodni, kedves Laczim! úgy megváltoztál, 's átnézvén tetétűl fogva talpig, újjra karjai közé borúlt.

A' Gróf megköszöntvén azutánn Manczi' szülőit, Potrohosinak barátságosan kezet nyújtott. Erre Potrohosi eggy tréfát mondott. A' Gróf férjfias tekíntetet vetvén reá, csak mosolygott, és a' tréfa csak fél tréfa lett. Nézzéteksze, mondá Potrohosi, micsoda felséges a' termete, micsoda hódító a' tekíntete! Előtte még a' nyájasság is elhal.

Manczi a' Grófot eddig szerette, most már tisztelte,[151] majdnem imádta is. Szemeit rólla el nem fordíthatván, ajakira bámúlt, mikor beszéllett, és bámúlásában elfelejtkezett arra vigyázni, a' mit mondott. Ha a' Gróf rá talált beszédgye között tekínteni, lebocsátotta szűz szemeit, mellyekkel rá bámúlt volt. Érzette eggy szóval, hogy a' Grófra nézve egész belseje megváltozott. Szinte nem is mert már vele olly bizodalmasan enyelgeni, olly gyermekesen nyájaskodni, mint azelőtt, mivel fellyebbvalóságát látta és tisztelte. Feltette volt ő magában, hogy Veronka

[151] *márt isztelte,* [Emendálva.]

miatt jól megszidgya, hogy vele legalább eggykét óráig trucczol, és hogy meg nem bocsát neki mindaddig, még meg nem fogadgya, hogy Veronkával egészen felhágy; de most már e' leánynak csak nevét sem merte említeni. Mikor a' Gróf megcsókolta kezét, ezt ő olly nagy tiszteletnek tartotta, hogy szinte körűl nézte magát büszkén, ha láttyáke mások azt a' nagy böcsűletet, mellyben őtet e' különös úri legény tartya? Nagyobb társaság gyűlvén öszve, egybe hasonlította vele a' többi ifiakot, és szemeiből értelmesen kiragyogott ama' diadalom, hogy az ő kedvesse valamennyiek között a' legszebbik, a' legnemesebbik, mind termetére, mind szívére nézve.

Más nap a' régi bizodalom megújjult ugyan köztök, de bizodalmas játékaikban a' személyeket felcserélték. Most már a' Gróf volt Manczinak oktatója és kalaúzza, valamint azelőtt az övé Manczi volt. Ha Veronkárúl szó történt, és a' Gróf e' kedves barátnéjának magasztalására fakadt, Manczi ugyan ezt sajnosan hallgatta, de azért vele nyilván még sem mert ellenkezni, hanem elfordúlván, csak titkon nyomogatta ki könyeit kesergő szemeiből. Még eggy levelet is mutatott neki Veronkától, melly módosan volt írva, 's melly Manczinak szívét hegyes tör gyanánt átjárta. Az örök barátságnak olly forró fogadásait, és a' Grófhoz való hajlandóságának olly bizodalmas tónussát lelte ő benne, hogy olvasására szemei elhomályosodtak, tekíntete pedig elkomorodott. Kimenvén, eggy egész óráig sírt, és mélyen epekedett.

Az öreg Gróf elérkezvén, hogy fiát haza vigye, szó történt az ifiú párnak öszveadásáról, és ő már most maga is azt vélte, hogy veszedelem nélkűl öszve lehet őköt adni, ha nekik még eggy darab üdő engedtetik arra, hogy egymást jobban megösmerjék.

Én Manczit úgy szeretem, mint önnön magamot, mondá az ifiú Gróf, és én reméllem, hogy megboldogítom. Jóbban szeretem Laczimot saját életemnél, mondá Manczi, és én még akkor is tökélletesen boldog volnék, ha vele a' legsúlyosabb nyomorúságot felosztanom kellene. Az öreg Gróf mosolygott. Fia Manczi' szívére bocsátván kezét, ha e' szív, úgymond, csak felét érzi annak, a' mit e' szép ajakok mondanak, én szerencsés ember leszek. Csak jó légy, édes Manczim! hogy szavadot megtarthasd. Ezzel búcsút vett kedvessétűl, 's édes attyával eggy holnapra a' bányákba ment, hogy ezekkel is bővebben megösmerkedgyen.

Manczi ennek a' négy hétnek hosszú napjait szomorúan számlálgatván, nem győzte bevárni ama' szerencsés szempillantást, melly őtet a' Gróffal örökre megeggyesítse. Potrohosi álomképnek nevezte, mert ammint jártkelt, szüntelen' álmodozni látszott, olly annyira hogy a' kérdésekre fonákúl felelt, 's tréfáló báttyára olly bámúlással mosolygott, mintha tréfáját meg sem értette volna. Édes álmodozásaiban Veronka is többnyire fontos személyt játszott. Manczi őtet csábító szépségnek tette, ki a' Grófnak kelepczéket rak, 's kinek mesterkedéseit az ő szépsége mind megjátsza. Veronka ezen álmokban mindég vesztett. A' Gróf végtére csábításait megútálván, elhagyta, és boldogságát hű Manczijának karjai között kereste.

Ezen álmodozások arra a' gondolatra vezették Manczit, hogy nem ártana talán Veronkát megkémleni. E' gondolatbúl hamar forró kívánság lett. Potrohosi által tehát arra biratta szülőit, hogy édes attyának testvéréhez abba a' faluba rándúllyanak, a' hol Hadasiék laktak. Itt Manczi az első két nap hasztalan' várakozott amaz esetre, melly Veronkát véletlenűl elejébe hozza, 's mivel harmad napra dél utánn szülői már hazafelé készűltek, kénytelen volt Hadasiékhoz menni, hogy czéllyát elérhesse. Megcselekedte ő ezt ama' színfogás alatt, hogy látni akarja, ha új lakások jobb-e a' réginél? Megnyitván a' szobát, eggy tisztességes öltözetű leányt látott az asztalnál írni. Veronka volt. Veronka felkelt, elejébe ment, és módos tiszteletel fogadta.

Veronkában Manczi többet talált, mintsem gondolta. Sorsához illendő ugyan, de felette jó ízlésű ruhában úgy állott előtte, mint eggy Grátia, és Manczi a' személyt, mellyet Veronka előtt játszani akart, egészen elfelejtette. Eggy kérdés jött nyelvére, mellyel Veronkát meg akar-

ta alázni, 's bosszonkodott magában, hogy Veronkának szép magaviselése e' kérdéstűl őtet elijesztette.

Módos kis lakása van itt a' lyányasszonynak, mondá végtére Manczi hegyesen.

Gróf Kaczajfalvi László Úr olly kegyes hozzám, hogy tisztességesebb lakásomrúl és élelmemrűl gondoskodik. Ő engemet barátnéjának nevez.

Úgy-e?

És én e' névre nem tartom magamot méltatlannak.

Én sem. A' lyányasszony elég szép arra, hogy e' nevet viselhesse.

Elég szép? A' Gróf, ammint én őtet ösmerem, nem böcsűli a' szépséget olly nagyra, hogy eggy puszta lárvát barátságával megtisztelhessen.

Így beszéllgettek a' leányok eggy darabig, megmeg bökvén egymást szóval, 's minden bökésre megpirúlván. Manczi azonban átlátván, hogy az efféle beszéllgetés, ha az ifiú Grófnak füleibe megy, szívében kellemetlen indúlatokot okozhatna, megfordította lassankint a' köpönyeget, és Veronkával olly barátságosan bánt, hogy ez vele tökélletesen megelégedett. A' búcsúzás hasonlóképen barátságos volt.

Manczi haza útazván szülőivel, foglalatos képzésének sokat engedett, melly viszontag szívébe ezer meg ezer hegyes töviseket szúrt. A' hintónak szögletébe megdőlvén, szinte tellyes erővel ügyekezett azonn, hogy magát kínozza. Meg találta ő Veronkának mondani, hogy ő nem sokára a' Grófnak hitves társa lessz. Akkor neki úgy látszott, mintha Veronka mosolyogva és gúnyoló szózattal mondotta volna e' kételkedő kérdést: *Úgy-e?* Megemlékezett arrúl is, hogy Veronka azt mondotta, hogy a' lakadalom előtt kívánna a' Gróffal még egyszer szóllani. E' kicsinységekből Manczi a' következendő idomatlan rajzolatot alkotta öszve: Veronka mosolygott, mikor én neki azt mondtam, hogy a' Gróf engemet elvesz. Mintha azt akarta volna mondani: abból nehezen lessz valami. Minekutánna pedig át kezdette látni, hogy egybekelésem a' Gróffal bizonyos, azt kívánta, hogy a' Gróffal lakadalmunk előtt még egyszer beszéllhessen. Mi végből akar ő a' Gróffal beszélleni? és miért éppen lakadalmunk előtt? Ennek egyéb oka nem lehet, hanem hogy csábító fortéllyaival meg akarja a' Grófot még egyszer tántorítani.

Igaz ugyan, hogy Veronka mosolygott, és csupán csak e' szóval *úgy-e?* felelt, de korán sem gúnyoló szózattal, hanem inkább szíves örömből. Elhitette ő magával, hogy őtet a' Gróf szereti, mert ő is leány volt, valamint Manczi. Igaz ugyan, hogy magától a' Gróftúl sokszor hallván, hogy Manczit elveszi, nem tudta, mit gondollyon a' dologrúl? De ha ellenben látta, melly buzgó szeretetet mutat hozzá a' Gróf? melly hevesen ölelgeti? melly édesen apollya? ismét megerősödött vélekedésében, hogy őtet a' Gróf szereti. Azt ő magában jól érzette, sőt szóval is megvallotta, hogy neki a' Grófnak szerelme nagy böcsűletére válik, de eggy homályos érzés arra birta őtet még is, hogy a' Grófhoz hideg maradgyon. Ha ennek okát magában nyomozgatta, végső gondolattya mindenkor csak az volt, hogy ő a' Grófnak szerelmére nem méltó. Ő azonban eltökéllette magában, hogy kezét minden vonogatás nélkűl oda nyújtya a' Grófnak, ha kívánni fogja, és e' végből Pestenn minden erejét megvetette, hogy magának olly tulajdonságokot szerezzen, mellyek eggy nemes asszonyságban megkívántatnak. Csak eggy szempillantást sem hagyott elmúlni, a' nélkűl hogy arra nem fordította volna, a' mi őtet alkalmatossá tegye annak a' nagy böcsűletnek elfogadására, mellyet neki a' Gróf készíteni látszott. Eggy szóval, rövid üdő alatt olly nevelést adott maga magának, hogy mint Kaczajfalvi Grófné akárhol megjelenhetett volna.

Vélekedésében e' jó leányka még jobban megerősödött, mikor a' Gróf őtet az attya' házához Pestrűl visszavitte, 's iránta olly rendeléseket tett, hogy kegyelméből Kisasszony gyanánt élhe-

tett. Azonban inkább háladatosság volt, mint szerelem, a' mit a' Grófhoz érzett, és errűl kevés üdő múlva maga is tökélletesen meggyőződött. Meglátta ő tudni illik egyszer attyának új lakóhelyében Szádnokit, az odavaló Tisztartónak a' fiát, 's minekutánna a' legény is mindgyárt az első alkalmatossággal értelmesen kinyilatkoztatta neki szerelmes tekíntetei által, hogy szívét meghódította, másféle érzéseket tapasztalt ő szívében gerjedezni, mintsem azok voltak, mellyek őtet eddig a' Grófhoz ragadták. A' tekínteteket nem sokára szerelmes szavak is követték. Szádnoki megvallotta neki sűrű fohászkodások és könyhúllajtások között, hogy birtoka nélkűl nem élhet. Veronka semmit sem felelt ajánlására, hanem csak szemei borúltak könybe, 's mikor kezét Szádnoki' kezéből kivonta, ezt véletlenűl megnyomván, mélyen fohászkodott.

Szádnoki nyomában volt mindenütt, 's valahol vele szóllhatott, mindenütt azt mondta neki, hogy hozzá való szerelme forróbb nem lehet. Veronka oda nem adhatta neki kezét, mivel erre úgy tekíntett, mint a' Grófnak sajáttyára; de érzette egyszersmind, hogy szíve viszontag Szádnoki' sajáttya majdnem azon szempillantástúl fogva, hogy legelőször meglátta. Manczitúl tehát megértvén, hogy ő a' Grófnak jegyesse, és hogy egybekelések minden óránn ünnepeltetni fog, malomkő gyanánt esett le szívérűl a' bánat, mellyel Szádnoki miatt aggódott. Most már ennek szabadon megmondhatta, hogy szereti. E' gondolat termesztette ajakinn a' mosolygást, mellyet Manczi gyanúsnak nézett; e' gondolat foglalta úgy el egész eszét, hogy az úgy-e? szónál egyebet nem felelhetett.

Mikor Manczi búcsút vett tőlle, meg találta ennek még azt a' kívánságot is vallani, hogy a' Gróffal a' lakadalom előtt örömest beszéllene; mert most már egyenesen megmondhatta a' Grófnak is, hogy Szádnokit szereti, sőt még arra is kérhette, hogy szerezzen vagy adgyon szeretőjének tisztességes hivatalt, mellyből Veronkáját gyermekeivel eggyütt eltarthassa. A' lakadalom előtt kívánta ezt a' Grófnak megmondani, mert Manczi' férjétűl nem tudott annyit reményleni, a' mennyit Manczi' hűssétűl várt.

Mihely Manczi haza ment, Veronka azonnal kisétált, harisnyát kötvén, a' szomszéd bokrosba, hol Szádnoki magányosan kesergeni szeretett. Elpirúlt, ammint a' legényt meglátta. Szádnoki megcsókolta kezét, fohászkodott, és kellemeit nedves szemmel visgálta. Veronka is fohászkodott, és Szádnoki' orczájánn a' szerelmes bánatnak vonásait mosolygással nézte. Szádnoki keseregve tekíntett szemei közé. E' tekíntetnek Veronka ellent nem állhatott. Szádnoki! úgymond. Veronka! felelé Szádnoki, 's megölelvén egymást, örök frígyet kötöttek.

Még Veronka Szádnoki' karjai között a' szerelemnek édességeiben gyönyörködött, addig Manczi' szívét a' dühös szerelemféltés irtóztatóképen szaggatta. Ezer plánumot csinált ő magában, mikép takaríthassa el úttyából Veronkát? 's ezer plánumai közűl eggyik sem volt lehetséges. Sírva szállott ki a' hintóbúl, és azon estve tűrhetetlen volt. Potrohosi körűlötte lappangván, már eggyet, már mást kérdezett tőlle, és csak rövid feleleteket vett. Végre bizodalmát csak ugyan felélleszteté. Higgye meg Uram Bátyám! mondá Manczi könyezve, az a' leány engemet még szerencsétlenné tesz. Egész vagyonomot oda adnám, ha azt hallhatnám felőlle, hogy férjhez ment.

Édes húgom! mondá viszontag Potrohosi, ha csupán csak ez a' bajod, a' leányt én könnyen férjhez adom.

Báttya' nyakába borúlván e' szóra Manczi, háladatos csókjaival majd megfojtotta. A' plánumot hamar megcsinálták. Potrohosinak eggyik jószágát eggy szép ifiú ember árendában birta, ki szinte házasodni akart. Ezt magához hívatván Potrohosi, hallod-e Gazari! úgymond; én tudok neked eggy szép leányt, eggy jó leányt, eggy városi nevelésű leányt. Ha el akarod venni, én neked adok vele ötszáz forintot. Gazari azonnal kezet csapott, és más nap el is indúlt

Potrohosi' levelével, mellyben ez Hadasinak megigérte, hogy Veronkának ötszáz forintot ád, ha Gazarihoz megy.

Gazari a'leányt meglátván, örömében majd megőrűlt. Az öreg Hadasi pedig, minekutánna a'levelet elolvasta volna, Gazari' nyakába borúlt. Veronka e' czeremóniákot látván, mosolygott; de mosolygását azonnal halálos halaványság követte, mikor az attya Gazarit, mint jövendőbéli férjét, elejébe állította.

Meggondolom majd magamot, mondá rebegve Veronka.

Minek itt a' meggondolás? mondá az attya. Adgy neki kezet és csókold meg. Gazari oda nyújtotta kezét, de Veronka meg sem mocczant. Az öreg Hadasi katonásan kezdett villogni és dörgeni, Gazari pedig gazdaságát és pénzeit számlálta elejekbe, a' mi amazt még katonásabb szitkokra és parancsolatokra ingerlette. Végre Veronka magához Gazarihoz folyamodott, hogy édes attyánál szószóllója legyen. Ez használt. Gazari azzal biztatta Hadasit, hogy Veronka meggondollya majd magát; Hadasi azt vítatta csattogó szitkokkal, hogy rá kell neki magát gondolnia, vagy akarja, vagy sem; a' szegény Veronka pedig síránkozott.

Még az nap, ammint Hadasi onnan hazúlrúl el talált menni, Veronka egyenesen megmondta Gazarinak, hogy ő inkább meghal, mintsem hozzá mennyen. Gazari ellenben Hadasi' igéretéhez és Potrohosi' ajánlásához tartotta magát, és reménységével olly annyira fel nem hagyott, hogy a' visszaérkező atyátúl a' leányt újjra megkérte. Hadasi esküvéssel igérte neki, hogy veje lessz, és Veronkát iszonyúképen fenyegette.

Majd azutánn titkos tanácsot tartván Gazarival a' katonás atya, elvégezték magok köztt, hogy a' leányt szép szóval ostromollyák. Hadasi négy szem köztt kezdette leányát apolni, kérlelni, okokkal szorongatni. Veronka ellenben könyörűletességre indító esedezésekkel, szívreható könyhúllajtásokkal, 's koronkint közbeközbe zokogó jajszókkal felelt, és édes attyát annyira megtántorította, hogy egynehányszor e' szókkal: vigyen hát a' tatár! az egész dolognak végét akarta szakasztani. Gazari azt remélvén, hogy Veronkának az álom jobb tanácsot fog talán adni, az öreg Hadasit végtére arra kérte, hogy a' dolognak befejezését más napra haggya. Azonban e' várakozásában is megcsalatkozott.

Hadasi félbe szakasztván leányának ostromlását, elkésérte Gazarit, mint jövendőbéli vejét Potrohosihoz, hogy ezzel is az ötszáz forintrúl magával végezhessen. Ammint Potrohosinak Hadasi megpanaszolta, hogy Veronka nem akar Gazarihoz menni, kell neki akarni! mondá fenn szóval Manczi. Kelmed az attya; kényszerítse reá. Ha mához eggy hétre a' lakadalmat végbe viszi Kelmed, én az ötszáz forinthoz még kétszázat adok.

Eggy szó, mint száz, kedves Kisasszonykám! Hogy az a' gaz leány ezt a' nagy kegyelmet meg nem akarja ösmerni!

De szígyen is volna Kelmednek, mondá Manczi, ha katona létére még csak saját leányával sem birna. Azutánn hadi tetteit emlegetvén, mint indító okokot e' gyáva harcznak serény végzésére, úgy fellázította Hadasit, hogy ez végre a' következendő ígékre fakadt: Szemembe mondgya a' Kisasszony, hogy az ellenség előtt úgy szaladtam, mint az agár előtt a' nyúl, ha mához eggy hétre a' lakadalom meg nem történik.

Ezzel haza ment. A' szobába lépvén ránczoltt homlokkal, oda vetette fegyverét a' szögletbe. Veronka az ablakban ült és sírdogált. Hadasi azt várta, hogy Veronka kezdgyen szóllani; de Veronka hallgatott.

Megjött e már az eszed? lyánka! mondá végtére komor tekíntettel.

Én hozzá nem mehetek, és ha Atyám Uram kényszerít, tudom, mit cselekszek?

'S még te, nyomorúltt pondró! fenyegetődzöl? Ezzel megfogta kezét, felvezette eggy padlásszobának az ajtajához, 's bele taszítván haragosan, itt leszel, úgymond, zár alatt kenyérenn és vízenn mindaddig, még azt nem mondod, hogy Gazariné akarsz lenni.

Veronka ledőlvén az ágyra zokogott, 's mivel attyát jól ösmerte, a' kétségbeeséstűl nem messze volt. Hadasi ritkán ment haragjában annyira, hogy kedves leányát megkeserítse; de szavát ellenben átalkodott szívvel megtartotta még akkor is, mikor igazsága nem volt. E' nélkűl, úgymond, az embernek tekíntete nagy rövidséget szenved. Mintha az illyen rövidség az igazságtalanságnál gyalázatosabb volna!

Szádnoki Hadasiékot meglátogatván, bámúlva hallgatta Veronka' attyától az egész esetet, és ennek olly dühös haragját látta, hogy Veronkáért még csak esedezni sem mert. De minekutánna beestveledett, és a' leánynak szülői lefeküdtek, a' szép fogolynak ablakja alatt mindaddig köhögött, még Veronka észre nem vette. Megnyitván az ablakot, arra kérte Kedvessét, hogy hozzon neki papírost, kalamost, tintát, tűzszerszámot és gyertyát. Szádnoki a' kívántt szerekenn kivűl még eledelt is hozott. Veronka Potrohosinak levelet írt, mellyben az Istenre kérte, hogy szerencsétlennek ne tegye. Szádnoki a' levelet kéz alatt elküldötte, mellyre feleletet harmad napra maga Gazari hozott.

Hadasi a' választ Veronkának beadván, innen, úgymond, ki nem szabadúlsz, ha kilenczvenkilencz esztendeig itt ülsz is, még Gazarihoz nem mégy. Gazari itt van. Mit mondgyak neki?

Nem megyek hozzá, édes Atyám! Inkább meghalok. Az attya hangos szitkok köztt elment, 's Veronkát bezárta; ez pedig a' levelet, a' félelem és a' reménység között habozván, rezkető kézzel[152] megnyitotta. Manczi ebben azt írta neki szárazan, hogy édes attyának akarattyával ne ellenkezzen, és hogy sem ő, sem báttya soha olly rossz tanácsot az öreg Hadasinak nem fognak adni, melly átalkodott leányát e' különös szerencsétűl megfossza.

Laczim! szabadítóm! őrző angyalom! hol vagy? kiáltá keserűségében a' leány, 's leülvén, a' következendő levelet írta az ifiú Gróf Kaczajfalvinak:

„Minden embertűl elhagyva, ez embereknek legjobbikához, Gróf Kaczajfalvi Lászlóhoz, folyamodik a' kétségbeeséssel küzködő szerencsétlen Veronka. Kétszer már megmentettél, ments meg még harmadszor is a' gonoszok' kezéből, kik öszveesküdtek, hogy engemet örökre szerencsétlennek tegyenek. Hadasi Veronka."

E' czédulát lehagyította Szádnokinak, ki azonnal bepecsételte és Kaczajfalvára küldötte.

HÚSZADIK SZAKASZ.

Az irígység magának ás vermet.

Veronka' levele nem találta otthon az ifiú Grófot, ki egynehány nap múlva édes attyával haza érkezvén, a' kocsibul ki sem szállott, hanem a' nélkűl, hogy Veronka' levelét látta volna, egyenesen Manczihoz sietett. Karjai közé repűlvén, enyím vagy Manczi! mondá diadalmas szózattal, enyím vagy, a' mikor akarod. Ma, vagy holnap; a' mikor akarod. Az Atyám már rá állott. Óh én édes szép Manczim!

Manczi a' Grófnak mellyénn a' leggyönyörűebb érzések között csüggedezvén, jövendő napjainak boldogságát e' szorosabb ölelésben előre ízlelte. A' Gróf szinte tántorgott gyönyörködésében. Elbeszéllette ő a' magánn kivűl elragadott leánynak, hogy édes attyának engedelmét az egybekelésre megnyerte már egyszer, és hogy holnap maga is eljön, hogy jövendőbéli

[152] ***kezzel*** [Emendálva.]

menyére atyai áldást adgyon. Így tartott az öröm egész éjfélig, el nem tudván a' szerelmes pár egymástúl szakadni, 's jövendőbéli boldogságaikrúl ébren álmodozván. Más nap reggel a' Kisasszony édes attyának karjai közűl édes annyának mellyére borúlván, óh! melly szerencsés vagyok, édes Atyám! óh! melly boldogok lesznek életemnek napjai, édes Anyám! mondá szülőinek kimondhatatlan érzékenykedéssel.

Az öreg Gróf reggel tíz órakor megérkezvén, a' szerelmes pár nagy örömmel kocsijához szaladt. Átölelvén amaz mind a' kettőt, édes gyermekeim! mondá könyezve, a' mindenható Isten áldgyon meg benneteket, 's adgyon nektek igaz bölcsességet, és szent erkölcsöt. Manczi lyányom! itt a' mennyországnak szent bóttya alatt még egyszer kérdezlek: van-e szíved Laczihoz? kegyes vagy-e? emberszerető vagy-e? Ha jó vagy, Lyánka! szerencsésebb asszony náladnál nem lessz széles e' világonn; de ha – –

Jó vagyok, édes Atyám! jó leszek, az égnek szent bóttya alatt fogadom! mondá viszontag Manczi, mélyen megilletődvén, 's az öreg Grófnak mellyénn érzékenyen zokogván.

Azalatt az inas, a' ki az öreg Gróffal jött, kezébe adta az ifiú Grófnak Veronka' levelét. Kitűl? kérdezé a' Gróf. Eggy idegen ember hozta tegnap előtt a' kastélyba, felelé az inas.

Az ifiú Gróf megnyitván a' levelet, elolvasta és elhalaványodott. Mi bajod? édes Laczim! kérdezé Manczi szorgalommal. Semmi egyéb, kedves Manczim! hanem hogy eggy szerencsétlennek mentésére kell sietnem. Hozhatok-e neked ennél kellemetesebb nászajándékot? Atyám! add nekem eggykét napra kölcsön a' kocsidot, 's maradgy itt addig, még visszajövök.

Laczi! hisz arra másszor is lessz üdő, kiáltya vala Manczi.

A' szerencsétlennek mentését csak eggy szempillantásig is elhalasztani, alacsony embertelenség volna. Ezzel Manczit megölelvén, és megcsókolván, mihelyt visszaérkezek, úgymond, egyenesen az oltárhoz megyünk. Atyám! vígasztald addig Manczimot! Az öreg Gróf Manczit bevezette, fia pedig a' kocsira ült, és Veronkához hajtatott.

Hadasi' háza előtt a' kocsi megállván, leszállott a' Gróf, beszaladt a' házba, 's kinyitván a' szoba' ajtaját, hol van Veronka? úgymond. Hadasi, kinek belső részeit e' kérdés mennykő gyanánt átjárta, elő kezdette adni az egész dolgot. Hol van Veronka? mondom, megújjította kérdését a' Gróf, és Hadasi' beszédgyét meg sem hallgatta. Oda fel van, mondá végtére Hadasi; a' Gróf pedig azonnal felszaladt. Veronka! hol vagy? E' szózatot Veronka meghallván, Laczi! úgymond harsogó szóval, Istennek hála, ezer hála, hogy itt vagy.

Nyisd meg az ajtót, Veronka!

Nem nyithatom meg. Kivűlrűl vagyok bezárva.

Bezárva? Egyszerre orczájába lökődött egész vére. Szinte be akarta törni az ajtót, ammint Hadasi a' kúccsal elérkezett. Az ajtó megnyílván, Veronka a' Grófnak karjai közé omlott. Magánn kivűl volt eggy darabig mind a' kettő. Veronka lement a' Gróffal, a' nélkűl hogy attya ellenzeni merte volna.

És miért voltál te bezárva? édes Veronkám! Kicsoda zárt be? Hadasi! mit vétett neked a' te leányod, az én Veronkám? Hadasi! Hadasi! én tégedet nagyon szerettelek; de mond meg nekem, mivel bántott meg tégedet az én Veronkám?

Kedves Grófom! az én Istenem tudgya, hogy én ezt a' leányt nagyon szeretem. De most egyszer bolondúl megharagított.

De mit cselekedtél tehát? Veronka!

Veronka elbeszéllette, mikép akarták őtet arra kényszeríteni, hogy Gazarihoz mennyen? mikép zárták be, mikor rá nem birhatta szívét, hogy ollyanhoz mennyen, a' kit nem szeret? 's mikép sírdogált e' fogságban minden embertűl elhagyva, a' nélkűl hogy sűrű könyhullajtásai 's keserves panasszai valakit könyörűletességre indíthattak volna?

Könnyű meggondolni, hogy e' panaszok kimondhatatlanúl megillették a' Grófnak szívét, ki semmit olly iszonyúképen nem gyűlölt, mint a' kényszerítést, kivált az illyen dolgokban. Neki állott tehát az öreg Hadasinak, 's kegyetlenségét olly hevességgel hányta szemére, a' minőt magában mindeddig maga sem keresett volna. Hadasi mentegette magát, a' hogy csak lehetett; de a' Gróf ellenben elővévén eggyenkint mentegetéseit, olly világosan megmutatta azoknak helytelenségét, hogy Hadasinak el kellett némúlni. Hadasi! mondá neki végtére haragos tekíntettel, te nem vagy méltó, hogy a' világ Veronka' attyának nevezzen, mert úgy bántál vele, mintha nem édes attya, hanem pogány török voltál volna.

Hadasi oda nyújtván kezét a' Grófhoz, Isten láttya lelkemet, úgymond, hogy ezt a' Grófonn kivűl senkitűl a' világonn el nem szenvedném. Adgyon nekem kezet a' Gróf, és vallyon engemet kereszténynek.

A' Gróf kezet adott neki, és megcsókolta.

Meg kell azonban azt is vallanom, mondá tovább Hadasi, hogy csak nem bántam volna még is vele olly keményen, ha fel nem bizgattak volna.

Ha fel nem bizgattak volna? kérdezé álmélkodva a' Gróf. És ki volt az a' kegyetlen ember, a' ki tégedet felbizgatott?

Manczi Kisasszony.

A' Gróf két lépésnyire hátra lökődvén, rá meresztette szemeit, 's bosszonkodva kérdezte tőlle még egyszer, kicsoda? kérlek, kicsoda?

Rósafi Manczi Kisasszony.

Hadasi! te nem tudod, mit mondasz? Manczi bizgatott volna fel tégedet arra, hogy Veronkát bezárd? Nagy csöppek verődtek ki a' Grófnak izzadó homlokából.

Hadasi erre az egész esetet elbeszéllette. A' Gróf leült, 's kezeibe takarván orczáját, sírni, zokogni kezdett. Majd azutánn felugorván, lehetetlen, úgymond, hogy ezt Manczi cselekedhette volna. Akármikép van a' dolog, te őbenne megcsalatkoztál.

Veronka erre oda nyújtotta a' Grófnak a' levelet, mellyet Manczitúl vett. A' Gróf elolvasta, megtüzesedett, és rezketni kezdett. És ezt teneked Manczi írta? Ezt mondván, nagyot fohászkodott, és szemeit az égre emelvén, kiment.

Szomorú gondolatokba merűlvén, és Manczi' levelét kezében tartván, eggy egész óráig sétált a' szabad levegőben. Visszaérkezvén, leült Veronka mellé, 's mellyéhez szorítván kezét, szegény szerencsétlen leányka! úgymond. Ezentűl senki se üldözzön többé! E' szempillantástúl fogva úgy nézlek, mint sajátomot.

Szinte megnyitotta volt ajakit a' leány, hogy szabadítójának Szádnokihoz való szerelmét megvallya, de a' Grófnak utólsó szavait hallván, megborzadott, és ajakit megmeg elzárta. A' Grófnak kérésére el kellett azutánn Veronkának az egész dolgot környűlállásival eggyütt azon renddel mondani, mellyel történt. Azalatt, hogy a' leány ezt végbe vitte, a' Gróf egybe kúcsolgatván kezeit, imígy kiáltgatott fel: Szegény leányka! mivel bántottad te meg Manczit? Szegény ártatlanka! mit vétettél neki? Hát csak nem találok jó szívű embert e' világonn? Mit vétett neked, Manczi! ez a' szegény leányka, hogy úgy üldözted? Áh! vége van köztünk mindennek, Manczi! Nincs más mód benne, mindennek vége van.

Illyen panaszok között múlt el az estve. Veronka Manczit mentegetni kezdte. Ne mentegesd, kérlek, mondá viszontag a' Gróf. Azutánn kezét szívére tévén, 's eggy pár nagy könyhúllajtás arczainn legörögvén, e' szív őtet, úgymond, eleget mentegeti, és sokkal buzgóbban, mint te, de haszontalanúl. Te neki semmit sem vétettél, te ártatlan voltál, és ő tégedet örökre szerencsétlennek akart tenni, pedig jól tudta, melly nagyon szeretlek.

Ugyanazért, mivel engemet szeretsz, mondá Veronka. Hozzád való szerelemből akart ő engemet arra kényszeríteni, hogy Gazarihoz mennyek.

Hozzám való szerelemből az ártatlant akarta szerencsétlennek tenni? Óh te véghetetlen irgalmú felséges Isten! adgy neki emberiebb szívet!

Könyező szemmel ment az ágyba, 's egész éjszaka nem aludt. Más nap Veronkát még hajnalkor felköltötte. Készűlly fel az útra, mondá neki komor tekíntettel; magammal viszlek 's magamtúl többé el sem eresztelek. Én leszek a' bástya, mellyet azoknak a' gonosz embereknek le kell előbb rontaniok, hogysem üldözéseikkel tégedet érhessenek. Veronka elfordúlván tőlle, keservesen sírt. Egynehányszor akart ő ama' vallásával, hogy Szádnokit szereti, a' Grófhoz folyamodni. Kinyújtotta e' végből a' Gróf felé karjait, hogy figyelmét megkérje; kinyitotta ajakit, hogy titkát elejébe terjessze; meghajtotta térgyét, hogy előtte leborúllyon. De mivel a' Grófot az ablakonn komoran az égre nézni, könyeit pedig arczainn sűrűen legörgeni látta, nem volt annyi bátorsága, hogy szívét e' szempillantásban a' Grófnak megnyissa.

A' lovakot azonban befogták. Veronka olly nyughatatlan lett, hogy már az ablakhoz szaladt, már az ajtóhoz, megmeg nyomván a' Grófnak kezét, a' nélkűl hogy ez komor gondolattyaibúl felébredt volna. Beülvén végtére Veronkával a' kocsiba, az öreg Hadasi feleségestűl szerencsés útat kívántak neki. Veronka a' kocsibúl szüntelen' visszanézegetett szomorú szívvel Szádnokinak lakóhelyére; a' Gróf pedig megmeg rázván fejét, Manczinak gonoszságát morogva panaszolta.

Nem hiszem, hogy akármelly félénk leányka úgy megijedhessen, mint Manczi megijedt, mikor a' kocsihoz rohanván, a' Gróf mellett Veronkát ülni látta. Szinte a' Grófnak nevét akarta kiáltani, de tátva maradtak ajaki, a' nélkűl hogy közűlök legkisebb szózat hallatott volna. Az inas megnyitotta a' kocsit, de Veronka a' kiszállással késedelmeskedett, a' Gróf pedig meredtt szemmel nézett Manczira, a' nélkűl hogy a' kocsiban megmozdúlt volna. Az öregek, kik az ajtó előtt állottak, azt gondolták, hogy valami szerencsétlenség történt, 's mindnyájan a' kocsihoz siettek.

Manczi az ifiú Grófnak szemeiben haragot látván, elhalaványodott, és rezketni kezdett. Örömest szóllott volna valamit, de csak eggy szót sem tudott ajaki közűl kihozni. Veronka a' kocsiban sírt, a' Gróf pedig bizonyossá tette buzgó fogadások által mind oltalmárúl, mind barátságárúl.

Az öreg Gróf elvégre kisegítette Veronkát a' kocsibúl, és ez utánn az ifiú Gróf is kiszállott. Manczi olly merevenyen állott, mint a' bálvány; Potrohosi nem tudta, mit csinállyon? Veronka fenn szóval zokogott; az ifiú Gróf pedig, még Veronkát vígasztalta, oldalvást nézegetett Manczira nedves szemmel.

Az öreg Gróf megrázván fejét, és Manczinak oda nyújtván karját, jőjjsze Leányom! úgymond. Manczi bámúltt szemmel nézvén reá, bement vele a' szobába. Az ifiú Gróf utánnok vonta Veronkát is.

Rósafi Viczispány Potrohosit meglátván, mi történt? úgymond, Sógor! mi bajotok?

Ostobaságok történtek, mondá Potrohosi hevesen, 's pokolbéli zűrzavar[153] a' végek. Ezt a' leányt minduntalan' lábunk alá hozzá az őrdög szegény Manczinak bosszúságára.

Mindnyájan bejutván a' szobába, Manczi eggy almárjomhoz dűlt, mérgében rezketett, 's már elpirúlván, már meg elhalaványodván, szemeit a' földre sütötte. Csak némellykor vetett orozva eggy félénk tekíntetet az ifiú Grófra, és ha ennek tekíntetével öszveakadt, szemeit azonnal ismét a' földre szögezte. Az ifiú Gróf Veronkát tartotta kezénél fogva, és átható tekínteteket hányt már Manczira, már az égre. Veronka sírt és orczáját a' kezkenővel eltakarta.

[153] *zúrzavar* [Emendálva.]

Potrohosi megrúgván legkedvesebb kutyáját, melly körűlötte fatyinkálkodott, eredgy pokolba, úgymond, ostoba pára! Az öreg Gróf az ablakba dűlvén, fiának indúlattyait visgálta, Rósafiék pedig egymásra tekíntgettek. Kiki érzette, hogy nincs olly rendben minden, a' minőben lennie kellene, a' nélkűl hogy tudta volna, mi van a' dologban?

Az ifiú Gróf elvégre, ammint Veronkát kezénél fogva tartotta, Manczihoz fordúlván, Manczi! úgymond szelíd szózattal, én tégedet szerettelek, – szeretlek még most is, mint önnön magamot! Mond meg nekem, mit vétett neked ezen ártatlan leányka, hogy örökre meg akartad rontani?

Veronka itt hangos zokogásra fakadt.

Ne sírj Veronka! mondá tovább az ifiú Gróf, ne sírj, édes szép Veronkám! A' te Laczidnak oltalma el nem hágy.

A' te Laczidnak? mondá böfögő szózattal Manczi, skárlát veresre pirúlván. A' te Laczidnak. És te gaz leány! te csábító! még szemem' elejébe mersz – –

Veronka az ifiú Grófhoz szorúlt ijedtében, ez pedig felkiáltván, ne félly Veronka! úgymond, legkisebbet se félly! Az én oltalmam alatt vagy!

Manczi az ajtóhoz sietett, de az ifiú Gróf megfogván kezét, ne menny el, úgymond, Manczi! hanem mond meg nekem előbb, mit vétett neked ezen ártatlan lélek?

Manczi kiragadván a' Gróf' kezéből kezét, és dühös tekíntetet vetvén reá, hódollyak talán neki? kérdezé gúnyos szózattal. Ennek a' nyomorúltt alkotmánynak én hódollyak? Mit kívánsz tőllem?

Boldog Isten! mit látok? Ez volna az én szelíd Manczim? mondá a' Gróf érzékeny irtózással, 's édes attyához repűlvén, lerogyott bánattyában előtte, 's térgyeit könyeivel áztatván, nem szóllhatott zokogása miatt többet ezen ígéknél: Áh atyám! melly iszonyúképen megcsalatkoztam.

Az öreg Gróf felemelvén fiát és mellyéhez szorítván, édes fiam! úgymond, a' bírónak nyugodtt elméjű embernek kell lenni. Térj magadhoz. Manczi talán ártatlan.

Ártatlan? mondá az ifiú Gróf. Nézdsze, micsoda tekínteteket lökdös a' jó Veronkára! Atyám! bezárták ezt a' szegény ártatlan leánykát. Manczi az attyát, az öreg Hadasit, saját leánya ellen huszította fel. Gondoldsza meg jól: az attyát saját gyermeke ellen! Felséges Isten! ezt Manczi cselekedhette! – Óh Manczi! érzed-e súllyát a' bosszúságnak, mellyel az én kedves Veronkámot illetted?

Az én kedves Veronkámot? Ezen ígék Manczit a' haragnak legfőbb pontyára ragadták. Rettenetes tekíntetet vetvén oldalvást Veronkára, egyszerre neki fordúlt, 's mérges szózattal megriasztván, takarodgy, úgymond, szemeim elől, te alávaló szemét![154] takarodgy ki házambúl tösténtt!

Az ifiú Gróf felemelvén eggy hangos áh! szó utánn karjait, oda ugrott Veronkához, ölbe vette, felemelte, 's a' szobábúl kivitte. Laczi! Laczi! kiáltának utánna mindnyájan egyszerre. Laczim! édes Laczim! mondá Manczi rettenetes szívszorúlással. De az ifiú Gróf nem hallván szavokot, Veronkát a' kocsiba tette. A' lovak ki nem voltak fogva, mivel Veronkát Kaczajfalvára akarta küldeni. Felugrott azutánn a' leányhoz a' kocsiba maga is, 's a' zokogó szerencsétlent ölébe vévén, Kaczajfalvára! kiáltya vala a' kocsisnak. Szinte megcsapta ez a' lovakot, és a' kocsi repűlni kezdett, mikor Manczi kirohant, hogy Laczijját tartóztassa.

Manczi látván, hogy későn érkezett, visszaomlott a' szobába, 's iszonyú jajgatásra fakadván, áh! örökre elvesztettem szívét, úgymond, örökre oda vagyok! A' többiek egymásra nézvén, azt

[154] *szemet!* [Emendálva.]

kérdezgették, mi adhatott az ifiú Grófnak okot arra, hogy Veronkát ide hozza? Potrohosi a' szomszéd ebédlőben nagy lépésekkel felsalá sétált, és haragjában egész erejéből fütyűlt. Az öreg Gróf megvallotta, hogy az egész esetnek csak felét sem érti, és hogy legjobbnak itéli, ha fiának paripájánn a' lovásszal eggyütt haza megy, és ott a' dolgot bővebben kitanúllya. Ezzel búcsút is vett Rósafiéktúl, megigérvén, hogy őköt azonnal tudósítani fogja mindenrűl, mihelyt valami bizonyost kinyomozhat.

Azalatt az ifiú Gróf Veronkával Kaczajfalvára érkezvén, szinte erőltette magát, hogy nyugodtt elmével lenni tessen, és Veronkának eggy szobát nyittatott. Nézd, Veronkám! itt neked szép lakásod, és gyönyörű kilátásod lessz. Ezzel megnyitott eggy ablakot, 's azonnal betette ismét, minekelőtte azonn Veronka kitekínthetett volna. Azutánn leomlott a' szófára, 's mély szomorúságát el akarván fojtani, itt mink eggyütt boldogok leszünk, úgymond. Ott mindennek vége van.

Veronka hasonló szomorúságba merűlvén, már a' Grófot visgálta, már meg szemeit a' földre függesztette, és gondolkodott. Szádnoki lebegvén fejében, tiszta szívből kívánta, hogy Manczival a' Gróf mennél hamarább kibékéllyen. De látta, hogy most az ő fejében sokkal iszonyúabb a' zavarodás, hogysem az illyen dolognak csak említését is elviselhetné. Hallgatott tehát, és magában a' reménységet ez iránt hűven táplálgatta, még a' Gróf a' kétségbeesésnek mélysége felett lebegett.

Az öreg Gróf haza érkezvén, elővette eggyenkint, legelőször fiát, azutánn Veronkát, 's kitudakozta tőlök az egész esetet, mellyből látta, hogy Veronkának üldözésére Manczit a' szerelemféltés birta. Fiát tehát ezen alkalmatossággal megösmerkedtette a' szerelemnek e' tulajdonságával is; de az ifiú Gróf azt vítatta, hogy a' jó embereknél még a' szerelemféltésnek is menttnek kell lenni minden igazságtalanságtúl. Örömest hallotta mindazonáltal még is édes attyának és Veronkának ama' tanáccsát, hogy Manczit ártatlanabbnak nézze, mintsem eddig tartotta; a' mire szíve is felette nagyon hajlott.

Mennél jobban lecsillapodott az ifiú Gróf, 's mennél beszédesebb lett Manczihoz való szeretete, annál vídámabb lett viszontag Veronka is. A' Grófnak Manczival való egybekelése volt minden sohajtásinak legfőbb czéllya, olly annyira hogy a' Grófnak már most Szádnokihoz való szerelmét is megvallotta volna, ha ettűl őtet a' következendő ki hiúság vissza nem tartóztatta volna. Pártyát fogta ő tudni illik Manczinak, minden kigondolható módokkal azon ügyekezvén, hogy a' Grófnak Manczihoz való hajlandóságát újjra felgerjessze. Magasztalta szépségét, dicsérte nemes tulajdonságait, mély tisztelettel szóllott szívének természetes jóságárúl, megvallotta, hogy ő a' szerelemféltésnek hasonló esetében a' haragot és bosszúállást még tovább űzte volna, 's mind ezeket minden erőltetés nélkűl olly természetesen terjesztette a' Gróf' elejébe, hogy maga az öreg Gróf nem győzött nagyszívűségénn elegendőképen álmélkodni, Fia pedig mind csak nemes szívű barátnéjának nevezte. Azt ugyan Veronka magában jól érzette, hogy az ő nagyszívűsége haszonra néz, de azt magától még sem nyerhette meg, hogy ezt nyilván megvallya. Az öreg Gróf nemes szívű leányának hítta, az ifiú Gróf majd hogy nem imádta, a' Grófné pedig felőlle azt vallotta, hogy ebben hozzá fogható leányt soha sem látott. Nem lehetett tehát azt kívánni tőlle, hogy nagyszívűségének igaz okát megvallván, ennek a' nemes gondolkozású és fő nemű háznak magasztalásait elkoczkázza. Hallgatott inkább, és békességes tűréssel viselte Szádnokitúl való távúllétét, kinek mindazáltal eggy rövid levélben meghagyta, hogy hozzá való szeretetének állandóságárúl legkisebbet se kételkedgyen.

Az ifiú Gróf[155] azonban a' kibékéllésre csak eggy lépést sem tett, és ha erre Veronka némellykor késztette, egész felelete csak abból állott, hogy erre ő magának üdőt akar hagyni. Halkkal kell ezt a' dolgot vinni, kedves Veronkám! azt szokta volt mondani, hogy bizonyosan kitanúlhassam, ha engemet Manczi igazán szeret-e, vagy sem? Feltette ő tudni illik magában, hogy az első lépést a' kibékéllésre meg nem teszi, hanem Manczitúl várja. Ezzel én, édes Atyám! mondá az öreg Grófnak, Manczi' szerelmét akarom próbakőre tenni, egyszersmind pedig szívét arra birni, hogy jövendőben a' hasonló indúlatosságtúl őrízkedgyen.

Ez Veronkának nagyon sokáig tartott. Manczinak tehát alattomban eggy levelet írt, mellyben tudtára adta, hogy az ifiú Gróf szinte olly buzgón szereti, mint azelőtt. Eltökéllette ő magában, úgymond, hogy a' Kiasszonyt egészen saját szívének és szerelmének vezérlésére haggya, és erősen hiszi, hogy ezek a' Kisasszonyt az ő szívéhez visszavezetik. Ha a' Kisasszony csak egyszer látná e' nemes szívű ifiat, mikép sohajtya annak az órának érkezését, mellyben e' szókot: édes Laczim! kedves Manczijának ajakibúl ismét hallhassa, elfelejtkezne minden kétkedésrűl, 's megsiettetné ama' kívántt szempillantást, melly a' Kisasszonyt e' jó és nemes lelkű ifiúval örökre megeggyesítse.

Manczi nagyot kiáltott örömében, ammint e' levelet elolvasta. Nyakába borúlt volna Veronkának, ha jelen volt volna. Reménységei egyszerre felélledtek, és álmodozásait a' szerelemnek és elragadtatásnak jelenéseivel újjra megtöltötték. Azonban képzése lassankint lecsillapodván, fontolgatni kezdette a' dolgot. A' levelet Veronka írta. Kellemetlen állapot, úgymond, hogy az illy örvendetes hírt annak a' gyűlöletes leánynak kell köszönnöm! De azonnkivűl még titkos szándékokrúl, tőrökrűl, kelepczékrűl is kezdett gyanakodni, mivel a' levél Veronka' kezéből érkezett.

Majd azutánn a' levelet még egyszer átolvasván, másféle gondolatoknak eresztett zabolát. Nincs külömben! mondá végtére. Veronka kénytelen volt, nekem e' levelet írni – Laczi nállam nélkűl nem élhet többé. Az a' csalárd leány nekem ezt az örömet nem tette volna, ha kénytelen nem volt volna vele. A' Gróf tehát kívánna velem kibékűlni, de az első lépést nem akarja megtenni? Mosolygott, mikor ezt magában meggondolta, 's új álmodozásokba merűlt, mellyekben a' szegény Grófot majd nem tántoríthatatlan engesztelhetetlenséggel kínozta. Térgyeinn állott előtte, és ő neki csak hosszas esedezések utánn bocsátott meg. Majd azutánn arrúl gondolkodott, mikép lehetne jó módgyát ejteni annak, hogy a' Gróffal öszvejöhessen? Mellyéhez szorította gondolattyában ismét, megbocsátott neki, 's édes Manczija volt ismét. De büntetést, eggy kis büntetést csak érdemlett még is, úgymond, noha ő az, a' ki a' kibékéllésre az első lépést e' levél által megette.

Manczinak könyei elállottak. Derűltt tekíntettel jelent meg régtűl fogva ma legelőször a' társaságban, 's részt vett nem csak a' beszéllgetésekben, hanem még a' nyájaskodásokban is.

Azonban, mennél tovább visgálta a' dolgot, annál bizonyosabbnak lelte, hogy a' levél a' Gróftúl származott. E' gondolat hízelkedett neki, és érzéseit csiklandotta. Nem csuda tehát, hogy annak életét meghosszabbítani kívánta. Óh! hogy az ember soha sem elégszik meg azzal a' diadalommal, mellyet neki az eset, vagy saját hiúsága szerez! Szegény Manczi! Eltökéllette ő magában, hogy a' visszatérő Grófot előbb megbünteti. Drágán veszed meg, Laczi! mondá diadalmaskodó szózattal, most egyszer drágán veszed meg a' békecsókot!

[155] *Gr**o**f* [Emendálva.]

HUSZONEGGYEDIK SZAKASZ.

Ebből a' Kisasszonyok felette hasznos tanúságot vonhatnak.

Hogy Manczinak plánumát helyesen elő adhassam, szükséges az Olvasót eggy külföldi emberrel megösmerkedtetnem. Manczinak édes annya, a' Viczispányné, Bécsben neveltetett. Volt ott neki eggy szíves barátnéja, Berg Anyicska, eggy Bécsi Tanácsbélinek gyönyörű leánya. Ezt az akkori Ánglus követségnek Russel nevű Secretáriussa megszerette, naponkint látogatta, 's végtére el is vette. Russelnek volt Bécsben eggy öccse, kit magánál neveltetett, mivel szülőik Londonban elhaltak. Ez azutánn Báttyával eggyütt hazájába visszatérvén, hadi szolgálatba állott, és Regmentyével eggyütt Indiába jutott, hol a' honbéliek a' jövevény Ánglusokkal szinte hadakoztanak. Egynehány esztendő múlva az öregebbik Russel ismét visszajött Bécsbe, mint Ángliai követ, 's minekutánna Indiában az első lázúlások elfojtattak, Kapitány öccse is kijött utánna szabadsággal, kiváltkép a' végből, hogy úttyában amaz országokot lássa, mellyekkel még meg nem ösmerkedhetett. Bécsből végtére Magyar Országba jött, 's minekutánna egynehány Vármegyét megjárt volna, ángyának régi barátnéját, Rósafinét is, felkereste.

Ezen alkalmatossággal Manczit meglátta, 's közelebbről megösmervén, meg is szerette. Ammint Bécsbe visszaérkezett, ángyához folyamodott, hogy vegye ki jó móddal Manczinak szülőiből, ha leánnyokhoz való szeretete nem volna-e ellenekre? Manczibúl pedig, ha nem átallaná-e kezét és szívét eggy ollyan férjfiúnak adni, a' ki emberséges ember és elég gazdag ugyan, de jövevény egyszersmind, és valamivel meglettebb amaz ifiaknál, a' kik Manczi körűl forgolódnak. Ángya e' fontos dolgot eleven szóval végezni jobbnak itélvén, mint levelek által, a' Kapitánnyal eggyütt elment Bécsből Rósafiékhoz. Manczinak Szülői e' házasságot nem ellenzették, ha a' leánynak szívét a' Kapitány arra birhattya, hogy idegen embernek kezet adgyon. Elejénte tehát az okos férjfiú csak azonn ügyekezett, hogy a' Kisasszonynak barátságát megnyerhesse. Ez meglévén, haza kísértette ángyát, 's azonnal Londonba írt egynehány jó-akaróinak, hogy szerezzenek neki valamellyik Ánglus Regementnél Óbester hivatalt. Volt eladó egynehány, 's az eggyiket közűlök meg is vette.

Azalatt még ezek történtenek, Gróf Kaczajfalvi Lászlóval Manczi megösmerkedett, 's ammint az Olvasó már tudgya, szerelmes szövetséget is kötött. Az Óbester[156] szinte akkor érkezett Rósafiékhoz harmadszor, mikor Manczi a' Gróffal legnagyobb haragban volt. A' mim van, édes Kisasszonykám! mondá ő érzékeny nyílttszívűséggel, azt mind oda ajánlom. Ha több volna, szívesen feláldoznám a' Kisasszonynak azt is. Egyenes szívből áll mindenem, igaz szeretetből, annyi gazdagságból, hogy velem eggyütt tisztességesen elélhessen belőle, de kivált mindennémű kíméllésből, melly életem' fogytáig tartand, mivel jól átlátom és mélyen tisztelem én amaz áldozatot, mellyet nekem az által tesz, hogy kezét negyven esztendős férjfiúnak adgya.

Manczi talán adott volna Russelnek eggy kis reménységet, ha azt, hogy ez által a' Grófot megbosszantya, gyaníthatta volna. De a' Gróf a' szomszéd faluban úgy élt, mintha Manczi a' világonn sem volt volna. Russelnek tehát akkor egyenesen azt felelte, hogy kezére ne tartson számot. Most ellenben, mikor a' Grófot ismét lábainál feküdni, és kegyelemért esedezni vélte, Russelt, mint bosszúállásának eszközét, csalogatni kezdte. Barátságosabban beszéllgetett vele, örömest hallgatta amaz indiai ütközeteknek rajzolását, mellyekben jelen volt, az indiai szokásokrúl külömbféle kérdésekkel ostromolta, karjánn a' kertben örömest sétálgatott, 's vég-

[156] ***O****bester* [Emendálva.]

tére olly érezhetetlenűl, ammint csak lehetett, arra a' gondolatra vezette, hogy nem volna rossz az öreg Kaczajfalvi Grófot vadászatnak okáért meglátogatni.

Ez megtörtént. Az ifiú Grófnak Russel nagyon megtetszett, Russel pedig estve Rósafiékhoz visszaérkezvén, nem győzte Manczinak az ifiú Grófot elegendőképen dicsérni. E' vadászatnak természetes következése az volt, hogy Rósafi Viczispány is mulatságot adott viszontag az öreg és az ifiú Kaczajfalvi Grófoknak. Elküldötte tehát hozzájok más nap eggyik Író-deákját, és ebédre hívatta őköt. Manczi allig győzte a' követnek visszaérkezését várni, és estve felé jó messze elejébe ment. Eljönnek-e? kérdezé tőlle, mihelyt vele szóllhatott, 's megértvén feleletéből, hogy tiszteletére lesznek, szinte megtüzesedett örömében.

Azon estve Manczi szüntelen' az öltözetek között habzott, el nem tudván magában tökélleni, ha más nap czifra ruhát vegyen-e magára, vagy csak ollyan természetest, a' minőt az ifiú Gróf szeretett? Egész éjszaka nem tudott e' miatt aludni, és csak hajnalkor szenderedett el eggy keveset. Más nap reggel még súlyosabb lett állapottya. Haját legelőször fodrokra égette, felviszálta, 's mivel a' Grófnak kedvéért már azelőtt nagyra nevelte volt, befonta; azutánn pedig ismét kifésűlte, kiegyengette, és vállainn szabadon lebegtette. Székeinn rendre függtek a' selyemruhák, 's végtére csak még is a' legközönségesebb öltözetet választotta. Sok pántlikahurkot tűzött azonban e' ruhára; haja közé fűzér gyöngyököt font, és kalapjára sokféle tollakot és bokrétákot tett. Lássa! úgymond, hogy egészen elfelejtettem ő kigyelmét! 's még eggy ragyogó kőrózsácskát dugott a' hajába. A' tűkör előtt azutánn külömbféle orczavonásokot próbálgatott, mellyek hidegvérűségét, vagy még megvetését is jelentsék, és nagyon örűlt, hogy ezen indúlatokot orczájánn olly érezhetőképen lerajzollyák. Mikor lovakot hallott a' ház felé jönni, olly piros lett, mint a' rósa, és rezketett. Amazok közelebb érkezvén, felugrott a' székről, és a' tűkörtűl az ablakhoz, az ablaktúl ismét a' tűkörhöz szaladozott. A' ruhákot az eggyik székről a' másikra hányta; a' szobában idestova futosott, és mikor ismét lovakot hallott az ablak alatt menni, a' tollakot hirtelen' mind lerántotta fejéről, és az asztal alá szórta.

Útazók voltak, kik a' ház mellett ellovagoltanak. A' tollakot tehát ismét felszedte, hogy előbbeni helyeikre visszatűzze. Azonban mintha mély gondolkodásában elfelejtette volna magát, nem csak a' tollakot vissza tűzte, hanem még a' gyöngyököt és a' kőrózsát is kiszedegette hajából, melly már most vállainn minden ékesség nélkűl természetesen lebegett. Azon szempillantásban megsajdította az ablakrúl az öreg Grófot, paripájáról leszállani, 's vissza ugrott az ablaktúl a' szoba' közepére. Mellye már megszorúlt, már felemelkedett. Majd azutánn az ajtóhoz szaladt, és bezárta; onnan pedig visszasietett a' tűkörhöz, hol ruhájáról a' pántlikákot mind leszaggatta, és a' földre hányta. Ez meglévén, hallgatódzott, de semmit sem hallhatott.

Lemennyen-e vagy sem? el nem tudta magában tökélleni. Tizszer is felnyitotta egymás utánn az ajtót, és csendesen ismét betette. Ebéd előtt nehezen ment volna le, ha eggy inas által le nem hívatták volna. Érzette, hogy arczai égnek, mikor a' garádicsokonn leandalgott. Rezketve fogta meg az alsó szobának ajtókilincsét, 's ammint azt azon szempillantásban a' szobaleány, ki a' kávét bevitte volt, belőlrűl találta megnyitni, úgy megijedt, hogy majd hanyatt roskadt.

Belépvén, mély térgyhajtást csinált, a' nélkűl hogy szemeit fel mert volna vetni. Az én jó Manczim! mondá az öreg Gróf. Manczi rá emelte szemeit, de az ifiú Grófot mellette meg nem sajdíthatta. Leült azutánn, és szüntelen' az ajtóra[157] nézegetett. Kávét töltött a' findzsákba, és mindenik findzsánál elöntötte, mivel az ajtóra kacsongott. Még újjait is megégette, mivel az ajtónn volt a' szeme. Az ifiú Grófot azonban nem láthatta bejönni, amivel otthon maradt.

[157] *ajtór**á*** [Az ékezet emendálva.]

Hadasi Kaczajfalvára érkezvén, hogy leányát meglátogassa, az nap, hogy az ifiú Grófnak Rósafiékhoz kellett volna menni, reggel megbetegedett. Az ifiú Gróf tehát otthon maradt, hogy Veronkát vígasztallya, ki édes attyát a' haláltúl szörnyen féltette.

Szegény Manczi! E' hírre ő szobájába felrepűlt, a' szófára ledűlt, zokogott, és Veronkát a' pokol' méllyére átkozta. Veronka, úgymond, és mind csak Veronka! Eggy fertály órányi szörnyű tusakodása utánn pedig, várjatok! mondá, nem maradok adósotok. Ezzel lement. Az öreg Gróf megszóllította, de ő csak röviden felelvén, az Óbesterhez fordúlt. Szemei csak Russel' orczájánn legeltek, fülei csak Russelt hallgatták. Ha némellykor az öreg Gróffal beszédbe eredt, csak azért történt, hogy Russelt dicsérje. Óh az Óbester nemes eggy szívű és felette derék ember! mondá Laczi' Attyának egynehányszor. Ha ösmerné Gróf Uram! melly természetes,'s egyszersmind melly fínom nevelésű férjfi ő! Hozzá hasonlót nem ösmerek. Tökélletes mindenben, a' mit a' világ a' férjfiaktúl kívánni szokott! A' sétálásnál úgy csüggött ő Russel' karjánn, mintha hozzá volt volna kötve,'s mikor az öreg Gróf elbúcsúzott, akkor őtet Manczi bizonyossá tette a' felűl, hogy magát mindaddig szerencsésnek tartya, még Russel édes Attyának házánál marad.

E' diadalommal felment Manczi a' szobájába, hogy ott magát kinevesse; de a' nevetés helyett, mellyre magát hasztalan' erőltette, sűrű könyhúllajtásokra fakadt. Az öreg Gróf, még Rósafiéknál volt, egynehányszor megrázogatta fejét. Manczinak ügyekezete, mellyel magát az Óbesternek kellette, olly buzgó volt, hogy azt az öreg Gróf igaznak vélte. Haza lovagolván, majdnem hálákot adott az egeknek, hogy fiának és Manczinak szerelmes szövetsége félbe szakadt. Állhatatlan szívű és könnyen gondolkodó leánynak lelte ő Manczit, mert csak egyszer kérdezte tőlle, mit csinál Laczi? és még akkor is azonnal Russelhez fordúlt, a' nélkűl hogy a' feleltetet megvárta volna. Ha mindgyárt csak tetetés volna is! mondá magában az öreg Gróf,'s megrázta fejét.

Haza érkezvén, az ifiú Grófnak első heves kérdése az volt: mit csinál Manczi? emlékezik-e még rólam? szeret-e? – Az öreg Gróf elbeszéllette fiának, a' mit Manczitúl látott és hallott, és fia lesütvén fejét, egészen elnémúlt. Én azt tartom, mondá végtére az attya, hogy Manczi tégedet soha sem szeretett. Én is azt tartom, felelé az ifiú, és mosolygani akart, de szeméből a' könyek erővel kiütöttek. Erre édes attyának nyakába borúlván, arczaihoz nyomta könyes orczáját, és a' szobából kiment.

Veronka utánna sietvén, érzékeny buzgósággal kérte, hogy legyen nyugodtt elmével. Hidd el nekem Laczi! Manczi tégedet még szeret.

Engemet? kedves Veronkám. Engemet Manczi szeret?

Veronka alkalmasint kitalálta Manczi' plánumát.

Nem! édes Veronkám, mondá erre az ifiú Gróf. Inkább akarom én, hogy Manczi engemet többé ne szeressen, mintsem hogy megcsallyon. Azt mondod te, hogy ő engemet bosszontani, és szerelemféltésre akar birni. Óh édes Veronkám! melly boldogtalan volnék én, ha az ő szíve illy csalárdságokra vetemedni képes volna. Haggy magamot eggy kevésig, Veronkám! Eredgy az atyámhoz.

Kimondhatatlan nyughatatlansággal és tusakodással járkált felsalá az érzékeny ifiú, meg nem tudván magát határozni, ha édes attyának higgyen-e, vagy Veronkának? Más nap korán reggel, mikor még az egész ház nyugodott, lóra ült, és Manczihoz nyargalt. Potrohosi hangos örömkiáltással fogadta: Isten hozott, édes Laczim! Isten hozott hozzánk!

Manczi elvetvén magárúl a' paplant, kiugrott az ágybúl, és az ablakhoz szaladt. Füle meg nem csalta. Laczi volt, a' kinek szavát hallotta. Vizsgán kacsongott le az ablaknak már eggyik már másik üvegtáblájánn, de Laczit nem láthatta, mert Potrohosi előtte állott, és vastag dere-

kával az ifiút egészen eltakarta. Csak eggyik karja tünt egyszer szemébe, és szíve azonnal dobogni kezdett. Felöltözött hamar, a' nélkűl hogy tudta volna, mit csinál? Azutánn kirepült a' szobábúl, és a' garádicsokonn le akart menni Laczinak karjai közé; de a' harmadik garádicsonn észre vette, hogy mellytakaróját a' szobában felejtette. Visszasietett tehát, bekilincsezte az ajtót, és jobban felöltözött.

Az öltözködés alatt szinte érezhetetlenűl tértek vissza emlékezetébe a' tegnapi napnak, Laczi' elmaradásának és Veronkának képei, 's azonnal érezte azt is, hogy szerelmét a' bosszúállás utánn való esdeklés fojtogatni kezdi. Egészen felöltözködvén, le akart menni. Maga sem tudta még, mikép visellye magát? Szinte be akart lépni a' szobába, a' hol Laczit beszéllgetni hallotta, ammint a' kertnek nyíltt ajtajánn megsajdította Russelt, a' legszélesebb fasorok között sétálgatni. Hozzá szaladt tehát a' kertbe, karjába akaszkodott és szörnyű szívdobogással fel 's alá kezdett vele játni.

Az ifiú Grófnak első kérdésére, hol volna Manczi? azt felelte Potrohosi, hogy még minden bizonnyal az ágyban. Minekutánna Rósafiékot megköszöntötte, megújjította kérdését; Potrohosi pedig kiintette a' szobábúl, és felvezette magával a' garádicsokonn azzal a' reménységgel, hogy húgát az ágyban találllya. Ott nem lelvén, az ágyra tette kezét, melly még meleg volt. Gyere ide Laczi! úgymond, és tapasztald, hogy nem rég kellett neki felkelnie. Laczi az ágyra tette kezét, 's gondolatokba merűlvén, vissza sem vonta eggy üdeig. Mi a' tatárt csinálsz? kérdezé tőlle végtére Potrohosi.

Az ágyat nézem, ha meleg-e még? felelé a' Gróf bizodalmas szózattal.

Potrohosi elkaczagván magát, jőjjsze velem, úgymond, keressük fel.

A' garádicsokonn lemenvén, megsajdította Manczit a' Gróf a' kertben és Russel' karjánn. Amott van, úgymond, újjal mutatván a' kertbe, és elhalaványodván; Russellel sétál a' kertben.

Manczi maga megett szózatot hallván, erőltetett kaczagással nevetett valaminn, a' mit neki Russel mondott, és ennek karjához még jobban oda kúcsolta magát. Ammint megfordúltak, meglátták Potrohosit, ki a' Grófot hurczolta inkább feléjek, hogysem vezette.

Manczi! kiáltá Potrohosi, Laczi van itt. Manczi el nem pirúlhatott, mert a' nélkűl is ollyan volt már az orczája, mint a' tűz, mióta a' Grófnak szavát maga megett meghallotta. Örömest sietett volna báttya' elejébe, de Russel' karjainn kellett maradnia, mivel rezketett. Így az ő sétálása hasonló lett a' félénk tapogáshoz. Azalatt a' Gróf és Potrohosi a' kertnek hantgarádiccsainn lejutottak, és Manczihoz elérkeztek.

Mint van a' Gróf? kérdezé Manczi felette nagy háborodással, 's a' nélkűl hogy a' feleletet megvárta volna, azonnal Potrohositúl kérdezett valami kicsinységet. A' Gróf elkomorodott, és nem ok nélkűl; mert ammint a' házhoz érkezett, ő is felnézett Manczi' ablakjára, és csak eggyik karját sajdította meg, mivel orczáját szemei elől Potrohosi eltakarta. Azt gondolta tehát, mikor Potrohosival felment, hogy szobájában leli. De Manczi a' helyett, hogy a' Grófot megvárta volna, lement Russelhez a' kertbe, noha tudta, hogy a' Gróf már a' háznál van. Nem kellett tehát a' Grófnak több ennél, hogy édes attyának mondását igaznak lellye.

Russelt szereti! így szóllott magában, és az egész dologrúl semmi egyéb gondolat nem tünt eszébe. Így állottak eggy üdeig egymásnak általellenében e' szerelmesek, a' nélkűl hogy egymáshoz csak eggy szót szóllottak volna, még őköt Potrohosinak hangos kaczagása álmaikból fel nem verte. Erre bementek. A' Gróf fontos dolgokrúl beszéllgetett Russellel és az öreg Viczispánnyal; Potrohosi pedig azonban Manczit hidegsége miatt jól megleczkézte.

Legyen Uram Bátyám nyugodtt elmével, mondá Manczi. Fogadom, hogy az egész dolognak jó vége lessz.

Lyánka! az ifiú Gróf olly legény, a' kit órránál fogva hurczolni nem lehet. Ne rontsd el nálla dolgodot; hanem azonn ügyekezz inkább, hogy homloka felderűllyön.

Haggyon nekem békét Uram Bátyám. Fogadom, hogy meg fog velem elégedni.

Ezzel Russelhez és a' Grófhoz fordúlt. Amarra édes mosolygással nézett; mikor pedig a' Grófra tekíntett, szemének e' kis fordúlásával édes mosolygásának legalább fele elenyészett. A' Gróf komor volt ugyan, de egyszersmind olly nyugodtt szívű is, hogy orczájánn a' belső háborodásnak legkisebb jelét sem lehetett látni. E'hidegvérűsége Manczit nagyon bosszontotta. A' beszéd köztt kezét Russel' kezére tette, és a' Grófnak még sem változott meg színe, sem tekíntete. Sőt Russelt szinte olly érzékenyen látszott ő szeretni, mint Manczit, kit a' figyelmetességben, mellyel az Óbesternek beszédgyeit hallgatta, még messze fel is haladott.

Manczi elvégre eggy pár szót ejtett, mellyekből a' Gróf könnyen észre vehette, hogy a' kertbe megy. Oda várta ő maga utánn a' Grófot, és reménységében meg nem csalatkozott. Manczi azonnal azt kérdezte tőlle, miért nem jött el tegnap ebédre az öreg Gróffal? A' Gróf pedig minden tartózkodás nélkűl azt felelte, hogy neki otthon kellett maradni a' végből, hogy Veronkát vígasztallya.

Veronka' kedvéért tehát? mondá erre Manczi, 's meggörbítvén ajakit, sétálni kezdett. Mikép tetszik a' Grófnak az Óbester?

Én őtet úgy szeretem, felelé a' Gróf, mind az édes atyámot. Higgye el nekem a' Kisasszony, hogy megtanúlván az embereket ösmerni, igen keveset találtam köztök, kiket örökre magamhoz kapcsolni kívánnék; de e' kevesek közé tartozik Russel is.

És Russelenn kivűl kicsoda még? kérdezé Manczi.

Az Atyám, Veronka, az Anyám, Mályvási, az én öreg Istókom, és – itt eggy könyecske gördűlt ki komor szeméből, – de most már ennek vége van.

Manczi elhallgatott, és rezketni kezdett. Egynehány szempillantás utánn ismét megszóllítván a' Grófot, 's azt gondollya talán a' Gróf, úgymond, hogy Veronka a' Grófot valóban szereti?

A' Gróf mellyére tévén kezét, hidd el nekem Manczi! úgymond, hogy Veronka engem' szeret, mert én is viszontag őtet szívemből szeretem. Óh! ha te tudnád, melly jó leányka ő? 's melly tüzesen védelmez tégedet?

Engemet? Hm! az ő védelmezésére nekem semmi szükségem sincsen, mondá Manczi hegykén. És ki ellen védelmez ő engemet? A' Gróf ellen talán csak nem? Ezzel a' fáradsággal magát megkímélheti. Az ollyan emberektűl én semmit sem kívánok, a' kiknél nekem Veronka' védelmezésére van szükségem.

Manczi! mondá erre a' Gróf intő szózattal.

Manczi a' beszédet félbeszakasztván, Russelre fordította. Én őtet szívből kedvellem, úgymond, és ő engemet minden bizonnyal hűven szeret. A' Gróf erre nyughatatlanságot mutatott, Manczi pedig diadalmaskodott. Ő engemet, úgymond, Szülőimtűl megkért.

És te Manczi? kérdezé a' Gróf szomorúan; mit mondasz hozzá?

Most már kezemben vagy! gondolá magában Manczi. Russel nagyon nemes szívű férjfiú, mondá a' Grófnak kérdésére.

Az ő minden bizonnyal! felelé a' Gróf, Manczitúl eggy keveset félre fordúlván.

Én szerencsés asszony lennék, ha hozzá mennék. Önálla legalább Veronkánka közbenjárására semmi szükségem sem volna.

Minden bizonnyal nem! mondá[158] a' Gróf, az égre emelvén szemeit, és a' Kisasszony kiváltkép azért lenne általa szerencsés asszony, mert, ammint látom, szereti. Ezt mondván, a' kertnek ajtaja felé fordúlt és Manczitúl elsietett.

Laczi! mondá erre Manczi, de hirtelen ijedése miatt olly halk szózattal, hogy a' Gróf nem hallhatta, ki gyors lépésekkel a' kastélyba visszament. Egymást érő könyek görgöttek le arczainn, és zokogását még Manczi is meghallotta. Utánna sietvén, és karjait utánna terjesztvén, Laczim! úgymond, kedves Laczim! A' Gróf megfordúlván, megcsókolta tüzesen kezét, és szelíd 's egyszersmind indúlatos szózattal imígy szóllott hozzá: Haggy fel édes Manczim! az én szerelmemmel! Sokkal jobb Russel énnálamnál. Az én feleségem Hadasi Veronka legyen.

Manczi elmerevedett. Veronka? kérdezé fúlékony szózattal, Veronka a' te feleséged? Eredgy tehát hitszegő! a' hová indúltál.

A' Gróf elment; Manczi pedig még eggy darabig a' kertben maradt, hol kezeit kúcsolgatta, és zokogott. Végre eggy inast akart a' Grófhoz küldeni, hogy jőjjön hozzá még egyszer a' kertbe; de a' büszkeség és harag ismét elcsábította e' gondolattúl, úgy hogy el nem tudta magában tökélleni, mit tévő legyen? Tízszer is rá lehelt kezkenőjére, hogy szemeit vele megszárítsa, és szinte annyiszor újra megindúltak szeméből a' könyhullajtások. Illy kisírtt szemmel be nem mehetett, sőt még inassal szem szóllhatott, ha csak az egész dolgot el nem akarta árúlni. E' mellett pedig kimondhatatlan szorongatásokot érzett a' miatt, hogy a' Gróf haza ne mennyen.

Azalatt a' Gróf bement a' szobába. Szemei nedvesek voltak. Rá tekíntettek mindnyájan, és elhallgattak. Potrohosi mosolygott és suttogva azt mondta vagy kétszer magában: óh asszonyok! mennyire viszitek még rajtunk való hatalmatokot!

A' Gróf oda sompolygott Russel mellé, 's alkalmatosságot várván arra, hogy vele magányosan szóllhasson, Óbester Uram! úgymond, az Úr Manczit szereti, úgy-e?

Russel nagy szemeket vetvén reá, igen is, úgymond, kedves Gróf Uram! én Manczi Kisasszonyt tiszta szívemből szeretem.

Az Úr őtet már meg is kérte?

Szülőitűl, jó üdeje már, hogy megkértem.

Édes Óbester Uram! tegye Manczit boldoggá, kérem, és legyen vele szerencsés maga is. Ezt mondván, elfakadt sírva, és Russelt megölelte.

Russel rá bámúlván, én tegyem, úgymond, Manczit boldoggá? Mi jut, kérem, eszébe a' Grófnak? Hisz én azt hallottam, hogy Manczi el van már igérve. De mikép jön a' Gróf vallyon e' gondolatra?

Csak imént mondta nekem maga Manczi, hogy az Úrnak karjai között szerencsés asszony leend.

Ezt a' Grófnak Manczi mondotta volna? Laczi! te minden emberhez nyíltt szívű vagy! Én legyek-e a' világonn egyedűl, a' kivel csalárdúl bánhatnál? 'S Manczi mondotta volna ezt a' Grófnak? Hisz én azt gondoltam, hogy a' Gróf maga veszi el!

Én? Kedves Óbester Uram! Én Hadasi Veronkát veszem el. A' mit én elébb mondottam, azt nekem, higgye meg az Úr, maga Manczi vallotta meg imént. Édes Russelem! kérlek, tedd Manczit boldoggá.

Russel megölelte az ifiút, és kirepűlt a' kertbe. Manczi még felsalá sétálgatott, minekutánna éppen annyira hozta volna szívének nyugodalmát, hogy eggykét szempillantás múlva bemehetett volna. Russel hozzá sietvén, óh kedves Manczim! úgymond, ajakihoz nyomván a' Kisasszonynak kezét, és megcsókolván, óh drága Kisasszonykám! bocsásson meg, hogy kimond-

[158] *mond**a**'* [Emendálva.]

hatatlan örömemet el nem titkolhatom. Szinte eggy tudósítás, mellyet a' Grófnak ajakibúl vettem, olly boldog embernek tett engemet, hogy meg nem cserélnék széles e' világonn senkivel. A' Kisasszony azt reményli, hogy az én karjaim között szerencsés asszony leend? A' mi szent találtatik az égben és a' földönn, arra igérem, hogy eggyetlen eggy ügyekezetem lessz, még élek, a' Kisasszonynak minden legkisebb kívánságait tellyesíteni. Csak a' Kisasszonynak boldogsága legyen az enyím egyedűl.

Manczi e' beszéd alatt úgy elhalaványodott, mint a' haltt test. Szóllani akart, de eggyáltallyában csak eggy szót sem ejthetett. Térgyei nem győzvén testét viselni, remegni kezdettek. Russel ezt észre nem vévén, nagy örömmel vezette be a' kastélyba. Manczi magánn kivűl volt, úgy hogy Russelnek egyéb szavait nem hallotta, vagy legalább nem értette, és a' körűlötte lévő tárgyakot meg nem ösmerte.

Viczispány Uram! mondá Russel Manczi' Attyának könybeborúltt szemmel, ide vezettem az Úrhoz Manczi Kisasszonyt. Csak imént tett engemet bizonyosnak a' felűl, hogy őáltala boldog férjfiú leendek. Áldgyon meg bennünköt, kedves Atyám!

Kiki rá meresztette álmélkodó szemeit. Potrohosi már a' Grófra tekíntett, ki az ablakban állott, és olly halavány volt, mint a' fal, már meg Manczira, ki Russel' karjárúl csüggvén, és háborodott szemeit a' földre szögezvén, magánn kivűl látszott lenni. A' Gróf, ammint Potrohosi még egyszer rá tekíntett, kezet nyújtott neki, a' szobából sebesen kiment, lóra ült, és haza nyargalt.

A' Gróf haza nyargal, kiáltya egyszerre Potrohosi; mire Manczi az egész jelenést eggy iszonyú kiáltással végezvén, Russel' karjára leroskadt, és az ágyba vitetett. Itt ő szegényke, mintha semmivé tiporták volna, meredtt szemmel nézte a' szobának bóttyát, a' nélkűl hogy tudta volna, mit akarjon? Báttyának ezer kérdéseire, mi történt legyen vele, hogy erre vetemedett? csak eggy szót sem felelt. Egyetlen eggy kérése az volt, hogy magát haggyák. Potrohosi elvégre e' kérésének engedvén, Akaratos Lélek! úgymond. Csak úgy van, mikor a' gyermekek engedelmeskedni nem akarnak.

HUSZONKETTEDIK SZAKASZ.

Ezt eggy okos Kisasszonytúl nem vártuk volna.

A' Grófnak állapottya szinte olly rettenetes volt, mint Manczié. Haza érkezvén, egyenesen az attya' szobájába szaladt, ki Veronkával sétálni volt. Innen azutánn a' kertbe ment, hol nagy lépésekkel felsalá járkált, 's egész veszteségét átfontolván, érzékenyen epekedett. Mellyén keresztűl voltak fonva karjai, feje lecsüggött, és szemeiből könyek görgöttek. Manczi! mondá egynehányszor, megmeg állván, vallyon mit vétettem én neked? Semmit sem tartott ő tudni illik bizonyosabbnak annál, hogy Manczi Russelt szereti. Visgálni kezdette tehát magában, miért szereti Manczi Russelt jobban, mint őtet? és az Óbesterben sok szép tulajdonságot talált, mellyek nélkűl ő még szűkölködött. Csak azt érzette tehát, hogy ő szerencsétlen, a' nélkűl hogy benne Manczi ellen vagy Russel ellen legkisebb gyűlölség támadt volna. Sőt még a' levegőben kastélyokot is épített, ébren álmodozván a' jövendőségrűl, mellyben ő Manczi' szerelmét ismét megérdemelvén, szívéért a' nemes lelkű Óbesterrel szép erkölcsök és buzgó szeretet által versengeni fog. Ezen álmodozásokot ő olly édeseknek lelte, hogy az öreg Grófnak szavát hallván, a' kertnek hátúlsó ajtajánn a' mezőre kiosontott, csak hogy azokot félbeszakasztás nélkűl folytathassa. Mind hiába! mondá végtére; én őtet örökre elvesztettem! 's ezt mondván,

eszre vette, hogy a' nedves fűben eggy bokor mellett űl, és az estvének mély homállyától már környűlvetetik. Allig tudott haza akadni.

Attyához szaladván, mellyére bocsátotta fejét, és átölelvén mind a' két karjával, oda van, úgymond, minden örömem! Manczi Russelhez megy férjhez.

Russelhez? Laczi! ez lehetetlen.

Áh édes Atyám! mikor leszek én boldog? Édes Veronkám! én szerencsétlen vagyok, felette szerencsétlen! Manczi azt nekem maga mondotta.

Maga mondotta? kérdezé az öreg Gróf mély álmélkodással. Ha tégedet így megcsalhatott, képes ő mindennémű gonoszra.

Megcsalhatott? Hiszen mondom neked, hogy ő ezt nekem maga megvallotta. Erre az ifiú Gróf az egész esetet felette indúlatos panaszolkodással[159] elmondotta.

Szerelemféltés! csupádon csupa szerelemféltés, mondá Veronka. Nyugodgy meg, Laczi! Manczi tégedet szeret. Rossz ember! melly szörnyen megijesztetted Veronkádot!

Veronkának vélekedését helyben hagyta mind az öreg Gróf, mind a' Grófné.

De mikor nektek mondom, elkezdé ismét az ifiú Gróf, hogy nekem maga Manczi világosan megvallotta, hogy Russel' karjai között szerencsés asszony lessz.

De mind haszontalan volt ellenkezése, 's minekutánna vélekedésétűl mindnyájan elállottak, no majd meglássuk, úgymond mosolyogva. Kívánom, hogy meg ne csalatkozzatok, jóllehet meg nem foghatom, mi végből csalna meg Manczi engemet? Ezen ígéknél mély gondolatokba merűlvén, de meg kell-e, úgymond, annak lenni, hogy Manczi engemet megcsallyon? és hogy e' szívből, melly őtet olly hűven, olly igazán szereti, csúfot űzzön?

Veronka azt vítatta, hogy az illyen csalárdságot könnyen meg lehet bocsátani.

Áh édes Atyám! mondá azutánn az ifiú Gróf, melly nagyon fáj az énnekem, hogy Manczi kénytelen engemet megcsalni. És ha én most őtet elvesztem, hol találok én ollyan embert, a' ki engemet nevelésének, mellyel ösmerős nem vagyok, és erkölcseinek, mellyeket meg nem foghatok, kegyetlenűl fel ne áldozzon? Ki tudgya, édes Atyám! ha te e' szívet inségre nem nevelted-e? mert azonn, hogy Manczi kénytelen, engemet megcsalni, én kimondhatatlanúl epekedek. E' szóknál könyek nyomúltak ki szomorú szemeiből. Kiment azutánn, 's egynehány szempillantás múlva ismét visszatért komor tekíntettel. Megvárom a' végét, úgymond féltörött szózattal. Russel nagyon nemes szívű férjfiú! Azutánn megölelte Veronkát, 's érzékeny tekíntettel nézvén szeme közé, nem de Veronka! úgymond, te engemet meg nem csalnál, ha szeretnél?

Manczi azalatt magában egész éjszaka tusakodott. Már az Óbesternek akarta oda nyújtani kezét, hogy Laczinn bosszút állyon, már meg Kaczajfalvára akart repűlni, hogy a' megbántott Ifiúnak lábaihoz borúllyon. Mint a hajót a' habok, úgy hányták idestova szívét az állhatatlan gondolatok. Russel előtt szígyenlett megjelenni. Mert mit is mondhatott volna ő ennek a' férjfiúnak, a' ki tőle határatlan tiszteletet érdemlett? Elpirúlt, valahányszor errűl csak gondolkodott is. Azt mondgya-e neki, hogy Laczival csak tréfált, mikor neki azt mondotta, hogy Russel' karjai között szerencsés asszony lessz? vagy azt, hogy Laczit Russelnek szerelmével csak bosszontani, és szerelemféltésre akarta gerjeszteni? Áh! mit mondgyak én ennek a' nemes szívű férjfiúnak, felkiáltott végtére, 's azonnal utánna vetette szívének legmélyebb rejtekében: vajha Indiának közepénn volna inkább nemes szívével eggyütt!

Más nap tudakozódtak egésségérűl, és ő azt felelte, hogy ma még meg nem jelenhet. Átlátván azutánn, hogy e' dolognak sebes véget kell vetni, az ifiú Grófnak illyen levelet írt:

---

[159] *panaszolkodáss**á**l* [Az ékezet emendálva.]

Ha Manczit valaha igazán szerette a' Gróf, és ha szívében meg vannak még e' Manczihoz amaz érzemények, mellyekrűl a' Gróf több ízben azt vallotta, hogy örökké fennmaradnak! – Óh Laczim! Russel abban a' boldogtalan vélekedésben van, hogy én őtet szeretem. Ebből a' tévelygésből, mellyre őtet te vezetted, ki nem lehet őtet egyébkép vonni, hanem ha te neki világosan megmondod, hogy engemet szeretsz. Ezt én szeretetedtűl reménylem, jó szívedtűl pedig még meg is várom. Szeretlek viszontag tégedet én is! Ösmerd meg nagy érdemét amaz áldozatnak, mellyet neked e' vallástétellel eggy leányzó tesz, és jőjj el még ma. Még bizonyosan elvárlak, vagyok örökké a' te Rósafi Manczid.

Az ifiú Gróf e' levelet vévén, lekiáltott az ablakonn eggy inasnak, hogy nyergeltessen. Azalatt ő a' szobában felsalá sétált, 's a' levélnek szavait eggyenkint fontolgatta. Elment azutánn a' levéllel az attyához. Jól mondtad, édes Atyám! úgymond, hogy Manczi engemet tegnap előtt megcsalt. Ihol a' levele, olvasd el. Az öreg Gróf átfontolván az írást, azt kérdezte fiátúl, mit akar e' levélre cselekedni?

Én a' levelet nem értem, felelé az ifiú Gróf; talán ismét új csalárdság van benne. Azt a' vallástételt, hogy ő engemet szeret, áldozatnak nevezi, mellyet ő nekem tesz. Édes Atyám! én Manczit szeretem, és nagyobb gyönyörűségem nincsen, mintsem ha én neki, és az egész világnak azt mondhatom, hogy őtet szeretem.

Eredgy tehát oda, mond meg ezt neki, 's mond meg Russelnek is, hogy Manczit szereted, és hogy Manczi viszontag téged' is szeret.

Úgy de tegnap én neki azt mondottam, hogy Veronkát veszem el. Így hát Russel engemet is csalárd embernek tartana. Atyám! nekem valami jut eszembe. – Kívánnám, hogy Manczit ne szeressem! mondá egyszerre, félbeszakasztván előbbeni szavait, és hogy Manczi[160] Russelt szeresse!

De mi jutott tehát eszedbe?

Atyám! én Manczit kimondhatatlanúl szeretem. A' múltt éjszaka és tegnap szerencsétlenebb ember nálamnál széles e' világonn nem volt. De még is, ha engemet Manczi viszontag nem szeretne, inkább Gróf Bujafival élnék, mintsem az ő karjai között. Mikép tudhatnám én azt meg bizonyosan, ha ő engemet szeret-e, vagy sem? Ő ugyan nekem azt írja, hogy szeret; de vallyon igaz-e? vallyon nem új hazugság-e, a' mit ír? Ezt én tehát próbakőre akarnám tenni. Russel őtet szereti, Russel már szülőitűl meg is kérte, és Russel nemes eggy szívű férjfiú. Ha Manczi engemet szeret, lehetetlen, hogy ő ezt Russelnek meg ne vallya, bátor oda nem megyek is.

Hát ha Russelnek oda adná kezét?

De lám-e mondom, hogy, ha engemet szeret.

Ezt én hallom; de ha csak ugyan még is – –

Atyám! mondá erre meredtt tekíntettel az ifiú Gróf, te Manczit rosszabbnak tartod, mintsem a' micsodás. Ő Russelnek minden bizonnyal azt mondaná: én Laczit szeretem. És ha ő képes volna azt cselekedni, a' mitűl te tartasz, óh édes Atyám! akkor csak eggy üdeig volnék szerencsétlen; egyébaránt pedig valaha lennék az, mikor már a' dolgot meg nem orvosolhatnám. De nem! Manczi azt a' nemes szívű férjfiút meg nem csalhattya. Ha engemet igazán szeret, oda nem adgya kezét Russelnek, és akkor boldogabb ember nálamnál nem lessz e' földönn. Akkor azutánn bizonyosan tudom, hogy engemet szeret, és akkor még azt is elfelejtem neki, hogy az én jó Veronkámot megbánthatta. Ezt cselekszem, édes Atyám! Ez legyen az ő

[160] ***Mnnczi*** [Emendálva.]

szerelmének próbaköve. Én oda nem megyek, és ha ő e' próbát kiállya, óh Atyám! melly kimondhatatlanúl boldog lessz a' te szerencsétlen fiat!

Az öreg Gróf mosolyogván, mit felelsz tehát, úgymond, neki?

Fia homlokára szögezvén eggyik újját, azt tartom, úgymond, hogy semmit sem.

Édes Fiam! az illendőség azt kívánnya, hogy a' kérdésre feleletet adgyunk. Írd meg neki azt, a' mit nekem imént mondottál.

Azt meg nem írhatom. Vajha kénytelen ne volnék vele, hogy szívét próbakőre tegyem. Édes Atyám! az nekem sokszor jut eszembe, hogy neked, Veronkának és nekem eggy tulajdon világ kellene, mellyben éllyünk. Minek csalt meg engemet legelőször Manczi? Mi szüksége volt neki arra, hogy szívét előllem elzárja? Ezt én neki soha sem felejthetem el. Én neki egyenesen megírom, hogy Russelhez való szerelmérűl, mivel maga megvallotta, legkisebbet sem kételkedhettem.

És ha Russelhez azért talál férjhez menni, mivel azt gondollya, hogy tégedet örökre elvesztett?

Russelhez mikép mehetne, ha nem szereti? Nem, édes Atyám! ezen alacsonyságra ő tellyességgel nem képes.

Azonban az öreg Grófnak e' végső ellenvetése arra birta őtet még is, hogy e' próbának bal fordúlását megelőzze. Leült tehát és Manczinak illyen levelet írt.

Kedves Manczim! Kötelességedet tudod, a' nélkűl hogy reá megemlékeztesselek. Eltökéllettem magamban, hogy hozzád nem megyek, mivel megcsaltál, 's mivel a' csalásnak még legkisebb látszattya is, ha tovább tartana, nekem felette nagy és tűrhetetlen kellemetlenséget okozna. Russelnek azonnkivűl azt mondottam, hogy Veronkát veszem el; és én azt el nem viselhetem, hogy eggy olly nemes szívű férjfiúnak, mint Russel, legkisebb oka legyen, azt gyanítani, hogy meg akartam csalni. Laczi.

Kitetszik e' czédulából, hogy az ifiú Gróf Manczinak hozzá való szeretetében és egyenesszívűségében tökélletesen bízott. Az ő szíve szerínt, melly gyanakodni nem tudott, 's melly soha sem érzett mást, hanem a' mit ajaki mondottak, Manczinak magyarábban nem írhatott volna. Ösmered kötelességedet, azaz: Russelnek köteles vagy megmondani, hogy őtet nem szereted, mivel engemet szeretsz. Engemet megcsaltál, és így ama' vallás által, mellyet Russelnek teendsz, az én habzásomot is le kell csillapítanod, melly szívemben hozzám való[161] szerelmed iránt támadt. Én semmit sem tehetek, mivel Russelnek azt mondtam, hogy Veronkát veszem el; mert ha én most neki azt mondanám, hogy szeretlek, azt gondolhatná, hogy őtet vagy a' minap akartam, vagy most akarom megcsalni.

Hogy Manczi e' czédulát rosszúl értse, és megijedvén, még hathatósabb szerelemféltésre gerjedgyen, azt az ifiú Gróf meg sem álmodta volna.

Kötelességedet tudod! Ez annyit tesz, mondá Manczi bosszonkodva, hogy Russelhez mennyek férjhez. Óh te háladatlan! te gonosz szívű! te alacsony lelkű! Én Russelhez menynyek? És ezt te még kötelességnek is mondod? olly hideg vérrel, olly csúfolódva mondod? Nem akar eljönni, mivel megcsaltam! Veronkát akarja elvenni!

Erre öszvegyömrötte a' levelet, és ha most hevenyében elejébe akadt volna Russel, egyenesen oda nyújtotta volna neki kezét haragjában. Áh! csak eggy felette picziny reménység tartóztatta még attúl vissza, hogy Russelt önkint fel ne keresse! Hihetősnek találta tudni illik, hogy a' Gróf őtet még szereti, és hogy e' szerelem minden bizonnyal visszahozza még egyszer szívét karjai közé.

---

[161] *valo* [Emendálva.]

De ellenben lángoló és felette mérges gyűlölségre lobbant Veronka ellen, kit vele a' Grófnak szerelméért versengeni gondolt. Áh! most ő van, úgymond, körűlötte! Ő oltogattya el szegény Manczijához való szerelmének utólsó szikráit könnyen elcsábítható szívében! Ő öli meg minden legkisebb rügyecskéjét ama' hajlandóságnak, melly talán még mellyében hozzám újjra kizsengene! Így gyanakodott ő Veronkárúl abban a' szempillantásban, mikor e' jó leányka egész ügyekezettel azonn volt, hogy a' Grófnak Manczihoz való szerelmét elolthatatlan lángra lobbantsa.

Manczi azutánn az asztalra könyökölvén, 's fejét karjára támasztván, sírni 's végtére zokogni kezdett. Ezen szempillantásban meglepte őtet Russel. Kedves Kisasszonykám! úgymond, az én tegnapi heveskedésem a' Kisasszonyt, ammint látom, kellemetlen állapotba helyeztette. Én férjfi vagyok. Ama' szavát, mellyel nekem tegnap, nem tudom, mikép? olly nagy örömet okozott, a' Kisasszonynak ismét visszaadom. Szívének e' miatt csak eggy ellenes gondolattal se legyen terhére. Az én szerencsém felette drága volna, ha csak eggy könyecskéjében telne is. Ezzel Manczinak kezét megcsókolta, és kesergését nagyon megkönnyebbítette.

Nemes szívű férjfiú! mondá viszontag Manczi, és szemeit leütötte. Az én szívem olly tele van, hogy csak az Isten a' megmondhatója. Az Úrnak mindent meg mondhatok.

Nem! kedves Kisasszonykám! felelé Russel. Ha elegendő emberségem van is arra, hogy szavának megtartására ne kénytelenítsem, arra mindazonáltal, hogy biztossa legyek, nem vagyok elég hideg. Ezzel Manczinak kezét még egyszer megcsókolta, és elment.

Manczi a' levelet még egyszer elővette, 's átolvasván, azt találta, hogy lehet neki jobb értelmet is adni. Óh Laczi! mondá azutánn lágy szózattal, ha tudnád, micsoda szorongatásokot okozol te nekem, régen megbocsátottad volna már szerencsétlen vakmerőségemet, mellyel kínozni akartalak. Érzékeny mosolygás vegyűlt e' szavainál könyhúllajtásai közé.

Kaczajfalvánn is jobb látszatot kezdett nyerni a' dolog. Veronka végtére meggyőzte a' Grófot a' felűl, hogy ő Manczitúl ezen áldozatot igazsággal nem kívánhattya. A' Gróf tehát eltökéllette magában, hogy ebéd utánn Manczihoz megy, és ott a' zavarodást határozottabb feleletével szétoszlattya. Veronka vele ment, hogy az útonn szükséges oktatásokot adgyon még neki a' felűl, mit kellyen ezen esetben szóllania, mit cselekednie? A' kocsi és a' paripa távúlrúl mentek utánnok.

Beszéd köztt olly messze gyalogoltak eggyütt, hogy az útnak már felét meghaladták. Itt tehát leültek eggyütt a' gyöpre, még a' szolgák hozzájok érkezhetnének. Veronka buzgón kérte a' Grófot, hogy Manczit még csak meg se emlékeztesse ama' kis csalárdságra, mellyet rajta elkövetett. E' kérését még könyhúllajtásokkal is támogatta. A' Gróf meg nem igérte ugyan neki, de meg sem tagadta tőlle egészen. Azutánn eggy darabig némán ültek egymás mellett. A' Gróf az ő szép Manczijárúl gondolkodott, Veronka pedig Szádnokirúl.

Áh kedves barátném! mondá egyszerre a' Gróf, átölelvén az álmodozásba merűltt leányt, ha Manczinak olly jó szíve volna, mint neked!

Édes jó Laczim! felelé Veronka, és lebocsátotta[162] fejét a' Grófnak mellyére, hogy csókjait elkerűllye.

Azon szempillantásban kiugrott nagy és szitkos kiáltással eggy bokor megűl Manczi, 's elejekbe állván, dühös tekínteteivel szegény Veronkát majd hogy el nem rémítette.

Ebéd utánn ő is a' Kaczajfalvi útra ment, 's mély álmodozásba és a' Gróf utánn való esdeklésbe merűlvén, messzebb andalodott. Egyszerre meglátta a' Grófot Veronkával eggy bokornak árnyékában ülni, és szerelemféltése új lángokra lobbant. Látta, mikép hízelkedett az ifiú

[162] *lebocsátottta* [Emendálva.]

a' leánynak, 's megéjek lopódzkodott. Akkor történt, hogy Manczirúl való tanácskozásaik utánn elhallgattak. Erre a' Gróf a' leányt megölelvén, ama' boldogtalan szókot találta ejteni, mellyekre Manczi a' bokor megűl dühös oroszlyán gyanánt kiütött.

Gyalázatos csábítóné, szemtelen gaz leány! mondá végtére Veronkának, minekutánna lélekzethez jutott. Veronka elhalaványodván, szinte megmeredt. A' Gróf erre megfogta Manczinak kezét, Manczi pedig kirántván a' Gróf' kezébűl a' magáét, eredgy szemem elől, úgymond, te alacsony szívű, semmirevaló, rossz ember! Inkább kígyónak adnám kezemet, mint neked!

Manczi Kisasszony, az Istenre kérem! mondá Veronka félénk és könyörgő szózattal. – –

Hallgass te szörnyeteg![163] egyébaránt – – Ezt mondván, neki szökött rettenetes indúlatossággal, 's mind a' két öklét rá emelte.

A' Gróf mindeddig meredtt szemmel nézte Manczit; most pedig közéje és Veronka közé szökvén, újjra megfogta kezét, és azt kérdezte tőlle, ha meg akarja-e csendesen hallgatni?

Én hallgassalak meg tégedet? kiáltá Manczi dühösen. Hűtelen bolond gyanánt gyűlöltelek mindeddig, most pedig még a' pokolnál is jobban gyűlöllek.

Gyűlöltél és gyűlölsz? kérdezé a' Gróf, 's az égre tekíntvén, Boldog Isten! úgymond, mivel bántottalak én meg tégedet, hogy engemet gyűlölsz?

Mancziban a' legfőbb dühösség a' legfőbb ájúlással tusakodott. Már elhalaványodott, már meg elpirúlt. Takarodgyatok boldogtalanok! mondá végtére, takarodgyatok szemeim elől! 's ezt mondván, elfordúlt tőllök és menni akart.

A' Gróf megfogta karját, hogy el ne essen, mert allig járhatott. Vagy ötven lépésnyire mentek, ammint elejekbe jött a' Viczispány' inassa. Mennyen a' Gróf, úgymond törött szózattal Manczi, mennyen Isten' hírével haza, és soha magát többé szemeim előtt ne mutassa. Az inas vezessen engem' haza. Ezzel az inas' karjába kapaszkodott. A' Gróf utánna nézett, még láthatta; azutánn pedig visszatért Veronkához, 's nyakába borúlván, Istenem! úgymond,[164] Manczi volt-e ez igazán? Áh Veronkám! bár csak én ezen szempillantásban kísérteteket tudnék hinni, mint a' mi parasztyaink! Azutánn vissza indúltak Kaczajfalva felé, 's előtalálván a' kocsit, beültek mind a' ketten. Halavány orczával zokogott a' Gróf. Némán ült mellette Veronka, és zokogásait hallván, érzékenyen sírdogált.

HUSZONHARMADIK SZAKASZ.

Most már Veronkánn van a' sor.

Az ifiú Gróf bemenvén szobájába, öszvekúcsolta kezeit, 's fel'salá sétált. Mázsa gyanánt feküdt szívénn a' búbánat. Az egész esetből ő semmit sem értett. Azt tudta egyedűl, hogy Manczi ezen alkalmatossággal a' legrettenetesebb Fúriához hasonlított. Veronka azonban az öreg Grófhoz szaladt sírva, 's elbeszéllette neki az egész esetet. A' gondos atya nagyon tartott attúl, hogy fiába e' történet valamelly bal változást ne okozzon. Oda osontott tehát ajtajához, 's minekutánna sétálni és sóhajtozni hallotta volna, bement hozzá. Az ifiú Gróf nyakába borúlván, áh! úgymond, édes Atyám![165] mi lett az én szegény Manczimbúl? Melly kimondhatatlanúl fáj az énnekem, hogy Manczi olly gonosz!

---

[163] *szörnye**t!*** [Emendálva.]

[164] ***u**gymond,* [Emendálva.]

[165] *Aty**a**m!* [Emendálva.]

Az öreg Gróf őtet csak általlyában vígasztalgatta, a' nélkűl hogy a' jövendőt megillette volna. Sőt Manczit még mentegetni is kezdette. De fia semmit sem felelt reá, hanem az ablakhoz fordúlt és sírdogált. Más nap már csendesebb és magába merűltt volt, és keveset szóllott. Még ebéd előtt lement a' kertbe, hogy szomorú gondolatinak szabadabb szárnyat engedhessen. A' sétálás köztt észre nem vette, hogy esső esik, még egészen át nem ázott.

Dél utánn megfogván kezét az öreg Gróf, édes fiam! úgymond, én csak abban a' hiszemben vagyok még is, hogy Manczi tégedet buzgón, felette buzgón szeret.

Az ifiú Gróf komor mosolygásra fakadván, de én viszontag Manczit, úgymond, nem szeretem többé.

Te is, édes Fiam! te is jobban szereted még, hogysem gondolnád.

Nem, édes Atyám! A' mit én magamban érzek, abbúl áll, hogy szeretném, ha Veronkának ollyan termete volna, mint Manczinak. De még ezt sem! mert csak láttad volna őtet tegnap! Eggy szóval, édes Atyám! én Manczit többé nem szeretem. Kívánom, hogy megjobbúllyon, és szerencsés legyen.

Hát ha töredelmesen lábaidhoz borúl?

Felemelem, és azt mondom neki: Manczi! én tégedet többé nem szeretlek! Hidd el, Atyám! hogy köztem és közte mindennek vége van.

És valóban vége is volt. Manczi ugyan helyre akarta téríteni a' dolgot; de mind haszontalan volt. Az ifiú Gróf, mihelyt öszvetalálkozott vele, egyenesen azt mondta neki komor tekíntettel; Manczi! én tégedet többé nem szeretlek! A' jó Isten jobbítson és boldogítson meg! Veronka hasztalanúl próbálgatta szívét Manczihoz visszatéríteni. Foganatlan ügyekezetére mind csak azt felelte: Manczinak szíve nem jó; én őtet nem szeretem.

Egynehány haszontalan próba utánn oda nyújtotta végtére kezét Manczi Russelnek, és egybekeléseknek napjánn az ifiú Gróf egészen magába merűlt. Tudta ő az órát, mellyben Manczi Russellel öszve fog adatni. Ennek elfolyása utánn édes attyához ment, megölelte, mellyéhez szorította, 's orczáját ezen ígék között: Manczi már szerencsés! Russel a' férje! forró könyeivel megharmatozta.

Víg ugyan nem volt, de nem is epekedett. Úgy látszott, mintha gondolattyai váltólag már érzékenyek, már kiesek voltak volna; mert már mosolygott, már meg szelíden könnyezett.

Más nap reggel Veronkát arra kérte, hogy mennyen vele sétálni. Édes Veronkám! mondá neki bizodalmasan, én Manczit szerettem, és hihető csak azért, mivel ő volt az első leány, a' ki szemembe tünt. Ha tégedet láttalak[166] volna előbb, tégedet szerettelek volna. Manczi már most Russel' felesége, és én – ezt mondván, orczáját Veronka' orczájához értette – én, Veronka! tégedet szeretlek, mert szintollyan jó vagy, mint én. Azt ugyan még nem mondhatom, hogy feleségem légy, mert mellyem tele van még Manczival; de kevés üdő múlva, reménylem, egészen rendben leszek.

Veronka úgy megijedt, hogy egészen elhalaványodott. Magához szorította tehát a' Grófot, hogy háborodását eltitkollya. Ezt ő valóban észre nem vette. Mihelyt Veronka maga maradt, ezerféle képek repűltek fejénn keresztűl. Érzette ő, mennyivel tartozik ezen ifiúnak? Átlátta, hogy kezére és szerelmére neki, mint jótévőjének, tagadhatatlanúl legfőbb jussa van. De egyszersmind érzette azt is, hogy csak Szádnokit szereti, és hogy csak Szádnoki' karjai között boldogúlhat. Azonban nagy szívvel azt tökéllette el magában, hogy a' Grófnak oda nyújtya kezét, sőt hogy hű szerelmével még boldoggá is teszi, ha talán a' Grófnak barátságából szerelem válna. Reménylette ugyan, hogy lát talán a' Gróf még valahol olly leányt, a' ki szívét

[166] *lattalak* [Emendálva.]

megbájollya; de azonban kész volt, háladatosságból kezét oda ajánlani. Dücsősségére pedig ezen alacsony születésű leánykának azt mondhatom, hogy mikor erre magát eltökéllette, a' Grófnénak ragyogó neve még csak eszébe sem jutott.

Látta ő azonban, hogy az ifiú vele naponkint barátságosabban társalkodik. Egész órákot töltött nálla; vele sétált, vele járt ki kocsinn, vele mulatott egész nap. E' mellett pedig óránkint derűlttebb lett, és belső nyugodalma óránkint gyarapodott. Veronka eggy szóval közelíteni látta azt a' szempillantást, mellyben neki a' Gróf azt fogja mondani: Veronka! én tégedet szeretlek, én tégedet elveszlek.

Az ifiú Grófnak még eggy szomorú napja volt. Meghallotta tudni illik, hogy Russel nejével eggyütt Angliába, és innen Indiába költözik. E' hírre ő sokáig tusakodott magában, fel'salá sétálván. Végre lóra ült, és villám gyanánt Rósafiéknál termett. Bejelentés nélkűl rohant be a' szobába, és Manczi, ammint hirtelen' megsejtette, szörnyen elsikótotta magát. Oda sietvén Manczihoz, megcsókolta mély tisztelettel kezét, 's nyughatatlan tekíntettel nézvén reá,[167] édes Manczim! úgymond, te Russellel innen elköltözöl? Óh Russel! én a' te Manczidot szerettem, kimondhatatlanúl szerettem. Ezt mondván, bal kezét szívére tette, jobbját pedig oda nyújtotta a' reá bámúltt Óbesternek. Russel! szeresd, kérlek, Manczidot, és tedd őtet boldoggá. Ha pedig ezt magad meg nem tehetnéd, parancsolly vagyonommal. Fele nem csak mindenemnek, hanem még életemnek is Manczié.

Manczinak szemei könybe borúltak. Istenem! óh Istenem! mondá akarattyánn kivűl törött ugyan de még is elég értelmes szózattal. Azutánn hozzá fordúlván az ifiú Gróf, Manczi! úgymond, lehetetlen volt, hogy még egyszer ne lássalak, és arrúl bizonyossá ne tegyelek, hogy az örök Istenségnél csak azért esedezek, hogy tégedet áldgyon és boldogítson meg. Isten hozzád, szeretett Manczim! Ezzel megölelte. Manczi magánn kivűl ragadtatván, fejét a' Grófnak mellyére homorította. A' Gróf lebocsátotta karjai közűl eggy karszékre, 's Russelt megölelvén, Isten hozzád, úgymond, édes Russelem! Tedd Manczit szerencsésnek!

Ezt mondván, megfordúlt, 's Manczira függesztette még egyszer tekíntetét. Szemei megteltek forró könyeivel. Feltekíntvén azutánn az égre, és egybekúcsoltt kezeit felemelvén, Ki tudgya, úgymond fúlékony szózattal, talán csak jó volt még is! Én pedig – – Itt szemeit kezével eltakarta. De most már késő! mondá azutánn bádgyadtt szózattal. Isten hozzátok! Ezzel a' szobából kiandalgott, lóra ült, és képzésének álmodozásai között haza ment.

Három nap andalgott ő idestova magányosan, és szemei szüntelen' nedvesek voltak. Veronka örűlt, mivel ebből világosan látta, hogy a' Grófnak hozzá való szerelme gyökeret még nem vert. De harmad nap múlva ismét derűlni kezdett, és eggy beszéllgetésben a' szerelemről azt mondta Veronkának: Bocsáss meg édes Veronkám! Manczi lakik még ebben a' szívben, de nem sokára egészen a' tiéd lessz.

Kedves Laczim! mondá erre Veronka komoran, visgáld meg előbb jól, ha engemet igazán szeretsz-e? Boldogtalannak tennéd magadot Veronkáddal eggyütt, ha nem szeretnél, és én feleséged lennék. Tedd előbb szorgalmatos próbakőre hozzám való szerelmedet.

A' Gróf elbocsátván karjai közűl, helyesen szóllasz Veronkám! úgymond. Szoros próbák alá vetem előbb indúlatomot. Boldognak kell lenned, akárhogy teszem szerét. Próba nélkűl tudom azt, hogy sokkal jobban tisztellek és szeretlek, hogysem csak eggy könyhúllajtásodnak oka lehetnék. De engemet, Veronka szeretsz-e viszontag?

[167] ***réa***, [Emendálva.]

Veronka megszorította kezét. Eggy mély sohajtás, melly a' jövendőt illette, elfojtotta ajaki között e' szócskát: szeretlek! mellyel a' Grófnak felelni akart. Lebocsátotta azutánn fejét a' Gróf' mellyére, és gondolatokba merűlt, mellyeknek tárgya Szádnoki volt.

Manczinak képe elenyészett lassankint a' Grófnak szívéből; Veronka pedig bájoló termetű leányka volt, kinek szépségét Szádnoki utánn való titkos bújja a' Grófnak szemeiben még ingerlőnek is tette. Az öreg Gróf is nagyra kezdette a' leányt böcsűlni. Látta ő fiával való társalkodását. Látta, melly nagy bennek az egymáshoz való bizodalom, melly tisztességes barátkozásokot felette kellemetesnek tette. Látta ezerféle alkalmatosságban a' leánynak érzékeny gondoskodását, mellyel az ifiú Grófhoz viseltetett, 's mindezeket szíves szerelemnek tartotta, noha csak a' puszta háladatosságnak gyümölcsei voltak. Látta tovább azt is, melly nyugodtt szívvel nézte Veronka, ha Laczinak figyelmetességét valamellyik Kisasszony magára vonta. Látta még azt is, hogy maga a' leány az ifiút a' vidéknek legkellemetesebb szépségeire minden tartózkodás nélkűl figyelmetessé tette. Azt gondolta ő, hogy ez által Veronka az ifiú Grófnak szerelmét próbálni és állandó lábra akarja állítani, és így lehetetlen volt, hogy a' leányt illy előre látó okossága miatt nagyra ne böcsűllye.

Most már maga is beszéllgetett ollykor vele amaz üdőkről, mikor kedves fiának felesége lessz; Veronka pedig elpirúlván, soha sem felelt neki egyebet, hanem hogy ő nem méltó arra a' szerencsére, hogy az ifiú Grófnak szívét birja. Édes alázatos Veronkám! mondá végtére neki egyszer az öreg Gróf belső megelégedéssel, e' vallástételed még királyi kézre is méltónak tesz tégedet.

Lassankint a' távúllét miatt Veronkának Szádnokihoz való szerelme is valami kevéssel hidegecskébb lett. Sokszor, ammint az ifiú Grófot lopva visgálgatta, vállása homorítván fejét, de miért nem szeretem én őtet, mondá magában, ki a' szerelemre olly annyira méltó? Miért kell az én háladatlan szívemnek tele lenni eggy olyan legénnyel, kit felényire sem ösmerek olly jól, felényire sem böcsűlök úgy, mint ezen ifiú Grófot? Melly boldog lehetnék, ha őtet úgy szeretném, mint Szádnokit szeretem!

Így beszéllgetett ő sokszor önnön magával, mindenik beszéllgetése utánn el akarván szivével hitetni, hogy az ifiú Grófhoz való hajlandósága nevekedik, Szádnokihoz való szerelme pedig fogy. Azonban, ha az Indiai fő várasnak, Madrásznak rajzolattya mellett az ifiú Grófot ülni, és azonn az útszákot tüzes tekíntettel visgálni látta, vállára bocsátván kezét, mutasd meg nekem, Laczi! mondá mosolyogva, hol lakik Manczi? Az ifiú Gróf rá bocsátván mutató újját az útszára, itt, úgymond, ebben az útszában lakik. Russel adta a' Grófnak e' rajzolatot, megmutatván neki az útszát és a' házat, mellyet magának Madrászban szerzett.

Veronka azutánn leült a' Gróf mellé. A' rajzolat köztök feküdt. El kezdett ő a' Grófnak Manczirúl külömbféle esetecskéket beszélleni, mellyek még gyermek korában történtek; a' Gróf pedig az asztalra könyökölvén, édesdeden hallgatta. A' könyecskék lopva görgöttek le orczájárúl. Azutánn gondolattyával megjárta Rósafi Viczispánynak kertyét, oda ült, a' hol Manczival sokszor üldögélt, és a' kertből mindég ama' szókkal tért megmeg haza: áh! ki tudgya? talán csak ártatlan volt ő mégis!

Manczi Russellel Madrászba ment; és ez a' Grófot nagy erővel vonta arra, hogy Indiával megösmerkedgyen. Elolvasta ő az útazóknak írásait, kik e' tartományt látták, és így az odavaló népnek tulajdonságait egészen kitanúlta.

Valahányszor az Attya amaz útazásokrúl szóllott, mellyeket fiának még tennie kellett volna, a' beszéllgetés mindenkor Indiával végződött. Ezt az ifiú Gróf a' földnek tartományai között a' figyelmetességre legméltóbbnak tartotta. De miért? kérdezé az Attya. Mert a' többi nemzeteknek bölcsője volt, felelé az ifiú Gróf. 'S mivel Manczi Indiában lakik, oda függeszté

Veronka. Én valóban szerencsés volnék, mondá erre az ifiú Gróf, ha Manczit még egyszer megláthatnám; 's ezt mondván, úgy mosolygott egész tekíntete, mint a' tavaszi ég.

Kedves Barátom! így szóllott azutánn Veronka, nagyon messze, vagy még te a' hozzám való szerelemtűl. Egész szíved még Manczié.

Nem az övé, Veronkám! felelé a' Gróf, hanem csak a' Manczi nevet szeretem olly különösen. Ha tégedet Manczinak hínának, azt tartom, még önnön magamnál is jobban szeretnélek.

Egyszer őköt a' szomszédságbúl meglátogatta Ő Excellentiája Balky Grófné, kinél büszkébb asszonyság egész Magyarországban nem volt. Férje kétszer volt Párisban, és itthon nagy tisztségeket viselt; magát pedig Lehel' familiájábúl tartotta eredni, ki ama' hét vezérnek volt eggyike, kik Magyarországot Árpád alatt felosztották.

E' Dáma mindgyárt elejénte kegyelmébe vette Veronkát, maga mellé ültette, szép gyermekének, kedves ifiú barátnéjának nevezve, ruházattyát magasztalta, 's tetteinek mindenikét felette nagyon dicsérte, mivel Kaczajfalviékhoz rokonyságnak vélte. Végtére megkérdezte egyszer az ifiú Grófot, melly közelrűl való atyafi legyen e' szép és jó leányka a' Kaczajfalvi házhoz?

Veronka nekünk nem rokonyunk, felelé a' Gróf.

Nem-e? Kicsoda tehát az attya? úgymond. Valóban szép és nemes magaviselésű Kisasszonyka!

Nagyon nemes, mondá a' Gróf. Az attya Hadasi György, eggy paraszt ember.

Micsoda? paraszt ember? E' leánynak az attya paraszt ember? A' Dáma felfintorította az órrát, 's ammint Veronka a' szobába jött, nem csak hidegen bánt vele, hanem még gorombaságokkal is illette. Szemére hányta neki a' többi között azt, hogy magát úri társaságokba fúrja. Veronka, kinek szemei könybe borúltak, ki akart a' szobábúl menni; de az ifiú Gróf megfogta 's mély tisztelettel megcsókolta kezét, imígy szóllván Balkynéhoz: Grófné Asszonyom! mindeddig e' leány, kit a' Grófné meg akar alázni, nem akarta elfogadni kezemet. Ihol Veronka! még egyszer megkínállak itt nyilván mind kezemmel mind szívemmel. És így reménylem, Grófné Asszonyom! hogy ezentűl Gróf Kaczajfalvi László' hitvesséhez illendő tisztelettel fog viseltetni.

Balkyné felvetette fejét, 's eggykét szót mondott az öreg Grófnak, úgy tetetvén magát, mintha az ifiúnak szavait nem is hallotta volna. Folyamatba jött ismét a' társaságos beszéllgetés. Egyszerre Balkyné rosszúl lett, és szempillantásonkint jobban és jobban halaványodott. Végtére ágyba kéreszkedett, és maga mellé komornát kívánt. Komorna a' háznál nem lévén, Balkyné pedig kívánságátúl el nem állván, Kaczajfalvék nem tudtak hirtelenében mit csinálni.

Hát a' bolondok' háza olly tele van már, mondá az ifiú Gróf, hogy ez a' Dáma helyt benne nem találhat? 's ezzel elment. Más nap reggel e' Dámának előszobájában eggy tisztán felöltözött komornát talált. Maga Veronka volt. Eggy komornának piperétlen házi öltözetébe rejtvén magát, bement e' büszke Dámához, és arra kérte, hogy ezen éjszaka szolgálattyával élni ne átallyon. Fél pirúlással csak elfogadta még is végtére a' Grófné Veronkának nemes ajánlását. Az ifiú Gróf ezt hallván, térgyre esett előtte, 's átfogván lábait, óh! te megfoghatatlanúl jó leányka, úgymond; jobb vagy te, látom, sokkal jobb vagy még nálamnál is.

Veronka elmosolyogta magát; az ifiú Gróf pedig erővel elvezette ezen öltözetben az öreg Grófhoz, a' ki ezen esetrűl hasonlóképpen semmit sem tudott. Mellyéhez szorítván ezen érzékeny atya a' leányt, az Isten' áldása szállyon rád bőven, édes leányom! úgymond, és boldogítson meg érdemed szerint.

E' szempillantástúl fogva az ifiú Gróf szüntelen' Veronka mellett forgott. Felette érzékeny tekíntettel nézegetett szeme közé, megmeg csókolta kezét, lábaihoz borúlt, a' nélkűl hogy eggy szót ejtett volna, csak mosolygó kérleléssel nézvén fel térgyeirűl orczájára. Veronkának

szemei, mikor őtet maga előtt így látta, elhomályosodtak. Áh! ama' szempillantást[168] érzette ő közelíteni, mellyben neki az ifiú Gróf azt fogja mondani: Veronka! én tégedet szeretlek!

És e' szempillantás valóban hamar elérkezett. Eggy reggel Veronkához menvén, Veronám! úgymond, Manczit már elfelejtettem. Én tégedet szeretlek. Légy hitvesem, és tégy engemet boldoggá. Ezzel oda nyújtotta kezét. Veronka rá tette a' magáét e' szókkal: Laczi! én a' tiéd vagyok! Ezen áldozat mindazonáltal keserű könyhúllajtásiban telt, mellyeknek gátot semmiképen sem vethetett.

Az ifiú Gróf szinte tántorgott szívragadó örömében. Elszaladt az attyához, és hírűl vitte neki, hogy Veronka az övé. Veronka utánna lappangott, és a' szobának küszöbében bűnösi alázatossággal megállván, Méltóságos Gróf Uram! úgymond.

Kedves fiamnak drága Jegyesse! mondá viszontag az öreg Gróf,'s hozzá sietvén, mellyéhez akarta szorítani. Veronka térgyre esett előtte. A' könyező Atya megáldotta. A' leány azutánn az ifiú Grófnak karjai közé borúlt, titkos búbánattyát csendesen görgő könyekkel enyhítvén.

Az ifiú Gróf azonnal eggy embert küldött az öreg Hadasihoz; megüzente neki, hogy leányával kezet fogott, és arra kérette, hogy jönne Kaczajfalvára. Örűllyön velünk, mondá a' követnek, és legyen tanúja öszveadásunknak. Harmad napra az öreg Hadasi leányának karjai között volt. Százszor is megesküdött napjában katonásan, hogy soha sem hitte volna, hogy eggy Gróf olly nemes szívű lehessen, a' micsodásnak jövendőbéli vejét láttya. Lehetetlen, úgymond, hogy az ifiú Grófnál széles e' világonn jobb ember legyen.

Az öröm közönséges lett. Szívragadó vígasság terjedt el az egész falunak lakossaira. A' jobbágyok eggy pár követet küldöttek az ifiú Grófhoz, és sok szerencsét kívánván házasságához, azt üzenték neki, hogy az Isten meghallgatta könyörgéseiket, mikor Veronkát falujokba földes asszonynak választotta. Veronka sírt örömében. Látod e Veronka! mondá neki az ifiú Gróf, hogy te királynénak termettél. Neked minden bizonnyal az egész föld hódolna, ha tégedet az emberek úgy ösmernének, mint én.

Közelített már a' lakadalomnak napja. Veronkának szíve felettébb dobogott, valahányszor ez neki eszébe jutott. Öklét tette sokszor szívére, hogy ennek lázúlását fenyegetésével lecsillapítsa. Nyughatatlansága szempillantásonkint nevekedett. Éjjelenkint sírdogált, hogy nappal mosolyoghasson. Édes attyától még csak azt sem merte kérdezni, ha él-e az ő kedves Szádnokia, vagy sem? Ezerszer jött neki nyelvére napjában e' kérdés; de azonnal ismét elfojtotta. Nem! úgymond végtére eggy csendes éjszakának közepénn; eleget teszek, és egész szívvel teszek eleget kötelességemnek! Ezzel vánkossába rejtette nedves szemeit,'s erővel azonn volt, hogy esze az ifiú Grófrúl való elmélkedésben foglalatoskodgyon. Képzése a' Gróf helyett Szádnokit állítván elejébe, minden ügyekezetét megjátszotta.

HUSZONNEGYEDIK SZAKASZ.

A' természetes embernek nagyszívűsége.

A' lakadalom előtt egynehány nappal hamarább eggy ember levelet hozott, melly Veronkának szóllott. Az ifiú Gróf elveszi tőlle,'s ammint be akar vele repűlni Jegyesséhez, ama' kérdés tünik eszébe, ki lehet az, a' ki Veronkának ír? Az én barátnémnak, az én jegyesemnek nincs titka, mellyet velem ne közlene. Ezt mondván, feltöri a' levelet, és elolvassa.

[168] *szempillansást* [Emendálva.]

„Kedves Veronkám! Lehetetlen, hogy szívemnek szorongatásait valakinek e' világonn meg ne panaszollyam; valakinek, a' ki úgy tudgyon érezni, mint én. Hol találllyak pedig hamarjában illy könyörű szívet, ha csak nem Veronkában, ki minden búbánatomnak eggyetlen eggy oka? Kedves Veronkám! mikép volt lehetséges, azt a' tiszta és égő szerelmet elfelejtened, mellyel szívem hozzád viseltetik?"

Az ifiú Gróf a' levélnek ezen szavaira rezketni kezdett, és következendő sorainn sebesen átrepűlt.

„Nem ajánlhattam én jószágokot, sem pompás Grófnevet, mint vőlegényed. Buzgón szerető szívből, tisztelettel tellyes szerelemből állott minden, a' mivel Veronkámot, az én elfelejthetetlen Veronkámot megkínálhattam. Óh Veronka! nem dobogott-e erősebben szíved, mikor kezedet más férjfiúnak adtad? Mikép enyészhettek el emlékezetedből amaz esküvések, mellyekkel nekem örök szerelmedet ama' gyönyörű órákban megigérted, mellyek örökre eltüntek?"

„Nem azért írom én ezeket, hogy szívemhez visszaédesítselek. Látod, hogy akkor írok, mikor már reménységem egészen elenyészett. Csak fájdalmamot akartam érzékeny szívednek panaszolni, hogy meg ne öllyön."

„Az ifiú Gróf Kaczajfalvit felette nemes szívű embernek hallom lenni, és így vele minden bizonnyal szerencsés leszel. De bármelly nagy lelkű és nemes szívű legyen is, Veronkát buzgóbban és tisztábban nem szeretheti, mint én, ki halálosan megsebesedett szívvel ugyan, de még is indúlatos buzgósággal azt kérem az Istentűl, hogy tégedet vőlegényeddel eggyütt bőven megáldgyon."

„Élly szerencsésen, elfelejthetetlen drága Veronkám! Adgyák meg neked az Egek azt a' boldogságot, mellyhez szívednek birtoka által én jutottam volna, és szerencsésebb asszonyi személy náladnál széles e' világonn nem lessz. – Szádnoki."

E' levelet a' Gróf elolvasván, ollyan lett, mint az éllettelen bálvány. Végre kezét homlokára tévén, a' kertben fél óráig fel'salá sétált. Egyszerre letörűlvén orczájárúl a' búnak komor fellegét, szemeiből pedig a' születő könyet hevesen kinyomván, megállott, keresztűl kúcsolta karjait, feltekíntett az égre, és Veronkához indúlt.

Édes Veronkám! mondá ennek, hadd kérdezzek én tőlled valamit. Ammint most a' kertben sétáltam, egyszerre nekem az jutott eszembe, ha te vallyon engemet igazán szeretsz-e?

Kedves Laczim! felelé Veronka; te nekem szabadítóm, te nekem jótévőm vagy.

De ha úgy szeretsz-e, mint Manczi? Ha én neked szabadítód, ha neked jótévőd nem volnék, ha e' helyett tégedet megbántottalak volna, szeretnél-e még is? Manczi engemet nagy bosszúsággal illetett, és én őtet még is szerettem.

Veronka e' kérdésre elkomorodott.

Kérlek, édes Veronkám! nyisd meg nekem szívedet! Szeretsz-e e' világonn más valakit nálamnál jobban?

Veronka hangos zokogással karjai közé omlott. A' Gróf megcsókolta, 's egynehány kérdés utánn, mellyek e' dologhoz nem tartoztak, egész beszédgyét félbeszakasztotta. Az asztalnál már nyájaskodott, már meg komoran ült, és gondolatokba süllyedt. Holnap után, édes Atyám! Veronka' férje vagyok. Veronka tányérjára sütötte szemét.

Hát Veronkának édes annya, így folytatta szavait a' Gróf, ne áldgya meg a' lakadalomnál gyermekeit? Örömem nem volna tellyes, ha egybekelésünk ollyas valakinek hijával menne végbe, kit Veronkám szeret.

Veronka elpirúlt.

Átrándúlok érte. Holnap estvére ismét itt termek. Veronka örűlni fog, ha édes annyát megláttya. Nem igaz? Veronkám!

Veronka az asztalonn keresztűl oda nyújtotta kezét; az ifiú Gróf pedig megcsókolta.

Étel utánn befogatott, és elment. Hadasinénak öröme kimondhatatlan volt, mikor hallotta, hogy a' Gróf a' lakadalomra magával elviszi. Még ő legszebb ruháit öszverakta, addig a' Gróf a' faluban egynehány meglett emberektűl Szádnoki után tudakozódott. Senki sem tudott rólla rosszat mondani. Dicsérte ki-ki, és magasztalta.

Végre a' Gróf magához Szádnokihoz ment. A' kertben találván, Szádnoki Uram! úgymond igen barátságos tekíntettel, az Úrnak, ammint hallom, eggy szeretője volt?

Szádnoki, eggy halavány és búbánattal tellyes ifiú, rá szögezvén tekíntetét, és nagyot sohajtván, az Úrban, úgymond, kit tisztelek?

Én Gróf Kaczajfalvi László vagyok, úgymond.

Szádnoki úgy megijedt, hogy rezketni kezdett.

Ne ijedgyen meg Szádnoki Uram! így folytatta szavait a' Gróf. Az Úr Veronkát szereti; szeretem én is. Veronkát én szerencsétlennek nem tehetem. Ha engemet az Úr böcsűletes embernek tartott, miért nem fordúlt már régen hozzám? Édes Szádnokim! ha Veronka tégedet szeret, Veronka a' tiéd. Nem vagyok én olly gonosz lelkű, hogy két embert, kik egymást szeretik, szerencsétlennek tehessek. Én Veronkát szívemből szeretem; de szinte azért rajta is leszek, hogy szerencsés legyen. Férjfi létemre elég erőm van nekem arra, hogy fájdalmamban meg ne hallyak, ha Veronka tégedet választ. Nagyon hihető pedig előttem, hogy inkább neked adgya kezét, mint nekem.

A' Gróf még eggy egész óráig beszéllhetett volna, mert Szádnoki úgy állott előtte, mintha kővé vált volna. A' Grófnak szeme közé meresztvén eggy darabig tekíntetét, végre térgyre esett előtte, és rebegő szózattal csak azt mondhatta:[169] Óh nagy lelkű, óh felérhetetlen szívű ember, kinek párja széles e' világonn nem találtatik!

Nagy lelkű? kérdezé a' Gróf, felemelvén az ifiút. Micsoda nagy lelkűség kívántatik ahhoz, hogy az ember eggy leányt annak a' férjfiúnak engedgyen, a' kit szeret? Ez valóban szinte olly természetes dolog, mint azt életben hagyni, a' ki az útonn előnkbe akad. Jőjjsze, Szádnoki! jőjjsze te velem! Veronka nagyot vétett, hogy nekem e' dologrúl semmit sem szóllott, mihelyt látta, hogy mind a' hármunknak szerencsétlenségénn kezdek tudtom nélkűl munkálkodni. De te, édes Szádnokim! lóra ülsz, és úgy jössz utánnunk lopva Kaczajfalvára. Menny ott a' lelki pásztorhoz, és ne mutasd magadot mindaddig, még én nem mondom.

Szádnoki magánn kivűl ragadtatván, nem talált ígéket jótévőjéhez való háladatosságának kifejezésére. Köszönet gyanánt csak fejét és testét hajtogatta. Hallod-e, édes Szádnokim! idegeneknek én is csinálok már most illyen complementomot. De Veronkának szeretőjében én jó barátomot akarnám lelni. Jőjjsze! Ezt mondván, csókot függesztett ajakira, és Hadasinéhoz visszament, kivel más nap reggel Kaczajfalvára indúlt. Szádnoki utánnok lovagolt. Szerencsésen oda érkezvén mind a' hárman, Szádnoki a' Prédikátorhoz, Hadasiné pedig a' kastélyba szállott.

Más nap szegény Veronkának lakadalom-napja volt. Egész éjszaka be nem húnyta szemeit, mellyek veresek, valamint ellenben arczai halványok voltak. Tekíntete ollyan volt, mintha az nap halálra akarták volna vezetni. Ha valaki rá tekíntett, lesütötte szemét, orczájánn pedig könyek gördűltek le. Az ifiú Gróf hozzá érkezvén, a' jelenlévőköt arra kérte, hogy Veronkával eggy üdeig magát haggyák.

[169] [Az írásjel emendálva.]

Hallod-e, édes Veronkám! te ollyan halavány vagy, mint a' halál, és szemeid a' könyezéstűl még most is nedvesek. Én tégedet szerencsétlennek tenni nem akarlak. Ha rád tekíntek, lehetetlen, hogy rajtad ne szánakodgyak. Édes Veronkám! te engem' nem szeretsz.

Laczim! felelé a' leány, a' Gróf' kezére támaszkodván.

Énkivűlem nem szeretsz te más férjfiút e' világonn?

Édes Laczim! mondá Veronka csüggedő szózattal, ne kínozd, kérlek, Veronkádot.

Szádnokit sem?

Veronka megborzadván, 's halavány orczája még jobban elhalványodván, a' Gróf felé ki akarta terjeszteni karjait; de ezek lesüllyedtek, maga pedig a' Gróf' mellyére roskadt és elájúlt. Minekutánna magához tért volna, a' Gróf megsimogatván arczait, édes Veronkám! úgymond, légy hozzám igaz! Te Szádnokit szereted. Mivel érdemlettem meg bizodalmatlanságodot?

Veronka átkúcsolván a' Grófot, nem titkolhatom el tovább előlled, úgymond, hogy Szádnokit szeretem.

A' Gróf ránczba vonván eggy keveset homlokát, édes Veronkám! úgymond, miért titkoltad te ezt mindeddig előllem? De ma nincs a' szemrehányásoknak üdeje. Az én Veronkám boldogtalan ne legyen! Ezzel kirepűlt az ajtónn, és öt minútum utánn lélekszakadva visszaérkezvén Szádnokival, kit Veronkához maga utánn erővel behurczolt, Tégedet választott! úgymond; légy boldog vele eggyütt.

Veronka elkiáltotta magát, 's eggy székre ledűlt. Szádnoki némán állott meg előtte, 's már kétkedő már gyönyörködő tekíntettel visgálgatta. A' Gróf megfogván Veronkának eggyik kezét, és könyeivel megáztatván, térj magadhoz, Veronkám! úgymond; ez a' te Szádnokid, az én barátom. Te az ő felesége leszel.

Veronka, Szádnoki, és a' Gróf a' szígyennek, félelemnek, háladatosságnak, szeretetnek és elragadtatásnak külömbféle érzéseinn áthabozván, végre megnyugodtak. Óh te mennynek angyala, te nagy lelkű ember, kinek párja széles e' világonn nem lehet, mondá végtére Veronka, 's a' Grófnak lábaihoz borúlván, kezét forró könyhúllajtásokkal áztatta, tüzes csókokkal ápolgatta.

Az öreg Gróf álmélkodott, Hadasi haragosan rázogatta fejét, Hadasiné pedig morgott, már ostobának, már esztelennek nevezvén foga között leányát. Az ifiú Grófnak egész tekíntete nem volt elegendő arra, hogy őköt a' templomba indítsa; erőszakosan kellett neki őköt oda űznie. Eggy óra alatt Szádnoki és Veronka öszve voltak adva.

Az ifiú Gróf estve Szádnokinak eggy marok bankó czédulát adott. Veronka fel nem vídúlhatott. Szomorú szemeit allig merte felemelni. Soha menyasszony vőlegénnyének ölébe szomorúabban nem alkonyodott. Laczi! mondá zokogva estve, te nekem eggy tövist szúrtál szívembe. Áh! tartok tőlle, hogy ki nem vonhatom belőlle mindaddig, még boldognak nem tudlak. Boldog pedig a' te szíveddel mikor lehetsz? Sehol sem találsz te olly szívet, mellyet végtére megvetni kénytelen ne lennél.

Az ifiú Gróf mosolyogván, boldog vagyok én, édes Veronkám! úgymond, ha tégedet boldognak látlak.

Az új pár Kaczajfalvánn mulatott még két nap; azutánn pedig Hadasiékkal haza ment. Veronka az ifiú Gróftúl el nem tudott válni. Allig feslett ki karjai közűl, ismét nyakába borúlt. Erővel kellett a' kocsiba vinni. Az ifiú Gróf utánnok nézett, a' meddig lehetett. Mihelyt szemeibűl a' kocsi eltűnt, ő is azonnal setét álmodozásokba merűlt, bármelly jó kedvű volt is, minekelőtte Veronka elment.

Szomorú vagy te Laczi! ammint látom, mondá az attya.

Jó cselekedetben foglalatoskodtam, édes Atyám! és még is – itt eggy keveset elhallgatott – és még is sok könyhúllajtásomban telik. Veronka már boldog; de én! Óh Atyám! ha ő talán e' világonn amaz eggyetlen eggy leány, a' kinek hozzám szíve van! Szádnokihoz való szerelmét akarta ő nekem feláldozni! Ez nem volt tőlle igazságos! De vallyon az igazságtalanság lehet-e egyszersmind nagylelkűség? Gondold meg csak Atyám! azt a' két leányt, a' kiket én szerettem! Manczi engemet szeretett, és kezét még is másnak adta. Veronka pedig engemet nem szeretett, és kezét még is nekem adta. Mikor szokhatok már én egyszer ezekhez az emberekhez? mikor fogom őköt csak ösmerni is? Érzem én magamban, hogy korán vagy későn csak kénytelen leszek végtére, völgyembe zárkozni, és ott magányosan élni, magányosan meghalni.

Most már felette szomorú képzelődéseknek eredt. Szíve fel volt osztva Manczi és Veronka között. Azonban sebét az üdő, ifiú kora, egéssége, természetes vídámsága, és kivált szívének szép kegyessége ismét meggyógyították. Azutánn az útazás jutott eszébe. Elment édes attyával Magyarországnak külömbféle megyéibe. Sok Kisasszonyra akadt, kik neki tetszettek; de minekutánna őköt közelebbrűl megösmerte volna, az volt mindenikérűl utólsó szava: csak nem Manczi! csak nem Veronka! Eggyiktűl a' hiúság taszította el szívét, a' másiktúl a' büszkeség, ettűl a' piperéskedés, amattúl pedig a' kaczkiság, Atyám! mondá végtére ránczos és felette komor homlokkal, emberi forma van rajtok, és egyéb semmi. Nem szeretnek ők egyebet szép ruhánál és hízelkedésnél. A' legasszonyosabb, és leglágyabb férjfiú őellőttök legkedvesebb.

Ezzel haza mentek. Az ifiú Gróf meglátogatta Veronkát, és szívében eggy tövissel többet hozott haza. Ők olly boldogok, úgymond, e' szív pedig hasztalan' érez. Hol találok végtére embert?

Az attya mindent elkövetett, hogy kedvét felderítse; de ő nyugtát sehol sem találta. Külömbféle munkákot űzött, a' nélkűl hogy valamellyikéhez különösebben ragaszkodott volna. Jobbággyainak külömbféle mulatságokot adott, mellyeknél csak ő volt egyedűl, a' ki vídám nem lehetett. Nagy szorgalommal nyomozta ő ki a' szerencsétleneket, hogy rajtok tehetsége szerínt segítsen, és ha ezek lábaihoz borúlván, hálákot zokogtak elejébe, megilletődött ugyan, sőt érzékeny könyhúllajtásokra is fakadt, de eggy óra múlva magában, vagy édes attyához illyformán szóllott: Mi ez énnekem? Csak ezt a' kevés jót sem cselekedhettem volna, ha nekem az eset sok pénzt nem adott volna. Jőjjön rám eggy másik eset, melly szegénynek tegyen, boldog Isten! jobbnál jobb szívemmel csak eggy könyecskét sem száríthatok meg a' szerencsétlennek orczájánn.

Édes Fiam! mondá az attya, embereket a' veszélyből kiragadni, te kicsinységnek tartod?

A' pénzt kell előbb böcsűlni tanúlnom, kedves Atyám! felelé az ifiú Gróf, ha ollyan cselekedeteknek akarok érdemet tulajdonítani, mellyek csupán csak pénzben telnek. Az emberek pénzemet imádgyák, szívemet pedig magoktúl eltaszíttyák. Atyám! én csak az én völgyembe való ember vagyok. A' többi világgal nem tudok megeggyezni. Manczi és Veronka, kiket legjobb embereknek tartottam, megcsaltak. A' többiektűl mit várhatok?

HUSZONÖTÖDIK SZAKASZ.

Az első szerelem el nem hűl.

Az Etna' hegyének költeményes rajzolása, mellyet eggy estve olvasott, egészen elragadta az ifiú Grófnak képzelését.[170] Olaszországot akarnám megnézni, mondá más nap reggel édes Attyának. Az Egek engedgyék, felelé az öreg Gróf, hogy ott szívednek nyugodalmát feltalállyad. Egynehány nap múlva, minekutánna édes attya megáldotta, és pénzváltó levelekkel megrakta volna, búcsút vett Kaczajfalvától. Tele volt szíve, mikor honnyát elhagyta, amaz édes kívánsággal, hogy legalább hazájánn kivűl akadgyon ollyan emberre, a' kinek szívét oda adhassa.

Azonban valamerre ment, zárttszívűsége mindenütt nevekedett. Az embert mindenütt az előítéleteknek hódolni lelte, mellyek szívét megkeményítették, természetének szép érzeménnyeit pedig elfojtották. Olaszországban Signáni Grófot a' haláltúl megmentette. Signáni nagy ragaszkodást mutatott e' nagy szívű Magyarhoz, és barátságáért buzgón esedezett.

Mikép lehessek én barátod, mondá Gróf Kaczajfalvi, mikor még nem ösmerlek?

Signáni meg nem szünt esedezni, még Grófunknak bizodalmát és szeretetét meg nem nyerte. Hamar átlátta ő Gróf Kaczajfalvinak fellengő idéáit az erkölcsről, és így saját vélekedéseit előlle szorgalmatosan eltitkolta. Majd azutánn a' mi Grófunk megmentett Signáni' kezéből eggy ártatlan leányt, kit amaz szeretőjének karjai közűl elragadott. Visszavezetvén mátkájához a' leányt, iszonyodással hallotta tőlle ama' rettenetes módokot, mellyekkel ártatlanságát e' buja olasz ostromlotta.

Megneheztelvén Signánira, kit még baráttyának tartott, házához repűlt, és a' nálla lévő társaság előtt gonoszságát könyező szemmel és hathatós intésekkel szemére hányta. Signáni nevetett, és azt akarta vele elhitetni, hogy a' világ e' kis galanteriákot vétkeknek nem tartya. Kaczajfalvi ellenben azt mondta neki, hogy ő azt, a' ki így gondolkodik, gonosz lelkű gaz embernek tartya. E' vetekedésnek vége az volt, hogy Signáni őtet kardra vagy eggy pár pisztolyra kihítta. Kaczajfalvi könyörűletes mosolygással oda nyújtván neki kezét, Isten hozzád, Signáni! úgymond; mink, látom, egymásnak baráttyai nem lehetünk.

A' Pedemontiumi tartományban eggy földmüvest a' szükségnek és nyomorúságnak mélységéből kiragadván, cselédgyeihez haza vezette. Egész háza lábaihoz borúlt, leánya pedig, eggy tizenöt esztendős és gyönyörű szűzecske, nem győzte jótévőjének kezeit csókolni. E' helyeztetés hasonló volt amaz esethez, melly őtet Veronkával megösmerkedtette. A' szép olasz Julis tehát az ő szemében Veronka volt. Szívének titkos indúlattyától ösztönöztetvén, e' földmüvesnek házánál megmaradt. Julissal való társalkodása naponkint bizodalmasabb lett. Kősziklákra mászott vele, megjárta vele az erdőt, 's a' forró nyári napoknak legnagyobb részét a' falu mellett lévő hüs barlangokban vele töltötte. A' leánynak szülői mosolyogtak, mikor sétálásaikrúl éjfél tájban érkeztek haza. Nyoszolyáik között csak deszkafal volt, és a' Grófot a' felkelő nap többnyire Julis' ágya mellett a' székenn, és nyájas beszéllgetésbe merűlve lelte. Julis őtet szerette; ő pedig magát menyországban vélte lenni.

Veronkát ismét feltaláltam, így írt végtére Szádnokinénak; a' Pedemontiumi hegyek között találtam fel őtet. Ő engemet szeret. Ő az enyím lessz nem sokára, és engemet minden bizonnyal boldog embernek tesz.

Szülőitűl végtére Julist megkérte. Ezek elbámúlván, lábaihoz borúltak; Julis pedig megállott előtte, 's nevetve azt mondta neki: László! én téged' szeretlek. A' Gróf a' leányt mellyéhez

[170] *képz**é**lését.* [Az ékezet emendálva.]

szorítván, az öregeket már most arra is kérte, hogy vele és menyasszonyával Magyar országba költözzenek.

Magyar Országba? kérdezé az Asszony. Magyar országot pápisták lakják-e?

Pápisták is, Protestánsok is, Ráczok is, Zsidók is, felelé a' Gróf.

Az asszony keresztet vetvén magára, fejét rázta; férje pedig gyanakodó tekíntetet vetvén a' Grófra, de a' Gróf, úgymond, talán csak pápista?

Nem vagyok, felelé a' Gróf mosolyogva.

Az elszomorodott atya az égre emelte szemeit, felesége új keresztet vetett magára, Julis pedig könybe borúltt szemmel visgálván szeretőjét, boldog Isten! úgymond, hogy lehet az, hogy ő nem pápista?

A' Gróf minden erején megvetette, hogy e' jó embereket a' nem pápistáknak gyűlöléséből kigyógyítsa; de ügyekezete mind haszontalan volt. Ő az ő szemeikben útálatos eretnek maradt, és Julis a' Grófhoz való forró szerelmét a' belé gyökerezett előítéletnek feláldozta. A' Gróf mély komorsággal hagyta el e' völgyet, mellyben olly kimondhatatlanúl boldog volt.

Bement azutánn Franczia országba, 's ott is valóság, igazság és emberszeretet helyett mind csak előítéleteket talált. Visszamegyek az én szerencsés völgyembe, így írt ő végtére Veronkának. Sehol sem találok szívet, melly úgy érezzen, ammint emberhez illik. Valahová megyek, az ember az emberhez mindenütt hideg, mindenütt érzéketlen. Pénzenn ugyan vehettem volna szerelmet eleget, de szívemenn nem. Veronka! te voltál egyedűl, a' ki e' szívet böcsűlted. Te és Manczi! Most már egyedűl magam vagyok széles e' világonn. Sírok, foganatlanúl sírok ebben a' képtelen nagy sírban, hol eleven bálványok emberi formában lappanganak és egymást kínozzák. Isten hozzád, Veronkám! Én ama' kellemetes völgybe térek vissza, mellyben nevekedtem. Abban akarok élni és halni.

E' levelet Bresztiából írta, melly várasnál Franczia Országnak leghíresebb révpartya fekszik. Estve vocsorálni menvén, öszvetalálkozott a' kávéházban eggy ánglus katonatiszttel, kinek orczájánn egynehány ösmeretes vonásokot látszott eszre venni. Megszóllítván, nevét kérdezi.

Engemet, úgymond a' tiszt, Russelnek hínak.

Russelnek? kérdezi a' Gróf hevesen, és szemeit komoran leüti. Én, úgymond tovább, mélyen fohászkodván, eggy Russelt ösmertem, a' ki most Indiában van.

Az nekem rokonyom, feleli a' tiszt; az édes atyámnak az öccse. Ha írni akar neki az Úr, én most őtet felkeresem. A' hadi fogságból kiváltatván, Londonba megyek, és innen Indiába. Ott talán szerencsésebb leszek, mint Európában.

Szerencsésebb? kérdezé a' Gróf csudálkozva, és arra kérte, hogy őtet szállásánn más nap látogatná meg. Indiába megy! Manczit megláttya! E' két gondolat volt, melly képzését egész éjszaka mulatta. Russel helyett álmában ő ment Indiába. Indiának partyait úgy látta, mintha minden egyéb országok homályban feküdtek volna előtte, és a' nap csak Indiát világosította volna meg.

Russel más nap hozzá érkezvén, India volt az egész beszéllgetésnek tárgya. A' Grófnak kedvét eszre vévén a' tiszt, az útazást olly könnyűnek, és Indiát olly szépnek rajzolta, hogy amannak képzése egészen meghevűlt. Egynehány szempillantásig könyökére támaszkodván a' Gróf, egyszerre felugrott. Én az Úrral, úgymond, Indiába megyek. Azt a' boldogságot ugyan ott fel nem találom, melly utánn esdeklek, de csak elmegyek az Úrral még is.

Harmad napra hajóra ült Russellel, 's Angliába átérkezvén, Londonba ment. Itt egynehány nap alatt beszerezvén mindent, a' mi az Indiai útazásra megkívántatott, Russellel eggyütt a' hajóra költözött. Mikor édes attya Kaczajfalvánn levelét olvasta, mellyben tudtára adta, hogy

Indiába magy, már akkor ő Afrikának csúccsát megkerűlte volt, és szemeit egyenesen arra szögezte, a' hol Indiát feküdni tudta. Egész nap a' hajó' födelénn ült, 's magában előre ama' jelenést rajzolgatta, mellyel őtet Manczi fogadni fogja.

A' tengerenn az útazás szép volna, mondá neki egyszer Russel, ha olly felette únalmas nem volna. Én magamot el nem únom, felelé a' Gróf, ismét India felé fordítván tekíntetét, hol már gondolattyában a' partra kiszökvén, Manczit eggy pálmafa alatt állani, azutánn kiterjesztett karjaival elejébe szaladni látta.

Végtére a' Nemzeteknek bölcsőjéhez, és Manczinak hazájához elérkezvén a' Gróf, allig várhatta, hogy kikössenek. Beszaladt azonnal Madrász' várassába. Hol lakik Russel Úr? kérdezé eggy ánglus katonától, kit az útszánn előtalált.

Az én Óbesterem? úgymond ez. Mindgyárt elvezetem az Urat hozzá.

A' Grófnak szíve felette nagy dobogásnak eredt. A' katona nem győzött mellette szaladni, olly sebesen ment. Itt a' háza, mondá amaz. A' Gróf megajándékozván, bement, kinyitott eggy szobaajtót, és Manczit ott találta. Szinte eggy székenn ült, és gyönyörű fiacskájával, kit ölében tartott, mosolyogva játszdogált.

A' Gróf lélekszakadva megállott előtte, a' nélkűl hogy eggy szót szóllhatott volna. Csak kezeivel csinált egynehány mozdúlást, mellyeket Manczi nem érthetett. Megijedvén a' Gróftúl, felugrott a' székről, és gyermekét a' szőnyegre letévén, szemeit az ösmeretlen vendégre meresztette. Szinte cselédgyét akarta az Óbesterné kiáltani, ammint a' Gróf szívreható és érzékenységgel tellyes szózattal a' Manczi nevet elejébe zengte. Szavárúl Manczi megösmervén, Laczi! úgymond a' belső megilletődésnek hasonló hangjával. Idegen hallgató e' két szóban a' legforróbb szerelemnek szózattyát könnyen megösmerhette volna.

A' Gróf azutánn oda repűlt hozzá, lábaihoz borúlt, térgyeit átkúcsolta, szók helyett czikkelyezetlen hangokot rebegett, sírt, sohajtozott, szemei közé felnézett, felugrott, karcsú testét átölelte, mellyéhez szorította. Manczinak szemei örömkönyekbe borúltak, még a' Grófnak karjai között csüggött. Szemeit nem mervén a' Grófra vetni, idestova tekíntett hevesen, mintha ölelései ellen segítséget keresett volna. Csak karjai árúlták el szívének indúlattyát, mellyek a' Grófnak derekát átfogván, szinte tudta nélkűl mellyéhez szorították.

Ismét az enyím vagy egyszer, mondá végtére a' Gróf; ismét megölelnek annyi üdő utánn egyszer utánnad esdeklő karjaim! Az indúlatnak szélvésze helyt adott azutánn a' szelídebb örömnek. Kezeiket tartván, 's egymás' szemébe érzékenyen nézvén, tízszer is tették egymásnak eggy végben e' kérdéseket: Csak megemlékeztél végtére még is rólam? édes jó Laczim! – Szereted-e még Laczidot? édes szép Manczim!

E' kérdésekre eggyik sem felelt; csak mosolyogva nézték egymást, csak kezeiket szorították. Szemeiket egymásrúl elfordítaniok lehetetlen volt. Az Óbesterné e' szempillantásokban minden egyéb szövetségeirűl elfelejtkezett, és tudta nélkűl Manczi Kisasszony lett. Mellyének indúlatos érzései elborították benne a' múlttnak emlékezetét, és csak akkor jutott eszébe, hogy Russel' hitvesse, mikor a' szőnyegenn mászkáló fiacskája ruhájába kapaszkodott, és nyöszörgő sírással ölébe kéredzkedett.

Szinte megint karjai közé akarta a' Gróf szorítani. Manczi elpirúlván, öléből magát kifejtette. Az Istenért, Gróf Uram! úgymond eggy mély fohászkodással. Tessen, kérem, leülni. Ezt mondván, leült, és a' gyermeket ölébe vette. A' Gróf melléje telepedvén, elbeszéllette neki, hogy széles e' világonn nem talált még szívet, melly az övének megfelelne. Áh Manczi! csak a' tiéd, a' tiéd egyedűl! Manczi leütötte szemét, és fiának orczájára eggy pár forró könyecskét ejtett. Hallgassunk errűl, mondá végtére, kezét oda nyújtván neki, szemeit pedig fiára függesztvén.

Most már Russelt szereted. Engem' szeretned nem szabad! Így fejezte be beszédgyét a' Gróf,'s felkelvén székéről az ablakba ment. Manczi semmit sem felelt,'s még a' Gróf az ablakban állott, fiát csókolgatta,[171] hogy könyeit elnyomhassa, vagy legalább eltitkolhassa. Édes Manczim! elkezdte ismét a' Gróf, megfogván és megcsókolván kezét, szeretsz-e még engemet?

Laczi! mondá erre az Óbesterné, felkelvén, és karjainn gyermekét a' Gróf' elejébe tartván, te még az én fiamot meg sem csókoltad!

A' te fiadot? felkiáltott a' Gróf, a' te fiadot? Szemei sebesen és tüzesen oda estek a' gyermekre, kit karjaira vett. Nem győzte nézni, és ammint nézte, orczája szempillantásonkint derűlt. Manczinak a' fia! mondá ismét és a' gyermeknek orczáját csókjaival és örömkönyeivel egészen elborította. Manczinak a' fia! mondá még egyszer belső elragadtatással. De igaz-e, Manczi! hogy ez a' te fiad? Az Óbesterné' bizonyítását hallván, a' gyermekkel a' szobában tánczolni kezdett.

Szinte akkor megnyílt az ajtó,'s az Óbester a'szobába lépett. Isten hozott, édes Kaczajfalvim! úgymond; Isten hozott, édes jó Laczink! 's ezzel a' Grófot megölelte.

Óh nézdsze, nézdsze Russel! mondá a' Gróf; ez Manczinak a' fia. Istenem! melly boldog ember vagyok én! Manczinak a' fiát látom! Sok fáradságban telt, még őtet ama' részegítő örömből észre hozhatták, mellybe őtet a' Manczi' fiárúl való gondolat helyeztette. Átvisgálta azutánn a' gyermeket, és orczavonásait Mancziéval öszvehasonlította. Könyek gördűltek ki e' foglalatosságnál vídám szemeiből. Most már te anya vagy Manczi! mondá végtére; azutánn pedig az Óbesternét sokáig visgálgatta; mintha a' leány Manczival az anya Manczit akarta volna öszvehasonlítani. Anya vagy! mondá még egyszer,'s megcsókolta Manczi' kezét, térgyre esett előtte, és kezét még egyszer megcsókolta. Azutánn a' gyermeket annyának karjaira adván, e' képre érzékenyen mosolygott,'s megmeg amaz igékre fakadt: anya vagy!

Erre sebesen Russelhez fordúlt,'s mellyéhez szorítván, karjaim között vagy egyszer megint, úgymond, édes Russelem! Annyi üdő múlva ismét látlak! Manczi anya lett azóta, te atya lettél, én pedig – én szerencsétlen vagyok. Szerencsétlen?[172] Nem vagyok! szerencsétlen valóban nem vagyok! Én veletek eggyüt szerencsés vagyok.

Russel mosolygott. Te a' mi jó és drága Laczink vagy. Manczi a' te húgod; én pedig bátyád vagyok.

A' Gróf rá[173] meresztette szemeit; azutánn pedig oda nyújtván lassacskán kezét, Russel, úgymond, az én bátyám! Manczi! te az én húgom vagy! Erre kezet fogott Manczival is, ki Russelre mosolyodott.

Most már az Óbester tudakozni kezdette tőlle Indiai útazásának okát; ő pedig egyenesen megmondotta neki, hogy Manczit kívánta látni. Manczi hamar felkapván gyermekét, játszani kezdett vele, hogy a' pirúlást eltitkollya, melly szép orczáját a' Grófnak e' vallására elborította. Russel azutánn elvitte magával a' révparthoz,'s a' nélkűl hogy oda-meneteleknek okárúl egymással csak eggy szót ejtettek volna, házához vitette a' Grófnak jószágát a' hajórúl. Otthon az Óbester a' Grófot ama' szobába szállította, melly Manczinak nappali szobájába nyílt. Itt, úgymond, a' te húgodot minden szempillantásban láthatod,'s akkor beszéllhetsz vele, a' mikor akarsz. A' háladatos Gróf ezen ajánlásra az Óbester' nyakába borúlt.

---

[171] *cs**o**kolgatta,* [Emendálva.]

[172] ***Se**rencsétlen?* [Emendálva.]

[173] *Gró**f**rá* [Emendálva.]

HUSZONHATODIK SZAKASZ.

A' ki a' tilalmas szerelmenn győzedelmeskedni akar, tanúllyon futni.

Eggykét nap múlva a' Gróf, minekutánna Russel' engedelméből egész üdejét Manczival töltötte volna, maga volt egyszer az Óbesterrel. Hallod-e, Laczi! mondá neki az Óbester bizodalmasan, te Manczit szeretted?

A' Gróf erre a' figyelmetes Óbesternek ellentállhatatlan nyílttszívűséggel, érzékeny könyhúllajtások között, indúlatosan, és olly tűzzel, melly minden tekíntetét, minden mozdúlását, sőt még szavának hangját is átjárta, elbeszéllette Manczival voltt egész esetét. És még most is, édes Russelem! még most is olly hathatósan[174] szeretem, hogy lehetetlen kimondanom. Szeretem még azokot is, a' kik hozzá tartoznak. Szeretlek tégedet is, mivel férje vagy. Szeretem a' fiát, óh! a' te fiadot – Óh Istenem! add meg nekem azt a' boldogságot, hogy én e' gyermeknek szeretetét megnyerhessem!

Russel megölelte, de olly nyughatatlan tekíntettel, hogy még a' Grófnak is szemébe tünt. Hallod-e, Laczi! úgymond; szeresd te Manczit, szeresd fiamot, szeress engemet; csak eggyet igérj meg nekem, csak eggyetlen eggyet!

A' Gróf rá meresztette szemét.

Légy hozzám nyíltt szívű, így folytatta beszédgyét az Óbester; ne titkolly el énelőllem semmit! Ezt az eggyet meg akarod-e nekem cselekedni?

Megcselekszem, Russel! felelé a' Gróf.

Ha majd némellykor megkérdezlek: mikép mulatod Manczical magadot? meg fogod-e nekem az igazságot tökélletesen vallani?

Szívesen megvallom.

Mulasd tehát vele magadot, ammint tetszik. Ha valami ollyast cselekszel, a' mi ellenemre volna, azt én neked meg fogom mondani. Gonosztévő az én Laczim nem lehet.

Gonosztévő az én Laczim nem lehet! Ezen ígék az ártatlan Grófnak nagyon szemébe tüntek, 's mihelyt lehetett, eggy magányos gallyasba ment, hogy azoknak értelmérűl elmélkedgyen. Megvisgálta szívének minden legkisebb rejtekét, és semmit sem talált benne egyebet, hanem csak Russelhez és Manczihoz való buzgó és tiszta szeretetet. Jól mondottad Russel! így szóllott elvégre magában: a' te Laczid gonosztévő nem lehet.

Ezzel visszament Manczi' szobájába, 's átvisgálván forró tekíntetekkel ezen asszonyságnak kellemetes szépségét, azt érzette magában, hogy még sem kíván tőlle semmit egyebet barátságnál. Bizodalmasan ült mellette, vígan nyájaskodott vele, örömest játszdogált fiacskájával, és ha Russel véletlenűl bedobbant, barátságosan oda nyújtotta neki kezét. Így múltak el a' napok, így a' hetek, így a' holnapok. Russel a' Grófot Manczival barátkozni gyanú nélkűl nézte, 's mikor haza érkezvén, hitvesse mellett ülni, eggyik karjával ezt átölelni, a' másikkal pedig fiacskáját ápolgatni szemlélte, oda ült mosolyogva Manczinak másik oldalára, tréfálgatott velek, nevetett, beszéllgetett. Kellemetesebb napokot és estvéket nem lehet gondolni, mint az övék voltak.

Melly szerencsés vagyok, édes Russelem! mondá a' Gróf sokszor. Manczi engemet szeret, te is szeretsz, én pedig tikteket szeretlek. Máskép lehetne ugyan sorsom, de így is jó. Russel őtet viszontag megölelvén, az Isten adgya, úgymond, hogy boldogságunk állandó legyen!

Mancziban Russel kimondhatatlanúl bízott. Elbeszéllette neki mindazokot, a' miket a' Gróftúl hajdani szerelmek iránt hallott. Tudom én, édes Manczim! hogy te a' Grófot még

[174] ***hat****hathatósan* [Emendálva.]

most is szereted. És kicsoda ne szeresse e' nagy lelkű, szép erkölcsű, és jó szívű ifiút? Szeresd őtet, mint testvéredet; de, kérlek, ne legyen előttem semmi titkod. Légy hozzám nyíltt szívű! Képes volnék én neked mindent megbocsátani, azt az eggyet kivévén, ha meg akarnál csalni.

Manczi a' Gróffal barátságosan társalkodott; de azért férjét még is kimondhatatlanúl szerette, mert anya volt. Mellyében olly nyugodalmat érzett, melly miatt magát méltán nagynak tarthatta. Férjére mosolyogván, én a' Grófot, úgymond, szeretem, de szívemet előlled el nem zárom.

Egynehány holnapot töltöttek illy boldogságban e' jó emberek, ammint Manczinak szemei egyszerre borúlni kezdettek. Sohajtozott ő, és lopva tekíntgetett a' Grófra, mikor vele maga volt; rezketett, mikor ez megölelte; elpirúlt, mikor apolgatta. Mi bajod? édes Manczim! kérdezé a' Gróf.

Manczi rá emelte csendesen szemeit, 's azonnal megmeg lesütötte, a' nélkűl hogy kérdésére megfelelt volna.

Van Indiában eggy gyönyörű fa, mellynél szebb talán az egész világonn nincsen, 's melly pagódafának, vagy a' Bániánok' fájának is neveztetik. Ágai, szinte mikínt a' szőllő vesszők, lehomorodván, gyökeret vernek, és a' földből ismét kinőnek. Eggy illyen fa, körűlötte nevekedő fiaival eggyütt, több lombos ernyeket formálván, egész sereg embernek képes, árnyékkal kedveskedni. Illyen fa alatt feküdt eggy estve Manczi a' hüsben és szendergett. A' szomszéd lomb alatt ült Manczinak fiával a' Gróf, és Mugri nevű virágokból, mellyek felette gyönyörű illatúak, Manczi' számára nyakravalót font. A' kis gyermek adogatta kezébe e' virágokot. Mindenik Mugrinál, mellyet a' Gróf a' koszorúba kötött, Manczira is tekíntett egyszersmind, mosolygott, és munkáját tovább folytatta. Egyszerre szilaj tekíntettel felugrott, Manczihoz repűlt, megragadott eggy kobrakígyót, melly a' fűben szinte Manczi felé lappangott, 's elvetette. Eggy Indiai leányzó, ki Manczi mellett ébren ült ugyan, és asszonyát legyezte, de a' nagy fű miatt a' kígyót észre nem vette, meglátván a' Grófnak tettét, felkiáltott, oda szaladt hozzá, és rettegéssel kérdezte, ha nem harapta-e meg a' kígyó? Szerencsére mindgyárt a' feje megett ragadta meg a' Gróf, kinek tehát semmit sem árhatott.

Errűl bizonyossá tévén a' leányzót a' Gróf, és arra kérvén, hogy e' miatt lármát ne üssön, elment a' kertnek legtávúlabb fekvő gallyassába. Azon szempillantásban felébredt Manczi. Kérdésére, mi történt légyen? elbeszéllette neki a' megijedtt leányzó a' Grófnak bajnoki cselekedetét, 's megmutatta neki a' kobrakígyót, mellyet a' Gróf olly erővel hagyított a' bambussövénynek, hogy azonnal megdöglött.

Boldog Isten! kiáltá Manczi; a' kígyót a' kezével fogta meg? és semmi baja sem lett?

Legkisebb baja sincs, felelé a' leányzó. Áh Asszonyom! melly boldog az, a' kinek olly báttya van, ki húgáért életét adgya!

Manczinak szemei könybe borúltak. A' Gróf utánn sietvén, meglátta messzérűl, hogy eggy bokor mellett öszvetett kézzel, 's az égre emeltt szemmel térgyepel. Érettem imádkozik, mondá Manczi csendes szózattal, 's hasonlóképen térgyre esvén, és arcczal a' földre borúlván, óh! miért nem kellett neki, úgymond, az enyímnek lenni!

Ezzel visszatért és szobájába bezárkozott. Ezen estvétűl fogva magaviselése a' Grófra nézve egészen megváltozott. Semmit sem szóllott ő a' Grófnak a' kígyórúl, valamint a' Gróf sem neki. Könyező szemmel visgálgatta e' nagy szívű ifiút, valahányszor lopva lehetett, és csak egyszer csókolta meg orozva ama' kezét, mellyel a' kígyót megfogta, mikor véletlenűl a' háznak erkénn szenderegni lelte.

Bár mennyiszer kérdezte tőle baját a' Gróf, Manczi neki csak néma sohajtással felelt; e' mellett pedig nyughatatlansága, a' helyett hogy fogyott volna, naponkint nevekedett inkább, 's naponkint szembetünőbb lett.

Elejénte, mikor a' Gróf Madrászba érkezett, elhajlott tőlle Manczi, valahányszor apolta; visszavongatta kezét, valahányszor megfogta; a' földre sütötte komor szemeit, valahányszor édes Manczijának nevezte. Még eggy tíz esztendős leánykát is vett maga mellé a' szobába, valahányszor előre tudta, hogy férje egész dél utánn haza nem fog jönni. Most pedig nagyon habzó és állhatatlan lett a' Grófra nézve Manczinak magaviselése. Már kiragadta magát hevesen a' Grófnak karjai közűl, a' szobának túlsó részére vonódván; már meg a' Grófot szinte olly hevesen mellyéhez szorította. A' bizodalmas beszéllgetések, mellyeket a' Gróffal azelőtt tartott, egészen elenyésztek. Óránkint ültek már most némán eggyütt. Ha a' Gróf beszéllgetni kezdett, Manczi leütötte szemeit, és nem felelt. Mi bajod? édes Manczim! kérdezé illyenkor a' Gróf; de Manczi bizonytalan, félénk, szomorú és rövid tekíntetet vetvén reá, elfohászkodta magát, szemeit az égre vetette, és semmit sem felelt.

A' Gróf ezt látván, szomorúan ült mellette, megmeg nyomván üdőnkint kezét. Manczi ezt az övéből kiragadta ugyan, de a' Grófnak kezét viszontag eggykét szempillantás után ismét megragadta, mellyéhez szorította, megcsókolta. Manczi' mellyében szinte forrott a' szerelem ama' háladatossággal eggyütt, melly jótévőjének mindent feláldoz. Áttört ő a' tengerekenn, hogy Mancziját lássa; életét a' legrettenetesebb veszedelembe ejtette, hogy Mancziét megmentse. Manczi eggy szóval boldogtalan volt, és magányosságot kezdett keresni, hogy magát kisírhassa. És áh! a' mi az ő szívének legviselhetetlenebb terhére vált, az volt, hogy e' szeretetre méltó ifiú, e' nagy szívű jótévője, e' gyönyörű legény, szüntelen' körűlötte forgott. Manczija mellett ült ő egész nap, hogy tekínteteiből szívének idúlattyait kitanúlhassa. Manczinak legkisebb komorsága neki szorgalmat, legkisebb mosolygása részegítő örömet okozott. Ő, eggy szóval, Manczi' lélekzetéből élt. Jaj nekem! óh jaj nekem! mondá Manczi, hogy az övé nem vagyok.

Állhatatos változása alatt a' Grófhoz való keserű hidegségének, és indúlatos szerelmének csak becsúsztak még is a' Gróffal való társalkodásába némelly felette mély barátkozások. Megmeg látogatta őtet a' Gróf még akkor is, mikor az indiai szokás szerínt délutánn a' sátor alatt aludt, hol ágya mellett egész órákot azzal töltött, hogy Manczit[175] legyezte. Estve öszveülvén, majd egész éjfélig mulattak sokszor eggyütt a' pagódafának ernye alatt, 's ammint az estveli hajnal alkonyodott, úgy Manczi is csendesebb, de egyszersmind barátságosabb és érzékenyebb is lett.

Sokszor hevesen ragadta meg a' Grófot, és sírva szorította mellyéhez, azon szempillantásban ismét eltaszítván magától, és az ernyekenn keresztűl hazafelé szaladván. A' Gróf utánna ment, 's még homályosabb lomb alatt és sírva találta.

Eggyik estve megfogván a' Grófnak karjait, hallod-e? Laczi! úgymond; nem látod te könyhúllajtásimot? nem látod a' búbánatot, melly szívemet emészti? Nekünk, édes Laczim! el kell válnunk!

El kell válnunk? kérdezé a' Gróf. Te talán engemet már nem szeretsz?

Manczi lesütvén szemeit, szeretlek! úgymond, de el kell még is válnunk. Ha azt akarod, hogy boldog legyek, menny, édes Laczim! menny el házamtúl mennél hamarább.

A' Gróf nagyra meredtt szemmel rá nézvén, én tehát tégedet azért haggyalak el, úgymond, hogy te boldog lehess? A' te boldogságod kívánnya, hogy elvállyunk?

---

[175] *Mancit* [Emendálva.]

A' mindenható Isten a' bizonyságom, hogy úgy van a' dolog, mondá Manczi hevesen.

A' Gróf megborzadván, megölelte, a' nélkűl hogy legkisebbet szóllott volna, 's bement könyező szemmel a' házba. Manczi utánna sompolygott, és hallotta, hogy embereinek az útazásra való készűletek iránt parancsolatot adott. El kell mennem! oda vetette parancsolattyához érzékeny szózattal.

El kell mennie? mondá magában Manczi, 's kimenvén a' háznak erkére, leült és sírt. Látta innen a' Grófot még egyszer a' kertben, hová a' parancsolat utánn visszatért; látta nagy lépésekkel fel'salá sétálni, 's magában tusakodni. Lerepűlt tehát hozzá, 's karjai közé omolván, ne menny el, úgymond, tőllem, édes Laczim! áh! kérlek, ne menny el. Meg kell a' te szegény Manczidnak halnia, ha elhagyod.

A' Gróf szinte megmeredt álmélkodásában. Ammint Manczit karjai között tartotta, leereszkedett a' megette lévő hantülésre. Szavát az indúlatoknak küzködése elfojtotta. Azon szempillantásban, hogy Manczitúl e' hirtelen változásnak okát akarta kérdezni, a' szél a' hajlékony gallyakba megütközvén, elsuhogott előttök. Manczi felijedvén, kiragadta magát karjai közűl és elsietett; de azonnal ismét visszatérvén, te tehát, édes Laczim! nálunk maradsz, mondá neki súgó szózattal, 's a' kertnek gallyassai közé eltünt.

A' Gróf elmélkedésekbe süllyedvén, át kezdte homályosan látni, hogy mostani állapottyával szövetségben lehetne Russelnek ama' mondása: gonosztévő az én Laczim nem lehet. – Nem lehet! mondá e' gondolatra magában, valóban nem lehet! Azutánn külömbféle képzelésekbe merűlt, külömbféle indúlatokkal tusakodott, még el nem szenderedett. A' felkelő nap a' kertben találta. Felébredvén, még egyszer mondta magában: Laczi gonosztévő nem lehet!

Manczi e' jelenés utánn egészen megváltozott. Rá nézegetett ugyan a' Grófra,[176] de szemei semmit sem mondottak neki. Arra kérte majd naponkint, hogy maradna szobájában, mivel neki különös dolgai volnának. Felkereste Russelt, és karjába akaszkodott, valahol csak lehetett, 's eggyáltallyában úgy viselte magát, mintha a' Grófot egészen elfelejtette volna. Kerűlte a' vele való magányos sétálgatást, magányos beszéllgetést, olly annyira hogy eggy szép indiai leányzót mindenütt magával hordozott. Úgy látszott, mintha belőlle egészen más asszony vált volna.

A' Gróf ezt meg nem foghatván, gyötrődni kezdett. Egyszer csak ugyan magát lelvén, lábaihoz borúlt, 's ama' kérésével: mondaná meg neki, mivel bántotta meg? sokáig kínozta. Édes Manczim! mondá neki több ízben, küldgy el magadtúl, ha tetszik; cselekedgy velem, a' mit tetszik; csak szívedet ne vond el tőllem.

Manczi eggy darabig habzott, ha felellyen-e, vagy sem? már jobbra, már balra nézett, csak hogy a' Grófra ne kellyen tekíntenie; azutánn mosolygásra fakadt, végtére pedig zokogó sírásnak eredt. A' Grófnak karjait megfogván, mind haszontalan, úgymond, édes Laczim! tusakodásom mind haszontalan, mellyel indúlatomonn győzedelmeskedni akarok. Hallyad bajomot, és ne útálly meg. Szeretlek! sokkal jobban, buzgóbban és hevesebben szeretlek, mint akárkit e' világonn. Könyörűlly meg tehát rajtam, és haggy magamot, hogy valaki bennünköt itt eggyütt meg ne lásson. Ezzel kitolta a' gallyasbúl, és Nákit, az indiai leányzót, fenn szóval kiáltotta.

A' Gróf úgy hagyván el a' gallyast, mintha álmodott volna, mi lehet ez? úgymond magában; mit akar Manczi ezzel mondani? Egész nap elmélkedett Manczinak szavainn, a' nélkűl hogy azoknak értelmét megfoghatta volna.

Manczi szinte olly hideg volt a' Grófhoz azutánn is, mint e' jelenés előtt, kivévén, hogy lopva, a' hol csak lehetett, már érzékeny tekínteteket vetett reá, már szemeivel integetett neki,

[176] *Grofra,* [Emendálva.]

már meg szerelmének olly különös jeleit adta, a' minőköt tőlle még eddig a' Gróf soha sem látott. Ha Russel kiment, és Náki talán elfordúlt, csüggedő tekíntettel adta a' Grófnak értésére, hogy szívét az indúlat dühösen szaggattya.

Egynehány nap múlva eggy gyönyörű reggeltűl fogva egész estig Russellel sokkal barátságosabb volt, mint egyébkor, 's a' Gróffal magányosan csak eggy szót sem szóllott. Estve felé a' Grófnak megsúgta, hogy a' jövő éjszaka jelennyen meg a' kertnek legtávúlabb fekvő gallyasában. A' Gróf úgy megijedt, hogy szinte rezketett, a' nélkűl hogy okát tudta volna. Éjszaka? mondá magában. Olly külömbféle és többnyire nyughatatlanító gondolatokba merűlt erre a' Gróf, hogy egész estig szinte csak ébren álmodozott. Az éjszaka meglepte, minekelőtte magát meggondolhatta volna. Elment ő a' kirendeltt gallyasba, hol kevés szempillantások utánn Manczi is megjelent rezketve. Óh Manczim! óh édes Manczim! mondá a' Gróf fenn szóval. Lassabban beszélly, mondá susogva Manczi, hogy valaki bennünköt meg ne hallyon. Boldog Isten! ha ezt Russel megtudná!

Russel? kérdezé a' Gróf komoran. – Mond meg nekem, Manczi! minek rendeltél te engemet ide?

Manczi szemérmetesen a' Grófnak karjai közé omolván, oda vagyok, úgymond mély sohajtással. Édes Laczim! én örökre oda vagyok!

Oda vagy? kérdezé a' Gróf. Még az én karjaim között vagy, ne félly te, édes Manczim! semminémű veszedelemtűl. Jőjjsze velem! Itt nekünk nem szabad eggyütt lennünk, mihelyt Russel rólla semmit sem tud, semmit se tudgyon.

Erre Manczi hevesen kiragadván magát a' Grófnak karjai közűl, térgyre esett előtte, és zokogva így szóllott hozzá: Jól mondod, Laczi! itt nekünk Russel' tudta nélkűl lennünk nem szabad. Isten hozzád, édes Laczim! Itt lennünk nem szabad. Isten hozzád! Óh! ha tudnád, micsoda mélységtűl mentetted meg Manczidot! Köszönöm és köszönni fogom ezt neked, még élek! Ezzel a' házba szaladt, és a' Grófot magát hagyta. Ez a' kertben megvárván a' napnak keltét, Russelhez ment, 's megölelvén őtet hevesen, hallod-e Russel! úgymond, te azt jól mondtad, hogy Laczi gonosztévő nem lehet. Nekem tőlletek el kell válnom. Russel! szeretsz-e még engemet?

Szeretlek, Laczi! Testvéremet jobban nem szerethetném. Az Isten láttya lelkemet, hogy én a' te nemes szívedben mindenkor bíztam, bíztam még akkor is, mikor Manczinak hozzád való buzgó és majdnem lángoló szerelmét láttam. Te engemet el akarsz hagyni? Az Isten engedgye, hogy te és Manczi a' belső nyugodalmat ismét feltalállyátok, mellyre nemes szíveitek olly annyira érdemesek. Ezt én tiszta szívemből kívánom, 's reménylem is. Én a' te szívedet ösmertem, és így csak eggy szempillantásig sem voltam nyughatatlan. Hová akarsz menni?

Eggy üdeig Indiában akarnék még mulatni; áh! édes Russelem! talán csak azért, hogy benneteket még egyszer láthassalak. Tedd boldoggá szegény Manczimot, 's légy boldog vele magad is. Ezzel kiragadta magát Russelnek karjai közűl, 's a' nélkűl hogy Manczitúl búcsút vett volna, eggy hű indiai emberrel, kit melléje inas gyanánt Russel ajánlott volt, elment Madrászbúl, hol elejénte olly boldog volt, 's végtére olly boldogtalan lett.

HUSZONHETEDIK[177] SZAKASZ.

A' Kaczajfalvi völgynek mássa Indiában.

Russel azonnal Manczihoz sietett, 's érzékenyen megölelvén, a' mi Laczink, úgymond, édes Hitvesem! házunktúl búcsút vett. Az egek vígasztallyák meg nemes szívedet, és adgyák vissza neki mennél hamarább előbbi nyugodalmát. Szomorúságodban csak arra kérlek egyedűl, hogy tőllem barátságodot és bizodalmadot meg ne vond. Manczi előtte térgyre esett; de ő azonnal ismét felemelte, fiát ölébe vette, megcsókolta. E' gyermek, úgymond, a' te szívednek eggyik részét nekem visszanyeri. Manczi erre férjét fiával eggyütt átkúcsolta. Szóllani akart, de szózattyát elfojtotta a' sírás, mellyel szemlátomást küzködött. Ne gátold könyeidet, mondá neki Russel; sírd ki magadot, hogy szíved megkönnyebbedgyen. Sírt vele maga Russel is, sőt csak eggy napot sem hagyott elmúlni, hogy Manczival a' Grófrúl nem beszéllgetett volna. Egynehány holnap múlva férjének karjai között hálákot adott az Istennek Manczi, hogy a' Gróf elment.

A' Gróf azonban megjárta Indiának nagy részét, 's érzékeny sebének fájdalma tűrhetőbb lett. A' kies természetnek visgálása, melly Indiának szelíd ege alatt annyiféle gyönyörködtető kellemetességekkel kedveskedik, érzékeny örömekre ingerlette szívét, mellyek tekíntetét felderítették, 's nyíltt homlokát a' komor ránczokból kisimították.

Most már Delhi' várassából lefelé ereszkedett, 's elég erősnek itélte magát arra, hogy Manczit ismét láthassa. Mély beszéllgetésbe merűlve gyalogolt indiai szolgájával, kit szinte arra akart birni, hogy vele Európába költözzön. Eggy nagy folyónak partyánn vitte őköt az út, mellynek másik szélénn bambus nádból nőtt eleven sövény folyt. Egyszerre a' tengerről nagy forgó szél érkezett, melly Indiában szörnyen uralkodik. A' víznek habjai felfel emelkedvén, rettenetes zajjal rohantak a' bambus sövényre. A' szélnek zuhogó ütközései egész, homokfellegeket ragadtak fel falevelekkel megvegyítve az égbe, mellyek innen megmeg lezuhanván, a' víznek egész partyát elborították. A' bambus nád lehomorodván, 's egymásba ütődvén, a' rettenetes zajt még rettenetesebbnek tette. A' folyó azutánn kiütött, a' menydörgés iszonyúképen csattogott, a' szél az égnek morgásai közé sivítván, félelmesen háborgott. Erre az égből eggy setét felleg fekete éj gyanánt leereszkedvén, az egész tartományt homályba borította. Csak a' villanások világosították meg ollykor e' fénytelen zavart, útat mutatván a' Grófnak, hogy a' tajtékzó haboknak veszedelemmel fenyegető árjaitúl megmenekedhessen. Úgy látszott, mintha az egész természet felháborodott volna, 's lakossait végső veszéllyel fenyegette volna.

A' Gróf az inassal eggyütt a' magosabb helyekre ügyekezett, mellyekről a' hegyek felé megmeg bellyebb sietett azzal a' reménységgel, hogy ott talán valahol helységre akad. Nem sokára eggy völgyhöz jutottak, melly magos kősziklákkal környűl volt véve, 's mellynek méllyeiből az ég felé magos és vastag fák emelkedtek. A' szél, melly a' völgy felett keresztűl zuhogott, meghomorítgatta ugyan e' fáknak hegyeit, de törzsökeik szinte olly mozdíthatatlanok voltak, mint ama' kőszirtek, mellyek körűlöttök függtenek. A' völgy az örök nyugodalom' lakásának, a' háboríthatatlan békesség' templomának látszott lenni. Az egymásba kapaszkodó külömbféle csemeték átszőtték magokot a' vastag fáknak sorainn, és gallyaikból áthathatatlan falat csináltak. Itt bátorságban vagyunk, mondá a' Gróf, 's kivonván kardgyát, átvagdalta a' fák között öszvenőtt gallyakot, 's a' völgynek belsejébe nagy nehezen behatott. A' gallyszövevények nem messze tartottak ugyan, de allig jutottak útazóink a' völgynek méllyére, a' kősziklákrúl azonnal egész patakok zuhogtak le, mellyek a' rettenetes záporessőből támadtak.

[177] *Huszon**hato**dik* [Emendálva.]

Útazóink tehát kénytelenek voltak, a' völgynek túlsó és magosabban fekvő oldalára feliparkodni, hol messzérűl eggy gunnyót, és ebben világosságot láttak.

Istennek hála! kimenekedtünk, mondá a' Gróf, 's a' gunnyó felé sietett. Hű szolgája visszatartóztatván, maradgy! úgymond. Te idegen vagy. Hadd mennyek én oda magam. Ki tudgya, micsoda emberek laknak benne? Ezzel az Indiánus bement a' gunnyóba, 's eggy szempillantás utánn ismét kitört belőlle, fenn szóval kiáltván a' Grófnak: Szaladgy, messze szaladgy! itt Pária lakik.

A' Gróf kirántotta öve mellűl a' pisztolyt. Azt gondolta, hogy a' gunnyóban vad állat tartózkodik. E' helyett megjelent az ajtóban eggy öreg ember, kinek tekíntete nem csak nem rémítő, hanem inkább kegyes volt. A' Gróf feléje indúlt; szolgája pedig tellyes erejéből tartóztatta. Ne közelíts hozzá, úgymond, mert Pária.

Pária? kérdezé a' Gróf. Mit értesz te vallyon e' név alatt?

Ollyan embert, a' kinek semmi hite sincsen, 's a' ki errevalónézve nem is ember, hanem még az oktalan állatnál is alábbvaló. Akarod-e, hogy megöllyem? Ezzel a' szolga előrántotta a' pisztolyt, mellyet kezéből a' Gróf azonnal kiragadott. Van-e eszed? úgymond, eggy fegyveretlen öreg embertűl félni! Nem bánt ő minket, abban bizonyos lehetsz. Jőjjsze, szóllítsuk meg!

Én őhozzá az egész világért nem megyek, mert az én törvényem szerínt kilencz egész holnapig volnék tisztátalan, ha vele készakartva csak egynehány szempillantásig is eggy hajlékban mulatnék. Még a' Pagódba sem volna szabad mennem. A' templomot az Indiabéliek Pagódnak nevezik.

Hiszen látod, mondá viszontag a' Gróf, hogy ember; nekünk pedig segítségre van szükségünk. De mind haszontalan volt a' Grófnak beszédgye. A' szolga megmaradt a' mellett, hogy neki Páriához menni nem szabad.

Nekem pedig szabad! mondá a' Gróf, 's a' gunnyó felé indúlt.

Élly tehát szerencsésen! felelé a' szolga, mert azutánn teveled sem szabad társalkodnom.

Isten hozzád! mondá a' Gróf, ki el nem tudta magával hitetni, hogy őtet e' szolga, ki egyébaránt jámbor ember, és hozzá nagyon hű volt, a' puszta erdőnek közepénn e' miatt elhagyhassa. A' szolga azonban sebesen elszaladt, a' nélkűl hogy a' Grófnak kiáltására figyelmezett volna, mellyel még egyszer marasztalta. Eggy pár órapercz utánn a' fák közé eltünt.

A' Gróf azutánn a' gunnyóhoz közelített. Az öreg ember mély tisztelettel hátrább lépvén, én, úgymond, csak eggy szegény Pária, és arra érdemtelen vagyok, hogy lakásomba lépj. De ha hozzám magadot megalázod, tiéd a' gunnyóm, tiéd mindenem, tiéd vagyok még önnön magam is.

A' Gróf az öreg embernek orczáját, melly a' kezében lévő fáklyától megvilágosíttatott, közelebbről visgálván, vonásaiban olly szelídséget, jámborságot és nyugodalmat talált, hogy lehetetlen volt, hajlandóságot hozzá nem éreznie. Oda nyújtotta neki kezét, mellyet az öreg szemeiben nyilván ragyogó és kimondhatatlan jószívűséggel mellyéhez szorított. Te, ammint látom, ember vagy, mondá a' Gróf; az vagyok én is. Engedd meg, hogy ezen éjszakát hajlékodban töltsem. Az öreg keresztűl tévén mellyére kezeit, mélyen meghajtotta magát; a' Gróf pedig a' gunnyóba bement.

Erre a' gazda eggy nyaláb vágott fát hóna alá, eggy kosár gyümölcsöt eggyik kezébe, a' fáklyát pedig a' másikba vévén, az erdőbe sietett. De minekutánna itt egynehányszor nagyokot kiáltott volna, kosarával 's fájával eggyütt komoran visszajött.

A' Grófnak kérdésére, kit kiáltott légyen? úti társodot, felelé a' Pária. Eledelt akartam neki vinni, és fát, hogy a' vad állatok ellen tüzet rakhasson. Az én hajlékomba be nem mer jönni, mivel Pária vagyok.

Jószívű öreg, mondá a' Gróf, még egyszer oda nyújtván neki kezét; te azokkal jót teszel, a' kik tégedet gyűlölnek 's megbántanak! Ezt mondván, illetődéssel tellyes szemeit az égre emelte.

Orczádnak színéről és ruházatodrúl látom, hogy te Indiánus nem vagy, mondá az öreg. Reménylem tehát, hogy hajlékomban éhségedet sem átallod megenyhíteni. Ezzel az asztalt bambus nádbúl fontt gyékénnyel megterítvén, megrakta külömbféle kosarakra osztott kókoszdióval, indiai fügével, mandulával, naranccsal, ananásszal, és eggy tál riskásával kókosztejben, maga pedig mély alázatossággal félre ült.

A' Gróf az asztalhoz vonta maga mellé, és kérte, hogy vele egyen. Az öregnek könybe borúltak szemei, Istenem! úgymond, nem hittem volna, hogy életemben még egyszer ember lehessek!

A' szélvész még háborgott, és a' Gróf egynehányszor kinézett az ajtónn, ha szolgája nem tért-e talán vissza? De a' szolga valóban eltünt. A' Gróf csak a' Páriának szavára nyugodott meg, a' ki őtet bizonyossá tette a' felűl, hogy a' völgyönn kivűl nem messze eggy falura akad, a' hol minden veszedelmenn kivűl lessz.

A' gunnyó rezzenthetetlen volt. Ott állott ez, a' hol a' völgy legszűkebb volt. Eggy pagódafa alatt volt építve, mellynek fiútörzsökeibűl a' gunnyónak négy szöglete állott. E' fának ágai és levelei olly sűrűek voltak, hogy csak eggy csöpp eső sem hathatott át rajtok. Azonnkivűl a' gunnyónak oldalai bambus náddal voltak beszőve, teteje pedig indiai fügefalevéllel befödve. Jóllehet a' szélvész a' mennydörgéssel eggyütt még nagyon háborgott, a' lámpás még is a' gunnyóban minden lebegés nélkűl égett.

A' Gróf nem győzött az öregnek nyugodalmánn e' rettenetes mennydörgésnél álmélkodni. Csendesebb volt ő még gunnyójánál is. Azalatt az öreg ember eggy cserép hűtőben, melly Indiában *gargulettának* neveztetik, két edényt hozott, mellyek kókoszdióbúl voltak készítve, 's mellyeknek eggyikében pálmavíz, a' másikában pedig kókosztej volt. Kérte a' Grófot, hogy italait ne vesse meg; a' Gróf pedig jobb kedvű volt asztalánál, mintsem ha pompás vendégségnél ült volna.

Mond meg nekem öreg, mondá a' Gróf mosolyogva, minekutánna a' Páriának homlokát megcsókolta volna, mond meg nekem, mikép lehetsz te ennél a' rettenetes égi háborúnál olly nyugodtt elmével. Csak eggy fa föd be tégedet ágaival; a' fák pedig a' mennykövet magokhoz vonnyák.

Pagódafába a' mennykő még soha sem ütött, felelé az öreg. E' fák alatt az ember nincs veszedelemben.

A' Gróf megvisgálván a' fát, hihető, úgymond lassúbb szózattal, mintha csak magával szóllott volna, hihető, mivel gyantássága[178] fogyatkozó.

Ezt én nem értem, mondá az öreg. Hitvesem azt mondgya, hogy Bráma, az Indiánusoknak Istene, mikor e' földönn járt, a' mennydörgés elől egyszer pagódafa alá vonódott. Én pedig azt tartom, hogy az Isten a' pagódafáknak azért adott olly sűrű és leveles ágakot, hogy az emberek ebben a' tartományban, hol a' rettenetes mennydörgések olly szörnyen uralkodnak, az égi háborúk elől alájok vonódhassanak, és hogy errevalónézve nem engedi meg, hogy azokot a' mennykő megüthesse.

Tégedet tehát az Istenben való bízodalom tesz nyugodtt szívűnek?

Az Istenben való bízodalom, és jó lelkiösméretem.

[178] *gyántássága* [Az ékezet emendálva.]

Mond meg nekem, édes jó apám! mellyik indiai felekezethez tartozol te? Hol van a' Páriáknak a' temploma?

Mindenütt, felelé az öreg. A' mi templomunk az egész természet. Mikor a' napot völgyemre támadni látom, térgyre esek, és a' napnak alkotóját mély alázatossággal imádom; utólsó súgárának alkonyodásánál pedig mennyei jótévőmöt áldom. A' szerencsétlentűl soha sem tagadom meg segedelmemet. Feleségemet és leányomot olly boldogoknak teszem, a' minőknek tehetem. Még ebemet sem hagyom el szükségében. Így éldegelvén naprúl napra, életemnek végénn úgy várom halálomot, mint estvénkint az álmot.

A' Gróf érzékeny és tisztelettel tellyes tekíntettel visgálta az öreget. Majd azutánn felkelt, 's a' gunnyóban vagy kétszer fel'salá sétált. Ki volt a' te oktatód? kérdezé egyszerre hirtelen.

A' természet, felelé az öreg.

A' Grófnak azonnal eszébe tünt ama' szent mondás: hogy az egek az Isten' dücsősségét értelmesen beszéllik, remek munkáit nyilván hirdetik. De kicsoda tanított tégedet arra, úgymond tovább, hogy a' természetnek szavát megértsed?

Szerencsétlenségem, boldogtalan sorsom, felelé az öreg. A' Páriáknak útálatos és megvetett neméből származván, Indiánus nem lehettem. Kénytelen voltam tehát, ember maradni. A' társaság, melly az Indiai népekből áll, számkivetett. Mit tehettem tehát egyebet, hanem hogy a' természethez folyamodtam?

Áldott, jó öregem! felkiáltott a' Gróf érzékeny szózattal. Mond meg nekem, kérlek, micsoda könyveket olvastál?

A' Teremtőnek ama' nyíltt könyvét, a' természetet, mellynek betűit minden ember ösmeri. Más könyveket nem olvashattam; mert én sem írni nem tudok, sem olvasni.

Óh kedves Atyám! mondá a' Gróf. Látom én, hogy itt a' természetnek és az erkölcsnek lakóhelyébe jutottam. Ha valahol, itt valóban az igazságot legkönnyebb feltalálni!

Én legalább tiszta és egyenes szívvel kerestem, mondá az öreg, mellyére bocsátván kezét.

'S feltaláltad-e? kérdezé a' Gróf. Nincs e' világonn, nem mondom, két nemzet, vagy két familia, hanem csak két ember is, a' ki eggy dologrúl egészen eggyformán gondolkozna. Érzékenységeink[179] elcsábítanak bennünköt; eszünköt pedig az érzékenységek vezérlik. Mikép keressem tehát az igazságot?

Azt tartom én, hogy azt egyenes és tiszta szívvel kell keresni, mondá az öreg. Az érzékenységek megcsalhatnak bennünköt, valamint az ész is; de az egyenes és jámbor szív csalárd nem lehet, és így minket el nem csábíthat.

A' Gróf egybe kúcsolván kezeit, igaz! úgymond. Az emberek mind egyformán éreznek, a' mellett hogy kiki közűlök, ammint különös haszna kívánnya, külömbkülömbféleképpen okoskodik. Az egyenes tiszta és jámbor szív soha sem mondgya, hogy valamit így ért, a' mit máskép ért, vagy hogy azt hiszi, a' mit nem hisz, sőt nem is hihet. A' jámbor szív képes egyedűl arra, hogy az igazságot illendőképen keresse, és voltaképen feltalállya.

Az igazság, mondá az öreg, hasonló az égnek harmattyához. Ha azt akarjuk, hogy tisztán maradgyon, tiszta edénybe kell azt felfognunk.

Nekem egyenes, jámbor és tiszta szívem van, mondá a' Gróf; de mivel az igazságot emberektűl kell tanúlnom, mikép ösmerhetem én ki e' sok mester közűl azokot, a' kiknek hasonló szíveik vannak? Az embereket nem vakíttyák-e el többnyire külömbféle előítéleteik? nem vesztegetik-e meg haszonkereső vágyakodásaik? Én a' földnek nagy részét megjártam, de az embereknek vélekedései között nagyobb külömbséget leltem, mint még nyelveik között is.

[179] *Étzékenységeink* [Emendálva.]

Mirevaló tehát nekem e' két színű és csalárd nemzetségnél jó szívem? Azt te nekem már megmondottad, mikép kerested az igazságot; mond meg most azt is, hol találtad azt fel?

Saját szívemben, és a' természetben; az embereknél ritkán. A' természetnek nyelve változhatatlan; az embereké pedig vagy több értelmű, vagy érthetetlen.

A' természetben? mondá a' Gróf. Hisz ebben az állatok egymással szüntelen' harczolnak. A' természet tele van öldökléssel, háborúsággal, viszálkodással. Még az elementumok is szüntelen' küzködnek egymás köztt. Ezeknek példáját kövesse tehát az ember?

Nem! nem! mondá az öreg undorodással. Kérdezd meg szívedet, és ha jámbor, tiszta és egyenes, azt fogja neked mondani: hogy te másoknak azt cselekedd, a' mit tőllök magad kívánsz, és hogy azt rajtok el ne kövesd, a' mit te tőllök nem örömest szenvedsz. Szívünk tanít minket kötelességeinkre, a' természet pedig nekünk az Isten ollyannak mutattya, a' minőnek gyengeségünk ösmerheti, és sorsunk kívánhattya, hatalmasnak, jónak és bölcsnek. Imádom én őtet, szeretem, és már könyörgésimmel kérlelem, már meg háladásimmal tisztelem, a' nélkűl hogy azt nyomozzam, mikép lehet ő az, a' minek a' természet lenni kiáltya.

A' Gróf könyökére támasztván fejét, és szemeiből a' könyek kigördűlvén, az igazságot tehát, úgymond, nem csak egyenes és tiszta szívvel, hanem benne is kell keresni. De mi vezérelheti, mi birhattya még a' jó szívű embert is arra, hogy ezen igazságokot saját szívében és a' természetben keresse?

A' szerencsétlenség, a' viszontagságok, felelé az öreg.

Ezek az embert lenyomják, elméjét meghomályosíttyák, szívét lealázzák.

Csak eggy bizonyos pontig, mondá az öreg; de azutánn, ha egyszer a' szerencsétlenség felette nagyon megsúlyosodik, az ember öszveragadgya minden erejét, az elmehomálynak köteleit lerázza magárúl, 's a' hol eddig setétséget és tévelygést tapasztalt, ott egyszerre világosságot és igazságot lát.

Egész nemzeteknél ez talán megtörténhet, mondá a' Gróf, homlokára szögezvén újját; de magányos emberekenn, nem hiszem.

Én magányos ember vagyok, mondá az öreg, és én így találtam fel nyugtomot.

De te talán ebben ritka jelenés is vagy? Hány Páriát találni, a' ki úgy gondolkodgyon, mint te? És hány ezer Indiánus van, a' kiket a' szerencsétlenség arra nem bir, hogy szíveiket meghallgassák. Amaz igazságokot pedig, és kötelességeket, mellyekkel tégedet szíved és szerencsétlen sorsod megösmerkedtetett, minden embernek kellene tudni.

Az öreg Pária vállat vonítván, elhallgatott.

A' Gróf e' különös öreg embert sokáig visgálván, végre lesütötte szemeit, 's az isteni kinyilatkoztatásnak szükségérűl, melly az embereket kötelességeikkel megösmerkedtesse, mély gondolatokba merűlt.

Ezekből végtére felserkenvén, hallod-e, öreg! úgymond; a' melly igazságokot te a' természetnek és a' szerencsétlenségnek oskolájában tanultál, azokra van építve az én keresztény hitem is, mellyet édes atyámtúl tanúltam. Az embernek fő kötelessége minálunk is, hogy másoknak azt megtegye, a' mit tőllök kíván, és hogy azzal őköt meg ne bántsa, a' mit tőllök nem örömest szenved.

Tinállatok tehát mind jámborok az emberek? kérdezé az öreg.

Azok volnának, ha a' keresztény hitnek törvénnyeit megtartanák.

Eggyik szó a' másikot adván, elbeszéllette az öregnek rövideden a' Gróf a' relígyiónak történeteit. Lerajzolta neki az emberi nemzetnek gyermek korát a' világ' teremtésétűl fogva Mósesig, ki előtt az emberek az Istent a' természeti relígyiónak törvénnyei szerínt szolgálták. Leírta azutánn az ó testamentomnak szolgákhoz illő törvénnyeit; végtére pedig Krisztusnak

új testamentomát, mellyben a' fiúi szeretetnek törvénnye alatt az Isten, mint köz atya, tiszteltetik.

Az öreg ember csupa fül volt, 's minekutánna egynehány kérdéseire a' Gróf szelíd és elégítő feleleteket adott volna, kikérte magának, hogy ezeket neki más nap még egyszer elbeszéllye.

Szívesen, felelé a' Gróf. De mond el nekem, édes apám! te is a' te életedet; mert neked felette szerencsétlennek kellett lenned.

Elmondom holnap; mert ma már késő volna, bele kezdeni. Az éjfél közelget. A' nyugodalomra szükségünk van mind a' kettőnknek.

Ezzel ágyat vetett a' Grófnak pálmalevelekből és jó illatú füvekből, kezet fogott vele, 's nyugodalmas éjszakát kívánván, bement eggy bambusnád ajtónn a' hátúlsó gunnyóba.

A' Gróf lefeküdt. Álomképnek látszott neki, a' mi vele történt. Az öreghez mély tiszteletet érzett magában. A' gunnyót az Istenség' templomának nézte, 's a' legderűlttebb gondolatok között nyugodtt elmével édesen elaludt.

HUSZONNYOLCZADIK SZAKASZ.

Az indiai völgynek gazdája elbeszélli életét.

Más nap korán reggel felébredt a' Gróf a' madaraknak csevegésére, mellyeknek fészkei a' gunnyó felett és körűlötte függtek. Felugorván ágyából, hallgatódzott a' szomszéd gunnyónak ajtajánál; de csendes volt még nem csak ebben, hanem körűlötte is minden. Azt gondolván, hogy az öreg még legjobb álmában van, kilappangott a' gunnyóbúl a' szabad ég alá. Itt eggy darabig az öregre várakozott; de mivel ez meg nem jelent, meg akarta kerűlni a' gunnyót, 's eggy áthathatatlan eleven sövényre akadt. Ennek ágait szétvonván, belátott eggy kellemetes kertbe, hol mindenféle gyümölcsfák és vetemények részént virágoztak, részént már értek. Tovább ment a' sövény mellett, és ágai között a' kertbe egyenhányszor betekíntett. Bő áldást látott benne mindenütt, mellyel az ég az öregnek munkáját szembetünőképen megjutalmazta.

Most eggy szózatot hallott. Hamar széthajtotta a' gallyakot, 's a' kertben tíz lépésnyire a' sövénytűl eggy leányzót látott, ki a' kosárkába, melly karjánn függött, narancsot szedett. Orczáját nem láthatta, mert háttal állott hozzá; de termete karcsú, súgár és nemes volt. Testéhez fejér patyolat ruháját, melly csípei körűl tele volt ránczokkal, világos kék övecske szorította. Most már a' fának túlsó részére ment narancsot szedni, 's a' Grófnak szemébe eggy gyönyörű orcza tünt, tele mennyei kegyességgel, tele bájoló ártatlansággal. Kosárkája megtelvén, eggy bokorhoz ment igen lassú, csendes és gondos lépésekkel, 's virágot szedett. Eggy madárka a' bokorbúl kirepűlt. A' leány eggyet visszalépvén, 's a' madárka utánn nézvén, csak felvertelek, még is, szegény kis anya! úgymond. Lám! három egész nap éltem virág nélkűl, mivel te a' tojásonn ültél. Jőjj vissza szegény állatocska! A' jövevény elégedgyen meg másféle virágokkal. Ő teneked nyughatatlanságot ne okozzon. Eltávozván a' bokortúl, kegyesen mosolygott, mikor látta, hogy a' madárka fészkébe ismét becsúszott.

A' Grófnak érzeménnyeit megírni lehetetlen. A' leánynak szava tiszta és szelíd volt, mint eggy távúl zengő sípnak a' hangja. Mikor ez magát a' kertben a' pamutfák megé vette, a' Gróf is visszatért a' gunnyóba. Ennek ajtajában lelvén az öreget, ki már reá várakozott volt, megcsókolta derűltt homlokát, 's beszédbe ereszkedett vele, mellyet azonnal famíliájára fordított. Megfogván a' Grófnak kezét az öreg, elvezette a' hátúlsó gunnyónn keresztűl a' kertbe. Két sor pálmafa között eggy illatozó gallyasba jutottak, hol az öregnek felesége és leánya eggyütt ül-

vén, patyolatot szőttek. Felkeltek mind a' ketten, ammint a' Grófot jönni látták, 's egynehány lépésnyire elejébe mentek.

Ez a' feleségem! mondá az öreg, kezénél fogva oda vezetvén a' Grófhoz az asszonyt. Ez pedig a' leányod? kérdezé a' Gróf. A' leány elpirúlván, lesütötte, 's ismét azonnal felemelvén, a' Grófra vetette eggy szempillantásig szemeit. Nahida leányom, mondá az öreg mosolyogva, 's kezével a' leánynak szép homlokához ért.

A' Gróf nem győzte a' szép Nahidát nézni. Szép Nahida! én tégedet már ösmerlek, mondá a' Gróf szelíd szózattal, és érzékeny bizodalommal.

Engemet? kérdezé a' leány mosolyogva.

Eggy mugribokornál állottál, és eggy madárkát fészkétűl el nem akartál űzni; inkább engemet hagytál mugrivirág nélkűl.

Ha ezért reám nem neheztelsz, én neked szedek még ma mugrivirágot. Édes atyámnak van még eggy mugribokra, de csak eggy! mondá Nahida szelíden, 's fejével a' Grófra kellemetesen hunyorítván.

A' Gróf erre megfogta kezét, és mellyéhez[180] szorította, szívragadó kéjjel nézvén szeme közé. Nahida is megnyomta viszontag kezét, és elpirúlt.

Szerencsés férj! boldog atya! mondá a' Gróf, a' Páriának karjai közé omolván. Mond meg nekem, mikép jutottál te illy boldogsághoz? Most, drága öregem! most beszélld el nekem életedet.

Leültek a' gallyasban mind a' négyen. Az asszony szőtt. Nahida a' Grófnak eggy kosárka narancsot hozott, kikereste közűlök a' legszebbeket, 's oda nyújtotta neki mosolygó tekíntettel. Magam szedtem, mondá a' Grófnak, ki a' narancsokot néma de érzékeny köszönettel vévén, jó ízűen megette.

Erre a' Pária elkezdette, életét beszélleni. Az asszony azonban a' szövőszékre támasztotta karját. Nahida a' gallyasnak nyílásába ült a' Grófnak általellenében, 's pamutbúl övet kötött, de a' munka köztt felfel vetette szemét, 's már attyának beszédgyére figyelmezvén, ölébe[181] bocsátotta le munkáját, már meg elővévén a' kötést, errűl a' Grófra salygatott.

Én a' Páriáknak neméből születtem, elkezdette az öreg, melly Indiában a' legalábbvaló nem, 's melly minden embertűl útáltatik.

Útáltatik? kérdezé a' Gróf; és mi okra nézve?

A' Bramínusok azt mondgyák, hogy ő a' Bráma Istennek fejéből, a' Páriák pedig lábaibúl származtak, és hogy, ammint Bráma e' földönn egyszer eggy hosszas útazása utánn elfáradván, eggy Páriától eledelt kért, ez őtet emberhússal kínálta meg. Bráma e' miatt a' Páriáknak nemét megátkozta, kiknek azóta a' várasokhoz még csak közelíteniek sem szabad. Akármellyik Náirnak szabad bennünköt megölni, ha hozzá úgy közelítünk, hogy őköt lélekzetünk elérhesse.

Óh vélekedések, mondá erre a' Gróf hevesen, melly boldogtalanokká teszitek tik az embereket! De mikép is vehetik a' Bramínusok egész Indiát arra, hogy e' mesét higgye?

Az oktatás által, mellyel az embereknek szívét gyermekkoraikban elfoglallyák, 's az illyen állításoknak mindennapi emlegetése által. Az emberek hasonlók a' szajkókhoz. A' mit sokszor hallanak, azt végre csak elhiszik.

Hát te mikép tudtál e' közönséges megvetésnek bilincseibűl kimenekedni, mellyekkel tégedet a' Bramínusok még születésedkor lelánczoltak? mert – ezt mondván, felkelt, – mert az

[180] *me**ly**éhez* [Emendálva.]
[181] ***o**lébe* [Emendálva.]

embert rettenetesebb balság az egész természetben nem érheti, mintsem ha úgy leláztatik, hogy önnön magát útálni kényteleníttessen.

Jól mondod! folytatá beszédgyét az öreg. Én magam magamot a' természet' szemettyének néztem. A' többi polgári rendeknek hozzám való gyűlölségét igazságosnak tartván, elhitettem magammal, hogy Bráma' haragjának súllya fejemenn fekszik. Szemeimet fel nem mertem az égre emelni, mivel erre magamot méltatlannak véltem. Így éltem én tizennyolcz esztendeig a' halálnak állhatatos veszedelmében, mivel életemet akármellyik Náir szabadon elvehette. Táplálékomnak szűke azutánn arra birt, hogy magamot eggy puszta vidékbe vonnyam. Itt eggy elhagyott omlékony gunnyóban lakván, a' gyümölcsből éltem, mellyel a' fák kedveskedni szoktak. A' gunnyó mellet riskásának való kertecske volt, mellyben a' haszontalan gyomok és kórók elhatalmasodtak. Öszveszedvén egynehány marok riskásamagot, felástam a' kertnek eggyik szögletét és bele vetettem. Unalombúl történt ez inkább, mintsem eltökéllett szándékbúl; mert én Bráma' haragjával terheltt embernek tartván magamot, nem remélhettem, hogy a' tőllem elvetett riskásamag kizsenghessen. Azonban kizsengett még is, felnőtt, kivirágzott, és bő gyümölcsöt hozott.

Lehetséges-e? mondám, mikor riskásámmal legelőször álmélkodva jól laktam, lehetséges-e, hogy engemet Bráma szeressen? Azon naptúl fogva fákot ültettem, riskása ágyamra vizet vezettem, kerti veteményeket plántáltam,'s kertemben a' gyümölcs olly szépen megérett, mint akármellyik Bramínusében. Ez bennem a' legelső kételkedést szülte ama' mondának igazságárúl, melly a' Páriáknak nemét olly útálatosnak tette. Ha Bráma engemet gyűlölne, lehetetlen volna, hogy éllyek. A' nap, a' helyett hogy engemet melegít, súgárival megölne. Szintúgy látok, hallok, ízlelek és érzek, mint a' Bramínusok. A' nap, a' hold, a' csillagok nekem szintúgy világosítanak, mint nekik. A' természet hozzám nem mostohább, mint hozzájok. És Bráma engemet gyűlöllyön?

Bráma énvelem jót tesz, mondám önnön magamnak fenn szóval, az ég felé terjesztvén ki kezeimet; azonn leszek tehát, hogy szeretetét, ha mindgyárt gyűlölne is, megérdemellyem. Az ő példája szerint jót akarok azokkal tenni, kiket gyűlölnöm kellene.

Most már gunnyómban nem volt nyugtom. Ama' gondolat, hogy Bráma' szeretetét jóságos cselekedetek által megérdemellyem, éjjel nappal ösztönözött. Gunnyómot elhagyván, hová mennyek? kérdezém magamtúl. Az emberek közé, kik halálos ellenségeid? Áh! ha ők ellenségeim, én legalább önnön magamnak hű baráttya leszek. E' végső tökélléssel elmentem az erdőkbe, a' folyóvizeknek partyaira, és gyümölcsbúl éltem. De kevés üdő múlva azt tapasztaltam, hogy a' természet a' magányos ember' számára igen keveset, a' társaságban élőknek számára pedig felette sokat tesz, és hogy létemet azoknak létéhez kapcsolta, kik engemet számkivetettek. A' természet pedig önnön magával, így okoskodtam magamban, illy szembetünőképen nem ellenkezhet.

Mikép jöttél te e' gondolatra?

Sokszor még csak ennivaló gyökerekre sem akadtam. Csak bajjal tudtam a' vad állatoknak gyilkos incselkedéseit elkerűlni. Ebből azt következtettem, hogy csak a' társaságos élet adhat nekünk elengedő táplálékot, csak a' társaságos élet óhat meg minket a' ragadó állatoknak dühösségétűl, csak a' társaságos élet elégítheti meg mindennémű szükségünköt. E' gondolattal tartományrúl tartományra tébolyogtam, csak abból élvén, a' mit a' természetnek nagy tárházában leltem, e' mellett pedig a' földbe, valamerre mentem, mindenütt hasznos palántamagokot vetvén, és a' faluknak riskásaföldgyeibűl az állatokot kikergetvén. Ezek voltak ama' kis jóságos cselekedetek, mellyekkel ellenségimnek szolgálhattam, és már ezek is, bármelly csekélyek voltak, azt okozták bennem, hogy nem érzettem magamot olly nyomorúlttnak, mint azelőtt.

Az éhségtűl kényszeríttetvén, bekullogtam egyszer eggy hajlékba, hol eggy ifiú Náir lakott. Nem szóval, ne hogy talán lélekzetem elérje, hanem csak orczavonásokkal, és karjaimnak mozgatásával kértem tőlle eggy kevés gyümölcsöt; ő pedig hagyító nyilat lökött reám, és megsebesített. Kiragadván testemből bosszonkodással a' nyilat, a' szomszéd ligetbe osontam, hol ezen embertelen szív ellen felette dühös haragra gerjedtem. Három nap gyakoroltam magamot a' nyilvetésben a' végből, hogy e' kegyetlen Náirt meglessem, 's mihelyt magát találom, ugyanazon nyillal megöllyem, mellyel engemet megsebesített.

A' lesben feküdtem már hajlékától nem messze eggy bokor megett, kezemben tartván az ölni kész nyilat. Eggy hat esztendős gyermek, a' Náirnak fia, a' ház előtt játszdogálván, ama' bokor felé futott, melly megett feküdtem. Egyszerre kiszökik oldalaslag eggy másik bokor megűl eggy tigris, és egyenesen a' gyermeknek szalad. Hallottam én ellenségemnek, a' Náirnak, kiáltását, hallottam a' gyermek' annyának hathatós sívását, 's kiugorván lesemből, átütöttem nyilammal a' tigrisnek oldalát, szinte mikor a' gyermekhez ért. A' tigris elesett, a' gyermek haza szaladt, én pedig a' nyilat kirántván a' tigris' bélébűl, ismét visszasiettem a' bokor megé, hogy onnan a' Náirt meglessem. De ezen szempillantástúl fogva nem érzettem már hozzá gyűlölséget. Még segíthettem volna is rajta inségében. Mélyebben bemenvén a' ligetbe, érzeményimnek ezen változása iránt mély gondolatokba merűltem.

A' jótétemény kedvesnek teszi előttünk azt, a' kivel jót cselekszünk. A' gyermekhez, kit a' haláltúl megmentettem, olly nagy hajlandóságot érzettem magamban, hogy még attyát is szeretni kezdettem. El nem hagyhattam e' vidéket, a' nélkűl hogy a' gyermeket még egyszer meg ne lássam. Magát találván, megcsókoltam, 's az erdőbe tüntem azzal a' belső meggyőződéssel, hogy én az Istenség' gyűlölésének tárgya nem lehetek.

Így jutottam én gondolatrúl gondolatra, így emelkedtem fel az eggyik igazságrúl a' másikhoz. A' Bramínusok' állítása előttem naponkint kétségesebb, naponkint bizonytalanabb, 's végtére puszta mese lett, mellyet ők csak a' végből hirdetnek, hogy általa nemeknek isteni származását megmutatván, magoknak egész Indiában tiszteletet és legfőbb tekíntetet szerezzenek.

Lassankint egészen megjött belső nyugodalmam, 's már el is tökéllettem volt magamban, hogy régi gunnyómot ismét felkeresem, mellyben élni és halni kívántam. Csak eggy dolog volt még szívemenn. Várast még soha sem láttam. Minekelőtte tehát magányosságomba vonódtam volna, feltettem magamban, hogy valamellyikbe beosontok. Már messzérűl álmélkodásra ragadtak engemet sánczai, bástyái, magos házai, és pompás tornyai. Bámúlva néztem a' sok ezer embert, kik a' várasba be, vagy a' várasból kitolódtak, és a' tevéknek külömbféle nyájait, mellyek ide Indiának minden kincseit öszvehurczolták. Vizsgaságomnak ellent nem állhattam. Itt, mondám magamban,[182] itt az emberek ezrenkint szövetkeznek öszve, hogy egymást boldogítsák, és hogy egymásnak örömeket tegyenek. A' váras, lehetetlen, hogy a' boldogító gyönyörűségeknek honnya ne legyen.

Delhi' várassa volt, melly előttem feküdt, 's mellybe estve beorozkodtam. Egynehány útszánn átlappangván, a' Nagyoknak palotáinn, és a' sok bótoktúl álló pompás piaczokonn nem győztem elegendőképen álmélkodni. Elmentem azutánn a' várasnak ama' vidékébe, hol az Omrák, az indiai nagy Mógolnak udvarnokjai, laknak, 's melly a' Gemma' vize mellett palotákkal és gyönyörű kertekkel tele van. Musikát hallván, bementem eggy kertbe, 's álmélkodással néztem a' Bajadár nevű asszonyoknak tánczát. Sírtam búbánatomban, hogy én az illyen örömekben nem részesűlhetek.

[182] *magámban,* [Az ékezet emendálva.]

Az Omra eggy puha szófánn feküdt, és szolgáitúl környyűlvéve a' tánczosnéknak mesterséges mozgásaiban gyönyörködött. Irígylettem neki kellemetes örömeit. Egyszerre katonák rohantak a' kertbe. A' musika elnémúlt, a' tánczosnék remegő galambok gyanánt szétszaladtak, az Omra elhalaványodott, 's a' katonák' vezére fejét kívánta. Az Omra fegyvert rántott, de saját emberei voltak az elsők, kik rá rohanván, lefegyverkeztették. Fél fertály óra múlva a' küldött katonáknak kezében láttam már a' fejét, kik utánn becsúsztam a' nagy Mógolnak palotájába. A' katonák még más öt Omrának a' fejét is vitték, kik, ammint beszédgyekből megértettem, felette gazdagok voltak. A' Mógol' palotájából engemet azonnal kikergettek, a' nélkűl hogy abban valamit láthattam volna. Elmentem tehát új útszákba, hol a' paloták előtt sok koldúst találtam, kiket a' szerecseny szolgák foganat nélkűl űztek, kergettek, még ellenek botokot nem emeltek, vagy fegyvert nem vontak.

Eggy nagy és erős épűletben lánczokot hallottam csörgeni. Benézvén a' vasrostélyos ablakonn, eggy egész sereg szerencsétlent láttam a' lámpásnak halavány világossága mellett bilincsekben sínleni. Ki sírt, ki sohajtozott, ki meg átkozódott, úgy hogy halálos veríték ütött ki homlokomonn.

Éjfél utánn tolvajokra akadtam, kik éppen eggy házba törtek. Hallottam lakosinak panaszkiáltásait, hallottam eggy haldoklónak végső hörgéseit. A' strázsa oda sietett. A' tolvajok erősen védelmezték magokot. Mind a' két részről elestek egynehányan. Szaladtam én a' város' kapujához, ammint szaladhattam, hogy a' pompának és a' nyomorúságnak e' veszedelmes honnyából kimenekedhessek.

A' Gróf e' rajzolásokra egynehányszor megborzadott. Minálunk, mondá végre, csak nem látni még is a' városokban illy iszonyú rendetlenségeket. Nyomorúság bennek elég van ugyan; a' rossz emberek is sokszor nagyon megkárosíttyák lakossaikot; de egyébaránt nagy Mógol helyett kegyes Atyák uralkodván rajtunk, a' méltatlan haláltúl, a' jószágoknak elragadásától, 's akármelly egyéb erőszaktúl sem Naggyainknak, sem köz embereinknek nincs mit félniek. Elbeszéllette azutánn rövideden az európai városoknak rendtartásait, és jussait, azokkal a' rendetlenségekkel eggyütt, mellyek mindeddig orvoslást kívánnak.

HUSZONKILENCZEDIK SZAKASZ.

Az előbbeninek folytatása.

A' Grófnak rövid értekezése utánn imígy folytatta beszédgyét az öreg Pária. Kijutván e' veszedelmes helyből, térgyre estem, 's könyező szemmel illy szókra fakadtam: Köszönöm neked, óh Bráma! hogy engemet olly nyomorúsággal méltóztattál megösmerkedtetni, melly az enyimnél sokkal nagyobb. Megtanúltam én ebből, békességesebb[183] tűréssel viselni boldogtalan sorsomot, mint eddig viseltem. A' Páriák valóban nem olly boldogtalanok, mint e' gazdag városnak lakossai. Én az Istennek, Pária létemre, úgy szolgálhatok, ammint lelkiösméretem legjobbnak találllya, és ha önnön magamnak baráttya vagyok, senkitűl sincsen mit tartanom.

Eggy darabig még a' város' vidékében maradtam, 's amaz ételekből éltem, mellyeket a' gyermekek vagy a' szülők boldogúltt rokonnyaiknak sírhalmaira tenni szoktak. A' sírok köztt lakván, megtanúltam, kevésre böcsűlni a' földet, szeretni az embert. Legalább éjszakánkint boldog voltam, és csak ez is már felette sok volt.

[183] *békes**é**gesebb* [Emendálva.]

De végre csak érzettem még is, és fájdalmasan érzettem, hogy magam vagyok. A' Páriák között kerestem tehát magamnak jó barátot, kivel inségemet örömimmel eggyütt felosszam. A' balgatag vélekedések oktalan állatokká tették őköt; elég szerencsétlenek pedig nem voltak még arra, hogy belőllök emberek válhassanak.

Azonban találtam még is nem sokára eggy érzékeny, háladatos, hű és tántoríthatatlan jó barátot, nem az emberek között, hanem az oktalan állatok között. Ezen ebecskét értem. Ezt mondván, ölébe vette kutykáját, és megczirógatta. Az asszony és a' leány is magokhoz hítták és megsimogatták, mintha e' kegyességgel hálálni akarták volna urához való hűségét. Kicsinyke volt, mikor az útonn találtam, mondá tovább az öreg; 's mivel urát elvesztette, az éhség már majd agyon kínozta volt. Felneveltem, és ő engemet ezért szeretett, és tőllem többé el nem vált.

Nagy nyereség volt nekem, eleven valót találni, melly szeretett; de szívem vele meg nem elégedhetett, mivel emberi társaság utánn sohajtozott. A' kegyes Istenség többet adott, mintsem reménleni mertem; eggy jó feleséget.

Itt az asszony felkelt, oda ment férjéhez, megnyomta kezét, és rá mosolygott.

Szavait folytatván az öreg, eggy éjszaka, úgymond, ismét a' Bramínusoknak temetőjében voltam. Eggy sohajtást hallván, körűl tekíntettem magamot, 's a' holdvilágnál eggy ifiú Bramínát láttam lángszínű fátyollal félig betakarva. Tekíntetére illy asszonyságnak, ki halálos ellenségeimnek neméből való volt, két lépésnyire szöktem vissza ijedtemben. Ételeket rakott ő édes annyának sírjára, ki magát egynehány nap előtt meghaltt férjével elevenen elégettette. Leborúlt azutánn zokogva a' sírra, 's könyhullajtásival megáztatta, és karjaival megölelte a' földet, melly édes annyának hamvait befödte.

Borzadásom elenyészett, mihelyt sírni hallottam. Boldogtalanabb volt ő nálamnál. Én legalább nyugodalomban élek síromnak szélénn, mondám magamban, de te! – Sorsa jutott eszembe, ha talán férjnél volna, és férje meghalna. Áh! én csak akkor halok meg, mondám ismét magamban, mikor saját órám elérkezik; de tégedet, ha tulajdon halálod a' sírba nem dönt is, férjednek halála fog ifiú létedre a' lángok közé lökni. E' gondolatra könyörűletességből sírni, zokogni kezdtem. Rám vetvén szemeit, 's Páriát látván bennem, elfordúlt, 's a' fátyollal egészen betakarván magát, elment.

Más éjszakára ismét oda mentem. Ő is elérkezett, és édes annyának sírjára még több eledelt rakott, azt gondolván, hogy azokra szükségem lessz. Mivel pedig a' Bramínusok amaz eledeleket, mellyekkel rokonnyaiknak sírjait megrakják, méreggel szokták vegyíteni, hogy azoktúl a' Páriákot elijesszék; ő csupán csak külömbféle gyümölcsöt hozott, mellyeket méreggel megrontani nem lehet; értésemre akarván ez által adni, hogy azokot nekem szánta.

Hozzám való könyörűletessége nagyon megilletett. Ez volt az első emberi szív, mellynek hozzám való hajlandóságát láttam. A' gyümölcs mellett térgyre estem, 's megáztattam azokot könyhúllajtásimmal. Háladatosságomot akarván viszontag mutatni, olly virágokot szedtem, mellyek minálunk háladatos szívet jelentenek, 's a' gyümölcsre tettem, a' nélkűl hogy ezt megillettem volna.

A' következendő éjszaka szívragadó örömmel és rezketve láttam, hogy háladatosságomot meg nem vetette.[184] A' virágok még frissek voltak, mivel vízzel meghintette; a' sírtúl pedig távúlabb eggy új kosár gyümölcs állott. A' háladatosság felbátorított. Szóllani vele nem mertem, ne hogy megbántsam. Hogy tehát szívemnek érzeménnyeit még is tudtára adgyam, olly virágokot szedtem, mellyek minállunk mély tiszteletet jelentenek, 's a' kosárba tettem.

[184] *vetettte.* [Emendálva.]

A' virágok más nap reggel frissek voltak, mert vízzel meghintette. Szinte tántorogtam örömemben, hogy tiszteletemet kedvesen fogadta, 's merészebb lettem. Rezkető kézzel tettem a' következendő éjszaka a' kosárba Mugri virágot, a' szerelemnek jelét, ama' virágokhoz, mellyek tiszteletet jelentenek. Áttekertem pedig fekete virágokkal, értésére akarván adni, hogy hozzá való szerelmem szerencsétlen. A' hajnalnak első súgárával oda szaladtam a' sírhoz. Szívem képtelenűl dobogott, kezeim rezkedtek. A' Mugri virág elhervadt, mert vízzel meg nem hintette. A' többiek frissek voltak. Hangos kiáltással borúltam a' sírra, és szívemet a' búbánat egészen elfogta.

Az alkonyodó nappal reménységem nevekedni kezdett. Fekete kelyhű és láng színű tulipánt tettem a' gyümölcsre, mint jelenségét ama' lángnak, melly szívemet emésztette. Majd azutánn magamot a' sírhalmok megé vontam. A' Bramína elérkezvén, körűl nézte magát. A' tulipánt sokáig visgálván, nagyot fohászkodott. A' többi virágokot vízzel meghintette, de a' tulipánt nem; jóllehet azt még az öntözés alatt is sokáig nézegette. Egyszer még vissza is tért, hogy a' tulipánt megöntözze; de úttyában megállván, az égre vetette szemeit, nagyot fohászkodott, és kezét szívére tévén, elment.

Szebb gyümölcsöt nem hozhatott volna, mintsem nekem azon éjszaka hozott, de áh! a' fájdalommal és reménységgel olly tele volt szívem, hogy ajándékát meg sem kóstolhattam. A' reménység bennem estve felé ismét elhatalmasodott. A' gyümölcsre tövises rósát tettem, melly reménységemet kínommal eggyütt jelentse. Áh! melly nagy volt más nap keserűségem, mikor elhervadtt rósámot a' sírtúl távúlabb a' földönn találtam. Kevés híjja volt, hogy eszemet a' fájdalom meg nem zavarta. Eltökéllettem tehát magamban, hogy megszóllítom.

Az éjszakával ő is elérkezett. A' sírhalom megűl kiosontván, letérgyepeltem előtte. Nyelvemenn elhaltak az ígék. Rezkedtem, zokogtam, 's a' nélkűl hogy eggy szót ejtettem volna, ismét rósát ajánlottam neki.

Ő el akart menni; én pedig előtte a' porba borúlván, átfogtam lábait. Körűlnézvén magát, azutánn pedig reám tekíntvén, nagyot fohászkodott, 's végtére így szóllott hozzám: Szerencsétlen! te nekem szerelemről szóllasz, én pedig nem sokára megszünök lenni!

Erre én az égre emelvén karjaimot, Megszünsz lenni? mondám, tele réműléssel; te életemnek eggy istápja! te szünsz meg lenni?

Férjem meghalálozott, mondá a' Bramína. Gyermekkoromban adtak neki szülőim feleségűl. A' melly farakás az ő haltt testét megemészti, az engemet is hamuvá teend. Isten hozzád! Eredgy és felejts el! Harmad nap múlva sírj itt, ha hozzám jó vagy, hamvaimonn.

Nyelvem még sem lévén képes szóllani, átfogtam térgyeit, és könyeimmel megáztattam. Végre imígy szóllítottam meg: Boldogtalan Bramína! te halni akarsz? És kicsoda kényszerít tégedet erre szépségednek virágjában? A' te nemed? Óh! szaggasd el ama' köteleket, mellyek tégedet hozzá és irtóztató törvénnyéhez lecsatolnak. Ezt te megteheted. Légy feleségem! Semmim sincs, a' mivel megkínálhatnálak, szívemet kivévén, melly tégedet soha el nem felejt.

Rám függesztvén eggy darabig szemeit, mellyek illetődéssel tele voltak, áh! a' halált én elkerűllyem, úgymond, hogy gyalázatba essek? Ha szeretsz, haggy engem' inkább meghalni.

Hogy gyalázatba ess? Szép Bramína! nem azért akarlak én tégedet keserűségedtűl megmenteni, hogy az enyímmel megterhellyelek. Ha te a' gyalázattúl félsz, siess velem a' legmélyebb erdőbe, hol magunkot könnyen elrejthettyük. Az emberekben nincs irgalmasság; menynyünk a' tigrisek közé; az egek bennünköt el nem hagynak. Siess, kérlek, és ne kétkedgy. A' szerelem, az éj, sőt még szerencsétlenséged és ártatlanságod is, mind részedenn állanak, menekedésedre e' jó alkalmatossággal szemlátomást kedvezvén. Ne mulass, szerencsétlen öz-

vegy! Férjednek haltt teste várakozik már reád, és a' farakás készen áll, melly férjeddel eggyütt feleméssze.

Nagyot fohászkodván, érzékeny tekíntetet vetett édes annyának sírjára, azutánn pedig szemeit az égre emelte. Én térgyenn állva a' rósát még akkor is elejébe tartottam. Rám nézvén, jobbját jobb kezembe bocsátotta, ballyával pedig a' rósát tőllem elvette. Felszökvén térgyeimről, szívragadó örömmel karjai közé rohantam. Megfogván azutánn kezét, elsiettem vele. Fátyolát a' Ganges' vizébe vetettem, azt akarván ez által rokonyival elhitetni, hogy a' vízbe ugrott. Éjszakánkint a' víz mellett mentünk, nappal pedig a' bambus nád között tartózkodtunk.

E' vidékbe értünk végtére, mellyet a' hadakozás megnépetlenített. Behatottunk e' völgybe, mellyet a' szomszédságnak előbbeni lakosi eggy rossz lélek' hajlékának tartottak. Itt építettem magamnak e' gunnyót, itt neveltem magamnak e' kertet. Hitvesemet úgy tiszteltem, mint a' napot, úgy szerettem, mint a' holdat. Ő nekem mindenem volt, én neki mindene voltam. Az emberek számkivetettek bennünköt társaságokból, de mink magunknak elegendők voltunk. Ő engemet szeretett, mert a' haláltúl megmentettem. Én őtet szerettem, mert engemet megboldogított, és még most is boldogít.

Itt az öreg felkelvén, megölelte hitvessét, kinek szemei örömkönyekbe borúltak.

Azutánn anya lett, így folytatá beszédgyét az öreg. Nahida leányomot szülvén, boldogságunkot nagyon megöregbítette. Azóta semmi' hijával sem vagyunk. Világunk, és a' mi több, édes és ártatlan örömekkel tellyes világunk e' völgy. Itt valóban semmi' hijával sem vagyunk. Van mindenünk, a' mit kívánunk.

Nahida ezt hallván, mélyen fohászkodott, 's a' Grófra tekíntvén, elpirúlt. Az öreg ölében tartván hitvessét, bizonyossá tette a' felűl, hogy szerelme és barátsága által kimondhatatlanúl boldog. Azutánn a' Grófhoz fordúlván, te, úgymond, jó ifiú! csudálkozni látszol azonn, hogy magamot boldognak tartom. De hidd el, hogy valóban boldog is vagyok; boldogabb, mint Indiának akármellyik lakossa. Én itt magányosan élek, a' nélkűl hogy engemet valaki ösmerjen. Valamennyi Indiánusok között nekem egyedűl szabad az, hogy egyenes szívű, könyörűletes, igazságszerető, istenfélő és vendégszerető legyek. Alacsonyságom által elkerűlöm nem csak a' sorsnak csapásait, hanem még az emberi vélekedéseknek üldözéseit is. Mi' hijával vagyunk? Én hitvesemet szeretem. Nahida itt ismét nagyot sohajtott. Gyermekem van, ki engemet annyával eggyütt szeret. Még a' madarak is szeretnek, mellyek ágaimonn laknak, mivel őköt legkisebbel sem bántom.

A' Gróf megölelte néma tisztelettel az öreg embert. Soha embert érzékenyebb szívvel meg nem ölelt. Mellye nagyon tele volt illetődéssel. Kiment a' gallyasból, 's gondolatokba merűlvén, a' narancsfák alatt fel'salá sétált. A' madarak százféle gyönyörű dalszózattal fogadták ezen új vendéget az ártatlanságnak honnyában. A' Gróf elejénte szomorú volt, de szomorúsága kevés szempillantások múlva tiszta örömre derűlt. Leült eggy hantpadra, 's fejét könyökére támasztván, örömkönyek görgöttek ki érzékeny szemeibűl.

HARMINCZADIK SZAKASZ.

A' természetes szerelem.

Ammint a' Gróf ezen ülésenn ama' gallyas felé fordította történetből szemeit, mellyben Nahidát hagyta, maga mellett látta ezen ártatlan leányt állani, és mosolyogni. Óh! ne sírj, szép ifiú! mondá Nahida édes és bizodalmas szózattal, melly a' Gróf' szívébe mélyen behatott; ne sírj, kérlek! Olly vidám vagyok én, mióta te itt vagy, hogy ki nem mondhatom; mert én azóta, hogy nállunk mulatsz, semmi' hijával sem vagyok. Fátyolának szélét kezébe vévén a' Gróf, megtörlötte vele szemeit. Nahida melléje ülvén, és szeme közé mosolyogván, nézdsze, úgymond, kezével a' környékre mutatván, melly szép itt körűlöttünk minden! Légy jó kedvű, mert én tégedet szeretlek.

Te engemet szeretsz? jó Nahida! kérdezé a' Gróf, kezei közé vévén és megnyomván kezét. A' te kedvedért nem szomorkodok többé.

Jőjjsze velem, mondá Nahida, a' mugribokorhoz. Én neked mugrit igértem.

Kezet fogván, elsétáltak a' fáknak illatozó virági és a' madaraknak kellemetes dallyai között a' mugribokorhoz. Nahidának szeme a' Grófnak szeménn függött.

A' kert szép, de kicsiny, édes Nahidám! mondá a' Gróf. Ha én az atyádnak volnék, az egész völgyet kertnek csinálnám.

Kicsiny? kérdezé Nahida, áttekíntvén az egész kertet. Hisz a' sétálásra nekünk elég helyünk van, 's azonnkivűl, nézd! mennyi gyümölcsfák és virágok elférnek benne! Mirevaló volna nekünk a' nagyobb kert? A' kolibri madárkának elég eggy falevél. Erre rak fészket, ezenn költi ki tojássait.

Óh! te kevéssel megelégedő lélek! Te tehát semmit sem kívánsz?

Mit kívánnyak? felelé Nahida, leütvén, 's azonnal ismét felemelvén, 's pirúlva a' Grófra vetvén szemeit.

Hallott ő már édes attyától valamit a' keresztény hitről, mellyet ennek a' Gróf még az első éjszaka rövideden lerajzolt. Erről tehát a' Grófnak külömbféle kérdéseket tett, kinek feleletei nem csak mulatták, hanem meg is illették.

Az ebédnek üdeje elérkezvén, Nahida fügefaleveleket terített eggy gallyasban a' gyöpre. Itt ettek mind a' négyen. Bizodalom és belső nyugodalom ragyogott ki szemeikből. Nahida a' legszebb gyümölcsöt rakta a' Gróf' elejébe. Édes annyától tanúlta ő ezt, ki férjének a' legjobb gyümölcsöt szokta volt minden ebédnél kiválasztani. Még az öreg beszéllgetett, addig Nahida a' Grófnak hajával vagy ruhájával játszdogált, 's a' beszédnek közepénn egyszerre megszóllítván a' Grófot, Mi neked, úgymond a' neved?

Laczi, felelé a' Gróf.

Laczi? mondá mosolyogva a' leány. Óh Laczi! maradgy te, kérlek, nállunk!

A' Gróf rá mosolyogván, allig tudta az öreg' beszédgyének fonalát megtalálni.

Ebéd utánn nem győzött a' Gróf már Nahidának, már az öregnek, már meg az asszonynak kérdéseire felelni, kik az európai tartományokrúl és szokásokrúl külömbféleképen tudakozódtak.

Vannak-e Európában is Páriák? kérdezé egyszerre az asszony.

Nincsenek, Isten' kegyelméből, felelé a' Gróf. A' polgári rendek ugyan minálunk is külömbfélék, mert ezt az embernek társaságos életében maga a' természet szükségesnek tette; de mindenikének közűlök van saját böcse, saját[185] érdeme.

---

[185] ***saát*** [Emendálva.]

A' természet tette volna azokot szükségesnek? kérdezé a' Pária.

Minden bizonnyal, mondá a' Gróf. A' természet teszi az emberi nemzetet képesnek ama' külömbféle tökélletességekre, mellyekhez a' világ' kezdetétűl fogva lassankint feljutott. Ezeket pedig meg nem lehetne eszközleni, ha valamennyi emberek mind csak egyféle ügyekezetekben foglalatoskodnának. Némellyeknek tehát ésszel és okossággal kell a' társaságot kormányozni, némellyeknek fegyveres kézzel oltalmazni, némellyeknek oktatás által a' jó erkölcsökre vezérleni, némellyeknek táplálni, némellyeknek pedig mesterséges műdarabokkal gyönyörködtetni, vagy szükségeit enyhíteni.

Ezt helyesen mondod, felelé neki az öreg. A' méheknek társaságos szövetkezésében is eszre vettem én azt, hogy a' természet külömbféle méhnemekre osztotta fel az egész társaságnak külömbféle munkáit. Némellyek csak nemzenek, némellyek pedig mézet gyűjtenek.

Ollyformán van a' dolog a' hernyóknak nemében is, mellyekből a' lepkék támadnak.

Illy beszéllgetések között hamarább beestveledett, mintsem reméllették. Nahida a' Grófnak oldalától el nem szakadhatott. Elfelejtette ő, virágjait megöntözni, madárfészkeit meglátogatni, az öreg madaraknak a' szokott eledelt kihinteni. Ma Nahida csak a' Grófnak élt.

Éjszakára Nahida neki puha ágyat készitett, és virágokkal meghintette. Tízszer is adtak egymásnak kezet, minekelőtte elválhattak. Ezen éjszaka volt az első, mellyet Nahida egész életében nyughatatlanúl töltött. Sohajtásait hallván az attya, mi bajod? úgymond, Nahida! – Laczitúl nem alhatok, felelé a' leány, 's megfordúlván, ismét a' szép jövevényrűl kezdett álmodozni.

Más nap korán reggel vitt már neki eggy kosár virágot és gyümölcsöt. A' Gróf még aludt. Nahida virággal csendesen meghintette, azutánn térgyeire bocsátkozván, orczavonásait mind átvisgálta.

A' Gróf felébredvén, az én szép Nahidám! úgymond. Nahida megmaradt térgyeinn az ágy mellett és mosolygott. Te olly édesen aludtál, Laczi! úgymond; de én nem alhattam. Képedet láttam szüntelen' előttem lebegni. Az éjnek árnyékában, 's a' felkelő napnak súgárában, melly a' sűrű levelekenn keresztűl ágyamhoz osontott, mind csak a' te képedet láttam. Én semmit sem aludtam.

A' Gróf felkelvén megölelte, és kezét megcsókolta. Nahidának szemei könybe borúltak. Szép Nahida! te sírsz? kérdezé a' Gróf.

Nem tudom, felelé Nahida, mit tartsak e' sírásrúl? Könyeim nem fájdalmasak. A' mellett, hogy sírok, szívemet az öröm bájollya. Laczim! édes jó Laczim! mondá azutánn, mellyéhez szorítván a' Grófot.

Azon szempillantásban belépett hozzájok az öreg Pária. Te már itt vagy? Nahida!

Már hajnaltúl fogva, felelé a' leány. Csak imént ébredett fel. Virágokkal hintettem meg, mikor még aludt.

Engemet pedig ma elfelejtettél, úgy-e?

Nem felejtettelek. A' te ágyadot is meg akartam hinteni; de mivel Laczi olly édesen aludt, elkéstem. Még édes attyával így beszéllett, a' Grófnak kezét szüntelen' mellyéhez szorítgatta, és szemeit rólla el nem fordította.

Kimentek azutánn mindnyájan a' kertbe, hol eggy asztalt az asszony gyümölccsel már előre megrakott. Az asszony gyümölcsöt nyújtott a' Grófnak; de ő abból evett, mellyet neki Nahida adott. Nahida örömében ugrált és tapsolt, szüntelen' azt hajtván: Anyám! az enyímből eszik. Nézdsze! az enyímből eszik.

'S hát talán megharagudnál, kérdezé az annya, ha az enyímből enne?

Nem haragudnék, édes anyám! felelé Nahida, egyszerre elkomorodván; hanem – – Emlékezel-e még rólla, hogy én az atyámnak sokszor gyümölcsöt hoztam; szedtél neki te is; ő pedig a' tiédből evett, mert tégedet jobban szeretett. Laczi tehát az enyímből eszik.

A' Grófnak szíve örömében szinte lebegett, mikor az ártatlanságnak és a' természetes szívnek ezen eggyügyű nyelvét hallotta.

A' reggeli étel utánn elment a' Gróf a' kertből, hogy a' gunnyó előtt fekvő szép völgyet megtekíntse. Nahidát arra kérte, hogy a' kertben maradgyon. Elkísértette még is egész' a' gunnyónak ajtajáig,'s komor szemmel nézett utánna, mikor a' fák közé eltünt.

A' Gróf eggy fának árnyékában leült, és Nahidárúl gondolkodott. A' gallyak köztt még innen is látta fejér köntössét átragyogni; a' mi őtet bizonyossá tette a' felűl, hogy még most is ott áll, a' hol hagyta, és hogy visszaérkezésére várakozik. A' Gróf felette nagy szívességet érzett magában ezen ártatlan emberekhez, és nem örömest gondolkodott amaz órárúl, mellyben őköt elhagyni kénytelen lészen. Nahida' sorsánn kiváltkép sajnálkodott. Óh melly iszonyú dolog, mondá magában, a' szerencsétlen szerelemnek kesergései között a' magányosságban elsínleni! Ez pedig az ő sorsa! Nagy vonzást érzett ő magában e' leányhoz: de egyszersmind azt is érzette, hogy szíve tele van még Manczinak képével és kellemetességével. Ha Nahidának ártatlanságát és szépségét meggondolta, azt kívánta, hogy bár csak vele hamarább megösmerkedett volna, mint Manczival. Azutánn nyughatatlanító[186] álmodozásokba merűlt. Már el akarta hagyni Nahidát, a' nélkűl hogy tőlle búcsút vegyen, már meg arra hajlott, hogy ezen ártatlan szépségnél maradgyon. Végtére maga sem tudta, mit akar?

A' völgyet akarta volt megnézni; de mostmár elfelejtkezett rólla,'s eggy órányi elmefuttatás utánn a'[187] gunnyóba visszatért. Ammint a' fák közűl kiérkezett, Nahida el nem tűrhette tovább, hanem elejébe szaladt, megölelte, és hosszas elmaradását érzékeny szemrehányással feddette. Leült azutánn vele a' gunnyó előtt a' gyöpre, rá függesztette tekíntetét, a' nélkűl hogy csak eggy szót is ejtett volna,'s már kezét nyomta meg, már szeme közé mosolygott, már meg szívére tette kezét, és dobogásában gyönyörködött. A' Gróf megcsókolván végtére kezét, belső nyughatatlansággal visgálta e' kellemetes leánykát, kinek szemeiből mennyei kegyességet és érzékeny szerelmet látott tündökleni. Elmenetelérűl ma még nem gondolkodhatott. Felkelvén a' gyöprűl, Nahida! úgymond szelíd komorsággal, mennyünk az atyádhoz!

Nahida felkelvén, és magát körűltekíntvén, melly kellemetes itt, úgymond, a' környék. Halk szózattal mondotta ő ezt, mintha érzékenységeit, mellyek szívét e' helyenn elfogták, még csak saját szavának hangjával sem akarta volna háborgatni. A' Gróffal azutánn a' kertbe ment.

Nahida! a' palántákot kellene megöntöznöd, mondá neki az attya. Nahida szomorúan a' Grófra tekíntett. Segítselek-e? Nahida! kérdezé a' Gróf. Nahida minden egyéb felelet helyett a' nyakába borúlt és könyezett. Elmentek eggyütt a' palántákhoz. Nahida az árnyékban ülést csinálván a' Grófnak, ide ülly, úgymond, drága Laczim! Most már a' palántákot örömest öntözöm. Oda vezetvén azutánn a' Grófot az üléshez, áh! úgymond, ha csak látlak is, már is könnyebb a' szívem. A' Gróf segíteni akart neki. Azt nem engedhetem meg, mondá Nahida, mert elfáradnál. A' Gróf ellenben ajánlásától el nem állott. Eggyütt hordottak tehát vizet a' forrásból, melly a' kertnek végénn eggy kősziklából csurgott. Nahida neki a' kisebb edényt adta, és nagyon örűlt, hogy ezt a' Gróf eszre nem vette. Úttyokban kezet adtak egymásnak. Nahida sokszor letette az edényt a' földre,'s a' Gróf' mellyére homorítván fejét, oh Laczim! mondá érzékenyen! óh édes Laczim!

---

[186] *nyughatatl**á**nító* [Az ékezet emendálva.]

[187] *a' **a'*** [A szóismétlés emendálva.]

A' nap ismét elrepűlt. Mosolyogva nézte Nahida a' napot, mikor a' narancsfák megé elalkonyodott. Melly gyorsan fut ma a' nap, atyám! úgymond. Nézdsze! már amott van.

Nekem is olly gyorsan futott valaha, mondá mosolyogva az öreg, az első esztendőkben e' völgynek kellemetességei között.

A' Gróf leütvén szemeit, homlokára szögezte kezét, melly alól Nahidára lopva tekíntgetett, ki a' napot nézvén, fejét rázogatta. Szegény leányka! mondá magában. El kell nekem, látom, innen sietnem, minekelőtte szép szívéből a' nyugodalom el nem enyészik. Atyám! mondá estve az öregnek, merre kell nekem innen menni, hogy a' víz partyához jussak?

Nahida e' szóra sebesen hozzájok fordúlt. Hát csak el akarsz már bennünköt hagyni? jó Ifiú! mondá az öreg. Nahida elkiáltván magát, a' Grófnak karjai közé omlott. Kérlek, Laczi! az Istenre kérlek, ne menny még el! Földi Istenség gyanánt foglak szeretni. Maradgy nállunk! Én neked szövök, palántákot ültetek, mindent a' világonn örömest megteszek, csak maradgy nállunk!

A' Gróf lesütötte szemeit, nem tudván, mire tökéllye el magát? Nahidának kezét nem merte megszorítani.

Az öreg erre a' Grófnak eggyik karját megfogván, mellyéhez szorította, a' másikot az asszony emelte fel ajakihoz, Nahida pedig olly tekíntettel állott előtte, mellyből a' legérzékenyebb keserűség és kérlelés szóllott. Maradgy nállunk! mondá az öreg. Tedd még legalább egynehány napig boldoggá házamot, melly tégedet kimondhatatlanúl szeret. Gyarapítsd csak ezzel is örömünköt, mellynek virágzása olly annyira tőlled függ.

Nahidának arczainn sűrűen folytak le a' könyek. Zokogva közelítvén a' Grófhoz, 's mellyére bocsátván fejét, Laczim! édes Laczim! mondá keseregve, ne haggy el bennünköt! Ha te elmégy, én minden bizonnyal meghalok.

Itt maradok még egynehány napig, mondá a' Gróf mély illetődéssel. Nahida e' szóra megölelte, mellyéhez szorította, 's az örömtűl magánn kivűl elragadtatván, a' Grófnak karjai között elcsüggedt. Óh édes Laczim! mondá csendes szózattal, maradgy nállunk! Életemet adom éretted, csak maradgy nállunk. Mindent elkövetek, hogy megboldogítsalak. Az árnyékba fektetlek, 's még ott nyugszol, hüs levegőt legyezek reád. Saját munkámonn kivűl még a' tiédet is mind elvégzem. Óh édes Laczim! maradgy nállunk.

A' Gróf megigérte, hogy még eggy üdeig nállok marad; mire mind a' hárman versengve mutatták neki mindennémű móddal háladatosságokot, és szívragadó örömököt. Semmi azonban a' Grófot úgy meg nem illette, mint ama' mód, mellyel örömét Nahida mutatta. Felugorván üléséről, elment a' nyíltt helyre, melly a' kert' közepénn volt, 's a' porba borúlt. A' Gróf őtet beszélleni és zokogni hallotta. Mit csinál amott Nahida? kérdezé a' Gróf az öregtűl. Imádkozik, felelé az öreg, felvetvén nagy illetődéssel nedves szemeit az égre. Nahida visszatérvén, a' Grófnak kezét megcsókolta. Nahida imádkozott? kérdezé tőlle az annya. Megköszöntem a' jó Istennek, felelé Nahida síránkozván, hogy Laczi nállunk marad; mert ha ő elmegy, nekem meg kell halnom.

És te jó szívű Ifiú! mondá a' Grófnak az asszony, képes volnál-e arra, hogy e' szegény leányt megöllyed?

A' Gróf megölelte Nahidát, és szívéhez szorította. Erre én képes nem vagyok, úgymond. Nahida! te az én húgom vagy; én pedig, Öregek! a' ti fiatok vagyok.

Nahida ezt hallván, nagy örömre fakadt, és sírva szökdösvén eggyiktűl a' másikhoz, Laczi nekem bátyám, mondá, én pedig húga vagyok!

Ösmeretlen indúlatok lobbantak fel a' Grófnak mellyében, a' legderűlttebb öröm, és a' kéjjel tellyes megelégedés öszve olvadván a' fájdalmas nyughatatlansággal. Nagyot sohajtván, mi

lessz ebből? úgymond magában, 's minekutánna még egyszer sohajtott volna, Nahidának szökdöséseire elmosolyodott.

Korábban akarván a' Gróf lefeküdni, panaszolkodott, hogy nagyon elfáradt. Nahida bevezette a' gunnyóba, 's megvetvén az ágyát, De csak nem vagy, úgymond, még is mindennap illy fáradt? Nézz csak engemet, melly friss vagyok! Mintha most keltem volna fel az ágybúl. Egész éjszaka melletted ülhetnék, és szemeim, tudom, egész reggelig nyitva maradnának, csak tégedet láthassanak. Majd ha másszor olly nagyon meg nem fáradsz, mint ma, akkor az öregek mennyenek bár feküdni, ha tetszik; mink a' gallyasban eggyütt maradunk. Áh édes Laczim! mikor te karjaim között vagy, akkor nekem olly könnyű a' szívem, hogy ki nem mondhatom. Mellyem ugyan ollyankor nagyon szoros, úgy hogy sohajtoznom kell, és még is vídám vagyok mellette. Sírnom kell, mintha valamim fájna, és még is azt érzem magamban, hogy illy boldog még soha sem voltam. De te elfáradtál, édes Laczim! Alugy édesen! Jó éjszakát!

A' Gróf még karjánál fogva tartván, Érzékeny lélek! úgymond. Maradgy még, ha kedved tartya.

Nállad maradgyak? kérdezé Nahida örvendezve. Óh! szívesen itt maradok. Karomonn aludgy el, még másik kezemmel reád hüs levegőt legyezek. Óh Laczi! ha te engemet elhagynál! De te ezt nem cselekszed. Te itt maradsz nállunk, vagy ha elmégy, elviszed magaddal Nahidát is.

És te eljönnél velem? kérdezé eleven figyelemmel a' Gróf.

Valahová neked tetszik, felelé Nahida. Áh! de ha tégedet valahol az útonn a' tigris szétszaggatna! Ezt mondván, megborzadott, 's a' Grófot magához szorította, mintha ölébe akarta volna a' tigris elől rejteni. Akkor azutánn a' tigris a' szegény Nahidát is elszaggatná. Óh! maradgy te inkább nálunk, édes Laczim! A' mi gunnyónkhoz és a' mi kertünkbe a' tigrisek nem hathatnak.

A' Gróf nagyot sohajtván, megigérte, hogy el nem haggya; azutánn pedig megölelvén, Most már, úgymond, édes Nahidám! eredgy feküdni. Én álmos vagyok. Holnap korán felkellyünk, és e' dologrúl bővebben szóllyunk.

Óh! ne űzz el magadtúl, édes Laczim! mondá Nahida esedezve. De hiszen ma elfáradtál; én tehát elmegyek, hogy kialhasd magadot. De Nahidát el nem hagyod, úgy-e? Jó éjszakát! Holnap korán felkellyünk. Nemde? Felköltselek-e? Jó éjszakát!

Az ajtóban még egyszer megállott, és a' Grófnak erőszakot kellett magánn tenni, hogy vissza ne hívja. Végre eltünt 's a' kertbe ment, hol még eggy darabig sírt és álmodozott. Visszatérvén, a' Grófnak ajtajánn hallgatódzott, és sohajtozni hallván, vele eggyütt sohajtozott, de háborgatni még is nem merészlette.

HARMINCZEGGYEDIK SZAKASZ.

A' természetes szerelemnek örömei.

Más nap reggel, a' napnak első súgárával a' Grófnál termett Nahida. Fel akarta költeni, ammint megigérte; de a' Gróf szinte olly keveset aludt, mint Nahida. Abban forrott az ő esze egész éjszaka, mikép eggyesíthetné öszve boldogságát Nahidáéval, a' nélkűl hogy ennek szülőit, vagy az öreg Grófot megszomorítsa. Hogy Nahida vele Európába elköltözik, és hozzá való szeretetébűl meg is keresztelkedik, arrúl legkisebbet sem kételkedett. Az öreg Pária mindenkor nagy örömet mutatott, mikor neki az európai törvényeket és szokásokot a' keresztény relígyiónak szelíd rendtartásival eggyütt lerajzolta, de kiváltkép mikor a' felűl bizonyossá tette,

hogy Európában Páriák nincsenek. Az asszony a' nélkűl is állhatatos veszedelemben volt a' Bramínusoknak üldözései miatt. A' Grófnak tehát könnyű volt még az öregektűl is azt reménleni, hogy Nahida' kedvéért Indiát elhaggyák.

Azonban, ha ezt végbe nem vihetné, feltette magában, hogy Russel által édes attyának hírt adat, kitűl még azt is merte reménleni, hogy Európában mindenét eladván, fiának indiai völgyébe költözik.

Képzelése e' plánumokot nem csak könnyűeknek rajzolta, hanem még fel is ékesítette. Esze pedig végképen szívének azt mondotta, hogy azon esetre, ha a' Pária gyönyörű völgyéből ki nem akarna mozdúlni, megvárhattya legalább ennek elaluvását, azutánn pedig Nahidával és ennek annyával eggyütt haza költözködhet.

Illy gondolatokkal mulatta ő magát még akkor is, mikor Nahida reggel hozzá érkezett. Te vagy? Nahida! mondá mosolyogva, és ágyából vídám orczával felugrott. Elmentek eggyütt a' kertbe, hol a' Gróf azon szempillantásban elkezdett szándékának végrehajtásánn munkálkodni, a' nélkűl hogy azt Nahidával nyilván közlötte volna. Nahida a' Grófnak oldalától el nem válhatott. Eggyütt dolgoztak a' kertben, eggyütt ettek, eggy pohárból ittak. Nahidának kellemetes képe naponkint mélyebben és mélyebben beférkezett a' Grófnak szívébe, kinek világja ez által naponkint szűkebb lett. Nahida volt az eggyetlen eggy tárgy, melly őtet illette, 's melly szívét megelégítette.

Nem szóllott már ő az elmenetelről, hanem valahányszor Nahidával az öregeknek társaságában lehetett, mind annyiszor a' beszédet Európára fordította. Nahida volt az első, a' ki Európának relígyióját és szokásait megtanúlta, megszerette, és dücsőítette. Hallod-e? Laczi! mondá egyszer víg orczával szülői előtt, messze van-e ide Európa?[188]

Nagyon messze, felelé a' Gróf, az öregre tekíntvén.

De hogyha te onnan ide jöhettél, mink is csak elmehetnénk talán innen oda, úgy-e? kérdezé tovább Nahida.

Minden bizonnyal, mondá a' Gróf.

Nahida édes attyára vetvén szemeit, szinte kérni akarta, hogy vele és Laczival Európába költözzön; de komorságát látván, elhallgatott, és szemeit lesütötte.

Nahida! mondá erre édes attya, a' szülők sokkal többet képesek tenni gyermekeiknek kedvéért, mint a' gyermekek az övékért. Ha itt egészen boldog nem lehetsz, én az én boldogságomnak eggyik részét a' tiédnek könnyen feláldozom.

Nahida édes attyát megölelte, 's orczáját könyeivel megáztatván, kezét mély érzékenységgel megcsókolta.

A' Gróf a' beszédet más tárgyakra fordította, ne hogy a' dolgot megerőltesse. De más alkalmatossággal rajzolásait megint megújjította, mellyeknek foganattya az volt, hogy reménységei plánumának szerencsés végrehajtása iránt naponkint nevekedtek.

Így múlt el egynehány hét, mellyeknek végével eggy reggel felébredvén, saját ruhái helyett eggy indiai köntöst talált ágya mellett fejét patyolatból, eggy kék övvel. Ebbe tehát felöltözködött. Régtűl fogva látta ő Nahidát e' köntösönn titkos örömmel munkálkodni. Óh Nahida! mondá magában, tehát csak egészen a' tiéd legyek én? 's körűl[189] tekíntvén magát, maga magának megtetszett.

Elment a' kertbe. Örömkiáltásokkal szökdösött elejébe Nahida. Laczim! óh gyönyörű Laczim! Az öreg megölelte, az asszony mosolygott, Nahida pedig nyakába kapaszkodott. Érzéke-

[188] *Europa?* [Emendálva.]
[189] *kőrűl* [Emendálva.]

nyebb és vídámabb mindeddig Nahida nem volt; érzékenyebb és csendesebb mindeddig a' Gróf sem volt. Most már egészen a' tiétek vagyok, mondá végtére, megölelvén az öreget; de engedgyétek meg, hogy én is kérjek viszontag valamit titőlletek. Én az első lépést megtettem. E' ruházat által hasonló lettem hozzátok. Engedgyétek meg, hogy Nahida is hozzám eggy lépéssel közelebb jőjjön. Holnap elvezetem a' szomszéd faluba, hol az ánglusoknak eggy lelki pásztora lakik, és megkereszteltetem.

Óh engedgyétek meg, édes szülőim! mondá Nahida. Hadd legyen neki is énbennem ollyan öröme, mint nekem ma ő benne van.

Az öregek legkisebbet sem ellenkeztek. Az volt eggyetlen eggy gondgyok, hogy, mivel magok a' Bramínusoknak és a' Náironknak incselkedései miatt gyermekeiket a' faluba el nem késérhetik, ezeket az útonn valami szerencsétlenség ne érje.

Még ezen ellenvetésre a' Gróf azt felelte, hogy ő az ánglusoktúl Nahidát, Nahida pedig őtet az indiánusoknak bosszúságaitúl megójja, Nahida addig rajta a' hosszú köntöst ránczba szedte, és az övet szebben megkötötte. A' Grófot Nahida e' köntösben sokkal szebbnek tartotta, mint európai öltözetében.

Majdnem az egész napot azzal töltötték ők, hogy Nahida' keresztelkedéséről tudakozódtak; a' Gróf pedig kérdéseikre megfelelvén, Nahidát azokra oktatta egyszersmind, a' miket annak, a' ki keresztény akar lenni, tudnia kell. Az estve már az eget elhomályosította, a' csillagok ragyogtak, az öregek a' hüsből bevonódtak a' gunnyóba, a' Gróf pedig és Nahida a' gallyasban maradtak, 's egymásra eggy darabig némán néztek. Mennyünk aludni mink is, mondá végtére Nahida; mennyünk! mondá a' Gróf is; 's a' gallyasból még sem indúltak ki. Jőjjsze már egyszer Laczi! jőjjsze Nahida! mondák egymásnak ismét, és útnak eredtek, de a' szomszéd gallyak alatt ismét megállottak. Végtére csak elértek még is a' gunnyóhoz.

Nahidának az ajtaja amarra nyílt, a' Grófé pedig erre. Nahida már megnyitotta volt az ajtót. Jó éjszakát Laczi! Jó éjszakát Nahida! Nahida! mond meg nekem, szeretsz-e te engemet igazán? Jobban, mint önnön magamot, mondá Nahida.

Óh lyánka! ha ez igaz volna! Istenem! ha ez igaz volna!

Szinte azon szempillantásban csúszott be Nahida az ajtónn, mikor a' Gróf ezen ígéket ejtette. Ha ez igaz volna? mondá magában Nahida; és ezt ő olly különös szózattal ejtette,[190] mintha sírt volna. E' gondolatokba merűlvén, az övet magárúl leoldotta. Óh Laczi! így folytatá magában az elmélkedést, melly kimondhatatlanúl szeretlek én tégedet! Istenem! te tudod, melly igaz e' mondásom! Ő pedig sohajtva, sőt még sírva is, éppen mikor ide beosontam, azt mondotta: Istenem! ha ez igaz volna! Mi dolog lehet ez? Micsoda oka lehet annak, hogy az én szerelmemről kételkedik?

Illy gondolatok köztt elejtvén kezéből az övet, a' gunnyóból kiment, 's a' Grófnak ajtajához lappangott. Óh Nahida! mondá ez éppen akkor fenn szóval, melly kimondhatatlanúl szeretlek én tégedet! Ha te engemet úgy szeretnél, melly véghetetlenűl boldogok lehetnénk!

Nahida ezt hallván, megnyitotta az ajtót,[191] 's bement a' Grófhoz. Laczi! úgymond, a' mindenható Isten láttya lelkemet, hogy jobban szeretlek, mint önnön magamot. Rajtad áll, hogy véghetetlenűl boldogok legyünk. A' Gróf felkelvén, 's érzékenyen megölelvén, azok leszünk, édes Nahidám! Itt a' kezem! azok leszünk. Most menny, aludgy békével. Holnap boldogok leszünk.

---

[190] ***éjtette*** [Az ékezet emendálva.]

[191] ***ájtót,*** [Az ékezet emendálva.]

Más nap elvezette őköt az öreg Pária feleségestűl a' víz' partyáig. A' folyó mellet mennyetek felfelé, úgymond; a' falu a' víz' partyánn fekszik. Estve felé itt várlak meg benneteket.

A' Gróf elvitte magával mind írásait, mind pénzeit, mind fegyvereit. A' lelki pásztor őköt kimondhatatlan örömmel fogadta, a' mi Nahidába új életet öntött. A' keresztség utánn azt kívánta a' Gróf, hogy adgya őtet öszve Nahidával, kit hitvessének választott. Megcselekedte a' Prédikátor ezt is, és az új párt megvendéglette.

Az útonn, ammint az öregekhez visszasiettek, megfogván Nahidának kezét a' Gróf, boldogok vagyunk-e már? édes hitvesem! boldogok vagyunk-e? szép Nahidám!

Óh Laczi! tégedet az én őrző angyalom küldött hozzám, mondá Nahida. Én tehát a' te hitvesed vagyok? Óh! nevezz engemet még egyszer annak! Én a' te hitvesed? Az vagyok-e igazán?

A' Gróf eggy forró csókkal tette őtet errűl bizonyossá.

És te már mindég az én férjem leszel?

Az leszek örökké, édes ártatlan Nahidám!

Soha sem hagysz el többé?

Csak a' halál választhat el bennünköt.

Illy beszéllgetések között elértek szerencsésen ama' bokroshoz, mellyben reájok az öregek kimondhatatlan nyughatatlansággal várakoztak. Megölelvén egymást, besiettek a' völgybe, és innen a' kertbe, mintha nem akarták volna, hogy örömököt ama' tárgyak lássák, mellyek boldog gunnyójokhoz nem tartoztak. A' kertbe érkezvén, Nahida olly felséges tekíntettel, mint egy királyné, 's örömkönyekbe borúltt szemmel, mint eggy földi Istenség, megnyomta édes attyának kezét, és ajakira eggy tüzes csókot tűzött, azutánn pedig édes annyának nyakába borúlt. Nahidának öröme olly nagy volt, hogy allig szóllhatott. Az öregeknek kérdéseire, mellyek csak a' keresztelkedést illették, mivel az öszveadásrúl semmit sem tudtak, csak röviden tudott felelni, a' bővebb magyarázásokot Laczijára bízván.

Ammint a' nap lealkonyodott, hozzá osontván a' Gróf, Nahida! úgymond neki súgva, te nekem hitvesem vagy. Hozd el az ágyadot az enyim mellé. Nahida elpirúlt, és szemeit szemérmesen leütvén, megnyomta a' Grófnak kezét.

Édes atyám! mondá azutánn a' Gróf az öreg Páriának, én szívemnek indúlattyát követvén, Nahidát feleségemnek választottam.

Feleségednek? kérdezé az öreg mosolyogva. E' nemes szívűségedért áldgyon meg tégedet vele eggyütt az Isten! Ezt mondván, a' Grófnak homlokát kezével megillette. Az ő kegyelme által legyetek olly boldogok, mint feleségemmel én vagyok!

Az öreg ember oda kiáltván feleségét, tudtára adta, hogy Nahida a' Gróffal házas szövetségre lépett. Megölelték egymást rendre, 's az öröm közönséges és magyarázhatatlan lett. Az Isten áldgyon meg Nahida! Laczinak hitvesse! férjeddel eggyütt! mondá az annya.

Erre mindnyájan öszvesegítvén, Nahida' ágyát átvitték a' Gróféhoz nagy örömmel; és ebbűl állott egyedűl az egész nászpompa.

Kicsoda rajzolhatná le méltóképen e' két pár embernek boldogságát? kicsoda ama' gyorsaságot, mellyel egész holnapok elfolytak? Nahida kedves férjének lábaihoz ülvén a' gyöpre, nem győzte csókolni kezeit, visgálni orczavonásait. Azt[192] gondolta reggelenkint, hogy szerelme nagyobbra többé nem nevekedhet, és a' bizodalmas társalkodásban még is naponkint új okokot talált a' forróbb szerelemre. A' Gróf elfelejtette Manczit férjével eggyütt, elfelejtette Veronkát, és csak édes attya jutott ollyankor eszébe, mikor az öreg Páriát Nahidára függesztett

[192] ***Az*** [Emendálva.]

tekíntettel érzékenyen mosolyogni látta. Óh édes atyám! mondá magában, ha tudnád, melly boldog a' te fiad, a' te örömed is illy érzékeny volna.

Így múlt el egynehány holnap. Eggy reggel Nahida az annyával sokáig beszéllgetett. A' Gróf azonban az öreggel eggy gallyasban ült. Egyszerte meglátván Nahidát örömkiáltások között feléjek szaladni, felugrott, és elejébe sietett. Karjai közé omolván Nahida, óh édes Laczim! úgymond, melly boldogok vagyunk! Kevés üdő múlva anya leszek. A' Gróf érzékenyebben és erősebben szorította magához, mint egyébkor.

Az örömek és az édes reménységek naponkint nevekedvén, felderítették jelenvaló boldogságaikot, megújjították múltt szerencséjeket, 's új kéjeket készítettek számokra a' jövendőségben. A' képzelés előre megkóstoltatván velek az atyai és anyai örömeket, napjaik még egyszer olly édesek voltak, még egyszer olly gyorsan folytak, mint ezelőtt. Ölében tartván Nahidát a' Gróf, édesen mosolygott reá. Mosolygással felelt neki Nahida, és szemeik örömkönyekbe borúltak. A' Gróf, mikor magát Nahidától súgó szózattal atyának nevezni hallotta, majdnem megőrűlt örömében. Nahidának lábaihoz borúlván, átfogta térgyeit, és csüggedő tekíntettel nézett szeme közé, allig várván a' napot, melly atyának tegye.

E' nap is végtére szerencsésen elérkezett. Nahidának mellyén eggy gyönyörű fiú függött. A' Gróf szinte tántorgott örömében. Fia miatt majd elfelejtette Nahidát, Nahida pedig őtet, azalatt hogy e' gyermek erősebb és kellemetesebb kötelekkel kapcsolta öszve szíveiket. A' Gróf elment a' szomszéd faluba, és a' lelki pásztort, ki szíves baráttya lett, a' völgybe vezette. Nahida azt kívánta, hogy a' gyermek a' keresztségben Laczinak neveztessen.

Óh édes atyám! óh Manczi! mondá már most többször magában a' Gróf, ha tik tudnátok, melly boldog vagyok!

HARMINCZKETTEDIK SZAKASZ.

A' véres harcz.

Eggy reggel Nahida és a' Gróf eggy gallyasban mulattak. A' gyermek előttök ült, és virágokkal játszott. A' szülők, kik egymást kezeknél fogva tartották, szinte előre hajlottak volt a' gyermekhez, hogy a' virágot, mellyet elejtett, kezébe visszaadgyák; ammint az öreg Páriát felkiáltani hallották. Kiáltása ijedést, veszedelmet, réműlést[193] hirdetett. Nahida felugorván, ölébe vette a' gyermeket; a' Gróf pedig kirohant a' kertből a' gunnyóba.

Itt ő az öreg Páriát egynehány ánglus katona között találta, kik épen azonn voltak, hogy kezeit hátra kötözzék. Az asszony a' földönn ájúlásban feküdt. Ammint a' Gróf a' gunnyóba belépett, két katonától azonnal megragadtatott. Valld meg, mondá neki az eggyik, egyébkép a' halált el nem kerűlöd, valld meg, hol vannak a' Marátok, a' kik tőllünk ide szöktek?

Két más ánglus katona elsietett a' Gróf mellett a' kertbe, mellyből az elréműltt Nahidát gyermekével eggyütt a' gunnyóba vezették.

Tik itt Marátokot kerestek? kérdezé a' Gróf ánglus nyelvenn. És tik kik vagytok?

Beszédgyének hangjából európai embernek ösmervén a' Grófot, az öreg Páriának kezeit azonnal feloldották. Nahida a' Grófnak karjai közé omlott gyermekével eggyütt.

Az ánglusok azutánn a' Gróffal beszédbe eredtek. Eggy esztendeje már elmúlt volt, hogy Indiában a' hadakozás dühösködött. Illy sokáig oltalmazta meg szent hajlékát az ártatlanság és a' szerelem a' hadakozásnak még csak hírétől is. Az ánglusok Hider Allival harczoltak. Eggy

[193] ***re**műlést* [Emendálva.]

osztály ánglus katonaság a' völgy mellé telepedett, és azonn éjszaka az elfogott Marátok a' táborbúl elszöktek. Az ánglusok ezeket keresvén, a' völgyhöz jutottak, és ebbe egész' a' gunnyóig behatottak.

A' Gróf bizonyosakká tette őköt a' felűl, hogy ő e' völgyben, legalább a' gunnyónak és a' kertnek környékében, senkit sem látott. Ő maga elvezette őköt a' völgynek minden szugaiba, hol még csak embernyomdokot sem leltek. Visszatérvén a' gunnyóba, rakva találták abban az asztalt külömbféle gyümölccsel, mellyekkel őköt az asszonyok és az öreg Pária megkínálták. Még a' katonák szomjúságokot enyhítették, a' hadi Tiszt a' Gróftúl tudakozta, ki légyen? és micsoda eset vetette légyen őtet ide e' völgybe? A' Gróf megnevezvén magát, elbeszéllette neki röviden ama' rettenetes szélvészt, melly őtet e' völgybe űzte, valamint Nahidához való szerelmét is következéseivel eggyütt.

A' Tiszt rá akarta beszélleni a' Grófot, hogy e' völgyet haggya el. Mikép élhet itt Gróf Uram, úgymond, jövedelem nélkűl, böcsűlet nélkűl, 's az életnek örömei nélkűl?

A' Gróf megfogván Nahidának kezét, ki gyermekét éppen szoptatta, nézze meg Hadnagy Uram, úgymond, e' kellemetes menyecskét. Ez nekem gazdagságom, böcsűletem, dücsősségem, örömem és mindenem!

A' Tiszt legalább arra akarta birni a' Grófot, hogy Indiában valamellyik ánglus várasba költözzön; de ügyekezete mind haszontalan volt. Elvezette a' Gróf a' Tisztet a' kertbe, 's azt mondotta neki: Tud-e az Úr széles e' világonn ennél a' völgynél kellemetesebbet, árnyékosabbat, hüsebbet? Itt nekem mindenem van, a' mi az embernek szükséges arra, hogy boldog lehessen. A' Király haszontalanúl kínálna meg engemet e' völgyért trónussával!

A' Tiszt megölelvén a' Grófot, tellyes boldogságot kívánt neki, és katonáival eggyütt elhagyta a' völgyet, mellyben a' kevéssel megelégedő ártatlanságot olly boldognak lelte.

Helyre állott volt már a' völgynek lakosinál a' nyugodalom, élledezett az öröm, 's éppen eggy pagódafa alatt ebédeltek, ammint a' kertben ismét ánglusokat láttak. A' Gróf felugorván, elejekbe ment. Laczi! kiáltá messzérűl az eggyik; Russel! mondá viszontag örvendetes szózattal a' Gróf, 's egymásnak ölébe rohantak.

Russel volt a' vezére a' fellyebb említett hadi osztálynak, melly ide a' végbűl küldetett, hogy az ánglus seregnek a' visszavonódást megkönnyebbítse, melly az előre nyomúló indiai seregnek ellent nem állhatott. Sírtak örömökben mind a' ketten.

Az ánglus Tiszt hírt adván az Óbesternek ama' haszontalan nyomozásrúl, mellyel a' Marátokot keresték, elbeszéllette neki a' völgyben történtt kis esetet is.

Mi a' neve ennek a' különös ifiú embernek? kérdezé Russel.

Kaczajfalvi Grófnak nevezte magát, felelé a' Hadnagy.

Russel azonnal lóra ült, és a' Grófhoz sietett.

Russel' elejébe vezette azutánn a' Gróf Nahidát fiával eggyütt. Az Óbester Laczi' hitvessét megölelvén, örömkönyekre fakadt. Óh édes Laczim! mondá azutánn, melly buzgón köszöni szívem a' felséges Istennek, hogy megboldogított. De itt, kedves barátom! nem hagyhatlak. Jőjjsze velem! Hadd lássa meg Manczink az ő kedves báttyát, kit holttnak sirat! Hadd lássa Nahidát, és gyönyörű fiadot!

Ezen ajánlás a' Grófnak nagy tusakodást okozott; de végre csak azt felelte Russelnek még is, hogy ő e' völgyet még most el nem haggya.

Erre őtet Russel félre vonván, hallod-e, drága Laczim! Hider a' győzedelmeskedő indiai seregekkel előre nyomúl. Valahová lép, mindenütt vérrel, kegyetlenséggel és zabolátlansággal jegyzi meg nyomait. Seregei szintollyanok, mint maga. Egyenesen e' völgynek jön. A' hegyek, és a' folyóvíz, melly innen nem messze van, arra birják majd őtet, hogy itt megállapodgyon. Az

ánglusoknak Gyenerálissa e' környékben akarja megvárni, hogy vele megütközzön. Az indiai vad katonák kikutattyák majd e' gyönyörű völgyet, hitvesedet megmocskollyák, fiadot megölik, és tégedet az európai népekhez való gyűlölségből agyon kínoznak. A' mindenható Isten a' bizonyságom, hogy nyugodalmad, boldogságod, életed, mindened oda van, ha még eggy óráig mulatsz. Én még csak óraperczeket sem vesztheted. Ezt mondván, zsebórájára tekíntett.

A' Gróf szinte megmeredt, a' nélkűl hogy képes volt volna magát eltökélleni.

Russel a' Gróf előtt térgyre esvén, az Istenre kérlek, úgymond, fogadd szavamot. Tedd meg, a' mit javaslok, nem az én kedvemért, nem Manczi' kedvéért, hanem ezen ártatlanoknak kedvéért, kik rokonyid lettek.

Azon szempillantásban hírt hozott Russelnek eggy Tiszt, hogy Hider' seregei érkeznek. A' porát már, úgymond, e' dühös hadnak láttyuk.

A' Gróf ezekről az öreg Páriát tudósítván, könnyen arra birta, hogy a' völgyet elhaggya.

Az öreg ember imádkozott még, mikor a' Gróf már indúlván, megintette, hogy siessen. Az asszony elréműltt férjének agg nyakánn csüggvén, rezketett, nem annyira az ellenségtűl írtózván, mint a' Bramínusoktúl. Nahida a' Grófnak kezét megfogván, veled megyek, úgymond, a' hová neked tetszik. A' Gróf a' gyermeket ölébe vévén, előre ment. Az öreg Pária a' Grófnak karjába fogódzkodván, mellette ballagott. Utánnok az öreg asszony ment. Hátúl pedig Russel Nahidát vezette. Így hagyták el ama' völgyet, hol a' boldogságnak, a' szerelemnek, és az ártatlanságnak ölében olly gyönyörű napokot töltöttek.

A' Gróf egynehányszor visszatekíntett kies paradicsomára. Az öreg Páriának szemeinn nagy könyek függtek. Kiterjesztvén még egyszer a' völgy felé karjait, megölelte utánna ballagó feleségét. Légy nyugodtt elmével, úgymond a' sírdogáló asszonynak. A' nagy Bráma mindenütt van, és minket, akárhová mennyünk, boldogoknak tehet. Hisz ártatlanságunkot nem haggyuk ott a' völgyben. Ez szíveinkben van. Az ártatlanság pedig nem jár boldogság nélkűl.

Allig menekedtek fel a' hegyre, azonnal meglátták a' túlsó hegyekenn kutatni Hider' katonáit, kik a' fő seregnek úttyát, és ennek mellékeit előre kivisgálták. Térgyre esvén a' völgynek lakosi, hálát adtak röviden az Istennek, hogy őköt a' haláltúl megmentette. Az ánglus táborba érkezvén, parancsolatot adott azonnal Russel, hogy az ott fekvő osztály magát visszavonnya.

Nahida nem győzte visgálni az ezernyi ezer új tárgyakot, mellyek körűlötte voltak. Eggyik kérdése a' másikot érte, mellyekre a' Gróf mosolygva megfelelt. A' hadi tisztek egymás utánn siettek a' Grófnak tiszteletére, nem annyira hogy e' különös ifiú embert, mintsem hogy szép feleségét lássák. Nahida megnézte őköt rendre, és nyájasan beszéllgetett velek. Kiki irígylette a' Grófnak e' gyönyörű menyecskét, kinek némellyek még hízelkedéseket is mondottak. Nahida elmosolyodván, kegyesen és bizodalmasan felelt szép mondásaikra, egyszersmind pedig tüzes szemeivel a' Grófot kereste fel közöttök.

A' hadi sereg a' folyóviznek partya felé vonódott. Az első szekerekkel tehát, mellyek ezen osztálytúl a' fő várasba küldettek, a' Gróf és a' szerencsés völgynek többi lakossai Madrászba költöztek, hol reájok új örömek várakoztak. Manczi meghallván a' Grófnak ajakibúl saját nevét, karjai közé omlott. A' Gróf utánn Nahida belépvén a' szobába, és gyermekét ölében tartván, megállott és mosolygott, mikor férjét Manczinak karjai között és ajakinn csüggni látta.

Manczi megsejtvén Nahidát, kicsoda ez? kerdezé a' Gróftúl.

Az én Nahidám, az én hitvesem, felelé a' Gróf, szép ölében pedig a' fiam.

Manczi eggy szempillantásig Nahidát áttekíntvén, nyughatatlan szívvel oda közelített hozzá, 's kezet nyújtván neki, megcsókolta. Azutánn pedig a' Grófnak fiát karjai közé vévén, könyhullajtásival és tüzes csókjaival elborította. Úgy látszott, mintha ezen gyermeknek vissza

akarta volna adni mind amaz érzékeny apolásokot, mellyekkel az ő fiát a' Gróf fogadta volt, mikor Európábúl érkezett.

Kicsoda e' leányzó, kérdezé már most Nahida a' Gróftúl, a' ki az én fiamot olly nagyon szereti?

Manczi! úgymond a' Gróf.

Manczi? kérdezé még egyszer hangosabb szózattal Nahida. Ezzel Manczihoz sietett, átölelte, és csókjaival majd elfojtotta. Óh édes Manczim, mondá azutánn, óh te Laczimnak első szeretője! Mikép kívántalak én tégedet látni, hogy szeretetedet megnyerhessem! Óh az én egész szívem, az én egész lelkem a' tiéd, édes Manczim!

Manczi nagy szemeket vetett Nahidára, mellyek könyekkel azonnal megteltek. Nahidának vállára bocsátván azutánn fejét, óh te szerencsés asszonyság! úgymond; minek neked az én szeretetem? E' nélkűl is olly boldog vagy te, hogy boldogabb nem lehetsz. De még is, légy öcsém, jó Nahida! légy bátyám, édes Laczim!

A' könyek és apolások megkönnyebbítették végtére e' három szerencsés személynek szívét.

A' Gróf Manczinál vett szállást. Nahidát Manczi naponkint méltóbbnak lelte mind barátságára, mind szeretetére. Manczinak kis leánykája Nahida' fiával eggyüdős volt. Leülvén ezen anyák, 's egymással beszéllgetvén, Manczi a' kis Laczit vette ölébe, Nahida pedig Manczi' leánykáját. A' Gróf szinte sírt és szökdösött örömében, mikor látta, hogy az eggyik anya a' másiknak gyermekét szoptattya. Megölelte mind a' kettőt. Sokszor még azt sem tudta, kit szeret jobban, Nahidát-e vagy Manczit? Manczi' leánykáját-e, vagy saját gyermekét? Lehetséges volt-e, mondá egynehányszor az öreg Páriának, hogy boldogságom meggyarapodgyon? és még is, íme! melly kimondhatatlanúl megöregbedett!

Az öreg Pária ezekre komoran mosolygott. Russel' kertyében választott ő magának feleségeével lakást eggy pagódafa alatt. Itt ő úgy élt, mint valaha völgyében. De homlokárúl a' derűltt vídámság elenyészett. Feleségét tudni illik büszke nemének üldözésétűl féltette, és nem ok nélkűl; mert Manczinak egész tekíntete megkívántatott arra, hogy e' szegény Páriát, és kivált feleségét a' Bramínusoknak bosszúkereső incselkedéseitűl, és erőszakos fortélykodásaitúl megoltalmazhassa.

Nahidának szeretete tartóztatta őköt vissza egyedűl, hogy magoknak az emberségesebb tigrisek között új pusztaságot ne keressenek. E' kedves leánnyok és onokájok volt csak képes, a' kedvetlenségnek fellegeit homlokaikrúl ollykor eloszlatni, és mellyeikben a' búbánatot elfojtani.

Végtére Russel is megérkezett. Veszedelmes sebe, mellyet az ütközetben kapott, alkalmatlanná tette őtet a' további szolgálatra. Vele új örömek érkeztek a' házhoz. A' Gróf el nem nézhetvén többé Nahida' szülőinek rettegését, eltökéllette magában, hogy Európába visszatér. Russel pedig megemlékezvén amaz igéretrűl, mellyet Manczinak még házassága előtt tett, hogy mihelyt a' hadi szolgálatot elhaggya, Manczi' jószágában letelepedik, és az kedvéért mint magyar hal meg; kezet adott a' Grófnak, és megfogadta neki, hogy vele Magyar Országba Kaczajfalva mellékére költözik. Az öreg Páriának nagy volt az öröme, mikor ezeket meghallotta, részént kedves felesége miatt, részént mivel a' Grófnak rajzolásábúl a' Kaczajfalvi völgyet már régen ösmerte és szerette. Az első hajóra felültek, és Angliában szerencsésen elérkeztek.

HARMINCZHARMADIK SZAKASZ.

A' közönséges öröm.

Minekutánna Russel minden jószágát eladta volna Angliában, ismét hajóra ült úti társaival eggyütt, és franczia országba átszállott. Itt két kocsit szerezvén, először Bécsbe, innen pedig Kaczajfalvára postánn szerencsésen elérkeztek. Az öreg Gróf Kaczajfalvit a' faluban nem találták. Hitvessének halála utánn az öreg Istókkal ismét a' völgybe költözött, hol kedves fiának, kit holttnak gondolt, korán történtt halálát siratta.

A' kocsikot a' Kaczajfalvi jobbágyok körűlvették, és hangos örömkiáltások között az öreg Grófhoz a' völgybe vezették. Nahida szinte olvadozott örömében, mikor a' jobbágyoknak vídámságát látta. Öreg szülői örömkönyekben úsztak. Már messzérűl meghallotta az öreg Gróf a' sokféle szózatoknak vegyűltt zúgását, mellyek neki a' völgyhöz közelíteni látszottak. Eredgy Istók! úgymond, nézd meg, micsoda kiáltások ezek?

Az öreg Istók kinyitván az ajtót, Laczinak karjai közé omlott. Gróf László! Gróf László! kiáltá Istók kétszer teli torokkal. Az öreg Gróf e' nevet hallván, és a' jobbágyoknak örömkiáltásait megértvén, felugrott a' székről, de szívét elfogván hirtelen' az öröm, a' székre ismét viszszadőlt. Rezketett még, a' nélkűl hogy tudta volna, mi történik körűlötte? mikor már lábainál feküdt kedves fia, és zokogva kiáltott fel hozzá: Atyám! édes atyám!

Az öreg Gróf fiára függesztvén szemeit, nyakába borúlt. Nem szóllhatott. Csak forró könyek görgöttek le tiszteletre méltó arczainn, mellyekről amazokot érzékeny szívű fia lecsókolta. Szent csendesség támadt körűlöttök. A' jobbágyok levett kalappal úgy állottak, mintha előttök oltár volt volna. Russel Manczi' vállára tette kezét. Nahida zokogott, és ölében fekvő fiát csókolgatta. Az öreg Pária megfogván feleségének kezét, nagy illetődéssel az égre tekíntett.

Végtére az öreg Grófnak ama' győzedelmeskedő szava: az én fiam! az én Laczim! a' csendességen áttörvén, örömsírásra fakadtak mindnyájan, kik körűlötte állottak.

Csak akkor vévén eszre Russeléket az öreg Gróf, az én Manczim! úgymond, és Russel Úr! Óh Istenem! melly boldog leszek én még halálom előtt!

És az én hitvesem fiammal eggyütt, mondá az ifiú Gróf hangos szózattal.

A' te hitvesed? a' te fiad? Az öreg Gróf Nahidára függesztette szemeit, ki előtte térgyre esvén allig hallható szózattal mondá: Laczinak hitvesse. Az öreg Gróf megölelvén, fiamnak drága hitvesse! úgymond. Azutánn szeme közé nézvén, és orczáját gyorsan átvisgálván, homlokára tűzött eggy csókot, a' nélkűl hogy valamit szóllott volna. E' helyett szemeit az égre emelte.

Nahida a' neve! mondá az ifiú Gróf.

Nahida? kérdezé az attya, nagyot sohajtván. Óh! engedgyétek meg, hogy eggy keveset magamhoz jöhessek. Örömem olly nagy, olly sokféle, hogy megölhetne. Csak eggy szempillantásig megnyugodván, kedves Nahidám! úgymond, édes leányom! Isten hozott! Ezzel fiának karjára borúlván, óh! édes fiam, úgymond, mennyi örömet hozol te nekem egyszerre! Fiad is van, mondád?

Az ifiú Gróf elvette a' kis Laczit Nahida' ölébűl, 's attyának adta. Az öreg Gróf felemelvén, Sok egyszerre, én Istenem! úgymond, sok egyszerre. Visszaadta azutánn a' gyermeket, 's megsejtvén az öreg Páriát feleségestűl, hát ezek, fiam! kicsodák? úgymond.

Nahidámnak szülői, felelé a' fia.

Menyemnek szülői! Isten hozott benneteket,[194] úgymond az öreg Gróf, kezet nyújtván nekik. Lebocsátotta azutánn bádgyadtt tagjait eggy karszékbe, 's a' jelenvalókot egymás utánn mind átvisgálta.

Lassanlassan megtérvén ereje és belső nyugodalma, örömét végtére szabad szárnyára eresztette. Nahidát mellyéhez szorítván, a' gyermekkel, kit amattúl elvett, tánczolni kezdett. Azutánn ennek orczáját megnézvén, már Nahidának, már Laczinak orczájával vonásonkint öszvehasonlította. Egészen elfelejtette ő e' foglalatosságnál, hogy Nahidán, Laczinn, és onokájánn kivűl még más emberek is jelen vannak.

De Laczira még eggy nagy öröm várakozott. Nagy kiáltással tört be a' völgyönn keresztűl Veronka. Hol van? úgymond rezketve, mondgyátok meg, kérlek, hol van? Csak félig volt felöltözve. Szinte öltözködött, mikor meghallotta, hogy Laczi elérkezett. Közel lakván Kaczajfalvához, ő volt egyedűl, a' ki az öreg Grófnál a' völgyben egész napokot töltött, ő egyedűl, a' ki szomorú szívét vígasztalni tudta. Hallván, hogy Laczi megjött, félbe szakasztotta öltözködését, 's a' nélkűl hogy otthon valamit szóllott volna, elrepűlt Kaczajfalvára, és innen a' völgybe. Lélekszakadva, repűlő hajjal és rezketve rohanván be, csak azt mondhatta még, Laczi! 's az ifiú Grófnak karjai között elájúlt.

Még Veronka magához sem tért volt egészen, elérkezett a' szomszéd helységből Potrohosi is, és Manczinak karjai közé rohant. Megölelte azutánn Russelt és az ifiú Grófot is. Nahidát látván, neki esett és megcsókolta. Nahida, úgymond, te az én leányom vagy. Manczi meg nem haragszik, ha az övéből eggy részecskét neked adok. Osztályos testvér légy Manczival. Meg nem halhatnék jó ízűen, ha az én édes Laczimnak boldogságát legalább valami kevéssel meg nem gyarapítanám.

Az estve elérkezett, és senki sem tudta, hová enyészett légyen a' nap? Későn ültek le az asztalhoz. Az öreg Gróf Nahida és Laczi közé ült, ölébe pedig onokáját vette. Örömében allig evett valamit.

Egynehány nap múlva a' szükséges rendelések megtetettek. Nahidának szülői a' völgyben választottak magoknak lakást, mellyet az öreg Gróf, a' mennyire lehetett, hasonlónak tetetett az indiai völgyhöz. A' jövevény öreg pár megmenekedvén a' Bramínusok' üldözésétűl, szinte ifiodni látszott.

Az öreg Gróf fiával, menyével és onokájával Kaczajfalvánn lakott, Manczi és Russel Potrohosinál, Veronka pedig, kivel Manczi egészen kibékűlt, a' szomszéd helységben.

Jóllehet e' három felekezet külön élt, ritkán múlt el még is olly nap, hogy öszve ne jött volna. A' gyűlekezetnek helye a' völgy volt. Az öreg Pária gyermekeinek és onokáinak ölelései között hazájának szelídebb egét, pagódafáit, és külömbféle kellemetes gyümölcseit elfelejtette. Az öreg Gróf boldog volt kedves fiában, kinek kimondhatatlan boldogságát látta. Nahidát elejénte a' Magyar Dámák ártatlansága miatt csúfolták, de azutánn boldogságát irígylették. A' jobbágyok e' jótévő asszonyi lelket áldották, szerették, majdnem imádásig tisztelték. Manczi és Veronka sokszor megvallották egymásnak, hogy Lacziban és Nahidában olly házas párt látnak, mellynek mássa e' földönn nincsen. A' viszontag való szeretet, az eggyügyű erkölcsök, a' kegyesség, és önnön magoknak természetes kelletése voltak a' tulajdonságok, mellyekkel magát e' pár a' többiektűl megkülömböztette. Vallyuk meg, édes Veronkám! mondá Manczi, megölelvén Szádnokinét, vallyuk meg, hogy mink illy férjre érdemesek nem voltunk.

[194] *benn**ekket**,* [Emendálva.]

Az ifiú Gróf, e' szerető és szeretett férj, e' szerencsés atya, e' jó fiú, az öreg Páriának karjai közé omolván sokszor, megtaláltuk mink, mondá, édes Apám! az igazságot és ezzel eggyütt a' boldogságot. Mind a' kettő olly szívben mulat, melly embertársát szeretni tudgya.

E' három familiának gyermekei úgy neveltettek, mint akármelly egyéb jámbor szülőknek magzattyai, a' jó embereknek jámbor példái szerint; és ha némellykor Manczi azt kívánta Laczitúl, hogy gyermekeit úgy nevellye, mint őtet az öreg Gróf nevelte, Laczi azt felelte neki mosolyogva: Nevellyük őköt jó erkölcsű magyaroknak, ne talán a' szerelemnek esztendeiben kénytelenek legyenek férjekért és feleségekért Indiába menni, hol, Isten tudgya! van-e még több Nahida, vagy sem?

A' völgyben ők lassankint kicsiny és pompátlan de tiszta és szép lakásokot építettek. Itt sokszor eggyütt egész holnapokot töltöttek, és ha valamelly idegen őköt a' szíves bizodalomban élni, eggyügyű és természetes öltözetben járni, a' munkát a' játékkal és egyéb mulatságokkal felváltani; ha gyermekeiket, a' nélkűl hogy az öregektűl tartottak volna, eggyütt játszani, és szülőikhez még is tisztelettel viseltetni, egyszersmind pedig valamint a' szépségben úgy az ártatlanságban is naponkint magosabbra emelkedni látta volna, meg kellett volna vallania, hogy a' régi poétáknak arany kora nem álom, nem mese. A' völgynek ajtajánn ezen ígék olvastattak:

A' természetnek, a' szeretetnek, és a' boldogságnak lakóhelye!

BÁRÓ
KÜLNEKI GILMÉTA
KISASSZONY,
ÉS
ARANYPATAKI
GYÖRGY.

EGY
ÉRZÉKENY TÖRTÉNET
A'
LEGÚJJABB ÜDŐKBŰL.

ÍRTA
V.F.

PESTENN 1808.
Eggenberger Jósef Könyvárosnál, az Universitás' Könyvtárházának általellenében Mélt:
Báró Podmaniczky Úr' Házában.

Isten hozzád! *Schindelmayer*

Báró Külneki Gilméta Kisasszony és Aranypataki György.

ELSŐ SZAKASZ.

Ha merem kérdezni, kikhez van szerencsém az Urakban?

Pest felé útazván eggy ernyes kocsiban négy lovonn eggy meglett úri ember, öszvejött az utólsó státiónn a' vendégfogadóban négy hintóval, mellyek párnázsákokkal, skatulákkal, puskákkal és vasas ládákkal tele voltak. Leszállván kocsijáról, szobát és ebédet kért.

Külön szobával nem szolgálhatok, mondá a' vendégfogadós; de ha az enyímmel megelégszik az Úr, az asztalt benne azonnal megteríttetem.

Minekelőtte a' vendég ezen ajánlásra megfelelhetett volna, eggyike az Uraknak, kik a' folyosórúl lenéztek, rá kiáltván, Az Úrnak böcsűletes nevét, úgymond, szabad-e tudni?

Én Mársfalvi András vagyok, felelé a' vendég, az Uraknak szolgálattyára.

Vitesse be az Úr, mondá amaz, úti holmiját a' vendégfogadós' szobájába, maga pedig jőjjön fel hozzánk, ha tetszik, és ebédellyen velünk.

E' különös emberséget különös köszönettel vévén Mársfalvi, még a' garádicsokot mászta, nem győzött magában azonn elegendőképen csudálkozni, hogy ezen Urak az ő charactere iránt nem is tudakozódván, puszta nevének hallására magokhoz híjják. Vagy nevemrűl ösmernek, mondá halk szóval, vagy nagyon böcsűletes emberek. Hozzájok jutván, ha merem kérdezni, úgymond, kikhez van szerencsém az Urakban?

Ez Báró Külneki László Úr, felelé az, a' ki a' folyosórúl megszóllította; én pedig Aranypataki János vagyok.

Mársfalvi mélyen meghajtotta magát mind a' kettőnek. A' Báró csak eggy rövid főhajtással fogadta köszöntését; Aranypataki pedig kezet fogván vele, úttyának czéllyát, és okát tudakozta.

Pestre költözök mindenestűl, mondá Mársfalvi, 's ott eggy csendes hajlékban megvonván magamot, az ablakból nézem majd a' nagy világnak habzásait.

E' rövid de barátságos beszéllgetés alatt a' Báró feszesen állván, tusakodni látszott magában eggy gondolattal, melly ammint tekínteteiből kitetszett, amazoknak beszédgyéhez nem tartozott. Végre francziául Aranypatakinak azt mondotta, hogy Dámáik talán rossz névenn fogják venni, ha hozzájok idegen embert vezet.

Aranypataki erre szintazonn a' nyelvenn megfelelvén, én ugyan, úgymond, az előttünk álló vendéget személlye szerint eddig nem ösmertem, de nevérűl jó házbúl valónak tudom. A' mi a' Dámákat illeti, megjelentem nekik előre a' dolgot. Ama' környűlállás, hogy külön szobához nem juthatott, arra legalább csak birja őköt, hogy embertelenűl ne fogadgyák.

Aranypatakinak elmenetele utánn a' Báró sokáig némát állott, és szemeit maga' elejébe a' földre függesztette. Mársfalvinak tehát tellyes szabadsága volt arra, hogy orczavonásaibúl belsejét kémlelgesse. A' Báró végtére rá tekintvén, micsoda szolgálatban van az Úr? úgymond. Valamint a' kérdés, úgy a' felelet is rövid és feszes volt, és csak ezen ígékbűl állott: Én nem szolgálok; mire a' Báró ismét elnémúlt.

Azonban Aranypataki visszaérkezvén, Mársfalvit a' Dámákhoz bevezette, minekutánna előre megintette volna, hogy magyarúl velek nem beszéllhet.

Német köszöntésére felkelvén üléseikről a' Dámák, meghajtották eggy keveset magokot, 's ismét leültek, a' nélkűl hogy üdvözlését legkisebb szóval fogadták volna. Sőt mivel a' Bárót utánna bejönni megsejtették, francziául azonnal magokhoz hítták, és arra kényszerítették, hogy őköt el ne haggya mindaddig, még az ebédet el nem végzik. Aranypataki, mintha helyre akarta volna hozni azt, a' mit a' Dámák a' vendéghez való emberségben elmulattak, barátságos beszédbe eredt vele, 's minekutánna a' szót majd nem érezhetetlenűl a' Dámákra fordította volna, imígy szóllott hozzá:

A' Báróné, úgymond, külföldi, és a' mi ennél sokkal több, francziásan neveltt Dáma. Hasonló nevelést vett a' Báró is, noha született magyar. Az asszony gyűlöl e' világonn mindent, a' mi nem franczia, vagy a' mi legalább nem francziás. A' németet otrombának, a' magyart pedig gorombának tartya, ha csak a' franczia módosság által meg nem gyaloltatik. Most eggy darabig jószágában mulatván, 's a' körűlbelűl lakó magyar Nemesekkel megösmerkedvén, annyira megútálta földünköt és nemzetünköt, hogy nyakrafőre Bécsbe kívánkozott. Ama' természetességet, melly nálunk uralkodik, ő neveletlen vadságnak, az egyenes szívűséget gorombaságnak, a' magunkkal való megelégedést paraszt büszkeségnek nevezi. A' magyar asszonyokot annyira nem szenvedheti, hogy egynehányat közűlök, kik tiszteletére mentek, meg is sértett; a' miből azutánn csúnya harczok támadtak. Ezen Asszonyságoknak férjei, tudni illik, bosszút akarván állani, őtet is hasonló gorombaságokkal illették, vagy a' Bárót külömbféle inderkedésekkel kínozták, sőt még jussainak csendes birtokában is, a' hol lehetett, háborgatták. Megesküdött végtére a' Báróné, hogy ő e' bárdolatlan országban tovább nem lakik, 's férjétűl azt kívánta, hogy vele eggyütt mennél hamarább Bécsbe költözzön, és ott örökre letelepedgyen. A' Báró felette jó ember annyibúl, hogy készakartva senkinek sem árt; de egyszersmind felette gyenge is azért, hogy Asszonyának jó móddal parancsolni még akkor sem tud, mikor másokot legázol. Az én feleségem is külföldi Bárónak a' leánya, és a' francziát hasonlósképen egészen elnyelte volt. Még házasságunk utánn is sokáig forrottak benne a' franczia bolondságok, mellyek fontos valóságoknak tartatnak; sokáig ragyogtak rajta a' franczia piperék, mellyek módosságnak neveztetnek. Csak lassankint hozhattam egynehány esztendő alatt a' közép útra, mellyből most ismét ki kezdett tárni, mióta Külnekiék szomszédságunkban letelepedtek. Istennek hála! hogy a' Bárónétúl ismét elválik. Rezkettem már a' jövendőtűl, jól tudván, hogy a' betegség sokkal veszedelmesebb, mikor megújjúl, mint mikor támad. Ezeket, így fejezte be Aranypataki barátságos beszédgyét, csak azért akartam az Úrral hamarjában közleni, hogy az embereket, a' kikkel ma ebédelni fog, naggyából megösmervén, könnyebben elszívelhesse azokot a' megvetni való kajcs tekínteteket, mellyek ne talán az Úrra lövődnének.

Allig mondotta ki e' szókot, hogy a' szomszéd szobákbúl beléptek hozzájok eggy franczia asszony a' Bárónak tizenhárom esztendős Kisasszonykájával, és eggy franczia férjfi Aranypataki tizenöt esztendős fiával. A' Báró azonnal elejekbe sietvén, a' franczia asszonyt karjával megkínálta, és eggy székhez vezette. Melléje ülvén maga is, nyájas beszédbe ereszkedett vele. Ezen asszonynak külseje olly kellemetlen volt, hogy Mársfalvi annak első tekíntetére majdnem eliszonyodott. Magossága középszerű, egész termete pedig olly száraz lévén, hogy csak csontbúl és bőrbül látszott állani, szinte ama' vászokhoz hasonlított, mellyeket a' parasztok a' kertekben felállítanak, hogy a' madarakot a' gyümölcstűl elijesszék. Nagy szájának hosszú fogakbúl álló agyara előre állván, mardosó telhetetlenségre mutatott, még beesett szemeibűl az irígység nézett ki, beszédgyében pedig és magaviselésében az ostoba büszkeség uralkodott.

A' franczia férjfi azonban a' Dámákhoz ment, kik nagy szívességgel fogadták. Közéjek ülvén, már az eggyiknek, már a' másiknak mondott szépségeket, mellyek inkább eggy hadnagykához illettek volna, mintsem eggy nevelőhöz. Barna, köpczös és alacsony lévén, orczájának vonásai nem voltak ugyan rendetlenek, de valamint testének minden egyéb részei nagy erőre mutattak, úgy meredt és homályos szemeiből az ostobaság látszott kitekínteni.

Azalatt a' két nevedék eggy ablakba vonódott, közel Aranypatakihoz és Mársfalvihoz, hol törött franczia nyelvenn egymással nyájasan beszélgettek. Aranypataki magához szóllítván fiát, megösmertette Mársfalvival, kit arra kért, hogy eredgyen vele eggy kevés beszédbe, mellyből a' tudományokban való előmenetelét megitélhesse. Deákúl felette hibásan, németűl pedig még hibásabban beszéllett. Franczia országnak gyeografiájából tudott valamit, de Magyar országnak csak felosztásait sem tudta. Elgondolhatni, hogy tudatlanságát attya előtt Mársfalvi vagy elpalástolta, vagy legalább azzal, a' mit tudni látszott, megszépítette. Azt mindazáltal ezen Atyának dücsősségére meg kell vallani, hogy fiának fogyatkozásait átlátta és megvallotta. Most, úgymond, Pestenn eggy jó legényt fogadok melléje, a' ki vele a' tudományokot gyakorollya.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' franczia ebéd és a' magyar dessert.

Mihelyt Mársfalvi az ifiú Aranypatakival beszédbe ereszkedett, a' Bárónak Kisasszonya az ablakból azonnal annyához, és ettűl nevelőnőjéhez szaladt. Abból, hogy a' Dámák és a' franczia nevelők Mársfalvira szögezték szemeiket, okosan gyaníthatta ez, hogy őköt a' Kisasszony reá figyelmetesekké tette. Majd azutánn tálaltak. A' Báró' szakáccsa, ki mindenütt előre küldetett, franczia ételekkel vendéglette meg őköt. Az asztalnál Mársfalvit az öreg Aranypataki maga mellé ültette. Most már ő az étel köztt a' franczia beszéllgetésre, melly közönséges és nyilvánvaló lett, több figyelmetességet áldozhatván, álmélkodással hallotta, hogy a' Dámák olly rosszúl beszéllették a' francziát, mint nállunk a' németek a' magyart, és hogy a' nevelőknek társaságos tónussa olly alacsony volt, mint franczia országban a' cselédeké, kik többnyire a' köz népnek allyához tartoznak. Felsohajtván Mársfalvi, megkérdezte az öreg Aranypatakitúl e' külső nevelőknek neveit, és a' helységeket, mellyekben születtek.

Párisi mind a' kettő, felelé Aranypataki. Az asszony született Grófné, Madame de Folle, a' férjfi pedig jó nemes ember, Monsieur de Frippon.

Bocsásson meg az Úr, mondá erre Mársfalvi, amannak szinte szavába esvén, és gúnyos nevetésre fakadván, neveik ugyan nagy születésre nem igen mutatnak.

Igaz! felelé Aranypataki, mert Folle bolondot, Frippon pedig gaz embert jelent. De ez semmit sem tesz. Elbeszéllették ők nekünk neveiknek eredetét, melly valóban nagyon különös, de nem lehetetlen. Az asszonynak őselei közűl az eggyik udvari bolond 's egyszersmind orvos is volt eggy hajdani franczia Királynál. Az udvari bolondok a' régi világban, ammint az Úr maga is tudgya, okos és elmés emberek voltak. Történt tehát, hogy a' Királyné beteg ágyba esvén, sokáig nem szülhetett. Errevalónézve az említett orvos felöltözött bába ruhába, és a' Királynéhoz ment. Ez szíves nevetésre fakadván, szerencsésen megszült, és a' Királyt arra vette, hogy orvossát Grófnak tegye. Kevés üdő múlva ezen új Gróf a' Királynak komornokját haragbúl Fripponnak nevezte. A' komornok tehát őtet kihítta viadalra. Eleget mondotta amaz, hogy ő Gróf létére nemtelen emberrel harczolni nem tartozik; de mivel ez ellenben megesküdött, hogy mihelyt vele harczolni nem akar, első alkalmatossággal megbotozza, a' Gróf de

Folle végtére a' Királynénak az egész dolgot megpanaszlotta, ki a' komornoknak haragját csak azzal csillapíthatta le, hogy azon név alatt, mellyel őtet a' Gróf illette, nemes embernek tetette.

És az illyen meséket az Urak e' sohonnai embereknek elhitték? kérdezé tüzesen Mársfalvi. Kivántak-e tőllök az Urak tanúleveleket születések és magoknak viselése iránt, mikor őköt nevelőknek fogadták?

Nem tartottuk szükségesnek, felelé Aranypataki, mivel, mint emigránsok, megakarták magokot nálunk vonni, és sem az asszony a' Grófné nevet, sem a' férjfiú a' nemes rangot tőlünk nem kívánnya. Mink megörűltünk, hogy gyermekeinknek nevelését magokra vállalták, minekutánna a' franczia nevelést az egész világ legtökélletesebbnek tartya.

Boldog Isten! mondá erre Mársfalvi elkeseredett szívvel, mennyire ment már Naggyainknál a' nevelésben való gondatlanság! Ha kocsist, vagy inast, vagy szakácsot, vagy kulcsárt, vagy komornát vagy szobaleányt fogadnak, nem győznek tőllök elég attesztátumokot kívánni, sőt még szóval is tudakozódnak iránt̃ok, ha lehet, amaz Uraságoknál, kiknél azelőtt szolgáltak. Csak gyermekeiket adgyák minden gond nélkűl olly embereknek kezébe, kikről semmit sem tudnak bizonyosan egyebet, hanem[195] hogy francziául beszéllenek.

Aranypataki erre szeme közé nézett eggy darabig, azutánn pedig felvetvén szemeit az égre, megvonította vállát és elhallgatott. Azon szempillantásban észre vette Mársfalvi, hogy a' franczia beszéllgetés, melly a' többiek között folyt, őtet illeti. Monsieur Frippon elkezdette magyar nyelvének hangját csúfolgatni, melly neki harmoniátlannak tetszett. Madame Folle nemzeti öltözetét és bajússzát vette rostájára. Báró Külneki Gilméta Kisasszony pedig még orczájának vonásaira is kiterjesztette fúllánkos gúnyolásait. A' Dámák az öreg Báróval édesen nevették a' tizenhárom esztendős Kisasszonykának friss gondolatit, 's ezeknek franczia nyelvenn tett harapós kifejezéseit. Az öreg Aranypataki elkomorodott, 's mivel nem tudta bizonyosan, ha Mársfalvi ért-e francziául vagy sem? nagy szorongatásban volt miatta. Kétszer más tárgyra is akarta már fordítani a' beszédet, de minden ügyekezete haszontalan volt. Mársfalvi, hogy iránta való gondgyától megmentse, arra kérte, hogy a' beszédnek elfordításában legkissebbet se fáradozzon, hanem kihallgatván inkább e' nevelőknek mesterséges gúnyolásait, tanúllya ki, melly alacsony szívűek, és melly romlott erkölcsűek?

Az Úr tehát az egész beszéllgetést érti? kérdezé Aranypataki.

Értem, mondá Mársfalvi, 's olly annyira nem gondolok vele, hogy az Úrnak gyermeke miatt még szeretem is. Ügyekezzen az Úr rajta, hogy e' nevedék vesszőcske, még hajlékony, más kézbe jusson.

Allig mondotta ezt ki, hogy a' franczia társaság nagy kaczagásra fakadt. A' Báróné sürgette Frippont, hogy vigye végbe nyájas gondolattyát. Én, úgymond, az Úrnak deák beszédgyét nagyon szeretném hallani; kiváltkép pedig sokért nem adnám, ha magyar vendégünknek félénk vadságát fűhöz fához kapni látnám, hogy jelenlétünkben az Úrnak módosan felelhessen.

Frippon tehát Mársfalvit deákúl megszóllítván, Az Úr, úgymond, hány oskolát tanúlt?

E' kérdésből azonnal átlátta Mársfalvi az előbbeni kaczagásnak okát. Mivel pedig a' kérdő a' deák szót olly rosszúl[196] ejtette, és olly hibásan beszéllette, hogy őtet Mársfalvi első tekíntettel járatlannak ösmerte a' deákságnak még elementomiban is, francziául imígy szóllott hozzá: Az Úr azt akarja tőllem kérdezni, hány oskolát tanúltam?

---

[195] *hansm* [Emendálva.]

[196] *rosszűl* [Emendálva.]

E' szavára a' Dámák el nem pirúltak ugyan, de szemeiket leütvén, úgy elcsendesedtek, hogy még az egérnek szaladását is meglehetett volna hallani. Csak a' tizenhárom esztendős Kisasszony görbítgette mosolygó száját, Frippon pedig, mintha mély álombúl ijedt volna fel, eggy rövid franczia *igennel* felelt.

Én, Uram! így folytatta Mársfalvi azutánn francziául szavait, több oskolát tanúltam, mellyekbűl magamnak a' társaságos életre sok szép tanúságot szerzettem. A' többi között a' humanitásnak, avvagy az emberségnek oskoláiban magyar mestereim arra tanítottak, hogy minden emberre úgy tekíntsek, mint testvéremre, akárminémű külömbség legyen közöttem és közte; mivel eggyáltallyában minden embertűl csak annyi emberséget várhatunk, a' mennyit neki mutatunk. A' filozofiában azt tanúltam, hogy valamint minden tudománynak és mesterségnek, úgy még a' társaságos életnek is van filozofiája, mellyrűl azok, a' kik fél emberektűl neveltetnek, még csak álmodni sem tudnak. A' külömbféle jusoknak és törvényeknek oskoláiban két fontos dolgot hallottam; az első az, hogy erőszakot erőszakkal, gorombaságot bottal, mindenkor szabad meggátolni; a' második az, hogy még a' legvadabb nemzetnek törvénnyeit és szokásait is tiszteletben kell tartanunk, úgymint a' jó rendnek zsengéjét, és a' honbéli bóldogságnak istápját; a' mire minket még a' józan okosság is lekötelez akkor, amikor e' nemzetnél vendégek vagyunk. A' nagy világnak oskolájában végre azt tanúltam, hogy minden tisztességes társaságban meg kell még az ösmeretlent is böcsűlnünk,[197] ha mindgyárt méltónak nem tartyuk is, hogy vele ösmeretséget vessünk.

Elprédikálhatott volna még eggy egész óráig Mársfalvi, úgy elnémúltak a' franczia társaságnak nyelvei, úgy lekonyúltak szarvai. Az eggy Frippon látszott vérszemet kapni, mikor Mársfalvi a' nagy világnak oskolájárúl szóllani kezdett. Mondása utánn rá vetvén büszke[198] főfordúlással szemeit, ha merem, úgymond, az Úrtúl tudakozni, a' nagy világnak oskolájába mellyik országban járt? Ezt Franczia országonn kivűl nehezen lehet feltalálni.

Bocsásson meg az Úr! felelé Mársfalvi. A' tisztességes és nyájas társalkodást akármellyik nemzetnek nemesebb részénél feltalállyuk, csak hogy azt a' nemzeti szokások mindenik országban másféle köntösbe öltöztetik.

Az Úr tehát e' társalkodásnak törvénnyeit hihetőképen magyar országban tanúlta? mondá Frippon diadalmaskodó mosolygással.

Magyar országban is, Bécsben is, Florenciában is, Londrában is, leginkább pedig Párisban, felelé Mársfalvi.

Magyar országnak és Bécsnek említésére elkacczantotta magát Frippon, Florenciának és Londrának nevére csak száját görbítette meg, Párist hallván neveztetni, elhalaványodott, még a' többiek mindnyájan egyszerre felkiáltottak: Párisban? Párisban?

Az Úr tehát Párisban volt? kérdezé az öreg Báró, szinte megakarván előzni az indúlatokat, mellyek e' kellemetlen jelenésbűl támadhattak volna.

Hat esztendeig, mondá erre Mársfalvi, öregebbik fiával ama' Regement' Proprietáriussának, mellynél akkor mint Fő Hadnagy szolgáltam. Elvégezte volt már akkor e' reménységgel tellyes Ifiú minden tanúlásait, és semmi egyébnek hijával nem volt, hanem hogy még a' világot nem látta. Édes attya úti társt keresvén neki, rám méltóztatta vetni szemeit, kiváltkép azért, mivel a' franczia, olasz, és anglus nyelveket beszélltem. Bécsben eggy esztendeig készűltünk ezen útra eggyütt, a' Geografiákbúl, Históriákbúl, és Útazókbúl megösmerkedvén előre ama' tartományokkal, mellyekbe útazni akartunk. Párisban hat esztendeig mulattunk, honnan Londrába

[197] ***bo**csűlnünk*, [Emendálva.]
[198] ***bű**szke* [Emendálva.]

és Florencziába mentünk, mindenütt eggyeggy esztendőt töltvén. Az udvarokhoz mindenütt bevezettetvén, nyitva állottak előttünk a' legnagyobb házak, mellyekben soha sem tapasztaltam, hogy, nem mondom, az Uraságok, hanem még a' cselédek is, a' jövevényt különös tisztelettel nem fogadták volna.

Bocsásson meg az Úr e' fogyatkozásunknak, mondá a' Báróné. Aranypataki Úr eggy útazónak képében vezette be hozzánk az Urat, a' nélkűl, hogy characterét megmondhatta volna. Szabad-e ezt tudni?

Méltóságtoknak szolgállattyára, én penzionátus Gyenerális vagyok.

El lehet gondolni, hogy már most a' Dámák és a' Báró a' sok bocsánatkérések utánn majdnem imádták. A' Báróné kimondhatatlanúl sajnálta, hogy társalkodásában Pestenn csak egynehány nap fog gyönyörködhetni, és Aranypatakinénak nagyon irígylette azt a' szerencsét, melly őtet a' Gyenerális Úrral naponkint öszve fogja keríteni. Frippon a' franczia asszonynak unszolására különösen megkövette Márfalvit, 's magát úri kegyelmébe ajánlotta. Azalatt eljőtt a' hír, hogy a' hintók készen állanak. Aranypataki beülvén a' kocsiba, kezet fogott Márfalvival, és barátságát kérte. Azutánn mindnyájan Pestre hajtottak.

HARMADIK SZAKASZ.

Villongások.

Márfalvi még feküdt, mikor Aranypatakinénak inassa megjelenvén nálla, az egész úti társaságnak nevével ebédre hítta, azt adván hozzá, hogy Aranypataki Úr maga el fog érette hintónn jönni, ha neki erre a' Gyenerális Úr órát szabni méltóztatik. El is ment érte tizenkét órakor, noha az ebédnek órája dél utánn a' második volt. A' két Dámát a' Báróval a' játékasztalkánál találták. A' Báróné különös tisztelettel fogadván a' Gyenerálist, akarattyára hagyta, ha velek a' játékot akarja-e folytatni, vagy inkább a' ház mellett lévő kertben az árnyéknak és a' friss levegőnek kellemetességében gyönyörködni? Gyermekeinket a' kocsikonn a' városba küldöttük, úgymond, nevelőikkel eggyütt; egyébaránt az Urat sétálással is megkínálnám.

Érdemem felett kegyes hozzám Méltóságod, felelé Márfalvi; de azt, hogy Dámák az ő mulatságaikot az én tetszésemhez szabják, az egész világért el nem szívelhetném ama' mély tisztelet miatt, mellyel hozzájok eggy általlyában viseltetek. Én Méltóságtoknak parancsolattyát várom.

A' Báróné meghajtván magát, játszó társakot, úgymond, mindenütt lehet széles e' világonn lelni, de ollyan Urakot, kiknek társalkodásából az ember fontos dolgokot tanúlhat, felette ritkán. Én az Úrnak kellemetes, és ammint bizonyosan tudom, tanúságokkal tellyes társalkodását akarom, még itt mulatok, hasznomra fordítani. Ha tehát úgy tetszik, menynyünk a' kertbe.

Ezt mondván, a' Gyenerálisnak karjára akaszkodott, és a' kertnek indúlt. Utánnok vezette a' Báró Aranypatakinét, kiknek nyomában Aranypataki magányosan ment. A' kertben az útak lugas boltozatokkal voltak beborítva; közepében pedig eggy csínos mulató ház állott, mellynek ablakjaibúl és ajtajibúl majdnem az egész kertet át lehetett látni. Sétálás között a' Báróné a' Párisi kertekről, palotákról, mulatságokról annyiféle kérdéseket tett, hogy Márfalvi allig győzött reájok megfelelni. Feleletei azonban a' Bárónét kimondhatatlanúl megbájolták, mert Márfalvinak rajzolásai olly elevenek, és jegyzései olly mulatságosak voltak, hogy a' Báróné Párisnak épűletei között gondolta magát sétálni, 's azoknak szépségeiben érzékenységeit gyönyörködni.

Fél óráig való sétálgatás utánn mindnyájan öszvejöttek a' mulató házban, mellynek belső részeit az idestova repdeső szellőnek lebegései szüntelen' hűtögették, 's a' virágoknak kebelébűl elragadott újjabb és újjabb illatokkal megtöltötték. Itt a' következendő beszéllgetés támadt.

Azt csak meg kell vallani, mondá a' Báróné, hogy Párisnak nincsen párja. A' Gyenerális Úrnak rajzolásai szerint egész földi paradicsomnak kell e' várasnak lenni.

Mársfalvi. Bocsásson meg Méltóságod, ha még is azt merészlem mondani, hogy az Olasz országi és a' Londrai szépségeknek nagy száma a' Párisi kellemetességeket vagy felmúllya, vagy legalább minden bizonnyal eléri.

Báróné. Ha az Úr nem mondaná, hihetetlennek tartanám.

Báró. Ha némelly Párisi szépségek kénytelenek volnának is engedni az olaszoknak és az ánglusoknak, a' módosság és a' jó ízlés ezeket untig kipótollya, melly a' franczia társalkodásban és a' mulatságokban uralkodik.

Báróné. És már maga is a' franczia nyelv mennyire meghaladgya kellemetességével a' többieket! Óh ha az én Gilmétám olly szerencsés lehetne, hogy a' Párisi világban csak eggy esztendőcskét tölthetne!

Aranypatakiné. Az én Györgyömnek legalább három esztendőt kell Párisban tölteni, mihelyt oskoláit elvégzi.

Mársfalvi. Szívemből sajnálom, hogy Méltóságtoknak sem itéleteit, sem kívánságait egészen helyben nem hagyhatom.

Báróné. Hogyhogy? Hiszen maga az Úrnak példája olly szemlátomást megbizonyíttya a' franczia nevelésnek elsőségét, hogy én az ellenkezőrűl csak gondolkodni sem merek.

Mársfalvi. Az én nevelésem valóban nem franczia, a' minn nagyon is örvendek. Tudom én jól, hogy amaz itélet, mellyel a' franczia módosság, nyelv, és nevelés iránt vagyok, majdnem az egész nagy világnak vélekedésével ellenkezik; de nem tehetek rólla.

Báróné. Helyes okok nélkűl az Úr ezen itéletet minden bizonnyal nem ejti. Szabad-e azokot tudni?

Mársfalvi. Méltóságodnak kérdése nekem annyi, mint parancsolat. Igaz ugyan, hogy az uralkodó vélekedéseket megtámadni soha sem tanácsos; de tudom ellenben azt is, hogy Méltóságtok nem ama' gyenge lelkek közé tartoznak, kik az embert vélekedései miatt megvetik, megnevetik, vagy éppen üldözik. Az én itéletem szerint, valamint mindenik nemzetnek van különös nyelve, törvénnye és charactere, úgy különös nevelésének is kell lenni, melly e' nyelvet, törvényt és charactert dajkállya és fenn tartsa. E' külömbséget a' nemzetek között megrontani, részént nem tanácsos, részént még lehetetlen is. Ha valamellyik nemzet annyira viheti a' dolgot, hogy nyelvét a' szomszéd nemzetek megszeressék, és országaikban, kivált a' népnek nemesebb részénél, közönségessé tegyék, bizonyosan remélheti, hogy ezek között kevés üdő múlva uralkodó nemzetté lessz. Nyelvével tudni illik szokásai, vélekedései és törvénnyei is könnyen elterjednek, olly annyira hogy valahová neki fegyveres kézzel betörni tetszik, mindenütt számtalanokra akad, kik vele eggy nyelvet beszéllvén, eggyet is értenek.

Aranypataki. Ezek tagadhatatlanúl a' következései annak, ha valamelly nemzetnek nyelvét más nemzetek honbéli nyelveik helyett befogadgyák. De engedgye meg az Úr azt mondanom, hogy az illyen nemzet csak még sem viheti azt végbe, hogy a' nemzetek között való külömbség elenyésszen. Számtalanok fognak még is találkozni, kik a' nemzeti törvények mellett felállanak, és inkább életeiket oda adgyák, hogysem a' régi szokásokot elenyészni engedgyék, mellyekkel még jussaik és szabadságaik is szorosan öszvekapcsoltatnak. De még a' clímák sem engedik, hogy a' nemzeti külömbségek megszünnyenek.

Mársfalvi. Azért mondottam e' külömbségeknek kiirtását még lehetetlennek is. De nem volna-e jobb, az idegen nyelvet be nem fogadni, és az idegen nevelést kiirtani, mintsem nemzeti létünköt veszedelembe ejteni. Nagyon késő már akkor a' nemzeti törvények és szokások mellett felkelni, mikor azok megerőtlenedtek. Új és rettenetes károk nélkűl lehetetlen azokot fenn tartani; az idegenekből pedig egészen kitisztítani még e' károkkal sem lehet. A' nemzeti character megtarkúl, megkorcsosodik; a' mi az idegen nemzetnek elegendő arra, hogy majmait rabszíjjára fűzhesse.

Báróné. Én ugyan asszony létemre illy mélyen e' dologba be nem látok; de azt még is merném kívánni, hogy a' nemzetek hasonlóbbak legyenek az ollyan nemzethez, mellynek nyelve csínosabb, és szokásai kellemetesebbek. Illyennek találom én a' franczia nemzetet; azért szívemből kívánom azt is, hogy annak tökélletes nevelése miköztünk naponkint terjedgyen.

Márfalvi. Méltóságod engemet szinte kellemetesen kényszerít arra, hogy a' franczia nevelésről különösebben szóllyak. E' nemzetnek nyelve, módossága és nevelése csak azért látszanak nekem olly böcsben lenni, mivel azokot maga a' nemzet, akár kérkedésből, akár talán feltett szándékból is, már régtűl fogva égig magasztallya, tudván, hogy az emberek azt végre minden nyomozás nélkűl elhiszik, a' mit gyermekségektűl fogva szüntelen' hallanak. A' franczia nyelv, ha részre hajlás nélkűl akar az ember szóllani, sokkal rögösebb, nem csak az olasznál és ánglusnál, hanem még a' németnél is.

Báróné. Ha, ha, ha! Még a' németnél is. Bocsásson meg az Úr módatlanságomnak! Lehetetlen, hogy ne nevessek.

Márfalvi. Ezt én Méltóságodnak vétekűl valóban nem tulajdoníthatom. Az ellenkező vélekedést olly sokszor és olly fontos tónusban hallotta hírdetni, hogy az enyímet nevetségesnek nem találni, szinte szabad akarattyában sincsen. A' német nyelvben, valamint az ánglusban is, silabamértékre vett verseket olvasunk, melly tulajdonság azokot a' legcsínosabb deák és görög nyelvekhez valóban közelebb is viszi. A' franczia nyelvet illy rendbe szedni, mindeddig lehetetlen volt.

Báróné. Már én ehhez megint nem értek. Azt az eggyet mondhatom, hogy a' franczia könyveket, ha mindgyárt tudományos tárgyakrúl irnak is, sokkal könnyebben értem, mint a' németeket.

Márfalvi. És éppen ez az, a' mi a' francziáknak tudományos[199] könyveit gyanúsokká teszi. Az ánglus tudósok többnyire olly mélyen írnak, hogy magok magokat sem értik; egyébaránt pedig e' nemzetnek minden lépéseit a' kalmárlélek élteti. Az olasz még legfontosabb foglalatosságiban is elárúllya az arlakínt. A' franczia pedig mindent könnyűnek, mindent kellemetesnek akar tenni, a' mi az igazságnak rövidsége nélkül meg nem történhet. Ő csak naggyából adgya elő a' tudós tárgyakot, csak félig mondgya meg az igazát, csak hegyeit csipdeli le a' tudománybéli kalászoknak. A' franczia könyveknek olvasásából támadnak azutánn a' sok féle[200] tudósok, kik még a' legfontosabb igazságokkal is csak játszanak, 's kiknek egész czéllyok a' társaságokban való üres ragyogásból áll. A' német a' tudományokra nézve az ánglus és franczia között a' közép útonn jár.

Báróné. Az Úrnak okaira, megvallom, felelni nem tudok; de azért vélekedéseivel még sem tudok megeggyezni. Aranypataki Uram! Báró Uram! segítsenek eggy keveset. Nem láttyák-e, hogy legragyogóbb dücsősségünköt, a' franczia módosságot, a' Gyenerális egészen letapodgya?

---

[199] ***tn****dományos* [Emendálva.]

[200] *fél* [Emendálva.]

Báró. Hisz eddig a' Gyenerális Úr a' módosságot és a' nevelést meg sem illette. Legyen a' franczia nyelv még egyszer olly rögös, és a' franczia könyveknek tudóssága még egyszer olly vékony, elég az ahhoz, hogy e' nyelvenn legszebben ki lehet fejezni mindent, a' mi a' társaságos élethez tartozik; és hogy a' franczia könyvekben mind feltaláltatik az is, a' mi eggy Gavalérban vagy eggy Dámában megkívántatik arra, hogy kellemetesen társalkodni tudgyon.

Báróné. Köszönöm Báró Uramnak, hogy helyettem illy szépen megfelelt. Rósaszínű könyvembe írom én azt legfőbb érdemei közé. De tartok tőlle még is, hogy azzal a' mi kellemetes antagonistánk meg nem elégszik; mert már előre látom, hogy az eggyiket a' másikából akarja következtetni. Nem igaz-e?

Márfalvi. Méltóságod' átlátásának mély complementumot kell tennem. Valamint a' többi tudományokban, úgy a' nevelésben is könnyen[201] vesznek ők mindent, 's valamint amazokból csak annyit közlenek a' Gavalérokkal, a' mennyi a' féltudós társalkodásra kívántatik, úgy a' morálisból is csak azt ajánlyák a' nevedék úrfiaknak és kisasszonyoknak, a' mi elegendő arra, hogy jó erkölcsűeknek tessenek, ha mindgyárt nem azok is. A' tudományoknak mélyebb ösméreteit ők pedantizmusnak, a' morálisnak szorosabb tiszteletét pedig bigotizmusnak nevezik.

Báróné. Vigyázzon Gyenerális Uram, hogy sokat ne mondgyon.

Márfalvi. A' franczia nevelésről valóban nem sok, a' mit mondok; de azt hozzá kell még is tennem, hogy az emberi nemzetnek különös szerencséjére, sokan a' francziáknak nevedékei közűl el nem rontatnak e' nevelésnek fenékkel fordúltt oktatásai által úgy, ammint elromolhatnának.

Báróné. E' jegyzést különösen köszönöm az Úrnak; mert mink, ammint itt ülünk, mindnyájan francziásan neveltettünk. Én azonban részemről semmi efféle oktatásokról nem tudom megemlékezni.

Márfalvi. Mivel szép színek alatt, sőt sokszor még szent köntösökben is szoktak a' nevedékek' elejébe terjeszteni. Eszébe hozok én Méltóságodnak eggyet vagy kettőt, ha tetszik.

Báróné. Szeretném hallani.

Márfalvi. A' franczia nevelők a' Gavalérokhoz és Dámákhoz illő tökélletességet az érzéketlenségben helyeztetik. „Bármelly szörnyen uralkodgyanak bennünk az indúlatok, így szóllanak ők nevedékeikhez, soha se engedgyük még is, hogy mellyeinkből kitörjenek. E' gyengeségeket úgy el kell magunkban titkolni, hogy azokot külső jeleikből soha senki csak ne is gyaníthassa. Ezzel azt nyerjük, hogy hidegvérűeknek látszunk lenni, akármi történnyen velünk vagy másokkal a' világonn, és hogy következendőképen ellenségeink semmi legkisebb rést sem találnak bennünk, melly által belső nyugodalmunkhoz férhessenek. Az eggy böcsűlet legyen, mellynek sértésénél hidegvérűek ne maradgyunk, hanem inkább, ha könnyen lehet, világos bosszúállásrúl gondolkodgyunk."

Báróné. És azt, hogy indúlatinkot megzabolázzuk, helytelennek tartya az Úr? Hisz ez még a' keresztény religyiónak is fő parancsolattya.

Márfalvi. A' megzabolázás, és a' csalárd eltitkolás között felette nagy a' külömbség.[202] A' keresztény religyio azonnkivűl a' bosszúállásnak megzabolázását még a' böcsűletsértésnek esetében is megkívánnya. De a' legnagyobb külömbség e' szent relígyiónak és a' franczia nevelésnek tanításai között az, hogy amaz csak a' rendetlen indúlatoknak zabolázását, ez pedig még a' törvényes érzeményeknek eltitkolását is parancsollya.

---

[201] ***kő**nnyen* [Az ékezet emendálva.]

[202] [Az írásjel emendálva.]

Báróné. Nem volna-e az Úrnak alkalmatlan, ezen állítását példákban megvilágosítani?

Márfalvi. Szívesen megcselekszem. A' franczia nevelés a' szerelmet, mihelyt egyszer annak esztendeit elérjük, nem tiltya; hanem csak azt kívánnya, hogy hajlandóságunknak tárgyait megválogassuk, és hogy azt a' világ elől a' barátkozásnak palástyával eltitkollyuk. Naponkint tapasztallyuk, hogy a' nagy világban a' galanteria inkább szép tulajdonságnak mintsem hibának tartatik. Az irígykedésnek kinyilatkoztatását a' franczia nevelés felette rosszallya, de azt ellenben javasollya, hogy másoknak előmenetelét titkos fondorkodások által meggátollyuk, mihelyt olly póczra vágyakodnak, mellyre magunk ügyekszünk, vagy mellyre valamelly emberünköt akarjuk felemelni. Nemtelen emberenn nyilvánvaló bosszút állani, alacsonyságnak tartya; de szerencséjét titkos rágalmazások által meggátolni, még szükségesnek is itéli.

Aranypataki. Megvallom, hogy az Úr engemet több efféle franczia oktatásokra tesz figyelmetessé, mellyek első tekíntettel helyeseknek, sőt még ragyogóknak is látszanak, 's mellyeknek következései az emberségnek és a' keresztény jámborságnak kötelességeivel meg nem férnek.

Márfalvi. Kivált, ha a' kegyesebb indúlatok iránt való franczia tanításokot megfontollyuk, akkor, Uram! e' következéseknek károssága éppen szembetünő. A' felebaráti szeretet, keresztény hitünknek ama' fő dísze, a' franczia nevelés által egészen elfojtatik; mert ez nemes nevedékivel a' nemtelen rendeket úgy megvetteti, úgy megútáltattya, mintha emberek sem volnának. A' házasok, szülők és gyermekek között való szeretet olly felséges, hogy még a' társaságos életnek eredetét is ennek köszönnyük. A' franczia nevelés a' házasságból csupa familiabéli hasznokra czélozó hideg alkut csinál; a' gyermekeket csöcsömös koroktúl fogva szülőiktűl elválasztván, idegen kézre bízza; 's a' meghaltt szülőkért, gyermekekért, vagy testvérekért való érzékeny síránkozást olly érzéketlen gyásszal pótollya ki, mellynek valamint üdeje, úgy ruhadarabjai is ki vannak szabva.

Az irgalmasság, melly a' polgári életnek fő oszlopa, a' franczia neveléssel meg nem férhet, részént azért, mivel ennek fő czéllya ellen a' szívet nagyon megérzékenyíti, részént pedig, mivel a' francziásan neveltt szívek a' nyomorúlttakkal, úgymint többnyire alábbvaló rendhez tartozó emberekkel, megösmerkedni nem méltóztatnak. De talán már unalmat is okozok Méltóságtoknak morális jegyzéseimmel, mellyeknek sükerességét inkább csak érezni lehet, mintsem szóval megfejteni.

Báró. A' hajdani üdőkben, mikor még a' nemesebb rendűek az alacsony világgal örömest társalkodtak, barátkoztak, és így ösmerősebbek is voltak, Gyenerális Uramnak panaszi helyt, ammint látom, nem találtak volna; de az alacsony világ nem is böcsűlte ám a' főbb rendeket úgy, ammint most böcsűlni kénytelenítttetik.

Márfalvi. Báró Uram! A' hajdani Szolgák nem estek ugyan térgyre földes Uraik előtt; nem csókolták ruháiknak legalsó prémeit, mikor kéréseiket meghallgatták; nem állottak letett kalappal messze tőllök, mint főldi isteneiktűl; de bezzeg! meg tudtak ám érettek halni. A' mostani szolgák mély tiszteletet mutatnak hozzájok, mivel ezzel, ammint maga mondgya Báró Uram, kénytelenek; de a' legkisebb veszedelemben el is haggyák őköt viszontag, mintha soha sem ösmerték volna.

Aranypataki. Azt ugyan, ha igazat akarok mondani, meg kell vallanom, hogy a' franczia nevelés minket a' többi rendektűl felette nagyon elkülönöz, és minteggy izolál; de talán ellenben azt sem tagadhattyuk, hogy izoláltt boldogságunkrúl elengedőképen szorgalmatoskodik.

Márfalvi. Mikép érti ezt az Úr?

Aranypataki. A' francziának conversátiobéli nyelve olly annyira bővelkedik mindennémű szépségekkel, mellyek nem csak ama' tiszteletet gyönyörűen kifejezik, mellyel egymásnak tar-

tozunk, hanem még a' mulatságos elmésséget is kellemetesen táplállyák; könyveiben pedig olly annyira feltaláltatik minden, a' mi társaságos életünknek boldogságához megkívántatik, hogy a' többi nyelveket és könyveket a' nagy világ méltán mind szükségteleneknek nézheti.

Mársfalvi. Eggy franczia könyvben azt olvastam egyszer, hogy a' nagy világnak tagjai közönséges alkut csináltak magok között, melly szerint ők a' mindennapi társaságokban egymással komédiát játszanak. A' conversátiobéli nyelvben meg van határozva, micsoda szépségeket mondgyanak egymásnak mindennémű esetben. Ezeket ők könyv nélkűl megtanúllyák, 's egymásnak mély fő- és térgyhajtások között elmondgyák. Az ellenségek szinte azt mondgyák egymásnak, a' mit a' szíves barátok; és ha végtére a' complementumokból kifogynak, játékhoz ülnek. Ha e' nyelvet egyszer tudgyák, az emberi nyelvnek egyéb részeire nincs szükségek. Igaz ugyan, hogy a' conversátiobéli nyelv elejénte felette szűk volt, de üdővel külömbféle tudományos szépségekkel nagyon megszaporíttatott, mellyek a' fontos tárgyaknak eggyikérűl a' másikra, szinte valamint a' lepkék virágrúl virágra repdesnek, a' nélkűl hogy valamellyikből sükeres hasznot vonnyanak. Ezekből állyon-e tehát a' társaságos életnek izoláltt boldogsága?

Báróné. Én vele megelégszek.

Aranypatakiné. Én sem kívánok nálánál[203] többet.

Mársfalvi. Ha mink illyen izoláltt boldogságot keresünk, önnön magunknak ellenségei vagyunk. A' többi rendeknek hozzánk való kötelességeit mink méltán megkívánnyuk; de nekünk is vannak ám hozzájok viszontag való kötelességeink. Ha mink ezeket nem tellyesíttyük, és izoláltt boldogságot keresünk, nem méltán tarthatunk-e attúl, hogy ők is visszaadgyák nekünk a' kölcsönt? A' mi a' tudományokot illeti, ezeknek mélyebb és serény tanúlása arra való nézve tartozik fő kötelességeink közé, mivel a' polgári társaságnak éppen azért vagyunk ragyogó tagjai, hogy egyszersmind oszlopai is legyünk.

Itt eggy inas hírűl hozta, hogy az ifiú Uraság a' sétálásrúl megérkezett, és hogy az ebéd készen van. Szintazon renddel tehát, ammint a' kertbe lejöttek, fel is mentek megint az ebédlő szobába. A' Báróné megörűlvén, hogy e' gyűlölséges beszéllgetésnek vége szakadt, új kérdéseket tett Mársfalvinak a' Párisi, Londrai, és Olasz országi ritkaságokrúl és mulatságokrúl, erősen feltévén magában, hogy az alacsony gondolkozású, de egyébaránt kellemetes társalkodású Gyenerálist e' tárgyaktúl más környékekbe, még Pestenn vele társalkodni fog, nem bocsáttya.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Korán csíp, a' mi csalány akar maradni.

Allig ültek le az asztalhoz, hogy a' kis Gilméta elkezdette rajzolni, a' miket kocsinn való sétálásokban látott és hallott. Egy nagy piaczra jutottunk, úgymond, hol a' deákság úgy pözsögött, mint a' hangya. Jó ízűt nevettünk, mikor Monsieur de Frippon azt mondotta, hogy ezekből kerekednek majd valaha bölcs vargák, híres szabók, nemes földmüvesek, vastag oszlopok, mellyekenn az édes Haza megnyugszik. Gondollya meg Asszonyanyám! szegény György Úrfinak ezekkel a deákokkal kell majd oskolába járni, és deákúl tanúlni. Pedig Madame de Folle nekem már sokszor mondotta, hogy eggy jó deák könyv sincsen a' világonn, melly francziára ne volna fordítva. Én nem tudom tehát, minek kínozzák őtet illy haszontalansággal.

[203] *nál**a**nál* [Emendálva.]

Az öreg Aranypataki fejét csóválván, A' deák nyelv neki szükséges, úgymond; mert számtalan emberrel lessz neki valaha dolga, kik francziául nem beszéllenek.

Én az ollyan emberekkel, a' kik francziául nem tudnak, soha életemben nem beszéllek, hanem az udvarmesteremhez, vagy komornokomhoz igazíttatom. Ezt valaha ő is megcselekedheti.

De hát ha sem udvarmestere, sem komornokja nem lessz a' Kisasszonynak, kérdezé gúnyos szózattal Mársfalvi.

Ha Asszonyanyámnak van, nekem is lessz. Madame de Folle régen megmondta már nekem, mit cselekedgyek, hogy nem csak udvarmesterem és komornokom, hanem még két inasom, eggy vadászom, komornám, szobaleányom, és hat lovas hintóm is legyen.

A' Báró elkacczantván magát, 's mit cselekszel tehát? úgymond.

Ha ezeket nekem, felelé Gilméta, a' magyar gavalérok közűl eggyik sem akarja megigérni, akkor férjemnek franczia gavalért választok.

Segítse az Isten a' Kisasszonyt e' különös szerencséhez mennél hamarább, mondá Mársfalvi.

Hát még mit láttatok egyebet? kérdezé a' Báróné.

Külömbféle nagy és kis házakot, nagy és kis templomokot, mondá Gilméta.

És két nagy ispitát, utánna vetette az ifiú Aranypataki.

Hogy meri az Úrfi nekem az ispitákot eszembe hozni? kérdezé Gilméta, minekutánna még a' kocsiban fenyegettem, hogy Asszonyannyának megpanaszlom, a' mit cselekedni akart.

Énnekem? kérdezé Aranypatakiné mosolyogva. Már most csak mondgya meg nekem egyenesen, édes kis angyalom! micsoda panassza van a' fiam ellen?

Gondollya meg Méltóságod! folytatá szavait a' szós Kisasszonyka; az ispitába kívánkozott bemenni, hogy a' betegeket lássa. Azokot a' rongyos, büdös és halavány koldúsokot én az egész világért meg nem nézhetném. Mikor azutánn a' granatérosok' palotája előtt leszállottunk a' kocsirúl, mindgyárt mellettünk termett két illyen koldús, eggy koldús asszonnyal, kinek három gyermeke volt. Azt gondoltam, hogy mindgyárt el kell ájúlnom. Az Úrfi majd térgyre esett, úgy kérte De Frippon Urat, hogy adgyon nekik az ő rekrácziópénzéből alamisnát; de a' Tanító Úr meg nem cselekedte; és ennek én nagyon megörűltem. A' mi franczia inasunkkal kerestet majd itt Madame de Folle szegény francziákot és franczia asszonyokot, és az Úrfihoz ide vezetteti. Ezek az alamisnát jobban megérdemlik.

Az öreg Aranypatakinak és Mársfalvinak szemei öszvetalálkozván, szinte megmeredtek, úgy elfogta őköt az álmélkodás.

Eggy igen szép zászlótartó, így szólott tovább[204] a' kis Gilméta, elvezetett bennünköt a' granatérosok' kaszárnyáiba, és velünk mindég csak francziául beszéllett. Voltak köz katonák is sokan, kik született francziák. Madame de Folle, és Monsieur de Frippon sokat beszéllgettek velek, 's meg is ajándékozták őköt. Azok közűl kellene György Úrfinak eggy inast fogadni, kinek felesége a' fejér ruháját is moshatná. Akkor azutánn csupa francziák között volna éjjel nappal, és derék eggy gavalér válna belőlle. Nem igaz? Madame de Folle.

Nincs külömben, Kedvesem! mondá a' franczia asszony, ki örömében majd hogy ki nem ugrott a' bőrébűl, mikor hallotta, hogy az ő tanításait a' kis Gilméta olly derekasan megtanúlta, és olly buzgón hirdeti.

A' Báróné látván, hogy Mársfalvi elhallgatott, az öreg Aranypataki pedig elkomorodott, más tárgyakra fordította a' beszédet, mellyekrűl a' mi felvontt eszű és éles nyelvű Gilmétánk mesternéjétűl tanúltt púpos vélekedéseit megmeg szabadon kezdette a' vendégek' elejébe pe-

[204] *szóllo**tt**tovább* [Emendálva.]

tyegni, de annyától elejénte eggykét komor tekíntettel, azutánn pedig, mivel ezek nem használtak, egynehány kemény szóval csendes hallgatásra kényszeríttetett.

Ebéd utánn az öreg Aranypataki jelt adván Mársfalvinak, lelopta magával a' kertbe, a' mit észre vévén a' többiek, játékhoz ültek. A' gyermekek azonban, még mestereik szülőikkel játszottak, szabad akarattyokra voltak hagyva, és magokot a' háznak már eggyik, már másik ablakjában mulatták, a' hogy lehetett.

Aranypataki megölelvén Mársfalvit, Uram! úgymond, az én fiamnak nevelésérűl soha még nekem senki szívemre úgy nem szóllott, mint egynehány ízben az Úr. Jegyzései szemeimet egészen megnyitották. Ha mindgyárt meg nem eggyezek is a' franczia nevelésrűl egészen az Úrnak vélekedéseivel, azt legalább már most nagyon hihetőnek tartom, hogy a' franczia nemzetnek többnyire csak legalábbvaló szemettye jön ki hozzánk, melly az úri neveléshez szintannyit tud, mint a' varga legény a' mathézishoz. Hazájokban, mint inasok és szobaleányok, megtanúllyák eggy keveset a' franczia módosságnak egynehány reguláit, és a' conversatióbéli nyelvnek nehány complementomit, 's kijönnek hozzánk külömbféle szép nevek alatt, mint nevelők. Sem nemes vér, sem igaz jó erkölcs nem lévén bennek, gyermekeinket a' franczia gavaléroknak és dámáknak csak oktalan majmaivá teszik, szíveiket pedig, és elméiket[205] úgy elrontyák, hogy a' helyes gondolkodásban és az emberségben még csak parasztyainkkal sem vetekedhetnek. Ha feleségemnek szívénn olly nagyon nem feküdne a' franczia nevelés, én Frippont a' mai jelenés miatt házambúl még ma kiűzném. Igaz ugyan, hogy hitvesemnek tudtával feltettem már magamban, hogy fiamnak eggy magyar correpetítort fogadok; de én ezt nem tartom elegendőnek arra, hogy gyermekemet a' romlástúl megmentsem. Még pedig feleségemet rá vehetem, hogy a' franczia nevelőt eleressze, tartok tőlle, ne hogy addig a' fiam a' mérget nagyon magába szíjja. Adgyon nekem az Úr tanácsot, mit tévő legyek? és legyen, kérem, e' fontos dologban barátom és vezérem.

Tiszta szívemből, mondá erre Mársfalvi. Az Úrnak fiát én a' mai történetből jó szívű és nemes hajlandóságú gyermeknek tartom. Megvetem tehát minden eszemet, hogy az Úrnak olly jó tanácsot adgyak, mellyel őtet a' veszedelemből mennél hamarább kiragadhassa. De én erre eggy kevés üdőt kívánok, hogy előbb az Úrnak egész házával jobban megösmerkedhessek. Megvallom azonnkivűl azt is, hogy az emberi ész akármelly ügyekezetre soha olly helyes módokot ki nem gondolhat, mint azok szoktak lenni, mellyeket nekünk az eset vagy a' környűlállások nyújtanak. Ezeknek változásait tehát szemmel tartom, hogy hasznunkra fordíthassam. Eggyáltallyában pedig nem javaslom, hogy az Úr e' fontos dologban siessen. Fiának szívében bízok én annyit, hogy azt nem eggy könnyen lehet megrontani.

Allig mondotta ki ezeket, hogy a' Bárónénak komornája, Hölgyi Mariska, a' kertbe lépett, 's hozzájok sietvén, imígy szóllította meg őköt: Bocsássanak meg Méltóságtok merészségemnek, mellyel ide hatok, hogy eggy fontos kérésemmel alkalmatlankodgyak. Bárónémtúl hallottam, hogy Aranypataki Úr, Ő Nagysága, eggy magyar ifiút kíván úrfia mellé fogadni, és hogy ezt Ő Méltósága, Aranypatakiné Asszonyom, nem örömest láttya. Ezen utóbbik környűlállás arra kényszerít engemet, hogy még leány létemre is egyenesen magához a' Nagyságos Úrhoz fordúllyak, közbenjárásért pedig Méltóságos Gyenerális Úrnál esedezzek. Eggy ifiú tudni illik, kinek neve Hevesi Pál, megjelent csak imént nállam, és arra kért, hogy e' kenyérre neki útat csinállyak. Jó erkölcseirűl adhatok Méltóságtoknak nem csak tanúságot, hanem még kezességet is, mert én itt Pestenn vele nevekedtem; tudománnyairúl pedig bizonyosnak mondhatom, hogy oskoláiban mindenkor az elsők között volt.

[205] ***é**lméiket* [Az ékezet emendálva.]

Mársfalvi átfogván eggyik karjával a' leányt, Nézze meg az ember, úgymond, micsoda kellemetesen jár a' szája, mikor magyarúl beszél! Én azt gondoltam, hogy magyarúl eggy szót sem tud, mivel a' Bárónénál szolgál. Mikép juthatott Húgom Asszony ennek a' francziás Dámának kegyelmébe?

Az által, úgy tartom, hogy francziául tűrhetőképpen beszéllek.

És talán németűl is? kérdezé Mársfalvi.

Majd olly jól, mint magyarúl, felelé Mariska. Boldogúltt szülőim a' vékony Kapitány penzióbúl élvén, magok tanítgattak mind asszonyi munkákra, mind pedig e' nyelvekre is. De kivált a' franczia nyelvet nagyon sürgették azért, hogy az Uraságoknál szolgálatot annyival könnyebben kapjak. Vajha jobban megtanúlhattam volna.

És Hevesi Pál talán Húgom Asszonynak valami távúlrúl való attyafia? kérdezé Mársfalvi.

Hazudnék, ha azt mondanám. Ő hozzám gyermekségünktűl fogva jó, 's mivel jámbor ifiúnak tudom, én is jó vagyok viszontag hozzá.

'S valaha majd egybe keltek, úgy-e?

Errűl mink egymásnak még csak eggy szót sem szóllottunk. De ha ő egyszer állandó kenyérre jut, és engemet kezével megkínál, boldognak fogom sorsomot tartani, ha vele felosztha-tom.

Lyánka! mondá erre Mársfalvi, a' te nyíltt szívűséged nekem felettébb tetszik, és ha a' te barátod olly derék ifiú, a' melly derék leánynak én tégedet lenni gyanítlak, én leszek atyátok.

Mariska könybeborúltt szemmel rá tekíntvén, megkapta kezét és megcsókolta.

Mársfalvi Aranypatakit megszóllítván, ki mindeddig mély gondolatokba merűlt volt, Tetszik-e az Úrnak, úgymond, ezen ifiúval megösmerkedni?

Küldgye hozzám Húgom Asszony, felelé Aranypataki.

Ő a' kapu alatt várakozik feleletemre, mondá a' leány; azonnal ide vezetem.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

A' szöget szöggel kell kiütni.

Még a' leány az ifiúért elszaladt, addig Mársfalvi is mély gondolatokba merűlt, mellyekbűl végre felserkenvén, Uram! úgymond Aranypatakinak, nagyon szeretném én, ha eggy fogas magyar legényt tehetnénk Frippon mellé, kinek elegendő esze volna arra, hogy ennek kígyójárásait kitanúllya, és elegendő hűsége arra, hogy velünk, a' mit lát, hall és tapasztal, igazán közöllye. A' szöget szöggel kell kiütni.

Ezt magam is szeretném, mondá Aranypataki; de hol lelünk mink ollyan ifiat, a' kiben az erre szükséges tulajdonságok meglegyenek? Az én szívemet a' gondok szegény fiam iránt úgy gyötrik, hogy ki nem mondhatom.

Jönnek már! mondá Mársfalvi. A' legénynek termete szép. Ha tehetségei csak középszerűek is, oda merem én állítani még is az Úrnak fia mellé, mint Fripponnak ellenzőjét.

Mariska elejekbe vezetvén Hevesit, még egyszer kérte őköt, hogy vegyék pártfogások alá, és elsietett.

Öcsém Uram hovávaló? kérdezé Aranypataki, és mit tanúlt?

Én Budánn születtem, felelé az ifiú. Édes atyám a' Királyi Kamaránál szolgált. Szülőim korán meghalván, édes anyámnak báttya magához vett Pestre, és fiaival felneveltetett. Ezekkel az oskolabéli tárgyakonn kivűl megtanúltam a' franczia nyelvet és a' musikát is. Németűl már azelőtt tudtam. Bátyám, ki a' Királyi Táblánál szolgált, valamint saját fiait, úgy engemet is

prókátorságra készített. Még a' filozofiát tanúltam, megösmerkedtem az olasz és az ánglus nyelvekkel is. Allig esküdtem fel Prókátornak, hogy bátyám meghalálozott. Sógor asszonyomnak terhére nem akarván lenni, eggy öreg Prókátorhoz szegődtem, mint segítője. Láttam én itt, hogy a' Prókátoroknak sokasága miatt felette nehéz jobb kenyérre kapni, és hogy az embernek lelkiösmérete az ügyeknek védelmezésénél minduntalan' veszedelemben forog. Eltökéllettem tehát magamban, hogy a' prókátorsággal felhagyok. Boldogúltt atyámnak érdemeire nézve várhattam volna a' Kamaránál szolgálatot; de eszembe jutván, hogy szegény szülőimnek a' legnagyobb drágaságban szintazon fizetésből kellett élniek, mellyből az ócsó időkben is allig élhettek, és hogy következendőképen gyermekeiknek adósságoknál egyebet nem hagyhattak, tanácsosabbnak tartottam, édes atyámnak nyomdokit nem követni. A' katonatiszteknek sorsát szinte ollyannak tudván, mint az atyámé volt, a' hadi szolgálatra sem lehetett kedvem. A' papságra hajlandóságom soha sem volt. Az öreg Prókátor elvégre, a' kinél szolgálok, azt javasolta csípős bosszonkodással, hogy fordítsam ruhámot németre, nevemet pedig francziára, és állyak be valamelly Uraságnál mint Párisi nevelő. Harapós tanáccsához még azt is oda függesztette, hogy deák és magyar nyelvemet születésemmel eggyütt tagadgyam el, ha azt akarom, hogy a' Dámák nagy böcsűletben tartsanak. Én az ő mérgéből mézet vonván, feltettem magamban, hogy, mint nevelő, szerencsét próbálok, a' nélkűl hogy e' végből legkisebb csalárdsággal éllyek. E' szolgálat által pedig semmi egyéb különös szerencsét szerezni nem kívánok, hanem csak valamellyik Uraságnak jószágában olly tisztességes hivatalt, mellyben magamnak eggy kis gazdaságot tarthassak, elegendőt arra, hogy abból feleségemmel és gyermekeimmel eggyütt gond nélkűl elélhessek.

E' csekély szerencsére, minekutánna fiam szárnyára kelend, esztendőbéli jó fizetésénn kivűl, még mellette lessz, számot tarthat Öcsém Uram, mondá Aranypataki. Még Báró Külnekiék házamnál lesznek, a' mi legfellyebb két nap tarthat, ezen alkunk maradgyon titokban. Vendégeimnek elmenetelek utánn elhívatom Öcsém Uramot, és fiamnál azonnal beiktatom. Arrúl pedig, hogy francziáúl, olaszúl és ánglusúl tud, senkinek se szóllyon házamnál se most, se azutánn. Bővebb instructiót majd akkor adok, mikor hivatallyába lép.

Szívemből szakasztotta ki az Úr e' plánumot, mondá Márfalvi Aranypatakinak; de engedgye meg, kérem, hogy ezen ifiú embertűl megkérdezzem, miért nem kiván ő más valamelly ragyogóbb hivatalt, hanem éppen csak ollyant, mellyben gazdaságot tarthatna?

Tapasztalásból tudgyuk, Méltóságos Uram! hogy a' producens rendek soha sem szenvednek semmi szükséget, akárminémű drágaság nyomja a' többieket. Mikor a' földes Uraságok és a' parasztok drágán adgyák az eleséget, a' mesterember, és a' kézmüves is drágán adgya munkáját, és úgy él, mint egyébkor. De a' kik ellenben fizetésből, interesből, 's eggy szóval kész pénzből élnek, azoknak a' drágaságnak üdejénn fél annyi jövedelemmel kell megelégedniek, és szörnyen szenvednek. Tapasztaltam én ezt szülőimnél, tapasztaltam boldogúltt bátyámnál, és feltettem magamban, hogy én is a' producens rendekhez ragaszkodok.

Helyesen! mondá Márfalvi. Nekem is felkopna az állam,[206] ha eggy kis örökségem nem volna.

Ezzel Hevesit elbocsátották. Aranypataki megszóllítván Márfalvit: Az Úr tehát, úgymond, az én szándékomot átláttya?

Hízelkedek magamnak vele, hogy átlátom. Hevesi parancsolatot vesz az Úrtúl, hogy Fripponnak minden lépését szemmel tartsa, és az Úrnak tudtára adgya. Frippon pedig semmit sem mondhat az Úr' fiának, a' mit Hevesi ne értene; és így méltán reméllí, hogy Hevesi által

[206] ***a**llam,* [Emendálva.]

az ő szívébe belát, és ott fontos okokot talál arra, hogy részérűl még a' Méltóságos Asszonyt is elvonnya.

Óh! ha én hamar illy szerencsés lehetnék! mondá Aranypataki.

Hamarább talán, mintsem az Úr gondolná; mert én plánumához eggy másikot függesztek, melly talán még foganatosabb lessz. A' Báróné' komornáját kérem rá, hogy Bécsben a' franczia asszonynak lépéseire vigyázzon, és hogy Hevesi által minket mindenrűl tudósítson, a' mi e' két nevelőnek mélyebb ösmeréséhez tartozik; mert én nehezen hibázok, ha azt itélem, hogy Monsieur Frippon, és Madame de Folle szorosabb szövetségben vannak.

Illy beszéllgetések között felmentek a' játszó társasághoz, melly Aranypatakit meglátván, tele torokkal kiáltotta: Éppen jó, hogy az Úr[207] érkezik! Eggy fontos szavunk van az Úrral! Csak ide közünkbe a' Gyenerális Úrral eggyütt, ki szövetségünknek részvévő tanúja legyen.

Minekutánna Mársfalvi a' Bárónénak[208] jobbjára, Aranypataki pedig ballyára leültek volna, így szóllott ehhez a' Báróné:[209] A' mi kedves Madámunknak a' játék köztt eggy igen helyes gondolattya volt. Azt mondgya ő, hogy, mivel az[210] Úrnak fia és az én leányom tökélletesen eggyformán neveltetnek, végezzük el magunk között, minekelőtte Bécsbe indúlunk, hogy gyermekeink valaha öszveházasodgyanak. Én és az Uram, mink rá állottunk; de Aranypatakiné az Úrnak híre nélkűl semmit sem mert hozzá szóllani. Az Úr tehát ezen ajánlásra mit mond?

Az ajánlás az én házamnak nagy tiszteletére válik, és én Méltóságtoknak ezért elegendőképen köteles nem lehetek. Madame de Folle! az Asszonynak figyelmetességét hozzánk, és kivált gyermekünkhöz, nagyra böcsűlöm. Én e' szövetséget valóban nem csak nem gátolom, hanem még különös szerencsének is tartom. Ha gyermekeink felnevekedvén, egymást szerethetik, és egybe kelni kívánkoznak, örömmel viszem őköt az oltárhoz.

Ha egymást szerethetik, és egybe kelni kívánkoznak? kérdezé hegyke álmélkodással Madame de Folle. Hogy lehet az Úrnak a' házasságrúl illy nemtelen, hogy ne mondgyam, illy alacsony ideája? Vagy szeretik egymást, vagy sem! vagy akarnak egybe kelni, vagy sem! ha egyszer a' familiáknak környűlállásai az illyen szövetséget hasznosnak mutattyák, öszve kell nekik házasodniok. Szíveik azért szabadok maradhatnak. Ez a' nagy világnak a' regulája!

Melly alól én gyermekeimet ki akarom venni, mondá Aranypataki. A' közép útat azonban az efféle szövetségeknek szerzésében nem rosszallom, melly a' következendő előzésekből áll. Mondgyuk meg gyermekeinknek most iránt való szándékunkot, és nevellyük őköt úgy, hogy egymásnak szeretetére, mellyet bennek jó móddal nevelni is lehet, méltók legyenek. Így üdővel szabad akaratból, sőt hajlandóságból viszik azt végbe, a' mit tőllök ohajtunk, és szíveiknek sem lesznek okai arra, hogy a' familiabéli szövetségenn kivűl mellékfrígyeket kössenek, mellyek a' familiákot százszorta nagyobb károkkal rongállyák, mintsem a' hidegvérű házasságok hasznokkal gyámolíthattyák.

Én az Úr' kívánságának szívesen engedek, mondá a' Báróné, noha, megvallom, nem annyira meggyőződésből, mint kíméllésből; mert én a' gyermekben sem az indúlatos szerelmet, sem a' szabad akaratot meg nem szenvedem. Hadd jőjjenek tehát előnkbe a' gyermekek!

Monsieur de Frippon felugorván székérűl, bevezette őköt a' szomszéd szobából.

Gilméta! mondá a' leánykának a' Báróné, mink most elvégeztük, hogy te valaha György Úrfinak hitvesse légy; azért úgy nézd őtet ezentűl, mint jövendőbéli férjedet.

---

[207] ***Ür*** [Emendálva.]

[208] ***Baro****nénak* [Emendálva.]

[209] *Báróne:* [Emendálva.]

[210] *az* ***az*** [A szóismétlés emendálva.]

De mondgya meg nekem Asszonyanyám, fog-e nekem ő lovakot, hintót, vadászt, inasokot, szobaleányokot, kiváltkép pedig komornokot, és udvarmestert tartani?

Arrúl neked, Angyalom! semmi kétséged se legyen, mondá Aranypatakiné.

Azonnkívűl, folytatá beszédgyét a' leányka, azt is szeretném, ha az én Györgyöm többet nem tanúlna, mint én; mert Madame de Folle nekem azt mondotta, hogy soha se válasszak magamnak ollyan férjet, a' ki nállamnál többet tud, vagy legalább többet tudni akar.

E' regula énelőttem tellyességgel új, mondá Aranypataki mosolyogva. Hisz a' gavalér, a' ki hazájának szolgálni, famíliájának virágzást szerezni, és jobbággyainak a' boldogságra útat mutatni akar, soha eleget nem tanúlhat.

Ezt mind megteheti mások által, mondá a' franczia asszony; a' háznak kormányozását pedig, szükséges, hogy hitvessére bízza; mert az ollyan házban, a' hol asszony nincs, vagy a' hol asszony nem kormányoz, keresztűl kocsúl megy minden.

Bocsásson meg az Asszony! mondá Aranypataki. Én a' háznak kormánnyát az én asszonyommal felosztom, kivel ez iránt örömest tanácskozok; de azért, Istennek hála! az én házamban a' rendetlenség nem uralkodik.

Felosztya az Úr? kérdezé gúnyoló kaczagással a' franczia asszony. Felosztani látszik csak, azalatt hogy semmi sem történik egyéb a' háznál, hanem a' mit az asszony akar.

Aranypataki nyájas mosolygással megfogta erre, 's megcsókolta asszonyának kezét, és szeme közé nézvén, Kincsecském! úgymond, most legelőször hallom, mióta egybe keltünk, hogy te nadrágot viselsz, és én főkötőben járok!

Kaczagásra fakadtak mindnyájan, Aranypatakiné pedig azzal felelt Urának, hogy mindnyájoknak láttára legelőször kezét, azutánn pedig ajakit megcsókolta.

A' Báróné azutánn az Úrfihoz fordúlván: Hát te, úgymond, édes Györgyöm! mit mondasz arra, hogy leányomot neked szántam?

Az Úrfi megcsókolván a' Bárónénak kezét: Ügyekezni fogok rajta, úgymond, hogy magamot Méltóságodnak e' különös kegyelmére érdemessé tegyem.

Szép felelet! mondá a' Báróné. Jőjjsze ide, hadd csókollyalak meg érte. Úgy! Most már csókold meg az én Gilmétámot is, mint jegyesedet.

Az Úrfi a' Kisasszonynak kezét megcsókolta; ez pedig, annyának példája szerint, az Úrfinak ajakira tűzött eggy csókot. Erre a' gyermekek a' nevelőkkel a' kertbe, az öregek pedig némelly Pesti Uraságoknak látogatására mentek. Még a' Dámák a' tűkörasztalkáknál ültek, és a' Báróval váltólag beszéllgettek, addig az öreg Aranypatakit Mársfalvi elvezette a' szomszéd szobába, és ott megkérdezte tőlle, ha igazán kész-e rá állani e' szövetségre, melly fiát Gilmétával öszvefüggessze?

Édes Barátom Uram! felelé Aranypataki; az én házam háromszor jobb karban van, mint a' Báróé, ki az asszonynak pénzfecsérléseit szép jövedelmeivel már régen nem győzi. Az adósság sok is már a' házánál. A' Bécsi lakás azokot még jobban meg fogja szaporítani. Nekem annyival adós, hogy eggyik szép faluját, mellyre a' pénzeket mint hipotékára adtam, már az enymímnek tarthatom. Az asszony tehát ezen adósságot azokkal eggyütt, mellyeket házamnál tenni még talán szándékozik, lyányával akarná kifizetni. Én ma könnyen vettem fel a' dolgot, mivel tudom, hogy, mihelyt én Frippont elűzöm, a' Báró' házának az én házamhoz való barátsága is elenyészik. Madame de Folle legalább kézzel lábbal rajta lessz, hogy ezt végbe vigye; a' mivel nekem valóban különös jó szolgálatot fog tenni.

Derekasan! mondá Mársfalvi. Látom már, hogy az Úr az igaz útonn van. Haza megyek, és arrúl gondolkodok majd eggy keveset, mikép lehetne a' szegény Bárót is, mind feleségére,

mind leányára nézve, észre hozni? Látta-e az Úr, halavány orczáját?[211] látta-e, mikép[212] sütötte le szemeit, mikor a' franczia asszony azt vítatta, hogy a' házat asszonynak kell kormányozni?

Nem láthattam. De ha Barátom Uram ezen alkalmatossággal komorságot vett eszre benne, jeles jót cselekszik bizonnyára vele, ha[213] észretérésének e' zsengécskéjét erőre segíti. Szabad-e tudni, mit akar az Úr hasznára cselekedni?

A' Bárónak testvér báttya, Báró Külneki Mátyás Óbester, mondá Márfalvi, nekem régi jó barátom. Eggyütt szolgáltunk sok üdeig, eggyütt feküdtünk a' táborban az ellenség előtt, sőt még egynehány ütközetben is eggyütt harczoltunk. Ő most Posonyban lakik. Megírom tehát neki, a' mit Öccse' házának állapottyárúl tudok, és arra kérem, hogy legyen rá eggy kis gondgya, még Bécsben lakik.

Az Úr Isten adgya szent áldását az Úrnak munkájára, mondá Aranypataki.

HATODIK SZAKASZ.

Kívánok szerencsés útat.

Még Márfalvi és Aranypataki a' franczia nevelők ellen szövetséget kötöttek, addig ezek öszveültek a' mulató házba, és munkájokban, mellyel e' két házat igájok alá hódítani kezdették, váltólag gyönyörködtek, a' gyermekeket pedig a' kertben magokot hagyták. Öszvebeszéllettek ők, hogy egymásnak mindent megírnak, a' mi háziaiknál, kivált nevedékeikre nézve, történni fog, és hogy eggyik a' másiknak tanáccsa nélkűl semmi fontos dolgot nem cselekszik. Hogy pedig titkaikot annyival bizodalmasabban közölhessék, eggy különös írást gondoltak ki, mellynek kulcsát magoknak feljegyzették. Az Úrfinak deák instructora felűl azt javasolta Fripponnak az asszony, hogy semmit se mulasson el, a' mi az Uraságot arra birhassa, hogy illy haszontalan legényt az Úrfi mellé ne fogadgyon; ha pedig ezt végbe nem viheti, kínozza magát a' legényt mindaddig, még a' szolgálatból önnkint el nem megy.

Azalatt a' gyermekek jövendőbéli szövetségekrűl olly fontosan beszéllgettek, ammint olly gyermekektűl kitelhetett, kik rossz kéz alatt voltak, és csak rossz példákot láttak. Hány ruhát fogsz te nekem csináltatni, kérdezé Gilméta, mikor majd lakadalmat tartunk?

Hármat, felelé az ifiú Aranypataki.

Csak hármat? Fél tuczatot legalább kell csináltatnod. És én magam választhatok reá szereket, úgy-e? Hát bonczokot a' nyakamra és kezeimre, gyémántokot a' fejemre veszel-e?

Kétség kivűl veszek ollyanokot, hogy párjokot kell keresni, mondá az Úrfi.

Gilméta ugrált és tapsolt örömében. Én, úgymond, egész Bécsben a' legszebbik Dáma leszek.

Egész Bécsben? kérdezé amaz. Úgy de, hát ha mink nem Bécsben lakunk?

Lakj te, a' hol tetszik, én Bécsből el nem megyek. Hallod-e, György! Nekem Asszonyanyám mindég azt mondotta, hogy másnak engemet nem ád, hanem csak Grófnak, vagy legalább Bárónak. Te csak nemes ember vagy, úgy-e?

Az vagyok, de Asszonyanyám azt mondotta, hogy nekem Báróságot vesz, mivel maga is született Báró Kisasszony.

---

[211] *orczáj**a**t?* [Emendálva.]

[212] *mik**e**p* [Emendálva.]

[213] ***I**a* [Emendálva.]

Akkor azutánn, mondá megmeg Gilméta, ha te is Báró leszel, és engemet elveszel, mink is reggel, mihelyt felöltözködünk, mindgyárt játszunk, vagy vizitákot csinálunk; ebéd utánn pedig társaságot tartunk, vagy társaságba megyünk, és estve a' theátrumba, és télenn a' bálba, nyáronn valamelly szép kertbe, mint Uram Atyám, és Asszonyanyám, úgy-e?

Ha foglalatosságim megengedik, igen is; egyébaránt magad mehetsz, a' hová tetszik.

Foglalatosságid? Hisz Uram Atyámnak semmi egyéb dolga; neked is tehát semmi egyéb foglalatosságod nem lessz.

De én hivatalt akarok viselni, melly miatt, ammint Uram Atyám mondgya, sokat kell, még férjfi koromban is, tanúlnom.

Eredgy a' te tanúlásoddal! Madame de Folle azt mondgya, hogy a' gavalérnak házi eszközeihez tartozik ugyan a' szép bibliothéka, hanem hogy a' benne lévő könyveket olvasni csak nemtelen emberekhez illik, kik magokot tudósoknak nevezik, és e' nélkűl el nem élhetnek. Hallod-e György! ha te énvelem a' kertekbe, a' theátrumba, és a' bálokba nem jöhetsz, akkor nekem más férjfival kell mennem, mert Madame de Folle azt mondgya, hogy szolga-gavalér nélkűl nem illik a' dámának járni.

Menny, a' kivel tetszik, mondá az Úrfi.

Katonatiszttel? Óh! édes Györgyöm! micsoda szép tisztek voltak azok, a' kiket ma láttunk.[214] Mint a' bábok! Nem volna-e neked kedved a' katonaságra?

Miért nem? A' magyar Nemes a' nélkűl is született katona, ammint Uram Atyámtúl számtalanszor hallottam.

Óh légy, kérlek, katona! Kétszerte szebb leszel, mint most vagy, és én is kétszerte jobban foglak szeretni.

Így beszéllgettek eggyütt a' gyermekek, még a' nevelők a' mulató házbúl kjövén, fel nem vitték őköt magokkal, hogy velek valamit olvassanak. Azonban, mivel Gilméta eggy általlyában nem akart semminémű tanúláshoz fogni mindaddig, még Bécsben fészket nem ver, bérkocsit hozattak magoknak, és sétálni mentek.

Más nap reggel az öreg Aranypataki Mársfalvihoz menvén, Barátom Uram! úgymond, én az Úrnak hozzám való szívességében bízván, ide rendeltem Hevesit, hogy vele kedvem szerínt beszéllhessek. Otthon lehetetlen volna vele tanácskoznom, a' nélkűl hogy szembe ne tünnyön. Mariskával, a' Báróné' komornájával is szóllottam már,[215] de csak röviden. Megigérte, hogy Hevesinek mindent megír, a' mi a' Báró' házánál történni fog.

Ennek Mársfalvi nagyon megörűlt. Báró Külneki Óbesternek megírta már ő, és el is küldötte a' levelet, mellyben Öccsének házát lerajzolta, megigérvén, hogy tudósításait ezentűl is folytatni fogja, ha láttya, hogy azoknak az Óbester boldogtalan Öccsének és Gilmétának javára hasznát akarja venni. Nem adnám sokért, úgymond, ha e' franczia csürhét mind a' két házbúl kipörkölhetném.

Elérkezett azutánn hozzájok a' kiszabott órára Hevesi is, kit Aranypataki megszóllítván: Én, úgymond, az Úrral olly dolgot akarok közleni, mellytűl házamnak böcsűlete, és majdnem egész boldogsága függ. Tarthatok-e számot arra, hogy azt Öcsém Uram titokban tartya?

Azonnkivűl, felelé Hevesi, hogy ezt, mint fő nemes házának szolgája, kötelességemnek nézem, a' barátságos tónus is, mellyel hozzám a' Tekíntetes Úr különös bizodalmát mutatni méltóztatik, arra bir engemet, hogy minden ügyét úgy tekíntsem, mint magamét.

---

[214] ***la**ttunk.* [Emendálva.]

[215] ***ma**r,* [Emendálva.]

Köszönöm! Most tehát hallya meg az Úr a' dolgot. Én a' franczia nevelőt fiam mellől el akarnám űzni, de a' nélkűl, hogy feleségemet megbántsam, ki a' franczia nevelést legtökélletesebbnek tartya. Ezt pedig egyébkép végbe nem vihetem, hanem ha feleségemet mind a' franczia nevelésnek semmirevalóságárúl, mind franczia nevelőmnek tudatlanságárúl és gonosz szívérűl világosan meggyőzöm. Az illyen próbákra engemet Öcsém Uram legkönnyebben segíthetne. Frippon ugyan nem örömest fogja Öcsém Uramot fiam körűl látni, sőt talán még gorombaságokkal is fogja illetni. Van-e Hevesi Uramnak hozzám annyi szíve, hogy ezt a' munkát magára vállallya, és Fripponnak dühösködéseit mindaddig állhatatosan kitűrje, még őtet feltett plánumom szerint elűzhetem?

Van, Tekíntetes Uram! Saját tapasztalásombúl is tudom én, hogy Nemzetünk' színének romlását az illyen jövevény nevelőknek köszönhettyük. Mint hazafi tehát még kötelességemnek is tartom, hogy az efféle jöttmentt nevelőknek lárváját levonni segítsem.

Annyival bizonyosabban megvárhatom tehát Hevesi Uramtúl, mondá Mársfalvi, hogy az én kérésemnek is szívesen meg fog felelni. Báró Külneki Úrnak a' házát is meg akarnám én attúl a' rossz franczia asszonytúl menteni, a' ki most benne uralkodik. Aranypataki Úr szóllott már Mariskával, de csak röviden, a' felűl, hogy a' mit a' Báró' házánál ezen ügyekezetnek előmozdítására szolgálhatót lát, vagy hall, azt az Úrnak hűven megírja. Legyen tehár az Úr olly jó, és beszéllyen errűl vele még bővebben, és ha majd leveleit veendi, közöllye velem azokot, hogy tudósításinak illendő hasznát vehessem.

Szívesen megcselekszem.

Ha velem különös beszédgye lessz Öcsém Uramnak, mondá Aranypataki, itt a' Gyenerális Úrnál fogunk öszvejönni. Boldog Isten! Saját házamban sincs már szabad akaratom, mióta benne a' francziaság fészket vert.

Ezen alkalmatossággal többféle tárgyakrúl ereszkedtek ezen Urak beszédbe Hevesivel, 's örömmel tapasztalták benne ama' sükerességet a' tudományokban, és ama' nyíltt észt a' világ' dolgainak megitélésében, mellyet az ember a' jöttmentt franczia nevelőkben hasztalan' keres.

Más nap Mársfalvi ismét Aranypatakiéknál ebédelt, de a' Bárónétúl[216] csupa hideg emberségnél egyebet nem tapasztalt. Elbeszélltetvén vele magának nagy részét ama' szépségeknek és ritkaságoknak, mellyeket külső országokban látott, egyébaránt nem tartotta vélekedései miatt méltónak arra, hogy őtet a' társalkodásban megkülömböztesse. Ebéd utánn, melly korábban tartatott, és rövidebb volt, hírt hozott eggy inas, hogy a' hintók készen állanak. Írjon nekem, kedves Barátom! mondá Madame de Folle, Monsieur Fripponnak, és gyakran írjon! Ezt mondván, megfogta Fripponnak kezét, és megrázta.

Ezt cselekedte Gilméta is az ifiú Aranypatakinak mondván: Írj nekem, kedves Györgyöm! és gyakran írj!

El ne felejtse az Úr, mondá tovább az asszony, hogy Bécsben eggy asszonyi szív van, melly az Úrért barátságosan érez.

El ne felejtsd, mondá a' Kisasszony is, hogy Bécsben eggy leányszív van, melly érted barátságosan érez.

Frippon erre megcsókolta, és szívéhez szorította az asszonynak kezét, az ifiú Aranypataki pedig Gilmétáét.

Adieu! ma chère! mondá amaz, nagyot sohajtván.

Adieu! ma chère! mondá emez is, nagyot sohajtván.

---

[216] ***Ba**rónétúl* [Emendálva.]

Ezen alkalmatossággal Gilméta az ifiú Aranypatakinak kezébe nyomta lopva saját portréját, megölelte, mint jövendőbéli férjét, és megcsókolta.

Aranypatakiék lementek velek a' hintókhoz. Kívánok szerencsés útat! mondá Márfalvi, mikor már benn ültek. Szerencsés útat! kiálták a' többi kísérők is, noha kiki közűlök másmás szívvel.

HETEDIK SZAKASZ.

A' véretlen, de nagyon átalkodott harcz.

Allig vezette be fiához az öreg Aranypataki Hevesit, hogy Frippon az órrát pulykakakas gyanánt leeresztette, és duzmadni kezdett. Frippon Uram! így szóllott az atya, Hevesi Úr, kit itt maga előtt lát, felvállalta fiamnak oktatását a' deák és magyar nyelvben, valamint ama' tudományokban is, mellyek a' Magyar Gavalérban elkerűlhetetlenűl megkívántatnak. Ajánlom őtet az Úrnak barátságába. Fogjon vele kezet fiamnak javára. Mivel az Úr fiammal eggyütt két szobát foglal el, kivel eggy szobában hálni elejétűl fogva nem akart; azt a' rendelést tettem, hogy Hevesinek a' fiam' szobájában eggy nyoszolya állíttasson fel. Ő éjszaka is fog gyermekemre vigyázni.

Ezt francziául mondotta Fripponnak; azutánn pedig fiához fordúlván, így szóllott magyarúl: Édes fiam! te az oskolabéli tárgyakban nagyon hátra maradtál. E' vacátiókban Hevesi Úr megtanít azokra, a' miket elmulattál, hogy a' jövő oskolaesztendőben tanúlásidot a' nyilvánvaló oskolákban folytathasd. Fogadd szavát mindenben; tiszteld úgy, mint második atyádot, és tanúlly serényen, hogy benned olly örömem legyen, a' minőt talentumaidtúl méltán várhatok.

E' rövid de fontos beiktatás utánn elvezette Hevesit az Asszonyhoz, 's német nyelvenn bemutatta neki, mint fioknak correpetitorát. Ugyanazon nyelvenn legelőször is azt kérdezte Hevesitűl az Asszony, ha beszél-e francziául? 's módos németséggel előadott feleletét hallván, hogy a' francziában nem járatos, megrázogatta fejét, megvonogatta vállait, 's öszveránczolván ajakit, Sajnálom! úgymond; a' franczia nyelv nélkűl, nem hiszem, hogy fiamnak nevelőjével, Frippon Úrral, eggyet érthessen az Úr; a' mit arra, hogy fiam helyesen neveltessen, szükségesnek tartok. A' sok szakács elsózza az ételt.

Méltóságtoknak[217] szemei előtt lévén mind a' ketten, felelé Hevesi, el nem hitethetem magammal, hogy akarattyokat hűven ne tellyesítsük, és hogy következendőképen a' nevelésre nézve eggyet ne értsünk. Én szorosan megmaradok kiszabott korlátim között, és Méltóságtoknak híre nélkűl legkisebbet sem cselekszek.

Közelebbrűl kell Hevesi Urat Szívecskémnek ösmerni, mondá Aranypataki, hogy e' félelemtűl megmenekedhessen. Én kész kezesse vagyok annak, hogy Fripponnak a' viszálkodásra legkisebb okot sem ád.

Ezt szívemből kívánom fiamnak javáért, mondá az Asszony, és magát Hevesi felé meghajtotta.

Hevesi ezt helyesen arra magyarázván, hogy elmehet, megcsókolta mély tisztelettel az Asszonynak kezét, és elment.

Mennyen az Úr a' fiamhoz, mondá Aranypataki, és kezdgye el vele azonnal a' munkát.

---

[217] *Méltósá**go**knak* [Emendálva.]

Allig lépett ki Hevesi a' szobábúl, hogy az Asszony férjére tekíntvén: Nekem, úgymond, módos ifiúnak látszik lenni. Kár, hogy francziául nem tud. Rendelést teszek majd, hogy komornámmal és szobaleányommal eggy asztalnál egyen.

Bocsásson meg, Szívecském! ezt meg nem engedhetem.

Hisz azt csak nem kívánnya talán Kincsem! hogy vele eggy asztalnál egyek?

Nem kívánom, hanem kérem. Ha Fripponnal eggy asztalnál ehet Kincsecském, miért nem Hevesivel? A' nevelőköt nekünk úgy kell tisztelnünk, mint helytartóinkot, és jó barátinkot, kiktűl gyermekünknek boldogsága függ, mellyre méltán úgy nézhetünk, mint saját boldogságunknak legfőbb részére.

Monsieur Frippon legalább jó házbúl való, mondá az Asszony.

Nemes ágbúl származott Hevesi is, és a' mi több, magyar ágbúl. Szívecském énáltalam Magyar Dáma lett; illik tehát, hogy a' magyar nemességet alábbra ne böcsűllye, mint a' francziát, mellyel sem születése, sem házassága által semmi legkisebb szövetségben nem áll. Ezennfelűl pedig fontollya meg azt is, mi végbűl költöztünk mink ide Pestre? Nemde, hogy eggyetlen eggy gyermekünk szemeink előtt neveltessen? Egész nap kevés üdőnk maradván arra, hogy a' nevelőkkel és hivatallyokban való serénykedésekkel közelebbrűl megösmerkedgyünk, ezt az asztalnál külömbféle beszéllgetések által legkönnyebben végbe vihettyük.

De hát ha más Dámákot akarunk vendégelni?

Ha a' Dámák magosabb rangban vannak Szívecskémnél, akkor a' gyermek nevelőivel eggyütt szobájában egyen. A' többi Dámáknak pedig meg kell elégedni azzal, a' mivel az én Asszonyom megelégszik.

Csak fiamnak javára vállyon, mondá az Asszony, én kész vagyok érte még többet is áldozni.

Aranypataki megcsókolván kezét: Érzékeny Anya! úgymond. Háladatos indúlatomot e' szóért ki nem fejezhetem.

Azon szempillantásban belépett hozzájok Frippon az ifiú Aranypatakival, 's büszke tekíntetet vetvén az atyára, Az Úr, úgymond, nekem e' gyermeknek nevelését egészen átadta. Contractusunkban semmi sincs a' felűl, hogy az én órromra eggy al nevelőt tegyen. Én tehát azt kívánom, hogy az a' bárdolatlan és ostoba magyar legény ezen órában eleresztessen, vagy contractusunk szegettnek tartasson. Ezeknek eggyike nélkűl én a' gyermeket átadom, és a' háztúl elbúcsúzok.

Monsieur de Frippon! mondá erre szelíden intő 's egyszersmind kérlelő szózattal az aszszony, ki el nem szívelhette, hogy férjével illy hegyke és goromba tónusbúl beszéll.

Eredgy fiam! a' szobádba, mondá Aranypataki a' gyermeknek, és mutasd meg a' Correpetitornak, meddig mentél tanúlásidban? Nekem Frippon Úrral eggy kis beszédem van, mellynél te jelen nem lehetsz.

Az Úrfi itt marad, mondá Frippon parancsoló tekíntettel.

Attyának akarattya ellen? kérdezé az Asszony álmélkodva.

Még az én kezem alatt van, felelé Frippon, mindaddig én vagyok az attya. Én Aranypataki Uramnak feleletét előtte akarom hallani.

Szívesen! mondá a' bosszonkodó atya. Mivel az Úr a' contractusrúl szóll, kénytelen vagyok én is az igazat megmondani. A' contractusban az Úr megigérte, hogy fiamot a' deák nyelvben, és ama' tudományokban is fogja gyakorolni, mellyek az oskolákban taníttatnak, és a' Magyar Gavalérban megkívántatnak. Mikor ezt az Úr írásban megigérte, sokkal jobb vélekedésben voltam az Úr felűl, hogy sem azt magammal elhitethettem volna, a' mit már most tapasztalásbúl tudok, hogy az Úr tudni illik olly dolgokot igérjen, mellyek hatalmában nincsenek. Én e' fon-

tos okbúl a' contractust felbonthattam volna, de meg akarván az Urat kímélleni, inkább csak Correpetitort fogadtam, ki e' rést az Úrnak kára nélkűl kipótollya. E' kiméllésért én az Úrtúl inkább köszönetet reméllettem, mintsem pattogást. Várja meg tehát az Úr, még vére meghidegszik, és fontollya meg, kinek van közűlünk igazsága? Én állhatatosan megmaradok a' mellett, hogy fiamot Correpetítor nélkűl nem hagyom. Akár így nállam maradni, akár házamtúl búcsút venni tetszik az Úrnak, én feleltét harmad napra elvárom. Most mennyen az Úr, és gyermekemet akaratomnak tellyesítésétűl ne tartóztassa.

Frippon e' határozott feleletet hallván, és Aranypatakinak férjfias állhatatosságát szemlélvén, megdöbbent, és hegyke tónussából alább szállván, szabódni kezdett. Azutánn okokkal ostromolta Aranypatakinak szándékát, kinek sükeres feleletei által hallgatásra kényszeríttetvén, feltette magában, hogy a' mit nyilvánvaló ostrommal meg nem nyerhetett, alattomban való fondorkodással viszi végbe. Elment tehát, 's ammint a' gyermeknek szobájába lépett, hol erre Hevesi már várakozott, azt mondta francziátúl a' gyermeknek, hogy mondgya meg a' Correpetítornak, hogy eggy óránál tovább ne tartóztassa. Maga megmondhatta volna ő ezt Hevesinek deákúl, de nem tartotta méltónak arra, hogy vele szóllyon.

Leült azutánn ugyanazon szobában, hol Hevesi a' leczkét tartandó vala, hogy a' gyermek vele maga ne maradgyon. Hevesi deákúl kérdezte meg a' gyermektűl, mennyire ment eddig tanúlásaiban, és micsoda tárgyakot tanúlt? 's álmélkodva hallotta, hogy a' gyermek a' deák nyelvet felette rosszúl beszélli, és francziásan ejti, és hogy eggyáltallyában mind azokban, a' miket a' magyar ifiak az oskolákban tanúlni szoktak, felettébb hátra van. Azutánn magyarúl szóllította meg a' gyeremeket; de Frippon azonnal megparancsolta neki francziáúl, hogy magyarúl ne felellyen, hanem deákúl. Hevesinek kérdésére, miért nem felel magyarúl? a' gyermek semmit sem szóllott, Frippon pedig felugrott, és kezénél fogva a' másik szobába beragadta, hol neki hízelkedő hitetésekkel világos igazságnak rajzolta azt, hogy Hevesi deákúl rosszúl beszéll, és hogy kérdései által még a' tudományokban való járatlanságát is elárúlta; azutánn pedig azt, hogy a' magyar nyelv a' mostani nagy világban még a' magyar Gavaléroknak is szükségtelen, mivel a' társaságokban, kivált a' hol Dámák vannak, mindenkor csak francziáúl beszéllenek, és hogy az attyát valamelly ostoba és módatlan magyar bújtatta fel arra, hogy fiátúl a' magyar nyelvnek tanúlását megkívánnya. Egyébaránt arra intette a' gyermeket, hogy csak neki fogadgyon szót, és senkitűl se féllyen, mivel ő még szülőinek is mindenrűl megfelel.

Ebéd alatt az öreg Aranypataki maga mellé vévén Hevesit, szüntelen' magyarúl beszéllgetett vele külömbféle tárgyakrúl, mellyek fiának neveléséhez csak messzérűl sem tartoztak. Frippon lebocsátotta az órrát, és az Asszonynak kérdéseire csak röviden és szárazan felelt. Az Asszony is tehát meg akarván e' gorombaságáért büntetni, Hevesivel német beszéllgetésbe bocsátkozott.

Ebéd utánn az öreg Aranypataki aludni menvén, Hevesi elbúcsúzott, Frippon pedig az Asszonytúl kikérte magának, hogy vele és fiával a' szomszéd szobába eggy fontos szóra jönni ne terheltessen. Itt ő az Asszonnyal, ki a' franczia nevelőköt gyermekségétűl fogva fél isteneknek tartotta, könnyen elhitette, hogy Hevesi nagy szamár, és hogy még deákúl sem tud. Azt hazudta azutánn, hogy már csak kérdéseibűl is, mellyeket a' gyermeknek az ő jelenlétében tett, és egész fizonomiájából eszre vette, hogy nem csak tudatlan és otromba, hanem még erkölcstelen ember is; mire nézve ő meg nem engedheti, hogy a' gyermekkel társalkodgyon, mikor ő maga jelen nincsen, vagy hogy jelenlétében vele olly nyelvenn beszéllyen, mellyet ő nem ért. Minekutánna pedig ezekrűl sokat értekezvén, az Asszonynak készségét, hogy szavainak hitelt adgyon, elég értelmesen látta volna, még arra is merészlett végtére vetemedni, hogy férjét gyanussá tegye. Az Urat, úgymond, én tisztelem, böcsűlöm, mint jó szívű, és nemes házbúl

szakadtt Gavalért; de a' tudományokban olly járatlan, a' deákságban olly gyenge, hogy ki nem mondhatom. Az illyen Uraknak hibáit senki sem meri megfeddni; mire nézve ők saját gyengeségeiket soha sem ösmerik. A' mi a' magyar nyelvet illeti, én azt tartom, hogy őtet némelly ostoba tudóskák vették arra, hogy annak tanúlásával fiát kínozza. Elejétűl fogva a' deák nyelv volt a' Magyar Nemzetnek anya nyelve, melly a' köz nemességnél, ammint hallom, még most is közönséges. A' Gavaléroknál pedig, ammint Méltóságod maga is tudgya, az anyanyelv a' franczia. Azonban Aranypataki Urat ezekben olly átalkodottnak látom, hogy egyenes útonn vele semmire sem mehetünk. Ha tehát Méltóságod eggyetlen eggy gyermekének romlását nem akarja, állyon részemre, és fogadgya meg nekem nem csak azt, hogy feltett szándékomnak végrehajtásában segedelmemre lessz, hanem azt is, hogy e' szövetségünköt az Úrnak el ne árúllya.

Az Úrnak szándékát? Szövetségünköt? kérdezé a' Báróné álmélkodva.

Igen is, szövetségünköt, folytatá szavait Frippon, mellyet a' Correpetítor ellen és pártfogói ellen kötni kénytelenek vagyunk, hogy főnemes házának ezen eggyetlen eggy ágát a' veszedelemtűl megmentsük, és kellemetes virágzásra segítsük. Ezt mondván, a' gyermeket mellyéhez szorította.

Haggyon nekem az Úr üdőt arra, hogy a' dolgot megfontollyam, mondá az Asszony.

Kell-e oda fontolás, a' hol Méltóságod a' mélységnek szélénn állani láttya kedves gyermekét? Óh! ő énnekem csak nevedékem, de látom! hogy buzgóbb hozzá szeretetem, mint azé, a' ki szülte.

Úgyde, mikép köthessek én az Úrral illy szövetséget, mikor még azt sem tudom, mit szándékozik a' Correpetitor ellen, és pártfogói ellen cselekedni? Én saját férjemnek megjátszására, melly őtet nevetségessé tegye, tellyességgel nem állhatok.

Az én szándékom abból áll, hogy a' Correpetítort mindaddig kínozom, még a' háztúl önnkint el nem búcsúzik. Méltóságodtúl pedig semmit egyebet nem kívánok, hanem hogy engemet az Úr előtt, még ezt végbe viszem, oltalmazzon. Ez Aranypataki Úrnak semmi rövidségére nem válik.

E' keveset könnyen megtehetem, mondá az Asszony, ha megigéri az Úr, hogy ezt minden nyilvánvaló vita nélkűl viszi végbe.

Olly csendesen, felelé Frippon, mint azok, a' kik a' föld alatt minákot ásnak, hogy a' várat felvessék.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Az egyenesség a' veszedelemben.

Aranypatakiné meggondolta volna még magát, és talán férjének az egész dolgot el is árúlta volna, ha erre üdőt nyerhetett volna. Még Aranypataki el sem végezte volt délutánni álmát, ammint már vendégek érkeztek, kik egész estig nállok maradtak. Estve pedig Aranypatakiné férjével eggyütt eggy öreg özvegy Grófnéhoz ment, ki őköt játékra különösen megkérette. Játék előtt e' Grófnéval, ki őtet még leánykorában ösmerte, és szülőivel barátságosan társalkodott, mélyebb beszéllgetésbe talált ereszkedni, 's ennek kérdésére: mikép mennek dolgai? elmondotta neki anyai szorgalmát eggyetlen eggy fiának nevelése iránt.

Fogadgyon neki, Kedvesem! mondá a' Grófné, eggy franczia nevelőt, és bízza gyermekét egészen reá. Azutánn e' fontos dolog iránt nyugodtt elmével lehet. Ezek az emberek a' gyermekek körűl atyák, anyák, mindenek.

Franczia nevelője már volna, mondá Aranypatakiné; de férjem vele meg nem elégszik.

Csudálom! A' nevelőnek mi a' neve?

Monsieur de Frippon!

Frippon? a' ki Bécsben eggy darabig tánczmester volt, azutánn pedig az öreg Marquis Fantôme Úrnál mint lovászmester szolgált?

Emigrans Marquis volt, a' kinél szolgált, de meg nem tudhattam, mit volt nálla?

Az minden bizonnyal! Itt a' Grófné lerajzolta Fripponnak egész termetét, úgy hogy Aranypatakiné a' Grófnénak vele való ösmeretségérűl semmit sem kételkedhetett. Szerencsés anyának tartsa magát, Kedvesem! hogy illy derék nevelőhöz juthatott. Bécsben az én Komornámnál találtam egyszer, 's kérdésemre, ki légyen? és mit keres házamnál? olly módosan felelt, hogy engemet azonnal megbájolt. Szinte akkor halt meg az ura, a' Marquis, és így szolgálatot keresett. Komornám is nagyon dicsérte és kegyelmembe ajánlotta; de én akkor nem segíthettem rajta. Én azutánn Bécsből ide szakadtam, és csak fülheggyel hallottam a' Komornámtúl, hogy jó kenyérre kapott, de nem tudtam, kinél? És Kedvesemnek a' férje mit talál benne rosszat, hogy vele meg nem elégszik?

Azt mondgya, hogy a' deák nyelvben és a' tudományokban járatlan.

A' deák nyelvben? a' tudományokban? Boldog Isten! mikép lehet Aranypataki Uram a' nagy világban olly járatlan, hogy ezeket eggy gavalérban megkívánhattya? Ha francziául tud, mindent tud.

De még azt is akarja, hogy fiam a' magyar nyelvet úgy megtanúllya, ammint azt a' született magyarok beszéllik.

Micsoda? a' magyar nyelvet? Már ez benne tűrhetetlen![218] Mihelyt öszvetalálkozok vele, azonnal jól megmosom.

Eggy Correpetítort fogadott fiam mellé, kit Frippon meg nem akar szenvedni.

Jól teszi! A' Magyar Correpetítorral ki a' házbúl! Frippont haggya Kedvesem cselekedni, a' mit jónak talál. De amott látom éppen Aranypatakit; oda megyek hozzá, és – – –

Kérem Excellentziádot, ne árúllya el neki, hogy ezt megpanaszoltam. Nehezebben vihetném talán azt végbe, a' mit most Excellentziádnak tanáccsára minden erőltetés nélkűl szeretnék végbe vinni.

Ammint tetszik! Az asztalkák már készen állanak; mennyünk játszani.

Még a' szülők a' társaságban voltak, addig Frippon kifőzte a' plánumát, és Madame de Follenak megírta. Az ő szándéka oda ment, hogy Hevesit a' nevelésnél szükségtelennek, vagy éppen veszedelmesnek tegye. A' gyermekkel, a' ki egyébaránt is nem örömest tanúlt, könnyen elhitette, hogy azok neki mind szükségtelenek, a' mikre Hevesi oktatni akarja. Errevalónézve azt javasolta neki, hogy azokot ne tanúllya. Az öreg Úr, úgymond, haragudni fog ugyan; de azzal az Úrfi ne gondollyon; mert lám-e! maga hallotta Méltóságos Asszonyannyátúl, hogy ő nekünk pártunkot fogja.

Más nap a' leczkéknél elkezdődött Fripponnak plánuma szerínt az ellenségeskedés, melly egész hétenn naponkint eggyaránt folyt. A' gyermek Hevesi' szavaira, mikor oktatta, legkisebbet sem vigyázott, és ha őtet amaz a' figyelmetességre kérte, intette, akkor ő mosolygásra görbítette száját, megvonta vállait, félre fordította fejét. Hevesi vagy kétszer megkérdezte, ha értette-e, a' mit mondott? 's a' gyermeknek feleletét vévén, hogy nem értette, még egyszer megmagyarázta neki, 's figyelmetlenségét újjra tapasztalván, azt kívánta tőlle, hogy beszéllye el, a' mit neki imént mondott. Hogy beszéllhessem el, felelé a' gyermek gúnyos nevetéssel,

[218] [Az írásjel emendálva.]

mikor nem tudom? Végre minden leczkénél maga Frippon Hevesinek valamellyik mondását, vagy állítását, vagy legalább kifejezését megtámadván, és helytelennek kiáltván, a' gyermeket az ellenségeskedésben szinte felváltotta. Hevesi illyenkor elejébe terjesztette neki deák nyelvenn és szelíd kifejezésekben az okokot, mellyekre a' kérdésbe vett igazságot építette; de Frippon részént nem értvén deák mondásait, részént pedig eltökéllett szándékkal akarván őtet a' gyermek előtt megszígyeníteni, legvilágosabb okoskodásait megnevette, meggyalázta, letapodta.

Mikor azutánn Hevesi a' magyar nyelvet akarta a' gyermekkel gyakorolni, Frippon ezt elvezette, eggy általlyában meg nem engedvén, hogy vele olly nyelvenn szóllyon, mellyet ő, mint fő nevelő nem ért.

A' szemtelenségben ő végtére annyira ment, hogy még az asztalnál is, ha mindgyárt idegenek voltak is jelen, Hevesinek minden szavával ellenkezett. A' vendégek az efféle gyűlölséges vetekedésekbe nem avatkozván, maga Aranypataki pedig azokot a' végből minden czáfolás nélkűl hagyván, hogy Fripponnak alacsony szívűségét annyival jobban kitanúlhassa, az Aszszony naponkint megerősödött abban a' vélekedésben, hogy Frippon még a' tudományoknak is az igaz mestere, és hogy Hevesi ellenben semmit sem tud.

Hevesi ezen első hétnek közepénn öszvejövén Mársfalvinál Aranypatakival, elbeszéllette nekik, a' mik a' leczkéknél történni szoktak. Mársfalvinak kívánságára elmondotta még ama' tanításokot is, mellyekből a' leczkék állottak.

Öszveesküdött az Úr[219] ellen a' gyermekkel, kiáltá a' Gyenerális.

Én is azt tartom, mondá Aranypataki; mert én a' fiamban illy módatlanságot és taníthatatlanságot még soha sem tapasztaltam. De semmi! Találok én még ez ellen is orvosságot. Holnap már pintek van. Parancsollya meg a' fiamnak az Úr, hogy szombatra tanúllya át még egyszer mind, a' mit az egész hétenn hallott, és mondgya fel az Úrnak leczke gyanánt. A' többit bízza reám!

Szombatonn a' leczkének órájára megjelent az öreg Aranypataki is, hallani akarván, ammint mondá, mit tanúlt egész hétenn a' fia? Megdöbbent a' gyermek, megdöbbent még Frippon is. Hevesinek mindgyárt első kérdésére a' gyermek semmit sem tudott felelni. Hevesi tehát elejébe mondta a' feleletet, és azt kívánta, hogy ugyanazon feleletet mondgya el saját szavaival a' gyermek is. Ez megcselekedte, a' mit Hevesi kívánt, és Frippon mérgelődött rajta. Ez történt a' többi kérdésekkel is; a' miből az öreg Aranypataki világosan kihozta, hogy fiának taníthatatlansága az előbbeni leczkéknél feltett szándékból történt. Hát magyarúl mit tanúltál? kérdezé fiátúl végtére.

Semmit sem, Uram Atyám! felelé a' gyermek magyarúl, mivel az attya magyarúl kérdezte.

És miért nem?

Frippon Úr nem engedte.

Az én fiam, ammint látom, nehezen tanúl, mondá Aranypataki Fripponnak francziául; mirenézve én azt kívánom, hogy reggelenkint két egész órát töltsön Hevesi Úrnak leczkéivel, és dél utánn ismét két órát. Felét ezen üdőnek töltse írással mind a' két nyelvből, felét pedig a' leczkének hallgatásával. A' többi órákot szentellye a' hallott tárgyaknak tanúlására. A' franczia nyelvnek írásbéli gyakorlására elegendő napjában eggy óra. A' franczia beszédre a' nélkűl is több alkalmatossága van részént az Úrral, részént az Annyával. Szombatonkint magam akarom minden hétenn hallani, mit tanúlt? E' rendet, javaslom, hogy meg ne szegje az Úr;

[219] ***Ur*** [Emendálva.]

egyébaránt engemet megbánt. Mindezeket azutánn Hevesinek is elmondotta deákúl szoros parancsolattyával eggyütt, mellyet annak megtartása iránt Fripponnak adott.

Szinte el akart az öreg Aranypataki menni, ammint Frippon engedelmet kért tőlle, hogy szóllhasson. Ezt vévén, én, úgymond, a' leczkéknél jelen voltam, és azt tapasztaltam, hogy Hevesi Úrnak tellyességgel nincsen sem elegendő tudománnya, sem alkalmatos methodussa arra, hogy gyermeket tanítson. Azonnkivűl helyes okaim vannak arra, hogy őtet olly nyelvenn, mellyet én nem értek, az Úrfival beszélleni ne haggyam. Bizonyossá kellett volna magát az Úrnak előre tenni a' felűl, hogy az illyen tanítónak nem csak tudománnya és a' tanításra alkalmassága, hanem jó erkölcse is van.

Aranypataki Frippont eggy haragos tekintettel megmérvén: Az Úrnak ezekre, úgymond, semmi gondgya! Parancsolatomot tellyesítse szorosan, és választásomot haggya ezentűl minden jegyzés nélkűl. Én a' gyermeknek attya vagyok!

Allig várhatta meg Frippon a' délutánni órát, mellyben Aranypataki aludni szokott, hogy az Asszonnyal[220] szóllhasson. Elmondta ő neki mind, a' mi történt, de nem olly hűven, ammint kellett volna. Hogy ő a' gyermekkel Hevesi ellen szövetséget kötött, egészen elhallgatta, és így azt, hogy a' gyermek egész hétenn semmit sem tanúlt, Hevesi' tudatlanságának és rossz methodussának tulajdonította. Végre panaszt tett még Aranypataki ellen is, hogy olly goromba kifejezésekkel illette, mellyeket ő el nem szenvedett volna tőlle, ha eszébe nem juttatta volna, hogy olly asszonyságnak a' férje, kihez ő mély tiszteltel viseltetik.

Hűtelen rajzolásai és szívreható panasszai által olly bosszonkodásra gerjedett az Asszony, hogy mihelyt férje megjelent, azonnal megtámadta. Aranypataki hidegvérűséggel kihallgatván pattogásait, kérem, édes szívem! úgymond, ne avatkozzon ezekbe. Én fiambúl franczia svaliét nem neveltethetek. Arra ugyan, hogy a' Dámáknak tessen, elegendő, ha francziául beszéll, módosan társalkodik, szépen tánczol; de őtőlle nem csak a' Dámák, hanem a' Haza is vár ám üdővel fontos szolgálatokot, mellyekre őtet alkalmatossá tetetni, az én gondgyaimhoz tartozik. Frippon e' szándékomot, ammint mindenbűl látom, gátolni akarja; de pórúl jár.

Frippont e' napokbn nekem eggy nagy Dáma különösen megdicsérte, mondá az Asszony, és engemet szerencsés anyának nevezett, hogy olly jó nevelőhöz jutottam.

Az illyen Dámáknak itéletére nincs nekem szükségem, felelé Aranypataki, az ollyan dolgokban, mellyeket szemeimmel láthatok, és mellyekhez valamennyi Dámánál többet értek. Közönséges a' nélkűl is Hazánkban a' panasz, hogy Dámáinknak külföldi nevelése okozza nemzeti characterünknek hanyatlását, és legvirágzóbb[221] familiáinknak végső romlását. Még egyszer kérem Szívecskémet, hogy e' dologba ne avatkozzon.

Az Asszony megharapdálván ajakit, elhallgatott, és feltette magában, hogy, minekutánna egynehány Dámát részére vonhat, férjét e' segítő seregnek jelenlétében fogja megtámadni.

A' második hétben a' leczkék Fripponnak titkos parancsolattyára szinte olly rosszúl mentek, mint az elsőben, azzal a' külömbséggel, hogy naponkint négy óráig tartottak, és hogy a' gyermek a' tudós vetekedéseknél, mellyeket Frippon Hevesivel kezdett, ezt világos gorombaságokkal illette, hogy Fripponnak tessen. Szintezen okbúl szombatonn attyának jelenlétében olly taníthatatlannak tetette magát, hogy az attya egészen elszomorodott.

[220] *Asszo**ny**al* [Emendálva.]
[221] *legvirágz**o**bb* [Emendálva.]

KILENCZEDIK SZAKASZ.
A' Győzedelem.

Bajnokunk' nevelésének rövid történeteivel nem tartóztatnám az Olvasót, ha szükségesnek nem itélném, megösmertetni vele ama' módokot, mellyekkel a' külső[222] nevelők minállunk magokot olly szükségeseknek, a' magyar nevelőköt pedig olly gyanúsoknak szokták tenni.

Ammint más nap Hevesi Aranypatakinak Mársfalvinál elbeszéllette, a' mik a' második hétben a' leczkéknél[223] történtek, először mély és szomorú gondolatokba merűltek, azutánn pedig külömbféle módokrúl tanácskoztak, mellyekkel e' rossznak gátot vethetnének. Mársfalvi legjobbnak itélte, a' francziát a' házbúl ebrúdonn kivetni; Aranypataki pedig tanácsosabbnak tartotta, mindaddig erre nem vetemedni, még hitvessét Fripponnak gonosz szívérűl meg nem győzheti. Hevesi végtére arra kérte őköt, hogy a' dolgot ne erőltessék, tellyes reménységgel lévén a' felűl, hogy ő a' gyermeket, sőt még magát Frippont is, jobb útra térítheti az által, hogy velek emberségesen bánik.

Azon szempillantásban eggy levelet vitt be az inas hozzájok, melly Hevesinek szóllott. A' kis posta hozta, úgymond, 's a' fizetést várja. Hevesi tudni illik azt javasolta Hölgyi Mariskának, hogy hozzá szólló leveleit a'[224] Gyenerális' házához útasítsa. Az inas a' pénzzel kimenvén, Hevesi feltörte a' levelet, és örömmel látta, hogy Mariskátúl jön.

No talán a' lyánka segít ki bennünköt a' sárbúl, mondá Mársfalvi. A' levél dupla; ammint látom.

Duplán is fizettem, felelé Hevesi. Ha Méltóságtoknak tetszik, elolvasom.

Szívesen hallyuk, mondá a' Gyenerális, kivévén azt, a' mi csupán csak az Urat illeti.

Erre Hevesi elolvasta fenn szóval a' levelet, melly ezekbűl állott:

„Kedves Hevesi Uram! Ki nem mondhatom, melly szerencsésnek tartom magamot, hogy ama jó Uraknak fontos szolgálatot tehetek, kik az Úrhoz és hozzám olly különös kegyelemmel és bizodalommal vannak. Szerencsésen Bécsbe érkezvén, egésségesek vagyunk mindnyájan. Dolgaink a' régi útonn mennek. Mikor Fripponnak ide zártt levelét a' kis posta kezembe adta, és én rajta Pest' várassának nevét láttam, azonnal gondoltam, hogy Frippontúl van, és nagyon ohajtottam azokot tudni, a' mik benne foglaltatnak. Vigyáztam minden szóra, mellyet franczia asszonyunk mondott; de mind haszontalan volt figyelmetességem. Vagy nem szóllott errűl senkinek, vagy ollyankor szóllott, mikor én jelen nem lehettem. Az úti ládáknak kiüresítését csak e' napokban vihettük egészen végbe. Ezekbűl sok dirib darab papíros gyűlt öszve, mellyekbe a' szebb jószágok be voltak takarva. Ezek közé hányt a' franczia asszony egynehány levelet is, azt parancsolván nekem, hogy vessem az egész papíros halmot a' tűzre, ha egyéb hasznát nem vehetem. Így jött ártatlanúl kezemhez Frippon levele, melly, ammint látom, még az Úrnak védelmére is felette fontos lehet. Kérje meg az Úr nevemmel azon Urakot, kiknek e' szolgálatot örömmel teszem, hogy e' levéllel káromra ne éllyenek. Egyébaránt maradok az Úrnak köteles barátnéja, Hölgyi Maris."

Derekasan! mondá Mársfalvi. Az a' leányka nekem nagyon tetszik. Hallyuk már most Frippont.

Ennek levelét Hevesi hasonlóképen elolvasta, melly magyarra fordítva így szóllott.

---

[222] ***kn****lső* [Emendálva.]

[223] *leczk**e**knél* [Emendálva.]

[224] ***A****'* [A nagy kezdőbetű emendálva.]

„Asszonyom! Allig fosztattam meg jelenlététűl, hogy fejemet eggy rettenetes szélvész megkörnyékezte. Ama' bárdolatlan – – – – Itt Hevesi megakadt; de Aranypatakinak akarattyát hallván, hogy minden tartóztatás nélkűl olvassa el az egész levelet, így folytatta az olvasást: Ama' bárdolatlan szamár, az a' magyar ökör, a' nevedékemnek az attya, tudgya a' tatár! kinek javaslására? eggy magyar bornyút fogadott fia mellé tanítónak. Én azonnal ellent állottam, jól megmondván neki az igazat. De ő viszontag megkonokolta magát, és három napot adott arra, hogy magamot vagy a' tanítónak elfogadására, vagy hivatalomnak letevésére eltökéllyem. Kénytelen voltam tehát a' fortélykodáshoz folyamodni. Legelőször is azonn ügyekeztem, hogy az Asszonyt részemre vonnyam, a' mi kevés fáradságomban telt. Ösmeri Kedvesem! ennek a' német lúdnak gyengeségét. Azutánn a' gyermeket bizgattam fel ezen újjítás ellen, ki a' nélkűl is nem örömest tanúl, 's ki azokot, a' miket tőlle kívántam, olly buzgósággal tellyesíti, hogy a' győzedelemről nem kételkedhetek. A' leczke alatt a' Tanítónak szavára semmit sem figyelmez, intésére semmit sem hajt, oktatásaira gúnyosan mosolyog. Ebből mind attyának, mind pedig[225] annyának szemlátomást megmutatom, hogy a' Tanító semmit sem tud, vagy legalább, hogy a' tanításban rossz methodussa van. E' mellett a' Tanítóval, akármit mondgyon vagy cselekedgyen, szüntelen' ellenkezek, a' mi végtére békességes türését úgy megfárasztya, hogy minden bizonnyal maga elkéredzkedik. Elvárom az Asszonynak itéletét, ha helyben haggya-e harczomnak e' titkos módgyát? és kérem, támogasson mennél hamarább jó tanátsával. Egyébaránt csókolom kezeit, és vagyok az Asszonynak holtig hű szolgája, Frippon."

A' többi titkos betűkkel van írva, mondá Hevesi, oda nyújtván Aranypatakinak a' levelet.

Szerelmes dolgok lesznek, mondá ez, és átadta a' levelet Mársfalvinak.

Tolvajírás, kiáltá a' Gyenerális. Én ezen embereket a' házamnál sokért nem tartanám. Vigyázzon Aranypataki Uram, hogy meg ne károsodgyon.

Aranypataki a' levéllel egyenesen hitvesséhez akart menni, eltökéllvén magában, hogy Frippont még az nap elcsapja. De Mársfalvi ezt meg nem engedte, részént Hölgyi Mariska miatt, részént pedig, mivel reméllette, hogy a' franczia asszonynak levelével Báró Külneki Mátyásnak jó szolgálatot tehet, ha azt Hevesi jó móddal keze közé kaparíthatná.

E' levél már valóban Frippon' kezében volt, de senki hozzá nem juthatott. Azalatt a' leczkék úgy mentek, mint azelőtt, és Frippon meg nem szünt Hevesi ellen titkon áskálódni, és nyilván agyarkodni. Az Asszonyt ő végtére annyira felbújtatta, hogy férjét ama' Dámáknak jelenlétében, kiket előre magához hódított, nyilván megtámadta. Aranypataki el akarván hitvessének üdőtlen szemrehányásait mellőzni, a' beszédet felette szép móddal más tárgyra fordította. Nossza tehát a' háznak asszonya, kinél a' társaság tartatott, felfogván Aranypatakinénak a' pártyát, Én az Úrban, úgymond, nem csudálhatom elegendőképen azt a' gyengeséget, mellyel fiát ama' gyáva és bárdolatlan deák, és magyar nyelvekkel, és azokkal az oskolabéli haszontalanságokkal, mellyeket a' világnak allya tudományoknak nevez, kínozni nem átallya. Frippont én olly embernek ösmerem, ki az Úrnak fiából tökélletes Gavalért nevelhet.

Aranypataki erre felindúlván, Bocsásson meg Excellentziád, úgymond, hogy itéletével meg nem elégedhetek. Képes vagyok én megmutatni, hogy Frippon nem csak tudatlan nevelő, hanem még semmire való ember is. Régen prédikállyák már nekünk az úgy nevezett világ' allyának bölcs írásai, hogy valamirevaló ember soha hazáját el nem haggya, hogy külső országokban úrfiakot nevellyen. Dologtalan szolgák és szolgálók ezek többnyire, kik hazájokból erkölcstelenségeik miatt kiűzettek, vagy legalább csalárd emberek, kik magokot házainkba befúrják, hogy házi boldogságunkot örökre megrontsák.

[225] *pegig* [Emendálva.]

Az Úr heveskedik, ammint látom, mondá a' háznak asszonya. Fripponrúl az Úr soha illyen dolgokot meg nem mutathat.

Ezen szempillantásban megcselekedhetném, ha illendőnek tartanám, hogy házamnak történeteivel úri személyeknek unalmat okozzak. Ezeket mondván, hitvessére olly tekíntetet vetett, melly ennek szívét egészen átjárta, 's mellyből ez bizonyosan kivehette, hogy férje reá nagyon neheztel. Mikor a' társaságbúl későn estve haza mentek, megpróbálta egynehányszor az Asszony, a' beszédet e' tárgyra fordítani, de Aranypataki, ki komorságából fel nem derűlhetett, mind annyiszor csak azt felelte: Haggyuk ezt holnapra! Az álom illy kellemetlen dolgokban legjobb tanácsadónk. Őáltala kell indúlatinknak lecsillapíttatni, hogy az ész az ő uraságára ismét visszajuthasson.

Más nap korán reggel felkelvén Aranypataki, kiment a' folyosóra dohányozni. Fia' inassának ablakja, melly e' folyosóra szolgált, nyitva lévén, és belső deszkájánn eggy pecsételtt levél feküdvén, Aranypatakinak eszébe ama' gondolat tünt, ha vallyon nem Frippon ír-e megint a' franczia asszonynak? Az inas a' szobának ollyan szögletében aludt és hortyogott, mellyből az ablakra nem láthatott. Aranypataki tehát körűlnézvén magát, és senkit sem látván, a' ki tettét elárúlhatná, kivette a' levelet, megnézte, kinek szóll? 's megsejtvén rajta Madame de Folle' nevét, eltette, és bement. De van-e nekem vallyon arra jussom, mondá magában, hogy én e' levelet felnyissam? Hosszas gondolkodás utánn, hisz, úgymond, Fripponnak első levelébűl, melly felette ártatlanúl jutott kezembe, világosan tudom, hogy ő nekem olly ellenségem, ki egész házamnak boldogságát semmivé akarja tenni. Úgy bánhatok tehát vele, mint az ellenség az ellenséggel bánik. Sőt, mivel szolgálatomban van, még úgy is nézhetem az egész embert, mint lázúlót, ki nekem írásban adott hitét megszegte. Felszakasztván a' pecsétet, megtalálta a' borítékban a' franczia asszonynak amaz írását is, mellyel Fripponnak első levelére imígy felelt:

„Uram! A' plánumot, mellyet az Úr nevedékének esztelen apja ellen kigondolt, 's eggyáltallyában az Úrnak e' dolognál való magaviselését helyben hagyom. Imponálni kell az illyen balgatag embereknek; meg kell nekik szemekbe mondani, hogy tudatlanok; 's mindaddig meg nem kell nyugodni, még kezeikből az egész szülői hatalom ki nem ragadtatik. Csak az Aszszonyra[226] nézve nem tartom elegendőnek, a' mit az Úr cselekedett. Mélyebb szövetségbe kell az Úrnak vele lépni, a' minőben az én bamba Bárómmal én vagyok. Elég nagy az Úr' gazdájának a' tökfeje; rá fér még amaz ékesség, melly e' szövetségből következhetne. El ne felejtse az Úr, előre tett alkunk szerint e' levelemet nekem visszaküldeni; mert én még egyszer mondom az Úrnak, hogy kézírásomot soha semminémű férjfinak kezében nem hagyom. Adieu!"

E' rövid levél utánn volt még eggy háromszor annyi toldalék, de ösmeretlen betűkkel.

Frippon' felelete csak e' sorokból állott:

Asszonyom! Azonn, hogy plánumommal és magamviselésével az én szíves Barátném megelégszik, nagyon örvendek. A' mi az Asszonyt illeti, mesterség volna őtet annyira birni, a' mennyire szemes Barátném a' Bárót birta, kiváltkép azért, mivel ide érkezésemkor maga járt utánnam, és én kedvezéseit el nem érthettem, ostobasága miatt tellyességgel nem gutírozhatván. De haggyuk ezeket! Reménlem, hogy e' gyáva fél embereknek ostromlásait kevés üdő múlva a' nélkűl is szétverem. Fontosabb az, hogy – – –

Itt már a' többi titkos betűkkel volt írva. Aranypataki allig várta, hogy hitvesse felkellyen. Csengetését hallván, bement hozzá, és azt kérdezte tőlle, ha ösmeri-e De Folle asszonynak és Fripponnak kézírását és pecséttyét?

Ösmerem, úgymond; sőt mind a' kettőtűl vannak még nállam levelek is.

---

[226] *Asszo**u**yra* [Emendálva.]

Annyival jobb! Kérem, keressen ki Szívecském! eggyeteggyet mind a' kettőtűl, ha könnyen lehet.

Szívesen! felelé az Asszony, mosolyogva csudálkozván férjének illy különös kérdésénn és kívánságánn.

Mihelyt az Asszony a' leveleket kikereste, és férjének átadta, kivonta ez is zsebébűl a' három levelet, és elejébe terjesztette. Visgállya meg előbb, úgymond, ha a' kézírások és a' pecsétek megeggyeznek-e? azutánn pedig olvassa el.

Az Asszony megcselekedte. A' *bárdolatlan szamarat*, a' *magyar ökröt* olvasván, fejét bosszonkodva rázta. A' *német lúdra* elpirúlt. Az első levelet elvégezvén, férjére nézett olly feszes álmélkodással, mintha kővé vált volna. Azutánn a' franczia Asszonynak mondására a' *szülői hatalomrúl* elhűlvén, keserves tekíntetet vetett Aranypatakira, és azt mondotta: Ez már szörnyű alacsonyság! ama' javaslását pedig, melly a' mélyebb szövetséget illette, könyörűletes mosolygással olvasta. Végre Fripponnak második levelénn átesvén, Nem gondoltam volna, úgymond, hogy e' bolond ember olly sokat tartson maga felűl, hogy még az anyai szívnek érzékeny kedvezéseit is szerelmes ajánlásoknak nézze. Mikép jutott Szívem! e' levelekhez?

Azt másszor beszéllem el. Most Kincsemnek tanáccsát akarom hallani, mit tévő legyek?

Kételkedhet-e Szívem csak[227] eggy szempillantásig is arrúl, hogy ebrúdonn kell a' gaz embert a' házbúl kivetni?

De ha cselekedetemnek okát kívánnya tudni? Azt a' személyt, a' ki nekem az első levelet Bécsbűl kezemhez szolgáltatta, nem ejthetem én abba a' veszedelembe, hogy a' házbúl őtet is kivessék, és gorombaságokkal illessék.

Jőjjön hozzánk! mondá az Asszony. Én neki még egyszer annyi bért adok.

Engedgye meg Szívem! hogy én e' dolgot csendesen végezzem. Eggykét száz forinttal nem gondolok én, csak jó móddal szabadúlhassak meg e' franczia szörnyettűl.

Ammint Szívem akarja! De én magamhoz e' rossz embert többé nem bocsátom.

TIZEDIK SZAKASZ.

Lyukábúl kiolvastatik a' sárkány.

Aranypataki azonnal rendelést tett, hogy a' kocsis eggy könnyű birocsba befogjon. Magához hívatta azutánn fiát, megüzenvén neki, hogy maga egyedűl jőjjön, mivel vele különös beszédgye van. Frippon eggy darabig gondolkozott, ha a' gyermeket eleressze-e magát az édes Attyához? de tellyes bizodalommal lévén mind az Úrfihoz, mind az annyához, csak ugyan rá szánta magát. A' gyermeket Aranypataki beküldötte az annyához, azzal a' parancsolattal, hogy ott maradgyon, még érette nem küld; azutánn pedig Mársfalvinak eggy czédulát írt. Ez meglévén, elhívatta Hevesit, 's kezébe adván a' czédulát, Mennyen az Úr, úgymond, fiammal eggyütt Mársfalvi Úrhoz, adgya neki ezen íráskát, és maradgyon nálla a' gyermekkel eggyütt mindaddig még én a' birocst oda nem küldöm, melly az udvarban már készen áll. Azutánn fiát az Asszony' jelenlétében Hevesinek átadván, Ennek az Úrnak a' szavát úgy fogadd, mint az enyímet, úgymond. Elvisz ő tégedet Mársfalvi Úrhoz. Ezzel maga levezette őköt, és a' birocstúl mindaddig[228] el nem ment, még be nem ültek, 's az udvarbúl ki nem indúltak.

---

[227] *csa**d*** [Emendálva.]

[228] *mi**na**ddig* [Emendálva.]

Fripponnak inassa ezeket látván, beszaladt azonnal hozzá, és elbeszéllette neki. Félt ő eddig is e' franczia marhától,'s valahányszor riadását hallotta, úgy rezketett előtte, mint a' falevél a' szélvészben. De azon órától fogva, hogy ablakjából a' levél elveszett, mellyet a' postára kellett volna vinnie, nem tudott hova lenni? Azt hazudta ugyan neki, hogy a' levelet már feladta; de ha meggondolta előre azt az esetet, melly e' vétkét világosságra hozhatná, úgy elréműlt, hogy még önnön magának felakasztásárúl is gondolkodott. E' félelem tehát arra birta őtet, hogy a' hízelkedéshez folyamodgyon, mellyre neki az Úrfinak Hevesivel való elmenetele kívántt alkalmatosságot nyújtott.

Frippon ezeket hallván, szinte az Asszonyhoz akart panaszra menni, ammint a' komornok elejébe akadt azzal a' parancsolattal, hogy mennyen Aranypatakihoz. Ez őtet meglátván, Én, úgymond, contractusunk szerínt az Urat akármikor elküldhetem, minekelőtte a' nevelést elvégzi, ha az Úrnak eggy esztendőbéli bért, és Bécsig úti költséget adok. Itt a' pénz; olvassa fel az Úr; azutánn pedig adgya át a' komornoknak, kinek ez iránt már parancsolatot adtam, azokot a' külömbféle szereket, mellyek fiamhoz tartoznak.

Én nem tudom, mondá Frippon álmélkodva, mire véllyem az Úrnak velem való bánását. Ezt én meg nem érdemlettem.

Azt jól mondgya az Úr; de én érdeme felett való kegyességgel akarom házamtúl elbocsátani. Saját holmiját, mihelyt azoktúl a' komornok az inventárium szerint a' fiamét elválasztya, rakassa öszve az Úr mennél hamarább, hogy még ebéd előtt elköltözhessen.

Uram! mondá erre Frippon büszke haraggal, én ezeknek okát akarom tudni.

Én pedig szükségtelennek tartom, megmondani. Elég az, hogy én az Úrnak szolgállattyával élni ezentűl nem akarok.

Ha úgy van a' dolog, én elégtételt kívánok, mert ez böcsűletemben jár.

Micsoda elégtételt?

Akár pisztollal, akár törrel, ammint az Úrnak tetszik.

Adatok én neked elégtételt a' faradra bottal! Ha még eggy illyen szót hallok tőlled, bevitetlek a' váras' házára, huszonötöt szabatok reád, és az eddig tett rossz szolgálatodért eső bérenn felűl csak eggy krajczárt sem kapsz. Ezt mondván, csengetett,'s az érkező komornoknak azt parancsolta, hogy küldgye fel eggy jó bottal a' konyhakocsist.

A' franczia megértvén e' németűl tett parancsolatot, nem vette tréfára a' dolgot, hanem öszvekaparta olvasatlanúl a' pénzt, átadta a' komornoknak az Úrfi' jószágát, öszverakatta ládáiba kevés holmiját, bérkocsit hozatott, és tizenkét órakor elment.

Aranypataki azonnal elküldött a' fiáért és Mársfalvi Gyenerálisért, kit a' czédulában ebédre hítt volt, azutánn pedig bement hitvesséhez, és elbeszéllette neki, mikép olvasta ki lyukából a' franczia sárkányt? Minekutánna Mársfalvi az Úrfival és Hevesivel elérkezett, megszóllítván Aranypataki a' gyermeket, Te énhozzám, úgymond, mindég nyíltt és egyenes szívű voltál, édes Fiam! Mond meg nekem, mi vihetett tégedet arra, hogy parancsolatimot olly csúfúl megszegted, és ehhez az Úrhoz, kit én tanítódnak[229] rendeltem, olly alacsony szívet mutattál? Frippont a' háztúl már elűztem; szabadon szóllhatsz.

Monsieur Fripponnak parancsolattyára cselekedtem, édes Uram Atyám, de csupán csak azért, mivel azt mondotta, hogy Asszonyanyám úgy kívánnya.

Ez egyedűl, Fiam! a' mi vétkedet megkönnyíti, és engemet arra bir, hogy hozzám való engedetlenségedet megbocsássam. Lásd fiam! melly rossz ember lakott abban a' Fripponban, kit

[229] *tanít**o**dnak* [Emendálva.]

mink elejénte mindnyájan tiszteltünk és szerettünk. Először Asszonyanyádot akarta ellenem felbújtatni, azutánn pedig tégedet csábított el édes atyád ellen. Ez volt kiváltkép az oka, hogy elkergettem. Most már egészen átadlak Hevesi Úrnak. Fogadd szavát, és tiszteld, mint második atyádot. Őtőlle még a' franczia nyelvet is jobban megtanúlhatod, mint Frippontúl; mert ez, ammint nekem Mársfalvi Úr is tanúságot adhat, csak a' franczia inasoknak alacsony nyelvét beszéllette, és francziául felette hibásan írt. Hevesi Úr ellenben e' nyelvet szépen beszélli, és tisztán írja, mert a' könyvekből tanúlta, és jó francziákkal gyakorolta. Hogy ennek lehetségét könnyebben átlásd, juttasd eszedbe, hogy a' született magyar hibásan beszélli és írja saját nyelvét mindaddig, még azt a' grammatikából helyesebben meg nem tanúllya.

És az Úr valóban beszéll francziául; kérdezé az Asszony Hevesit franczia nyelvenn.

Beszéllek Méltóságos Asszonyom! felelé Hevesi hasonlóképen francziául; és én Méltóságodtúl alázatosan bocsánatot kérek, hogy eddig eltagadtam.

Erre Hevesi Urat én kértem, mondá Aranypataki; az én kötelességem tehát, hogy Szívemtűl bocsánatot kérjek. Ő valóban nem vétkes.

Ezt, ha vétek volt volna is, felelé az Asszony, tökélletesen helyre hozta böcsűlhetetlen következése.

Már most, édes Fiam! tanúlly serényen. Ha egyszer a' deák, magyar és német nyelvet csak úgy tudod is, mint a' francziát, Hevesi Úrtúl megtanúlhatod az olasz és az anglus nyelvet is.

Az Asszony nem győzött azonn elegendőképen csudálkozni, hogy eggy magyar ifiúban illy sok szép tulajdonságokot talál, mire Mársfalvi megszóllalván, Nem volna csuda, úgymond, ha magyar ifiaink közűl eggy sem ügyekezne illy tulajdonságokhoz[230] jutni; mert ha jobban beszéllik is az idegen nyelveket, mint magok az idegenek, és ha tízszerte alkalmatosabbak is gyermekeinknek nevelésére, mint a' jövevények, az egyedűl, hogy hazafiak, elengedő nekünk arra, hogy őköt megvessük. Azonban sokan vannak már még is, magyar ifiak, kik Hevesi Úrhoz hasonlítanak, és valóban csupán csak a' mi vétkünk, hogy őköt nem ösmerjük.

Ebéd alatt francziául folyt a' beszéllgetés külömbféle tárgyakrúl. Hevesi csak akkor szóllalt meg, mikor vélekedését az Uraságok hallani akarták; de ha megszóllalt, tökélletesen megelégedtek vele mindnyájan. Az Asszony valaha olaszúl tanúlt, de, mivel kevés gyakorlása volt, nagyon elfelejtette. Hevesit tehát e' nyelvenn megszóllítván, és feleletét módos kifejezésekben hallván, kikérte magának, hogy vele olaszúl beszéllgessen.

Minekutánna ebéd utánn Hevesivel az Úrfival elment volna, Mársfalvi megcsókolván az Asszonynak kezét, Én Méltóságodnak, úgymond, tiszta szívemből örvendek, hogy házát e' franczia ördögtűl megmentette. Eggyetlen eggy magzattya nagyobb veszedelemben nem lehetett volna, mind e' rossz embernek keze alatt. Azutánn Aranypatakihoz fordúlván, Mondgya meg nekem az Úr, úgymond, mikép történt az, hogy Frippont olly hirtelen és olly könnyen elűzte?

Aranypataki kezébe adta neki a' felfogott leveleket; azutánn pedig hitvessének kérésére az egész dolognak folyamattyát elbeszéllette. Az Asszony erővel azt akarta, hogy Hölgyi Mariskát híjják le Bécsből hozzá nem annyira komornának, mint házi barátnénak; de Mársfalvinak kérésére, ki az ő segedelmével Külnekiéket is meg akarta a' franczia szeméttűl[231] szabadítani, kívánságától elállott. A' leveleket örömest elküldötte volna Mársfalvi az eredeti kézírásban Báró Külneki Óbesternek; de mivel azokban Aranypatakiéknak böcsűlete nagyon sértetett,

[230] *tulajdonságok**k**oz* [Emendálva.]

[231] *szem**e**ttűl* [Emendálva.]

csak általlyában való tudósítást küldött neki róllok, melly mindazáltal untig elegendő volt arra, hogy az Óbester e' franczia párt megösmerhesse.

Hevesi, minekutánna a' háznál a' rend helyre állíttatott, nagy buzgósággal elkezdvén az Úrfinak nevelését, 's mindaddig, még ez oskoláit el nem végezte, mellette maradván, olly tökélletes Gavalért, hazafit és embert faragott belőlle, hogy szép tulajdonságival, különös tehetségeivel, és jó erkölcsű magaviselésével nem csak a' francziás dámák, hanem a' magyarosan és jámborúl neveltt emberek is tökélletesen megelégedtek.

TIZENEGGYEDIK SZAKASZ.

Ha úgy tetszik az Uraknak, mennyünk eggy keveset Bécsbe.

Mihelyt Külnekiék Bécsben fészket vertek, azonnal kiléptek szembetünő pompával a' nagy világba, hogy annak ezerféle gyönyörűségeiben fürödhessenek. Már ebéd előtt leültek naponkint a' játékhoz, ebéd utánn pedig egész éjfélig, ammint az üdő magával hozta, már társaságokkal, már theátrumokkal, már a' kerti uzsonákkal, már meg bálokkal, vagy nagy vocsorákkal mulatták magokot. Mikor a' sor reájok jött, olly pompás ebédeket, vocsorákot, és társaságokot adtak, hogy őköt még a' Bécsben koncsorgó francziák is megdicsérték.

Azonban Madame de Folle tellyes hatalommal asszonykodott a' Kisasszonynak szobáiban, kinek különös inassai, szakáccsai, és komornái voltak, 's ki asszonyannyát kicsinyben olly derekasan játszotta, hogy sorsát még a' leggazdagabb Grófkisasszonyok is irígylették. Ő szintúgy adott a' franczia asszonynak kormányozása alatt a' magához hasonló Kisasszonyoknak és Úrfiaknak ebédeket, vocsorákot, tánczokot és játékokot, mint asszonyannya, és az öröm, melly anyai szívét elfogta, mikor leányának e' szép tulajdonságait hallotta és látta, kimondhatatlan volt. Járt ő a' franczia asszonnyal a' theátrumba is, de csak ollyan darabokra, mint *Éva Kata, Az ostoba Antal*, *A' koldúló Deák* 's a' t., mellyekben bordélyházakba való kétes értelmű beszédeket hallhatott, szerelmeskedőköt láthatott, és borházakból kölcsönözött énekeket tanúlhatott. Madame de Folle, ki a' német darabokot nem értette, ezekben legalább nevethetett.

A' musikának és a' rajzolásnak mestereivel ezen asszonyság semmikép öszve nem férhetett, mivel leczkéik alatt szüntelen' talált oktatásoknak módgyában valamelly gáncsot, jóllehet sem a' rajzolást, sem a' musikát nem értette. A' rajzoló mesterben nagyon rosszallotta, hogy a' Kisasszonyt legelőször az emberi tagoknak, vagy az élőfa' részeinek rajzolásában különösen gyakorolta, a' helyett hogy eggy egész emberi termetet, vagy eggy egész élőfát adott volna elejébe. Az asszonyi főknek rajzolásánál nem szenvedhette, hogy a' mester mind csak az ábrázattal kínozza a' Kisasszonyt, a' főékességnek rajzolásában pedig a' legújabb szokásokra nem vigyáz. Erővel azt akarta ő egyszer, hogy Kleopatrának fejére franczia szalmakalapot rajzoltasson, ammint azt Párisban most viselik. A' musikamestertűl azt kívánta, hogy csupán csak eggy nagy concertre tanítsa a' Kisasszonyt, ki még csak eggy könnyű szonátát sem tudott hiba nélkűl játszani, 's egyszer rútúl öszveveszett vele azért, hogy a' hosszabb pauzáknál a' Kisasszonyt a' musikálástúl meg haggya szünni, és vele az oktatás helyett németűl a' számvetésrűl beszéll. Ezzel, úgymond, csak az üdőt vesztegeti Kelmed, és egészen elfelejti, hogy musikamesternek fogadtuk, nem pedig számvető mesternek. A' musikamester meg akarta neki magyarázni, hogy ő ezzel nem a' számvetést taníttya, hanem a' tactusokot olvassa, mellyek alatt a' Kisasszonynak pauzálni kell; de ő meg nem hallgatta beszédgyét, hanem válogatott goromba-

ságú kifejezésekkel azonnal megtorkolta, azt kívánván, hogy neki minden ellenkezés nélkűl, mint fő nevelőnek, engedelmeskedgyen.

A' Báró eggy Tanítót[232] akart leánykája mellé fogadni, a' ki őtet a' gyeografiábúl, a' számvetésbűl, a' természetnek históriájábúl és tudománnyábúl, és kivált a' világnak történeteibűl a' legszükségesebb dolgokra megtanítsa. Áh! mit gondol Báró Uram? mondá Madame de Folle. Az illyen haszontalanságokkal leányának fejét megtömetni! Hol hall ezekrűl a' társalkodásokban csak eggy szót is? Itt a' Dámák a' Párisi új módákrúl, a' hintóknak új formájárúl, a' kártyajátékokban történtt veszteségeikrűl, vagy nyereségeikrűl, és legfellyebb a' theátrumrúl szoktak beszéllgetni, nem pedig tudós bolondságokrúl. Ne is említsen tehát nekem többé tanítót, és eggyáltallyában ne avassa magát a' leánynevelésbe, melly csak az asszonyokhoz tartozik. Ha majd a' farsang közelít, akkor eggy franczia tánczmestert fogadgyon neki, a' ki nekem jó ösmerősöm. Ez a' Kisasszonybúl egész angyalt formál.

Így folytak a' dolgok Külnekiéknél, mikor Frippon Pestrűl hozzájok érkezett. Panasszaira, mellyeket sültt hazugságival megszépített, az egész ház fellázúlt Aranypatakiék ellen. Kivált a' franczia asszony olly zabolátlan kifejezésekre fakadt, hogy még a' Bárónét is megbotránkoztatta. Mamá, mondá Gilméta Kisasszony, ha az ifiú Aranypataki francziásan nem neveltetik, nekem ő nem kell. Úgy-e? Madame! hogy én őneki egyébkép hitvesse nem lehetek?

A' kétfélekép neveltt szívek köztt, felelé a' franczia asszony, soha sem lehet eggyesség.

Még ma írok Aranypatakinénak, mondá a' Báróné, hogy gyermekeinknek házasságábúl semmi sem lehet, ha csak – – –

Ha Frippont vissza nem veszi, mondá a' franczia Asszony.

Vagy legalább más franczia nevelőt, folytatá félbe törtt szavait a' Báróné.

Fripponnál kell maradnunk, mondá a' franczia asszony; mert én a' franczia nevelőkhöz sem bízok, ha csak őköt nem ösmerem.

A' Báró, ki eddig a' tanácskozást némán hallgatta, megcsóválván fejét, Ezzel, úgymond, nem kell hirtelenkednünk. Gyermekeinknek egybekelése olly fontos dolog, hogy azzal házamnak rövidsége nélkűl illy könnyen nem bánhatunk.

Ama capitális miatt talán, mondá De Folle, mellyel Báró Uram Aranypatakiéknak adós? Kicsinység! Szerzek én Gilmétának olly franczia parthíát, melly Aranypatakiénál háromszor gazdagabb.

A' Báró elijedt, hogy a' franczia asszony az ő házának még e' titkát is tudgya, 's álmélkodó tekíntetet vetett a' Bárónéra, ki a' franczia parthiánn azonnal kapván, Az a' kevés, úgymond, a' mivel mink Aranypatakiéknak tartozunk, meg nem[233] ronthattya még a' mi házunkot; és ha franczia gavalér félannyi jószággal, mint Aranypatakiéknak van, ma megkéri leányomot, inkább ennek adom, mint akármellyik magyarnak. A' levelet még ma megírom. Vagy vegyék vissza Frippont, vagy küldgyék nekem vissza a' házasság iránt adott szavamot.

A' Báró eleget kérte hitvessét még négy szem között is, hogy e' dologban ne hirtelenkedgyen, de mind haszontalan volt. Levelére maga Aranypataki azt felelte, hogy szavát szívesen visszaadgya, mivel fiának a' nélkűl sem engedte volna meg soha, hogy olly Kisasszonnyal kellyen egybe, kit Madame de Folle nem annyira nevel, mint megront. A' haragra gerjedtt vad macska nem köphet annyi mérget, mint de Folle köpött, mikor e' feleletet hallotta. Még pört is akart

[232] *Tanítot* [Emendálva.]

[233] *megnem* [Emendálva.]

Aranypataki ellen indítani, de a' Bárótúl hallván, hogy ezenn az útonn Aranypatakihoz nem férhet, és így csak magát teszi nevetségessé, megelégedett a' szidalmakkal és gyalázásokkal, mellyeket Aranypatakiéknak házára minden alkalmatosságnál dühödve hányt. Fripponnak a' háznál szállása, és Gilmétánál szabad asztala volt mindaddig, még Bécsben eggy nagy háznál nevelő nem lett.

TIZENKETTEDIK SZAKASZ.

Az egyenetlen tőkéből soha sem válik szép Mercurius.

Szinte a' vocsoránál ültek egynehány vendéggel Külnekiék, ammint hallották, hogy hangos ostorcsattanások köztt beront a' ház' kapujánn eggy úti kocsi. Kevés üdő múlva nagy beszéllgetés köztt embereket hallottak ama' garádicsonn feljönni, melly hozzájok vezetett. Nézzétek meg, micsoda lárma az? mondá a' Báróné az inasoknak. Ezeknek eggyike megnyitván az ajtót, szinte réműlve ugrott hátra, ammint maga előtt az ajtóban eggy magos és bajúszos embert állani látott, ki őtet németűl és nyers szózattal megszóllítván: Báró Külneki, úgymond, itt lakik-e? Az inas minden felelet helyett oda mutatott kezével a' Báróra, és a' vendéget beeresztette.

Báró Külneki Mátyás Óbester volt, Lászlónak testvér báttya, ki Mársfalvinak leveleit vévén, befogatta négy lovát, és Bécsbe rándúlt, hogy öccsének fejét, ammint mondá, helyére visszategye. Németűl jól beszéllett, de francziául törötten. Ifiúságától fogva katonáskodván, fejében csak józan egyenes ész uralkodott, mivel semmit egyebet nem tanúlt, hanem a' mi katona kötelességeihez tartozott. Szíve, melly a' jóra önnkint hajlott, ama' siralmas jelenések által, mellyekben az emberi nemzetet a' hadakozásnak terhei alatt nyögni látta, úgy meglágyúlt, hogy könyörűlés nélkűl szerencsétlent nem láthatott. A' complementumokot üres szószaporításnak tartván, nem szenvedhette; de egyébaránt a' társaságban kellemetes ember volt. Belépvén a' szobába, egyenesen oda ment öccséhez, 's kezet nyújtván neki, másik karjával megölelte és megcsókolta. Édes Laczim! úgymond, be régen nem láttalak! Hitvesedet mutasd meg, hogy megtisztellyem. Tudod, hogy még soha sem láttam. Öccse rá mutatván, oda ment, kezet fogott vele, és megköszöntötte. A' Báróné hírérűl ollyan embernek tudván, ki a' nagy világnak szokásait hiú bolondságok gyanánt gyűlöli, és azt, a' mi szívénn fekszik, egyenesen kimondgya, hidegen fogadta, annyival is inkább, mivel érkezésének okárúl gyanakodni kezdett. Tudta ő férjétűl, hogy Gilméta valaha szép örökséget várhat e' báttyától, és még sem birhatta magát arra, hogy tiszteletére Posonyba mennyen, mivel egyenességét kimondhatatlanúl útálta.

Édes Laczim! én egynehány napig nállad szándékozok maradni. Rendelly jószágomnak eggy szobácskát, a' hol magam is elfekhessek. Eggy inasom a' tieiddel elfér. De négy lovamnak, nem tudom, adhatsz-e szállást?

Az én istállómban el nem férnek; de eggy uraságnak, melly most a' jószágonn mulat, van a' háznál üres istállója; ezt elkéretem kölcsön.

Köszönöm, édes Laczim!

Nyissátok meg azt a' szobát, mondá a' Báróné, mellyben Frippon lakott.

Mellyben Frippon lakott? kérdezé a' házi Gazda. Oda én a' bátyámot nem tehetem. A' zőld szobába vigyétek holmiját, a' hol írni szoktam.

Hisz abban nyoszolya sincsen! mondá a' Báróné szembetünő ellenkezéssel.

A' komornok vitessen bele nyoszolyát, folytatá szavait a' házi gazda; tik pedig hozzatok szaporán ételt. Ezt mondván, báttyához fordúlt, és olly beszéllgetést kezdett vele, mellyben a' vendégek is részesűlhettek.

Más nap reggel megszóllítván öccsét az Óbester[234] négy szem között, Gyanítod-e, édes Öcsém! úgymond, mi annak az oka, hogy én tehozzád jöttem?

Azt tartom, azért, hogy egymást ismét lássuk és megölellyük.

És hogy tégedet a' romlástúl megmentselek. Légy hozzám, kérlek, nyíltt szívű, és valld meg, ha igazak-e, a' miket felűlled hallok?

Énfelűllem? A' világnak reám, ammint látom, nagy gondgya van.

Nem a' világnak; mert ez valóban veszedelmedet fel sem veszi; hanem egynehány jó embernek, kik házadot tisztelik, és szeretik. Igaz-e, hogy sok adósságod van?

Kicsinység! Jószágomnak felével ma kifizethetem.

De mához eggy esztendőre már minden bizonnyal nem. Esztendőnkint új adósságokot csinálni csupán csak a' pompára, és a' jövedelmeket soha sem szaporítani, annyi ám, mint romlani. Ha még is hivatalt viselnél, mellyből koronkint valami kevés, ha nem csurogna is, legalább csöppenne.

E' végből mentem tavaly Magyar országba; de mi haszna, ha hitvesem a' Magyarokkal meg nem tud férni.

Erre én azt mondhatnám: vettél volna magyar Kisasszonyt! De már ez késő. E' helyett tehát azt mondom, hogy hitvesedet jó móddal kényszeríteni kell arra, hogy a' Magyarokkal megférjen.

Kényszeríteni? E' szót a' nagy világ a' házasságban nem érti, nem is ösmeri.

A' nagy világ? Mond inkább, a' francziásan neveltt kis világ. Az első tehát, a' mit felűlled hallottam, saját vallásod szerint is igaz. Leányod mellett, mint nevelőné, eggy gonosz franczia asszony van, kire én még kutyámot sem bíznám. A' neve Madame de Folle. Igaz-e?

Hogy úgy híjják, az igaz; de gonosznak nem vallhatom. Egyébaránt a' mi leányomnak nevelését illeti, az hitvesemhez tartozik, és én abba magamot nem avatom.

A' ti nagy világtokban nagyon rendes az énelőttem, hogy az asszonyok a' fiú gyermekeknek nevelésébe való avatkozást jussoknak tartyák, és a' fiúkot valóban meg is rontyák, megasszonyosíttyák; a' férjfiak pedig a' leányoknak nevelésébe avatkozni nem mernek, kiknek jó vagy rossz tulajdonságaitúl a' maradékoknak boldogsága szinte azonkép függ, mint a' férjfiakétúl. Vezess el engemet leányodhoz, hadd lássam.

Még az annya fel nem kel, nem cselekedhetem; mert én valóban magamot az asszonyok' dolgába nem avatom.

De látom én, édes Öcsém! hogy te magadot a' férjfiak' dolgába sem avatod. Tegnap estve, mikor irántam goromba feleségeddel eggy keveset ellenkeztél, hinni kezdettem, hogy csak úr vagy még is a' háznál; de már most saját szavadból tudom, hogy egészen a' czipő alatt fekszel. A' te feleséged tégedet haszontalan embernek tett, mivel az ő kedvéért a' Hazának nem szolgálsz; koldúsnak tett, mivel pompájával már annyit elemésztett, hogy romlásod nélkűl meg nem fizetheted; rossz atyának tett, mivel gyermekedre gondot nem viselsz; szolgájának tett, mivel eggy csöpp akaratod sincsen. Szígyen, gyalázat, pökedelem, hogy magadot ennyire el tudtad felejteni. Ha édes szülőink élnének, véres könyeket kellene sírniok elfajúlásodonn.

Ezeket csak bátyámtúl szenvedhetem el, mondá a' házi gazda. Ha más volnál, úgy kiigazítanálak a' házbúl, hogy megemlékeznél róllam.

---

[234] ***O****bester* [Emendálva.]

Te igazítanál ki, asszonyszolga! kinek még annyi merészséged sincsen, hogy eggy rendetlen asszonyt megzabolázz?

Itt a' Báróné a' szomszéd háló szobában csengetett. A' házi gazda tehát felugrott a' szófárúl, és menni akart.

Hová? hová? mondá az Óbester, megkapván öccsének kezét; én még ki nem beszéllettem magamot.

A' Báróné csengetett; el kell mennem.

Csengetett, de a' komornának, vagy a' szobaleánynak, nem pedig neked. Ülly le, és hallgasd ki bátyádot, ki szíves tanáccsával – – –

Lehetetlen! Meg kell kérdeznem, mikint nyugodott? és ha nem parancsol-e valamit? Ezen emberséget el nem mulathatom. Ezzel kiragadta magát az Óbester' kezéből, és a' Bárónéhoz besietett.

Eredgy! eredgy! mondá utánna az Óbester. Egyenetlen tőkéből szép Mercúrius, vagy magyarábban, kutyából szalonna soha sem válik.

Ezt mondván, kiment, 's a' cselédtűl a' Kisasszony' lakását megkérdezte. Ammint ennek ajtaját megnyitotta, az első szobában Gilmétát a' franczia asszonnyal és Fripponnal a' kávénál találta.

Micsoda merészség ez? kiáltá elejébe francziául Madame de Folle, minden jelentés nélkűl bejönni! Mit akar az Úr?

Az Óbester rá sem nézvén, eggy széket vont maga alá, 's Gilméta mellé leülvén, Mivel te, úgymond németűl, bátyádnak köszöntésére nem jössz, én jövök a' tiédre. Látom, hogy derék termetű, és szép orczájú leányka lessz belőlled; de azt is szeretném ám ezennkivűl tudni, ha jó vagy-e egyszersmind?

Gilméta már a' francziákra, már meg az Óbesterre tekíntvén gúnyos mosolygással, vállait vonogatta, fejét rázta, száját görbítgette, és semmit sem felelt.

Értetted-e, a' mit mondottam, kérdezé az Óbester, vagy talán nem tudsz németűl?

Beszéll-e az Úr francziául? mondá erre Madame de Folle. Ha beszéll, mondgya meg, kicsoda? Ha pedig nem beszéll, ott az ajtó![235] tessen oda menni, a' honnan jött.

Mond meg nekem, Húgocskám! kicsoda ez az asszony, hogy bátyáddal így mer bánni?

Az én nevelőm.

No ettűl ugyan kevés böcsűletet tanúlsz. Mond meg neki francziául, hogy – – –

Ezen szempillantásban berohant[236] hozzájok a' Báróné háló ruhájában; utánna pedig a' Báró, hitvessét francziául kérlelgetvén. Az Óbester azonnal felkelt, a' Báróné' elejébe ment, megcsókolta kezét, jó reggelt kívánt neki, 's a' nélkűl hogy szóhoz hagyta volna jutni, leánykáját dicsérni kezdette. Ki nem mondhatom, úgymond, örömemet, melly engemet elfogott, mikor az én jövendőbéli örökösömben illy derék termetű szép kisasszonyt megsajdítottam. Külseje már tökélletesen megbájolt, sőt még arrúl is majdnem bizonyossá tett, hogy belső tulajdonságai sem lesznek közönségesek. Engedgye meg Angyom asszony, hogy vele még eggy keveset mulathassak. Hadd ösmerjem meg közelebbrűl, hogy tökélletes örömmel mehessek vissza Posonyi lakásomba, hol az én gyönyörű húgomnak kincseket gyűjtök.

A' Báróné nem tudta, mit csinállyon az Óbesternek e' mondásaibúl? Férje elbeszéllette neki báttyának goromba panaszit. A' megbántott hitves tehát, és a' megsértett anya vad haragra gerjedvén benne, felugrott tűkrös asztalátúl, és az Óbestert felkereste, hogy leszidván, házából

[235] *ajto!* [Emendálva.]

[236] *berohánt* [Az ékezet emendálva.]

kiigazítsa. Ezt akarta a' házi gazda meggátolni, mikor a' berohanó Bárónét kérlelte. Az Óbester, ki ezeket a' környűlállásokbúl okosan gyanította, a' Kisasszonynak dicséretére fakadt, jól tudván, hogy ezzel a' Bárónét legalább annyira megenyhíti, hogy saját leánya előtt és idegen embereknek jelenlétében gorombaságokra ne lobbannyon. Ezt végbe vivén, ismét leült, és a' leánykának kezét megfogván, Édes szép Húgocskám![237] úgymond, én még azt sem tudom ám, mi a' neved?

Gilméta, felelé a' Kisasszony rövid tekíntettel, mellyet mosolyogva azonnal az annyára fordított.

Gilméta? kérdezé az Óbester. Én e' nevet soha sem hallottam.

Németűl Wilhelmina, francziául Gilméta, mondá a' Kisasszony.

Hát magyarúl hogy kellene azt vallyon kimondani?

Magyarúl én nem tudok.

Már a' más! Mond meg nekem, édes kis gyönyörű húgom! mit tudsz már te mindent?

Francziául.

Egyebet semmit? A' Gyeografiábúl semmit sem tanúltál?

Madame de Folle megmutatta nekem a' mappánn az útat Bécsből Párisba, és ezt már könyv nélkűl is tudom.

Hát musikát tudsz-e?

A' Fortepiánót játszom. A' jövő télenn tánczolni tanúlok.

Az is szükséges. Hát a' históriát, és a' természetnek tudománnyát tanúlod-e?

Mind ezek nekem nem szükségesek. A' Dámák útálatosak, ha tudósok.

De csak olvasgatsz még is valamit? Románokot[238] vagy Komédiákot?

Isten mentsen meg! Ezekből csak szerelmeskedést tanúl az ember. A' Párisi módákrúl való franczia tudósításokot olvasom minden hétenn kétszer, hogy a' franczia olvasást jól megtanúllyam.

Hát számot vetni tudsz-e?

A' mennyi a' játékhoz megkívántatik.

A' játékhoz? kérdezé mosolyogva az Óbester. 'S micsoda játékokot tudsz már?

A' mellyek most a' nagy világnak társaságaiban szokottak, azokot mind tudom.

Varrni, kötni, hímezni, és főzni tanúlsz-e?

Ha, ha, ha! Rendes volna, ha én még ezen alacsony munkákot is tanúlnám. Nem születtem én arra, hogy komorna, szobaleány, vagy szakácsné legyek.

Az Óbester mosolyogva nézett a' Bárónéra, hogy belső bosszonkodását eltitkollya. Hát szeretőd van-e már? így folytatá kérdéseit bizodalmas szózattal.

Volt eggy, de kiadtam rajta.

Lehetetlen! És miért?

Mert – mert – Itt a' leánykának eszébe jutott, hogy báttyát, a' kinek örökösse lessz, meg kellene talán kíméllnie, és így a' helyett, hogy az ifiú Aranypatakinak magyar nevelését rosszallotta volna, csak azt mondotta: Mert francziául tanúlni nem akart.

Jól cselekedted, édes Húgom! Ezzel felkelvén a' fortepiáno felé ment. Játtsz nekem valamit, Húgocskám! ha fáradságodot nem sajnálod.

Gilméta megcselekedte.

---

[237] *Húgo**e**skám!* [Emendálva.]

[238] *Román**u**okot* [Emendálva.]

Az Óbester hallván, hogy minden kifejezés nélkűl játszik, sőt hogy még a' tactusban is habzik, a' falonn függő képekre találta vetni tekintetét, mellyek szerelmes, sőt ocsmányokkal határos jelenésekből állottak. Megdicsérvén Gilmétának musikabéli talentumát, és a' szomszéd szobába betekintvén, Ez, úgymond, a' háló szobád?

Igen is. A' harmadikban Madame[239] de Folle lakik.

Az ágyadnak általellenében madarakot látok kalitkában; talán énekelni tanítod?

Nem! Költenek. Harmad nap múlva már a' tojássaik megnyílnak. Itt nekem Madame de Folle a' kalitka előtt leczkéket tart a' házasságbéli, és az anyai kötelességekről.

Leczkéket? kérdezé az Óbester kaczagó álmélkodással. No csak tanúld meg tehát jól a' házasságot, hogy jó madáranya vállyon belőlled. Isten veled, édes kis Húgom! Reménylem, hogy még többször látlak, minekelőtte haza megyek. Ángyom asszonynak nagy gyönyörűsége lehet leánykájában.

Ezzel búcsút vett mindnyájoktúl, és lement az istállóba, hogy lovainak szállását megnézze.

TIZENHARMADIK SZAKASZ.

Nagy gyermekeknek való leczke.

Allig öltözködött fel a' Báróné, már is vendégek jöttek, kik vele ebédig nagy pénzre játszottak. Az Óbester csak néző volt. Az egész ebéd alatt, mellyre a' Báróné senkit sem hívatott, mivel az igazmondó Óbesternek fenyítékeitűl félt, csak egyszer hozta ez elő Gilmétát, mikor azonn csudálkozott, hogy az asztalnál nem láttya.

Őneki magának van konyhája és asztala, mondá a' Báróné.

Hát jövedelme van-e hozzá? kérdezé az Óbester; de a' feleletet meg nem várta, hanem a' beszédet azonnal más tárgyra fordította. Egyébaránt a' Báróné az Óbesternek módosságával és beszéllgetéseivel úgy megelégedett, hogy még kételkedni is kezdett, ha vallyon férje nem magától koholta-e ki azokot a' szemrehányásokot, mellyeket neki reggel mondott? Ebéd utánn az Óbester egynehány ösmerősseit felkereste, és haza csak vocsorára érkezett. Minekutánna az inasok eltakarodtak volna, imígy szóllította meg az asszonyt: Kedves Ángyom Asszony! Én Bécsbe kiváltkép azért jöttem, hogy öcsémnek házával közelebbről megösmerkedgyek, és hogy abban a' rendet, ha lehet, helyre állítsam. Az öcsémmel szóllottam már ma reggel iránta, de intésemet nem fogadta úgy, ammint reménylettem. Ángyom Asszonynak érzékeny szívétűl és nyíltt eszétűl inkább várhatom, hogy barátságos tanácsomot megfontollya, beveszi és tellyesíti. Az öcsémnek jószágai már nagyobb részént adósságok alatt nyögnek; nem adok neki három esztendőt, hogy semmije se lessz. Utánna megy majd Ángyom Asszonynak vagyonnya is, és a' nagy pompának vége a' koldúsbot lessz. Az én itéletem szerint tehát elkerűlhetetlenűl szükséges, hogy magyar országban az öcsémnek jószágánn vonnyák meg magokot Ángyom Asszonyék, és hogy az öcsém maga lásson a' gazdaság utánn, sőt hogy az udvarnál még hivatalt is keressen, mellynek jövedelmeiből tisztességesen élhessen mindaddig, még jószágait a' jó gazdálkodás által az adósságoktúl meg nem menti. Ha ügyekezetét látom, akkor azutánn én is örömest segítem.

A' Báróné allig várhatta meg végét a' beszédnek, melly alatt külömbféle indúlattyai váltólag forrottak, és színe szüntelen' változott. Végre az Óbesternek imígy felelt: Férjemnek gazdálkodásával, akármint mennyen, én semmit sem gondolok. Ez hozzám nem tartozik. Én neki és

[239] *Mádame* [Az ékezet emendálva.]

familiájának azt a' böcsűletet megtettem, hogy vele házasságra léptem. Az ő gondgya, engemet úgy tartani, ammint születésem megkívánnya. Ha ez tőlle és famíliájától kitelik-e, vagy sem? azt neki a' házasság előtt kellett volna megfontolnia. Magyar országba én nem mehetek lakni, még a' Magyar Nemesség ollyan, a' minőnek szomszédságomban leltem. Ha egyszer férjem nem adhat nekem elegendő költséget arra, hogy rangomhoz illő karban élhessek, szövetségünknek vége szakad, és én rokonyimhoz visszaköltözök. Lyányomnak azutánn keresek eggy ollyan gavalért, a' ki születését jobban tudgya böcsűlni, mint a' Magyarok.

Bocsásson meg Ángyom Asszony, hogy feleletével meg nem elégedhetek, melly fenékkel fordúltt állításokra mutat. A' familiát, minekutánna öcsémnek kiadta jussait, lehetetlen arra kötelezni, hogy Ángyom Asszony' pazarlásinak táplálékot adgyon. Azonnkivűl úgy látom, mintha a' házasságot csak kalmárszövetségnek tartaná. A' gazdálkodáshoz mind a' kettőnek eggyaránt kell látni, kivált mivel gyermek is van a' háznál, kinek jövendőbéli sorsa még bizonytalan. Ha öcsémnek házát szerencsétlenség érné, e' miatt a' házasságbéli szövetség valóban végbe nem szakadhatna. Azonban ha Ángyom Asszony igazán úgy gondolkodik, ammint beszéll, akkor az én barátságos intéseim mind haszontalanok, és mink soha meg nem eggyezhetünk.

Azt tartom magam is, felelé a' Báróné. Az Úrnak nevelése alacsonyabb, hogysem az illyen dolgokrúl úgy gondolkozhatna, ammint illik. Azért legjobb volna, ha magát azokba éppen nem avatná.

Hogy magamot bele avassam, kötelességemnek tartottam azért, mivel szülőinknek halála utánn én vagyok egyedűl, a' ki öcsémet igazság szerint jóra inthetem. Ha ő tanácsomot nem követi, lássa! Én azt megtettem, a' mit testvér létemre megtenni tartoztam. Errűl tehát eggy szót sem vesztegetek ezentűl. Velem Ángyom Asszonynak, mint férjének testvérével, semmi dolga se legyen többé; de mint leányának báttyával még eggyet szóllok. Ha ez valaha jószágaimnak örökösse akar lenni, én is megkívánhatom tőlle, hogy olly erkölcsei és tulajdonságai legyenek, mellyek e' szép örökséget megérdemellyék. Ha őtet Ángyom Asszony külső gavalérnak akarja adni, éntőllem eggy krajczárt se várjon. Azonnkivűl pedig megkívánom Ángyom Asszonytúl azt is, hogy ama'[240] franczia asszonyt, ki ostoba is, rossz erkölcsű is, kergesse el, és fogadgyon leánya mellé eggy jó erkölcsű asszonyságot, a' ki legalább Felséges Urunknak örökös tartománnyaiban született; fogadgyon melléje ollyan mestert, a' ki a' szükséges tudományokban járatossá tegye, 's egyszersmind a' magyar nyelvre is megtanítsa. Egyébaránt kezemet rólla egészen elvonom.

Ha, ha, ha! Meg is gondolni, mondá kaczagva a' Báróné. Madame de Folle olly asszony, kit az egész világ jó erkölcsű Dámának, és a' nevelésben tökélletes mesternének ösmer. Valahová megyek, őtet nekem mindenütt irígylik. Csak az Úr egyedűl az, a' ki az egész világgal ellenkezik.

Ángyom Asszony egész világnak nevezi amaz egynehány asszonyt, kik a' franczia asszonynál eggy csöppel sem jobbak. Hogy ő gaz asszony, azt én megmutathatom, és akármelly okos ember könnyen átláttya, mihelyt nevedékével csak egyszer beszéll. Ő a' románokot és a' komédiákot nem olvassa, mert a' szerelemrűl írnak; a' kalitka előtt pedig a' szerelemnek barmos részében a' madaraktúl vesz leczkéket. Kevés üdű múlva csak azt hallya Ángyom Asszony gyönyörű leányárúl hogy öszveadás nélkűl is férjhez megy, és hogy a' házasságot csak madárszerelemnek tartya, mellyek a' kőltés utánn egymást úgy elhaggyák, mintha soha meg nem ösmerkedtek volna.

[240] ***amá*** [Emendálva.]

Kicsinységek! mondá a' Báróné. Egyébaránt pedig, ha leányomot az Úr ettűl félti, mikép kívánhattya tőllem, hogy neki mestert fogadgyak? A' férjfi nevelő még hamarább megrontya.

Ha franczia, minden bizonnyal! felelé az Óbester. Született Magyar és koros férjfiú járatosnak teheti őtet a' tudományokban, a' nélkűl hogy erkölcseit megrontsa.

De minek, kérlek, a' leánynak a' tudományokban való járatosság? kérdezé a' házi gazda.

Annak édes öcsém, hogy a' Dámák legalább naggyábúl tudgyák a' világnak járását, és hogy magokot ne haggyák minden gaz embertűl orroknál fogva olly cselekedetekre csábítani, mellyek sokszor nem csak házaiknak, hanem még hazájoknak is szarvas károkot okoznak. Mondgy nekem eggy francziásan neveltt és e' nevelésnek principiumaihoz szító férjfiút, kinek hivatallyába magát hasonló nevelésű hitvesse bele ne avassa, 's ki hitvessének akarattyát tellyesíteni, legfőbb kötelességének ne tartsa! Tegyük már most, hogy az illyen Dáma a' világnak dolgaiban, mellyeket a' tudományokbúl lehet egyedűl megtanúlnunk, tökélletesen járatlan, micsoda szörnyű esztelenségekre nem haggya magát ama' rossz emberek által csábítani, kik külömbféle álorczák alatt kegyelmébe férkeznek, és micsoda veszedelmes ügyekezetekre nem csábíttya ezeknek kedvéért tulajdon férjét, kivált ha ez a' tudományokban szinte olly járatlan, mint ő?

Reménylem, hogy ezzel az Úr nem engemet akar bökni, mondá a' Báróné; egyébaránt megemlékeztetném az Urat ama' jusomra, hogy goromba vendégemnek útat is mutathatok.

E' goromba mondásra Ángyom Asszonynak nem volt szüksége; mert én az öcsémről tudom, hogy semmi hivatalt nem visel.

Nem is fog viselni, még én hitvesse leszek. Nekem, valamint a' Magyarok, úgy a' magyar hivatalok is gyomromban vannak.

Annak Ángyom Asszony maga az oka, mivel gyomornyavalyája ellen semmi orvosságot nem vesz. Azonban, minekutánna beteg gyomrának már is nagy kárait láttya, azonn kellene Ángyom Asszonynak ügyekezni, hogy legalább leányával, ki született Magyar Kisasszony, hazánkot és nemzetünköt megkedveltesse.

Talán azzal, hogy a' bárdolatlan magyar nyelvnek tanúlására kényszerítsem?

Bárdolatlannak nyelvünköt csak az nevezheti, a' ki azt a' köz népnek beszédgyébűl, vagy ama' könyvekbűl, mellyek nyelvünknek gyermek korában írattak, vagy a' mostani Írók közűl az ollyanoknak munkáibúl ösmeri, kik a' nyelvet, a' helyett hogy palléroznák, és tisztogatnák, gyermekes és nevetséges újjításokkal inkább beszemetezik és rongállyák. Ez volt sorsa az előbbeni században a' német nyelvnek is, még a' csinosabb Íróknak tiszta németsége nem győzedelmeskedett. De most ez nem ide tartozik. Én a' magyar Dámában, a' ki hazánkban jószágokot bir, a' magyar nyelvet felette szükségesnek tartom azért, hogy jobbággyaival, tisztyeivel és szomszédgyaival beszéllhessen, értekezhessen, sőt még barátkozhasson is. Vegyen Ángyom Asszony példát önnön magárúl. Ha magyarúl tudna, jószágaiban békével lakhatna.

Semmit sem vesztek vele, ha bennek nem lakok is. Az én leányom franczíául szépen beszéll, és ez neki elegendő.

Hogy franczíául beszéll, azt szeretem. Szeretném, ha még olaszúl és anglusúl is megtanúlna. De azért hazájának nyelvét meg nem kellene vele vettetni, útáltatni. Mit mondana vallyon a' francziás nagy világ az ollyan született franczia Dámárúl, a' ki anglusúl, olaszúl, németűl megtanúlna, nemzetének nyelvét pedig megvetné?

A' franczia nyelvet a' magyarral öszvetenni! Ha, ha, ha! Az Úr csak annyit ért, látom, a' mostani nagy világhoz, és kivált a' nevelésez, mint a' tyúk az ábéczéhez. Kikérem tehát magamnak, hogy ezekbe magát az én házamnál ne avassa.

Ez, ammint látom, Ángyom Asszonynak e' dologrúl utólsó szava; én is tehát végképen megmondom, a' mi szívemenn fekszik. Hogy Ángyom Asszony, ki szintúgy neveltetett, mint most leánya neveltetik, öcsémnek házát már félig megrontotta, világosan kitetszik a' szomorú következésekből, mellyek öcsémet terhelik, és nem sokára koldússá teszik. Hogy pedig az ollyan asszonytúl, a' ki saját házánál jégesső gyanánt emészt mindent, 's kinek a' nevelés által csak annyi józan ész és nemes érzékenység sem adatott, hogy házának javára valamit cselekedni tudgyon és akarjon, lehetetlen azt reménleni, hogy legalább leányának nyílttabb észt, és nemesebb szívet adasson, Ángyom Asszonynak szörnyű példájából szomorúan tapasztalom. Cselekedgyen Ángyom Asszony, a' mit tetszik! de éntőllem, eggy szó, mint száz, se maga, se férje, se leánya soha legkisebbet se várjon!

Ez az Úrtúl nem függ, mondá a' Báróné, hanem a' törvényektűl, mellyek szerint jószágai, mihelyt meghal, férjemhez tartoznak.

Úgy-e? Hát ha én úgy kezdek még ma pazarlani, mint Ángyom Asszony, mit talál halálom utánn akár maga, akár leánya pazarlani valót?

Erre az Úr nem képes.

Mivel nem vagyok francziásan nevelve, úgy-e? De képes vagyok ám arra, hogy megházasodgyak, és magamnak örököst szerezzek. Jó éjszakát, 's egyszersmind jobb egésséget is kívánok.

Ezzel szobájába ment, 's az inas által a' kocsisnak megüzente, hogy korán reggel fogjon. Öccsének cselédgyeit megajándékozván, minekelőtte a' Báró és a' Báróné felkeltek volna, Posonyba visszament, hol szívének hosszas habzása utánn, mit tévő legyen? eltökéllette végtére magában, hogy Öccsének egész romlását békességes tűréssel megvárja, és akkor azutánn segítséget neki csak olly alku alatt nyújt, hogy hitvessét és leányát jobb regulába vegye.

TIZENNEGYEDIK SZAKASZ.

Előbb utóbb csak kiüt a' szög a' zsákbúl.

A' Báró meghallván reggel, hogy báttya valóban elment, nagyon elszomorodott. Fájt neki a' szíve, hogy négy szem között vele még egyszer nem beszéllhetett a' végből, hogy azt, a' mit hitvesse nálla megrontott, helyre hozhassa. Át kezdette ő tudni illik a' tegnapi vetekedésnél látni, hogy báttya sok igazságot mond; de nyilvánvalóképen részére állani nem merészlett, mivel a' Bárónénak hevességétűl félt. Reggel akart tehát az Óbesterrel arrúl tanácskozni, mikép lehetne házánál e' fontos hibákot megorvosolni? Üresen találván író szobáját, kiment a' folyosóra, és cselédgyeitűl az Óbesternek elmeneteléről tudakozódott. Kiki azt beszéllette neki, hogy az Óbester legkisebbet sem szóllott, hanem csak komor tekíntettel felsalá sétált mindaddig, még kocsija a' kapu alá nem jött. Akkor mindeggyiknek öt forintos czédulát nyomván markába, lement a' garádicsokonn, beült a' kocsiba, 's azt mondotta: köszöntsétek nevemmel szegény jó Öcsémet.

A' Báró ma háromszor hagyta a' Bárónét csengetni, még hozzá bement. Mi dolog az, Báró Uram! hogy ma első csengetésemre meg nem jelent, és hogy orczájánn olly nagy szomorúság borong?

Az Óbester elment, felelé a' Báró, a' nélkűl hogy tőllünk búcsút vett volna.

Bár inkább házamhoz se jött volna! mondá a' Báróné. Mióta Magyar országbúl kiköltöztem, meg nem háborodtam úgy, mint tegnap az ő esztelen beszédgyére.

Asszonyom! bocsásson meg nekem, ha azt mondom, hogy az ő intéseit jobb szívvel, vagy legalább nagyobb kímélléssel kellett volna fogadnunk. A' szövetség Aranypatakiék' házával maga kiragadhatta volna a' miénket a' végső romlásnak bizonyos veszedelméből. Ezt Báróné Asszonyom olly könnyen lábai alá tapodta, mintha az illyen szerencsékben válogathatna. Bátyámban volt még eggy reménységem, kit tőllünk hasonlóképen elidegenített.

Nekem ezeknél még több reménységeim is vannak; az Óbestert pedig azért, hogy tanáccsát nem fogadom, kezemből ki nem bocsátom. Törvényesen megtíltatom neki még a' házasságot is, mihelyt látom, hogy leányomnak jussait meg akarja játszani.

Törvényesen tiltattya meg neki a' házasságot? Kérem Báróné Asszonyomot, ne tegye magát illy mondások által nevetségessé.

Eggy csőppet sem! Ő katona, és így szabadság nélkűl meg nem házasodhat.

Ez még az előbbeni mondásnál is nevetségesebb.

És ha ezt végbe nem vihetném is, vannak nekem itt nagy szövetségeim, mellyek által leányomnak szép szerencsét szerezhetek.

Kívánom, hogy reménységében meg ne csalatkozzon.

Erre a' Báróné Gilmétának jövendőbéli szerencséjéről való külömbféle álmodozásait olly szembetünő és szívragadó színekkel festette le, és hízelkedő hitetései által olly bizonyosoknak rajzolta, hogy a' Báró lassankint lecsillapodván, végre egészen elhallgatott. Csak bízza Báró Uram a' mi Gilmétánknak jövendőbéli sorsát énreám és a' Madámra, higgye meg, hogy benne tökélletes öröme lessz.

Rá is bízta e' gyenge atya és még gyengébb férj nem csak Gilmétát, hanem még magát is egész házával eggyütt, és régi kellemetes tehetetlenségébe ismét visszasüllyedett. Két egész esztendeig a' régi útonn mentek még a' dolgok. A' Báróné a' pompával és a' szerencsétlen játékkal fel nem hagyott, a' Báró esztendőnkint új adósságokot csinált, a' franczia asszony pedig Fripponnal mulatván magát naponkint, tellyes szabadságot engedett Gilmétának arra, hogy Fripponnak tanítvánnyával, eggy ifiú Gróffal, hasonlóképen mulassa magát, kirűl még a' francziásan neveltt Dámák[241] közűl is sokan azt vallották, hogy esztendeit gonoszsága messze felmúllya.

Gilméta már most tizenhetedik esztendejébe lépett. A' Gróf, ki már húszadikát kezdette, leány szépségeinek legkellemetesebb virágzását látván, feltette magában, hogy vele szerencsét próbál. Eltökéllett szándéka volt neki, hogy csak harmincz esztendős korában házasodik meg, és ezt Gilmétának is több ízben magyarán megvallotta. Gilméta puszta eszű és rendetlen szívű leány volt ugyan, de kevélysége nem engedte még is, hogy magát elvesse. A' számvetésből tudott ő annyit, hogy huszonnyolcz esztendős korában juthatna csak férjhez, ha a' Grófra akarna várakozni, ki azonnkivűl, hogy született franczia nem volt, a' gazdagabbak közé sem tartozott. A' Grófnak ostromlásait tehát, mellyek két esztendőbéli barátságos társalkodás utánn a' mennyivel könnyebbek, annyival veszedelmesebbek voltak, elejénte nyájas feleletekkel próbálta már elmellőzni, már megtompítani; de végtére indúlattyát szilajodni és eszénn győzedelmeskedni látván, megpanaszolta módatlanságát a' franczia asszonynak, és azt kíványa tőlle, hogy Frippon által szoríttassa őtet a' tisztességnek eddig tartott korláttyai közé.

Ha, ha, ha! micsoda kicsinységekben tud meg akadozni az én szép Gilmétám! mondá kaczagva Madame de Folle. A' szép leányoknak ez a' sorsa! Nézze meg magát, Lelkem! a' tűkörbe, és mondgya meg nekem, ha nincsen-e a' Grófnak jó ízlése? és ha szabad akarattyában áll-e ezen ifiú embernek, hogy ostromlásitúl elállyon? Ezt mondván, a' tűkör' elejébe vezette

[241] *Dám**a**k* [Emendálva.]

Gilmétát, kinek büszkesége már is forrani kezdett. Ezen oskolánn át kell nekünk mindnyájunknak esni, mondá tovább a' nevelőnek képe alatt lappangó őrdög; és én nagyon örűlök annak, hogy olly derék tanítóra akadt, a' minőnek az ifiú Grófot tudom. Szegényke! micsoda nagy ostromlást kellett neki kiállani, mivel még segítségért is hozzám szalad! Megmondom én a' Grófnak, hogy ezentűl kíméllye meg a' mi Lucrétiánkot illy rémítő ostromlással, és folyamodgyon inkább a' mináknak fortéllyához. Ha, ha, ha!

E' felelet a' franczia asszonyt még Gilméta előtt is útálatosnak tette. Elosontott tehát édes annyához, és az egész dolgot megpanaszolta.

Hm! mondá a' Báróné, ha a' Gróf még is gazdagabb volna! Akkor a' dolgot el lehetne tűrni; de így!

Még akkor sem, Mamácskám! mert én huszonnyolczadik[242] esztendőmig várakozni nem akarok.

Jól mondod! Megparancsolom majd a' Madámnak, hogy magadot vele ne haggyon.

Azt ő nem cselekedheti, mert neki Fripponnal minden áldott estve, ha más vendégeink nincsenek, titkos beszédgyei vannak.

Titkos beszédgyei?

Igen is, familiabéli dolgokrúl, ammint mondgya, és pöreirűl, mellyek franczia országban folynak.

Rendellye tehát a' komornáját melléd.

A' macskát a' szalonna mellé! Hisz a' komornája egészen a' Gróffal tart, és szintúgy beszéll, mint Madame de Folle.

Ez, ammint látom, egész latorszövetség ellened. Jőjj tehát ollyankor hozzám.

Ezek többnyire ollyankor[243] történnek, mikor Asszony Anyám, és Uram Atyám itthon nincsenek.

Erre a' Báróné gondolatokba merűlt, mellyekből elvégre visszatérvén, ha itthon nem vagyok, úgymond, adgy jelt a' komornoknak vagy az udvarmesternek, hogy az özvegy öreg kapitánynét, ki a' házban lakik, és tikteket a' nélkűl is némellykor meglátogat, híjják hozzád. Szóllok én majd vele is, amazokkal is. Egyébaránt pedig senkinek se szólly semmit.

Allig volt az öreg kapitányné harmadszor testőrzője a' Kisasszonynak, már is gorombaságokot mondott neki a' Gróf. A' franczia asszony is minduntalan kijött Frippon mellűl Gilmétához, 's előbbi nyájassága helyett olly haragos tekinteteket vetett a' kapitánynéra, olly rövid és alázó feleleteket adott neki, hogy ez allig tudta magát a' bosszonkodástúl megtartóztatni. Azonban ezen alkalmatossággal olly változást vett eszre a' franczia asszonynak termeténn, és orczájának mind vonásainn, mind színénn, melly nagyon szemébe tünt. Erre tehát más nap a' Bárónét figyelmetessé tette, ki megmeg a' dolgot az orvossal közlötte. Még ez sem mondhatott egyebet, hanem hogy Madame de Folle más állapotban vagyon. A' Báróné tehát a' franczia asszonyt igen kíméllő móddal kérdésre vette, ki elejénte az egész jelenést múlékony nyavalyácskának mondogatta, végtére pedig a' Bárónénak felette barátságos szorgalmát látván, az igazat megvallotta. Szintazon barátságos részvétellel, mellyel vallatta, megmondotta neki a' Báróné azt is, hogy illy állapotban házánál nem maradhat, és hogy abbúl mennél hamarább kiköltözzön.

---

[242] *husz**ony**olczadik* [Emendálva.]

[243] *oll**a**nkor* [Emendálva.]

A' franczia asszony e' szóra felpattanván, Mit? úgymond; én a' házból kiköltözzek? és mennél hamarább? Énvelem mer az Asszony így beszélleni, ki minden titkait tudom, és olly titkait, mellyek böcsületére nem válnak?

A' Báróné mindgyárt felkelt mellűle, mihelyt pattogó haragjának első jeleit látta, 's megvető tekíntetet vetvén reá, elment, a' nélkűl hogy csak eggy szócskát méltóztatott volna gorombaságára felelni. Jó erkölcsű és nemes szívű asszonynak, egyszersmind pedig felette derék nevelőnek tartván, és az egész nagy világ előtt tökélletes Dámának hirdetvén e' személyt, kimondhatatlanúl szígyenlette, hogy iránta való vélekedésében megcsalatkozott. Hogy tehát saját eszének illy gyengeségét el ne árúllya, feltette magában, hogy e' gondatlan asszonynak gyalázattyát is elpalástollya. Ez volt az oka, hogy részvételt mutatván, emberségesen bánt vele, a' helyett hogy szemére hányta volna a' szemtelenséget, mellyel nevelő létére Gilmétának illy rossz példát adni nem átallott. Goromba feleletét kímélő és barátságos szavára hallván, felbosszonkodott, és a' Bárónak mindent megpanaszolt, sőt elégtétel gyanánt azt kívánta tőlle, hogy harmad nap alatt űzesse ki a' házból. A' Báró átment a' dühödő asszonyhoz, hogy megkérlellye, és jó móddal arra vegye, hogy a' Báróné' akarattya szerínt a' házból kisiessen. De ő a' Bárónak esvén, Gilméta előtt lemocskolta, 's olly szemrehányásokkal illette, mellyekben a' Kisasszony méltán megbotránkozott. A' Báró tehát író szobájába visszament, és az udvarmestert hivatván, rá bízta, hogy vegyen át a' franczia asszonytúl mindent, a' mi Gilmétához vagy a' házhoz tartozik, és hogy harmad nap alatt takarítsa ki a' házból.

Soha nagyobb öröm a' cselédek között nem volt, mint mikor ezt meghallották; mert eggy sem volt közöttök, a' kit e' boszorkány ne kínozott volna a' végből, hogy a' házból kipiszkálhassa, 's helyette franczia cselédet fogadhasson. Szinte az udvarmester volt nálla, hogy vele a' Bárónak parancsolattyát közöllye, ammint Frippon az ifiú Gróffal oda érkezdett. Ezek Gilmétát az első szobában lelvén, és csak fél vállrúl köszöntvén, beszaladtak a' franczia asszonyhoz, és elbeszéllették neki nagy kaczagással, hogy a' Báróné a' tegnapi társaságban megszóllította a' Grófnét, és arra kérte, hogy anyai intései által zabolázza meg fiának rendetlen tüzességét, melly ellen nálla Gilméta keservesen panaszolkodott. A' franczia asszony ezt hallván, egyszerre átlátta, mi végből járt olly gyakran Gilmétához a' Kapitányné, kit egyébaránt is árúlójának tartott. Kiszaladt tehát vendégeivel eggyütt a' Kisasszonyhoz, és megkérdezte, ha igaz-e, hogy annyánál a' Gróf ellen panaszt tett? Gilméta megijedt, és hevenyében azt sem tudta, mit felellyen? mikor már eggy pár pofoncsapás gyenge orczájánn égett, mellyekkel rajta e' dühös asszonyság bosszút állott. Sírva szaladt ő édes annyához, ki a' franczia asszonynak még bélét is kitapodta volna, ha a' Báró azt nem javasolta volna, hogy az illyen szemettel ne mocskollya meg magát, és hogy a' Kisasszonyt mindaddig magánál tartsa, még e' dühös marha a' házból ki nem költözik. Parancsolat adatott azutánn, hogy a' cseléd a' franczia asszonyt és Frippont se a' Bárónéhoz, se a' Báróhoz be ne eressze, hanem az udvarmesterhez igazítsa. Volt azonban a' Bárónénak eggy hű szolgája, ki asszonyához való buzgóságból a' folyosónn a' franczia Dámát, mikor a' házból elment, farba rúgta, 's ki e' merész cselekedetért a' Bárónétúl és Gilmétátúl szép ajándékot kapott.

TIZENÖTÖDIK SZAKASZ.
A' nagy Terno.

Gilmétát már most az annya kivezette a' nagy világba. Mind termete, mind orczájának kellemetes formája, és szép színe olly szembetünő volt, hogy az egész nagy világnak tekíntetét magára vonta. Tüzes szemei rendre megjárták a' társaságban a' férjfiakot, kiknek köszöntéseit kevély mosolygással, hízelkedéseiket pedig megvető hidegvérűséggel fogadta. Egyébaránt a' társalkodásban úgy viselte magát, mintha gyermekségétűl fogva a' nagy világban forgott volna. A' kártyajátékokkal olly ösmeretes volt, a' várasnak botránkoztató történeteit úgy tudta, a' rágalmazásban olly gyakorlott nyelvű volt, a' szép mesterségeknek műdarabjairúl a' helytelen itéleteket olly merészen ejtette, és a' tudománybéli tárgyakrúl, vagy az országnak dolgairúl olly folyvást, 's egyszersmind olly fonákúl beszéllett, mint akármellyik francziásan neveltt élemetes Dáma. Oltalma alá vette azonnkivűl, ezeknek szokott törvénnye szerínt, az alacsonyabb rendű ostoba és erkölcstelen személyeket, mihelyt neki hizelkedni és teményt áldozni tudtak; amazokot ugyan, mivel nem veszedelmesek, emezeket pedig, mivel velek élni mindenre lehet. A' tanúltt és jámbor embereket ellenben az ellenkező okokból megvetette, kisebbítette, sőt még üldözte is.

E' tulajdonságok sok francziásan neveltt ifiú Gavalérokot vontak házához, kik közűl egynehány még a' vele való egybekelésrül is gondolkodott. Nem töltött ő a' nagy világban eggy egész esztendőt, már is hat kérője, imádója pedig számtalan volt. De az ő szíve minden egyéb örömhöz érzéketlen lévén, ollyan férjfiúra vágyakodott, ki büszkeségének szomjait megelégíthesse. Vagy herczeg legyen, mondá az annyának, vagy olly gazdag Gróf, a' ki engemet herczegi módra tarthasson; egyébaránt kezemet meg nem nyeri. A' sok szeretővel tehát csak mulatta magát, már az eggyiket, már a' másikot választván eszköznek, mellyel a' többieket kínozta.

Egyszerre megjelent Bécsben eggy ifiú franczia, Marquis de Bourse, ki szülőivel Franczia országból, mint gyermek kiköltözvén, és Német országban felneveltetvén, szülőinek halála utánn a' világot járta. Testvér báttya, az öreg Marquisnak javaslására, Franczia országban maradt, és a' familiának ősi jószágaibúl ki sem űzetett, mivel úgy tudta magát tetetni, hogy a' váltólag hatalmaskodó felekezeteknek mindeggyike hű emberének tartotta. Ez a' jövedelmeket kiköltözött szülőivel, valamint halálok utánn öccsével is, hűven felosztotta, tellyes reménységgel várván, hogy a' dolognak előbbeni rendgye ismét helyre állíttatik, és hogy akkor háza is megmeg visszanyeri régi fénnyét, mellyben visszajövendő öccsét is részesíthetni fogja. Ezeket az ifiú Marquis de Bourse olly levelekkel tudta megmutatni, mellyeknek ellent mondani senki sem merészlett, kivált mivel nagy pompája által is igazaknak lenni világosan megbizonyította.

Kimondhatatlan volt a' törekedés, mellyel a' Dámák és a' Kisasszonyok ezen idegen ifiú Gavalérnak ösmeretségét keresték. Seregenkint tolódtak a' theátromba, a' bálokba, és a' kertekbe, a' hová őtet jövendeni előre meghallották. Majd azutánn házaikban is adtak tiszteletére ebédeket, vocsorákot, játékokot, musikabéli academiákot, sőt még tánczokot is. Megvetéssel nézett az ollyan valamennyi asszony vagy kisasszony társaira, a' kivel a' Marquis egynehány szempillantásig beszélleni méltóztatott. Azonn pedig, a' kivel tánczolt, a' többi Dámák eggy köröm feketényi szépséget, módosságot és böcsűletet sem hagytak irígységből.[244]

[244] *irígys**e**gből.* [Emendálva.]

Gilméta, ki két egész hétnek[245] elfolyása alatt csak a' theátromban egyszer, és eggy kertben egyszer messzérűl láthatta, olly tűrhetetlen rossz kedvű lett, hogy a' komornát az öltözésnél majd halálig kínozta, a' többi cselédeket pedig mindúntalan' megszidta, sőt még szülői ellen is morgolódott. Eljött végtére ama' kívánatos nap, melly őtet a' közönségesen imádott ifiú francziához közelebb juttatta. Az öreg Grófné, Fripponnak hajdani pártfogója, Bécsben mulatván, vocsorára és játékra hivatta magához a' Bárónét férjével és leányával eggyütt, azt üzenvén neki, hogy jelen lessz Marquis de Bourse is. Nossza tehát kikerestette az almárjomokbúl azonnal mind Gilméta, mind az annya, a' legszebb öltözeteket, és a' legdrágább bonczokot. Már egymást kérdezték, már meg a' cselédeket, mellyik ruhát vegyék magokra azok közűl, mellyek ki voltak rakva? 's minekutánna e' fontos dolog sok tanácskozás utánn mind a' két részrűl meghatároztatott volna, leültek tűkreikhez és fejeket felpiperézték. A' komorna és a' szobaleány azt vallották, hogy soha széles e' világonn komorna és szobaleány olly vitában nem volt, mint ők ezen alkalmatossággal. A' két Dáma eggy hajszálat sem hagyott fejénn mustrálás nélkűl, 's a' drága kövekbűl és gyöngyökbűl huszonhárom féleképen próbálták öszverakni ékesítő bonczaikot. Még a' Párisi módaújságokot is elővették, hogy magokot a' legújabb ízlés szerint felékesíthessék.

Az inasnak szavára, hogy be van már fogva, Gilmétának szíve olly gyorsan kezdett dobogni, hogy még szava is elállott. Az öreg Grófnénál senki sem volt még, mikor a' Báróné hozzá érkezett. A' köztök támadtt beszéllgetésnek eggyetlen eggy tárgya a' Marquis volt. Azalatt a' többi vendégek is egybe gyűltek, és a' szobákban külömbféle csoportokra oszlottak. Eggy csoport sem volt, mellynek imádott bálvánnya a' Marquis nem volt volna. Ez végre a' kiszabott óránál három egész fertállyal, mellyek három egész esztendőnél hosszabbaknak tetszettek, későbben elérkezett, 's a' házi gazdasszonyt megtisztelte. Tompán zsibogó rajok gyanánt gyűltek öszve melléje a' csoportok, hogy megköszöntsék. A' kiket a' vendégek közűl még nem ösmert, azokot neki a' Grófné megnevezte. A' Marquis őköt eggyenkint megköszöntötte, 's végre a' Bárónéhoz és a' mellette álló Gilmétához visszamenvén, beszédbe eredt velek; mire a' többiek ismét csoportokra oszlottak, és a' kártyajátéknak kezdetét várták. A' Dámák a' játszó asztalkákhoz le nem akartak ülni, kik közűlök azt reménlvén, hogy őtet az eset a' Marquis' játszótársának fogja tenni. Ez a' Bárónéval olly sokáig beszéllgetett, hogy a' Grófné kénytelen volt, őtet a' játékkal megkínálni, melly alkalmatossággal értésére adta azt is, hogy az egész társaság reá várakozik.

Óh! kérem, mondá neki a' módos franczia, énmiattam senki magának alkalmatlanságot ne szerezzen. Intézze el Excellentiád vendégeinek mulatságit, ammint tetszik, és engedgye meg nekem, hogy e' gyönyörű Dámákkal még eggy pár szót váltsak.

Ha Marquis Uramnak tetszik, mondá a' Grófné mosolyogva, vegye e' Dámákot játszótársainak. Módgya lessz így benne, hogy velek több pár szót válthasson.

Ha Excellentiád negyedik társunk méltóztatik lenni.

Szívesen!

Erre a' Marquis felfűzvén karjaira a' Grófnét és a' Bárónét, Gilmétára pedig eggy bocsánatkérő egyszersmind és csüggedő tekíntetet vetvén, elvezette őköt a' játszó asztalkához. Általellenben ülvén Gilmétával, a' szemnyelvenn kezdett vele beszéllgetni, és néma kérdéseire szintazonn a' nyelvenn olly határozott feleleteket vett, hogy győzedelmérűl nem kételkedhetett. A' játékban sokat vesztett, mivel szüntelen' a' Kisasszonynak visgálásában foglalatoskodott, vagy azonn volt, hogy szívét tekíntetei által neki kinyilatkoztassa. A' nyerő Dámák

[245] ***k**étnek* [Emendálva.]

figyelmetesebbek voltak a' játékra, hogysem a' szerelmes párnak integetéseit eszre vehették volna.

A' vocsoránál csak a' Dámák ültek, és így a' Marquis a' Bárónénak és Kisasszonyának háta megűl el nem távozott. Gilmétának tányérjárúl ette még a' vocsorát is.

El lehet gondolni, melly nagy lázúlást okozott ez a' Dámáknak szíveiben, kik irígy tekínteteket vetvén már a' Kisasszonyra, már az annyára, csak szomszédgyaikkal susogtak, még hátaik megett a' férjfiak egymással beszélleni kényteleníttettek. A' gazdag és nagy rendű franciát nagy ternónak nézték ők, mellyet a' szerencse Gilmétának ajándékozott.

A' Marquis a' Bárónétúl kikérte magának, hogy más nap házánál tiszteletére lehessen. Az örűlő Anya még ebéddel is megkínálta, mellyre azonban a' Marquis csak olly alku alatt igérkezett meg, ha az ebéd pompátlan és közönséges lessz, és ha a' Báróné más vendégeket nem hí. Más nap tehát reggeltűl fogva egész estig a' Báróné' házánál volt, honnan ezt leányával eggyütt a' theátromba, és ebbűl ismét haza vezette saját hintajánn, melly kegyelmében még eggy Bécsi Dáma sem részesűlt. Külnekiéket csak vocsora utánn hagyta el éjfél utánn. Eggy nap sem múlt el azutánn, hogy Gilmétának tiszteletére ne ment volna. Ha valahová ebédre vagy játékra hivatalos volt, megtudakozta előbb Gilmétárúl, ha jelen lessz-e ő is, vagy sem? és ha valaki Külnekiéket nem hívatta, annál különös követség által a' mulatságrúl ő is lemondatott. A' dolog[246] annyira ment, hogy a' ki a' Marquist házában látni akarta, kénytelen volt, Külnekiéket is a' mulatsággal megkínálni.

TIZENHATODIK SZAKASZ.

A' véletlen jelenés.

Tellyes vírágjában volt már Külnekiéknek ama' reménysége, hogy a' Marquis Gilmétát minden óránn megkéri, kivált mivel ennek imádói és kérői a' házat, részént önnkint, részént a' büszke anyának kívánságára, mind elhagyták; ammint nállok az ifiú Aranypataki, mint huszár hadnagy, megjelent. Szülőinek és kedves nevelőjének karjai közűl Bécsenn keresztűl a' Regementhez sietett ő, melly Német országban az ellenség előtt állott. Szinte Gilmétánál volt a' Marquis, mikor magát Aranypataki a' Bárónénál bejelentette. Nevét hallván a' Kisasszony, különösebben felderűlt akarattyán kivűl, és szíve hathatósabban dobogott. Egyszerre eszébe tüntek gyermekségének édes örömei, mellyeknek legnagyobb részét Aranypatakival osztotta volt fel, 's e' kellemetes képektűl megbájoltatván, nagyon örvendezett, hogy első szerelmének tárgyát megláthattya. Az kivált szívét hathatósan 's egyszersmind kellemetesen is megragadta, hogy Aranypataki, semmit sem gondolván szülőiknek egymásra való neheztelésével, tiszteletére megjelent. Ha szívében nem lappangott volna még titkon Aranypatakihoz való régi hajlandósága, örűlt volna annak is, hogy új szeretőjével, a' Marquisval, elejébe állhat, és kérkedő tekínteteivel megalázhattya. Most e' győzedelme keserű volt.

Maradgyatok itt, mondá a' Báróné a' Marquisnak és leányának, még én e' kellemetlen látogatást úgy elfogadom, hogy soha többé meg nem újjíttatik.

Gilmétának szíve e' mondásra elszorúlt, szava elállott, orczája elhalaványodott. A' Marquis e' változást eszre vette, de semmit sem szóllott. Egynehány szempillantás utánn megújjúlt közöttök az előbbeni nyájaskodás, és a' Kisasszonyrúl még a' Marquis is azt gondolta, hogy Aranypatakit elfelejtette.

---

[246] *dol**e**g* [Emendálva.]

A' Báróné azonban a' szomszéd szobában a' váratlan és neki nagyon kellemetlen vendéget szembetünő hidegséggel fogadta. Feltette ő magában, hogy a' beszéllgetést legkisebb kérdéssel sem fogja meghosszabbítani, és ha huszár uniformissát nem látta volna, még üléssel sem kínálta volna meg.

Bécsenn keresztűl menvén a' regementhez, mondá Aranypataki francziául, lehetetlen volt, hogy Méltóságodnak tiszteletére meg ne jelennyek.

Köszönöm az Úrnak.

Reménylem, hogy az egésség egész úri házának kedvez.

Soha sem kedvezett úgy, mint most.

Ezenn különösen[247] örvendek. Tiszteletemmel azt is meg akartam Méltóságtoknak bizonyítani, hogy én abban a' hidegségben, melly házainknak hajdani barátkozását felbontotta, részes nem vagyok, és hogy e' szakadást szívemből sajnálom.

Ez az Úrnak böcsűletére válik.

Méltóságodnak engedelmével, örömest Gilméta Kisasszonynak kezét is megcsókolnám.

Leányom most nincs itthon.

Azalatt, még itt mulatok, lehet talán még szerencsém hozzá.

Nehezen; mert majdnem annyi már, mint menyasszony; jövendőbéli férje pedig nem örömest láttya, ha jegyessének kezét mások csókollyák. Eggyáltallyában jobbnak tartom, ha házunknál az Úr többé meg sem jelen; mert nem szeretném, ha a' Marquis, a' ki Gilmétának az Úrral való hajdani szövetségét tudgya, okot lelne ama' gyanakodásra, hogy az Úr az ő úttyát talán el akarja Gilméta' szívéhez állani.

Értem! Kívánom olly szívesen, mint önnön magamnak, hogy a' Kisasszony szerencsés legyen! Bocsásson meg Méltóságod, hogy alkalmatlankodni merészlettem. Ajánlom magamot.

A' Báróné oda nyújtotta neki a' csókolásra kezét, üléséről meg nem mozdúlván, és szemeit tőlle elfordítván. Csak akkor hajtotta meg eggy keveset Aranypataki felé fejét, mikor ez neki az ajtóból az utólsó tiszteletet megtette.

Még Aranypataki a' Bárónénál volt, addig az inassa kikutatta Hölgyi Mariskát, a' Báróné' komornáját, 's kezébe adta titkon Hevesi' levelét ama' vendégfogadónak nevével eggyütt, hol Aranypataki megszállott. Mariska csendes magaviselésével, szép munkáival, és kötelességeinek serény végzésével olly nagy kegyelmet szerzett magának a' Bárónénál, hogy ő volt egyedűl az egész házban, kinek a' franczia asszony irígy áskálódásival[248] semmit sem árthatott. Mikor ez magának és Gilmétának franczia komornát szerzett, minden mesterségét megvetette ugyan, hogy Mariska helyett az övével éllyen a' Báróné is; de gonosz ügyekezete foganatlan volt. Mariska ezt tudta, és a' franczia asszonnyal még is soha meg nem éreztette; sőt komornájának annyira hízelkedett, hogy ennek közbenjárása által még különös bizodalmát is megérdemlette. Ellenségeit okossággal meghódítván, senki sem volt végtére a' háznál, a' ki nem tisztelte volna.

Eggy holnappal hamarább, hogysem Aranypataki Bécsbe érkezett, levelet vett ő Hevesitűl, mellyben őtet e' szíves baráttya arrúl tudósította, hogy a' nevelésnek üdeje kitelvén, Aranypataki Úrnak jószágában kormányozó lett, és hogy kész őtet hitvessének választani, ha ajánlását elfogadni nem átallya. Mariska ezen ajánlást feleletében elfogadta, és a' Bárónénak mély alázatossággal megjelentette, hogy a' férjhez-menésre szép szerencséje akadván, szolgálattyából örömest kilépne, ha ezzel Ő Méltóságát meg nem bántaná. A' Báróné sajnállotta ugyan, hogy

[247] ***kölönösen*** [Emendálva.]

[248] ***áskálódásival*** [Az ékezet emendálva.]

meg kell tőlle válnia; de még is végtére, a' nélkűl hogy jövendőbéli férjérűl legkisebbet tudakozódott volna, engedetett csak ugyan kérésének olly alku alatt, hogy az új komornát tanítsa meg előbb mindenre, minekelőtte a' háztúl elköltözik. Ezen üdő alatt Gilméta mutatott ugyan kedvet egyszer arra, hogy Mariskátúl jövendőbéli férjének nevét megkérdezze; de a' franczia asszonytúl megintetvén, hogy az alacsony sorsú emberekhez illy részvételt mutatni, fő rendű Dámában nagyon illetlen dolog, a' franczia komornát tanította rá alattomban, hogy vegye ki Mariskából e' titkot. Azonban ennek felelete minden tudakozására csak abból állott, hogy vőlegénnyét nem ösmervén, semmit sem nyer vele, ha nevét megmondgya is.

Ama' levélben, mellyet neki most Aranypataki hozott, arra kérte őtet Hevesi, hogy az öreg Aranypataki Úrnak kocsijára, mellyben Hadnagy fiát Bécsbe küldötte, üllyön fel mindenestűl, és jőjjön Pestre. Más nap tehát Mariska felkereste a' Hadnagynak szállását eggy barátnéjával. A' Hadnagy különös böcsűlettel fogadta, mint kedves nevelőjének jövendőbéli hitvesét, és szóval is megmondotta neki, a' mit Hevesinek levelébűl tudott. A' beszéd elvégre Külnekiékre fordúlt. Álmélkodással hallotta Mariskátúl Aranypataki, hogy még ő tegnap a' Bárónénál volt, addig Gilméta a' szomszéd szobában franczia szeretőjével mulatott. El is keseredett volna e' tudósításra, ha Mariska bizonyossá nem tette volna a' felűl, hogy ezt Gilméta csak kénytelenségből cselekedhette. Ezer jeleit tapasztaltam[249] én annak, mondá Mariska, hogy első szerelmét a' Kisasszony el nem felejtette. Hányszor kérdezte ő éntőllem, ha nem hallottam-e valamit a' Pestiekrűl? mikor velem négy szem között eggykét szót válthatott. És ha némellykor oda vetettem az Úrrúl próba gyanánt eggy kis örvendetes tudósítást, óh! melly szemlátomást derűlt fel orczája! melly érzékeny fohászkodással vetette az égre könybe borúló szemeit!

Egynehány efféle jelenéseket elbeszéllvén Aranypatakinak, jónak itélte ez, hogy Gilmétát, kit személlye szerint meg nem tisztelhetett, legalább eggy rövid levéllel bizonyossá tegye a' felűl, hogy hozzá való régi hajlandósága meg nem változott. Mariskát tehát megkérdezte, ha kezébe tudná-e a' levelet jó móddal játszani, mikor a' háztúl elbúcsúzik?

Minden bizonnyal! mondá Mariska. Majd eggy holnapja már, hogy az új komorna a' háznál van a' végből, hogy ama' különösségekre megtanítsam, mellyek a' Bárónénak szolgálattyában előkerűlnek. Holnap estvére minden jószágomot ide hozom; holnap utánn reggel pedig, mikor Hadnagy Uram a' postakocsinn Német ország felé megindúl, én a' levelet átadom, ide sietek, és Pest felé indúlok.

Úgy is történt. Gilméta megnyitván a' levelet, melly francziául volt írva, örűlő álmélkodással nézte alatta Aranypatakinak nevét. A' levél ezekből állott:

Kedves Kisasszonykám! Mikor e' sorokot olvassa, akkor már én az útonn leszek Bájor ország felé a' regementhez, mellynél szolgálni fogok, 's melly az ellenség előtt áll. Ki tudgya, nem találom-e ott halálomot, hol dücsősségemet keresem? Méltóságos Asszonyannya nem engedte meg, hogy a' Kisasszonynak kezét vég búcsú gyanánt megcsókollyam, jóllehet a' szomszéd szobában volt jövendőbéli férjével, ammint azutánn meghallottam. Bocsásson meg tehát merészségemnek, mellyel azt írásban végzem, a' mit személyem szerint meg nem tehettem. Ama' versengés, melly szülőink között támadt, az én szívemet meg nem változtatta. Úgy néztem én még azutánn is a' Kisasszonynak nállam hagyott képére, mint legfőbb kincsemre. Minekutánna a' sors a' Kisasszonyt másnak ölébe vezeti, engedgye meg, hogy legalább e' képre úgy nézhessek, még élek, mint barátnémnak emlékeztető adománnyára. Ha az ütközetnek helyénn maradok, áldozzon a' Kisasszony eggy barátságos könyecskét csontyaimnak; ha pedig szerencsésen visszajövök, szabad legyen tiszteletére lennem legalább egyszer, hogy eleven szóval is

[249] *tspasztaltam* [Emendálva.]

megmondhassam, melly érzékeny ragaszkodással vagyok a' Kisasszonynak holtig hű szolgája, Aranypataki György, Ő Felségének Huszár Regementyénél Hadnagy.

Mennél tovább olvasta Gilméta e' levelet, annál jobban lágyúlt szíve, még végre egynehány könyek szemeiből mellyére gördűltek. Nagyot sohajtván, Eredgy, úgymond, jó lelkű Ifiú! légy szerencsés, és lelly helyettem olly leányt, a' ki tegédet jobban megérdemel, jobban szeret. Engemet a' sors nagy fényre hí, talán hogy ama' boldogságoktúl megfosszon, mellyekben mások földi menyországot lelnek. E' levelet elteszem örök emlékezetűl, hogy te voltál az, a' kinek karjánn ezen életnek viszontagságainn és gyönyörűségeinn át kellett volna haboznom, ha szülőink egyet érthettek volna.

Gondolatokba merűlt azutánn, mellyek szívét lapta gyanánt hányták az eggyik indúlatnak örvénnyéből a' másikéba. Mikor a' pompás örömeket meggondolta, mellyek szívét a' franczia Marquisnak ölében gyönyörködtetni fogják, Aranypatakit látta gondolattyában, az érzékeny szívnek sokkal édesebb boldogságai közűl reá könyörűletesen mosolyogni. Ha pedig ennek mellyéhez kúcsolta magát, a' Marquist látta ragyogó palotájából integetni, hogy hideg boldogságait vele elosztani, karjai közé siessen. Majd azutánn az életnek viszontagságai jutottak[250] eszébe, mellyeknek igája alól senki sincs e' világonn kivéve, és szörnyen eliszonyodott. Micsoda vígasztalást remélhetek én akkor az én franczia férjemtűl, mondá magában, kinek valamennyi kincsei mindöszve sem képesek arra, hogy engemet a' búbánattúl megmentsenek? Ellenben pedig, ha Aranypatakinak csak ezen eggy levelét olvasom is, óh melly képes ő, az asszonyi szívet még a' koldús gunnyóban is megvígasztalni!

Illy képzelések között habozván, a' Marquistúl talán elidegenedett volna, ha a' franczia komorna be nem lépett volna hozzá, hogy felöltöztesse.

TIZENHETEDIK SZAKASZ.

A' köz mondások ritkán igazak.

Gilméta Kisasszony a' tűkörnél ült még, mikor a' Marquis már tiszteletére megjelent. Legszebb ruhájába öltözött ez, mellyet még rajta senki sem látott. Az Úr ma talán menyegzőbe megy? kérdezé Gilméta nyájas mosolygással.

Ha ügyekezetemnek a' szerencse kedvezni méltóztatik, igen is! Merjem-e remélleni, gyönyörű Kisasszonykám! folytatá beszédgyét, térgyre esvén előtte, merjem-e remélleni, hogy esedezésemet meghalgattya, mellyel szívét és kezét kérem? Tegye a' Kisasszony szerencsésnek azt, a' ki szerelme nélkűl nem csak boldog nem lehet, hanem még életben sem maradhat. Írásimból tudgya, ki vagyok? és hogy herczegi jövedelmeim vannak. Ha jószágimot kezemhez vehetem, ammint nem ok nélkűl reméllem, bevezetem azokba a' Kisasszonyt, és ősi házamban királynénak teszem. Ha pedig birtokimhoz nem juthatnék, testvér bátyámnak leveleiből megmutattam már, hogy ő azokot olly summával akarja kiváltani, melly untig elegendő lessz arra, hogy e' tartományokban olly birtokot vegyek, mellynek jövedelmeiből az én kedves Gilmétámmal eggyütt herczegi módra elélhetek. Akár így fordúllyon sorsom, akár amúgy, nem lessz a' Kisasszonynak csak eggy kívánsága is, mellyet megelégíteni képes ne volnék. Felellyen, kérem, ezen ajánlásomra, de minekelőtte még is ezt megtegye, fontollya meg, hogy feleletétűl egész boldogságom, vagy bizonyos halálom függ.

[250] *jutttottak* [Emendálva.]

Gilméta ezen ajánlást[251] régen kívánta ugyan, de illy hamar még sem várta volt. Öszveszedvén tehát egész kellemetességét, felsegítette térgyérűl a' Marquist, és imígy szóllott hozzá: Az Úrnak e' hízelkedő ajánlását nem csak örömmel fogadom, hanem még nagyra is böcsűlöm. Az illyen tökélletes Gavalérnak karjai között, lehetetlen, hogy asszony boldogtalan legyen. Részemrűl tehát az Úr legkisebb akadályt sem talál. Ezt reméllem szülőimrűl is, kikkel az Úr ez iránt szóllhat, a' mikor tetszik.

Áh! lehet-e nálamnál szerencsésebb ember széles e' világonn? mondá nagy illetődéssel a' Marquis, megcsókolván Gilmétának kezét. Ezen szempillantásban bemegyek úri szülőihez, és térgyenn állva esedezek nállok ama' szerencséért, hogy fioknak fogadgyanak.

Át is szaladt azonnal hozzájok, és Gilmétát megkérte, ki azonban az örömnek majdnem elviselhetetlen indúlattyával tusakodott. Külnekiék különös szerencséjeknek vallották, hogy házokot a' Marquis e' szövetséggel megtiszteli, 's a' házasságbéli alkut azonnal megtették, felíratták, aláírták, és pecséttyeikkel, sőt még bizonyságokkal is megerősítették.

Azt állíttya a' köz mondás, hogy a' ki a' játékban szerencsés, az a' szerelemben szerencsétlen, vagy viszontag. A' köz mondások, mellyek magokban állításokot foglalnak, többnyire csak tétovázó és sükeretlen vélekedésekbűl állanak, mellyeket a' tapasztalás mindúntalan' felforgat. Ezt a' Marquis hazudtolta meg; mert azon naptúl fogva, hogy Bécsbe érkezett, csak egyszer vesztett a' játékban, mikor Gilmétával és a' Bárónéval legelőször játszott; egyébaránt nyereségei mindenkor olly nagyok voltak, hogy azokbúl egész udvarával eggyütt herczeg gyanánt élhetett. De azért a' szerelemben sem volt ám szerencsétlen; mert azonnkivűl, hogy a' Dámáktúl mindenütt szívesen fogadtatott, olly Kisasszonynak bírtokához is jutott jövevény létére, kinek szépsége nem ok nélkűl tartatott szembetűnőnek, 's kinek birtokival eggy olly hazafi, a' ki a' gazdasághoz értett, több mint középszerű sorsra emelkedhetett volna.

A' Marquis nem győzte várni a' napot, melly a' szép menyasszonyt karjai közé vezesse. Térgyenn állva kérte tehát a' Bárónét, hogy szeretett Gilmétájával a' contractusnak aláírása utánn harmad napra minden pompa nélkűl megeskűdhessen. A' pompát csak azért átallotta ő, mivel a' ragyogó készűletekre több üdő kívántatott volna, mellynek lassú folyását ki nem állhatta. Igérte azonban, hogy ő ezen ünneplést más alkalmatossággal úgy helyre hozza, hogy azzal mind jegyesse, mind a' Báróné tökélletesen meg fog elégedni. Nem örömest ugyan, de csak rá állottak még is végtére a' Dámák annyival is inkább, mivel a' Báró a' vőlegénynek gondolattyát nagyon dicsérte. Mirevaló, úgymond, az illyen alkalmatossággnál[252] a' pompa? Akármelly ragyogó legyen ez, mindenkor találkoznak még is rágalmazók, kik azt, minekutánna jól laknak, és magokot jól mulattyák, alacsony gúnyokkal illetik, kisebbítik.

Felette rövid tanácskozás utánn elvégeztetett, hogy a' jegyesek a' háznál adassanak öszve a' szükséges tanúknak jelenlétében. Az esküdtetés utánn elvezette hitvessét a' Marquis egynehány urasághoz, kik hozzá, mihelyt Bécsbe érkezett, különösebb tiszteletet mutattak; eggy hét múlva pedig elment vele és szülőivel a' Bárónénak ősi jószágába, mellynek szomszédságában testvérei laktak.

Bécsben erre a' Dámák köztt[253] nagy lázúlás[254] támadt. No bizony derék eggy falathoz jutott a' Marquis avval a' nyomorúltt Báró Kisasszonnyal, mondá az eggyik felekezet. Hissz az a' leány, azonnkivűl hogy semmije sincs, még jó erkölcs nélkűl is szűkölködik. Lárvája szép, de

---

[251] ***á**jánlást* [Az ékezet emendálva.]
[252] *alkalmatosságnái* [Emendálva.]
[253] *kőztt* [Az ékezet emendálva.]
[254] *lázú**ál**s* [Emendálva.]

üres. Egynehány esztendő múlva pedig pökedelem lessz, még erre is nézni, mert csak a' szín jó rajta; vonásai rútak. Úgy látszik e' mellett, hogy attúl a' franczia asszonytúl is, a' ki nevelte, sok rosszat tanúlt. Nem sokára csak azt hallyuk, hogy nyomába lépett, és hogy a' Marquis elcsapta.

Marquis? mondák megmeg mások. Tudgy' Isten! mi lakik még a' Marquis' bőre alatt is. De ha mindgyárt Herczeg volna is, elég az, hogy jövevény. Jöttment emberhez soha sem mennék; leányomnak pedig inkább kitekerném a' nyakát, hogysem illyen sohonnainak adnám. Hamis játékos lessz, semmi egyéb. Hiszen tudgyuk, micsodások a' francziák, kik hozzánk jönnek! Otthon inasok, nálunk nevelők; otthon vargák, nálunk gavalérok. Én nem emlékezek róla, hogy a' Marquis valamelly játékban vesztett volna, mondá eggy özvegy Gyenerálisné, ki a' játék' Istenasszonyának tartatott; a' sommák pedig, mellyeket naponkint nyert, szembetünők voltak.

Eggy egész hétig tartottak az efféle beszéllgetések, mellynek elfolyása utánn tengeri süldisznót hozott Bécsbe eggy olasz, hogy pénzért mutassa. Nyomtatott tudósításának elolvasása utánn elfelejtették a' Dámák a' Marquist Külnekiékkel eggyütt, és a' süldisznónak látogatására siettek.

Báró Külneki László eggy levelet írt még Bécsből Óbester báttyának Posonyba, mellyben tudtára adván a' nagy szerencsét, mellyhez háza a' Marquisval való szövetség által jutott, arra kérte, hogy famíliájával ezen alkalmatossággal kibékéllvén, ossza fel vele legjelesebb örömét, és engedgye meg, hogy vejét, ha majd a' Bárónénak jószágából visszajövendenek, Posonyi lakásába vezethesse.

Az Óbester e' hírre úgy megkábúlt, mintha a' guta ütötte volna meg. E' hijjával voltatok még, boldogtalanok! mondá elvégre, minekutánna magához tért volna. Boldogúltt szülőinknek szent hamvai! bocsássatok meg neki szegénynek, kit az idegen nevelés által vett hiúság olly annyira megvakított. Az ugyan, hogy idegen nemzetből választott magának feleséget, tűrhető azért, mivel hitvessének nemzete a' miénkkel eggy Urat ösmer, eggy köz Atyát tisztel, kinek hozzánk való egyenlő szeretete[255] által testvérek lettünk. De azt, hogy magyar vérünköt eggy sohonnaival vegyíti, óh! azt én neki el nem felejthetem!

Így aggódott magában az Óbester, ki egyébaránt sem tudott magának e' dologban tanácsot adni. Eggyik fertályórában felült gondolattyával a' kocsira, a' Bárónénak jószágába hajtatott, 's Gilmétát a' Marquisnak körmei közűl kiragadta. Majd azutánn eggy levelet szerkeztetett fejében öszve, melly öccsének bolondságát erős színekkel lerajzolván, testvér szívét legalább arra indítsa, hogy a' Marquisnak magyar indigyenátust szerezzen. Megmeg ezt is rosszalván, arrúl gondolkodott, mikép lehetne azt végbe vinnie, hogy jószágaibúl az a' lidércz csak eggy krajczárt se kapjon? Már megházasodott, már meg az Udvarnak engedelmével eggy árva nemes ifiút fogadott fel örökös fiának. Semmiben sem tudván megállapodni, elővette kínnyában Horátiust, hogy fejéből e' kellemetlen dolgot kiverhesse. Ennek szinte utólsó lapjánn a' következendő ígék tüntek szemébe: „Ha ő (a' rossz poéta tudni illik, vagy akármellyik gyáva könyvszerző) verseket böfögvén, 's nagy büszkeséggel a' fellegek között tévelyegvén, mint a' rigókra elbámúltt madarász, kútba vagy verembe esik, jóllehet hosszas rimánkodással kiáltsa: Segítsetek rajtam, kedves polgártársaim! senki őtet ki ne vonnya. Ha könyörűletességből valaki lebocsátott kötéllel ki akarná segíteni, azt mondanám neki: Mit tudod te, ha vallyon nem készakartva ugrott-e le? és ha ki akar-e valóban szabadíttatni? 's elbeszélleném neki a' sziczíliai poétának, Empedoclesnek, veszedelmét, ki halhatatlan Istennek akarván tartatni, hideg vérrel az égő Etnába ugrott. Engedgyünk a' poétának szabadt just arra, hogy munkája által önnön

[255] *szeretet**te*** [Emendálva.]

magát megölhesse. A' ki őtet akarattya ellen az életre kényszeríti, azt ő gyilkossának tartya. Nem egyszer próbálta ő már ezt; és ha ma kivonatik is, még sem lessz okosabb, sem az illy hires halálnak szeretetével fel nem hágy."[256]

Köszönöm a' jó tanácsot, édes Horátiusom! mondá az Óbester; szívemből köszönöm. Illyen Empedocles az én öcsém is. A' ki veszni indúlt, vesszen!

TIZENNYOLCZADIK SZAKASZ.

A' nagy külömbség.

Mikor a' francziásan neveltt ifiú gavalér külső országokot megy nézni, azzal az előítélettel járja a' tartományokot, hogy azokban csak az szép, csak az jó, a' mi francziás; és így lehetetlen, hogy útazásával akár magának, akár hazájának hasznot hajtson. Még a' franczia határokra nem ér, mindaddig méltóknak sem tartya a' tárgyakot arra, hogy megvisgállya; túl menvén pedig rajtok, még a' legalábbvaló haszontalanságot is csudállya és tiszteli. Így gátollya meg minden előítélet a' tanúlást!

Megvallom, hogy az ollyannak útazása, a' ki ellenben csak azt tartya szépnek, jónak és hasznosnak, a' mi hazájában van, hasonlóképen haszontalan; de előítélete legalább nem olly természetlen, mint azé, a' ki saját fészkét megveti.

A' mi Aranypatakink külső országokba jutván, mind úttyában, mind pedig a' Regementnél, ha fő kötelességei megengedték, vizsga szorgalmatossággal tudakozódott a' gazdaságnak mindennémű ágairúl, a' kereskedésnek tárgyairúl és módgyárúl, a' kézi mesterségeknek folyamattyárúl, a' szép mesterségeknek és tudományoknak előmenetelérűl, a' törvényekrűl, az országlásokrúl, és kivált a' jobbításokrúl, mellyek mindezekben üdőnkint történtek. A' mit pedig látott, hallott, tapasztalt, azt naprúl napra feljegyezte, hozzá adván gondolattyait, mikép lehetne azoknak hazánkban hasznát venni? Szorgalmatosan megkülömböztette ő azokot, a' mik climánkkal, constitutiónkkal, nemzeti characterünkkel megeggyezhetnének, az ollyan rendtartásoktúl, mellyek ezekkel meg nem férnek. Helyben hagyta ő az utólsókot ama' tartományokra nézve, mellyekben virágzani látta, de a' nélkűl hogy azoknak fogyatkozása miatt hazánkot ócsárlotta vagy megvetette volna; az elsőknek pedig különös figyelmetességet szentelt, arrúl gondolkodván szüntelen', mikép lehetne azokot hazánkban lábra állítani?

Allig érkezett a' regementhez, azonnal tűzbe kellett mennie. Megtanúlta ő még otthon, hogy a' hadi mesterség nem áll a' jobbra vagy balra való forgásbúl; és így jó könyvekből előre megösmerkedett, Mársfalvi Gyenerálisnak vezérlése alatt, a' Taktikának minden ágaival. Innen történt, hogy az ütközetben minden legkisebb parancsolatnak, mellyet vett, és minden legkisebb mozdúlásnak, mellyet az ellenség tett, még titkosabb okát is könnyen átlátta. Ennek következése pedig az volt, hogy ügyekezeteiben a' veszedelmet könnyen elkerűlte, és a' kívántt hasznot könnyen megeszközlötte. Még a' legnagyobb tűzben sem hagyta magát soha az indúlatoktúl elragadtatni, hanem a' józan és nyugodalmas észtűl kért tanácsot. Fő gondot viselt a' táborban arra, hogy a' vidéket, mellyben ütközetet lehetett várni, jól kitanúllya. Ennek köszönte azt, hogy eggy alkalmatosságnál, mikor Eszkadronnya eggy gyalog osztálynak segítségére küldetett, melly már egészen be volt kerítve, és saját kapitánnya, ki e' lovasságot az ellenségnek vaktában és rossz útonn vezette, súlyosan megsebesittetett, ő eggy titkos útonn véletlenűl oda csapott a' győzedelmesekre, és soraikot olly rendetlenségbe hozta,

[256] [A hiányzó idézőjel pótolva.]

hogy kelepczéikből a' veszendő gyalogság dücsősségesen kimenekedett. Nem volt még egész esztendeje, hogy a' Regementhez érkezett, mikor ez történt. A' gyalogságnak fő tisztyei pedig olly nagyra magasztalták e' vitéz cselekedetét, hogy a' fő vezértűl kapitánynak neveztetett.

Több illy vitéz cselekedetek utánn olly nagy erővel lepte meg egyszer Eszkadronnyát az ellenség, hogy kénytelen volt embereivel eggyütt a' menekedésről gondolkodni. Mivel az ütközetben elől volt, a' szaladásban hátúl maradt. Lovát lelővén alatta, magát a' győzedelmeskedő tiszt megfogta, és ölelésével, mint nagy vitézségű tiszttársát, megtisztelte.

Franczia országnak belsejébe vitetvén, kikérte magának, hogy mindaddig, még ki nem váltatik, az országnak némelly várassait és vidékeit megnézhesse. Inas gyanánt eggy franczia katonát kívánt maga mellé, kinek jó fizetést adott. Várasrúl várasra menvén, egész Párisig jutott, hol még a' nagyobb házaknál is, mint szép erkölcsű, módos magaviselésű, és a' tudományokban járatos Gavalér, szívesen fogadtatott, és különösen tiszteltetett. Mihelyt ő e' nagy városban az ollyan szerzeményeket és szépségeket megnézte, mellyeknek visgálásából hasznot várhatott, azonnal búcsút vett tőlle, és a' kisebb városokban lévő fabrikáknak és manufactúráknak visgálásához fordúlt.

Hosszasabb fogságának vége felé nyavalygani kezdett. Az orvosok tehát azt javasolták neki, hogy költözzön ki a' frissebb levegőre eggy faluba, és ott éllyen olly természetesen, ammint csak lehet. Harmad napra visszajött eggy falurúl az inas, kit a' végből, hogy ott neki szállást és asztalt fogadgyon, kiküldött volt, és hírűl hozta neki, hogy eggy tisztességes parasztnak a' házánál mindent talált, a' mi eggy illyen fél betegnek orvoslására szükséges. Aranypataki ennek megörűlt, és inassával eggyütt más nap mindenestűl kiköltözött.

Isten hozta az Urat hozzánk! mondá Aranypatakinak a' franczia földmüves, ammint házába belépni látta. Inassátúl hallván, hogy az Úr nálunk természetesen akar élni, nem átallottam az Urat[257] házammal, kertemmel, és minden egyebemmel megkínálni. Külön szobám ugyan nincsen; de mivel mink egész nap a' mezei munka utánn járunk, ezen eggy szoba egész nap az Úré. Éjszaka én ama' szögletben megvonom magamot feleségemmel eggyütt; az Úrnak pedig ebben a' szögletben vetettem ágyat, és szunyoghállóval bekerítettem. E' megett vetkezhet, öltözhet, és alhat az Úr tetszése szerint; mink nem láttyuk, és a' szúnyogok nem csípik. A' szoba nagy, ammint láttya az Úr; elférünk, és a' levegő sem könnyen romlik meg benne. Az ablakból a' kertbe lát az Úr, mellyben tetszése szerint mulathat. Az én Boriskám nem utólsó szakácsné; asztali eszközeink pedig, ha nem drágák is, legalább tiszták. Ha velünk tetszik az Úrnak eggy asztalnál enni, böcsűletnek vesszük; ha pedig különösen akar enni, különös asztalt terítünk.

Óh! egyen az Úr inkább velünk, mondá a' tizennyolcz esztendős menyecske. Az én férjem ugyan még ifiú, de tud annyit, ha nem többet, mint a' mi kis mesterünk; és tréfálni is szeret. A' gazdaságnak oskoláit, mellyeket a' földes Uraság a' szomszéd mezővárasban jobbággyainak ingyen tartat, mind kitanúlta. Vele okosan is beszéllhet az Úr, nevetkezhet is.

Haggy az én tudományomnak az illyen Urak előtt békét, Boris! és maradgy te a' te konyhádban.

Nem is hagyom én magamot az én kis konyhámban kinevetni. Főzök az Úrnak, azt fogadom, olly jó ételkéket, hogy eggy hét alatt úgy megpirosodik, mint a' rósa. Ezeket az orvosságokot – szinte akkor hozta be az inas, és az asztalra tette – mind az ispitába küldgyük.

Aranypataki, kinek e' természetes jószívűség nagyon megtetszett, megköszönte nekik, és elfogadta szíves ajánlásaikot. Az első vocsorát megevén velek, korán lefeküdt a' gazda miatt, ki korán reggel szokott volt felkelni a' munkára, és olly jól aludt, hogy szinte maga is csudálkozott

[257] ***Úrat*** [Az ékezet emendálva.]

rajta. Azelőtt ő, mihelyt a' regementhez érkezett, ritkán feküdt le éjfél előtt, mivel csak éjszaka tanúlhatott. Tapasztaltt dolog pedig, hogy a' ki ama' nagy krízist, melly Hufeland' tanítása szerínt aluvó testünkben éjfélkor történni szokott, az álomtalanság által meggátollya, olly nagyon árt magának, kivált ha ezt többször cselekszi, hogy álma végtére egészen megromlik, és természete nagyon meggyengűl. Korán reggel felkelvén, kiment a' kertbe, és ott a' friss levegővel több egésséget szítt magába, mintsem valamennyi orvosságitúl remélhetett volna. Szombatonn estve elvezette őtet a' gazda a' helységnek piacczára, hol az ifiúság az öregeknek jelenlétében magát külömbféle játékokkal mulatta. Vasárnap estve felé szintazonn a' piaczonn musika és táncz volt, melly Aranypatakit úgy felvidította, hogy gazdasszonyával maga is eggy frisset tánczolt.

Hetfünn reggel a' gazda felkelvén, 's Aranypatakit az ágybúl hasonlóképen kiverődni hallván, Az Úr, úgymond, olly korán kel fel naponkint, mintha, tudgy' Isten? micsoda sok dolga volna a' mezőnn. Azutánn azt is látom sokszor, hogy mikor az Úr a' szomszéd ligetbe megy, vagy a' hegyre felmászik, vagy a' kertben sétál, könyvet visz magával és olvas. Ha azt akarja az Úr, hogy a' kerti vagy erdei friss levegő csendes vérét megfrissítse, vesse el a' könyvet pokolba!

Kelmednek gondolattya, András gazda! nem rossz, mondá Aranypataki; de még a' természetnek e' gyönyörű szépségei között is elúnnya magát az ember, ha maga van.

Gondoltam én azt, felelé András; azért még a' múltt szombatonn feltettem magamban, hogy én az Úrnak eggy mulatságot hozok, melly ezernyi ezer könyvnél is többet ér. Két mértföldnyire innen lakik a' bátyám, kinek eggy fürge leánya van. Ilona a' neve, és tizenötödik esztendejét csak két hét előtt töltötte. Eltartya ez az Urat szóval, azt fogadom; pedig úgy, hogy a' könyvek eszébe sem jutnak. Estvére itt leszek vele. Addig is maradgyon az Úr az Istennek oltalmában. Borisom mindent megtesz az Úrnak azalatt, mintha magam itthon volnék. Ha pedig valami különös dolog adná[258] elő magát, megmondtam már neki, hogy mennyen a' bíróhoz, a' ki nekünk annyi, mint apánk; ez neki mindenben legjobb tanácsot adhat.

Örömest ellenkezett volna Andrásnak szándékával Aranypataki; de mivel látta, hogy ő ezt olly különös szívességgel cselekszi, a' minőt csak testvértűl várhatott volna, kedvét szegni nem akarta.

TIZENKILENCZEDIK SZAKASZ.

Mit nem csinál az emberből a' szerelem!

Noha Borisnak a' konyhában és a' ház körűl sok dolgai voltak, Aranypatakit még is, még a' szobában és a' kertben volt, minden órában egyszer vagy kétszer megtekíntette. Öszveszedte ő minden erejét, hogy e' kedves vendéget mulathassa, és ha a' beszédből kifogyott, ismét munkájához szaladt. A' mit gyermekségétűl fogva születésének helyénn és a' szomszéd falukban látott, hallott, tapasztalt, azt ő darabonkint mind elbeszéllette. Aranypataki nem győzött elegendőképen csudálkozni a' menyecskének e' barátságos és bizodalmas társalkodásánn, melly a' várasi koketeriához olly nagyon hasonlított, és ettűl még is olly távúl volt, mint a' nap a' földtűl. Ha józan esze, és kivált jámbor szíve, és a' nemes erkölcsnek szeretete meg nem zabolázta volna képzését, ez a' menyecskének természetességét minden bizonnyal szerelmes magakelletésnek nézte volna, és Aranypatakinak indúlattyait könnyen rossz útra csábította volna.

[258] *adn**a*** [Emendálva.]

A' gazdának bizodalmánn még jobban csudálkozott, ki ifiú feleségét eggy várasi emberrel, és a' mi több, katonatiszttel magát hagyta. Óh micsoda romlást, micsoda rettenetes pusztítást okozhatna eggy romlott erkölcsű ifiú ember az ártatlanságnak e' kellemetes hajlékában, gondolá magában Aranypataki, mikor a' menyecskével ebéd utánn az asztalnál barátságosan beszéllgetett; 's felkelvén üléséről, kiment az erdőbe, hogy az alkalmatosságot elkerűllye, melly sokszor még a' legjámborabb embert is bűnre csábíthattya.

Estve felé később érkezvén haza, mint egyébkor, otthon találta már a' gazdát Ilonával eggyütt. Ihol a' lyánka! úgymond, kit az Úrnak szolgálattyára és mulatságára szereztem. Most már az inast annyiszor küldheti be az Úr a' várasba, a' mennyiszer tetszik; maga legalább nem marad, ha mindgyárt mink a' munka utánn látunk is. Amott van az ágyad, Ilona! általellenében az Úr' ágyának. Ébren aludgy, hogy az Úrnak oda nyújthasd az orvosságokot, és hogy neki még éjszaka is fűlevet főzhess, ha kívánnya.

Ilona már a' gazdára nézett, mikor ezeket mondotta, már meg Aranypatakira; de valahányszor erre tekíntett, kék szemei mindenkor elevenebbek lettek, 's piros ajakinak[259] rósája kellemetes mosolygásra nyílt. Rajtam ne múllyon semmi, mondá végtére ezüst hanghoz hasonló tiszta szózattal; és ha gyógyúlása az én szolgálatomtúl függ, fogadom, hogy harmad napra olly egésséges lessz, mint a' makk.

Köszönöm, édes Ilonám! e' szívességedet, mondá Aranypataki, 's oda nyújtotta neki kezét, mellyel a' lyánka egybekúcsolván magáét, térgyet hajtott. Hivatallyát a' beteg körűl azonnal elkezdvén, megkérdezte ettűl az asztalonn álló orvosságoknak neveit, beadásoknak üdejét és módgyát, és eggyáltallyában a' szolgálatokot, mellyeket tőlle Aranypataki kíván. Majd azutánn betegségének nemét és okait tudakozta, 's e' tárgyrúl más egyebekre fordítván a' beszédet, úgy elmulatta a' beteget, hogy szinte felvídámodott. A' vocsoránál kiváltkép olly vígan, és olly elmésen csevegett a' leányka, hogy Aranypataki nem győzött természetes nyájasságának eleget nevetni, álma pedig e' mulatság utánn olly csendes és édes volt, hogy hajnalkor felébredvén, inkább egésségesnek érzette magát, mint betegnek.

Még hajnal utánn is elszenderedvén, később kelt fel, mint egyébkor, és Ilonát már talponn lelte. Ezer volt ennek azonnal a' kérdése. Jól aludt-e az Úr az éjszaka?

Jól, édes Ilonám!

Jobban úgy-e, mint eddig?

Sokkal jobban.

Boris Néne! Boris Néne! sokkal jobban aludt az Úr ezen éjszaka, mint eddig! Én őtet minden bizonnyal hamar meggyógyítom. De, most jut eszembe, hogy az Úr az éjszaka sem orvosságot nem kért éntőllem, sem velem fűlevet nem főzetett. Talán fel nem ébredtem, mikor megszóllított az Úr? Óh! bocsásson[260] meg, kérem; a' jövő éjszaka a' földre, a' puszta földre fekszek, csak hogy könnyebb álmom legyen.

Ezt ne cselekedd, édes Ilonám! A' múltt éjjel én olly jól érzettem magamot, és olly édesen aludtam, hogy sem fűlé, sem orvosság nem kellett.

Igazán? Engemet tehát nem is szóllított meg az Úr?

Minden bizonnyal nem.

No már úgy szent önnön magammal a' békesség. Hát az ágy jól volt-e vetve?

Jobban nem lehetett volna.

---

[259] ***á**jakinak* [Az ékezet emendálva.]

[260] *bo**cá**sson* [Emendálva.]

Illy kérdései mellett Aranypataki felöltözött, azutánn pedig vele jó kávét ivott, melly alatt Ilona a' beszédet a' hadakozásra fordítván, iszonyodással hallgatta annak kegyetlen pusztításait. Majd azutánn Aranypatakitúl megtudakozván, hová való? Magyar országrúl, a' magyar szokásokrúl, és a' magyar Asszonyoknak viseletérűl számtalan kérdéseket[261] tett. Tanítson meg az Úr engemet magyarúl, mondá egyszerre nyájasan, hogy az Úrral e' nyelvenn beszéllhessek. Hogy kell, példának okáért, mondani magyarúl: Bon jour, Monsieur!

Jó reggelt az Úrnak! felelé Aranypataki nevetve.

A' leány e' szókot mindaddig mondogatta, még meg nem tanúlta; azutánn pedig ugrosott, tapsolt, 's minden embernek, a' ki a' szobába bejött, azt kiáltotta: jó reggelt az Úrnak!

Így múltak el az első napok, és Aranypataki mind otthon, mind a' ligetben és egyéb sétáló helyeinn Ilonával nyájaskodván és nevetkezvén, a' második hétenn olly jól érzette magát, hogy még az orvosságokkal is egészen felhagyott. Ammint egészsége visszatért, észre vette eggy reggel azt is, hogy a' gazda és a' gazdasszony korán reggel ki szoktak osonni a' szobábúl a' munkára. Meggondolván tehát, micsoda veszedelemben haggyák vele Ilonát egyedűl magát eggy szobában, nem tudta, mit itéllyen róllok? Képzése azutánn nagy erővel munkálkodott azonn, hogy indúlattyait fellobbantsa; de ő az észnek tanáccsát hallgatván, feltette magában, hogy az ártatlanságot, melly Ilonában olly kellemetesen virágzott, úgy fogja mindvégig tisztelni és böcsűlni, ammint eggy nemes erkölcsű gavalérhoz illik.

Illyen gondolatok köztt felöltözött csendesen azzal a' szándékkal, hogy a' ligetbe lopódzkodik, és Ilonát aludni haggya, kinek társaságát már-már veszedelmesnek tartotta. Szerencsétlenségére[262] eggy szögönn függött a' kalapja azon ágy felett, mellyben Ilona feküdt. Ammint tehát amazt le akarta venni, a' lyánka felébredt, felült, és látván, hogy Aranypataki már sétálni akar menni, kiugrott az ágybúl, 's öltözni kezdett, szüntelen' arra kérvén a' kapitányt, hogy ne mennyen sétálni nálla nélkűl; ő mindgyárt készen lessz.

Mit tehetett Aranypataki egyebet, hanem hogy megvárta, annyival is inkább, mivel a' leány vele olly beszédbe bocsátkozott, mellyet ezen ártatlannak bántása nélkűl félben sem szakaszthatott volna. Fel volt már a' leány egészen öltözve, és csak a' kalapot kellett volna még fejére tennie. Kérem az Urat, úgymond, tűzze fel nekem ezt a' kalapot a' kontyomra úgy, ammint itt a' lyányok viselik. Ezt mondván, Aranypatakinak kezébe tolta a' czifra kalapot, maga pedig eggy székre ült. A' beszéd köztt maga sem vette eszre Aranypataki, mit nem csinál belőlle mindent e' fürge és ártatlan leányka? 's feltűzvén a' kalapot, karjára fűzte a' leányt, 's a' ligetbe ment.

Elbeszéllette itt Ilona neki, mikép szelídített meg eggy kendericzét? melly hasznosan tud bánni a' selyembogarakkal? 's melly szerencsés a' virágnevelésben, és a' kertész munkákban? Ha száraz ágat dugok is a' földbe, úgymond, még is kivirágzik.

Bármelly nagy komorsággal borította el Aranypatakit ama' veszedelemnek meggondolása, mellyhez erkölcse ezen ártatlan és gyönyörű leánynak társaságában naponkint közelített, meg nem tudta még is magát tartóztatni attúl, hogy Ilonának nyájas csevegéseiben ne gyönyörködgyön, mellyekkel e' kicsinységeket előadta. Két hét alatt pedig annyira hozzájok szokott, hogy a' leány nélkűl únalommal nézett mindenre, a' mi körűlötte volt. A' gazdasszony egyszer a' városba ment, és Ilonát arra kérte, hogy helyette ebédet főzzön. Aranypataki tehát maga járta meg mulatságának minden helyeit, és mulatság helyett tűrhetetlen únalmat lelt bennek.

---

[261] *kérd**e**séket* [Emendálva.]

[262] *Szeren**e**sétlenségére* [Emendálva.]

Ilonának képét látta, valahová tekíntett; Ilonának csevegését hallotta, valamerre ment. Háromszor akart a' ligetből haza térni, hogy Ilonát a' konyhában véletlenül meglepje.

Mi lessz már ebből? kérdezé magától végtére, szívének állapottyát meggondolván. A' szerelem, minekelőtte rá ösmertem volna, beorozkodott szívembe a' barátságos nyájasságnak álorczája alatt, 's egészen meghódított. Meghódította egyszersmind, ammint mindenből látom, ezen ártatlan leánykát is, kinél nekem okosabbnak kellene lennem. Micsoda szomorú jelenés, micsoda kín lessz majd az, mikor egymástól elbúcsúzunk!

Elbúcsúzunk? E' szóra Aranypataki mély gondolatokba merűlt, mellyekkel sokáig tusakodott. Hát ha Ilonát elvinném magammal? úgymond, ha úri nevelést adnék neki? ha kezemmel megboldogítanám? Hm! Az édes anyám lámát ütne ugyan, hogy illy alacsony rendű hitvest választottam, de nem hiszem, hogy végre le nem csendesedne. Óh! ha ő azt tudná, melly nehéz a' nemes házakban olly jóféle gyöngyöt találni, mint Ilona! – – – Az atyám? Az én jó és bölcs atyám mosolygással hallgatná szerelmemnek csudálatos történetét, és Ilonát édes leánya gyanánt megölelné. A' többi világgal pedig mit gondolok? Eggy vagy két hétig csúfot űz házasságombúl, azutánn pedig elfelejti.

De Ilona? – – – Itt újra elcsendesedett eggy darabig. Ezen ártatlan leányka, mondá tovább, önnön magával tanácskozván, e' romlatlan erkölcsű és jámbor szívű lélek nem csalódna-e meg eggy ollyan férjfival, ki a' városi életnek ragyogó rendetlenségei által meg van már rontva? Ótőle ártatlan tévelygés, hogy engemet szeret; de éntőlem árúlás volna, ha e' tévelygésnek hasznát venném, és őtet a' falusi életnek boldogságai közűl a' nagy világnak habjai közé, földmüves sorsának ártatlan csendességéből amaz indúlatoknak szélvészei közé ragadnám, mellyek a' főbb rendeknek pompás gyönyörűségeit háborgattyák.

E' tanácskozásra feltette magában, hogy Ilonával soha sem megy többé messzebb sétálni az inas nélkűl, és hogy szerelmének elfojtására minden erejét öszveszedi. Ilona az inasnak jelenlétében szinte olly nyájas, vídám és szerelmes volt, mint azelőtt; sőt úgy látszott, mintha enyelgései még egyszer olly elevenek voltak volna. Sokszor történt, hogy az inast a' sétáló helyről maga haza küldötte valamiért, és hogy az inas sokkal tovább mulatott, hogysem szükséges volt volna. Illyenkor a' leány különösebben hízelkedett Aranypatakinak, ki viszontag annyival mélyebb komorságba merűlt.

Egynehány nap múlva kénytelen volt Aranypataki az inast levelekkel és pénzekért a' városba küldeni. Még ő a' levélírásban foglalatoskodott, addig Ilona az inassal a' selyembogarak körűl forgolódott, mellyeknek gondviselését a' gazdasszony, ki a' szomszéd faluba ment volt, reá bízta. Mikor az inas elment, azzal mentegette magát Aranypataki a' sétálástúl, hogy a' dél már a' nélkűl is közelget. Ilona haragosan öszveszidta azt a' levélírást, és elkomorodott; de Aranypatakinak igéretét hallván, hogy dél utánn a' reggeli sétálást is helyre hozza, elszaladt a' konyhába, nagy tüzet rakott, 's még az ételt is megpörkölte, csak hogy az ebédnek annyival hamarább vége szakadgyon. Mikor a' gazdasszony haza érkezett, az ételt azonnal az asztalra vitte, és a' gazdát a' szérőből behívatta. Az asztalnál allig evett valamit, a' kérdésekre rezkető szózattal és röviden felelt, gondolatokba merűlt, 's még Aranypataki a' gazdával beszéllgetett, szüntelen' rá nézett és fohászkodott. Aranypataki ezeket eszre vette, és szorgalma szerelmével eggyütt minden szempillantásban nevekedett.

Ebéd utánn a' leány a' kalapot, és a' pálczát a' szögekről maga levette, 's Aranypatakinak adta, kit karjára fűzött, 's a' házból a' friss levegőre szinte kihurczolt. Aranypataki magát hevűlni érezvén, 's Ilonával a' magányos helyekenn való sétálást az inas nélkűl veszedelmesnek látván, feltette magában, hogy mint böcsűletes ember, csak eggy lépést sem tesz a' háztúl, minekelőtte a' leányt e' veszedelemre, mellybe önnkint rohanni látszott, figyelmetessé nem teszi. Leül-

vén tehát vele a' ház előtt a' padra, megfogta kezét, 's maga mellé vonván, Ilonka! úgymond, minekelőtte tovább mennyünk, én neked valamit mondok. Nekem ma fontos okaim vannak, hogy sem a' hegyre nem akarok menni, sem a' ligetbe.

Nekem is, mondá Ilona fohászkodva, és olly remegő szózattal, melly Aranypatakinak szívébe mélyen behatott.

Haggyuk ma, édes Ilonkám! a' madaraknak amaz árnyékos rejtekeket, mellyekben egyedűl magunknak mulatni veszedelmes volna.

Veszedelmes? kérdezé Ilona álmélkodva.

Hallottál-e már valamit életedben arrúl a' veszedelmes latorrúl, a' ki Ámornak neveztetik?

Soha csak eggy szót sem, mondá Ilona, meredtt szemeit Aranypatakira függesztvén.[263]

Ő eggy alatomban ólálkodó lator, a' ki amott a' hegyet, és a' ligetnek rejtekeit felette veszedelmeseknek teszi. Kivált pedig az ifiú leányok utánn nagyon lesekedik, kiknek szívét kínosan gyötri, 's kiknek boldogságát örökre meg rontya.

Ilona elkacczantván magát, ugyan hogy hihet az Úr, úgymond, illyen dolgokot? Csupádon csupa sültt hazugság biz az, a' mit az Úrnak e' környékrűl, tudgy Isten! micsoda rossz emberek mondottak. Soha e' hegynél és e' ligetnél bátorságosabb vidék nem lehet. Én az Úrral az egész erdőt be merem járni, a' nélkűl hogy bennünköt legkisebb veszedelem érjen. Azonban szeretem, hogy az Úr e' latortúl fél, mert én már e' vidéket megúntam. Elszomorodok, ha csak messzérűl látom is. Mennyünk inkább amoda a' rétre, hol a' folyóban az asszonyok ruhát mosnak.

Allig értek a' folyóhoz, hogy Ilona a' hídonn átvezette a' kapitányt az ország' úttyára, melly négy sor fák között a' városba vitt. Soha még Ilona olly csendes, és olly szomorú nem volt, mint ezenn az útonn; mirenézve Aranypataki el nem tudta magát tökélleni, ha elkezdett leczkéjét Ámornak latorságárúl folytassa-e vagy sem? Szívesen sajnálta ezen ártatlan leánykát, kit szenvedni látott, 's egyszersmind tüzesebben is kezdette szeretni és böcsűlni, úgymint olly ártatlan leánykát, ki ő miatta szenved. Közel a' várashoz eggy kőpadra a' fák alá leültek. Itt Ilona úgy elkomorodott, hogy szemei szinte könybe borúltak. Aranypatakinak kérdésére, mi baja? minden felelet helyett elpirúlt. Lehet-e ennél világosabb vallása a' szerelemnek? gondolá magában Aranypataki, 's a' nélkűl hogy eszre vette volna, mit cselekszik? megölelte a' leányt hevesen, és orczájára eggy csókot tűzött. Amott jön már Félix! mondá Ilona. Aranypataki is megösmerte még messzérűl az inast, kivel szinte olly komoran, ammint jöttek, haza is mentek.

HÚSZADIK SZAKASZ.

Nem mind arany az, a' mi fénylik.

Ilonának elevensége szembetünőképen enyészett. Egész éjszaka sohajtozván, Aranypatakinak is álomtalanságot okozott. Mi lessz e' szegény ártatlanbúl? gondolá magában. Látom, hogy el kell hagynom, vagy kezemmel megkínálnom. Az első neki veszedelmet, a' másik pedig nekem nagy alkalmatlanságot szerezhet. Illy gondolatokkal tusakodván, rövid és szakadozott álma utánn még hajnal előtt felkelt, lopva felöltözött, és sétálni ment.

Olly tele lévén esze Ilonával, hogy a' tárgyakot sem vette eszre, mellyek mellett elment, feljutott lassankint a' hegy' tetejére, és innen a' másik oldalánn leereszkedvén, eltévedt, 's

[263] [Az írásjel emendálva.]

véletlenűl eggy meredek helyre jutott, mellyrűl kénytelen volt lábainn lecsúszni, mivel az elesésnek veszedelme nélkűl meg sem fordúlhatott, hogy a' hegyre visszatérjen. Eleget vigyázott, hogy el ne essen, mikor lecsúszott, de az egyenmértéket meg nem tarthatván, a' meredeknek allyánn csak ugyan arczra esett, és homlokát eggy fába úgy megütötte, hogy azonnal feldagadt és megkékűlt. Jobb útat választván, ismét felkapaszkodott a' hegy' tetejére, hol nevét az inastúl és Ilonátúl kiáltatni hallotta. Feleletére hozzá csűdűltek mindnyájan, az inas ugyan vasvillával, Ilona eggy nyárssal, a' gazda pedig eggy fejszével. Az Istenért, mondá a' leány, hol jár az Úr olly sokáig? Micsoda irtóztató gondot nem okozott nekem és mindnyájunknak? Eggy órája már, hogy az Urat e' csúnya hegyenn keressük. Nincs bokor, nincs barlang, mellyet ki ne kutattunk volna. Ezt mondván, Aranypatakit megölelte, és szeme közé nézett; azutánn pedig szorgalmatosan átvisgálta környöskörűl, ha nincsen-e valami baja?

De mirevalók e' fegyverek? kérdezé Aranypataki. Mit akartál te, Ilona! e' nyárssal?

Hisz, Uram! az egész helységet fellázította volna, mondá[264] a' gazda, ha engedtem volna. Mind csak azt kiáltotta, hogy az Úr minden bizonnyal ama' latornak a' kezébe esett, kinek lesseirűl e' napokban vele maga szóllott, a' nélkűl hogy ő az Úrnak szavát elhitte volna. Soha életemben nem hallottam én legkisebbet is arrúl, hogy e' ligetben rossz emberek tartózkodnának; de, hogy félelmét lecsillapítsam, felfegyverkezve jöttem ide vele, az Úrat keresni.

Ilona valóban nem hitt akkor a' Kapitány' szavának, mikor ez őtet Ámornak latorságával ijesztgette; de ma a' sétálásrúl visszavárni nem győzvén, úgy elfogta a' félelem, hogy a' minapi okokot, mellyekre nézve Aranypatakinak ijesztgetését kinevette, részént elfelejtette, részént elegendőképen meg nem fontolhatta.

Szinte köszönni akarta szíves szorgalmait Aranypataki, ammint kalapját fejérűl levette, hogy homlokárúl az izzadságot letörűllye. Ilona megsajditván rajta a' daganatot és a' kékséget, Ahol a! nézze csak Bátyám Uram a' homlokát! Nekem még sem akart hinni senki. Hála Istennek! hogy csak elevenen kerűlt ki még is annak az átkozott latornak gyilkos kezéből! Mennyünk haza szaporán, mondá azutánn, körűl tekíntvén magát félénken; ki tudgya, ha nem ólálkodik-e itt valahol életünk utánn?

Most tőlle legkisebbet se félly, mondá Aranypataki. Csak a' magányos párokot szokta ő megtámadni az ollyan helyekenn, a' merre kevés ember jár. Szaladgy inkább Felixxel haza, és melegíts nekem eggy kevés bort, hogy homlokomra boríthassuk.

Szinte az erdő' széléhez közelítettek, mikor ezt Aranypataki mondta. Megfogván tehát Ilona az inasnak kezét, olly sebesen szaladt vele haza felé, ammint csak lehetett. Otthon a' gazdasszonyt egészen elrémítette, mikor hozzá lélekszakadva berohant, és bort kért. Szaporán, édes Nénikém! úgymond, szaporán. A' lator a' mi Urunkot agyon akarta ütni. Illyen vereség van a' homlokánn! Ezt mondván, homlokára tette az öklét.

Azalatt Aranypataki a' gazdának az egész esetet elbeszéllette, megmondván neki azt is, mikép jött Ilona ama' vélekedésre, hogy ő talán a' lator' kezébe jutott. Szívesen nevetvén a' Gazda a' leánynak ártatlan tévelygését, megjövendölte azonnal, hogy az igazat soha sem fogja elhinni. Nem is hitte, sőt még a' gazdasszonyt is maga' részére vonta.

Ebéd utánn, minekutánna a' vereségre új borítékot kötött, leült a' Kapitány mellé, 's megfogván kezét, és könyörűletes tekíntettel szeme közé nézvén, Szegény Úr, úgymond rebegő szózattal. Előttem a' képe, melly szörnyen megijedt, mikor azt az átkozott latrot meglátta. Hogy is híjják csak?

Ámornak, édes Ilonám! Híres latornak tudom én őtet.

---

[264] *mond**a*** [Emendálva.]

Minek ment hát az Úr maga egyedűl arra a' hegyre? Nagy volt-e a' kő, mellyel az Urat meghagyította? Boldog Isten! 's mikép vitte az Úr azt végbe, hogy kezéből elevenen megszabadúllyon? Ugyan beszéllye el nekem az Úr az egész esetet!

Ammint messzérűl megláttam, felelé Aranypataki, neki rugaszkodtam, 's mikor azt gondoltam, hogy már a' kezemben van, eggy fához ütöttem a' homlokomot, melly megé kezeim elől elbújt. A' sebet homlokomonn magad látod. Mikor az ütés utánn körűl néztem magamot, már akkor elszaladt volt.

Elszaladt? kérdezé Ilona. No azt ugyan jól cselekedte, mert én nem tudom, mit csinált volna az Úr vele maga egyedűl? Még a' faluba behurczolhatta volna az Úr, tudgy' Isten! mire nem vetemedett volna az a' gonosz lelkű lator, csak hogy az Úrnak kezéből kimenekedhessen.

Én magam is szeretem, mondá a' Kapitány, hogy elszaladt; de még jobban szeretem azt, hogy velem nem voltál.

Ijedtemben elájúltam volna, felelé Ilona, nagyot fohászkodván.

Illyformán mulatta magát Aranypataki az ártatlan leánykával, még homlokánn a' boríték meg nem hidegedett. Bort melegíteni ment azutánn Ilona, 's a' gazdát a' gazdasszonnyal eggyütt a' konyhában találván, Nem mondtam-e, úgymond, hogy a' lator' kezébe jutott? Ha megölte volna, soha sem néztem volna Bátyám Uramra, hogy szavamot nem fogadta. Pedig ha korán kimentünk volna a' faluval, ammint én akartam, a' latrot minden bizonnyal megfogtuk volna. A' gazda szeme közé mosolygott; Ilona pedig elbeszéllette neki az egész esetet, ammint Aranypatakitúl hallotta. A' bor azonban megmelegedett, és a' boríték megújjíttatott.

Vocsora utánn korán lefeküdtek mindnyájan, és mélyen elaludtak. Csak Ilona nem alhatott. Egyszerre eszébe jutott neki, hogy a' padlásonn külömbféle orvos füveket látott, mellyeket a' gazdasszony télre öszvegyűjtött volt. Felkelt tehát csendesen, kiment, gyertyát gyújtott, lámpással a' padlásra ment, az inast, a' ki a' padlásonn hált, felverte, 's ennek segítségével a' legjobb füvekből nagy nyalábot szedvén, lesietett, tüzet rakott, a' füveket megfőzte, eggy kezkenőre rá kente, a' tüzet és gyertyát elótotta, csendesen bement, és Aranypatakit felköltötte.

Mit akarsz? Gyermekem! kérdezé Aranypataki érzékeny szózattal.

Füvekből főztem jó borítékot. Csak az ágyban jutott eszembe, hogy a' padlásonn derék orvos füveket láttam.

De minek csinálsz magadnak illy nagy alkalmatlanságot? édes Ilonám! Hisz erre holnap is elég üdő volt volna.

Holnapig a' daganat ettűl a' borítéktúl elmúlik, mondá Ilona, ki azonban a' régi borítékot leoldotta, és az újjat felkötötte. Aranypatakinak orczája, mikor ez történt, Ilonának szívére talált homorodni. Még ez a' kezkenőt hátúl megkötötte, addig amaz e' szívnek ifiúsággal tellyes dobogásait érezvén, nagyon felhevűlt. Átölelvén tehát a' leánynak karcsú derekát, Óh Ilona! úgymond, még e' fűborítéknál is jobb orvosságot adhatnál te nekem, ha – – – –

No csak mondgya meg az Úr, mit hozzak? még ezen órában itt termek vele.

Holnap, édes Angyalom! holnap megmondom. Most eredgy, feküdgy le, és aludgy.

Ilona elment, lefeküdt, és édesen aludt, még Aranypataki feltette magában, hogy kezével más nap reggel megkínállya, és azonnal elveszi. Elvitték ugyan őtet gondolati édes annyához, és ennek haragját eleven színekkel elejébe rajzolták; de a' szerelem ezerféle módokot mutatott neki arra, hogy e' haragot lecsillapíthassa.

Reggel Aranypataki legkésőbben ébredt fel, mivel a' gondolatok aludni sokáig nem hagyták. Felkelvén, álmélkodva látta, hogy a' gazda, a' gazdasszony és Ilona felettébb szomorúak, és hogy egymással susogva beszéllgetnek. Azt gondolván tehát, hogy valami titkos bajok van, felöltözött szaporán, és sétálni ment. Kimentében Ilonának kezet nyújtott, de szinte azon

okbúl magával híni nem merte. Megerősödött végtére vélekedésében, mikor azt látta, hogy Ilona érzékenyen megnyomja ugyan kezét, de vele sétálni nem megy. Csak az inas ment utánna kéretlen.

Gondolatokba merűlvén mind a' ketten, sokáig semmit sem szóllottak. Feljutottak végtére a' hegynek eggy kopár oldalára, hol Aranypataki a' kilátás miatt nagyon szeretett mulatni.

Láttya az Úr amott azt a' tornyot? kérdezé az inas.

Ki nem vehetem jól, felelé Aranypataki.

Az én szemeim tehát jobbak az Urénál. Annak a' falunak a' tornya az, mellyben Ilona született.

Úgy-e? mondá Aranypataki, még egyszer oda nézvén.

Az inas Aranypatakinak háta megett állván, eggy rövid hallgatás utánn így folytatta beszédgyét: Mondgyák, hogy a' helység jó gazdákbúl áll, és hogy földgyei nagyon termékenyek.

Aranypataki hallván, hogy az inas e' tárgyrúl beszélleni meg nem szünik, hirtelen' arra a' gondolatra jutott, hogy talán Ilonának vagy a' házi gazdának kérésére ki akarja tudakozni Ilona iránt való szándékát, sőt hogy ezt talán neki még ajánlani is akarja feleségűl. Megfordúlt tehát hozzá, hogy szokatlan csevegésének okát kivegye belőlle, 's álmélkodva látván, hogy felette halavány és szomorú, Mi bajod? úgymond. Hisz ollyan vagy, mint a' halál.

Óh édes Kapitány Uram! régen gyötrődök már én magamban; de szóllani nem merek. Pedig az Úr legkönnyebben segíthetne rajtam.

Én terajtad? És mitűl féltél, hogy engemet eddig meg nem szóllítottál?

Ne hogy kérésemmel megbántsam Kapitány Uramot.

Szólly Barátom! Én a' te hű szolgálatodért nagy adósod vagyok.

Két esztendeje már, hogy Ilonát szeretem, mondá az Inas. Szeret engemet ő is.

Soha meredttebb szemeket Aranypataki nem csinált, mint ezen utólsó mondásra. Azutánn elpirúlt, és megmeg elhalványodott.

Az Úrnak e' szállást Ilona' báttyánál nem csak azért ajánlottam, hogy jó és tisztességes, így folytatá beszédgyét az inas, hanem, megvallom, azért is, hogy Ilonkámhoz közel lehessek. E' hetek alatt, hogy az Úr itt mulatott, úgy öszveszoktunk, hogy már egymás nélkűl el sem lehetünk. A' regementtűl a' házasságra szabadságot nyerni, vagy a' katonaélettűl megmenekedni, most háború' üdejénn felette nehéz, ha csak az embernek sok pénze vagy hatalmas szószóllója nincsen. Én már ifiú ember létemre kilencz sebem miatt fél invalidus vagyok. Ezek ugyan mind begyógyúltak, de az üdőnek minden legkisebb változásánál úgy fájnak, mintha újúlni akarnának. Mink szegények vagyunk; pénzzel tehát semmit végbe nem vihetünk; de látván, hogy Kapitány Uram Ilonkához különös szívességgel viseltetik, reméllettük, hogy ezen inségünkben szószóllónk lessz, mihelyt e' kegyességért megszóllíttyuk. Ilonka elejénte nagyon pökte a' markát, hogy az Úr előtt e' miatt térgyre esik, mihelyt jó módgyát ejtheti; de azon szempillantásokban, mikor meg akarta cselekedni, a' félelem és a' szígyen úgy elfogta mindenkor szívét, hogy az egész világért csak eggy szót sem szóllhatott volna. Az nap, mikor az Úr engemet a' várasba küldött egyszer levelekkel és pénzért, ő énnekem szentűl megfogadta, hogy az Úrral a' váras felé előmbe jön, és hogy ügyünköt érzékeny szíve' elejébe terjeszti. Azt ugyan végbe vitte, hogy az Úr vele előmbe jőjjön, de ügyünkrűl semmit sem mert szóllani. Azóta új igéreteket tett ez iránt, de szavát soha meg nem tarthatta. Utólsó próbát akkor tett, mikor az Úrnak éjszaka fűborítékot főzött; de valamint az előbbeniek elfúltak, úgy ez sem sült el. Ma tehát a' házi gazdának tanácslására, kinek egész ügyekezetünköt megvallottuk, magam vettem magamnak annyi bátorságot, hogy az Urat e' kegyességért alázatosan kérjem.

Aranypatakiban keresztűl kocsúl szegdelték egymást villanatok gyanánt a' támadó és az enyésző indúlatok, még ezeket hallgatta. Örömest leszidta volna magát, ha lehetett volna, hogy magát nézte ama' szerencsés férjfiúnak, kit Ilona szeret. Ennek furcsaságát pedig átvisgálván, ama' gondolatra fakadt, hogy azonban, még mink sokszor azt véllyük, hogy a' macskával játszunk, a' macska játszik ellenben mivelünk. De mit volt mit tennie? Nagyszívűséggel a' játékot befejezni, legillendőbbnek tartotta. Holnap rakd öszve mindenemet, és fogadgy lovakot, mondá az inasnak. Holnap utánn bemegyünk mindenestűl a' várasba. Ott majd fellyebbvalóidot a' kívántt szabadságért megszóllítom; azonnkivűl pedig pénzt is adok annyit, hogy Ilonával könnyebben tehess a' gazdaságban jó kezdetet.

Ezzel haza mentek. Az inasnak orczájából már messzérűl kiolvasta Ilona, hogy a' dolog jó karban van, és szíve felette nagyon dobogott.

Mint vagy Ilona? kérdé Aranypataki. Most már tudom, mit jelentettek nyughatatlan éjszakáid? miért voltál sétálásaimban olly felette hű társom? miért vezettél a' minap a' váras felé? Felix elárúlta minden titkaidot. Eggy csöppet sem könyörűlnék rajtad, ha azt át nem látnám, hogy olly titoktartó leánynak, mint te vagy, olly titokárúló férjet kell adni büntetésűl, a' minő a' szeretőd.

A' gazdával, ki szinte a' szobába lépett, gazdaságbéli beszédbe eredvén a' Kapitány, az inas kiintette Ilonát a' konyhába. Utánna ment azonnal a' gazdasszony is. Aranypatakinak igéreteit az inastúl hallván, sírva fakadtak örömökben, berohantak hozzá, lábaihoz borúltak, és kezeit erővel megcsókolták. Harmad napra elbúcsúzott tőllök; a' várasban pedig mindgyárt más nap kinyerte az inasnak az engedelmet arra, hogy a' katonaélettűl búcsút vévén,[265] haza mehessen, és megházasodhasson. Három hét múlva egybe keltek, és Aranypatakinak adakozása által még jövendőbéli boldogságoknak fundamentumát is megvetették.

HUSZONEGGYEDIK SZAKASZ.

Új reménységek.

Allig töltött Aranypataki e' nemes cselekedet utánn eggy holnapot a' várasban, hogy a' békességnek híre elfutamodott; egynehány hét múlva pedig a' hadi foglyoknak kiváltásárúl való rendelések is megtetettek. Aranypataki a' regementhez érkezvén, szabadságot kért arra, hogy határatlan üdőre haza mehessen. Austriából a' magyar földre bejutván, jobbra csapott Méhfalva felé, hol édes attyának vagyonos, özvegy és gyermektelen nénnyét meglátogatta. Feltette ő magában, hogy itt mind magát, mind lovait eggy vagy két hétig kinyugtattya. Az első három nap ki sem mehetett a' házbúl, annyira elfoglalta társalkodásával a' jó Asszony, ki kedves szép öccsének mindaddig békét nem hagyott, még ez neki gyermekségétűl fogva azon óráig, mikor Méhfalvára érkezett, egész életét el nem beszéllette. Az én öcsém, mondá az Asszony, a' te édes atyád, mihelyt megházasodott, mindgyárt elidegenedett tőllünk. Hm! nagy ágbúl házasodott. Az anyád született Báró Kisasszony! Hihető, hogy mink neki kitsinyek voltunk. De semmi! Én azért az atyádot azutánn is úgy szerettem, mint azelőtt. Mikor a' világra lettél, akkor írt nekem, mint házas, első levelet. Szívesen vettem. Küldöttem is neked mindgyárt szép ajándékot. Azóta csak nevem' napjára írt esztendőnkint levelet. Ezekben elejénte csak azt olvastam róllad, hogy egésséges vagy, azutánn, hogy jól viseled magadot, végtére pedig, hogy katona lettél. No már most saját ajakidbúl hallottam egész életedet, a' minek nagyon, felette

[265] *vévén,* [Emendálva.]

nagyon örűlök, úgy hogy lakadalmamnak napjánn kivűl e' három nap, mellyet veled töltök, egész életemben megvídámabb. Most már, édes Öcsém! házasodgy. Boldog Isten! be szeretem, hogy avval a' francziásan neveltt Gil – – Gil – – – hogy pokolba híjják csak?

Gilméta! édes Néném Asszony.

Hogy avval a' Gilmétával öszve nem párosodtál. Hisz a' neve sem jó. Nem hallottad, mi lett azutánn belőlle?

Eggy holnap múlva, hogy már a' regementnél voltam, Bécsből érkezett a' táborba eggy német gavalér, a' ki valaha Gilmétának imádója volt. Attúl bizonyosnak hallottam, hogy a' franczia Marquis de Bourse csak ugyan elvette.

No vesszen vele! Úgy sem volt biz abban, ammint beszédedből értettem, csak eggy csöpp magyar vér is. Végy te eggy magyarosan neveltt Kisasszonyt, a' ki a' gazdasághoz ért, jó kenyeret süt, jó ételkét főz. Mit ér az ollyan enczembencz menyecske, a' ki egész életében nem tesz egyebet, hanem hogy a' tűkörnél ül, játszik, tánczol, a' kintornát veri, és szerelmeskedik? Ez eggy krajczárt sem hoz ám a' konyhába. Magyart végy, Öcsém! és mennél hamarább. Óh micsoda öröm volna az nekem, ha még gyermekeidet karjaimonn hordozhatnám. Engemet az Isten gyermekkel megáldott, de tíz, tizeneggy esztendős korokban el is vette – Legyen meg az ő szent akarattya! Ezt mondván, sírva fakadt, és el némúlt.

Aranypataki vele eggyütt könyezvén, megcsókolta kezét és minden vígasztalás helyett ugyanazon szókot mondotta még egyszer: Legyen meg az ő szent akarattya!

Más nap az öreg Asszony arra kérte, hogy nézze meg részenkint akár kocsinn, akár lóhátonn földgyeit, és hozzon neki azokrúl igaz tudósításokot, mivel maga már egynehány esztendőtűl fogva meg nem tekínthette. Vele küldötte a' Tiszttartót, hogy ez neki a' falu' határait megmutassa. Két egész óráig lovagoltak már eggyütt, ammint eggy szép ligetből kiütvén, szemekbe eggy szép kastély tünt. Ennek kertyét a' ligettűl csak a' szekérút választotta el, melly egyszersmind határ gyanánt is szolgált. Báró Kékesi Úrnak a' kastéllya! mondá a' Tiszttartó.

Szemre szép! felelé Aranypataki,'s azon szempillantásban feltekíntett eggy mulató háznak az ablakjára, mellyből eggy gyönyörű szépség kinézett. Levette kalapját,'s egyszersmind sarkantyújával a' lónak oldalát megbökte, hogy eggy keveset szilajkodgyon. E' szépség Báró Kékesi Úrnak Juliána nevű Kisasszonya, mondá a' Tiszttartó. Édes attya már régen özvegy, és Bécsben az Udvarnál szolgál; leányát tehát, hogy a' nagy világnak rossz példáitúl megójja, itt Angyalszögönn neveltette fel eggy özvegy Óbesterné által, ki a' házhoz távúlrúl való rokonyság. A' Kisasszonynak legkedvesebb helye nyáronn e' mulató ház, mellynek ablakjai éjszak felé nézvén, szüntelen árnyékban vannak. Itt ő, ammint nekem az én jó barátom, a' kastélynak az inspectora beszélli, már varrogat, vagy himez, már meg kör, vagy olvas.

Ammint Julis Kisasszony Aranypataki' paripájának lépéseit meghallotta, kitekíntett az ablakonn, valamellyik jobbágyot gondolván arra a' mezőrűl haza menni,'s majd hogy kővé nem vált, mikor a' jobbágy helyett eggy szép, ifiú katonatisztet látott. Ez volt az első magyar tiszt, a' ki e' vidékben szemébe tünt, mivel a' helységben és a' szomszéd falukban német lovasság feküdt. Lovát szilajkodni látván, megijedt,'s irtózva képzette le magában a' lónak minden mozdúlásánál ama' szerencsétlenséget, melly rajta történhetne. Utánna nézvén, a' meddig lehetett, azt a' jegyzést tette, hogy a' jó lovagló sokkal szebb a' csintalankodó lovonn, mint a' szelídenn. Leült azutánn ismét a' munkához, de vére az ijedés által olly habzásba jött, hogy varró tűjével csak eggy igaz őtést sem tehetett. Elvetvén tehát a' varrást, lement a' kertbe, és sétált. Csak akkor vette magát eszre, mikor már setétedni kezdett. Besietvén az Óbesternéhez, ki szemfájása miatt már egynehány naptúl fogva otthon ült, a' vocsoránál felette keveset evett,'s még kevesebbet szóllott, azutánn pedig lefeküdt.

Aranypataki, minekutánna Nénnyének a' látott földekrűl tudósítást adott, elbeszéllette neki azt is, hogy Báró Kékesi Úrnak Kisasszonyát látta, és megköszöntötte.

Juliskát? kérdezé Méhfalviné nagy örömmel. Tűköre ő valamennyi magyar Kisasszonyainknak. Leányban soha olly áldott lelket nem láttam. A'jobbágyok úgy szeretik, mint annyokot. Sok jót is tesz velek. Házánál kevés fordúl most még a' szomszéd Nemesek közűl, mert édes annyának halálától fogva, – az Úr Isten boldogítsa! nagyon jó asszony volt, – inkább remete lakás az a' kastély, mint nemes ülés. De ő ellenben mindenhová elmegy mulatságokra, ha hívják. Az egész szomszédságban eggy nemes asszonyság sincsen, a' ki úgy ne szeretné, mint saját leányát; a' férjfiak pedig mélyen tisztelik. Az Óbesterné, a' ki felnevelte, nagyon jó lélek. Német asszonyban jobbat nálánál nem ösmerek. Ollykorollykor meglátogattyuk egymást. Sokat járt, sokat látott, sokat tapasztalt. Hisz ösmered a' katona asszonyokot. Mikor tehát elkezdi nekem az életét beszélleni, el nem tudok válni tőlle. Ha hozzám jön, azt gondolom, hogy az angyalomot látom.

Nekem úgy látszik, mondá Aranypataki, hogy a' Kisasszony különös szépség.

Te csak a' fejét láttad, és ezt is messzérűl. Súgár, karcsú, szőke, kék szemű, ajaka mint a' rósa, kerek képű, sem nem kövér, sem nem sovány. No a' képíró szebb leányt nálánál nem írhatna.

Ügyekezek rajta, hogy közelebbrűl megösmerjem.

Törűld meg a' szádot, édes Öcsém! Ő a' tiéd nem lessz. Nagyon magosan ül, el nem éred. Báró Kisasszony, gazdag, szép, jó erkölcsű, az attya nagy tekíntetben, az Udvarnál! Te pedig csak nemes ember, Kapitányka! Hohó! Kereshetsz te létrát, még e' szerencséhez felkapaszkodhatsz.

A' szerencsét, édes Néném Asszony! próbálni kell. Nekem is, hála Istennek! szép jószágaim vannak; Kapitány pedig örökké nem maradok.

Te lásd! de engemet bele ne keverj, mert én az Óbesterné előtt el nem akarnám böcsűletemet veszteni.

Két nap egymás utánn országos esső esett. Aranypataki azonn törte fejét szobájában, mikép ösmerkedhetne meg Juliskával Méhfalvinénak segedelme nélkűl? Juliska pedig a' kastélyban azonn sohajtozott, hogy virágjaiban nem gyönyörködhet. Harmad napra kiderűlt. Aranypataki az egész reggelt azonn az ablakonn töltötte, melly a' ligetre szolgált; Juliska pedig sehol sem találta helyét, és a' delet felette késedelmesnek szidta, a' nélkűl hogy ezen únalmának okát tudta volna. Még galambjait is elfelejtette volna étetni, ha seregesen nem repűltek volna ablakjára.

Ebéd utánn elsietett Juliska az ő kedves mulatóházába, és olly könyvet vitt magával, mellynek első olvasásánál egynehány holnap előtt kaczagó örömre fakadt. Allig olvasott belőlle két oldalt, hogy szerzőjét gyáva tréfamesternek szidta. Elvetvén a' könyvet, kikönyökölt az ablakonn, de semmit sem látott, a' mi titkos komorságából felvídíthatta volna, mellynek eredetét hasztalan' nyomozta. Lement azutánn a' kertbe, és szinte azon szempillantásban, mikor maga utánn a' mulató háznak első ajtaját bezárta, meghallotta fülheggyel, hogy a' kocsiútonn lovak lépdegélnek. Kinyitotta ismét az ajtót, a' nélkűl hogy tudta volna, mit cselekszik, 's felszaladván az ablakhoz, rá terítette szokása szerint fejér kezkenőjét, és kitekíntett. Aranypatakit szilajkodó paripájánn az ablak alatt meglátván, allig hogy magát ijedtében el nem kiáltotta. Az ablakból örömest visszavonta volna magát azonnal, ha térgyei nem rezkedtek volna. A' Kapitánynak köszöntésére térgyhajtással felelt, de olly fonákúl, hogy még a' fejér kezkenő is a' szekérútra esett. Aranypataki ezt leszállani látván, leugrott a' lórúl, mellynek kántárját a' lovásznak kezébe hagyította, 's felemelvén a' földrűl, beszaladt vele a' kertbe. Juliska

elejébe szaladt, 's e' szolgálattyáért olly zavartt köszönetet mondott, hogy a' Kapitány nem tudta hamarjában, mit gondollyon?

Ha a' Kisasszonynak nem alkalmatlan, engedgye meg, kérem, hogy e' gyönyörű kertet megtekínthessem.

Tiszta szívemből! Szabad-e tudni, kihez van szerencsém?

Aranypataki Kapitány vagyok, Nagyságodnak köteles szolgája. A' táborbúl érkezvén, útambúl Méhfalvára tértem ki, hogy a' Nénémet megtísztellyem.

Méhfalviné Asszonyomot már egynehány napja, hogy nem láttuk. Reméllem, hogy egésséges?

Szolgálattyára a' Kisasszonynak. Annak, hogy e' napokban illy kellemetes szomszédgyát meg nem látogatta, minden bizonnyal csak az én jelenlétem lehetett oka. Bocsásson meg Nagyságod tudtom nélkűl elkövetett bűnömnek.

Néném Asszony, az Óbesterné nem tudta mire vélni hosszas elmaradását. Magányosságában, kivált most, hogy szemfájdalmai miatt a' házbúl ki nem mehet, Méhfalviné Asszonyom utánn nagyon esdeklik.

Ha megengedik Nagyságtok, holnap tiszteletekre leszünk mind a' ketten.

Illy beszéllgetések között megjárták a' kertnek eggyik részét. Aranypataki nagyon megdicsérte hellyelközzel a' benne lévő szépségeket, noha többet visgálta mentében a' Kisasszonynak szépségeit, mint a' kertét. Az ajtóhoz visszajutván, megcsókolta kezét, és elbúcsúzott. A' hír nekem, úgymond, azt mondotta, hogy e' gyönyörű lakást Báró Kékesi Juliána Kisasszonynak jelenléte földi paradicsomnak teszi; de most egyszer a' hír nekem keveset mondott. Kívánok boldog éjszakát!

Ezzel lovára felszállott, és haza ment. Paripája, mintha Urának büszke örömét érzette volna, tánczolva vitte ki a' vidékből, mellyet Julisnak szemei átláthattak. Utánna is nézett ez, még lehetett. Felment azutánn a' mulatóházba, és olvasni kezdett, de szemei allig mentek át két soronn, hogy ismét az ablakra kívánkoztak. Elvetvén a' könyvet, kinézett oda, hol a' Kapitány eltünt; 's mennél tovább nézett, annál jobban megnehezedett szíve, elkomorodott kedve. Lement végtére a' kertbe, 's átjárta akarattya nélkűl még egyszer amaz útakot, mellyekenn Aranypatakit átvezette. Itt egy rósabokorban akadt meg ruhájával, amott meg az útbúl kitévedvén, a' téli zöldre tapodott. Az eggyik gallyasbúl a' másikba ült, de nyugtát sehol sem találhatta. Óh! miért nem rendeltek nekem az egek, úgymond, illyen férjet! 's ezt mondván, sírva fakadt, 's az Óbesternéhez ment.

Ismét veresek szemeid, édes Öcsém! mondá az Óbesterné, mellyéhez szorítván, és megcsókolván.

Sorsom hozza úgy magával, édes Nénikém!

A' vocsoránál az Óbesterné olly szerencsés volt, hogy Öccsének figyelmetességét más tárgyakra vonta és komorságát elszéllesztette. Juliska jól aludt.

Aranypataki ellenben keveset nyughatott. Minekutánna Méhfalvinénak mindent elbeszéllett volna, édes mosolygásra fakadt e' jó szívű asszonyság, és megigérte neki, hogy más nap dél utánn elmegy vele Angyalszögre. Nevetném, mondá magában, ha e' legény azt a' derék leányt meghódítaná!

Aranypatakinak gondolati, mellyeknek elevensége a' jótévő álomnak szenderítését sokáig meggátolta, majdnem egész éjszaka Angyalszögönn mulattak.

HUSZONKETTEDIK SZAKASZ.

A' születő szerelem óriás lépésekkel nevekedik.

Más nap ebéd utánn Méhfalviné befogatott, és Aranypatakival Angyalszögre ment. Óbesterné Asszonyomnak tiszteletére hozom testvér öcsémnek fiát, Aranypataki Kapitányt, mondá Méhfalviné, ki szinte a' táborból érkezvén, látogatásomra jött.

Különösen örvendek, hogy szerencsém van az Úrhoz, mondá erre az Óbesterné. Méhfalviné Asszonyomnak szinte szemére akartam hányni, hogy nyavalygó barátnéjáról egynehány naptúl fogva elfelejtkezett; de az által, hogy az Urat hozzánk vezeti, úgy helyre hoz mindent, hogy én maradok adóssa. Tessen leülni!

Aranypataki megcsókolván kezét, Érdemem felett kegyes hozzám Nagyságod! úgymond.

Anyicska! felkiáltott az Óbesterné szorgosan, 's egyszersmind csengetett is; ammint pedig a' komorna megjelent, Eredgy szaporán, úgymond, add hírűl Juliskának, hogy kedves vendégeink vannak. Beszédbe eredvén azutánn Aranypatakival, egynehány ösmerősseirűl tudakozódott, kik valaha férje alatt a' regementnél mint tisztek szolgáltak. A' Kapitány majdnem mindnyájokrúl tudott valami bizonyost mondani, a' mi az Óbesternének különös örömet okozott.

Elérkezett azonban Juliska is, 's a' szokott köszöntések utánn közéjek ült. Az Óbesternének kérésére sokat beszéllett Aranypataki az ütközetekrűl, mellyekben maga is harczolt, és franczia országrúl, mellyben magának sok hasznos ösmereteket gyűjtött. Az ütközeteknek rajzolásánál Juliska elel halaványodott; a' franczia szokásoknak leírásánál pedig elel pirúlt.

Hát arrúl nekünk semmit sem akarsz gyónni, mondá Méhfalviné nyájas nevetkezéssel, micsoda szeretőid voltak franczia országban? Az odavaló asszonyok, hallom, nagyon hevesek.

Meglehet, kedves Néném Asszony; de én soha sem adtam nekik alkalmatosságot arra, hogy hevességeket velem tapasztaltassák. Más hasznos dolgokra függesztettem én franczia országban egész figyelmemet; úgymint a' földmüvelésre, a' mesterségekre, és a' fabrikákra. Azonban fogságomnak vége felé, mikor betegeskedtem, eggy falusi leányka még is úgy elbolondított, hogy soha el nem felejthetem.

Juliska e' vallásra elpirúlt, és szemeit a' főldre sütötte.

Eggy falusi leányka? kérdezé Méhfalviné. Nem szígyenled ezt mondani, nemes vérből szakadtt gavalér létedre?

Engedgyék meg Nagyságtok, mondá erre a' Kapitány, hogy e' szerelmemet mulatságnak okáért elbeszéllyem. Elmondotta ő itt Ilonával voltt történetét olly nyájas egyszersmind és tisztességes módossággal, hogy a' Dámák nem győzték nevetni tréfáit, böcsűlni nemes érzésű kifejezéseit. Juliska kiváltkép egészen meg volt bájolva. Ama' gondolat emelkedvén fel szívéből, melly boldog lett volna ő, ha Ilonáéhoz hasonló ártatlan természetességével magához hódíthatott volna eggy ollyan nemes lelkű férjfiút, mint Aranypataki? szembetünőképen elpirúlt, 's üléséről felkelvén, az ablakba ment.

Majd azutánn kávéztak, a' kávé utánn pedig kártyajátékhoz ültek, melly Aranypatakinak nyájaskodásai által egynehányszor félbe szakasztatott.

A' vendégek elmenvén, az Óbesterné Aranypatakinak buzgó magasztalására fakadt. Juliska helyben hagyta ugyan a' dicséretet, de olly hidegséggel, hogy helybenhagyását az Óbesterné puszta udvariságnak vette, melly meg nem engedi, hogy az ember azzal, a' mit más mond, ellenkezzen. Az Óbesterné tehát eggyenkint elővévén szép tulajdonságait, buzgó értekezések által megmutatta, hogy tökélletesebb gavalért a' Kapitánynál kívánni nem lehet. Juliskának elméje a' múltt napokban tétovázóbb, szíve pedig háborodottabb volt, hogysem Aranypataki-

nak első látogatásárúl az Óbesternének valamit szóllhatott volna; most pedig, minekutánna arrúl magok a' vendégek semmi emlékezetet nem tettek, későnek tartotta, hogy szóllyon. Ez volt egész életében első titka, mellyrűl az Óbesterné semmit sem tudott, 's mellynek elhallgatása azt okozta, hogy ezen egyébaránt éles eszű asszonyság a' Kisasszony' komorságának és Aranypataki iránt mutatott hidegvérűségének igaz okát csak messzérűl sem gyaníthatta.

Még más nap is csak a' Kapitány volt az Óbesterné' beszédgyeinek fő tárgya; Juliska tehát kedvezni akarván neki, azt a' kérdést tette az asztalnál: ha nem volna-e jó, Méhfalvinét Öcscsével eggyütt eggy ebéddel a' kertben megvendégelni?

Jól mondod, édes Öcsém! Az üveges hintóba fogassunk be, mert szemeim még gyengék, és mennyünk hozzájok.

Szinte lóra akart volt Aranypataki ülni, hogy az Angyalszögi kertnek mulatóházát megtekíntse, ammint Nénnyének udvarába az üveges hintó nyeregbűl hajtott négy szürkével befordúlt. Elejekbe sietvén a' Kapitány, lesegítette őköt a' hintóbúl, 's Nénnyéhez felvezette, ki az Angyalszögi lovakot és hintót megösmervén, elejekbe szaladt, 's már a' garádicsoknak felénn volt, hogy kedves vendégeit annyival hamarább megölelhesse. Felmentek szíves örömmel mindnyájan, 's az első köszöntések utánn Méhfalvinénak ajánlására, mivel az üdő nagyon kedvezett, ismét leköltöztek a' kertbe. Aranypataki a' fákrúl maga leszedvén a' külömbféle gyümölcsnek színét, tányérokra rakta, és a' Dámák' elejébe az asztalra tette.

Egyen édes Kisasszonykám! mondá Méhfalviné érzékeny szívességgel; egyen bízvást, a' mennyit tetszik. Majd azutánn meleg kávécskát igyunk reá, hogy meg ne ártson.

Ammint Juliska gyümölcsöt enni megszünt, az Óbesterné megszóllítván, kedves Gyermekem! úgymond, te már ma felette sokat ültél. Sétálly eggy keveset a' kertben, hogy meg ne betegedgy. Szemeim miatt nekem tanácsosabb e' mulatóházban maradnom. Méhfalviné Asszonyom, reméllem, nem ellenzi.

Ha Nagyságod megengedi, mondá az Óbesternének Aranypataki, vezető karommal a' Kisasszonyt megkínálom.

Minden kérdés nélkűl, felelé az Óbesterné. Beszéllyen az Úr neki még valamit Ilonkárúl. E' hamis leányka neki nagyon megtetszett.

Allig ment el Aranypatakival Juliska, hogy az Óbesterné Méhfalvinéhoz fordúlván, Mióta, úgymond, e' leánykával Bécsben voltam az édes attyánál, régi jó kedvét nem tudom helyre állítani.

Talán a' nagy világot szerette meg, kérdezé Méhfalviné, vagy valamelly ifiú gavalér megbájolta szívét?

Nem! kedves Méhfalviné Asszonyom, felelé az Óbesterné, bizonnyal mondhatom, hogy nem. Ha komorságának oka a' famíliának mély titkai közé nem tartozna, megmondanám az Asszonynak; de így bocsásson meg.

Nem kívánom tudni, kedves Óbesterné Asszonyom! mondá Méhfalviné; hanem azt szívemből ohajtom, hogy ezen áldott lelkű Kisasszonyka olly boldog legyen, ammint szép szíve megérdemli. Óbesterné Asszonyomnak, mint nevelőjének, nagy öröme lehet benne.

Nagyobb valóban, mint akármellyik gyermekemben, mert ezeket ifiú koromban neveltem. A' melly hibákot ezeknek nevelésénél tudtom nélkűl elkövettem, azokot Juliskánál könnyű volt elkerűlnöm.

Még e' Dámák a' nevelésrűl, 's ammint eggy szó a' másikot szülte, külömbféle más tárgyakrúl értekeztek, addig Juliska vídám figyelmetességgel hallgatta Aranypatakinak mulatságos beszédgyeit, mellyekkel a' német és franczia országi szebb kerteket lerajzolta. Azonban, mondá végtére a' Kapitány, böcsűletemre mondhatom a' Kisasszonynak, hogy soha engemet e'

kertek közűl eggyik sem bájolt meg olly kellemetesen, mint az, melly szomszédságunkban fekszik.

A' Herczegé, nemde? kérdezé Juliska ártatlan vizsgasággal.

Én itt körűlbelűl az Angyalszögi kertenn kivűl még eggyet sem láttam, mondá Aranypataki.

Nem gondoltam volna, hogy az Úr még hízelkedni is tudgyon. A' mi kertünk mind szépségeire, mind hasznaira nézve csak a' középszerűek közé tartozik.

És én még is felette gyönyörű paradicsomnak találtam, mivel nekem Nagyságodnak elfelejthetetlen ösmeretségéhez útat nyitott. Bocsásson meg a' Kisasszony merészségemnek. Ha titkos indúlatomnak rést nem nyitok, lehetetlen, hogy szívemet meg ne repessze. Azon szempillantástúl fogva, hogy Nagyságoddal szóllani szerencsém volt, imádom szép szívét, tisztelem bájjait. Engedgye meg, tellyes erőmmel azonn ügyekeznem, hogy viszontag való szerelmét megérdemellyem.

A' Kisasszony érzékeny de komor tekíntetet vetvén Aranypatakira, azutánn pedig szemeit az égre emelvén, akarattya nélkűl nagyot fohászkodott, 's törött szózattal csak azt mondotta: mennyünk vissza a' mulatóházba.

Értem! mondá[266] Aranypataki. Óh melly örömmel fogom én hallani ama' rettenetes hírt, melly engemet kevés üdő múlva az ütközetnek piacczára vissza hí. Repessze bár ott ketté eggy ágyú golyóbis szívemet, melly e' földönn szerencsés nem lehet.

Rosszúl értett az Úr engemet, ha ezt kívánnya, mondá szembetünő szorgalommal a' Kisasszony, kinek e' vígasztaló szavára felélledvén Aranypatakiban a' reménység, szinte folytatni akarta a' beszédnek fonalát; de a' sétáló farendbűl[267] kijutván, 's a' virágos ágynál a' Dámákot megsejtvén, elhallgatott. Mind ő, mind a' Kisasszony derűlttebb orczával közelítettek hozzájok, hogysem e' komor értekezés utánn önnön magoktúl remélhették volna.

Méhfalviné Asszonyom megigérte már, mondá az Óbesterné a' Kapitánynak, hogy holnap velünk ebédel. Reméllem, hogy barátságos ajánlásunkot az Úr sem fogja megvetni.

Szolgálattyokra leszek Nagyságtoknak.

Majd azutánn, hogy a' vendégek elmentek, Aranypataki a' kertbe visszatért, hogy gondolatit szabadabb szárnyakra eressze azokonn a' kellemetes helyekenn, hol Juliskával sétálgatott. Méhfalviné megtekíntvén cselédgyeit, és a' vocsorárúl rendelést tévén, felkereste a' Kapitányt, 's még messzérűl azt kiáltotta neki,[268] Az Óbesterné mondott valamit, a' mi neked tetszeni fog! Közelebb jutván öccséhez, és orczájánn a' komorságnak jeleit megsajdítván, Mi a' manó ért tégedet, úgymond, hogy füledet lekonyítod? Nem hallod, hogy az Óbesternétűl jó hírt hozok?

Melly engemet nehezen illethet, édes Néném Asszony!

Majd meglássuk, ha nem illethet-e? Ő nekem szent igazság gyanánt azt vallotta, hogy Juliskának szíve még szabad.

Óh! ha ez igaz volna, ügyekezetemmel talán még boldogúlhatnék. De kicsoda nézhet be a' leányok' szívébe?

Az Óbesterné Juliska' szívének minden ránczait úgy ösmeri, mint én az én gyümölcsfáimot. Hanem még eggyet mondott, a' mi nagy titok.

Úgy hát tudni nem akarom.

Én sem mondhatom meg.

---

[266] ***mod****á* [Emendálva.]

[267] ***fá****rendbűl* [Az ékezet emendálva.]

[268] [Az írásjel emendálva.]

Nem is kívánom. Úgy félek én minden titoktúl, mint a' rossz katona a' lövéstűl. De ettűl kíváltkép irtózok.

Azt mondta, hogy a' familiának legmélyebb titkai közé tartozik. Szegény ártatlan leánykát nagyon sajnálom.

Miért?

Miért? miért? Hogy is tehetsz illy kérdést. Hisz az ő egész szomorúságának az oka ebbűl a' titokbúl áll. Mióta Bécsbűl visszajött, meg nem tudgya az Óbesterné vígasztalni.

Néném Asszony mindaddig beszéll errűl a' titokrúl, még végtére kiejti, és nekem vele nagy szorongatásokot okoz.

Nem ejthetem, édes Öcsém! mert magam sem tudom.

Már a' más!

Mindeddig rettegve hallgatta Aranypataki Méhfalvinét, mivel attúl tartott, hogy e' titoknak kinyilatkoztatásával egyszerre elfojtya reménnyét, vagy talán még Julishoz való szerelmét is. Most már ez iránt vele bátrabban tanácskozott, sőt még vélekedését is helyben hagyta, melly abbúl állott, hogy Julisnak édes attya talán új házasságra akar lépni. A' szegény leányka, mondá Méhfalviné, a' mostoha anyától fél. Azonnkivűl ő most csak eggyetlen eggy báttyával osztályos, de ha mostohájának gyermekei lesznek, az atyai jus nagyon kevésre olvad.

HUSZONHARMADIK SZAKASZ.

Addig kohold a' vasat, még meleg.

Rosszúl értett az Úr engemet, ha halálát kívánnya! Nem ezek voltak-e Juliskának szavai a' kertben? mondá magában Aranypataki, álomtalan ágyában gondolkodván. Szíve még szabad, ammint az Óbesterné bizonyíttya. Ha engemet szeret-e, vagy sem? azt még bizonyosan nem tudhatom; de bátor nincsenek is szerelmérűl világos próbáim, szívem még is azt látszik érzeni, hogy tőllem nem idegen. A' szív pedig még a' legsűrűebb homályonn keresztűl is megérzi azt sokszor, a' mit az ész át nem láthat. A' titok? Ezt az én öreg Néném alligha ki nem találta; és így könnyű átlátni, hogy ő mindaddig szövetségbe nem akar ereszkedni, még édes attyának házasságában új okot nem nyer arra, hogy ne ennek kénnye szerínt, hanem saját szívének tetszése szerínt válasszon olly férjet, kivel nem annyira famíliájának hasznait gyarapítsa, mintsem saját boldogságát állandó lábra segítse. Azonban, akárhogy vegyem a' dolgot, nekem a' vasat koholnom kell, még meleg. Annyira űzöm ostromlásimot, még tőlle határozott feleletet nem veszek. A' bizonytalanság még a' bizonyos veszteségnél is tűrhetetlenebb.

Más nap allig várta, hogy Angyalszögre mehessen. Óh! csak ezen eggy szócskát: Szeretlek! hallyam én a' te piros ajakidbúl, gyönyörű Juliskám! mondá fel szóval, amaz ablakban állván, melly Angyalszögre szolgált. Nem mondhatsz te nekem azutánn olly akadályt, mellyet el ne hárítsak, hogy birtokodhoz jussak!

Illy bajnokszándékkal ült fel Nénnye mellé a' hintóba, ki gondolatokba merűltt öccsét az egész útonn fel nem deríthette. Szép böcsűletet vallok ma veled, úgymond, ha e' nagy pénteki orczát le nem teszed!

Leteszem, kedves Néném Asszony, mihelyt Angyalszögönn leszünk. De most nincs okom a' tetetésre[269] az én édes Néném előtt, ki jól tudgya, melly fontos dolgot forralok.

[269] *tetes**é**sre* [Emendálva.]

Az Isten segítsen, édes Öcsém! Én ugyan nem reméllem, hogy Juliskát az öreg Bárótúl megkaphasd, de azért lehetetlennek még sem tartom.

Mikor a' kastélynak udvarába befordúltak, 's a' kocsis eggy pár csattanást tett ostorával, öszvecsűdűltek azonnal a' cselédek, 's a' vendégeket a' kertbe igazították. Elejekbe jött az Óbesterné a' Kisasszonnyal eggyütt, kinek orczájából a' tetetett örömnek fátyola alól az álomtalanság nézett ki. Ebéd előtt és ebéd alatt öszveszedte Aranypataki minden erejét, és a' Dámákot úgy mulatta, mintha kedvét semmi bú nem fojtogatta volna. Csak koronkint vetett lopva egynehány érzékeny tekíntetet Juliskára, mellyeket mindenkor mély sohajtás követett. Látta ezt a' Kisasszony, 's lesütvén szemeit, elel pirúlt.

Ebéd utánn kikérte magának Aranypataki, hogy a' kertet megvisgálhassa. Juliska mindent meg fog az Úrnak mutatni, mondá az Óbesterné. Adgya vissza a' tegnapi kölcsönt! Megelőzte ezzel Aranypatakinak kívánságát, ki ezt egyébaránt nyilván kikérte volna magának. Allig mentek el a' Dámáktúl húsz lépésnyire, hogy Aranypataki a' tegnapi beszéllgetésnek fonalát elővette. Akármint[270] forgattam a' Kisasszonynak tegnapi végső szavait, csak nem tudtam bennek még is okot találni sem arra, hogy reménységemet elvessem, sem arra, hogy táplállyam. Kérem az egekre! kérem arra, a' mit e' világonn legjobban szeret, ne haggyon engemet tovább a' bizonytalanságnak súllya alatt senyvedni. Készebb vagyok Nagyságodtúl azt hallani, hogy engemet nem szerethet, mintsem hogy vezérlő csillag nélkűl habozzak kétségeimnek tengerénn. Érzi-e a' Kisasszony magában, hogy engemet szerethetne? és adhat-e nekem reménységet arra, hogy nem csak szívének, hanem még kezének birtokához is eljuthassak? Ha talán a' famíliának az nem tetszene, hogy Báró vagy Gróf nem vagyok, van módom benne, hogy magamnak még ezt is megszerezzem. Kérem a' Kisasszonyt, adgyon nekem, ha böcsűletes embernek tart, határozott feleletet.

Annak tartom az Urat minden bizonnyal, mondá a' Kisasszony, megállván eggy árnyékos almafa alatt; egyébaránt első látogatásától fogva, mellyel engemet e' kertben megtisztelt, kerűltem volna. Mindeddig nem láttam, nem tapasztaltam az Úrban legkisebbet is, a' mi hajlandóságomot megfogyaszthatta volna, mellyet szép tulajdonságival mindenkép megérdemel. Hogy e' hajlandóság naponkint nevekedik, és könnyen szerelemmé válhatna, megvallom. Áh! de titkos okok arra kényteleníthetnek engemet, hogy azzá válni ne engedgyem. Az Úrnak nemes szívétűl megvárom, hogy e' viaskodásomot megkönnyebbítse. Barátságát megérdemleni szeretném, 's még élek, fő kincsemnek nézném; de öszvekelnünk, bármelly buzgón kívánnám is, lehetetlen.

Lehetetlen? kérdezé elkeseredve Aranypataki. Bizonyos-e a' Kisasszony abban, hogy ama' titkos okokot semmikép sem lehet elhárítani, mellyek egybekelésünköt akadályozhattyák?

Hogy az igazat megvallyam, a' dolognak puszta lehetségérűl vagy lehetetlenségérűl mindeddig magammal nem tanácskoztam. Azt az eggyet mondhatom, hogy az akadályok sokkal nagyobbak, hogysem azoknak elhárításárúl famíliánknak helyrehozhatatlan kára és gyalázattya nélkűl csak gondolkodni is lehetnek.

Én a' Kisasszonynak mondását tiszta igazságnak tartani, köteles vagyok; de bocsássa meg hevesen szerető szívemnek, hogy e' kötelességet nem örömest tellyesíti. Tudgya ő saját tapasztalásából, hogy az indúlatok a' hideg ésszel ritkán eggyeznek meg. A' mit ez könnyünek talál, azt amazok sokszor lehetetlennek rajzollyák, és viszontag.

Higgye meg az Úr, hogy ezen akadályoknak elhárítását indúlatim örömest könnyűnek tennék, ha hideg eszem megengedné.

---

[270] ***Ákármint*** [Az ékezet emendálva.]

Így hát, még élek, boldogtalannak kell lennem!

Boldog én sem lehetek. Jobb vígasztalást ennél az Úrnak nem adhatok.

Engedgye meg a' Kisasszony, hogy még eggy kérésemmel alkalmatlankodgyak.

Tiszta szívemből! Előre tudom, hogy az Úr lehetetlenséget nem kíván.

Nem! valóban nem! Igaz ugyan, hogy e' kérés bizodalmatlanságra mutathatna a' Kisasszonynak messzelátó[271] elméjéhez. De én Nagyságodot olly személynek nézem, ki az érzékeny szívet még a' bölcs elménél is többre böcsűli. Kérésemet tehát szabadon elejébe terjesztem. Jól tudgya a' Kisasszony, melly nehéz a' forró érzéseket lecsillapítanunk, ha eszünk erre a' szükséges fegyverek nélkűl szűkölködik. Higgyen meg tehát a' Kisasszony engemet e' titkos akadályokkal, hogy hozzá való szerelmemet annyival[272] könnyebben megkérlelhessem, és boldogtalanságomot annyival bölcsebben viselhessem.

Az Úrnak kérése nem igazságtalan!

Ezt mondván, gondolatokba merűlt, és a' sétálást Aranypatakival némán folytatta. A' lugas bót alól kijutván a' veteményes ágyakhoz, megállott egyszerre, és Aranypatakihoz imígy szóllott: Adgyon nekem az Úr eggykét napot, hogy jól megfontolhassam, mit tehetek az Úrnak kedvéért e' kényes dologban kötelességimnek sérelme nélkűl? 's legyen bizonyos benne, hogy feleletemmel minden esetre meg fog elégedni.

Malomkövet vesz le a' Kisasszony kesergő szívemről, mondá a' Kapitány, érzékeny csókot tűzvén Juliskának kezére.

Malomkő esik le az enyímről is, a' nélkűl, hogy okát átlássam, mondá Juliska. De most már engedgye meg az Úr, hogy e' kertnek ama' szépségeivel megösmerkedtessem, mellyekben az Óbesterné leginkább gyönyörködik. E' nélkűl hozzá visszamenni annyi volna, mint elárúlni, hogy a' kertnek visgálása helyett más tárgyakról értekeztünk. Ő az Urat e' szépségek iránt minden bizonnyal kérdésre vonnya.

Úgy is volt; és Aranypataki nem győzte a' kertnek amaz ékességeit magasztalni, mellyekről előre tudta, hogy az Óbesternének tetszenek.

Mentél-e valamire? kérdezé mosolyogva Aranypatakitúl Méhfalviné, mikor az Angyalszögi határból hazafelé kimentek.

Annyira, édes Néném Asszony, felelé amaz, mélyet sohajtván, hogy csak ama' boldogtalan titok az eggy akadály, melly egybekelésünköt ellenzi.

Lehetetlen? kérdezé az Asszony szíves örömmel. Hisz ezenn csak lehetne talán segíteni? Én ugyan a' titkot tudni nem akarom – – –

Én sem mondhatom meg.

Nem is kívánom. De azt csak megmondhatod, hogy nem abból áll, a' miből állani gondoltuk.[273]

Még ezt sem, kedves Néném Asszony, mert még magam sem tudom.

Kobak! Azonban szeretem, hogy tréfálhatsz; mert jele, hogy dolgaid jól állanak.

Valamivel csak jobban még is, mint Ilonánál.

Adgya Isten reá szent áldását!

Két nap egymás utánn borúlt volt az üdő. Az esső már szemzett, már elállott. Juliska most legelőször még e' nedves levegőben is a' mulató házba költözött munkájával és könyvével, hogy gondolattyait szabadabb szárnyakra ereszthesse. Vigyázz magadra, Juliska!

---

[271] *messzel**a**tó* [Emendálva.]

[272] *an**u**yival* [Emendálva.]

[273] *gondolt**n**k.* [Emendálva.]

mondá az Óbesterné, hogy abban a' hideg házban meg ne betegedgy. Jobb volna, ha szobádban maradnál.

Új ruhát csinálok magamnak, édes[274] Nénikém! mellynek formája még titok. Itt már az eggyik jön, már a' másik, 's minekelőtte a' ruha elkészűl, már mindenütt ösmerik.

Tellyen kedved, édes Gyermekem! csak jó melegen öltözködgy, hogy bajod ne legyen. Így hát senkinek sem vagy itthon?

Senkinek, kivévén, ha játszó társaság jönne, és Nénikémnek reám szüksége volna.

Az Óbesterné megcsókolta és elbocsátotta. Én veled nem mehetek, mert az üdőtűl félek.

Juliska a' mulató házban valóban ruhát csinált magának, mellynek új formája volt.

Hová a' tatárba akarsz most te lovagolni ebben az essőben? kérdezé szint' azon órában Aranypatakitúl Méhfalviné. Hisz az ebet sem kellene a' házbúl kiverni.

A' katona, kedves Néném Asszony, az essőtűl meg nem ijed.

A' szerelmes pedig nem gondol vele, úgy-e? Eredgy Isten' hírével! Mikor az én boldogúltt férjem rossz üdőben jött mint szeretőm hozzám, kétszer annyira böcsűltem, mint jó üdőben tett látogatását.

Aranypataki elnevette magát, megcsókolta Nénnyének kezét, és elment. Csak a' ligetnél jutott eszébe, hogy a' kastélyba menni, szembetünő dolog volna, és hogy Juliska a' rossz üdő miatt nehezen ül a' mulató házban; de még e' gondolattal tusakodott, paripája önnkint befordúlt azon útra, melly a' mulató házhoz vitt. Aranypataki felvetvén erre még távúlrúl szemét, megsajdította, hogy az ablakonn szinte azon szempillantásban kinézett eggy asszonyi fő, és hogy magát azonnal visszavonta. Álomnak gondolta lenni a' jelenést. Azonban tudta nélkűl a' paripának oldalához értek sarkantyúi, mire ez repűlt inkább, hogysem nyargalt az ablak alá, mellybűl a' jelenés történt. Juliska volt, a' ki az ablakonn Aranypatakira lemosolygott. Ez tehát hozzá közelítvén, a' lórúl megköszöntötte. Paripája, melly egyébkor a' mulató ház körűl olly veszedelmesen szilajkodott, most az ablak alatt olly szelíden állott, mint a bárány.

Ebben az essőben nem reméllettem volna az Urat ma látni, mondá Juliska. Mint van az Úr?

Úgy vagyok, kedves Kisasszonykám, mint a' ki semminémű veszedelemmel nem gondol, csak szerelmes szívének tárgyát lássa.

Tovább beszéllgettek ők eggy óránál külömbféle tárgyakrúl, csak arrúl nem, a' mi őköt leginkább illette. Mit mondgyak neki, boldog Isten! ha kérdezni talál? mondá magában Juliska. Két vagy három napot kívánt tőllem, hogy gondolkodhasson, így töprönködött magában Aranypataki; gorombaság volna tőllem, ha neki üdőtlen kérdésemmel alkalmatlankodnék.

Ez történt más nap is. Harmad napra az üdő ugyan kiderűlt, de Aranypatakinak vendégei érkeztek, kik nálla egész éjfélig mulattak. Óh! melly szomorúan töltötte Juliska e' délutáni órákot a' mulató házban! Mindaddig ugyan, még amaz óra el nem múlt, mellyben Aranypataki eddig látogatására megjelenni szokott volt, tűrhető volt sorsa; de ennek elrepűlése utánn felfel pirúlt orczája, szíve sokkal erősebben dobogott, minden tagjai ellankadtak. Kiki nézett azutánn az ablakonn, 's megint a' varráshoz ült, még lovakot nem hallott, mellyeknek érkezésére ismét felugrott, az ablakonn kitekíntett és csalatkozásánn érzékenyen bosszonkodott. Elállott talán, mondá magában, kezem és szívem utánn való esdeklésűl! A' szomszédságbúl valamelly szépség, kinek birtokához könnyebben feljuthat, szívemtűl elcsábította. Pedig talán csak még sem volt volna lehetetlen, hogy az övé legyek! Nem volt volna lehetetlen? Óh csendesedgy le szívem, 's ne ostromolly engemet illy haszontalan reménységgel! Keress ma-

[274] ***e**des* [Emendálva.]

gadnak, nemes szívű férjfiú! más asszonyi szívet! Felejtsd el boldogtalan Juliskádot! Hadd őtet magányosságában elhervadni! Ez neki sorsa, mellynél te kimondhatatlanúl jobbat érdemlesz.

Elhitetvén magával, hogy e' végső gondolatban szíve megnyugszik, félre tette munkáját, az ablakonn még egyszer kitekíntett, 's az éjnek homállyát az egész környékre borúlni látván, bement az Óbesternéhez.

HUSZONNEGYEDIK SZAKASZ.

A' szerelem neki megy minden akadálynak.

Egész nyáronn nem jött fel a' nap olly szépen, mint ezen éjszaka utánn, mellyet a' Kisasszony tűrhetőképen töltött. De olly könnyű is volt szíve, hogy két héttűl fogva ma jött neki legelőször kedve arra, hogy a' fortepiánónn játszon. Régen nem voltak olly könnyűek újjai, és a' musikabéli fantaziákra ma ereszkedtek legelőször. Észre vévén, hogy ezek szívének indúlattyait szembetünőképen festik, ki nem állhatott belőllök mindaddig, még az Óbesternét, ki kedves öccsének jó kedvénn megörűlvén, háta megé osontott, észre nem vette. Ne szünny meg énmiattam, édes Gyermekem! mondá kérlelő szózattal az Asszonyság; tudod, hogy én a' musikát kimondhatatlanúl szeretem.

Meg nem szünök, édes Nénikém! hanem elénekelem majd a' Magyar Hárfásnak amaz áriáit, mellyeket Nénikém leginkább kedvell; a' haldokló leányt, a' haldokló legényt, 's a' többit. Ezzel felugrott, hogy kótáit a' szomszéd asztalkánn kikeresse, 's az Óbesternétűl szíves csókot vévén, különös tűzzel folytatta musikálását.

Egek, mondá magában az Óbesterné, tartsátok meg szegénykét jó kedvében!

Ebéd alatt olly nyájas volt, hogy az Asszony nem győzött rajta csudálkozni. Allig keltek fel az asztaltúl, hogy a' szomszédságbúl eggy pár vendég érkezett, kik az Óbesternével a' játszó asztalkához ültek. Azalatt a' Kisasszony elhíván magával[275] agárkáját, keresztűl ment a' kertenn a' szomszéd mezőre. Eszébe tünt ugyan minduntalan a' mulató ház, a' varrás, a' könyv, sőt még Aranypataki is; de ő azzal nyúgosztalta meg magát, hogy Aranypatakit minden bizonnyal más gondolatokra csábította valamelly eset, és ha errűl szíve kételkedni kezdett, azt felelte neki büszke mosolygással: Találllya egyszer ő is üresen a' mulató házat, valamint én tegnap az ablakom alatt való pázsitot üresen leltem. Az illyen kölcsönt a' férjfiaknak vissza kell adni.

A' mezőnn a' napnak hő súgári miatt nem maradhatván, bement a' ligetbe eggy[276] nyomásonn. Az agárka idestova szaladozván, felvertt a' bokorbúl eggy nyúlat, 's nagy abajjal utánna rugaszkodott. A' vadász, kit messzérűl a' Kisasszony meglátott, a' kutyának szögezte puskáját, hogy azt, mint tilalmasban vadászó ebet, lelőjje. Juliska az agárra rá kiáltott, és visszahítta, egyszersmind pedig eggy Urat is látott a' fák közűl kijönni, ki a' vadászt a' lövéstűl eltiltotta. Az agárka messzebb volt, hogysem Asszonyának szavát megérthette volna. Az imént említett Úr tehát magához csalta, megfogta, és ölében a' Kisasszony' elejébe vitte. Visszahozom Nagyságodnak, úgymond, e' kis törvényszegőt, ki az én földemenn a' tilalmasban nyúlat kergetett.

Csak most ösmerte meg Juliska Aranypatakit vadász ruhájában, 's allig hogy ijedtében magát el nem kiáltotta. Bocsásson meg az Úr, úgymond; én valóban nem tudtam, hogy a' Méhfalvai földekenn vagyok. E' ligetben a' határokat nem ösmerem.

---

[275] *magává**l*** [Az ékezet emendálva.]

[276] ***egyy*** [Emendálva.]

Én pedig a' határokot tegnap nem láthattam, bármelly kimondhatatlanúl kívántam is. Vendégeink jöttek, kiktűl az illendőségnek szembetünő sérelme nélkűl éjfélig el nem szakadhattam. Csak arra sem hagytak üdőt, hogy egynehány sort írjak. Szóval pedig a' Kisasszonynak üzenni, illetlennek tartottam. Ezzel megcsókolván kezét, Óh! énnekem, úgymond, a' tegnapi nap egész örökkévalóságnak tetszett.

Aranypatakinak e' szavai egészen kiforgatták szegény Juliskát hidegvérűségéből, mellyel magát tegnapi keseredésében felfegyverkeztette. De áh! ammint Aranypatakihoz való hajlandósága új erővel felélledett, megjelentek vele ama' rettenetes gondolatok is, mellyek e' nemes szívű férjfiúval való egybekelésének akadállyait eleven színekkel rajzolták. Azon szempillantásban pedig körűl tekíntvén magát, azonn is eliszonyodott, hogy a' ligetnek sűrűjében eggy ifiú férjfiúval egyedűl maga van. Nem tetszik az Úrnak, úgymond, kastélyunkba sétálni?

Aranypataki eggy sípocskát megfúván, a' felelős vadásznak azt parancsolta, hogy mennyen haza, és küldgye el a' lovászt a' paripával az Angyalszögi kertnek mulató házához. Karját azutánn oda nyújtotta Juliskának, és elment vele a' kertbe. A' nap éppen alkonyodni kezdett; a' virágokból erősebben terjedtek az egész kertre a' balsamos illatok; a' madárkák öszvegyűltek a' gyümölcsös fákra, 's azonban, még szerelmeiket egymásnak elcsevegték, a' fülemile az ugró víz mellett eggy sűrű gallyasban síránkozott.

Már én kétszer voltam ma dél utánn a' mulató háznak ablakjai alatt, mondá Aranypataki, de senkit sem látván, visszamentem a' ligetbe, hol ebeim nyúlakot kerestek. Gyalog lévén, elfáradtam. Engedgye meg a' Kisasszony, hogy e' hantpadra leüllyek, 's az estvének e' csendesedő órájában eggy keveset megpihennyek.

Külömbféle tárgyakrúl beszéllgetvén eggy darabig, végre Juliskát a' Kapitány módosan megemlékeztette arrúl, a' mit harmad nap előtt igért.

Akármelly részrűl visgáltam történetemet, felelé Juliska, sehol sem találtam benne csak eggy résecskét is, melly menekedésemre legkisebb reménységet nyújtana. Eltökéllettem tehát magamban, hogy azt az Úrnak egészen[277] elbeszéllem csupán csak a' végbűl, hogy magát a' kemény szükségnek kérlelhetetlenségével megnyugosztallya.

Két holnap előtt elvitt engemet édes atyámnak parancsolattyára az Óbesterné Bécsbe. Allig voltam ott három óráig, bejött hozzám az atyám derűltt homlokkal, 's az Óbesterné' jelenlétében imígy szóllott hozzám: Édes leányom! én ok nélkűl tégedet ide nem hozattalak. Minekelőtte pedig ezen okot veled közöllyem, felelly meg igazán eggy kérdésemre: Szabad-e még a' szíved?

E' kérdés engemet úgy meglepett, hogy hamarjában nem tudtam, mit felellyek?

Tudod te, kedves Gyermekem! mondá tovább az atyám, hogy azok, a' kik nagy házakbúl erednek, ritkán választhatnak magoknak olly férjeket, vagy hitveseket, kikhez őköt szíveik vonnyák. A' szerelemnek édességeit[278] kénytelenek ők többnyire a' famíliákra hárúlandó hasznoknak feláldozni. Nem tartván lehetetlennek, hogy te is hasonló esetbe jutsz, azonn ügyekeztem, hogy legalább kénytelen ne légy, illy súlyos áldozatot tenni. Nyolcz esztendős voltál, mikor édes anyád meghalt, és én tégedet a' mi kedves rokonyunknak, Óbesterné Aszszonyomnak, átadtalak azzal a' kéréssel, hogy szívedet a' szerelemtűl megójja. Ez, az ő itélete szerínt, csak jószágomban, a' mély magányosságnak szent[279] kebelében volt lehetséges. Ő ugyan mindent elkövetett, hogy kérésemet tellyesítse; de mivel a' szerelmet olly csalárdnak

[277] *egészeu* [Emendálva.]
[278] *édősségeit* [Az ékezet emendálva.]
[279] *szeut* [Emendálva.]

tudom, hogy sokszor még a' száz szemű Árgust is megjátsza, magadtúl akarom tudni, ha szabad-e szíved? Felelly meg igazán, hogy atyai tanácsommal segíthesselek.

Kérdésére nem mondhattam egyebet, hanem hogy szívem tökélletesen szabad, mivel a' dolog valóban úgy is volt.

Annyival könnyebben megcselekedheted tehát, folytatá szavait az atyám, a' mit e' napokban cselekedned kell. Négy hét előtt érkezett ide az Udvarhoz Magyar országbúl eggy Gróf, kinek különös talentomai, a' tudományokban és kivált az országlásnak felette nehéz mesterségében való járatossága, és eggyáltallyában felette messze látó elméje, méltónak tették őtet arra, hogy ott közöttünk jeles hivatalt visellyen. Ő az Udvarnak méltán nagy kegyelmében van; azt pedig, hogy itt én is nem utólsó tekíntetben vagyok, a' nélkűl is tudod. Hogy tehát én övele különösebb szövetségbe lépjek, a' józan politika okvetetlenűl megkívánnya.

A' másik fő ok, melly engemet erre ösztönöz, 's melly teelőtted egészen ösmeretlen, az, hogy famíliáink némelly nem alávaló birtokok miatt már ötven esztendőtűl fogva szüntelen' pörlekednek, vagy legalább ellenségeskednek. E' visszavonásoknak azonnal vége szakad, ha én e' birtokokot veled eggyütt a' Grófnak adom. Ezekkel én őtet, minekutánna ügyekezetemet maga az Udvar kegyelmes helybenhagyásával felszentelte, két hét előtt megkínáltam. Hét nap múlva kívántt feleletet vévén a' Gróftúl, elvégeztük egymás között, hogy mihelyt a' Bádeni fördőbűl megérkezik, veled minden pompa nélkűl meg fog esküdni. Visszajövetelét a' holnapi napra határozta. Készűlly tehát el Óbesterné Asszonyomnak vezérlése szerint a' menyegzőre. Utánna való nap az Udvar' elejébe állítlak.

Ezzel az atyám elment. Mindeddig szívem az Óbesternének kegyes anyai szózattyához lévén szokva, elkeseredtem volna édes atyámnak nyersen parancsoló szavaira, ha e' jó Néném az áldozatot, mellyet tőllem az atyám kívánt, könnyűnek, sőt még kellemetesnek is nem rajzolta volna. Nem ösmerte ő, valamint én sem, a' Grófot, kit nekem az atyám férjnek választott. Elgondolhattya tehát az Úr mind a' kettőnknek réműlését, mikor más nap bevezetett hozzánk az atyám eggy törpe és púpos férjfiat, kinek eggyik szeme üvegbűl volt, és[280] azt mondotta: Ihol a' Gróf, édes Gyermekem! a' ki famíliánkkal a' te kezed által szorosabb szövetségbe lépni méltóztatik.

Irgalmatlan sors! felkiáltott[281] itt Aranypataki, Juliska' beszédgyének fonalát félbe szakasztván. Tigrisek voltak, és nem szülők, a' kik legelőször magzattyokot az efféle alacsony haszonkeresetnek feláldozták! És ezt a' világ még convenientiának meri nevezni!

Eggy hajszálonn múlt, mondá tovább a' Kisasszony, hogy[282] helyben el nem ájúltam. A' Gróf megcsókolván kezemet, egynehány kérdést tett, mellyekre akármellyik falusi leányka szebben megfelelt volna nállamnál; annyira elkábúltam volt! Legyen bizonyos a' Kisasszony benne, mondá végtére a' Gróf, hogy szíve semmit sem kívánhat, a' minek megszerzését fő kötelességemnek nem fogom nézni. Szép férjet ugyan nem talál bennem a' Kisasszony, de a' jóságban, fogadom, egynek sem engedek. Ezzel elbúcsúzott.

Allig lépett ki szobámbúl, hogy testemenn a' hideg borzadás átfutott, 's az Óbesternének karjai közé omolván, keserves zokogásra fakadtam. Olly órától, mint ez volt, mentsen meg az Isten minden pogányt! Le kellett dűlnöm; annyira megfogyott erőm, és csak az Óbesterné' biztatásinak inkább, mintsem orvosságinak köszönhetem, hogy súlyos nyavalyába nem estem. Az atyámot egész estig nem láttam sok foglalatossági miatt. Haza érkezvén, holnap reggel,

[280] *éz* [Emendálva.]
[281] *felkiáltottt* [Emendálva.]
[282] *hogv* [Emendálva.]

úgymond, tizeneggy órakor fogsz itthon a' Gróffal öszveadatni. Ebéd utánn haza visz. Holnap utánn pedig elmegyek veletek az Udvar' elejébe.

Az Óbesterné, kit e' különös eset majdnem olly kellemetlenűl meglepett, mint engemet, semmit sem tudott egyebet tanácsolni, hanem hogy essek édes atyám előtt térgyre, és ha erre sem találna meglágyúlni, visellyem sorsomot, ammint lehet. Megragadván tehát édes atyámnak kezét, megcsókoltam, 's térgyre borúlván előtte, zokogva kértem, hogy legalább halassza el még eggy két esztendőre e' szomorú szövetséget, melly életemnek minden bizonnyal végét szakasztya.

A' rendelések meg vannak téve, mondá az atyám, 's az Udvar már tudgya. Avvagy talán parancsolattal kényszerítselek, hogy kötelességednek megfelelly? Óbesterné Asszonyom! hozza helyre neki az eszét, nehogy valami balgatagságot cselekedgyen.

Ezzel elment. Soha, még élek, el nem felejtem én e' jó Asszonyságnak anyai szorgalmát, mellyel engemet azon éjszaka apolgatott. Álmosnak kellett magamot tetetnem, csak hogy hajnal felé arra birhassam, hogy lenyugodgyon. A' helyett, hogy aludgyak, a' vánkosra borítottam orczámot, és sírtam. Minekutánna erőmből egészen kifogytam, eggy gondolat tünt eszembe, melly valamennyire megnyugosztalt. Eltökéllettem tudni illik magamban, hogy édes atyámnak akarattyát tellyesíteni fogom annyibúl, hogy a' Gróffal egybe kelek, de hogy azutánn magához a' Grófhoz folyamodok amaz engedelemért, hogy életemet messze tőlle valamenny magányosságban tölthessem.

Két órányi álom utánn felkeltem, 's eggy levelet írtam, melly a' Grófhoz szóllott. Ezt én neki, ammint esküdtetésünk utánn eggy ablakban magunk állottunk, kezébe nyomtam, azzal a' kéréssel, hogy azonnal olvassa el. E' levélnek mássát még tegnap magamhoz vettem, hogy az Úrral közölhessem. Ezekből áll:

Gróf Uram! Édes atyámnak én engedelmeskedtem, és most a' Grófnak hitvesse vagyok. Vegye ezzel szent igéretemet, hogy a' hűséget, mellyel a' Grófnak, mint férjemnek tartozok, soha életemben meg nem sértem. De egyszersmind keseredett szívvel arra is kérem, engedgye meg, és ha talán az édes atyámnak ellenére volna, nyerje ki nekem ettűl is, hogy még ma az Óbesternével eggyütt Angyalszögre visszamehessek, és ott mostoha sorsomot a' szomorú magányosságban szabadon sirathassom. E' kegyelemnek megtagadása annyira nevelné keserűségemet, hogy szívemet minden bizonnyal ketté repesztené. A' Grófnak negyszívűsége ellenben kimondhatatlanúl meg fogja öregbíteni a' tiszteletet, mellyel érdemeihez viseltetek. Báró Kékesi Juliána.

A' Gróf e' levelet az atyámnak megmutatta, és érzékenyen esedezett azért, hogy kérésemnek engedgyen, szentűl igérvén, hogy e' miatt a' két família között csak imént helyre állított eggyesség fel ne bomollyon. Az atyám pattogni, dörgeni akart, de a' Gróftúl kérdésre vetetvén, kénytelen volt megvallani, hogy engemet e' szövetséggel olly véletlenűl és olly későn lepett meg, hogy a' Grófnak még csak rettentő termetét sem tudtam. Végre megengedte, hogy ide kedves magányosságomba visszaköltözzek, arra kérvén mindnyájokot, kik esküdtetésünknél mint bizonyságok jelen voltak, hogy az egész dolgot mindaddig titokban tartsák, még az üdő talán szívemben változást okozhat. Maga az Udvar helyben hagyta a' Grófnak e' nagyszívűségét, ammint nekem ezeket az Óbesterné megvallotta. Azóta egynehányszor próbálta már az atyám, keménységemet megkérlelni; de mindenik ügyekezete megduplázta inkább a' Grófnak termetétűl való iszonyodásomot.

Ez, kedves Kapitány Uram! az én rettenetes esetem, melly egybekelésünköt lehetetlennek teszi. Itéllye meg az Úr maga, ha nem volt-e okom azt mondani, hogy ezen akadálynak elhárítására semmi reménységet nem láthatok.

Látok én, kedves Kisasszonykám! mihelyt édes attyának haszonkeresetét érdeme szerínt olly alacsony akadálynak nézi, mellynek kedvéért saját boldogságát feláldozni nem köteles. E' házasság be nem tellyesedvén, nem bonthatatlan; az Udvarnak igazsága és kegyessége pedig sokkal ösmeretesebb, hogysem tőlle a' Kisasszonynak esedezésére, kívántt feleletet várni ne lehetne. Én magam felteszem e' kérést, Bécsbe viszem, és Ágensem által beadatom.

Az Istenért! mondá erre Juliska, mit gondol az Úr? Ne ragadgya, kérem, szívemet még rettenetesebb szélvésznek habjai közé. Magányosságomban[283] úgy megtanúltam már sorsomot viselni, hogy szomorú esetemről minden keseredés nélkűl gondolkodhatok, minden könyhúllajtás nélkűl beszéllgethetek. Valamint az atyám, úgy a' Gróf is sokkal hatalmasabb, hogysem illyen ügyekezetről, nem mondom, rossz kimenetel nélkűl, hanem még talán büntetés nélkűl is, gondolkodnunk lehetne. Megfontolta-e az Úr ama' következéseket, mellyek e' lépésből reám fordúlhatnának?

Eggyütt fogjuk mink azokot megfontolni, kedves Kisasszonykám! minekelőtte a' dologhoz fogjunk. Ne higgye, hogy e' fontos állapotban hirtelenkedni, vagy heveskedni tudnék. Csak eggy lépést sem teszek a' Kisasszonynak híre nélkűl, és egynehány jó barátomnak tanáccsa nélkűl. Csak azt az eggyet kérem még Nagyságodtúl, nevezze meg nekem a' Grófot, a' kivel édes attya illy irgalmatlanúl öszveadta.

Gróf Bölcsei Tamás.

Gróf Bölcsei Tamás? kérdezé mély álmélkodással, és húzomos szózattal Aranypataki.

Gróf Bölcsei Tamás, felelé még egyszer a' Kisasszony.

Báró Külneki László' húgának a' fia? kérdezé tovább Aranypataki rezkető hanggal és halványodó orczával.

Annak a' fia! felelé Juliska, Aranypatakinak változásainn álmélkodván.

Boldog Isten! mondá egybekúcsoltt kézzel Aranypataki, szemeit az égre vetvén, 's mély gondolkodásba merűlvén. Egynehány szempillantás múlva elő ragadta kalapját, Juliska előtt térgyre esett, 's kezére hosszú csókot tűzvén, holnap reggel, úgymond, tiszteletére leszek Nagyságodnak. Ezzel kisietett a' kertből, és haza nyargalt.

HUSZONÖTÖDIK SZAKASZ.

A' szerelem nem győz meg mindent.

A' Kisasszony ülve maradt még eggy darabig a' hantonn, 's könyökére támasztván fejét, az előtte virágzó rósatőre[284] szögezte szemeit, és Aranypatakinak csudálatos változásairúl külömbféleképen gondolkodott. Fel kell társalkodásával hagynom, mondá végtére magában; egyébaránt haszontalan hevessége által új keserűségbe taszít. Csak holnap fogadom még el látogatását, hogy határozott parancsolattal megtiltsam neki a' lépést, mellyet nevemmel tenni akar, és hogy tőlle örökre búcsút vegyek. Ha szíve nemesen érez, engemet meg nem itélhet, és kérésemet örömest tellyesíti. Ha pedig szíve alacsony, semmit sem vesztek vele. E' végzés úgy megnyúgosztalta szívét, hogy egész éjszaka édesen aludt.

Setét volt már, mikor azonban Aranypataki haza érkezett. Méhfalviné feltette magában, hogy késedelmessége miatt megkínozza. De ammint orczájánn a' mély komorságnak fellegét látta, mindenről elfelejtkezvén, megijedt, mivel azt gondolta, hogy valamelly szerencsétlenség

[283] *Mágányosságomban* [Az ékezet emendálva.]

[284] *rósátőre* [Az ékezet emendálva.]

érte. Mi bajod? az Istenért, édes Öcsém! Így még egyszer sem láttalak. Valamelly bal eset, vagy talán egésséged – – – –

Sem az eggyik, kedves Néném Asszony! sem a' másik. Eggy felette nagy dolgot forralok, nagyobbat még a' házasságnál is. Ennek jó kimenetele miatt aggódok, melly, fájdalom! nem annyira józan eszünktűl, vagy jó szívünktűl, mint a' vak szerencsétűl függ. Azonban elkövetek mindent, a' mi vékony okosságomtúl kitelik, a' többit pedig a' mennyei gondviselésre bízom.

Én az illyen fontos dolgokot nem akarom tudni, mondá Méhfalviné; de azt tőlled még is, mint Nénéd, megkívánhatom, hogy szívemnek nyugosztalására tudósíts engemet legalább arrúl, ha e' fontos dolog tégedet illet-e? és ha rossz kimenetele károdra válhat-e, vagy sem? Én azonnkivűl a' földet is már régen tapodom, és számtalan tapasztalásim utánn jó tanács nélkűl ritkán szűkölködök. Ezzel is szolgálhatok. Szólly és nyugosztally meg![285]

Engemet e' dolog, kedves Néném Asszony! legkisebbet sem illet. Ha elsül, dücsősségemre válik.

Hát ha csütörtököt mond? kérdezé Méhfalviné, kinek jó kedve azonnal derűlni kezdett, mihelyt kedves öccsének ama' feleletét hallotta, hogy e' fontos dolog nem őtet illeti.

Ha el nem sül, felelé Aranypataki, azzal legalább vígasztalhatom magamot, hogy ama' kötelességnek eleget tettem, mellyet tőlünk az efféle esetekben az emberség és a' barátság megkívánhat.

Jőjjsze tehát, egyél velem eggy kis vocsorát, igyál azutánn eggy pohárka tokajit, 's feküdgy le, aludd ki magadot. Holnap egészen más ember leszel. Szegény boldogúltt férjem! Valahányszor ő e' tanácsomot elfogadta, mindannyiszor szinte megújjúlt.

Ezzel bevezette öccsét az ebédlőbe, 's az egész vocsora alatt olly tárgyakrúl beszéllett vele, mellyek Angyalszöggel legkisebb szövetségben sem voltak, mivel nem ok nélkűl gyanította, hogy öccsének e' fontos gondgya az Angyalszögieket illeti. A' sebet nem kell sokat tapogatni, mondá magában, ha azt akarjuk, hogy meggyógyúllyon. A' sok babrálás még inkább megtüzesíti.

Vocsora utánn jó éjszakát mondván Nénnyének a' Kapitány, a' szobájába ment, és levélíráshoz fogott. Méhfalviné, minekutánna házát helyben hagyta, háló szobájából, melly Aranypatakiéba nyílt, betekintett orozva hozzá, 's látván, hogy ír, nyitva hagyta eggy keveset az ajtót, hogy a' gyertyának világosságárúl eszre vehesse, meddig írogat?[286] és hogy éjszaka könnyebben meghallhassa, ha talán Öccsének baja érkezne.

El nem aludt a' jó szívű Asszonyság mindaddig, még Aranypatakit aludni nem hallotta, ki más nap reggel csak későn verődhetvén ki az ágybúl, derűlttebb volt, hogysem reméllette.

Juliska, minekutánna felöltözködött, sokáig tusakodott magában, ha kimennyen-e a' kertbe, vagy inkább csak szobájában fogadgya el Aranypatakinak látogatását? De végre ama' gondolat győzedelmeskedett szívénn, hogy az Óbesterné előtt nem tilthattya meg neki azon ügyekezetet, mellyel a' Gróffal való szövetséget semmivé akarja tenni, a' nélkűl hogy e' titkot egészen el ne árúllya a' szerelmes barátkozással eggyütt, melly közte és a' Kapitány között támadni kezdett. Kiment tehát a' kertbe, 's eggy könyvvel szintazon hantra ült, hol tegnap Aranypatakival mulatott.

Elérkezvén ez reggel tíz óra tájban, kezébe adott eggy pecsételtt levelet, nyakába akasztott eggy portrét, kezét szívéhez szorítván, megcsókolta, 's rebegő szózattal csak azt mondván: Isten hozzád! bement az Óbesternéhez, 's megmondván neki, hogy a' Kisasszonytúl a' kertben

[285] [Az írásjel emendálva.]

[286] ***vi**rogat?* [Emendálva.]

már búcsút vett, tőlle is nagy sietséggel elbúcsúzott, 's a' paripára, mellyet előre a' kastélynak kapujához rendelt volt, felrepűlvén, haza nyargalt.

Juliska elvévén kezéből a' levelet, 's rövid búcsúzásánn elálmélkodván, nem tudta mire vélni illy különös magaviselését. Utánna nézett mindaddig, még a' kertből ki nem ért, és háborodásában csak az sem jutott eszébe, hogy Aranypataki azonn az ajtónn megy ki a' kertből, melly a' kastélyba, nem pedig azonn, melly a' ligetbe vezetett.

Isten hozzád? mondá magában. Ez annyi legyen-e vallyon, mint szívemtűl való búcsúzás? Ama' határatlan bizodalomért, mellyel neki szívemnek legmélyebb titkát kinyilatkoztattam, ezzel fizet ő énnekem? 's még búcsúzása is csak e' rövid és száraz szókból áll: Isten hozzád! mintha csak eggykét órára válna el tőllem. Ezzel oda tekíntvén, a' hol Aranypataki a' kertből a' kastélyba ment, És innen, úgymond, nem is a' liget felé vette az úttyát, a' honnan jött, hanem az Óbesternéhez! Áh! minden bizonnyal szívemtűl búcsúzott illy röviden a' kegyetlen! Képét akasztya nyakamba, mintha szívem ezzel a' hideg szerrel megelégedhetne. Ezt mondván, megnézte a' portrét, 's ijedtében, hogy rajta ösmeretlen képvonásokot látott, üléséről felszökött, 's lassacskán ismét rá ereszkedett. Akármikép forgatta és visgálta a' képet, meg nem ösmerhette. A' vonások gyönyörűek, úgymond, de nem az övék. Szép! valóban szép férjfi ábrázat. A' levél talán velem az origyinálist megösmerteti. Megnyitván a' levelet, ezeket olvasta ki belőlle.

Szeretett Kisasszonykám! Tizenöt esztendős koromban, mikor Pestenn oskolába jártam, oda talált jönni Nagyságodnak férje, Gróf Bölcsei Tamás, mint Huszárhadnagy, 's engemet, mint Báró Külneki Gilméta Kisasszonynak keze által, melly azonban másé lett, jövendőbéli rokonnyát, különös hajlandóságával minden egyéb úrfiaktúl szembetünőképen megkülömböztetett. Termete olly szép, és szemei olly tüzesek voltak, hogy Dámáink őtet tökélletes férjfi szépségnek nézték. Harmad nappal előbb, hogysem tőllünk a' regementhez elindúlt volna, öszveállottunk egynehányan, és tiszteletére eggy kertnek mulató házában ebédet adtunk. Ebéd utánn én a' kertbe kimenvén, kövekkel kezdettem, elég gyermekes ésszel, a' fákonn ülő madarakra hagyigálni, és csak hamar ama' szerencsétlen gondolatra jutottam, hogy a' madarat reptében lesujtani, még nagyobb mesterség volna. Ezt meggondolni, és a' követ eggy repűlő madárra kezemből kibocsátani, eggy volt.

Azon szempillantásban megnyílt a' mulató háznak üvegajtaja a' kertnek ama' része felé, a' hol én állottam. A' kő az üveget szétzúzta, 's Gróf Bölcseinek szemébe lökte, ki szinte a' mulató házból kilépett volt. Oda ugrottam én azonnal, 's térgyre esvén előtte, keserves sírásra fakadtam. Kelly fel, édes Öcsém! mondá ő, felrántván kezemnél fogva térgyemről, és ne szólly senkinek, hogy te cselekedted. A' többit bízd reám! El tudta ő azutánn hitetni mindnyájokkal, hogy az ajtó nehezen járván, a' benne voltt üveg azért tört öszve, mivel ő nagy erővel megtaszította; és e' szörnyű cselekedetem valóban mind e' szempillantásig titokban is maradt.

Hosszas de haszontalan gyógyítás utánn szép szemét elvesztette. A' katonaságrúl e' hiba miatt lemondván, sőt még a' társalkodást is több esztendeig kerűlvén, a' tanúlásra adta magát, hogy a' Hazának legalább más részről szolgálhasson. Az író és tanúló asztalnál magányosságában olly gondatlan volt magára, hogy púpot kapott, melly valóban inkább tiszteletet, mintsem irtózást érdemel.

Eggy hajszálonn állott, hogy tudtom nélkűl újjra törvényszegő nem lettem azon férjfiú ellen, kinek többel tartozok, hogysem életemben lefizethessem. Azon szempillantásban, hogy Nagyságod nekem férjét megnevezte, eltüntek szívemből a' szerelemnek gerjedelmei, 's he-

lyettek abban a' szíves barátságnak érzékeny indúlattyai annyira[287] elhatalmasodtak, hogy Nagyságodot nem már bájoló szeretőmnek, hanem mély tiszteletre méltó húgomnak néztem.

Mint húgomot térgyenn állva kérem annak szerelméért, a' mit e' világonn legszentebbnek, legnemesebbnek tart, ne kerűllye e' nemes szívű férjfiúnak társaságát, ki mindenkép megérdemli, hogy Nagyságodtúl megösmertessen, tiszteltessen, sőt még érzékenyen szerettessen is. Óh! ha tudná a' Kisasszony az ő szívének ama' szép tulajdonságait, mellyek énelőttem tudva vannak, lehetetlen volna bizonnyára, hogy ne szeresse. Portréját, mellyel ő maga engemet az imént megírtt szerencsétlenség előtt megajándékozott, mindeddig legfőbb kincsemnek néztem, mellytűl magamot az egész világért meg nem fosztottam volna. Most a' barátság azt kívánta tőllem, hogy azt Nagyságodnak szívére tegyem. Visgállya meg jól, és vallya meg magának, hogy annak origyinálissát a' természet nemes remeknek tette. Merészellye Nagyságod ezen origyinálist közelebbrűl megösmerni,'s kevés üdő múlva minden bizonnyal azt mondgya, hogy az ember félszemű és púpos, és még is érzékeny szeretetre méltó lehet.

Ezt Nagyságodnak ollyan férjfiú igéri, a' ki birtokáért még fejedelemmel is megvítt volna, de a' ki ellenben meg nem szenvedhetné, hogy a' nemes szívűségben valakitűl felűlhaladtasson. Aranypataki György.

Juliska, még e' levelet olvasta, ollyan lett garádicsonkint, mint az élettelen bálvány. Mellye magába akarván foglalni Aranypatakinak illy bajnoki nagyszívűségét, emelkedni kezdett, de végre eggy mély sohajtás utánn, melly ezen ügyekezetet foganatlannak vallotta, ismét lelohadt.[288] Félénk tekíntetet vetett azutánn a' képre, melly nyakánn függött,'s barátsággal tellyes nagy szemeinek szikrázásátúl úgy elijedt, mint álmunkban a' megjelenő szülőknek halavány termetétűl megijedni szoktunk, kik ezen életből már régen kimúltak. Az álmélkodás, a' szígyen, a' könyörűletesség egymást váltották fel szívében, úgy hogy nem tudta, mit tévő legyen? Gondolatinak, nem volt képes, bizonyos arányt adni. Sokszor még azt is kérdezte magától, ha igazán ébren van-e, vagy csak alszik? Így ülvén fél óráig, öszveszedte valamennyire magát,'s a' levelet még egyszer figyelmetesebben elolvasta. Most már Aranypatakit embernél felségesebb valónak, fél istennek nézte, kit ő elegendőképen csudálni nem győzött, de kinek birtokárúl csak gondolkodni sem merészlett. A' mély tisztelet elfogta szívét, mellyből a' szerelem lassankint egészen kiosontott.

Bement azutánn az Óbesternéhez, a' Grófnak képét kebelébe rejtvén. Az Óbesterné megsajdítván komorságát, azon szempillantásban ama' gondolatra jutott, hogy közötte és Aranypataki között kellett valaminek történni, mivel hirtelen elmenetelénn való kesergését el nem titkolhattya. Nem szóllott azonban errűl legkisebbet is, jól tudván, hogy az egymástúl való távúllét kevés üdő múlva mindennek véget vet, a' mi talán köztök támadni kezdhetett; sőt külömbféle egyéb tárgyakrúl úgy beszéllgetett vele, mintha komorságát eszre sem vette volna.

Így múlt el az egész nap. Estve vocsora utánn jó éjszakát mondván az Óbesternének, háló szobájában eggy karszékbe ült, és gondolatokba merűlt. Csak éjfélkor serkent fel ezen állapotbúl, melly érzéketlenség volt inkább, mint gondolkodás,'s mivel annak súllya alatt felette nagyon megbádgyadt, csak ugyan végtére feküdni ment.

Reggel felébredvén, az első tárgy, mellyre szemei estenek, a' portré volt, mellyet estve nyakánn felejtett. Hirtelen elfordítván rólla szemeit, a' földre szögezte, azutánn pedig lassankint ismét visszavezette a' képre. Félénken megvisgálván ennek vonásait, megvallotta magának, hogy szép. Felkelvén, levette nyakárúl, és bonczaihoz tette. Dél utánn a' kertben sétálván,

[287] *annyíra* [Az ékezet emendálva.]
[288] *le**h**ohadt.* [Emendálva.]

Aranypatakinak levele jött ismét keze közé. Ezt újjra elolvasván, eggy keveset sétált, üdőt hagyván mind gondolatinak, mind érzéseinek, hogy a' zavarbúl, mellyben rend nélkűl gomolyogtak, kiderűlhessenek. Visszament azutánn szobájába, 's a' portrét elővette, megvisgálta, 's drága köveihez és gyöngyeihez visszatette.

Sem nem ehetett az nap, sem nem ihatott, ammint kellett volna, sem helyét sehol nem találta. A' szerelem tudni illik egészen eltűnvén szívéből, ebben felette szomorú pusztaságot hagyott, és Juliska úgy vált el tőlle, mint szíves jó barátunktúl szoktunk, kit a' kérlelhetetlen sors karjaink közűl elragad. Utánna szaladunk egynehányszor, megölellyük, megcsókollyuk, mellyünkhöz szoríttyuk, 's mikor csak ugyan el kell végtére ölünkből bocsátanunk, vérző szívvel nézünk utánna mindaddig, még láthattyuk.

Egynehány nap múlva Juliskának szíve csendesedni kezdett. Aranypatakinak levelét keblében hordozta ugyan, de csak azért, hogy azzal magát utánna esdeklő szerelmének hátra hagyott sebeiből kigyógyítsa. Az egész levelet tudta már könyv nélkűl, és még is, ha csak eggy tekíntetet vethetett is soraira, sokkal jobban megenyhítette fájdalmát, mint akármi egyéb.

Elment azutánn a' ládácskához, mellyben drágaságai voltak, 's eggykét szempillantásig tartó kétkedés utánn megnyitván, kivette belőlle a' Grófnak portréját, 's elmenvén ezzel a' szófához, leült, 's a' képet olly hidegvérűséggel kezdette visgálni, mint az efféle műdarabokot visgálni a' végből szoktuk, hogy az origyinálisokkal való hasonlatosságokot megitéllyük. Egyszerre eszébe tünvén neki amaz origyinálisnak termete, mellyet e' szép kép valaha ábrázolt, meglepte szívét a' könyörűletesség, elsohajtotta magát szinte tudta nélkűl, 's gyönyörű szemeiből mellyére gördűlvén eggy pár könyecske, Szegény Gróf! úgymond lágy szózattal. Illy szemet olly szerencsétlenűl elveszteni!

Ezen szempillantásban megcsökkent benne amaz undorodás, mellyel azelőtt férjének termetérűl gondolkodni szokott volt. Sokáig nézte még nedves szemmel a' képet, 's végtére mély fohászkodásra fakadván, És annak, úgymond, csak eggy rossz szót sem adni, a' ki őtet e' szemtűl megfosztotta! Erre a' levelet kebeléből ismét kivette, elolvasta, 's felette egynehányszor könyörűletesen fohászkodván, bonczaihoz eltette, a' Grófnak portréját pedig nyakába akasztotta.

E' szempillantástúl fogva éjjel nappal keblénn hordozta ő e' képet, 's naponkint jobban és jobban megösmerkedett vele. Némellykor, mikor ama' különös kegyességet meggondolta, mellyet a' Gróf ahhoz mutatott, a' ki szemét kiütötte, még az is megtörtént rajta, hogy e' képet ajakihoz értette, és szívéhez szorította.

Eggy holnap múlva Aranypatakinak elmenetele utánn Angyalszögre érkezett Báró Kékesi Jósef, Juliskának édes attya, hogy leányát meglátogassa. Négy szem köztt tudakozván az Óbesternétűl, ha Juliska nem változtatta-e még meg gondolattyát? 's az Asszonynak feleletéből hallván, hogy erre még semmi reménység sem mutatta magát, megvonta vállait, és leányával a' Grófrúl csak eggy szót sem szóllott. Azon dél utánn, mikor már vissza akart Bécsbe menni, tréfából találta Julisnak azt a' kérdést tenni, ha nem akarna-e úti társa lenni?

Hogy a' Grófnak hitvesse legyek, felelé Juliska, az tőllem ki nem telik; de ha engemet a' Gróf biztos barátnéja gyanánt házához akar venni, elmegyek Uram Atyámmal.

Az öreg Báró álmélkodva nézi leányát, nyakába borúl, megcsókollya, 's parancsolatot ád hogy az úti készűletek halasztassanak el harmad napra. Azalatt felkészűlt Juliska is az Óbesternével eggyütt, ki örömében azt sem tudta, hol áll a' feje? 's harmad napra különös megelégedéssel három hintónn mindnyájann elindúltak. Bécsben a' házasság azonnal kihirdettetett, 's Juliskát a' Gróf nagy diadalommal vezette házához, és innen más nap az Udvarhoz. Juliskának kérésére a' Gróf az Óbesternét mellette hagyta.

HUSZONHATODIK SZAKASZ.

Az első szerelem ritkán alszik el.

Angyalszögről Méhfalvára visszalovagolván Aranypataki, Nénnyének hírűl adta, hogy más nap tőlle elbúcsúzik.[289]

Már tegnap láttam én azt, édes Öcsém! komor homlokodonn, hogy dolgaid nem úgy mennek, ammint kívántad volna; de mivel te komorságodnak igaz okát, tudgy' Isten! micsoda fontos dolognak emlegetésével ímezted, ámoztad, semmit sem szóllottam Juliskárúl. Kosarat kaptál úgy-e? Ne gondolly vele semmit! Van még a' világonn sok szép és jó leány!

Én, kedves Asszonyom Néném! ha igazat akarok szóllani, kosarat nem kaptam, hanem kosarat önnön magamnak adtam.

Úgy-e? Nyilván férget vettél eszre a' szép almában?

Csak a' szép almának a' sorsában. Engedgye meg Néném Asszony, hogy most errűl semmit se szóllyak. Megadgyák talán az Egek, hogy a' dolog jó fordúlást vesz, és akkor diadalmas szózattal fogom Asszonyom Nénémnek elbeszélleni.

Adgy kezet rá, nem azért, mintha e' titkot tudni ohajtanám, hanem mivel így legalább bizonyosan remélhetem azt, hogy halálom előtt még egyszer meglátogatsz.

Talán még ezen esztendőben, mondá Aranypataki. Méhfalvát én el nem felejthetem, nem csak Néném Asszonynak kegyessége miatt, hanem azért is, mivel Angyalszögnek szomszédságában fekszik.

Más nap Aranypataki Méhfalvárúl könyező szemmel elindúlt, és harmad napra szülőihez Pestre szerencsésen elérkezett. Édes annyának kimondhatatlan öröme volt benne, 's minekutánna útazásainak rövid történeteit hallotta, 's ama' tiszteletet látta volna, mellyel fiát a' nagy világnak érdemesebb tagjai fogadták, érzékeny könyhullajtások között köszönte meg férjének, hogy házából a' franczia nevelőt elűzte.

Még azon estve, mikor a' Kapitány haza érkezett, befogatott az öreg Aranypataki, és elvitte fiát Mársfalvi Gyenerálishoz. Sírva fakadt e' meglett vitéz a' Kapitánynak ölelő karjai között, mikor az öreg Aranypatakitúl amaz ígéket hallotta: Ossza fel Gyenerális Uram atyai örömemet, valamint hajdan velem az atyai gondokot felosztotta. Nevezze fiának; nekem pedig engedgye meg, hogy ezentűl bátyám gyanánt tisztellyem.

Édes Fiam! mondá a' Gyenerális, megcsókolván a' Kapitányt; azutánn pedig az öreg Aranypatakit megölelvén, és megcsókolván, kedves Öcsém! úgymond. Elvitték végre magokkal Aranypatakiék a' Gyenerálist házokhoz, hol eggyütt egész éjfélig mulattak. Mikor a' Kapitány édes annyának a' külső országokot lerajzolta, mellyekben útazásokot tett, vagy mikor a' Gyenerálisnak elbeszéllette az ütközeteket, mellyekben forgott, akkor édes attya, ki mellettek dohányozgatott, a' titkos örömtűl elragadtatván, úgy elbámúlt reá egynehányszor, hogy még pípája is elaludt.

Más nap reggel megírta ezen érzékeny atya Hevesinek is, hogy régi nevedéke megérkezett. Jöjjön be az Úr hozzánk az asszonnyal eggyütt, mondá a' levélben, 's gyönyörködgyön nevelésbéli fáradságainak kellemetes gyümölcseiben. Atyai örömemet fel kell osztanom; egyébaránt elfojt!

A' Kapitány, ammint egynehány nap múlva Hevesit véletlenűl meglátta, nyakába borúlt, 's érzékeny háladással nyilván megvallotta neki, hogy ama' principiumok nélkűl, mellyeket tőlle

[289] *elbúcz**z**úzik.* [Emendálva.]

tanúlt, a' nemes szívnek valamennyi boldogságok között legfelségesebb boldogságához soha sem juthatott volna.

Vigye a' tatár a' franczia mestereket és mesterneket! mondá a' Gyenerális, az ebédnek végénn tokajit töltetvén poharába; az emberséges magyar nevelők pedig éllyenek!

Mivel a' Kapitány között és Báró Külneki Gilméta között Pestenn tetetett meg valaha a' szülők által ama' szövetség, melly a' franczia nevelőknek kedvéért Külnekiék' részérűl olly hamar felbontatott; ama' kellemetes helyek, hol gyermek korában Gilmétával mint jegyessével röviden ugyan de érzékenyen mulatott, elevenebben megemlékeztették őtet első szerelmének ezen tárgyára, hogysem iránta hideg vérrel gondolkodhatott volna. Tudgyuk azonnkivűl azt is, hogy ama' kis esetek, mellyek bennünköt nevedék korunkban értek, sokkal felejthetetlenebbek azoknál, mellyek férjfi esztendeinkben történnek, talán azért, mivel gyermekségünkben érzékenyebbek lévén inaink, az örömek vagy bánatok is mélyebb nyomdokot hagyhatnak akkor bennek magok utánn, mint mikor már tompábbak, lágyabbak, érzéketlenebbek.

Lehet-e az én sorsomnál, mondá magában egynehányszor Aranypataki, nem mondom, mostohább, hanem csak átalkodottabb? Gilmétával még gyermek koromban öszveköt, hogy tőlle eggy pár franczia gonosz embernek kívánságára ismét azonnal elválasszon. Kivisz azutánn franczia országba, hogy ott eggy paraszt leányba bolonditson, kit karjaim közűl megmeg azonnal inasomnak ölébe vezet. Oda csal végtére annak jegyességhez, kit szeme' világától megfosztottam, 's tudtom nélkűl a' legalacsonyabb árúlásnak veszedelmébe taszít.

Illy elmélkedések által meglágyúlván szíve, kikereste Gilmétának portréját, és újra megösmerkedett vele. Csak szeretném még is tudni, mondá magában, ha boldog-e vagy sem? Szíve nekem a' jóra nagyon hajlékonynak látszott lenni; de, boldog Isten! a' legjobb fajtából való fa is mikép hozhatna gyümölcsöt, ha tudatlan vagy gonosz kertésztűl fonákúl műveltetik? Tudakozódott azutánn sorsa iránt külömbféle házaknál, de sehol sem tudtak rólla többet mondani annál, a' mit maga is tudott, azt az eggyet kivévén, hogy édes attya, Báró Külneki László meghalálozott, és hogy jószágainak gondviselése báttyára, az Óbesterre bízatott.

Aranypatakinak egéssége azóta, hogy Angyalszögrűl elbúcsúzott, nem súlyos ugyan, de még is számos kis változásokot szenvedett. Az orvosok azt javasolták neki, hogy a' várasi levegőt váltsa fel a' mezeivel. Kiköltözött tehát Hevesihez a' jószágra, hol régi nevelőjétűl a' gazdaságban fontos leczkéket vett. A' házi boldogság, mellyben Hevesi Mariskájával és gyermekével élt, megbájolta szívét, és arra integette, hogy példájokot mennél hamarább kövesse. Oda gondolta ő magát az illyen házi örömeknek közepébe, és oldala mellett már Juliskát, már Gilmétát látta. Ezek már másoknak karjai között szürcsölik talán a' boldogságnak édes poharát, mondá végtére magában, még te a' világonn magad senyvedsz, 's az ollyan érzékeny asszonyi szív utánn hasztalan' esdeklesz, melly lángoló szerelmedet viszonollya!

A' helyett, hogy egésségének változásai megszüntek volna, még súlyosodni is kezdettek a' komorság miatt, mellyel őtet az efféle gondolatok elborították. Visszament tehát Pestre, és szülőit, minekutánna nállok és Hevesinél másfél holnapot töltött volna, arra kérte, hogy látogassák meg vele kedves Nénnyét, Méhfalvinét. Óh! micsoda kimondhatatlan nagy örömet tennék én e' jó szívű Asszonyságnak, mondá szülőihez, ha Asszonyom Anyámot és Uram Atyámot hozzá vezetném! Meglehet, hogy a' Kapitánynak más titkos oka is volt arra, hogy ezen útat sürgesse; de mivel ezt még önnön magának sem vallotta meg, el kell hinnünk, hogy csupán csak egéssége miatt akarta a' levegőt megváltoztatni, egyszersmind pedig ezen alkalmatossággal édes Annyát is Méhfalvinéval megösmerkedtetni.

HUSZONHETEDIK SZAKASZ.

Csak az szép, és szeretetre méltó, a' mi jó.

Azalatt, még Aranypataki Pestenn mulatott, Gróf Bölcsei Tamásnak házánál Bécsben nagy változás történt. Mikor vendégei voltak, akkor ő Báró Kékesi Juliskának férje, mikor pedig egyedűl maradtak, testvér báttya volt. De kevés üdő múlva a' bátyának a' húg veszedelmes lett. Julisnak bájos alázatossága, szép magaviselése, emberséges barátkozása azokkal, kik hozzá közelítettek, a' figyelmetesség, mellyel a' Grófnak tetszését mindenben megelőzte, a' szépen folyó rend, mellyet házánál tartott, a' jó ízlés, melly minden mozdúlásából kitetszett, a' kegyesség, mellyel minden emberhez viseltetett, a' tetetett férjből csak hamar valóságos szeretőt neveltek. Ámde a' Gróf, minekutánna mint férj sokáig hallgatott, mint szerető anynyival inkább nem szóllott az ollyan dolgokrúl, mellyek a' testvér szeretetnek korláttyainn kivűl vannak.

Juliska ellenben a' Grófban olly férjfiút látott maga előtt, kit a' Nagyok és Kicsinyek eggyaránt szerettek és tiszteltek; ki nagy hivatalban lévén, jó barátok nélkűl még is nem szűkölködött; ki a' férjnek jussait megkívánhatta volna, és a' testvérnek jussaival még is megelégedett; ki hitvessére figyelmes volt, a' nélkűl hogy szem alatt tartotta volna; 's ki neki külömbféle szolgálatival érzékeny szerető gyanánt kedvezni ügyekezett, a' nélkűl hogy terhére lett volna. Juliska sajnálni kezdette, hogy e' jó és bölcs férjfiúnak nincs ollyan hitvesse, a' ki őtet szeretné, 's e' mellett megszokván lassankint üveg szemét és púpos hátát, végtére valóban szerette is.

Olly annyira igaz, hogy az emberhez illő szerelemnek tárgya a' jóság, melly nélkűl a' szépség csak hiú és múlékony tulajdonság, melly a' szívet tűzre ingerelheti ugyan, de meg nem boldogíthattya. Naponkint láttyuk amaz igazságnak szomorú példáit, hogy a' leggyönyörűebb termetű és a' legbájosabb ábrázatú remek szépségek, ha közönséges ésszel, és müveletlen szívvel birnak, környűl vannak ugyan véve szeretőkkel, de a' házasságnak örömeihez fel nem juthatnak, vagy ha feljutnak is, mindgyárt az első esztendőkben magok körűl házi boldogság helyett elégedetlenséget, hidegvérűséget, visszavonást, eggy szóval házi poklot tapasztalnak; még a' legrútabb leányka szép tulajdonságival, nyíltt eszével, érzékeny szívével, és jó erkölcsével a' legjobb, legérzékenyebb, és legbölcsebb férjfiút megbájollya, magához vonnya, és hű karjai között megboldogíttya. Ide tartozik az, a' mit Swift, eggy híres ánglus író az ollyan asszonyi szépségekrűl mond, kik az észnek és szívnek müvelését egészen elmulatván, csak a' czifrálkodásban foglalatoskodnak; hogy ők, tudni illik, egész életekben csak tőrököt csinálnak, mellyekkel a' madarakot megfoghassák; arrúl pedig soha sem gondolkodnak, hogy kalitkákot építsenek, mellyekbe azokot bezárhassák.

A' Gróf azonban a' testvérnek korláttyai közűl[290] ki nem lépett, sőt úgy látszott, mintha Juliskához való tisztelete naponkint gyarapodott volna. Juliska tehát azt gondolta, hogy szívének változását észre nem veszi; 's errevaló nézve a' Grófhoz való szerelmét némelly ártatlan jelenségek által még nyilatkoztatni is kezdette. Ezeket a' Gróf nem merte egyébre, hanem csak érzékeny barátságra magyarázni; Juliska pedig e' hidegvérűségből azt következtette, hogy szerelmét a' Gróf megveti, és ebben a' Grófot még meg sem itélhette. Visszaadgya nekem a' kölcsönt, mondá magában, 's bevonván magát legmagányosabb szobájába, a' Grófot csak akkor látta, mikor látogatása elől jó móddal ki nem térhetett. A' Gróf nyughatatlankodni kezdvén, figyelmetesebb lett kedves barátnéjának és szeretett jegyessének minden mozdúlására, 's ammint egyszer véletlenűl hozzá bement, azt vette eszre, hogy eggy portrét nyakrafőre dugott

[290] ***kozűl*** [Emendálva.]

el kebelébe, mellyet nyakánn titkon hordozott, 's melly a' Grófnak eljövetele előtt kebelébűl kiesett volt.

Én Juliskát szeretem, mondá magában a' Gróf, mikor tőlle szobájába visszament; ő pedig szerencsétlen. Nem fő kötelessége-e vallyon a' szeretetnek, hogy tárgyát megboldogítsa? Mindaddig meg nem nyugszok, még szerencsésnek nem teszem.

Más nap reggel bement hozzá, mikor még a' tükörnél ült, a' mit eddig soha sem cselekedett, 's megparancsolván a' komornának, hogy mennyen ki, és senkit be ne bocsásson, Juliskának kezét megcsókolta, ki ijedtében nem tudta, mit gondollyon? A' mellette álló üres székre a' Gróf leülvén, Drága Barátném! úgymond, én már eggy jó üdőtűl fogva azt veszem eszre, hogy szeret, és most a' végbűl jövök, hogy ez iránt szeretett jegyesemmel négy szem köztt értekezzek.

Juliska egybekúcsolván kezeit, feltekíntett az égre, és nagyot sohajtott.

Szereti-e kedves Barátném azt a' férjfiút, kinek képét nyakánn viseli?

Juliska hirtelen' a' Grófra tekíntvén, azutánn pedig szemeit leütvén, Mi tagadás benne? úgymond halk szózattal, szeretem, és meg kell vallanom, hogy sokkal érzékenyebben szeretem, hogysem – – – –

Én Nagyságodnak csendes kesergését tovább nem nézhetem, mondá a' Gróf, annyival is inkább, mivel legfontosabb kötelességeim közé számlálom, hogy Nagyságodot szerencsének tegyem. E' szempillantásban felszabadítom minden hitvesi kötelességétűl. Elmegyek azonnal édes Attyához Báró Kékesi Jósef Úrhoz, és vele eggyütt a' Fejedelemhez. Elválásunk még holnap megtörténnyen. Azt az eggyet mindazáltal engedgye meg nekem Nagyságod, hogy forró szerelmemet, ezen szempillantásban, mellyben boldogságának feláldozom, megvallhassam. Éllyen szerencsésen, drága Juliskám! és ha egyszer annak karjai között csüggedezik, a' kit szeret, emlékezzen meg boldogtalan baráttyárúl, ki mennyei szívét életének fogytáig tiszteli.

Ezzel felkelt, és el akart menni, ammint Juliska véletlenűl nyakába borúlt, 's ajakára tűzvén az első csókot, Bölcsei! úgymond, én tégedet, még élek, el nem hagylak! Íme! kezdbe adom e' portrét, de csak azért, hogy azt a' te saját kezedből vegyem vissza. Ösmered-e az origyinálissát?

A' Gróf a' képre tekíntvén, 's abban hajdani ábrázattyát megösmervén, térgyre esett, 's a' Grófnénak kezét tüzesen csókolgatta. Az örömnek első heve utánn tudakozni kezdette a' Gróf, mikép jutott légyen e' portréhoz? mire a' Grófné Aranypatakival voltt történetét hűven elbeszéllette, és búcsúzó levelét kezébe adta.

A' Grófnak szívében gyors habok gyanánt váltották fel egymást az álmélkodásnak, az érzékeny barátságnak, és a' háladatosságnak indúlattyai. Végre felkelvén üléséről, Kedvesem! úgymond; Aranypatakinak e' nagylelkűsége úgy elfogta szívemet, hogy meg kellene neki minden bizonnyal repednie, ha háladatosságát érzékeny ölébe mennél hamarább ki nem önthetné. Elmegyek azonnal Fejedelmünkhöz; elbeszéllem neki e' bajnok cselekedetet, és szabadságot kérek tőlle arra, hogy Aranypatakit felkereshessem, és köszönetemet eleven szóval elejébe terjeszthessem. Az én drága Hitvesem megteszi-e nekem azt a' kegyelmet, hogy Aranypatakit velem megtisztellye, és engemet e' barátságért neki különös köszönetet mondani segítsen?

Én a' Gróftúl csak rövid üdőre sem válok el örömest, mondá a' Grófné. De e' nélkűl is fő törvényem az nekem, hogy férjemnek kedvét soha meg ne szegjem. Aranypataki most hihetőképen szülőinél van Pestenn.

Akárhol legyen, felkeresem. Angyalszögönn szándékozok keresztűl menni, hogy eggy úttal e' jószágot is megtekintsük. Ott talán Méhfalvinétúl megtudhattyuk, hol tartózkodik?

A' Fejedelem különös jutalmat akart Aranypatakinak Gróf Bölcsei által küldeni; de a' Gróf azt felelte, hogy az illyen különös cselekedetet jutalmazni akarni annyi volna, mint érdemét

lealázni, és Ő Felségét egyszersmind arra kérte, hogy e' különös kegyelmet más alkalmatosságra hagyni méltóztasson.

Más nap Bécsből a' Gróf a' Grófnéval az eggyik hintóban, az öreg Báró Kékesi pedig az Óbesternével a' másikban elindúltak.

Még ezek Bécsben történtenek, Aranypataki azalatt szülőivel eggyütt Méhfalvánn szerencsésen megérkeztek, és az öreg Méhfalvinét kellemetesen meglepték. Nem tudta e' jó szívű Asszonyság örömében, hová legyen? Édes Ángyom Asszonykám! mondá az öreg Aranypatakinénak, minekutánna megmeg ölelte, és öszvecsókolta volna, micsoda szerencsésnek tesz engemet, hogy látogatásával halálom előtt megtisztel. Eddig olly magányosan[291] éltem e' világonn, mint a' sík mezőnn a' régi tölgyfa, melly az aratóknak nyáronn árnyékkal kedveskedik. Egynehány hét előtt Kapitány Öcsém felkeresett, 's kesergő özvegységemnek sírjából új életre támasztott; most pedig nekem Ángyom Asszonnyal és kedves Öcsémmel még új örömeket is hozott. Eddig csak sírdogáltam magányosságomban, most pedig örömemben ollyan vagyok, mint a' madár. Édes Ángyocskám! légy nállam, mint otthon. Parancsolly! A' mim van, mind szolgálatodra van, és a' mim nincs, azt megszerzem, hogy kedvedet töltsem. Új módi complementákot ne várj tőlem; de szívemről légy bizonyos, hogy hozzád olly hű, olly nyíltt, és olly igaz, mint boldogúltt édes anyádé volt. Erkölcseim, és szokásaim a' régi világból valók; ezekben meg ne ütközz, hanem végy engemet úgy, ammint vagyok.

Az öreg Aranypatakinénak könybe[292] borúltak szemei, 's megcsókolván Méhfalvinét, Édes Néném Asszony, úgymond, mind magamrúl, mind fiamrúl tudom már én azt tapasztalásból, hogy az új franczia módosságok, erkölcsök és szokások mind bolondságok, és hogy csak a' józan ész, az érzékeny szív, és az emberség az, a' mi minket megboldogíthat.

Atyafiságosan mulatták már egynehány naptúl fogva Aranypatakiék Méhfalvánn magokot, ammint Kékesiék Gróf Bölcseivel Angyalszögre érkeztek. Meghallván, hogy Aranypataki szülőivel eggyütt Méhfalvánn van, még az nap átrándúltak.

Bölcsei! Aranypataki! Így kiáltottak egymásra majdnem egyszersmind e' jó barátok, egymásnak nyakába rohanván. Eggy hosszú ölelés utánn, Aranypataki! úgymond hozzá a' Gróf, te nekem szememet olly nyereséggel adtad vissza, melly mind a' két szememnél többet ér![293] E' vallásnál nagyobb köszönetet nem mondhatok. Érzed-e fontosságát úgy, mint én?

Érzem, Barátom! mélyen érzem. Úgy hát magammal megelégszek, mondá a' Gróf.

Engemet itt hágy állani, kiáltá végtére örvendetes szózattal a' Grófné, és csak férjemet ölelgeti. Én is közétek tartozok ám, édes Bátyám! Ezt mondván, Aranypatakit szívesen megcsókolta, csókjához e' szókot függesztvén: Életemnek fogytáig édes Bátyám!

Az öreg Báró Kékesi kezet nyújtván Aranypatakinak, kérem Kapitány Uramot, úgymond, nézzen engemet örökös adóssának!

Majd azutánn, ammint Aranypataki az Óbesternének kezét megcsókolta, és bocsánatot kért tőlle, hogy az ő híre nélkűl a' Grófnéval szerelmes szövetségbe bocsátkozott, A' következés, felelé az Óbesterné, nem csak ártatlannak mutatta e' szövetséget, hanem még érdemesnek is tette. Egyébaránt, mint nevelő, kénytelen vagyok megvallani, hogy ezen esetben új bizonyságát leltem ama' nagy valóságnak, hogy sokkal könnyebb az embert a' szív által, mintsem az ész által jóra vezérleni.

---

[291] [A nyomtatási hiba emendálva.]

[292] *könyűbe* [Emendálva.]

[293] [A írásjel emendálva.]

Azutánn Juliska Méhfalvinéhoz és Aranypatakinéhoz fordúlván, Nagyságtok, úgymond, e' jelenésnek okát minden bizonnyal nem tudgyák. Engedgyék meg tehát, hogy ezen új bátyámmal és édes atyámmal a' kertbe mehessek, még férjem Nagyságtokot az egész történettel megösmerkedteti.

Méltóságos Grófném! mondá[294] a' Kapitány kérlelő szózattal.

Mind haszontalan a' könyörgés, felelé a' Grófné. Csak jőjjön velünk, édes Bácsikám, jőjjön.

Ezzel kezénél megfogván, a' kertbe vezette, 's átjárta vele és édes attyával ama' helyeket, hol Aranypataki neki szerelmét megvallotta. Fél óra múlva a' kertben termettek a' többiek is. Méhfalviné Aranypatakinak a' nyakába borúlt és megcsókolta; édes annya kezét szorította meg titkon; édes attya pedig mosolygó tekintetével mutatta meg neki, hogy nemes szívűségében különösen büszkélkedik.

HUSZONNYOLCZADIK SZAKASZ.

Bizony még megesik a' szíve rajta!

Szükségtelen azt mondanom, hogy Aranypatakiék és Kékesiék Gróf Bölcseivel eggyütt úgy mulatták egynehány napig már Angyalszögönn, már Méhfalvánn magokot, mint ollyan testvérek, kik egymást érzékenyen szeretik. Ebéd utánn egyszer, mivel essős üdő volt, eggyütt ülvén mindnyájan Méhfalvinénál, a' Kapitány tudakozni találta Gróf Bölcseitűl,[295] hol és mikép van Báró Külnekinek leánya, Gilméta? Hisz az ő attya a' te anyádnak[296] a' testvére volt? Sorsárúl tehát csak kell valamit tudnod. Kérdéseimre senki sem volt mindeddig képes, elégítő feleletet adni.

Az égre tekíntvén a' Gróf, A' mi szegény Gilmétánk, úgymond szomorú szózattal, felette szerencsétlen!

Szerencsétlen? kérdezé a' Kapitány, felemelkedvén üléséről,[297] és a' Grófhoz komor ámúlással közelítvén. Hisz ő eggy franczia gavalérral ragyogó szövetségre lépett – – – –

Mellyről az ember nem örömest szóll, kedves Barátom! mondá a' Gróf. Megadta ő az árát ama' bolond előítéletnek, mellyel édes annya a' jöttmentt francziáknak hódolt, 's melly miatt a' közted és leánya között okosan kötött szövetséget felbontotta.

De az Istenért! mi történt tehát vele, kérdezé részvévő vizsgasággal a' Kapitány.

A' Gróf ezt eszre vévén, Gilmétának sorsa, úgymond mosolyogva, ammint látom, nagyon szívedenn fekszik! Talán bizony – – –

A' régi szerelem el nem aludt még bennem, akarod kérdezni? mondá Aranypataki. Erre én valóban határozott feleletet e' szempillantásban nem tudnék adni. Azt az eggyet bizonyosan mondhatom, hogy én őtet szép hajlandóságai miatt tisztelni, soha meg nem szüntem, jóllehet egyszersmind nagyon sajnállottam, hogy jó és érzékeny szíve felette rossz kézbe jutott. Madame de Folle rossz erkölcsű asszony volt.

E' vallásod utánn, kedves Barátom! mondá a' Gróf, dupla kötelességemnek tartom, hogy szegény Gilmétánknak boldogtalan sorsával megösmerkedtesselek. Hallyad tehát szomorú történetét.

---

[294] *mőndá* [Az ékezet emendálva.]

[295] *Böcseitűl,* [Emendálva.]

[296] *auyádnak* [Emendálva.]

[297] *üléserűl,* [Emendálva.]

Az úgy nevezett Marquis de Bourse nem volt egyéb hamis játékosnál, pénzcsalónál, és tolvajnál, kit Madame de Folle, szegény Gilmétánknak nevelője, bosszúállásbúl arra birt, hogy Külnekiéknek házát megrontsa és meggyalázza. Igaz neve alatt annyi gonoszságot vitt már végbe ifiú ember létére ezen ál Marquis, hogy franczia országban a' policzia szorgalmatosan kereste. Onnan tehát elillant, Német országba jött, és nevét megváltoztatván, több illyen semmirevalóknak társaságába lépett, kik a' német városokra felosztva, franczia emigránsoknak mondták magokot, 's a' nyilvánvaló könyörűletességnek oltalma alatt külömbféle jó házakba mint nevelők, mesterek, vagy kéregetők becsúsztak és kéz alatt nagy károkot okoztak.

Ezek közé tartoztak Madame de Folle, és a' te első nevelőd Monsieur de Frippon is. E' rossz asszony tehát az említett gaz embert Külnekiéknek titkaival megösmerkedtetvén, rá vette, hogy mint Marquis jelennyen meg Bécsben, és keressen alkalmatosságot arra, hogy a' házhoz befúrván magát, Gilmétának kezéhez és birtokaihoz juthasson. A' pénzt, melly e' játékra szükséges volt, a' társaságnak czinkos tagjai adták öszve azzal a' reménységgel, hogy azt nagy haszonnal visszanyerik. A' Marquisnak cselédgyei mind illyen tagokbúl állottak, és uroknak példája szerint játékbúl, csalárdságbúl és lopásbúl éltek.

Allig múlt el az esküdtetés utánn két hét, hogy a' Marquis hamis levelet mutatott Külnekiéknek, mellyben testvére Párisbúl azt írta, hogy a' postaútak franczia országban tele lévén latrokkal, nem meri neki a' szokott summákot elküldeni, hanem hogy vegyen fel kölcsön, a' mennyire szüksége van. Külnekinét tehát 's ez által Külnekit könnyen arra birta, hogy lassankint valamennyi jószágaikot mind elzálogosítsák a' végbűl, hogy a' Marquisnak pénzt adhassanak. Külnekinek csak eggy kastéllya maradt még meg, eggy falunak negyed részével, hol most Gilméta magányosságban él. A' Marquis más Uraságoktúl is tudott Külnekiéknek kezességére pénzeket[298] csalni, mellyekrűl ezek semmit sem tudtak, 's mellyeket amaz többnyire a' szerencsétlen játéknak színe alatt elsikkasztott, jóllehet ebben is szüntelen' és felette sokat nyert.

Már Gilmétának drága bonczait is mind kezébe kerítette azzal a' színfogással, hogy eggy nagy játékveszteségnek kifizetésére elzálogosíttya, mellyet böcsűletének sérelme nélkűl továbbra nem halaszthat; sőt hogy e' bonczokot ismét visszaválthassa, már abban is sántikált, hogy Külnekinek eggyetlen eggy kastéllyára pénzeket kérhessen; ammint a' policzia Bécsben elfogta, 's a' mi keveset nálla talált, azoknak számára, kiket e' városban megkárosított, elfoglalta. El akarta azon órában fogni a' Marquisnak cselédgyeivel eggyütt Monsieur de Frippont, és Madame de Follet is; de ezek amaz Uraságoktúl, kiknél tartózkodtak, egynehány órával hamarább meghallván, hogy a' policzia a' Marquist keresi, szerencsésen eltüntek. A' Marquis franczia országnak határánn német és franczia bíróktúl kérdésre vonatván, halálra itéltetett, és életét hóhérnak keze által el is végezte. A' többiek közűl egynehánynak hasonló volt a' sorsa. A' kik pedig a' halált meg nem érdemlették, fogságra itéltettek. E' bírók előtt vallotta meg a' Marquis azt is, hogy ezen utólsó cselekedetére Madame de Follenak unszolásábúl vetemedett.

Gilméta terhes lévén, mikor ez történt, üdőtlen és haltt gyermeket szült. Édes attyát, Báró Külneki Lászlót, a' guta úgy megütötte, hogy harmad napra meghalt. A' Báróné el nem viselhetvén leányának méltó szemrehányásait, olly haragra lobbant, hogy Gilmétát elhagyta, és testvéreihez folyamodott, kik irgalmasságbúl tartyák. Szerencsétlen húgom pedig Posonyba költözött, és ott édes attyának báttyához, az Óbesterhez vette magát, ki érzékeny leczkézések utánn elvégre oltalmába fogadta.

[298] *pénze**ke**ket* [Emendálva.]

Boldog Isten! micsoda szörnyű szerencsétlenség ez! mondá a' Kapitány, könybe borúltt szemeit az égre emelvén, és kezeit maga előtt egybekúcsolván. Szegény Gilméta! te ezt nem érdemletted. Ezzel a' másik szobának ablakjába ment, honnan a' mezőre kinézvén, elkábúlt inkább, hogysem gondolkodott.

Méhfalviné utánna nézvén, mikor kiment, Bizony még megesik a' szíve rajta! úgymond; Aranypatakiné pedig férjének kezét megnyomván, Óh melly mélyen érzem, úgymond, ama' cselekedetnek böcsét, mellyel azt a' franczia nevelőt házunkból elkergetted! Mi lett volna e' gaz embernek keze alatt a' mi gyermekünkből!

Az öreg Aranypataki megcsókolván hitvessének kezét, érzékeny könyezéssel köszönte meg neki e' nemes vallástételt.

Nekem úgy látszik, mondá a' Grófné, hogy a' Kapitánynak szívéből ki nem párolgott még az első szerelem. Mélyebben érzi ő a' mi szegény rokonyunknak szerencsétlenségét, mintsem legszívesebb baráttya érezhetné.

Ezt én annak tulajdonítom, felelé Gróf Bölcsei, hogy a' mi Barátunknak szíve felette jó és felette érzékeny. Szerelmének, ha eddig el nem aludt volna is, most valóban, mikor szerencsétlen húgomnak gyalázatos esetét tudgya, egészen el kell szívéből enyésznie.

Ha szíve nagy nem volna, mondá a' Grófné, valamint jó és érzékeny is. Gilmétának szövetségétűl őtet csak előitélet tartóztathattya; attúl pedig, hogy az én szívemet és kezemet a' barátságnak feláldozta, forró és tiszta szerelem tartóztatta. A' ki pedig a' hatalmas szerelemnek indúlattyán bajnok gyanánt győzedelmeskedett, képes legyen-e az a' hideg előitéletnek hódolni. A' mit ő Gilmétának feláldozna, ha még szerencsétlensége utánn is szeretné, és kezével megkínálná, véghetetlenűl kevesebb annál, a' mit a' barátságnak feláldozott.

Jól okoskodol, édes leányom! mondá az öreg Báró Kékesi. Ha Gilmétát a' Kapitány még szereti, szerencsétlensége őtet el nem ijeszti attúl, hogy kezével meg ne kínállya, ha ezt egyébaránt szülői nem ellenzik.

Gilmétát én vétkesnek nem tarthatom, mondá az öreg Aranypataki, hanem csak szerencsétlennek; kinek tehát könyörűletességünkre és segedelmünkre tökélletes jussa van. Az annya rontotta meg először a' franczia nevelés által, azutánn pedig a' franczia szövetség által.

Én még az annyát is merném mentegetni azzal, mondá Aranypatakiné, hogy a' franczia nevelés által olly vélekedéseket vertek a' fejébe, mellyek nélkűl házát e' veszedelembe soha sem ejtette volna. Nem volt neki szegénynek Aranypatakia, ki őtet jobb útra vezethette volna. Illyen kalaúzt pedig Gilméta is találhat az én vezéremnek fiában, ha ezt egyébaránt szereti.

E' végső szó, az én itéletem szerint, egyedűl, mondá a' Grófné, melly e' szövetséget szerencsének teheti. A' szeretet a' szívet, ha nem egészen érzéketlen, mindenre rá veszi.

Tovább e' beszéd nem folytatódhatott, mivel a' Kapitány a' társasághoz érkezvén, komorabbnak tetszett, hogysem annak folytatását elviselhette volna. A' szokott mulatságok tehát elő vetettek, mellyek utánn eloszolni akarván, a' Grófné Aranypatakiékot más napra magához ebédre kérte.

Méhfalviné el nem nézhette kedves Öccsének szomorúságát, 's mihelyt vocsora utánn Aranypatakiné férjestűl a' háló szobába ment, ő viszontag a' Kapitányhoz osontott, ki szinte pípára gyújtott volt, hogy fejéből gondolattyait, minekelőtte lefekszik, kifüstöllye. Hallod-e, Öcsém! mondá neki a' jószívű asszony, én tégedet azon szempillantástúl fogva, hogy Gilmétának boldogtalan sorsát hallottad, szomorkodni látlak. Tudom én, micsoda gondolatokkal küzködsz.[299]

[299] ***ku**zködsz*. [Emendálva.]

Itt ő e' gondolatokot újjainn elejébe számlálván, imígy folytatta beszédgyét:

Az első az, hogy nem tudod, ha szerelem-e, vagy csak puszta könyörűlés, melly most szívedet e' szerencsétlen menyecske miatt elfogta? Ebből a' kétségből könnyen kiverődhetsz, ha arrúl megemlékezel, hogy közűlünk, kik e' szomorú esetet hallottuk, eggyiknek szívét sem ragadta meg a' búbánat olly hathatósan, mint a' tiédet. Pedig azt csak meg kell vallanod, hogy érezni mink is tudunk.

A' második gondolat az, ha szülőid nem fogják-e ügyekezetedet ellenzeni, ha talán e' szerencsétlen menyecskével régi szövetségedet meg akarnád újjítani? Ebből is kisegítelek ama' tudósítás által, hogy errűl szó már történt, mikor tőllünk a' kis szobának ablakjába mentél, és hogy szülőid régi szerencsétlen szeretődrűl felette nemesen gondolkodnak.

A' harmadik gondolat az, ha remélhetnél-e boldog életet e' menyecskével, kinek fejét olly sok franczia bolondság zavarja? Erre én azt mondom, hogy a' jó és okos férjfi még a' tigrisből is derék asszonyt nevelhet, ha ennek hozzá eggy kis szíve van.

Az utólsó gondolat, melly tégedet háborít,[300] az, hogy mit mond majd a' világ? De erre neked csak akkor kellene figyelmezned, ha szerencsédet a' világtúl várnád. Egyébaránt tudod te a' világ' lármájának sekélységét, melly csak addig tart, még a' beszédre új tárgyat nem lel.

Ezeket fontold meg okosan, azutánn aludd ki magadot jól, és holnap csendes szívvel tökéld el magadot az eggyikre, vagy a' másikra. Isten veled!

Aranypataki angyalának nézvén jó nénnyét, megcsókolta kezét, kiszítta pípáját, lefeküdt, és reggel olly könnyű szívvel és derűltt elmével kelt fel, mintha újjonnan született volna.

HUSZONKILENCZEDIK SZAKASZ.

Sok szerencsét az új próbára.

Gróf Bölcsei volt az első, a' kivel gondolattyait a' Kapitány közlötte. Ha tudnám, úgymond, hogy Gilmétának van hozzám szíve, kész volnék vele még most is szövetségre lépni; mert én őbenne nagy hajlandóságot tapasztaltam valaha a' jóra, mellytűl őtet csak a' rossz nevelés csábította el olly messze, hogy annak úttyát vezér nélkűl talán többé meg sem találhattya.

A' Gróf kimondhatatlanúl örűlt, hogy famíliájával Aranypataki szorosabb szövetségbe kíván bocsátkozni; de egyszersmind[301] legszentebb kötelességének tartotta azt is, hogy e' jó baráttyát, midőn boldogítani akarja, szerencsétlennek ne tegye. Mennyünk mink, kedves Barátom! Posonyba, így szóllott Aranypatakihoz, 's visgállyuk ott meg előbb Gilmétának magaviselését, mostani gondolkozásának módgyát, és tulajdonságait. A' szerencsétlenség meg szokta ugyan az embert jobbítani, de egyszersmind embergyűlölőnek is teszi azért, mivel az emberek a' szerencsétlent megvetik. Sokszor hallottam én ama' közönséges panaszt, hogy a' tömlőczök a' gonosztévőköt meg nem jobbíttyák; de én e' panaszt sükeretlennek tartom. Az efféle büntetés minden bizonnyal észre hozza az eltévedtt embert, de az emberek azok, a' kik őtet, mikor a' polgári társaságba újjra visszalép, ismét megrontyák. Itt ő megvetést, amott bizodalmatlanságot, itt szerencséjében igazságtalan akadályokot, amott még szükséges kenyerében is embertelen üldözéseket, itt gúnyokot, amott szemrehányásokot tapasztalván, csak különös isteni kegyelemnek tulajdoníthattya, ha ezen embereknek gyűlöléséből új gonoszságokra nem vetemedik, hogy rajtok bosszút állyon. Ha pedig az embereknek ezen igazságta-

[300] ***ha**borít,* [Emendálva.]

[301] *egyszersm**m**ind* [Emendálva.]

lanságait a' megtértt gonosztévő el nem viselheti, mikép viselhesse el az ollyan szerencsétlen, a' ki szerencsétlenségét gonosz törvényszegések által meg nem érdemlette?

Az illyen embergyűlöléstűl, és ennek iszonyú következéseitűl féltem én a' mi Gilmétánkot, és ha te azt nem remélled, hogy őtet e' szívbéli nyavalyától megóhatod, vagy hogy abból, ha talán már rajta elhatalmaskodott volna, kigyógyíthatod, javaslom saját boldogságod miatt, hogy az ő kezéért csak eggy lépést se tégy.

Aranypataki meggondolván magát, Mennyünk mink, Barátom! úgymond, Posonyba, és kéz alatt előbb tudakozódgyunk. Tanácsodot köszönettel fogadom, 's ezentűl is megvárom, mint hű barátomtúl. Azonban, hogy tudakozódásunk annyival szerencsésebb legyen, engedd meg, hogy a' Grófné velünk jőjjön, és hogy én őtet arra kérhessem, hogy Gilmétának szívét maga kiösmerje, gondolkozásának módgyát kitanúllya, és hozzám való hajlandóságát kikémlellye.

Én tehát az én új bátyámnak kémje legyek? mondá a' Grófné nyájas mosolygással; és saját asszonyi nememnek eggyik tagja ellen legyek az ő kémje? Nem fogják-e ezt az asszonyok árúlásnak nevezni? De nevezzék bár akárminek, itt a' kezem! hogy annak, a' ki engemet megboldogított, a' kölcsönt visszafizetni, fő kötelességemnek tartom.

A' menyecskenézők tehát a' Posonyi útra felkészűltek; a' többiek pedig megigérték, hogy a' dolognak kimenetelét Méhfalvánn és Angyalszögönn kivárják. Sok szerencsét az új próbára, Katona Uram! kiáltá Méhfalviné, mikor az útazók a' hintóba beültek.

Posonyba érkezvén, azt hallották, hogy Báró Külneki Óbester a' városban van ugyan, hanem hogy özvegy húga jószágánn tartózkodik. Elmentek tehát az Óbesterhez, ki őköt kimondhatatlan szívességgel fogadta, parancsolatot adván cselédgyeinek, hogy a' vendégfogadóból még lovaik is házához hozattassanak. A' Kapitányt, kivel a' hadi dolgokrúl mélyebb értekezésbe ereszkedett, nagyon megszerette. Édes Kapitány Uram! mondá neki a' hosszas beszéllgetés utánn, kezet fogván vele, legyen jó barátom!

Nem csak jó baráttya, hanem közelebbrűl való rokonnya is akarna ő Uram Bátyámnak lenni, mondá a' Grófné, ha módgyát ejthetné.

Hogyhogy? kérdezé az Óbester, 's minekutánna Gilméta iránt való szándékát hallotta volna, imígy szóllott hozzá: Valamint különös örömem volna benne, ha e' szövetség végbe mehetne, úgy ellenben, mint böcsűletes ember, kötelességemnek tartom, hogy előbb szegény szerencsétlen húgomnak történetét elbeszéllyem, melly kezétűl Kapitány Uramot minden bizonnyal elijeszti.

Bocsásson meg Óbester Uram, mondá Aranypataki; én az ő szerencsétlen esetét az úgy nevezett[302] Marquis de Bourse francziával mind eggy szálig tudom – – – –

És még is? kérdezé hevesen az Óbester – – – –

Még is hitvesemnek választom, ha arrúl valamiképen bizonyos lehetek, hogy van még hozzám hajlandósága, és hogy szerencsétlenségénn kivűl, melly könyörűletességet érdemel inkább, mintsem szemrehányást, semmi egyéb hiba nincs rajta, melly házi boldogságunkot meggátolhatná. Mint gyermekek öszve voltunk adva – – –

Tudom! felelé az Óbester; de! – Itt homlokát vagy kétszer megdörgölvén, Csak el nem hallgathatom, úgymond. Szörnyű halált kellene halnom, ha Kapitány Uram valaha énreám méltán vethetne ollyan tekíntetet, melly nekem némán azt mondhatná: Külneki! rossz ember voltál hozzám, hogy húgodrúl nekem előre mindent meg nem vallottál. Inkább tehát egyenesen kitálalom, hogy lelkemenn semmi se maradgyon. Mikor Gilméta hozzám folyamodott,

[302] *nevezet* [Emendálva.]

felette nagyon megleczkéztem franczia bolondságai miatt, mellyek illy csúnya galibába keverték, és azt kívántam tőlle, hogy válasszon magának mennél hamarább eggy magyar gavalért, a' kivel jószágaimnak örököst adhasson.

Ő boldogtalan esetét egészen édes annyára tolván, és a' franczia nevelésnek alacsonyságához mély undorodást mutatván, nekem végtére azt felelte, hogy szerencsétlensége miatt nem remélhet a' magyar gavalérok közűl olly kérőt, a' minőt szeretne, és hogy errenézve a' férjhezmenésről inkább nem is gondolkodik. Sokáig sürgettem én őtet már fenyegetéssel, már kérleléssel, hogy e' félénk előítéletenn inkább, mintsem vélekedésenn, a józan észnek segedelmével győzedelmeskedni ügyekezzen; elejébe terjesztvén a' jobb reménységnek nem sükeretlen okait, úgymint: hogy e' szerencsétlenséget nem erkölcstelenség által okozta magának, és hogy gavalérjaink között számtalanok vannak olly igazságszeretők, kik őrajta e' miatt megkönyörűlnek inkább, hogysem szívét és kezét megvessék; de ő kívánságomnak és okaimnak engedni semmikép nem akart.

Végre, minekutánna keményebben előfogtam, és arra, hogy a' házasságbéli szövetségnek ezen átalkodott és oktalan útálásával felhaggyon, szinte kényszerítettem, mit gondol az Úr? mi volt sok unszolásomra végső felelete? Ha nekem Uram Bátyám ollyan kérőt szerez, úgymond, a' ki elég gazdag legyen arra, hogy házunknak előbbeni fénnyét helyre állítsa, de egyszersmind elég ostoba és érzéketlen is arra, hogy nekem boldogtalan esetemet soha szememre ne hánnya, kívánságát, noha még akkor is nem örömest, de csak még is tellyesítem.

Hogy ostromlásimot, mellyekkel még ebből a' szándékból is ki akartam forgatni, elkerűllye, kiköltözött ő a' jószágra, hol magát három vagy négy vén legénnyel mulattya, kik nálla váltólag esznek, isznak, és játszanak. Azt azonban meg kell vallanom, hogy mióta házamhoz kerűlt, soha legkisebbet sem vettem eszre benne, a' mi az illendőséget a' férjfiakkal való társalkodásra nézve megsérthette volna. A' ki neki a' szerelemről valamit szóll, azt eggy darabig bolondnak tartya, azutánn pedig, mikor merészségét mélyebbre vetemedni láttya, minden ember előtt úgy megszígyeníti, hogy ostromlásával egészen felhágy. Ezeket akartam az Úrral Húgomról közleni, hogy gondolkozásának módgyát tudhassa.

Hát arról nem tudna nekem valamit Óbester Uram mondani, kérdezé Aranypataki, ha engemet emlegetett-e ollykor, és ha emlegetésemnél mutatott-e hozzám valami hajlandóságot?

Soha, édes Kapitány Uram! csak eggy szóval sem említette biz ő az Urat az én jelenlétemben, felelé az Óbester. Ha pedig szívében nem pislog-e még a' hamu alatt ezen első szerelmének a' tüze, a' nélkűl hogy arról valakinek legkisebb vallást tegyen? arról nem felelhetek.

A' mi e pontot illeti, mondá a' Grófné, azt én az Uraknál sokkal képesebb vagyok kinyomozni és megitélni. Hogy ő Aranypatakirúl Báttya előtt, ki őtet a' franczia bolondságok miatt többször megleczkézte, és magyar gavalérral való új szövetségre unszolta, soha emlékezetet nem tett, felette természetes dolog; mert ezzel ama' hibát, hogy első szerelmétűl elállván, idegennek adta kezét,[303] báttya előtt megnagyobbította volna, egyszersmind pedig ennek alkalmatosságot is nyújtott volna arra, hogy Aranypatakit húgával ne talán megkínállya, a' mi az ő asszonyi nemes büszkeségét méltán megsértette volna. Engedgyék meg nekem az Urak, hogy én ennek kinyomozását magamra vállallyam. Férjemmel eggyütt kimegyek hozzá, és azonn leszek, hogy nyíltt szívű barátságát mennél hamarább megnyerhessem. A' többit bízzák az Urak énreám.

[303] [Az írásjel emendálva.]

E' szolgálatért holtig adóssa leszek Méltóságodnak, mondá Aranypataki a' Grófnénak. Csak azt az eggyet kérem, hogy Gilmétának itt létemet és iránta való szándékomot az én tudtom nélkűl el ne árúllya. Megvallom én nyilván, hogy ajánlásom előtt örömest társalkodnék vele egynehány napig a' végből, hogy mostani tulajdonságait saját szememmel megvisgálhassam.

Helyesen! mondá az Óbester. Könnyen macskát vásárolhat az ember nyúl helyett, ha a' zsákba bele nem tekínt. Mink addig megjárjuk eggyütt a' múltt franczia háborúnak ütközethelyeit, úgy-e? Kapitány Uram!

Tiszta szívemből! Óbester Uramnak társaságában sokat tanúlhatok én ezekenn a' harczpiaczokonn, a' mik akkor, hogy rajtok hadakoztam, szemembe nem tüntek.

HARMINCZADIK SZAKASZ.

Az ég ismét beborúl.

Gilméta különös szívességgel fogadta a' Grófot, kit gyermekkorától fogva nem látott; a' Grófnéval pedig azonnal bizodalmasan barátkozott. A' Gróf ama' színfogás alatt, hogy gazdaságát eggy kevésig megvisgállya, sokszor magokot hagyta, hogy annál bizodalmasabban beszéllgethessenek. Egész esetét elbeszéllette ő a' Grófnénak, ki rajta érzékenyen megkönyörűlt, 's ki a' szerencsétlent[304] nem tudta jobban vígasztalni, hanem hogy vele sohajtozott, vele sírdogált.

Óh! melly könnyen viselném én szerencsétlen sorsomot, mondá Gilméta a' Grófnénak, ha olly asszonyi szív volna körűlöttem, mellyel szívemet közölhetném. A' szomszédságban mulató asszonyok szerencsétlen esetem miatt megvetnek és kerűlnek; a' férjfiak pedig, boldog Isten! mi egyébre valók többnyire, hanem hogy velek az okos asszony mint bábokkal játszon, ne hogy magát egészen elúnnya. A' sok haszontalan fél tudomány által megrontott ész őbennek minden; szíveik olly érzéketlenek, mint a' kő. Óbester bátyám Posonyból amaz oktalan unszolásával űzött el, hogy magamnak új férjet keressek; mintha olly könnyű volna, jót találni; itt pedig az özvegy Báró Szélfi háborgat kezének kínálásával, még szeles fia szerelmének balgatag vallásaival kínoz.

Hogy e' gyáva ifiútúl, és még gyávább attyától békében maradhassak, kénytelen voltam, Gondorfit házamhoz szoktatni, kinek semmi sem kell egyéb a' kártyajátéknál, 's kivel többnyire Torokfalvi is eljön, hogy jó bort ihasson. Illyen társaságban kell legjobb esztendeimet vesztegetnem! Csak valamire való komornát kaphatnék, a' kivel okosan szóllani lehetne! Óh! ha te, édes Juliskám! az én sorsomot e' magányosságban voltaképen átláthatnád, lehetetlen volna, hogy szíved rajtam meg ne essen. Eggy nap sem múlik el, mellynek éjszakáját sírással ne kezdeném. Csak hajnal felé győzheti meg keservemet az álom, melly erőmöt csak azért látszik helyre állítani, hogy a' búbánat újjra kínozhasson. Oh! micsoda irtóztató következései vannak sokszor eggyetlen eggy hirtelenkedésnek! Szegény Anyám eggy gaz ember miatt felhagyott eggy jó háznak barátkozásával, mellynek eggyetlen eggy csemetéjével nem ragyogtam volna ugyan, de mostani homályos sorsomot elkerűltem volna.

Törött szózattal mondta ezen utólsó ígéket, és könyeit tovább meg nem gátolhatta. Mélyen érzette bánattyát a' Grófné, 's hasonlóképen könyekre fakadt. Légy jó reménységgel, édes Gilmétám! mondá végtére, küldenek az Egek vígasztalást még neked is, mint nekem küldöt-

[304] *szerencsétlént* [Az ékezet emendálva.]

tek. Szerencsétlen voltam ám én is, de most nincs ellenben széles e' világonn olly asszony, a' kinek boldogságával megcseréllyek.

Te voltál volna szerencsétlen? kérdezé Gilméta. De hogy is kételkedhetek róla, mikor látom, hogy sorsomonn síránkozol. Könyörűlni a' boldogok közűl csak az tud, a' ki valaha szerencsétlen volt. Azonban mi lehetett még is a' te bajod az én nyomorúságomhoz képest? Óh Juliska! nagyon mélyen estem én, hogysem vígasztalásra valaha legkisebb reménységem lehetne!

Kiki saját sebét érzi legjobban, kedves Gilmétám! felelé a' Grófné. Gondold magadot érzékeny szíveddel ama' környűlállásokba, mellyekben én voltam, és fogadom, hogy az én akkori állapotomot nem fogod a' tiédhez képest könnyűnek tartani

Erre a' Grófné elbeszéllette ama' szomorú esetét, mikor édes attya a' Gróffal, kit soha sem ösmert, 's kinek termetétűl eliszonyodott, erővel öszveadta. Elbeszéllette Aranypatakinak nemes cselekedetét is, a' nélkűl hogy megnevezte volna.

Gilméta érzékeny részesűléssel hallgatta e' történetet, megmeg ölelvén a' Grófnét, 's mintha édes attya ellen oltalmába akarná venni, magához szorítván. Az esetnek második részét hallgatván, nem tudott annak magában előre más kimenetelt adni, hanem hogy a' Kapitány a' Grófnéhoz, mihelyt szerencsétlennek tudta, meghidegedett, a' Grófné pedig bosszúállásból és keseredésből rút férjéhez visszament, kiben szerencséjére jó szívű és nemes lelkű férjfiat talált; vagy hogy édes attya e' szövetségre, mellyel már most ollyannyira megelégszik, új ostromlásokkal kényszerítette. A' történetnek tehát igaz végét hallván, sokáig nem hitte, hogy illy nagy szívű gavalért a' mostani anyáknak valamellyike szülhetett volna. A' Grófnénak csak esküvéssel erősített bizonyításai fakasztották végtére e' szókra: Illyen Kapitány a' világonn csak eggy van!

Van több is, kedves Gilmétám! mondá a' Grófné szembetünő buzgósággal; hidd el nekem, van több[305] is! Lám hiszen csak az én Grófomrúl is mennyi szép dolgot hallottál imént e' történetecskében, mellyek őtet olly nemes szívű gavalérnak lenni bizonyíttyák, kit Aranypataki Kapitány mellé bizvást oda lehet állítani.

Az Istenért, Juliska! micsoda nevet említesz te itt nekem? kérdezé Gilméta rezketve.

Aranypataki Györgyét, felelé a' Grófné, álmélkodni tetetvén magát Gilmétának változásánn. Ösmered talán?

Ösmertem valaha! édes Barátném. Vajha inkább soha sem ösmertem volna! Vajha nemes szívérűl a' te ajakidbúl illy dicséretes tudósítást nem hallottam volna.

Én tégedet meg nem foghatlak, mondá a' Grófné, ki örömét csak nagy nehezen volt képes eltitkolni.

Gyermekkorunkban öszveadtak bennünköt szülőink, így folytatá szavait Gilméta; de áh! ama' gaz embernek kedvéért, ki e' nagy lelkű hősömnek[306] nevelője volt, 's kit az öreg Aranypataki a' házbúl, minden bizonnyal nem ok nélkűl, és fiára nézve elég jókor elűzött, az édes anyám e' szövetséget felbontotta. Fájt ez nekem már akkor is, mert én őtet érzékenyen szerettem; de keserűségemet mutatni nem merészlettem. A' reménységek azutánn, mellyekkel az édes anyám és Madame de Folle jövendőbéli nagyobb szerencsém iránt táplálgattak, elfojtották bennem Aranypatakihoz való érzékeny indúlatomot. Fellobbant ez kimondhatatlan nagy erővel, mikor a' Marquisval szinte ösmerkedni kezdettem, és Aranypataki Bécsben házunkot látogatásával megtisztelte. Én ugyan vele nem szóllhattam, mivel az anyám meg nem engedte;

[305] *töhb* [Emendálva.]

[306] *hűsömnek* [Emendálva.]

de búcsúzó levelét vévén, szörnyű nyughatatlanság fogta el szívemet,[307] melly csak akkor csillapodott le, mikor kevés üdő múlva a' Marquisval való szerencsétlen szövetség úgy megvette eszemet, hogy Aranypatakirúl allig gondolkodhattam. Örömest feleltem volna levelére, melly még most is gyöngyös ládácskámnak eggy rejtek búgocskájában fekszik, ha tudtam volna, hová igazítsam utánna írásomot?

Így hát gyermekségétűl fogva nem is láttad? kérdezé a' Grófné.

Egyszer sem. Csak gyermekképe lebeg előttem, melly rólla, tudom, egészen elenyészett.

Szép férjfiú lett belőlle, mondá a' Grófné.

És jó férjfiú is, ammint történetedbűl látom, mondá Gilméta mély sohajtással. Mikor azt a' gaz embert, a' ki kezével engemet olly szörnyen megcsalt, oldalam mellől a' fogságba ragadták, és én az ájúlásokbúl a' boszonkodásra, ebbűl pedig a' kesergésre felserkentem, Aranypatakinak könyörűlő képét láttam magam előtt állani, mellytűl elejénte szinte féltem, mintha tőlle szemrehányásokot várhattam volna. Naprúl napra jobban megösmerkedvén vele, végtére vígasztalásomra volt, mivel elhitettem magammal, hogy az ő jó szíve engemet boldogtalan sorsom miatt meg nem vethet, meg nem nevethet. Akkor történt, hogy utólsó levelét írásim közűl kikerestem, elolvastam, könyeimmel áztattam, és szinte vígasztalás gyanánt keblemben hordoztam. Elhitettem én magammal, hogy engemet az egek neki szánván, jobb sorsra rendeltek; hanem hogy anyámnak és saját szívemnek balgatag tévelygései miatt büntetésűl eggy idegen gonosznak karjai közé taszítottak. A' levelet csak akkor rejtettem el ismét, mikor Óbester bátyám azzal kezdett ostromlani, hogy magamnak férjet szerezzek. Most már, édes Juliskám! mióta szerencsétlenségem által megokosodtam, és a' világot ösmerni jobban megtanúltam, megvallom, az a' gondolat kínoz leginkább, hogy Aranypatakival, ha nem ragyogtam volna is, legalább minden bizonnyal boldogúltam volna. Ama' nemes cselekedet, mellyel tégedet férjednek karjai közé visszavezetett, e' gondolatomot, melly eddig előttem csak felette hihető volt, bizonyosnak tette, és én megvallom, hogy ez új tövis lessz, melly szívemet, még élek, furdalni fogja.

Boldog Isten! mondá a' Grófné, ha én ezt tudtam volna, soha nevét előtted ki nem ejtettem volna. Mikép bocsáthassam én meg magamnak e' gondatlanságot, mellyel kínnyaidot megszaporítottam? azt én valóban nem tudom. Más módot abban, hogy e' vétkemet helyre hozzam, valóban nem tudok, hanem hogy Aranypatakinak az egész dolgot megírom, és nagyszívűségét arra kérem, hogy – – – –

Az Istenért, Juliska! mit gondolsz? Képes volnál-e te arra, hogy neki engemet elárúlly?

Kérlek, édes Barátném! mondá a' Grófné, ne légy te e' fontos dologban üdőtlenűl kényes! Hát ha az ő szíve még szabad? Hát ha őbenne a' régi szerelem, mellyel Gilmétájához viseltetett, még el nem aludt? Hát ha ő csak azért nem újjíttya meg veled régi szövetségét, mivel nem tudgya, hogy szabad vagy, 's mivel, ha ezt tudgya is, azt legalább nem véli, hogy el nem felejtetted? Ha teneked igazán szíved van hozzá, és ő is tégedet úgy tisztel, úgy szeret, mint valaha, én valóban kötelességemnek tartom, hogy benneteket öszvesegítselek. Lefizetem én neki ez által adósságomnak nagy részét, és akármit mondgy te nekem most, bizonyos vagyok benne, hogy e' szolgálatomot valaha te is megköszönöd.

Gilmétában erre a' nemes büszkeség úgy felbuzdúlt, hogy a' Grófnénak komor tekíntettel illy feleletet adott: Ha Aranypataki olly nemes szívű férjfiú volna is, hogy engemet szörnyű megaláztatásom utánn kezével megkínálni nem átallana, én soha olly alacsony lelkű nem lehetek, hogy nemes szívéért megalázott szívet, tiszta kezéért gaz ember által meggyalázott

[307] *szívem**a**t,* [Emendálva.]

kezet adgyak. Nincs a' világonn olly kín, melly engemet arra birhasson, hogy Aranypatakival szövetségre lépjek, kit olly balgatagúl megvetettem, olly méltatlanúl megbántottam. Készebb volnék inkább arra vetemedni, a' mit Óbester bátyámnak csak azért mondottam, hogy ostromlásitúl megmenekedgyek. Inkább tudni illik ollyannak adom kezemet, a' ki ostobább, hogysem gyalázatomot megfontolhassa, csak legyen neki annyi jövedelme, hogy házunkot, nem mondom, előbbi fénnyére visszasegíthesse, hanem csak legalább a' végső veszedelemtűl megoltalmazhassa.

A' Grófné elhallgatott; azutánn pedig a' beszédet más tárgyra fordította. Azalatt sűrű ostorcsattogások között berohant az[308] udvarba Báró Szélfinek a' hintaja; mire a' Grófné Gilmétától elbúcsúzott, kikérvén magának, hogy a' játszó társaságtúl elmaradhasson, mivel leveleket kell írnia. Írt is minden egyéb előtt Posonyba az Óbesternek, elejébe terjesztvén mindazokot, a' mikre Gilméta fakadt, mikor vele Aranypatakirúl értekezett, 's a' Kapitánynak azt javasolván, hogy kínállya meg szerelmével és kezével Gilmétát eggy levélben, mellynek dátuma Pestrűl legyen, nehogy közellétét valamiképen eszre vegye.

Az Óbester nagyon megneheztelt Gilmétára kiváltkép azért, hogy a' Grófnénak ellene panaszolkodott. Hát te, úgymond magában, csak azért mentél el Posonybúl, hogy oktalan unszolásimot, ammint nevezed, mellyekkel új szövetségre akarlak győzni, elkerűlhesd? És ostoba férjet csak azért kívánsz tőllem, hogy ostromlásimtúl megmenekedhess? Jó, hogy tudom! Saját kelepczédbe kerítelek, azt fogadom. Azutánn a' Kapitánynak a' levelet elolvasván, Én, úgymond, a' Grófnénak tanáccsát helyben nem hagyhatom, mivel Gilmétának átalkodottságát azokban, a' miket egyszer fejébe vesz, a' Grófnénál sokkal jobban ösmerem. Erővel kell őtet, vagy legalább olly fortéllyal e' szükséges lépésre kényszeríteni, melly vonakodását nevetségessé tegye.

A' Kapitány mind a' kettőt el akarván kerűlni, megenyhítette az Óbestert, és engedelmet kért arra tőlle, hogy a' Grófnénak tanáccsát követhesse.

Kövese az Úr, nem bánom, felelé az Óbester; de adgyon nekem előre kezet, hogy azutánn az én tanácsomot követi.

Ha levelem foganatlan lessz, mondá Aranypataki,[309] Óbester Uramnak javaslását követem,[310] csak előre bizonyos legyek abban, hogy Gilmétát vele meg nem bántom.

Ezen alku utánn illy levelet írt Gilmétának:

Méltóságos Báróné Asszonyom! A' táborbúl haza érkezvén, fő gondom az volt, hogy Méltóságodrúl valamit hallyak. Tiszteletére akartam én lenni, ammint utólsó levelemben megigértem. Áh! de melly szörnyű fájdalom fogta el szívemet, mikor Méltóságodnak szerencsétlenségét meghallottam! Érzékeny szíve, és nemes tulajdonságai illy iszonyú sorsot bizonnyára nem érdemlettek. Minekutánna barátságos könyekkel megsirattam volna Méltóságodnak esetét, régi szerelmem igen természetesen felélledett, és arra birt, hogy szívemmel és kezemmel megkínállyam, a' mit e' levelemben valóban meg is teszek. Boldogítson meg engemet Méltóságod viszontag való szerelmével; és újjítsa meg velem azt a' szövetséget, mellyel szülőink ártatlan szíveinket valaha egybekapcsolták, 's mellyet az irígy sors olly gonoszúl megrontott. Ne hozzon nekem ez ellen Méltóságod elő semminémű okokot; mert eggy sincs, mellyet meg nem fontoltam és hiúnak nem találtam volna. Csak egyedűl szívétűl kérjen e' dologban tanácsot, és ha ebben van még hozzám eggy kis hajlandóság, Méltóságodnak legki-

[308] ***azt*** [Emendálva.]

[309] ***Aránypataki,*** [Az ékezet emendálva.]

[310] ***kővetem***, [Az ékezet emendálva]

sebb intésére lábaihoz repűlök, hogy térgyeimenn megvallyam, melly változhatatlanúl vagyok Méltóságodnak örök tisztelője, Aranypataki György Kapitány.

Mivel az Óbester a' leveleket, mellyek Gilmétának szóllottak, a' Posonyi postánn kiváltani, és húgának lakóhelyébe különös követ által szokta volt eddig[311] is kiküldeni, Gilméta a' Kapitánynak Posonyban való létéről legkisebbet sem gyaníthatott. A' levelet elolvasván, nyil gyanánt tünt ugyan eszébe ama' gondolat, ha vallyon e' levél nem jön-e a' Grófnénak árúló tanácslására? de a' napot, mellyben a' levél íratott, és a' helyet látván, a' hol íratott, gyanakodása csak ugyan elenyészett. A' Grófnéval mindazonáltal a' Kapitánynak levelét még sem közlötte, attúl tartván, ne hogy a' vele való szövetségre új ostromlásokkal unszollya. Estve, minekelőtte lefeküdt volna, újra elővette ő a' csendes éjszakának mély magányosságában e' levelet, és egynehányszor elolvasta. Nemes lelkű férjfiú! mondá végtére; óh! mennyit vesztettem én el teveled, ki még szerencsétlen meggyaláztatásom utánn is annyira böcsűlsz, hogy kesergő szívemet még kezeddel is megkínálod. De ha te illy nemesen gondolkodsz, én sem lehetek viszontag olly alacsony szívű, hogy gyalázatos szerencsétlenségemet veled felosszam!

Érzékeny szíve hideg eszével egész éjszaka tusakodott. Nagy erővel vonta amaz arra, hogy Aranypatakinak ajánlását elfogadgya; ez pedig ellenben mind csak azt kiáltotta neki, hogy Aranypatakit gyalázatos sorsában részessé tenni, megbocsáthatatlan alacsonyság volna. Hajnal tájban sírva fakadván, Élly szerencsésen[312] nállam nélkűl, úgymond, nagy Lélek! Én hozzád való szerelmemet, melly most bennem dupla erővel újra fellobbant, kénytelen vagyok az illendőségnek feláldozni. Én a' tiéd nem lehetek, a' nélkűl hogy önnön magamot meg ne vessem.

Ezzel felkelt, éjjeli lámpássánál gyertyát gyújtott, és Aranypatakinak levelére imígy felelt:

Kedves Kapitány Uram! Böcsös levelét érzékeny háladatossággal vettem. Hogy szerencsétlen[313] sorsomonn az Úrnak nemes szíve megessen, azt barátságától mindenkor reméllettem, de azt ellenben, hogy engemet meggyaláztatásom utánn szívével és kezével megkínállyon, megvallom, soha életemben meg sem álmodtam volna. Elgondolhattya tehát az Úr, micsoda mély tiszteletre, micsoda érzékeny háladatosságra, és, mit is tagadgyam az Úr előtt? micsoda forró szerelemre fakadt asszonyi szívem, mikor azt látta, hogy az Úrnak levele ama' felséges vélekedést, mellyel barátságát tántoríthatatlannak tartottam, elégtelennek tette arra, hogy az Úrnak egész érdemét magába foglallya.

Azonban, ha az Úr az én boldogtalan szívemnek nyugodalmát szereti, elégedgyen meg e' vallástételemmel, és ne kívánnya tőllem kezemet, melly eggy gaz ember által örökre meggyaláztatott. Óh! melly boldog leszek én, ha az Urat igaz barátomnak nem csak tudhatom, hanem a' világ előtt még nevezhetem is; de ellenben, melly irtóztató szemrehányásokot kellene szívemnek saját eszemtűl, még élek, szenvednie, ha elég alacsony volnék arra, hogy az Úrral boldogtalan sorsomot felosszam, kinek kezét és szívét még akkor sem érdemlettem meg balgatag előitéleteim miatt, mikor még ama' boldogtalan[314] szövetségbe nem ereszkedtem. Egyébaránt legyen bizonyos benne az Úr, hogy életemnek fogytáig vagyok Kedves Kapitány Uramnak igaz szívű barátnéja, Báró Külneki Gilméta.

Nem mondtam, úgy-e? Felkiáltott az Óbester, mikor a' Kapitány e' levelet elejébe olvasta, hogy erővel vagy legalább fortéllyal kell az ő nyakát a' jóra homorítani. Kapitány Uramot Gilméta vallyon megösmerheti-e?

---

[311] *edd!g* [Emendálva.]

[312] *szez**e**ncsésen* [Emendálva.]

[313] *szerencsé**te**n* [Emendálva.]

[314] *boldogtal**á**n* [Az ékezet emendálva.]

Nehezen, mivel gyermekségünktűl fogva egymást nem láttuk. Ő engemet akkor képével megajándékozott, melly most is nállam van; de szövetségünk hamarább felbomlott, hogysem én neki az én képemet elküldhettem volna. Gyermekes orczámot azonnkivűl a' katona élet is nagyon megváltoztattak.

Annyival jobb! mondá az Óbester. Ámde arra, hogy feltett szándékom szerencsésen végbe mehessen, szükséges volna még az is, hogy az Úr eggy ollyan bamba gazdagot tudgyon játszani, a' minőt Gilméta férjének kíván. Bízik-e az Úr magához?

Hogy játszani tudnám, felelé Aranypataki, arrúl nem kételkedek, mert illyen origyinálist életemben eleget láttam; de azt kellene előbb megfontolnunk, ha ezzel az illendőséget meg nem sértem-e?

Ezt én már megfontoltam, mondá az Óbester. Játszott-e az Úr valaha magához hasonlókkal komédiát?

Játszottam.

Illyen komédiának nézze az Úr ezt is. Gilméta, ammint nekem a' Grófné megírta, csak azért kívánt éntőllem bamba férjet, hogy unszolásimot elkerűllye, mellyekkel új szövetségre kényszerítgettem. Nem lessz ő tehát képes arra, hogy az Úrnak, mint bamba embernek, kezet adgyon. Akkor azutánn lepje meg szívét a' Grófné a' mi jelenlétünkben Aranypataki Kapitány kezének ajánlásával olly hathatósan, ammint csak lehet. A' két kérő közűl, kiket én, és a' Grófné elejébe terjesztünk, lehetetlen, hogy Aranypatakit ne válassza. E' játéknak ama' fő hasznát is veheti az Úr, hogy bamba kérő létére Gilmétának mostani személlyét és tulajdonságait tökélletesen átvisgálhattya, és ha vele szövetségre lépni nem akarna, egész ügyekezetével felhagyhat, a' nélkűl hogy ő az Úrnak igaz személlyét megösmerje.

A' Kapitány hosszasabb gondolkodás utánn, Hát ha, úgymond, e' játékhoz külső vendégek érkeznének?

Ezt én még kívánnám is, felelé az Óbester, hogy húgom annyival elevenebben megérezze, micsoda szígyenére, és alázására volna, ha magának bamba férjet választana. Tudom azonban, hogy az ő szokott vendégeinn kivűl senki sem fogja e' játékunkot háborgatni; ezek pedig valóban még azt is megérdemelnék, hogy az Úr őköt, mint bamba, következendőképen erre privilegyiáltt ember, megpirítsa, és megfeddgye.

Csak Gilmétát meg ne bántsam – – – – –

Ezt, a' játéknak mindennémű következéseivel eggyütt mind magamra vállalom, kiáltá az Óbester, csak azonn ügyekezzen az Úr, hogy a' bambának személlyét helyesen játsza.

Ezen utólsó alku alatt megcselekszem! mondá végtére a' Kapitány, kezet fogván az Óbesterrel, ki örömében, hogy húgát illy móddal észre hozhattya, Aranypatakinak nyakába borúlt, és megcsókolta.

HARMINCZEGGYEDIK SZAKASZ.

Ritkán sül úgy el az ügyekezet, ammint az ember elintézi.

Más nap az Óbester egész szándékát megírta a' Grófnénak, és arra kérte, hogy annak végrehajtását a' Gróffal eggyütt segíteni ne sajnállya. A' Grófné Aranypatakinak Gilmétához írásban küldött ajánlását, és ennek feleletét látván, megvallotta magának, hogy az Óbesternek fortélykodása még egyedűl, a' mi Gilmétát okosabb gondolatokra győzheti, 's azonnal eltökéllette magában, hogy azt tellyes erejéből fogja oszlopolni.

Az Óbester eggy különös levélben Gilmétának is tudtára adta, hogy éppen olly bamba és gazdag kérő jelentette magát nálla, a' minőt ő kíván, és hogy e' napokban kiviszi magával hozzá a' végből, hogy vele megösmerkedgyen és mennél hamarább szövetségre is lépjen. A' legény, édes Húgom! így fejezte be levelét, szerencsédre még szép is, úgy hogy ellene legkisebb kifogásod sem lehet.

Gilméta e' levelet vévén, megdöbbent, 's minekutánna báttyának, és a' bamba kérőnek elfogadására a' szükséges rendeléseket megtette volna, a' Grófnéhoz sietett, hogy neki az Óbesternek ezen új alkalmatlankodását megpanaszollya. A' Grófné vígasztalta, ammint lehetett, a' nélkűl hogy a' titkot elárúlta volna. De Gilméta a' helyett, hogy vígasztalásaira hajtson, órárúl órára jobban elkomorodott. Egész éjszaka nem alhatott, nem azért, mintha attúl félt volna, hogy őtet az Óbester e' szövetségre kényszerítse; hanem azért, mivel ebből látta, hogy báttya ezen unszolásival fel nem hágy, noha tudgya, hogy a' házasságtúl eggyáltallyában rettegvén, inkább nyugodalmas magányosságban töltené életének napjait.

Fájt neki azonnkivűl az Óbesternek ama' kemény és igazságtalan szava is, mellyel őtet e' levélben legelőször illette, hogy ő tudni illik el nem nézheti tovább húgának rész szerínt bolond és szeles, rész szerint pedig játékos és részeges férjfiakkal való társalkodását, mellyről a' világ olly jegyzéseket kezd tenni, mellyek neki böcsűletére nem válnak; valamint a' rossz gazdálkodást is, melly falujában és kastéllyában csak azért uralkodik, mivel férje nincsen, a' ki a' jó rendre gondot viselne.

E' szívbéli aggódások között eszébe jutott neki Aranypataki is, és ezzel eggyütt homályos és távúllévő kép gyanánt ama' lehetség, hogy vele talán még valaha öszvetalálkozhatna. Ezen esetre ő úgy kívánta volna fogadni a' Kapitányt, mint szabad személy; de korán sem azért, hogy vele szövetségre léphessen, hanem csak a' végből, hogy neki azt mondhassa: Íme Barátom! azzal büntetem én ama' hibámot, melly szerencsétlenségemet okozta, hogy új szövetségbe soha többé nem ereszkedek!

Álomtalan éjszakája utánn gyengébb volt más nap, hogysem az Óbesternek érkezését halaványodás és rezketés nélkűl hallhatta volna. Nálla volt a' Grófné a' Gróffal eggyütt, mikor az Óbester hozzá Aranypatakival belépett, és a' szokott köszöntések utánn illyformán megszóllította: Édes Húgom! én neked ollyan kérőt hozok, a' minőt már régen kívántál. Azonnkivűl, hogy ötvenezerig való esztendőbéli jövedelme van, szép férjfiú is egyszersmind és módos. Kábaszögi Uram! tessen közelebb jönni, hogy húgom az Urat jobban láthassa.

Aranypataki, ki mindgyárt elejénte az ajtónál félig nyíltt szájjal, bámúló szemmel és hosszú ábrázattal megállott volt, Gilmétához félénk lépésekkel közelebb menvén, és előtte megállván, Méltóságos Asszonyom! úgymond lesütött szemmel, és kalapját két kezében forgatván, én azért jöttem ide, hogy – – – hogy – – – hogy Méltóságodot elvegyem. – Ezzel Gilmétára vetvén, és azonnal ismét lesütvén szemeit, elmosolyogta magát. Ha böcsűletes személyemet, mondá tovább, nem útállya Méltóságod, tehát – – – – tehát – – – – Mit is akartam csak mondani? – – – Kérem alázatosan, engedgye meg, hogy kezét megcsókollyam. Ezzel Gilméta előtt térgyre esett, és kezét megcsókolta.

Kérem az Urat, kellyen fel! mondá Gilméta. Térgyeinn állani nem nézhetem. Tessen az Uraknak leülni. Ezt csak allig mondhatván ki, a' szófára lerogyott inkább, hogysem leült. Leültek mindnyájan a' többiek is. A' Grófné meg nem tartóztathatta volna magát a' nevetéstűl, ha Gilmétának szörnyű háborodását nem látta volna. Maga Aranypataki is olly nagyon szánakodott rajta, hogy félbe szakasztotta volna azonnal a' játékot, ha az Óbesternek előre kézcsapással meg nem igérte volna, hogy azt egészen kijátsza.

Mint van Méltóságod? kérdezé azutánn Aranypataki Gilmétától habzó szózattal, mint szolgál egéssége? Régen nem volt szerencsém látni. Örűlök, hogy friss egésségben tisztelhetem.

Az Úr tehát engemet már látott valaha, kérdezé Gilméta.

Meglehet, hogy láttam Méltóságodot, felelé Aranypataki, de én nem emlékezek rólla. Hát Méltóságod engemet látott-e már másszor?

Nem volt szerencsém az Úrhoz.

Köszönöm alázatosan.

Mit köszön az Úr?

Azt, hogy azt mondgya Méltóságod, hogy szerencséje nem volt.

Hovávaló az Úr? kérdezé a' Gróf, hogy Gilmétának a' lélekvevésre eggy kevés üdőt szerezzen.

Kábaszögönn lakok, felelé Aranypataki a'[315] székrűl felkelvén, és ismét azonnal rá ülvén. Azutánn tudgya az Úr! a' kastély megett eggy nagy kert van; és annak a' végénn a' major; ott hálok én mindég; nappal pedig a' munkásoknál vagyok.

A' Gróf el nem tűrhette, hogy szeme közé ne nevessen.

No's hát, kedves Húgom! mikép tetszik neked Kábaszögi Úr? Akarod-e férjednek? Nézd meg jól, micsoda szép ember!

Gilméta elkeseredett tekíntetet vetvén az Óbesterre, Engedgyen legalább Uram Bátyám, úgymond, eggy kis üdőt arra, hogy Kábaszögi Úrral jobban megösmerkedgyek.

Óh! erre, Méltóságos Asszonyom! mondá Aranypataki, elég üdő lessz akkor, majd mikor télenn magunk leszünk.

Követem az Urat, felelé Gilméta, ez akkor már későn volna.

Te Kábaszögi Urat soha sem fogod másnak ösmerni, mondá az Óbester, mintsem a' minőnek most látod. Hogy szelíd, és jó ember, azt minden szavából kiveheted.

Én a' kezemenn hordozom Méltóságodot, mert úgy szeretem, mint magamot. Soha életemben Méltóságodra én meg nem haragudhatnék, mert hiszen ollyan szép, he, he, he! ollyan kegyes, hogy, ha haragudnék is, he, he, he! mindgyárt megjuhászkodnék, mihelyt csak rá néznék.

Ez még nekem nem elegendő, kedves Kábaszögi Uram!

Parancsollyon Méltóságod!

Nekem, akárhol lakjunk, külön szobákot adgyon, hol külön cselédgyeimmel tetszésem szerínt lakhassak.

Óh! a' mi kastélyunkból elég telik, mondá Aranypataki.

Maga az Úr soha énhozzám be ne jőjjön jelentés nélkűl.

Hisz ez tőllem gorombaság volna.

Lessz-e azonnkivűl külön hintóm, külön kocsisom, külön lovam?

Ménesünkből ló is elég telik.

És az Úr soha sem jár velem eggy hintóban?

Hisz én a' kocsis mellett a' bakonn is elülhetek.

Gilméta e' szóra megdöbbent, nem tudván, ha azt Aranypataki ostobaságból mondgya-e, vagy gúnyolásból? Látván azonnkivűl a' jelenvalóknak mosolygását, átérzette, melly irtóztatóképen megalacsonyíttya magát az ollyan asszony, a' ki férjét megalázza, 's e' gondolatra nagyon elpirúlt. Azonban remélvén, hogy az efféle különös kívánságokkal elijesztheti talán kezétűl a' kába kérőt; imígy folytatta beszédgyét: Megkívánom azonnkivűl az Úrtúl azt is, hogy én sza-

[315] ***á*** [Az ékezet emendálva.]

badon társalkodhassak, ammint tetszik, nem csak asszonyokkal, hanem férjfiakkal is, a' nélkűl hogy az Úr nekem erre nézve legkisebb gátvetéssel alkalmatlankodgyon.

Ammint Méltóságodnak tetszik.

Még szeretőimet sem fogja megbántani?

Még – – – szeretőit – – – sem – – – fogom – – – bántani, felelé Aranypataki akadozó szózattal, és komorodó orczával.

Ezt jól megfontollya előre az Úr, mondá Gilméta, szinte megörűlvén, hogy ollyas czikkelyre akadt, melly kába kérőjét megilleti.

Dejszen, ha engemet egyszer megösmer Méltóságod, nem tart énmellettem más szeretőt, azt én tudom; mert én nagyon jó vagyok.

Akármelly jó legyen az Úr, nekem több szeretőt kell tartanom, mert ez most mindenütt szokás; én pedig a' szokástúl el nem állhatok, a' nélkűl hogy magamot nevetségessé ne tegyem.

Ammint Méltóságod parancsollya.

Boldog Isten! mondá magában Gilméta; hát még ezzel sem mehetek nálla semmire?

Rövid hallgatás utánn az Óbester megszóllítván húgát, Van-e még, úgymond, valami hátra, a' mit Kábaszögi Úrtúl kívánni akarnál?

Nincs, édes Uram Bátyám! De azt csak Uram Bátyámtúl nem reméllem még is, hogy engemet e' házasságra kényszerítsen?

Miért nem? Nincsenek talán erre helyes okaim? Elég sokáig elnéztem már én házadban a' rendetlenséget. Eggy szó, mint száz! Vagy adgy neki kezet, minekutánna tökélletesen olly kérő, a' minőt kívántál, vagy én kezemet róllad egészen elvonom.

Ezt az Óbester olly haragos szóval mondotta, hogy Gilméta valóban elkeseredett, és sírva fakadt. Csak egynehány napot adgyon még Uram Bátyám, hogy magamot jobban meggondolhassam.

A' kézfogásnak ezen órában meg kell lenni, felelé az Óbester; mert én órromnál fogva nem hagyom magamot többé hurczolni. Az egybekelésre adok fél esztendőt, ha megfogadod, hogy úgy viseled magadot, ammint eggy menyasszonyhoz illik.

Erre a' Grófné az Óbesterhez fordúlván, Engedgye meg Uram Bátyám, úgymond, hogy e' dologhoz valamit én is szóllhassak. Nekem úgy látszik, hogy Gilméta barátnémnak szíve itt a' legnagyobb akadály, melly őtet Kábaszögi Úrral való szövetségétűl tartóztattya. Mivel ő maga semmit sem akar e' fontos környűlállásrúl szóllani, szükségesnek tartom, hogy én szóllyak. Meglehet ezennfelűl az is, hogy ő saját szívét nem ösmeri, és akkor még nagyobb kötelességemnek tartom, hogy szószóllója legyek. Ő mást szeret – – – – –

Juliska! mondá itt Gilméta, a' Grófnénak szavába esvén; mire vetemedsz te, hogy rajtam segíts? Az én szívemben eggy szikra szerelem sincsen.

Ne higgye Uram Bátyám! így folytatá szavait a' Grófné. Az ő szíve szeret; de ezt ő maga magának sem akarja megvallani. Aranypataki Kapitányt szereti, és én megkínáltam már egyszer őtet ama' szolgálatommal, melly őtet e' nemes szívű férjfiúnak karjai közé vezesse, a' nélkűl hogy asszonyi kényessége megsértődgyön.

Hát így tartod te meg fogadásodot? mondá könyező szemmel és mély nehezteléssel Gilméta.

Engedgy meg, Barátném! felelé a' Grófné. Fogadásomot itt megtartani, megbocsáthatatlan vétek, sőt a' szent barátságnak szörnyű árúlása volna, minekutánna látom, hogy a' kőszirt és az őrvény között úgy megszorúltál, hogy a' hajótörést, akármellyikhez közelíts, el nem kerűlheted. Térj vissza e' veszedelmes útbúl, és én fogadom, hogy szerencsés leszel.

Erre Gilméta elszánván magát, így szóllott az Óbesterhez: Én a' Grófnénak ezen ajánlására azt feleltem, és most is azt felelem, hogy nincs a' világonn olly kín, melly engemet arra birhasson, hogy Aranypatakival szövetségre lépjek, kit olly balgatagúl megvetettem, olly méltatlanúl megbántottam, 's kit mélyebben tisztelek, hogysem szerencsétlenségem által megböcstelenített kezemmel megalázhassam. Én neki nemes szívéért meggyalázott szívet adgyak? Kábaszögi Uram! itt a' kezem. Én az Úrnak hitvesse vagyok, mihelyt velem az oltárnál megesküdnie tetszik!

Az Óbester és a' Grófné úgy elbámúltak e' szóra, mintha őköt a' guta érte volna meg. A' játéknak illy végét ők meg sem álmodták volna; és így ezen esetre el sem készűltek volt. Gróf Bölcsei leütötte szemeit, és félni kezdett, hogy a' komédiának siralmas kimenetele ne legyen. Aranypataki pedig Gilmétának érzékeny vallástételére úgy megindúlt, hogy térgyre akart előtte, mint Aranypataki Kapitány esni. Ámde mind szíve, mind esze azt mondotta neki, hogy e' szempillantásban a' játékot végezni, oktalanság volna. Ha kezét, mondá magában, mint Kábaszögi elfogadom, könnyebb lessz azt, igaz nevem alatt vagy megtartanom, vagy újra megnyernem. De ha most magamot elárúlom, mikor ő szívét olly irtóztatóképen megkonokolta, sem mint Aranypataki, sem mint Kábaszögi nem boldogúlok. E' rövid okoskodás villanat gyanánt tünvén eszébe, kezet fogott Gilmétával, 's térgyre esvén előtte, kezét tüzesen megcsókolta.

Akár így, akár amúgy, nekem mind eggy! mondá az Óbester.

Aranypataki Gilmétának parancsolattyára térgyeirűl felkelvén, Hát az esküvést, úgymond Kábaszögihez illő bamba szózattal, mikor tartyuk?

Gilméta azt felelvén neki, hogy errűl vele majd négy szem között fog szóllani, csengetett, és parancsolatot adott, hogy tálallyanak.

HARMINCZKETTEDIK SZAKASZ.

Mi lessz már ebből.

Minekelőtte az asztalhoz mentek volna, Gilméta elvonódott eggy keveset háló szobájába, hogy ott egynehány szíverősítő csöppeket vegyen magához, mivel mellyében olly szorúlásokot érzett, mellyek könnyen ájúlást, vagy még szívdobogást is okozhattak volna. Azalatt az Óbester megértvén Aranypatakinak szándékát a' játéknak mindaddig való folytatásárúl, még annak kellemetes végzésére jó módot nem talál; nem csak helyben hagyta ügyekezetét, hanem még arra is kérte, hogy Gilmétát, mihelyt ebéd utánn az ő szokott vendégei elérkeznek, tegye, ha lehet, olly helyeztetésekbe, mellyek vele megéreztessék, mennyire megalázta magát az által, hogy kába férjet kívánt, és gondolattya szerint választott is. Mihelyt a' szígyen, úgymond, annyira nevekedik e' miatt benne, hogy mértéketlen kényességénn hatalmaskodhasson, melly őtet az Úrnak, mint Aranypatakinak, szövetségétűl elijeszti, nagyon merem remélleni, hogy kívántt czélunkot elérjük.

Aranypataki a' játékot illy messze űzni nem akarta, soknak mondván már azt is, a' mit eddig cselekedett; de látván, hogy a' Grófné is az Óbesternek részéhez áll, és szentűl igéri, hogy e' szükséges orvoslásnak ne talán előkerűlhető ízetlen következéseit magára veszi, végtére csak ugyan engedelmeskedett.

Az asztalnál az[316] Óbester a' Gróffal, a' Grófné pedig már Gilmétával, már Aranypatakival beszéllgetett. Gilméta tudni illik szomorú volt, és a' Grófnéra neheztelni látszott, kinek kérdéseire felette rövid feleleteket adott; a' Grófné tehát kénytelen volt sokszor Aranypatakihoz fordúlni, ki fenékkel fordúltt feleleteivel csak nem kaczagásra fakasztotta.

Allig keltek fel az asztaltúl, azonnal ott termett Gondorfi Torokfalvival eggyütt, kik bedobbanván, 's a' sok vendéget megsejtvén, szinte megdöbbentek. Az első köszöntések utánn megszóllítván őköt az Óbester, Az Urak, úgymond, szinte jókor jöttek a' kézfogásnak ünnepére. Húgomban, a' házi gazdasszonyban, menyasszonyt látnak az Urak, ezen úri emberben pedig vőlegényt. Ezt mondván, Aranypatakira mutatott.

Gilméta az Óbesterre mérges tekíntetet vetett; Torokfalvi pedig megtöltvén borral két poharat, mellyek még az asztalonn voltak, Igyunk, úgymond, az új jegyeseknek egésségéért!

Az Úrnak böcsűletes nevét szabad-e tudnunk? kérdezé Aranypatakitúl Gondorfi.

Engemet Kábaszöginek hínak, szolgálattyára az Úrnak.

És charactere?

Böcsűletes ember vagyok, hogyha nem átallya az Úr.

Eggy csöppet sem! kedves Kábaszögi Uram! Szívemből örvendek, hogy az Úr a' mi kedves Méltóságos Báróné Asszonyunknak szívéhez és kezéhez férhetett.

Azonn én is örvendek, higgye meg az Úr.

Elhiszem, mondá Gondorfi, Aranypatakinak kába állásánn, szózattyán és mondásánn könyörűletesen mosolyogván. De kedves Uracskám! nem elég ám a' szilaj csikót a' ménesből kifogni; arra is képesnek kell az Úrnak lenni, hogy a' hámban járni tanítsa; egyébaránt az Urat első alkalmatossággal farba rúgja.

Gyönyörű hasonlatosság! mondá Gilméta. Kitetszik, hogy az Úrnak soha sem volt a' kártya tökasszonynál egyéb szeretője.

He, he, he! Azt jól mondgya Méltóságod, felelé Gondorfi. De semmi! Ezen úri ember engemet megért, ha nem beszéllek is vele olly magosan, mint a' várasi emberek szoktak. Úgy-e? Kábaszögi Uram!

Hát, hogy ne érteném[317] az Urat? mondá Aranypataki. Hiszen magyarúl beszéll. Azonnkivűl házunknál elég csikót láttam én gyermekségemtűl fogva tanítani; sőt egynehányat magam is tanítottam.

De ollyan csikót, mint a' Báróné, nem tanított még az Úr, úgy-e? Én tehát az Úrnak meg akarom mondani a' módgyát, mikép szoktathattya kezéhez megjobban?

Ezt én az Úrtúl nem akarom tanúlni, felelé Aranypataki haragos tekíntettel. Az én Báróném nem csikó! Érti-e az Úr?[318]

Torokfalvi és Gondorfi elkacczantván magokot, egymás' szemébe néztek. Hisz én sem mondom csikónak, mondá az utólsó, hanem az Urat csak arra akarom tanítani barátságból, mikép vihesse azt végbe, hogy az Urat a' Báróné hűven szeresse, és hogy az Úr körűl örömest maradgyon; mert én a' Bárónét már régen ösmerem.

Már a' más! felelé Aranypataki.

Tud-e az Úr kártyázni, kérdezé tőlle Gondorfi.

Tudok harminczeggyet és eggy kicsinyt oplitánt is.

---

[316] ***a'*** [Emendálva.]

[317] *érténem* [Emendálva.]

[318] [Az írásjel emendálva.]

Ez nem elég! Tanúllya meg az Úr a' mostani legújjabb kártyajátékokot is, és legyen bizonyos benne, hogy a' Báróné az Úrnak oldalától soha el nem kívánkozik. Igazat mondok-e? Méltóságos Asszonyom!

Gilméta megvető tekíntetet vetett Gondorfira, és elfordúlt.

Én azt tartom, hogy az Úr nem mondott igazat, mondá Aranypataki, mivel Ő Méltósága megharagudott. A' játéknál sokkal okosabb dolgokkal fogja ő magát mulatni, ha egyszer megint férjhez megy, és ha a' játékosok úgy megharagíttyák, mint most az Úr, láboknál fogva hagyigálom ki a' házból.

Gilméta Aranypatakinak e' szavaira figyelmetes lett, mivel homályosan azt a' gyanút kezdették benne támasztani, hogy Kábaszögi Úr talán nem olly ostoba, a' minőnek látszik.

Gondorfi ellenben megmérvén szemeivel Aranypatakit, bort töltött magának, ivott, és Torokfalvival az ablakba vonódván, csendes beszéllgetésbe ereszkedett.

Aranypataki szinte az Óbesterhez közelített, ki magát a' Gróffal eggy másik ablakban mulatta, ammint az ajtónn Báró Szélfi fiával eggyütt bedobbant. Vessző volt a' kezekben, mivel lóhátonn jöttek. Gilmétához rohanván, megcsókolták kezét, a' többieket pedig általlyában való főhajtással megköszöntötték. Hallván az Óbestertűl a' Grófnénak és a' Grófnak neveit, amannak kezét csókolták meg, ennek pedig arczait.

Ez Kábaszögi Úr, mondá azutánn az Óbester, húgomnak vőlegénnye.

Micsoda? Vőlegénnye? Kérdezé az öreg[319] Báró. Az ellen én protestálok! Úgy-e? Kincsecském! mondá tovább, Gilmétához fordúlván, az Óbester Úr csak tréfálni méltóztatik?

Minden tréfa nélkűl vőlegényem, felelé Gilméta.

Cospetto di Bacco, Uram Atyám! ez nem jó hír, mondá az ifiú Báró, azalatt hogy az attya Aranypatakit tetétűl fogva talpig megnézte, a' nélkűl hogy megszóllította, vagy megköszöntötte volna.

Az Úr talán azt nézi, kérdezé Aranypataki, ha elég öreg vagyok-e vőlegénynek?

Az öreg Báró vállai közé bevonván, megrázván, és eggy keveset meghajtván fejét, meggörbítette száját, és a' Grófhoz fordúlt.

Az ifiú Báró Aranypatakihoz közelítvén, Az Úrnak characterét, úgymond, merem-e kérdezni?

Én magyar nemes ember, és földes úr vagyok. Hát az Úr micsoda?

Én Báró Szélfi vagyok.

Nagyon örűlök, hogy Báró Uramnak nevét tudom.

Én pedig, hogy Kábaszögi Uramot ösmerem.

Engemet Báró Uram nehezen ösmer.

Nevéről értem. Conveniunt rebus nomina saepe suis, az az: A' nevek sokszor nagyon illenek tárgyaikhoz.

Úgy Báró Uramot én is ösmerem.

Az ifiú Báró Aranypatakinak szeme közé tekíntvén, hirtelen' elfordúlt, és a' tűkörben megnézte magát.

Gilméta e' rövid beszéllgetést hallván, Aranypatakinak ostobaságárúl még jobban kezdett kételkedni.

Az ifiú Báró ama' szófa mellé leülvén, mellyben Gilméta a' Grófnéval ült, Méltóságod, úgymond, különös vőlegényt választott magának.

Hogy ezt cselekedgyem, felelé Gilméta, fontos okaim voltak.

---

[319] ***óreg*** [Emendálva.]

Nem tudom, ha Méltóságod meg nem csalatkozik-e benne? Az ostoba emberek gorombák is szoktak lenni.

Báró Uram az én vőlegényemről nagyon illetlenűl beszéll, a' mit jól neveltt gavalér nem cselekedne. Ha én ezt neki megpanaszlom, nem tudom, ha nem kíván-e az Úrtúl véres elégtételt?

Ha, ha, ha! Véres elégtételt? Kábaszögi Uram! volt-e már az Úrnak kezében valaha kard vagy pisztol?

Aranypataki elejébe lépvén, Többször, úgymond, mint az Úrében tűkör és hajpor.

'S énvelem meg merne-e az Úr víni? kérdezé a' Báró.

Az Úrnak kardgya ellen, felelé Aranypataki, én csak bottal élnék.

Gilmétának e' felelet nagyon tetszett annyibúl, hogy a' Bárót megszígyenítette; de nagyon szemébe is tünt azért, mivel gyanakodást, hogy Kábaszöginek ostobasága nem természetes, felettébb megerősítette.

Azalatt, még ezek történtek, az öreg Báró Szélfi az Óbesterrel és a' Gróffal eggy levelet közlött Aranypataki' jószágának szomszédságábúl, mellyben neki újság gyanánt hírűl adatott, hogy Aranypatakiéknak kastéllyát feltörték és meglopták. A' kár egynehány ezer kész pénzbűl és drágaságokbúl állott. A' levélhez volt zárva ezeknek és a' bankczédulák' számainak specificátiója is, mellyet Hevesi nyomtatásban kiadott eggy ösmeretlen embernek leírásával eggyütt, kire sükeres gyanú volt azért, mivel őtet Hevesiné dél utánn a' lopás előtt a' kastély körűl koncsorgani látta. Az Óbester és a' Gróf ezeket, kiki különösen, elolvasták, és a' beszédet azonnal más tárgyra fordították, hogy Aranypatakinak értésére ne essen.

Aranypataki megúnván az ostobának személlyét játszani, és a' vendégeknek gorombaságai elől ki akarván térni, felkereste kalapját és pálczáját, 's lement az udvarba, hogy a' Bárónénak gazdaságát megtekíntse. E' mulatságrúl vissza akarván a' társasághoz fél óra múlva térni, 's az alsó szobáknak eggyikében iszonyú nagy lármát hallván, oda ment, 's a' Bárónénak cselédgyeit egymásnak hajában találta. A' szakács a' kúcsárral öszveveszett, mivel ez neki savanyú bort adott, maga pedig a' szobaleánnyal naponkint somlait és tokajit ivott. A' kocsisnak szintazon panassza lévén, a' szakáccsal öszvebeszéllett, hogy a' kúcsárt meglepik eggyütt dél utánn, mikor a' szobaleánnyal borozni szokott. Ennek már akkor az órra' vére folyt a' pofoncsapástúl, mellyel őtet a' kocsis megköszöntötte, mikor hozzájok Aranypataki belépett. Meghallgatván mindnyájokot, Hát, úgymond, nincs nektek uraságtok, a' kihez panaszra mennyetek, mikor rövidséget szenvedtek?

Áh! a' mi uraságunk annyi, mint semmi, mondá a' kocsis. A' mi Bárónénknak csak kártya kell, meg legény.

Tisztességesebben beszélly rólla, mondá Aranypataki; egyébaránt úgy megverlek, mint a' szekeres lovat.

Te engem? te kótyomfitty! Mi vagy te a' háznál, hogy nekem parancsolni akarsz.

Aranypataki erre a' kocsisnak füle közé vágott vagy kétszer a' nádpáczával. A' kocsis nagy lármát ütött, és Aranypatakival harczra kelt volna, ha a' szobaleány meg nem intette volna, hogy Aranypatakiban a' Bárónénak vőlegénnyét és a' kastélynak jövendőbéli urát láttya; mire szörnyű szitkok és fenyegetések között a' korcsmába ment. Aranypataki azutánn a' szakácsot is eligazította, a' kúcsárt pedig és a' szobaleányt derekasan lemosta.

Ezen ízetlen eset utánn felmenvén, Gilmétát Gondorfival, Torokfalvival és az ifiú Báróval a' játéknál találta. Gilméta megett megállván, 's a' játékot eggy darabig nézvén, eszre vette, hogy Gondorfi és Torokfalvi, egymásnak általellenében ülvén, öszvejátszanak, és Gilmétát

fosztyák, a' Bárót pedig nyereséghez jutni nem haggyák.[320] A' játék nagy pénzben volt, és Gilméta a' szerencse ellen már morgani kezdett, ammint Aranypataki eszre vette, hogy Gondorfi, ammint osztott, eggy kártyát a' mentéjének újjába betolt. Azon szempillantásban, hogy az osztást végezte, Aranypataki megkapta karját, melly mellé a' kártyát elrejtette, 's kivonta mellőle a' legfőbb matatórát ama' kérdéssel: Hát ezt a' kártyát minek dugta ide az Úr? Feleletét meg nem várván, felforgatta a' többi kártyákot is, mellyek Gondorfi előtt feküdtek, 's Gilmétát, és az ifiú Bárót arra kérte, hogy mutassák meg azokot, mellyeket már kezeikben tartottak. E' nyomozásbúl kisült, hogy a' legjobb kártyák Gondorfi és Torokfalvi között voltak felosztva.

Méltóságos Asszonyom! mondá Aranypataki, engedgye meg, kérem, hogy ezt a' két hamis játékost a' házbúl kiverhessem.

Az én meg nem engedhetem, felelé Gilméta, ki nagyon szerette ugyan, hogy ezen alkalmatossággal e' két rossz embertűl megmenekedhetett, de azt még is titkos nehezteléssel vette, hogy Aranypataki volt, a' ki lárvájokot illy móddal levonta. Mikor ő Aranypatakinak, mint Kábaszöginek, kezet adott, feltette volt magában, hogy soha vele meg nem esküszik, hanem jó alkalmatosságot vár arra, hogy magát Kábaszögit az alkutörésre vehesse. Nem szerette tehát látni, hogy Kábaszögi érdemeket szerez magának, mellyekkel őtet lekötelezze.

Ha Méltóságod meg nem engedheti, mondá Aranypataki, eljön majd az üdő, hogy én ezt engedelme nélkűl is megtehetem.

Nehezen! felelé Gilméta, felpattanván, 's a' játékasztaltúl felkelvén, hogy háló szobájába mennyen. De ezen szempillantásban betört a' kocsis az inasokonn keresztűl a' szálába, a' hol a' vendégek voltak, 's fél részegen imígy szóllította meg Gilmétát: Méltóságos Asszonyom! engemet amott amaz Úr, a' kirűl azt mondgyák, hogy Méltóságodnak a' vőlegénnye, megbotozott. Ha nekem a' Méltóságos Asszony szátiszfácziót nem ád, engem' úgy segéllyen! úgy megverem, mint a' rossz dögöt, és a' szolgálatot itt hagyom.

A' vendégek hosszú kaczagásra fakadtak. Az Óbester a' kocsist kérlelni akarta, de minden ügyekezete haszontalan volt. Kényteleníttetett tehát inasokot híni, kik erővel kivezessék és mindaddig zárva tartsák, még ki nem józanodik.

Gilméta ezen alkalmatosságnak hasznát akarván venni az új szövetségnek felbontására, Kicsoda adott az Úrnak, úgymond, hatalmas arra, hogy cselédemet megbotozza.

A' tisztelet, és szeretet, mellyel Méltóságodhoz viseltetek. A' kocsis azt mondta, hogy az ő Urasága annyi, mint semmi, mivel neki csak kártya kell, meg legény. E' mocskos szóért én őtet még akkor is megvertem volna, ha Méltóságodnak vőlegénnye nem volnék; mint vőlegénnye pedig még kisebb sérelmét sem tudnám elszenvedni.

Hogy az Úr az én sérelmeimet könnyebben elszenvedhesse, ezen szempillantástúl fogva jegyesse nem vagyok. Hisz ollyan dolgokot visz végbe házamnál, mellyekrűl hírem nélkűl még akkor sem kellene csak gondolkodnia is, ha férjem volna. Én mai alkunkot egészen megmásolom.

Kérem Méltóságodot! ne haragudgyon reám, mondá Aranypataki térgyre esvén, és öszvetett kezeit Gilmétához emelvén. Soha sem cselekszem többé! Kérem az Urakot, esedezzenek érettem.

Az ifiú Báró mosolyogva nézvén a' jelenést, kérem Méltóságodot, úgymond, bocsásson meg neki szegénynek. Soha ennél jobb férjet nem kívánhat, ha egyszer a' házasságnak jármát úgy megtanúllya húzni, ammint az asszonyok[321] szeretik.

---

[320] *haggyál.* [Emendálva.]

[321] *asszoyok* [Emendálva.]

Az öreg Báró azalatt Gilméta mellé osontván, Ne bocsásson meg neki, Kincsecském! úgymond halk szózattal. Hisz ollyan ostoba, hogy még az Isten' lovának is beillene. Válasszon inkább engemet, régi kérőjét!

Gilméta legelőször az ifiú Báróra, azutánn ennek attyára gúnyos tekíntetet vetvén, felette nagy boszonkodásra fakadt, 's minden felelet nélkűl háló szobájába sietett, hol magát bezárta, hogy kénnye szerínt sírhasson.

HARMINCZHARMADIK SZAKASZ.

A' kormos fellegek megűl kiüt a' nap.

Szinte estveledni kezdett már, ammint Aranypataki az Óbesterrel eggy ablakban tanácskozván, kitekíntett a' kertbe, és ott Gilmétát megsajdította. Lemegyek hozzá, mondá az Óbesternek, és kétséges állapottyából kisegítem; mert meg kell vallanom, hogy már többet is szenvedett, mintsem arra, hogy különös konokságai megorvosoltassanak, kívántatott volna.

Az Óbester mosolyogván, Mennyen az Úr hozzá, úgymond, nem bánom, és végezze a' játékot. Ő a' kertből a' ligetbe szokott menni, hol a' fő nyílásban legörömestebb sétál. Ha az udvaronn megy ki az Úr a' ligetbe, a' kert' fala mellett lévő gyalog útonn egyenesen elejébe akad. Kívánok az Úrnak jó szerencsét! Én azonban rendeléseket teszek a' vocsorárúl, és a' vendégeket éjszakára is itt tartóztatom, hogy az Úrnak igaz személlyével megösmerkedgyenek.

Allig jutott Aranypataki a' ligetnyílásnak közepéhez, már is látta Gilmétát ugyanazon nyílásnak túlsó végébe befordúlni. Bement tehát a' fák közé, és a' gallyak között sietett elejébe, hogy messzérűl meg ne sajdíthassa. Szinte csak egynehány lépésnyire volt már tőlle, ammint meghallotta, hogy eggy férjfi szózat németűl megállíttya. Gilméta elsikótotta magát. Eggy kukkot se többet! mondá a' szózat, egyébaránt halálnak a' gyermeke! Ide a' pénzzel, az órával, és a' gyűrűkkel!

Aranypataki e' szóra a' gallyak közűl kirohant, és a' latrot hátúlrúl ölbe kapta, hogy a' földhöz csapja. A' lator kezében a' pisztoly elsült, mellyből a' golyóbis Gilméta mellett elfütyűlt. E' lövést azonnal eggy másik követte a' gallyak közűl, mellynek golyóbissa Aranypatakinak volt ugyan szánva, de a' latornak czombjába ment azon szempillantásban, mikor őtet a' Kapitány a' földre terítette.

Szaladgyon be Méltóságod a' kastélyba, ha lehet, mondá Aranypataki, minekelőtte a' gaz ember a' földrűl felemelkedik, és küldgyön segítségemre embereket.

Ezt Gilméta meg is cselekedte, minden erejét öszveszedvén. Aranypataki a' latornak vérét folyni megsajdítván, körűlnézte magát, ha nem láthatná-e meg azt, a' ki a' gallyak közűl reá lőtt? Nem telt el három órapercz, hogy ismét lövés történt, mellynek golyóbissa Aranypatakinak feje mellett elment, 's mellynek tüzét megsajdította. Beugrott tehát a' gallyak közé, 's eggy szaladó asszonyt megfogott. Azalatt a' lövésekre a' kastélybúl a' cselédek kiszaladtak, és Gilmétától eligazíttatván, a' latorhoz siettek, ki szinte a' földrűl akart négykézláb felemelkedni. Lenyomták azonnal és kezeit eggy kezkenővel hátra kötötték. Aranypatakinak kiáltására hozzá sietett két inas, kik az asszonynak hasonlót cselekedtek. Bevezették azutánn mind a' kettőt a' kastélyba, megkötözték, lefegyvereztették, 's minekutánna az írásokot elszedték tőllök, két külön szobába, mint rabokot, zár alá tették.

Gilméta a' kastélyba jutván, úgy leroskadt lábárúl, hogy allig tudták szobájába vezetni. Ammint a' sok ápolgatás utánn ájúlásibúl ismét magához tért, első kérdése az volt, ha nem lett-e szegény Kábaszöginek valami baja? Mihelyt a' latrok zár alá tetettek, Aranypataki azon-

nal Gilmétához szaladt, és ágyánál a' Grófnénak jelenlétében térgyre esvén, Bocsásson meg Méltóságod, úgymond, hogy illy veszedelembe ejtettem. Az Óbester Úrtúl megértvén, melly nagy veszedelemben forog Méltóságodnak mind jó neve, mind gazdasága? a' szíves barátság arra birt engemet, hogy álorcza alatt házához becsússzak; ama' férjfiakot, kik eddig a' kastélyban naponkint forgottak, Méltóságoddal, ha szükséges volna, megösmerkedtessem; egyszersmind pedig szívével azt is megéreztessem, melly mélyen megalázza magát, és micsoda ízetlenségeknek veszedelmére vetemedik az ollyan érzékeny szívű és nyíltt eszű asszonyság, a' ki magának ostoba férjet választ. Nem reméllettem, megvallom, mikor Óbester Urunknak kívánságára a' játékhoz kezdettem, hogy ezen orvoslásnak csak fele is szükséges legyen arra, hogy Méltóságod magához térjen; de a' tapasztalás, fájdalom! bizonyossá tett engemet a' felűl, hogy eltökéllett szándékában, mellyet nekem előre megírt, és a' Grófnénak szóval megmondott, Méltóságodnak szíve bajnoki módon állhatatoskodik.

Gilméta e' beszédnek elejénn különös figyelmetességre ébredvén, öszve nem tudta Kábaszöginek illy okos beszédgyét kábaságával eggyeztetni; azutánn pedig megvallotta, hogy ő e' beszédnek fonalát meg nem tudgya fogni.

Elhiszem, folytatá szavait Aranypataki, mivel a' fő dolgot előre küldeni elfelejtettem. Egyszerre megért Méltóságod mindent, mihelyt azt mondom, hogy én nem Kábaszögi, hanem Aranypataki Kapitány vagyok, Méltóságodnak hajdani szeretője,[322] és állhatatos tisztelője. Az Óbester Úr ugyan, és maga a' Grófné is, megigérték, hogy e' tetetésnek ízetlen következéseit magokra vállallyák; de boldog Isten! még a' legártatlanabb, legszentebb és legnemesebb csalárdságnak is olly rettenetes következései lehetnek, mellyeket magára senki sem vállalhat. A' mit Kábaszögi vétett, azt Méltóságod Aranypataki' forró szerelmének és érzékeny barátságának tulajdonítsa. Mint Kábaszögi Méltóságodnak kezét el nem fogadhatom, és szavát viszszaadom, mint Aranypataki pedig a' mai eset miatt sem szívét sem kezét meg nem érdemlem.

Gilméta erre az ágyban felülvén, Az Úr tehát, úgymond, Kábaszöginek ostoba személlyét csak azért viselte – – – –

Hogy az ostoba férjet megútáltatván Méltóságoddal, nemesen érző szívét Aranypatakihoz hódítsam, ki e' reménységében, fájdalom! nagyon megcsalatkozott.

Én e' csalárdságért az Urat érzékenyebben meg nem büntethetem, mintsem ha megalázott szívemmel, és legyalázott kezemmel megajándékozom. Hogy az Úr engemet szerencsétlenségem utánn kezével megkínállyon, soha csak gondolni sem mertem, ammint már levelemben megvallottam. Hogy pedig az Úr az én kedvemért valaha Kábaszöginek személlyét visellye, azt senkinek a' világonn el nem hittem volna. Édes Aranypatakim! én a' tiéd vagyok, mivel úgy kívánod; de arra az egyre kérlek, hogy szomorú esetemet, nem mondom, szememre ne vesd, mert erre képes nem vagy, hanem hogy soha velem meg ne éreztesd. Isten láttya lelkemet, hogy ezért már sokat, felette sokat szenvedtem. Így a' te karjaid között menedék helyet merek remélleni, hová utánnam hajdani szerencsétlenségemnek még csak emlékezete se hathasson.

Aranypataki megcsókolta kezét, Gilméta pedig megölelte.

A' Grófné Gilmétának kezét megszorítván, Köszönöm, édes Barátném, úgymond, hogy haszontalannak nem teszed fáradságomot, mellyel tégedet Aranypatakival öszve akartalak fűzni, hogy adósságomnak részét e' nemes szívű férjfiúnak lefizethessem. Légy vele olly boldog, a' melly boldognak ő engemet nemes lelkű Grófommal tett.

Azalatt az Óbester a' Gróffal, a' Bárókkal és a' többi vendégekkel lement a' rabokhoz, hogy őköt kérdésre vonnya. Szintazon ábrázat, felkiáltott azonnal az öreg Báró, mellyet Hevesi,

[322] *szerejője,* [Emendálva.]

Aranypatakiéknak Directora currentáltatott. Monsieur Frippon volt valójában, és Madame de Folle. A' drágaságokot, és a' pénzeket, mellyeket Aranypatakiéktúl loptak, mind megtalálták nállok; sőt a' pénz felényivel még több is volt annál, a' mit Hevesi kitett. Méltán lehetett tehát róllok azt gyanítani, hogy úttyokban másokot is kiraboltak.

Mikor Bécsben De Bourse Marquist cselédgyével eggyütt elfogták, Monsieur Frippon és Madame de Folle, ammint tudgyuk, elillantottak. Hamis passusokot mindég tartottak ők magoknál, mellyekkel más nevek alatt Magyar országba jöttek. Pestenn telepedtek le először, Frippon, mint tánczmester, Folle pedig, mint Marchande de Mode, és kerítő. Az első tudósításra, mellyet az újságokba tetettek, tizenkét falusi kisasszonyt adtak a' gondatlan szülők e' rossz asszonynak keze alá nevelésnek okáért, ki a' tizenkettő közűl a' négy öregebbiket mindgyárt az első holnapban megrontotta. Nem telt el eggy esztendő, hogy Fripponra némellyek, kik Aranypatakiékhoz járatosak voltak, rá ösmertek. Eltakarodott tehát Pestről czinkos társával eggyütt eggy falura, hol, mivel már a' német nyelvet elég jól beszéllették, eggy vendégfogadót kiárendáltak. Mivel Madame de Folle a' vesztegetéstűl el nem tudott szokni, ortársaihoz pedig, a' nélkűl hogy magát veszedelembe ejtse, nem írhatott, pénzeik lassankint elfogytak. Kénytelenek voltak tehát magokot új csalárdságokra és tolvajságokra adni. Gyanúságokba esvén, a' vendégfogadót elhagyák, minekelőtte valami ellenek kisült volna, és Aranypatakiéknak szomszédságába vették magokot eggy másik vedégfogadóba olly szándékkal, hogy mihelyt az Uraság a' falubúl elmegy, azonnal kirabollyák a' kastélyt, mellynek szögét lyukát jól ösmerték. Innen azonnal elszökvén, részént kocsinn, részént gyalog Posonynak mentek, hogy onnan Morvába vonódhassanak. A' szomszéd faluban meghallván, hogy Gilmétának jószágánn viszi őköt keresztűl az út, és hogy az Uraság a' kastélyban tartózkodik, feltették magokban, hogy bosszújokot töltik Külnekiékenn is. A' kastély mellett tehát a' ligetben meg akartak hálni, hogy éjszaka szerencsét próbállyanak; de mivel eggy magányos Dámát láttak, és ebben Gilmétát meg is ösmerték, meg nem tartóztathatták magokat, hogy meg ne támadgyák. Meg akartak ők elégedni ama' drágaságokkal és pénzekkel, mellyeket nálla találnak, 's mellyektűl könnyebben megfoszthatták volna, mintsem ha hozzá be kellett volna éjszaka törniök; kivált mivel bizonyosnak tartották azt is, hogy az éjszakának és a' ligetnek segedelmével az elfogástúl megmenekedhetnek.

Ezt ők csendességben akarták végbe vinni, de Fripponnak pisztollya elsülvén, a' franczia asszony, ki a' gallyak között oldalvást lesben állott, segítségére sietett, és ammint látta, hogy Aranypataki átölelte már őtet hátúlrúl, golyóbissal akarta amazt arra kényszeríteni, hogy ezt eleressze. Véletlenűl Frippont találván a' Kapitány helyett megsebesíteni, másik pisztollyát is kilőtte Aranypatakira, hogy legalább maga Frippon nélkűl elszaladhasson. A' kimenetel, ammint tudgyuk, gonosz reménységének nem kedvezett.

Aranypataki visszavévén az Óbesternek keze által drágaságait és köveit, tudtára adta szülőinek és Méhfalvinénak nem csak ezt, hanem Gilmétával kötött szövetségét is. Szülői e' tolvajságot Hevesinek levelébűl megértvén, szinte haza akartak más nap indúlni, ammint a' Kapitánynak levelét vették. Az én házamnál lessz a' menyegző, felkiáltott Méhfalviné; ezt írd meg a' fiadnak. Saját gyermekeimenn illy örömet nem élhettem meg. Fiadnak menyasszonyát úgy nézem, mint lyányomot. Elégedgy te meg a' fiaddal.

Ammint parancsollya Néném Asszony, mondá az öreg Aranypataki, megcsókolván a' jó szívű Asszonyságnak kezét.

Gilméta azalatt az Óbestert nagyon kérte, hogy kíméllye meg a' rabokot, és ne adgya őköt át a' törvényszéknek, hanem bocsássa el szabadon; de az Óbester megmutatta neki, hogy e' könyörűletessége üdőtlen, sőt még helytelen is, részént mivel e' gonosztévők által Arany-

patakinn kivűl hihetőképen még többen is megkárosodtak, kiktűl az elbocsátás által az elégtételt megvonni, igazságtalanság volna, részént pedig, mivel új károkot is tehetnének.

A' vocsorához Aranypataki uniformisban jelent meg, Gilmétát vezetvén, ki a' vendégeket megszóllítván, Aranypataki Kapitányt, jövendőbéli férjemet, ösmertetem meg, úgymond, az Urakkal. Eddig Kábaszögit játszott ő házamnál, hogy Aranypatakit velem megkívántassa. Csalárdságát szívemmel és kezemmel büntettem meg.

E' büntetést irígylem Kapitány Uramnak, mondá az öreg Báró. Azonban még irígy létemre is tiszta szívemből minden boldogságot kívánok.

Éllyen az új pár! mondá Torokfalvi, és utánna mindnyájan, bort töltvén a' poharakba, mellyek az asztalonn készen állottak és egésségekért egyszerre kihajtván.

Más nap a' vendégek elbúcsúztak, az atya fiak pedig az új párral Posonyba, 's minekutánna itt a' szükséges rendelések megtetettek, Méhfalvára költöztek.

A' menyegző előtt való nap estve oda érkezett Pestről Mársfalvi is, ki az öreg Aranypatakinak leveleiből megértvén a' Kapitánynak Gróf Bölcseihez mutatott remek barátságát, és Gilmétával kötött szövetségét, részt akart venni a' szülőknek örömében, mellynek ő volt valaha első szerzője.

Minekutánna Méhfalviné sokáig visgálta volna Mársfalvi Gyenerálist, egyszerre megszóllítván, Mondgya meg nekem az Úr, úgymond, hol láttuk mink egymást?

Posonyban, felelé Mársfalvi, mikor még a' gyalogságnál hadnagykodtam. Akkor Méhfalviné Asszonyom körűlbelűl legszebb menyecskének tartatott. Tiszteletére voltam egynehányszor én is, 's oldala mellé csúsztam, a' hol csak lehetett, de szívéhez lehetetlen volt férnem.

El volt foglalva, Lelkem! mondá Méhfalviné.

Azt felelte nekem az Asszony akkor is, de csak táplált még is a' reménység, hogy lelek számomra benne eggy kis ürességet. Azonban átmentem a' lovassághoz Kapitánynak, és azóta nem volt szerencsém Asszonyságodot látni.

Az Úr volt-e az, a' kit szerelmes levelére magamhoz rendeltem?

Esti hét órára. Csintalan teremtés! Eggy inas megfogta a' setétben a' garádicsnál a' kezemet, 's elvezetett eggy szobába felette titkos csendességgel, hol eggy tisztességes öreg Kapitányné szinte eggy szent könyvet olvasott. Soha sem felejtem el, még élek!

Méhfalviné szívesen kaczagott, és a' többieket is hangos hahotára indította. Én az Úrra, úgymond, rá nem vallottam volna, de mivel a' titkot maga kitalálta, ne haragudgyon, kérem, hogy még egyszer kinevetem.

Illy nyájaskodások között eltelvén az estve, más nap a' menyegző nagy pompával végbe ment. Az esküvés utánn Gilméta megfogván Aranypatakinak kezét, Francziás Gilmétádot, Édesem! szerencsétlennek tették a' franczia nevelésnek esztelenségei. A' te karjaid között Magyar Dáma, és így minden bizonnyal boldog leszek.

VAK BÉLA
A'
MAGYAROK' KIRÁLLYA.

A'
TÖRTÉNETÍRÁSBÚL VONTT
ROMÁNOS RAJZOLAT.

PESTEN.
Eggenberger Jósef Könyvárosnál 1812.

A' tizenegyedik századnak végénn, és a' tizenkettediknek elejénn olly eggy Király űlt a' Magyar Trónusonn, kit az akkori Történetírók bőlcs országlónak, vitéz hadi vezérnek, és tudós fejedelemnek rajzolnak, 's kinek kórmányzása a' Történetírásban a' legdücsőségesebbek között tündöklene, ha nagy nevét eggy kegyetlenséggel meg nem homályosította volna, melly útálatossága miatt az utóbb világot ellene szükségképen fellázította.

Kálmán attya' testvérének, Lászlónak, Királyi székére feljutván, szép reménységeket gerjesztett alatta: valóiban az iránt, hogy e' tiszteletre méltó Elejének nyomdokiba lépend, ki halála utánn a' Pápától a' Szentek közé számláltatott. Országának messze terjedő tartományival öszvekapcsolta halála előtt László Horvát Országot is, 's mivel a' Horvátoknak nyughatatlan elméje különös szemmeltartást kívánt, e' tartománynak gondviselését öccsének ifiabbik fiára, Álmusra, Kálmánnak testvérére bízta. Ammint tehát Kálmán a' Magyar Sceptrumhoz jutott, Álmus valóban méltán reméllette, hogy előbbeni méltóságában megerősíttetik.

Ez meg is történt volna, ha szerencsétlenségére azonban, még az új Királynak residentiájába ment, hogy ott neki hódollyon, Péter, úgymint maradéka ama' herczegi ágnak, melly az előtt Horvát Országban uralkodott, a' népet fellázítván, azonn nem ügyekezett volna, hogy e' meghódított tartományt Magyar Országtúl ismét elszakassza. Kálmán ez által mindgyárt országlásának kezdeténn igen kellemetlen hadakozásba keveredett, mellynek fellobanását kiváltkép öccse' gondatlanságának tulajdonította. De még e' szemrehányásnak sem volt volna Álmusra nézve' fontos következése, ha ez legalább olly szerencsés volt volna, hogy mint hadi vezére ama' seregnek, mellyet néki a' Király adott, a' fellázúltt Horvátokot ismét meghódíthassa. Úgy látszott, mintha e' szerencsétlen Herczegnek sorsa megesküdött volna ellene. Zágrábnál Péterrel, az ellen Királlyal véresen megütközvén, jóllehet minden erejét neki feszítette, a' győzedelem még is egészen a' lázúlókhoz hajlott olly annyira, hogy Álmus allig menthette meg seregének felét a' veszedelemtűl. Ez zendítette ki minden bizonnyal a' Király' szívében öccse ellen az első bosszonkodást, melly azutánn olly irtóztató gyűlölségre fajúlt.

Haragjának első lobbanásában megfosztotta Kálmán a' Herczeget a' hadi vezérnek méltóságától, 's az újjolag megerősített fegyveres seregnek vezérléséhez maga látott. Akár több tapasztalások által gyakorlott, és Álmusét messze felmúló hadi talentumainak tulajdonítsuk a' dolgot, akár most egyszer a' különösen kedvező szerencsének, melly őtet vezérlette; elég az ahhoz, hogy a' mit Álmus a' fél ármádának feláldozásával végbe nem vihetett, azt Kálmán rövid üdő alatt, és kevés fáradsággal megeszközlötte. Péter különös kis villongásokban megveretvén, és visszanyomatván, egyszerre eggy szűk hegyszorúlatba záratott, hol magát megadni kényteleníttetett.

Kálmán azutánn eltökéllette magában, hogy a' többi pártütőköt, kik még fegyverben állottak, szép szóval és kegyességgel fogja arra bírni, hogy kötelességekhez visszatérjenek. Táborába kérette közűlök a' legnevezetesebbeket, és azonn volt, hogy különös leereszkedésével, és jeles tiszteletmutatásával hajlandóságokot megnyerhesse. Hízelkedett ez a' Horvátok' nemzeti büszkeségének olly annyira, hogy magokat tökélletes készséggel ismét hatalma alá vetették, és tőlle viszontag semmit sem kívántak egyebet, hanem hogy fejére a' Horvát Koronát külö-

nösen ő általok tetesse. E' kérésre Kálmán minden halogatás nélkűl rá állott, 's a' koronázás Belgrádban megtörténvén, Horvát Ország különös országnak nézte magát, melly Magyar Országgal szinte csak szövetségbe lépett.

Álmus Herczeg szomorú esetétűl[323] fogva egynehány esztendeig Báttyának udvarában csendesen élt, és a' reá neheztelő Fejedelemmel való kibékéllését titkos esdekléssel várta. De voltak mind a' Király, mind a' Herczeg körűl kígyók, kik a' parázs tűzhöz hasonló versengést, hogy lángra lobbannyon, gonoszúl fúdogáltak. És hol van vallyon e' világonn az ollyan tiszta szív, melly az efféle fajzatnak mételyes mérgétűl megmenekedhessen? Álmus is, ki talán sorsát a' magát megvonó középszerűségben elviselte volna a' nélkűl, hogy valamire vágyakodgyon, szívének csendes nyugodalmából e' kígyósziszegés által felserkentetett, 's végtére eggy ollyan lépésre ragadtatott, melly e' Herczegi testvérek köztt eddig volt egyenetlenséget nyilvánvaló harczra változtatta.

Kálmán, ki fejénn a' Magyarral megegyesűltt Horvát Koronát több esztendeig való bőlcs országlása által, mellyel alattavalóinak hajlandóságát is megnyerte, naponkint erősödni érzette, arrúl kezdett végtére gondolkodni, hogy Országát a' Horvát határokonn túl kiterjessze, és errevalónézve még Dalmátiát is hatalma alá vesse. Kivonódott tehát hadi seregével e' tartomány felé, 's vitéz ügyekezetét azzal kezdette el, hogy Dalmátiának fő várassát, Zárát, megszállotta. A' váras kimondhatatlan vitézséggel védelmeztetett, és így hosszas ellentállása az ostromlónak fegyveres népét nagyrészént megvesztegette. Hadi seregének erőtlenedését látván, és szándékának végrehajtásában naponkint nagyobb akadályokot tapasztalván, ismét az adakozáshoz folyamodott, 's ez által magának a' kapukot valóban meg is nyitotta.

Az alkuk, mellyekre állott, inkább az erőltetésnek jeleit viselték magokonn, mint a' szabad akaratbúl kötött békességnek; mert a' várasnak, noha meghódítottnak nevezte, kénytelen volt megengedni, hogy maga magának törvényeket szabjon, hogy minden adótúl ment maradgyon, hogy Püspököt önnön tetszése szerint válasszon, és hogy falai között magyart vagy más idegent megszenvedni kénytelen ne legyen. Ezen alkuk alatt az ostromlónak legfőbb hatalma, melly utánn esdeklett, puszta árnyéknál több nem volt. Sajnosan is érezte ezt Kálmán, és errevalónézve, talán a' szégyentűl elcsábíttatván, ama' Királyi levelében, mellyet a' Magyar Rendekhez írt, kiktűl seregének megerősítésére új katonákot kívánt, nagyon is értelmesen megvallotta, hogy ő ezen oda engedett jusokot csak édesítő maszlag gyanánt vetette ki, mellyel a' többi erős városokot hasonlóképen megfoghassa.

E' levél sokaknak kezében forgott azok közűl, kik Álmus Herczeggel tartottak, és alkalmatosságot adott nekik arra, hogy e' Herczeget eggy ollyan cselekedetre csábítsák, mellytűl ők bizonyos nyereséget vártak. Leíratták ők e' levelet titkon, Álmus' kezébe adták, és elkűldötték vele együtt a' Dalmatákhoz, kik már igen közel voltak ahhoz, hogy magokot mindnyájan megadgyák. Ezen ország, melly magát hamis hitegetések által a' veszedelemnek meredek szélénn állani látta, Álmust már most mennyekbűl kűldött szabadítójának nézte, és így neki szabadságának védelmezését minden késedelem nélkűl, sőt ragyogó ígéretekkel, oda is ajánlotta.

Így végtére a' megbántódott testvér úgy jelent meg az ütközetnek nyilvánvaló mezejénn, mint Kálmánnak ellensége.

Kálmán szinte akkor telepedett le táborával Tragúrium' várassa előtt, mikor testvérének pártütéséről a' hírt meghallotta. Szinte öszvecsikorította fogait haragjában, és megesküdött, hogy rettenetes bosszút áll rajta. De Dalmátiában a' közönséges lázúlás rettentő erőre gyor-

[323] ***est****étűl* [Emendálva.]

sabban feljutott, mintsem a' Király reméllette. Környűlvéve látta ő hadi seregét egyszerre pártütőkkel, és így, minekelőtte ellenségével megütközhetett volna, kénytelen volt tábori állásait minduntalan' változtatni, Zára' várassának dücsősségesen végbe vitt hódításárúl lemondani, és seregeivel, bátorságnak okáért egész Horvát országnak széleihez visszavonódni. Ez a' Herczegnek új merészséget adott, füleit pedig felekezetéhez tartozó tanácsadóinak még jobban megnyitotta. Eltökéllette tehát magában, hogy a' dolgoknak illy kedvező fekvését hasznára fordíttya, és hogy magának az által, hogy a' Horvát Koronát hatalma alá veti, ragyogóbb és bátorságosabb létét szerez.

A' Dalmaták, kik a' nélkűl is nagyon kívánták, hogy őköt nagy ügyekezetű Kálmántól eggy illyen közbevetett ország elválassza, megígérték Álmusnak, hogy ezen hódításban segítségére lesznek, és e' szerint Zászlói alatt jó nagy hadi seregre nevekedtek, mellyel ő a' Királyt nyomban követte. Álmusnak ezen ügyekezetét a' szerencse most egyszer nagyon appolgatta. Kálmánnak képmutatása, mellyel a' Dalmatákot megbántotta, a' Horvátoknak szívét is elidegenítette tőlle, kik nemzeti szabadságaikat egyébaránt is nagyon féltették. Ezek is tehát egyszerre a' Királynak eddig mutatott kegyességében nem láttak egyebet lesnél és kelepczénél, mellyekkel ha mindgyárt csak véltt jussaikot is fenyegeti, és errevaló mindeddig hűven megbizonyított ragaszkodásokot hirtelenében keserű bizodalmatlanságra változtatták. Sokan a' Horvát Nemesek közűl elhagyták Kálmán' táborát, és hideg vérrel nézték, mikor Álmus az ő hadi seregét a' Horvát tartományokra vezette; sőt ammint őköt az elkeseredett Király, mint pártütőköt, erőszakosan akarta ígértt hitekre kényszeríteni, nyilván átmentek a' Herczeg' részére, 's ez által a' lázúlásnak zászlóját egész Horvát országban felemelték.

A' Király ekképen felette veszedelmes állapotra jutott. Egynehány hét alatt elvesztett eggy egész országot, mellynek meghódítását minden ütközet nélkűl reméllette végbe vihetni, és ezenn kívűl még a' Horvát Koronát is, mellyel a' nemzet, a' herczegi emisszáriusoknak javaslására, Álmust megkínálta.

Kálmán e' szorúlttságban sehonnan sem várhatott többé segítséget, hanem csak Magyar Országbúl, mellynek erejét minden felűl felszóllította, 's melly őtet ellenségei ellen hathatósan védelmezte is volna, ha a' hadi seregek már a' magyar földönn nem voltak volna.

Várkonynál a' Tisza mellett telepedett ő le nem középszerű táborával, és itt akart utána tolódó testvérével úgy megütközni, hogy a' harczot egészen megválassza. De a' Magyar Nagyoknak vélekedése e' dolognak egyszerre más fordúlást adott. Tapasztalásbúl tudván a' polgári hadakozásbúl forrani szokott szerencsétlenségeket, a' Horvátokkal pedig, mivel ezeknek a' Király hasonló jusokat hagyott, a' nélkűl is irígykedvén, nyilván ellenzették a' harczot eggy ollyan tárgyért, melly az ő tulajdon ügyökhöz semmikép sem tartozott. Hadi seregének e' pözsgése tökélletesen megvesztegette Kálmánnak ama' reménységét, hogy az elvesztett tartományokot hadi erővel visszavehesse. Okossága tehát azt javaslotta neki, hogy ebben eggy ollyan módot találljon, melly a' nagy szívűségnek látszattya alatt még katonáinak hozzá való hajlandóságát is újra megnyerje. E' mód ama' szabad ajánlásbúl állott, hogy Koronájának sorsát személyes viadal által akarja megválasztani. Erre tehát eggy szónok által a' Herczeget mind a' két tábornak szeme' láttára előszóllította.

Bármelly váratlan lehetett is a' Herczegnek ezen ajánlás, a' böcsűlet még is, valamint ama' sükeres félelem is, nehogy az ellenkező esetben bátorsága és vitézsége a' Horvát Nemesek előtt gyanúba essen, tellyességgel meg nem engedték, hogy azt el ne fogadgya, a' mit már a' táborok is mind a' két részrűl helyben hagytak. Mind a' két hadi Fő Vezér megjelent tehát a' Tisza' partyánn eggy nagy térségenn, melly körűl az ellenségnek seregei fél kerékben túnan állottak, és a' viadal elkezdődött.

Szilaj csörgéssel ütköztek öszve a' dárdák, szinte viszhangját nyögvén a' dühös haragnak, mellyre az elkeseredett vitézek fellobbantak. Sokáig habzott a' meg nem válható győzedelem az eggyiktűl a' másikához, még végtére Álmus, eggy hathatós döfés által a' nyeregből kiemeltetvén, lovárúl a' földre leomlott. Nyíl gyanánt szökött le a' magáérúl Kálmán, és kardot rántott, hogy ellenségének életét végső csapásával semmivé tegye. De a' Horvátok' soraibúl oda szöktetett egyszerre, a' vele nyargaló trombitásnak harsogása alatt, eggy vitéz; Kálmán pedig kétkedő bizonytalansággal tartóztatta vissza meztelen kardgyát, mellynek hegyét már a' Herczegnek mellyére szögezte volt.

A' vitéz allig piheghető lovával a' bajvivók előtt hirtelen megáll, leszökik ennek hátárúl sebesen, térgyre omlik a' halálnak veszedelmében forgó meggyőzött áldozat mellé, megnyittya sisakjának orcza födelét, és édes attyának életéért esedezik.

Béla Herczeg volt ez, szerencsétlen Álmusnak eggyetlen eggy fia, ki édes attyát szerencséjének változó szélvészeiben el nem hagyván, magának szeretetre méltó tulajdonságai által mind a' Magyaroknak, mind ama' népeknek közönséges hajlandóságát megnyerte, kik édes attyának hódoltanak. A' Horvátok azon esetre, ha édes attya elesne, hittel pecsételtt engedelmességet ígértek neki; de nagy szívűségét látván, mellyel e' ragyogó ajánlást elmellőzte, hogy édes Attyának életét fenntarthassa, ebben is engedtek hozzá való szeretetből kívánságának, és hogy Kálmánnak hatalma alá vetik magokot, ha Álmus életét megkímélli, mind neki, min ő általa a' győzedelmes Királynak megfogadták. A' Magyaroknak táborából is közönséges szózat harsogott ki kegyelemért, mihelyt ezen ifiú Herczeget édes attyáért esedezni látták és megösmerték. Kálmánnak tehát okossága, sőt talán még szíve is azt javasolta, hogy kardgyát testvérének remegő mellyérűl elemellye, és életét meghaggya, ha neki megígéri, hogy vallott kárainak helyrehozása iránt, mellyet tőlle ne talán kívánhatna, örökre lemond.

Álmus, mint fogoly, a' győzedelmesnek táborába vezettetett; Béla pedig visszatért még egyszer a' Horvátokéba, honnén Kálmánhoz követséget küldött, kik vele a' hódolás iránt az alkut megkössék. Kálmán megígérte, hogy a' pártütőkönn semminémű bosszút nem áll, hogy kormányozását a' Horvátok' tulajdon jussainak fenntartásával szentűl egybe kapcsollya, és hogy az elfogott Herczegnek a' szabadságot visszaadgya. Béla viszontag megfogadta, hogy mihelyt édes attya a' fogságbúl kibocsáttatik, vele együtt az országot elhaggya, és hogy mind Álmusnak nevében, mind önnön maga is az országlásra nézve minden jussairúl lemond.

Így végződött az első rettenetes versengés, melly e' testvérek között nem annyira viszontag való gyűlölésből, mint a' gonosz tanácsadóknak hitegetései által támadt. Kálmán diadalommal tért vissza Székes Fejérvári lakásába, 's a' vitéz bajnoknak dücsősségével a' nagyszívű győzedelmesnek hírét nevét is öszvekapcsolta.

Szinte akkorában vezette Magyar Országonn keresztűl Péter Remete, és ő utánna Lotharingyiai Gotfrid, vagy Bouillon a' Keresztes hadi seregeket. Álmus tehát eltökéllette magában, hogy tizennyolcz esztendős fiával eggyütt az utólsónak csoportyaihoz kapcsollya magát, hogy az Anyaszentegyházért viaskodó ajtatos ügyekezetei által pártütésének vétkéért eleget tegyen. Hogy pedig báttyának és az országnak is tagadhatatlanúl megbizonyítsa valóságos töredelmességét, egész vagyonnyát a' Dömösi Apáturságnak szerzésire fordította. E' szent szerzeménynek elrendelése miatt kénytelen volt ő még eggy üdeig Magyar Országban mulatni, és így a' keresztes haddal el nem mehetvén, előre bocsátotta az ajtatos vitézeket, szentűl megígérvén, hogy utánnok megy, mihelyt dolgainak végét szakaszthattya. Ez egynehány holnap múlva valóbann meg is történt; mire Álmus Bélával eggyütt kezébe vévén a' szarándokbotot, úttyára valóban ajtatos szándékkal el-is indúlt.

Az út őköt Szerbiánn keresztűl vitte, hol szarándokságok eggy különös történet által félbe szakasztatott. Vidinn' várassának vidékébe érkeztek volt már ők, mellyben a' Szerbiai Fejedelem Uróz lakott, kit a' Történetírók Nagynak neveznek. Lefeküdtek itt eggy estve Timok' vizének a' partyánn. Álmus a' hosszas útazástúl ellankadván, fejét fiának ölébe bocsátotta, és a' napnak súlyos hősége utánn nyugodott, ammint megettek az erdőben hirtelen lóvágtatás és szívreható asszonyi kiáltás hallatott, melly a' lónak rémítő hortyogásával megvegyűlvén, segedelemért látszott esdekleni. Allig volt az útazóknak elegendő üdejek arra, hogy felugorjanak, már is mellettek termett eggy ifiú lovaglóné vadász ruhában, és dárdával felfegyverkezve eggy zabolázhatatlan lovonn, melly vele az erdőből kirugaszkodott. A' lónak hátúlsó lábára tekerődzött eggy nagy kígyó, és czombjába magát beharapta. A' dühös fájdalomtúl tajtékzó ló tehát, a' szarándokok mellett igen közel, egyenes arányban a' folyóvíznek vágtatott, Béla a' rettenetes veszedelemnek közellététűl megborzadván, neki ugrott merészen a' lónak, és zabláját megfogta; a' ló pedig felágaskodván, vállába vágott. A' lovaglóné azonban a' lónak hirtelen visszatartóztatása által lelöketvén a' nyeregről, az ifiú szarándoknak karjába esett. Azon szempillantásban, hogy a' lovaglónét felfogta, elszakadt a' másik kezében a' kantár, a' ló pedig a' reá tekerődzött kígyóval a' víznek méllyébe rohant.

Az ifiú lovaglónénak nem volt üdeje, hogy szabadítójának köszönetet mondgyon. Az ijedés, a' félelem, és az erőltetés minden erejétűl úgy megfosztotta, hogy Béla karjaibúl a' partnak lágy hantyára lefektetvén, vadász sisakját, melly szorosan öszvehurkoltt pántlikával az álla alatt meg volt kötve, nagy sietséggel lebontotta, a' nélkűl hogy mindezekről legkisebbet tudott vagy érzett volna. Ammint az ifiú szarándok a' sisakot, melly nyakánn mélyen feküdt, fejéről levonta, arany hajbokor folyt le fürtösen hóhalavány arczai mellett bádgyadtan habzó mellyére. A' drága öv, melly köntössét, szemérmes fátyollal béborított keble alatt átszorította, az alkonyodó napnak súgárival játszó gyémánt, melly élet nélkűl oda terjesztett kezénn ragyogott, és több efféle környűlállások nem hagyták őtet a' megszabadítottnak fő nemes születésétűl kételkedni; de nem is ereszkedett még az efféle elmélkedésekre, ammint már eggy egész vadászó úri sereg a' lónak mély nyomdokit követvén, hozzá[324] repűlt inkább, mint sietett. Hangos örömkiáltásra fakadtak, ammint a' veszedelemben forgott lovaglónét meglátták,'s minekutánna szabadításának környűlállásait röviden meghallgatták volna, felemelték, noha még nem tért egészen magához, eggy lóra,'s körűlötte lovagolván, hogy erőtlen testét mindenfelűl támogathassák, haza vezették lassacskánn a' legtöröttebb útonn. A' vadászatnak fővezére még is, minekelőtte a' szarándokokot elhagyta volna, arra kérte őköt, hogy Uróz Herczegnek palotáját úttyokban el ne kerűllyék, a' nélkűl hogy gazdag jutalmát ne vegyék ama' szolgálattyoknak, mellyel Herczeg Kisasszonyának életét megoltalmazták.

Álmus hidegen megköszönvén ezen ajánlást, szinte megborzadt magában, hogy született Herczeg létére meg nem vetheti nyilván eggy ollyan vitéz cselekedetnek jutalmazását, mellyet a' vak eset szinte kezekbe játszott, és fiát, ki a' fő vadásszal szinte mélyebb beszédbe akart ereszkedni, visszavonta komoran, ne hogy talán az ő hasonlóképen megsértett büszkesége születéseknek titkát elárúllya.

Bélának a' sebe, mellyet rajta az ágaskodó ló vágott, érzékenyebben kezdett fájni, mihelyt a' vadászok eltűntek. Látván Álmus hogy a' feketedő daganat alatt megaludtt vér fekszik, és hogy az ifiú Herczeg a' legélesebb fájdalmakot titkolni akarja, érzékeny búba merűlt, és csak azt óhajtotta, hogy valahová közel valamelly hajlékba vezethesse, hol a' sebnek gyógyítására valamelly tapasztaltt embernek tanácsával is élnie lehetne. Egészen elfelejtette azonnal saját

[324] *hozz**a*** [Emendálva.]

bádgyadságát, 's lemászván életének veszedelmével a' meredek partonn a' vízhez, felhozott belőlle eggy edénnyel, megmosta a' sebet, 's ifiodó erővel támogatván a' fájdalmakkal küzködő fiát, vissza kezdette vezetni ama' helységbe, mellyből érkeztek volt.

Az esti homálytúl elboríttatván, minden szempillantásban nehezebb és nehezebb volt az erdőben az ösvényt megválasztaniok, még végtére a' sűrűnek méllyében eltévedtek. El kezdették már vetni reménységeket, hogy czéllyokot elérhessék, és tökéllő félben voltak, hogy a' puszta földönn a' szabad ég alatt meghálnak; ammint az ágakonn keresztűl eggy parányi világosságnak csillogását messzérűl megsajdították, melly felé úttyokot újjúltt erővel és kedvvel folytatni is kezdették. Azt várták ők, hogy eggy falunak szélső gunnyójára akadnak; de melly nagy volt álmélkodások, ammint e' helyett eggy mély barlangot láttak[325] magok előtt, mellynek fenekéből a' világító súgár kiütött. Itt reménységek másodszor megsüllyedt; elhitetvén magokkal, hogy valamelly lator falkának rettenettes kezébe jutottak, kik őköt vígasztaló segedelem helyett gyilkoló fegyverrel fogadgyák. Álmus mindazáltal felbátorította magát, mert mire nem vetemedik az atyai szív! 's bármelly érzékeny esdeklléssel tartóztatta is elgyengűlt fia, beosontott még is az első nyílásonn bizonyosabban akarván kinyomozni, ha helyes e' gyanakodása? semminémű eleven állatot meg nem sajdíthatván, és a' tökélletes csendességből, melly körűlötte volt, újjra bátorságot vévén, elközelített egész a' barlangnak méllyéhez, hol eggy tiszteletre méltó öreg embernek termete tűnt szemébe, ki eggy feszűlet előtt térgyenn állva imádkozott.

Megvárta ő, még ajtatosságát elvégezte azutánn pedig megszóllította: mire az öreg elejébe jövén gyenge világú lámpássával, kívánságát tudakozta. Álmus megkérdezvén tőlle, melly messze volna még a' legközelebb helység, megpanaszolta neki rövid szóval vígasztalatlan állapottyát. Az öreg viszontag elejébe terjesztette, melly lehetetlen legyen az éjjeli setétben, a' nagy erdőnn keresztűl a' nem igen jártt útat el nem veszteni, és szállást ajánlott neki, és betegének, kit látni kívánt. Kimentek tehát mind a' ketten a' barlangnak nyílásához, hol Álmus Bélát azonban hagyta vólt, és egészen elerőtlenedve eggy fa mellett lelvén, bevitték a' jámbor remetének mohbúl vétett ágyára. A' nyugodalom volt, melly nélkűl a' beteg leginkább szűkölködött. Feküdni hagyván tehát, hozott az öreg Álmus' számára egynehány gyümölcsöt, mellyel magát felfrissítse; de bádgyadsága miatt semmit sem ehetett. Nem elsők lévén ezen eltévedtt útasok, kik a' remeténél szállást kértek, hamar megkészűlt nálla eggy másik ágy is Álmusnak, és még eggy Béla mellett, mellyre az öreg ember maga feküdt. Ammint a' lámpásnak béle annyira elégett,[326] hogy már csillagott, az álom is elfogta mind a' háromnak szemeit, és erősítő karjai között elszenderítette.

Béla más nap reggel kétszerte nagyobb fájdalmat érzett, és szorgalmas attyának szívreható nyughatatlanságot okozott. A' remete azonn vólt, hogy őköt megvígasztallya, és csak a' sebet kívánta megvisgálhatni, hogy megmondhassa, ha tudománnyával, mellyet magának hosszas tapasztalásai által szerzett, segíthet-é rajta, vagy sem? Nagy nehezen tehát a' barlangnak elejére vezették a' beteget, mivel méllyébe a' napfény csak gyengén hathatott, és az öreg megvisgálván a' sebet, megígérte, hogy orvos fűveivel a' szenvedőt helyre állíttya. Emberszerető gazdájoknak barátságos ajánlása által kimondhatatlanúl megilletődvén a' szarándokok, nem találtak szavakot, mellyekkel hozzá való háládatosságokot kifejezzék. A' jámbor öreg mind a' kettőnek olly alkalmas életet szerzett, ammint tőle kitelhetett, 's örömmel vette tőllök kívánatos jutalom gyanánt a' megelégedést, mellyet vékony szolgálattyáért mutattak.

---

[325] *látták* [Az ékezet emendálva.]

[326] *elégett,* [Emendálva.]

Kétszer hagyta el napjában őköt, hogy friss orvos füveket kétszer szedgyen. Távúllétében többször történt, hogy a' szomszéd faluknak lakosi egész kosarakkal hoztak gyümőlcsöt, és e' jámbor bőlcsnek, ammint őtet nevezték, ajtajához lerakták. Álmus velek egynehányszor beszédbe eredt, és ők nem győzték ezzen öregnek bőlcsességét és jámborságát elegendőképen dícsérni; még magát hozzájok közelíteni látták, és jelenléte által tisztelettel tellyes hallgatásnak eredtek. Álmus ugyan nagyon rajta volt, hogy e' csudálatos öregrűl sükeresebb tudósításokot szerezvén, állapottyának titkosabb környűlállásait kinyomozhassa; de semmit ezen emberektűl ki nem tanúlhatott egyebet, hanem hogy őtet emlékezhetetlen üdőktűl fogva e' barlang' lakossának ösmerik, és hogy magának nállok bőlcs tanácsai által nem külömben, mint mindennémű sorsaiknak szíves felosztása által, elfelejthetetlen érdemeket szerzett. Mindenik efféle beszéllgetésnél új tiszteletre gerjedt a' két vendégnek szíve barátságos gazdájokhoz. Nyolcz napja elmúlt már, hogy ezen öreg Bélát gyógyítgatta, 's ammint azutánn a' seb lassankint záródni kezdett, Béla is naponkint nagyobb erőre jutott.

Még rövidebb üdő alatt tért magához azonban Ilona Herczeg' Kisasszony Uróznak, a' Szerbiai Fejedelemnek eggyetlen leánya, ama' bádgyadásbúl, mellyet benne az ijélés okozott, mikor élete veszedelemben forgott. Naponkint megújjúlt, sőt nevekedett az ő érzékeny szívében nem külömben, mint háladatos attyában ama' buzgó kívánság, hogy drága életének szabadítói az udvarnál megjelennyenek, és nagyra böcsűltt szolgálattyoknak bőséges jutalmát vegyék. De senki sem mutatta magát közűlök. Uróznak fejedelemhez illő nemes büszkesége ez által megsértetvén, nem annyira szeretett leányának hathatós esedezésére, mint önnön szívének ösztönzésére, kémeket kűldött mindenfelé, kik a' két szarándokot kinyomozzák, és erővel hozzá vezessék. Ügyekezete azonban mind haszontalan volt. Ilona ezenn nagyon elkeseredvén, hamar eltökéllette magában, hogy amaz eggyetlen eggy úthoz módhoz folyamodik, melly még hátra volt. Közönséges volt tudni illik a' tartományban a' hír, melly még az udvarba is behatott, hogy a' nagy erdőben eggy remete lakik, a' ki jövendölni, és titkos dolgokot kinyomozni tud. Feltette tehát magában, hogy ehhez folyamodik. Hogy pedig közbenjáró által az üdőt ne vesztegesse, mihelyt az orvosok megengedték, egynehány hű kísérőkkel, kiket szolgái közűl választott, ellovagolt a' mi bőlcs öregünknek lakásához, a' nélkűl hogy édes Attyát errűl előre tudósította volna.

Az öreg remetét szinte eggy beteghez hítták volt a' szomszéd faluba, Álmus pedig, mivel szokatlanúl tovább késett, elejébe ment volt, még Béla a' heves napnak elevenítő súgáriban a' barlang előtt melegedett, ammint Ilona késérőivel eggyütt a' gondolatokba merűltt ifiú előtt hírtelen megállapodott.

Késérői között volt eggy, a' ki a' minapi vadászatnál is jelen volt, és most a' Herczeg Kisasszonyt figyelmetessé tette e' szarándokra, úgymint életének szabadítójára. Maga őtet egyébaránt meg nem ösmerte volna, mert akkori ijedése, és az utánn következett ájúlás meg nem engedték, hogy szabadítójának képét emlékezetébe vegye. Béla feltekíntett, és a' Herczeg Kisasszonyt megsajdítván, el akarta magát rejteni; de ez vídám sietséggel leszállván a' lórúl, kérte, hogy állyon meg. Nem engedelmeskednie, lehetetlen volt. „Miért kell nekem magamnak rajta lenni, büszke ifiú, mondá Ilona, hogy tégedet feltalállyalak, 's megmentett életemért szíves köszönetemet elődbe terjesszem? És még most is, mikor ezt cselekedni akarom, te engemet viszontag kerűlni akarsz?"

Béla nem tudván mit felelni, hallgatott, Helena pedig kényelen volt, beszédgyét imígy folytatni: „Leánya eggy fejedelemnek nem elég gazdag-é, hogy tettedet megjutalmazhassa? vagy Uróz talán olly szoros kezűnek tartatik, hogy életét eggyetlen eggy leányának megfizetni útállya?"

„Herczeg Kisasszony! mondá végtére Béla, minekutánna magát rendbe szedte, ugyan attúl tartottam én, hogy az adakozó Uróz a' te életedet meg ne fizesse; és errevalónézve megelégedtem ama' jutalommal, mellyet nekem belső örömem adott, mikor drága életedet a' veszedelemtűl megmentettem."

„Büszke, de nemes felelet!" mondá viszontag Ilona, ki az ifiút ezen szavai utánn figyelmetesebben kezdette visgálni. „E' feleletedet az Atyámnak kellett volna hallania; és fogadom, hogy egész birtokát megjárta volna azonnal gondolattyával, hogy abban valami ollyast találllyon, a' mit te méltónak tartani kényteleníttetnél arra, hogy eggy fejedelem' kezéből jutalom' fejében elvegyed."

Béla e' szóra ismét elkeseredett magában ama' külömbség miatt, mellyet közötte és édes attya között a' Herczeg Kisasszony olly értelmesen állított, 's mellyet vele olly nyilvánvalóképen éreztetett. „Herczeg Kisasszony! mondá ő viszontag, keseredését eltitkolni ügyekezvén, megösmerem én a' te nagyszívűségedet; de ne zavard meg, kérlek, bennem amaz örömet, mellyet azért érzek, mivel tégedet ijedésed utánn tellyes egésségben látlak, herczegi ajándékidnak további emlegetése által. Hisz én most tökélletesen meg vagyok jutalmazva az által, hogy köszönetedet utánnam hozod. Lehet-é ennél szebb jutalom?"

A' Herczeg Kisasszony az ifiúra figyelmetesebb és figyelmetesebb lett, valahányszor ez ajakit megnyitotta. „Legyen úgy, folytatá beszédgyét Ilona; én az ajándékokrúl többé csak eggy szót sem ejtek. De azt csak meg nem tagadhatod az édes Atyámtúl, hogy köszönetét, puszta köszönetét elfogadgyad? jer velünk! vagy talán ezt ő is utánnad hozza?"

„Oh ezt én tellyességgel nem kívánom, mondá Béla."

„Kövess tehát engemet! De a' társad hol van? mondá a' Herczeg Kisasszony."

„Az én Atyám a' remete' elejébe ment, ki e' vidékben lakik, felelé Béla."

„Itt tehát megvárjuk, mondá Ilona; azutánn jőjjetek velem mind a' ketten."

„Herczeg Kisasszony! én nem mehetek, mert – beteg vagyok."

Csak ezen szavára kezdette Ilona figyelmetesebben visgálni a' szarándoknak belohadtt arczait, és ábrázattyának halavány színét; mire azonnal felserkent szívében ama' gondolat, hogy talán a' minapi eset okozta nyavalyáját. „Ezt csak most veszem észre, mondá szíves és érzékeny szózattal, Bélának kezét megfogván. Szegény szarándok! talán mikor életemet megmentetted…"

„Nem, Herczeg Asszony! felelé Béla, Ilonának szavába esvén; csak az útazás okozta bennem a' fáradságot, melly testemet az erőtűl megfosztotta; ez az oka, hogy édes Atyámmal e' barátságos Remeténél megszállottam, 's mindaddig mulatni is kívánok, még elveszett erőm ismét megújjúl."

Szinte abban akart még Béla fáradozni, hogy a' Herczeg Kisasszonynak gondolattyát nyavalyájának igaz okátúl még messzebb elvezesse, ammint az öreg Remete Álmussal hozzá közelítvén, és a' Herczeg Asszonyt, kinek kísérői, még szabadítójával beszéllgetett, félre vonódtanak, eszre nem vévén, hangos szóval felkiáltott: „Íme! a' mi Bélánk!"

„Béla a' te neved? kérdezé Helena; és az Atyádé?"

Álmus, felelé az öreg, ki vendégeirűl, e' nevekenn kívűl, semmit egyebet nem tudott. Álmus megijedt, ammint nevét olly hamar elárúltatni hallotta; de látván, hogy a' Herczeg Kisasszony nem függeszt arra különösebb figyelmetességet, ismét megnyúgodott.

„Üdvözök legyetek, Álmus és te, tiszteletre méltó Bőlcs! folytatá beszédgyét a' Herczeg Kisasszony. Én Ilona vagyok, Uróznak leánya, és szinte a' te tudományodhoz akartam folyamodni, jámbor öreg! A' hír, látom, nem hazudott, mikor azt mondotta, hogy nállad a' titkos dolgokot meg lehet tudni; mert íme! én kinyomoztam nállad azt, a' mit kerestem. De mivel

neked mindent kell tudnod, mondgy meg nekem eggyet. Ezzel az öreget félre vonván, mi baja, úgymond, ennek az ifiú szarándoknak? Igaz-é, hogy csak az útazás az, a' mi egésségét megrontotta?"

Az öreg álmélkodva nézvén Bélára, ki elszomorodva hallgatott, „Herczeg Kisasszony! úgymond, ha ő csak az útazást okozta, szégyenlenie kell neki azt a' sebet, mellynél dücsőségesebbet nem szenvedhet. Megmentette ő ezzel eggy embernek az életét. Eggy ifiú vadásznét, kinek lova vele eggyütt a' vízbe akart rohanni, ölével felfogván, a' lótúl veszedelmesen megvágatott. A' vadászné…"

„Elég, édes öregem! elég, mondá a' Herczeg Kisasszony. Most már Béla! meg nem tagadhatod tőlem tellyesítését ama' kérésemnek, hogy engemet édes Atyámnak udvarába kövess, és hogy adósságomot legalább azzal megkönnyebbítsed, hogy sebedet gyógyíthassam, és egésségedet háládatos szorgalmammal helyre állítsam. Béla! te édes atyádra nézel, ha ajánlásomot elfogadd-é vagy sem? Óh! ő nem lessz olly akaratos, mint te! ő minden bizonnyal rá áll, hogy mind a' kettőtököt édes Atyámhoz vezesselek."

Mind a' kettő elhallgatott erre, nem mervén megtagadni, a' mit a' Herczeg Kisasszony olly indúlatos kérleléssel kívánt.

„Óh nemes szívű öreg! így szóllott azutánn Ilona a' Remetéhez, segítsd, kérlek, esedezésemet. Én vagyok az, a' kinek életét megmentették; és az én édes Atyám ne legyen olly szerencsés, hogy szabadítóimot legalább láthassa?"

Az öreg ezt hallván, elámúlt. „Ha tik tudtátok, úgymond, hogy nagy Uróznak leánya volt, kinek életét megmentettétek, meg nem foghatom, mikép elégedhettetek meg kis hajlékomban olly vékony tartással, tudván, hogy reátok a' mi adakozó Fejedelmünknek udvarában különös vendéglés várakozik. Nekem azonban nagyon hízelkedik az, hogy adományimmal megelégedtetek, és én e' miatt benneteket még egyszer annyira böcsüllek, mint eddig. Kérnélek is benneteket, hogy vékony élelmemet, szűk hajlékommal eggyütt, még sokáig felosszátok, ha Fejedelmem nem volna az, a' ki tikteket magához kíván, 's kinek tetszését én törvényszegés nélkűl meg nem szeghetem. Mennyetek, kövessétek a' Herczeg Kisasszonyt! A' te sebed, Béla! már nem veszedelmes, és segedelem nélkűl az enyim helyett nem fogsz szűkölködni."

Most már semmit sem tehettek egyebet, hanem hogy engedelmeskedtek, ha csak magokot gyanúságba nem akarták volna ejteni. A' Herczeg Kisasszony látván, hogy kérésére rá állanak, nyílvánvaló örömre fakadt, 's minekutánna kísérő seregétűl két lovat maga' elejébe vezettetett, a' szarándokok pedig öreg baráttyoktúl könyhúllajtások között búcsút vettek; lóra űltette ezeket, 's maga mellé vévén, olly büszkén vezette édes Attyának udvarába, mint a' győzedelmes vitéz a' nyertt zászlókot szokta.

Melly csudálatosan lánczolódnak egymásba az embereknek esetei, 's melly sokszor forgattyák ki az embernek gyenge szívét még legerősebb tökélléseiből is a' véletlen szövetkezések, Álmus Herczegnek élete nyilvánvalóképen megbizonyíttya. Miért nem engedte meg a' sors, hogy ezen ajtatos szarándokok Szerbiánn keresztűl az új kellemeknek veszedelmes szirtyei mellett habzás nélkűl tovább mennyenek? Miért kellett őköt eggy ragyogó udvarnak tekíntete által arra megemlékeztetnie, a' mit elvesztettek? Miért nem hagyta bennek ezek iránt a' szerencsés feledékenységet szenderedni? úgy látszott, mintha az egek Álmusnak elkerűlhetetlen vesztét elvégezték volna.

A' Herczeg Kisasszony tovább mulatván, mint egyébkori sétálásánál szokott volt, egész udvarát, de kiváltkép érzékeny szívű Attyát új nyughatatlanságba ejtette. Uróz végtére maga lóra ült, hogy felkeresse, de leányát elvétvén, nem volt jelen, midőn ez a' két szarándokkal diadalmas dücsőséggel haza érkezett. Minekelőtte ez saját nyugodalmárúl és szükségeirűl szor-

galmatoskodott volna, megparancsolta, hogy a' két szarándoknak a' legszebb szobákot nyissák meg, az udvari orvost pedig minden halogatás nélkűl hívják el, kinek különösen meghagyta, hogy a' betegnek jó gondgyát visellye.

Azalatt Uróz is haza érkezett, és leányát örvendetes orczával elejébe sietni látván, nagyon megörűlt. Megvallotta ő édes Attyának azonnal, micsoda szándékkal kereste ő fel az öreg remetét, 's melly kívánatos esettel koronázta meg ügyekezetét a' kedvező szerencse. Uróz nagy érdeklést mutatván iránt, elmondotta magának az egész történetet minden legkisebb környűllállásival eggyütt. Álmusnak és Bélának neveit hallván, figyelmetesebb lett, és öszve tartotta azokot ama' vonakodással, mellyet a' szarándokok mutattak, hogy udvarát elkerűlhessék. Majd azutánn egynehány környűllállásrúl tudakozódott, mellyek gyanúságának erősítésére szolgáltak; de nem szóllott rólla még is senkinek, hanem előbb a' betegeket kívánta látni.

Ilona maga vezette őköt hozzá, Uróz pedig e' kedves vendégeit világosan tündöklő örömmel és érzékeny szívességgel fogadta. Kémlelő szemmel visgálta ő az öregebbiknek méltósággal tellyes tekíntetét, az iffiabbiknak pedig nemes termetét és illendő magaviselését. Szemekre vetette azutánn még egyszer vonakodásokot, mellyel háladatosságát kerűlték, és nyilván tapasztalta, hogy mind a' ketten szembetűnő színfogásokot kerestek, mellyekkel vagy a' szemrehányásra való feleletet elmellőzzék, vagy magokot mentegessék. Észrevételei, eggy szóval, majdann szempillantásonkint jobban és jobban megerősítették vélekedésében, hogy házánál az elüldözött Magyar Herczegeket vendégli, és csak azt várta, hogy Ilona tőllök elmennyen; mire gyanakodását a' szarándokoknak szemébe megmondotta.

Álmus e' szempillantásban sokkal igazságosabb büszkeségre gerjedt, hogysem azt, a' minek nyomdokánn a' Fejedelmet látta, önnön magának sérelme nélkűl el tagadhassa. Uróznak megilletődése még egyszer annyira nevekedett, mikor látta, hogy hozzá hasonló születésű személyek voltak leányának szabadítói, és eltökéllette magában, hogy udvara' elejébe úgy állíttya őköt, mint született Herczegeket. De Álmus ellenben és Béla ezt tellyességgel meg nem engedték, sőt Urózt arra az ígéretre kényszerítették, hogy elmenetelek előtt senkinek e' titkot el ne árúllya. Ettől tehát a' Herczeg Kisasszony is el volt zárva.

A' külömböztetés tehát, és a' figyelmetesség, mellyel őköt a' Fejedelem megtisztelte, mind csak ama' nagy adósság' lefizetésének tartatott, mellyel nekik Uróz tartozott, a' nélkűl hogy azoknak igaz okát valaki gyanította volna. A' fejedelem azonban vendégeit naprúl napra jobban megszerette. A' sok esztendőbéli keserűségek könyörűletességre gerjesztő nyomokot hagytak Álmus Herczegnek képvonásánn, mellyek őtet legjobb esztendeiben úgy meghervasztották, mintha már aggságnak indúlt volna. Ez volt kiváltkép, a' mi hozzá a' Serbiai Fejedelemben igen érzékeny hajlandóságot gerjesztett, melly a' rövid ösmeretségnek üdeje alatt buzgó barátságra változott. Fájdalommal kezdett tehát arrúl gondolkodni, hogy udvarától nem sokára búcsút vesznek. Azonn volt tehát tellyes erejével, hogy bennek a' keresztes hadnak folytatása iránt való szándékot megtántorítsa.

Országában azonn kívűl a' keresztes seregek nem nagy böcsűletet szerzettek magoknak. Gondechár 15000 Németből álló sereget vezetett e' tartományonn keresztűl, 's a' Serbusoknak barátságos vendéglését erőszakoskodásokkal és útálatos erkőlcstelenségekkel jutalmazta meg. Minden felűl tolódtak a' békeszerető lakosok Uróznak trónussához ama' keserves panaszokkal, hogy keresztes vendégeik lopással, rablással, erőszaktételekkel, és pusztításokkal viszonollyák vendégszerető barátságokot, olly annyira, hogy e' Fejedelem kénytelen volt, a' szilaj Német falkáknak elmenetelét fontos fenyegetésekkel sürgetni, és fegyveres kézzel egész' a' határokonn túl elkésérni, Serbiának e' bőlcs és messzelátó ura jól átlátta ezen alkalmatossággal a' keresztes hadak' vándorlásának tulajdon czéllyát, és errevalónézve el nem tűrhette, hogy

eggy ollyan férjfiú, ki az ő ítélete szerínt jobb sorsot érdemlett, a' zabolátlan indúlatoknak, és a' nyers erkőlcstelenségeknek örvénnyébe vetemedgyen. És e' jó és szíves baráttya, kit az érettebb esztendőknek sükeresebb erkőlcse a' zabolátlan falkáknak istentelenségeitűl talán megóhatott volna, eggy ifiú, eggy szeretetre méltó, és romlatlan erkölcsű Herczeget vezetett magával azonnfelűl, kiben a' rossz példa nem is talált még hosszas tapasztalásokra, és erős talptökéllésekre épített oltalomfalat, mellynek ostromlásában megtompúlhatott volna. Nem látott ő Álmus Herczegnek e' szándékában egyebet a' reménytelenségnek végső tökéllésénél; mire nézve megvetette minden erejét, hogy őtet arrúl lebeszéllye; ezt pedig végbe nem vihetvén, más módokhoz folyamodott, mellyek czéllyához lassabban ugyan, de annyival bizonyosabban vezessék.

Bélának nem külömben, mint édes attyának vékony egéssége, ki nyavalgó fia mellett sok álomtalan éjszakát töltött, megkívánta, ammint legalább az orvosok, kiket Uróz talán meg is vett, eggyenlő szívvel és lélekkel bizonyították, hogy egynehány holnapig magokot kinyúgodgyák, minekelőtte illy hosszú és súlyos útra bizodalmasan indúllyanak. Az útnak e' szükséges elhalasztását Uróz nagyon szívesen fogadta. A' rendelésekre nézve, mellyeket vendégeinek tartásárúl és mulatságárúl tett, semmit el nem mulatott, a' mi a' herczegi életnek és az udvari gyönyörűségeknek elszenderedett ingereit a' Herczegnek beteg szívében felébreszthette. Erre építette ő ügyekezetét, mellyel Álmust[327] születésének diszeire, és az udvari életnek javaira ismét figyelmetessé tenni, 's ez által feltett szándékának talposzlopait megrezzenteni akarta. Mennyire ment legyen ezen ügyekezetében, a' történetnek folyamattya meg fogja mutatni.

Álmus elejénte nem örömest állott arra, hogy Uróznak vendéglő kegyelmeivel olly sokáig éllyen. Béla ezt viszontag sokkal könnyebben vette, mivel szíve egészen másféle nyughatatlanságot kezdett érzeni, melly ifiú és tüzes vérére nézve sokkal természetesebb volt, mint édes Attyának hideg szorgalma, ne hogy Uróznak barátságával az útnak halogatása által visszaéllyen. Az ifiú és szép Herczeg Kisasszony Ilona volt az ő egész figyelmetességének tárgya. Azon naptúl fogva, hogy e' Herczeg Kisasszony szabadítóját ismét meglelte, olly hajlandóságot mutatott ezen ifiúhoz, melly csupa háladatosságnál többnek látszott lenni; a' mit Béla is észre vett. Ezen ifiú párnak szívében tehát felgyulladt lassankint a' viszontagvaló szerelem, melly azonban a' mostoha környűlállásoknak súllyától nyomatván, a' tisztelettel tellyes hajlandóságnak korláttyai közé szorúlt. Naponkint elárúlták tudtok nélkűl egymásnak, a' mit szíveik érzettek; de a' fejedelemnek leánya meg nem vallhatta ezt eggy szarándoknak, a' nélkűl hogy születésének fénnyét meg ne homályosítsa; sem Béla Ilonának, a' nélkűl hogy édes Attyának titkát el ne árúllya. Azonban, melly veszedelmes legyen a' hevűlés, mellybe a' szerelmet a' születésnek külömbsége miatt való belső viaskodás hozza, az emberi szívnek történeteibűl tudgyuk; és e' két szerelmesnek példája ezt újjolag megbizonyította.

Ilona tizenhét esztendős, jó erkölcsű, szép, és tüzes leányka volt, kinek nevelése, édes Annyának korán történtt halála miatt, érzékeny szívű attyára maradt, ki leányában az ifiú vérnek természetes tüzét nagyon is kifejtette, a' helyett hogy az asszonyiságnak szelíden bájoló övével bekorlátozta volna. Így hajlandóságai férjfiasabbak is lettek; 's legkedvesebb foglalatosságai a' vadászatbúl, lovaglásbúl, és nyilazásbúl állottak, mellyek között életének több esztendeit felosztotta volt. Ez által különös szeretetre gerjedt a' vitéz tettekhez és a' csudálatos bajnok ügyekezetekhez, olly annyira, hogy még asszonyi kísérőivel való mulatságinak is majdnem eggyetlen eggy tárgyai lettek. Mikor Kisasszonytársai, vagy Komornái különös kegyelembe akarták tenni magokot nálla, estvekint, midőn testének fárasztásai utánn az udvari

[327] *Álmost* [Emendálva.]

kertnek árnyékaiban nyugodalmat keresett, új vitéz eseteket beszéllettek neki, 's mennél csudálatosabbak voltak azokban az ügyekezetek, annál nagyobb volt a' gyönyörűség, mellyet azokban talált. A' vitézség akkor Német és Olasz országba és Európának nyugotdéli részeiben leginkább virágzott, mellyekről a' tudósításokot a' keresztes hadi seregek onnan magokkal ide is elhozták. Ilonának nagy hajlandósága az efféle nemes élethez heveskedő leányfejében indúlatosságra fajúlt volna talán, ha magokot a' keresztes vitézek, kiknek ügyekezetei, az ő gondolattya szerint, csudálatossal tele voltak, vitéztelen magokviselése által Magyar országban, és Szerbiában útálatosakká és gyűlölésre méltókká nem tették volna.

Ezen indúlatosságra azonban meg voltak már eggyszer Ilonában téve a' talpfalak, és arra, hogy forró leányképzése lángra lobbannyon, semmi sem kívántatott egyéb saját tapasztalásánál; hogy a' nagy szívűségnek és a' szerelemnek ollyan áldozattyai, a' minőköt az Európai vitézekről hallott, a' valóságos dolgok közé tartoznak, szinte szomjazva kívánt ő egyszer eggy illyen áldozatot látni; de édes Attyának udvara nem volt arravaló, hogy az ő vitéz álmait megvalósítsa. Nem csuda tehát, hogy ő most Béla' tettét, mikor őtet gyors tökélléssel a' bizonyos haláltúl megmentette, nagy tűzzel illy vitéz cselekedetnek nézte, 's minden legkisebb környűlállásait, sebét, önnön magának nagyszívű eltagadását, 's a' jutalomrúl való lemondását a' románoknak virágokkal felpiperézett köntössével felékesítette. Most már bizonyos volt ő előtte, hogy a' szarándok ruha alatt nemes ágú vitéz van elrejtve; és ebben őtet Bélának nemes termete és szép magaviselése még jobban megerősítette; Herczeg Kisasszonynak kell a' vitéz ügyekezet' tárgyának lenni; és ez ő maga volt; a' vitéznek a' megmentett Herczeg Kisasszonyhoz titkos szerelemre kell lobbanni; és errűl Bélának tekíntetei nem hagyták már őtet kételkedni; de indúlattyát nem szabad elárúlnia, hanem nagy szívvel kell neki kiállania, hogy a' titkos szerelemtűl felemésztessen; és ezt látszott cselekedni Béla is, ki lemondása mellett hűven megmaradt. – Így ő szép álmának[328] valóságos tárgyat talált, mellynek világos bizonyságait szemeivel látta. Most már tehát rajta volt a' sor, hogy Románnyának bűbájos hurokját feloldgya.

De mikép vigye ő ezt végbe? – Társait szinte megfárasztotta kéréseivel, hogy mind azokot az esetecskéket, mellyeket már könyv nélkűl tudott, még egyszer minden legkisebb környűlállásaikkal elbeszéllyék; látni akarván, ha nem találkozik-é közöttök ollyan, melly az övéhez hasonlítana 's melly szerínt ő a' hurkot kellemetesen feloldhatná? De mind haszontalan volt ügyekezete; az ő esetéhez eggyik sem akart hasonlítani. Felhagyott végtére mind a' lovaglással, mind a' vadászattal, és üdejét a' gondolkodás, az indúlatoskodás, és vitézzének titkos visgálása között egészen felosztotta.

Béla már az erdőben voltt beszéllgetésnek alkalmatosságával felséges vélekedésre emelkedett a' Herczeg Kisasszonynak nemes szíve iránt, és ha azelőtt cselekedetérűl megemlékezvén, édes érzeményre fakadt a' miatt, hogy kötelességét, mellyel szerencsétlen embertársának tartozott, betellyesítette; most már duplán áldotta az esetet, melly őtet eszközének választotta arra, hogy illy nemes indúlatú szépnek szép életét megoltalmazza.

Az említett beszéllgetéstűl fogva örömmel látta ő, hogy maga a' Herczeg Kisasszony e' cselekedetét magosabb látó pontbúl visgálta, és hogy annak értékét nagyobbra böcsűlte, hogysem azt hiú arannyal meg lehetne fizetni. Az előző figyelmetesség, mellyel hozzá és Álmushoz mind a' Herczeg Kisasszony, mind ennek édes attya viseltettek, 's mellyet ő amannál, mivel titkába be nem szentelte, csupán csak érzékeny háladatosságnak nézhetett, olly érzemények-

[328] ***a**lmának* [Emendálva.]

kel tőltötte meg mellyét, mellyeknek ártatlan[329] szívét, melly mindeddig minden indúlattúl mentt volt, még akarattya ellen is kénytelen volt azonnal feláldozni. Azon mérték szerint, ammint teste naponkint jobban közelített a' gyógyúláshoz, szíve viszontag betegedni kezdett, mivel kesergés nélkűl nem gondolkodhatott ama' szempillantásrúl, mellyben ezen udvart kénytelen lessz elhagyni. Mély fájdalommal hallgatta édes attyát, mikor őtet erre koronkint megemlékeztette, és szorgalmatosan kerűlte az illyen emlékeztetésnek még alkalmatosságát is. A' magányosság szívének ezen állapottyában legkívánatosabb szüksége lett; mire nézve több ízben kiosontott az udvarnak ragyogó társaságibúl, hogy azt a' herczegi kertnek hosszú fasorai között megelégíthesse. Távúlléte illyenkor senkinek sem tűnt szemébe olly nagyon, mint Helenának, ki nem örömest látta, hogy magát visgáló szemei elől elvonnya; de távúllétében viszontag talált ő még is annyi okot a' boldogító gyanakodásokra, hogy ez iránt tett szemrehányásai inkább csak asszonyi kelletések, mint igaz érzeménnyének hű kifejezései voltak. Bélát e' szemrehányások, mellyeknek igaz értelmét és czéllyát ki nem tudta nyomozni, még jobban bele keverték indúlattyának köteleibe. Amaz ügyekezet, mellyel szerelménn uralkodni akart, egészen kivetette őtet ama' tetetésbűl, mellyel születését, Álmus' akarattya szerint, el kellett titkolnia, és így őtet az egész udvar, az eggy Herczeg Kisasszonyt kivévén, magának való emberkerűlőnek nézte.

Uróz azonban Álmust szorgalmatosabban tartotta szemmel, mint Bélát. Titkos megelégedéssel látta ő, hogy amaz lassankint az ő első zárttszívűségébűl kilépdegél, és az udvarnak ünnepeiben és mulatságaiban gyönyörködni kezd. Mikor Bélának különös magaviselése szemébe tűnt, ezt ő csak titkos útálásnak nézte, mellyel az ifiú az életnek ama' módgyához viseltetik, mellyre édes attya őtet kényszeríteni látszott. Nem kételkedett tehát többé, hogy ajánlását Álmus meg nem vetendi. De alkalmatosságot nem találhatott arra, hogy vele olly beszédbe eredgyen, mellyben feltett szándékát végre hajthassa, mivel egynehány nap múlt el, a' nélkűl hogy Álmus elkezdett úttyának folytatásárúl emlékezetet tett volna. Ennek oka az volt, mivel a' gondos atya e' napokban Bélának állapottyát közelebbrűl látván, bús szorgalomnak eredt, és fiátúl azt kívánta, hogy atyai szívének vallya meg baját, melly miatt előbbeni vídámsága olly szembetűnő komolyságra fordúlt. Kevés fáradságában telt atyai tekíntetének, hogy fiát titkának kinyílatkoztatására bírja. Vallását Álmus érzékeny illetődéssel és részesűléssel fogadta, és most rezzentette meg először megint atyai szívét ama' gondolat, melly sorsának keménységét eszébe hozta; most keseredett el újra megint a' szerencsének mostohaságánn, melly fiát születésének jussaitúl megfosztván, alkalmatlannak tette ama' szerencsére is, mellyre a' szeretetre méltó Herczeg Kisasszonynak keze által juthatott volna. Réműléssel ösmerte meg magában, hogy illy tündöklő szövetségre nem lehet az ollyan Herczegnek semmi reménysége, ki őseleinek országábúl kiűzetett, 's mindannyiszor elpirúlt, valahányszor amaz indító okokrúl gondolkodott, mellyekkel szerencsétlen fiát vígasztallya, és megnyúgosztallya, kit születésének jussaitúl fontolatlan ügyekezetei által ő maga megfosztott.

Szinte mikor Álmus az atyai szeretet, és a' kemény sorsnak súlyos nyomása között küzködve habzott, Uróz viszontag eltökéllette magában, hogy baráttyát fiával eggyütt holtig való eltartással megkínállya. De szinte akkorában érkezett hozzájok Viddinbe a' Magyar Királynak, Kálmánnak udvarábúl eggy hír is, melly valamint Álmus szándékainak, úgy Uróz' kívánságinak is új fordúlást adott.

Allig csillapította le Kálmán a' Horvát országi nyughatatlanságokot, és allig kötött testvérével kívánatos békességet, hogy az Oroszokkal és a' Kúnokkal új hadakozásba keveredett,

[329] *áztatlan* [Emendálva.]

mellyben neki a' szerencse elejénte kiváltkép kedvezett. Az eggyesültt ellenséget több ízben megvervén, annyira birta, hogy az Oroszoknak Fejedelemasszonya, Lanka, Kálmánnak táborában személlye szerínt megjelent, 's térgyre esvén előtte, békességért esedezett. Azonban e' Fejedelemasszonynak maga megalázása nem egyébre czélozott, hanem hogy Kálmánt megcsallya, ki valóban be is sietett a' kelepczébe, mellyet neki álnok ellenségei vetettek. Hadi vezéreivel eggyütt azt következteette ő Lankának esedezésébűl, hogy az Oroszok és Kúnok a' hadakozásnak folytatására mind kedv, mind pedig erő nélkűl szűkölködnek, és így arra hagyta magát csábítani, hogy a' békességnek alkuit, mellyekkel Lankát Miekodnak, a' Kúnok' Chánnyának táborába kűldötte, felette mértékletlen pontra feszítse. Tellyes reménységgel lévén a' felűl, hogy a' Chán, saját gyengeségét érezvén, kénytelen lessz végtére még is a' súlyós alkukra rá állani, a' Magyarok a' legbocsáthatatlanabb szorgalmatlanságra vetemedtek. Miekod és Lanka csalárdságoknak e' következését azonnal eszre vévén, a' fegyveres megtámadásra alkalmatos szempillantást választottak. Eggy setét éjszakánn olly renddel és vígyázással vitték e' hadi próbát véghez, hogy mind a' tábor már kezekben volt, mind pedig sok aluvó magyart lemészárlottak, mikor a' magyar vitézek a' fegyvereknek csörtölözésére felébredvén, a' veszedelmet eszre vették. E' szerencsétleneknek eggyesűlését pedig olly okosan tudták meggátolni, hogy majd nem valamennyi Püspökök, Bárók, és Vezérek elestek; a' Király pedig a' veszedelemből csak csuda által menekedhetett meg.

E' rettenetes veszteségnek híre szinte azon szempillantásban érkezett a' Serbiai udvarhoz, mikor Álmus mostoha sorsának szomorú súllyát újjúltt fájdalommal érzette, és szívét feltett szándékaiban egészen megtántorította. Egyszerre felébredt megint benne a' reménység, hogy a' terhes igát, mellyet előbbi szerencsétlensége nyakába vetett, most talán lerázhattya, és így születésének jussaihoz, mellyekről lemondani kényteleníttetett, ismét vissza[330] juthat, vagy talán még a' Magyar Trónusra is felemelkedhet.

Uróznak megújjított ajánlásait hallván, minden tartóztatás nélkűl elejébe terjesztette új plánumait, arra kérvén e' nagy szívű baráttyát, hogy az örökös eltartás helyett, mellyet neki szánt, inkább ügyekezetének végrehajtására szükséges segedelmet nyújtson.

Uróznak, valamint Álmus' bizodalma nagyon tetszett, úgy az is nagyon hasznosnak látszott, hogy ezen alkalmatossággal szövetségbe léphet eggy szomszéd hatalommal, mellytűl az akkori kisebb Fejedelmek nem ok nélkűl rettegtek. A' kívántt frígyet tehát vele hamar megkötötte, 's minekutánna vendégeit udvarával, mint Magyar országból elűzött Herczegeket megösmerkedtette, kihirdette egyszersmind szándékát, hogy az ő ügyököt magáénak kívánnya tenni.

Könnyű meggondolni, melly hatalmas illetődéssel hallotta Ilona Herczeg Kisasszony a' dolgoknak illy hirtelen változását. A' melly bizonyos volt, álmodozásai szerint, hogy az ő vitézze minden bizonnyal a' legnemesebb vérből származik, úgy már most viszontag szentnek' tartotta, hogy egybekeléseket az előítéleteknek semminémű gáttya meg nem akadályozhattya. A' kegyetlen sors, melly eddig a' Herczeget üldözte, szinte csak a' szerencsétűl kigondoltt vásznak látszott neki lenni, mellyel arra alkotott szíveiket, hogy egymást szeressék, eggy üdeig kínozza, hogy annál tündérebb édességgel egybe függessze.

Bélát ama' hatalmas gondolat, hogy reménységei a' tündöklő szerencséhez, mellyről örökre lemondott volt, hirtelen ismét megnyílnak, egészen elragadta. Szabadnak érezvén mellyét a' reménytelen szerelemnek minden kötelékeitűl, lábaihoz borúlt a' Herczeg Kisasszonynak, ki

[330] [Az írásjel emendálva.]

talán őtet keresvén, elejébe akadtt, elejébe terjesztette töredező szózattal vallását, mellynek viszonolását kedvessének szívétűl kinyerni, kevés fáradságában telt.

A' szerelmes szövetség hamar megtörtént és feloldozhatatlan lett, annyival is inkább, mivel azt az édes atyák is örömökben, mellyet viszontag való barátságos frigykötésekbűl érzettek, sietve helyben hagyták.

A' hadi sereg már készen állott. Álmus és Béla rendeltettek vezéreinek, hogy azzal Magyar országba beüssenek, melly túlsó széleinn szinte akkorában szörnyű zavarodás alatt nyögött. Az elindúlásra a' másik hajnal volt meghatározva.

Béla' mellyében az indúlatnak küzködése megszűnt; és e' helyett érzékeny versengés támadt, mellyet benne a' szerelem okozott. Nem volt ebben az asszonyi púhaságnak semmi része, melly az imént elnyertt legfőbb boldogságnak üdeig tartó vesztesége miatt epekedett volna. Fájdalmas indúlat, és érzékeny aggódás fogta el szívét a' miatt, mivel Ilona el nem akarván hagyni kedvessét, mellette kívánt viaskodni, és fegyveres kézzel vagy czéllyát elérni, vagy mindenét elveszteni. Kicsoda tagadhatná meg álmélkodását eggy tizenhét esztendős leánynak illy bajnoki tökéllésétűl? De kicsoda nem ösmeri meg azt is, hogy e' tökéllésnek rettenetesen el kellett rémítenie az ifiú Herczegnek érzékeny szívét? Ilona' heves szerelmének illy szembetűnő bizonyságát tapasztalni, más részrűl pedig látni, hogy legfőbb kincse az állhatatlan hadi szerencsének csalfa koczkájára akarja vetni életét! kicsoda rajzolhassa le az érzeményeket, mellyek e' gondolatnál az Ifiúnak szívében egymást felváltották? Egybe szedte ékesen szóllásának minden erejét, ígéretekkel kérlelte, szívreható esedezésekkel ostromolta, csak hogy feltett szándékátúl elidegenítse. Az atyák oda függesztették ezekhez saját tapasztalásaikkal oszlopoltt érzékeny intéseiket. De mind haszontalan volt ügyekezetek; semmi a' Herczeg Kisaszszonyt feltett szándékában meg nem tántoríthatta, és Uróz kénytelen volt, leányát magától elbocsátani, Béla pedig kegyessét a' hadakozásnak veszéllyei közé magával vinni.

Eltökéllették magokban a' Herczegek, hogy a' hadi sereget Horváth országonn vezetik keresztűl, mivel Álmus tudta, hogy ezen országban vannak még alattomban jó baráttyai; 's mivel egyébaránt is sokat épített ama' ragaszkodásra, mellyet a' Horvátok az utólsó lázúlásnál Bélához mutattak. Az előseregnek vezetése tehát ugyanezen ifiú Herczegre bízatott, hogy az ellenséges tartományban a' szíveket, ha lehet, Kálmán ellen fellázítsa. A' fő sereget utánna Álmus vezette.

Serbia magában nem volt olly hatalmas, hogy Magyar Országgal mérkezhetett volna; de Kálmánnak akkori állapottya nem helytelen mentegetés gyanánt szolgálhatott arra, hogy a' Szerbusok illy hadi próbára vetemedtek; és ha egyszer a' Horvátok a' Herczeg' részére állottak, akkor azutánn a' Magyar Királynak a' menekedésre valóban kevés reménysége maradhatott.

A' hadi sereg útnak eredt, és Béla ifiú vitéznéjével eggyütt Horvát országnak határainn betört. Sehol sem akadt ő fegyveres ellenkezésre, mivel Kálmán a' fegyverviselő seregeket mind magához vonta, hogy azokkal a' Kúnoknak félelmes Chánnyát megverhesse. Bélának eggy különös környűlállás nagyon kedvezett, mellynek ereje még a' Királynak táborába is hamar elhatott, és Kálmánt majdnem a' kétségbenesésnek iszonyú állapottyába helyeztette. Őzvegy volt tudniillik Kálmán, és boldogúltt hitvesse nem hagyott neki több magzatot eggynél, ki felette gyenge egésséggel bírván, a' magyar sceptrum alatt megeggyesűltt népeknek semmi reménységet sem nyújtott arra, hogy familiájánál a' successiót örökös által fenntarthassa. Az országló ágnak magvaszakadása az akkori üdőkben szinte jeladás volt mindenkor az új polgári háborúkra, és így a' népek attúl, úgymint sok szerencsétlenséggel járó jelenéstűl, már jóval előre nagyon rettegtek. Most Kálmán ellen egyszerre Béla' személlyében eggy korona-pretendens támadt, ki magával eggy szép és ifiú jegyest hozott, Ilonát tudni illik, ki ama' reménység

által, mellyet az örökös nélkűl szűkölködő Királyi szék iránt nyitott, a' népeknek szíveit, valamerre ment, mindenütt megnyerte. Sőt ammint a' tudósítás e' ragyogó reménységről, melly Ilonára nézve az egész országban felvíradt, a' Nagyoknak füleihez hatott, kiket Kálmán a' táborba maga mellé gyűjtött, nem csekély felekezet támadt közöttök az Ellen Király' részére, melly Kálmánnak éles tekíntetét el nem kerűlte.

Csak Kálmánnak tehetős és segéd módokkal kimeríthetetlenűl bővelkedő szívétűl telhetett az ki, hogy a' környűlállásoknak e' szorongató súllya alatt el ne tikkadgyon. Megkínálta ő sietve a' Kúnoknak Chánnyát a' Halicziai tartománynak jó nagy részével, és ezen alku alatt nem csak békességet kötött vele, hanem védő és támadó szövetséget is, melly neki e' Chánban új ellenségei ellen hatalmas frígyest szerzett. Az oroszoknak fejedelem asszonyát, Lankát még szorosabb kötelékkel csatolta magához az által, hogy onokájával, Predislav Herczeg Kisasszonnyal, Szvetopolknak, az Orosz nagy Herczegnek Leányával, házasságra lépett, és a' magyar trónust felosztotta. Ezen új házassága által eggy hasonlóképen ifiui Herczeg Kisasszonynyal, reménységet adott az országnak Kálmán, ki még egyébaránt jól birta magát, arra, hogy familiájábul marad még kívánt örökös azon esetre is, ha István fia, a' Koronaherczeg üdőnek előtte meghalna is. Így ő ellenségeinek kezébűl a' vélekedésnek legveszedelmesebb fegyverét egyszerre kitekerte.

A' Kúnoknak és az Oroszoknak segítő népeivel megerősítvén hadi seregét, megmérkezhetett már könnyen Álmus testvérével, és így sietve vonódott elejébe egész a' Drávának partyaihoz, hová már ellenségeinek seregei behatottak volt. E' hirtelen változás azonban Álmust meg nem rezzentette, mivel a' Serbiai Fejedelemnek derék vitézeiben különösen bízott, kik a' Herczeg Kisasszonynak jelenléte által hadi tűzre ingereltetvén, allig várták, hogy az ellenséggel megütközhessenek.

A' mai Gradiskának környékében találkozott öszve a' két hadi sereg, és Kálmán minden üdőhalasztás nélkűl hozzá fogott a' megválasztó ütközethez. Rendbe szedték magokot a' vitézek mind a' két részről. Álmus jobbik szárnyát a' magos hegyekhez támasztotta, mellyek Horvát országnak határainn lenyúlnak; Béla kiterjesztette seregeit egész a' Száváig; Helena pedig átnyargalta sietve a' Szerbusoknak sorait, hogy őköt az átalkodott viadalra felbuzdítsa.

A' Magyarok hasonló buzgósággal támadták meg több ízben a' Szerbusokot, de szinte annyiszor visszaverettek. Kálmán végtére magához vévén népeinek megválogatottabb részét, áttörte a' Szerbiai seregsornak közepét, hol szerencsétlenűl ugyan azon szempillantásban Ilona Herczeg Kisasszony a' veszedelmet látván, és katonáit állhatatosságra bírni akarván, az ütközetnek legdühösebb mészárlásai közé személlye szerint berohant. Béla a' seregnek bal szárnyárúl hamar eszre vévén a' veszedelmet, mellyben kedvesse forgott, oda igazította egész erejét, hogy a' magokot visszavonó seregszakaszoknak segítségére lehessen. Ammint magának az előre tolódó ellenségenn keresztűl útat vágott, egyszerre eszre vette, hogy az ifiú bajnokné utólsó erejét öszve szedvén, eggy csoport magyar lovasokkal vitézen vagdalkozik. A' kétségbenesésnek dühe megedzette ezen szempillantásban mármár bádgyadó karját, 's maga körűl mindent elpusztítván, oda rohant egész' a' kedvessének oldalához, 's kiragadta az ellenségnek kardgyai közűl, mellyek feje felett villogtanak. Vért látván tündöklő pánczéllyárúl lefolyni, lenyomta szívében azonnal az aggódó szerelemnek érzékeny szava a' fő vezérnek hívatallyát. Ilona magárúl elfelejtkezvén, erre ugyan őtet buzgón intette; de ő szavára nem hajtván, megfogta lovának zabláját, és kivezette sietve az ütközet' helyéből a' víznek partyára, hol szívének legfőbb kincsét eggy csónokonn a' túlsó partra átvitte.

Így már a' Szerbiai seregnek nagyobb része vezér nélkűl maradván, minden rend nélkűl viaskodott, még a' magyar hadi népeknek majdnem egész ereje a' jobbik szárnyra rohant,

mellyet Álmus vezérlett. Ez egész vitézségével nem volt már képes arra, hogy az ellenségnek gátot vessen, sőt minekutánna a' hegyek közé visszanyomatott, végtére fogságba is esett.

Ezen esettel az egész ütközet, sőt az egész ügyekezet megvált. A' mi a' Szerbiai seregek közűl megmenekedhetett, átsietett a' Szávának túlsó partyára, 's Bélának, ki még kedvessének sebeivel keseregve bajlódott volt, azt a' szomorú hírt hozta, hogy édes attya a' fogságba esett. Gyors követek kűldettek azonnal a' Viddini udvarhoz, hogy akarattyát a' dolgoknak illy fekvésénél kinyílatkoztatná, kik Bélának rövid üdő alatt azt a' parancsolatot hozták vissza, hogy a' hadakozást a' békességnek gyors kötése által végezze, és a' Szerbiai részről csak azt az eggyet kívánnya, hogy Álmus Herczeg a' fogságból szabadon kibocsáttasson.

Minekutánna Uróz első mély szomorúságából hidegebb vérű fontolásra ébredhetett, e' parancsolatnak hírvivőit maga is nyomban követte, és megvertt hadi seregénél személlye szerínt megjelent. Leányát szomorú állapotban találta, mivel az ütközetben több sebet kapván, a' viadal köztt olly annyira meghevűlt, hogy magával végtére keveset gondolt, és így felette sok vért vesztett. Most tehát egészen elgyengűlvén, súlyos erőtlenséggel bajlódott. Édes attyának parancsolattyára Béla őtet haza vezette, hogy ott a' tudós orvosoknak keze alatt magához térhessen. Uróz azonban a' békességkötésről maga kívánván szorgalmatoskodni, szónokokot kűldött Kálmán' táborába, kit arra kéretett, hogy vele eleven szóba eredvén, a' testvérek köztt kigyúladtt háborút lecsillapítani, egyszersmind pedig a' fontos okokot meghallgatni ne sajnállaná, mellyek őtet arra bírták, hogy Álmusnak segítő seregeket adgyon, és szomorú sorsához könyörűletességgel viseltessen. Kálmán a' ki békéllésre késznek mutatta magát, és a' két Fejedelem kezet nyújtott egymásnak.

Viszontag való tiszteletre ébredtek ők ezen alkalmatossággal, melly a' békességet nagyon meg siettette. Elvégezték magok között, hogy a' fegyveres villongások mind a' két részről megszünnyenek, és hogy Serbia Magyar országgal azon barátságos állapotra visszatérjen, mellyben e' hadakozás előtt volt. Csak Álmus testvérének szabadsága iránt volt Kálmán kérlelhetetlen; a' mit Uróz sem vehetett rossz névenn, mivel ez már a' második háború volt, mellyel Álmus őtet lázúló gyanánt megtámadta. Bár melly nagyon feküdt is tehát Uróznak szívénn, hogy frigyessét és jó baráttyát a' fogságból kiszabadítsa, Kálmánnak előre gondoskodó sanyarúságot kénytelen volt még is helyben hagyni, mivel átlátta, hogy e' nélkűl országlása sem nyugodalmas, sem bátorságos nem lehet. Egyébaránt pedig sokkal gyengébbnek is érzette magát, hogysem Kálmántúl ezen alkut erővel kifacsarhassa; tulajdon személlyére nézve viszontag örűlvén a' kíméllő békességnek, mellyel őtet a' győzedelmes fejedelem szinte csak megajándékozta. Ajánlott azonban még is külömbféle nagy áldozatokot Kálmánnak, hogy szívénél Álmusnak szabadságát megeszközölhesse; de ezeket a' megbántott Magyar Király illendő büszkeséggel mind megvetette. Végtére Uróznak esdekléseitűl sem maradhatván, megígérte, hogy Álmust szabadon elbocsáttya, de olly alku alatt, hogy trónussának bátorsága végett, Bélát adgya kezes gyanánt hatalmába, a' mi hasonlóképen keserves dolog volt.

Uróz ezt hallván, nagyon elszomorodott, mivel könnyen átlátta, melly rettenetes csapás volna ez kedves leányának? De azonnkívűl reá sem állhatott ezen alkura, hanem csak Bélának saját helybenhagyásával, kinek személlyével szabad nem volt. Azomban, hogy e' dolognak megválasztását aggódó atyai szívétűl elhárítsa, arra kérte Kálmánt, hogy hozassa el magához Álmust, és ez iránt kérdezze meg az ő jelenlétében, ha szabadságát e' drága áronn kívánná-é megnyerni, vagy sem?

Kálmán Uróz' kérésének engedvén, maga' elejébe hozatta a' lánczokkal megterheltt Álmust, és ezen alkut elejébe terjesztette, melly alatt szabadságát, ha tetszik, visszanyerheti. Álmus megvetette ezen ajánlást nemes büszkeséggel, és Uróz baráttyát arra kérte, hogy őtet

ezentűl sorsára haggya, és barátságos részesűlésének, valamint hozzá való tiszteletének jeleit az által adgya, hogy fiára atyai gondot visellyen, ki az ő szomorú szerencsétlenségébe ártatlanúl keveredett.

Saját gondolkozásának módgya szerint nem várt egyebet Uróz Álmustúl, hanem hogy ezen ajánlásra illy feleletet adgyon, és azon szempillantásban, hogy e' szerencsétlen baráttyátúl elbúcsúzott, sokkal érzékenyebb tiszteletet érzett erkölcséhez, sokkal mélyebb illetődést reménység nélkűl szűkölködő állapottyához. Kálmán ellenben e' tanácskozás utánn titkos keseredésre lobbant Álmusnak büszkesége ellen, mellyel szerencsétlenségét viselte, és csak most lett arra figyelmetes, hogy trónussa a' tellyes bátorság nélkűl mindaddig szűkölködik, még ellenségének fia hatalmánn kívűl van. A' békesség azonban, minekelőtte erről fontosabb elmélkedésre bocsátkozott volna, aláíratott, Uróz a' tractátusokkal táborába visszament, a' Magyar, Orosz és Kún seregeknek legnagyobb része pedig haza felé útnak indúlt volt. Azon szempillantásban meg kellett tehát neki ama' kezességgel elégedni, mellyet fő ellenségének, Álmusnak fogságából vonhatott, és így, minekutánna ezt a' Budai várba elkűldötte és bezáratta, Székes Fejér várra kőltözött hol pompás diadalmat tartott.

Az ő udvara most az ifiú Királynénak jelenléte által új ragyogásra emelkedett. Az országnak Nagyai ide siettek, hogy a' külömbféle táborozásoknak fáradságos alkalmatlanságai utánn az udvarnak számos gyönyörűségei között kellemetes életre serkenhessenek; 's kiki közűlök örömest letette a' fegyvert, hogy a' régen ohajtott nyugodalomnak édes ölében bátorságosan elszenderedhessen.

Nyughatatlan szomszédgyait részént megalázván, részént rokonyság által magához lekötelezvén, az országnak Naggyaitúl pedig most, mikor udvarához szinte tolakodva siettek, leginkább remélhetvén, hogy kívánságit ohajtott készséggel tellyesítik, arra fordította mind üdejét, mind erejét Kálmán, hogy István fiát, a' Koronaherczeget, a' Rendeknek engedelmével, az országlásban részesítse, és így neki a' successiót még életében megbizonyítsa. Szívében mindazonáltal még is naponkint mélyebb gyökeret vert a' bizodalmatlanság, mellyel vér szerínt való rokonyihoz viseltetett, 's melly végtére tűrhetetlennek tette neki ama' gondolatot, hogy Béla Herczeg az ő hatalmánn kívűl van. Egész eszét tehát csak abban forralta, miképen viheti azt végbe, hogy legfőbb ellenségének e' fiát kezébe kerítse. Nem helytelenűl gyanította ő azt, hogy Uróz a' fiúi érzékenységet meg akarván kímélleni, meg sem mondotta Bélának amaz alkut, melly alatt Álmusnak szabadságát megeszközölhette volna. Egyszersmind pedig legkisebbet sem kételkedett, hogy Béla, kinek gondolkozása' módgyát, és édes attyához való határatlan szeretetét jól ösmerte, minden egyéb tekíntetet és szövetséget félre teend, csak hogy édes attyának szabadságát kinyerhesse, mihelyt szívében e' reménység jó móddal felébresztetik.

Minekutánna Kálmán e' dologrúl mind magával, mind egynehány titkos biztossaival sokat tanácskozott volna, legjobbnak lelte, Álmust fenyegetésekkel, és ha ezek nem használnának, erőszakkal és kínzásokkal arra bírni, hogy fiától ezen áldozatot saját kezének írásával kívánnya. Eggyikre e' biztosok közűl bízatott az, hogy Álmussal a' dolog iránt végezzen, és Kálmán titkon már előre örvendezett a' jól kigondoltt csalárdságonn, melly a' békességkötésben hirtelenkedésből elkövetett hibát helyre hozza. De melly nagyon megcsalatkozott ő szerencsétlen testvérében, mikor azt gondolta, hogy kész eszközöt fog benne találni saját vérének útálatos árúlására. A' biztos, egynehány czinkos társával, és a' Királytúl tellyes hatalommal felkészítve arra, hogy a' dolognak végrehajtására akárminémű útat módot választhasson, bement a' Herczeghez a' tömlöczbe, és a' legalábbvaló szívlázító gonoszságnak szemtelen homlokával megtette neki az ajánlást.

Elejénte azonn volt e' követ, hogy a' Herczeget megcsallya, el akarván vele hitetni, hogy szabadsága lessz minden bizonnyal ama' készségnek a' bére, mellyel a' Királynak kívánságát tellyesíteni fogja. De Álmus a' követnek allig méltóztatott csak felelni is, és elég világosan értésére adta még azt is, hogy báttyának kormos szándékait jól átláttya. Az ajánlást fenyegetések követték; de ezeknek tökélletesen ellenkező foganattya volt, mintsem a' minőt a' Királynak biztossai reméllettek. Még átalkodottabbá tették tudni illik a' Herczeget, mivel neki világosan megbizonyították, hogy az első ígéretek csupán csak csalfa édesgetések voltak. A' kínzásokhoz folyamodtak végtére, hogy trucczolását megigázzák; de még a' legválogatottabb nyomorgatások sem győzedelmeskedhettek. Álmusnak állhatatosságánn, ki szinte szerencsétlenségében mutatta meg világosan, hogy őseinek dücsősségére sokkal érdemesebb kegyetlen testvérénél, ki országlásának borzasztó végével magát az akkori és utóbb világnak teszteletétűl megfosztotta.

Megértvén Kálmán, hogy követtyeinek minden ügyekezete foganatlan volt, tajtékzó dühösségre fakadt, és haragjának első hevenyében azt parancsolta, hogy őtet e' veszedelmes verekedő társtúl titkos gyilkolás által azon szempillantásban megfosszák. E' parancsolat nagyon is sebesen végbe vitetett, minekelőtte a' Királynak felingerlett vére meghűlt volna,'s még azon napnak estvéjénn Álmus Herczeg már nem élt.

Allig vitetett végbe a' gyilkosság, hogy Kálmánban a' hidegebb elmélkedés ismét erőre jutott, és megtévedt szívének világosan megmutatta, hogy magát e' lépéssel új veszedelmeknek, és egymásra halmozandó gonoszságoknak átláthatatlan labirintussába ejtette. Azonban, a' mi már megtörtént, azt meg nem történttnek nem tehette, és így követni kellett neki iszonyú sorsának vezérlését,[331] melly őtet új útálatosságokra vonta. Ha e' gyilkosság kitudódna, így elmélkedett ő magában, akkor a' tekíntetet, mellyben az ország előtt áll, elvesztené, a' legyilkoltt testvérnek fiában pedig félelmes bosszúálló támadna fel ellene, kinek vérért vért kívánó zászlóit a' nemes szívű Magyarok hideg vérrel hihetőképen nem néznék. Illy gondolatok kínozták Fúriák gyanánt az ő lelkét,'s minekutánna eggy hatalmas nemzetenn tehetős akarattal országlott volna, egynehány biztos gonoszoknak karjai közé vetették, kiknek barátságáért legalábbvaló rabszolga gyanánt esdeklett, csak hogy reménységét a' gyilkosságnak eltitkolásárúl fenntarthassa. E' gonoszoknak vezető fékénn sietett azutánn a' mi nagy Kálmánunk az eggyik útálatosságrúl a' másikra,'s olly bosszúálló és kegyetlen szörnyeteg[332] lett, kinek párját a' Történetírásban ritkán találni.

A' lelkiösméret' furdalásinak és a' bizodalmatlanságnak ostoritúl kínoztatván, szorgosabb kéréssel nem tudta már most biztossainak embertelen szívét ostromolni, hanem hogy legalább eggy részrűl csillapítsák le nyughatatlanságát, és azonn ügyekezzenek, hogy Béla Herczegnek veszedelmes személlyét kezébe játszhassák. A' csalárdságnak még egyszer annyi módgyai vannak a' legútálatosabb gonoszságoknak elkövetésére, mihelyt neki menedéklevél adatik a' felűl, hogy számadásra nem vonatik; könnyű volt tehát neki itt is győzedelmeskedni. Álmus Herczegnek kézírását szembetűnőképen követvén, levelet írtak Bélának, mellyben az attya érzékeny kifejezésekben terjesztette fia' elejébe ama' kötelességet, hogy édes attyáért saját szabadságát feláldozza. E' levél eggy meghittnek kezébe adatott, ki köz ember ruhában a' Viddini udvarhoz sietett, és az írást Béla' kezébe nagy alattomsággal adta, azt hazudván, hogy Álmus neki a' titoktartást kiváltkép ajánlotta, sőt keményen megparancsolta.

[331] *vezérlés**ei**,* [Emendálva.]
[332] *szörny**et*** [Emendálva.]

Bélának szívét ama' szerencsétlen ütközettűl fogva a' legkínosabb érzemények ostromolták. Rossz kimenetelének okát abban kereste ő, hogy a' fő vezérnek helyét és hívatallyát gondatlan hamarkodással elhagyta. Kedvessét, ki hozzá való kimondhatatlan szeretetbűl életét koczkára tette, érzékenyen nézte viaskodni ezen áldozattyának szomorú következéseivel, mellyekbűl csak lassacskán lábbadhatott fel. E' mellet azonn is törte szűntelen fejét, mi móddal mutathatná meg azért illendő háladatosságát? végtére pedig szeretett és tiszteltt édes attyát fogságban lenni tudván, azonn aggódott, hogy más szövetségektűl meggátoltatván, kemény sorsát vele fel nem oszthattya.

Uróz' palotájából minden öröm eltűnt. Az eggyik a' másiknak bajából merített bút és bánatot. Uróznak szívét már baráttyának mostoha sorsa, már leányának betegsége szorongatta. Bélának mellyét hasonlóképen mind Ilonának tekíntete, mind édes attyának baja keserítette. Ilona volt közöttök valamivel derűlttebb, ki saját fájdalmival nem gondolván, mind csak azonn volt, hogy kedvessét új meg új vígasztalással felfrissítse. Még Kálmánnak gonosz Tanácsossaitúl az imént említett plánumok koholtattak, azonban ő sebeibűl alkalmasint kigyógyult, és kedvessének karjánn a' herczegi kertnek fasorai között szokott volt estvénkint sétálni. Ilona nélkűl Bélát sehol sem lehetett találni, és a' magyar Kém, allighogy Viddinbe érkezett, azonnal kitanúlta, hogy a' levelet Bélának kezébe Ilonának tudta nélkűl adni, lehetetlen.

A' Herczeg Kisasszonytúl méltán lehetett tartani, nehogy az egész plánumot hiúvá tegye, a' szerelemnek szózattya által lenyomván Béla' mellyében a' fiúi kötelességnek vonzásait. A' követ mindazonáltal eltökéllette magában még is, hogy a' rá bízott dolgot legalább annyibúl végzi, a' mennyire a' környűlállások megengedik, és hogy a' kimenetelt a' szerencsére bízza. És ez, fájdalom! jobban kedvezett neki, hogysem reméllette: mert ha a' józan eszű Ilona az árúlónak jól szeme közé nézett volna, csalárd álorczáját minden bizonnyal átlátta volna.

Az eggyik sétálásnak alkalmatosságával nagyon erőtlennek érezvén magát a' Herczeg Kisasszony, nyugovó helyet keresett, 's Béla mellé leülvén, ölébe bocsátotta fejét, és elszenderedett. Meglesvén ezt a' gonosz lelkű Kém eggy szomszéd bokorbúl, eltökéllette magában, hogy e' szempillantásnak hasznát veszi; előre osontott, Béla' lábaihoz borúlt, lassú szózattal megsúgta neki, hogy ezen írással édes attyátúl titkon kűldetett, kezébe adta a' levelet, és eltűnt, minekelőtte Béla magához térvén, a' levelet megnyithatta volna.

Feltörte azt végtére rezkető kézzel, 's a' kézírásnak hasonlatossága által valóban elcsábíttatván, csak futó szemmel olvasta át a' sorokot, és sűrű könyhullajtásokra fakadt. Így ült Thézeus Ariadne mellett, gyönyörű álmodozásainak árúló jeleit visgálván, ammint messzérűl a' Görögöknek dagadozó vitorláit hirtelen' megsajdította, és hazafi társainak távúlrúl hangzó szózattyában hazájának kötelességre idéző intését meghallotta.

Kicsoda rajzolhatná le az érzékeny ifiúnak indúlattyait, ammint szívében a' viadal a' fiúi kötelesség és a' forró szerelem között fellobbant? Tekíntetét már drága édes attyának fájdalmas kézvonásaira függesztette, már ama' mennyei nyugodalomra, melly szendergő kedvessének derűltt orczavonásaibúl kitündöklött, olly belső szorongatással, melly mellyét majd hogy nem ketté repesztette, azonn volt kiváltkép, hogy szívének indúlattyait el ne árúllya. De magához ezen állapotbúl nem térhetett volt még, mikor Ilona szép nagy kék szemét megnyitotta; és háborodásában kedvessét meglepvén, mennykő csapás gyanánt öszvegyömrötte.

Eszre vette ő azonnal a' kétségbe esést, melly egész ábrázattyából kitetszett, és a' könyeket, mellyek arczainn legörgöttek, 's gondos sietséggel felülvén, meglátta kezében az írást, mellynek eltitkolásával elkésett.

„Béla! kedvesem! mi lelt, kérlek? Azért kellett tehát nekem olly édesen szenderegnem, hogy az én gondolatlanúl behúnytt szemeim felett a' tieid a' titkos búnak könyeiben fürödgyenek? micsoda titkot rejt el én előllem, szerencsétlen elől a' te nemes szíved? szólly!"

A' Herczeg nem szóllhatott, hanem indúlatitúl és az üdőtlen szégyentűl megigáztatván, kénytelen volt orczáját Ilonának nyakába rejteni.

Hasztalan keresvén szemeivel Bélának tekíntetét, „ha talán e' levélnek volt úgymond,[333] szövetsége a' te búbánatoddal, ammit ezt a' könyektűl elázott betűi elegendőképen elárúllyák, mutasd meg azt nekem; és ha szeretsz, előllem el sem titkolhatod."

E' szavai utánn erővel kiragadta vonakodó kezéből a' levelet, 's kitanúlta belőle kedvessének vígasztalhatatlan helyeztetését. Egész foglalattyára felfogta volt már szorúltt szívébe; de tekíntetét még is reá függesztve hagyta, üdőt akaván állhatatosságának adni arra, hogy forró indúlattyánn győzedelmeskedgyen. Végtére öszvehajtotta lassacskán a' levelet, megfogta Bélának kezét, 's erőltetett keménykedéssel imígy szóllott hozzá: „Béla! neked éntőllem el kell válnod!"

Allig ejtette ki pelypegő ajakibúl e' szavakot, hogy szemeiből is megindúlt a' könyeknek forró zápora. Leborúlván arcczal ülésének hantyára, habzó mellyéből égő sohajtásokot lehelt a' hűs főldnek színére.

A' magánn kívűl lévő Herczeget Ilonának szavai új kínokra ijesztették fel. Nem volt elég, hogy szívének szózattya, és a' levél őtet az elválásra eggyenlőképen intették, még Ilona is e' rettenetes szavakra fakadt: neked éntőllem el kell válnod!

„Oh! nincsen-é amott a' te egeidben, így szóllott keserves fájdalmában végtére, nincsen-é neked, Istenség! jótévő mennyköved, melly boldogtalan alkotmányodot ingerlett lángjával semmivé tegye?"

A' szilaj kétségbenesésnek e' rettenetes ki fejezése megrezzentette Ilonának füleit, ki felemelkedvén üléséről a' hideg borzadástúl szinte rezketett, ammint Bélának megfeszűltt karjait az égre kiterjesztve látta, mintha a' firmamentomnak terhét akarta volna magára levonni, hogy alatta magát egész valójában eltemesse.

Hevesen oda rohantt Ilona e' feszűltt karjaiba, 's a' kétségbeesett és a' mennynek bosszúja közé vetvén magát, imígy kiáltott fel rezkető szózattal: „Istenség! ne hallgasd meg e' bűnöst; mert nem tudgya, mit beszél!" Könyeinek szelíd forrása megnedvesítvén Bélának szemét, melly a' szilaj tűztűl szinte száradni kezdett, tekíntetének háborgó forrását megótotta, még csillapító szavai magához térítették.

„Minek ingerellyük magunk ellen, kedvesem! az égnek haragját még jobban, melly rajtunk a' nélkűl is súlyosan fekszik? Légy állhatatos, ammint férjfihez illik. Látod, melly eltökéllett vagyok én arra, hogy akarattyát csendes tűredelemmel és engedelmességgel tisztellyem! Leány létemre megszígyenítselek-é? – Amott a' számtalan csillagok között, mellyek a' halandóknak sorsait igazgattyák, nincsen-é eggy ollyan, melly a' szélvészes fellegeknek setét éjszakájából szűntelen fényesen, és tisztán világít, 's mellyhez talán e' szempillantásban ezeren és megmeg ezeren emelik fel nedves ugyan, de bizodalommal tellyes szemeiket? És e' mireánk hasztalan ragyogjon? Óh! ragaszkodgyunk erősen mink is a' reménységnek e' kegyes csillagjához. Nyisd meg szívedet, hogy szelíd világosságával megtöltse, mint az enyimet! – Béla! úgy akarja sorsunk; – nekünk el kell válni! de azért a' szerencsétlenségnek öröknek kell-é lenni, mikor a' szerencse nem az? Hadd dőllyön most fejünk felett boldogságunknak imint felemeltt épűlete öszve! érzek én magamban annyi erőt, hogy azt tehetős kézzel, ha mindgyárt csak lassan is,

[333] ***u**gymond,* [Emendálva.]

megmeg felépíthetem. Eredgy, küld ide nekem vissza édes atyádot, hadd segítsen bőlcs tanácsával engemet építeni. És most, még mink szerencsétlen atyádnak vígasztalhatatlan állapottyánn síránkoztunk, olly tiszta, olly zavaratlan volt-é a' mi boldogságunk, hogy annak feláldozásával méltán fösvénykedhetnénk? valaha talán a' szélvészek mind lecsillapodnak, minekutánna az égnek haragját mindenkép megenyhíttyük. Sík és csendes lessz azutánn előttünk az életnek tengere,'s melly boldogságot fogunk mellyeinkben tapasztalni, mikor majd legkedvesebb barátinkkal bátorságos hajókra űlhetünk és azt mondhattyuk önnön magunknak: íme! e' boldogságot állhatatosságunkkal érdemlettük meg!"

Hogy hibázhatták volna el czéllyokot Ilonának szavai Béla' szívében? közelebb szorítván mellyéhez vígasztaló angyalát, imígy kiáltott fel az álmélkodásnak legmagosabb érzeménnyében: „Felséges szívű Leány! Tégedet nekem Isten küldött. Mi volnék nállad nélkűl? habzó és könnyen töredékeny nád az életnek szélvészei között. Te vagy az, a' ki tétovázó indúlatimnak kormánnyát hatalmas kézzel vezérled; és ha egyszer valaha életemre megelégedéssel tekínthetek vissza, ezt valóban csak neked köszönhetem. Igen is, Ilona! elválok igen is tőlled, hogy édes atyámot megszabadítsam. E' feltett szándékom[334] erős és rezzenthetetlen. De engedd meg, hogy ez iránt előbb jótévőmmel, édes atyáddal tanácskozzak."

„Mire való volna ez? felelé a' Herczeg Kisasszony. Nem legjobb tanács-é az, mellyet nekünk tulajdon szívünk ád? A' vénség nagyon gondosan fontol meg mindent, 's a' hol gyorsan kellene valamit végezni, ott sokszor a' legjobb szempillantásokot mulattya el késedelmességével. A' holnap felkelendő napnak több ezer nyomdokodot kell megvilágosítania, mellyek tégedet Kálmán' udvarához közelebb viendenek. Édes atyámnál sietségedet mentegetni, az én dolgom lessz. Kálmán most keményen bánik veletek; de több ízben már nemes szívű is volt hozzátok. Megtiszteli talán érdeme szerint önnkint beajánlandó áldozatodot, és visszaküld hozzánk mind a' kettőtököt. De ha ez meg nem történne is, akkor azutánn az édes Atyám legyen szószóllod, és az ő közbenjárása Kálmánnál foganat nélkűl minden bizonnyal nem marad."

Így biztatta fel ezen állhatatos szívű Herczeg Kisasszony kedvessét, így bírta végtére arra, hogy a' más napi hajnalnak hasadásával útnak indúllyon.

Uróz akkorában egynehány napra távúlabb ment volt udvarától. Hogy tehát Bélának elmenetele szembetűnő ne legyen, és eszre ne vetessen, megeggyeztek a' szerelmesek abban, hogy az udvarnokokra nézve színfogásnak veszik azt, mintha Uróz' elejébe útaznának. Ez Ilonának amaz édes megelégedést is megszerzette, hogy Bélát eggy darabig elkísérthesse. Mivel pedig úttya az öreg Remetének lakása mellett ment el, kirűl a' mostoha üdőknek környűlállásai miatt már régen semmit sem hallhattak, eltökéllették magokban, hogy ugyan azon férjfiú legyen elválásoknak és nagy szívű szándékoknak tanúja és áldója, ki valaha eggyesűléseket megeszközlötte volt.

Egész addig Béla, Ilonától és ennek eggy hű szolgájától kísértetvén, lóháton ment; onnan pedig gyalog akarta régi köntössében, mint szarándok, úttyát folytatni, hogy Kálmán' udvaránál olly eszrevehetetlenűl jelenhessen meg, ammint csak lehet, és hogy a' Királyt annyival kellemetesebben meglephesse.

Elérkezvén a' Remetének ösmeretes lakásához, mély csendességet, és környékében, melly az előtt legalább eggykét darab műveltt föld által elárúlta, hogy ott ember lakik szomorú pusztaságot találtak. Titkos borzadás fogta el őköt e' tekíntetnél; de lovaikrúl leszállottak még

[334] *szándéko**n*** [Emendálva.]

is, oda adták azokat hű szolgájoknak, és egymásnak karjánn bementek vígyázó lépésekkel a' barlangnak belsejébe.

Szívillető látomány tűnt itt a' barlangnak méllyéből szemeikbe. Az öreg Remete, mellyénn egybekúcsoltt kezekkel, félhúnytt szemmel, és mohágyára kiterjesztve feküdt, eggy ifiú leányka pedig, falusi ruhában, lábainál ült, és könyező szemmel vígyázott a' tiszteletre méltó öregnek minden legkisebb intésére.

A' vendégek, kiket kérlelő intésekkel a' leány a' közelítéstűl hasztalan' tiltott, elmentek lassacskán az öregnek ágyához, és tisztelettel tellyes hallgatással visgálták haldoklását, ammint ez utóllyára halálos álmából szinte felébredvén, és a' jövevényeket ágya mellett megsajdítván, törött szózattal kérdezte, kik volnának? Allig hallotta neveket az öreg, hogy orczáját, melly a' több mint földi örömtűl egyszerre felderíttetett, hozzájok fordította, 's kezeit feléjek kiterjesztette.

Mivel a' beteg gyengébb volt, hogysem szóllhatott volna, a' leány helyette elbeszéllette, a' mi vele történt. Többet mindazáltal nem tudott, hanem hogy fekvő helyét erőtlensége miatt már egynehány holnaptúl fogva el nem hagyhatta, és hogy ő a' szomszéd falubúl eggy másik leánnyal felváltották hetenkint egymást, hogy neki szolgállyanak. Ma reggeltűl fogva nem fogadta már el tőlle a' szokott eledelt, és italt, és erre nézve arra kérte a' vendégeket, hogy közelítő haldoklásában ne háborgassák.

E' beszédnek végével öszveszedte az öreg minden erejét, és így szóllott: „Most már sokkal nagyobb vígasztalással halok meg mivel azokot még egyszer láttam, kikrűl lelkem még utólsó imádságában is megemlékezett. Uram! most már békességben bocsátod el a' te szolgádot!"

A' jelenlévők kimondhatatlanúl megilletődvén, térgyre borúltak ágya mellett, és áldását kívánták. Kezeit fejekre tévén, az égre emelte az ajtatosságtúl felderűltt szemeit, behúnyta azutánn lassan örökre, és meghalt.

A' Herczeg nagyon sajnálta, hogy megboldogúlt jótévőinek tetemeit végső kötelességének tellyesítésével meg nem tisztelhette, és ez iránt semmi őtet meg nem[335] nyúgosztalhatta volna, ha Ilona meg nem fogadta volna neki, hogy e' gondot magára vállallya.

Magosan állott volt már fejek felett a' nap; Ilona pedig nem akarta, hogy kedvesse a' Residencziának szomszédságában sokáig mulasson, és errevalónézve azt kívánta, hogy még napnyúgot előtt jó darabot végezzen úttyából. Olly állhatatossággal emlékeztette ő meg Bélát a' fájdalmas elválásra, a' minő csak eggy illyen leánynak mellyében tenyészhetett, 's melly a' Herczegnek lágy szívét allighogy szégyenben nem hagyta. Azonban a' tömlöczben senyvedő édes Attyának képe, mellyel a' Herczeg Kisasszony bátorítására kiváltkép élt, meggyőzte végtére kérkedését. A' szerelmesek elváltak, szentűl megfogadván egymásnak, hogy viszontag való szerelmeket semmi meg nem tántoríthattya.

Minekelőtte a' nemes szívű fiút tovább kísérjük, mulassunk még eggy szempillantásig Ilonánál, és vezessük vissza atyai palotájába.

Mihelyt az első fájdalmakonn, mellyeket szívében a' kedvessitűl való elválás okozott, férjfi lélekkel győzedelmeskedett, fő gondgya volt az utólsó tisztelet, mellyet a' boldogúltt öreg remete' tetemeinek ígért. Elkűldötte azonnal az ifiú leányt vissza a' falujába, hogy onnan a' meghalttnak egynehány jó baráttyait kihijja. Ezeknek magát kinyílatkoztatván, megparancsolta, hogy a' testre mindaddig vígyázzanak, még az udvarnál a' szükséges rendeléseket a' temetésre megteszi, mellyet a' boldogúltt jámbor' szent tetemeinek magában eltökéllett. Haza sietett azutánn hű szolgájával, és azonn a' helyenn, a' hol Bélával utóllyára nyúgodott, 's melly

[335] *me**gn**em* [Emendálva.]

az ő szívének ugyanerre nézve nagyon drága volt, sírt csináltatott. Azalatt édes Attyának viszszaérkezését esdekléssel várta, hogy engedelmét a' tőlle rendeltt készűletekre kinyerhesse.

Más nap reggel Uróz haza érkezett, és a' Herczeg Kisasszony volt az első, a' ki személlyét elfoglalta, különös beszéllgetésben tudósítván őtet amaz esetekről, mellyek távúllétében történtenek. Itt is nehéz viadalt kellett neki kiállani nagy tapasztalású édes Attyának meglett elméjével, ki magát arra, hogy Bélának hirtelenkedő tökéllését helyben haggya, semmiképp sem bírhatta. Okoskodásai mindazáltal még sem mehettek semmire leányának tüzes bátorságával, és így meg kellett neki elégednie azzal, hogy szorgalminak helyességét a' jövendő üdő mutassa meg.

Az istenfélő Remete' halálának lerajzolása szelíd illetődésre gerjesztette lelkét, és így helyben is hagyta, hogy leányának[336] kívánsága szerint a' boldogúltt jámbornak tetemei a' Residenciába hozattassanak, és a' választott helyen eltemetessenek. A' Herczegi gyászhintó tehát kiküldetett, hogy azonn a' haltt test a' Residentiába vitessen. A' szomszéd helységeknek lakosi, kik között halálának híre sebesen elterjedt, öszvegyűlvén, a' palotába kísértették a' temetést, melly elejébe Ilona gyászruhájában kimenvén, a' falusi leányokhoz csatolta magát, kik a' test utánn illatozó bokrétákot vittek. Így ment végbe szívreható pompával a' temetés. A' falusi népet, melly ennél megjelent, gazdagan megajándékozta Ilona, és haza bocsátván őköt, meghagyta nekik, hogy sírját a' boldogúltt jámbor' emlékezetének többszöri megújjítása végett, sokszor meglátogassák. Könyes szemmel váltak el mindnyájan a' temető helytűl; a' Herczeg Kisasszony pedig visszasietett magányos szobájába, és azon ügyekezett, hogy magához térhessen lassankint ama' külömbféle érzeményekből, mellyekkel szívét az egymást érő esetek elfoglalták, és hogy Bélának sorsárúl nyugodalmasabban gondolkodhasson.

Siessünk már most Béla utánn, ki eddig való menedékhelyének, Serbiának határainn szinte átlép. A' mit Kálmán' udvarárúl már tudunk, az valóban meg nem engedi, hogy e' szerencsétlen ifiút féltő szorgalommal ne késérjük; és óh! bár csak az volna egyedűl igaz, a' mitűl őtet, úgymint nagyszívű áldozattyának szomorú következésétűl, gyanakodva féltyük.

Kicsoda lappang amott utánna gonosz mosolygással? kicsoda követi nyomban szerencsétlen lépéseit álnok örömmel? kicsoda kerűl már most tekervényes útakonn elejébe, mikor Hazájának, mellyből számkivettetett, kívántt földgyére bejut, hogy ott elfogadását előre elkészítse? Ama' gonosz lelkű követ, ki Bélának a' levelet Viddinbe vitte, ki titkos bokrokból és szugolyokból ügyekezetének első következéseit még ott megleste, azutánn pedig mindaddig szemmel tartotta, még menedékhelyéből, és Serbiának országából egészen ki nem csalta.

A' magyar határokonn várták már e' gonosztévőt czinkos társai, kiknek azonnal parancsolatot adott, hogy a' gond nélkűl vándorló szarándoknak úttyát elállyák, magát pedig mint lázítót elfogják, és ama' színfogás alatt, hogy az országban új összeesküvést szerezzen, Fejérvárra a' bosszúállás utánn pihegő Király' elejébe vezessék.

Itt már lehetetlen volt arrúl csak gondolkodni is, hogy az elhagyott, és ellenségeinek kezébe jutott ifiú ártatlanságát megbizonyíthassa és kívántt igazságot lelhessen. A' mit azok, kik e' gonosz plánumokot koholták, készakartva nem akartak törvényszegésnek ösmerni, az a' többi ártatlan bíróknak, kik' elejébe vitetett, a' környűlállásokból, és kivált a' régi lázításoknak tekíntetéből, pártütésnek tetszett, és így a' vádoltt az egész törvényszéknek ítélete által mint lázító, örök rabságra sentenciáztatott.

Kálmán' annyira vitte már a' kemény igazságnak álorczás színe alatt a' dolgot, hogy legveszedelmesebb ellensége bátorságos őrizet alatt volt; de ezzel még titkos bosszúja meg nem

[336] *leány**a**inak* [Emendálva.]

elégedett. Országának legtávúlabb fekvő várában a' könyörűletes szemek elől elrejtetvén a' szerencsétlent, megvárta először, hogy feledékenységbe jusson, azutánn pedig gyűlöltt életét a' halálnak örök éjszakájába akarván még e' világonn temetni, kiszúratta mind a' két szemét, hogy a' szerencsétlen halandónak ama' végső vígasztalásától is megfosztasson, mellyet könyhullajtásában talál, mikor boldogtalan sorsát sirattya.

Az emberi szívnek felette nehéz elhinni, hogy a' rendetlen indúlat illy szönyűségre tévedhet. De hogy ez valóban megtörtént, a' História tagadhatatlanúl megbizonyíttya, és így a' kétkedést, melly az emberségnek böcsűletére válhatna, saját iszonyodásával lehetetlennek teszi.

Kálmán talán végbe vihette volna, hogy iszonyú cselekedete mind az akkori világnak legnagyobb része előtt, mind pedig a' később maradékok előtt titokban maradgyon, ha a' mennyei gondviselés megengedte volna, hogy Bélának legyilkolása megtörténnyen, mellyre a' vakítás utánn azonnal parancsolatot adott, talán azért, hogy szörnyű cselekedetének semmi nyomdoka fenn ne maradgyon. Bosszúálló pallossát bocsátotta az ég le Kálmán és Béla közé, 's megmentette e' szerencsétlen áldozatot a' haláltúl különös egybelánczolásai által azoknak, a' mik akkorában történtenek.

Miótától fogva Kálmán testvérét megölette, egész mívoltában, és minden tetteiben felette szembetűnő változás ment végbe. Jóllehet csak kevesen voltak, a' kik az ő titkos kegyetlenségeit tudták, 's jóllehet ezeknek hallgatását gazdag jutalmakkal elég bizonyosnak tette, a' bizodalmatlanságnak és a' szívszorongatásnak. Furiái mindenfelűl üldözték még is, és így arra vetemedett, hogy azokban, kik körűlötte voltak, árúlásonn, és személlye ellen való öszveesküvésenn egyebet látni nem tudott.

Ama' személyek között, kik nálla kiváltkép gyanúságba estek, Prediszlava az ifiú Királyné, legjelesebb volt. Miótától fogva a' magyar trónusra emeltetett, megnyerte ő szeretetre méltó tulajdonságai által a' Nagyoknak és a' Nemeseknek egész hajlandóságát, és Kálmán elejénte a' köz szeretetnek bizonyos jeleit vele felosztotta volt. De ez, fájdalom! nem sokáig tartott, mivel szinte második házasságának üdeje körűl kezdődött benne ama' rossz belső változás, melly a' Királynénak derűltt és kellemetes nyájasságával szembetűnőképen ellenkezett.

Egynehány biztossait kivévén, senki sem tudta e' kellemetlen változásnak okait, és senki sem volt, a' ki annak következéseitűl ne tartott volna. Nem csuda tehát, hogy legfőbb udvarnokjai magokot tőlle visszavonták, és értelmesen megmutatták, hogy őköt a' Fejérvári udvarnál csak az ifiú Királynénak jelenléte marasztalhattya. E' szerint igen hatalmas felekezet támadt Prediszláva körűl, a' nélkűl hogy ez akarta vagy tudta volna, mellyre kiváltkép mostoha fia, a' Korona Herczeg István, gyanús szemmel tekíntgetett, mivel örökségét naponkint nagyobb veszedelembe jutni vélte, a' Királynénak minduntalan szaporodó baráttyai által, kivált ha, ammint már is látszattya volt, fiú gyermeket szűlne. A' Korona Herczegnek e' veszedelemtűl való félelme[337] arra bírta őtet, hogy édes Attyának könnyen felingerelhető bizodalmatlanságát a' Királyné ellen igazítsa. Figyelmetessé tette őtet szembetűnő felekezetére, és rágalmazásiban annyira mert menni, hogy mostoha annyát eggy magyar Nemessel való tíltott társalkodásrúl vádolta.

E' csalárd vádolás czéllyát Kálmán' szívében el nem hibázhatta. Felingerlett büszkesége és felhevűltt képzése a' hidegebb fontolásnak helyet nem adhattak; az ifiú és ártatlan Királyné a' bizodalmatlanságnak szomorú áldozattya lett. Kálmán nem tekíntvén a' méhgyümölcsöt, melly az anyai szív alatt mármár érni kezdett, fennszóval vádolta őtet a' házasságtörésről, és a'

[337] *félelme**t*** [Emendálva.]

trónusrúl letaszítván, azt parancsolta neki, hogy térjen vissza hazájába. A' Király a' belső nyugodalom által, melly tágas Országában uralkodott, olly rettentő állapotra jutott szomszéd Fejedelemtársaira nézve, hogy e' gyalázattal minden kétkedés nélkűl illethetett eggy országló házat, mellyel eddig szövetségben állott, 's melly neki valaha segedelmet nyújtott arra, hogy ellenségeit megalázhassa. Magok a' Magyarok semmitűl sem rettegtek úgy, mint belső polgári háborúktúl, és így a' meggyalázott ártatlan Királyné még erős felekezetétűl sem várhatott elegendő gyámolítást.

El lehet gondolni, melly igazságos keseredés fogta el e' Fejedelem Asszonynak szívét, kivel embertelen férje illy mocskosan bánt; és mink e' segedelem nélkűl szűkölködő gyenge Aszszonyságnak méltán megbocsáthattyuk, hogy ő e' keseredést titkos bosszúállással meghűteni ügyekezett. Megemlékezett ő arrúl, hogy az országló háznak legveszedelmesebb ellensége, Béla Herczeg, eggy távúl fekvő várban súlyos lánczokban nyomorog. Eltökéllette tehát magában, hogy e' lánczokot, minekelőtte e' gyűlöltt udvart elhaggya, gazdag jutalmak által megoldgya; 's bármelly nagy akadályokot látott is maga előtt e' szándékának tellyesítésében, feltalálta még is természetes okosságával az igaz útat, melly őtet feltett czéllyához vezette.

Tudgyuk, hogy Álmus Herczeg Béla fiával a' keresztes hadhoz akarván magát kapcsolni, egész herczegi vagyonnyából a' Dömösi gazdag Apáturságot szerzette a' végből, hogy eggy ajtatos fogadásának megfelellyen. Reményleni lehetett tehát, hogy a' háladatosság ezen Apáturságunk szerzetesseiben hű barátokot tartott fenn a' szerencsétlen Herczegnek, kik az alkalmatosságot örömmel fogadgyák arra, hogy jótévőjöknek segítő kezet nyújtsanak. Azonn volt tehát, hogy e' Klastromnak Apáturját titkos követségek által pártyára vonnya, 's talált is benne olly állhatatos és eltökéllett férjfiút, ki szándékainak tökélletesen megfelelt. Megelégedett ő azzal, hogy a' Királynétúl a' várnak nevét megtudván, mellyben Béla őrizet alatt volt, csak annyi pénzeket vett, mellyek elegendők voltak azoknak megvásárlására, kik Bélára vígyáztak. Megvígasztalódván, hogy bosszúállását eggy illyen tehetős és eltökéllett férjfiúnak kezére bízta, elhagyta Kálmánnak udvarát, hogy sorsát békességes tűréssel viselvén, ellenségeit annyival bátrabbakká tegye.

Az Apáturnak már most fő gondgya az volt, hogy a' Herczeget a' fogságból kiszabadítsa. Költsönözött ruhában, és ama' módokkal, mellyekkel az eladó lelkeket megvásárlani nem nehéz, bőven felfegyverkeztetve, elsietett a' várnak mellékeibe, és igen nagy vígyázással kikémlelte az útakat, mellyeken arany kultsával a' tömlötznek vas ajtajít feltörhesse.

Az eladó szolgákat és őrököt, kik a' Herczeget őrzötték, megjuhászította volt már, a' mint különös történetből ugyan akkor Kálmánnak titkos parantsolattya oda érkezett, hogy a' foglyot jó móddal végezzék ki a' világból. E' parantsolat nagyon megkönnyebbítette a' szerentsétlennek szabadítását, mivel így az őröknek nem volt okok attúl tartani, hogy tőlök a' foglyot valaha számonn kérjék. A' helyett tehát, hogy a' Királynak parantsolattyát tellyesítették volna, eladták Béla' életét az Apáturnak, és a' Herczeget kezébe szolgáltatták.

De melly nagy volt szabadítójának réműlése, melly rettenetesen megzavarodott öröme, mikor Kálmánnak illyen kegyetlenségéről nem is álmodván, az Ifiúnak nyomorúlt állapottyát látta, és észre vette, hogy tömlötzének szomorú éjszakáját a' mindent felvídító napnak világosságával többé fel nem válthattya. Melly gyáva adományt vásárlott a' megszabadított szerencsétlennek! a' kesergéssel tellyes életnek hosszabbítását, mellyért még csak köszönetet sem várhatott. Ama' szép reménnyei, hogy valaha Bélának fejénn a' Magyar Koronát ragyogni láttya, a' váratlan bútúl elfogott szívében a' Herczegnek első tekínteténél egyszerre elenyésztek. A' Haza' javának felséges ügyelése, melly e' nagyszívű férjfiút ezen ügyekezetre kivált-

kép ösztönözte, eltikkadt benne, és csak a' könyörületességnek szózattya bírhatta őtet már most arra, hogy jótéteménnyének legalább atyai gondviselés által szerezzen néműnémű érdemet. Elvezette ösmeretlen név alatt a' szegény vakot a' Klastromnak falai közé, azzal a' szándékkal, hogy életének hátra lévő napjait úgy megédesítse, ammint tőlle kitelik. Szerzetes társai, beszenteltetvén a' titokba, nemesszívűséggel segítették iparkodását. Béla a' szerzetnek ruhájába öltözködött; a' szenvedés miatt elfonnyadtt orczájának vonásai pedig annyival is inkább ösmerhetetlenné tették, mivel szemeinek kiszúrása az országban tudva nem volt, a' körűlötte lévő szerzetesek pedig szorgalmatosan vígyáztak, hogy vaksága idegen és bizodalmatlan embereknek szemébe ne tünnyön, vagy legalább vizsgaságokot fel ne ingerellye.

Álmus Herczegnek halála úgy hirdettetett ki az udvartúl, mint vénségének természetes következése, és Kálmán, Bélának sorsa iránt tévelygésben lévén, életkorának utólsó esztendeit gondatlan nyugodalomban tőltötte, és Koronájárúl, úgymint elveszthetetlen javárúl legkissebbet sem szorgalmatoskodott. De lelkiösméretének furdalásai, mellyek elkövetett, szörnyű kegyetlenségeire szűntelenűl megemlékeztették, nem hagyták e' nyugodalmat háborgatás nélkűl. Ezeknek képe mérges harapásokkal marczangolták életét. Gonoszságainak czéllyánn túl nem sokáig élt, és halála utánn Magyar országnak kormánnya István fiára jutott, kinek szívébe a' szorgalmas atya hasztalan ügyekezett olly nagy tulajdonságokot súgárlani, a' minők eggy országló Fejedelemben megkívántatnak, 's mellyekkel ő valóban bírt.

Ama' hír, hogy Béla megfogatott, és pör által örök fogságra ítéltetett, egész Serbiáig gyorsan elhatott, és Ilona magánn kívűl volt fájdalmában kedvessének sorsa miatt. Eggyetlen eggy bizodalma még is abban volt, hogy édes attya mindent elkövet, a' mi a' szerencsétlent lánczaitúl megmenthesse. Kűldött is Uróz a' Magyar Királyhoz követséget, melly e' Fejedelem' elejébe terjessze ama' nemes szándékot, mellyel Béla a' Serbiai udvart elhagyta. De Kálmán gúnyolással fogadta kérését, mivel gondolhatta, hogy a' Serbiai Fejedelem gyengébbnek érzi magát, hogysem a' Herczeget a' fogságbúl erővel kiszabadíthassa. És a' dolog valóban így is volt. Ilonának leghathatósabb kérései rá nem bírhatták ezen előre látó bőlcs atyát, hogy a' Serbiai hadi erőt a' magyarral öszveakassza, és így a' könyörületességre méltó fogolynak legutólsó gyámola is elenyészett. Ilona békével látszott viselni kemény sorsát, azzal a' reménységgel táplálván magát, hogy Kálmánnak kemény szívét az üdő talán meglágyíttya, eszébe se juttatván ama' kegyetlen vérontásoknak lehetségét, mellyekkel bosszúját a' Király megelégítette.

Kálmán' halála utánn új reménység támadt mellyében a' felűl, hogy az új Király talán hajlékonyabb lessz édes attya' kérésének meghallgatására; és így ezt mindaddig unszolta, még Béla iránt Székes Fejér várra új követséget nem kűldött. De ez még szomorúabb hírt hozott vissza, mint az előbbeni, Bélának halálát tudni illik. István nem átallotta, attyának hamvait a' sírban ama' vallással meggyalázni, hogy titkos parancsolattyára, Béla előbb szeme' világátúl, azutánn pedig erőszakosan életétűl is megfosztatott. Oda függesztette ehhez talán nem egészen igaz sajnálkodását, hogy Herczegszomszédgyának kívánságát nem tellyesítheti.

E' hír az egész Viddini udvart megszomorította. Kiki sajnálkodott a' szerencsétlen Magyar Herczegnek sorsánn, de kiváltkép a' Serbiai Herczeg Kisasszonyonn, kinek elejébe e' szomorú tudósítás késedelmes félénkséggel terjesztetett. Ilona azonban bajnokabb szívvel fogadta azt, hogysem felőlle reméllették, sőt ezen szempillantásban sokkal világosabban megmutatta, mint eddig, hogy férjfiasan erős és állhatatos szívvel bír. Megszomorodott édes attyát azonban e' férjfias állhatatosság meg nem nyugosztalhatta, minekutánna édes leányának ajakibúl kénytelen volt hallani ama' tökéllést, hogy ő, mint kegyetlenűl megöltt szerelmessének jegyesse, tiszta mellyében örökké megőrzi neki hű szeretetét, és a' síronn túl szeplőtlenűl utánna viszi.

Így az öreg Uróz kénytelen volt a' jövendőségbe vígasztalás nélkűl tekínteni, és abban mély szomorúságára előre látni hogy Herczeg ága eggyetlen eggy leányában egészen kihal.

A' búbánat alatt meggörnyedő Fejedelemtűl a' gyászos komorság az egész udvarra kiterjedtt; csak Ilona vándorlott derűlttebb tekíntettel, és mennyei világosságtúl tűndöklő orczával a' gyászolók között, édes indúlatossággal kapcsolván öszve akarattyát a' mennyei gondviselésnek rendelésével. Naponkint elandalogván a' Remetének sírjához, óráit a' nevekedő cziprusfáknak árnyéka alatt legörömestebb töltötte. Az üdő, melly egyébaránt minden fájdalmat megenyhít, és a' szempillantásokban eltökéllett szándékokot megváltoztattya, nyomdokatlanúl habzott el mellette. Hasonló maradt ő magához, és szépségének gyenge virágja fellengő életének lélekzetéből látszott táplálkodni.

Így állott ő testének szinte megújjúlt fénnyében töredékeny, és süllyedő öreg attya mellett, kinek búbánattya mindannyiszor nevekedett, valahányszor leányának reménységet mosolygó termetével ama' végső tökéllését öszvetartotta, melly minden reménységet semmivé tett. Nem voltak sem intések, sem kérések, sem igéretek, mellyekkel atyai tekíntete Ilonát nem ostromolta volna, mikor a' szomszéd Fejedelmek közűl sokan meghallván szépségének hírét, kezéért esedeztek. De a' Herczeg Kisasszony az ajánlásokot állhatatos tökélléssel mind megvetvén, nem engedte, hogy élete' módgyának más arány adasson.

Így folyt el tizennyolcz holnap, ammint eggy estve cziprussaitúl visszatérvén, 's mély gondolkozásba merűlve a' kertből a' palota felé andalogván, eggy bokorból, mellynél elment volt; férjfi énekszót hallott, melly eggy lantnak hangjaitúl kísértetett. Az ének és a' musikaszó egyszerre vissza hozta megint emlékezetébe ama' szerencsés napokot, mellyeket, Béla mellett ülvén, és kellemetes énekeit hallgatván, töltött. Ellentállhatatlanúl vonta ez őtet az énekes felé, 's melly nagy álmélkodásra fakadt, ammint szavait megértvén, szintazon Románczot hallotta, mellyet neki valaha Béla szerzett, és ugyanazon nótára énekelt, úgymint:

Magos partyánál a' pataknak
a' hantra dűl eggy szent vitéz,
'S terhét nem győzvén az útaknak,
segédért a' nagy égre néz.

–

Kiomlik csüggedő kezéből
a' szokatlan szarándok bot;
'S a' tölgyárnyéknak zőld hüsséből
salygattya szint' a' habokot.

–

Mély ágyaikból felborzadnak
ezek, mint annyi havasok;
'S a' partot dúlván, szétszakadnak,
mint gyöngyhullasztó záporok.

–

Allig hogy álmot kezd érezni,
eggy harsogó kiáltást hall,
'S lovat lát sebesen érkezni
eggy gyönyörű szép alakkal.

–

Semmit sem gondol a' zablával;
a' víz felé hartyogva száll.
Eggy kígyó marja fúllánkjával;
legázol mindent; meg nem áll.

–

A' szent vitéz nagy bátorsággal
a' csüggedő kantárhoz kap;
'S jobbjára szíves biztossággal
olly szép Szűz omlik, mint a' nap.

–

A' ló a' kantárt elszakasztya,
's a' lázúltt hab közé repűl.
Halálnak a' vizet választya,
hol gyilkossával elmerűl.

–

Ájúlásából hogy magához
a' Szűz végtére visszatért,
Mentőjét elvitte házához,
hogy ott magának kérjen bért.

–

Felével nagy Herczegségének
hálállya ritka érdemét.
De bérűl ez csak szép szemének
óhajtya kegyes kellemét.

–

„Kitűl tanúltad te ezen éneket?" Illy szókkal közelített Ilona az énekeshez, mintha legszentebb vagyonnyának orzása miatt akarta volna megtámadni. Megijedve lépett az énekes eggyet hátra; de a' Herczeg Kisasszony szemmel tartván a' véltt tolvajt, tűredelmetlenséggel újjította meg hozzá igazított kérdését. Kénytelen lévén felelni a' jövevény, a' következendő esetet beszéllette Ilonának:

„Ammint lantommal és énekemmel Magyar Országot jártam, elmentem egyszer musikaszóval a' Dömösi Apáturságnak ajtaja mellett, hol szinte eggy szerzetes mulatott, ki szeme' világa nélkűl szűkölködött. Meghallván lantomot, látható indúlatosságra fakadt, és vezetőjét arra kérte, hogy engemet hozzá hívasson.

Melléje kellett űlnöm, és ő félbeszakaszthatatlan figyelmetességgel hallgatta sokáig énekimet. Végtére kezébe vévén lantomot, kesergő indúlattal pendítette meg rajta a' húrokat, 's egynehány szép fogású járások utánn elkezdette énekelni az előbbeni Románczot, mellynek dallyait a' musikaeszközönn mesterűl[338] kísérte.

Ammint elvégezte, kihomorodott kezéből a' lant, mellyéből pedig mély fohászkodás emelkedett ki. Pénzt keresett zsebeiben, hogy engemet megajándékozzon, de nem találván ezen arany gyűrűt vonta le újjárúl, és azt mondta, hogy mennyek el vele a' Serbiai udvarhoz, és ott váltassam ki magamnak; azonnal egyszerre gazdag ember leszek. Ezzel vezetőjének karjába akaszkodott, és szemeimből eltűnt.

[338] *mesteterűl* [Emendálva.]

Éneke amaz indúlatos dal által, mellyel énekelte, úgy megillette szívemet, hogy azonnal megpróbáltam utánna énekelni. Szerencsémre mind a' dalt,[339] mind a' szavakot megtartottam fejemben, 's mindaddig gyakorlottam, még emlékezetemben elfelejthetetlennek nem tettem.

Azóta majdnem minden egyéb énekeimet elhagyván, csak e' Románczot dalolom, mert minden embernek tetszik, a' ki csak hallya. Áh! de ha ő tőlle magától hallottad volna! Óh! mikép illette meg, mikép fogta el egész szívemet! És e' gyűrűt! ezt én úgy őrzöm, mint legfőbb szentségemet, mint szemem' világát. Nem akarok én gazdag lenni; lantom és az ő éneke engemet elegendőképen meggazdagított."

A' Herczeg Kisasszony allig tudta eltitkolni az örömnek és az illetődésnek ritka vegyűlését, melly belsejében uralkodott. Nem akarta mindazáltal hirtelen elárúlni, melly nagy köze van ezen esethez, és arra erőltette magát, hogy olly hidegvérűséggel, ammint csak lehetett, még egynehány kérdést tegyen.

„De minek jöttél te tehát ide, ha gyűrűdöt ki nem akarod váltani? kérdezé tőlle a' többi között."

„Nem a' haszonkereset vezetett engemet valóban ide, hanem inkább csak a' vizsgaság, felelé amaz, mivel látni akartam, ki fogja én tőllem e' gyűrűt kívánni?"

„Az én vagyok" mondá hirtelen a' Herczeg Kisasszony, és ezzel magát akarattya ellen egyszerre elárúlta. Többet mindazáltal nem szóllott még is, a' mi a' jövevény énekest felvilágosithatta volna. Sőt még a' gyűrűt sem kívánta tőlle a' töltt erszényért, mellyet kezébe nyomott, hanem ezzel csak amaz ígéretét vette meg, hogy a' Románczot senkinek sem énekeli el többé, hogy öszvejöveteleket senkinek el nem árúllya, és hogy más nap ugyanazon órában, ugyanazonn a' helyenn ismét meg fog jelenni.

Ezzel visszasietett a' palotába, mivel már setétedni kezdett, és szobáinak csendes magányosságába rejtette magát, hogy ott szorúltt szívénn az örömnek háboríthatatlan könyhullajtásai által tágíthasson. A' környűlállásokból és a' jövevénynek minden beszédgyéből bizonyosnak látta, hogy kedvesse még él. Ezzel megeggyesűlni, ez volt tehát mármost[340] szívének eggyetlen eggy ohajtása; mirenézve eszét is egészen csak az foglalta el, mikép lehetne ezen eggyesűlést lehetségesnek tenni?

Elejénte meg akarta ő az öreg Herczeget titkával hinni, 's tanácsot akart tőlle kérni, mikép lehetne az újra megléltt szerencsétlent üldözőinek tartománnyából kiszabadítani? De hamar megváltoztatta ez iránt szándékát, mihelyt meggondolta, hogy az efféle dolgokban az öreg embereknek ezer meg ezer ellenvetései és fontolásai vannak, mellyek az ifiúságnak nagy ügyekezetekre vágyó tüzével meg nem férhetnek. A' magányos éjtszakát tehát azzal tőltötte, hogy önnön magával külömbféle módokrúl tanácskozott, mellyekkel szándékait végre hajthassa. Szívének egymást felváltó indúlattyai, mellyeket abban már az öröm okozott, mivel kedvessét gondolattyában feltalálta, már meg a' heves kívánság, mellyel a' megleltt kedvesnek mennél hamarább való birtoka utánn esdeklett, nem engedték meg szemeinek, hogy elszenderedgyenek. De szintezen habzó indúlatok azt sem engedték meg nyughatatlan elméjének, hogy ügyekezetinek végbevitelére bizonyos plánumot határozzon meg; és így reggel csak azzal az eltökéllett szándékkal kelt fel ágyából, hogy titkon ama' Klastromhoz költözik, hol kedvesse van, és hogy szabadítását azutánn a' szerencsére bízza.

Hogy ezen ügyekezetében valakitűl azok közűl, kik édes attyának udvarában szolgáltak, segítséget várhasson, azzal magát nem biztatta. Csak a' jövevény volt tehát egyedűl, a' kit e'

[339] ***dal,*** [Emendálva.]

[340] ***mámost*** [Emendálva.]

titkával meghinni, helyesnek találta. Ama' részvévő érzemények, mellyeket ez Bélához mutatott, a' nélkűl, hogy szomorú eseteit tudta volna, tellyes bizodalomra gerjesztették, és hozzá vonzották szívét, olly annyira, hogy kalauzzának őtet választotta.

Késedelmesen folytak neki a' napnak órái, még végtére az estve elérkezett, mikor az énekest a' kertben találni reméllette; 's melly nagy örömmel látta, hogy az öszvejövetelnek órája előtt várta már őtet amaz, mintha ez által tűredelmetlenségét akarta volna megkímélni.

Kész volt ő arra, hogy neki az elszökésre segedelmet nyújtson. Erre tehát a' jövő éjszaka határoztatott meg. Ilona lantosné ruhába öltözött, mivel ezt vezetőjére nézve legalkalmasabbnak vélte, 's felfüggesztette eggy zsinóronn vállára a' lántsát, mellyhez Bélának elmenetelétűl fogva nem nyúlt volt. Mikor más nap a' reggel szürkűlt, akkor már ők a' legjáratlanabb útakonn több órányi főldet elhaladtak. Így ők már jó messze voltak, mikor a' Herczeg Kisasszonynak eltűnése a' palotában szembe tűnt. Ez annyival később történt meg, mivel életének különös módgya szerint, fél napokot is töltött távúl a' palotától magányosan, a' nélkűl hogy szolgáló asszonyai közűl valamellyik tudta volna, hová ment, vagy hol tartózkodik? közönséges lett végtére a' háborodás, mikor későn estve a' palotában meg nem jelent, és senki eltűnésének sem okát sem módgyát csak nem is gyaníthatta.[341]

Küldettek ugyan követek mindenfelé, mihelyt az éjszaka beérkezett, és kivált ama' helyekre, hová ő magányosan andalgani szeretett volt; de ezek mind visszatértek, a' nélkűl hogy nyomára akadhattak volna. Csak azutánn mentek minden útakra biztos emberek, hogy felkeressék, kik csak hírét sem tudván kinyomozni, hihetősnek tették, hogy latrok voltak, a' kik a' Herczeg Kisasszonyt hallatlan vakmerőséggel elragadták.

Még e' haszontalan nyomozások történtek, azonban a' mi vándorlóink szerencsésen elérték az országnak határait, mellyekenn túl a' Herczeg Kisasszony tellyes bizonyos volt már, hogy Lantosné ruházattyában senki meg nem ösmeri. A' helységekben, mellyekenn keresztűl mentek, kellemetes énekeivel és lantolásával hűven segítette vezetőjét ama' fáradságos házallásban, mellyel táplálásokot kereste.

Mindenik nap jó darab főlddel közelebb vitte kívántt czéllyához ezen érzékeny szívű szerelmest, 's végtére megsajdította az alkonyodó napnak súgáritúl ragyogni az apáturságnak tornyait, hol Béla méltatlan szenvedésének gyalázatos következéseit elrejtette.

Más nap reggel leűlt ő énekes baráttyával, kit báttyának vallott, a' Klastromnak fő ajtaja mellé. Szívének heves indúlatossága elfojtotta mellyében a' dalokot; kénytelen volt tehát egészen úti társára bízni, hogy énekével a' szerzeteseket falaik közűl kiédesítse, és ő ennek dallyait csak lantyával kísérgette.

Többen kijöttek hozzájok, és az énekest, kit e' vidékben már régen nem láttak, szívesen megköszöntötték. Ilona megvisgálta őköt eggyenkint nyomozó tekíntettel, de az, a' kit keresett, meg nem jelent, és így az eset szerelmes szívének tűredelmetlen esdeklését felette keményen megpróbálta. Végtére eggyik a' hallgatók közűl imígy szóllott az énekeshez: „Óh! ide kell vezetnünk hozzád bizonnyára a' mi világtalanunkot is; azóta, hogy énekedet nem hallotta, szűntelen tudakozódott irántad. Mikép fog örűlni, ha dallyaidat ismét hallhattya!"

Erre elsietett, és Bélát kevés üdő múlva levezette. Az első tekintet megbizonyította már a' Herczeg Kisasszonynak, hogy gyanúja sükeretlen nem volt, és csak férjfias lelkének állhatatossága volt képes meggátolni, hogy e' jelenés a' főldre ne rogyassza. Keze mindazáltal nagyon kezdett a' húrokonn rezketni, és úti társának nagy fáradságában telt, hogy éneklő szavának

[341] *gyan**ú**thatta.* [Emendálva.]

erejével a' dalkísérő lanthangoknak zavarodásait eltitkolhassa. Saját lantyát kellett végtére elővennie, hogy Ilonának mértéktelen accordgyait elnyomja.

Béla világos jeleit adta örömének, mikor az énekesnek szavát megösmerte, kinek dallyait jó üdeig figyelmetesen hallgatta. Ammint ez végtére énekelni megszűnt, jeladó szózattal kérdezte tőlle Béla, mellyet csak az énekes és Ilona értett, hol járt légyen azóta, hogy legutólszor énekelni hallotta?

„Szinte Serbiából jövök", felelé az énekes.

Béla csak nagy nehezen nyomhatta el szívének indúlattyát. Kevés hallgatás utánn kezét kérte, hogy köszöntés gyanánt megszoríthassa. Az énekes oda nyújtotta azt neki. Béla allig hogy vele kezet fogott, azonnal lehomorodott fél ájúlással vezetőjének karjai közé, és szerzetes társai érzékeny szorgalmatossággal bevitték inkább, hogysem bevezették a' Klastromba.

Ennek a' gyűrű volt az oka, mellyet Béla az Énekesnek újjánn megérzett.

Látta Ilona, melly nagyra böcsűli e' gyűrűt úti társa; nem volt tehát mindeddig annyi szíve, hogy azt tőlle elkérje és kiváltsa. Ezenn felűl úgy is nézte ő e' gyűrűt az énekes' újjánn, mint fő tagját ama' láncznak, melly ezen embert Bélának és önnön magának sorsával egybe függesztette.

Az énekes eszre vette a' jeladó kéznyomást, mellyel Béla a' gyűrűt megillette, 's mikor ezt Ilonának megvallotta, kinyílatkoztatta ennek egyszersmind, tudta nélkűl, Béla' hirtelen ijedésének, és ájúlásának okát is. Ilona tehát keserű szemrehányásokkal kezdette magát kínozni, 's mind ő, mind úti társa nem tudták bújjokban, mikép hozhatnák helyre mennél hamarább a' hibát, mellyet elkövettek. Nem tudták bizonyosan, ha tudva van-é az egész Klastrom előtt Bélának születése, neve, és sorsa? és így méltán félhettek attúl, hogy ezeknek üdőtlen elárúlása által meg ne fosszák e' szerencsétlent utólsó menedékhelyétűl.

E' bizonytalanságban ültek ők még a' Klastromnak fő ajtaja mellett, ammint a' harangot meghallották, melly a' szerzeteseket az estveli solyozmára a' templomba hítta. Felhagytak tehát minden reménységgel, hogy az nap Bélának sorsárúl valamit hallhassanak, 's elmentek szomorúan a' Klastromnak környékébe, hogy ott éjjeli szállást keressenek.

Az Apáturság körűl volt véve sűrű erdőkkel, 's allig hogy attúl a' vándorló énekesek ezer lépésnyire távoztak volt, zavartt hangzását kezdették hallani a' vadász körtüknek, melly hozzájok lassankint közelgetett. Minekelőtte meghatározhatták volna magok között, hogy a' közelgető vadász sereg elől kitérnek, körűlvéve látták attúl magokot, sőt mivel a' nagy erdőségben eltévedt volt, kénytelenek voltak még ama' kérdésre is megfelelni, hol lelhetne legközelebb az egész sereg éjjeli szállást?

Az énekesek azonnal azonnal megnevezték a' Dömösi Klastromot, melly az erdőnek közepénn feküdt. Ilona mindazáltal nagyon megijedt, minekutánna ezen útigazítása utánn azt hallotta, hogy eggyik a' sereg közűl a' vadászatnak legfőbb személlyét Királynak nevezi, és hogy Istvány Király az, a' ki egynehány késéről a' fő seregtűl eltévedvén, ugyanazon Klastromban fog éjjeli szállást keresni, hol az ő kedvesse, Béla, mint eddig legbátorságosabb menedékhelyében tartózkodik. A' környűlállások mindazáltal azt javasolták neki, hogy ijedését és titkos szorongatásait, ammint csak lehet, eltitkollya. Erre eggyik a' vadászok közűl azt terjesztette a' Király' elejébe, hogy jó volna e' musikáló szarándokokot a' Klastromba visszavinni, hogy ott az estvének unalmas óráit megrövidítsék. A' Király e' tanácsot helyben hagyta; Ilona pedig szinte újra megerősödött ama' gondolat által, hogy e' Klastromban úgy lessz, mint Bélának őrző angyala, ki elárúlásának veszedelmét minden tehetségével hátráltassa.

Az énekes szarándokok tehát vissza fordúltak, mint kalaúzok, a' Klastrom felé, mellynek kapuja a' Királynak parancsolattyára legottan megnyílt. Ilona és úti társa a' vadászokkal eggyütt

bementek,'s még az Apátur a' nagy vendégnek vocsorát készíttetett, lantyaikkal és énekeikkel a' bornak örömeit tehetségek szerint gyarapították. Ilonának kellemetes magaviselése, szép termete, és gyönyörű szava magokra vonták most kiváltkép a' Királynak figyelmetességét, végtére pedig kegyelmét és hajlandóságát is megnyerték. Minekelőtte az asztalt felszedték volna, bizonyossá tette kegyes kifejezésekkel kegyelmérűl, és szolgálattyával megkínálta, mellyben talentomai által udvarának örömeit megfinomitsa.

Az előre gondolkodó Apáturnak szorgalma olly rendeléseket tett, hogy Béla az elárúlásnak minden veszedelménn kívűl volt; de Ilonának elméje mindaddig nem nyughatott, még az útra vissza indúló Királyt ismét a' lóra ülni nem látta. Most tágúlt már meg mellye amaz édes reménységnek elfogadására, mellyre az által, hogy őtet a' Király udvari szolgálattyába vette, méltán felébredett; most nézte magát a' gondviseléstűl arra választott személynek, hogy Béla' sorsának öszvekötelődzött hurokját saját kezével feloldgya. El sietett tehát véltt báttyával a' vadász sereg utánn, és más nap megjelent a' Király' udvarában, hol elfogadására a' rendelések már megtetettek volt. Mihelyt fáradságos úttya utánn megpihent, belépett hívatallyába,'s a' Király' asztalánál lantya mellett énekelt. Amaz iparkodás, hogy a' fejedelemnek kegyelmét kedvessének javára megnyerhesse, olly buzgóságba hozta talentumait, melly valamint szép szavának minden kellemetességeit, úgy lantyának szelíd accordgyait is megelevenítette; kivált mivel az udvarnak tulajdonságival, és a' Királynak characterével való mélyebb ösmeretség reménységeit naponkint nagyobb erőre segítettek.

István, ki édes attyának nagy tulajdonsági nélkűl mindenkép szűkölködött, távúl volt még is amaz indúlatosságtúl, melly Kálmán Királyt, országlásának később esztendeiben, saját familiája ellen való kegyetlenségekre csábította. Istvánnak charactere lágy volt, és ugyanerre nézve tulajdon tehetősségétűl kevesebbet is gyámolíttatott, hogysem magát az illyen characthereknek szokott veszedelmeitűl megóhatta volna, mellyeknek nem legkisebbike az, hogy vele a' körűlötte lévők, mint laptájokkal játszanak. Ezen állapot ezerféle rendetlenségeket okozott az országlásban, mellyekkel ő a' népnek panaszibúl megösmerkedett ugyan, de mellyeknek jobbításába ereszkedni nem merészlett. A' vele meg nem elégedő Nemzetnek keseredését végtére szívére is vette, a' mi neki sok szomorú órát okozott, mellyekben a' Koronának súllyát sajnosan érzette. Kevés üdő múlva testének betegeskedése a' vadászatnak mulatságitúl is megfosztván őtet, az eggy Ilonának talentoma volt még, a' mihez unalmában folyamodott,'s a' mi komor óráit megrövidíthette.

Így e' Herczeg Kisasszony idegen név alatt, mint lantosné több üdőt töltött eggy esztendőnél Istvánnak udvarában, különös plánumban foglalatoskodván szűntelen' tehetős lelke, mellynek végbevitelét naponkint eltökéllette,'s a' titkos szorongatástúl elrémittetvén, naponkint elhalasztotta. Ez abbúl állott, hogy a' Királynak Béla' életérűl' vallást tenni, és szabadságáért térgyenn állva esedezni akart. Részént azért, mivel a' Királynak nagy kegyelmében volt, részént pedig azért, mivel e' fejedelemnek characterét ösmerte, elhitette magával, hogy e' lépést bizodalommal megteheti; de viszontag akár azért, mivel azokhoz, kik a' Király körűl voltak,'s kik közűl némellyek még Álmus' és Béla' gyilkolásában is részesűltek, tellyes bizodalma nem lehetett, akár talán azért, mivel asszonyi félénksége állhatatlanná tette, e' plánumnak végrehajtását naprúl napra, holnaprúl holnapra halasztotta mindaddig, még a' Király' egésségének környűlállásai úgy megrosszabbodtak, hogy az orvosok életének egy néhány napnál többet nem ígérhettek.

Most már Ilonának ügyekezete egyszerre füstbe ment, mert nem volt már módgya benne, hogy Istvánnak beteg ágyához juthasson, a' nélkűl, hogy az udvarnokoknak veszedelmes seregétűl környűl véve ne legyen. Azt gondolták ezek hogy a' Király magvaszakodtt lévén, a'

Koronát testamentom által haggya majd valakinek; nem csuda tehát, hogy a' haldoklónak ágyához sokan öszvecsűdűltek, hogy e' végső kegyelemért versengjenek. Óh! ha ők tudták volna, hogy közöttök eggy asszonyság forog, ki a' Koronát kezekből annál bizonyosabban ki fogja forgatni, mennél csekélyebb személynek tartották.

Látván Ilona, hogy előbbeni plánumával most már semmire sem mehet, eggy másikra, sokkal merészebbre, és sokkal szerencsésebbre vetemedett. Tudta ő, hogy a' nép Álmus Herczegnek lenyomott ágához hajlékony szívvel viseltetik; előre látta, hogy még azon esetben is, ha István a' Koronárúl testamentom által tenne rendelést, a' sok Pretendensek nagy rendetlenségeket fognak okozni; helyesen meggondolta azt is, melly jó következése lenne annak, ha illyen szempillantásban Királyi vérből származott Pretendens jelenne meg; az Apáturnak tehát, kivel már jóval azelőtt minden szándékát közlötte volt, kevés szavakkal megírta a' dolgot, és arra kérte, hogy Fejérvár' mellékébe siessen Bélával, és ott mindaddig elrejtve mulasson, még neki meg nem üzeni, hogy e' Herczeget a' palotába, mint jövendőbéli Királyt bevezesse. Ilonának úti társa, kit báttyának vallott, titkos követ gyanánt szolgált neki, és parancsolatit hűven is tellyesítette.

Így volt minden elkészítve, ammint István meghalt. Ilonának követtye az Apáturt Bélával eggyütt közel találta már Székes Fejérvárhoz, és Ilonának nevével azt javasolta nekik, hogy a' városba való pompás bemenetelt haggyák más napra, mikor a' nép még nagyobb pösgésben lessz.

Úgy is volt a' dolog. Mihelyt a' Királynak halálát a' Magyarok bizonyosnak tudták, azonnal félni is kezdettek az anarchiától, mivel a' Király nekik törvényes örököst nem hagyott. Illy félelmében a' nép útszárúl útszára habzott, 's a' városnak nyilvánvaló piaczainn[342] nagy csoportokra egybegyűlt. Ezekben találta őköt a' felkelő nap, ammint a' Dömösi Apátur szerzetes társaival egyházi pompás őltözetben Bélát a' város' kapuinn hozzájok bevezette. Eggy szónok elől lovagolt, 's a' népnek kihirdette, hogy Béla Herczeg, kit a' Magyarok már holttnak véltek, még életben van, és hogy ide szabadítójától vezettetik.

Meglepve ezen új hírtől, oda tolódott a' nép, a' hol Béla a' Papság között lovagolt, 's allig hogy e' szerencsétlen és világtalan Herczeget meglátta, mindenfelűl felkiáltott: Éllyen Béla Király! A' Papságnak nem volt már elegendő helye a' processiónak folytatására; áttört soraikonn a' nép, kiemelte közűlök az új Királyt, és vállainn egész a' várba vitte.

Bélát az Apátur, mikor a' Klastromot elhagyták, mindenről tudósította; csak nevét hallgatván el ama' személynek, ki által az ő sorsa illy kívánatos fordúlást nyert. Most, mikor már a' várnak palotájába elérkeztek, és az országnak Naggyai mind egybegyűltek volt, hogy az új Királynak hódollyanak, a' Dömösi Apátur volt az első, ki trónussa előtt térgyre esett, és akár magától, akár a' néptől kényszeríttetvén, szabadságot kért arra, hogy Királyi kegyelmébe ama' személyt ajánlhassa, ki minden erejét arra fordította, hogy a' Királyi méltóságra emeltessen. A' Király[343] azt kívánta, hogy azonnal elejébe vezettessen. Az Apátur tehát az előszobába ment, és elhozta onnan a' Magnásoknak elámúlt serege közé a' lantosnét. Büszke lépésekkel közelgetett ez a' trónushoz, és micsoda jelenés tűnt most az egész udvarnak szemébe!

Béla nevét kívánta hallani, és ösmeretes szózatban Ilonának saját ajakibúl álmélkodva hallotta e' szavakot: Én Ilona vagyok, Serbiának Herczeg Asszonya!

Azon szempillantásban semminek sem nézte, Béla egyébnek az egész dolgot kellemetes szemfényvesztésnél. Még azt sem akarta hinni, hogy sorsa valóban megváltozott, még hű

[342] *piarczainn* [Emendálva.]
[343] *Királyt* [Emendálva.]

baráttya, a' tiszteletre méltó Apátur, újra bizonyosnak nem mondotta volna az egész esetnek valóságát. Most már a' Nagyok, kik a' véltt lantosnét vizsga tekíntettel körűlvették volt, látván az örömet, melly Bélának orczájánn ragyogott, mély tisztelettel hátrább léptek, és Ilona maga maradt a' trónus előtt, legszebb diadalmának nézvén a' közönséges hódolást, mellyel őtet az országnak egybegyűltt Naggyai megtisztelték. Kedvessének eggyetlen eggy érzékeny szava felemelte őtet melléje a' Királyi székre, Ilona Bélának hitvesse lett, és Magyar Királynénak koronáztatott.

Most már Béla Őseleinek trónussán ülvén, ifiúságától, alattavalóinak szeretetétől, és kellemetes nem külömben mint okos hitvessének birtokától, ki neki az országlásnak súlyos terhét felette nagyon megkönnyebbítette, méltán reméllette azt, hogy hosszas szenvedését boldog esztendők fogják megkoronázni. Azonban sorsának komor csillagja meg nem szűnt rajta még azutánn is uralkodni. Szerencséjét még mint Király nem látta olly derűlttnek, a' minőt jó erkőlcsei érdemlettek. A' helyett, hogy országlásának szelídsége kibékélltette volna vele titkos ellenségeit, még inkább merészebbekké tette őköt, olly annyira hogy ellene új öszveesküvésekről gondolkodtak.

Öt esztendeig békével országlott ugyan, a' nélkűl hogy az ellene koholtt lázúlás kifakadt volna, és Ilona mellett naponkint látszott boldogsága erősödni és nevekedni. Nem csak bőlcs tanáccsával és tehetős iparkodásával segítette ő ama' szép szándékokot végre hajtani, mellyeknek fő tágya az országnak köz boldogsága volt, hanem azonkívűl esztendőnkint fiú gyermekkel is gyarapította atyai örömét, kik familiájában a' successiót hosszú üdőre megállapították. Majdann egészen feledékenységbe enyésztek már emlékezetéből hajdani szenvedései, ammint az említett gonoszok, szerencséjét írígyelvén, a' köz nyugodalmat, melly a' trónust környűlvette volt, bosszúállásoknak feláldozták.

Eggy estve meggyújtottak a' várasban eggy házat, hová a' Királyt szokása szerint bizonyosan elvárták; mivel az illyen alkalmatosságoknál jelenlétével az öszvegyűltt embereket a' tűznek oltására biztatni szerette, még a' Királyné a' csoportok között rendeléseket tett. E' köz zavarodásnak hasznát vévén az árúlók, a' Királyt vezetőivel eggyütt biztossaik által lassankint körűlvetették, megfogatták, 's a' többi útszáknak homállyától felbátoríttatván, a' várasból kivezették. A' váras' kapujánn kivűl a' Királynak vezetőit legyilkolták, és hogy szökéseket megkönnyebbítsék, a' vízbe hagyították, a' Királyt pedig lóra űltetvén, magát egyedűl magokkal vitték. Lovaiknak gyorsaságához bízván, azt reméllették, hogy a' fogolyt, minekelőtte a' tűz utánn visszatérendő csendességben távúllétét észre vehetik, a' várasnak környékéből kivezethetik, és így a' nyomozásnak kívántt következéseit megjátszhattyák. Szerencsére meggátolta őköt ezen ügyekezetben az éjszakának mód nélkűl való setétsége, úgy hogy kijegyzett úttyokot a' szükséges arányban nem folytathatták. A' tűz eloltatott, és ezzel eggyetlen eggy kalaúzzokot is elvesztették. A' járatlan útakonn való tébolygás megfárasztotta lovaikot, 's ammint a' hajnal hasadni kezdett, réműlve látták, hogy még most is a' várasnak környékében vannak, mellyet telve gondoltak már lenni a' Királyi testőrzőknek seregivel, mellyek őköt nyomban követik. Ammint a' gonosztévőknek dolga közönségesen lenni szokott, hogy gonosz szándékaiknak végrehajtásában foglalatoskodván, ammint hirtelen veszedelmet sajdítanak, azonnal meg is ijednek, és meg nem érdemlett nyomorúltt életeket gyors szaladással ójják; úgy történt itt is. Nyakrafőre elnyargaltak mindnyájan, 's a' szerencsétlen világtalan Királyt a' puszta erdőnek közepénn magát hagyták.

A' palotában azalatt, hogy a' Királyt nem találták, nagy zavarodás támadt. De senki még is az első ijedésben arrúl nem gondolkodott, hogy a' Királyt elragadták; olly titokban tudták szándékokot a' gonosztévők tartani, és olly színlett nyugodalommal minden lépéseiket elpa-

lástolni. Csak ammint hajnalkor a' víznek partyánn a' gyilkosságnak nyomdokit látták, kezdettek végtére illy iszonyú törvényszegésrűl gondolkodni; mire a' Királyné meg nem elégedett azzal, hogy cselédgyeit minden felé kikűldötte a' latrok utánn, hanem azonnkívűl ugyanezen szándékból maga is útnak indúlt, és a' környéket körűljárta.

De mivel senki sem gondolta, hogy a' Király, ha még él, olly közel legyen a' várashoz, minden segítség nélkűl elhagyva maradt eggy egész nap az erdőben, még a' Királyné, még baráttyai, 's még szolgái fáradhatatlan sietséggel a' távúlabb fekvő[344] erdőköt és hegyeket átkeresték.

A' mármár kétségbe eső Királynak szavára megjelent végtére eggy szegény bojtár gyermek, ki a' nyájat nem messze onnan legeltette volt. Meg nem ösmerte ő a' Királyt, de látván, hogy ezen állapotban e' világtalan ember segedelem nélkűl szűkölködik, arra ajánlotta magát, hogy elvezeti őtet abba a' helységbe, a' honnan eltévedt. A' Király, a' nélkűl hogy nevét és az esetet a' gyermeknek kinyílatkoztatta volna, megnevezte neki Székesfejérvárat, 's hallván, hogy a' város közel fekszik, és hogy csak keveset kell mennie, hogy az erdőből kijusson, és a' városnak falaihoz elérjen, ellankadtt erejét szinte megújjúlni érzette. Megfogta tehát bizodalmasan a' gyermeknek kezét, és haza vezettette magát.

Szinte a' városnak kapuja felé vezette ez őtet alkonyodáskor, ammint a' Királyné az ország' úttyánn mélyen bánkodó szívvel elejekbe lovagolt. Mely nagy volt álmélkodása, mikor felséges férjét eggy békeszerető bojtár gyermeknek kezénn jönni látta! szavakkal ki nem lehet fejezni az érzeményt, melly szíveiket a' viszontag való ölelésnél elfogta. A' szomorúan visszatérő szolgák azonban egybe gyűltek lassankint a' Királyné mellé, és kegyelmes urokkal a' városba a' népnek örömére szinte második pompás bemenetelt tartottak.

Igy e' rettenetes gonoszságú ügyekezet a' Király ellen hajótörést szenvedett ugyan; de okot adott egyszersmind ama' gyanakodásra is, hogy a' gonoszság meg nem szünt még ezzel a' Királynak drága élete utánn incselkedni. A' melly hajlandó volt a' Királynak szelíd szíve arra, hogy ezen esetet egészen elfelejtse; olly elevenen átlátta ellenben a' Királynénak éles elméje a' veszedelmet, melly az efféle üdőtlen nagyszívűségből és irgalombúl következne, és felséges Férjének eddig tűrtt szenvedéseitűl a' bosszúállásra méltán ingereltetvén, azt kívánta, hogy ezen eset szorosan kinyomoztatván, kemény büntetés alá vettessen.

Ösmerte tudni illik a' Királyné a' Nemzetnek nagy lelkét, mellynek fejedelme az ő férje volt, és legkisebbet sem kételkedett, hogy az országnak nemes szívű Naggyai tellyes erejekből és minden kitelhető buzgósággal fogják őtet ama' rossz embereknek kiírtásában segíteni, kik elég alacsony szívűek voltak arra, hogy felséges házának ellenségei legyenek. Az ő vitézsége, mellyet a' hadakozásokban többször megbizonyított, és az ő férjfias állhatatossága, különösen megnyerték már azelőtt ama' Magyaroknak szívét, kik nemesebben gondolkodtak. Most tehát csak jó alkalmatosság kellett neki arra, hogy azoknak, kik hozzá egyébaránt is hajlottak, könyörűletességét felgerjessze.

A' Királyt tehát arra bírta, hogy Aradonn Országgyűlést tartson, mellynél e' nagy lelkű Királyné, jóllehet még ez akkor szokásban nem volt, kis Herczegeivel eggyütt megjelent. Az egybegyűltt Nagyok, azon egynehányat kivévén, kiknek lelkiösméretek rettegett, mivel tudták, hogy e' nagy napnak áldozattyai lesznek, hódoló tekíntettel köszöntötték a' Királynét, kiben az okos és bőlcs országlónét, és az egész országnak érzékeny annyát már régtűl fogva tisztelték. Engedelmet kérvén a' Királytúl, hogy szóllhasson; és a' Királytúl, a' környűlállók-

[344] *fökvő* [Emendálva.]

nak örvendetes és hangos helybenhagyásával, a' mellette álló üres Királyi székkel megkínáltatván, leült, négy gyermekét pedig maga körül állította.

A' beszédből, mellyet itt mondott, 's melly a' jelenvalóknak szíveit megrezzentette, elég legyen itt egynehány szakaszokot előhozni. Feltalálni azt Praynak Annálissaiban, és Kiküllő' Krónikájában Schwandtnernál script. rer. hung. T. 1. p. 42.

„Mikor én látom, így szóllott ő, hogy azok, a' kik itt egybe gyűltek, ragyogó szemeiket mind felém fordíttyák, miért kell az én férjemnek, a' Királynak, egyedűl ama' közönséges jó nélkűl, mellyet a' természet még a' legszegényebb koldústól sem tagadott meg, a' világosság nélkűl szűkölködni? Tik mindnyájan, mikor familiáitokhoz visszatértek, hitvesseiteket magzatitokkal eggyütt előtökbe láttyátok sietni, hogy benneteket megölellyenek; és e' jelenést tik valóban Királyi Koronáért sem adnátok. E' szegény szerencsétlen Király környűl van véve szívének drága kincseivel, és nem láttya, soha sem látta, nem is fogja őköt soha látni. Még hitvessének képe is, kit most maga mellett szóllani hall, csak a' búbánattal töltött múltt üdőkből lebeg még homályos emlékezete előtt.

Olly trónusson ül ő, mellyről a' földnek valamennyi Királlyaira büszkén tekínthetne, ha tikteket, egybegyűltt Nagyok, Királyi széke körül mély tisztelettel állani láthatna, 's a' hozzá való szeretetnek és ragaszkodásnak szívbátorító tekínteteit orczáitokonn olvashatná. Csak ama' hideg szózat hat be füleinn az ő szívébe, mellyel hozzá való hűségteket bizonyíttyátok; de a' nélkűl, a' mit az ajakok ki nem fejezhetnek, és a' mit másnak szemében csak a' szem olvashat, örökre szűkölködik.

És e' legnemesebb érzékenységtűl a' természet fosztotta-é vallyon meg e' boldogtalant?[345] Óh! ne bántsuk meg illy szókkal a' közönséges jó és kegyes anyát! Ő, a' ki e' világtalan férjfiút mindennel megajándékozta, a' mi a' férjfiúnak testi és lelki tökélletességére megkívántatik; ő, a' ki őtet a' tulajdonságok által, mellyekkel felékesítette, fejedelemnek alkotta, a' ki neki az országlónak felségét homlokára nyomta, a' ki karjára eggy nemes lelkű nemzetnek védelmezését bízta, szégyenlette volna bizonnyára a' harmoniát, melly ezen alkotmánnyában uralkodott, csak eggyetlen eggy hiba vagy fogyatkozás által is megrontani.

Nem, valóban nem! Megeggyesűl inkább velünk e' súlyosan megbántott köz anya, és boszszúért kiált ama' gonoszok ellen, kik az ő tökélletes művét illy gyalázatosan megcsonkították. Ama' szemet, melly arra termett[346] volt, hogy eggy egész országnak boldogságára vígyázzon, e' gonosz lelkűek gyökerestűl kiszakasztották. Ő, ki vitéz seregei előtt a' rémítő rettegést Magyar országnak ellenségei közé vitte volna, kénytelen a' tábor utánn ragyogó pompában járni, mikor szíve arra bírja, hogy hűveivel a' háborúnak veszedelmeit felossza.

Magyarok! az övének ösmertétek tik az őseleirűl reá maradtt örökséget, 's felemeltétek őtet a' Királyi székre. De átláttátok-é vallyon ama' kötelességet, mellyet ezzel egyszersmind magatokra vállaltatok, hogy azért, a' mit benne vesztettetek, és a' mi ő már nektek nem lehet, ellenségeinn bosszút[347] is állotok? Igen is, nem csalatkozok én még az én Nemzetemben; tik e' kötelességet átláttátok; de mindeddig nem emelkedett még fel köztetek ama' szózat, melly tőlletek e' bosszúállást kívánta volna. Én, kit e' szomorú esetre a' napnak reggelenkint, újjúló súgára megemlékeztet; gyermekeim, kik érzékeny mosolygásaikkal[348] hasztalan édesgették attyokot bőlcsőikhez; ő maga, e' keservesen megbántott, e' gyalázatosan megcsonkított férjfiú,

[345] *boldogtalan**?*** [Emendálva.]
[346] *termet* [Emendálva.]
[347] *bosszúit* [Emendálva.]
[348] *mosoly**á**saikkal* [Emendálva.]

mink mindnyájan hallgattunk mindeddig, mivel készek voltunk megbocsátani, holott bűntetnünk kellett volna. De mikép hálálták meg vallyon e' gonoszlelkűek kegyességünköt? Elcsendesedtek ők, hogy újjolag koholtt gyalázatos szándékaikot annyival bátorságosabban végre hajthassák. Telve bosszúsággal, hogy első gonoszságok, mellynek rettenetes fele végbe vitetett, másik felére nézve el nem követtetett; telve irígységgel, hogy vakmerőségek' áldozattyának nyomorúlt élete meghagyatott, és hogy létének e' maradékát tik hűségtek és szeretetetek által megédesítitek, másodszor nyújtyák ki ellen istentelen karjaikot, 's a' koronás főnek méltóságával semmit sem gondolván, elragadgyák a' ti Királyotokot, talán hogy távúl nemesszívű népétűl, mellynek hűsége neki mindeddig legbátorságosabb bástya gyanánt szolgált, még[349] nyomorgó életétűl is megfosszák; elragadgyák a' ti Királyotokot, Magyarok! tiközűlletek ragadgyák el!

A' mennyei gondviselés megmentette, és néktek fenntartotta őtet, és a' bosszúállást reátok bízza. Mink mindnyájan felemelkedünk már most, hogy tőlletek e' bosszúállást kívánnyuk. Vessétek ki közűletek ama' törvényszegőköt, kik a' magyar nevet meggyalázzák; ők magok tették magokot e' büntetésre méltóknak. Tekíntsétek körűl magatokot! Kiki közűlletek nézzen a' mellette állónak szeme közé. Az árúló el nem titkolhattya arczainak halványságát; a' lelkiösméretbéli szorongatásnak tekíntete ki nem állya a' nemes bosszonkodásnak tekíntetét. Tartsatok törvényszéket; ejtsetek ítéletet azokra, kik nemzeteket meggyalázták, és mutassátok meg a' jövendő világnak, mikép állanak nemes szívű hódolók bosszút azokon, a' kik Királyokot meggyalázták."

E' szókkal befejezte beszédgyét, 's megfogván világtalan férjének karját, kivezette gyermekeivel eggyütt a' gyűlésbűl.

Erre közönséges zaj támadt, melly értelmesen elárúlta, hogy a' Királyné' beszédgyétűl a' jelenlévőknek szívei mélyen megilletődtek. Majdnem az egész gyűlés kivonta kardgyát, 's a' Király' ellenségeinek irgalmatlan bosszút esküdött.

A' kik Kálmán Királynak akkorában biztossai voltak, mikor országlásának vége felé kegyetlenségekre fajúlt, a' fellobbantt bosszúállásnak mindnyájan áldozattyai lettek, kivévén egynehányat, kik allig nyerhettek annyi üdőt, hogy életeket a' gyors szökés által megójják.

De e' kevés szökevény elegendő volt még is arra, hogy a' Királyt, kinek a' sors nyugodalmas napokkal kedvezni nem akart, új üldözésekkel megszomorítsák.

Élt még tudni illik akkor Kálmán Királynak elbocsátott hítvesse Prediszlava édes attyának, az Orosz nagy Herczegnek Szvetopolknak udvarában. Ez mindaddig, még a' magtalan István Király a' Magyar Trónusonn ült, bizonyos reménységgel volt a' felűl, hogy a' magyar Korona valaha az ő nevedék fiára, Boriszra jut, de reménységében Bélának a' Királyi méltóságra való felemeltetés által megcsalatkozott. Majd azutánn látván, hogy Bélának több fiúgyermekei lesznek, megbánta kesergő szemrehányások között, hogy e' Következésekre maga adott valaha okot, mikor férjénn bosszút akarván állani, Bélának életét megmentette. Sőt a' rokony Fejedelmekkel már régen szövetséget is akart kötni, hogy ezeknek segedelmével Borisz fiának a' magyar Királyi széket megszerezze.

E' szövetség a' Magyar udvar előtt mindeddig titokban tartatott; de nem is jutott volt annyi erőre, hogy a' Magyar Királynak veszedelmes lehetett volna, mivel a' fejedelmek, kik abban részesűltek, magoknak e' szövetségbűl semmi hasznot sem várhattak.

[349] *meg* [Emendálva.]

Azonban Bélának titkos ellenségei, országának belsejében leveleztek már eggy üdőtűl fogva Prediszlavával, kinek pártfogása alatt, fiának javára, a' Királyt már el is[350] akarták trónussárúl ragadni. Most tehát igen természetes dolog volt az, hogy e' gonosztévők a' bosszúálló pallost el akarván kerűlni, Prediszlavához folyamodtak,[351] ki látván, hogy jó baráttyai Magyar országból mind eltüntek, drágábbnak vélte az üdőt,[352] hogysem a' megválasztó csapást, a' hadakozást, akkorra halassza, mikor Béla Király helyreállítván a' köz nyugodalmat, annyi erőre jutand, hogy hadi erejének ellent állhasson. Sürgetéseit meghallgatták végtére a' frígyes fejedelmek, és elég nagy hadi erőt összevonván, eggyesűltt lélekkel a' magyar határok felé mentek.

Mit nem tehet a' népnek enthuziazmussa, azt itt látni volt a' veszedelemnél, melly a' határokonn váratlanúl betört. A' nélkűl hogy az ellenségnek mozdúlásait valaki csak megálmodhatta is, mikor ez felfegyverkezve az útnak indúlt, el nem értek még is az Oroszok a' Magyar határokhoz, mikor ezekenn egynehány nap alatt hasonló hadi erő készen állott arra, hogy velek megütközzön.

A' Király valóban az elsők között volt, kik a' táborban megjelentek, hogy a' hadi fáradságokot hűveivel felossza; azalatt hogy az országlásnak Kormánnyát a' Királynéra bízta. Sátora a' tábornak közepében volt.

Az ellenség nem tartotta lehetségesnek az illy sebes felfegyverkezést, és így a' készen álló tábortúl megdöbbent. Mind a' két sereg a' Tisza' partyánn állott általellenben; a' magyar azt várta, hogy amaz kezdgye[353] az ütközetet; az Orosz pedig el nem merte kezdeni. De kivált az alkudozások miatt, mellyeket Béla ajánlott volt, naprúl napra halasztatott. Ezek, noha foganatlanok voltak, a' Magyar Király' szívének nagy böcsűletére váltak. Átallotta eggy részrűl, érette újjolag kikeltt hű alattavalóinak vérét olly hadakozásban kiontani, melly tulajdonképen nem a' Nemzet ellen, hanem ő ellene indíttatott, más részrűl pedig a' háborúságot háládatosságból is el akarta kerűlni, mellyel Prediszlavához viseltetett, ki valaha életét, akárminémű indító okokból, de csak ugyan még is megmentette. Találni-é vallyon sok ollyan embert, kik szerencséjeknek birtokához jutván, illy nemes indúlatot érezzenek ahhoz, ki őköt e' birtokhoz segítette, kivált, ha ez talán ellenségekké válik? Bélának nemes szívűségében eggy illyen ritka példát álmélkodva találunk.

Alkudozásait amaz ajánlásra építette Béla, hogy Prédiszlavá fiának Magyar országból kész adni eggy Napkeleti tartományt, mellyet, mint Herczegséget, a' Magyar Koronának oltalma alatt birjon. Prediszlavának el kellett volna ezen ajánlást fogadni, hogy a' bizonytalan ütközetet elkerűllye. De ő meg hagyván magát az ál reménységtűl csalni, e' tisztességes ajánlást megvetette. Megemlékezett ő arrúl, hogy mikor férjétűl méltatlan bosszúságokot szenvedett, akkor az országnak Naggyai az ő részénn voltak, és hogy kiki csak a' Királynak igazságtalanságát vádolta. E' vélekedésre támaszkodott ő még most is, és azt gondolta, hogy az ő kívánságival a' vitézek nem igen fognak ellenkezni. Melly nagyon megcsalatkozott légyen, megmutatta a' hadakozásnak folyamattya. Az első könyörűlésnek üdeje elmúlt, és a' Magyarok most sokkal jobban bosszonkodtak ellene, mintsem valaha pártyát fogták, mivel a' hozzá folyamodott lázúlóknak menedékhelyet adott, és ezekkel eggyütt a' Magyarok ellen fegyvert fogott. Ezekbűl azonnkívűl nem ok nélkűl lehetett következtetni azt is, hogy ő e' lázúlókkal kéz alatt már régen czimborált, és hogy ügyekezeteiket ő vezette, ő segítette.

---

[350] ***eli**s* [Emendálva.]

[351] *folyamodt**á**k,* [Az ékezet emendálva.]

[352] ***ö**dőt,* [Emendálva.]

[353] ***ked**gye* [Emendálva.]

E' keseredés színte dühös bosszonkodásra fakadt amaz új eset miatt, melly a' Királynak életét a' tábornak láttára új veszedelemmel fenyegette, 's melly csak hű embereinek eltökéllett buzgósága által tetetett hiúvá, ammint Kiküllő beszélli Schwandtnernál. Script. rer. hung. T. 1.

Az Orosz felekezetnek titkos baráti közűl csak eggy maradt még alattomban a' Magyar táborban, kinek neve Sámson volt. Ez eggy reggel a' Királynak sátorába ütött illy szavakkal: „Minek neked, vak kutyának, az ország? Borisz Herczegé ez. Jobb lett volna, ha a' Klastromban maradtál volna."

Ezzel kardot rántott a' szerencsétlenre. Eggy nemes Magyar, Ottó' fia, ki Jánosnak neveztetett, és szinte a' sátorban a' Király mellett volt, felfogta szerencsésen a' gyilkosnak karját, 's a' halálos csapástúl a' Királyt megmentette. Ammint a' gonosztévő látta, hogy ügyekezetébűl semmi sem lett, elvetette a' fegyvert, 's azoknak kezei közűl, kik megfogták volt, kiragadván magát, kiszökött a' sátorbúl, 's a' készen tartott lóra felugorván, olly sebesen repűlt el, hogy már akkor, mikor a' Magyar vitézek az ijedésbűl magokhoz tértek, ő már a' táboronn kívűl volt. Felszállottak azonban egynehányan, mihelyt Sámson' szándékát hallották, nyergeletlen lovaikra, 's láncsákkal felfegyverkezve, a' gyilkos utánn ragaszkodtak.

Ennek szaladását meggátolta a' folyó, 's jóllehet az ellenség' részérűl jött elejébe csónok, jókor elérték még is a' vitézek, minekelőtte a' csónokba ülhetett volna. Sámson a' lóval eggyütt akart a' víznek neki menni, mivel látta, hogy a' csónokot bevárnia veszedelmes volna; de eggy láncsadöfés által a' nyeregbűl kifordíttatván, a' vízbe esett, 's mivel ruhája alatt vaspánczéllya volt, és e' miatt nem úszhatott, halálát a' víznek habjai között lelte, ammint érdemlette.

Ezen eset, ammint már fellyebb mondottuk, az egész Magyar hadi seregnek keseredését dühös lángra lobbantotta. A' pajzsoknak csörgése, mellyeket a' viadal utánn esdeklő legények öszveütöttek volt, áthallatott az ellenségnek táborába, 's hirűl adta neki, hogy az ütközet elkerűlhetetlen.

Még ezek a' táborban történtek, addig a' Királyné férjének dolgában nem nyugodott. A' Királynak híre nélkűl, de az ő nevében alkudozásokra lépett a' Lengyel és a' Cseh Herczegekkel, kik Prédiszlavának segítő seregeket adtak, és olly ígéreteket tett nekik, ha ennek szövetségével felhagynak, hogy ők ezt, mihelyt még egyszer ütközetre kelend a' dolog, írásban meg is ígérték. Ez a' Királynak felette nagy hasznára és bátorságára vált az imént említett ütközetnél, mellytűl a' Magyar Koronának sorsa függött. A' segítő Herczegek, megkötve lévén saját kezeiknek írásai által, de még a' dühösségre fakadtt Magyaroknak tekintetétűl is elréműlvén, felmondották az Oroszoknak a' szövetséget éppen akkor, mikor ezeknek késő volt már arrúl gondolkodni, hogy az ütközetet elkerűllyék.

A' Magyar sereg megtámadta őköt, 's mivel nagyon meggyengűltek volt, kevés óra alatt valamennyire soraikot[354] feldúlta, sok vért ontott, és minden bizonnyal magát a' nagy Herczeget leányával és onokájával eggyütt elfogta volna, ha ezek, a' veszedelmet látván, jókor el nem szaladtak volna.

A' frígyeseknek elpártolását nem tudták mire vélni a' Magyarok, még a' Királyné különös követség által férjének az egész titkot ki nem nyilatkoztatta. Mindnyájan, a' kik ezt hallották, nemes részvétellel örvendeztek a' Királynak ama' szerencséjénn, hogy az országlásnak Kormánnyát helyette és vele illy bőlcs[355] Királyné igazgattya; 's mivel nem volt már az Oroszoktól

[354] *soraikon* [Emendálva.]

[355] *bö*cs [Emendálva.]

mit félniek, mindnyájan vissza is kívánkoztak Fejérvárra, hogy ott e' szeretett Királynénak hódollyanak.

Ez már most a' harmadik pompás bemenetel volt, mellyet Béla Fejérvárott tartott, de a' többieket a' ragyogásban fel is haladta. Gazdag zsákmányok vitettek előtte, mellyeket meggyőzött ellenségtűl vitézzei nyertenek, 's mellyek a' palotában a' közönségesen csudáltt[356] és szeretett Királynénak lábaihoz tetettek.

E' győzedelemmel, mellyet Béla ellenségeinn nyert, e' jó Királynak mostoha sorsa is megváltozott. Sokáig ugyan szenvedésének e' czéllyánn túl nem élt, de ama' kevés esztendőt, mellyek még életéből maradtak, háborítatlan nyugodalomban tőltötte érzékeny szívű hitvesse mellett, ki az országnak áldásait vele felosztotta.[357]

Halála utánn a' bőlcs Királyné országlott eggy darabig, még a' legöregebbik Herczeg azon esztendőkre feljutott, mellyek arra, hogy a' Kórmányt maga vezethesse, megkívántatnak. De még azutánn is, mikor ez már maga országlott, szűntelen segítette e' bőlcs anya tapasztalatlan fiát jó tanáccsaival, valahányszor ez hozzá folyamodott.

Geiza Királynak bőlcs országlása megmutatta, micsoda vezérlés alatt neveltetett fel, 's melly tisztelettel ügyekezett ő azonn, hogy nagylelkű annyának nyomdokit kövesse.

[356] *csudá**ért**t* [Emendálva.]
[357] *felosztot**t**.* [Emendálva.]

ALMARÉK
ERDÉLYI HERCZEG,

AVVAGY

A'
SZEBENI ERDŐ.

A'
TÖRTÉNETÍRÁSBÓL VONTT
ROMÁNOS RAJZOLAT.

PESTEN,
EGGENBERGER JÓSEF KÖNYVÁROSNÁL
1813.

Almarék
erdélyi herczeg,
avvagy
a'
szebeni erdő.

Egynehány századig tartott, hogy Erdély Ország szomorú néző helye volt már a' belső háborúknak, már a' hadakozásoknak, mellyekkel[358] magát szomszédgyai ellen védelmeznie kellett, kik kincsei utánn esdekelvén, minden felűl rá rohantak volt. Csak az egymással ellenkező haszonkereseteknek, de kivált a' Magyarok, és a' Törökök között való viszálkodásoknak köszönte, nem ugyan függetlenségét, de legalább még is létének fenn tartását; valamint a' balom, melly szinte azért nem eshet a' földre, mivel azt két eggyenlő erejű felekezet kézből kézbe lökvén, a' levegő égben, 's egyszersmind bizonytalan állapottjában marasztallya.

Most e' nagy Herczegséget eggy élemetes Fejedelem kormányozta, ki a' táborban megőszűlvén, konokan büszkélkedett ama' szerencsében, mellyel szűntelen ingadozó birtokát a' veszedelemtűl saját vezérlése alatt nyert viadalmakban védelmezte. Vazallussai önnkint hódoltak ama' hatalmas erőnek, mellyel az uralkodó pálczát a' vénségtűl meggyengűltt kezében viselte; a' napnyúgoti, és az éjszaki szomszédok egymással harczolván, határait nem háborgatták; csak napkeletrül gomolyogtak fel ellene hadi tüzekkel tellyes fellegek, mellyek Országát új vészekkel fenyegették. Látszottak még oldalárúl csak imént leoldott kardgyánn az utólsó ütközetnek véres nyomdoki, ammint a' tudakozásnak értelmesen hallható dörgése katonáinak sorait viadalra ébresztette, az apród pedig ismét készen állott, hogy a' nehéz sisakot az élemetes fő bajnoknak ezüst színű hajfürtyeire nyomja.

Fiam! így szóllítá meg az öreg Herczeg Almarékot, bíborának örökösét, értem én a' te leütött szemedet, mellynek födele alatt lángoló fénnye magát saját környékibe rejti. Szívednek aggódását akarja előllem eltitkolni, zártt mellyednek mély szorgalmát mellyel te meglett édes atyádot az ellenség' elejébe menni, és sebhelyes mellyét az új nyilaknak megnyitni látod. Magam sem tudom mire vélni, miért olly nehéz a' szívem? A' kétkedést[359] nem ösmertem még soha, mellyel ezen apródnak ajánlását fogadom, mellyel a' fegyvert előmbe tartya. Ne magyarázd azonban roszra. A' kénytelenség, az emberek' sorsának nagy, és elkerűlhetetlen parancsolattya lebilincsezi a' nyomozást az iránt, a' mi az embernek belsejében szóll. Kénytelen vagyok vele, és azért legyen is meg. Szólly Fiam! nem vagyok-é vele kénytelen?

Almarék. Nem vagy, Herczeg! kínáld meg az ellenséget a' békességgel, és nem vagy vele kénytelen.

Herczeg. Békességgel? A' meg nem győzött Törököt békességgel megkínálni annyit tenne, mint a' bíbort vállaimrúl leszakasztani, arany vesszőkönn a' török táborba vinni, és e' herczegszéket, mellyért már sok nemes vér ontatott, vazallus kastéllyal minden kényszerítés nélkűl gyalázatosan felcserélni.

Alm. A' te bíborod utánn, Herczeg! nem esdeklik a' Szultán. Annak, a' mi az erdélyi hegyeknek gyomrában esztendő ezredektűl fogva békével nyugodott, örökké elrejtve kellett volna

[358] *mellyek**lyek**kel* [Emendálva.]
[359] *ké**s**kedést* [Emendálva.]

maradnia. Még e' föld az ő belső részeinek kincseit nem ösmerte, mindaddig gazdaságának írígyeletlen bőségével tág mezeinn díszeskedett. Most már a' messzünnen hítt Kolonistáknak boldogtalan keze megnyitotta erét, melly utánn ellenségeinknek telhetetlen esdeklése szomjadozik, 's az elpusztított tartomány feldúltt mezeivel gazdagnak neveztetik. Fizess a' Töröknek adót földgyeidnek kiásott kincseiből, és te Herczeg maradsz, néped pedig békével él.

Her. Herczeg maradok, és másnak jobbággya; népem békével él, és véres verítékében fürdik, hogy az idegennek arany utánn való szomját enyhíteni segítse. Nem, Fiam! nem! Ezt én tetőled nem vártam. Azért nyertem volna-é annyi ütközeteket, hogy az utólsót gyalázatosan megvásárollyam? Azért csorbítottam volna-é meg e' kardomot az ellenségnek pánczéllyánn, hogy mikor majd elerőtlenedett kezemből egyszer dücsőségesen kiesne, őseleim' Kastéllyának falára fel ne függeszthessem? Azért láttam volna-é bajnok társaimot százonkint a' sírba húllani, hogy gyermekeik adókkal váltsák ki bíborpalástomot? Mit gondolsz Fiam? azt mondod-é még, hogy nem vagyok kénytelen – – – –

Almarék szavába esvén: Nem vagy kénytelen, édes Atyám! Ide nekem e' kardodot! Testemnek legmélyebb injárásibúl habzik az erő ezen ökölbe; ne vesd meg tapasztalatlan karomot. A' hazáért való ütközetben felosztom hadi seregeddel a' vitézséget; a' Herczegért! legyen a' viadalnak zűrzavaros[360] közepénn bajnokidnak bíztató szava; én azonban előttök, mint vezérek, csak édes atyámért harczolok.

Hercz. A' tavaszi napnak lángoló súgárai gyanánt ontya mellyembe az új életet szavaidnak kellemetes tüze! Illyennek kellett lenned, hogy édes fiam légy. Allighogy benned meg nem csalatkoztam. Vedd fegyveremet! – Itt az ifiú térgyre esett, 's mély tisztelettel vette el édes attyának kezéből a' kardot. – A' szerencsés atyának áldása kísérjen tégedet! így folytatá szavait[361] az érdemes öreg, térgyeirűl fiát felemelvén. Hallod-é ütközetekhez szokott paripámnak hortyogását! szálly fel reá; hadi seregeim készséggel várják vezéreket; repűlly elejekbe. Oh! vajha olly szerencsésen térnél te karjaimba az első ütközetből vissza, ammint én nem rég a' századikot elhagytam.

Ezzel az öreg Herczeg felvánszorodott, hogy fiát az ajtóig elkísérje; de erőtlensége miatt a' karszékbe ismét vissza omlott. Az ifiú édes attyának áldó kezére borúlt, mellyet ez végtére lassacskán elvont, és semmit többé nem szóllhatván, csak gyenge de vídám tekíntettel adott fiának jelt arra, hogy siessen.

Szomorúan vált el édes attyától Almarék; de ammint az egybegyűltt vitézeket meglátta, és soraik közé elérkezett, újra fellobbant benne a' tűz, melly szívét nagy tettekre buzdította. Eggy hirdető tudtára adta a' fegyverviselő seregnek, a' miket a' Nagy Herczeg parancsolt, és elejébe állította fiát, mint új vezérét; mire Almarék mindnyájoknak hangos örömkiáltásai között a' paripára felrepűlt.

A' Törökök messze beütöttek volt már a' határokonn innen, és ha a' védsereg elejekbe nem sietett volna, egynehány nap alatt beértek volna egész a' fő várasig. A' vitézek sok ollyan csoportokkal akadtak öszve, mellyeket az ellenség a' határokonn fekvő lakásaikból elűzött, 's mellyek ennek véletlenűl reájok rohanó erejétűl meglepetvén, csak életeket, feleségeiket, és magzattyaikot menthették meg nagynehezen, 's most már menedék helyet az Országnak belsejében kerestek. Álmélkodva nézték ők az ifiú bajnokot a' fegyverviselő sereg előtt lovagolni. Mint mikor a' felkelő nap a' nagy tengernek ezüst homályú habjai közűl felemelkedik; úgy ment a' szőke Herczeg előbbre ügyekező sietséggel az ősz szakállú vitézek között, kik kö-

[360] ***zú**rzavaros* [Emendálva.]
[361] *szavai* [Emendálva.]

rűlvették volt. Szégyen foglalta el a' szökevény férjfiakot, hogy ők hátat mutatnak az ellenségnek, a' kinek elejébe az ifiú Herczeg olly bátorsággal siet. Elküldötték tehát oda, a' hová indúltanak, feleségeiket, gyermekeiket, és az erőtlen véneket, magok pedig fegyvert fogván megfordúltak, és magokat a' hadi sereghez kapcsolták.

Majdnem lépésenkint megszaporodván serege, elérkezett végtére Almarék a' török táborhoz, melly a' folyónál fekvő síkságonn letelepedvén, hátát a' hegyekhez támasztotta. Az imént érkezett seregnek csak eggy szempillantásig sem engedett nyugodalmat az ellenség. Táborának mind a' két szárnya gyorsalkodott a' fél holdnak zászlói alatt az Erdélyiek felé; kettőztették az Allah névnek ordító hangját a' kősziklás hegyek; a' damascusi kardok a' déli napnak súgárait visszalökvén, villámok[362] gyanánt ragyogtak keresztűl ama' porfátyolonn, mellyet a' sarkantyúzott lovak a' száraz földről felrugdaltak.

Nossza tehát, kiáltá Almarék, a' Hazáért, és a' Herczegért! A' Hazáért, a' Herczegért, és Almarékért, kiáltották viszontag a' vitézek, neki menvén láncsáikkal az ellenségnek, még mind a' két hadi seregnek első soraibúl az áldozatok máran hullottak. Hatalmas ostrommal dúlta vitézeivel a' Herczeg az ellenségnek sorait; de szinte olly hatalmas erővel, és állhatatos konoksággal állott amaz ellent a' habok gyanánt reá rohanó vitéz csoportoknak. Alkonyodni kezdett már a' nap, és eggyik felekezet sem dücsekedhetett még olly nyertességgel, melly a' győzedelmet megválaszthatta volna. Ama' vitézséget, melly Almarék' bajnokiban a' Hazának és a' Fejedelemnek szeretete által rezzenthetetlen lett, a' Törököknél szükségesnek tette az, hogy a' hátok megett elnyúló nagy hegyek a' szaladást meglehetetlenítették. Hasadni látszott végtére az ifiú Herczeg előtt az ellenségnek eggyik falkája. Fáradhatatlan kardgyával betört ő egész az ellenségnek zászlójáig, ammint hirtelen eggy szerencsétlenség hozó nyil jobbik vállába behatott, és karját tehetetlennek tette. Új ösztöntűl felbuzdíttatván, körűlvették azonnal leghűvebb késéről, és most már nem a' Hazát, nem a' Herczeget, hanem csak Almarékot kiáltván, neki estek a' legközelebb harczoló Törököknek, 's a' véresnél véresebb ütközetet megújjították, még mások Almarékot vállaikra vették, 's az ütközet' helyéről szerencsésen kivitték. Hasztalan bosszonkodott a' Herczeg az érzékeny szorgalomra, mellyel akarattya ellen messzebb vitték, hogy valamelly báróságos hajlékhoz juthassanak, bajnok társaiknak vitézségére bízván a' győzedelemnek megválasztását.

A' szomszéd erdőnek közepénn egynehány magányos gunyhót találtak volt. Az ösmeretlen láncsáknak ijesztő csörgése szétűzte a' félénk lakosokot, mihelyt e' seregecske a' völgyönn behatott. Csak az öreg Kovár[363] állott még sövénnye előtt, melly eggy dombnak oldalárúl lefüggött, ünneplő fejér ruhában, mint eggy pap, ki szent rendének, és méltóságának oltalma alatt, nemzetének sorsát a' győzedelmesnek kezébe akarja ajánlani. Így áll az ezüst ragyogású estveli csillag a' puszta éjnek felleges horízonnyánn, hogy a' tévelygő útasnak kalaúz gyanánt szolgállyon, mint Kovár a' szálláskereső seregnek.

A' szürkűletnek gyenge világosságánál eszre vette Kovár a' fegyveres csoportnak fejérlő mozgásából, hogy feléje tart, 's új lélekzettel felkészítvén mellyét, elejébe ment, mihelyt nemzeti nyelvének első hangjait megkülömböztethette. A' Herczeget vérének vesztesége, melly sebéből kiforrott, de még ennél is inkább a' fájdalom, hogy bajnoktársainak sorsától erőszakosan meg kellett válnia, nagyon megerőtlenítette. Kovár tehát szinte fél holttan vette őtet át gondviselése alá.

---

[362] *villamok* [Emendálva.]

[363] *Komár* [Emendálva; a továbbiakban következetesen a javított írásmódot használjuk, jelzés nélkül.]

Gazdag Természet! melly óriás erőddel hasonlíthatatlanúl hatalmasabb lépéseket teszel, hogysem azokkal a' nyomorúltt mesterségnek gyermekvezető pántlikái megmérkezhetnének; hogy visgálhatnák ki az emberek szélledni termett érzékenységeikkel a' te munkáidnak mély nyomait? Azzal kérkednek ők gyengeségekben, hogy ők még a' titkokot is megtudgyák lesni, mellyek azonban teelőtted, véghetetlen hatalmú, nem egyebek megvetni való kicsinységeknél! Az erő tekervények nélkűl járja eggyügyű ösvénnyét. Csak az erőtlen szűkölködik fátyolhomály nélkűl, melly fogyatkozásait eltakarja; csak ő tart attúl, saját tétovázását érezvén, hogy a' nagyot el ne veszejje azonban, még kicsinységekkel foglalatoskodik. A' te határatlan tekínteted előtt nincs semmi nagy, nincs semmi kicsinység; eggyaránt öszve van szőve a' te munkáidnak lánczába minden. Azért csak ott, a' hol az ember magát a' te munkáidnak mindenségében alkotmányidnak rendéből kevélyen ki nem emeli, 's a' hol réstelen bölcsességednek minden büszkeség nélkűl hódol, csak ott ajánlod neki minden tartóztatás nélkűl oktatásodot.

Még a' hold világos éjnek nedves lehelletei között elment Kovár a' völgynek csörgő patakjához 's elhozta onnan a' harmatnak gyöngyeivel meghintett orvos füveket a' beteg Herczegnek, kiben a' nyugodalom, a' jó ágy, az erősítő melegség az életnek páráit ismét felébresztették. Az öreg Szíva, Kovárnak felesége, és Szokol nevű fogadott fia azonn voltak azonban szüntelen' hogy vékony életkomrájokból a' nagy vendégnek hű kísérőit megvendégellyék.

Almarék egynehányat kísérői közűl vissza kűldött a' hadi sereghez, hogy az ütközetnek kimeneteléről való híradással annyival bizonyosabban megtalálhassák. A' fő várasba is elakartak némellyek sietni, hogy a' megsebesített Herczegnek könnyebb odavitelérűl a' szükséges rendeléseket megtetessék; de ezt a' Herczeg meg nem engedte. Az én Atyám, ha ősz haja még őseleinek sírjában nem nyugszik, tudgya meg előbb országának sorsát, és önnön magáét, minekelőtte az enyimnek hírét hallya. Ezt felelte ő kísérőinek olly szózattal, melly a' fájdalomtúl megszorúltt mellyéből csak gyengén emelkedett ki.

Mindnyájan közelebb léptek a' jelenvalók az ifiú bajnoknak ágyához, és illetődéstűl megragadtatván, vígasztalni akarták; de vígasztalására szavakot nem találtak; még végtére a' legöregebbik vitéz, érzékeny indúlattyát erővel elnyomván, közelebb ment a' Herczegnek vánkossához, 's feléje homorodván, imígyen szóllott: Herczeg! a' te gondod most egyedűl csak egésséged legyen; az ütközetet elvesztenünk lehetetlen. Az erdélyi vitéz saját birtokáért, fejedelmének jussaiért, Istenében való hitéért viaskodik. Mit akarnak a' Szultánnak béressei, kiket csak a' bizonytalan zsákmány utánn való esdeklés ösztönöz arra, hogy az első tűzbe vaktában rohannyanak, az ollyan nép ellen, melly az ütközet' helyéhez illy felséges indító okok által szinte lebilincseztetik? Te magad tapasztaltad benne a' köz hevűlésnek lelkét e' méltóságos czélokra; te magad láttad szíveikben majdnem mindenható foganattyát ama' bizodalomnak, mellyel önnön magokhoz viseltetnek. Sokan elestek a' mieink közűl, megvallom; de nem vetted-é észre, Herczeg! és ha talám fájdalmadtúl egészen elfogatván, te nem láttad, láttuk mink, mikép folyt külömbféle csoportokban az országnak belsejéből a' tábor felé az ifiúság, visszaküldött és otthon hagyott feleségeinknek, és magzatinknak kesergő jajgatási által felserkentetvén, hogy az elesett vitézek utánn maradtt réseket kipótollyák. Mulat-é hazánkban kényén csak eggy férjfiú, a' ki fegyvert viselhet? van-é olly atya, a' ki fiát a' félénk nyugodalomra biztassa? – – – – –

Álly meg! mondá itt fenn szóval Kovár, álly meg, kérlek! 's a' Herczegnek nyoszolyájához leborúlt, markába borítván pirúló orczáját. Engedd, óh Herczeg! szégyennel tellyes töredelmességgel szívemnek gyengeségét megvallanom, hogy ezen ifiút, kit e' régi vitéznek fontos szavai mélyen lealáznak, én tartóztattam vissza táborodtúl. Én törtem el neki a' láncsát, mellyet az ágy alól örömmel vont ki, ammint eggyik szomszédunktúl az erre vonódó hadi seregnek

hírét hallotta; én kérleltem őtet térgyeimenn, mikor a' kertművelő szerszámot ragadta haragosan kezébe, és fegyver helyett villogtatni próbálta; én voltam az atya, ki vitézségre termett szívét arra vette, hogy a' hadi szolgálatot e' magányos kunnyóban a' tunya nyugodalommal felcseréllye.

Kegyes tekíntettel segítette fel Almarék térgyeirűl az öreget, 's nyugodgy meg, mondá neki; eggy vitéz csak ugyan semmit sem választott volna meg.

Azt gondoltam én is, felelé Kovár. De most! keseredett szívvel kívánom, hogy bár magam is az ütközet' helyére vittem volna inkább e' mankós botomot, hogysem most előtted szégyenszemmel állok.

A' te fiad, Apjok! soha sem volt még a' táborban? kérdezte kegyesen a' Herczeg, visgáló szemmel nézgetvén az izmos Szokolt.

Az én fiam volt a' táborban, felelé Kovár, de atyai szívemhez többé vissza nem tért. Ő azonban ennek testvére nem volt. Engedd meg, Herczeg! hogy, minekutánna felszakadtt sebembe megnyílt ismét az úttya[364] ama' fájdalmas emlékezetnek, elmondhassam neked röviden, mikép vesztettem el saját fiamot, és mikép jutottam helyette ehhez. Tizenöt esztendeje, hogy a' hadakozásnak lángjai hazánk ellen többfelűl dühösködtek. A' parancsolat közönséges volt és kemény, mert eggyetlen eggy védő sereget kiállítani, nem volt elegendő. A' kinek karja és lába volt, annak a' táborba kellett sietni. Így hát fiammal én is elmentem oda, a' hol a' vitézek egybe gyűltek.[365] A' már próbáltt vitézségű hazafiaknak javát az Atyád, a' Herczeg, vonta magához, hogy avval a' napnyugoti ellenségnek ügyekezeteit meggátollya, ki ravaszabb volt. Az ifiúságnak merész ereje Petrovics alatt küldetett amaz ellenségnek elejébe, ki napkeletrűl betört. Az esztendőknek és a' tapasztalásnak külömbsége tehát elválasztotta töllem fiamot. Én napnyugot felé mentem; ő pedig oda, hol a' hazának bajnoki most ismét vérzenek. E' kettős hadakozásnak kimenetele ösmeretes; borostyánnal meg koszorúzva szélledt el mind a' két tábor.

Ütközetünkből eggy mélyen megsebesített élemetes katonatársomot hurczoltam volt ki magammal. Allig hogy vele eggy lakott vidékre kiértem, arra kért engemet, hogy alkalmatlan tovább vitelével, melly önnön magának is tűrhetetlen súllyára vált, megkíméllyem, szinte érezvén magában, hogy régen megszokott hazáját többé meg nem sajdíthattya. „Eredgy, így szóllott hozzám, velem többé üdődöt ne vesztegesd; feleséged és gyermeked várton várják hazaérkezésedet; eredgy, siess hozzájok. De mivel az útad az én gunnyóm mellett megy el, tekíntsd meg ha gyermekemnek hű gondgyát viselik-é a' szomszédok, a' kiknek kezébe adtam; 's vidd el árvámnak atyai áldásomot."

Csak eggy éjszakát akartam még ágya mellett tölteni; ezt még nálla mulatnom megengedte. Ez volt neki utólsó éjszakája. Holtt testét átadtam a' vitézeknek, a' kik utánnam e' helységbe később érkeztek, hogy tisztességesen eltemessék, a' mit ők meg is igértek; én pedig előre folytattam útamot ama' vidék felé, a' hol a' megholttnak maradékát találnom kell vala. E' maradék ez volt! – Ezt mondván Szokolra mutatott. – Friss és eleven gyermek lévén, több gyermekek között egynehány élemetes véneknek és anyáknak lábainál játszott, gondgyát viselték ők, ammint szomszédokhoz illett, a' szegény árvának; de mihelyt édes attyának halálát hallották, senki sem akarta közűlök jövendőbéli nevelését magára vállalni, nem tudván, ha nem kell-é üdővel onokáikra anyai és atyai gondgyokot fordítani. Én tehát hamar eltökéllettem magamban, hogy a' gyermeket magammal haza viszem. Adhatok én neki anyát, így szóllék

[364] ***a**ttya* [Emendálva.]

[365] [Az írásjel emendálva.]

magamban; adhatok testvért; attya pedig magam leszek. Mosolyogva kapaszkodott a' gyermek vállaimra, éretlen lévén még ama' fájdalomra, mellyet az ember érez; mikor honnyától elválik. Így érkeztem haza az én öreg Szivámhoz, 's karjai közé, mellyekkel engem' fogadni akart, e' gyermeket vetettem. Ő én tőllem tudósítást saját fiúnkrúl kívánt, 's ammint tétovázó tekíntetemből atyai szívemnek belső szemrehányását észre vette, az új jövevényt kezembe hidegen vissza adta. A' jótéteménynek örvendetes érzeménnyétűl elfoglaltatván, nem tudtam a' veszedelmet jelenvalónak gondolni, mellyben saját vérem forgott. Most csak puszta lehetsége is annak, hogy a' sors talán saját fiamot ezzel felcserélte, elviselhetetlen teher gyanánt nyomta el szívemet.

A' gyermek félénken lecsúszván nyakambúl, eggy szögletbe vonta magát az én öregemnek buzgósága[366] elől, melly csak atyai gondatlanságomot illette. A' férjfi szív elég tágas arra, hogy az egész világot magába fogadgya; az asszonyi tele van anyai szeretettel; errevaló nézve Szívának bosszonkodását igazságtalannak nem nézhettem. Elejénte elnémúltam, de kemény szavainak emelkedő hathatósságától felberzentetvén, elfelejtettem a' fáradságot, mellyet súlyos útazásom okozott, kisiettem az ország' úttyára, hogy a' hazatérő ifiúságtúl fiam iránt tudósítást kérjek. Magányos csoportokban érkeztek haza az ifiú vitézek; de Kovár' fiát senki sem ösmerte közűlök. Végtére láttam még eggy falkát erdőnknek szélénn lefelé vonódni, 's a' bozótok és gallyak között a' ligetenn keresztűl elejébe mentem. Szomszédgyaimnak fiai voltak ezek, 's az én fiamnak játszó társai; de az én fiam nem volt közöttök, mert a' török kardoknak áldozattya lett. E' hírre nem tudtam, az ütközet' helyére térjek vissza tántorgó lépéseimmel, vagy honi gunnyómba? A' diadalmas vitézeknek örömkiáltásai elnémúltak, 's az ifiabbak közűlök szelíden vígasztalván atyai szívemet, haza vezettek. Szokol volt a' neve az ellenség előtt elesett fiamnak; Szokolnak neveztem ezt is első köszöntésemnél. – Ezt mondván, fogadott fiára mutatott. – Az ajtó előtt ült ő, és tekintetéből még messzünnen láttam, hogy jövevénységének súllyát legelőször érzi. Előmbe szaladt, ammint meglátott, 's ismét nyakamba akart borúlni. Ide jőjsze szívemre! mondám neki; ezen szempillantástúl fogva saját fiam, eggyetlen eggy fiam! Így vittem be a' gyermeket a' neki szántt örökségbe. Engedd meg Herczeg! hogy hitvesemnek jajgatásait le ne rajzollyam. Egész holnapok múltak el, még új fiához hozzá szokhatott; és üdővel megköszönte még is, hogy a' Szokol név gunnyónkbúl egészen ki nem halt. Így nőtt fel e' fiú, így lett kezünk alatt izmos legény. Én azutánn még egynehányszor mentem el a' táborba, hogy karomot és láncsámot a' hazának szolgálattyára szentellyem, még ő itthon szívemnek mindennémű házi munkáinak hű segítője volt. Most, minekutánna a' vénségtűl nehéz kezem allig emelheti már fel csak a' mankót is, mikor esztendőt által némellykor a' csudálatos szent Képhez búcsúért megyek, a' nyugodalom' szögére akasztottam nyoszolyám mellé fegyveremet is. Mikor az utólsó hadi parancsolatnak híre ide a' mi hegyeink közé is behatott, akkor e' fiamot is el kellett volna a' táborba kűldenem, és ha őtet is elvesztettem volna, megmeg új fiút keresnem, a' mire már vénségem tellyességgel erőtlen volt. Ejtsék meg ellenem az itéletet e' meglett vitézek, kik itt jelen vannak. Az én szívem – – – – –

Minekelőtte Kovár elvégezhette volna mentségét, harsogni hallatott a' völgyben a' győzedelemnek trombitája, 's Almaréknak nem külömben, mint hűveinek komoran megilletődött orczái azonnal felderűltek.

Kovár' gunnyója előtt vitézek szállottak le paripáikrúl, 's Almarékhoz belépvén, imígy szóllottak: „Éllyen, éllyen a' győzedelemmel megkoronázott Almarék Herczeg!" Nem engemet illet ez, mondá a' Herczeg, ágyárúl felemelkedvén. Még a' győzedelemnek részegítő örö-

[366] ***bn**zgósága* [Emendálva.]

mei között sem tulajdoníthatom magamnak pártütés nélkűl azt, a' mi édes atyámnak jussaihoz tartozik. – Most már a' künn maradtt vitézek is kiáltani kezdették a' gunnyó előtt: „Éllyen, éllyen a' győzedelemmel megkoronázott Almarék Herczeg!" Erre eggy Szónok a' Herczeghez közelítvén, oda nyújtotta neki a' borostyánkoszorút fekete fátyollal körűl borítva, 's imígy szóllott: Vedd Herczeg e' borostyánt, mellyet neked az ütközet' helyérűl hozok. A' gyászfátyolt neked az ország kűldi.

Ammint Almarékot a' nyillal, melly még sebében függött, a' szűntelen' előre tolódó vitézeknek sorainn keresztűl vitték, a' bosszúállásnak hangos kiáltásai a' vitéz tagokot úgy egymáshoz kapcsolták, hogy áthathatatlan pajzslánczhoz hasonlítottak. A' vezérek nem voltak már képesek a' seregek előtt helyeikenn megmaradni; gomolyagok gyanánt tolódtak elejekbe a' vitéz csoportok, 's az ellenségnek sorai felé törekedvén, erejének legtömöttebb közepénn ellentállhatatlan vitézséggel áthatottak. E' szempillantástúl fogva nem volt már látni a' törököknél sem rendet, sem állhatatosságot, sem az adott parancsolatokhoz engedelmességet. Csak magányos falkák védelmezték még magokot, hogy eggyenkint elhúllyanak. Így a' habzó tengerhez hasonló erdélyi tábor mindent lemészárolván, mindent letapodván, a' mi elejébe akadt, a' hegynek erdejéhez ért, hol már ellenséget nem talált. Itt tért magához, itt nyugodott meg a' győzedelmes tábor; itt szűnt meg vitéz buzgósága, mint a' szélvésznek zúgása a' tövestűl kiszaggatott erdő felett. Dobroszlav, ki az ifiúi Herczeg mellé kalaúznak és tanácsadónak rendeltetett volt, ha ennek sebes elméje és gátolhatatlan buzgósága vezérlést szenvedhetett volna, Dobroszlav volt, kinek mint fő vezérnek szavát a' sereg végtére hallgatni, és fogadni kezdette. Ez tehát az egész táborbúl kiválasztott még egynehány csapatot, hogy a' futékony ellenséget a' hegyeknek szoros úttyainn átkergessék. Majd azutánn az ellenségnek táborábúl öszveszedett zsákmányok közűl szinte a' legdrágábbakot kezdették a' vezérek kiválasztani: ammint hozzájok a' fő várasbúl követek érkeztek, kik hírűl az öreg Herczegnek halálát hozták.

Örvendetes érzeménnyének mélyen rezzentő feszűlése, mikor a' nagy tettekre való készséget látta, melly a' búcsúzásnál fiának minden inait szinte új erőre buzdította, még egyszer fellobbanó lángja volt ifiúságában voltt tüzének, melly meredő erejének gyengén csillogó hamvaibúl utóllyára még egyszer kiütött; és sebes hevével benne életszerének kevés maradékát egészen felemésztette. A' nyugodalombúl, melly önnön magának tellyes felejtéséig nevekedett, végtére erőrontó halál lett, és az öreg Fejedelem kiadta lelkét.

A' győzedelemnek hírével tehát kénytelen volt Dobroszlav a' Herczeghez az édes attyának halálárúl való tudósítást is elküldeni.

A' hadi seregnél, mellyet az öszvegyűltt országnak lehetett nézni, kevés üdővel előbb sokkal mélyebb szomorúságot okozott volna a' közönségesen tiszteltt inkább, mint szeretett fejedelemnek vesztesége, mert a' katonák őtet majdnem csak úgy ösmerték, mint vitézt, a' fegyverviselő pedig sem nem szeret, sem szeretetet nem keres, hanem csak tiszteletet. De most már az ifiú Herczegnek minden hasonlás nélkűl mindnyájan hódoltak, 's az új reménységek könnyen feledékenységbe hozták nálok az elmúltt boldogságoknak édességét. Almarék volt a' reménységnek tárgya mind a' seregnél, mind az országban.

Kovárnak orvos füvei és gondviselése által megszünvén sebének fájdalmai, ugyanezen jószívű öregnek szelíd beszéllgetése által pedig szívének szorongatásai, és elméjének habzásai elszélleszteteven, erejének nagy részét a' Herczeg ismét visszanyerte. Ha új ütközetben ismét szembe kellett volna az ellenséggel szállani, elég erősnek érzette volna magát arra, hogy ágyát elhagyván, paripájára szállyon. De most új hívatallyának súllya nehéz teher gyanánt lepte meg lelkét, melly gyenge testében csak imént jutott előbbi erejéhez. Belsejében nagy viaskodás támadt, megemlékezvén eggy részrűl boldogúltt Attyának búcsúzására, más részrűl pedig a'

békességhez ellentállhatatlan hajlandóságot érezvén. Mindenfelűl várakoztak már a' sietö követek az új országlónak parancsolatira. A' fő városban a' Herczeg' temetése iránt rendeléseket kellett tenni; Dobroszlav hírűl adván neki, hogy a' bíbor reá már várakozik, egyszersmind parancsolatot is kívánt tőlle, mit tévő legyen a' győzedelemnek táborában? előtte pedig a' szüntelen hadakozásoktúl vérző országnak a' képe állott, Kovár tudni illik.

Hosszas fontolás utánn az emberség és a' méltóság megegyezvén benne, illy szózatra fakadt:

„E' hallgatásom nem közönséges érzeményeknek a' jele volt, mellyek szívemben váltólag habzottak. E' nagy órában felséges hívatalomhoz int engemet a' mennyei gondviselés. A' sírnak szélétűl az emberi méltóságnak legmagosabb pontyánn lépek én vissza a' tehetős életnek súlyos munkái közé. Az uralkodásnak magosságárúl nem láthattya át az emberi nyomozásnak halandó szeme eggy tekíntettel számtalan kötelességeinek mérhetetlen méllyeit. De a' tiszta elmének előrelátásábúl csalhatatlan súgárok törnek át még is hogy a' lelkiösméretet felderítsék; és sérthetetlen béllyege valamennyi érzeménnyeimnek amaz erős tökéllés által is kinyílatkoztattya magát, hogy népemnek attya akarok lenni. Örökségemnek boldogságára az első talpkövet édes atyám tette, az által, hogy annak függetlenséget adott. Tovább e' nagy szívű férjfiú maga sem ment volna, mert hódító lenni nem akart. A' mit országának magzattyai ő alatta vérekkel szerzettek, annak énalattam vegyék is hasznát. E' haszonvétel[367] iránt a' kezességet magamra vállalom. Errevaló nézve siessenek Dobroszlávhoz a' követek, és vigyék neki hírűl a' Herczegnek első kívánságát, hogy állandó alkukra békességet kössön, és túl a' határokonn a' hadi sereget ki ne vezesse. Édes atyám' tetemeinek végső tiszteletérűl a' rendeléseket magam megteszem. Most már Kovár! neked kellene a' kész szolgálatot és hű gondviselést, mellyet hozzám mutattál, herczegi módon megjutalmaznom. De soha sem tanácsos, hogy a' fejedelem a' sorsával megelégedő alattavalóját boldogságának bizonyos korlátú környékéből kiemellye; mert az új javak új kívánságokot, és így új szükségeket szülnek. Álly elő most te, ezen órának tiszteletre méltó tanúja! álly közém és népem közé, és vedd e' kardomot, melly talán szinte[368] most az ellenségnek rémítésére jókor szolgált, és akaszd fel kunnyódban, hogy itt népemnek békesség' záloga gyanánt szolgállyon."

Csendes álmélkodásba merűltek nemes szívű új fejedelmekenn, a' kik Almaréknak beszédgyét hallották; de a' nélkűl hogy nyilvánvaló helybenhagyásokot megvárta volna, parancsolatokot adott, hogy Dobroszlávhoz[369] követek siessenek, a' többiek pedig vele Szeben felé az útra felkészűllyenek.

Fogadása a' fő városban ollyan volt, mint akármelly egyéb új fejedelemé. A' nép szinte érezvén tekíntetre méltatlan csekélységét, úgy jelen meg az illyen ünnepnél, mint eggy egész, mellyet a' vizsgaság, a' pompára való bámúlás, és általlyában a' változásnak új képei az új nap felé vonnak. A' jelenvalónak ingerét, melly szemét illeti, úgy nézi ő, mint hosszas jövendőségre kiszabott nyereségét. De az udvari embereknek okosan előre látó serege nem így gondolkodik. Önállok az ő minden egyébtűl elkorlátozott saját mívoltok a' fő dolog. Önnön magokrúl való gondoskodások nem azt tekinti, miféle ruhában jelen meg az új fejedelem, hanem minémű képvonásokkal? A' néphez tartozó magányos ember ösmeri az ő házi isteneit, ösmeri hajlékát, hol csekély sorsa szerint a' törvénynek hódolván, nem tart attúl, hogy hozzá a' Despotának szeme valaha behasson. De a' rabszolgák ellenben, kik egész léteknek mívoltát az

[367] *hasonvétel* [Emendálva.]
[368] *sinte* [Emendálva.]
[369] *Dobroszlóvhoz* [Emendálva.]

udvari életnek szerencse-koczkájára tették, érzik, hogy az udvari kegyelemnek pompás szekeréhez vannak lelánczolva. Így tolódott Almarék' elejébe is a' népnek tarka sokasága, az egymással versengő udvari emberekkel átszőve. Azonban a' nagy plánumok, szinte miként a' nagy földindúlások[370] is, csak a' nyugodalom alatt érnek meg. Almarék gondolatokba merűlve, és komor orczával tartotta bemenetelét a' fő várasba.

Országlásának első napjait ama' rendeléseknek szentelte, mellyek boldogúltt édes attyának temetését illették. Eggyügyű volt ez, mint a' boldogúlttnak élete, de pompás egyszersmind, ammint érdemeihez illett.

Majd azutánn Dobroszlávtúl elhozták a' követek a' békességkötést, hogy a' Herczeg azokot aláírásával megerősítse. Almarék feltalálta benne ama' parancsolatoknak tellyes értelmét, mellyeket iránta a' fő vezérnek adott, és nevét alá írta.

Így tehát az ország' dolgainak legfőbbikét végre hajtotta, 's ez által egyszersmind a' köz boldogságnak talpfalát is megvetette. A' többi szomszédok szintazon alkuk alatt ösmerték fejedelemnek Almarékot, mellyek alatt valaha édes attyát, kivált mivel más hatalmakkal hadakozásokba keveredtek, 's mivel Almaréknak vitézségétűl, ki a' török háborút olly szerencsésen és olly jeles győzedelemmel végezte, nem ok nélkűl tartottak. Naponkint jobban és jobban kifejtődött azonnkívűl az Erdélyieknek új Fejedelmekhez való szeretete és ragaszkodása, és így az uralkodóknak ezen erős pajzsa alatt naponkint messzebb terjedtt még a' határokonn túl is Almaréknak tekíntete.

A' hadi sereg szétoszlott. A' Herczeg csak annyit hagyott felfegyverkezve, a' mennyi szükséges volt a' határoknak a' török latrok és tolvajok ellen való védelmezésére, és saját udvarának díszesítésére. Az első ünneplés akkor tartatott, és Almarék a' bíborban a' nép előtt legelőször akkor jelent meg, mikor parancsolattyára Dobroszlav a' várasba diadalom-pompával beérkezett.

Dobroszlav túl volt már ifiúságának határainn, 's mellyébe a' természet nagy tulajdonságokot rejtvén, heves erővel és tehetséggel birt ugyan, de ezt erőltetett csendességgel úgy el tudta fojtani, hogy a' fellyebbvalóságnak minden legkisebb látszattyát szerencsésen elkerűlte. Erre őtet kiváltkép az öreg Herczegnek társalkodása szoktatta, kinek charactere az volt, hogy magát vezérelni nem hagyta. Nemzetsége nem volt a' leggazdagabbak közűl; de az országnak több századtúl fogva igen alkalmas férjfiakot, és kivált nevezetes vitézeket állított. Az öreg Herczegnek éles tekíntete korán meg tudta külömböztetni a' nagy reménységű ifiat, 's országlásának utólsó[371] esztendeiben maga mellé vette. Több ütközetben élvén hadi talentomaival, fontos tábori ügyekezeteket bízott reá, mellyeknek kimenetele reménységét mindenkor felmúlta. Mivel pedig férjfias characterében ama' hajlékonyságot is eszre vette, melly az ország' dolgaiban a' szerencsés közbenjárótúl olly nagyon megkívántatik, tehetős okosságára bízta a' legutólsó békesség-kötéseket is a' magyarokkal és a Lengyelekkel, mellyek az öreg Herczegnek örömére Erdélyt ezen országoktúl egészen elkülönözte.

Jól tudta ugyan Dobroszlav, hogy az ő érdemei az öreg Herczeg előtt annyival nevezetesebbek, mennél buzgóbban kívánta országlásának elejétűl fogva, hogy Erdély a' napnyugoti hatalom alól kimenekedvén, függetlenségre jusson; de jobban ösmerte még is urát, hogysem magát valaha országlásába avatta volna. A' Herczeg pedig a' hadakozást az országlásnál jobban szeretvén, és így a' kardnak merész villogtatását a' veszedelemben többre böcsűlvén a' Ministernek bármelly jeles talentomainál, Dobroszlávban is többnyire csak a' vitéz és szerencsés

[370] *földiindulások* [Emendálva.]
[371] *utúlsó* [Emendálva.]

hadi vezért tisztelte. Erre bízta ő az utólsó háborúban is a' főbb hadi ügyekezeteknek igazgatását, mellyre magát nagyon megcsökkentt ereje miatt tehetetlennek érzette. Reá mindazáltal magára az egész hadi sereget bízni olly dolognak tartotta, melly fejedelmi méltóságával meg nem fért. Nem mintha Dobroszlav' alkalmasságárúl vagy hűségérűl kételkedett volna; hanem csak ama' gondolattúl látszott ő inkább egyedűl e' dologban vezéreltetni, hogy a' fő hadi vezér kivontt kardgyával a' fegyveres sereg előtt harczolván, magosabb pontonn áll, mint maga a' fejedelem, a' sceptrumot tartván kezében, 's udvari embereinek hízelkedő seregei köztt ülvén.

Még az ember képes valamit minden segedelem nélkűl maga végezni, addig sürgető szükség nélkűl senkit sem ereszt eggy könnyen foglalatosságinak elintézéséhez. Ez az oka, miért hogy az öreg Herczeg is Almarékot nem hagyta országlásában részesűlni, távúlabb gondolván még lenni magát a' tehetetlenségtűl, mellyre büszkeségét a' késedelmes természet már csakugyan még is emlékeztetni kezdette. A' tekíntet, a' tisztelet, és a' szelídséghez hajló character Almarékot is viszontag szűntelen távúlabb tartotta édes attyátúl. Így eggyikben sem derűlt fel közűlök elegendőképen ama' gondolat, hogy a' vérnek köteleinn kívűl még az országlásnak felséges hívatallya is az, a' mi őköt szoros szövetségbe helyeztette.

Csak az utólsó hadakozásnak alkalmatosságával láttuk mink az öreg Herczeget, talán fiának véletlen jelenléte által, arra a' gondolatra jutni, hogy méltóságának és birtokinak örökössét eddig elkorlátozott hívatallyában részt venni engedgye, és hogy fiának mindeddig ösmeretlen tehetségeivel segedelem gyanánt éllyen. A' hideg vérű néző észre vehette azon jelenésben az ifiú Herczegnek első feleletéből a' két characternek nagy külömbségét; de az öreg Herczeg sokkal jobban megszokta volt régi gondolattyainak járását, hogysem fiának illetődésében zálogát nem látta volna annak, hogy herczegi székénn gondolkozásának módgyát folytattya és megörökösíti. Innen történt, hogy emlékezetéből hamar elenyészett a' háborodás, mellyet elejénte Almaréknak békességet javalló tanácsadása miatt érzett.

Megáldotta azutánn az ifiú Vitéznek a' nagy tettekre való merész készségét; és csak azért, mivel karja még a' harczhoz nem volt szokva, azt rendelte, hogy Dobroszlávnak próbáltt hadi talentomi által gyámolíttasson. Így lett Dobroszlav a' táborban az ifiú Herczegnek kalaúzza.

Ugyan e' hadakozásban meg is nyerte e' fő vezér Almaréknak egész bizodalmát, és a' környűlállásoknak kedvező eggyesűlése azt vitte végbe, hogy az ifiú Herczegre az örökséggel Dobroszlávnak tekintete is átmaradt, mellynek azonnkivűl nagyobb is lett tehetségbéli környéke, mint az előtt volt.

Almarék még characterének szelídségéből is szükségesnek látta, hogy ollyan férjfiút vegyen maga mellé, ki vele az országlásnak súlyos terhét férjfias gyámol gyanánt visellye, még saját ereje a' hosszas gyakorlás által úgy megnevekedik, hogy azt saját vállaival is elbirhassa. A' környűlállásoknak egész szövetkezése igen természetesen vezette a' Herczeget arra, hogy illyen férjfiút Dobroszlávban keressen. Azért rendelte a' fő várasba való diadalmas bemenetelnek pompás ünneplését is. Így fogadván tudni illik udvaránál első és legfőbb Ministerét, arra czélozott, hogy neki e' ragyogó tisztelet által a' nép előtt a' kivántt tekíntetet mindgyárt elejénte megszerezze.

Almaréknak jószívűsége és Dobroszlávnak okossága olly korlátot vetettek a' Fejedelem és a' Minister között, melly soha sem engedte meg, hogy öszveütközzenek. A' Minister hamar kitanúlta új Urának gyengeségeit, és azokot fínom magaviselésével meg is tudta kímélleni. Ellenben, mikor valamit saját akarattya szerint akart végbe vinni, olly szerencsés volt, hogy a' jó szívű Herczeg is a' Ministernek akaratosságát gyengeségnek vette, és megkímélette, érdemesebb embernek tartván, hogy sem tőlle az engedelmességet megtagadhatta volna. Könnyű ebből kivenni, mellyik jutott közűlök hamarább állandó karra, és nagyobb erőre. A' nép' haj-

landóságnak két ága is imigyen oszlott fel: Almarékot alattvalói szerették, és szereteteket nyilván hirdették; Dobroszlávtul pedig féltek, nem úgy mint szolgák, hanem mint tisztelettel tellyes alattvalók. Egynehány esztendő alatt az országlásnak egész gépelyét szabad vezérlése és igazgatása alá vetette, a' nélkűl hogy a' Herczeg őtet csupa eszköznél egyébnek nézte volna.

Ammint az illyen Ministereknek haszna mindenkor megkívánnya, úgy volt Dobroszláv is azonn tellyes ügyekezettel, hogy urában eggy különös hajlandóságot lellyen,[372] mellyből meggyőzhetetlen indúlatot nevelhessen. Ez a' vadászathoz való hajlandóság volt. Az izmos testű férjfiú szereti e' foglalatosságot, mivel szabadon gyakorolhattya általa munkálkodás utánn esdeklő erejét. Almarék pedig, ki az udvari életnek kötelékeit a' nélkűl is súlyosoknak nézte, abból az okból is kedvelte, mivel ifiú esztendeihez illő vídámságának, melly az erőltetésnek feszűlése alatt nagyon tikkadozott, koronkint új új gerjedelmet adott. Azért ő az etikétet, henye visgálóinak egész seregével eggyütt többnyire udvarában hagyta, és a' vadászokonn kívűl Dobroszlav volt egyedűl, a' ki őtet e' mulatságra kísérte, annyival is inkább, mivel a' Herczegnek naponkint szükségesebb és kedvesebb baráttya lett.

E' vadászatok messze vonódtak be az országnak belsejébe,'s mindenkor másmás felé. Semmi pompából, annyival inkább személlyének valamelly külömböztetéséből meg nem lehetett a' Herczeget ösmerni. A' vadászat herczeginek mondatott ugyan, de Almarék' jelenlétének elárúlása keményen meg volt tiltva.

Eggy illyen vadászatnak alkalmatosságával megvendéglette Dobroszláv a' Herczeget nemzetségének törzsök kastéllyában, melly a' fő várastúl és az ország' úttyától távul, a' határokonn fekvő erdőknek méllyében állott. Almarékot itt is csak nemes embernek nézték, kivel Dobroszláv örömest barátkozik.

E' Kastélyban lakott Olfrida, Dobroszlávnak eggyetlen eggy húga, hol magányossága majdnem számkivetéshez hasonlított. Báttya méltóságra vágyakodó, és még is fösvény lévén, sajnállotta tőle a' költséget, melly megkívántatott volna arra, hogy az udvarnál, mint a' legelső Ministernek húga, megjelennyen. Ide igazította tehát, hol az udvarnak vizsga szemei elől elrejtve, tellyes feledékenységben élt.

Olfrida a' lovak' patkóinak ritkán hallott zuhogásától, melly a' Kastélynak puszta udvarában ösmeretlen viszhangokot okozott, ülésérűl felijedvén, szobájának ablakjára sietett,'s báttya mellett megsajdította az ifiú szép férjfiút, ammint szinte paripájárúl leszállott, és a' Kastélyba sietett.

Lágyabb az asszonyi szív, hogy sem még a' szempillantásnak múlékony erejét is ne érezné. Bármelly nehéz legyen is a' könnyen enyésző jelentést észre venni, megnyílik annak még is,'s allig találtatik mellette olly parányi környűlállás, mellyet magába ne fogadna. Így teremt ő magának, múlékony létének kis környékében, eggy kevés rósaporbúl egész világokot. Egyformán folytak Olfridának napjai Klastromi számkivetésében olly emberek között, kiknek szívei az ifiú leányban felserkennő érzeményeknek álmodó nyelvét sem nem értették, sem viszonolni nem tudták. Közlés nélkűl az érzemény mibennünk soha sem lehet világos. Magunkonn kívűl kell eggy bizonyos pontot megragadnunk, mellyre érzeményünk essen, és így belőllünk szinte kiköltözvén, visgálásunknak világosabb környékében forogjon. Így lehetett tele több esztendőktűl fogva Olfridának mellye serkenő érzeményekkel, mellyek jó barát nélkűl, és tisztán megösmertt tárgy nélkűl, valamint szinte a' föld alatt lappangó tüzek, önnön magokkal való viaskodások által köz sírjokban önnkint ismét felemésztettek. Most a' határozatlan kívánságok a' látott tárgy körűl egyszerre megállapodtak: Ez a' te szabadítód! így hangzott az ő lelké-

[372] ***k**ellyen,* [Emendálva.]

ben mindenünnen. Ama' kép, mellyel a' képzelés az álomnak futékony rajzolatiban öszvebarátkozik, illyformán szokott a' felébredtt' elejébe állani, ki azonnal azt kiáltya: szakasztott illyen kép volt az, mellyet álmomban láttam.

Dobroszlávnak plánumaihoz semmikép sem tartozott, hogy a' Herczeg Olfridának jelenlétét csak gyanítsa is. Mikép elégedhetett volna meg e' szeretettel tellyes, barátságos és emberséges fejedelem eggy ollyan testvérnek keménységével, ki húgában a' felserdűlő, és a' nap' súgáritúl megmelegedett levegőbe való virágot a' zordon erdőbe eltemethette. Bizonyos szinfogás alatt tehát megüzente Dobroszláv Olfridának, hogy szobáját egész nap el ne haggya. Ezen ártatlan alkotmány, édes örömétűl szinte megtántoríttatván, báttyának még e' sanyarú parancsolattyából is tudott magának reménységet vonni, melly kívánságának új méreg gyanánt szolgált. „Felségesebb örömmel akar engemet az én bátyám meglepni, mondá magában, és így annyival tanácsosabb és illendőbb, hogy szavát fogadgyam." Szegény megcsalatkozott leányka!

Mértékletes ebédből állott, Almaréknak kívánsága szerint, a' vendéglés; Dobroszláv pedig ösmervén vendégének beszédességét, mellyel minden emberrel szóba állott, nem igen bízott hozzá titkára nézve, és így el nem ment mellőle, hogy még a' vak esetnek szokott játékát is megelőzze. E' félelem okozta azt is, hogy ezen alkalmatossággal Dobroszláv húgával még csak nem is beszéllett, hanem, mihelyt az illendőség megengedte, vendégét a' Kastélybúl ismét a' vadászatra vezette.

Szinte az ablaknál ült a' várakozó Olfrida a' nemes szégyennek és a' reménységnek édes szorongatási között, ammint a' vitézeket a' Kastélybúl ismét kimenni, és a' kapunn kinyargalni látta,'s eggy szempillantásban elhagyva érzette magát, valamennyi álmodozásitúl, mellyekben jövendőbéli boldogságát szinte már ölébe szorította volt.

Nekünk is el kell e' szerencsétlent hagynunk, hogy a' vitézeket követhessük, kiket más nap a' kirendeltt vadászat a' fő váras felé vissza vezetett.

Az országnak külső nyugodalma, melly a' békeszerető Almaréknak kormányozása alatt folyvást tartott,[373] felserkentette az ifiú Herczegben a' házi boldogság, és az ollyan hitves társ utánn való esdeklést, ki vele zavaratlan örömeit felossza. Közönséges híre terjedtt volt ama' szépségnek, melly a' Bolgár Király' leányában nem ok nélkűl csudáltatott; és e' hír Almarék' fülébe is behatott. Eltökéllette tehát magában, hogy e' nyilván dücsőített szépséget megkéreti, és e' szent kívánságát kinek kezére bízhatta volna bölcsebben, mint Dobroszláv baráttyáéra?

Dobroszlav e' szerint követnek neveztetett a' Bolgár udvarhoz, hogy Almaréknak a' Bolgár Herczeg Kisasszonyt megkérje. Nem volt e' tisztelet Dobroszlávnak váratlan, de tetszése szerint sem volt. Mitűl nem félti hatalmát az uralkodáshoz szokott Minister, mikor a' Fejedelmet, kit kénnye szerint vezérel, eggy üdeig elhagyni kényteleníttetik? Azonban elég ravasz volt ő annak észrevételére is, hogy jövendőben vezető lánczát a' szerelemnek rósabilincseivel is átfonhattya. Ama' szépségnek kegyelmét megnyerni, ki e' bilincseket valaha igazgassa, olly dolognak nézte ő, mint a' kormányozásban járatos férjfiú, mellyben az ő hatalmának örökkévalósága fekszik. A' Herczegnek parancsolattyában tehát a' sorsnak útmutatását[374] sajdította meg, melly őtet ez által kívántt czéllyához szinte óriás lépésekkel vezette.

Mivel a' Bolgár udvarnak felette bizonytalan volt, a' készűletek e' követségre olly titokban tetettek meg, ammint csak lehetett. A' kísérő sereg, melly a' követ mellé adatott, hogy őtet e' pompához szokott idegen udvarnál herczegi ragyogással bevezesse, több felekezetekre felosz-

[373] *tartott**a***, [Emendálva.]

[374] *új**j**mutatását* [Emendálva.]

tatván, előre küldetett, azzal a' parancsolattal, hogy az országnak széleinn öszvegyűllyön, és Dobroszlávra várakozzon, ki Xarko nevű biztos szolgájával a' fő várasbúl csak maga egyedűl ment el ama' szinfogás alatt, hogy Kastéllyainak eggyikét megtekínti.

Úgyan azon Kastély, hol mink Olfridát kénytelenek voltunk elhagyni, ama' határok felé feküdt, a' hová a' seregnek egybe gyűlnie kellett. Dobroszláv tehát feltette magában, hogy itt a' magányosságban egynehány napig mulatván, elkészíti új plánumait, mellyek szerint jövendőben nagyon öszvekötelődzött személlyét játszani fogja.

Mindgyárt elérkezésekor az első tudósítás, mellyet hallott, az volt, hogy húga szomorúságában felemésztvén magát, egészen elsínlik. Dobroszláv Olfridát nem gyűlölte, és a' keménység, mellyel e' szerencsétlennek sorsát megsúlyosította, csupán csak egoizmussának elkerűlhetetlen következése volt. A' mit ő elejénte vékony vagyonnya miatt cselekedni kényteleníttetett, azt már most, az udvarnál való képtelen nagy hatalmával, szabadon meg változtathatta volna. Nyitva állottak előtte az országnak valamennyi jövedelem-forrásai. A' költségeknek sajnálása tehát nem okozhatta már most benne azt a' természetlenséget, hogy húgát az udvar elől eltitkollya. Igazságtalansága furdalta magával tehetetlen lelkiösméretét; mert ha Olfrida az udvarnál megjelent volna, igen természetes volt volna a' kérdés, melly eddig való magányosságának okát tudakozta volna. E' kérdés volt, mellytűl Dobroszláv nem ok nélkűl irtódzott.

A' Porkolábnak tudósítása, mellyel Olfridának állapottyát lerajzolta, nagyon meglepte Dobroszlávot, ki szolgáitúl a' könyörűletességnek nyelvét hallani nem szokta volt. Húgához sietett tehát, és többet talált, mintsem hallott. A' friss pirosság elenyészvén szűz arczairúl, helyt adott már a' sárga halványságnak. Szeme, mellyből egyébaránt az ifiúságnak bútalansága mosolygott, most már környékének méllyében feküdt. Járásából szemlátomást kitetszett, hogy inai feszítő erejeket elvesztették. Elvetett hárfája és lantya pedig azt hirdették, hogy hajdani örömének derűlt játékai mind megszűntek.

Minekutánna egyszer a' szerencsétlen szerelem elszánnya magát, nyiltt szívű vallásokra nem eggykönnyen fakad. Doborszlávnak ügyekezetei, mellyekkel Olfrida' szenvedéseinek forrását ki akarta nyomozni, mind haszontalanok voltak. Gyanakodása pedig semmi egyéb okot nem találhatott, hanem hogy a' magányosságban a' melankoliára vetemedett, és hogy megvetésének gyalázatos súllyát mélyebben érzi. Mind csak olly vígasztalásokkal akarta tehát megnyugosztalni, mellyek magányos életét illették, és tellyes erővel azonn volt, hogy jövendőbéli számkivetésének ama' szépségeit eleven festékekkel rajzollya elejébe, mellyekkel azt felékesíteni igérte. Át fogom én neked, úgymond, az egész kertet virágsövényű járásokkal szegdeltetni; istállómbúl a' legszebbik paripát kűldöm ide, hogy azonn sétálni járhass; eggy szíves jó barátnéd is legyen, ki beszéllgetéseivel a' hosszú napoknak unalmát megrövidítse. Ámde a' virágokban csak a' szerencsésnek lehet öröme, úgymint boldogító érzeménnyeinek jelképeiben; a' szomorkodó szerelem az örömnek mind színeitűl, mind hangjaitúl szinte irtódzik. Az erős paripának csintalanságát gyenge kézzel zabolázni csak az ollyan leányka előtt lehet kellemetes mulatság, kit ifiúsága merésznek tesz; az elsinlett erőt a' félénkségnek rezketése követi. A' mi pedig a' barátnét illeti, csak a' boldog érzeményeknek reménységei okozhatnak dupla örömet, mikor a' barátságos szívnek méllyeibűl visszahangzanak; a' kétségbeesés saját mellyében ás magának sírt.

Hasztalan szedte öszve Dobroszlav ezen ígéreteknél minden erejét, hogy szótalan Olfridátúl a' helyben hagyásnak és a' megelégedésnek csak eggy jelét is kicsalhassa. Minekutánna minden ígéreteit megvetette volna, nem kételkedett többé, hogy kedvét találllya még is, ha azzal vigasztallya, hogy jövendőben az udvarhoz viszi. De melly nagy volt álmélkodása, mikor

látta, hogy szinte e' végső vígasztalás, mellytűl a' kívántt foganatot legbizonyosabban várta, a' beteges szerencsétlent legérezhetőbben megrezzentette.

E' rezzenés azonban végét szakasztotta Olfrida' hallgatásának, 's mivel báttyának szokatlan könyörűlését látta, olly bizodalomra fakadt hozzá, hogy titkos bánattyát megpanaszolván, szorúltt mellyét végtére megtágította. Az egész titkot a' finomabb érzésű férjfiú, mint Dobroszlav volt, már régen megfejtegette volna. A' férjfiaknak gyengeségeit meglesni, és szerencséjét a' hatalmasabbnak jó szívűségére ravaszúl építeni, ez volt e' Politicusnak egész emberösmerete; az asszonyi szívnek majdnem érezhetetlen rejtekeibe áthatni, ez nyomorúltt mesterségét messze felmúlta.

Allig hogy el nem vesztette már békességes tűrését Dobroszlav, ki már arrúl gondolkodott, hogy Olfridát, titkos búbánattyának minden további nyomozása nélkűl elhaggya. Ámde ha egyszer a' keserűségtűl elhervadtt szív megnyílik, nem eggykönnyen záródik be ismét, és Olfridának könyes panasszai visszatartóztatták báttyát még is mindaddig, még ennek az egész titkot meg nem vallotta.

Illyen szempillantásokra termett volt Dobroszláv' elméje. Eggy hevesen előragadott gondolattal a' plánumoknak épűletét, melly több holnapig, több esztendeig alkottatott, eggyszerre feldúlni, ez volt az ő dolga. Óriás termetben állapodott meg már most előtte eggy ügyekezet, melly tágas pállyafutásának czéllyát a' legragyogóbb világosságnak szikráival szinte behintette.

Hideg nyomozás hirtelen tüzes tökéllésre változott, hogy bizonyos segedelmet nyújt. Megesküdvén, hogy az, a' kit látott, az övé legyen, leszakasztotta sebesen húgának képét a' falrúl, mellyből előbbeni napjainak bútalan vídámsága nyilván kiragyogott. Ezt, úgymond annak viszem, a' kit szeretsz; de mindaddig őtet meg nem látod, még a' mosolygó reménységnek életadó lehellete arczaidonn a' rósákot újra meg nem festi. Eggy holnap alatt ügyekezz, hogy ifiúságodnak súgárai a' búbánatnak rajtad tett pusztításait eltörűllyék. A' derűltt reménységnek fellengő érzeménnyeivel ébreszd fel szabad munkálkodásra a' természetet, hogy orczádonn a' szép színeket ismét megvegyítse, és e' kép tehozzád képest a' mesterségnek csak gyáva műve lessz. Mindaddig nem látsz, még vőlegényedhez nem vezetlek. Bízz bátyádnak szavában, bízz hatalmában.

Hamar megtetetvén a' rendeléseket, elútazott Xarko szolgájával a' kísérő sereghez az országnak széleire.

A' pompa, mellyel ezen erdélyi Követ a' Bolgár udvarnál megjelent, és Almaréknak messzeterjedtt híre és neve, valamint a' hatalmárúl és szerencsés uralkodásárúl való közönséges vélekedés is, nem hagyták a' Bolgárok' Királlyát e' dologban kéteskedni; a' Király Kisasszonynak szívét pedig Almaréknak jól eltaláltt képe azonnal megnyerte. A' hozott ajándékok még drágábbakkal tseréltettek ki, és Dobroszlav szerencsés Követséggel tért vissza Szebenbe.

Az országban azonnal kihirdettetett, hogy nem sokára az imádott Herczeg mellett eggy szeretetre méltó Herczegnének is fog hódolni, 's az Erdélyi Nemzetnek színe mindenünnen tolódott már a' fő váras felé, hogy Almaréknak szerencsét kívánnyon. Illetődéssel fogadta ő ezen önnkint való részesűlésnek és szíves szeretetnek világos jelét; de nem örömest látta még is, hogy a' titkon elégítő visgálásban, mellyel telhetetlen szemei ama' képnek szépségeinn mulattak, mellyet neki Dobroszlav hozott, minduntalan háboríttatik. Magosra lobbantt kívánsága örökkévalóságnak nézte mindenik napot, melly az új ragyogó követségnek felkészítésére megkívántatott. Örömének mértékletlensége nem tudott megelégedni a' háladásokkal, mellyeket Dobroszlávnak egészen kimerített indúlatossággal mondott, és komor szemmel nézte az elkerűlhetetlen szükséget, melly biztossát, ki nélkűl már el nem lehetett, mellőlle még egyszer el ragadta.

Dobroszlav tehát már most nyilvánvaló pompával és ragyogó sereggel ment el másodszor a' fő várasbúl Elizáért, a' Herczegnek menyasszonyáért.

A' Herczeg Asszonyt számos és ragyogó késérőkkel bocsátotta el udvarábúl az Attya, kik vele a' Királyi nagy Cancelláriusnak, Boliszlávnak vezérlése alatt egész a' Bolgár határig mentek. Innen őköt Boliszláv visszaküldötte, és Elizát Dobroszlávnak és Almarék' vitézzinek oltalma alatt csak maga kísérte. Őtet a' Herczeg Asszony nevezet szerint kívánta édes Attyától, hogy félénkségének bizonytalan lépéseit felbátorítsa, és hogy neki az erdélyi udvarnál vezére, és tanácsadója legyen. Nevelésének igazgatása gyermekségétűl fogva ezen egyenes szívű és hű férjfiúra volt bízva; az ollyan leánynak eggyűgyű[375] szívében pedig, kit még a' jelenéseknek tarka változásai el nem szélleztettek, a' gyermekségben megszokott bizodalom, és ragaszkodás örömest fennmarad.

Dobroszláv mind a' Cancelláriusnak mind pedig Elízának bizodalmát könnyen megnyerte hisz[376] ő volt ama' férjfiú, a' kinek érkezésével a' Herczeg Asszony' életének ama' kora kezdődött, melly a' leány szívet a' reménységeknek ezerféle virágjaival ékesítgetni szokta. Látta azonnkívűl, hogy őtet Boliszláv is tiszteli kinek szavát ő olly fontosnak nézte, mint a' hajdani népek az oráculomokot mellyek kétkedéseiket megváltosztatták.

Egynehány nap alatt eljutván Oláh országonn keresztűl a' határokhoz, beléptek végtére Erdély országba, mellyhez Elizának szívét saját hazája helyett az új szövetségek lecsatolták.

Az útnak legnehezebb része hátra volt még a' határokonn keresztűl, hol a' magos hegyeknek hosszú láncza sűrű erdőkkel volt befödve. Az útak mély résekenn mentek keresztűl csüggő kősziklák között, mellyek a' fellegek közé felhatottak. A' járatlan, és keskeny szorúlatokonn kénytelen volt a' Herczeg Kisasszony öszvére ülni, melly könnyű terhét Boliszlávnak és Dobroszlávnak paripái között bátorságos lépésekkel vitte. Az erdei vizek csendesebben kezdettek már szélesebb ágyaikban folyni; a' hegyek' oldalainak meredeken leszakadtt hornyai elenyésztek lassankint, és az erdőknek homályos méllyeinn keresztűl szemeikbe tűntek már az útazóknak egynehány világos nyílások, ammint a' fegyveres latroknak eggy serege a' hegyhasadéknak lesséből kiütött, és a' Herczeg Kisasszonynak kísérőit véletlen harczra kénytelenítette. Azonnkívűl hogy a' latrok számosabbak és jobban felfegyverkezve voltak, fel is osztották a' készűletlen útazóknak erejét, kik a' szűk útonn kénytelenek lévén, egymástúl elszakadva lovagolni, öszve nem gyűlhettek, 's egymásnak segítségére nem lehettek. Leggyengébben támadták meg a' Herczeg Kisasszonyt, kit, minekutánna az öszvérrűl ájúlásában leomlott, Dobroszláv paripájára felvont, hevesen megragadott kardgyával védelmezett, 's végtére az erdőnek legsűrűbb részébe bevitt. Az erősebbik csoport elvágta Boliszlávot a' gondviselésére bízott drága zálogtúl, körűlvette, leragadta a' lórúl, dákokkal legyilkolta, és eggy mélységbe letaszította. A' többi latrok megerősíttetvén azok által, kik Boliszlávnak mészárlásától hozzájok visszaérkeztek, különös tökélléssel neki estek az asszonyoknak, kik Elizát kísérték, és a' védelmezők' vezéreinek, 's lovaiknak lábaival kitiporták belőllök az életet. Csak kevesen voltak a' kísérők közűl olly szerencsések, hogy hátrább maradván elszaladhattak, 's egymástúl elválván, a' setét erdőnek legrejtekebb részeiben életeket megmenthették.

Dobroszláv könnyű viadallyának zsákmánnyát lovánn vivén, és csak hű szolgájától, Xarkótúl kísértetvén, ki magát hasonlóképen szerencsésen átvágta, messze elűzetett az ország' úttyától egynehány latrok által, kik látván, hogy paripájának sürgetésétől meg nem szűnik, elfáradttaknak mutatták magokot, és a' kergetéstűl végtére megszűntek.

---

[375] *eggyű**gű*** [Emendálva.]

[376] ***H**isz* [A nagy kezdőbetű emendálva.]

Xarko segítette a' félholtt Herczeg Kisasszonyt a' lórúl levenni, és a' puha fűre lebocsátani. Dobroszláv azutánn maga is leszállott, és kevés üdő múlva látta, hogy e' nyugodalmas ágyonn a' Herczeg Kisasszonynak élete lassankint megtér, és mellye[377] a' lélekzettűl csendesen megmeg emelkedni kezd. Eliza megnyitotta végtére szemeit, 's az előtte állóknak sajnálkodó orczáibúl rezkető tekíntettel vígasztalást vont. Hasonló volt ő ahhoz, ki a' hajótörés utánn eggy darab deszkánn az élet és halál köztt habozván, megláttya annak feléje terjesztett karját, ki eggy dereglyénn segítségére siet. De allig tért Elizának lelke magához, ammint végtére meglátta, hogy Boliszlávnak jelenléte nélkűl szűkölködik. Sirásra fakadtak szemei újjolag, és a' kétségbeesés keserves jajokot sutúlt ki megszorúltt mellyéből. Szabadúlását úgy nézte, mint elviselhetetlen fájdalmaknak kútfejét, el nem hitetvén magával, hogy ösméretlenségének[378] kedves kalaúzza nélkűl idegen országban tébolygó árva gyanánt életben maradhasson. Dobroszláv és Xarkó nagyon rajta voltak, hogy külömbféle reménységekkel ismét felelevenítsék. Hihetőnek mondották ők, hogy Boliszláv is átvágta magát, és hogy csak azért nincs velek, mivel a' nagy erdőkben valahol tébolyog; sőt hogy talán már a' fő várashoz vezető útonn van, hol reájok nyíltt karjaival várakozni fog. Dobroszláv még tovább ment vígasztaló iparkodásiban, és még Xarkót is elküldötte, hogy a' tébolygót felkeresse, megnevezvén neki a' helyet, hol híradását a' Herczeg Kisasszonnyal bizonyosan elvárja.

Oh! te szegény elhagyott Eliza! hogy szürcsölhetted te be minden gyanú nélkűl az új életnek édes mérgét az árúlásnak poharából, mellyet neked a' legkormosabb gonoszság a' részesűlésnek fátyola megett vegyitett? Őrdögök voltak a' te oltalmasnak angyalai; tigrisek ragadtak ki farkasoknak körmei közűl, hogy dühös szándékaiknak feláldozzanak.

Jól tudta Dobroszláv, hogy drága bérrel fogadott latrainak dákjait a' Cancellárius el nem kerűlte, és Xarkónak szolgálattyával most csak arra élt, hogy hallatlan gonoszságú cselekedetét tökélletesen végre hajtsa. Boliszláv' sorsának nyomorúsága csak színfogás volt, melly alatt pokolbéli czinkossát elkűldötte, és Xarkó már régen tudván, mit kell cselekednie, megértette urának jeladását, és elsietett.

Ama' Kastélyba sürgették őtet Dobroszlávnak titkos parancsolati, hol Olfrida ifiúságának új virágjában báttyára már egynehány naptúl fogva várakozott.

Kicsoda rajzolhatná le a' szerelemnek tűredelmetlenségét, a' szív szorongató félelmet, és rezketést, a' megmeg felélledő reménységeket, mellyek a' futékony szempillantásokban egymást az ollyan leányzóban felváltyák, kinek szívét a' gyanakodó kívánság feszítve tartya, 's kinek vágyakodásai a' másik szempillantásban ismét elszéllednek, mint ama' vizek, mellyeket a' Dánaidák rostákkal merítenek.

A' kiszabott holnap már elmúlt. Eltöltögette már Olfrida a' napokat, az órákat a' szempillantásokat visszatérő ifiúságvirágjának dajkálásában, 's a' harminczadik napnak alkonyodásával eltemette a' múlttnak kárpittya megé minden szenvedésének emlékezetét, repdeső képzésének szárnyait pedig már a' boldog jövendőségnek világos tengere felé terjesztette. De a' nap többször elalkonyodott, és megmeg felkelt, a' nélkűl hogy Olfrida' életének régi módgya a' világtúl elhagyott pusztaságában megváltozott volna. Báttyának sokat jelentő búcsúzását: Bizz szavamban és hatalmamban! az új holnapnak mindenik reggelénn megújjította emlékezetében, és az esthajnali csillagnak naponkint megpanaszolta. Így táplálgatta ő reménységét, és ha ez némellykor el akarta hagyni, az éneknek mennyei vígasztalásához folyamodott, melly szivét a' reménytelenségnek fekete kötelei közűl kellemetesen kifejtegette.

---

[377] *mellyre* [Emendálva.]

[378] *ösméretlenségégének* [Emendálva.]

Így ült ő egyszer ablakjánál, nedves szemeit a' Kastély körűl lévő mély árokra függesztvén, és lantyához következendőképen énekelvén:

SZONÉTA.

Homályos fátyol lebeg környékemben,
'S elrejti árját titkos könyeimnek,
A' sors, iríggye szép reménnyeimnek
Gúnyolva üldöz minden lépésemben,
Bátyámnak karjánn járván ösvényemben,
Ah! hogy ne várjak végre boldogságot,
Melly megdücsítse a' szív bajnokságot
Létemmel támadtt súlyos tűrésemben?
Oh! szünny meg kétes szívem! panaszkodni!
A' hajnal hozza már talán kezében,
A' mi elrejtve volt a' sors' keblében,
'S azontúl nem fogsz többé fohászkodni.
Villámja által eggy szempillantásban
örök vídámság támad e' lakásban.

Hangzott még a' húrokban a' végső accord, mikor Xarko titokhirdető tekíntettel hozzá belépett. Olfrida' kezéből ölébe homorodott a' lant, ammint e' szolgának orczájánn a' félénkségnek nyomdokit megsajdította.[379] Elfordította egyszersmind szemeit ama' képvonásoktúl, mellyek a' legirtóztatóbb gonoszságokot nyilvánvaló jelekkel homlokára irták volt,'s mellyekből az ártatlan szív csak rettentő vászokot, nem pedig szelid szerelemüzenetet olvashatott ki. De hallván végtére rövid követségét, hogy báttya reá már várakozik, felbátorodott, 's rövid készűlete utánn a' Kastélyt vele eggyütt elhagyván, oda sietett, hol Dobroszláv a' tölgyfa erdőnek méllyében eggy híres bűbájos várnak romladékai mellett maradt volt.

Vezetőjének félénk szorgalmatossága, és a' helynek, hol báttya reá várakozott, magányossága, azt igérték neki, hogy itt szerencséjének egész tellyesedését találllya. Az indúlatos kívánság örömest választya czéllyához a' titkos és járatlan útakot. Mennél némább volt Xarko ezer, meg ezer kérdéseire, annál közelebbnek vélte magát lenni ama' szempillantáshoz, melly a' körűlötte lebegő bűbájt feloldgya. A' vad bozótokonn és az öszvenőtt ágaknak sövénnyeinn keresztűl tört Xarko az ő fáradságos[380] lépéseinek ösvényt; de a' Kisasszonynak tűredelmetlen sietségétűl nem tudott magának szorgalmatosságával köszönetet érdemleni, mikor a' rövidebb de meredek nyomások helyett a' járttabb tekervényes útakot választotta.

Még a' fáradsághoz szokott szolga is kezdette már érzeni, hogy erejéből ki fogy, ammint Olfrida vérző lábait könnyen felemelvén, az utólsó szirtdarabra felszökött,'s vizsga tekínteteit zabolára eresztvén, a' bemohosodott romladékfalakra lekönyökölt.

---

[379] *megsajdítottam*. [Emendálva.]
[380] *fáradságot* [Emendálva.]

Eggy régi őrvárnak[381] maradékai állottak itt, a' hajdani zordon üdőknek emlékezedéke gyanánt, az ősz természetnek kőköntössébe bevágva inkább, mintsem beépítve. Magos boltozatú kapukonn keresztűl látszottak távúl a' mélységbe vonódó járások elszűkűlni, 's a' lerohannt romladékokba tünni. A' szakadozott ablaknyilásokbúl a' folyó borostyánnak zöld kötelékei tekeregtek el, 's a' berogyott palotáknak szögleteibűl eleven fák emelték ki gallyas koszorúikot. Eggyetlen eggy őrtorony óhatta meg tökélletes formáját az üdőnek pusztító viszontagságitúl; és ennek felső kerűletében függött eggy harang, mellytűl a' mélységbe eggy rosdás láncz ereszkedett le. E' szabadon hangzó ércznek hangzását, melly éjszaka a' baglyoknak és a' többi éjjeli madaraknak szilaj repdesésére okot adhatott, úgy nézték a' hegyeknek lakosi, mint bűbájos idézését az írtóztató szörnyeteknek, és kísérteteknek; a' mi e' romladék falaknak környékét olly pusztának tette, mellytűl az emberi valók még messzünnen irtóztak.

Ide érkezett Olfrida Xarkóval, a' nélkűl hogy várakozásaiknak legkisebb nyomdokára akadtak volna. Háromszor csapta öszve megöblösitett markait Xarko, 's a' feleletnek jelére hasztalanúl figyelmezett, csak a' mélységekbűl hangzottak vissza az Ecchónak gyengűlő szómássai, még végtére határozatlan és mértéktelen hangokba öszveolvadván, elenyésztenek. A' hirtelen állapodás megéreztette már most a' Kisasszonnyal erejének lankadozását, és így kénytelen volt, nyugovó ágyának a' homokos földönn termő gyomhantot választani. Elcsüggedése az önnön magával tusakodó Xarkót is megmentette eggy kevésig fáradhatatlan kérdéseitűl és tudakozásaitúl, mellyek helyett már most szüntelen csak azt kívánta, hogy a' kiszabott jeladást, mennél többször kitelhetett tőlle, megújjítsa. A' levegőnek habocskái hoztak elvégre távúlrúl kérdést inkább, mintsem feleletet Olfrida' figyelmező füleihez, ki nagy örömmel felszökvén, és egész fáradságát elfelejtvén, szárnyas lépésekkel sietett ama' tájék felé, mellyből a' jeladás érkezett. De Xarko megragadta hirtelen, és kérte, hogy ne siessen előre, hanem vonnya meg inkább magát valamelly boltozat alatt, még Dobroszlávnak határozottabb parancsolatit hirűl hozandgya. Sokáig vonakodott a' Kisasszony, nem akarván annak közelítése elől kitérni, kit olly buzgón kívánt; még végtére az értelmesebb és megmeg értelmesebb jeladások Xarkót majdnem fél erőltetésre kényszerítették, mellyel Olfridát a' romladék falaknak homállyába visszavezette, értésére adván, hogy ezt báttya nyilvánvaló szókkal így parancsolta.

Minekutánna Xarko Dobroszlávot és a' Herczeg Kisasszonyt elhagyta, Elizának pedig az általtató reménység, hogy Boliszlávot ismét feltalállya, új erőt és friss kedvet adott, Dobroszláv ismét felemelte magához a' lóra, 's gonoszságát barátságos álorcza alá rejtvén, tovább tovább lovagolt vele az erdőnek sűrűi közé.

Az éjszaka elérkezvén, a' fáradtt állatnak lépéseit minduntalan bátortalanabbaknak tette, úgy hogy Elizának kérésére, a' nyugodalom neki megengedtetett mindaddig, még az új világosságnak hajnalló szürkűlete az egyenetlen útakot ismét megvilágosítani fogja. Leszállottak róla, és a' háladatos leányka saját kezeivel hordotta öszve a' vánkos gyanánt szolgálandó sárgúló leveleket és száraz mohot, hogy vezetőjének alkalmasabb nyugodalomhelyet készítsen.[382] Háladatosságának édes intéseire figyelmezvén egyedűl, magát egészen elfelejtette. Kemény gyökerekre telepedvén le, lágy karjának arany pereczére tekerte a' ledőllött lónak kantárját. Fátyola volt eggyetlen eggy takarója az éjnek hideg nedvessége ellen; de az elmúltt napnak fáradságos munkái hamar beborították szemeit a' feledékeny szendergéssel, még a' kinyugodott lónak nyughatatlanságára hajnalkor végtére felébredt.

[381] ***o****rvárnak* [Emendálva.]

[382] [A hiányzó írásjel pótolva.]

Készen állott már Dobroszlav előtte, kinek ő viszontag, mihelyt szemeit megnyitotta, gyanútalan bizodalommal és barátságos szózattal ajánlotta oda reggeli köszöntését. Új útra elkészítvén amaz a' paripának zabláját, felemelte zsákmánnyát maga megé a' nyeregre, kinek liliom színű karjaitúl magát bizodalmasan átöleltetni érzette.

A' napnak hősége rekkenő lévén, a' szomjúságnak száraz pihegése tüzesíteni kezdette már Elizának szép ajakit. Nem akadván úttyokban forrásra, melly hüvítő enyhítéssel kedveskedhetett volna, elhallgatta ő szükségének kínnyát, csak hogy vezetőjét új gonddal meg ne terhellye. Hosszas csüggedés utánn eszre vette, hogy a' mezei füvek közűl reá mosolyogtak imitt amott veres bogyókban a' száraz földnek sovány gyümölcsei. Dobroszlávot tehát kérte, hogy itt eggy kevésig vele megállapodgyon, 's leszállott a' lórúl, hogy magának e' gyümölcsöknek kevés nedvébűl eggy kis enyhűlést gyűjtsön. Allig távozott el fáradságos keresésében egynehány lépésnyire az ösvénytűl, ammint szemébe hirtelen eggy félig bebugyolázott embernek rémítő[383] termete tünt volt, ki eggy fához támaszkodván utánna lesekedni látszott. Megújjúltt borzadással tértek vissza emlékezetébe a' kiállott veszedelmeknek minden rémítései, 's nagyot kiáltván, visszarepűlt oltalmazójához, kinek lova megé magát rezketve elrejtette. Utánna sietett a' lator, 's a' bokrok közűl nyomába szökött. De Dobroszlávnak eggyetlen eggy intése, mellyet a' Herczeg Kisasszony eszre nem vett, megállapította amazt, sőt tisztelettel tellyes veszteglésre kényszerítette. Dobroszláv végtére meg akarván a' Herczeg Kisasszonyt nyugosztalni, elhitette vele, hogy ezen ember az erdő' lakosinak eggyike, kik abban az aggott fáknak töveit irtogattyák.

A' gyilkosnak jelenéséből látta ő, hogy közel van már a' Kastély, mellybe Xarkót elkűldötte; mire nézve leszállván a' lórúl, és ezt czinkos lovásszának kezébe adván, Elizával maga behatott a' sűrűebb és járatlanabb bokrosok közé ama' színfogás alatt, hogy azokban új ijedésnek veszedelme nélkűl tetszése szerint több gyümölcsöt szedhessen.

E' nagy szorgalom és kedvezés illy szavakra fakasztotta elvégre a' Herczeg Kisasszonynak szívét: „Nem halaszthatom tovább, jó Dobroszláv, úgymond, amaz ösztönnek tellyesítését, melly engemet háladatosságra késztet. Vedd köszönetemet, még képes leszek, herczegi jutalom által is megbizonyítani, a' mit érzek. Soktúl fosztott meg engemet a' sors, mikor Boliszlávot mellőllem elragadta; tegnap el nem tudtam még semmikép viselni, és még ma is felette nehezen viselem el ama' gondolatot, hogy őtet örökre elvesztettem. Fáradságos szorgalmáért az ő kimeríthetetlen gondviselésének, mellyel gyermekségemnek és ifiúságomnak gyenge virágját a' zordon szélvészekenn keresztűl atyai módon vezette, az volna-é az igazságos Egeknek jutalmazása, hogy dücsősséggel megkoronázott szorgalmának czéllyánál hazájánn kívűl eggy alávaló gyilkosnak keze által elessen? És még is! kicsoda teheti saját vélekedését zsinórmértéknek azokban, a' mik eggy halandónak sorsát illetik? A' mit eggy naptúl fogva szenvedtem hihetőnek tesz mindent, a' mi a' szerencsétlenségnek nevét viselheti."

Dobroszlav szavába esvén: Óh! állapodgy meg e' hitben, Herczeg Kisasszony! hogy a' csillagokkal felettünk a' szerencse és a' szerencsétlenség is váltólag forog. Az eggyik elesik, hogy mellette a' másik felemelkedhessen. A' hatalom, a' gazdagság, a' korona az eggyik főrűl a' másikra vándorol. Ezt a' Herczegek' leányainak soha sem kell elfelejteni.

Eliza. E' tanúságot nekem a' tegnapi nap adta; azt pedig, melly jól esik az embernek, ha szerencsétlenségének legmélyebb fenekénn eggy jó baráttyának kezét megfoghattya, a' mai nap adgya.

[383] *remítő* [Emendálva.]

Dobroszláv. Haggyuk ezt, Herczeg Kisasszony! Az én Uramnak megelégedéséről én bizonyos vagyok, és ez nekem elegendő jutalom. Nézdsze amott a' szép bolyókot! ezek mellett el nem kell mennünk.

Eliza. Érzem, hogy köszönetemnél sokkal magosabb akarsz lenni. De ne gondold, hogy ennek finom elmellőzése nélkűl cselekedetidnek igazságos büszkeségét elfelejthetném. Azonban a' nagy embernek cselekedete sokkal nagyobb, mikor a' gyengének gyengeségét megkímélli.

Dobroszláv. Én azonn vagyok, hogy tetteimnek czéllyához jussak; azért engedd meg, hogy az üdőben fösvénykedgyek, melly minket ama'hoz közelebb viszen.

Eliza. Olly közel vagyunk már a' czélhoz? Így hát Dobroszláv! meg nem tagadhatod tőllem, hogy háladatosságomot legalább néműnéműképen megelégítsem. Az én herczegi Férjem megmentett menyasszonyát a' te kezedből drága ékesség nélkűl is köszönettel fogja fogadni. Ama' keveset, a' mi Királyi ruházatim közűl a' latroknak kezét elkerűlte, magamonn viselem; ezt te mentetted meg életemmel. Életemet vidd a' Herczeg' elejébe, mint sajáttyát; a' gyűrűköt és a' boglárokot fogadd el tőllem, és viseld e' szerencsétlen napoknak örök emlékezete gyanánt, mellyekenn a' te hatalmas kezed engemet keresztűl vezetett. Csak ezt az eggy lánczot tartom meg a' rajta függő képpel magamnak. Nem a' barátságtalan szívnek bizodalmatlanságából származik, és kérlek is, hogy erre ne magyarázd, ha neked megvallom, hogy vídám reménységeim közé, mellyekhez engemet vezetsz, némelly szűszorongató gondok is vegyűlnek jövendőbéli sorsom végett eggy ollyan országban, mellynek határaiba rettentő esetek között léptem. Akkor azutánn, ha a' búnak fellegei jövendőségemet valóban meghomályosítanák, e' láncz legyen, melly édes atyámnak honnyából víg napjaimnak emlékezetét hozzám átbájozza. De Dobroszlav! mit állasz te olly komoran? Te talán velem nem csak a' kiállott fájdalmakot, hanem a' jövendőrűl való fekete szorgalmamot is felosztod?

Dobroszláv. Távúl van ez tőllem, Herczeg Kisasszony! A' Herczegről gondolkodtam, mikép tettszik neki örökkévalóságnak minden üdőpercz, mellyet itt elmulatunk.

Eliza. Vedd el tehát, a' mivel kínállak, és ne hosszabbítsd meg halogatásunkot. Vedd el, kérlek, hogy czélunkhoz siethessünk.

Hidegen vette el Dobroszláv az ajándékokot. Szívében csak eggy húrocska sem felelt a' háladatosságnak szívillető áldozattyára, melly még az oroszlányt is, közepénn ama' vad dühösségének, mellyel a' vért szomjazza, minden bizonnyal meghűtötte volna.

A' helyet hogy Elizát oda visszavezette volna, hol lovát elhagyta, úgy tetette magát, mintha eltévedt volna, 's fogyó tűredelemmel a' bokrosnak tövises sövénnyein keresztűl mindaddig vont maga utánn, még a' falromladékok előtt eggy térségecskére ki nem jutottak. A' Herczeg Kisasszony az ő emelkedő durvaságát az elveszett út miatt való háborgásának tulajdonítván, azonn volt, hogy azt szelíd és kész tűredelmességével megenyhítse. Többszörözött tapsolását, mellyre a' feleletet erőszakosan törtt úttyoknak iránnyából hallotta, gyanútlan szíve jelnek tartotta, mellyel lovásszát keresi.

Itt az üdőtűl tett irtóztató romladékoknak színe előtt megváltoztatván Dobroszláv szavát, és tekíntetét, úgy kezdett a' Herczeg Kisasszonnyal bánni, ammint a' leggonoszabb szívű embertűl várni allig lehetett volna. Oda ragadván erőszakosan Elízát a' ledőltt falaknak allyához, értésére adta, hogy itt van czéllya járásának, de egyszersmind életének is, ha kívánságival legkisebbet ellenkezik.

Úgy láttya az elhagyott vándorló a' rettenetes éjszakát maga körűl elterjedni, a' napot pedig, melly világosságával eddig, vígasztaló és barátságos csillag gyanánt, az elvesztett vidékhez vezető útat bátorságosnak tette, a' fekete fellegeknek szélvészes homállya alá borúlni, mint Elíza, mikor az erőszakos kéztűl magát megragadtatni érezvén, Dobroszlávnak szemébűl a'

semmivételnek pokolbéli ügyekezetét kiolvasta. „Nincs tehát Isten, a' ki rajtam a' nyomorúságnak legmélyebb szükségében megkönyörüllyön!" mondá ő olly hangos szózattal, hogy egész a' bótoknak rémítő homállyába behatott. Erre Xarkónak kezei közül kiszökvén, rejtekének méllyéből hirtelen kiütött Olfrida, mint eggy őrző angyal, kit a' jó Lelkek a' kétségbeesésnek legmélyebb kínnyai között a' halandóknak küldenek. Ujjolag megedzett erővel ragadta ki magát Elíza ellenségének markából, 's Olfridának nyakába borúlt, mint eggy űzőbe vett őzecske a' kőszirtre, mellyet végső menedékhelyének néz.

Hideg borzadás futotta meg még Olfrida' hevűltt vérének is minden járásait, mikor báttyát a' lángoló dühösségnek képvonásaival megsejtette; 's hirtelen feledékenységbe enyésztek édes reménységének minden érzeménnyei. „Evvel mind engemet, mind magadot megkímélhetted volna, Húgom! Ha az asszonyok az okosabban gondolkodó férjfiaknak jobban engedelmeskedni tanúlnának, – – –" A' kemény haragnak e' szavai között kiszakasztotta új erővel Elízát megöleltt oltalmának karjaibúl. Minekutánna asszonyi siralmainak semminémű esedezései e' latrot meg nem lágyíthatták, végső menekedését a' szerencsétlen herczegi méltóságának fénnyével gondolta megeszközölhetni; és, fájdalom! észre nem vette, hogy szinte e' méltóságnak kellett kínozó őrdögét arra megemlékeztetni, hogy elkezdett gonoszságától saját veszedelme nélkűl el nem állhat. Átadta tehát Dobroszláv a' Herczeg Kisasszonyt Xarkónak, úgymint gyilkos társának, ki a' szerencsétlennek sem kérésére, sem ellenkezésére nem hajtván, karjaira vette és mind Dobroszlávnak mind Olfridának szemei elől messze elvitte.

Az ollyan kebelben, mellyet a' szerelemnek mennyei lángja oltárának választ, nem verhet alacsony szív, melly a' gonoszságot készséggel felosztya. Ha mindgyárt eggy és ugyanazon forrásbúl eredett is az éltető erő, melly Dobroszlávnak és Olfridának ereiben folydogált, a' Természet még is, mikor őket alkotta, szorgalmatosan megválasztotta talán mind a' kettőben az anyai vérnek zavaros vegyűlését; a' minek következése az volt, hogy mikor már Dobroszláv magában a' gonosznak minden zsengéit öszveszedte, Olfridának lelke még akkor a' jóban annyival nagyobb előmeneteleket tett. Elirtódzott ő attúl, a' mit báttyától olly nagy kegyetlenséggel végbe vitetni látott, 's társaságából e' rokon őrdögnek örömest elsietett volna, ha magában elegendő erőt és bátorságot érzett volna arra, hogy e' vad pusztaságokonn maga egyedűl haza térjen. Háborodva, és irtózásának minden tárgyaitúl elfordított tekíntettel állott ő, ammint Dobroszláv hátúl közelítvén hozzá, következendő titkos értelmű szóllításával ébresztette fel kábúlásából, gyakorlott gonosztévőhöz illő hideg nyugodalmat mutatván: „Most tellyesítem esküvésemet, Olfrida! most tartom meg szavamot, mellyet neked adtam."

Gyilkosság a' szerelemnek rósával hintett ösvénnyén? E' két ellenkezőt az ártatlan leánynak gondolkozásmódgya öszve nem tudta férkeztetni. Csak félénken merészlette fejét báttya felé fordítani; egyéb teste a' tőle elfordúltt állásban meredve megmaradt. Eggy tudakozó tekíntetet függesztett egyszersmind báttya' szemének idestova forgó rémítő fénnyére, mellyel szavainak érthetetlenségét is elárúlta. Azalatt Xarko elhozta a' fátyolt, a' palástot, a' hajékességet, és az arany lánczot, mellyekkel Elíza díszeskedett; Olfrida pedig új borzadással nézte e' zsákmányt, mivel az elkövetett gyilkosság' bizonyos jelének tartotta. Dobroszláv elvette mindezeket Xarkótúl, és saját karjairúl és kezeirűl levonván azokot, a' miket neki maga Eliza adott, oda nyújtotta Húgának azzal a' kéréssel, hogy a' romladékoknak valamellyik rejtekében saját öltözetével és drágaságaival felcseréllye; mire őtet Herczeg Kisasszonynak fogja ösmerni, és illendőképen megtisztelni.

Szempillantásonkint érthetetlenebbek lettek előtte Dobroszlávnak beszédgyei; és az ajánlott köntöst sokáig ellenzette magára venni, néma jelekkel mutatván azoktúl való irtózását, még végtére báttya' hathatósságának ellent nem állhatván, imillyen szókra fakadt: „Mit akar-

tok velem cselekedni? – Szirtekkel tellyes tengernek akarjátok szerencsémnek gyenge hajócskáját bocsátani? Lopott zászló alatt vetemedgyenek veszedelmes ütközetre nagyra dagadtt vitorláimnak gyenge árbocczai, mellyet te a' magosságban uralkodó végzésekkel víni akarsz? Ha ez volt, a' mit nekem ígértél, hazugsággal[384] táplálta ártatlan szívemet megjátszott képzelésem. A' jövendőségnek tűkörében szelíd boldogságot mutatott ez nekem ama' férjjel, kit eggy szempillantásbúl álló jelenés mértékletes kívánságimnak bálvánnyává tett, 's elszánásomnak méllyéből kivont engemet, bájoló szavaidnak általtatásai által ingereltetvén, bizonyos reménységimnek világosságára. Kegyetlen testvér! mi birt tégedet arra, hogy az üdőnek kerekét gátoló kézzel megragadd? Ezzel az én vígasztalhatatlan létem lehomorodott volna talán már az örök nyugodalomnak sírjába, a' helyett hogy most a' szorongatásoktúl kínoztatván, életemnek hosszát el nem viselhetem."

E' szemrehányásokra Dobroszláv másokkal felelt, a' háladatlanság, a' kicsinyszívűség, az asszonyi gyengeség volt, a' mivel húgát vádolta. De sem a' hízelkedések, sem a' keményebb hitegetések Olfridát arra nem birhatták, hogy a' szerelemnek tévesztő útakkal megrakott kertyét, mellyet magányosságának álmai olly gyönyörűnek rajzoltanak, a' gonoszságnak kígyótekervénnyeivel felváltsa. Ámde mit nem gondolnak ki mindent az őrdögök, mihelyt arrúl van a' kérdés, hogy valamelly lelket megrontsanak? Azon szempillantásban, mikor Dobroszláv látta, hogy húgának ellenkezése szinte az ellenkezés által még nagyobb erőre jut, oda tartotta elejébe Almarik' képét, és imígy szóllott hozzá: „Ez a' jutalom, melly reád várakozik. Lehetséges-é, hogy átalkodásod e' czéltűl tégedet még tovább tartóztasson? A' kit kívántál, a' kit szeretsz, a' kit neked megígértem, az a' Herczeg. Most már tökélld el magadot!"

Fátyolt vetett e' meglepés Olfridának érzékenységeire. Egyszerre elfelejtette amaz irtóztató jelenéseket, mellyek báttyának kezét előtte rettenetesnek tették. Az örömtűl elkábíttatván, megragadta ezt, és illy szókra fakadt: „Most már egészen a' tiéd vagyok! akármelly óriáslépéstűl meg nem ijedek, ha engemet e' czélhoz közelebb visz."

Ezt akarta Dobroszláv, kezébe adván húgának Elíza' ruháit, megparancsolta Xarkónak, hogy keressen neki alkalmatos helyet, hol ruháit ezekkel felcserélhesse. Tudván azonban, hogy e' fontos és komor foglalatosság Olfridában is könnyen felébreszthetné a' veszedelmes komorságot, azzal a' ravaszsággal élt, hogy húgának olly kísérőt is adott, ki elméjét vidámabb tévelygésekre köcsögtesse; a' Herczegnek képét tudni illik. Ennek nézésére szinte lebilincseztetvén, a' képzésnek könnyű rósafellegeiben lebegett Olfrida, a' nélkűl hogy az észnek fontolásaira legkisebb üdőt nyerhetett volna, és így végtére szinte ártatlanúl kerítette be magát a' bűnnek rablánczaival.

Húgának távúllétét hasznára akarván fordítani Dobroszláv, a' rendelésekhez fogott a' szerencsétlen Herczeg Kisasszony sorsának végső megválasztása végett, ki magát a' romlott kastélynak dőlékeny falai közé hóhérjainak szemei elől elrejtette. Jeladására kijött a' bokrok között választott lesből két fogadott gyilkos, kiknek Dobroszláv nagy ígéretek között megparancsolta, hogy eggy leányt, ki őtet súlyos sérelmekkel felette nagyon megbántotta, és most a' romladékok között búdogál, a' más világra küldgyenek. Közelebbről őköt akarattyával meg nem ösmerkedtethette. Nem ok nélkűl érzette ő, hogy el kell neki kerűlnie mindent, a' mi Olfridát az ő kábúlásából felserkenthetné, és hogy meg kell inkább leány szívét mindazokban erősíteni, a' mik vele Elizának sorsát elfelejtetik; ugyan azért, ammint húgát hirtelen megjelenni látta, félbe szakasztotta egyszerre a' gyilkosokkal tartott beszédgyét, fátyolba rejtett Olfridát az idegen tanúknak jelenlétében, mint Herczeg Kisasszonyt, nagy tisztelettel meg-

[384] ***há**zugsággal* [Az ékezet emendálva.]

köszöntötte, és elvezette, a' Herczegségbül letett boldogtalan Elízát pedig ott hagyta áldozat gyanánt, melly a' gyilkosoknak dákjai alatt érdemetlenül elessen.

Eggyik sem tudta ezek közűl tulajdonképen, mellyik rejtekében keresse a' romladékoknak a' leányt, kinek élete kezekbe adatott. A' dőlékeny falakot nehéz volt kikutatni, és az ollyan emberek, kik ezen útálatos mesterséget űzik, vakmerően néznek ugyan tíz felvontt pisztolnak ellenek igazított csőveibe, de valamelly romladéknak tátott üregét megsajdítván, mellyet a' félénk babona, és az előítéletektűl lebilincsezett képzelés egész falka kísértetekkel és rémítő lelkekkel megnépesített, át meg át futtya őköt azonnal a' rossz lelkiösméretnek hideg borzadása.

Mivel a' nyomozást eggyik sem akarta magára vállalni, elvégezték magok köztt, hogy a' reájok bízott dolgot nem siettetik, hanem inkább megvárják, ha az áldozat önnkint nem jön-é kezeik közé? volt még nekik szinte eggy kevés zsákmánnyok, mellyhez az erdőben jutottak volt, 's mellyet még magok között fel nem osztottanak. Hozzájok hasonló rablók lehettek minden bizonnyal, kik a' puszta erdőben eggy paraszt leányt nyomorúltt ruhájától megfosztottak, 's kik ezt, hihetőképen a' szaladó leányt kergetvén, el is vesztették. Dobroszlávnak gyilkossai e' ruhát megtalálván, megelégedtek véltt hajával a' keresett gyümölcsnek, mellyhez hevenyében nem juthattak.

Garbanov és Sztachlov, így nevezték magokot e' gyilkosok, leültek eggy fa alá, tariszнyájokbúl elő vették a' bort és a' kenyeret, melly nélkűl a' táplálék nélkűl szűkölködő erőbe soha sem ereszkedtek, és szinte készűlő félben voltak, hogy zsákmánnyokot a' koczkának segedelmével felosszák, ammint őköt eggy mennydörgés, mellyet a' fellegekkel megterheltt levegő zúgó szélvésszel az erdőre sebesen kiterjesztett volt, nyugovó helyekbűl felrezzentette. Egymás utánn sebesen következő villanatok átvagdalták a' látható környéknek egeit, 's hatalmasan megrezzentő csapással lerohant a' tűz kígyóhoz hasonló mennykő eggy közel álló tölgyfának tetejébe, melly lángot vetvén világosan ragyogó fáklya gyanánt szolgált a' fekete felhőkkel beborúltt éjszakának.

Elíza telve lévén az emberektűl és a' vad állatoktúl való félelemmel, most pedig a' természetnek e' rettenetes jelenésétűl elréműlvén, azt gondolta, hogy e' csapással feje felett menedékhelyének minden boltozattyai egyszerre öszveomlanak; kiugrott tehát a' szabad égnek romolhatatlan boltya alá, és egyenesen oda sietett a' tűzhöz gyilkossainak karjai közé.

Réműltt szaladásában a' bosszonkodó természetnek fenyegetései elől, tünhetett-é rettenetesebb jelenés elejébe emberi állatnál? és még is, ammint az égő fának nevekedő lángja az idegen orczákot szinte megvilágosította, az emberségben való bizodalom is, melly minden jónemű jámbor szívben rezzenthetetlen kőszikla gyanánt állhatatoskodik, új derűlésre hozta lelkében a' reménységet, olly annyira hogy majdnem minden félelem nélkűl lépett oda a' két gonosztévő közé, kik az ellene fentt dákokot öveikben hordozták. De azonnal, hogy ezeknek vad kezei a' gyilkoló szerszámokot előrántották, megösmerte ő az új bizodalomnak csalfaságát, 's a' félelem és az emberiséghez való szitás között habozván leereszkedett előttök térgyeire, 's a' könyörűletes irgalomért olly ígékkel és olly szózattal esedezett, mellyekre még a' vért szomjazó tigrisnek gyilkolásra hajlandó körme is közepettén a' mészárlásnak megmeredt volna.

De nem is maradtak illetődés nélkűl ezen embertelen embereknek kőkemény szívei; az eggyik közűlök hátra rántotta a' másiknak felemeltt dákját, és Elizának megígérte, hogy életét nem bántya. Csak Dobroszláv, kinek hatalmától még a' bérlett gyilkosok is rettegtek, csak a' bosszújától való félelem, ha megtudná, hogy a' reájok bízott gyilkosságot el nem követték, volt

egyedűl képes Sztachlovot[385] még visszatartóztatni, hogy Garbanovnak[386] emberséges ígéretére rá ne állyon. De Elíza olly szorosan oda kapcsolta magát vígasztalásra szokott esedezései által Garbanovnak[387] meglágyúltt szívéhez, hogy ez társát maga lefegyverkeztette, és csak arrúl gondolkodott, micsoda színfogással elégíthesse meg Dobroszlávot, ha majd tőllök e' gyilkosságrúl számot kér.

Ezt nekik nem sokáig kellett nyomozni. Elízának ruháját ígérték ők meg Dobroszlávnak, záloga gyanánt az elkövetett gyilkosságnak. E' helyett tehát a' szerencsétlennek oda adták a' paraszt leányruhát. Elvévén tőlle azon eggyetlen eggy fejér köntöst, mellyet Xarko rajta hagyott, elhagyták a' puszta erődben, megelégedvén azzal a' bizonyossággal, hogy zsoldgyokot el nem vesztik, és talán ama' homályos érzeménnyel is, hogy Elizának új létet adván, olly jóságos cselekedetet követtek el, melly még gonosz szíveknek is néműnémű nemességet adott. Elíza szinte újjolag született alkotmánynak nézvén magát, felbátorodott elejénte; de ammint a' hamuvá lett fának lángja fogyni és tüze aludni kezdett, az ő szíve is érzette azonnal elhagyott állapottyának szomorú csendességét.

Közelített már az éj, 's a' setéttségnek fellegpalástyával[388] a' földet lassankint elborította. A' mennydörgés elvonódott, a' szélvész lecsillapodott, és csak imitt amott nyögtek még a' szakadozott tölgyeknek törzsökei szilajon ingadozó teteik alatt; de annyival rettenetesebben hangzott ki a' mélységekből a' ragadó állatoknak ordítása. Elízának ereje megfogyván, az ijedésnek[389] érzeménnye is megtompúlt benne, és csak az éjjeli harmatnak hideg borzadása zendűlt meg ollykor megfáradtt tagjaiban. Visszavonódott végtére a' falromladékok' boltozatinak oltalma alá, hol bádgyadtt teste a' mohhal benőtt kőpadolatnak kemény vankossára érzéketlenűl lerogyott.

A' következendő hajnalnak öleiből felemelkedett napnak ragyogó szekere nagy részét járta volt már meg a' felderűltt égnek, és a' korán felövedzett útazó elhagyta volt már reggeli úttyának felét, mikor Elíza szemeit először megnyitotta, 's a' körűlötte lévő tárgyaknak homállyában, vígasztalás nélkűl szűkölködő létének új siratására felébredt.

Óh! lépj ki, szegény Alkotmány! a' mosolygó égnek világos kéksége alá! Hadd lebegje körűl szorongatott mellyedet a' derűltt reggelnek szelíd lehellete; hadd enyhítsék szívbéli szomjadot a' természetnek balsamos illati, mellyek a' virágoknak újjolag megnyíltt kelyheiből kipárolganak. Valamint őtet a' szilaj elementumoknak rémítő harczaiból, úgy vezet ki talán tégedet is a' mai nap szenvedésidnek rettenetes viadalmából.

Hallyadszza! mi volt ez? A' bűbájos harangocska egynehány magányos ütésektűl megindíttatván, értelmes hangokra fakadt. Amaz órák, mellyekben a' gonosz lelkek a' földönn uralkodnak, elenyésztek azalatt, még szemeid behúnyva nyugodtak. Most a' tiszta napnak világosságánál csak a' jó angyaloknak ragyogó képei bocsátkoznak le a' halandókhoz. Ezeknek eggyike, a' ki tégedet hí. Menny és engedelmeskedgy intő jeladásának.

Elíza a' harangocskát értelmesen hallotta, 's nyugovó helyéről majdnem tehetetlen erejével nagynehezen felemelkedvén, kisietett oltalomrejtekének világos küszöbéhez.

Itt ő általellenben eggy kis közben meglátott eggy ifiút, ki vídám orczával szemét a' toronyra meresztette[390] volt, 's ki majd azutánn a' leányjelenést megsajdítván, karjait előre nyújtotta,

---

[385] *Sztachla**v**ot* [Emendálva.]
[386] *Garban**s**onak* [Emendálva.]
[387] *Garb**onó**vnak* [Emendálva.]
[388] *fellegp**u**lástyával* [Emendálva.]
[389] ***ji**edésnek* [Emendálva.]
[390] *mere**st**ette* [Emendálva.]

félénken hátra lépett, 's elfordúltt orczával szorongatások között remegve felkiáltott: Atyám Kovár, lélek! lélek!

Kovár, a' mi jámbor öregünk, Szokol fiával szokott búcsújárásától haza térvén, e' reggel az erdőben eltévedett. Ezen ajtatos öreg egynehány esztendőtűl fogva szinte ama' tájban, mikor a' Herczeg az ő jelenlétével szegény házát megboldogította, meg szokott volt látogatni eggy szent helyet, hol a' mennyei gondviselésnek hálákot áldozott ama' kegyelemért, mellyel a' megsebesített Herczegnek életét az ő apoló keze alatt fenntartotta, kiben most az egész országnak köz boldogsága felvirágzik. Szokolnak el kellett vele mindenkor menni, rész szerint hogy erőtlen vénségét az útonn gyámolítsa, rész szerint pedig, hogy édes attyának példáját követni megtanúllya, és e' búcsújárást még onokáinak is meghaggya.

E' szent helyről harmadszor tértek már ők most vissza. Az éjszakát eggy puszta gunnyóban töltvén, korán útnak indúltak, hogy a' délnek rekkenő hőségét megelőzzék; de eltévedvén, ammint az elveszett ösvényt nyomozgatták, e' falromladékokhoz jutottanak. Itt Kovár megösmerte a' vidéket, mellyet még ifiúságában látott, és megörűlt, hogy emlékezetéből bizonyos jeleket vonhatott, mellyek szerint az igaz útra ismét visszatérhessen.

Elbeszéllette ő rövid szókkal Szokolnak, a' mit a' monda száz esztendőtűl fogva e' Kastélyrúl kőltött, és bizonyos kívánt maga is arrúl lenni, ha a' toronyban megvan-é még valóban a' híres harangocska? De Szokolnak képző tehetsége Kovárnak rövid beszédgye által nem külömben, mint az előtte álló és szívborzasztó romladéknak tekíntete által úgy megtüzesedett, hogy édes attyát a' legérzékenyebb esedezéssel kérte, haggyon fel e' veszedelmes nyomozásával, és távozzon inkább vele eggyütt gyors sietséggel e' rettenetes helynek környékéből. Haszontalan volt minden ügyekezete. Az öreg csak azért is, hogy Szokolt tapasztalatlanságának rettegéséből kigyógyítsa, ellent állott minden kérésének, 's ott hagyván szorongatási között fiát, a' toronynak ment. Ennek betett ugyan, de be nem zártt ajtaja könnyen engedett a' taszításnak, mellyet Kovár rajta mankójával tett, és megnyílt. A' torony tág és üres kerekséget foglalt magában, melly szinte olly mélyen látszott a' földnek homályos gyomrába lenyúlni, mint a' nyíltt tetejébe benéző magos ég felé emelkedni. Onnan felűlről lefelé függött benne eggy láncz, mellyet az ajtónak küszöbéből elérni könnyű volt. A' földbe nyúló mélység miatt be nem mehetvén Kovár a' toronyba, magához vonta a' lánczot, 's tapasztalni akarta, mit vonand fel vele a' mélységnek fenekérűl? Azon szempillantásban megszóllamlott hangosan felette a' harangocska, mire a' lánczot kezéből ismét elbocsátotta.

A' harangszóra előjött Elíza, kinek első tekíntete Szokolt a' remegő várakozásnak állapottyában találta, melly megjelenése miatt ijedésre változott. Képzelése tömve lévén mindennéműképen öszvezavartt vászképekkel, csuda nem volt, hogy Elizát kísértő léleknek nézte, ki a' nyomorúságtúl emésztetvén, az epesztő búbánattúl meghalványodván,[391] vállainn habzó hajjal jött ki e' rémítő helynek homályosságából.

De ammint Elíza kellemetesen gyenge szózattal imígy szóllította meg: „Ne félly, jövevény! akárki légy,[392] ne félly eggy erőtlen leánytúl, a' ki oltalomért hozzád folyamodik," panasszának dalos hangjai megéreztetvén az ifiúval a' benne fekvő segéderőt, bátorságát is helyre állították. Arra felé fordúlt lassacskán, a' honnan a' köcsögtető hangok fülébe hatottak, és azon szempillantásban érzette is már, hogy eggy lágy kezecske vállára bocsátkozik; megsajdította, hogy mennyei tisztasággal tündöklő szemek tekíntenek fel hozzá.

---

[391] *meghala: ványodván,* [Emendálva.]

[392] *akárkilégy,* [Emendálva.]

Kovárt az idegen szózat figyelmetessé tette, 's mihelyt a' leány szemébe tünt, elhagyta legottan az élettelen falak köztt való nyomozást, és oda szított az emberi valóhoz, hogy különös jelenéséről bővebben tudakozódgyon. Elíza egyszerre két férjfiú között állott, kik az emberségben való bizodalmat hazájában éltt fellegtelen napjaiból szívébe hirtelen ismét visszabájolták. Eggy öreg ember, kinek orczájánn ama' felséges érzemény, melly embertársunknak szenvedését sajátunknak nézi, a' tiszta léleknek mennyei súgáriban naplott; eggy ifiú, kinek nyíltt szíve szelíden visgáló szemeinek tekíntetében lebegett.

Megfélénkedett ugyan eggy keveset, ammint eszre vette, hogy mind a' két keze férjfi kézben fekszik, de ammint tőle Kovár férjfias szózattal és jámborszívűséggel baját tudakozta, megnyitotta csak ugyan lassankint szívét ama' mennyből lebocsátkozó reménységeknek, mellyek őtet az emberekkel ismét kibékélltették. Barátságos kötelék az emberek között a' beszéd, és a' részesűlő szózatnak mindenik hangjával érezhetőképen szokott enyészni a' félelem.

Megfosztva lévén minden bizonyságtúl, mellyel szavait megerősíthetné, ha felséges születését és a' ragyogó méltóságot, melly reá Erdélyben várakozott, hűven elejekbe terjesztené, és attúl félvén, hogy e' bizonyságoknak fogyatkozásánál szabadítói eszeveszetnek néznék és minden segedelem nélkűl hagynák; inkább paraszt leánynak mondotta magát, ammint öltözete is hihetősnek tette, kit a' latrok messzefekvő honnyából elragadtak, ezen erdőbe hurczoltak, és az éhséghalálnak veszedelmébe ejtettek.

Kovárnak elég volt tudni, hogy eggy szenvedő ember segedelem nélkűl szűkölködik, 's azonnal eltökéllette magában, hogy szenvedésétűl kész akarattal megmenti; de életének olly korában lévén, melly a' szívet nyugodalmából nem eggy könnyen haggya kifordúlni, Elizának beszédgyét mind végig kihallgatta volna. Nem úgy Szokol. Elég volt ennek világosan látni, hogy Elízának teste és vére van. Lágy szózattal előadott panaszi eggy leányzónak, kinek angyali képvonásait a' búbánat meg nem rontotta, hanem csak az annyival nagyobb ingernek fátyolával beborította, sebesebb kerengéssel űzték szívéhez a' vért. Váltólag forgatta tekínteteit már a' Herczeg Kisasszonyra részesűlő tisztelettel, már Kovárra tudakozódó vizsgasággal, 's imígy esett Elízának szavába: „Óh! az én atyám nem hágy itt tégedet; és ha erőd meggyengűl, karjaimonn viszlek el hajlékunkba. Hisz az én jó anyám Szíva akkor fogadott fel engemet, mikor még gyermek voltam, kit még sok esztendeig kellett fáradságos szorgalommal nevelgetnie, minekelőtte a' gazdaságnál legkisebb munkát végezhettem volna. Te pedig, óh! te már olly nagy vagy, hogy meg kell neki örűlnie, ha neki illy barátságos leánykát viszünk, ki őtet foglalatosságiban segítgesse. Nemde, atyám! a' leánykát haza visszük? segedelmére lessz ő Szíva anyámnak minden bizonnyal, és a' mit el nem végezhet, azt szokott munkámonn kívűl magamra vállalom, csak hogy az anyám reá derűltt tekínteteket vessen."

Kovár Szokolnak beszédes buzgóságát látván, elmosolyogta magát. Érzette ő, hogy üdőnn kivűl volna, fiának reménységeivel és önnön szívének eltökéllett szándékával hideg fontolgatás által ellenkezni, 's megígérte Elizának, hogy neki hajlékában helyt adván, atyai gondviselést is nyújt.

Elíza az emberekhez való bizodalomban olly magosra érzette magát ismét felemelkedni, hogy szabadítói között az iszonyúságnak e' helyét érezhetőképen nevekedő erővel, minden támogatás vagy vezetés nélkűl, maga elhagyta, Kovár a' vidéket ösmervén, egyenesen neki tudott menni az elveszett ösvénynek. Szokol már Elíza előtt, már mellette, már megette ment, vagy úttyából hárítván gondos kézzel a' bozótszövevényeket félre, vagy magát emelvén át szorgalmas karjaival az árkonn, vagy megakadtt köntössét a' csipkebokrokból kifejtvén. Az út hosszas volt. Nagy része volt még ennek hátra egész haláig, mikor őköt a' völgyek, a' hegyek-

nek árnyékaitúl meghomályosíttatván, inteni kezdették, hogy a' nap lealkonyodik. A' lépéseket meg kellett siettetni; Elízának megfáradtt lábánn hólyagokot és sebeket okozott már a' köves útnak keménysége, és a' kívántt siettetés felmúlta elcsüggedtt tehetségét. Világos örömmel nézte Szokol, hogy ajánlását, mellyel már több ízben megkínálta volt, tovább már meg nem vetheti, 's készséggel felvette hátára az elbádgyadtt Herczeg Kisasszonyt. Nem sokára úgy látszott neki, mintha vállára bocsátotta volna Elíza szenderedő fejét; mire az alacsonyabban függő ágak alatt szorgalmatosan meggörnyedt, hogy az aluvót meg ne érintsék, és fel ne kőltsék. Nem mintha a' fáradságot el nem tudta volna viselni, hanem attúl tartván, ne hogy elbádgyadtt terhét nagyon megrázza, önnkint hátráltatta a' sietést, úgy hogy hamarább besetétedett, mintsem a' házudvarnak ösmeretes sövénnyéhez jutottak volna. Felugrottak végtére a' háznak barátságos őrei hangos örömszűköléssel urokra, 's Kovárnak kopogására a' felébredtt házi gazdasszony a' félre toltt kilincsnek zörgésével felelt. Kovár és Szíva megölelték egymást az udvaron, Szokol pedig nem győzvén ennek végét várni, elcsúszott megettek a' szobába, hol hátárúl a' felébredtt de elerőtlenedett Herczeg Kisasszonyt az öreg Kovárnak vánkosokkal megrakott karszékére lebocsátotta.

A' gyengén világító éjjeli lámpás, mellyel Szíva elejekbe ment, és szíves öregének megölelése nem engedte, hogy az új vendéget eszre vegye, 's mivel Szokolnak barátságos üdvözléséhez volt szokva, nem tudott elegendőképen csudálkozni azonn, hogy a' setét szobába olly gyorsan besietett. Kovár mindaddig ki nem ragadta morgó álmélkodásából, még a' háznak ajtaját ismét be nem zárta, 's a' lámpással a' szobába visszatérvén, saját szemeivel nem látta Elíza' széke mellett Szokolt, ki szinte abban foglalatoskodott, hogy ennek az éjjeli harmattúl meghidegedett lábait és karjait Szívának nyoszolyájából kivett és már megmelegedett vánkossaiba takargassa.

Ne itéllyük meg igazságtalanúl a' mi jó öreg Szívánkot, kit nem sokára még nagyra is fogunk böcsűlni, ha most Szokolt vállánál keményebben megragadván, ama' kérdéssel támadgya meg, mi oka lehet, hogy neki jó estvét nem kíván? és mire kellyen neki e' jelenést magyaráznia?

Kovár nem várta meg, hogy Szokol felellyen, hanem Szivát, ki mind a' kettőre komoran tudakozódó tekínteteket vetett, kezénél fogva félre vezetvén, arra kérte, hogy adgyon ezen éjszakára szállást eggy szerencsétlen leánynak, kit minden segedelem nélkűl az erdőben leltek, 's magokkal haza vezettek. Szokol erre öszvekapcsolta esedezését Kovárnak kívánságával, 's mivel a' vendég' számára oda ajánlotta saját ágyát, maga pedig a' pajtában a' puszta szalmánn való hálással megelégedni kívánt, Szívának tovább semmi ellenvetése nem volt. Elíza két kísérőjének karjaira támaszkodván, bement a' komrácskába, hol egynehány naptúl fogva az első nyugodalmas éjszakát aludni reméllette.

Kovár is érezvén, hogy nyugodalomra van szüksége, azzal vígasztalgatta a' tudakozódó Szívát, hogy kérdéseire más nap reggel fog felelni. Szokol e' kérdések elől hasonlóképen kitérvén, szalmából vetett ágyát felkereste. Az egész felébredtt udvarban lecsendesedett végtére minden; és csak az ifiúnak mellyében habzottak még váltólag a' meghatározhatatlan érzemények, az édes remények, és a' szomorú kétségek. Egész testét elfoglalta volt a' fáradságnak súllya; de szemei meg nem hagyták magokot az éjnek körűlborító homállyától hódítani, és be nem húnyódtak. Előttök lebegett Elízának termete a' pözsgő képzelésnek bájos világosságában, 's ragyogó súgári által rózsaszínekkel párkányozta ki örvendetes jövendőségének horízonnyát. Előre felszámította Elízának szemeiből mind ama' jutalmazó tekínteteket, mikor majd a' végzett munka utánn, mellyet vele felosztand, az alkonyi dologszűnetkor haza vezeti, és a' velek megelégedő Szívának dícséretét neki egészen átengedi. Törődött ő magában még

azonn is, micsoda nevet válasszon Elízának? Húgom! – – Áh! e' nevezetben feltalálta szíve ama' kívánságának tellyes megelégítését, mellyet magában titkon nevelgetett. E' név olly közel édesítette édes hangjával mellyéhez e' szeretetre méltó leányt! százszor is mondogatta ő e' szót selypegő ajakokkal, 's képzelésében közelebb és megmeg közelebb jött hozzá az édesen hitt Kedves. Ámde mikor az utólsó hívással karjait kiterjesztette, és Elízát gondolattyában testvér szívéhez szorítani akarta, hirtelen olly szorongatások, és szélvészes érzemények támadtak mellyében, mint ama' reménytelen játékosban, ki a' koczkát mind csak kezeiben rázogattya, és magát arra, hogy az asztalra vesse, el nem tökéllheti.

Nekünk, kik a' titkos indúlatok' jelképeinek fejtegetéséhez jobban értünk, mint a' tapasztalatlan Szokol, nekünk, mondám, nem volna nehéz, szívének egész titkát kitanúlnunk. De belső állapottyának történeteit ne előzzük meg; megvilágosodnak ezek önnkint; és akkorra fenn marad még nekünk a' csendes öröm, mellyel mondhatni fogjuk, hogy romlatlan ártatlanságunk meg tudgya még éles és egyenes tekíntetével a' Természetet hű nyomdokinn lepni.

Szürkűlni kezdett már a' hajnal. Elolvadnak ezzel az égenn a' csillagoknak lángocskái, 's elenyésznek szemeinkből a' képzelésnek országában pözsögő termeteknek világos képei. Az ifiúnak szívében ismét elfoglalta az első helyet az érzékeny szorgalom,[393] mellyel az iránt gondoskodott, ha Elízának erejét helyre hozta-e vallyon a' frissítő álom, mellytűl őtet a' sanyarú fáradság megfosztotta? Elhagyta tehát ágyát, 's mivel attúl tartott, ne hogy a' virogató ebek a' napnak érkezését korábban jelentsék, magához édesítette azokot hízelkedések által, 's már köcsögtetéssel, már fenyegetéssel azt nyerte tőllök ki, hogy eggy egész óráig tovább hallgassanak, mintsem egyébkép szoktak volt. Halk lépéssel, és visszatartott lélekzettel osontott ama' szobának bezárt ablaktáblájához, mellyben szülői aludtak, 's hallgatódzván eggy üdeig, örömmel tapasztalta, hogy az éjjeli nyugodalomnak megzavarása, mellyet késő érkezések okozott, Szívának álmát a' szokott üdőnn túl meghosszabbította, világosabb verésség kezdett az égre terjedni, és Szokol remegő szívvel várta már a' szempillantást, mellyben a' szokásnak hatalmas a' kedvező esetenn csak ugyan még is győzedelmeskedett. Hirtelen eszre vette végtére a' már ugyan várt, de még is félelmes zörgést a' szobában; felrepűlt az ablaktábla, 's az öreg asszonynak recsegő szózattya, mellyel Szokolt költeni akarta, fellázította az egész udvart. Az ebek kiosontak őrzőjök' kezéből, 's lármás ugatással feleltek gazdasszonyoknak szavára. Szokol visszavonta magát a' falhoz, és hogy magát el ne árúllya, nevének csak második kiáltására jelent meg. Fenn szóval buzgott a' gazdaságszerető Szíva az elaludtt reggeli óráknak vesztesége ellen, és Szokolnak bármelly esdeklő kérése sem vehette hevességét arra, hogy a' szegény elfáradtt vendégnek nyugodalmát megkíméllye.

Ezekre Kovár is felébredt, és felkelt. Látta, hogy Szíva morogva ment ki a' szobából, sőt hallotta, hogy Szokolnak feddését még az udvarban is folytattya. Nehéz munka várakozott még reá, melly abból állott, hogy szándékát a' vendég leány iránt az öreggel közöllye, és helybenhagyását megnyerje. Hevenyében kell nyakonn ragadni mindent! ez volt az ő szava' járása; és így most is hitvesét hamar felkereste. Szinte intézgette volt ez Szokolnak foglalatosságit, és errevalónézve félbe nem merte szakasztani szavait, hanem megvárta, még elhallgatott, és neki jó reggelt mondott. Erre Kovár szívességgel hozzá közelítvén, és kezét megfogván, csak hogy a' beszédet a' kívántt tárgyra vezethesse, azt kérdezte tőlle, ha Rósi fel kelt-e már. E' nevet adta tudniillik Elíza magának. „Nem kelt még fel, felelé Szokol, gyorsan hozzájok lépvén, mihelyt Rósit nevezni hallotta; engedd meg, Atyám! hogy magát kinyughassa." – Kovár azt kívánta, hogy kérdésére Sziva felellyen, 's allig hogy Szokolra maga is meg nem haragudott. Megdor-

[393] ***so****rgalom,* [Emendálva.]

gálta tehát, hogy munkájához még sem fogott, 's élesebb hangzattal, mintsem egyébkép szokta volt, eligazította dolgához, csak hogy ez által Szívát már előre megnyerje. Szokol komoran elosontván, öszveszedte késedelmes szorgalmatossággal a' kerti szerszámokot, hogy a' beszédből még valamit felfoghasson. Kovár megújjította Szívához előbbi kérdését; ez pedig feleletéhez, hogy még fel nem kelt, hamar oda függesztette szívénn súlyosan fekvő kérdését: mit szándékozik e' leányzóval cselekedni? – Most már meg volt téve a' nehéz kezdet, 's a' próbáltt öreg férjfiú tudván, hogy Szívának ellenkezését legkönnyebben meggyőzheti, ha véletlenűl megtámadgya, röviden és állhatatos szózattal imígy felelt: Megtartyuk magunknál, és leányunknak fogadgyuk. – Ezt Szíva nem várta, 's bármelly gyors volt is egyébkép nyelve, most még is egynehány szempillantásig elnémúlt, 's hátra lépvén, Kovárra meresztett szemmel nézett. Örűlt ez neki, hogy Szíva a' felelettel késedelmeskedett, 's a' nélkűl, hogy megvárta volna, hogy magához térjen, barátságos biztatásokkal, javaslásokkal, és egynehány közbe vetett olly féle mondásokkal is, mellyek gazdához illő akaratjelentésekhez hasonlítottak, olly tüzesen ostromlotta szívét, hogy egészen megadta magát, minekelőtte csak eggy ellenkező szócskát ejthetett volna. Azonban minden védelem nélkűl csak nem végezte még is a' harczot, 's feszűltt tűrhetetlenséggel Kovárnak szavába esvén „de fontoldsza meg a' dolgot még is, Apjok! úgymond. Agyon dolgozzam-é magamot eggy henyélő leánykáért? Láttad-é már újjait, melly gyengék?" – A' mi felebaráti kötelességünk nem veszi tekíntetbe a' hasznot, mondá viszontag Kovár, ammint Eliza szobájából, mellynek ajtaja az udvarra szolgált, szinte kilépvén, és sem az öregeket, sem Szokolt eszre nem vévén, ki még akkor is talált magának az öregektűl nem messze külömbféle foglalatosságokot, a' támadó nap felé kiterjesztette karjait, 's térgyre esvén, imádkozott. E' jelenés mennyeihez hasonlított, és nagyon szívreható volt. Kovár levette fejéről süvegét, 's mély hallgatásba merűlt. Szívának lelkét nem hagyta illetődés nélkűl ezen eggyügyű és tiszta ajtatosság, 's minekelőtte Elíza felkelt volna térgyeiről, Kovárnak öszvetett kezeire bocsátotta csendesen a' jó öreg asszony kezét, 's könyes szemmel imígy szóllott férjéhez: Jól mondád, Apjok! hadd maradgyon szegényke nálunk.

Imádságát végezvén Elíza, szinte körűl akarta nézni magát, ha nem láthatná-e meg valamellyiket baráti közűl, ammint őtet Kovár örvendetesen magához szóllította. Elíza oda sietett, megkapta vídám indúlatossággal kezét, és jó reggelt kívánt neki. Rósi! mondgy jó reggelt az anyádnak is, mondá Kovár, Szívához fordúlván, kit Elíza örömében, hogy szabadítóját láttya, eszre sem vett.

Ammint Elíza Szívát jól megnézte, termetét megösmerte ugyan, de csak úgy, mintha álmában látta volna; olly annyira megvesztegette minden testi és lelki erejét a' tegnapi habzás az élet és a' halál köztt. Visszahomorított fővel még egyszer vetett Kovárra eggy tudakozódó tekíntetet, 's ammint ennek hunyorítását látta, Szívának nyakába borúlt.

Szokol még sem ment volt el munkájára, minduntalan új tárgyat találván, melly szívét Elízának környékéhez lebilincsezte. Eszre vette ő egyszer, hogy az öregek Rósirúl beszéllenek, és ezt neki tudni felette fontos volt. Ammint végtére csak ugyan még is el akart menni, Rósi jött ki, olly derűltt orczával, mint a' felkelő nap, komrájának homállyából. Elhagyhatta volna-e' már most azt a' környéket, mellyben a' szeretett tárgyat lehelleni látta? végtére pedig saját szemeivel látta még azt is, a' mi neki olly nagy és szorongató gondot okozott, és a' mit reménlleni allig merészlett, hogy a' komor és majdnem durva Szíva meglágyúlván, Rósit anyai szívességgel karjai közé szoríttya. Elfelejtette magát, elfelejtette, hogy Szülői őtet már régen a' kertben dolgozni gondolták, 's oda ugorván rejtek szögletéből, nagy örömmel e' szavakra fakadt; Rósi nálunk marad!

Csudálkozva nézték körűl magokot mind a' hárman, mert örvendetes kiáltását hamarább hallották, mintsem hozzájok érkezett volna, és a' gazdasszony ránczba szedte volt már haragos homlokát, és henyélése miatt a' legényt keservesen megszidta volna, ha Rósika olly esedező tekíntetet nem vetett volna reá, melly ránczait azonnal kisimítván, egész orczáját felderítette.

Szokol sokat akart mondani, de szóllani semmit sem tudott. Lélekzete olly nehéz volt, mintha eggy mértföldet futott volna, és belső zavarodásában maga sem tudta, kihez szóllyon. Elíza kisegítette bajából, barátságosan megszóllítván, és kezét feléje nyújtván, Szokolnak erre egyszerre megnyílt a' nyelve; és Elízának eggy egész óráig csevegett volna sajnálkodásárúl tegnapi fáradságánn, szorgalmatosságárúl nyugodalma iránt, 's a' t. Ha Kovár, megakarván Szívának bosszonkodását előzni, meg nem intette volna, hogy vele a' kertbe mennyen, hol magának az öreg eggy kis reggeli foglalatosságot akart keresni.

Maga maradván Szívával Elíza, hasznára akarta ezen alkalmatosságot fordítani, és egész erejét megvetette, hogy fogadott annyának kedvét megnyerje. Szokol' beszédgyéből eszre vette, hogy a' szívnek szent tulajdonságainn kívűl, a' dolgosság az ajánlásnak legjobb módgya a' gazdaságszerető és serény öreg asszonynál, kit errevalónézve arra kért, hogy valamelly munkát neki is adna. E' kész akaratú ajánlás Szívának valóban tetszett, de ammint barátságosan megczirógatta a' leánynak orczáját, és ezt felette gyengének érzette, eszébe jutott azonnal, a' mit Elízának kezeirűl az előbbeni estvénn tapasztalt, 's tenyerére tévén azoknak eggyikét, imígy szóllott: Minémű munkát adhatnék én illy erőtlen kezeknek? E' jegyzéshez igen természetesen oda kapcsolta magát ama' gondolat, hogy Rósi' ruhája és termete meg nem eggyeznek; és így egyszerrre ostromlani kezdette Elízát, hogy vallya meg a' csalárdságot, mellyel őköt játszdogállya.

Nem vagyok én csalárd ámító, felelé ez szelíd méltósággal; igaz és nyíltt szívű vagyok, a' mennyire lennem szabad; de többre nem kényszeríthetsz. Jól mondod, hogy e' ruházat nem illik születésemhez; csak egynehány naptúl fogva viselem. A' ki engemet arra kényszerített, hogy e' ruhába öltözködgyek, azt az Isten fogja megitélni; neked őtet meg nem nevezhetem. Nyugosztald meg magadot azzal, hogy ártatlan leányt mentettetek meg a' nyomorúságnak méllyeitűl; légy bizonyos háládatosságomrúl minden jótéteményedért; légy bizonyos olly szeretetemrűl,[394] a' minővel édes annyához a' gyermek viseltetni tartozik; további kérdésekkel pedig kímélly meg; én neked azokra nem felelhetek.

Ezt ő olly nyíltt és derűltt tekíntettel, és olly hízelkedő szózattal mondotta, hogy Szívának lehetetlen volt új kérdésre fakadnia, hanem e' helyett még egyszer mellyéhez szorította, és újra bizonyossá tette a' felűl, hogy édes annya lessz.

Szokolnak a' munkája kevés előmenetelű volt. Szerencséjére az szolgált, hogy Kovár volt mellette, kinek szelídsége meg nem engedte, hogy érdeme szerint megdorgállya. Ha Szíva lett volna jelen, már százszor is megszidta volna. Benyomta az ásót a' földbe, ismét kivonta belőlle, és nyugodott, a' nélkűl hogy tudta volna, mit cselekszik, mivel gondolati mind csak Rósi körűl repdestek. Az öreg a' munkától meghevűlt, és megszomjazott, de a' korsót nem találta a' kertben, mellyet Szokol magával mind ide, mind a' szántóföldre hordozni szokott volt, hogy izzasztó serénységét hüs itallal felfrissítse. Most ő ezt elfelejtette. De kinek lehetett nagyobb öröme, mint neki? jó alkalmatosság volt ez arra, hogy Rósit ismét megláthassa. Allig hogy Kovár a' korsórúl említést tett, Szokol azonnal elhagyította az ásót, és a' sövényenn átugrott. Magánn kivűl szaladt keresztűl az udvaronn, és Szívához imígy kiáltott: Anyám Asszony! a' vizes korsót! Szíva és Rósi szinte megijedtek rajta, azt gondolván, hogy tűz akar támadni,

[394] *szeret**em**rűl,* [Emendálva.]

mellynek eloltására Szokol vizet keres. Sziva megdorgálta ugyan, hogy illy kicsinységért olly esztelen lármát üt; de most egyszer semmit sem gondolt a' legény vele, mivel szemei az ő kedves Rósijára meredtek volt.

Kedves Rósijára, mondhattyuk már most igazán, mert a' habzó kívánságok világos ügyekezetre derűltek fel szívében, és így már átlátta, hogy azzal, ha Rósit húgának nevezi, meg nem elégedhet. Azt ohajtotta tehát, hogy hitvessének tehesse, ha egyébaránt Rósi rá áll. Ezen utólsó szavakot hozzá tette ugyan ő magában; de a' kívánság olly örömest jár a' reménységgel, hogy Rósi' akarattyárúl nem is igen tudott kételkedni. Hisz ő nálunk akar maradni, mondá Szokol magában, sőt ha közünkbe fogadgyuk, ezt ő még jótéteménynek is nézi; hozzám pedig micsoda nagy szívességet nem mutat; minek vetné meg tehát kezemet? – A' mit Rósi Szívának megvallott, azt még Szokol nem tudta. De feltette magában még is, hogy Rósit ez iránt megkérdezi, és erre szinte alkalmatos szempillantást talált azonban, mikor Szíva a' vizes korsóért a' szobába bement, és a' legényt Rósival magát hagyta.

Minden szószaporítás nélkűl egyenesen szokta a' természetes ember az ő szívének indúlattyait kinyílatkoztatni.

Elíza a' váratlan ajánlást hallván, megijedt, és szívbűl sajnállotta, hogy e' jó indúlatú ifiúnak legszebb reménységeit eggy ütéssel kénytelen feldúlni. Könyörűletességbűl még csak kezét sem merte vissza vonni, mellyet Szokol tellyes bizodalommal megragadott volt. Azonban hosszasabb csalatkozásban készakartva hagyni, törvénytelenségnek vélte. Az igazságos érzeménynek fel kellett még a' kíméllést is áldoznia. Szokol sürgette a' feleletet, mivel minden szempillantásban visszavárta az öreg asszonyt, és így Elízának allig volt elegendő üdeje csak arra is, hogy neki e' kevés szavakot mondgya: Szokol, én tégedet szeretlek, mint eggy háladatos azt csak szeretheti, a' ki őtet a' haláltúl megmentette; de többet ne kívánny tőllem. Nem tudod te – – Itt hozzájok Szíva visszaérkezvén, félbe szakasztotta beszédgyeket, és Szokolt a' korsóval a' kertbe visszakűldötte.

El lehet gondolni, micsodás szívvel osontott el innen szegény Szokol. De mivel a' közfalat nem ösmerte, melly Rósi között és ő közötte volt, azzal a' reménységgel vígasztalta magát, hogy az ő szorgalmatos ügyekezete, és velevaló hosszasabb társalkodása többet fog végtére hozzá a' leánynak szívében a' puszta háladatosságnál ébreszteni.

Szíva szinte egynehány orsó fonalat és motólát hozott, hogy Elízának, saját kívánsága szerint, munkát, egyszersmind pedig olly munkát adgyon, mellyel ereje felér, ammint messzérűl egyszerre a' kürtöknek, és több musikaeszközöknek hangja hallatott, és a' házhoz közelíteni látszott. Mind Szíva, mind Rósi elveszteglett, hogy duplázott figyelmetességekkel értelmesebben kivehessék a' musikaszót, ammint Szokol szökdösve ismét visszasietett hozzájok ama' hírrel, hogy a' Herczeg érkezik.

Kovár is kisietett a' kertbűl, 's mindnyájan megörűltek, bizonyosak lévén, hogy az Országnak Attya az ő szegény házokot, mellyben, miólta a' trónusra jutott, több ízben megjelent, most sem fogja látogatás nélkűl elmellőzni. Csak Elízában okozott e' bizonyság, mellyel baráti a' Herczeget magokhoz várták, felette félénk előérzeményeket. Nem a' Herczegtűl félt ő, hanem kísérőitűl; mert mit várhatott ő ezektűl egyebet, hanem hogy e' menedékhelyét is feldúllyák, mihelyt személlyét megösmerik, vagy felőlle meghallyák, hogy még életben van, és e' hajlékban tartózkodik.

Ammint a' musikaszó szempillantásonkint közelített, úgy nevekedett ezzel az ő szorongatása is, melly eszének tehetségeit homállyal szinte körűlvette. A' három jelenvalók közűl eggynek sem volt üdeje arra, hogy Elízának állapottyát eszre vegye; kiki csak örömének tulajdon érzeménnye körűl foglalatoskodott. Még Szokol is elfelejtette eggy kis üdeig szerelmes

gondgyait. A' belső tusakodás, mit tévő légyen, meg nem tudta magát Elízában határozni hamarább, hanem mikor már az első nemes Ifiakot az udvarba lépni látta. Most már szaladni akart, 's a' kapunak futott, hol már a' herczegi késérők befelé tolódtak. Egyszerre eggy rés támadt, hol át akart csúszni; de szinte azon szempillantásban a' Herczeg lépett úttyába, ki az örvendetes emlékezetnek érzeménnyei által, és kellemetes menyasszonyának birtoka által felderíttetvén, Elízát megállapította, nem győzvén eleget csudálkozni azonn, hogy emberi állat az ő jelenlétét olly félénken kerűlhesse.

Szíva Elízának csak imént eszre vett félénkségét saját érzeménnye szerínt könnyen elmagyarázván, azzal mentegette mind magát, mind a'leányt, hogy házi köntösseikben szégyenlenek Főurok előtt megjelenni. Almarik nem engedett neki üdőt arra, hogy mentegetéseit olly beszédességgel terjessze elejébe, a' minővel az illyen személyek efféle esetekben élni szoktak, hanem az öregnek kezét megnyomván, elmosolyogta kegyesen magát, és Kovár felé indúlt, Szíva ezen alkalmatossággal arra élt, hogy Rósikával eggyütt sebesen eltünt a' végből, hogy ünneplő ruhájába öltözködgyön. Elíza még e' paraszt köntössében ünnepet meg nem élt; üdő pedig még arra elengedő nem volt, hogy az ő számára az öregek ünneplő ruhárúl gondolkozzanak. Ez volt az oka, hogy a' szomszédnak leányától kértek hamarjában eggyet kölcsön, melly Rósiknak nagyon illett.

Még e' fejér személyek máskép öltözködtek, addig Almarik elbeszéllette Kovárnak az alkalmatosságot, melly őtet e' látogatásra indította. „Hamarább még, mint fő várasomnak lakosi közé, hozzád vezetem Országomnak köz annyát. Sok örömkiáltás várakozik ott érkezésünkre; de mellyik Fejedelem tudhattya azt, hány titkos ellenségeit kényszeríti pompás diadalmának ünneplésére az öszvecsűdűltt népnek habzáshoz hasonló mozgása? Bizonyos vagyok-e benne, hogy a' sokaság között vagyon-é csak eggyetlen eggy is, a' ki atyai szeretetemet, mellyel őköt szívemben hordozom, fiúi érzékenységgel fogadgya? Itt, tudom, olly szíveket találok, mellyek új szerencsémet lármás pompa nélkűl, de annyival mélyebben és igazabban érzik; és az illyen embereknek társaságában tanúllya meg mind férjének, mint szerencsés fejedelemnek, mind önnön magának, mint szeretett országanyának boldogságát nagyra böcsűlni."[395]

Még Almarik ezeket mondotta, a' szomszédok szeretett Herczegeknek érkezését meghallván, öszve kezdettek körűlötte mély tisztelettel gyűlekezni. Allyánn a' dombnak, mellynek tetejénn Kovárnak háza állott, elhagyta a' Herczegi Pár a' kocsit, mellytűl Almarik egynehány szempillantással hamarább felérkezett, mint menyasszonya. Most már ez is felérkezett, és szíves örömmel fogadtatott. Dobroszlav' karjánn mendegélt ő a' falunak öszvegyűltt lakossai között, nem kevélyen ugyan, de nem is nyájasan; tekíntetet adván ugyan magának, de nem ollyat, mellyből kitetszett volna, hogy a' méltóságot már megszokta. Eggy szóval: jövendőbéli Jobbágyainak szíves örömkiáltásira nem tetszett ki egyéb erőltetett orczavonásaibúl hidegvérűségnél. Egész valójának e' feszessége Almariknak vizsga szemeit el nem kerűlte. Szépsége azonban Almarik' szívét egész az elragadtatásig megbájolta, de magaviselése meg nem hódította. Dobroszlav ezt nem ösmerte úgy, mint húgának bájoló termetét és orczavonásait. Almarik' szívében eggy érzemény uralkodott, mellyről az ember gyűlölő udvarnak abban a' vélekedésben volt, hogy az érzékenységeknek részegítő kábítása által könnyen elfojtathatik; eggy érzemény, melly uralkodását a' házasság által választott kellemetes asszonyságnak szent szerelmével feloszthattya ugyan, de ettűl székéből még is soha ki nem emelthethetik; és ezen érzemény ama' szeretet volt, mellyel népéhez a' jó Fejedelem viseltetni szokott. Erre Dobroszlav elfelejtette húgát előre elkészíteni.

[395] [A hiányzó idézőjel pótolva.]

Mihelyt tudniillik őtet ama' borzasztó lakásbúl kivezette, mellyet az érzékeny szívű Olvasó mélyebb szűszorongatással hagyott el, mint a' hidegvérű, és embertelen udvarnok, vagy mint a' szerelemtűl megrészegedett húga; azonnal hozzá tolódtak az ország' úttyánn emberei közűl némellyek, kiket a' szerencsétlen eset szétűzött volt, és jelenlétekkel Dobroszlávot arra kényszerítették, hogy Olfridával úgy bánnyon, mint Herczegasszonyával. Ezen erőltetés még jobban nevekedett azoknak érkezésével, kiket Almarik, a' szerencsétlen történetnek hírét meghallván, a' fővárasbúl nagy sietséggel küldött, hogy azokot, a' kik megmenekedtek, öszveszedgyék, és eggy vadász kastélyba vezessék, hol a' menyasszonyt maga is a' Herczeg várni fogja. Itt Almarik hirtelenében olly rendeléseket tett, hogy a' herczegi kísérőknek a' szerencsétlen eset által megzavartt ragyogása helyre állíttasson; itt ő karjai közé is fogadta a' menyasszonyt, nem kölömben álmélkodván szerelmes elragadtatások között ingerlő szépségénn, mint a' menyasszony ama' díszekenn, mellyek a' Herczeget érzékeny szerelemre méltónak tették.

Így állott Dobroszláv megfosztva minden alkalmatosságtúl, mellyel oktatásait húgánál folytathatta volna, egyszerre amaz alacsony pontonn, melly az udvari szolgát, bármelly nagy rendű legyen is, a' Fejedelemnek Asszonyától elválasztya. Egyebet tehát nem tehetett, hanem hogy a' kezdett ügyekezetnek folytatását egészen csak Olfridának eszére bízta.

Az utánna való nap, mellyet menyasszonyának a' Herczeg a' végre engedett, hogy kemény viadalban voltt erejét zavaratlan nyugodalom által helyre hozza, a' gyönyörködtető elragadtatásnak édes bizonyítási között múlt el, mellyekkel egymást a' szerelmesek váltólag mulatták. Olfrida birtokában látván amaz indúlattyának tárgyát, melly sebesedett mellyében a' reménységnek és a' kétségbeesésnek viszontagi viaskodási között uralkodott, el tudta felejteni mindazokot, a' mik lelkiösméretét veszedelmes játékára megemlékeztethették volna. Így azutánn természetes dolog volt, hogy magát érzékenykedései között minden mértéklő zabola nélkűl oda adván, Almariknak érzékenységeit is olly hathatós kéjjel bájolta meg, melly a' Herczegnek minden várakozását meghaladta.

Más nap reggel, mikor már a' rendelések a' fő városba való költözésrűl megtetettek volt, Olfridának dolga veszedelmesebb lett. Mindenik házbúl, melly mellett a' herczegi Pár kísérőivel eggyütt úttyát folytatta, szinte tolódtak kifelé a' fiúi szeretettel tellyes jobbágyok országattyoknak hintójához, hogy új Herczegnéjeket meglátván, érzékenyen részesűlő szíveknek vizsgaságát megelégítsék. Almarik arra kérte a' Herczeg Kisasszonyt, hogy elhagyott hazájának szokásait[396] cseréllye fel az idevalókkal, és Olfrida ezt neki annyival örömestebb megígérte, mivel ez neki semmi fáradságában nem telt, sőt a' szokatlan erőltetéstűl meg is mentette. Így tehát a' népnek fátyol nélkűl kellett orczáját mutatnia; a' mi eggy vétkes lelkiösmérettűl felette vakmerő cselekedet volt. Gyakorlott szemtelenség vagy férjfiúi állhatatossággal eltökéllett magaviselés kívántatik arra, hogy az álnokságban járó ember százaknak visgáló szemeit mind belső mind külső változás nélkűl elvisellye. Eggy asszonyi állatnak, ki a' kigyóösvénnyel, mellyre báttya vezette, ösmeretlen volt, e' próba felette nehéznek tetszhetett; kínos állapottyának irtóztató voltától hamar meggyőzetett volna, ha mellyében a' bosszúállástúl való rettegés ama' szűszorongatással fel nem ért volna, melly a' csalárdságnak felfödözésétűl irtózott. Réműléssel tekintett ő ama' labirintusba, mellybe keveredett; minden új orczában, melly félénk szemeibe akadt, árúlót látott; és a' veszedelemnek e' mélységére, melly előtte nyitva állani látszott, a' boldog derűlésnek orczavonásival mosolyognia vallyon lehetséges volt volna-e? Ezt kívánta a' Herczeg. A' mit Olfrida megtehetett, azt megtette ugyan; de micsoda nagy

[396] *szokásai**val*** [Emendálva.]

külömbség volt még is az ő feszes orczavonásai, és a' Herczegnek minden erőltetéstűl mentt és örvendetes tekíntetei között, mellyekkel jobbággyainak fiúi szeretetében gyönyörködött?

Fogyatkozása a' szívességnek, melly Olfrida' érzeménnyeinek kinyílatkoztatásában uralkodott, fájdalmas illetődést okozott Almarikban, kinek jó szíve mindazonáltal még is talált olly mentegetéseket, mellyek kívánságait a' jövendőséggel biztatták, minekutánna majd az udvari asszonyoknak szűk környékében neveltt jövevény a' nagy világba kilép, és ennek tágasabb térségét és lármás pompáját jobban megszokja.

Az út a' völgyben Kovár' lakása mellett ment el, és Almariknak mellyét a' háladatosságban fáradhatatlan szívnek legszebb érzeménnyei foglalták el, ammint e' vidéket meglátta, és magát Kovárt a' part' oldalában az útig nyúló kertnek közepénn munkálkodni megsajdította. Az útazóknak zörgése figyelmetessé tette az öreget, ki magát körűl tekíntvén, és a' Herczegnek embereit megösmervén, öszve csapta örömében az ég felé emeltt kezeit, 's az előtte futó Szokol utánn hajlékába sietett, értelmes jeleit adván ama' bizodalmának, hogy a' Herczeg őtet meglátogattya.

Látta ezt Almarik, és inkább fő várassát hagyta magára fél napig várakozni, hogysem e' jámbor szívű földművesnek édes reménységét be ne tellyesítette volna. Azért a' szűk útonn megállíttatta szekereit, mellyből az ösvény Kovár' házához vezetett, kiugrott hintajából, Dobroszlávnak átadta a' véltt Herczeg Kisasszonyt, hogy utánna lassacskán felvezesse, maga pedig a' ház' kapujához szinte felrepűlt.

Mikor jegyessét Almarik a' jámbor eggyügyűségnek és egyenes nyílttszívűségnek e' környékébe a' hidegvérűségnek csak önnön magára függesztett tekíntetével belépni látta, melly minden örömkiáltást, úgymint nem hozzá tartozót, magától eligazítani látszott, akkor szíve még mélyebben vérzett. Amaz alkotmány, mellyet vele a' jövendőség olly szorosan egybe kapcsoland, 's mellynek szívében valaha az egész ország iránt való anyai gondviselésnek kellene uralkodni, ezen alkotmány az illetődésnek csak eggy jelecskéjét sem árúlta el azon szempillantásban, mikor ő szinte Istennek érezvén magát, eggy egész emberi nemzetet szoríthatott volna érzékeny szívéhez. Ezt az ő férjfias erejű lelke allig tudta elviselni.

Azt azonban, a' mit érzett, nem akarta derék jobbággyainak elárúlni, és azonn volt, hogy a' Herczeg Kisasszonyt vizsga tekínteteik elől mennél hamarább elvonnya. Ama' szobát, mellyben valaha mind gyógyúló a' herczegi országló pálczát kezébe vette, soha sem nézhette egyébkép, hanem a' szent kesergésnek különös érzeménnyével. Most sem akarta tehát annak látogatását elmulatni, és így jegyessét arra kérte, hogy azt vele megnézze. Kísérőinek legnagyobb része Kovár házába ment; az egybegyűltt szomszédoknak tehát mind helyek, mind módgyok elegendő volt a' tanácskozásra, mikép mutassák meg köz attyoknak jelenléte iránt való különös örömököt.

A' szószóllónak választásában elejénte meg nem tudtak eggyezni. De megjelentek végtére ünnepi ruháikban az asszonyok hasonló köntösökbe ölözött gyermekeikkel eggyütt, kik kezeikben virágláncokot hoztak. Az eddig kétes választás azonnal megtörtént. A' gyermekek közűl a' legnagyobbik, eggy leányka, kit Miklétának neveztek, szószóllónak tetetett, és arra taníttatott, hogy legszebb virágokból kötött bokrétát nyújtson a' Herczegnek. Félénk volt e' szegény leányka, 's oktató nélkűl szűkölködött, a' ki neki megmutatná, micsoda illendőséggel vigye végbe e' nagy kötelességet. A' jelenvaló asszonyok közűl ebbe senki sem merészlett bocsátkozni, még végtére Szíva Rósival megjelent, kiknek utóbbikát eggy szívvel, lélekkel mindnyájan megkérték, hogy Miklétának oktatását magára vállalná.

Elíza ezen alkalmatosságot nem hagyta haszonolás nélkűl, és Miklétát arra tanította, hogy a' bokrétát a' Herczegnek oda nyújtván, e' szavakot mondgya:

Mosolyog a' Rósa; de vedd figyelemmel;
Tövisse egyébkép megfedd sérelemmel.
Így válaszd meg a' színt a' szent igazságtúl;
Az egyenes szívet a' kajcs álnokságtúl.

A' szavakot ugyan elég könnyen megtanúlta a' leányka, de arra nézve, mikép visellye magát, mikor a' bokrétát oda fogja nyújtani, eggy kis gyakorlás kellett még neki. Hogy tehát ezen oktatást könnyebben átlássa, leült Kovár a' székre, melly a' Herczeg' számára volt elkészítve, maga mellé ültetvén Elízát, mint Herczegi Menyasszonyt, és így kellett azutánn Miklétának a' bokréta' átnyújtását egynehányszor próbálni.

Melly különös a' sorsnak járása! ugyanazon helyet, melly Elízához a' nemzetnek hódolásával eggyütt tartozott, ragadomány gyanánt kellett neki egynehány szempillantásra az esetnek kénnye szerint szinte eloroznia! Nehéz e' szerencsétlen leánynak akkori érzeménnyeit lerajzolni; nehéz volt volna neki azokot magának is a' környűlállók elől tovább eltitkolnia, ha a' jelenés hirtelen meg nem változott volna.

A' garádics, melly a' Herczegnek hajdani beteg szobájába felvitt, a' külső falonn emelkedett fel a' falusi hajléknak felső emeletéhez. E' szobából kilépvén az ember, eggy tekíntettel átlátta az egész udvarnak térségét. Almarik, kinek csendes gyönyörködése, mellyet egyébkor e' helyenn a' vele történtt nagy dolgoknak szent emlékezetéből vonni szokott volt, most menyasszonyának illetődhetlen hidegvérűségétűl minduntalan megzavartatott, nem akarván e' keserű érzeményt további mulatása által meghosszabbítani, azonn ügyekezett, hogy szívét a' fő várasba teendő pompás bemenetelének ragyogása által megkábítsa. Kijött tehát a' szobából, hol hajdan betegen feküdt, a' folyosóra, hogy az útnak folytatása iránt rendeléseket tegyen, 's kellemetesen meglepetett népének új tekíntete által, melly az udvaronn szinte a' bokrétának átnyújtását és a' Herczegnek köszöntését gyakorolgatta. E' tekíntet Almarikot újra lebilincsezte, úgy hogy belső illetődéssel nézett le eggy üdeig az öszvegyűltt földmüvesekre. Kijött utánna Olfrida is. Szemébe tünvén Elízának szinte a' lelkek' tartománnyából hirtelen' megjelenő, és ammint rossz lelkiesmérete gondolta, csak az ő rémítésére megtestesűltt termete, majdnem egész ájúlásba esett, 's nagyot kiáltván ijedésében egynehány lépésnyire hátra tántorgott.

A' kiáltás mindnyájoknak tekíntetét Olfridára vonta. Elíza ennek okát gyanítván, újra megijedt, és az emberek közé magát elrejtette. Dobroszlav szinte háta megett lévén húgának, ezt ugyan karjaival felfogta, de Elízát meg nem sajdította; és így az egész esetet nem egyébnek nézte, hanem amaz erőltetés' következésének, mellyel leány erejét a' szűszorongatás és a' tetetés megfeszítette. Az ő karjaiból kiemelte Almarik érzékeny szorgalommal, és eggy szék felé vitte, hogy leülvén, magához térhessen; de valamint a' hegyes tör álmunkban eggy szempillantásig ál fájdalommal szúrja keresztűl mellyünköt, és annyival gyorsabban felserkent minket valóságos állapotunknak ösmeretére; úgy Olfridában is sebesen visszatértek az életnek párái, és az egész rémítő jelenés nem látszott előtte egyébnek a' forró képzelés' alkotmánnyánál. A' könnyen kigondoltt mentség, melly a' levegőnek hirtelen változását okozta, megnyugosztalta Almarikot, sőt még báttyát is, kit egyébkép nem könnyű volt megcsalni. Olfrida új erővel vette magára az álorczát, Almariknak karjára függesztette magát, és az örömnek duplázott bizonyítási között lemenni kívánkozott az öszvegyűltt néphez, hogy ennek hódolását elfogadgya.

Ama' készűletekből, mellyeket Olfridának ijedése megzavart, látta Almarik, hogy a' falubéliek magoknak még eggy különös örömet akarnak tenni; és ennek tapasztalásától saját szívét nem akarta megfosztani. Csak eggy kevéske késést kért ki magának a' véltt Herczeg Kis-

asszonytúl, ki ijedése miatt e' helyet félénk sopánkodással nézvén, a' leglehetségesebb elsietést ohajtotta. Ezt Olfrida Almariktúl meg nem tagadhatta, de el nem titkolhatta még is, hogy ezzel neki nem kis áldozatot tesz; a' mi Almarikban nyughatatlanságot okozott, mellynek következése e' végre az volt, hogy Olfridának ezen áldozattyát nagyobb pompával kívánta viszonolni, mintsem eddig a' fő várasba való bemenetelre parancsolt volt. A' mit tehát még a' már kiszabott pompához oda függeszteni lehetett, azt Dobroszlávra bízta, kit ezen parancsolattal előre azonnal elküldött. Nem örömest hagyta ez el húgát, ki a' szokatlan személyt még nem elég tökélletesen tudta játszani; de egynehány ügyekezeti, mellyekkel a' reá bízott dolgokot magától el akarta hárítani, helyt a' Herczegnél nem lelvén, nem merészlett többé ellenkezni, és elment.

Most már a' herczegi Pár valóban elfoglalta az udvarban a' neki készített üléseket, a' falubéliek fél kereket formáltak előtte, mellynek közepe a' virágtartó gyermekekből állott. Mikléta lassú lépésekkel közelített a' Herczeghez, lebocsátkozott eggy térgyre, oda nyújtotta a' rósákkal megrakott bokrétát, 's ammint ezt tőlle a' Herczeg elvette, Elízának szavait imígy mondotta el:

Mosolyog a' Rósa; de vedd figyelemmel;
Tövisse egyébkép megfedd sérelemmel.
Így válaszd meg a' színt a' szent igazságtúl;
Az egyenes szívet a' kajcs álnokságtúl.

Az egyenes szívet a' kajcs álnokságtúl? felkiáltott Almarik, elhagyván ülését, és Miklétának kezét felséges illetődéssel megragadván; a' színt válasszam meg az igazságtúl? Leányka! micsoda jó lélek beszél a' te együgyű ajakidbúl? vagy ki volt az, a' ki tégedet ezekre tanított? Melly boldog az ollyan Fejedelem, kinek őrző angyala e' fontos szavakot minden szempillantásban szívébe sugarollya! Leányka! kitűl tanúltad te e' szavakot? – Rósikától, felelé Mikléta. – Rósikától? kicsoda e' Rósika? és hol van? kérdezé a' Herczeg a' környűllállókot. Kovár megszollamlott erre, és illy feleletet adott a' Herczegnek: a' mi leányunk, Felséges Herczeg! Elrejtette ő magát a' sereg közé, ammint Felséged minket a' leánykának oktatásánál meglepett.

A' Herczeg kívánta, sőt parancsolta, hogy előtte megjelennyen, és Olfridát a' szorongatásnak minden Fúriái egyszerre megragadták, ammint látta, hogy képzése az előbbeni jelenést nem hazudta, és hogy ellensége, kit az örök számkivetésben gondolt lenni, előtte áll, talán hogy szörnyű gonoszságát egyszerre felfödözze.

Ha Elíza e' szempillantásban erőtlen és félénk leány nem volt volna, kedvezőbb alkalmatosságot nem kellett volna várnia arra, hogy magát kinyílatkoztassa, mert ellenségét az eset meglepvén, és készűletlenűl találván, egészen lefegyverkeztette. Vagy ha talán a' minden szeretetre méltó és szelíd Herczeggel magányosságban lehetett volna, kinyílatkoztatván magát, minden egyéb tanúság vagy bizonyítás nélkűl hitelt nyerhetett volna előtte magához ragadó egyenessége által a' jó lelkiösméretnek, melly igaz ügyének szívgyőző hitelességét magában hordgya. De így sebesen elmúltak a' szempillantások, mellyekben nem volt elegendő ereje arra, hogy magát eltökéllye.

A' Herczeg nem győzött gyengéded termeténn, úgymint e' Zordon hegyvidéknek ritka virágszálánn csudálkozni, 's örömest tovább mulatta volna magát vele, ha Olfridának félénk sürgetése őtet az útnak folytatására nem kényszerítette volna. Erszénnyét a' körűlötte álló seregnek osztotta el; de látván, hogy e' leány, ki az ő szívében felségesebb és előérzeménnyel bővelkedő illetődést okozott, az adománybúl részt nem vesz, nemesebb ajándékra itélte őtet méltónak. Amaz arany lánczot tehát, mellyet Dobroszlávnak latorkodó keze Elízától a' régi kastélynak romladékai mellett elragadott, levette Almarik Olfrida' nyakárúl, és Rósikáéra

függesztette, e' napnak örök emlékezete végett. Óh ha Olfrida e' szempillantásban előre érezhette volna, miképp nyittya meg sorsához a' titkos zárt ezen arany láncz, nem olly könnyen, nem olly hidegvérűséggel adta volna oda e' drága bűbájt. De teher gyanánt látszott ez neki mellyérűl eltünni, mikor tapasztalta, hogy ez által a' Herczeg' késedelmességének határ tetetik, és hogy ez neki az elmenetelre karját nyújtya.

Sokáig néztek még már csendes már szózatos áldásokkal a' hegyeknek vídám lakosi Fejedelmek utánn, és senki közűlök Kovárnak udvarát el nem hagyta, a' nélkűl hogy Rósikának vagy szíves ígékkel, vagy barátságos mosolygással, vagy legalább eggy érzékeny kézszorítással örvendetes részvételét meg nem bizonyította volna. Komor gondolatokba merűlt volt ő, és allig várta, hogy a' körűlötte lévőktűl egynehány szempillantásra megszabadúlhasson, és veszéllyel fenyegető sorsárúl magányosságában gondolkodhasson. Hogy ő oda van, ha e' helyenn tovább mulat, hol ellenségei tartózkodni tudták, arrúl ő nem kételkedett; de hol találljon ismét új menedékhelyet? Hogy pedig magát a' minden embertűl elhagyott állapotnak pusztaságába kitaszítsa, kívánhatta-e' tőle, félénk és erőtlen asszonyi állattúl még a' legmostohább sors is? Még magában így tusakodott, szemébe tünt a' Herczegnek ajándéka, és az újjolag elevenítő reménységnek világos sugára a' derűlő észnek hajnalával hatott be szívébe. A' láncz volt egyedűl, mellyet magának akart volt tartani, mikor az erdőben minden egyéb drágaságait csalatkozott és kegyetlenűl letiportt szívének háladatosságából erővel Dobroszlávnak adta. Csak komor óráiban akarta ő magát e' lánczal atyai hazájának világos múltságába átbájolni; most már neki harmat gyanánt szolgált, mellyet neki a' magosságokban uralkodó Lelkek a' kétségbenesésnek mélységébe küldöttek, 's mellyhez tellyes bizodalommal is ragaszkodott, hogy segedelmével a' végső veszélyből kimenekedhessen.

Szomorúságának komor fátyola levonódott mellyérűl, új bátorságra elevenedett létének jövendőbéli sorsa iránt, sőt magányosságában még Szokolt is szívesen fogadta, mikor hozzá érkezett, hogy szülőihez ebédre vezesse. Derűlttebbnek nem látta még ez Elíza' orczáját, mint mikor most vele ment, és barátságos magaviselése újra felbuzdította az ifiúban a' régi bizodalmat, melly attúl fogva, hogy ajánlását Elíza el nem fogadta, nagyon megcsökkent volt.

A' Herczeg Kisasszonynak kezében volt már most az eszköz, mellyel ellenségeinek ál orczáját leszakassza; de ennek nem a' Herczeg' jelenlétében kellet-e megtörténni? mert micsoda idegen szívet merészellyen e' titokkal meghinni? Nem fog-e azonn kívűl mindenütt olly alacsony szívű emberekre akadni, kik a' hatalmas Dobroszlávnak zsoldgyában vannak? közötte pedig és a' Herczeg között melly képtelen nagy rés volt! őneki, ki már is azt várta, hogy a' jövő éjszaka seregesen kűldetnek ki a' gyilkosok, hogy nyomdokát kikémellyék, őneki lehetett volna annyi bátorsága, hogy a' fő várasba, vagy éppen a' Herczeg' elejébe mennyen? – új tévesztő kert! mellyik Ariadne fog e' szerencsétlennek fonalat nyújtani, mellyel magát minduntalan mélyebben öszvezavarodó járásidbúl kisegíthesse?

Mind e' mélységek, mellyek őtet czéllyától elválasztották, 's mellyekenn ifiúi hevességének első tüzében könnyen átszökdösött, egyszerre megnyíltak[397] előtte borzasztó rettentéssel, 's egész bátorsága, egész vídámsága ezen ismét vígasztalhatatlan leánynak, az imént felélledtt reménységgel eggyütt életének fenntartása iránt, egyszerre elsüllyedtek azoknak feneketlen réseibe.

A' különös figyelmetesség által, mellyet Rósikának a' Herczeg áldozott, maga is Kovár figyelmetesebb lett hozzá. Látta ő most, hogy Rósika a' szomszédoknak leányai között forogván, mindenben megkülömböztette magát; és ez őbenne gyanakodásokot ébresztett, mellyek

[397] *meg**ní**ltak* [Emendálva.]

Szívának bizonyításai által, ki férjének Rósika' vallását elbeszéllette, mód nélkűl megerősíttettek. Szíva ugyan el nem titkolta előlle Rósikának ama' kívánságát, hogy sorsa iránt közelebbről való nyilatkoztatásokot senki tőlle ne kérjen; és Kovár, kinek szíve egyébaránt is természete szerint nagyon szelíd volt, meg is kíméllette volna tudakozódásival e' leányzót, ki az ő itélete szerint, mint szerencsétlen, minden tekíntetre méltónak lenni látszott, ha a' Herczegnek elmenetele utánn egynehány óra alatt amaz iszonyító átmeneteleket nem tapasztalta volna benne a' mély szomorúságbúl a' derűltt vídámságra, és viszontag, mellyekre nem ok nélkűl úgy nézett, mint eggy születő észtévedésnek jeleire. Most tehát úgy akart vele bánni, mint atya, 's félre vonván magával, érzékeny szívességgel kíványa tőlle, hogy sorsát kinyílatkoztassa, mellynek bilincseitűl, ammint láttya, még az ő oltalma alatt sem képes megmenekedni. „A' vénség, kedves leányom, így szóllott hozzá, nem szűkölködik ám tapasztalás nélkűl, melly a' köveket az életnek ösvénnyébűl könnyen el tudgya hárítani. A' leányzónak ifiúsága félénk, és az életnek keserűségeit szükség nélkűl szokta önnön kínnyára megnagyobbítani. Engedd, hogy azt, a' mi tégedet szorongat, próbakőre tegyem; segíthetek talán rajtad, bármelly eggyügyűnek és alávalónak is tessek előtted lenni. És kedves Rósikám! ha a' dolgot titokban kell tartani, vagy ha te azt kívánod, hogy eltitkoltasson, reménlem, hogy Kovárnak emberségéhez nem szűkölködsz bizodalom nélkűl, ki neked ezt igaz szívű kézcsapással igéri."[398]

Elragadtatásig érzette Elíza e' jámbor mezei embernek tiszta szívességét, és az egek ellen elkövetett hitetlenségnek tartotta volna eggy illyen egyenes szív előtt, mellyet neki amazok létének ember nélkűl szűkölködő pusztaságába küldöttek, saját szívét bizodalmatlansággal elzárni. Eltökéllette tehát magában, hogy sorsárúl tellyes nyílttszívűséggel az egész fátyolt levonnya. „Édes jó atyám, mondá Elíza, megnyitom én neked egészen szívemet, de engedd meg, hogy jámbor anyánkhoz, és minden színkedés nélkűl szerető Szokolunkhoz háladatlan ne legyek. Tik hárman, életemnek szabadítói, és ritka jótévőim, állyatok ide mellém, és hallyátok saját ajakimbúl a' rajtam elkövetett gyalázatos gonoszságot. Rajtam ugyan nem segíthettek; ezt hatalmas ellenségeim meg tudgyák majd akadályoztatni; de szemeitekbűl a' szánakodásnak eggy bármelly tehetetlen könyhullajtása is meg fogja vígasztalni szívemet azon órában, mikor a' halállal viaskodni fogok."

Öszvegyűjtötte erre az egész házat, és remegő ajakábúl tellyes bizodalommal folydogált ki szerencsétlenségének szomorú története.

Mennél világosabb lett születésének, és felséges rangjának titka, annál mélyebb tisztelettel lépdesett Szíva hátra, Kovár levonta lassankint fejéről házi sapkáját, Szokol pedig félre vonódván, lesütötte szemeit, és pirúló háborodásnak kezdett eredni ama' hirtelenkedő barátkozás miatt, mellyre Elízával fakadt volt. Ammint a' Herczeg Kisasszony beszédgyének vége felé ezeket eszre vette, imígy fejezte be amazt keseredett szózattal: „Óh! én a' ti szíveiteket szenvedésimnek vallásával közelebb akartam az enyimhez vonni, és tik magatokot tőllem visszavonnyátok. Így jutalmazzák meg jó emberek a' gyenge leánynak bizodalmát?"

Kovár hamar magához tért, 's hozzá közelítvén ismét, megfogta buzgósággal kezét, és imígy szóllította meg: „Herczegné! nincs üdőnk arra, hogy azt, a' mit cselekednünk kell, elhalasszuk; hódolásinkot trónussa' elejébe haggyuk. Engedgye meg, hogy még leányomnak nevezzem, és hogy ezen íge által Szíva anyánknak, és jó fiamnak zavarodását felderítsem. Tehetősen kell most minden erőnköt és ügyekezetünköt öszvekapcsolnunk, hogy czélunkot elérjük."[399]

[398] [A hiányzó idézőjel pótolva.]
[399] [A hiányzó idézőjel pótolva.]

Elíza oda nyújtotta másik kezét Szívához, Kovár pedig ballyával megfogta Szokolt, és magához vonta, hogy mind a' négyen az olly annyira szükséges segedelemrűl tanácskozzanak.

Megfontolták ők a' dolgot, megválogatták a' végbevitelnek módgyait, és ismét megvetették. Annak híre, hogy Dobroszlav hatalmával visszaél, e' csendes és békességes kunyókba nem hatott ugyan; de Elízának esete olly csalhatatlan színekkel festették le e' gonosztévőnek pokolbéli szívét, hogy a' Herczegnének életét kiki szempillantásonkint veszedelemben forogni ítélte, mióta őtet a' hamis menyasszony menedékhelyében megsajdította. Hogy tehát Elíza e' helyből mennél hamarább eltünnyön, elkerűlhetetlenűl szükségesnek tartatott legalább addig, még az üldözésnek első tüze meghűl, a' gonosztévő a' gondatlanságnak nyugodalmába ismét elszenderedik, a' meglesett kedvező eset pedig módot nyújt nekik arra, hogy a' dolgot magának a' Herczegnek kinyilatkoztassák.

Kovár akarta Elízát ezen úttyában kísérni, de ez meg nem engedte, hogy öreg ember létére, gyenge esztendeinek utólsó erejét még az efféle fáradságnak koczkájára tegye. Szokol félénken állván előtte, és tisztelettel tellyes pirúlásával viaskodván, nem merészlette szolgálattyát ajánlani; de Elíza helyesen gyanítván e' derék legénynek szíves készségét, egyszerre kiragadta önnön magával meg nem elégedő kétkedéséből, és kérésével, hogy vele mennyen ezen útra, kellemetesen meglepte.

Vígan elszaladt azonnal Szokol, felkereste tarisznyáját, és Szívához vitte, hogy útravaló eleséggel[400] megtöltse. Csak könnyűnek lelvén még is, gyorsan átkutatta a' kertet, megnézte a' fákot, és szép gyümölcsöt szedett a' reá bízott szarándoknénak számára.

Nagyon sürgette őköt Kovár, hogy az üldözött Herczeg Kisasszonyt minden lehetséges sietséggel nem csak házából, hanem még az egész környékből is, mellyet már ellenségei előtt gyanúsnak tudott, bátorságos menedékhelyre költözni láthassa. Elízának vándorló botot adott a' kezébe, reá pedig feleségének ruhái közűl egynehány szükséges darabot, és így indúlt el az útra a' jámbor párnak áldásival, hogy Szokolnak vezérlése szerint az erdőknek szűk völgyekben tekergő sűrűi között, mellyeket az öreg a' kalaúznak kiváltkép ajánlott, bátorságot lelhessen. Egynehány napi járás utánn eggy barlangba reméllettek ők jutni, hová az üldözőköt semminémű gyanú nem vezethette, 's hol Kovárnak tudósításira szándékoztak várakozni. Azon esetre, ha sokáig kellene nekik e' rejtekben szükségképen maradni, és így eleségek is elfogyna, megnevezett Kovár az ifiúnak eggy szomszéd helységet a' hegyek között, mellyből szükséges táplálékot szerezhessen.

A' Herczegnek ajándékát kebelébe rejtette nagy szorgalommal Eliza, úgymint zálogát ama' hitnek, mellyel a' viszontagságokot a' mennyei atyától eredő próbáknak nézte, 's úgymint eszközét ama' világos bizonyításnak, mellyel zavarodásba hozott létének fekete setétségét kellemetesen felderítheti.

A' nap, melly akkor, mikor útra indúltanak, már elalkonyodni kezdett, oda engedte már uralkodását a' homályos éjszakának, 's a' siető útasokot egynehány órányi járás utánn arra kényszerítette, hogy az ösmeretlen ösvényekenn úttyokot ne folytassák. Az éjjeli homálynak óráit a' derűlt és csillagokkal sűrűen behintett égnek bóttya alatt töltötték, és Elíza olly csendesen és minden szorgalom nélkűl aludt a' földnek pázsitos színénn vezérjének virogatásánál, mint szerencsétlen esete előtt édes attyának palotájában. A' hasadó hajnal édes álomba merűlve lelte mind a' kettőt, de Szokolnak rövid nyugodalmát félben szakasztotta; mire ő Elízát szinte fel akarta költeni, és úttyát folytatni, ammint a' szomszéd bokrok között eggy férjfinak lépéseit zörgeni hallotta. Azt gyanítván, hogy a' vérszopó vadász nyomára akadt

[400] *eleség* [Emendálva.]

talán üldözött prédájának, eggy görcsös botot fogott eltökéllett markába, 's még egyszer visszatekíntvén az édesen szendergő Herczeg Kisasszonyra, neki sietett a' bokrosnak, honnan a' zuhogás érkezett.

Mennél gyorsabban ment neki, annál nagyobb sietséggel látszottak amannak lépései elölle tünni; a' mi az ifiúnak bátorságát annyira felgerjesztette, hogy egynehány ugrás utánn eggy élemedett férjfiú előtt állott, ki nagy részént rongyokkal födözve, nem csak semmi ellenséges vonást nem mutatott orczájában, hanem inkább jobban hasonlított eggy szökevényhez, mint maga Szokol. Az öregnek tiszteletre méltó termete,[401] kinek ősz és ritka haja csak naggyából föddötte el orczájának friss sebhelyeit, lebilincsezte az ifiúnak szívét; és az öreg jövevény, kit a' váratlan jelenés elejénte szaladásra késztetett, az ifiú parasztnak eggyügyű és nemes tisztaságú orczájából emberséghez vonzó bizodalmat merítvén, hasonlóképen megállott.

Szokol. Honnan öreg! honnan?

A' jövevény. Azt tőllem ne kérdezd. Ha megnevezném is messze honomnak helyét, meg nem ösmernéd. Mond meg te nekem, ha Erdélyi vagy-e?

Szokol. Hát mi volnék? Nem viselek-e olly köntöst, melly ezt neked nállam nélkűl megmondgya?

A' jövevény. Hiszen hallod, hogy jövevény vagyok, és ezen országnak szokásait elégképen még nem ösmerem. Ember nélkűl szűkölködő erdőkönn keresztűl, hol életemnek végző erejét füvek és gyökerek szűken találták, ide hozta tévelygő lábaim. Mond meg már most, messze vagyok-e még Szebentűl?

Szokol. Nem messze már; minekelőtte a' nap lealkonyodik, megláthatnád falait, ha az igaz úttyát tudnád.

A' jövevény. Ezt nem tudom. Nem vezethetsz engemet oda?

Szokol. Boldog Isten! te engemet kemény szívű gonosz embernek fogsz tartani, mivel ezt tőlled megtagadom. De meg nem cselekedhetem. Soha életemben meg nem tagadtam senkitűl szolgálatomot. Öreg ember vagy, és ha még tovább tévelyegsz, elhanyatlik kevés erőd. Óh! bár csak Kovár atyámhoz vezethetnélek! – – Megálly! Tíz lépésnyire innen elvezetlek az ösvényhez, mellyet fáradsággal magam megtörtem; ezenn menny, és egyenesen oda érsz kunnyónkhoz, melly kicsiny ugyan, de minden szűkölködőnek nyitva áll. Nyugodd ki ott magadot ezen éjszaka, és holnap maga az atyám elvezet tégedet, a' hová akarod.

A' jövevény. Szívesen fog-é fogadni?

Szokol. Minden bizonnyal.

A' szóra hozzájok ugrik véletlenűl Elíza, és a' jövevénynek nyakába borúl. A' beszédre felébredvén, hallotta Szokolnak szavát, és eggy másik ösmeretes szózatnak hangjait; oda osontott tehát hozzájok, és a' jövevényt megösmerte.

Herczeg Kisasszony! mit cselekszik? felkiáltott Szokol nagy álmélkodással; de Elíza meg nem felelhetvén, könyeivel áztatta az öregnek arczait, ki karjai között úgy állott, mintha lábai gyökeret vertek volna. A' leányzó sebesebben borúlt nyakába, hogysem orczáját megsajdíthatta volna. Ruházattya paraszt leánynak mutatta, az ifiú pedig Herczeg Kisasszonynak nevezte; mikép eggyeztesse ezt öszve? „Kicsoda ez? így kérdezősködött álmélkodva."[402]

Hát Boliszláv, te sem ösmersz már engemet? mondá viszontag Elíza, lassacskán emelvén fel fejét, és szeme közé tekíntvén.

[401] *termett,* [Emendálva.]

[402] [A hiányzó idézőjel pótolva.]

Az én Herczegném! Boldog Isten! Az én Herczegném! Többet a' meglepett öreg ember ezen szempillantásban nem szóllhatott.

Elíza. Jó Boliszláv! te azonn álmélkodsz hogy engemet így találsz? visgáldsza meg önnön magadot.

Boliszláv. Én azt gondoltam, hogy Herczegséged megmenekedett. Dobroszláv – –

Elíza. Ne mond ki fenn szóval e' nevet e' környékben, hol a' tolvajoknak szuglyai és a' latroknak barlangjai az erdőknek pusztáit népesítik. Az ő neve olly ösmeretes, és olly kedves itt, mint a' tiéd az én szívemben.

Boliszláv. Hogy értsem én ezt? És ezen ifiú mikép lehet Herczegségednek baráttya, mikor azt a' leányzót Szebentűl messze elvezeti, hol reá olly buzgó és felséges szerető várakozik?

Elíza. Ezt te, tudom, nem értheted. Nehéz lessz a' te szívednek azokot elhinni, a' mikkel engemet a' mostoha sors üldözött; mert az ollyan lélek, mint a' tiéd, a' rajtam elkövetett gonoszságot gyanítani sem tudgya.

Elíza erre elbeszéllette ismét feltaláltt baráttyának mind azokot, a' mik Dobroszlávnak pokolbéli ügyekezeteit hamarjában lerajzolhatták, és így átlátták már most mind a' ketten világosan, hogy az egész bal eset, mellyet a' latroktúl szenvedtek, az ő rendelése szerint készakartva történt. A' fogadott latroknak legsürgetősebb gondgya volt az, hogy a' fő Cancelláriusnak írásait elfoglallyák, és talán e' miatt voltak szűkebb kezűek a' gyilkoló döfésekben. Az első dákok e' szerencsétlen öreget elkábítván, a' lórúl letaszították, mire azutánn kiraboltatott, és hogy halála annyival bizonyosabb legyen, a' szomszéd mélységbe lehagyíttatott. A' bokrok, mellyek ennek fenekénn sűrűebben állottak, lágy és hajlékony ágakkal fogadták az esőt, és a' gyilkosoknak reménységét megjátszották; az esés az élettűl meg nem fosztotta. Egynehány óra múlva magához tért Boliszláv,[403] 's a' környéket csendesnek látván, a' mélységből kikapaszkodott. Első gondolattya volt Elíza' sorsa. Tele szorongatásokkal felmászott a' magos útra, hol a' gyilkosságok végbe vitettek, 's átvisgálván hideg borzadással hazafitársainak még melegen vérző testeit, a' Herczegnének semmi nyomdokára nem akadt. E' véres csatának mezejérűl ama' bizonyos reménység kísértette őtet el, hogy Elíza Dobroszlávnak gondviselése által, kit a' legyilkolt[404] testek között hasonlóképen nem látott, minden bizonnyal megmenekedett. Félelemből, ne hogy újra a' kóborló latroknak kezei közé jusson, elhagyta az ország' úttyát, és három napig tévelygett Erdélynek sűrű erdeiben, a' nélkűl hogy emberre akadt volna, ki neki az útat megmutatná. Most az eset a' szerencsétleneket e' helyenn vezette öszve.

Nehéz volt Elízának sorsa már eddig is, de e' jelenés által még súlyosabb lett. Boliszláv újra veszedelemben forgott, mivel Dobroszlávnak gonoszsága azóta, hogy a' Herczeg Asszonyt életben lenni húgátúl hallotta, ennek romlására újjolag felébredvén, könnyen kezébe kaparíthatta a' fő Cancelláriust is, kit hasonlóképen holttnak gondolt. A' tanácskozás, mellyet e' szerencsétlen öreg már most Szokollal és Elízával tartott, azt javasolta neki, hogy maradgyon ő is rejtekben, mindaddig még Kovár nekik a' dolognak kívánatos felderűléséről hírt nem ád; de az ő fontos tapasztalásibúl vontt vélekedés viszontag egészen ellenkezőt tanácsolt. Kovárnak rendelését, hogy a' Herczegné eggy üdeig elrejtve maradgyon, igen helyesnek találta, de azt ellenben nem vélte sem illendőnek, sem tanácsosnak, hogy ő férjfi létére azon szempillantásban, melly Királlyának nem csak jeles hasznát, hanem még legdrágább boldogságát is megválasztya, olly tehetetlenségben maradgyon, melly csak a' segéd nélkűl szűkölködő asszonyi gyengeséghez illik. Esztelenűl és vakmerően nem akarta ugyan ő magát ellenségeinek

[403] *Boriszláv,* [Emendálva.]

[404] *legyilkott* [Emendálva.]

kezébe átadni, de közelebb kívánt a' gonoszságnak fészkéhez osontani, hogy ott az esetnek kedvező szempillantását a' nyilvánvaló viadalra hirtelen megragadhassa. A' háladatos érzékenység, mellyel a' Herczegné Kovárnak részesülő szívességét rajzolta, olly böcsületes és jámbor embernek mutatta neki ezen élemetes földmüvest, kit bármelly titkaival minden veszedelem nélkül meghihessen. El nem távozott tehát megrezzenthetetlen tökéllésétül, hogy úttyát Kovár' lakásához folytatván, Elízát hű vezetőjére bízza, 's mindaddig e' rejtekben haggya, még az ál Herczegnének, és báttyának gonoszságát világosságra nem hozza.

Sok könyhúllajtásában telt Elízának a' búcsúzás, mellyel csak imént feltaláltt baráttyától ismét elválni kényteleníttetett; de Boliszláv megvígasztalta és állhatatosságra biztatta bizonyos ígéretével, hogy szenvedései talán rövid napok alatt végbe szakadnak, mihelyt ő maga oda siethet, szétszaggatni ama' homályos fátyolt, mellyel a' gonoszság a' Herczeget körűlborítva tartya.

Szokol megmutatta neki nyomait a' tőlle csak imént megtörtt ösvénynek atyai házához, Boliszláv pedig útnak indúlt rajta, tellyes bizodalommal lévén az iránt, hogy ezenn a' mennyei gondviselés kívántt czéllyához vezérli. Egynehány óra múlva valóban oda is ért. Szíva szinte az udvarban foglalatoskodott, ammint ő, nem úgy, mint a' házrúl házra járó koldúsok, kikhez ruházattyára nézve hasonlított, hanem mint a' szerencsétlen jámbor és nemes szívű emberek szoktak, a' helyett hogy alamisnát kért volna, a' gazdasszonytúl azt kívánta, hogy beszéllgetésnek okáért Kovárhoz vezesse. Megjelent ez tüstént, és szokott szelidségével a' jövevényhez közelített, hogy járásainak okát meghallgathassa. Minden tartóztatás nélkűl megmondotta neki Boliszláv, ki légyen? Kovár pedig hallván, hogy beszédgyei Elízáéval mindenben megeggyeznek, ezeknek valóságárúl legkisebbet sem kételkedhetett.

Mennél jobban bele keverte őtet a' sors Elízának ügyeibe, annál buzgóbban viselte azoknak gondgyát, nem gondolván a' veszedelmekkel, mellyek őtet és az övéit érhetnék, ha ügyekezeteit Dobroszlávnak virogató furcsasága megjátszaná. Minekutánna az erőtlen vándorlót étellel és itallal felfrissítette,[405] Szíva által elhozatta eggyik ruháját, és Boliszlávot felöltöztette. Ebben ugyan a' fő Cancellárius meg nem lehetett volna ösmerni, de attúl csak kellett még is tartaniok, ne hogy Dobroszláv' parancsolattya szerint mind elfogják üldöző szolgái azokot, a' kiket e' gyanús házban a' szokott számonn felűl találni fognak. Mindaddig tehát, még az első veszedelem elmúlik, átadta Kovár elfáradtt vendégének a' házat, és a' házi gazdának személlyét, maga pedig, ösmeretesebb lévén a' környékkel, ennek rejtekebb helyeire vándorlott.

Allig ment még az erdőkben házától fél mérttföldnyire, már is látta minden felűl a' fegyveres embereket maga felé tolódni, hogy tőlle az útrúl tudósítást kérjenek. Kérdéseikből átlátta ő, hogy a' látogatás az ő házát illeti, és hogy ez mennél hamarább végbe mennyen, hű kalaúz gyanánt megmutatta nekik a' legrövidebb útat, melly házához ment.

Beértek ide a' fegyveresek, és a' véltt házi gazdától tudósítást kívántak ama' leányrúl, kinek fejére Dobroszláv nagy somma pénzt tett. Boliszláv el nem felejtvén a' házi gazdának személlyét, állhatatosan azt felelte, hogy a' múltt éjszaka házából a' leány lopva elillantott, és hogy hollétét nem tudhattya, e' felelet nem volt a' katonáknak szája' íze szerint, kik az igértt jutalom utánn nagyon esdeklettek, és ez volt az oka, hogy tudósításával meg nem akartak elégedni. Késztették tehát a' véltt gazdát mindennémű fenyegetésekkel, 's végtére haragjokban eltökéllették, hogy legalább kezes gyanánt elviszik magokkal és őrizet alatt tartyák mindaddig, még a' leánynak nyomára nem jutnak.

[405] [Az írásjel emendálva.]

Sorsának e' fordúlását nem várta ugyan Boliszláv, de öszve szedte még is egész férjfiúságát, és a' fegyvereseket állhatatossággal követte. Allig vezették őtet fél óránya, hogy Kovárt az útonn előtalálta. Nem győzött ez eleget álmélkodni azonn, hogy vendégét a' strázsák között menni láttya, és egyebet hamarjában nem gyanított, hanem hogy Boliszlávot még a' paraszt ruhában is megösmerték, és hogy életét többé meg nem mentheti. Ámde Boliszláv hamar kirántotta őtet bal vélekedéséből, imígy szóllítván meg: Szomszéd! nekem Szebenbe kell mennem. Vígasztald azonban szegény öreg feleségemet, és ha a' fiamot meglátod, mond meg neki, hogy nem sokára visszatérek. Ebből Kovár átlátván, hogy Boliszlávot a' katonák nem ösmerik, könnyen gyaníthatta az okát, miért vezetik el a' véltt házi gazdát?

Úgy látszott Kovárnak, hogy az egész ügyekezetnek végrehajtása már most csak ő tőlle függ, minekutánna Boliszlávnak kezei meg voltak kötve. Arra, hogy a' dolgot siettesse, nagyon késztette őtet szíve, mikor a' két ifiú szarándok eszébe jutott, esze pedig, mikor megfontolta, melly bizonyos veszedelemben forog a' fő Cancelláriusnak élete, ha talán ellenségeinek közepetténn a' bal eset igaz személlyét elárúlná. De szinte az eset volt, melly most egyszerre a' lenyomott szerencsétleneknek részére állván, Kovárnak lassú ügyekezetét megsiettette, ki a' szélvésznek első napjait meg akarta várni, minekelőtte a' vígyázás alatt lévő Herczeghez hatni merészellyen.

Boliszláv szerencsésen elérkezett paraszt ruhájában a' fogságba, mellybe őtet a' katonák Dobroszlávnak helybenhagyásával vetették, ki legkisebbet sem kételkedett arrúl, hogy e' véltt paraszt, kinek házában Elízát az üldözők többé fel nem találták, a' Herczegnének menedékhelyét minden bizonnyal tudgya; egyszersmind pedig bizonyosan reméllette, hogy a' kínokkal és halállal való fenyegetések által vallásra bírja. Xarkót tehát, a' ki már egyszer az egész gonoszságba be volt szentelve, titkon a' tömlöczbe küldötte, hogy a' véltt Kovárt akár igéretekkel, akár fenyegetésekkel a' titoknak elárúlására vegye.

Kicsoda rajzolhattya le ennek álmélkodását, mikor a' parasztban a' halottaibúl feltámadtt Boliszlávnak rettentő orcza vonásait megösmerte? szinte megborzadott bele, mikor lelkiösmérete e' tekíntetnél felserkent, és a' hallatlan gonoszságát szemére vetette. A' Cancellárius eszre vette azonnal a' réműlést, melly Xarkónak belsejében történt, magát pedig tovább el nem titkolhatta; átlátta tehát, hogy az egész dolognak jó vagy rossz kimenetele csak ezen szempillantástúl függ. Ama' kemény, és rezzenthetetlen szózattal, melly csak a' saját igazságárúl meggyőzött férjfiúnak tulajdona, megragadta ő Xarkónak szinte meglepett és egészen letiportt lelkiösméretét, 's lerajzolta neki a' bosszút, mellyet rajta bérlett szolgálattyáért az egek állani fognak, ha azokot szíves megtérése által azonnal meg nem engeszteli, és az igazságos dolognak előmozdítására segítő kezet önnkint nem nyújt.

A' szolga lelkek változó eszközök már a' gonoszságnak részére, már meg ellene; a' cselekedet őköt meg nem jutalmazhattya, hanem csak az, a' kinek számára valamit cselekszenek; azért nekik mind eggy, akár a' jónak, akár a' gonosznak tegyenek szolgálatot, csak annak választásában, a' kihez szegődnek,[406] meg ne csalatkozzanak, és a' pénz utánn való esdekléseket megelégítsék. Átlátta Xarko, hogy veszedelmes és szinte már el is veszett bérben áll, mihelyt Boliszlávtúl világosan megértette, hogy az igazságot, melly már több személyeknél tudva van, még ha őtet a' tömlöczben most megöli is, többé már le nem nyomhattya, és el nem titkolhattya; ellenben pedig, hogy a' bosszúállást elkerűlheti, ha az igazságnak pártyához áll, melly lépés a' vásárlott és ugyanerre nézve a' hűtelenségre mindenkor hajlandó szolgáknál nem nagy fáradságban telik.

[406] ***se**gődnek,* [Emendálva.]

Minekutánna Boliszláv ellenségének biztossát ekképen meghódította volna, és ennek ajakibúl ama' tudósítást is megértette volna, hogy a' herczegi párnak nyilvánvaló öszveadása eggykét nap múlva fog ünnepeltetni, annyival inkább sürgette Xarkót, hogy szolgálattyában ne késedelmeskedgyen.

Xarko Dobroszlávnál annak mutatta magát, a' mi az előtt volt, és hiú reménységekkel táplálta az iránt, hogy a' fogságban lévő parasztot a' vallástételre birandgya; egyszersmind pedig óránkint szorosabban rá hurkolta a' tőrököt, mellyekkel körűlvette.

Még e' készűletek végbe mentek, egynehány nap múlt el, mellyeket Boliszláv az árúlásnak veszedelme nélkűl Xarkónak oltalma alatt töltött.

Az öszveadásnak és a' menyegzőnek napja végtére elérkezett. Olfrida le nem csendesíthette többé indúlatosságával Almariknak szívét, mióta ez őtet a' nép között olly néma hidegvérűséggel átvonódni látta. Hogy tehát a' Herczeg szívének ezen ürességét kipótollya, házának ünnepét közönséges ünnepnek tette, és reggeltűl fogva a' nyilvánvaló palotában ült, hogy a' hozzá tolódó népnek hódoló örvendezéseit elfogadgya.

Még örömmel tündöklő szemeibűl áldás és kiesség harmatozott a' jelenlévőkre, Dobroszláv és a' többi Ministerek mellette állván, beszedték az írtt esedezéseket, mellyekkel az ügyefogyottak hozzá tolódtanak. Ezek között megjelent Xarkó is, és a' Herczegnek saját kezébe oda nyújtott eggy írást, mellyet Boliszláv általa küldött, 's melly ezen ígékbűl állott: „Eggy ártatlan a' tömlöczben csügged; hallgassa meg Herczegséged. De minekelőtte ezt azok, a' kik a' trónus körűl állanak, eszre veszik, Herczegséged előtt kell már állanom." – Hadd hozzák ide! felelé a' Herczeg, és Xarko szinte repűlt a' herczegi parancsolattal a' tömlöczbe, hogy Boliszlávot levett lánczaival eggyütt a' trónus' elejébe vezesse.

Ha Dobroszláv Xarkónak megjelenésén nem győzött elegendőképen álmélkodni, annyival inkább nem győzött azonn, hogy a' Herczeg a' Xarkótúl átvett írást az ő kezébe a' többiekhez nem adta, hanem kezében tartván, sokáig elhallgatott. Egyszerre kétfelé oszlottak a' trónus előtt állók, és lélekszakadva a' Herczegnek lábaihoz borúlt eggy paraszt ember.

Kovár! te is az esedezők között? Mi a' kívánságod? mondá a' Herczeg, kegyesen lehajolván hozzá, és kezénél fogva felemelvén. – Igazságot, felséges Herczeg! igazságot kérek az ártatlanságnak; igazságot, melly magát Felségedet is illeti.

Még minekelőtte a' Herczeg ezen ígéknek értelmét megfoghatta volna, Xarko is elérkezett a' rabbal. Boliszláv és Kovár megösmerték hirtelen egymást, 's neveiket viszontag felkiáltván, egymásnak nyakába borúltak.

Dobroszláv hasonló volt ahhoz, kit a' mennyei tűz megéréntett; de eszének jelenlétét még sem vesztette el. A' két paraszt és a Herczeg közé lépvén, a' kétségbeneső szorongatásnak szózattyával imígy kiáltott fel: „Strázsa! ragadgyátok meg e' két gonosztévőt. Az én mellyembe dákjaitokkal előbb, gyilkosok! minekelőtte benneteket Herczegemhez hatni haggyalak!"[407] –

Erre a' Cancellárius fő tisztyének egész méltóságával a' körűlötte öszvesereglő katonákhoz fordúlván: Ime! magam elhoztam magammal lánczaimot; zárjátok reám még egyszer; de azt kívánom, hogy a' Herczeg engemet meghallgasson.

Erre köz csendesség támadt, és a' figyelmetesség mindnyájokban megfeszűlt. Almarik Dobroszlávot helyére visszaigazítván, a' katonáknak pedig megparancsolván, hogy a' lánczokot a' rabra rá ne zárják, imígy szóllott: Tégedet, Kovár, ösmerlek; te énelőttem gyanús nem lehetsz. De mikép jössz te ezzel öszve? Hallottam, hogy Boliszlávnak nevezted.

[407] [A hiányzó idézőjel pótolva.]

Kovár. Engedgye meg Felséged, hogy e' mélyen megbántott öreg maga beszéllyen; ősz fejemmel felelek érte. De közénk még eggy harmadik tartozik, a' ki csak Herczegének intését várja. Adgyon nekem Felséged fegyveres embereket, hogy el, és vele eggyütt visszakísérjenek a' palotába, melly nagy őrizet alatt van; és én, minekelőtte ezen öreg beszédgyét elvégzi, ismét itt termek.

Dobroszláv vad háborodással; Felséges Uram! ne haggya szívét elcsábítani. Ha Felségednek leghűvebb szolgája szeretett urának élete miatt olly szorongatásban van, hogy még belseje is rezket, hallgassa meg Felséged barátságos intését. Árulás közelget Felségedhez.

Boliszláv. Ez te benned a' Herczeghez legközelebb áll.

Almarik. Népemnek közepetténn az én szívem gyanakodni nem képes. Fegyveres emberek kísérjék Kovárt minden sérelem nélkűl azzal eggyütt, a' kit[408] magával ide vezet. Ez felséges akaratom.

Kovár elmenvén, Boliszláv elkezdette Dobroszláv ellen a' vádolást. Allig hallotta Almarik a' pokolbéli gonoszságnak kezdetét, felkelt azonnal üléséről, és váltólag már a' vádolónak állhatatosan csendes orczavonásira függesztette tekíntetét, már pedig a' Ministerre, kinek ábrázattyában a' kétségbenesés vonaglani látszott. Nem szakasztotta ő félbe a' vádolást; de Boliszláv még azt el nem végezte volt, mikor már Kovár és Szokol az allig léphető Elízát a' trónus' elejébe vezették. A' Bolgárországi fő Cancellárius félbe szakasztván beszédgyét, mély főhajtással kitért az útból, és az érkező Elízának e' fontosan és hangosan kimondott ígével hódoltt: Herczeg Kisasszony!

Azon szempillantásban, hogy Dobroszláv Elízát megjelenni látta, a' dühösségnek hangjára fakadván, megborzadott, kivonta kardgyát, és hűtelen mellyébe döfte.

Ammint saját keze által elesett, az egész jelenlévő nép, melly Boliszlávnak vádolását csendes figyelmetességgel hallgatta, és most annak foganattyát világosan látta, fenn szóval ezen igékre fakadt: *Elíza a' mi Herczegnénk!*

Almariknak elméje, de kiváltkép szíve, elfoglalva érzették magokot a' meggyőződésnek erejétűl; de Elíza nem adott neki elegendő üdőt arra, hogy magát öszveszedvén, e' meggyőződést kinyilatkoztassa. Azt kívánta ő, győzedelmének diadalma gyanánt, hogy a' véltt Herczegnével szembe állíttasson, 's kivonván kebelének méllyéből az ereklyét imígy szóllott: Herczegséged előtt, valamint e' nép előtt is, ez legyen az igazságnak jele közöttem és ő közötte. Küldgye oda neki Felséged, hadd nyissa fel a' titkos tartalékot, mellyben a' Bolgárok' Királlyának képe fekszik. Csak ennek leánya tanúlta ezt meg a' mestertűl, a' ki e' lánczot csinálta; csak ő lesz egyedűl képes, zárját megnyitni.

A' Herczegnek Cancelláriussa elvitte, ennek parancsolattyára, az ereklyés lánczot Olfridához. Hallván az esetet, és a' Herczegnek kívánságát, próbálgatta ugyan megnyitni a' zárt, de végbe nem vihette ; a' Cancelláriussal azonban Almarik' elejébe ment, mivel ezt tőle a' Herczeg hasonlóképen megkívánta. Megjelenvén, 's minden embernek tekíntetét magára függesztve látván, ammint a' Herczeg' elejébe akart lépni, megsajdította Elízát, megsajdította Dobroszlávot is holttan a' földönn, megsajdította mellyében a' kardot, 's elejtvén kezéből a' lánczot, oda rohant a' holtt testre, és ezen ígékre fakadt: *Ah Bátyám*!

Elíza felkapta az arany lánczot, felnyitotta a' képnek tartalékját, 's öszveszedvén végső erejét, felemelte a' népnek láttára édes attyának képét; a' nép pedig viszontag örömkiáltásokra fakadt.

---

[408] *a' **ki*** [Emendálva.]

A' Herczeg felsietett a' trónusra, fel akarván emelni magához a' megösmertt menyasszonyt; de az örömre fakadtt nép megelőzte szándékát, és vídám kiáltások között felvitte oldalához.

A' menyegző más nap tartatott. Almaríkszerencsés férj, 's egyszersmind szerencsés fejedelem is lett alattavalóinak naponkint öregbedő szeretete által, mellyet Elíza szeretett férjének oldala mellett magának is megérdemlett, és érzékeny szívvel szintazon férjével fel is osztott.

Boliszláv Almariknak szívében nem külömben, mint az országlásnak kormányozásában az elesett Dobroszlávnak helyét elfoglalván, az Erdélyi udvarnál végezte életének napjait, mint hű baráttya, és tapasztaltt tanácsadója a' jó Herczegnek.

Kovár a' Herczegnek mindennémű ajándékait és ajánlásait megköszönvén, több esztendőköt töltött még Szívával mezei hajlékában, vígan, és tökélletesen megelégedve cselekedeteinek boldogító emlékezetével, mellyet a' herczegi familia is Kovárnak látogatásával esztendőnkint legalább egyszer megünnepelt. Szokolnak a' Herczeg eggy nagy majorságot ajándékozott; de ez mindaddig birtokát kezéhez nem vette, haszonvételével megelégedvén, még fogadott szülőinek szemeit be nem húnyta.

[Siroki Mariska és Viszneki László]

A' GYÖNGYÖSI TÜNDÉRLEÁNY

Mikor még Magyar Ország a' Töröknek járma alatt nyögött, volt Gyöngyösönn eggy igen gyönyörű Kisasszony, Siroki Mariska, kinek párját a' körülbelűl fekvő vármegyékben találni nem lehetett. Báttya a' táborban mulatott, melly a' Török elől Morva Ország felé vonódott; édes attya kölcsönözött név alatt lappangott a' Mátramelléki falukban, mivel a' Törökök élete utánn lesekedtek; öccse pedig és édes annya Gyöngyössön vele lakott. Mariskának súgár termete beillett volna még Herczeg Kisasszonynak is; kökény színű szemei úgy ragyogtak, hogy azoknak csak[409] eggy tüzesebb tekintete[410] is elegendő volt a' legbüszkébb legénynek hódítására; fekete haja lágyabb volt a' selyemnél; szava olly kellemetesen hangzott, mint a' legszelidebb musikaeszköz; orczai pedig, kivált mikor mosolygott, a' leggyönyörűebb rósához hasonlítottak. Mikor az ellenség a' Siroki várhoz közelített, hogy azt felkérje, vagy ha meg nem akarná magát adni, ostrommal megvegye, a' várnak ura Siroki Mátyás Gyöngyösre küldötte hitvessét, leányával és fiával eggyütt, mivel tudta, hogy az olly helységekben, mellyek magokot nem védelmezhették, és így a' Törököt szabadon beeresztették, a' népnek nem kellett e' pogánytúl olly nagyon tartani, mint azoknak, a' kik valamelly várat védelmezvén, ezen ellenségnek büszkeségét megbántották[411], és kegyetlenségét felingerlették. Az öreg Siroki sokszor[412] megjátszotta a' várbúl az ostromlóknak ügyekezeteit, már bajnok merészséggel vervén vissza a' vakmerő Törökököt, kik a' várnak falaira felmásztak, már kirohanván üdőnkint reájok, mikor legjobb álomban, vagy mély gondatlanságban voltak, már meg gyújtó eszközököt hagyítván sátoraik közé. Az eggyik kirohanásnak alkalmatosságával maga vágott le a' lórúl eggy török fő tisztet, kinek fejét vévén, drága kövekkel megrakott csalmájával eggyütt bevitte a' várba, 's eggy hosszú póznára szúrván, a' sáncznak eggyik szögletébe tette[413], hogy onnan a' Törököknek szemébe tünnyön. Ez az ellenséget hallatlan dühösségbe hozta olly annyira, hogy minden erejét öszveszedvén neki rohant végtére a' várnak, és véres ostromlással magáénak tette. Siroki Mátyás egynehány tisztyeivel és felette kevés katonájával a' föld alatt lévő titkos útonn menekedett meg a' pogánynak bosszúállásától.

Minekutánna Sirokot a' Török elvette, és seregeit a' körűlbelűl lévő helységekre felosztotta, Gyöngyösre eggy Ága ment katonaságának[414] legnagyobb részével, hogy ott eggy üdeig megnyugodgyon. Közel volt már ő negyvenedik esztendejéhez; de tüze még az ifiakéval is vetekedett. Magos szál ember fekete szakállú, szép termetű, és jó ábrázatú lévén elhitette magával, hogy a' fejér személyeknek szíveit, még gazdagságának segedelme nélkűl is, meghódíthattya. Innen volt, hogy mikor ezeknek szerelmét vadászta, soha sem élt erőltető módokkal, mint a'

[409] hogy |azoknak| csak [Betoldás a lap szélén.]
[410] tekintete<k>
[411] megbán<tyák> |tották| [Betoldás a sor fölött.]
[412] <sokáig> |sokszor| [Betoldás a lap szélén.]
[413] szögletébe <vitte> tette
[414] ment |katonaságának| <lovasságának> [Betoldás a lap szélén.]

többi csalmások, kik a' legszebb magyar asszonyokot és leányokot megfogatták, 's erővel háremeikbe hurczoltatták.

Az Ága egyszer kilovagolt az alatta való tisztekkel, kik utánn sok köz ember lóhátonn poroszkált. Siroki Mariska szinte, az ablaknál varrdogált, 's[415] a' lovaknak dobogását meghallván, kitekintett. Mint a' fenn repűlő saskesely az annyától elszakadt csibére, úgy vetette ő azonnal tekíntetét Mariskára, ki ezt megsejtvén, szemeit lesütötte[416], 's magát az ablakból visszavonta. Mihelyt az Ága haza érkezett, legottan elküldötte tolmáccsát Sirokinéhoz, engedelmet kérni arra, hogy estvére meglátogathassa. Az Asszony nem mondhatott egyebet az ajánlásra, hanem hogy szerencsésnek fogja magát tartani, ha házánál tisztelheti. Más Ágák és Bégek minden jelentés nélkűl bementek a' házakba, és ott tetszések szerint uralkodtak, sőt még kegyetlenkedtek is, mihelyt tőllök a' házbéliek valamit megtagadtak. Sirokiné tehát a' nagyobb rosszat akarván elkerűlni, az emberséges ajánlást emberséges felelettel fogadta, annyival is inkább, mivel az Ágának szándékát nem tudhatta. Eljött ez két[417] biztos szolgájával estve felé, 's mivel majdnem egész életét a' magyarokkal való harczokban, és magyar földünkön töltötte, magyarúl szóllította meg Sirokinét, ki kis fiával köszöntésére elejébe ment. A' szobába érkezvén eggyütt, beszéllgetésbe eredtek külömbféle tárgyakrúl, 's a' többi között az öreg Sirokinak vitézségérűl is. Böcsűlöm én őbenne, mondá az Ága, a' bajnok tüzet, és a' Basának bosszúállását, ki az ő fejére jó somma pénzt tett, elejétűl fogva rosszallottam. Van az Asszonynak leánya is.

Van, felelé Sirokiné.

Szeretném közelrűl látni, folytatá szavait az Ága. Nekem ma messzérűl nagyon megtetszett. Ha szerelmét megnyerhetem, édes attyán is segítek. Ne tartson az Asszony attúl, hogy én leányát erőltetéssel, vagy akármelly egyéb sérelemmel megbántsam. Ha ő engemet nem szerethet, birtokát valóban nem kívánom.

Sirokiné meghajtván magát, fiacskájával eggyütt elment Mariskáért, ki ezen ajánlásra felette nagyon megrezzent, és az Ága' elejébe menni nem akart. Az édes annya lerajzolta neki a' veszedelmet, mellybe az egész házat magával eggyütt ejti, ha az Ágának tiszteletére meg nem jelen, és[418] azt javasolta, hogy azon esetben, ha e' Török szeretője mértékletlenkedne, táplállya inkább eggy kis reménységgel mindaddig, még jó módot találnak abban, hogy Gyöngyösrűl mindnyájan elillantsanak.

Ammint Mariska édes annyával az Ágához bement, felkelt ez üléséről, elejébe ment, és eggy módos főhajtással megköszöntötte. Szép leányka, így szóllott azutánn hozzá, te az én szivemet eggyetlen eggy pillantásoddal meghódítottad. Most pedig gyönyörű termetedet közelrűl látván, megvallom, hogy viszontag való szerelmedért kész volnék mindenemet feláldozni. Légy hitvesem! Királynénak teszlek háremben. Uralkodgy abban valamennyi ágyassaimon, és szolgálóimonn. Felosztom veled jövedelmemet, és ha örökössel engemet megajándékozol, asszonya leszel minden kincseimnek. Ne mond azt nekem, hogy te keresztény vagy; mert én hitedet olly annyira nem fogom háborgatni, hogy még papodot is hozzád eresztem, a' mikor akarod. Valld meg nekem, szerethetnél-e?

Mariska mellyére tévén keresztűl kezeit, és mélyen meghajtván fejét remegő szózattal imígy felelt meg neki: Csak ajánlásodnak szelid módgya is megérdemli már tőlem a' mély

[415] varrdogált, <ablakánn> |'s| [Betoldás a sor fölött.]
[416] szemeit <azonnal> lesütötte
[417] Eljött |ez| két [Betoldás a lap szélén.]
[418] jelen, <azt> és

tiszteletet; és ha érdemidhez oda járúl még szép férjfi termeted is, megvallom, hogy szeretetre is méltónak nézlek. De nem csak hitünkre, hanem nemzetünkre nézve is, olly távúl vagyunk mink egymástúl, hogy szerelmemet ezen szempillantásban csak lehetségesnek sem tudom gondolni.

Üdővel meg szokod nemzetemnek mind vallását, mind szokásait, mondá az Ága.

Meglehet, felelé Mariska; de – – – –

Hát ha én a' te kedvedért még keresztény és magyar is tudnék lenni? folytatá szavait az Ága, közelebb lépvén Mariskához, és kezét kezére szeliden lebocsátván.

Mariska e' szavakot hallván, az Ágára emelte szemeit, és eggy kellemetes mosolygás utánn, ismét a' földre függesztette és imígy szóllott: Ezen érzékeny szavad megérdemli, hogy szívemet előtted megnyissam, minekelőtte a' tiéd olly indúlatra fakadgyon, mellynek megelégítése akaratomtúl nem függ. Az én szívem már nem az enyim, mert esztendeje múlt, hogy[419] eggy magyar nemes ifiúnak jegyesse vagyok.

Úgy-e? kérdezé az Ága, 's elhallgatott. Eggy rövid elmélkedés utánn megmeg folytatván szavait, hát ha, úgymond, e' nemes ifiú tégedet, olly tüzesen és hűven nem szerethet, mint én? hát ha olly boldoggá nem tehet, mint én? jószága talán már kezünkben is van, mert fegyvereink naprúl napra szerencsésebbek. Talán még maga is rabságunkba kerűl? talán a' harczban már el is esett? Ha ezek megigazodnának, elfelejthetnéd-e őtet az én karjaim között?

E' kegyetlen kérdést tőlled nem vártam volna, mondá Mariska, könybe borúltt szemeit az Ágára vetvén. Ezen esetben mi lenne belőllem? csak az tudgya, a' ki szivünköt alkotta, és mindent előre lát.

Jól mondod, felelé az Ága. Szavamot adom, hogy szeretődnek még csak nevét sem akarom tudni[420], nem hogy vesztére csak legkisebb ügyekezetről is gondolkodgyak[421]. De ha úgy történne, hogy a' sors tégedet nálla nélkűl hagyna, megengeded-e, hogy ajánlásomot megújjítsam?

Ha erre még akkor is méltónak tartanál, miért nem? mondá viszontag Mariska, megemlékezvén édes annyának szavárúl, hogy az Ágát a' reménységtűl egészen meg ne fossza.

És[422] azalatt nem lessz-e ellenedre, ha némellykor meglátogatlak? kérdé az Ága.

Házunknak mind tiszteletére, mind bátorságára válik, ha abban magadot tisztességesen mulatni akarod, felelé Mariska[423].

Az Ága tellyes megelégedéssel vévén e' feleletet, Sirokinéhoz fordúlt, 's minekutánna vele külömbféle tárgyakrúl beszéllgetett volna, elbúcsúzott, és haza ment.

ÚJ OSTROMOK.

Eggyik az Ágának szolgái közűl arczra borúlván előtte, szabadságot kért, hogy beszéllhessen, 's megnyervén erre az engedelmet, imígy szóllott: Bocsásd meg hű szolgádnak, Ága! hogy kívánságidot tekintetedből kiolvassa; csak azért történik ez, hogy szolgálatimmal, a' hol csak lehet, még parancsolatodot is megelőzhessem.

Szólly, Ali! röviden. Mit kívánsz tőlem? Mi bajod? mondá az Ága.

---

[419] múlt, <már> hogy

[420] szeretődnek <nevét> még csak |nevét| <tudni> sem akarom |tudni| [Betoldások a lap szélén és a sor fölött.]

[421] is <..?> gondolkodgyak

[422] fossza. <És az alatt nem átallod, hogy ha> És

[423] felelé <..?> Mariska

Még te Siroki' házánál, felelé Ali, a' fekete szemű leánykának kedvét kerested, ki még a' Hárisok közé is beillene – – – –

Te addig? kérdezé hevesen az Ága.

Én addig az öreg asszonynak bizodalmát nyertem meg, ki e' szép leánynak a' gondviselője, 's ki valaha dajkája volt.

Lehetetlen? 's mit tanúltál ki tőlle?

Sokat, felette sokat! Viszneki Lászlónak híjják Mariska' szeretőjét.

Viszneki Lászlónak? – – – Kinek jószága nem messze van innen?

Nem messze innen, és a' mi több, a' mi kezünkben.

Tovább, Ali! tovább.

A' dajka azt vallya, hogy mind Visznekinek, mind Sirokinak jószágai nagyon elpusztúlván, ezen ifiú pár nehezen kelhet egybe, ha csak végső szegénységben tengődni nem akar.

Annyival jobb!

Én tehát erre azt mondtam, hogy ha tehozzád akarnának folyamodni, te talán rajtok segíthetnél.

Ezt helyesen cselekedted.

A' dajkának is értésére adtam, hogy nem lessz kárára, ha a' leánynak szivét a' te számodra meghódíttya.

Derekasan, kedves Alim! derekasan!

A' te parancsolatodtúl függ már most, mikép folytassam elkezdett munkámot?

Ezt holnap reggel meg fogod hallani. Fogd azonban ezen ajándékot hű szolgálatodért, és ne szólly senkinek.

Más nap ezüst lánnával bevontt és arany boglárokkal felékesített tokban küldött az Ága Mariskának Ali által gyönyörű kövekkel kirakott arany pereczeket, fülfüggőköt és eggy filigrán munka arany nyakkötőt. Ali ezeket a' dajkának kezébe adta egynehány aranybúl álló ajándékkal eggyütt, mellyeket neki az Ága küldött. Allig lépett be nagy örömmel az öreg asszony Mariska' szobájába, a' Török szolga azonnal elsietett, részént hogy fáradságáért jutalmat várni ne látszasson, részént pedig, mivel attúl tartott, hogy az ajándékot talán Mariska el nem akarja majd venni, és ő kénytelen lessz végtére, azzal az Ágához visszatérni. Úgy is lett volna a' dolognak vége; mert Mariska az ajándékot semmikép sem akarta elvenni, és a' dajkának azt parancsolta, hogy adgya töstént vissza a' szolgának. A' dajka ezt nem találván már a' háznál, visszament Mariskához, 's mindaddig késztette, hogy legalább nézze meg, mi van az ezüst tokban? még ez kezében meg nem nyílt. Eggyenkint kirakta az utánn a' drágaságokot az asztalra, 's körűl visgálván, égig magasztalta. Oda érkezett végtére Sirokiné is, 's meghallván az egész esetet, megnézte szomorúan a' kincset, azutánn pedig leányára tekintett, ki lesütött szemmel Visznekirűl gondolkodott, a' nélkűl hogy az ajándékra csak eggy salygatást méltóztatott volna is vetni.

Estve felé az Ága ismét megjelent, 's Mariskát szomorúabbnak lelvén, mint előtte[424] való nap, talán megbántódtál, úgymond, ajándékom által, szép leányka! Ne gondold azt, hogy én ezzel szivedet akarom megvenni. Csak úgy nézz reá, valamint arra is, a' mivel még kedveskedni fogok, mint hozzád való tiszteletemnek bizonyságára. Megteszed-e nekem azt az örömet, hogy holnap illyenkor e' kicsinységeket tagjaidra függeszted?

[424] mint <..?> előtte

Ha parancsolod, megcselekszem, felelé Mariska; mert nem csak akaratunknak és vagyonunknak, hanem még életünknek is ura vagy. De ha szabad akaratomra hagyod, hozzá nem nyúlok mindaddig, még jegyesed nem leszek.

Én a' te tetszésedet, mondá az Ága, törvényemnek nézem.

Másra forditotta azutánn a' beszédet, és eggy általlyában úgy viselte magát, hogy Sirokinénak mellyében egynehányszor felüdűlt ama' kívánság: Bár csak e' jó szívű török magyar ember és keresztény volna! Mikor pedig leányával maga volt, egynehányszor tette neki ama' kérdést, ha szerethetné-e az Ágát, ha Török nem volna?

Allig múlt el eggy estve, mellyet az Ága Mariskának társaságában nem töltött volna el, 's allig múlt el eggy hét, mellyben neki valamelly drágasággal, köntösnek való szövevénnyel, vagy arannyal kivarrott szőnyeggel, és több effélével nem kedveskedett volna. Az ajándékokot Mariska kénytelen volt elvenni, mert az Ágát megharagítani nem merészlette; de mindeniknél megújjította az Ágához ama' tökéllését, hogy azokhoz mindaddig nem nyúl, még jegyesse nem lessz. Azonban a' vele való társalkodás által úgy megszokta, és szép tulajdonságait úgy megszerette, hogy barátságos hajlandóságát lehetetlen volt tőle megtagadnia. Szabadabban beszéllgetett már vele, 's némellykor még nyájasságira is nyájasságokkal felelt.

Az Ága talán Mariskának e' szíves barátságával sokáig megelégedett volna, ha szolgája és a' dajka, kiknek már sok szép ajándékot adott, és még többet igért, szígyennek nem vélték volna, hogy ügyekezetekben tovább csak eggy tapodtat sem mehetnek. Valahányszor az Ága Mariskánál mulatott, ők mindannyiszor eggyütt újjabb és újjabb ostromokrúl gondolkodtak, mellyekkel a' leánynak szivét meghódítsák. A' dajka egészen kimeritette volt már mind ékesenszóllását és hitegetéseit, mind pedig fortéllyait és csábításait, 's végtére ollyanokra fakadt, a' mikkel Mariskának még haragját is felingerlette. Ez tehát keményen megparancsolta neki édes annya előtt, hogy neki az Ágárúl csak eggy szót se merészellyen ejteni, ha azt nem akarja, hogy házától elűzze. Óh! tik aranyszomjak mire nem birjátok az embert! A' vén asszony végtére erőszakos módokrúl gondolkodott, mellyekre mindazonáltal Ali azért nem állott, mivel azokkal Urának akarattyát ellenkezni tudta.

Még eggy módot tudok én ebben, mondá végtére Alinak a' dajka, melly minden erőszak nélkűl czélra vezethetne bennünköt, ha az Ága rá állana, hogy egynehány napig Mariskát ne látná. Óh melly szerencsésnek tartanám én magamot, ha azutánn készen vezethetném az Ágának karjai közé! Talán házánál nekem még örök kenyeret is adna. Mit gondolsz Ali?

Errűl legkisebbet se kételkedgy, ha a' dolgot a' leánynak bántása, 's Uram' böcsűletének sérelme nélkűl végbe viszed, felelé a' szolga.

Bízd reám, mondá az agg nő! És akkor azutánn te is jó volnál hozzám, úgy-e? ha veled mindenemet felosztatnám.

Jó vagyok én hozzád e' nélkűl is, felelé a' szolga.

Te engem' nem akarsz érteni, folytatá szavait amaz. Van-e neked feleséged?

Nincs, mondá Ali; de ha az Uramnak e' szolgálatot megteszed, azonnal lessz.

Szólly vele, ha ellehet-e egynehány napig Mariska nélkűl, és hozz nekem feleletet holnap korán reggel, mondá végtére a' dajka.

A' BŰBÁJOS.

A' felelet korán reggel abból állott, hogy az Ága estvére Mariskát meglátogattya, és elbúcsúzik tőlle, ama' szinfogás alatt, hogy egynehány napra Hatvanba a' Basához kell mennie. A' vén asszony tehát Sirokinétúl azonnal elkéredzkedett két napra rokonyihoz, kik a' legközelebb fekvő faluban laktak; de a' helyett hogy ezeket meglátogatta volna, eggy híres bűbájoshoz folyamodott, ki nem messze a' Siroki vártúl a' hegyek köztt eggy barlangban tartózkodott[425]. A' külső bemenetel be volt legnagyobb részént kőszikla darabokkal hányva, úgy hogy ezekenn keresztűl eggy szűk lyukonn kellett bebúni. Belől a' járás vagy ötven lépésnyire felette setét volt, mivel csak a' bemenetelnek lyukábúl szolgált reá a' világosság. A' dajka az útat jól tudván, megnyitott eggy ajtót, mellynek csikorgására azonnal kiütött két oldalrúl setét lyukakbúl eggy pár majom, égő fáklyákot tartván, hogy a' vendégnek világítsanak. Utánnok menvén ez, eljutott sok kerengések utánn eggy vasrostélyos ajtóhoz, melly be volt zárva. Az ajtó eggy tágas udvarba nyílt, melly a' sokféle szárnyas állattúl szinte pözsgött. Eggy pár gólya strázsát állván, kelepelni kezdett, mihelyt a' dajkát meglátta; mire az udvarban lévő madarak mindnyájan egyszerre olly iszonyú kiáltásra, sivitásra és csevegésre fakadtak, mellynek csak visszhangja is elegendő volna arra, hogy az embert egészen elrémítse. Erre az ajtóhoz sietett eggy tigris, 's arany kulccsával a' rajta lévő rettenetes nagy lakatot megnyitotta. Ezen udvarbúl fel lehetett már a' hegyek között az égre tekinteni, mellyek amazt bekerítették, 's mellyeknek oldalairúl esékeny kősziklák függtek.

Mihelyt a' dajka az udvarban volt, és a' tigris az ajtót megette ismét bezárta, megjelent két törpe eggy karszékkel, mellyet kerekecskékenn magok utánn vontak, 's mellynek két oldalán felette nagy szárnyak függtek. Ebbe őtet beűltették, és szemeit bekötötték. A' törpéknek jeladására megcsattantotta szárnyait a' karszék, és felszállott a' dajkával eggy ajtóforma nyíláshoz, melly az eggyik hegynek oldalában, közel a' tetejéhez zordon kősziklacsúcsok között volt. Itt eggy bagoly a' szemkötőt levette a' dajkának szemérűl, ki eggy szikla darabra hágván, bement a' nyíltt ajtónn a' Bűbájos' lakásába. Ezen ajtónak általellenében a' hegynek túlsó oldalában volt eggy nagy nyílás, melly a' közötte és az ajtó között való hosszú folyosót komoran világosította. A' folyosónak közepénn jobb kézrűl volt eggy nagy kapu, mellynek eggyik szárnya nyitva állott. Ezenn a' dajka bemenvén, hosszú de keskeny szobába jutott, mellynek menyezeténn voltak egynehány ablakok kristálykőbűl. Tele volt e' szoba denevérekkel, mellyek a' dajkát megsejtvén, körűlötte repdesni és czinczogni kezdettek. E' szobából jobb kézre sok ajtók nyíltak, mellyek a' Bűbájosnak és cselédgyeinek lakások gyanánt szolgáltak. A' középső mellett, melly a' többieknél nagyobb volt, eggy óriás állott olly vastag buzogánnyal, mint eggy bogatlan tölgyfa. Ez a' dajkának azt parancsolta, hogy üllyön le, és várakozzon, még kilencz óra lessz; mert csak azutánn beszéllhetnek az ő urával, a' kik hozzá folyamodnak. Leült tehát a' vendég eggy kőpadra, 's mivel tudta, hogy e' rettenetes lakásban a' Bűbájosonn kivűl senkivel sem szabad beszéllenie, a' kirendeltt órát, melly már nem messze volt, némán várta. Egyszerre négy villámlás történt eggy szögletben, mellyre[426] iszonyú dörgés következett. Az óra adott tudni illik jelt, hogy verni akar. A' kalapács azutánn meginditván, eggy dobra négy fertályt ütött olly csendesen, hogy mindenik ütés utánn eggy sereg macska jó hosszút mioghatott. Az órakalapács az ütéseket eggy nagy üstre tette, mellyeknek mindeggyike utánn farkas orditás hallatott. Erre megnyitotta az óriás az ajtót, és a' dajkának intett, hogy mennyen be. Majom ábrázatú

[425] barlangban |tartózkodott| <lakott> [Betoldás a lap szélén.]

[426] szögletben, <s> mellyre

törpék fogadták az első szobában, kik közűl a' legnagyobbik átvezette egynehány szobánn, mellyekenn dél felé a' hegynek oldalából homályos ablakok nyíltak, a' Bűbájos lakásába.

Eggy karszékben ült ez az asztalnál, és eggy iszonyú nagy könyvet olvasott. Megsejtvén a' dajkát, rám szorúltál, úgymond, Annyok! Mariska nem akarja az Ágának ajánlását elfogadni, úgy-e?

Látom, nagy hatalmú Ábrakadábra! mondá erre az asszony, hogy[427] a' dolgot, melly engemet hozzád vezetett, nálam nélkűl is jól tudod. Segíts rajtam, kérlek, hogy halálom előtt eggy kis vagyonkához, és még eggy férjhez juthassak. Ali megigérte, hogy elvesz, ha urának a' lyánkát megkerítem.

'S el mernél még egyszer férjhez menni? kérdezé Ábrakadábra.

Töröknek csak jó volnék még, feleli a' dajka, kivált ha olly kegyes akarnál lenni, és ábrázatomot eggy kis kenettel tűrhetőbbnek tennéd.

Ez meglehet, mondá a' Bűbájos; de én azt tartom, hogy Ali tégedet bolondnak tart.

Ezt is megorvosolhatod te, ha akarod, mély tudományú Mester! viszonolá az asszony. Akkor azutánn én tarthatnám őtet bolondnak.

Megvallom én neked, kedves Katám! hogy ezt végbe vinnem, kicsinység volna, ha egyszer Mariskát arra birhatnám, hogy Visznekit elfelejtse, és az Ágát szeresse. De bezzeg! ez ám a' mesterség! mert Mariska különös oltalma alatt van Lillipicznek, ki itt a' szomszédságban a' Kékesenn lakik, és az egész Gyöngyösi határra vigyáz.

Óh! e' tündérleánynak figyelmetességét te minden bizonnyal megjátszhatod, mondá mosolyogva a' vén Kata. Hiszen csak én is mennyire mentem már Mariskával e' dologban. Pedig én tehozzád képest csak ollyan vagyok, mint a' legnagyobb elefánthoz képest a' mai kölök.

Tetszett a' dicséret Ábrakadábrának, 's megsimogatván hosszú ősz szakállát, no majd meglátom, úgymond, mit tehetek a' te kedvedért. Holnap utánn reggel csald ki valahogy a' leányt a' Gyöngyösi határból. A' többit azutánn bízd reám. A' Siroki útra csald ki, érted-e?

Értem, felelé Kata, 's még eggy keveset egyéb ügyeirűl is beszéllgetvén a' Bűbájossal, megcsókolta hosszú köntössének a' csúcsát, 's ugyan azonn az útonn, a' mellyikenn oda mene, vissza is tért Gyöngyösre.

Kedves Kisasszonykám! mondá hazaérkezésekor Mariskának, én az Ura Attyával szóllottam, (…)

[427] Ábrakadábra! |mondá erre az asszony,| hogy [Betoldás a lap szélén.]

FÜGGELÉK

Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései, ammint részenkint saját szájából hallottam

Ne philosophons pas, disoit Socrate pour l'école: philosophons pour la vie civile. Il importe bien moins d'être savant, que de savoir vivre.

Condillac Histoire ancienne L. III. Ch. XVII.

I. RÉSZ. AZ AJTÓK.[428]

Szíves Barátommal, Berkesi Pistával az oskolákot Pestenn elvégezvén, 's a' praxisbúl három esztendeig annyit tanúlván, a' mennyi előmenetelünkre szükséges volt, valamint gyermekségünktűl fogva együtt tanúltunk, együtt laktunk, úgy együtt haza is mentünk olly szándékkal, hogy szolgálatunkot csak a' Vármegyének ajánlván, gazdaságunkhoz látunk, és barátságunkot falusi magányosságunkban minden kitelhető móddal apolgattyuk. Szülői korán kihalván az édes atyámra bizták nevelését, Anyicska Húgának gondviselésével együtt. Anyicska Maris húgommal, mikor még romolhatatlan leánykák voltak, négy esztendeig tanúltak velünk Pestenn eggy szállásonn és eggy mestertűl musikát, tánczot, és nyelveket, házi gazdánknak és gazdasszonyunknak gondviselése alatt, kik igen tisztességes úri emberek, és szülőinknek szíves baráttyai voltak, csak azon órákot szentelvén az asszonyi munkáknak tanúlására, mellyekben mink karddal bánni és lovagolni tanúltunk. Mihelyt Húgaink az ő leány oskoláikban elegendő előmeneteleket tettek, az anyák azonnal magokhoz vették, hogy őköt a' gazdaságban és az asszonyi jóságos erkölcsökben gyakorollyák. A' mit Pestenn tanúltak, el nem felejthették, mert a' musikában és a' nyelvekben szülőink is járatosok voltak, kiváltkép pedig Sándi Gábor, ki az atyámnál lakván, úgy szerette őköt, mint saját gyermekeit. Most már Berkesi Majorennis lévén, minden[429] commoditásokkal felkészítve találta házát, melly a' miénk mellett állott, és húgával, ki addig nálunk lakott, belé költözködött. Az öröm, melly hazaérkezésünkkel házunknál fellobbant, 's mellyet szülőim és Berkesi, mint új gazda, váltólag adott ebédecskékkel és mulatságokkal versengve neveltek, sokáig nem hagytak bennünket magunkhoz térni, és Berkesi érzékeny buzgósággal kérte az atyámot, hogy nyittassa meg ismét udvarainknak és kertyeinknek köz keritéseinn az ajtókot, mellyeket Szülőinek halála utánn az atyám beszögeztetett. Ezen ajtókrúl az atyám felette sokat tartott, és Berkesi' kérését hallván, olly indúlatos zokogásra fakadt, hogy szinte megijedtünk rajta. Láthatóképen viaskodott a' jó öreg emberben az öröm és a' szomorúság, mellyek miatt szóhoz eggy darabig nem juthatott: de végre Berkesit megölelvén hevesen, és karszékébe lebocsátkozván, mikor még boldogúltt barátommal új házasok voltunk, úgymond, akkor, fiaim új volt közöttünk a' barátság is. Szülőink jó szomszédok voltak ugyan; eljártak egymáshoz ebédre és mulatságokra, ha illendőképen invitáltattak, kárt egymásnak soha sem tettek, sem bosszúsággal egymást soha sem illették: de ha eggyik a' másikának valamivel kedveskedet, már ez mindaddig meg nem tudott nyugodni,

[428] I. Rész <Sándi Gábor nagyon a' szemem közé néz.> Az Ajtók.

[429] lévén, <készen találva> minden

még a' kölcsönt duplán vissza nem fizette, és ha valamellyek valamiben megszorúlt, készebb volt idegentűl dupla áronn vásárlani, vagy nagy usorára kölcsön venni, mint szomszédgyához folyamodni. Én az okát soha sem nyomoztam, még, ihol! Sándi Sógorom meg nem emlékeztetett arra, hogy mind a' két öregnek szava' járása volt eggy régi deáknak ama' tanáccsa: hogy jó barátunkot mindenkor úgy nézzük mint jövendőbéli ellenségünköt. Az illyen maxima szükségképen bizodalmatlanságot okoz: kötve hiszünk vele még a' komának is: a' hol pedig egymáshoz való bizodalom nincsen, ott igazi érzékeny szeretet sem lehet. Azt pedig könnyen átláttyátok, hogy szeretet nélkűl a' barátkozás csak hideg látogatásokbúl, merevény conversatiókbúl, erőltetett mulatságokbúl és üres complementumokbúl vagy hiú contestatiokbúl állhat, mint a' mostani nagy világban az etiéttel körülsövényezett társalkodás. Mink gyermekek együtt nevekedvén, szerettük[430] egymást mintha testvérek voltunk volna, és így abban az igaz barátságban, mellynél édesebb boldogságot ezen[431] életben ki nem gondolhatunk, naponkint nevekedtünk.

[430] nevekedvén, <jobban> szerettük

[431] boldogságot <a' vilá> ezen

JEGYZETEK

Bevezetés
*„Mulatságot akart ő a magyaroknak szerezni”** A Verseghy-próza kontextusairól

Verseghy Ferenc széttartó tendenciákat mutató életművének szépprózai alkotásokat tartalmazó részét kevés irodalomtörténeti munka tette vizsgálódása tárgyává, noha pályájának és életművének heterogenitása több esetben vált az irodalomtörténeti diskurzusok kiindulópontjává. E körülményeket Margócsy István mindmáig releváns megállapítása összegezte: „Egy személyben képviseli ő generációjának hatalmas lehetőségeit, lendületét és tragikus töredezettségét is; mindennek következménye egy nagy jelentőségű, terjedelmét és sokszínűségét tekintve lenyűgöző, ugyanakkor teljesítményei értékére, alkotásai esztétikai minőségére nézve inkább torzóra, mint beteljesülésre emlékeztető, a kiválóság és a selejtesség között ingadozó írói-tudósi életút.”[1] Az œuvre egyes szegmentumaihoz szintén ebből a perspektívából közelítettek. E több diszciplínát érintő korpusz egy vékony szeletét képviselik a kutatásban kevésbé reprezentált és értelmezett prózai művek, ezért vált indokolttá a szövegcsoport modern, kritikai igényű kiadásának elkészítése, valamint ezzel egyidejűleg a szövegek kontextualizálása, értékelésük az életművön és a korszak prózapoétikai áramlatain belül.

Kötetünk a Verseghy-életmű prózai termését teszi közzé.[2] Szerzőnk életében és munkásságában az 1803 és 1813 közötti periódus az útkeresés, a bizonytalan létállapot leküzdéséért folytatott tevékenység, az anyagi biztonság megteremtéséért való erőfeszítés összefüggésében alakult. Személyes és érdekkapcsolatait szélesítve különböző megbízások révén igyekezett irodalmi pozícióját és egzisztenciáját megszilárdítani. Szabadulása után korábbi kéziratai megjelentetésével próbálkozott, ami egyrészt szakmai, másrészt financiális előrelépés reményével kecsegtette.[3] E körülményekre alapozva jelen kísérőtanulmány alapvető feladatának tekinti a szépprózai szövegek keletkezéstörténetének felvázolását, miközben tekintettel van a korpusz széles értelemben vett kontextusára, annak társadalmi, gazdasági és recepciótörténeti aspektusaira. Szükséges számot vetni azzal közeggel, amely meghatározta Verseghy pályafutásának ezen szakaszát, ahhoz, hogy a korszakban keletkezett műveket a szerzői életműben és a kortárs irodalomban pozicionálhassuk. A szövegek minden esetben magukon hordozzák (magukba foglalják) környezetük körülményeit, magyarán a társadalmi, kulturális (irodalmi) kontextus rekonstrukciója nélkül nem válhat világossá, hogy egy

* Ferenczy János naplóbejegyzése. OSZK Kt, Quart. Hung. 463, 10.

[1] Margócsy 1981, 545.

[2] Verseghy 1804, Verseghy 1805a, Verseghy 1808a, Verseghy 1808b, Verseghy 1812, Verseghy 1813.

[3] Doncsecz 2016, 164.

adott korpusz mihez kívánt „hozzászólni", milyen irodalmi vagy társadalmi körülmények alakították létrejöttét.[4] Alábbi szöveg e rekonstrukciót kísérli meg végrehajtani, egységes narratívába foglalva a szövegkorpusz alakulását érintő környezet hatásmechanizmusait.

„Midőn Verseghy fogságából kiszabadult […] nagy szükségben fanyalgott"[5]
Az anyagiak szorítása

Az utóbbi időben megszaporodott azoknak a munkáknak a száma, amelyek egy-egy szerzői életpálya alakulását az intézményesülő irodalom financiális körülményeihez kötik.[6] Szilágyi Márton úgy véli, hogy alternatívát nyújthat a szerzői teljesítmény és az egzisztenciateremtési kísérletek összekapcsolása felől értelmezni bizonyos 18–19. századi pályákat. E megközelítés nem az életművek immanens értékeit, hatástörténeti jelentőségét helyezi középpontba, hanem a megjelent alkotások és az életforma korrelációjából produktivitás és egzisztencia szoros összetartozására következtet.[7] Hites Sándor szerint egy adott mű létrejöttének kontextusait különböző tényezők határozhatják meg, így „[s]zerzőközpontú megközelítés esetén vizsgálhatóak egy-egy alkotó nézetei gazdasági és pénzügyi kérdésekről, anyagi helyzetének jellemzői, irodalmi tevékenységéből származó bevételei, ezek viszonya alkotásmódja jellegzetességeihez".[8] Verseghy pályájának fogság utáni szakaszát szemlélve hangsúlyossá kell tenni, hogy a majd tíz éves elzárást követően a szabadlábra helyezett szerző milyen tevékenységeket folytatott, milyen stratégiákat követett annak érdekében, hogy gyenge lábakon álló egzisztenciáját megszilárdítsa. Az alcímben feltüntetett, Horvát István naplójából származó idézet forrásértékű jele annak, hogy az 1803 augusztusában szabaduló Verseghy milyen körülmények közé érkezett, s ezek a körülmények miként határozták meg a következő évek szellemi *termelés*ét.

A birodalmi cellákból Magyarországra visszatérő szerző hamar hozzáfogott egykori kapcsolati hálójának felfrissítéséhez, bővítéséhez, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy felgyorsítsa a korábbi közegbe való integrációját. Doncsecz Etelka disszertációjának utolsó fejezete részletesen feltárja Verseghy fogság utáni útkeresésének folyamatát, a kutatás által eddig kevéssé vizsgált levelezést használva forrásul. A levelek vizsgálatából az alábbiakra következtet: „lépten-nyomon tetten érhető bennük a szerző igyekezete nemcsak a hajdan őt körülvevő közegbe való minél gyorsabb integrálódásra, hanem az ezen túlmutató önérvényesítésre, amelynek érdekében tudatosan mozgósítja régi, illetve építgeti új kapcsolati hálóját".[9] Verseghy korábban megszerzett ismeretének és ismeretségének jelentős részét felhasználta annak érdekében, hogy az elzárás okozta létbizonytalanságot minél hamarabb megszüntesse, önmagának és idős édesanyjának egyszersmind állandó, biztos alapokon nyugvó megélhetést teremtsen. 1803 augusztusától, tehát a szabadulástól kezdve különböző médiumok – levelek, kérvények, személyes kapcsolatok – révén ért el jelentősebb sikereket meg-

[4] Takáts 2001, 317–318.

[5] Horvát 1967, 69.

[6] Vö. Margócsy 1999, Szilágyi 2001, Völgyesi 2007, Kerényi 2008, Szajbély 2010, Szalisznyó 2010, Szalisznyó 2012, Fried 2013, Szilágyi 2014, Doncsecz 2016.

[7] Vö. Szilágyi 2001, 6–7.

[8] Hites 2011, 480.

[9] Doncsecz 2016, 161.

rendült anyagi helyzetének fellendítésében. Indokoltnak látszik feltüntetni Verseghy pályafutásának azon eseményeit, melyek a fogság utáni esztendők pénzügyi és szakmai aspektusait összegzik. Még szabadlábra helyezésének évében feloldást kapott az összeesküvésben való részvétele miatt rárótt papi irregularitás alól, majd az év végén a szerzete feloszlatásakor kirendelt korábbi évjáradékát is újrafolyósítják számára. A következő évben feltehetőleg a nádor közbenjárására Szapáry János főudvarmester kéri fel leánya nevelésére. E fontos momentumokról nem feledkezett meg értesíteni korábbi rabtársát, Kazinczyt: „Most már azt, a' mi sorsomnak változását illeti! Nem tudom, megirtam-e már, hogy előbbeni pensiom, melly 350 f[orint]búl áll, a 27. 10bris 1803. visszaadatott. De azt meg nem irtam, tudom, hogy minek utánna Ő Herczegségénél, Palatínus Urunknál, voltam, pensiomért köszönetet mondani, egynehány nap múlva Ő Excellentiája, Gróf Szapáry, Ő Herczegségének Fő-Udvarmestere magához hivatott, és Kisasszonyinak tudománybéli nevelésével megkínált. Én a' hivatalt elfogadtam, 's azonnal tellyesiteni is elkezdettem."[10]

Közben korábban előkészített munkái kiadásához fogott.[11] Szorosabbra fűzve kiadói érdekkapcsolatait[12] sajtó alá rendezőként, korrektorként, fordítóként közönségigényt kiszolgáló kiadványok megjelentetésében vállalt aktív szerepet.[13] 1806 decemberétől elmélyült József nádorral való kapcsolata, ebben az időszakban Verseghy a palatínus magyar nyelvmestere.[14] A főrendi személyekkel való kapcsolatáról több dokumentum is tanúskodik, levelezett Széchényi Ferenccel, a Prónay családdal, közeli kapcsolatot ápolt a Marczibányi–Majthényi családdal. „Egyfelől a kötődések adta lehetőségeket kihasználva kamatoztatta ismereteit és képességeit, s igyekezett értékesíteni írásait. Másfelől tollát állította szolgálatba, hogy kapcsolatait ápolja: műveket írt vagy dedikált pártfogói számára."[15] A tízes évek elejére nevelői pozíciója megszűnt a Szapáry családnál, ezt követően rövid ideig – mindössze egy esztendőig –, 1811 és 1812 között a Prónay családnál töltött be hasonló állást. Az alábbiak alapján arra következtethetnénk, hogy Verseghy széleskörű kapcsolatai és munkássága révén képes volt megszilárdítani egzisztenciáját. Tollából származó jövedelmei azonban ingatag lábakon álltak, a különböző megbízások időtartama elégtelennek bizonyult a hosszú távú megélhetés biztosításában, melynek következtében nem meglepő, hogy nevelői posztjának végeztével ismét rákényszerült különböző irodalmi produktumok sajtó alá rendezésére, szerkesztésére vagy fordítására. Pénzügyi lehetőségeinek korlátozottsága folytán kevés lehetőség adatott számára, hogy egyéni érdeklődése szerint alkothasson, munkásságát és

[10] Verseghy Ferenc Kazinczy Ferencnek, 1804. április 9. KazLev XXIII, 76.

[11] Verseghy 1805c, Verseghy 1805d.

[12] Szabadulását követően művei java része Eggenberger József és az Egyetemi Nyomda kiadásában jelennek meg.

[13] Vö. Verseghy 1805f, Verseghy 1806e, Verseghy 1807b, Verseghy 1807c, Verseghy 1808d, Verseghy 1809b, Verseghy 1809c.

[14] Ferenczy János 1806. december 20-án kelt levelében értesíti Horvát Istvánt, hogy Révai nyugodtan vette tudomásul ellenfele megbízását: „Föl háborodott? Föl hevült szokása szerént? – épen nem: nagy tsendességgel halgatván az ujságot, minden indulat nélkűl azt felelé: – »Én ha az igaz, hogy Nádor Ispányunk a' nyelv tanulásra szánta magát, igen örvendek, Tőle sem én, sem más magyar nem kívánhatja, hogy illy későn fogván a' tanuláshoz, nyelvünket minden hiba nélkűl meg tanulja: mert Tanítoja Versegi, ez szegény üdős annyát, 's magát tartja, illendő, hogy Nádor Ispányunk őtet vette inkább föl tanítónak, mint más, – ugyan is neki ajánlotta Grammaticáját«." Horvát–Ferenczy 1990, 56.

[15] Doncsecz 2016, 170. vö. Verseghy 1805e, Verseghy 1806a, Verseghy 1806b, Verseghy 1806c, Verseghy 1808c, Verseghy 1810c.

életművének alakulását a szabadulást követő majd egy évtizednyi időszakban elsősorban a kereslet igényei határozták meg.

Pénz, piac, publikum

Ahhoz, hogy Verseghy szépprózai alkotásait gazdasági és olvasásszociológiai szempontból pozicionálhassuk, szükséges röviden számot vetni a század elején végbemenő irodalmi, kulturális, a könyvpiacra és az olvasóközönségre hatást gyakorló változásokkal. Annak ellenére, hogy a ferenci korszak lépésről lépésre igyekezett korlátozni az irodalmi, szellemi élet infrastruktúrájának kiépülését, működését, s cenzurális rendeletek tucatjaival próbálta ellehetetleníteni a magyarországi könyvterjesztés, könyvforgalom felvirágoztatását,[16] a külföldről titokban és illegálisan beáramló olvasmányok inspiratív hatása megkérdőjelezhetetlen az időszakban. A művelt előkelők és a könyvkereskedők külföldi kapcsolatai révén beszerzett könyvek teremtették meg az átmeneti időszakban azt a lehetőséget, hogy az olvasók száma, lassúbb ütemben ugyan, de tovább emelkedhessen.[17] Az emelkedés a 19. század első évtizedeire jutott arra a szintre, hogy a szerzők és elsősorban a könyvkiadók már komoly olvasótáborral számolhattak. A kezdetleges könyvkereskedelmi körülmények ellenére is a szélesedő kereslet fokozatosan utat teremtett a könyvkiadás piacorientált átalakulásának.[18]

A magyarországi könyvkiadók vélhetően saját üzleti érdekeiket szem előtt tartva jutottak a felismerésre, hogy az olvasóközönség aktuális igényeit megcélzó kiadványok magas példányszámú előállításával lehetőség nyílhat a könyv mint termék tömegcikké tételére. „A felemelkedésnek ahhoz az arisztokratikus eszményéhez, amit a jozefinizmus képviselt, s amit Kazinczy »magas« eszményei jelentettek az irodalmi-művészeti ízlés terén, Magyarországon hiányoztak az anyagi feltételek. A szellemi munkájának értékesítési lehetőségétől függő értelmiség döbbent rá – először öntudatlanul –, hogy a polgárosult életforma kialakulásának anyagi-gazdasági fejlődése az ismeretek terjesztésének és befogadásának szélességétől függ. Legfontosabb feladatuknak az ismeretek terjesztését, az olvasók számának gyarapítását tekintették."[19] Az olvasási kedv felkeltésében pedig a feltörekvő regényirodalom játszott kitüntetett szerepet. Az olvasás szokásának fokozatos terjedésével újabb és újabb fogyasztók jelentek meg, növekedő igényeik pedig új befektetőket, nyomdatulajdonosokat, könyvkiadókat, könyvkereskedőket és szerzőket vonzottak a területre.[20] A hazai viszonyokhoz mért könyvtermelés szisztematikusan felgyorsult, a nagyobb példányszámban, szélesebb olvasórétegek számára előállított nyomtatványok pedig magukkal hozták a könyvterjesztés átalakulását is.[21] A fejlődés folyamatában lévő nyomdatermékek piaca azonban nem állt szoros

[16] Vö. Kerényi Ferenc vázlatos felsorolását a korszak rendeleteiről: a cenzúra megszigorítása (1792), a könyvbehozatal korlátozása (1792), a nyomdaalapítás királyi privilegizálásának visszavétele (1793), a kalendáriumok mellékleteinek cenzúráztatása (1795), a tiltott könyvek magáncélú behozatalának megtiltása (1796), a külföldön nyomtatás megakadályozása (1798), a „*Lesekabinetek*" eltörlése (1798), a könyvrecenziók folyóiratközlésének megtiltása (1798), az árverésre kerülő könyvhagyatékok előzetes cenzúráztatása (1803), a házaló könyvkereskedelem korlátozása (1811), a könyvbehozatal újabb szigorítása (1818), a külföldi tudós társaságok tagságának és tudományos fokozataik elfogadásának megtiltása (1820) stb. Kerényi 2002, 68.

[17] Ezzel kapcsolatban lásd: Fülöp 1978, 69–77.

[18] Szajbély 2007, 76.

[19] Taxner-Tóth 1989, 373.

[20] Hites 2011, 490–491.

[21] Szajbély 2007, 75.

összefüggésben a financiális haszonnal, magyarán nem minden könyv vagy folyóirat megjelenése jelentett anyagi bevételt. „A 18. század végétől kezdve egyre erősödő feszültséget indukált, hogy az *eladható* és az *értékes* ritkán esett egybe."[22] Ennélfogva a könyv mint előállítandó termék sokáig rászorult a megjelentetést anyagilag támogató mecénási, később az ezt felváltó előfizetési rendszerre,[23] másrészt az így közforgalomba hozott árucikk értékesítésének, ezáltal az olvasókhoz való eljuttatásának szükségessége is alapvető fontosságúnak bizonyult. Ez a felismerés vezetett a korabeli hírlapok, folyóiratok, a könyvterjesztés rendszerében betöltött szerepének átrendeződéséhez. Az újságok (legjelentősebben a Magyar Kurír és a Hazai Tudósítások) reklámfelületein megjelenő tudósítások, hirdetések egyrészt hozzájárultak a megjelenő kiadványok szélesebb körű megismertetéséhez, a könyvtermék értékesíthetőségének elősegítéséhez, másrészt kiszélesítették, helyesebben szólva megteremtették a róluk való diskurzus lehetőségét. A magyar nyelvű lap nyilvánosságteremtő, ismeret- és művelődésközvetítő szerepét Kultsár hamar felismerte: „Meggyőződvén arról, hogy az Ujságok kiváltképen való eszközei lehetnek a nyelv és a' tudományok elterjesztésének; e' mellett azt nagy méltatlanságnak tartván, hogy a Haza kebelében, a' hol két Német, egy Deák Ujság irattatik, épen az Uralkodó Nemzetnek nyelve láttassék elnémúlni; végre az egész Országnak az utólsó Posonyi Gyűlésen a Nyelv felemeltetése eránt kijelentett óhajtását szívemre vévén, magamat itt az Ország közepén a Nemzet tanúltabb részének számára Magyar Ujságirására határoztam."[24]

E változásokat leginkább a tömegesen megjelenő regények és regényfordítások jelzik. „A könyveket faló olvasó megjelenését, az olvasást mint egyéni és bensőséges örömöt jelentő aktust első helyen a regényirodalom elterjedésével szokás összefüggésbe hozni."[25] A korabeli olvasóközönség egy kialakulóban lévő, korántsem egységes igényekkel rendelkező heterogén, anonim rétegként határozható meg. A 18–19. század fordulóján olyan átalakulások figyelhetők meg, „amelyek során tömeges formában megtörtént az áttérés az intenzív, vagyis a közösség által szabályozott, kevés számú, normatív, főként vallásos szövegek olvasásából az extenzív, a modern, szekularizált, individuális, sokféle és változatos, többnyire szórakozás céljából történő olvasásra".[26] Hasonló megállapításra jut Granasztói Olga, már idézett tanulmányában: „Az idegen nyelven olvasó hazai publikumot illetően megállapíthatjuk, hogy egy igen heterogén könyvanyaghoz fért hozzá, s az olvasási igények differenciálódásával választásukban komoly eltérések mutatkoztak társadalmi, felekezeti hovatartozástól, nemtől s azon belül egyéni ízléstől függően. A […] kiadványok összességükben a modern szekularizált és individuális olvasáshoz járultak hozzá, amely az információszerzés, de mindenekelőtt az egyéni szórakozás céljából vágyott új és változatos olvasmányokra."[27] A század elején az addig döntően német nyelvű szórakoztató irodalom kitüntetett szerepe

[22] *Uo.*, 2007, 77. [Kiemelés az eredetiben.]

[23] Bár a támogatottsági rendszer is átalakuláson megy keresztül, a személyes mecenatúra nem szűnik meg teljes mértékben; a piaci viszonyok kialakulásával az egyéni támogatók helyét fokozatosan az előfizetési rendszer és a különböző intézmények veszik át. „A mecénás befolyásától való megszabadulást lehetett a művészi szabadság diadalaként értékelni, de az irodalmi alkotás éppen ezzel szolgáltatódott ki a piac elvárásainak." Vö. Szajbély 2007, 77, Hites 2011, 492.

[24] Kultsár István kérvénye lapengedélye kiterjesztése ügyében, Pest, 1806. május 20. Közli: Kerényi 2002, 326.

[25] Granasztói 2007, 657.

[26] Pogány 2008, 451.

[27] Granasztói 2007, 667.

megrendült a magyar nyelvű kiadványok fokozatos elterjedése következtében. Az olvasás formái a publikum körében régiók, korok és társadalmi rétegek szerint mennyiségi és minőségi szempontból is differenciálódtak,[28] megteremtve egy populárisabb igényekkel fellépő fogyasztói réteget.

Peter Burke szerint a „magas" és az „alacsony" kultúra megkülönböztetése lehetőséget teremt arra, hogy a két szélső pólus közé átmeneti kategóriákat helyezzünk. Így határozhatók meg – szintén Burke szavaival – a „felemelkedés" és a „lesüllyedés" kategóriái, melyek a kulturális változások leírására alkalmas terminusokként értelmezendők.[29] E tekintetben a gazdasági aspektusoknak alávetett populáris nyilvánosság kiszolgálása a kultúrjavak, így az irodalom leszállását, az értékesíteni kívánt könyvanyag popularizálódását, trivializálódását eredményezte. Az „elit" és a „populáris" kultúra dichotómiájában a populárist gyakran a műveletlenek hagyományával azonosították, annál fogva, hogy a populáris kultúra meghatározása két értelmezést örökített tovább: alsóbbrendű és népszerűségre törekvő.[30] Burke ugyanakkor figyelmeztet, hogy a termékek nem változatlanul áramlanak a különböző társadalmi rétegek között, hanem rendszerint az új helyzetekhez, körülményekhez alakítva jelennek meg.[31] A magyar prózairodalommal kapcsolatban Szajbély Mihály vizsgálta e kérdést részletesen: a probléma szempontjából megkülönböztetve a *Kunstroman* és a *Trivialroman* típusait.[32] Ugyanakkor ő is felhívta a figyelmet, hogy e két típus fejlődését nem lehetséges egyszerű módon elkülöníteni, mivel a típusok folyamatos kölcsönhatásban álltak egymással, s gyakran ellentétesen pozicionálták magukat, valódi karakterükkel szemben.[33]

Az említettek mellett szükséges számot vetni az olvasóközönség igényeit kiszolgáló művek korabeli megítélésével is. „A meggyőződés, miszerint a művészi alkotást nem befolyásolhatja gyakorlati sürgetés vagy gazdasági-gazdaságossági megfontolás, illetve a műalkotás létmódjából fakadóan ellenállna annak, hogy árucikké váljék, nagyon erős tradíciót alkot. Ezért provokatív a kérdés, hogy a haszon képzete miként egyeztethető össze az esztétikai tapasztalattal."[34] Az esztétizálódó irodalom művelői és a régi tudós műveltség képviselői határozottan elítéltek minden, a szélesebb olvasóközönség igényeit kiszolgáló alkotást, még abban az esetben is, amikor (főleg anyagi) körülményeik erre alternatívát nyújtottak volna.[35] Verseghy megélhetési problémáira hivatkozva teszi szóvá ezzel ellenkező álláspontját egy Kisfaludy Sándorhoz írt levelében: „kénytelen vagyok a' könyvárosoknak' bérért olly munkákot készíteni, a' minőköt ők akarnak, hogy szülőmöt szolgálójával eggyütt eltarthassam".[36] Nem ismeretes Kisfaludy válaszlevele, de a recenziókról, álnéven írt tanulmányában,

[28] Wittmann 2000, 322.

[29] Burke 1984, 364.

[30] Lásd: Hofer 1994, 236.

[31] Burke 1984, 364.

[32] Szajbély 1982, 1–14.

[33] *Uo.*, 11.

[34] Hites 2011, 489.

[35] Lásd Kármán József múlt század végi elutasító véleményét a közönségigényhez alkalmazkodó szerzőkről, *A' nemzet' tsinosodása* bevezetőjében: „Megbotsáthatatlan Hibája az, Nemzeti íróinknak, hogy *kényesztetik* Nemzetünket. Ezek, a' kik felhágnak a' Tanító székre, felemelik Szavokat, hogy – oktassanak!…óh! melly illetlen ezeknek Szájokban a' Hízelkedés. – Ez az alázatos Supplicatiója az írónak, mellyel Elméje' Szülöttjének Jóváhagyást kóldúl, alatsonyíttya azt a' diszes Hívatalt, mellyet magára vállaltt." Uránia 1999, 302.

[36] Verseghy Ferenc Kisfaludy Sándornak, 1806. október 11. Kisfaludy 1931, 544. Verseghy nyilatkozatához kísértetiesen hasonlókról számol be Kis János Kazinczyhoz írt levelében: „igen kemény kéntelenség alatt vagyok, melly szerént ollyas mit kell írnom, a' mit a' könyvárosok kívánnak. Míg annyi pénzetskére szert nem teszek, a'

kifejti véleményét a szerzőség és a profitorientáltság kapcsán: „nem bérért futtya ő [t. i. a literátor – B. N.] a' pállyát, hanem hogy érzeménnyit és gondolatit magával rokon szívekkel és elmékkel megosztván örömet adgyon, és költsönösen vegyen".[37] Hasonlóan vélekedik Kölcsey is, évekkel később: „ki kenyérért írogat, az méltóbb szánásra, mint a' ki napszámért kapál".[38] „Eszerint kereskedelmi tárgyként lehet ugyan egy könyvnek csereértéke, de irodalmi rangját belső kiválóságából fakadó használati értéke adja, s a könyvkiadásban rejlő haszon számítgatása nem fér össze az ízlésítélettel."[39] A népszerű szerzők szembefordultak az irodalmi életet kizárólag az esztétikum alapján megszervezni kívánó programokkal, irodalomszemléletükben nem az elitista *ideális olvasó*, hanem az *átlagolvasó* közönségképzetét érvényesítve. Szem előtt tartották az olvasóközönség igényeit, stílusát, olvasási kapacitását, s műveiket ezekhez az elvárásokhoz alkalmazkodva hozták létre.[40]

Verseghy esetében a könyv mint piaci produktum jelenik meg életének ezen szakaszában.[41] Szerkesztői, fordítói és korrektori feladatköre hozzásegíthette, hogy a szélesebb olvasóközönség igényeit és elvárásait magáévá tegye, tájékozottá váljon a népszerű művek, műfajok terén. Átfogónak tekinthető ismerete pedig hozzásegítette, hogy a kiadókhoz hasonlóan felismerje a fellendülő regényirodalom iránti érdeklődés növekedését, s saját tevékenységét ehhez igazítsa. Párhuzamba állítva Verseghy szabadulás utáni pályaszakaszát a fogság előttivel, a prózaepikai művek megítélésének szempontjából lényeges egyezéseket és különbségeket fedezhetünk fel. Már korábban, figyelembe véve a kiadói érdekeket, az olvasók érdeklődésére számot tartó szövegeket készített. A 18. század végén ezt a típusú érdeklődést még a drámák jelentik, ehhez igazodva Verseghy is drámákat fordított.[42] Szabadulását követően, a századelőn előretörő regényirodalom lehetőségeit felismerve, tevékenyen alkalmazkodott a kereslet elvárásaihoz. A feltételezést alátámaszthatja az a tény is, hogy 1803 után mindösszesze két drámai szövege jelent meg nyomtatásban.[43] E változékonyságot sejtető magatartás Verseghy helyzetfelismerő és a helyzetek kínálta lehetőségek kihasználására fogékony tehetségét szemlélteti.

„Hogy Verseghy regényeit ne is említsem"[44]
Poétikai közelítés

Hites Sándor úgy véli, hogy „a regény a 19. századi irodalmi termelésnek, az irodalom piacosodásának, a mű áruvá válásának is emblematikus műfaja. A regényírás kereskedelmi tevékenységként a narratíva iránti tömegigényre épült, mint bármely tömegpiaci tevékeny-

mennyiből szükségnek idején elélhetnék, mind addig kéntelen leszek szegénységemből származó nyughatatlanságomat ekkép is enyhíteni." Kis János Kazinczy Ferencnek, 1804. január 5. KazLev III, 148–149. A két szerző hasonló életkörülményei és pályájuk párhuzamos alakulása jelzésértékű, mindazonáltal problematikus két szinkrón állapot analógiájából tendenciaszerűségekre következtetni.

[37] Kisfaludy 1818, 12–13.

[38] Kölcsey 2008, 59.

[39] Hites 2011, 490.

[40] Hász-Fehér 2000, 57–67.

[41] Doncsecz 2016, 172–180.

[42] *Uo.*, 113–119.

[43] Verseghy 1805b, Verseghy 1809a.

[44] Toldy 1865, 6.

ség esetében: a művek-termékek végtelen ismétlődésére, amelyek fogyasztását pontosan ösztönzi, hogy e termékek úgy újak, hogy közben mindig ugyanazok maradnak, különböznek, de ismerősek."[45] E tekintetben Verseghy prózai művei olyan elvárások szerint születtek és jelentek meg, melyek a maguk differenciálódó, érzelmi, intellektuális, társadalmi és egyéni igényeit szem előtt tartva határozták meg a megírandó és kiadandó alkotások minőségét. A magyar nyelvű regény kialakulásának szempontjából óvatosságra int az a tény, mely szerint a „korszak nyomtatott magyar regényirodalma zömében nem túl jó szövegekből áll, részben a szerzők és a közönség irodalmi érzékenysége (érzéketlensége) miatt, részben pedig azért – ez persze összefügg az előzővel –, mert a forrásul szolgáló művek zömében az ún. sokadrangú írók munkái közül kerülnek ki".[46]

Verseghy szépprózai művei nem keltettek különösebb feltűnést. A szakirodalom álláspontja szerint hatástörténeti jelentőségüket (vagy inkább jelentéktelenségüket) az határozta meg, hogy az egymás után megjelenő regények sorát folytatták olyan formai és tartalmi jellemzőkkel, amelyek a már szokványossá váló regénystruktúrák jegyeivel azonosultak, következésképp senkinek sem okoztak meglepetést.[47] Verseghy regényeinek megjelenésekor a hazai prózairodalom már túl volt első fontosabb teljesítményein és sikerein,[48] a formálódó olvasóközönség pedig egy olyan – a korszak viszonyaihoz mért – szövegkorpusz fogyasztásában vált érdekeltté, amelyben Verseghy szépprózai művei már nem újdonságként, kuriózumként, hanem a bevált és sikeresnek mondható kritériumok alapján megképződő, s így szokványosnak mondható alkotásokként foglaltak helyet.[49] E szempontból válik hangsúlyossá, hogy milyen elveket követett a kiadói megrendelésre dolgozó, s e minőségében szépirodalmi szövegeket előállító Verseghy a magyar anyanyelvű közönség számára lefordítandó anyag kiválasztásában. Feltehetőleg a megjelentetést vállaló kiadók (elsősorban Eggenberger József) jelölték ki azokat a szövegeket, melyek magyar nyelvű fordításától jelentős anyagi bevételt reméltek, de nem kizárt annak a lehetősége sem, hogy Verseghy döntése állt egy-egy lefordítandó mű kiválasztásának hátterében. E feltételezést alátámaszthatja az a tény, hogy a Verseghy-próza egyes szövegei, az egész életmű sokszínűségével analóg módon, eltérő műfaji hagyományokkal rendelkeznek. Az 1804 és 1813 között prózai műveket író szerző a folyamatosan formálódó és az emancipálódás útjait kereső műfaj változó körülményei között próbált a kívánalmaknak megfelelő olvasmányanyagot előállítani és értékesíteni. A korszak népszerű irodalmát gazdagító szövegek műfaji sokrétűsége jelzésértékű lehet arra nézvést, hogy a kiadási lehetőségeket és az olvasóközönség igényeit felmérő és azokat tudatosan kihasználó szerző hogyan igyekezett kielégíteni kora regényekkel és regényfordításokkal szemben támasztott szükségleteit. Verseghy már első prózai kísérlete, a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* előszavában bejelenti, hogy művének elsőrendű funkciója a szórakoztatás: „Hanem vegye, kérem, magához, mikor a' falura kimegy, hol játszó társaságok, theátrumok és minden egyéb városi mulatságok nélkűl szűkölködni szokott. […] [H]a unalmas óráiban komor orczáját eggykét mosolygásra győzi, nem csak sze-

[45] Hites 2011, 493. vö. Chartier 2000, 314.

[46] Labádi 2014b, 9.

[47] Fried 2003, 10.

[48] Lásd Dugonics András regényének, az *Etelka*nak korabeli sikertörténetét. vö. Dugonics 2002, 409–456.

[49] „Nem szolgai követőjük, de az is igaz, hogy esztétikailag kiváló, klasszikus értékű eredeti mű alig születik e hatásból, nem annyira a hatás nyomasztó volta, mint inkább Verseghy szárazsága, a romantikus lendülettel és színességgel csak kacérkodó racionalizmusa, grammatikusi pedantériában túltengő tudatossága miatt." Szauder 1961, 147.

rencsémnek, hanem még különös dücsősségemnek is fogom tartani."[50] Bár a műalkotások hierarchiájában az utolsó helyre sorolja a csupán szórakozató jellegű szövegeket,[51] az előbb idézett plánum mégis követendő elvnek bizonyul számára a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései*t követő regényfordítások esetében is. Összefoglaló esztétikájában[52] rámutat az egyre nagyobb számban terjedő másodrendű irodalom nem várt hatására, de oly módon, hogy szavaiból nehéz kiolvasni a szépprózát alkotó szerző korábbi tapasztalatait: „Nem hiányoznak nekünk az eredeti művek, melyek jóllehet a régi és újabb külföldi klasszikusok szépségét minden vonatkozásban nem érik el, mégis megközelítik őket. Nem hiányoznak a fordítások és a majd' minden nemben készült átdolgozások sem. De mind ezek, mind azok annyira körülhatároltak és telítettek a közepes szintet is alig elérő művecskék és fordítgatások keverékével, hogy jó ízlésű író dicsőségére igényt tartó ifjúnak, ha nem is lehetetlen, de nagyon nehéz a helyes ösvényről el nem csábulnia".[53] Elméletileg különbséget tesz az ún. „magas" és a populárisabb művek között, a gyakorlatban azonban közel sem mutatkozott meg ilyen éles elválasztás.

„történeteivel a' mulatságból olvasókat kívánta gyönyörködtetni"[54]
Verseghy prózai műveiről

Verseghy többnyire pontos fordítását adja az eredeti műveknek. Az idegen környezetet a magyar területi és társadalmi körülményekhez igazítja, amely nemzeti jelleget, a forrás elhallgatásával pedig eredetiséget ad a műalkotásnak. Erről így nyilatkozik a már idézett *Analytica* lapjain: „Amelyik műben képzelt személyek és cselekedetek vannak, legalább a cselekvés idejének és helyének összhangban kell lenni a mi elképzelésünkkel. Az idegenből vett történet, vagy amelyiknek ideje nem meghatározott, kevésbé hat ránk, mint a honi, vagy amelyiknek ismerjük az idejét."[55] A fordítás kérdésének tisztázásában gyakorlati aspektusok játszanak közre: Verseghy számára a fordítás jelentette a leggyorsabb módját annak, hogy értékesíthető könyvanyagot állíthasson elő. A több nyelvet ismerő szerző számára nem okozott nehézséget idegenből – leginkább németből – kölcsönzött nyersanyag átültetése, beemelése a hazai irodalmi termésbe, így nem véletlen, hogy prózai művei is e gyakorlatot követve születtek. Ráadásul a regényfordítások lehetőséget nyújtottak számára, hogy a nyomtatványok széleskörű elterjeszthetőségének előnyét felhasználva helyesírási, nyelvészeti, esztétikai és egyéb tudományos elképzeléseit szélesebb közönség elé tárhassa. A regényfordítások és az eredeti regénykísérletek nyomán támadt lelkesedés ugyanis a korszakra túllép az egyszerű érdeklődésen, s a szépprózai munkák a nyelvműveléssel kapcsolódnak ösz-

[50] Verseghy 1804, 3–4.

[51] „A műalkotásokat céljukat tekintve háromfelé osztják: egyesek ugyanis csak gyönyörködtetnek, mások tanítanak is, megint mások pedig lelkünket megindítják. Azon művek, melyek csak szórakoztatnak, az utolsó helyen állnak, mégsem lebecsülendők, mivel a szórakoztatás, ha valódi tökéletességen és szépségen alapul, megőrzi és fokozza a vágyódást mindkettő iránt." Verseghy 1974, 259.

[52] Verseghy 1816, Verseghy 1817a, Verseghy 1817b, Verseghy 1817c. Magyar nyelvű kiadása: Verseghy 1972–1979.

[53] Verseghy 1973, 26–27.

[54] Sághy 1825, 181–182.

[55] Verseghy 1974, 266.

sze.[56] Így Verseghy amellett, hogy anyagi megfontolásból készített szépprózai szövegeket, munkájával és megjelenő műveivel a magyar prózai nyelv és elbeszélőművészet fejlesztésében vállalt – teljesítményéhez mérten – értékelendő szerepet.

Verseghy első szépprózai műve a börtönbüntetés évei alatt olvasott és másolt szövegek hatásának és egy kiadói vállalkozásnak köszönheti létrejöttét. A szabadulását követő esztendőben Hartleben Konrád Adolf pesti könyvkereskedő bízta meg Verseghyt egy folytatásokban megjelenő szövegsorozat megírásával, így született a két kötetben kiadott *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* című munka. A koncepció nem idegen a könyvkereskedőtől, hisz egy évvel korábban a bécsi *Eipeldauer Briefe* sorozat mintáját követve Gaál György nála jelentette meg hat kötetes elbeszélésfüzérét.[57] Verseghy nem követte következetesen a Gaáltól átvett koncepciót, folytatása inkább tekinthető egyfajta újrakezdésnek,[58] amelyhez felhasználta a fogságban másolt *Tristram Shandy*[59] hatására fogant ötleteit.[60] Az alaphelyzet, a városba költöző vidéki egyes szám első személyű, humoros hangvételű, levélformában előadott története változatlan. A fikció szerint a narrátor korrektorként van jelen a műben, aki előbb ellenőrzi, majd kiadja Kolomposi és barátja levelezését. Cselekményről aligha beszélhetünk, a történetet a központi figura és az őt körülvevők köré szerveződő epizódok, apró történetek alkotják, melyekben látszólag megvan a linearitásra törekvés szándéka. A heterogén kötetkompozícióra már a dedikációban utalást tesz: „Méltoztasson az Úr, Olvasó Uram! magában eggy nagy kertet képzeni, a' micsodás a' Pesti Prater, és ennek eggy nagyobb térségénn tíz vagy tizenkét bandát, mellyek egymástúl két vagy háromszáz lépésnyire állyanak és úgy musikállyanak, hogy mindenike másmás nótát vonnyon vagy fújjon. Melly gyönyörű, melly fülköcsögtető, melly szívolvasztó volna ama' cháosz, melly az Úrnak, Olvasó Uramnak érzékenységeit csiklandaná. Lehetetlen vólna bizonnyára, kaczagásra nem fakadnia örömében…"[61] Szándéka azt tükrözi, hogy a *rendetlen* szerkesztéssel az olvasóközönség szórakozni vágyó igényeit igyekszik kielégíteni. Ha a citált szakaszt tudatos elbeszélői fogásként értelmezzük, akkor a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* történetvezetése következetesen alkalmazkodik a plánumhoz. Előszóként funkcionáló dedikációja mindazonáltal meg is haladja a korszak megszokott előszóírási gyakorlatát. A többnyire mecénásokhoz, pártfogókhoz szóló ajánlások szerkezeti sajátosságait megtartva a szövegrész ezúttal nem a szokványos módon építkezik, egy ponton a megszólított személy kiszól a szövegből, s párbeszédet kezdeményez a szerzővel. A kiszólás gesztusával a konvencionális megszólítás ironikus felhangot kap, mellyel Verseghy a hagyományos, már-már mechanikus gyakorlatot teszi reflexió tárgyává a közhelyek szatirikus leépítésével: „Hisz ebben nem a' Hérosnak gyermekkorárúl, hanem a' jelenvaló munkának közre bocsátásárúl kellene szóllani: hogy p. o. szép papírusonn, szép betűkkel, kötetenkint, fertály esztendőnkint vagy holnaponkint, olly ócsó áronn ammint csak lehet, sok jó barátoknak kívánságára 's a' t. fog közre bocsátatni."[62] Szajbély Mihály szerint az ilyen

[56] Wéber 1959, 14.

[57] Gaál 1803–1804.

[58] Fried István úgy véli, hogy a lényegi változtatások hátterében Gaál sorozatának hazai sikertelensége állhat. Vö. Fried 1998, 13.

[59] Sterne 1760–1767.

[60] Ezekről részletesen lásd a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* jegyzetanyagát. (→ 485–489.)

[61] Verseghy 1804, 8.

[62] Verseghy 1804, 11.

típusú előszó mutatja, hogy a 19. század elejére a regény túllép a korábbi, meghatározó tendencián, miszerint egy kellően előkészített és megfelelő előbeszéd vagy ajánlás nélküli regény nem volt képes önmagát elfogadtatni az olvasóközönséggel. Verseghy előszava azt hivatott jelezni, hogy egy idő után szükségtelenné válnak az apologetikus előszavak, a mű elfogadtatására irányuló kísérletek, s gesztusával explicitté teszi a – Szajbély Mihály fogalmát kölcsönvéve – *Trivialroman*ok öndicsérő, gyakran önmaguk valós karakterét sem vállaló gyakorlatainak ellentmondásosságát.[63]

A különböző műnemű és műfajú szövegek révén a kötet téma- és gondolatvilága rendkívül heterogén. A linearitás igénye csupán látszólagos, az egymás után rendezett, időrendben nem feltétlenül egymást követő történetek, epizódok, folyamatos megszakítások megtörik a kompozíciót. Az elbeszélésmód sajátos jellegéről magyarázatot szolgálhatnak a forrásszövegek szerkezeti sajátosságai: mindegyik alkotás több kötetben, füzetben jelent meg, folytatásos, narratív felépítésükben tudatos megszakításokkal cezúrázott alkotásokként. Velük szemben Verseghy egységes regénykeretbe foglalja a különböző szakaszokat, így műve csupán két kötetben jelenik meg. Nem állnak rendelkezésünkre konkrét források arra nézvést, hogy Verseghy szerkesztése a kiadási feltételeken túl mögöttes szándékkal is rendelkezne, a recepció azonban a folytatásos megjelenés hagyományára adott ironikus reflexióként is értelmezi a kötet heterogén voltát.[64] A prózai szövegek mellett költemény, a drámai műnem sajátosságaival rendelkező szövegrész, elbeszélés, értekezés, valamint számos grammatikai, esztétikai és társadalmi elmélkedés, fejtegetés teszi változatossá a kötet belső szerkezetét. Verseghy művét sokkal inkább tekinthetjük regénytorzónak, regénykísérletnek, a prózaepika világában tett első próbálkozásnak. Sokkal inkább elbeszélésfüzér, mintsem regény, s nem is alkalmazkodik a korabeli regénypoétikákhoz, voltaképp a komikus elbeszélés hagyományát folytatja. Indokoltabb lenne a *készület* megnevezés, hiszen szakmai szempontból az útkeresés stádiumában készült, abban az időszakban, amikor a frissen szabadult Verseghy minden lehetőséget kihasznált annak érdekében, hogy megteremthesse a biztosnak vehető megélhetést.

1808 elején kiadott regényfordítása, a *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember* már tudatosabban reflektál az olvasóközönség prózaszövegek iránti érdeklődésére, noha egyelőre kérdéses, hogy a kiadó vagy Verseghy döntése alapján került kiválasztásra a lefordítandó forrásmű. Munkája a korban népszerű német szerző, August Heinrich Julius Lafontaine *Der Naturmensch, oder Natur und Liebe* című műve alapján készült. A *Der Naturmensch* francia előzményeken nyugvó alapkoncepciója a Rousseau által elindított természetkultusz és nevelés kérdését állítja középpontjába. A szövegben megjelenített természet gyönyörűségének dicsérete a rousseau-i tételekben gyökereződik, csakúgy, mint a francia szerző *Émile*[65] című művében megfogalmazódott helyes nevelés, a természetes boldog állapothoz való visszatérés eszménye. Mind Rousseau-nál, mind az elképzeléseit szépirodalmi formába ültető regényben felismert ténnyé válik, hogy a természetes ember csupán egy elérhetetlen ideál, nem képes hasznos részévé válni a társadalomnak. Így azok az ellentétek, melyek a két különböző világszemlélet között feszülnek, eleve meghatározzák a természetes ember és környezete kapcsolatát. A társadalom számára műveletlen, érthetetlen módon nemes lelkű és túlzottan őszinte embertípus meg-nem-értést, idegenségtapasztalatot és foko-

[63] Szajbély 2001, 159–172.
[64] Hartvig 2000, 96.
[65] Rousseau 1762.

zatos kirekesztést eredményez. Konkrét források hiányában nem áll módunkban meghatározni Verseghy intencióit a forrásszöveg kiválasztásával kapcsolatban. Nem kizárt, hogy a megjelentetés feltételeit biztosító és a korabeli olvasóközönség érdeklődését ismerő Patzkó Ferenc ajánlotta Verseghynek a népszerű német szerzőt és művét, a kiadásból származó bevétel növekedésének reményében, de Verseghyt önjogán is érdekelhette a *Der Naturmensch* pedagógiai vonatkozása. Verseghy Herder nyomán jut a felismerésre, hogy a természetes nevelés, amely gondolati megfogalmazásban hasznosnak és értékesnek mutatkozik, a gyakorlatban nem vezet eredményhez. „A »természetes nevelés« eredményeinek regényesítése mellett így kap helyet annak kritikája is."[66] Ezek fényében Verseghy regényfordítását a szoros fordítás és az adaptáció keresztmetszetében pozicionálhatjuk, s annak ellenére, hogy irodalomtörténeti feldolgozottsága hiányosságokat mutat, Verseghy prózaepikai tájékozódásának feltérképezésében fontos szerepet játszik Lafontaine művének átültetése.

Hasonló témát dolgoz fel a *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember* szövegével egyazon évben megjelent műve, a *Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György*, amelyben a külföldieskedő főúri világot, az idegen, nemzetietlen neveltetést éri célzott támadás, számos, a nyelvi-kulturális állapotokra, a nyelvi nevelésre vonatkozó utalással. E körülményekre reflektálva Fried István tanulmánya szerint a szövegben megtalálható a nevelési/nevelődési regény lehetősége, mondván: „Külneki Gilméta és Aranypataki György hazai és külföldi kalandsorozat után juthatnak el egymáshoz, mindketten a csalódások, csalatások és szétfoszlott reménykedések nevelési iskoláját járják végig. Külneki Gilmétának a nemzetietlenség számára eleinte vonzó ábrándjával is le kell számolnia, Aranypatakinak pedig az önismeret révén kell rádöbbennie tévútjainak értelmére."[67] A korábbi recepció egyöntetűen a főúri világban eltöltött évei és itt szerzett élményei szöveges lenyomatának tekintette szóban forgó regényét (már-már hiteles korrajzként emlegetve),[68] az árnyaltabb megközelítés azonban némiképp átfogalmazni látszik ezeket a megállapításokat. Mint többi prózai műve, úgy a *Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György* megalkotásának hátterében is jórészt üzleti érdekek játszottak szerepet: 1807-ben Eggenberger József új regénysorozatot indított, *Eredeti Magyar Románok* címen, amihez – vélhetően a korábbi szoros munkakapcsolatot folytatandó – Verseghyt is megnyerte. A sorozatban mindössze két kötet jelent meg,[69] másodikként Verseghy regénye. A vállalkozás kudarca sem tántorította el a későbbiekben a szerzőt és a könyvkiadót a közös munka folytatásától: ezt tanúsítja Verseghy utolsó két regényfordítása. Ezek – a *Vak Béla, a' magyarok királlya*, és az *Almarék erdélyi herczeg, avvagy a' szebeni erdő* – külön tematikus egységet alkotó szövegeknek tekinthetők Verseghy prózai munkáin belül: mindkét mű a történeti epika hagyományához illeszkedik. Az eltérő típusú műfaji kísérletek is jelzik, hogy Verseghy otthonosan mozgott a korszak prózairodalmában, számot vetett a különböző műfajokkal. Regényfordításai a széles olvasóközönséget célozták meg, így nem véletlen, hogy szerzőjük különféle, a növekedő fogyasztói érdeklődés kielégítésére alkalmas műfajtípusokkal kísérletezett.

Utolsó regényfordítása 1813-ban jelent meg, míg a *[Siroki Mariska és Viszneki László]* című töredék datálására nem rendelkezünk megfelelő adatokkal. Verseghy prózaírói tevé-

[66] Fried 1963, 794. Mint pedagógus, a főúri igényekhez alkalmazkodva hamar világossá vált számára, hogy a természetes nevelés eszményének gyakorlati érvényesítése kudarcos vállalkozásnak tekinthető.

[67] Fried 2003, 13.

[68] Vö. Császár 1903, 295.

[69] Ilosvay 1807, Verseghy 1808b.

kenységét vizsgálva nem zárható ki az a feltételezés, hogy szakmai előmenetele, és így egyszersmind egzisztenciális helyzete viszonylagos megszilárdulása idején Verseghy már nem volt érdekelt megkezdett szövegének kidolgozásában. Verseghy prózaírói korszakának jelképes vége egy szakmai és egzisztenciális előrelépést jelentő eseményhez köthető: 1814 januárjában a Helytartótanácstól megbízást kapott gimnáziumi tankönyvek összeállítására és kiadására.[70] Verseghy számára – ennek anyagi vonzatán túl – nyilvánvalóan testhezállónak bizonyult a feladat: egyrészt literátori munkássága nem volt többé kiszolgáltatva az üzleti érdekeknek, másrészt olyan szellemi tevékenységet folytathatott, amely lényegesen közelebb állt habitusához. Ugyanazon évben halt meg korábbi pártfogója, Majthényi Mária, aki végrendeletében évjáradékot hagyott egykori pártfogoltjára. „A vonatkozó források ismeretében úgy tűnik, e két utóbbi momentum zárja le a hazaérkezés utáni bő tíz év útkeresését [ezzel szoros összefüggésben a prózaszerzői tevékenységet – B. N.]: hosszú távú, s jövedelmet ígérő megbízatást nyerve, valamint nem jelentéktelen örökséghez jutván, biztosítva látszanak a feltételek, amelyek lehetővé teszik, hogy a következőkben immár ne (elsősorban) a lojalitás és a kereslet igényei, hanem egyéni érdeklődése alapján alkothasson."[71]

A kötetekre vonatkozó szerzői reflexiók teljes hiánya arra enged következtetni, hogy Verseghy kevés jelentőséget tulajdonított prózai műveinek. 1816 és 1817 között megjelenő esztétikai összefoglalásában sem érzi annak fontosságát, hogy művét a prózapoétikára vonatkozó kitételekkel egészítse ki. E hiányosságok ismételten azt a tételt erősítik, hogy Verseghy elsősorban anyagi problémái miatt kényszerült kiadói vállalkozások keretében regények fordítására. Szépprózai műveit azonban azok az egyéni intenciók emelik ki a hasonló szövegek sokaságából, amelyeket Verseghy a magyarítások során végez. Ezek egyrészt közelebb hozzák a prózai szövegeket szerzőjük egyéni érdeklődéséhez (legyen szó nyelvészeti, irodalmi vagy esztétikai kérdésekről), másrészt – egyes szövegekben fellelhető szövegszekvenciális kapcsolatok révén[72] – felrajzolják az életmű egyes darabjai közötti kapcsolathálót is. Verseghy nem minden esetben elégszik meg a forrásszövegek pontos fordításával (bár ez alól kivétel utolsó két műve), több esetben tudatos megfontolásoktól vezérelve változtat meg bizonyos részeket, fejezeteket, beépítve saját gondolatait, reflexióit, gyakran korábbi műveiből származó, szó szerinti átvételeket illesztve a szövegbe. Mindezek hozadéka pedig abban mérhető le, hogy Verseghy prózai szövegei nem csupán szépirodalmi szempontból tarthatnak számot érdeklődésre: változtatásai folytán ugyanis a számos köz-, művelődés és tudománytörténeti adalékkal gazdagított szövegek a korabeli Magyarországra vonatkozóan hordoznak magukban értékes ismereteket. Bár a korszak legfrissebb tudományos eredményeinek taglalása (legyen szó fizikáról, biológiáról vagy antropológiáról) gyakran akadályozza a narratíva gördülékenységét, mégsem vonatkoztathatunk el attól a ténytől, hogy Verseghy még a szépprózai művek keretein belül is elképzelhetőnek vélte tudományos ismeretek terjesztését.

[70] Vö. Császár 1903, 307–319.
[71] Doncsecz 2016, 184.
[72] Debreczeni 2014, 35.

A kötet felépítéséről

Kötetünk a szépprózai művek közzétételével az utóbbi években megélénkült Verseghy-filológia és Verseghy-kutatás eredményeihez kíván csatlakozni. A jól körülhatárolható korpuszt a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* három kötete, a *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember*, a *Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György,* a *Vak Béla, a' magyarok királlya,* az *Almarék erdélyi herczeg, avvagy a' szebeni erdő*, valamint a *[Siroki Mariska és Viszneki László]* és *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései* című töredékek képezik.

Az alapszövegek meghatározása a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* első és második kötete, a *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember*, a *Báró Külneki Gilméta Kisasszony, és Aranypataki György,* a *Vak Béla, a' magyarok királlya* és az *Almarék erdélyi herczeg, avvagy a' szebeni erdő* esetében, szerzői kézirat hiányában az egykorú nyomtatott kiadás alapján történt. Ahol nem létezik korabeli nyomtatott kiadás, de rendelkezésünkre áll szerzői autográf, mint a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* félbeszakadt harmadik kötete, a *[Siroki Mariska és Viszneki László]*, valamint *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései* című töredékek esetében, értelemszerűen a kéziratot vettük alapul. A Verseghy-drámák kiadásának explicit elkülönítésével ellentétben nem osztottuk két csoportba a nyomtatott és a kéziratos szövegeket. Ennek legfontosabb hozadéka, hogy összetartozó egységként kezelhettük a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* első két nyomtatott, s a szemléletében eltérő, mégis következetes folytatásnak tekinthető harmadik kötetét. Másrészt e szövegcsoporthoz tartozik (részlegesen) a *Függelék*ben közölt *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései* című töredék, amelyet a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* egyik korai (kidolgozatlan tervezetként ránk maradt) előzményeként tart számon a filológia. Mivel önálló szövegként aligha tehető mérlegre, csupán a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* kontextusában értelmezhető, szövegét a *Függelék*ben tesszük közzé. S minthogy ez idáig nem szerepeltek egy kiadványban, egyértelműnek tűnik, hogy összetartozásuk szempontjából figyelmen kívül hagyjuk a kézirat–nyomtatvány szerinti elkülönítést.

Minden esetben betűhív közlésre törekedtünk, igazodva a kritikai kiadások ezen alapelvéhez, a szigorú értelemben vett szövegkritikai követelményektől csupán a napjainkban már nem használatos betűformák esetében (ſ=s, ő=ő, ű=ű) tértünk el. Verseghy egykorú kiadványainak sajtóhibáit, pontatlanságait emendáltuk, a javításokat lábjegyzetben jelöltük. Ezekben szögletes zárójelben szerepelnek a módosításokra vonatkozó szerkesztői megjegyzések. A hiányzó központozást, elmaradó záró- vagy idézőjeleket pótoltuk, a más nyomtatványokban is előforduló apróbb sajtóhibákat (pl. s'='s) pedig jelöletlenül javítottuk. A kéziratok esetében, szorosan követve Verseghy szövegét, a javításokat, kihúzásokat és betoldásokat jelenítettük meg lábjegyzetben.

Szerkesztői döntést igényelt az egyes szövegek címadása. Verseghy gyakorlata szerint az egykorú kiadványok általában két címvariánssal jelentek meg: az első a kötet címoldalán áll, s legtöbb esetben hosszabb terjedelmű, a második egy önálló lapon és a szöveg kezdete előtt egyaránt állható belső cím. Ez rendszerint rövidebb, tömörebb változata az előzőnek (tipikus példa a hosszú *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak, mostoha ükömről kedves Uram Bátyámnak Víg Élete és nevetséges Vélekedései, mellyeket részént saját szájából, vagy hiteles emberektűl hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásibúl tanúltam*

külső, valamint a lényegesen rövidebb *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* belső cím közötti eltérés). Választanunk kellett tehát a két variáns között, így a külső és belső cím lényeges eltérése esetén a belső cím rövid és lényegre törő változatát alkalmaztuk a jelen kötetben kiadott szövegek megnevezésére. Ennek az elvi döntésnek a lenyomata a belső címek formalizálásában mutatkozik meg, a belső címet (ahol szerepel) minden esetben a szöveg kezdete elé helyeztük, egységesített betűmérettel. Hasonló módon változtattunk a metszetek elhelyezésén. Mivel az egykorú kiadványokban szereplő metszetek eredetileg nem tartoztak a kinyomtatott ívekhez, általában utólagos mellékletként kerültek bekötésre, többnyire a címoldalak elé. Jelen kötetben a metszeteket egységesen a címoldal hátoldalára helyeztük, egyértelműen jelezvén hovatartozásukat.

A kötet a szövegeket kronológiai rendben közli, kivétel ez alól a *[Siroki Mariska és Viszneki László]*, melynek datálására nem rendelkezünk megfelelő adatokkal, ezért az utolsó helyre került. A szövegeket kísérőtanulmány, valamint az egyes szövegekhez társuló, a kritikai kiadások gyakorlatának megfelelően felépülő jegyzetapparátus követi. A jegyzeteket öt rész alkotja: az első (amennyiben releváns) a *Kézirat* fellelhetőségéről nyújt tájékoztatást, megadva a pontos lelőhelyet. A *Megjelenés* számot ad az egykorú és a későbbi kiadásokról, valamint az egyes szöveggyűjteményekben közzétett részletekről. A *Szövegkritika* az egyes alapszövegek egyedi jellegzetességeit, valamint az átírás során végzett szövegkritikai változtatásokat rögzíti. Ezt követi a *Forrás, keletkezés*, amelyben a Verseghy-szövegek eredeti forrásainak, szövegmintáinak meghatározására, az egyes művek keletkezéstörténetének rekonstruálására teszünk kísérletet. A jegyzetapparátust a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* rész zárja, amelyben a szövegekben előforduló idegen vagy régebbi nyelvállapotot őrző kifejezések, hely- és személynevek, illetve a történelmi, irodalmi és nyelvi utalások magyarázata (esetenként fordítása) kap helyet. A *Rövidítésjegyzék* után, kötetünk végén részletes *Bibliográfia* szolgáltat adatokat a kötetben használt primer és szekunder szövegekről.

* * *

Jelen kritikai kiadás sajtó alá rendezője sokaknak tartozik köszönettel. Mindenekelőtt Debreczeni Attilának, a kiadás munkálatait illető fáradhatatlan figyelméért és támogatásáért, valamint a kötet lektorának, Doncsecz Etelkának gyors és lelkiismeretes munkájáért, állandó tanácsaiért és a kötet végleges változatának kialakításában nyújtott segítségéért. Külön köszönet illeti Hovánszki Máriát, aki számos információra, adatra hívta fel a figyelmet, s a kötet jegyzeteinek pontosításában is segítő kezet nyújtott, továbbá Czifra Mariannt, aki a szövegforrások digitalizálásával járult hozzá a munkához. Az idegen nyelvű szövegrészek fordítását Bódi Katalin (francia) és Hovánszki Mária (latin), a kötet tördelését Juhászné Marosi Edit végezte. Hasznos tanácsaikért és állandó segítségnyújtásukért köszönetet mond Bodrogi Ferenc Mátének, Orbán Lászlónak, Tóth Barnának, valamint a Klasszikus magyar irodalmi doktori műhely minden tagjának.

Jegyzetek az egyes művekhez

KOLOMPOSI SZARVAS GERGELY ÚRNAK VÍG ÉLETE ÉS NEVETSÉGES VÉLEKEDÉSEI [I–III.]

Kézirat
Első kötet: nem maradt fenn, vagy lappang.
Második kötet: nem maradt fenn, vagy lappang.
Harmadik kötet: OSZK Kt, Oct. Hung. 1475.

Megjelenés
Első kötet: Verseghy 1804.
Második kötet: Verseghy 1805a.
Harmadik Kötet: Verseghy 1983, 22–31.
Részletek: Verseghy 1989, 169–209.

Szövegkritika
A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* három kötete első ízben jelenik meg összetartozó egységként. Az első két kötet esetében nem áll rendelkezésünkre szerzői kézirat, így alapszövegnek a két egykorú kiadást tekintettük. Kiadásunk betűhív szövegközlésre törekszik, az alapszöveg szoros követésével. A nyomtatás során bekövetkezett sajtóhibákat emendáltuk, a változtatásokat lábjegyzetben jelöltük. A harmadik kötet esetében Verseghy kézirata alapján határoztuk meg az alapszöveget. A kézirat jól olvasható, a szövegben előforduló javításokat lábjegyzetben jelöltük. A szöveget betűhíven közöljük. Szövegkritikai problémákat vet fel az egykorú kiadványok két, eltérő címvariánsa, a külső címlapon álló, hosszabb terjedelmű *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak, mostoha ükömrűl kedves Uram Bátyámnak Víg Élete és nevetséges Vélekedései, mellyeket részént saját szájából, vagy hiteles emberektűl hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásibúl tanúltam,* valamint a szöveg kezdete előtt álló, rövidebb *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* belső cím. Megtartva e kettősséget, szerkesztői döntés alapján a belső cím rövid és lényegre törő változatát alkalmaztuk a jelen kötetben kiadott szöveg megnevezésére.

Forrás, keletkezés
Verseghy első prózai kísérletének gyökerei a fogság idejére nyúlnak vissza. A birodalmi börtönökben eltöltött közel tíz esztendő alatt a számára hozzáférhető tudományos és szépirodalmi szövegek tanulmányozására, másolására fordította ideje nagy részét. Kézirathagyatékában fennmaradtak ezek az autográf szövegek, többnyire német, francia, olasz és angol szerzők műveinek szó szerinti másolatai vagy fordításai, elsősorban nyelvgyakorlás céljából készített különböző szóösszeállítások, s néhány önálló, legtöbb esetben töredékesen maradt eredeti munka. A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* közvetlen tematikai előzményét a börtönben másolt *Tristram Shandy* és a hatására imitált néhány soros töredék szövegében érdemes keresni. Kazinczynak a *Budai Papirosaim* 1803. április 10-én,

Érsemjénben kelt feljegyzései alapján az eredeti kötet közkézen forgott a budai fogság enyhébb időszakában: „Gróf Sigray Jakabnak kivégzése után két holnap múlva, eggy könyvet, mellyet a' boldogtalan Sigray olvasott, Tansics Ignátznak vittek olvasni, 's Tansics abban az itt következett Anglus sorokat Sigraynak kezével írva lelte. Németre Tansics tette által a' mi kedvünkért. / Nothing fails to accomplish […] Tristram Shandy I. XVIII." (MTA KIK, RUI 2r. 1, 177a. – Az összefüggésre Hovánszki Mária hívta fel a figyelmet.). Verseghy vélhetően ekkor másolhatta Laurence Sterne (1713–1768) *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman* című szatirikus művét, a kéziratos másolatnak utóbb a *Fragments out of the Live and and Opinions of Tristram Shandy, gentl.* címet adva. Az angol szerző legismertebb műve 1760 és 1767 között jelent meg kilenc kötetben, szerzőjének európai hírnevet és ismertséget szerezve (vö. Szőnyi 2008, 496–497.). Verseghy a börtönben juthatott hozzá Sterne művéhez, amit aztán az Uránia egyik nála lévő példányába kezdett másolni (OSZK Kt, Oct. Hung. 994.). A kötet kéziratainak azonosítását a múlt század első felében végezték el (Joó 1938, Gálos 1938.). Gálos Rezső úgy vélte, hogy Verseghy a *Tristram Shandy* első fejezetét másolta be az Uránia vonatkozó kötetébe, de a kézirat és a forrásszöveg összevetéséből pontosan kimutatható, hogy az angol regény első könyvének első, negyedik, hetedik, nyolcadik, tizedik, tizenegyedik és tizenkettedik, valamint második könyvének tizenkettedik fejezetéből kompilált válogatásról beszélhetünk. Az összevetést az alábbi táblázat rögzíti:

The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman	**Fragments out of the Live and and Opinions of Tristram Shandy, gentl.**
Volume 1. Chapter I. (Sterne 1760a, 1–3.)	Teljes egészében átmásolta. („I wish either […] saying? – Nothing." OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 24b.)
Volume 1. Chapter IV. (Sterne 1760a, 11–13.)	A 6. bekezdés elejétől, kihagyásokkal a 7. bekezdés közepéig. („My father […] was one of the most regular men in everything […] vice versa." OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 24b.)
Volume 1. Chapter VII. (Sterne 1760a, 22–24.)	Az 1. bekezdés utolsó tagmondatától a fejezet végéig. („So […] the good woman (the midwife) was fully invested […] do with it?" OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 24b–25a.)
Volume 1. Chapter VIII. (Sterne 1760a, 24–26.)	Részletek az 1. bekezdésből. („De gustibus […] take the air […] so I seldom […] their necks." OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 25a.)
Volume 1. Chapter X. (Sterne 1760a, 48–49.)	A 18. bekezdés és a 19. bekezdés első mondata. („There is a […] painful example." OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 25a.)
Volume 1. Chapter XI. (Sterne 1760a, 55–60.)	A 7. bekezdés közepétől a fejezet végéig. („He was […] as […] next chapter." OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 25a–25b.)
Volume 1. Chapter XII. (Sterne 1760a, 60–72.)	Teljes egészében átmásolta. („The mortgager […] poor Yorick!" OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 25b–27a.)
Volume 2. Chapter XII. (Sterne 1760b, 78–80.)	A 6. bekezdéstől a 9. bekezdésig. („My uncle Toby […] impression." OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 27a.)

A friss olvasmányélmény hamar inspiratív hatást gyakorol Verseghyre. A másolatot követő harmadik oldalon egy töredékesen maradt regénytervezet néhány sora következik *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései, ammint részenkint saját szájából hallottam* címmel. A szöveg teljes terjedelmében a függelékben olvasható.

A töredék rövidsége miatt, csupán a címből adódó hasonlóságból kiindulva lehetetlen párhuzamot vonni Sterne művével, a kiindulópont és ihletforrás szerepe azonban relevanciával bír. Hartvig Gabriella szerint a címben szereplő „ammint részenkint saját szájából hallottam" a folytatásos megjelenésre, a töredékesen, epizódokból építkező regénystruktúrára utalhat, amely a következő prózai vállalkozás címében is megjelenik (*Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely Úrnak, mostoha ükömrűl kedves Uram Bátyámnak Víg Élete és nevetséges Vélekedései, mellyeket* ***részént saját szájából,*** *vagy hiteles emberektűl* ***hallottam****, részént pedig szórúl szóra közlendő írásibúl tanúltam* – kiemelés tőlem: B. N.). Filológiailag nem bizonyítható, hogy Laurence Sterne műve lenne a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* közvetlen tematikai forrása, de a töredék címével való hasonlóság, valamint a sterne-i komikus prózapoétika korabeli kiemelt státusza arra enged következtetni, hogy Verseghy jelentős inspirációs forrásként tekintett az angol szerző szövegére (Hartvig 2000, 87, Fried 1998, 11.). E feltételezést támaszthatja alá az a tény is, hogy Verseghy, a kortárs tendenciáktól eltérve rendszeresen forgat angol nyelvterületről származó műveket, a nyelvben való jártasságát a fogságban másolt angol nyelvű szövegek bizonyítják (vö. MTA KIK, RUI 8r. 31. IV.). Sterne műve iránti érdeklődését erősíti, hogy a budai, kufsteini, majd a spielbergi fogságban használt Haller-kötet is tartalmaz egy rövid részletet a *Tristram Shandy* szövegéből, pontosan annak kilencedik kötetének harmincharmadik fejezetéből (vö. OSZK Kt, Oct. Hung 1896, 316b.).

Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései torzóban maradt kísérletének kibontakoztatásához már a szabadulás első éveiben hozzákezd. A vállalkozás anyagi és műfaji hátterének tisztázásához azonban érdemes néhány gondolatot ejteni egy más típusú előzményről is.

A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* műfaji kereteit biztosító forrásaként Gaál György (1783–1855) *A' tudós Palótz, avagy Furkáts Tamásnak Mónosbélbe lakó sógor-urához írt levelei* című többkötetes, 1803 és 1804 között kiadott elbeszélésfüzére nevezhető meg. A Hartleben Konrád Adolfnál (1778–1863) megjelenő sorozat egy jól működő osztrák vállalkozás hazai meghonosítására vállalkozik. Joseph Richter (1749–1813) szerzeménye, az akkoriban már híres *Eipeldauer Briefe* jelölhető ki közvetlen előzményként, magyarországi hatásának tudható be Gaál munkája is. Az *Eipeldauer Briefe* történetek 1785-től 1797-ig *Briefe eines Eipeldauers an seinen Herrn Vetter in Kakran über d'Wienstadt* címen 37 füzetben, majd kétévi szünet után 1801–ig *Der wiederaufgelebte Eipeldauer* 24 füzetben, végül egy évvel később, 1802-től Richter haláláig *Briefe des jungen Eipeldauers* címen 120, összesen tehát 181 kis füzetben jelennek meg Bécsben, Christoph Peter Rehm kiadásában. A mű rendkívül gyors ismertségre és népszerűségre tesz szert az alacsonyabb társadalmi osztályok nyelvezetéhez igazodott humorával és szatirikusságával (Morlin 1943.). A nyugaton befutott, ezáltal komoly bevétellel kecsegtető könyvsorozat koncepciója Hartleben érdeklődését is felkelthette, aki Gaál Györgyöt bízza meg egy hasonló műfajú alkotás elkészítésével. Richter alapötletének magyarrá tett adaptációja meg is jelenik hat kötetben, hazai jelentőségéről viszont aligha beszélhetünk. Gaál elbeszélésfüzérével műfajt honosít Magyarországon, melyben a laza kompozíciójú történteteket a helyzet- és a jellemkomikum

fűzi egységes egésszé (Fried 1998, 12–13, Szilágyi–Vaderna 2010, 401–404.). Gaál 1804-től az Esterházy családnál kap alkalmazást, így újdonsült munkakörével összeegyeztethetetlen lett a vállalkozás folytatása (Zvara 2014, 375–378.). A folytatásról szóló megbízás ekként kerül Verseghyhez, aki valóban meg is jelenteti Hartlebennél műve első kötetét. A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* második kötete azonban már a rivális könyvkiadó, Eggenberger József kiadásában lát napvilágot. Erre nézvést Horvát István naplóbejegyzése szolgáltat informatív adatokat: „Hartleben Konrád Adolf, könyv árosságának jövedelmeit egyszerre ezerekkel akarván szaporítani, minden módokat (planum) ki találni iparkodott először, de látván, hogy nintsen ugrás a' természetben, gyalázatosan meg tsükkent. Által vette elejénten mindjárt a' Schediustól íratott Zeitschrift kiadatását; készítetett Lübek által Patriotische Vochenblatot; íratott Tudos Palótzot; el kezdette Versegivel a' jelesebb Theátromi Daraboknak fordíttatásokat, Lapithie Frantzia könyvnek fordítatását, 's a' t; által akarta venni, nyomtatás kedvéért ugyan azon Verseginek Grammatikáját, s' a' t. – Mi lett mindenekből? A' Zeitschrift, Vochenblat egy esztendő múlva nála el haltak; A' tudos Palótz meg szűnt, és nyomtatványai Kisnek oltsó áron által engedtettek; Kolomposi első kötetkéjét Eggenbergernek Versegi több írásaival együtt (Verseginek minden tudomása nélkűl) el adta; a' La Pithie frantzia költeménynek fordíttatását félbe hagyatta; az Edvárd komédiának (melyly a' Theátromi Gyüjteményben első részt foglalt, de ezen Tzimjét Eggenbergertől, kinek már nem egy volt plánuma, el vesztette, és tsupán együgyű homlok írást nyert) végig esendő kijöttét a' nyomtatás alatt Eggenbergerre tuszkúlta; Kolomposi második kötetkéjének kéziratát, Versegi Grammatikájának némelyly tisztára le írt részét, Kolomposi első kötetjének nyomtatványait, szint úgy tsekély füzetésért Eggenbergerre tólta." (Horvát 1967, 68.) A szerző tudtán kívüli kiadóváltást jelzi az a tény is, hogy a kéziratban maradt harmadik kötet címlapján is Hartleben neve szerepel. Szintén Horvát naplója tanúskodik afelől, hogy a kötet korrektúrázására őt kéri fel Eggenberger és Verseghy: „Nagy Tisztöletű Versegi Ferentz Úr Kolomposi Szarvas Gergely Nevet viselő munkátskájának második Kötetéből a' D. árkusban lévő nyomtatási hibákat jobbítgattam. Mind Eggenberger József kiadató könyv áros, mind pedig maga is szerettem Versegi Barátom engemet kértenek meg ezen bajnak föl válolatára. Ki ne adna helet egy jó szívű Versegi kérésének, és kívánságának? Rám vettem ezen édes terhet, de ugytsak bokros foglalatosságaim végett: hogy a' leges leg első jobbítás (Correcturaprima) másra bizatnék. El hárítottam eképen egy nagy alkalmatlanságot: mert-mert az első kötetkének minden árkusait a' második jobbítgatásért mindenkor a' Budai várba kelleték vala magához Versegihöz föl küldeni. – Meg teszem édes örömest ingyen 's minden jutalom nélkűl ezen munkát annál inkább: mennél jobban örvendek, ha egy ilylyen hasznos feddő könyv által ujra szaporodni látom a' Literatúrát. […] Kolomposinak előbbenyi A, B, C árkusai is hozzám küldettek az ó esztendőnek vége felé, azok is általam nézettek körösztűl." (Horvát 1967, 63–64.)

A szerves egységet képező két kötet lezárás nélkül, a második kötet végén szereplő *Az emberi Nemzetnek életkorai* című költeménnyel ér véget. Bár töredékesen ugyan, de rendelkezésünkre áll a harmadik kötet kézirata, a mintegy tíz oldalt kitevő folytatás azonban aligha jelenhetett volna meg a mű közvetlen folytatásaként. A bevezető részben a narrátor tisztázza, hogy az előzőleg megjelent kötetek nyelvi megalkotottságát, konkrétan az ikes igék használatát támadások érték, emiatt önigazolásra kényszerül. Az általa tárgyalt nyelvészeti kitételeket egy tapasztalt filológustól vette át, ám a sorok mögé tekintve ez a néhány oldalas,

az előző történetekkel semmiféle hasonlóságot nem mutató töredék valójában Verseghy saját nyelvi rendszerét védő apológiájaként értelmezhető. A harmadik részben megfogalmazottak azonban korai jelei a közeljövőben kirobbanó, a helyesírás egységesítése körül támadt küzdelmeknek. A szakirodalom részletesen feltárta és elemezte az ún. ipszilonista–jottista ellentétet (vö. Fábián 1967, Margócsy 1987, Margócsy 1988.), melynek egyik sarkalatos pontja épp az ikes ragozás kérdésében artikulálódott. Verseghy az ikes ragozást hibásnak, s alapvetően idegennek tartotta, ezért nyelvi rendszeréből törölte (Hutás 1972.). A Verseghy és Révai nevével jelzett csoportok közötti feszültségeket a grammatikai munkák és a gyakran személyeskedésig fajuló vitairatok sokasága jelzi (vö. Révai 1805, Révai 1806, Horvát 1806.).

A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* két kötete név nélkül jelenik meg, a szerzői névre vonatkozó korabeli tendenciákhoz igazodva. Kortárs fogadtatásáról kevés adat áll rendelkezésünkre, a szöveghez Ferenczy János naplóbejegyzése fűz megjegyzést: „Általolvastam ezen magyar literatúrának új szüleményét, minden lapjaiban Versegi nagy lelkét, de leginkább szabad gondolkodását a 104 lapban, ahol az emberi nemzetnek életkorait hatos versekben foglalván előadja, nagy szívem örömével olvastam, és meg-megolvastam. O! ki ne vigadna ily nagy hazafi, mint Versegi Ferenc munkája olvasásán, mely csekély a tárja? mely szorgalommal vagyon a bölcs írótul Hazánk siralmas környü[l]állásihoz, amelyekben az igazságkeresők még most is, mint ő, Versegi, üldöztetnek, alkalmaztatva. Mulatságot akart ő a magyaroknak szerezni, de haza javát óhajtó lelke reá vette, hogy még ily együgyű cím alatt való munkája legszebb, leghasznosabb igazságokat foglalná soraiba, nem akar ő már, ó, de nem lehet Hazánknak boldogtalan állapotában az Igazságot, Világosodás[t] nyilván terjeszteni, mint valaha Milot közönséges históriája jegyzéseiben a Hazának javára élő Hazafi kárára teve. Csak távulról jelente, és mely bölcsen, mi állapotban vagyon nemzetünk a kultúrára nézve!" (OSZK Kt, Quart. Hung. 463, 10.)

Verseghy művéről a Magyar Kurír 1804. december 25-én (MK 1804, 802.), a Hazai Tudósítások 1806. július 12-én (HT 1806, 35.), a Neue Annalen der Literatur und Kunst 1808 augusztusában (NALK 1808, 93–95.) tesz közzé tudósítást.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

9. oldal

Váczi Útzában – az egykori Pest városát észak-dél irányban átszelő utca a Váci és a Belgrádi kapu között húzódott.

Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál – (1778–1863), német származású pesti könyvkereskedő és kiadó, üzlete a Váci utcában működött (vö. Gárdonyi 1930, 79–84, Gazda 1988, 48–52.).

10. oldal

Avidos vicinum funus ut aegros / exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit; / sic teneros animos aliena opprobria saepe / absterrent vitiis – (lat.) 'A beteg, ha a szomszédban temetés van, / még jobban kíméli magát, mert fél a haláltól. / Így a fogékony, lágy lelket más szégyene gyakran tartja a bűntől vissza.' – Horatius-idézet (Horatius, *Sermonum liber prior: A szatírák első könyve*, 4, 126–129 sor, Bede Anna fordítása = Horatius 1961, 390–391.)

11. oldal

theátrumok – (rég.) színházak.
ridicule – itt: kézitáska; Verseghy tudatos játéka a *nevetséges* (fr. *ridicule*) és a *retikül* (fr. *reticule*) szavak hasonlóságával.
productumoknak – (lat.) termékeknek.
arlecchino – (ol.) a commedia dell'arte komikus, nevetésre indító figurája.
m. p. – (lat.) manu propria – 'maga kezével'.

13. oldal

czégér – a kereskedelmi vagy ipari tevékenységet jelképező szakmai címer.
titulussát – (rég.) címét.
in plena sessione – (lat.) nyilvános ülésen.
prefátzióra – (lat., rég.) prefáció: előszó.
periodust – (lat.) körmondatot.
Pesti Prater – a pesti népnyelv az Orczy-kert eredetileg Festetics Antal kamarás díszkertjéhez tartozó részét emlegette „*Pester Prater*"-ként, az 1766-ban megnyitott bécsi közpark, a *Prater* után (vö. Magyar 2008, 335–336.).
fülköcsögtető – (rég.) fülkecsegtető: kellemes hangzású.
speculátiókba – spekuláció: nyerészkedés.
cultivátus – művelt.

14. oldal

Hérosnak – (gör.) Hérosz: isteni eredetű hős a görög mitológiában.
furirnál – (fr.) furir: élelmezési altiszt, szállásmester.

15. oldal

Követem – (rég.) megkövetem: régies bocsánatkérési formula.
talabor talpait – V. Gimes Ágnes jegyzete: „A talabor, a szekerek fékezésére használt eszköz, hegyi utakon használatos. Ennek formája után használják a talabor szót *homorú* jelentéssel is." (Verseghy 1989, 395.)

16. oldal

plánumánál – (rég.) plánum: terv.
Rendes – (rég.) itt: rendkívüli, különös (vö. Kardos 1931.).
complementumok – (fr.) kompliment: bók, hízelgés.
protestátiómot – (lat.) protestáció: ellenvetés, tiltakozás.
contóval – (rég.) kontó: számla.

17. oldal

Secretáriussával – (lat.) titkárával.
pugyillárist – (rég.) jegyzetfüzetet.
sachnál – sakknál.
t. sz. – t[isztességgel] sz[ólván]. A rövidítés a latin nyelvű *s. v.* (sit venia: 'legyen bocsánat') formulára utal.
szituátióban – helyzetben.

lunaticus – (lat.) holdkóros, alvajáró.
arasznyira – arasz: népi hosszmérték, a kifeszített hüvelykujj és kisujj hegye közötti távolság.

18. oldal
manufactúrákrúl – (rég.) manufaktúra: kézműves műhely.
fabrikákrúl – (rég.) fabrika: gyár.
kabinétokrúl – (rég.) kabinét: kormány.
svérájában – szférájában. – itt: társadalmi környezet.
Prókátortúl – (rég.) ügyvédtől.
cadentiáknak – (lat.) kádencia: rím.
Biografiája – (lat.) életrajza.
Geczinek – (rég.) Geczi: a Gergely név régies becézése.
capitálissai – (lat.) kapitális: tőke, vagyon.

19. oldal
articulusokra – (lat.) artikulus: cikkely.
Adjutáns – (lat.) segéd.
Marjánai szigetekben – Mariana-szigetek: a Csendes-óceán nyugati részén elhelyezkedő szigetcsoport. Verseghy az alábbiakat foglalja össze a szigetekről, *Az Emberi Nemzetnek Történetei* című művének harmadik kötetében: „A Marjánai szigetek, mellyek a' latrok' szigeteinek is neveztetnek, ötvenen vannak, 's a' napkeleti és a' csendes tengerek között fekszenek. Legjelesebbek közöttök: Szent Lőrinczé, Vasta Maria, Págon vagy Szent Ignáczé, Amalaga, vagy a' szent Fogantatásé, Goahan, vagy szent Jánosé, és Szapána, melly legnagyobb, 's mellytűl a' többiek Szapánai szigeteknek is mondatnak. A' Spanyolok' vezére Magellán volt, a' ki azokot feltalálta, és Mária Királynénak emlékezetére Marjánai szigeteknek nevezte." (Verseghy 1811, 22.)
Buffon – Georges-Louis Leclerc Buffon (1707–1788), francia zoológus, természetfilozófus. Említett munkája: *Histoire Naturelle, générale et particulière, avec la descripton de Cabinet du Roi* (Párizs, 1749–1788; 36 kötet).
Plinius – Caius Plinius Secundus (23 k.–79), római természettudós. Említett munkája a többkötetes enciklopédia, a *Naturalis Historia*.
Vesztális Szűzek – Vesta istennő papnői az ókori Rómában (vö. Drury 2002, 281.).

20. oldal
német forgót – német eredetű páros tánc.

22. oldal
Fiscális – (rég.) ügyvéd.
testamentumrúl – (lat.) végrendeletről.
Szolgabírót – a nemesi vármegye szolgálatában álló tisztviselő. Teendői közé tartozott a vármegyei törvényszéken való részvétel, valamint különböző perbeli (idézés, tanúkihallgatás, végrehajtás stb.) és közigazgatási (adóösszeírás, adóbeszedés, birtokba iktatás stb.) feladatok elvégzése (vö. MTF 1989b, 182–183.).
Compossessorokot – (lat.) társbirtokosokat.

darokot – tarokk: számos változatban élő, feltehetőleg itáliai eredetű kártyajáték.
Testátornak – (rég.) végrendelkezőnek.

23. oldal
kopertába – (rég.) borítékba.
csiga természetű – nyugodt vérmérsékletű.

25. oldal
móta – (rég.) mióta.

26. oldal
lesseivel – (rég.) les: kelepcére, csapdára felállított hely.
aulicusoknak – (rég.) aulikus: udvari érzelmű, királyhű.
generálisoknak – (lat.) generális: tábornok.
czéheknél – céh: iparosok vagy kereskedők érdekvédelmi szervezete, amely szigorúan szabályozta egy adott szakma űzésének szabályait. Működésüket valamely hatóság (uralkodó, városi tanács stb.) engedélyezte céhlevél kiadásával.

27. oldal
virtussával – (lat.) virtus: erény, hősiesség.
regulája – (rég.) regula: szabályzat.
kordébúl – (rég.) kordé: rosszindulatú tréfa.
stratagémával – (rég.) haditervvel.
assecurálni – (lat.) biztosítani.
vindicálni – igényelni, követelni.
Cowley's W. Vol. II Ess. VIII. – Verseghy lábjegyzete vélhetően Abraham Cowley (1618–1667) munkáira vonatkozik, valószínűsíthetően egy olyan kiadásra, amely az angol szerző összes műveit tartalmazza. (W=Works) E sorozat második, *Essays* című kötetéről lehet szó.

28. oldal
Mamzel – (fr.) kisasszony.
Madam – (fr.) asszony.
Jungfer – (ném.) kisasszony.
Contractust – (lat.) házassági szerződést (vö. Peres 2002.).
ténorját – (rég.) lényegét.

29. oldal
pityegtek – (rég.) pityeregtek.
minát kezd ásatni – (rég.) a várfalak lerombolása céljából a föld alá ásott, robbanóanyaggal megtöltött akna.
causátok – (lat.) causa: ok.

31. oldal
salygatással – (rég.) sajgat: sajdít, gyanít.
homlítván – (rég.) homlít: hajt, borít.
vásszával – (rég.) vász: rémkép.

32. oldal

bagázsiájával – (rég.) bagázsia: csomag, málha.

Perzsi – a név vélhetően a *Pikkó hertzeg és Jutka Perzsi* című operából származik. Philipp Hafner (1735–1764) vígjátékát Szalkay Antal (1753–1804) fordította magyarra, Chudy József (1753–1813) zenéjével a Kelemen-társulat állította színpadra 1793-ban. Az egyik előadásról Verseghy tudósított a Magyar Hírmondó 1793. május 24-i számában (vö. Verseghy 1793b.).

állkapczája – (rég.) állkapcsa.

szatyorban – (rég.) szatyor: gyékényből, szalmából font kétfülű kosár.

czafrinkára – (rég.) cafrinka: cafka, lotyó.

33. oldal

jurista – jogász.

34. oldal

almárjomoknak – (rég.) almárium: szekrény.

eggy paplan alatt volt ugyan velek – 'egy követ fújtak': titkon egyetértettek, összeesküdtek.

fullajtáronn – (rég.) fullajtár: a kocsi előtt ügető lovas.

sáfárt – (rég.) sáfár: gazdasági tiszt az uradalmakban.

palánta élethez – (rég.) gyermekkorhoz.

eleség-komrában – (rég.) éléskamrában.

35. oldal

mérttföld – (rég.) mérföld: hosszmérték, egy magyar mérföld = 8, 3536 km.

ernyes kocsikonn – könnyű utazókocsi, melynek utasait bőrből készült ernyő védte.

felhuszítsa – (rég.) feluszítsa.

36. oldal

magistrátus – (rég.) helyi hatóság.

37. oldal

alléba – (fr. allée): sétány.

polihisztort – (lat.) polihisztor: több tudományágban jártas személy.

poligrafust – poligráfus: Verseghy szóteremtése a *polihisztor* analógiájára: 'mindenről író'.

polizofust – polizófus: Verseghy szóteremtése a *polihisztor* analógiájára: 'mindenről filozofáló'.

professiójához – (lat.) érdeklődéséhez.

pathologyizálnak – Verseghy szóteremtése: 'betegségekről értekeznek'.

theologyizálnak – Verseghy szóteremtése: 'vallásról értekeznek'.

machérologizálnak – Verseghy szóteremtése: 'masírozásról értekeznek'.

íkonologyizálnak – Verseghy szóteremtése: 'képekről értekeznek'.

harmonologyizálnak – Verseghy szóteremtése: 'összhangzásról értekeznek'.

filologyizálni – Verseghy szóteremtése: 'nyelvészkedni'.

origyinálisokot – (lat.) eredetieket. – itt: eredeti műveket.

habzik – itt: pezseg, forr.

lappóniai – lapp.

38. oldal

gyökér szókot – (rég.) tőszavakat.
formátiókot – (lat.) alakzatokat.
declinátióbéli – (lat.) deklináció: névszóragozás.
conjugátióbéli – (lat.) konjugáció: igeragozás.
syntaxisbéli – (lat.) szintaxis: mondattan.
ortografiára – helyesírásra.
vocálisokot – (lat.) magánhangzókat.
chromaticus hangok – tizenkét fokú zenei hangsor.
Vulkánus' legénnyei fekete imegeiket a' szegekre figgesztvén, úgy zergettek pérelyeikkel az illén mintha menydergést akartak volna játszani, ammint véletlenél Jupiter' mennykeve kezekbe itett. – az antik mitológiában Héphaisztosz/Vulcanus legényei a küklopszok, akik az isten műhelyében dolgoznak. Verseghy a cigányokra alkalmazza a kontextust, a nyelvhasználatukra hozott fiktív példát pedig szerepelteti *A' Filozofiának Talpigazságira épített Felelet* című értekezésének vonatkozó részében is, apróbb módosításokkal: „Vulkánus' legénnyei a' *míhelyben* kikeresvén a' *ruhaszegbil* a' *szegekenn figgé imegeket*, és *tizet* gyújtván, a' munkához kezdettek. *Fistelgett* már a' *míhely' kirtéje*, *erésen* verték az *ilén pérelyekkel* a' vasat, mikor a' *feldmivesek ekreikkel* a' *mezékre* indúltak." (Verseghy 1818, 210. – kiemelés az eredetiben) Utóbbi művét idézi: Szilágyi 1835, 97.
Jupiter – főisten a római mitológiában, a görög Zeusz megfelelője.
perspectívumaival – (rég.) távcsöveivel.
microscópiumaival – mikroszkópjaival.
pápaszemeivel – (rég.) szemüvegeivel.

39. oldal

hóstyáknak – (rég.) hóstát (ném. Hochstadt): a városfalakon kívülre eső negyedek megnevezése (vö. MTF 1989a, 199.).

40. oldal

áspisokkal – áspis: mérges kígyó, a keresztény gondolkodásban az istenfélő embert fenyegető veszedelem jelképe.
piperés – díszes, ékes.
krokodil-könyekkel – (lat. crocodili lacrimae): a képmutatásból, a tettetett részvétből hullatott könnyek. A krokodil a nyugati kultúrában a csalás, a megtévesztés egyik jelképe, ezért tartotta azt a néphagyomány, hogy a krokodil kisgyermek sírását utánozva csalja magához áldozatait.
Jázon – Iaszón: görög hős, az Argonauták vezére, akikkel Kolkhiszba hajózott, és megszerezte az ott őrzött aranygyapjút (vö. Graves 1981b, 312–364.).
arany gyapjúnak – a legenda szerint Poszeidón és Theophané királylány nászából született az az aranyszőrű kos, amelyet később az áldozatra ítélt Phrixosz herceg és Hellé hercegnő megmentésére küldtek. A kos a Fekete-tengeren túli Kolkhiszba menekítette őket, de Hellé hercegnő útközben a tengerbe esett, és meghalt. Később a kost Kolkhiszban feláldozták, gyapját pedig az országot őrző bálványként tisztelték (vö. Graves 1981a, 330–331.).
Orfeus – legendás dalnok a görög mitológiában, Kalliopé múzsa és Oiagrosz király gyermeke. Amikor Orpheusz feleségét, Eurüdikét halálra marta egy kígyó, utána ment az alvilágba.

Gyönyörű énekével meghatotta Hádészt és Perszephonét, akik elengedték Eurüdikét, egyetlen feltételt szabva: Orpheusznak a felesége előtt kell haladnia, s nem nézhet rá, míg haza nem érnek. Orpheusz nem tudta betartani ígéretét, így Eurüdikének vissza kellett térnie az alvilágba (Graves 1981a, 159–165.). Személyét megidézik Verseghy és Kreskay Imre 1779-ből származó episztolái, levélváltásaikban Kreskay *Dafnis*nek, Verseghy pedig *Orfeus*nak nevezve magát: *Dafnis Orfeusnak* (Kreskay Imre Verseghynek – Labádi 2012, 154–155.), *Orfeus Dafniesnek Tavaszi mulatságokrol* (Verseghy Kreskay Imrének – Labádi 2012, 155–159.), *Orfeus Dafnisnek* (Verseghy Kreskay Imrének – Labádi 2012, 174–176.), *Dafnis Orfeusnak* (Kreskay Imre Verseghynek – Labádi 2012, 177.). Verseghy vélhetően zenészi tehetségének köszönhetően neveztetett társai körében Orpheusznak. Verseghy 1781-es, *A' Parnassus Hegyén zengedező Magyar Músának szózati: mellyeket egybe szedte egy Hazafi tulajdon múlatságára 1781. Esztendőben* című kéziratában fellelhető egy *Orpheus* címet viselő ének, melynek rövid prózai bevezetésében a következőképpen ismerteti a mitológiai történetet: „Ama hires hárfás, ki még a köszálakot is tántzra inditotta hárfa-pengetésével, minekutánna Erydice hitvesse a kigyo-csipés által üdönek elötte meg halálozott, énekéhez kaptsolt hárfázásával meg nyerte Plutótúl, hogy Eurydicét visza hozhassa az életre, de olly szerrel, hogy árra mindaddig ne tekéntsen, még pokolnak tartományiból edgyütt ki nem jutnak: meg igirte ugyan, de meg szegte Orpheus a hitet, azért hitvesse ujjra el ragadtatott, kihöz azután Orpheus igy szollott: […]" (OSZK Kt, Ms. Mus. 1824, 19. – A kéziratban maradt énekre Hovánszki Mária hívta fel a figyelmet.)

42. oldal

nagy fát feszegetek – 'nagy fába vágta a fejszéjét': nehéz munkába fogott.
mihelyt holnap nyolczat fogsz hallani – holnap nyolc órakor.

43. oldal

Pest' várassának ösmeretlen lévén kint épültt részével – Pest növekedését a 18. század végére már akadályozta a középkorban épült városfal, így fokozatos lebontásával megkezdődött a külvárosok és a belváros egyesítése.
strázsájához – (rég.) strázsa: őr.
Kátók – az utalás a két római politikus, író, szónok Marcus Porcius Cato Maior (i. e. 234–149) és Marcus Porcius Cato Minor (i. e. 95–46) személyére vonatkozik.
gunnyóhoz – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

44. oldal

a' hét Választóhoz – Budán, az egykori Országúton állt a Hét Választófejedelem fogadó. Megnyitásáról a Vereinigte Ofner und Pester Zeitung 1804. november 29-i számában közzétett hirdetés tudósít: „Minden Renden lévő Útazó-Uraknak az Alább-írtt alázatosan jelenti: hogy ő a' maga újonnan építtetett Vendég-fogadóját Budán a' Rátz-Városban, [Tabánban – B. N.] 's annak fő-útszájában az Arany Peretz Vendégfogadó mellett, az úgynevezett Hét választó – Hertzegek' (Sieben Churfürsten) Tzíme alatt Sz. András havának (November) első Napján e' folyó 1804-dik Esztendőben fel-nyitotta, és a' Titulállt Utazó Uraknak tisztességes bé-szállítására, és el-fogadására közönségessé tett." (Közli: Farbaky 1998, 427–429.)
lantornával – (lat., rég.) lantorna: lámpa.

az ajtó' pléhében – (rég.) az ajtó zárjában.
szövétnekeket – (rég.) szövétnek: fáklya.

45. oldal
salto mortálét – (lat.) salto mortale: halálugrás. – itt: lefekvés.
nyoszolyámba – (rég.) nyoszolya: fekvőhely, amely egyben az ágynemű tárolására is szolgált.

46. oldal
duzmadozni – (rég.) duzmad: haragos, mérges tekintetet ölt.
eb a' híre fattya – 'ebadta kölyke': népi káromlás.

47. oldal
vidimáltt – (rég.) aláírt.
timároknak – tímár: a nyersbőr kikészítésével, cserzésével foglalkozó iparos.
suplikáját – (rég.) kérelmét, fohászát.
grátiáját – (lat.) kegyelmét.

48. oldal
ebrúdonn vetném ki – 'kiebrudal': megszégyenítve elűz, eltávolít.
páczkázni – packáz: megaláz, sérelmekkel illet.
Én hoppot csak akkor szeretek mondani – 'hoppot mond/hoppon marad': kudarcot vall, valamiről lemarad.

49. oldal
iccze – helyenként és koronként változó űrmérték, általában 1 icce = 8 dl.
rósaszínű kedve kerekedett – jó kedve támadt.
hárpia – az antik mitológiában gonosz, mindent felfaló és elpusztító, félig madártestű női szörny.

50. oldal
Flajsi Mátyás – a mészáros neve vélhetően a német *szorgalmas (fleissig)* vagy *hús* (*Fleisch*) szavakból eredő beszélő név.
kreditoraimnak – (lat.) kreditor: hitelező.
interesre – (lat.) interes: kamat.

51. oldal
deákúl – latinul.
Kellner – (ném.) pincér. Flajsi Mátyás németül szólal meg, ami azt támasztja alá, hogy neve német eredetű beszélő név lehet (vö. a korábbi jegyzetet).
conditióimmal – (lat.) feltételeimmel.

52. oldal
Szizifuskodnak – Sziszüphosz: a kilátástalan, eredménytelen munka megszemélyesítője. Sziszüphosz királyt azzal büntették az alvilágban, hogy egy hatalmas sziklát kellett felgörgetnie egy hegycsúcsra, majd a másik oldalon legurítani, de valahányszor megközelítette a csúcsot, a szikla lezuhant a hegy lábához (vö. Graves 1981a, 318.).

lassabban – itt: halkabban.
barbarusok – barbár, műveletlen.
parlagos – parlagias: tapintatlan, udvariatlan, műveletlen.
Trattner Mátyás betűivel – (1745–1828), pesti nyomdász és könyvkiadó. A pesti nyomda Trattner János Tamás bécsi nyomdájának fiókjaként indult 1789-ben, melynek vezetését 1813 és 1824 között Trattner Mátyás fia, az ifjabb Trattner János Tamás látta el. Fia korai halála után ismét Trattner Mátyás vette át a nyomda vezetését, majd 1827-es visszavonulása után átadta vejének, Károlyi Istvánnak.

53. oldal
Eggenberger Jósef Könyvárosnál – (?–1850), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó. Korábban Weingand János Mihály (?–1802) segítője, később vállalkozásának örököse. 1805-től a könyvkereskedés az ő nevét viselte. Verseghy prózai művei közül négy kötet az ő kiadásában jelent meg: Verseghy 1805a, Verseghy 1808b, Verseghy 1812, Verseghy 1813.

55. oldal
dőlő – dűlő: települések határában, utakkal vagy természetes mezsgyékkel körülhatárolt szántóföld.
sóház – (rég.) sóhivatal.

56. oldal
inderkedtem – (rég.) ingerkedtem: kötözködtem.
apathiának – (gör.) apátia: közömbösség, közöny.

57. oldal
pater, quem amat, filium castigat – (lat.) 'Az apa a szeretett fiát megdorgálja'. Vélhetően a Bibliából származó szólás: „Mert akit szeret az Úr, megdorgálja, megostoroz pedig mindent, a kit fiává fogad." (Zsid 12, 6.)

58. oldal
oskolamesterre – (rég.) iskolamester: elemi szintű iskolai tanító.

59. oldal
Tántusokot – tantusz: meghatározott értékű, pénzt helyettesítő érme.

60. oldal
trucczára – dacára.
halálban szerette – nagyon szerette.

61. oldal
vándorlani menne – a céhlegények kötelező vándorlása a mesterré válás előfeltételének számított.
a' városban megfogták, katonának vitték – az 1792–1815 közötti időszakban csaknem állandóan háborúskodó Habsburg Birodalom hatalmas emberveszteségeinek folyamatos pótlását, és ezzel párhuzamosan a hadsereg létszámnövekedését az állandó toborzás és újonco-

zás, valamint a gyakran erőszakos katonafogás biztosította (vö. Csetri 1997, Csetri 1999, MHT 2015, 68–72.).

kis mester – a céh legfiatalabb mestere.

virogatott – (rég.) virrasztott.

fellábbadok – felgyógyulok.

bérest – béres: az uradalmakba elszegődő mezőgazdasági bérmunkás.

62. oldal

Kalváriánkonn – Kálvária: Jézus kereszthalálát megjelenítő természetes vagy mesterségesen kialakított magaslat. Többnyire a környék legmagasabb pontja.

Álamízsnát – adományt.

Fogadása tartotta – a szerzetesi fogadalomtétel az elkötelezettség, az Istennek való teljes odaadás egyik megnyilvánulásaként értelmezhető: a világi javakról, élvezetekről való lemondással, az önmegtartóztatással a test és a lélek tisztaságára törekedtek (vö. Puskely 2006. – A fogadalmakról, fogadalomtételről általában: Puskely 2006, 233–239. Az aszkézisről: Puskely 2006, 54–58.).

csuklyájával – a csuklya a szerzetesi köpeny (habitus) fejre húzható része (vö. Puskely 2006, 150. A szerzetesi öltözetről általában: Puskely 2006, 688–692.).

63. oldal

apolgattya – ápolja.

ajtatosságot – áhítatot, imát.

64. oldal

kézfogásnál – eljegyzésnél.

65. oldal

koratlannak – itt: korainak.

66. oldal

salygásait – (rég.) sajgás. – itt: lelki gyötrelem.

68. oldal

jurátuskodott – jurátus: joggyakornok.

fátumjokot – (lat.) fátum: végzet.

bátorságos – biztonságos.

vápájából – (rég.) vápa: gödör. – itt: szemgödör.

zöld a' haczukája – a nemzeti önarckép és a másokról alkotott kép időhöz, térhez és konkrét szituációhoz kötött társadalmi és társadalompszichológiai folyamatok kölcsönhatásának eredménye, de előzményei sokkal korábbra, a prenacionális közösségek identitástudatának kialakulásához nyúlnak vissza. A 18–19. századi nacionalizmus ébredésétől kezdve virágzott a nemzetkarakterológia, a más etnikumokról, kisebbségekről alkotott előítéletek, etnikai sztereotípiák képzése, amely érintette a mentalitást, a nyelvet, az öltözetet, a lakóhelyet, a vallási meggyőződést és általánosságban az érzelmi-intellektuális magatartás minden elemét. Ezen etnikai sztereotípiák számos esetben negatív képet festettek a különböző

nemzetiségekről, így a szövegben említett németekről is (vö. Hanák 1985, Nehring 1987, Vári 2000.).

haczukája – hacuka: felsőruha, kabát.
pruszlikja – (rég.) pruszlik: mellény.
plundrája – (rég.) plundra: bő férfinadrág.
kácsafark – (rég.) copf.
Frajlárúl – (ném. Fräulein): kisasszony.
felfel vetvén fejét, mintha tarisznyából enné az abrakot, 's görbített szájából úgy szórván a' sok ját – a német nyelv korabeli sztereotip képéről lásd: Hanák 1985, 1083–1086.
inassa – inas: az előkelő férfiak körüli napi teendőket végző belső szolga.

69. oldal

lektikások – (rég.) gyaloghintósok.
előpénz – előleg.
vizsga – (rég.) kíváncsi.

70. oldal

a' város' hajdúji – a városi hajdúk a városi törvényhatóságok alkalmazásában végeztek többnyire adóbehajtói feladatokat (vö. MTF 1989a, 174.).
Prefektus – (lat.) felügyelő, előljáró.
sutúlni – (rég.) préselni.

71. oldal

Plútó – az alvilág istene a római mitológiában, a görög Hadész megfelelője.
viczkandozását – fickándozását.
kesely – keselyű.
complóttyának – (fr.) komplott: összeesküvés.
bocskorbőr vonta be orczádot – 'vastag bőr van a képén': pofátlan, szemtelen.
bőcsőringázás – bölcsőringatás.
dunnogja – (rég.) dünnyögi.

72. oldal

fartolván – (rég.) fartol: hátrál.
maximája – (lat.) maxima: tömören megfogalmazott erkölcsi igazság, életelv.
páczája – pálcája.
szárcsádot – szárcsa: a csókához hasonló, fekete vízi madár.

73. oldal

kénytető – (rég.) kényszerítő.
süldisznó – sündisznó.

74. oldal

Entheusok – (lat.) entheus: átszellemült, Istentől áthatott.
dramatice – (lat.) drámai.
Biografus – (lat.) életrajzíró.

75. oldal

Meum est propositum in popina mori – (lat.) 'Szándékom, hogy a kocsmában haljak meg' – az idézet forrása az Archipoetaként (12. század) ismert középkori névtelen költő *Confessio* című szerzeményének sora, amely az évszázadok során különböző szövegváltozatokban, nyelvi, grammatikai és stilisztikai átdolgozásokban terjedt el. Magyarországon a 18–19. század fordulójára tehető a magyar nyelvű változatok megjelenése. (lásd Ráday Gedeon, Pálóczi Horváth Ádám fordításait) Az eredeti szövegben: 'Meum est propositum in taberna mori…' (vö. Turóczi-Trostler 1953.).

quod absurdum est – (lat.) 'micsoda képtelenség'.

Aelian, var. hist. – Verseghy Claudius Aelianus (175–235) római író, rétor *Varia Historia* című művére hivatkozik, amely első könyvének huszonnegyedik fejezete tartalmazza Hercules és Lepreás említett történetét.

Doce! – (lat.) 'Add elő!'

purizálom – (rég.) purizál: kéziratot tisztáz.

Pelloutier – Simon Pelloutier (1694–1757), német történész. Említett munkája: *Histoire des Celtes, et particulièrement des Gaulois et des Germains, depuis Les Tems fabuleux jusqu'à la Prise de Rome par les Gaulois* (Hága, 1740, 1750; 2 kötet).

Czeltákrúl – kelták: Közép- és Nyugat-Európában élt ókori indoeurópai népcsoport.

Herodotus – Hérodotosz (i. e. 484 k.–425 k.), ókori görög történetíró. Hérodotosz leghíresebb műve, *A görög-perzsa háború* tartalmaz a szkítákról szóló leírásokat. Magyar kiadása: Hérodotosz 2007.

Scythákrúl – szkíták: ókori iráni eredetű lovas nomád népcsoport.

Ammiánus Marcellinus – Ammianus Marcellinus (330 k.–395 k.), római történetíró. Említett munkája: *Rerum Gestarum Libri*. Magyar kiadása: Marcellinus 1993.

Allemannokrúl – alemannok: ókori germán törzs.

La Hontan – Louis-Armand de Lom d'Arce de La Hontan (1666–1716), francia utazó, író. Említett munkája: *Nouveaux Voyages de Mr Le Baron de Lahontan, dans L'Amerique septentrionale, qui contiennent une relation des differens Peuples qui y habitent; la nature de leur Gouvernement; leur Commerce, leur Coutumes, leur Religion, et leur manière de faire la Guerre. L'intérêt des François et des Anglois dans le Commerce qu'ils font avec ces Nations, l'avantage que l'Angleterre peut retirer dans ce Païs, étant en Guerre avec la France* (Hága, 1703; 2 kötet).

Ennek a' neve: Römer, az újságé pedig: Gazette litteraire de l' Europe 1764. n. 16. a' 352. old. – Verseghy a *Gazette litteraire de l' Europe* című 1764 és 1766 között megjelenő francia folyóirat egyik recenziójára hivatkozik: *Relation de la Côte de Guinée; par M. Louis-Ferd. Römer. A Coppenhague, 1760, in-8°.*

Ebrietas excusat – (lat.) 'A részegséggel mentegetőznek'.

Chardin – Jean-Baptiste Chardin (1643–1713), francia utazó. Említett munkája: *Journal du voyage du chevalier Chardin en Perse et aux Indes Orientales, par la Mer Noire et par la Colchide* (Amszterdam, 1686; Párizs, 1686; London, 1686).

Mingréliabéliek – (rég.) Mingrélia: a mai Grúzia egyik történelmi tartománya.

76. oldal

Georgiabéli – (rég.) Georgia: Grúzia.

Der niemals einen Rausch hat gehabt, der ist kein braver Mann – (ném.) 'Aki soha nem volt mámoros, az nem jó ember' – Joachim Perinet (1763–1816) osztrák szerző *Das neue Sonn-*

tagskind című művében szereplő dal kezdő sora. Eredetiben: 'Wer niemals einen Rausch gehabt / der ist kein braver Mann…'.

accordokot – akkord: legalább három különböző zenei hang egyidejű megszólalása. – itt: énekhang.

vékony dongájú – sovány, szikár.

Plátó – Platón (i. e. 427–347), ókori görög filozófus. Említett munkája: *Nómoi*, latinul *De Legibus*, Platón leghosszabb dialógusa. Magyar kiadása: Platón 2008.

Bacchussal – Bakkhosz: a bor és a mámor istene a római mitológiában, a görög Dionüszosz megfelelője.

Tacitus – Publius Cornelius Tacitus (55–120), római történetíró. Említett munkája: *De origine, situ, moribus ac populis Germanorum liber*. Magyar kiadása: Tacitus 1980a, 43–72.

77. oldal

Strábo – Sztrabón (i. e. 64 k.–i. sz. 19 k.), ókori görög történetíró. Említett munkája: *Geógraphika hüpomnémata*. Magyar kiadása: Sztrabón 1977.

Moscovitáknak – oroszoknak.

Busbek Konszanczinápolyi útazásainak 1. Levelében – Ogier Ghiselin de Busbecq (1522–1592), flamand író, konstantinápolyi követ. Említett munkája: *Legationis Turcicae Epistolae quatuor. Quarum priores duae ante aliquot annos in lucem prodierunt sub nomine Itinerum Constantinopolitani et Amasiani. Adiectae sunt duae alterae. Eiusdem de re militari contra Turcam instituenda consilium* (Párizs, 1595).

Münster Geografiájának – Sebastian Münster (1488–1552), német térképész, geográfus. Említett munkája: *Cosmographia. Beschreibung aller Lender durch Sebastianum Münsterum, in welcher begriffen Aller völcker, Herrschafften, Stetten und namhafftiger flecken herkommen: Sitten, gebreüch, ordnung, glauben, secten und hantierung durch die gantze welt und fürnemlich Teütscher nation. Was auch besunders in jedem landt gefunden und darin geschehen sey. Alles mit figuren und schönen landt taflen erklert und für augen gestelt* (Bázel, 1544).

ama' dühítő páránál, melly Parnasszus' allyánn valaha a' hegynek eggyik hasadékából kiszivárgott – a szent hegyként tisztelt Parnasszosz sziklahasadékából eredt az ihletet adó Kasztalia-forrás.

pythiáskodtak – jósoltak. A kifejezés Püthia, a legendás delphoi jósda papnőjének nevéből származik.

machinában – itt: testben.

convincált – (lat.) convincál: meggyőz.

78. oldal

hexametrumbúl – hexameter: a klasszikus eposzi költészet hat verslábból álló versmértéke.

archilochiumbúl – arkhilokhoszi verssor: egy összetett időmértékes verssor.

invectivára – (lat.) invektíva: sértő, becsmérlő nyilatkozat.

A' köz nép – a költemény autográf tisztázata a Haller-kötetben maradt fenn (OSZK Kt, Oct. Hung 1896, 143b–145a.), keletkezése az 1797 áprilisa és 1803 augusztusa közötti időszakra tehető. A *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* szövegében közreadott változat utolsó hat során a meglévő kézirathoz képest módosításokat végez Verseghy. A szövegállapotok összehasonlítását lásd az alábbi táblázatban:

Haller-kézirat (OSZK Kt, Oct. Hung 1896, 143b–145a.)	**Verseghy 1805a, 62–64.**
A' Köz Nép.	***A' köz nép.***
Jaj neked érzékeny Lélek! ki az ostoba népnek durva kezébe kerűlsz! Nem könyörűl rajtad, bajodot buta lelke nem érti, mély panaszidra nevet, 's a' merevény sziklát hamarább sírásra fakasztod, mostoha csillagodot puszta tetői alatt vádolván néma nyögéssel, mint magosan zokogó szós epedéseddel szívét eggy emberi könyre, melly fagyos öbleiben röst csukavért szűrvén, nem tud dobogásra fakadni. Fényes okokkal eszét hasztalan' ébreszted, melly a' bús elmehomálynak hőtelen ernye alatt szenderedik 's a' festegető képzésnek enyelgvén ostoba bábjaival, fel nem akarja szemét a' tiszta igazra emelni. Adgy neki pénzt, kezedet róka gyanánt nyalogattya ugyan, tettetve nyöszörgvén háladatos szavait; ámde ravasz kifogások alatt szűkíti legottan lánczaidot, ha lehet, vagy legalább fenyeget, hogy fellyebb verje adódot. Csalni, cseferni szeret, 's hogyha szelídséged szó nélkűl haggya lopásit, ostoba lúdnak itél, vagy ha szemére veted, kinevet, károdnak örűlvén. Szüntelen' emlegeti nyelve az ó vallást, a' jó erkölcsöt, az Istent; 's őrdögi tetteivel, a' mit nyelve dicsér, megkárhoztattya naponkint. Félve imádgya Urát, |szolga| még mogyoró bottal fenyegetheti *<u>háta</u>*' girinczét; ámde ha vizsga szemét hűtelen újjairúl más tárgyra osontani sejti, rontya, orozza javát, és ha talán dúzs markaibúl kifacsarja hatalmas jussait a' bal eset, gúnyos örömre fakad, 's dühösen kitapodgya belőlle a' halavány pihegést, melly még tagjaiban némellykor mozgani látszik. Ünnepe a' borivás, melly iszonyú lelkét zabolátlan örömre kicsallya fénytelen udvaibúl. Eltünik arczairúl illyenkor az emberi termet, szája szitokra fakad, 's még hebegő nyelvét szózatra konyítani birja, földet, eget legyaláz.	Jaj neked érzékeny Lélek! ki az ostoba népnek durva kezébe kerűlsz. Nem könyörűl rajtad; bajodot buta lelke nem érti; mély panaszidra nevet; 's a' merevény sziklát hamarább sírásra fakasztod, mostoha csillagodot puszta tetői alatt vádolván néma nyögéssel, mint magosan Zokogó szós epedéseddel szívét eggy emberi könyre, melly fagyos öbleiben röst csukavért szűrvén, nem tud dobogásra fakadni. Fényes okokkal eszét hasztalan' ébreszted, melly a' bús elmehomálynak hőtelen ernye alatt szenderedik, 's a' festegető képzésnek enyelgvén ostoba bábjaival, fel nem akarja szemét a' tiszta igazra emelni. Adgy neki pénzt, kezedet róka gyanánt nyalogattya ugyan, tettetve nyöszörögvén háladatos szavait; ámde ravasz kifogások alatt szűkíti legottan lánczaidot, ha lehet, vagy legalább fenyeget, hogy fellyebb verje adódot. Csalni, cseferni szeret, 's hogyha szelídséged szó nélkűl haggya lopásit, ostoba lúdnak itél; vagy ha szemére veted, kinevet, károdnak örűlvén szüntelen' emlegeti nyelve az ó vallást, a' jó erkölcsöt, az Istent; 's őrdögi tetteivel, a' mit nyelve dicsér, megkárhoztattya naponkint. Félve imádgya Urát, még mogyoró bottal fenyegetheti szolga girinczét; ámde ha vizsga szemét hűtelen újjairúl más tárgyra osontani sejti, rontya, orozza javát, és ha talán dúzs markaibúl kifacsarja hatalmas jussait a' bal eset, gúnyos örömre fakad, 's dühösen kitapodgya belőle a' halavány pihegést, melly még tagjaiban némellykor mozgani látszik. Ünnepe a' borivás, melly iszonyú lelkét zabolátlan örömre kicsallya fénytelen udvaibúl. Eltünik arczairúl illyenkor az emberi termet, szája szitokra fakad, 's még hebegő nyelvét szózatra konyítani birja, földet, eget legyaláz.

Akkor eszét, szívét megnyítván, bátran okádgya titkos itéleteit, 's lágy zabolájok alól bátran szájokra ereszti szertelen ösztöneit: <Akkor láttya szemed réműlve, hogy a' mi tenyészik emberi képe alatt durva barom, mell> szembetünő próbák: Akkor láttya szemed, hogy szörnyű marha tenyészik emberi képe alatt.	Akkor eszét, szívét megnyitván, bátran okádgya titkos itéleteit; 's a' dühös ösztönököt bátran szájokra ereszti lágy zabolájok alól. Messze kerűld e' csürhe csatát! Borivása mutattya, hogy, ha kigőzölög is rút bora, vad kannál iszonyúabb marha tenyészik emberi képe alatt.

merevény – (rég.) merev, kemény.
röst – rest, lusta.
cseferni – (rég.) csevegni, fecsegni, locsogni.

79. oldal
girinczét – gerincét.
dúzs – dús.

81. oldal
exámen – (lat.) vizsgálat.
actusa – (lat.) felvonása.
illumínátiót – (lat., rég.) kivilágítást.
betegágyba esett – itt: vajúdott.

82. oldal
mezővárasba – a mezőváros jogilag a szabad királyi város és a jobbágyfalu között elhelyezkedő település volt. Kiváltságairól a földesúr határozott.

84. oldal
puczihájját – (rég.) batyuját.
imzette, ámzotta – hímez-hámoz: köntörfalaz, mellébeszél.
prézsmitáltak – (rég.) hosszasan beszéltek, prédikáltak.

85. oldal
senyves – (rég.) senyvedő, gyötrődő.
ebfíkta legyek! – (rég.) 'kutya legyek!'.
kajcs – (rég.) görbe. – itt: rosszalló.

86. oldal
Ecztet is hozzatok! – a klasszikus gyógyászatban az ecetet többnyire fertőtlenítésre használták.
tractátuskánkkal – (rég.) traktátus: tárgyalás, alkudozás.
retirádánkkal – (rég.) retiráda: visszavonulás, meghátrálás.
habozó – bizonytalan.

87. oldal
hegedtt – (rég.) fagyott.

88. oldal

kínáim – kínjaim.

kóficczal – (rég.) kófic: házilag készített folyékony orvosság.

fájn – (rég.) nagyszerű.

Montovában – Mantova: város Észak-Itáliában, a mai Olaszország területén.

90. oldal

Lemmája – itt: mottója.

Socratesnek – Szókratész (i. e. 469–399), ókori görög filozófus.

Non philosophemur pro schola, sed philosophemur pro vita civili: minus enim interest, esse hominem eruditum, quam scire vivere – (lat.) – Verseghy fordításában: 'Ne bölcselkedgyünk oskolabéli pörpatvar alá való dolgokrúl, hanem ollyanokrúl, mellyek a' polgári életnek boldogságához tartoznak; mert dücsőségesebb ám és hasznosabb, élni tudni, mint tudós embernek lenni.' Mottóként szerepel a fogságban másolt *Vita Socialis, sive Considerationes de natura Societatum Civilium* című latin nyelvű szövegrészlet (OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 27b–28a.), valamint a közvetlenül utána következő prózatöredék, *Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester úrnak Élete és Vélekedései* kéziratában. Verseghy hivatkozása alapján kiderül, hogy az idézet Étienne Bonnot de Condillac (1714–1780) francia filozófustól származik (Condillac 1779, 397.). Verseghy ismerte Condillac műveit, könyvtárjegyzékében szerepel a francia szerzőre vonatkozó tétel (Deme 1985, 18.), valamint kéziratai között megtalálható egy másolt részlet Condillac kérdéses művének első kötetéből (Condillac 1775.) *Discours Préliminaire ou Cours d'Etude pour l'instruction du Prince de Parme, aujourd'hui S. A. R. L'Infant D. Ferdinand, Duc de Parme, Plaisance du par M. l'Abbé de Condillac, de l'Acad. fran. et de calles de Berlin, de Parme et de Lyon, ancien Précepteur de S. A. R. – A Parme de l'Imprimerie royale 1775.* címen (MTA KIK, RUI 8r. 31. III, 97–124.).

Lavateriánusnak – Johann Kaspar Lavater (1741–1801), svájci filozófus, teológus, a fiziognómia elméletének kidolgozója, amely azt vizsgálja, hogyan lehet az emberi arcvonásokból a jellemre következtetni. Összefoglaló munkája: *Physiognomischen Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* (Lipcse, 1775–1778; 4 kötet).

91. oldal

Az emberi forma – Verseghy biológiai és antropológiai elmélkedése vélhetően a svéd botanikus és természettudós, Carl von Linné (1707–1778) kutatásaira vezethető vissza, erre a szövegben is találunk utalást (*Systema naturae*, 1735). Magyarországon az 1780-as évektől válik ismertté rendszertana, elsőként Benkő József (1740–1814) hivatkozik rá, *Transsilvania* című művében (Benkő 1777–1778.). Linné hatása mutatkozik Kitaibel Pál (1757–1817) és Földi János (1755–1801) munkásságán: Kitaibel Franz de Paula Adam Waldsteinnel (1759–1823) közösen kiadott *Descriptiones et Icones Plantarum Rariorum Hungariae* (Kitaibel 1799–1812. – vö. Molnár V. 2015, 58–69.) című összefoglaló művében, Földi a *Természeti História. A' Linne Systémája szerént* (Földi 1801.) című, első magyar nyelvű állattani rendszerezésében alkalmazza a svéd tudós rendszertanát (vö. Váczy 1997.). Nem rendelkezünk konkrét adatokkal arra nézvést, hogy Verseghy mely műveken keresztül inspirálódott Linné munkásságát illetően.

alkotmányoknak – itt: teremtményeknek.

fibráknak – (lat.) rostoknak.
musculusnak – (lat.) izomnak.

92. oldal

speciesek – (lat.) fajok.
disjecti membra poetae – (lat.) a Horatius-idézet Verseghy fordításában: 'a' széthányott embernek tagjai'. Eredetiben: 'invenias etiam disiecti membra poetae': 'ott a poéta a szétszabdalt vers minden izében' (Horatius, *Sermonum liber prior: A szatírák első könyve*, 4, 62 sor, Bede Anna fordítása = Horatius 1961, 386–387.)
amfibiákban – (rég.) kétéltűekben.
manátinak – manátusz/lamantin: a tengeritehenek rendjébe tartozó faj.
Unautúl – unau: kétujjú lajhár.

93. oldal

perpendicularis – (lat.) merőleges.
Os homini sublime dedit, coelumque tueri jussit, et erectos ad sidera tollere vultus – (lat.) Eredetiben: 'os homini sublime dedit, caelumque videre / iussit, et erectos ad sidera tollere vultus': 'embernek fölemelt orcát és adta parancsát, / hogy föl a csillagokig pillantson, az égre tekintsen.' – Verseghy Ovidius (*a' Poéta*) *Metamorphoses* című művéből idéz. (Ovidius, *Átváltozások, Első könyv, A világ keletkezése,* 85–86 sor, Devecseri Gábor fordítása = Ovidius 1982, 9.)
Linnéus – Carl von Linné (1707–1778), svéd orvos, természettudós, botanikus.
Martíni – Friedrich Heinrich Wilhelm Martini (1729–1778), német orvos, természettudós.

94. oldal

proportioikot – (lat.) méretüket.
hiberniai – Hibernia: Írország ókori latin neve.
Tulpius – Nicolaes Tulp (1593–1674), holland orvos, anatómiai professzor.
fiókcsontok – (rég.) kulcscsontok.
horizontális – vízszintes.
Diodórusnak – Diodórosz (i. e. 90–27), ókori görög történetíró.
Campániában – Champagne-Ardenne: észak-keleti régió a mai Franciaország területén.
Songi – Songy: település Franciaországban, a mai Champagne-Ardenne régióban. „Songi vad leánya" Marie-Angélique Memmie Le Blanc (1712 k.–1775), aki közel tíz esztendőt töltött elvadult gyermekként a természetben. Történetét elsőként Marie-Catherine Homassel-Hecquet (1686–1764) műve dolgozta fel: *Histoire d'une jeune fille sauvage trouvée dans les bois à l'âge de dix ans* (Párizs, 1755).

95. oldal

Tyson – Edward Tyson (1651–1708), angol anatómus. Említett munkája: *Orang-Outang, sive Homo Sylvestris, or the Anatomy of a Pygmie Compared with that of a Monkey, an Ape, and a Man* (London, 1699).
Orang-Utangnak – orángutánnak.
Nád lovadot – nád ló/vesszőparipa: állandóan visszatérő, többször emlegetett gondolat.
Az emberi nemzetnek életkorai – a költemény kéziratáról nem rendelkezünk adatokkal, de Verseghy többi tanköltemányével együtt vélhetően a fogságban keletkezett. A vershez tar-

tozó autográf jegyzet *(Költeményes Ügyekezetek)* az *Érzékeny gondolatok az emberi nemzetről* (OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 2a–19a. Közli: Gálos 1941a, Gálos 1941b.) című, hasonló gondolatokat felvető tanköltemény jegyzeteivel találhatók egy lapon (OSZK Kt, Analekta 6568.). E jegyzeteket Fried István adta közre (Verseghy 1987, 19–20.). Tankölteményeinek Herdertől eredő gondolatmenetéről lásd: Szauder 1961.

96. oldal

Oláh nemzet – románok.

Svábok – a Magyar Királyság és utódállamai területén élő német nyelvű népcsoport. Többségük 18. századi betelepítésekkel került az országba.

glóbist – bolygót.

97. oldal

oskola-jargont – (fr., rég.) zsargon: bizonyos társadalmi csoportok sajátos beszédmódja, csoportnyelve.

páthossal – (gör.) páthosz: emelkedettség, lelkesedés.

Énéást – Aineiasz: a görög és római mitológia alakja, Aphrodité és Ankhiszész fia, a trójai háború egyik hőse, a legendák szerint a római kultúra alapítója.

Brútusokot – Marcus Iunius Brutus (i. e. 85–42), római politikus, a Julius Caesar elleni összeesküvés egyik vezetője, Caesar egyik gyilkosa.

Antoníusok – Marcus Antonius (i. e. 83–30), római politikus, hadvezér, Julius Caesar egyik híve, a második triumvirátus tagja.

Pompéjusok – Cnaeus Pompeius Magnus (i. e. 106–48), római hadvezér, politikus, az első triumvirátus tagja, később Julius Caesar ellenfele.

98. oldal

cserfabogár – cserebogár.

mesevászoknak – (rég.) rémképeknek.

99. oldal

gyeniust – géniusz: lángelme.

100. oldal

zomokabb – zömökebb.

bárdusokot – bárd: énekmondó.

júsnak – jussnak.

103. oldal

Apologyia – (lat.) védőbeszéd, mentség.

silabával – (lat.) silaba: szótag.

verbumokot – (lat.) verbum: igéket.

grammatikabéli – (lat.) grammatika: nyelvtan.

neutrumokban – (lat.) neutrum: semleges nem.

activumokban – (lat.) activum: az ige cselekvő alakja.

imperativusnak – (lat.) imperativus: az ige felszólító módja.

104. oldal

passivum – (lat.) az ige szenvedő alakja.
duzmadozó – (rég.) felduzzadó.
suffixumával – (lat.) szuffixum: toldalék.
Lexicographussainkrúl – (lat.) lexikográfus: szótárszerkesztő.

105. oldal

Dictionáriumot – (lat.) szótárat.
Phraseologyiát – (lat.) szólásgyűjteményt.
vocabuláriumok – (lat.) szójegyzékek, szótárak.
significátumok – (lat.) jelöltek.
Páríz Pápai magyar vocabuláriumjának – Pápai Páriz Ferenc (1649–1716), tanár, orvos, filozófus. Említett munkája: *Dictionarium Latino-Hungaricum, succum et medullam purioris Latinitatis, ejúsque genuznam in Lingvam Hungaricam conversionem, ad mentem et sensum proprium scriptorum Classicorum, exhibens: Indefesso XV. Annorum labore, subcisivis ab ordinariis negotiis, temporibus collectum, et in hoc Corpus coactum* (Lőcse, 1708). Verseghy az 1762-es nagyszombati kiadást említi (Pápai Páriz 1762.).
Molnár Dictionáriumát – Szenczi Molnár Albert (1574–1634), református lelkész, nyelvtudós, zsoltárköltő és egyházi író, több szótár készítője.
indicativus – (lat.) az ige kijelentő módja.
praesensnek – (lat.) praesens: jelen idő.
singuláris – (lat.) egyes szám (ragozásban).
infinitivusokot – (lat.) infinitivus: főnévi igenév.
accusativus – (lat.) tárgyeset.
cum reflexione philologica – (lat.) 'a filológiára visszahatva'.
neutraliter – (lat.) semleges.
Nóribergában – Nürnberg: nagyváros Németország déli részén.

106. oldal

declarálták – (lat.) kihirdették.

107. oldal

imperfectummal – (lat.) imperfectum: elbeszélő múlt idő.
futurumokot – (lat.) futurum: jövő idő.
analogyiához – (lat.) analógia: hasonlatosság, egyformaság.
perfectumot – (lat.) perfectum: múlt idő.

108. oldal

exceptiókot – (lat.) kivételeket.
paragogica – (lat.) toldalék.
formativa – (lat.) képző.
inflexio – (lat.) rag.
influxussa – (lat.) influxus: befolyás.

109. oldal

optativus – (lat.) az ige óhajtó módja.

impersonalitást – (lat.) impersonalitás: személytelenség.

110. oldal

factitivumoktúl – (lat.) faktitív: az ige műveltető neme.

ethymologyiából – (lat.) etimológia: a szavak eredetével foglalkozó nyelvészeti tudományág.

epentetikáktúl – (lat.) epentetika: szóbelseji toldalék.

eufonikáktúl – (lat.) eufónia: széphangzás.

praefixumoktúl – (lat.) prefixum: igekötő.

Otrokocsink – Otrokocsi Fóris Ferenc (1648–1718), tanár, egyházi író. Verseghy vélhetően a tudománytalan és gyakran spekulációkon alapuló munkájára gondol: *Origines Hungaricae; Sev Liber, Quo Vera nationis Hungaricae Origo et Antiquitas, è Veterum Monumentis et Linguis praecipuis, panduntur: Indicatô hunc in finem fonte, tum vulgarium aliquot Vocum Hungaricarum, tum aliorum multorum Nominum, in quibus sunt: Scytha, Hunnus, Hungarus, Magyar, Jász, Athila, Hercules, Ister, Amazon etc. Opus hactenus desideratum* (Franeker, 1693 – vö. Horváth 2009, 29.).

personális pronomeneknek – (lat.) személyes névmásoknak.

111. oldal

Herder – Johann Gottfried Herder (1744–1803), német költő, esztéta, filozófus. Említett munkája: *Abhandlung über den Ursprung der Sprache* (Berlin, 1772).

Dissertátiója – (lat.) értekezése.

erudítióját – (lat.) erudíció: műveltség.

sed hoc forte non est verum – (lat.) Verseghy fordításában: 'de ez talán nem is igaz'.

112. oldal

eufonia – (lat.) széphangzás.

GRÓF KACZAJFALVI LÁSZLÓ, AVVAGY A' TERMÉSZETES EMBER

Kézirat
Nem maradt fenn, vagy lappang.

Megjelenés
Egykorú kiadás: Verseghy 1808a.
Modern kiadás: Verseghy 1911.
Részletek: Verseghy 1989, 210–231, Verseghy 1996, 78–90.

Szövegkritika
Kiadványunk a legkorábbi nyomtatott kiadás szövegét követi: Verseghy 1808a. A szöveget betűhíven közöljük, igazodva az egykorú kiadás gyakorlatához. A sajtóhibákat, következetlenségeket és pontatlanságokat emendáltuk, a változtatásokat minden esetben lábjegyzetben jelöltük. Szövegkritikai problémákat vet fel a kötet címoldalán és a belső címlapon szereplő két, eltérő címvariáns. A külső *Gróf Kacza**i**falvi László,* ***vagy*** *a' természetes ember. Történet. A' Magyar Aglájának Szerzője által* és a belső *Gróf Kacza**j**falvi László,* ***avvagy*** *a' természetes ember* (kiemelések tőlem – B. N.) terjedelmükben és tipográfiájukban is eltérnek. Ráadásul az 1911-es kiadás egy kontaminált címvariánssal adta közre Verseghy szövegét: *Gróf Kaczaifalvi László avagy a természetes ember. Egy igen mulatságos tanúságokkal bővelkedő történet*. Ezt a változatot közli (helytelenül) a Verseghy-bibliográfia is (Rékasy 1994, 45.). Kiadásunkban változtatás nélkül megtartottuk az eredeti címoldal szerkezetét, a szöveg címének azonban a belső címlapon szereplő címvariánst tekintettük, lévén a szövegben is következetesen ez a névalak szerepel. A belső címet a kötet egységes kialakításának érdekében a szöveg kezdete elé helyeztük. Az eredeti kiadványban szereplő, a címoldal elé bekötött metszet a jelen kötetben alkalmazott gyakorlat szerint a címoldal hátoldalára került.

Forrás, keletkezés
A regényfordítás August Heinrich Julius Lafontaine (1758–1831) *Der Naturmensch, oder Natur und Liebe* című műve alapján készült. A korszakban Magyarországon is népszerű német szerző munkája 1792-ben jelent meg Halléban, *Der Naturmensch* címmel (Lafontaine 1792.), Von Miltenberg álnéven. Később számos kiadása látott napvilágot különböző európai városokban. A nagy német könyvtárak (Bayerische Staatsbibliothek, Deutsche Nationalbibliothek, Österreichische Nationalbibliothek, Staatsbibliothek zu Berlin) katalógusainak vizsgálata arra mutat rá, hogy Lafontaine művei egyazon évben több helyen, több kiadónál is megjelentek, ezek mennyisége pedig az újabb kiadásokkal egyre gyarapodott.

Császár Elemér három francia szerző, Rousseau, Voltaire és Bernardin de Saint-Pierre hatását vélte felfedezni Verseghy művén, eredetinek tartva azt (Császár 1900.), György Lajos azonban szövegszintű összehasonlítással igazolta tanulmányában, hogy a *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember* egyszerű fordítás (György 1912.). Lafontaine Európa-szerte ismert és kedvelt szerző lévén, a magyarországi olvasókra is hatást gyakorolt, hazai népszerűsége tetten érhető a számos Lafontaine-fordítás, és adaptáció tükrében (vö. Természetnek 1801, Bozóki 1803, Kis 1804, Farkas 1805, Fáy 1807, Ajtay 1807, Ilosvay 1807, Cseri 1809a, Cseri 1809b, Angyalfy 1810, Farkas 1814, Almási Balogh 1829, Deáky Fülöp 1830, Deáky Fülöp 1832, Deáky Fülöp 1833.). Csokonai is említi Lafontaine művét egy 1798. augusztus 4-én Aranka Györgyhöz írt levelében: „Épen most

vagyon kezem alatt ama szép philosophiai román is: Natur und Liebe, von H[n]. von Miltenberg." (Csokonai 1999, 89.) Csokonai 1797-ben olvashatta a művet, és bizonyára nagy hatással lehetett rá, mivel az 1799-es *Culturá*ban is dicsérettel említi: „egy szép Romant hoztam, a' neve Natur und Libe". (Csokonai 1978, 145.) Nincsenek adataink arra nézvést, hogy Verseghy milyen ismeretekkel rendelkezett Lafontaine munkásságáról a fordítás megkezdése előtt. Könyvtárjegyzéke (Deme 1985.) nem tartalmaz a német szerzőtől származó műveket, így nem állapítható meg, hogy munkája során melyik kiadást használhatta. A különböző német változatokat összevetve, a címvariánsokat leszámítva nincs különösebb eltérés a kiadások között, így az 1792 és 1808 között kiadott szövegek bármelyike szerepelhetett Verseghy forrásaként. Verseghy a szoros fordítás elvét követi, a szövegen csupán apróbb módosításokkal változtat, a helyszín és a szereplők esetében a korszakban megszokott „magyarító" gesztussal él. A történetet Angliából Magyarországra helyezi, a szereplők angol neveit magyarra cseréli. A módosításokat a karakternevek összevetésével alábbi táblázat összegzi:

Lafontaine 1792.	**Verseghy 1808a.**
William Hillnet	Gróf Kaczajfalvi László
Lord Hillnet	Gróf Kaczajfalvi János
Thomas	Istók
Sir Heinrich Johnson	Rósafi Pál, vicispán
Fanny Johnson	Rósafi Manczi
Landjunker	Potrohosi Péter
Stick	Hadasi György
Mary	Hadasi Veronka
Drawburn	Mályvási
Mortimer	Gróf Bujafi
Loyd	Gazari
Hyde	Szádnoki
–	Idősebbik Russel
Russel	Ifjabbik Russel
Paria	Pária
Nahyda	Nadiha
Naky	Náki

Az idős gróf, Kaczajfalvi János a sok szenvedés és csalódás után egy elhagyatott, csendes völgybe költözik szolgájával és fiával, hogy az ifjú Lászlóból a társadalom hibáitól és előítéleteitől mentes természetes embert nevelhessen. A gyermek természetben nevelkedett, bűnöktől és káros gondolatoktól mentes szelleme és ártatlansága akkor kerül válságba, amikor húsz esztendős korában kilép a zárt világból, és az addig ismeretlen külvilág iránt kezd érdeklődni. Találkozik Rósafi Pál vicispán Manczi nevű lányával, s bár világszemléletük neveltetésükből adódóan teljesen különböző, megszeretik egymást. Manczi bevezeti Lászlót a társaságba, ahol eleinte nevetség tárgyává válik naivitása, természetes gondolkodása és nemes szíve miatt. A konfliktusok akkor kezdődnek, amikor a fiatal gróf nemcsak Manczit

tünteti ki vonzódásával, hanem a fiatal Veronkát is, mivel nem tudja, hogy a társadalomban élő embernek meg kell válogatnia érzelme kifejezésének eszközeit és módjait. Ezt természetesen féltékenység, majd fokozatos elhidegülés követi, Manczi egy angol tiszttel Indiába távozik, de Lászlónak Veronka iránt táplált érzelmeiben is csalódnia kell. Ezek után ő maga is útra kel, végül Indiába érkezik. Futólag találkozik az akkor már családos Manczival, de, hogy ne essen bűnbe a nő elcsábításával, elhagyva a lakott területeket, a vadonba menekül. Itt kerül halálos veszedelembe, amelyből egy pária menti meg, s végül ennek leányában, Nahidában találja meg a boldogságot. Mint férj és feleség térnek vissza Európába, ahol az időközben férjhez ment Veronkával és Manczival alkotják meg „a természetnek, szeretetnek és boldogságnak államát", azzal az elhatározással, hogy gyermekeiket nem természetes embereknek, hanem jó erkölcsű, tiszta magyaroknak nevelik (Császár 1900, 422–424, Császár 1903, 296–297, György 1941, 376–377).

Verseghy csak néhány helyen módosít az alaptörténet felépítésén, kiegészítésekkel és átdolgozásokkal változtatva a forrásszöveg egyes részein. A szakirodalom arra a megállapításra jut, hogy Verseghy Johann Gottfried Herder (1744–1803) kitételeiből származó gondolatokkal állítja szembe a rousseau-i természetes nevelés kifogásolható pontjait (György 1912, Notheisz 1973.). A társadalom hibáitól mentes neveltetés absztrakciójának és lehetetlenségének felismerése már akkor megtörténik, amikor az öreg gróf elhatározásra jut: „Tömve lévén a' Grófnak feje az újjabb Filozofusoknak amaz elmefuttatásival, mellyekkel az emberi nemzetnek természetes állapottyát, minekelőtte polgári társaságokba öszvevonódott volna, lerajzollyák; valamint a' régi poétáknak agyaskodásaival is, mellyekkel az emberi nemzetnek gyermekkorát mint megboldogabb aranyüdőköt magasztallyák; könnyű volt neki arra a' gondolatra jutni, hogy fiának természetes nevelést adgyon, melly nélkül nevedéke, az ő itélete szerínt, boldog nem lehetett. Meg nem gondolta ő, hogy az embernek természetéhez tartozik a' tökélletesedésre való hajlandóság, és ama' sorsának jobbítására késztető ösztön, melly őtet az oktalan állatoktúl megkülömbözteti, és hogy errevalónézve az emberi nemzet soha az úgy nevezett puszta természetes állapotban nem élhetett, sem eggyügyű gyermekkorában örökké meg nem maradhatott." (Verseghy 1808a, 10–11.) „Régi hibának tartom én azt a' tudós nyelvekben, hogy a' mesterségest a' természetesnek általellenébe helyeztetik. Hisz az emberi természetnek fő tulajdonsága az, hogy mesterségeket űzzön, 's ez által sorsát megtökélletesebbítse. Az ollyan embert tehát, a' ki minden mesterség nélkűl a' vad magányosságban él, inkább fél embernek kell tartanunk, hogysem természetesnek. A' természet arra ösztönözvén bennünköt, hogy eszünkkel mindennémű boldogságunknak gyarapítására és előmozdítására éllyünk, annál természetesebbnek kell az embert neveznünk, mennél tökélletesebb. Meg fogjuk azonnal a' kis Grófban látni, mikép vezeti őtet maga a' természet arra, hogy vad állathoz illő magányosságából józan eszének segedelmével kiüssön, és emberhez illő jobb sorsra törekedgyen." (Verseghy 1808a, 22–23.) A természetes állapottal szembeni fenntartások érezhető módon dilemmába ejtik a történetvezetés rousseau-i alapgondolatát. Verseghy Herder nyomán megképződő, a két álláspont közötti feszültségeket megvilágító elképzelései jól elkülöníthetőek Lafontaine alapszövegétől. Szövegszekvenciális kapcsolatok révén mutatkoznak meg az összegfüggések, melyek az itt idézett passzusokban, valamint a Herder nyomán koncipiálódott történetfilozófiát, evolúciótant összegző háromkötetes szintézis, *Az Emberi Nemzetnek Történetei* (Verseghy 1810a, Verseghy 1810b, Verseghy 1811.) vonatkozó részeiben megfogalmaz.

A szöveg Karl Robert Schindelmayer (1769–1839) rézmetszetével jelenik meg Patzkó Ferenc kiadásában, névtelenül, Verseghy kilétére azonban *A' Magyar Aglájának Szerzője által*,

a címlapon szereplő felirat tesz utalást. Verseghy fordításáról a Hazai Tudósítások 1808. február 2-án (HT 1808, 143.), a Magyar Kurír 1808. május 27-én (MK 1808, 687.) tesz közzé jelentést. Lafontaine regényét 1832-ben újra lefordítja Deáky Fülöp Sámuel (1784–1855), fordítása azonban megkésettsége miatt hatástörténetileg jelentéktelen (Deáky Fülöp 1832.).

Verseghy szépprózai szövegei közül az egyetlen, melynek készült modern kiadása, a Mikszáth Kálmán (1847–1910) által szerkesztett *Magyar Regényírók Képes Kiadásá*ban. A kötet 1911-ben jelenik meg, Mikszáth Kálmán előszavával („Mikszáth Kálmán a »Magyar Regényírók« szerkesztője meghalt, mielőtt a vállalat befejeződhetett volna. […] Az összes kötetek sajtó alá rendezésével még el tudott készülni, úgy hogy a kötetek, bár halála után, de teljesen az ő szerkesztése szerint jelennek meg. A bevezető életrajzokat azonban már nem készíthette el. Verseghybe belefogott, csaknem teljesen meg is írta; ezt a töredékét, mely a nagy írónak legutolsó kézirata, közöljük e kötet élén, kiegészítve a szükséges pótlással". Verseghy 1911, oldalszám nélkül), Kőszeghy-Winkler Elemér (1882–1954) illusztrációival. A kiadás modernizált szöveggel közli Verseghy művét, törölve vagy módosítva a már nem használatos nyelvtani elemeket (aposztrófok, hosszú magán- és mássalhangzók stb.), így a jelen kötet szerkesztésekor ezt a kiadást a hivatkozáson túl figyelmen kívül hagytuk.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

113. oldal

természetes ember – a felvilágosodás irodalmában kedvelt témának számított a társadalomtól elzártan nevelt ember eszménye. A természetes ember mint a társadalom közvetett bírálására alkalmazott személy fokozatosan az önvizsgálat eszközévé vált, a problematika pedig önálló műfajt teremtett, amelyhez a korszak magyar írói is érdeklődéssel fordultak (vö. Köpeczi 1979, Bitterli 1982).

A' Magyar Aglájának Szerzője által – Verseghy utalása *Magyar Aglája, avvagy Kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben* című kötetére (Verseghy 1806d).

Patzkó Ferenc Jósef – (1755 k.–?), pesti nyomdász, Patzkó Ferenc Ágoston fia.

114. oldal

Schindelmayer – Karl Robert Schindelmayer (1769–1839), osztrák rézmetsző, illusztrátor.

115. oldal

franczia lovásszal – a grófnét megszöktető francia lovász személye, valamint Külneki Gilméta és Aranypataki György történetében megismert nevelők között szoros párhuzam fedezhető fel: „Elszökött ő eggy gaz emberrel, eggy franczia lovásszal, ki országunkban eggy elszegényedett Marquisnak neve alatt már idegen nyelveket, már jövevény tánczokot tanítván, végre a' Grófnak házába mint nevelő becsúszott." (Verseghy 1808a, 5.)

Marquisnak – (fr.) márkinak.

116. oldal

gunnyóját – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

contignátióra – kontignáció: emelet, szint.

luggal – szőlővel.

szulákkal – szulák: kerti vagy parlagi futónövény.

A' kellemetes kert – a leírás alapján vélhetően egy angolkertről van szó.

mulató ház – filagória.

117. oldal
árendássait – (rég.) árendás: haszonbérlő.

119. oldal
Ámor – a szerelem istene a római mitológiában, a görög Erósz megfelelője.

120. oldal
enthuziazmussal – (gör.) enthuziazmus: elragadtatás, lelkesültség.

121. oldal
Mathézist – (rég.) matematikát.
Mechanikát – a mechanika a fizika azon ága, amely a testek mozgásának leírásával foglalkozik.
experimentális Fizikát – kísérleti fizikát.
fekvő sípot – Verseghy leírásában negyedhangok kibocsátására alkalmas fúvós hangszer (vö. Verseghy 1821, 54.).

126. oldal
Viczispány – (rég.) alispán: a nemesi vármegyében a főispán helyettese, távollétében a vármegye első számú vezetője (vö. MTF 1989a, 21.).
bandzsal – (rég.) itt: ferdén álló.

128. oldal
rundélába – (rég.) rundéla: filagóriaszerű építmény.

129. oldal
biskótával – biskóta: régi magyar sütemény.

130. oldal
travért – (fr. trouvère) trubadúr: énekes.
áriának – éneknek.

131. oldal
faunus – faun: szarvval és kecskelábbal ábrázolt erdei félisten a római mitológiában.
eggy huszár hadnagynak katona ruhájába – a huszárezredek öltözete a 18. század végére egységesült az Udvari Haditanács utasításai alapján. A huszárviseletről lásd: Ságvári 2010, 93–99.

132. oldal
virogatásában – (rég.) virogatás: virrasztás.
Viczlipuczlinak – Viclipucli/Vitzilopocstli/Huitzilopochtli (nevének jelentése: Déli Kolibri): a nap és a háború istene az azték mitológiában. Hatalmas kultusz övezte az aztékok körében, tiszteletére rendszeresen emberáldozatokat mutattak be.

133. oldal
bálvány – szobor.
lappangott – lopódzott, osont.

136. oldal
uniformisban – (lat.) egyenruhában.
früstöknél – (rég.) reggelinél.

138. oldal
élemetes – (rég.) idős, koros.
Hogárth' – William Hogarth (1697–1764), angol festő, grafikus, rézmetsző.

139. oldal
lejtőt – (rég.) lejtő: lassú tempójú magyar tánc.
Rendes – (rég.) itt: rendkívüli, különös (vö. Kardos 1931.).

140. oldal
agyendábúl – ágenda: szertartáskönyv.
Eljutván pedig amaz ígékhez, hogy az Úr Isten az első embert a' paradicsomba helyeztette – „És ültete az Úr Isten egy kertet Édenben, napkelet felől, és abba helyezteté az embert, a kit formált vala." (1Móz 2, 8.)
bojtorványokot – (rég.) bojtorján/lapu/bogáncs: parlagi gyomnövény.

142. oldal
bakázott – megbotlott, kibukott.

144. oldal
dühösnek – dühös: meggondolatlanul, vad lendülettel cselekvő.
kobak ember – tökfej.

148. oldal
vítatták – megbeszélték.
jegyjószágot – jegyadományt.
contractus – házassági szerződés (vö. Peres 2002.).

149. oldal
convenientiát – (lat.) konveniencia: egyetértés, összhang.
görcsös bottyával – görcsös bot: pásztorbot.

153. oldal
a' falunak éjjeli őrzője – virrasztó: egy település biztonságára, nyugalmára, a tűzvészek elhárítására vigyázó éjjeliőr (vö. MTF 1989b, 253–254.).
prédikálló széknek – szószéknek.
vizsga – (rég.) fürkésző, figyelő.
színfogásnak – színfogás: kifogás, ürügy.

154. oldal
a' török háborúban – az utalás vélhetően az 1788–1791-es osztrák-török háborúra vonatkozik (vö. Rédvay 1942, Rédvay 1943, Zachar 1990, 241–249, Nagy-L. 2013, 295–301, MHT 2015, 94–95.).

berbitélő – imádkozó, babonás mondókákat mormoló.
bűbájosra – (rég) bűbájos: a régi néphiedelemben a természetfeletti erővel rendelkező, ördöngös, boszorkányos cselekedeteket végrehajtó titokzatos személyt illették a jelzővel.
növöténnyeirűl – (rég.) növötény: növény.
leriszállyák – (rég.) leriszál: levág, lehasít.

155. oldal
laptád – labdád.

158. oldal
elszuszakollya – (rég.) elszuszakol: eldug, eltüntet.

159. oldal
kötőjével – kötény: többnyire az alsótestet fedő, derékon madzaggal megkötött ruhadarab.
rátartó – (rég.) büszke, kevély.

160. oldal
árendában – (rég.) haszonbérben.
majorokban – major: mezei gazdaságokhoz tartozó istállók, terménytárolók és egyéb épületek.
gyakorollya – gyakorol: ismételve tanít, alkalmassá tesz valamire.

161. oldal
czevere – (rég.) virgonc, csintalan (leány).

162. oldal
alkotmányka – teremtés.

164. oldal
árkus – (rég.) egy ívnyi papír.
silabákot – (lat.) silaba: szótag.
Czinkotai látó hegyre – Pest cinkotai része csaknem olyan magasságban van, mint a Gellért-hegy.
Czinkota – Cinkota: egykor önálló település volt, ma Budapest egyik városrésze.
szent Gellért' hegyétűl – Gellért-hegy: a mai Budapest budai oldalán, a Duna partján húzódó magaslat.
Csepely – Csepel: egykori önálló település, ma Budapest egyik kerülete.
sashegy – Sas-hegy: Budán található magaslat.
Budaörs – település a mai Pest megye területén, Budapesttől nyugatra.

165. oldal
falrakások – az egykori Pest városát a 15. századra kiépült városfal vette körül, amelyen négy kapu – a Váci, a Kecskeméti, a Hatvani és a Belgrádi kapu – biztosított átjárást. Pest növekedését a 18. század végére már akadályozta a középkori városfal, így megkezdődött fokozatos lebontása, maradványai körbeépültek a szomszédos utcák házaival (vö. Csorba 1976, Preisich 2004, 28–65.).

külső városban – Pest első külvárosa, az ún. Pacsirtamező (Lerchenfeld) az 1730-as években alakult ki. A következő évtizedek során fokozatosan növekedő pesti külvárost 1766-ban két részre osztották: felső és alsó külvárosra. A felső külváros 1777-ben kapta a Terézváros, az alsó külváros pedig a Józsefváros nevet. A Ferencvárost mint önálló közigazgatási egységet 1792-ben szervezték meg (vö. Nagy 1956, Turányi 1963, Preisich 2004, 28–65.).

166. oldal

penziójából – (lat.) penzió: nyugdíj.

pösöly – (rég.) persely.

A' szegények institútuma – „Ezen Intézetet Pesten az emberiségnek ama nagy barátja II-ik Jósef Császár fundálta. Ezen Intézet' elősegéllésére szolgálnak, a' jámbor Polgárok által öszveadott sommáktól járandó kamatokon kívül, a' kegyes hagyományok, a' templomi alamizsnák, és büntetési pénzek; az Intézet tőkepénze vólt 1830-ik eszt. October utólson 98,761 fr. 15 6/10 kr. részesültettnek belőle mint egy 150 személy. Az Intézet Igazgatója egy Tanácsnok, kinek Segédjei egy Jegyző, és 3. szegények Atyák, kik mindnyájan hivatalaikat csupán felebaráti szeretetből ingyen viselik. A' pénz részszerént a' városházán, részszerént a' Plébániákon osztatik ki." (Patacsich 1831, 53.) Pest lakosságának növekedésével a városi szegények száma is nagy mértékben nőtt, s ez számos jótékonysági intézet létrejöttét eredményezte. A szegénygondozás intézményesítésére már a 18. század végén mutatkoztak kísérletek, ezek közül kiemelkedő szerepet játszott a Hermina főhercegné (1797–1817), József nádor felesége által 1817-ben alapított Jótékony Nőegylet (Jóltévő Asszonyi Egyesület – vö. Tóth 2005, 59–94.) és a Szegények Intézete. A II. József által bécsi mintára létrehozott segélyező intézet Pest város tanácsának pártfogása alatt működött, a külvárosi nyomorban élő rászorulóknak osztott segélyt viszont a polgári adományokból, a városi templomokban végzett rendszeres perselyezéskor befolyt összegből („a' többieknek gyámolítására pedig a' templomban zártt pösöly tartasson, mellybe kik annyit tegyen, a' mennyi tőlle ünnepenkint kitelhet" Verseghy 1808a, 156.), valamint táncmulatságok illetékéből és bírságpénzekből teremtették meg (vö. Tóth 2005, 53–112.).

műházakot – a szegényeket foglalkoztató intézmény.

machinát – masina: gép.

ispitályoknak – ispotály: kórház.

167. oldal

zsellérkedett – itt: szolgált.

eczettel – a klasszikus gyógyászatban az ecetet többnyire fertőtlenítésre használták.

168. oldal

tallérkát – tallér: az ezüstbányászatáról híres csehországi Jáchymov (ném. Joachimsthal) városából, a 16. századtól elterjedő birodalmi ezüstpénz (vö. MTF 1989b, 190–191.).

lezálogollya – zálogba adja.

interest – (lat.) kamatot.

169. oldal

csecse – (rég.) cifraság, ékszer.

172. oldal
felház – emeletes ház.
minútum – (lat.) perc.

174. oldal
árestomba – (rég.) áristom: fogda.

177. oldal
trucczol – dacol.
Grátia – a gráciák a báj és a kellem istennői az antik mitológiában.

178. oldal
lárvát – (rég.) álarcot.

179. oldal
hűssétűl – (rég.) hűségétől.

181. oldal
kalamost – (rég.) kalamárist, tintatartót.

183. oldal
felbizgatott – felbujtott.

185. oldal
fatyinkálkodott – (rég.) hízelkedett.

188. oldal
Ánglus – angol.
Regmentyével – (rég.) regiment: ezred.
a' honbéliek a' jövevény Ánglusokkal szinte hadakoztanak – Indiában a 16–17. századtól kezdve háborúk dúltak a gyarmatosító európai hatalmak és az őslakosok között (vö. Tenigl-Takács 1997, 263–296.).
ángyához – ángy: férfirokon felesége, sógornő.
Óbester – (rég.) ezredes.

189. oldal
felviszálta – (rég.) begöndörítette.
kacsongott – kacsong: hamisan, titkosan tekinget.

197. oldal
öszvegyömrötte – összegyűrte.

198. oldal
biztossa – bizalmasa.

199. oldal

Fúriához – a Fúriák a bosszúállás istennői a római mitológiában, görögül Erinnüszök. Feladatuk megbüntetni a helytelen cselekedeteket és a társadalmi normák megszegését.

201. oldal

Indiába költözik – Verseghy *Az Emberi Nemzetnek Történetei* című művének harmadik kötetében részletesen értekezik Indiáról (*I. Szakasz. Indosztánnak avvagy Indiának rajzolása, II. Szakasz. Az indiai történeteknek sommája, III. Szakasz. Az indiai országlásrúl, törvényekrűl, szokásokrúl és erkölcsökrűl, IV. Szakasz. Az indiai relígyiókrúl, V. Szakasz. Az indiai cultúrárúl* – Verseghy 1811, 1–110.). India földrajzi ismertetése a kötet első szakaszában található: „Indosztán, vagy India, Ásiában fekszik, és határos napnyugot felé Persiával, éjszak felé a' nagy Tatársággal, napkelet felé Chínával, dél felé pedig az indiai tengerrel. Négy részre szokott a' földírásban osztatni; úgymint: 1ször. Az éjszaki Indiára, avvagy a' nagy Mógolnak birodalmára, melly Mogolisztánnak neveztetik. Határos ez napnyugot felé Persiával, éjszak felé a' nagy Tatársággal, napkelet felé Chínával, dél felé pedig a' Gangesenn innen fekvő indiai fél szigettel. 2szor. A' Gangesenn innen fekvő indiai fél szigetre, melly a' nagy Mógol' birodalmával, és az indiai tengerrel határos. 3szor. A' Gangesenn túl fekvő indiai fél szigetre, mellynek határai napnyugot felé a' nagy Mógolnak birodalmáig, éjszak felé a' nagy Tatárságig, napkelet felé Chínáig, dél felé pedig a' napkeleti tengerig nyúlnak. 4szer. Az indiai tengerben fekvő Marjánai, Filippinai, Moluki, Czelebeszi, Borneo, Jáva, Szumatra, Ceylon, és Maldívai szigetekre. E' négy fő részből álló India napkeletinek neveztetik azért, mivel némellyek Americát napnyugoti Indiának mondgyák." (Verseghy 1811, 1–2.)

202. oldal

Madrásznak – Csennai: nagyváros a mai India dél-keleti részén.

203. oldal

Lehel – (?–955), Árpád vezér leszármazottja, a kalandozó magyarok egyik vezére az augsburgi csatában (vö. KMTL 1994, 402.).

ki ama' hét vezérnek volt eggyike – a szövegben Lehel a hét vezér egyikeként jelenik meg, így valószínűsíthető, hogy Verseghy Kézai Simon krónikájára támaszkodhatott: „Lél volt a hatodik sereg vezére. Ő először Galgóc körül lakott, majd a morvák és a csehek kiirtása után végül – a hagyomány szerint – többnyire Nyitra vidékén lakott. Tőle származik a Zovárd törzs és nemzetség." (Kézai 2004, 104.)

Árpád – (845 k.–907), a honfoglaló magyar törzsek nagyfejedelme (vö. KMTL 1994, 59–60.).

komornát – komorna: előkelő hölgyek szolgálatában álló nő, szobalány.

204. oldal

hogy leányával kezet fogott – eljegyezte.

208. oldal

kaczkiság – (rég.) kényeskedés.

209. oldal

Etna – vulkán Szicília északkeleti részén.

Signáni Grófot – bolognai eredetű itáliai nemesi família.

galanteriákot – galantéria: finomság, udvariasság.

Pedemontiumi tartományban – Piemont: történelmi régió Itália területén.

210. oldal

Bresztiából – Brest: város a mai Franciaországban, Bretagne régió nyugati részén.

melly városnál Franczia Országnak leghíresebb révpartya fekszik – a Bresti-öböl a 17–18. századtól vált kiemelt fontosságúvá az itt létesített haditengerészeti kikötő és a városban létrehozott tengerészeti akadémia (Académie de marine, 1752) miatt.

211. oldal

Afrikának csúccsát – a Jóreménység fokát.

214. oldal

pagódafának – pagodafa: ázsiai lombhullató fafajta.

a' Bániánok' fájának – banyán/banján: India nemzeti fájaként számon tartott, a füge nemzetségébe tartozó növény. A pagodafával való azonosítás nem pontos. Neve a gudzsaráti nyelvben 'kereskedőt' jelent, amelyet átvettek az európai gyarmatosítók, megfigyelve, hogy a fa árnyékos takarásában gyakran pihentek meg kereskedők. Erre utal a *Gróf Kaczajfalvi László, avvagy a' természetes ember* szöveghelye is: „Ágai, szinte mikínt a' szőllő vesszők, lehomorodván, gyökeret vernek, és a' földből ismét kinőnek. Eggy illyen fa, körűlötte nevekedő fiaival eggyütt, több lombos ernyeket formálván, egész sereg embernek képes, árnyékkal kedveskedni. Illyen fa alatt feküdt eggy estve Manczi a' hüsben és szendergett." (Verseghy 1808a, 302.)

Mugri nevű virágokból – Délkelet-Ázsiában őshonos örökzöld, illatos növény, amely nagy tiszteletnek örvend Indiában. William Marsden leírásában szereplő megnevezések alapján a mugri az arab jázminnal azonosítható (vö. Marsden 1811, 105.).

erkénn – (rég.) erkélyén.

217. oldal

Lassabban – itt: halkabban.

218. oldal

a' tengerről nagy forgó szél érkezett, melly Indiában szörnyen uralkodik – az indiai szubkontinens éghajlatát a trópusi monszun határozza meg, három jellegzetes évszakot alakítva ki: a tavasz meleg és száraz, a nyár fülledt és esős, a tél hűvös és száraz.

219. oldal

Pária – az indiai hindu társadalomban a kasztrendszer legalsó, az ún. érinthetetlenek közé tartozó, jog nélküli rétege.

Pagódba – pagoda: templom.

220. oldal

riskásával – rizzsel.

garguletának – 'garguletta': folyadékok, többnyire víz hűtésére szolgáló cserépedény (vö. CR 1786, 15, Smith 1840, oldalszám nélkül). A német eredetiben az edény leírása jegyzetben szerepel, ezt Verseghy a főszövegbe emeli (vö. György 1912, 59.).

Bráma – Brahma: teremtő isten a hindu istenháromságban, amelybe Visnu (a megőrző) és Síva (a pusztító) tartozik. Az ősi tojásból született Brahmát négy arccal és négy karral, lótusztrónon ábrázolják (vö. Drury 2002, 46.).

221. oldal

az egek az Isten' dücsősségét értelmesen beszéllik, remek munkáit nyilván hirdetik – a Gróf szavai a Bibliát idézik: „Az egek beszélik Isten dicsőségét, és kezeinek munkáját hirdeti az égboltozat." (Zsolt 19, 2.)

222. oldal

elementumok – (lat.) (természeti) elemek.

relígyiónak – (lat., rég.) relígyió: vallás – itt: kereszténység.

Mósesig – Mózes: zsidó próféta, aki kivezette népét az egyiptomi rabszolgaságból.

223. oldal

súgár – (rég.) magas, vékony termetű.

pamutfák – pamutfa/hernyóselyemfa: trópusi vidékeken őshonos fafajta. Termésében a magokat selyemre emlékeztető fehér bolyhok veszik körül.

224. oldal

patyolatot – (rég.) patyolat: finom fonálból szőtt vászonszövet.

Bramínusok – brahminok: az indiai hindu társadalomban a kasztrendszer legfelső rétege.

Akármellyik Náirnak szabad bennünköt megölni, ha hozzá úgy közelítünk, hogy őköt lélekzetünk elérhesse – az ún. érinthetetleneknek meghatározott távolságot kellett tartaniuk a felsőbb kasztok tagjaitól, aminek megsértése az érinthetetlen halálához is vezethetett.

Náirnak – nair/nájar: indiai kaszt.

226. oldal

Delhi – nagyváros Indiában, az ország második legnagyobb települése. A 17. században lett a Mogul Birodalom fővárosa.

a' Nagyoknak palotáinn – Verseghy India városainak felsorolásában ismerteti Delhit: „A' Mógolnak ez valaha nyári lakása volt. Emlékezetre méltó benne a' királyi kastély, melly falakkal és tornyokkal van megerősítve, azutánn a' nagy moséa avvagy templom, és a' két fő útsza. A' többi útszákban a' házak csekélyek. A' lakosok nagyon gazdagok, és kivált nemes kövekkel felette bővelkednek." (Verseghy 1811, 4.)

Omrák – magas rangú állami tisztviselők a Mogul uralkodói udvarban.

indiai nagy Mógolnak – az indiai Mogul Birodalom (1526–1858) uralkodója (vö. Tenigl-Takács 1997, 211–260.).

Gemma – Dzsamuna: a Gangesz észak-indiai mellékfolyója.

Bajadár – bajadér: indiai táncosnő.

227. oldal

strázsa – (rég.) őr.

228. oldal

Bramínát – brahmina: a brahminok kasztjába tartozó nő.

magát egynehány nap előtt meghaltt férjével elevenen elégettette – a hindu hagyomány szerint férje halála után az özvegy rituális öngyilkosságot követ el: máglyán égeti el magát férje testével.

háladatos szívet – hálát.

229. oldal

istápja – (rég.) istáp: segítség, támogatás.

230. oldal

Ganges – Gangesz: a hinduk szent folyója.

232. oldal

Némellyeknek tehát ésszel és okossággal kell a' társaságot kormányozni – Verseghy a társadalmi szerveződés gyökereit Indiából eredezteti. Erről így nyilatkozik a Millot-fordításhoz fűzött *Értekezések*ben: „Azok, úgy tetszik, a' valósághoz legközelebb' járnak, a' kik a' társaságos életnek kezdetét Indiában keresik. Mert ott a' tébolygó tsoportok minden bizonnyal leghamarább és leg-számosabban gyűltek-öszve, a' hol minden munka nélkűl leg-egésségesebb és leg-kellemetesebb táplálékot, 's egyszersmind gyönyörködtető kiességeket, és kegyes levegőt találtanak. És éppen ilyen India." (Verseghy 1790, 188.)

238. oldal

Prédikátor – a Nahidát megkeresztelő prédikátor felekezetére nem kapunk konkrét utalásokat a szövegben.

239. oldal

Marátok – maráthiak: indiai népcsoport, legtöbbjük Mahárástra régióban él.

Az ánglusok Hider Allival harczoltak – a 18. század második felében a muszlim hadvezér, Hider Ali (1721 k.–1782) uralma alatt álló Maiszúr volt a legerősebb állam Dél-Indiában. A gyarmatosító angolok négy alkalommal folytattak háborút Maiszúr ellen: első angol-maiszúri háború (1767–1769), második angol-maiszúri háború (1780–1784), harmadik angol-maiszúri háború (1790–1792), negyedik angol-maiszúri háború (1799) (vö. Tenigl-Takács 1997, 283–289.).

241. oldal

ánglusoknak Gyenerálissa – (rég.) az angolok tábornoka.

243. oldal

postánn – postakocsival: a lófogatú postakocsi (delizsánsz) a vasúti közlekedést megelőző korszakban biztosította a küldemények szállítását és az utasforgalmat.

BÁRÓ KÜLNEKI GILMÉTA KISASSZONY, ÉS ARANYPATAKI GYÖRGY

Kézirat
Nem maradt fenn, vagy lappang.

Megjelenés
Egykorú kiadás: Verseghy 1808b.
Részletek: Verseghy 1989, 232–247.

Szövegkritika
Kötetünk alapszövege szerzői kézirat hiányában az egyetlen rendelkezésünkre álló nyomtatott kiadás szövegét követi: Verseghy 1808b. Az eredeti könyvtermék nyomdai gyakorlatához igazodva betűhív szövegközlésre törekedtünk, ettől csupán a nyomtatás során bekövetkezett pontatlanságok, sajtóhibák javításánál, a hiányzó központozás pótlásánál tértünk el. A változtatásokat minden esetben szerkesztői megjegyzésekkel ellátott lábjegyzetek jelzik. Az eredeti kiadványban szereplő, a címoldal elé bekötött metszet a jelen kötetben alkalmazott gyakorlat szerint a címoldal hátoldalára került.

Forrás, keletkezés
Eggenberger József 1806 végén jelenti be a Hazai Tudósításokban egy új regénysorozat megindítását, melyet Kultsár lelkes kommentárral közöl: „Pesti Érdemes Könyváros Eggenberger (Baronai) Jósef Úr olly új szándékról tudósítja a' Magyar Hazát, melly neki ditsőségére, minden Hazafinak pedig örömére szolgálhat. Halljuk Jelentésének szavait: »Nagy ditsőségére válik az a' Magyar Nemzetnek, ha az idegen munkák ízetlen fordításaik által nem haggya már tovább magát vezetéken hordoztatni, mint a' járni tanúló gyermek. Megismérni az elme jussait, és tulajdon lelki erejével a' természetnek és a' régi történeteknek mezejeken új pállyafutásra ereszkedni, férfias tselekedet, férfias Nemzetet illet. Kéri azért az alább irtt a' Magyar Nemzetnek Tudós Tagjait, hogy a' Nemzeti Nyelvhez viseltető szereteteket Eredeti Magyar Románok iratásaik által megbizonyítani méltóztassanak. Ez szerezhet nékik állandó ditsőséget, ez nyujthat a' Nemzetnek igazi hasznos múlatságot.« Ehez képest Eredeti Magyar Románokat szándékozik kiadni, és ugyan esztendőnként két kötetet." (HT 1806, 351–352.) Eggenberger a fordítások elvetésével tudatosan a Landerer-féle *Téli és Nyári Könyvtár* ellenében pozicionálja sorozatát (Labádi 2014a, 326–327.). Vállalkozása végül megreked a kezdeti fázisban, a tervezett esztendőnkénti két kötet helyett mindösszesen a *Palugyay története* (Ilosvay 1807.), valamint Verseghy *Báró Külneki Gilméta kisasszony, és Aranypataki György* (Verseghy 1808b.) című regénye jelenik meg Eggenberger rövid életű sorozatában.

A kötet szüzséje György Lajos összefoglalásában: „Báró Külneki László Bécsbe költözik családjával, mert franciás műveltségű felesége nem szenvedheti a magyar beszédet és társaságot. Leánya, Gilméta, szintén francia nevelésben részesül egy De Folle nevű emigráns asszonytól. Velük tart Aranypataki János is feleségével és György fiával, aki mellett hasonlóképpen egy Frippon nevezetű francia nevelő buzgólkodik. Útközben Mársfalvi generális szemrehányásokat tesz nekik a nemzetietlen és lanyha erkölcsű nevelésért, amelyben gyermekeiket részesítik. A jó szó csak Aranypatakin fog: Frippont kiutasítja házából s helyébe magyar nevelőt vesz. E miatt Külnekiék és Aranypatakiék között a jó viszony megszakad s

gyermekeik tervezett házasságáról is lemondanak. Aranypataki György derék magyar ifjúvá serdül, míg Gilméta rossz erkölcsű nevelőnője hatása alatt könnyelműen éli világát. Ez a Külnekiék vagyoni helyzetét is megrendíti, úgyhogy kénytelenek leányukat egy gazdagnak mondott udvarlóhoz, Marquis de Bourse-hoz, feleségül adni. Ezalatt György francia földön szerez hadi érdemeket, egy falusi kislánynak udvarol, majd hazájába visszatérve Kékesi Juliskát rábeszéli, hogy púpos és félszemű férjét becsülje meg, mert igen derék ember. Közben Gilméta férjéről, a gazdag Marquisról kiderül, hogy szélhámos gazember és akasztófára jut. Az összetört életű Gilmétával Aranypataki György felújítja első szerelmét és feleségül veszi." (György 1941, 373–374.)

Verseghy művének konkrét forrását egyelőre nem tárta fel a filológiai kutatás, holott részeredmények már a múlt század első évtizedeiben is születtek: Dobóczki Pál vonatkozó tanulmánya (Dobóczki 1912.) szerint az alapmű Friederike Helene Unger (1741–1813) *Karoline von Lichtfeld. Eine Geschichte in zwei Theilen* (Unger 1787.) című regénye, amely szintén fordításnak tekinthető, a francia eredeti, Isabelle de Montolieu (1751–1832) *Caroline de Lichtfield* (Montolieu 1786.) című szövege nyomán. Elsőként Balogh Sámuel hívta fel a figyelmet az egyezésre a Tudományos Gyűjteményben megjelent cikkében: „Az eredeti Magyar Románok' czímje alatt indúlt gyűjtemény, mellynek két darabjai láttak világot, ditséretet érdemlő igyekezet (…) Hogy Külneki Gilmétának a' tárgya nem egészen eredeti, midőn t. i. annak egy fő epizódja egy Német Románból (Karoline v. Lichtfeld, eine Geschichte. 8. Wien und Prag. 1799.) vétetett, az magában annak sem eredetiségét, sem becsét le nem ronthatja." (Balogh 1824, 77–78.)

Dobóczki Pál ezen a vonalon elindulva határozza meg azokat a konkrét szöveghelyeket, amelyek az említett mű és Verseghy szövege közötti kölcsönhatásra vonatkoznak (Dobóczki 1912, 66–67.). Meglátásait átvéve, de a kezdeti következtetéseken túllépve György Lajos más alternatívát kínál fel, amikor a 18. század végén elszaporodó, az idegen nevelés hátrányait és ellentmondásait felmutató, s a nemzeti nevelés eszményét propagáló regények között látja érdemesnek keresni Verseghy konkrét forrását (György 1941, 374.).

Verseghy művéről a Hazai Tudósítások 1808. április 16-i (HT 1808, 247.), valamint a Magyar Kurír 1808. június 10-i száma (MK 1808, 750.) tesz közzé tudósítást.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

247. oldal

V. F. – Verseghy Ferenc.

Eggenberger Jósef Könyvárosnál – (?–1850), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó. Korábban Weingand János Mihály (?–1802) segítője, később vállalkozásának örököse. 1805-től a könyvkereskedés az ő nevét viselte. Verseghy prózai művei közül négy kötet az ő kiadásában jelent meg: Verseghy 1805a, Verseghy 1808b, Verseghy 1812, Verseghy 1813.

Báró Podmaniczky Úr' Házában – a Beleznay-Podmaniczky-ház az egykori Barátok terén (Franciskánusok piaca, később Ferenciek tere) állott. Weingand János Mihály 1789-ben költözteti át könyvkereskedését a férje halála után, 1787-ben Pestre költöző, s itt irodalmi szalont szervező Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna Mária (1726–1803) házába: „Weingand 1789 körül áttette boltját az Egyetem térről a Ferenczieknek terére, mégpedig a Beleznay-házba, amely később Podmaniczky-ház néven volt ismert, részben tulajdonosa okán, részben a nagyszámú könyves hirdetésből." (Gazda 1988, 25. – vö. Fábri 1987, 73–79, Kerényi 2002, 159, Szilágyi 2015.)

249. oldal

ernyes kocsiban – könnyű utazókocsi, melynek utasait bőrből készült ernyő védte.

státiónn – (rég.) stáció: lovaskocsi-állomás.

skatulákkal – skatulya: doboz.

vasas ládákkal – utazóládákkal.

charactere – jelleme.

Végre franciául Aranypatakinak azt mondotta – a francia nyelv nemzetközi szerepe a latin nyelv fokozatos háttérbe szorulásával egy időben növekedett meg. Tekintélye a 18–19. századra érte el virágkorát, amikor a művelt Európa valamennyi országában beszélték a francia nyelvet.

250. oldal

Német köszöntésére – II. József 1784-es nyelvrendelete a németet tette hivatalos nyelvvé az egész Birodalomban. Rendelkezése azonnal ellenreakciókat váltott ki, a rendek a központosított elnémetesítés szándékától tartottak, amelyből fokozatosan kibontakozott a magyar nyelv jogainak kiterjesztéséért folytatott küzdelem. A nemesség nyugati, többnyire francia kultúra és nyelv iránti vonzódása ilyenképp a domináns német befolyással szembeni nemzeti ellenállás egyik megnyilvánulásaként jelentkezett (vö. Soós 2005.).

inderkedésekkel – (rég.) inderkedés/ingerkedés: ellenkezés**.**

kajcs – (rég.) görbe. – itt: rosszalló.

vászokhoz – (rég.) vász: madárijesztő.

Nagy szájának hosszú fogakbúl álló agyara előre állván, mardosó telhetetlenségre mutatott – Verseghy korában nagy népszerűségnek örvendtek az emberi arcvonások, a koponya alaki jellegzetességei alapján a jellemvonásokra következtető elméletek. Ide sorolható a svájci tudós, Johann Kaspar Lavater (1741–1801) fiziognómiaelmélete *(Physiognomischen Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe),* vagy a Franz Joseph Gall (1758–1828) munkássága nyomán kibontakozó frenológiai mozgalom (vö. Pléh 1992, 60–63, PL 2007, 131, 135, Pléh 2010, 124–132.).

251. oldal

Deákúl – latinul.

társaságos tónussa – (rég.) társalgási nyelvtudása.

Madame de Folle – beszélő név, jelentése: 'őrült nő'.

Monsieur de Frippon – beszélő név, jelentése: 'gazember'.

beteg ágyba esvén – itt: vajúdás.

komornokját – komornok: belső szolga.

ő Gróf létére nemtelen emberrel harczolni nem tartozik – a 19. század első feléig a fegyveres elégtétel kizárólag a nemesek privilégiuma volt.

megbotozza – a botozás (esetenként ostorozás) kisebb bűncselekmények, leginkább testi erőszak elkövetői ellen alkalmazott büntetési forma (vö. Hajdú 1985, 147–159.).

252. oldal

mint emigránsok, megakarták magokot nálunk vonni – a francia forradalom kitörése után az *ancien régime* arisztokratái, egyházi és világi tisztviselői tömegesen vonultak külföldi emigrációba.

attesztátumokot – (rég.) attesztátum: igazolvány, tanúsítvány.

nemzeti öltözetét és bajusszát vette rostájára – a 18–19. század fordulóján az idegen divatok, szokások, nyelv stb. átvétele társadalmi-politikai problémaként jelentkezett, amely élesen szembeállította a magyar karakterjegyeket (hajviselet, arcszőrzet, ruházat) az idegen divatokkal. A közösséget fenyegető külföldieskedéssel szemben elképzelt ideális nemzeti öltözet egy zárt társadalmat feltételezett, amelyben a külföldi, idegen divatok az elpuhultság, a hanyatlás, a morális elfajulás veszélyforrásaként jelentek meg. E két szemlélet konfrontációjára szemléletes példa Külneki Báróné és Mársfalvi elvi szembenállása (vö. Nagy 1912, Porkoláb–Nagy 2013, Nagy 2014.).

elementomiban – (lat.) elementum: alkotórész, elem.

253. oldal

istápját – (rég.) istáp: segítség.

Florencziában – (rég.) Firenze: város Itáliában, a 16. században alakult Toszkánai Nagyhercegség fővárosa. A 18. század közepétől 1859-ig Habsburg uralom alatt állt, ez csupán egy rövid ideig, a napóleoni háborúk idejében szakadt meg. A korszakban 1801 és 1807 között a francia bábállam, az Etruriai Királyság fővárosa, 1807 és 1814 között a Francia Császárság része.

Londrában – (rég.) London: a korszakban Nagy-Britannia és Írország Egyesült Királyságának fővárosa, királyi székhely.

Regement' Proprietáriussának – (lat., rég.) az ezred tulajdonosának.

Elvégezte volt már akkor e' reménységgel tellyes Ifiú minden tanúlásait, és semmi egyébnek hijával nem volt, hanem hogy még a' világot nem látta – a tanulmányaikat elvégző nemesi ifjak a képzés lezárásaként külföldi tanulmányúton vettek részt, amely a család anyagi helyzetétől függően érinthette Európa egészét, vagy esetleg egy-egy kiemelt országot, várost.

254. oldal

penzionátus Gyenerális – (lat., rég.) nyugalmazott tábornok.

mulató ház – filagória.

255. oldal

clímák – klíma: éghajlat.

De még a' clímák sem engedik, hogy a' nemzeti külömbségek megszünnyenek – a gondolat Montesquieu klímaelméletére vezethető vissza. Montesquieu *A törvények szelleméről* című művében közzétett elmélete szerint az éghajlat alapvető befolyást gyakorolt az emberek fizikai és érzelmi fejlődésére, valamint társadalomszerveződésére. Nézete szerint a melegebb országokban élő emberek enerváltak, intenzív érzelműek és élénk fantáziával bírnak, míg az északiak energikusabbak, érzelmileg hűvösebbek, ugyanakkor jobban ragaszkodnak a szabadsághoz (Montesquieu 2000, 349–367. vö. Shklar 1994, 121–141, Desgraves 2003, 318–366. Gondolatainak magyarországi fogadtatásáról: Balázs–Penke 2012.).

256. oldal

silabamértékre vett verseket – időmértékes verselés.

egyébaránt pedig e' nemzetnek minden lépéseit a' kalmárlélek élteti – az utalás vélhetően Montesquieu *A törvények szelleméről* című művében, a kereskedelemről és az angolok kereskedői szelleméről megfogalmazott gondolataira épül: „Más nemzetek kereskedelmi érdeke-

iket politikai érdekeiknek rendelik alá; Anglia viszont politikai érdekeit mindig engedményekre késztette kereskedelmi érdekeivel szemben. Ez az a nép, amely a legtöbb együttes előnyt tudta szerezni a világon abból a három nagy dologból, amit a vallás, a kereskedelem és a szabadság jelent." (Montesquieu 2000, 490. vö. Hanák 1985, 1093.)

arlakínt – (ol.) arlecchino: a commedia dell'arte komikus, nevetésre indító figurája.

257. oldal

antagonistánk – (gör.–lat.) antagonista: ellenálló, ellenkező.

complementumot – (fr.) kompliment: bók.

Gavalérokkal – (fr. cavalier): lovag, úri rangban lévő személy, aki jeleskedik a lovagias cselekedetekben, viselkedése udvarias, kifinomult.

a' morálisbúl – (rég.) erkölcstanból.

pedantizmusnak – szabályokhoz és előírásokhoz mereven ragaszkodó szemlélet, életvitel.

bigotizmusnak – (fr.) vakbuzgó, vallási nézeteihez elfogultan ragaszkodó szemlélet, életvitel.

258. oldal

galanteria – az udvari kultúra fő jellemzője, a könnyed, udvarias, finomkodó, felszínes bókok és formalitások rendszere.

a' gyermekeket csöcsömös koroktúl fogva szülőiktűl elválasztván, idegen kézre bízza – a nemesi famíliákban bevett szokássá vált dajkák alkalmazását már a 18. század közepén is bírálat érte. Weszprémi István 1760-ban megjelenő nevelési kézikönyvében marasztalja el a gyermekeiket idegenekre bízó szülőket: „Fájlalható dolog bizonnyára, hogy némelly Anyák Kedves Szülötjöket házaikban meg nem szenvedhetik, más Dajkára bízzák, a' kinek sem annyi értelme nints, sem pedig olly indúlattal hozzá nem víseltetik, mint a' Szülék: ugyan hogy-is lehet az meg, tsudálkozásra méltó dolog, hogy az okos Emberek, a' kiknek egész módjok vagyon benne, sajnállanak annyi fáradságot, hogy Magzatjoknak egésségekre és elö-menetelekre vigyázzanak" (Weszprémi 1760, 38–39. A korszak gyermekneveléséről lásd: Pukánszky 2005.).

conversátiobéli – (lat.) társalgási.

260. oldal

udvarmesteremhez – (rég.) udvarmester: a főúri udvarban tevékenykedő, a cselédeket felügyelő belső hivatalnok.

ispität – (rég.) ispotály: kórház.

granatérosok – (rég.) gránátosok.

a' granatérosok' palotája – Pest egyik legnagyobb 18. századi épületét, az Invalidus-palotát Széchényi György (1603 k.–1695) esztergomi érsek kezdeményezésére kezdték építeni a török uralom alóli felszabadító harcokban megsebesült katonák számára. Az építkezés Hölbling János (1660–1736) budai építőmester és Fortunato de Prati (1680 k.–1738) kamarai mérnök 1716-os alapkőletételével vette kezdetét. 1728-tól Anton Erhard Martinelli (1684 k.–1747) irányította a munkálatokat, de több hátráltató tényező miatt az épületet végül nem fejezték be, 1741-ben abbahagyták. II. József 1783-ban kelt rendeletében a hadirokkantakat kitelepítette, a Károly-kaszárnyává átkeresztelt Invalidus-palotát a gránátosok kaszárnyájává téve (vö. Poór 1998, 50–51, Preisich 2004, 33–34.).

rekrácziópénzébűl – rekreáció-pénz: a tevékenyen töltendő szabadidőre fordított pénzösszeg.

alamisnát – (rég.) alamizsna: szegényeknek adott kisebb pénzösszeg, adomány.

zászlótartó – (rég.) zászlós: az őrmester fölött álló, a csapatzászló őrzésének állandó megbízatásából alakult katonai rendfokozat.
púpos – (rég.) rátarti, nagyképű.

261. oldal
correpetítort – magántanítót.

262. oldal
A' szöget szöggel kell kiütni – 'szemet szemért, fogat fogért': az elszenvedett sértést, bántalmat hasonló sértéssel, bántalommal kell megtorolni.
fogas – (rég.) éles nyelvű, kemény modorú.
Királyi Kamaránál – a 16. században a pénzügyigazgatásra létrehozott központi hivatal. Feladata a korábbi Királyi Kincstartósághoz hasonlóan a királyi és felségjövedelmek kezelése lett (vö. MTF 1989b, 25–26, Nagy–F. Kiss 1995, Nagy 2015.).
Királyi Táblánál – a Magyar Királyság központi bírósága 1848-ig. A Királyi Táblához tartoztak a vármegyei hatáskört meghaladó ügyek, a hűtlenségi és felségsértési perek. Ítéletei ellen a Hétszemélyes Táblához lehetett fellebbezni (vö. MTF 1989a, 253–254, Stipta 2000.).

263. oldal
prókátorságra – (rég.) prókátor: ügyvéd.
Allig esküdtem fel Prókátornak – a Magyar Királyságban az 1567:27 tc. vezette be az ún. *rágalmazási* vagy *patvarkodási* esküt. Az ügyvéd az esküben kötelezte magát, hogy igazságtalan ügyek érdekében nem jár el, valamint nem játszik össze peregyezség esetén az ellenféllel. Mivel gyakorlati haszna nem volt, az 1574:34 tc. felmentette az ügyvédeket az eskü kötelezettsége alól. Az 1695. január 24-én kelt királyi rendelet tette kötelezővé ismét az ügyvédi esküt, amely nélkül az ország bíróságai előtt egyetlen prókátor sem léphetett fel képviselőként. Az 1723-ban kiadott ügyvédi rendtartás megerősítette az eskütételi kötelezettséget (vö. Mezey 2003, 200–204.).
instructiót – (lat.) eligazítást.
producens – (lat.) termelő.
interesből – (lat., rég.) kamatból.

265. oldal
hipotékára – (lat.) jelzálogra.

266. oldal
instructora – (lat.) tanítója.
szereket – (rég.) szer: tartozék, kellék.
bonczokot – (rég.) bonc: ékes nyaklánc.
nekem Bárságot vesz – a címerlevelek vásárlása a 18. század közepére a nemesség megszerzésének klasszikus gyakorlatává vált. Ezzel szemben a rangvásárlásról a kortársak is elutasítóan vélekedtek.

267. oldal
vizitákot – (rég.) látogatásokat.

télenn a' bálba – a 18. század közepétől Magyarországon is meghonosodott a farsangi bálozás hagyománya. Kedvelt szórakozási formának számított az álarcosbálok rendezése, erről a 18. század végén Magyarországon utazó Johann Centurius Hoffmann von Hofmannsegg (1766–1849) leírásaiban olvashatunk: „Volt alkalmam még két álarczos bált is megnézni, egyet Budán, a másikat Pesten. Mi sem hasonlít inkább egymáshoz, mint ilyen mulatságok; itt sem vehettem észre semmi feltűnőt, olyat, a mi nálunk is ne lenne megengedve. Mivel a sarkantyú a nemzeti viselethez tartozik, tehát az álarczosbálba is sarkantyús csizmával jönnek. Természetes tehát, hogy kivált az itteni igen heves táncz közben sok ruhát összetépnek s a nők bokáit meg-megsértik s habár belátják ennek illetlen voltát, még sem hagynak fel vele. Azonban meg kell vallanom, hogy vannak, kik részben a hosszas gyakorlat következtében annyi ügyességre már szert tettek, hogy fölfegyverzett lábaikkal sem tesznek kárt tánczosnőikben, részint – kivált a belátóbbak – oly sarkantyút viselnek, mely már alakjánál fogva sem árthat. – Kevésbbé tartom megbocsáthatónak azt a szokást, hogy fegyverrel is jönnek az álarczosbálra. Mivel a nemesnek egyedül van ama joga, hogy kardot viselhet s ettől semmiféle alkalommal sem akar megválni, tehát ekkor is élni akar jogával. Te tudod, hogy az idegenek, kik a mi zöld termünket akarják megnézni, kötelesek előbb, nehogy valamiben kárt tegyenek, oldalfegyveröket, botjaikat az előteremben letenni. Midőn gróf Zichy országbíró néhány évvel ezelőtt Drezdában volt, tőle is ezt kívánták, mire ő azt felelte, hogy egy magyar még soha nem tette le kardját, s inkább visszament volna, ha – tekintettel állására – ezt nála meg nem engedik. Ezt ő maga beszélte el nekem. – Mégis kevés kardot láttam az álarczosbálon, mert magok is kellemetlennek találják. Különben épen nincs kötelezve senki, hogy álarczosan jelenjék meg. Egy papírlapocska vagy egy kártya a kalapon és főkötőn, már tökéletesen elég a metamorphosishoz, s ez is tulajdonképen csak a nádor végett van, hogy ne feszélyezze őt, ha a jelenlevők az irányában való szertartásosság alól felmentik magokat. – A bálterem mint Pesten úgy Budán is elég nagy s képes 6–800 személyt is befogadni. A feltűnően szép phantasia-maszkok igen ritkák, hanem annál gyakoriabbak a szép arczok és alakok. Nem emlékezem, hogy a világ valamely helyén egyszerre ennyi sok szép nőt lehetne együtt látni, mint itt. Drezda és Lipcse e mellett elbújhatnak. S azonkívül alak és szín annyira különböző és változó, hogy mindenféle ízlés megtalálhatja a magáét. Ez alkalmasint a különböző nemzetiségek serege következtében van így, melyek Magyarországon együtt élnek. Az, hogy semmiféle más táncznem nincs szokásban, mint a folytonosan váltakozó menuet és valczer, azt egy felnémet kissé egyhangúnak fogja találni. Egy quadrillet rendezni, egész tanulmányt igényel, s a hol lehetséges, még próbát is. Itt majdnem senki sem ért hozzá, s a nagy tömegben megjelenő köznép, mely a finomabb vendégek közé keveredik, igen megnehezíti, hogy az ember egy válogatottabb táncznemben gyönyörködhessék. De még magyar tánczot is járnak. Ez egész sajátságos táncz. A zene minden más zenétől nagyban különbözik, igen érzésteljes, gyakran lágy, majd megindító. A czigányok híresek arról, hogy a legjobban húzzák s én mindenkor nagy gyönyörrel hallgattam. A táncz hasonlít a kozákokéhoz, de a sarkantyú pengése elengedhetetlen kíséretül szolgál. Sajátságos az is, hogy néha egyedül férfiak tánczolnak együtt, ketten vagy többen is. Sok ügyesség kell hozzá, hogy a szükséges mozdulatokat megtegyék a nélkül, hogy sarkantyúikkal egymást meg ne sértsék. E táncz tehát egyik oka annak, hogy a sarkantyú még az álarczosbálon is elengedhetetlen. – A belépti díj egyénenkint egy forint, de előre fizetéssel az egész farsangra is csak ugyanannyi. E mulatságok Pesten sokkal vígabbak, mint Budán, valószínűleg azért, mert itt a vagyonos középosztály száma

nagyobb, meg az egyetem is Pesten van. De legyen most elég a tánczról." (Hofmannsegg 1887, 79–82.)

bibliothéka – (gör.) könyvtár.

Mint a' bábok! – Káprázat!

A' magyar Nemes a' nélkül is született katona – a magyar nemesség adómentességének privilégiumát a katonai szolgálat biztosította, ti. a nemesség „vérrel adózik" a királynak.

268. oldal

lárváját – (rég.) lárva: álarc.

Adieu! ma chère! – (fr.) 'Isten veled, kedvesem!'

269. oldal

duzmadni – (rég.) haragudni, mérgelődni.

A' sok szakács elsózza az ételt – közmondás: 'ha többen intéznek valamilyen ügyet, az rendszerint rosszul sül el'.

270. oldal

Contractusunkban – (lat.) kontraktus: szerződés.

271. oldal

fizonomiájából – (gör.) fiziognómia: egy emberre jellemző arcvonások és a belőlük fakadó arckifejezések. Az emberi arcvonásokból a jellemre következtető fiziognómiaelmélet a svájci filozófus, teológus, Johann Kaspar Lavater (1741–1801) munkássága nyomán alakult ki.

272. oldal

minákot ásnak – (rég.) a várfalak lerombolása céljából a föld alá ásott, robbanóanyaggal megtöltött akna.

273. oldal

Marquis Fantôme – beszélő név, jelentése: 'szellem márki'.

jól megmosom – (rég.) megmos: korhol, szid.

275. oldal

methodussa – (lat.) metódus: módszer.

svaliét – (fr.) lovagot.

276. oldal

posta – a lófogatú postakocsi (delizsánsz) a vasúti közlekedést megelőző korszakban biztosította a küldemények szállítását és az utasforgalmat.

277. oldal

bizgattam fel – (rég.) felbizgat: felbujt, felbátorít.

Tolvajírás – kívülállók számára érthetetlen nyelven írt szöveg.

278. oldal

gutírozhatván – (rég.) gutíroz: méltányol.

279. oldal

birocsba – (rég.) birocs/bricska: könnyű utazókocsi.

különös beszédgye van – megvitatandó dologról van szó.

280. oldal

inventárium – (lat.) leltár.

krajczárt – krajcár: kis értékű rézpénz, Magyarországon a forint váltópénzeként volt forgalomban a 19. század végéig. A korszakban 1 forint = 60 krajcár.

konyhakocsist – (rég.) a főúri udvarban a szakács rendelkezésére álló kocsis, aki többnyire a konyhára szükséges holmik beszerzése körül tevékenykedett.

282. oldal

koncsorgó – (rég.) kóborló, csavargó.

Éva Kata, Az ostoba Antal, A' koldúló Deák – utalás korabeli színházi darabokra. Az *Éva Kata* vélhetően Joachim Perinet (1763–1816) Philipp Hafner (1735–1764) nyomán írt művére, az *Evakathel und Schnudi oder die Belagerung von Ypsilon* című darabra utal. *Az ostoba Antal* vélhetően Emanuel Schikaneder (1751–1812) *Die zween Anton oder der dumme Gärtner aus dem Gebirge* című darabjának fordítására vonatkozik, *A' koldúló Deák* pedig Paul Weidmann (1744–1801) *Der Bettelstudent oder das Donnerwetter* című művének magyar változata. Utóbbit Ungváry János (1763–1807) fordításában 1793. február 8-án mutatják be *A' kolduló deák, vagy az égi háború* címen (vö. Bayer 1887, 169, 328.).

Kleopatrának – (i. e. 69–30), XII. Ptolemaiosz egyiptomi fáraó leánya, Caesar szeretője, Egyiptom utolsó uralkodója (ur. i. e. 51–30).

concertre – (ol.) concerto: több tételből álló, szólóhangszerre vagy zenekarra írt zenei műfaj.

szonátát – (ol.) szonáta: egy vagy két szólóhangszerre írt, általában három tételes zenei műfaj.

pauzáknál – (lat.) pauza: szünet.

tactusokot – (lat.) taktus: ütem.

283. oldal

capitális – (lat.) kapitális: pénz.

parthiát – (rég.) parti: anyagi vagy társadalmi előrelépést biztosító házasság, házasulandó személy.

284. oldal

Mercurius – a kereskedelem és a haszon istene, az istenek követe a római mitológiában, a görög Hermész megfelelője.

285. oldal

rendes – (rég.) itt: rendkívüli, különös (vö. Kardos 1931.).

286. oldal

Angyom – (rég.) ángy: férfirokon felesége, sógornő.

287. oldal

Németül Wilhelmina, francziául Gilméta – germán eredetű név, jelentése: erős akaratú védelmező.

a' mappánn – (rég.) térképen.

Fortepiánót – (ol., rég.) zongorát.

módákrúl – (rég.) móda: divat.

290. oldal

principiumaihoz – (lat.) princípium: alapelv.

gyomromban vannak – népi szólás: 'haragszom rájuk'.

292. oldal

Ő katona, és így szabadság nélkűl meg nem házasodhat – az 1750-es évektől kezdve jelentek meg azok az uralkodói rendeletek, amelyek anyagi és katonai megfontolások következtében szabályozták a katonatisztek házasodását. Indoklásuk: „Az engedély nélkül házasságot kötő tisztek megsértik a katonai alárendeltség elvét, a növekvő számú asszony és pogygyászkocsi nagyon megterheli mind az ezredeket, mind a tartományokat, a tisztek nem tudják zsoldjukból családjukat eltartani, minek következtében elszegényednek, és nyomorba süllyednek, a tisztek özvegyei pedig nagy terhet jelentenek a kincstár számára." (Zakar 2006, 75.)

293. oldal

Lucrétiánkot – Lucrétia: az antik római történelem legendás nőalakja, aki, miután Tarquinius megerőszakolta, nem tudta elviselni a rajta esett szégyent, ezért öngyilkos lett.

a' mináknak fortéllyához – lásd a korábbi jegyzetet (→ 529.).

295. oldal

Marquis de Bourse – beszélő név, jelentése: 'Gróf Pénzeszsák'.

296. oldal

módaújságokot – divatújságokat.

297. oldal

ternónak – (rég.) ternó: főnyeremény.

298. oldal

huszár uniformissát – a huszárezredek öltözete a 18. század végére egységesült az Udvari Haditanács utasításai alapján. A huszárviseletről lásd: Ságvári 2010, 93–99.

299. oldal

már én az útonn leszek Bájor ország felé a' regementhez, mellynél szolgálni fogok, 's melly az ellenség előtt áll – az utalás vélhetően az 1805-ös harmadik koalíciós háborúra vonatkozik (vö. MHT 2015, 102–104.).

300. oldal

Huszár Regementyénél – (rég.) huszárregiment: huszárezred.
gunnyóban – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

301. oldal

Azt állíttya a' köz mondás, hogy a' ki a' játékban szerencsés, az a' szerelemben szerencsétlen, vagy viszontag – utalás az ismert közmondásra.
a' contractusnak aláírása utánn – a házassági szerződés aláírása után (vö. Peres 2002.).

302. oldal

pökedelem – (rég.) undorító, utálatos.
nyomába lépett – nyomába szegődött, követte.
tengeri süldisznót – (rég.) tengerisünt.
indigyenátust – (rég.) honosítást.
Horátiust – Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–8), római költő.
Ennek szinte utólsó lapjánn a' következendő ígék tüntek szemébe – a Horatius-idézet eredetiben: 'Ut mala quem scabies aut morbus regius urget, / aut fanaticus error et iracunda Diana, / vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam, / qui sapiunt, agitant pueri incautique sequuntur. / Hic, dum sublimis versus ructatur et errat, / si veluti merulis intentus decidit auceps / in puteum foveamue, licet »Succurrite« – longum / clamet –, »io cives«, non sit qui tollere curet. / Si curet quis opem ferre et demittere funem, / »Qui scis, an prudens huc se deiecerit, atque / servari nolit?« – dicam Siculique poetae / narrabo interitum. Deus immortalis haberi / dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam / insiluit. Sit ius liceatque perire poetis; / invitum qui servat, idem facit occidenti. / Nec semel hoc fecit nec, si retractus erit, iam / fiet homo et ponet famosae mortis amorem.': 'Mint bélpoklostól, rühlepettől, mint dühödöttől, / kit nyavalyássá tett átkával sújtva Diána, / éppúgy fél eszelős költőtől, s tér ki a józan / útjából; a gyerek meri csak csúfolva követni. / Míg fönn hordva fejét jár-kel, s verset böfög egyre, / mint a rigóra leső madarász, sokszor belehullik / kútba, verembe, ugyan kiabálhat messze: »Segítség! / Emberek!« Őt onnan nemigen fut senki kihúzni. / Én ahhoz, ki talán kötelet visz menteni, szólnék: / »Mit tudod azt, nem akarva esett-e be, és ki sem óhajt / jutni?« Megemlíteném a szikul költőnek a végét / néki, hogy Empedocles hideg ésszel az Aetna tüzébe / ugrott, hogy tartsák örök istenségnek ezentúl. / Elpusztulni legyen költőnek szent joga! Éppúgy / vétsz, h kimented erővel, mint aki meggyilkolja! / Tett már máskor is így, nem lesz ember, ha kihúzzák, / úgy csábítja e nagy hírt szerző, furcsa halálnem.' (Horatius, *Epistularum liber alter: Az episztolák második könyve*, 3, 453–469 sor, Muraközy Gyula fordítása = Horatius 1961, 598–599.). Az episztolarészlet prózai átirata szó szerinti átvétel Verseghy *Mi a Poézis? és ki az igaz poéta?* című korábbi művéből: „Ha ő verseket böfögvén, 's nagy büszkeséggel a' föllegek között tévelyegvén, mint a' rigókra elbámúltt Madarász, kútba vagy árokba esik, jóllehet hosszas rimánkodással kiáltsa: *segítsetek rajtam, kedves Polgártársaim!* senki őtet ki ne vonnya. Ha könyörűletességből valaki egy lebotsátott kötéllel ki akarná segíteni, azt mondanám néki: »Mit tudod te, ha vallyon nem készakakartva ugrotte le? és ha ki akare valóban szabadíttatni?« 's elbeszélleném néki a' szitzíliai Poétának, Empedoclesnek, veszedelmét, a' ki, halhatatlan Istennek akarván tartatni, hideg vérrel az égő Etnába ugrott. Engedgyünk a' Poétának szabad just arra, hogy munkája által önnön magát meg ölhesse. A' ki őtet akarattya

ellen az életre kénszeríti, azt ő hasonlóképpen Gyilkossának tartya. Nem egyszer próbálta már ő ezt; és ha ma kivonattatna is, még sem lenne okosabb, sem az illy híres halálnak szeretetével fel nem hagyna." (Verseghy 1793a, 66–67.)

Empedoclesnek – Empedoklész (i. e. 490 k.–430 k.), ókori görög filozófus.

ki halhatatlan Istennek akarván tartatni, hideg vérrel az égő Etnába ugrott – a hagyomány szerint Empedoklész, hogy bizonyítsa istenné válását, az Etna kráterébe vetette magát.

303. oldal

constitutiónkkal – (lat., rég.) konstitúció: alkotmány, fiziológiai jelentése alapján: testalkat.

a' Taktikának minden ágaival – taktika/harcászat: az ütközetek tervezését és irányítását végző hadműveleti ág.

Eszkadronnya – (fr.) lovasszázada.

gyalog osztálynak – (rég.) az ezred egy kisebb alegysége, többnyire két század alkotta.

304. oldal

még ki nem váltatik – a fogságba esett katonák egy részét sikerült a gyakori hadifogolycsere-egyezményeknek köszönhetően kiváltani (vö. Nagy-L. 2013, 58.).

fabrikáknak – (rég.) fabrika: gyár.

manufactúráknak – (rég.) manufaktúra: kézműves műhely.

305. oldal

Hufeland' – Christoph Wilhelm Hufeland (1762–1836), német orvos.

koketeriához – (rég.) koketeria: kacérkodás.

306. oldal

fűlevet – teát.

307. oldal

kendericzét – kenderike: a verebek rendjébe tartozó énekesmadár.

selyembogarakkal – (rég.) selyemhernyókkal.

308. oldal

szérőbűl – szérű: gabonacséplésre használt, kemény agyagfölddel levert terület.

310. oldal

lesseirűl – les: kelepcére, csapdára felállított hely.

és melegíts nekem eggy kevés bort, hogy homlokomra boríthassuk – a klasszikus gyógyászatban a borba mártott kötéseket sebkezelésre alkalmazták (vö. Grabarits 2005.).

vereség – (rég.) verés okozta seb.

borítékot – (rég.) boríték: vízzel vagy gyógyszeres oldattal benedvesített szövet, borogatás.

312. oldal

most háború' üdejénn – lásd a korábbi jegyzetet (→ 531.).

invalidus – (lat.) hadirokkant.

pökte a' markát – (rég.) elhatározta magát.

313. oldal

fundamentumát – (lat.) fundamentum: alap.

a' békességnek híre – az utalás vélhetően a harmadik koalíciós háborút vívó Francia Császárság és az Osztrák Császárság között 1805. december 26-án megkötött pozsonyi békére vonatkozik.

314. oldal

enczembencz – (rég.) haszontalan.

kintornát – kintorna/verkli: kereken tolható mechanikus hangszer.

inspectora – (lat.) inspektor: felügyelő.

315. oldal

ülés – rezidencia, lakás.

316. oldal

téli zöldre – télizöld/metény: örökzöld, évelő növényfaj.

322. oldal

Kobak! – Tökfej!

324. oldal

a' Magyar Hárfásnak amaz áriáit – Verseghy utalása az előző évben megjelent kötetére: Verseghy 1807a.

nyomásonn – nyomás: csapás.

326. oldal

száz szemű Árgust – Argosz: százszemű óriás pásztor a görög mitológiában.

Bádeni fördőből – Baden: híres fürdőváros Bécs közelében.

convenientiának – (lat.) konveniencia: illendőség, összhang.

328. oldal

Ágensem – ágens: megbízott.

335. oldal

Swift, eggy híres ánglus író – Jonathan Swift (1667–1745), ír származású angol szatirikus író.

339. oldal

policzia – rendőrség.

üdőtlen – (rég.) koraszülött.

346. oldal

búgocskájában – (rég.) búgocska: zug.

349. oldal

privilegyiáltt – (rég.) privilegizált: kiváltságos, kivételt élvező.

354. oldal

oplitánt – oplitán: olasz eredetű kártyajáték.

355. oldal

Cospetto di Bacco – (ol.) 'Bacchus színe előtt!', vagy: 'Bacchus úgy segéljen!' – olasz mondás.

Conveniunt rebus nomina saepe suis – (lat.) 'A nevek és a dolgok sokszor nagyon is egybevágnak.' – Verseghy fordításában: 'A' nevek sokszor nagyon illenek tárgyaikhoz.'

356. oldal

specificátiója – (rég.) specifikáció: részletezés, leírás.

koncsorgani – (rég.) koncsorog/kuncsorog: kóborol.

kótyomfitty – (rég.) hitvány, semmirevaló.

lemosta – (rég.) lemos: korhol, leszid.

357. oldal

szálába – (lat.) szála: terem.

szátiszfácziót – (lat.) elégtételt.

360. oldal

currentáltatott – (rég.) körözőlevéllel kerestetett.

passusokot – (rég.) passzus: útlevél.

Marchande de Mode – (fr.) masamód, divatárusnő.

ortársaihoz – (rég.) ortárs: bűntárs, cinkos.

Morvába – Morvaország: a mai Csehországhoz tartozó történelmi régió. Az évszázadok során több, független állam jött létre a területen, később szuverenitását elvesztve különböző államalakulatok részévé vált. Verseghy korában Habsburg fennhatóság alatt állt.

VAK BÉLA, A' MAGYAROK KIRÁLLYA

Kézirat
Nem maradt fenn, vagy lappang.

Megjelenés
Egykorú kiadás: Verseghy 1812.
Részletek: Verseghy 1989, 248–262.

Szövegkritika
A kiadás az egyetlen rendelkezésre álló nyomtatott kiadás szövegén alapul: Verseghy 1812. Kiadványunk szorosan követi az alapszöveget, igazodva az eredeti kiadás gyakorlatához. A nyomtatás során bekövetkezett hibákat, pontatlanságokat korrigáltuk, változtatásainkat lábjegyzetben jelöltük. A szöveget betűhíven közöljük. Mivel az eredeti kiadvány sem tartalmaz belső címet, ezt a jelen kiadásban sem pótoltuk.

Forrás, keletkezés
Verseghy regényfordítása egy ismeretlen német nyelvű szerző műve alapján készült: Béla 1810. A forrásszöveg 1810-ben jelenik meg Hartleben Konrád Adolf (1778–1863) kiadásában, abban az időszakban, amikor a pesti könyvkereskedő a magyar nyelvű könyvek árusításának sikertelensége folytán fokozatosan áttér a pest-budai német polgárok igényeit megcélzó német nyelvű kiadványok terjesztésére. A későbbiekben teljes mértékben átszervezi kiadói vállalkozását, kizárólag német nyelvű könyvkiadásra összpontosítva (Gárdonyi 1930, 81–82.). Az eredeti alkotó kiléte egyelőre ismeretlen, az alcím alapján (*Eine historisch-romantische Skizze vom Verfasser des Almarich, oder der Wald bey Hermannstadt*) azonban arra következtethetünk, hogy a szerző személye megegyezik a szintén Verseghy által fordított *Almarich, herzog von Siebenbürgen* szerzőjével (Almarich 1808.). Az alapszöveg egy évvel később Lipcsében is megjelenik: Béla 1811.

Verseghy munkamódszerére vonatkozó ismeretek hiányában nehéz rekonstruálni döntéseit egy-egy regényfordítás elkészítése kapcsán. Valószínűsíthető, hogy a forrásszöveg kiválasztását a történeti tematika iránti érdeklődése indokolhatja. A történelem ábrázolása már korábban is felbukkan szépirodalmi műveiben: vö. Verseghy 2014. Hasonlóan drámáihoz, ezúttal is olyan szöveghez nyúl, melyben lehetőség nyílik a történeti tárgy és a szerelmi történet összekapcsolására (vö. Penke 2000, 100–114.). A cselekmény szerint László király halála után Magyarországon Kálmán, Horvátországban öccse, Álmos kormányoz. A függetlenségükért harcoló horvátok lázadását Álmos képtelen megfékezni, emiatt Kálmán elmozdítja hatalmából. Ráadásul a Kálmán ellen felkelő dalmátoknak nyújtott segítsége is kudarcba fullad. Ezt követően, vagyonát a dömösi szerzetesekre hagyva, Béla fiával zarándokútra indul a Szentföldre, de csupán Szerbiáig jutnak. Itt a fiatal Béla herceg megmenti a szerb fejedelem, Uróz leányát, Ilonát egy balesettől, amelynek következtében a fejedelem udvarába fogadja őket, majd vállalkozik a Kálmán elleni hadjáratra. A támadás elbukik, Álmos meghal, a megvert Béla pedig Uróz udvarában tengeti tovább napjait, várva a megfelelő pillanatot igényeinek érvényesítésére. Ezalatt még jobban elmélyül szerelme Ilona hercegnővel. Az idilli állapot azonban nem sokáig tart, Bélát Magyarországra csalják, ahol börtönbe vetik, és megfosztják szeme világától. A szerencsétlen hírt hallván Ilona szerelme után megy Magyarországra, a király kegyeibe jutván pedig úgy mozgatja a szálakat, hogy

Kálmán fia, István halála után Béla legyen Magyarország királya. Uralkodását több kellemetlenség keseríti meg, végül az aradi országgyűlésen és a Prediszláva elleni háborúban szabadul meg belső és külső ellenségeitől (György 1941, 399–400.).

A *Béla der Blinde, König der Ungarn* szerzője történeti forrásokra támaszkodva igyekszik pontosítani állításait. E jegyzetek tanúsága szerint Pray György (1723–1801) *Annales regum Hungariae* című történeti munkáját és a Johann Georg Schwandtner (1711–1791) szerkesztésében megjelenő *Scriptores rerum hungaricarum* című történeti forrásgyűjteményt használja, de egyes szöveghelyek alapján vélhetően a *Képes Krónika*ból is merít munkája során (ezeket lásd a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*ban [→ 540, 542–543.]). Nem rendelkezünk adatokkal arra nézvést, hogy milyen mértékben támaszkodik a forrásokra, ezekből milyen adatokat vesz át vagy másít meg, így a történelmi tévedések hátterét sem áll módunkban rekonstruálni. Ezeken a hivatkozásokon Verseghy csupán annyit változtat, hogy a lábjegyzeteket beemeli a szövegbe. Hűen követi az eredeti szöveget, pontosan, szóról szóra fordít. Az időhatárokon belül dolgozó Verseghy számára bizonyára nem mutatkozott lehetőség arra, hogy kontrollforrásokat felhasználva dolgozhassa át az eredeti művet, korrigálva a benne szereplő történelmi pontatlanságokat. Fried István tanulmányában lexikai példákkal támasztja alá, hogy Verseghy az érzékenység irodalmára jellemző szókinccsel dolgozik, s ugyanígy a magatartásformák, megnyilvánulások is az érzékenységhez közelítik művét (Fried 2003, 15–16.). Ugyanakkor Fried felhívja a figyelmet, hogy Verseghy a témával kapcsolatos terminológia hiányában nem képes maradéktalan pontossággal átültetni a német eredetit, megoldásai emiatt egyoldalúsághoz vezetnek. Szoros, szó szerinti fordítását adja az eredeti műnek, ennélfogva ráhagyatkozik az alapmű által mozgatott sémákra és eljárásokra, változtatásokat nem eszközöl, így a regényfordítás sematikus gyengeségei – a történelem irodalmi módon való ábrázolásának hiányossága, ebből kifolyólag a történeti részek krónikaszerűsége; az elgondoláson túlmenően a már idejemúlt heroikus barokk regény tradíciójának megidézése; a költött történet és a valós történelmi események kapcsolatának egyenetlensége – a magyar változatban is előtűnnek (vö. Császár 1903, 306.).

Verseghy munkája 1812-ben jelenik meg Eggenberger József kiadásában. Az alkotás korabeli fogadtatásától nem rendelkezünk hatástörténeti adatokkal.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

363. oldal

Vak Béla – (1108 k.–1141), Álmos herceg fia, II. Béla néven magyar király (ur. 1131–1141). 1115 táján Kálmán parancsára apjával együtt megvakították (vö. KMTL 1994, 90–91.).

Eggenberger József Könyvárosnál – (?–1850), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó. Korábban Weingand János Mihály (?–1802) segítője, később vállalkozásának örököse. 1805-től a könyvkereskedés az ő nevét viselte. Verseghy prózai művei közül négy kötet az ő kiadásában jelent meg: Verseghy 1805a, Verseghy 1808b, Verseghy 1812, Verseghy 1813.

365. oldal

Kálmán – (1070 k.–1116), I. Géza király fia, magyar király (ur. 1095–1116). Kálmán kora egyik legműveltebb uralkodója volt, innen származhat széles körben ismert mellékneve, a *Könyves*. A Kálmán által megvakíttatott, majd fia halálát követően trónra kerülő Béla és leszármazottai igyekeztek sötét képet festeni az egykori uralkodóról, testileg és lelkileg nyomorék embernek feltüntetve Kálmánt. A későbbi korokra így hagyományozódott át Kálmán király előnytelen megjelenése (vö. KMTL 1994, 314–315, Font 1999.).

Lászlónak – (1040 k.–1095), I. Béla király másodszülött fia, I. Géza öccse, I. László néven magyar király (ur. 1077–1095). Bátyja halála után foglalta el a trónt (vö. KMTL 1994, 394–395.).

a' Pápától a' Szentek közé számláltatott – 1192-ben, III. Béla király kezdeményezésére a pápa jóváhagyta László király szenté avatását (vö. KMTL 1994, 395, 635.).

Országának messze terjedő tartományival öszvekapcsolta halála előtt László Horvát Országot is – László 1091-ben hódította meg a szomszédos Horvát Királyságot, melynek kormányzását unokaöccsére, Álmos hercegre bízta (vö. Kristó 1986, 68–69, Körmendi 2014.).

Álmusra – (1070 k.–1127), Árpád-házi herceg, I. Géza király fia, Kálmán öccse, II. Béla király apja. 1091 és 1096 között a horvát királyi címet viselte. László eredetileg őt szánta utódául, a trónharcból mégis bátyja győzedelmeskedett. Ezt követően számos összeesküvést szervezett Kálmán ellen, aki a lázadásait megelégelve 1115 táján őt, fiát és híveit megvakíttatta (vö. KMTL 1994, 40, Font 1999, 82–83.).

Sceptrumhoz – (lat.) sceptrum: uralom.

residentiájába – (lat.) rezidencia: székhely, palota.

Péter – (?–1097), a Horvát Királyság utolsó nemzeti királya. László király hódítása után Álmos herceg uralmát nem ismerték el a horvát urak, így Pétert választották királyukká, akinek sikerült kiűznie ellenfelét az országból. Péter uralmát Kálmán király hadjárata döntötte meg 1097-ben.

talentumainak – (rég.) talentum: tehetség.

ármádának – (rég.) ármáda: hadsereg.

eggy szűk hegyszorúlatba záratott, hol magát megadni kényteleníttetett – Péter, horvát király ellen indított magyar hadjáratban a két sereg a Gvozd-hegységben ütközött meg, ahol Péter is elesett (vö. Kristó 1986, 70.).

fejére a' Horvát Koronát különösen ő általok tetesse – Könyves Kálmánt 1102-ben koronázták horvát királlyá, ezt követően 1918-ig Horvátország és Magyarország perszonálunióban létezett (vö. Font 2007, 94.).

366. oldal

Belgrádban – Tengerfehérvár (Biograd na Moru): a középkori Horvát Királyság fővárosa.

Dalmátiát – Dalmácia: történelmi régió az Adriai-tenger keleti partvidékén. A 11. század végétől a 15. századig Velence és Magyarország váltakozó sikerrel küzdött Dalmácia birtoklásáért, a 12. század első éveiben Kálmán király hadjárata során került magyar fennhatóság alá (vö. MNL 1998, 280.).

Zárát – Zára (Zadar): Dalmácia fővárosa, 1105-ben Kálmán király seregei vették be (vö. Font 2007, 95.).

ment – (rég.) mentes.

Dalmatákhoz – dalmaták/dalmátok: az Adriai-tenger északkeleti partvidékén élt, a horvátba asszimilálódott egykori népcsoport. Nyelvük az indoeurópai nyelvcsalád újlatin ágához tartozó, mára kihalt dalmát nyelv volt. Magyarországra vándorolt részüket a mai bunyevácok ősének tekinti a történettudomány (vö. MNL 1998, 282.).

Tragúrium – Trau (Trogir): város Dalmáciában. 1105-ben megnyitotta kapuit Kálmán király előtt, ezért 1108-ban kiváltságokban részesült (vö. KMTL 1994, 689.).

367. oldal

lesnél – les: kelepcére, csapdára felállított hely.

emisszáriusoknak – (rég.) emisszárius: megbízott, követ.

Várkonynál – Tiszavárkony: a történetben megjelenített találkozó más külsőségekkel és más időpontban történt meg, Kálmán király és Álmos 1096-ban találkozott Várkonynál, ahol békét kötöttek.

túnan (rég.) – a másik oldalon, túloldalon, szemben.

368. oldal

a' gonosz tanácsadóknak hitegetései – a tisztalelkű uralkodó mellett tevékenykedő, s ármánykodásaival azt félrevezető és rossz útra térítő gonosz tanácsos személye a 18–19. századi irodalom kedvelt toposza (vö. Bessenyei 1990, 113–165, 167–291, 293–406, Dugonics 2002.). A gonosz tanácsadó toposza felbukkan Verseghy utolsó regényfordításában is, Dobroszláv személyében (vö. Verseghy 1813.).

Székes Fejérvári lakásába – Székesfehérvár: a középkori Magyar Királyság koronázóvárosa, királyi székhelye, számos magyar király temetkezési helye.

Péter Remete – Amiensi Péter (1050 k.–1115), francia prédikátor, az első keresztes hadjárat egyik szervezője. Seregével 1096-ban vonult át Magyarországon (vö. Bánlaky 1929, 27–28.).

Lotharingyiai Gotfrid, vagy Bouillon – Bouillon Gottfried (1060–1100), flamand lovag, az első keresztes hadjárat vezetője. Jeruzsálem bevétele után őt választották a Jeruzsálemi Királyság első uralkodójának.

egész vagyonnyát a' Dömösi Apáturságnak szerzésire fordította – Álmos herceg 1107 körül, jeruzsálemi zarándokútja előtt hozta létre a dömösi társaskáptalant, Antiochiai Szent Margit tiszteletére (vö. KMTL 1994, 172.).

369. oldal

Vidinn – város az Al-Duna déli partján, a mai Bulgária területén.

Uróz – I. Uroš szerb fejedelem (ur. 1118 k.–1140 k.)

Timok – folyó a mai Szerbia és Bulgária területén.

környűllállások – (rég.) körülmények.

370. oldal

gunnyójára – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

lator (rég.) – gonosztevő.

371. oldal

Ilona Herczeg' Kisasszony – I. Uroš szerb fejedelem lánya, II. Béla felesége (vö. KMTL 1994, 281.).

ijélés – ijedtség.

374. oldal

színfogásokot – színfogás: kifogás, ürügy.

Gondechár – (a szövegben említett keresztes vezérről nem találtunk adatot.)

Serbusoknak – szerbeknek.

377. oldal

az Oroszokkal és a' Kúnokkal új hadakozásba keveredett – 1099-ben Kálmán király Szvjatopolk kijevi nagyfejedelem hívására hadjáratot indított az orosz részfejedelmek ellen (vö. Hodinka 1913, Bánlaky 1929, 35–37, Kristó 1986, 71–72, KMTL 1994, 315, Kovács 2014, 231–236.).

Kúnokkal – kunok: a 11. század közepén a dél-orosz sztyeppéken megjelenő, meghatározó részben török nyelvű, nomád népcsoport. Noha nem rendelkeztek központosított államszervezettel, közel kétszáz évig jelentős szerepet játszottak a szomszédos kelet-európai államok történetében, beleértve a Magyar Királyságot is. Törzsszövetségüket a mongol hódítás söpörte el (vö. Kovács 2014, Kovács 2016, Kovács–Zimonyi 2016.).

378. oldal

Lanka, Kálmánnak táborában személlye szerínt megjelent, 's térgyre esvén előtte, békességért esedezett – a jelenet forrása a *Képes Krónika*ból származik: „e terület fejedelemnője, név szerint Janka, a király elé jött, és lába elé omolva könnyek között kérlelte a királyt, hogy ne pusztítsa el a népét. S midőn sürgető könyörgésekkel zaklatta a királyt, aki nem hallgatott rá, a király belerúgott és ellökte magától, mondván: »Nem illik a királyi felséget asszonyi siránkozással bemocskolni.« Az pedig sóhajtozva visszavonult, visszatért, és a mindenható Isten segítségét kérte." (KK 2004, 95.)

Miekodnak – Mirkod: a *Képes Krónika*ban a kunok vezére.

Chánnyának – kán: méltóságnév, általában a törzsszövetség vezetője a keleti türk népeknél.

csörtölözésére – (rég.) csörtölőzés: fegyvercsörgés.

plánumait – (rég.) plánum: terv.

379. oldal

Őzvegy volt tudniillik Kálmán, és boldogúltt hitvesse nem hagyott neki több magzatot eggynél – Kálmánnak két házasságból születtek gyermekei, első feleségétől, Felícia királynétól három, köztük a későbbi II. István, valamint Eufémia királynétól egy, a későbbi trónkövetelő, Borisz herceg. Kálmán második fiát nem ismerte el törvényes utódjának (vö. KMTL 1994, 120–121, 315.).

successiót – (lat.) utódlást.

Az országló ágnak magvaszakadása – Kálmán halála után fia, II. István lett a király, aki utód nélkül halt meg. Örökébe Béla lépett, így a hatalom a Kálmán-ágról az Álmos-ágra szállt át.

korona-pretendens – a koronára igényt tartó.

380. oldal

Halicziai tartománynak – Halics/Galícia: közép-európai történelmi régió, az évszázadok során több államalakulat része.

Predislav Herczeg Kisasszonnyal – Prediszláva, kijevi hercegnő, a valóságban Álmos herceg felesége, Béla édesanyja.

Szvetopolknak – II. Szvjatopolk (1050–1113) kijevi nagyfejedelem (ur. 1093–1113).

István fia, a' Koronaherczeg – (1101–1131), Kálmán fia és örököse, II. István néven magyar király (ur. 1116–1131) (vö. KMTL 1994, 292–293.).

Gradiskának – város a Száva déli részén, a mai Bosznia-Hercegovina és Horvátország határán.

382. oldal

tractátusokkal – traktátus: szerződés, egyezség.

minekutánna ezt a' Budai várba elkűldötte és bezáratta – a német forrásszöveg, Verseghy által szorosan fordított állítása történetileg pontatlannak tekinthető: a budai vár csak a 13. században, a keleti támadások következtében fellépő új stratégiai helyzet következményeként épült (vö. Gerevich 1975, 88.).

383. oldal

trucczolását – truccolás: ellenállás, dac.

Álmus Herczeg már nem élt – a valóságban nem gyilkolták meg. Megvakíttatása után egy ideig az általa alapított dömösi prépostságban élt száműzetésben.

Fúriák – a bosszúállás istennői a római mitológiában, görögül Erinnüszök. Feladatuk megbüntetni a helytelen cselekedeteket és a társadalmi normák megszegését.

's olly bosszúálló és kegyetlen szörnyeteg lett, kinek párját a' Történetírásban ritkán találni – Kálmán király történelmi megítéléséről lásd a korábbi jegyzetet (→ 537.).

384. oldal

Thézeus – hérosz a görög mitológiában, a Minótaurosz legyőzője, Athén királya (vö. Graves 1981a, 496–499.).

Ariadne – a görög mitológiában Minósz király leánya, aki a Minótaurosz áldozatául szánt Thészeuszt egy fonal segítségével mentette ki az útvesztőből (vö. Graves 1981a, 499.).

385. oldal

pelypegő – (rég.) sziszegő.

firmamentomnak – (lat.) firmamentum: égbolt.

387. oldal

„Most már sokkal nagyobb vígasztalással halok meg mivel azokot még egyszer láttam, kikről lelkem még utólsó imádságában is megemlékezett. Uram! most már békességben bocsátod el a' te szolgádot!" – a német eredetiben és Verseghy fordításában a haldokló Remete utolsó szavai a bibliai Simeont idézik: „Mostan bocsátod el, Uram, a te szolgádat, a te beszéded szerint, békességben: mert látták az én szemeim a te üdvösségedet, amelyet készítettél minden népeknek szeme láttára; világosságul a pogányok megvilágosítására, és a te népednek, az Izráelnek dicsőségére." (Lukács 2, 29–32.)

388. oldal

Így ment végbe szívreható pompával a' temetés. A' falusi népet, melly ennél megjelent, gazdagan megajándékozta Ilona – a temetések, halott-tiszteletek jellegzetes motívuma a szegényeknek való adakozás, az alamizsnálkodás (vö. Kunt 2003, 198.).

Ama' gonosz lelkű követ – a gonosz tanácsadó toposzáról lásd a korábbi jegyzetet (→ 539.).

sentenciáztatott – ítéltetett.

391. oldal

Béla a' szerzetnek ruhájába öltözködött – Béla herceg megvakíttatása után a dömösi, majd a pécsváradi bencés kolostorban élt (vö. KMTL 1994, 90.).

392. oldal

cziprusfáknak – ciprusfa: örökzöld, magas növésű mediterrán növény. Gyakran ültették sírok közelébe, a feltámadás és az örök élet jelképeként. A kereszténység az ókori görögöktől vette át a ciprus egy másik jelentését, ott ugyanis a halál és a gyász szimbóluma.

Románczot – románc: a balladához hasonló szerkezetű, érzelmes, énekelhető szerelmi dal.

Magos partyánál a' pataknak – Verseghy a költemény pontos fordítását közli. A versbetét önálló kézirata nem ismeretes.

salygattya – (rég.) sajgat: sandít.

393. oldal

hartyogva – (rég.) hortyog: öblös, mély hangot ad ki, fújtat.

396. oldal

solyozmára – zsolozsma: a szentmisén kívüli imaóra.

a' Dömösi Klastromot, melly az erdőnek közepénn feküdt – utalás a Dunakanyar déli részén elterült egykori hatalmas kiterjedésű erdőbirtokra, az ún. Pilis-erdőre, amely Árpád-házi királyok kedvelt vadászterületének számított.

397. oldal

a' Király magvaszakodtt lévén – II. Istvánnak nem volt fiú utóda, így a korona Álmos fiára, Bélára szállott. Ezt követően minden Árpád-házi király Álmos leszármazottja volt.

398. oldal

processiónak – processzió: ünnepélyes felvonulás, díszmenet.

Magnásoknak – (rég.) országnagyok (lat. *magnates regni*): az ország legfőbb tisztségeit és méltóságait viselő főurak megnevezése a Magyar Királyságban. A méltóságrendi hierarchia az évszázadok során folyamatosan változott (vö. MTF 1989b, 262.).

399. oldal

esztendőnkint fiú gyermekkel is gyarapította atyai örömét – a források alapján Béla királynak és feleségének négy fiú és két leány gyermeke született: Géza, a későbbi II. Géza király, László, a későbbi II. László ellenkirály, István, a későbbi IV. István ellenkirály, Álmos, aki még édesapja életében meghalt, valamint Zsófia és Gertrúd (vö. KMTL 1994, 90.).

400. oldal

A' Királyt tehát arra bírta, hogy Aradonn Országgyűlést tartson – II. Béla trónra lépése után az aradi országgyűlésen leszámolt azokkal a főemberekkel, akiről feltételezni lehetett, hogy szerepük volt Álmos és Béla megvakíttatásában (vö. KMTL 1994, 54.).

401. oldal

Praynak Annálissaiban – Pray György (1723–1801) jezsuita szerzetes és történetíró *Annales regum Hungariae* című történeti munkája 1763 és 1770 között jelent meg öt kötetben.

Kiküllő' Krónikájában Schwandtnernál – a forrásszöveg szerzője Küküllei János (1320 k.–1394 k.) *Chronicae Hungarorum, de Ludovico rege* című művére hivatkozik (Magyar nyelvű kiadása: Küküllei 1960. vö. Kurcz 1964, KMTL 1994, 387, Holler 2003.). A szöveg a Thuróczy-krónika részeként bekerült az 1746 és 1748 között, Johann Georg Schwandtner

(1711–1791) szerkesztésében, Johann Paul Krauss (1700 k.–1776) kiadásában megjelenő történeti forrásgyűjtemény, a *Scriptores rerum Hungaricarum* első kötetébe (SRH 1746. vö. Bartoniek 1929, Knapp–Tüskés 2009, 48–83, Tóth 2013.). A hivatkozás pontatlannak tekinthető, Küküllei János szövegében nem a kérdéses korszak tematizálódik. A szerző vélhetően a Thuróczy-krónika megelőző részeiből merít.

402. oldal

Boriszra – (1114 k.–1153 k.), Kálmán király törvénytelen fia, trónkövetelő (vö. Bánlaky 1929, 80–84, KMTL 1994, 120–121.).

403. oldal

enthuziazmussa – (lat.) entuziazmus: elragadtatás, lelkesedés.

404. oldal

ammint Kiküllő beszélli Schwandtnernál – a német forrásszövegben két konkrét hivatkozás található, mindkettő idézi Küküllei Jánost (vö. a korábbi jegyzetet).

Sámson – a jelenet forrása a *Képes Krónika*ból származik: „A király pedig a Sajó folyó mellett táborozott le. S amikor főembereivel és vitézeivel együtt a sátorban ült, íme, belépett Sámson és ezt mondta a királynak: »Mit művelsz az országgal, te hitvány kutya! Hasznosabb volna, ha az uradé, Boriszé volna az ország, te pedig élnél a monostorodban, mint élt az apád!« Az ország emberei erre fölháborodtak, és Ottó fia János, a király jegyzője, somogyi prépost így szólt Bud ispánhoz: »Mire várunk, miért nem fogjuk el?« Mikor azonban el akarták fogni, az nagy sebesen lóra szállt, és elmenekült. Ezeknek viszont nem volt kéznél a lovuk, mivel a király környezetéből gyalogosan érkeztek a tanácskozásra. Hanem nagy volt a kiáltozás. Amikor Bud ispánnak egyik csatlósa meghallotta a kiáltozást, felpattant egy nyergeletlen lóra, és lándzsásan egészen a Sajóig üldözte Sámsont. Tivadar pedig és a többi társa hajóra akartak szállni, hogy nagy gyorsan átszállítsák, de nem tudtak. Sámson vágtatás közben a folyóba esett, és üldözője a folyóban meglándzsázta. Sámson ugyanis az inge alatt páncélt viselt, s ezért a páncél súlya miatt nem bírt úszni.” (KK 2004, 106.)

405. oldal

Geiza Királynak – (1130–1162), II. Béla és Ilona legidősebb fia, II. Géza néven magyar király (ur. 1141–1162) (vö. KMTL 1994, 236.).

ALMARÉK ERDÉLYI HERCZEG, AVVAGY A' SZEBENI ERDŐ

Kézirat
Nem maradt fenn, vagy lappang.

Megjelenés
Egykorú kiadása: Verseghy 1813.

Szövegkritika
Kiadványunk az egyetlen rendelkezésre álló nyomtatott kiadás szövegét veszi alapul: Verseghy 1813. A szöveget, szorosan követve az eredetit, betűhíven közöljük, igazodva az egykorú kiadás gyakorlatához. A nyilvánvaló sajtóhibákat, nyomdai következetlenségeket és pontatlanságokat emendáltuk, a változtatásokat lábjegyzetben jelöltük. Kötetünk egységesítésének érdekében a második (az elsővel gyakorlatilag megegyező) címlapot töröltük, a belső címet pedig a szöveg kezdete elé helyeztük. Az eredeti kiadványban szereplő, a címoldal elé bekötött metszet a jelen kötetben alkalmazott gyakorlat szerint a címoldal hátoldalára került.

Forrás, keletkezés
Verseghy utolsó regényfordítása egy ismeretlen német szerző *Almarich, Herzog von Siebenbürgen* (Almarich 1808.) című műve alapján készült, előzményeit tekintve azonban távolabbra mutat. Louis-Charles Caigniez (1762–1842) francia színműíró alapműve *La forêt d'Hermannstadt* (Caigniez 1806.) címen jelenik Párizsban 1806-ban (Hevesi 1929, 73. – a címlap tanúsága szerint a darab premiere a megelőző évben, 1805. december 4-én volt a párizsi Théâtre de l'Ambigu-Comique-ban). Caigniez a szereplőlista végén jelzi, hogy az alapötlet egy német szerzőtől származik: „L'aventure plus qu'extraordinaire attribuée par un auteur Allemand à la mère de Charlemagne, aventure qu'on peut se rappeler d'avoir vue citée dans nos journaux, il y a quelques mois, a donné l'idée de cette pièce. Ce n'est point sans doute un sujet historique, à moins de considérer comme tels les contes bizarres dont les vieilles chroniques ont par fois consacré la tradition." (A kaland, amelyet egy német szerző Nagy Károly édesanyjának tulajdonít, több mint rendkívüli, ez a kaland, amelyre emlékezhetünk a néhány hónappal korábbi újságokból, adta az ötletet a darab megírásához. A tárgya minden kétséget kizáróan nem történelmi, hacsak nem tekintjük annak azokat a furcsa meséket, amelyek a régi krónikákban is időnként megjelentek. – Bódi Katalin fordítása). Figyelmeztetése alapján arra következtethetünk, hogy egy népszerű vándormotívum, az elrabolt királykisasszony szövevényes, de kurrens dramaturgiai potenciállal rendelkező történetét dolgozza fel, illeszkedve a korszak romantikus egzotikumához. E tekintetben a helyszínválasztás, a franciák számára távolinak, ismeretlennek és idegennek tetsző Erdély megjelenítése is a hatásfokozó mechanizmusok részét képezi (Gheorghiu 1935.). Minthogy az átlag francia polgár számára Erdély földrajza, történelme és kultúrája jórészt az ismeretlenség homályába vész, Caigniez számára nem mutatkozik feltételként az ország és annak lakóinak hiteles bemutatása. Az általa teremtett imaginárius helyszínt és karaktereket a későbbi átdolgozások sem kísérlik meg közelebb igazítani a valósághoz. A francia szerző művének népszerűsége a különböző (nyelvileg és műfajilag is heterogén) át- és feldolgozásokon ke-

resztül mérhető le (vö. Castelli–Rösler 1805, Weissenthurn 1809, Weissenthurn 1810, Weiner 1810, Almarich 1808, Verseghy 1813.).

Sikeres adaptációnak tekinthető Johanna Franul von Weissenthurn (1773–1847) német drámaszerző 1809-ben, Bécsben megjelenő *Der Wald bei Hermannstadt* (Weissenthurn 1809.) című műve. Török István (1789–1851) fordításában *A szebeni erdő* címen mutatják be Budán, 1814. szeptember 19-én (vö. MSZT 1990, 144.). Feltételezhető, hogy a Verseghy forrásául szolgáló *Almarich, Herzog von Siebenbürgen* szerzője Weissenthurn színpadi alkotása alapján írhatta szövegét, a műfajváltás kérdése azonban megválaszolhatatlannak tűnik. Az ismeretlen német szerző egy évvel korábban jelenteti meg művét Hartleben kiadásában, gyanítható tehát, hogy a később megjelenő drámaszöveg helyett előadásformában ismerkedett meg Almarich és Elisene történetével (Zolnai Béla szerint a darabot már 1807 körül adták Bécsben, súgókönyve alapján készülhetett a prózai átdolgozás. Felvetését nem bizonyítja: Zolnai 1914, 175.). Sem Caigniez, sem Weissenthurn közvetett vagy közvetlen hatására nem rendelkezünk megbízható adatokkal, így a szakirodalom ezen állítása inkább hipotézisként kezelendő.

Az egyes adaptációk közötti eltéréseket a szereplőlistákon keresztül az alábbi táblázatok szemléltetik:

Caigniez 1806.	
ALMARIC	duc de Transilvanie
ÉLISÈNE	princesse de Bulgarie, épouse d'Almaric
OLFRIDE	soeur d'Oswald, crue l'épouse d'Almaric
OSWALD	favori d'Almaric
BOLESLAS	ambassadeur de Bulgarie
LUDERS	garçon d'auberge
BOLMANN	aubergiste
GERTRUDE	femme de Bolmann
KARLL	confident d'Oswald et d'Olfride
STORC	deux Valaques soudoyés par Oswald
ORLAFF	
	Bulgares de la suite d'Elisène
	Officiers, Gardes et Gens d'Almaric
	Gens d'Oswald
	Nobles et dames de la cour dansans
	Paysans, Paysannes dansans

Weissenthurn 1809.	
ALMARICH	Herzog von Siebenbürgen
ELISENE	seine Braut, Tochter des Königs von Bulgarien
DOBROSLAV	Botschafter des Herzogs
OLFRIEDE	seine Schwester
BOLESLAV	Kanzler des Königs von Bulgarien
XARKO	Dobroslavs Vertrauter

KOWAR	ein Landmann
SIWA	sein Weib
SOKOL	ein junger Landmann
	Ein alter Landmann
ZACHAR	seine Kinder
MIKELA	
KULITSCH	Bewafnete
TIWARKO	
HARWOIW	
OSTROIV	
	Ein Anführer
GARBANOW	Räuber
STACHLOW	
	Kanzler, Hofleute, Bewafnete, Hofdamen

Weissenthurn 1810.	
ALMARICH	Herzog von Siebenbürgen
DOBROSLAV	sein Botschafter in Bulgarien
	Kanzler[1]
OLFRIEDE	Dobroslav Schwester
XARKO	sein Vertrauter
ELISENE	Prinzessin aus Bulgarien, des Herzogs Braut
	Ein Unbekannter
KOWAR	ein Landmann
SIWA	sein Weib
SOKOL	sein Pflegesohn
GARBONOK	Räuber
STACHLOV	
	Ein alter Mann
ZACHAR	seine Enkel
MIKLETA	
	Ein Hauptmann
OSTROIO	Soldaten
HARWOIO	
TWARTKO	
KULITSCH	

[1] [A szereplőlistából hiányzik, de a szövegben szerepel BOLESLAV neve. – B. N.]

	Jagdgefolge des Herzogs
	Hofstaat des Herzogs
	Landleute, beyderley Geschlechts
	Soldaten

Weiner 1810.	
ALMARICH	Herzog von Siebenbürgen
ELISENE	Herzogin
BOLESLAV	Gesandter von Bulgarien
DOBROSLAV	ehemaliger Botschafter in Bulgarien
XARKO	
KOWAR	ein Landmann
SIWA	sein Weib
SOKOL	sein Pflegesohn
GARBONET	Räuber
STACHLOV	
	Ein Hauptmann
KULITSCH	Soldaten
TWARTKO	
	Ein Bauer
ZACHAR	seine Kinder
MIKLETA	
	Eine Bäuerin
	Ein hundertjähriger Greis
	Hofstaat des Herzogs, Landleute beiderlei Geschlechts, Räuber

Elisene, Prinzessin von Bulgarien: eine Oper in drei Aufzügen címen 1805. április 3-án mutatják be Prágában az operaváltozatot, melyet Ignaz Franz Castelli (1781–1862) írt, és Johann Joseph Rösler (1771–1813) szerzett hozzá zenét. Egy másik változata 1809. augusztus 18-án kerül színpadra a müncheni Königliches Hof- und Nationaltheaterben. A szereplőlista alapján Castelli átirata követi legszorosabban a francia eredetit (a következő évtizedekben számos európai színpad tűzi műsorára az alaptörténetet feldolgozó darabokat).

Castelli–Rösler 1805.	
ALMARICH	Herzog von Siebenbürgen
ELISENE	Prinzessin von Bulgarien
OSWALD	Liebling des Herzogs
OLFRIEDE	dessen Schwester
URSLAR	Gesandter von Bulgarien
BOLLMANN	ein Gastwirth
GERTRUDE	dessen Weib
LIEDERS	Aufwärter
MEINWALD	Oswalds Knappe
STORK	Wallachen in Oswalds Solde
ORLAFF	

Verseghy művének és közvetlen előzményszövegének összevetését a szereplőlistákon keresztül az alábbi táblázat szemlélteti:

Almarich 1808.	Verseghy 1813.	
ALMARICH	ALMARÉK	erdélyi herceg
HERZOG	HERCZEG	Almarék apja
KOWAR	KOVÁR	földműves
SIWA	SZÍVA	Kovár felesége
SOKOL	SZOKOL	Kovár nevelt fia
DOBROSLAV	DOBROSZLÁV	Almarék minisztere
OLFRIDE	OLFRIDA	Dobroszláv húga
ELISENE	ELIZA	bolgár királykisasszony
BOLISLAV	BOLISZLÁV	Eliza kísérője
MIKLETA	MIKLÉTA	leánygyermek
XARKO	XARKÓ	Dobroszláv szolgája
GARBONOV	GARBANOV	felbérelt gyilkosok
STACHLOV	SZTACHLOV	

Caigniez alapművén a német adaptációk több vonatkozásban változtatnak, nemcsak a szerepnevek (hangalak, létszám), hanem az egyes felvonások tagolása és a jelenetszámok tekintetében is. Ezekhez viszonyítva az *Almarich* szövege visszafordulni látszik egy korábbi, letisztultabb, kevesebb szereplőt és mellékszálat felvonultató változat, nevezetesen Caigniez műve felé. Verseghy alapul véve ezt a változatot, szoros fordítását adja az eredetinek, a nevek vonatkozásában csupán a németes hangzatú betűkapcsolatokat illeszti a magyaros hangalakhoz. Érdemes utalni egy korábbi, feltételezhetően kudarcba fulladt fordításra, amely a Hartleben Konrád Adolf kiadásában megjelenő *Mulatságos Könyvtár* sorozat második kö-

teteként került volna a nagyközönség elé. E felől az induló regénysorozat első kötetében tett jelentés tanúskodik: „Hasznosok, sőtt szükségesek a' mulatságos el-beszéllések, történetek. *Hasznosok*; mert ha ki szerentsés etsettel le irja az emberi szív képét, a' fontos, ritka, 's különös esetekben az érzeménynek egy hiv tükrét tárja fel az Emberiség elibe. Ez által az indulatok rejtek okait ki fürkészi, ki fejti a' nemes érzedelmeket, az emberösméretet dél szinre deríti, 's a' köz élet tapasztalásának egy drága kínts-tárát nyitja fel az Olvasónak. *Szükségesek*; mert a' takarékos Házi-Aszszony; ha el járt dólgaiban, a' foglalatos Férjfi, ha tsüggesztő munkáji után enyhülni kíván, ha az Ifiú, a' Leányzó az élet veszedelmibe hanyat-homlok rohanni, tekervényes ösvénnyein tulajdon kárán el igazulni, 's a' mint sokszor meg esik, a' rév-part előtt hajót törni nem akar, kedvesen venné, ha egy könyvben mulatságot, 's Kalauzt találhatna. Én el tökéllém magamban, hogy ezen tzélban eszközlő lenni törekszem: azért is egy Román gyüjteményt adok ki illy szim alatt: MULATSÁGOS KÖNYV-TÁR A' PALLÉROZOTT OLVASÓKNAK. Ezen gyüjtemény olly Iróknak munkájok, kik az írásban nem most törik a' jeget, 's az e' félékben a' leg-jelesebbek közzé tartoznak. Benne a' tárgyaknak különösségök, az irás-módnak lelkesítő kellemei, hol a' komor artzát is ki fejtik rántzaiból, hol a' katzaj tsevegést egygy nemes komolysággal mérséklik, 's mindenütt tsalhatatlan gyönyörűséggel tőltik el a' Pallérozott Olvasót, 's haszonnal vegyítik a' mulatságot. A' könyv-tár három első darabjai ezek lésznek:

Lelemények. Öltöztette Holosovszki Imre.

Almarik Erdélyi Vajda, a' vagy: A' Szebeni Erdő. Farkas Ferentz.

Hutsa a' Tiszai Tündér Aszony.

A' többinek foglalatját a' Ki-adó ki nem teheti, hogy a' Betses Olvasóknak ujság-kivánásokat függöben tartsa. Hónaponként egy darab jelenik meg belőlle szép papiroson a' leg jelesebb rézképekkel, kötve tsinos boritékban. A' daraboknak számok esztendőt által tizen kettőre megyen. Az első darab Iső Áprilisban jelenik meg. A' Pestiek nem prenumerálhatnak, egyegyenként vehetik a' darabokat, a' mint ki jönnek egy-más után; de, hogy a' távulabb lakozó Olvasás-barátinak is hónaponként ezen gyönyörködést pontba meg szerezhessem, olly egygyességre léptem az itt való Posta-hivatallal, hogy az első 6 darabra hat forintal lehessen prenumerálni: igy tehát illy tsekély áron Aprilistől Iső Septemberig hónaponként Postán egyegy kötetet kaphatnak az Érd. Elő-fizetők. Az elő-fizetést le tehetni vagy itt nállam, vagy mindjárt a' leg közelebb Posta-hivatalnál, melly azt a' Pestinek be jelenti. Azért kérem az Érdemes Elő-fizető Uraságokat, hogy az Adressokat jól fel irni, jó előre fel küldeni méltóztassanak, hogy a' ki-jövő darabok pontba hozzájok érhessenek. Bizodalmom vagyon az Érdemes Hazafiakhoz, hogy ezen igyekezetemet kegyesen fogják gyámolítani, annál is inkább, mivel ezen mód szerént hónaponként illy tsekély költségen egygy egygy ujj darabhoz elöször juthatnak tulajdon honnyokban. Pesten 20-dik Februar. 1808ba." (Holosovszky 1808a, oldalszám nélkül – kiemelés az eredetiben.)

A vállalkozás elindul, az első darab a tervek szerint jelenik meg, a második kötet azonban nem a Farkas Ferenctől (1785–1844 k.) származó szöveget közli, hanem az első kötetet jegyző Holosovszky Imre (1766–1829) újabb prózaszövegét (Holosovszky 1808b.). Az *Almarik Erdélyi Vajda, a' vagy: A' Szebeni Erdő* munkacímű szövegről nem rendelkezünk adatokkal, így az is problematikussá válik, hogy egyáltalán elkészült-e Farkas Ferenc a kérdéses fordítással: „Ezen Könyv-tárból minden Hónapban megjelenik egy Kötet, mindenike egy egy Románt foglal magában, 's magánosan is megvehetni. A' második Kötetben már nem *Almarik*, hanem egy más Román: *Rózika' Titkai*, jön ki. Az első Kötetet is, ezen tzím alatt: *Lelemények*, magánosan meg lehet szerezni." (Holosovszky 1808b, 2. – kiemelés az eredetiben.) Mind-

azonáltal Hartleben megvalósult és (vélhetően) megvalósulatlan(nak tekinthető) vállalkozásai jelzésértékűek arra nézvést, hogy a szóban forgó tematika többszörösen kiaknázható lehetőségként szerepelt a 19. század első két évtizedének szerzői és könyvkereskedői repertoárjában.

Verseghy fordítása, előzményszövegei folytán egy több évszázados, a középkorig visszanyúló hagyományhoz kapcsolódik, amely az említett vándormotívumon keresztül latin, német, francia, angol és (Verseghy révén) magyar nyelvű szövegkorpuszt alakított ki. A népszerű téma alapjául szolgáló legenda központi karaktere *Nagylábú* Berta, Pipin frank király felesége, Nagy Károly (Charlemagne – Caigniez utal rá bevezetésében) császár édesanyja. A középkori elbeszélések szerint Nagylábú Berta *Florie* magyar király és *Blanchefleur* királyné leánya volt, akit Pipin, a franciák királya kért feleségül. Útközben azonban az őt kísérő férfi kicseréli a királylányt saját leányára, Bertát pedig gyilkosok kezére bízza, hogy végezzenek vele. Miután gyilkosai megkegyelmeznek neki, egy vidéki ember házában él tovább addig, míg fény nem derül kilétére. Annak ellenére, hogy a legenda és a történeti források nyilvánvaló ellentmondásban állnak egymással, a 13. században több feldolgozása is született Berta mondájának: 1225 körül a *Chronique saintongeaise*, 1240 körül a *Chronique rimée*, majd Adenet le Roi (1240 k.–1300 k.) francia trubadúrköltő *Li roumans de Berte aus grans piés* címen írt verses regényt a királylány történetéről (vö. Halmágyi 2014, 90–91.). A későbbiekben a tematika egy nemzetközi transzferen átvonulva tűnik fel újra és újra Európa különböző irodalmaiban (vö. Hevesi 1929, 67–68.). Verseghy előtt nem lehetett ismeretlen a népszerű tematika, választása így tudatos reflexióként is értelmezhető, mely révén a nyugat-európai irodalom nagy múltra visszatekintő hagyományát honosítja meg – ha nem is eredeti alkotással – Magyarországon.

Verseghy fordítása 1813-ban jelenik meg Blaschke János (1770–1833) rézmetszetével, Eggenberger József kiadásában. A szövegről legutóbb: Csata 2015.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

407. oldal

EGGENBERGER JÓSEF KÖNYVÁROSNÁL – (?–1850), pesti könyvkereskedő és könyvkiadó. Korábban Weingand János Mihály (?–1802) segítője, később vállalkozásának örököse. 1805-től a könyvkereskedés az ő nevét viselte. Verseghy prózai művei közül négy kötet az ő kiadásában jelent meg: Verseghy 1805a, Verseghy 1808b, Verseghy 1812, Verseghy 1813.

409. oldal

de kivált a' Magyarok, és a' Törökök között való viszálkodásoknak köszönte, nem ugyan függetlenségét, de legalább még is létének fenn tartását – utalás a 16–17. századi hatalmi harcok időszakára, a Magyar Királyság három részre szakadása után az ország keleti részén kialakuló Erdélyi Fejedelemség köztes állapotára. Az erdélyi államalakulat szuverenitását a kezdetektől fogva korlátozták azok a tények, hogy az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozott, de továbbra is a formálisan soha fel nem számolt Magyar Királyság részének tekintették. E két nagyhatalom egymáshoz való viszonya határozta meg mindvégig a fejedelemség hatalmi berendezkedését és fejlődését. A török megszállás közel százötven éve alatt az Erdélyi Fejedelemség állandó küzdelmeket folytatott mind a nyugati, mind a keleti hódítások, katonai terjeszkedések ellen, végül az oszmánok magyarországi kiűzésével

került Habsburg fennhatóság alá (vö. R. Várkonyi 1984, Köpeczi–Barta 1989, 217–363, Oborni 2014, Gebei 2014.).

Most – bár a törökök magyarországi jelenlétének ténye a 16–17. századhoz kapcsolja a történetet, a fiktív események és szereplők folytán, pontos kronológiai datálásra, a cselekményidő történeti rekonstruálására nincs lehetőségünk.

Vazallussai – vazallus: hűbéres, a hűbérúrnak alárendelt személy vagy ország.

bíborának – (rég.) bíbor: az uralkodói hatalom, a hozzá tartozó felelősség és méltóság jelképe.

Szultán – arab uralkodói méltóság, a szövegben az Oszmán Birodalom uralkodójára vonatkozik az utalás. Személyének pontos azonosítására nem rendelkezünk támpontokkal, az oszmán-török szultánokról lásd: Fodor 2008.

410. oldal

e' föld az ő belső részeinek kincseit – Erdély bányászati szempontból gazdag területnek számított, erre önálló állammá alakulása után is kiemelt figyelmet szenteltek a terület vezetői. Az erdélyi kincstár bevételeit tetemes mennyiségben gyarapította az érctermelésből származó jövedelem (vö. Zsámboki 1997.).

Kolonistáknak – (rég.) kolonisták: telepesek, gyarmatosítók.

hortyogását – hortyog: mély, öblös hangon szuszog, fújtat.

411. oldal

Allah – az iszlámban az egyetlen igaz isten, az egyetlen örökkévaló és állandó. Minden létezőt az ő teremtő hatalma hozott létre, ennélfogva a világ minden létező eleme Allah szolgálatának van alárendelve. Mohamed próféta tanítása szerint egy az Isten, és nincs isten rajta kívül (vö. Korán 112. szúra: „Mondd: Ó Allah, az egyedülvaló, Allah, az örökkévaló! Nem nemzett és nem nemzetett. És senki nem fogható hozzá." Korán 1987, 474.), így a muszlimok elutasítják a politeizmust, a kereszténységben található Jézus-képet és a Szentháromság fogalmát. Az iszlámban Allah képi ábrázolása tilos.

damascusi kard – kemény és hajlékony acélpengéjű keleti kézifegyver.

412. oldal

gyermekvezető – (rég.) nevelő, tanító.

életkomrájokból – (rég.) éléskamra.

413. oldal

borostyánnal meg koszorúzva – a borostyán az örökzöld növényekhez hasonlóan a halhatatlanság, az örök élet szimbóluma. Latin neve, a *hedera,* a magyar fordításokban gyakran babérként szerepel, így a borostyán- vagy babérkoszorú a győzelemmel elért hallhatatlanságot jelképezi (SZT 2001, 67, 82–83.).

gunnyóm – (rég.) gunnyó/gunyhó: kunyhó.

414. oldal

a' csudálatos szent Képhez búcsúért megyek – a búcsú a római katolikus egyház szerint a bűnbánat szentségében már megbocsátott bűnökért járó, ideig tartó büntetések elengedése. A búcsú elnyerésének egyik lehetősége a szent helyek felkeresése (Vass 2009, 27–28.). Az említett kegyhely a topográfiai utalások hiánya folytán nem azonosítható. A búcsújárásról lásd: Bálint–Barna 1994, Barna 2001, Vass 2009, Barna 2014.

415. oldal

oda nyújtotta neki a' borostyánkoszorút fekete fátyollal körúl borítva – a borostyánkoszorú és a fekete fátyol összekapcsolása a (hadi) dicsőség és a halál (gyász) ambivalens viszonyát szemlélteti. A keresztény szimbolikában a borostyán, gyakori temetői növényként, egyszerre jelképezi a halált és a hallhatatlanságot, a fekete fátyol pedig a gyászt. A borostyán- vagy babérkoszorú a görög-római hagyomány szerint a győztes hadvezérek, a költők és a bölcsek halhatatlan érdemeit szimbolizálja, erre a kettősségre utal a szöveghely (SZT 2001, 67, 82–83, 142.).

416. oldal

Szeben – Nagyszeben (Sibiu): város a mai Románia területén, korábban évszázadokon keresztül a Királyföld, a szászok kulturális és közigazgatási központja. A szövegben Erdély fővárosaként szerepel.

Despotának – (gör.) despota: úr; pejoratív értelemben: önkényúr, zsarnok.

418. oldal

sceptrumot – (lat.) itt: jogart.

419. oldal

etikétet – etikett: a társasági érintkezést meghatározó udvariassági és viselkedési szabályok összessége.

421. oldal

Porkolábnak – (rég.) porkoláb: rabot, vagy elzárt személyt őrző fegyveres.

423. oldal

Cancellárіusnak – kancellár: eredetileg az uralkodó mellett a hivatali ügyek vezetője.

oráculomokot – (lat.) orákulum: jós, jóslat.

Oláh országonn – Havasalföldön.

a' magos hegyeknek hosszú láncza – utalás a Kárpátok déli részére, amely évszázadokon keresztül természetes határt képezett Erdély és Havasalföld között.

424. oldal

dereglyénn – dereglye: elsősorban folyami teherszállításra használt, széles, alacsony építésű vízi jármű.

sutúlt – (rég.) préselt.

a' Dánaidák rostákkal merítenek – utalás a görög mitológia egyik történetére. Miután Danaosz király ötven leánya, akik apjuk parancsára férjeiket, Aigüptosz fiait a nászéjszakájukon megölték, azt a büntetést kapták az alvilágban, hogy örökké rostával kell vizet hordaniuk egy feneketlen hordóba (vö. Graves 1981a, 294–295.). A szövegbéli hasonlat Olfrida személyén keresztül a női lélek változékonyságának szemléltetéséül szolgál.

az esthajnali csillagnak – a Vénusz bolygó hagyományos, népi elnevezése.

425. oldal

SZONÉTA – Verseghy a költemény pontos fordítását közli. Kézirata: OSZK Kt, Quart. Hung. 3661, 65a.

accord – együtthangzás, legalább három különböző magasságú hang egyidejű megszólalása.
vászokot – (rég.) vász: rémkép.

426. oldal
Ecchónak – a visszhang nimfája a görög mitológiában.

428. oldal
boglárokot – (rég.) boglár: többnyire drágakövekkel, nemesfémekkel készített, ruhák, használati eszközök ékesítésére szolgáló dísz.

430. oldal
köcsögtesse – (rég.) kecsegtesse.

431. oldal
Garbanov és Sztachlov – a két gyilkos nemzetiségére vonatkozó információkat csupán Caigniez művében találunk: a két szereplőt (a *La forêt d'Hermannstadt* szövegében Storc és Orlaff néven) *valaques*-nak, azaz oláhnak nevezi. Egy román történész 1935-ös cikkében a megállapítás hamis képe ellen tiltakozik, mondván, hogy a dráma negatív képet fest a románokról (Gheorghiu 1935. vö. Csata 2015, 108–109.). A nemzetiségi besorolás a későbbi adaptációkból elmarad.
dákokot – (rég.) dák: tőrszerű szúró fegyver.

432. oldal
elementumoknak – (rég.) elementum: elem. – itt: természeti elem.

436. oldal
virogató – (rég.) virrasztó, éberen őrködő.

438. oldal
mértföldet – (rég.) mérföld: hosszmérték, egy magyar mérföld = 8, 3536 km.

439. oldal
motóla – (rég.) a fonál kötegekbe szedésére használt forgatható eszköz.

443. oldal
kajcs – (rég.) görbe.

444. oldal
Fúriái – a bosszúállás istennői a római mitológiában, görögül Erinnüszök. Feladatuk megbüntetni a helytelen cselekedeteket és a társadalmi normák megszegését.

445. oldal
Ariadne – a görög mitológiában Minósz király leánya, aki a Minótaurosz áldozatául szánt Thészeuszt egy fonal segítségével mentette ki az útvesztőből (vö. Graves 1981a, 499.).

450. oldal

alamisnát – (rég.) alamizsna: szegényeknek adott kisebb pénzösszeg, adomány.
somma – (rég.) összeg.

451. oldal

strázsák – (rég.) őrök.

453. oldal

Bolgárországi – a történetben említett szuverén királyság anakronizmusnak tekinthető. A 16–17. században a bolgár területek nem rendelkeztek függetlenséggel, a 14. századtól a 19. századig tartósan oszmán fennhatóság érvényesült. Földrajzilag némiképp pontosabb állítást kapunk a szövegben: „Egynehány nap alatt eljutván Oláh országonn keresztűl a' határokhoz, beléptek végtére Erdély országba". (Verseghy 1813, 46.) E részlet tanúsága szerint Bolgárország Erdélytől délre fekvő állam, a kettő között pedig az oláhok országa helyezkedik el. Bár az európai török térhódítás idejében minden említett terület a megszállásuk alá került, a havasalföldi román fejedelemség valóban határt képezett az erdélyi és bolgár területek között.

[SIROKI MARISKA ÉS VISZNEKI LÁSZLÓ]

Kézirat
OSZK Kt, Oct. Hung. 1476.

Megjelenés
A töredék a szerző életében nem jelent meg, modern kiadása: Verseghy 1983, 14–21.

Szövegkritika
A töredék a Deme Zoltán által sajtó alá rendezett gyűjteményben jelent meg, a filológiai hibákra és ellentmondásokra azonban már Fried István is felhívta a figyelmet: Fried 1984, Fried 1985. Jelen kötetben az említett kiadást (a címadás kivételével) figyelmen kívül hagyva, a kritikai kiadások gyakorlatához híven az eredeti kéziratot vettük alapul. A kézirat jól olvasható, viszonylag kevés javítást, törlést tartalmaz. A szöveget Verseghy írásgyakorlatához igazodva betűhíven közöljük, a változtatásokat, javításokat, törléseket lábjegyzetben jelöltük. Minthogy Verseghy eredeti kéziratán nem szerepel cím, a kötetünkben használt cím szerkesztői döntés nyomán született, amely egyrészt a korábbi kiadás gyakorlatát követi, másrészt érzékelteti a cím utólagos konstruáltságát.

Forrás, keletkezés
Az Országos Széchényi Könyvtár kézirattárában található töredék keletkezésének időpontjáról nem rendelkezünk megbízható forrásokkal. Deme Zoltán kiadásának jegyzetében 1810 köré helyezi a kézirat keletkezését (Verseghy 1983, 239.), ezt a dátumot azonban egyetlen filológiai adat sem támasztja alá. Az autográf töredék több évtizeden át, hasonlóan Verseghy más kéziratainhoz, a zirci apátság könyvtárában volt, míg az ötvenes évek derekán át nem került a nemzeti könyvtár kézirattárába. A *[Siroki Mariska és Viszneki László]* című töredék, annak ellenére, hogy egy közel huszonhárom oldalnyi kísérletről van szó, jól szemlélteti Verseghy széleskörű prózai tájékozódását. Fried István szerint a töredék egyrészt egy *Kártigám*-imitáció elkészítésének kísérletét tükrözi, másrészt perspektívát nyit egy szélesebb, európai tájékozottság felé, mondván, a történet több pontján is Christoph Martin Wieland (1733–1813) *Dschinnistan* című gyűjteményének hatását mutatja (Fried 1998, 19.). A torzóban maradt kísérlet rövidsége nem teszi lehetővé következetesebb összefüggések megállapítását, az azonban megkockáztatható, hogy eredeti prózai szövegről van szó. Minthogy forrását ez idáig nem lelte fel a filológiai kutatás, feltételezhető, hogy a korszakban regényfordításokkal foglalkozó, ezáltal a prózai irodalom különböző műfajaiban – legalább olvasottság szintjén – jártas Verseghy korábbi tapasztalataira építve kísérel meg önerőből, nyugati forrásszöveg fordítása helyet, önálló, eredeti művet írni. Erre vonatkozó megállapításokat összefoglaló esztétikai értekezésében olvashatunk: „Mindenekelőtt tanulja meg a maga [t. i. a szerző – B. N.] etimológiájának és mondattanának szabályaihoz igazított hazai nyelvet […] Fordítson azután kedvére és szabadon először prózai majd költői műveket külföldi nyelvekből […] Ezekkel a törekvésekkel kapcsolja össze a régi és újabb klasszikusoknak […] ajánlott tanulmányozását. Utánozza ezeknek rövidebb műveit, olyan műfajban, amely szellemének és hajlamának leginkább megfelel […] Legyen végül, hogy merészelje magát rászánni eredeti művekre is, amelyek hosszabb gyakorlás után a tökéletességnek olyan fokára fognak majd jutni, amelyet a klasszikusoktól szoktunk megkívánni.” (Verseghy 1973, 28–29.) Töredékének befejezetlensége nem tekinthető szerzői kudarcnak, ismerve a szerző

hányattatott anyagi sorsát, mely más típusú munkavégzésre kényszerítette, kiszorítva az érdeklődés szerinti munkákat, a haszonnal kecsegtető munkák „javára".

A történet kezdetén egy török aga szerelmével ostromolja Siroki Mariskát, aki Viszneki László jegyese lévén visszautasítja az aga ajánlatait. Hogy a török próbálkozásait siker koronázza, Mariska dajkája varázslathoz folyamodik, felkeresi a közelben tanyázó „bűbájost", hogy erejével vegye rá Mariskát a szerelem viszonzására. A szöveg ezen a ponton megszakad. Bár a török hódoltság időszaka és szereplői a történeti próza hagyományához rendeli a szöveget, a történelmi tematikába fokozatosan beszűrődő mesei elemek, varázslatos teremtmények révén Verseghy töredéke közelítést tesz egy más típusú műfaj felé is. A felvilágosodás egyik kedvelt regénytípusa a „tündérromán", melynek nevezetessége, hogy rendkívül stilizált módon dolgoz fel népmeséket, népmesei motívumokat regény formában. Ekkor jelennek meg nálunk a keleti kultúra egzotikumai, az európai művelődés orientalizmusára érzékenyen reflektáló Marie-Catherine D'Aulnoy (1650 k.–1705) vagy Wieland meséi, s ezeknek különböző átdolgozásai. Széleskörű prózai tájékozottságának fényében pedig valószínűsíthető, hogy ezek a szövegek hatással lehettek Verseghy töredékére (Wéber 1959, 33.). A töredékről ez idáig sem ismertetés, sem részletesebb elemzés nem született, szakirodalmi említettsége szórványos, feldolgozása várat magára.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

455. oldal

Morva Ország – a mai Csehországhoz tartozó történelmi régió. Az évszázadok során több, független állam jött létre a területen, később szuverenitását elvesztve különböző államalakulatok részévé vált. A 16. században Habsburg fennhatóság alatt állt.

súgár – (rég.) magas, vékony termetű.

Siroki várhoz – Sirok vára a 16. századi török hódításokkal a magyar-török határvonal egyik végvárává vált. Az oszmán közigazgatás formálisan már 1550-ben a hatvani szandzsákhoz sorolta, a siroki náhije központjaként, noha magát az erődítményt csupán 1596-ban, Eger eleste után szerezték meg. A hódoltság időszaka 1687 őszén ért véget. Verseghy korában az egykori vár már több évtizede romos állapotban volt (vö. Kovács 1975, Soós 1975, 435–439, Fülöp 2004.).

csalmájával – csalma: török fejfedő, turbán.

Ága – aga: alacsonyabb rangú katonai vagy közigazgatási tisztviselő, többnyire a náhijék élén álló méltóság.

456. oldal

háremeikbe – hárem: az iszlám vezetők magánlakosztálya, a feleségek, ágyasok és gyermekek lakóhelye a palotában.

Bégek – (rég.) bej: kisebb közigazgatási egységek, többnyire szandzsákok élén álló tisztviselő.

Basának – (rég.) pasa: a legmagasabb rangú katonai-közigazgatási vezetőt illető méltóság.

somma – (rég.) pénzösszeg.

457. oldal

jószága – (rég.) birtoka.

458. oldal

lánnával – lánna: vékony, lapított érc, fémlemez.

boglárokkal – (rég.) boglár: többnyire drágakövekkel, nemesfémekkel készített, ruhák, használati eszközök ékesítésére szolgáló dísz.

filigrán – vékony arany vagy ezüst szálakból készített ötvösmunka, ékszer.

salygatást – (rég.) sajgat: sandít.

459. oldal

szövevénnyel – szövevény: ruhaneműk készítésére használt szövet.

460. oldal

Bűbájos – (rég.) a régi néphiedelemben a természetfeletti erővel rendelkező, ördöngös, boszorkányos cselekedeteket végrehajtó titokzatos személyt illették a jelzővel, aki képes volt beteljesíteni az emberek kívánságait.

szinfogás – kifogás, ürügy.

Hatvanba a' Basához – Hatvan szinte a teljes magyarországi török megszállás ideje alatt oszmán kézen volt. 1544-es elfoglalása után a környéken kialakított szandzsák székhelyévé tették, ebbéli minőségét közel százötven évig, az 1686-os felszabadulásáig megtartotta (vö. Soós 1975, 250–255, Szántó 1985, 28–31, Sugár 1987.).

csevegésre – csevegés – itt: madárzsivaj.

bogatlan tölgyfa – ágait, leveleit vesztett, lomb nélküli fa.

fertályt – (rég.) negyedet.

461. oldal

Ábrakadábra – ősi mágikus formula, ráolvasás. Eredetileg lázas megbetegedések ellen alkalmazták misztikus ráolvasás vagy talizmánra vésett varázsige formájában. Magának a szónak az eredete ismeretlen, egyes értelmezések szerint a gnosztikus istenség, Abraxas nevéből származik, akinek görög betűkkel leírt neve számmértékben 365-öt tesz ki. Az összefüggés sajátos értelmezést kap Baszilidész, ókori gnosztikus filozófus kozmológiájában, aki szerint a 365 létező mennyország közül az utolsó mennyországot a zsidók Istene uralja, de mind a 365 mennyországon uralkodó legfelsőbb elv Abraxas (vö. Filoramo 2000, 338, Drury 2002, 7–8, 36.).

a' szomszédságban a' Kékesenn – utalás a Gyöngyös közelében fekvő csúcsra, a környék legmagasabb pontjára.

AZ ÉN KEDVES URAM BÁTYÁMNAK SÁNDI GÁBOR FŐSTRÁZSAMESTER ÚRNAK ÉLETE ÉS VÉLEKEDÉSEI

Kézirat
OSZK Kt, Oct. Hung. 994, 28b–29a.

Megjelenés
A szöveg a szerző életében nem jelent meg, a töredéket közli: Gálos 1938, 373–374.

Szövegkritika
A függelékben közreadott töredék a fogságban különböző szövegekkel teleírt Uránia-kötetben maradt fenn. A nyomtatott szöveg margójára és sorai közé beírt kézirat autográf, kevés javítást tartalmaz, ezek minden esetben Verseghy kezétől származnak. A szöveget Verseghy gyakorlatát követve betűhíven közöljük, módosításait, javításait lábjegyzetben jelöltük.

Forrás, keletkezés
A töredék forrására és keletkezésére vonatkozó adatokat lásd a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései* jegyzetanyagában (→ 485–489.).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

465. oldal

Ne philosophons pas, disoit Socrate pour l'école: philosophons pour la vie civile. Il importe bien moins d'être savant, que de savoir vivre – (fr.) lásd a *Kolomposi Szarvas Gergely úrnak víg élete és nevetséges vélekedései Tárgyi és nyelvi magyarázat*ai között (→ 504.).

praxisbúl – (lat.) praxis: gyakorlat.

Majorennis – (lat.) nagykorú.

commoditásokkal – (lat.) kommoditás: kényelem.

466. oldal

maxima – (lat.) irányelv.

merevény – (rég.) merev, szabályokhoz kötött.

conversatiókbúl – (lat.) konverzáció: társalgás, társasági érintkezés.

complementumokbúl – (fr.) kompliment: bók, hízelgés.

contestatiokbúl – (lat.) kontesztáció: állítás, kijelentés.

etikéttel – etikett: magas rangú körökben előírt viselkedési formák rendszere.

Rövidítésjegyzék

RÖVIDÍTÉSEK

bev.	bevezetőt írta
Bp.	Budapest
et al.	'a többiek'
ford.	fordító
főszerk.	főszerkesztő
fr.	francia
gör.	görög
i. e.	időszámításunk előtt
i. sz.	időszámításunk szerint
jegyz.	jegyzeteket írta
k.	körül
kiad.	kiadta
lat.	latin
ném.	német
ol.	olasz
rég.	régies
szerk.	szerkesztő
t. i.	tudniillik
Uo.	ugyanott
Uő.	ugyanő
ur.	uralkodott
vál.	válogatta
vö.	vesd össze
[ ]	a főszövegben és a szövegkritikai jegyzetekben a sajtó alá rendező kiegészítései, megjegyzései
< >	szövegkritikai jegyzetekben: a kéziratban áthúzott szövegrész
<..?>	szövegkritikai jegyzetekben: bizonytalan olvasatú, egyértelműen meg nem fejtett, áthúzott szövegrész
| |	szövegkritikai jegyzetekben: a kéziratban betoldott szövegrész

KÉZIRATTÁRI FORRÁSOK RÖVIDÍTÉSE

MTA KIK	Magyar Tudomány Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye (Budapest)
OSZK Kt	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Budapest)

PERIODIKÁK RÖVIDÍTÉSE

EPhK	Egyetemes Philológiai Közlöny
HK	Hadtörténelmi Közlemények
HT	Hazai Tudósítások
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
MK	Magyar Kurír
MKsz	Magyar Könyvszemle
MNyr	Magyar Nyelvőr
NALK	Neue Annalen der Literatur und Kunst

Bibliográfia

Ajtay 1807 = Ajtay Sámuel, *Fedor és Mária, vagy a' holtig-tartó ritka hüség, és a' nagyra vágyásból származott gyászos, de méltó szerentsétlenség Tüköre*, Posonyban, Belnay György Aloys betüivel, 1807.

Almarich 1808 = *Almarich, Herzog von Siebenbürgen oder der Wald bei Hermannstadt*, Pest, Hartleben, 1808.

Almási Balogh 1829 = Almási Balogh Sámuel, *A' Különcz*. Rajzolatja az emberi szivnek. Lafontaine után F. Almási Balogh Sámuel által, Pesten, Wigand Ottónál, 1829.

Angyalfy 1810 = *Angyalfy Károlynak jegyzőkönyve*. Lafontaine után, Posonyban, Belnay György Aloys' betüivel, 1810.

Balázs–Penke 2012 = Balázs Péter, Penke Olga, *Montesquieu műveinek és gondolatainak fogadtatása a 18. század végétől napjainkig Magyarországon*, ItK, 2012/1, 3–21.

Bálint–Barna 1994 = Bálint Sándor, Barna Gábor, *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*, Bp., Szent István Társulat, 1994.

Balogh 1824 = [Almási] Balogh Sámuel, *A' románokról*, Tudományos Gyűjtemény, 1824/4, 70–91.

Bánlaky 1929 = Bánlaky József, *A magyar nemzet hadtörténelme. A hódító hadjáratok és a keleti háborúk időszaka (1077–1235-ig)*, Bp., Grill Károly Könyvkiadó vállalata, 1929.

Barna 2001 = Barna Gábor, *Búcsújárók. Kölcsönhatások a magyar és más európai vallási kultúrákban,* Bp., Lucidus Kiadó, 2001 (Kisebbségkutatás Könyvek).

Barna 2014 = Barna Gábor, *Vallási néprajzi tanulmányok*, Szeged, SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2014.

Bartoniek 1929 = Bartoniek Emma, *Magyar történeti forráskiadványok*, Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1929.

Bayer 1887 = Bayer József, *A nemzeti játékszín története. Első kötet*, Bp., 1887.

Béla 1810 = *Béla der Blinde, König der Ungarn. Eine historisch-romantische Skizze*, Pest, Hartleben, 1810.

Béla 1811 = *Béla der Blinde, König der Ungarn. Eine historisch-romantische Skizze*, Lipcse, Gerhard Fleischer dem Jüngern, 1811.

Benkő 1777–1778 = [Iosepho Benkő], *Transsilvania sive magnus Transsilvaniae Principatus olim Dacia Mediterranea dictus. Orbi nondum satis cognitus. Nunc multifariam, at strictim illustratus I–II*, Vindobonae, Typis Josephi nob. de Kurtzbök, 1777–1778.

Bessenyei 1990 = Bessenyei György, *Színművek*, kiad. Bíró Ferenc, Bp., Akadémiai Kiadó, 1990 (Bessenyei György Összes Művei).

Bitterli 1982 = Bitterli, Urs, *„Vadak" és „civilizáltak". Az európai–tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete*, ford. Bendl Júlia, Bp., Gondolat Kiadó, 1982.

Bozóki 1803 = [Bozóki István], *Fáon és Hersze*. Lafontainból, Széphalom, 1803.

Burke 1984 = Burke, Peter, *A populáris kultúra a történettudomány és az etnológia mezsgyéjén*, Ethnographia, 1984/3, 362–373.

Caigniez 1806 = Caigniez, Louis-Charles, *La forêt d'Hermannstadt, ou la fausse Épouse, mélodrame en trois actes*, Párizs, 1806.
Castelli–Rösler 1805 = Castelli, Ignaz Franz, Rösler, Johann Joseph, *Elisene, Prinzessin von Bulgarien: eine Oper in drei Aufzügen*, 1805.
Chartier 2000 = Chartier, Roger, *„Népi" olvasók, „népszerű" olvasmányok a reneszánsztól a klasszicizmusig = Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*, szerk. Guglielmo Cavallo, Roger Chartier, ford. Sajó Tamás, Bp., Balassi, 2000, 305–320.
Condillac 1775 = Condillac, Étienne Bonnot de, *Cours d'Étude pour l'Instruction du Prince de Parme. Tome Premier*, A Parme, 1775.
Condillac 1779 = Condillac, Étienne Bonnot de, *Cours d'Étude pour l'Instruction du Prince de Parme. Tome Quatrieme*, Genève, 1779.
CR 1786 = *A Catalogue of the Rarities, to be seen at Don Saltero's coffee-house in Chelsea*, 1786.

Császár 1900 = Császár Elemér, *Magyar utópia a XIX. század elejéről*, ItK, 1900/4, 417–436.
Császár 1903 = Császár Elemér, *Verseghy Ferenc élete és művei*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1903.
Csata 2015 = Csata Adél, *Nemzetképek Verseghy Ferenc Almarék erdélyi herczeg, avvagy a szebeni erdő c. regényfordításában = Homo Viator. Tanulmányok az irodalom-, nyelv- és kultúratudományok köréből*, szerk. Mihály Vilma-Irén, Pap Levente, Pieldner Judit, Tapodi Zsuzsa, Bukarest–Sepsiszentgyörgy–Kolozsvár, RHT Kiadó–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015, 99–110.
Cseri 1809a = Cseri Péter, *A' Megengesztelődés*. Egy háznép igaz történetén épült román, Posonyban 's Pesten, Füskuti Landerer Mihály költségével, 1809.
Cseri 1809b = Cseri Péter, *Idda vagy a' Szerelemféltés ereje*, Posonyban 's Pesten, Füskuti Landerer Mihály költségével, 1809.
Csetri 1997 = Csetri Elek, *„Katonának tött az átok" Verbuválás és katonafogás Erdélyben a francia és napóleoni háborúk idején, 1792–1815*, HK, 1997/3, 496–522.
Csetri 1999 = Csetri Elek, *„Katonának tött az átok" A katonáskodással szembeni ellenállás Erdélyben a francia és napóleoni háborúk idején, 1792–1815*, HK, 1999/4, 723–755.
Csokonai 1978 = Csokonai Vitéz Mihály, *Cultura* = Csokonai Vitéz Mihály, *Színművek 2 (1795–1799)*, kiad. Pukánszkyné Kádár Jolán, Bp., Akadémiai, 1978 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei).
Csokonai 1999 = Csokonai Vitéz Mihály, *Levelezés*, kiad. Debreczeni Attila, Bp., Akadémiai, 1999 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei).
Csorba 1976 = Csorba Csaba, *Pest városfalának vázlatos története*, Budapest Régiségei, 1976/1, 349–368.

Deáky Fülöp 1830 = [Deáky Fülöp Sámuel], *Raphael vagy A' csendes élet*. Lafontaine August után, Budán, Burián Pál könyvárosnál, 1830.
Deáky Fülöp 1832 = Deáky Fülöp Sámuel, *Természet és Szerelem*. Lafontainetől Deáky Fülöp Sámuel, Kolo'svártt, Burián Pál könyvárosnál, 1832.
Deáky Fülöp 1833 = [Deáky Fülöp Sámuel], *Tinka, vagy a' férjfi-próba*. Lafontaine után, Kolo'svártt, Burián Pál könyváros sajátja, 1833.
Debreczeni 2014 = Debreczeni Attila, *Kritikai kiadás papíron és képernyőn = Textológia – filológia – értelmezés: Klasszikus magyar irodalom*, szerk. Czifra Mariann, Szilágyi Már-

ton, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2014 (Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium, 55), 24–37.
Deme 1985 = Deme Zoltán, *Verseghy könyvtára*, Bp., Akadémiai, 1985 (Irodalomtörténeti Füzetek, 113).
Desgraves 2003 = Desgraves, Louis, *Montesquieu*, ford. Deák Attila, Bp., Osiris Kiadó, 2003.
Dobóczki 1912 = Dobóczki Pál, *Verseghy „Külneki Gilmétá"-jának forrása*, EPhK, 1912/, 65–67.
Doncsecz 2016 = Doncsecz Etelka, *Szerzetesrendi hovatartozás és irodalom. Közelítések Verseghy Ferenc fogság előtti pályaszakaszához*, Doktori disszertáció (kézirat), 2016.
Drury 2002 = Drury, Nevill, *A miszticizmus és az ezoterikus tanok lexikona*, ford. Magdus Rita, Bp., Elektra, 2002.
Dugonics 2002 = Dugonics András, *Etelka*, kiad. Penke Olga, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2002 (Csokonai Könyvtár. Források, Régi kortársaink, 8).

Fábián 1967 = Fábián Pál, *Az akadémiai helyesírás előzményei. Helyesírásunk alakítására irányuló tudatos törekvések 1772 és 1832 között*, Bp., 1967.
Fábri 1987 = Fábri Anna, *Az irodalom magánélete. Irodalmi szalonok és társaskörök Pesten 1779–1848*, Bp., Magvető Kiadó, 1987.
Farbaky 1998 = Farbaky Péter, *A tabáni Hét Választófejedelem fogadó házcsoportjának építéstörténete = Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok*, szerk. Bardoly István, László Csaba, Bp., Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1998 (Művészettörténet – Műemlékvédelem, 10), 427–441.
Farkas 1805 = [Farkas Károly], *A' Szerelem és a Hüségtelenség*. Rege a hajdani korból, Budán, Landerer Anna, 1805.
Farkas 1814 = [Farkas József], *A' Hivség Jutalma*. Lafontaine után F. J., Pesten, Trattner János Tamás betüivel és költségeivel, 1814.
Fáy 1807 = [Fáy András], *Bokréta*, melyel Hazájának kedveskedik F. F. A., Pesten, Trattner Mátyás betüivel, 1807.
Filoramo 2000 = Filoramo, Giacomo, *A gnoszticizmus története*, ford. Dobolán Katalin, Bp., Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, 2000.
Fodor 2008 = Fodor Pál, *Oszmán-török szultánok = Magyar művelődéstörténeti lexikon: középkor és kora újkor*, 8, főszerk. Kőszeghy Péter, Bp., Balassi, 2008, 406–411.
Földi 1801 = Földi János, *Természeti História. A' Linne Systémája szerént. Első tsomó. Az állatok országa*, Pozsonban, Wéber Simon Péter költségével, és betűivel, 1801.
Font 1999 = Font Márta, *Könyves Kálmán és kora*, Szekszárd, 1999 (Az Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola Társadalomtudományi Monográfiasorozata, 1).
Font 2007 = Font Márta, *A középkori Magyar Királyság. Az Árpád-házi királyok kora (970–1301) = Magyarország története*, főszerk. Romsics Ignác, Bp., Akadémiai, 2007 (Akadémiai Kézikönyvek), 40–169.
Fried 1963 = Fried István, *Verseghy Ferenc, a pedagógus*, Köznevelés, 1963/22, 794–795.
Fried 1984 = Fried István, *Megjegyzések Verseghy Ferenc kiadatlan írásai I. kötetéhez*, It, 1984/3, 756–765.
Fried 1985 = Fried István, *Egy kis Verseghy-filológia. Megjegyzések a Verseghy Ferenc kiadatlan írásai II. c. kötethez*, It, 1985/4, 956–966.

Fried 1998 = Fried István, *Verseghy Ferenc prózafordulata = In memoriam Verseghy Ferenc 5. Emlékkönyv a Szolnokon 1997. szeptember 18–19-én rendezett Verseghy tudományos ülésszak anyagából*, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 1998, 10–19.
Fried 2003 = Fried István, *Verseghy Ferenc „románo s rajzolatai" és történelmi témájú magyarításai = In memoriam Verseghy Ferenc 6. Emlékkönyv a Szolnokon 2002. szeptember 27-én rendezett Verseghy tudományos ülésszak anyagából*, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 2003, 7–20.
Fried 2013 = Fried István, *Jókai és a pénz = Gazdasági teológia*, szerk. Fogarasi György, Szeged, 2013 (Et al. Kritikai Elmélet Online, 1). 147–165.
Fülöp 1978 = Fülöp Géza, *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Bp., Akadémiai, 1978 (Irodalomtörténeti Könyvtár, 33).
Fülöp 2004 = Fülöp András, *Adatok a siroki vár építéstörténetéhez = Agria XL. Az Egri Múzeum Évkönyve*, szerk. Petercsák Tivadar, Veres Gábor, Eger, 2004, 137–162.

Gaál 1803–1804 = Gaál György, *A tudós palótz, avagy Furkáts Tamásnak Mónosbélbe lakó sógor-urához írtt levelei*, Budán, Konrád Ádolf Hartlébennek Könyves Boltjába, 1803–1804.
Gálos 1938 = Gálos Rezső, *Verseghy és a Tristram Shandy*, ItK, 1938/4, 372–375.
Gálos 1941a = Gálos Rezső, *Verseghy Ferenc kiadatlan tanító-költeménye. Első közlemény*, ItK, 1941/1, 71–82.
Gálos 1941b = Gálos Rezső, *Verseghy Ferenc kiadatlan tanító-költeménye. Második, befejező közlemény*, ItK, 1941/2, 170–180.
Gárdonyi 1930 = Gárdonyi Albert, *Régi pesti könyvkereskedők*, Bp., A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1930.
Gazda 1988 = Gazda István, *Könyvkereskedők a régi Váci utcában a pesti könyvnyomtatás első száz évében*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1988.
Gebei 2014 = Gebei Sándor, *Az Erdélyi Fejedelemség válságos évtizedei (1657–1711) = Fortuna vagy Fatum árnyékában? Fejezetek az Erdélyi Fejedelemség történetéből,* szerk. Kovács Kiss Gyöngy, Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2014, 267–291.
Gerevich 1975 = Gerevich László, *Buda = Várépítészetünk*, főszerk. Gerő László, Bp., Műszaki Könyvkiadó, 1975, 87–109.
Gheorghiu 1935 = Gheorghiu, N. A., *Sibiiul într-o melodramă franceză, la 1805*, Revista istorică, 1935/10–12, 334–337.
Grabarits 2005 = Grabarits István, *A szőlő és a bor előfordulása a régi gyógyszerkincsben = Orvostörténeti Közlemények. Communicationes de Historia Artis Medicinae*, 190–193, szerk. Kapronczay Károly, Bp., Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, 2005, 229–234.
Granasztói 2007 = Granasztói Olga, *Cenzúra, hitvédők, könyvkereskedők és olvasók = A magyar irodalom története. A kezdetektől 1800-ig*, főszerk. Szegedy-Maszák Mihály, szerk. Jankovits László, Orlovszky Géza, Bp., Gondolat, 2007, 656–667.
Graves 1981a = Graves, Robert, *A görög mítoszok I*, ford. Szíjgyártó László, Bp., Európa Kiadó, 1981.
Graves 1981b = Graves, Robert, *A görög mítoszok II*, ford. Szíjgyártó László, Bp., Európa Kiadó, 1981.

György 1912 = György Lajos, *Verseghy Ferenc Természetes Emberének forrása*, It, 1912/1–2, 53–60.
György 1941 = György Lajos, *A magyar regény előzményei*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1941.

Hajdú 1985 = Hajdú Lajos, *Bűntett és büntetés Magyarországon a 18. század utolsó harmadában*, Bp., Magvető Kiadó, 1985.
Halmágyi 2014 = Halmágyi Miklós, *Középkori eredetmondák. Gondolatok magunkról és másokról*, Szeged, Belvedere Meridionale, 2014.
Hanák 1985 = Hanák Péter, *A másokról alkotott kép. Polgárosodás és etnikai előítéletek a magyar társadalomban a 19. század második felében*, Századok, 1985/5–6, 1079–1104.
Hartvig 2000 = Hartvig Gabriella, *Laurence Sterne Magyarországon 1790-1860*, Bp., Argumentum, 2000 (Irodalomtörténeti Füzetek, 146).
Hász-Fehér 2000 = Hász-Fehér Katalin, *Elkülönülő és közösségi irodalmi programok a 19. század első felében. Fáy András irodalomtörténeti helye*, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2000 (Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium, 21).
Hérodotosz 2007 = Hérodotosz, *A görög-perzsa háború*, ford. Muraközy Gyula, Bp., Osiris, 2007 (Sapientia Humana).
Hevesi 1929 = Hevesi András, *A magyar vonatkozású francia színművek bibliográfiája*, MKSz, 1929/1–2, 64–86.
Hites 2011 = Hites Sándor, *Gazdaság, pénz, piac, üzlet, irodalom: a New Economic Criticism*, Helikon, 2011/4, 467–496.
Hodinka 1913 = Hodinka Antal, *Kálmán királyunk 1099-iki peremyšli csatája*, HK, 1913, 325–346, 524–544.
Hofer 1994 = Hofer Tamás, *Népi kultúra, populáris kultúra = Parasztkultúra, populáris kultúra és a központi irányítás*, szerk. Kisbán Eszter, Bp., MTA Néprajzi Kutatóintézet, 1994, 233–247.
Hofmannsegg 1887 = *Gróf Hofmannsegg utazása Magyarországon 1793–1794-ben*, ford. bev. Berkeszi István, Bp., Franklin Társulat, 1887.
Holler 2003 = Holler László, *Ki állította össze a Képes Krónikát? Egy új hipotézis*, ItK, 2003/2–3, 210–242.
Holosovszky 1808a = *Lelemények*. Öltöztette Szombathelyi Holosovszki Imre, Pesten, Hartleben Konrád Adolf könyvárosnál a' Vátzi Utszában, 1808.
Holosovszky 1808b = *Rózika' Titkai*. Magyarázta Szombathelyi Holosovszky Imre, Pesten, Hartleben Adolf Könyvárosnál, 1808.
Horatius 1961 = *Horatius Összes Versei. Opera Omnia Horati*, szerk. Borzsák István, Devecseri Gábor, Bp., Corvina, 1961.
Horvát 1806 = Boldogréti Víg László [Horvát István], *Versegi Ferentznek megfogyatkozott okoskodása A' tiszta magyarságban. Mellyet a józan okoskodásnak törvényeiből kihozatott igaz okokkal megbizonyít Révai Miklósnak hív tanítványa és szerető barátja*, Pesten, 1806.
Horvát 1967 = *Mindennapi. Horvát István pest-budai naplója 1805–1809*, szerk. Szauder Józsefné, Temesi Alfréd, Bp., Tankönyvkiadó, 1967.
Horvát–Ferenczy 1990 = *Horvát István és Ferenczy János levelezése*, kiad. Soós István, Bp., A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 1990 (Commercia Litteraria Eruditorum Hungariae, Magyar Tudósok Levelezése, 2).

Horváth 2009 = Horváth Judit, *Az etimológiai kutatások történetéhez*, THL2, 2009/1–2, 28–36.
Hutás 1972 = Hutás Magdolna, *Az ikes ragozás állapota Révai Miklós korában*, Bp., Akadémiai, 1972.

Ilosvay 1807 = [Ilosvay Sámuel], *Palugyay Története*. Melly az iffiu Palugyay Andrásnak Bubek Kriskával való hiv szerelmét foglalja magában, Pesten, Eggenberger Józsefnél, 1807.

Joó 1938 = Joó Tibor, *Ismeretlen Verseghy-kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban*, MKsz, 1938/1, 72–73.

Kardos 1931 = Kardos Albert, *Kazinczynak rendes, másnak különös*, MNyr, 1931/7–8, 120–121.
KazLev III = Kazinczy Ferenc *Levelezése: 1803–1805*, III, kiad. Váczy János, Bp., MTA, 1892.
KazLev XXIII = Kazinczy Ferenc *Levelezése: 1927 óta előkerült, és kötetbe nem foglalt levelek gyűjteménye*, XXIII, kiad. Berlász Jenő, Busa Margit, Cs. Gárdonyi Klára, Fülöp Géza, Bp., Akadémiai, 1960.
Kerényi 2002 = Kerényi Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867)*, Bp., Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002.
Kerényi 2008 = Kerényi Ferenc, *Petőfi Sándor élete és költészete*, Bp., Osiris, 2008.
Kézai 2004 = Kézai Simon, *A magyarok cselekedetei* = Anonymus, *A magyarok cselekedetei*, Kézai Simon, *A magyarok cselekedetei*, ford. Veszprémy László, Bollók János, jegyz. Veszprémy László, Bp., Osiris Kiadó, 2004 (Millenniumi Magyar Történelem. Források), 87–124.
Kis 1804 = [Kis János], *Emberi Indulatok Tüköre*, rész szerint igaz, rész szerint költött Történetekben. Nagy részint Lafontaine után, Pozsonyban, Wéber Simon Péter költségével és betüivel, 1804.
Kisfaludy 1818 = Füredi Vida [Kisfaludy Sándor], *A' Recensiókról*, Tudományos Gyűjtemény, 1818, VI, 12–13.
Kisfaludy 1931 = *Kisfaludy Sándor hátrahagyott munkái*, kiad. Gálos Rezső, Győr, 1931.
Kitaibel 1799–1812 = [Francisci Comitis Waldstein et Pauli Kitaibel], *Descriptiones et Icones Plantarum Rariorum Hungariae I–III*, Viennae, Typis Matthiae Andreae Schmidt, Caes. Reg. Aul. Typogr. 1799–1812.
KK 2004 = *Képes Krónika*, ford. Bollók János, jegyz. Szovák Kornél, Veszprémy László, Bp., Osiris Kiadó, 2004 (Millenniumi Magyar Történelem. Források).
KMTL 1994 = *Korai Magyar Történeti Lexikon (9–14. század)*, főszerk. Kristó Gyula, szerk. Engel Pál, Makk Ferenc, Bp., Akadémiai, 1994.
Knapp–Tüskés 2009 = Knapp Éva, Tüskés Gábor, *Sedes Musarum. Neolatin irodalom, tudománytörténet és irodalomelmélet a kora újkori Magyarországon*, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2009 (Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium, 44).
Kölcsey 2008 = Kölcsey Ferenc, *Parainesis. Kölcsey Kálmánhoz* = Uő, *Erkölcsi beszédek és írások*, kiad. Onder Csaba, Bp., Universitas, 2008 (Kölcsey Ferenc Minden Munkái), 46–81.
Köpeczi 1979 = Köpeczi Béla, *A vadember jelképe Közép- és Kelet-Európában*, It, 1979/1, 79–89.

Köpeczi–Barta 1989 = *Erdély rövid története*, szerk. Köpeczi Béla, Barta Gábor, Bp., Akadémiai Kiadó, 1989.
Korán 1987 = *Korán*, ford. Simon Róbert, Bp., Helikon Kiadó, 1987.
Körmendi 2014 = Körmendi Tamás, *Szent László és Horvátország = Nagyvárad és Bihar a korai középkorban. Tanulmányok Biharország történetéről 1.*, szerk. Zsoldos Attila, Nagyvárad, Varadinum Kulturális Alapítvány, 2014, 81–100.
Kovács 1975 = Kovács Béla, *Sirok = Várépítészetünk*, főszerk. Gerő László, Bp., Műszaki Könyvkiadó, 1975, 250–254.
Kovács 2014 = Kovács Szilvia, *A kunok története a mongol hódításig*, Bp., Balassi Kiadó, 2014 (Magyar Őstörténeti Könyvtár, 29).
Kovács 2016 = Kovács Szilvia, *A kunok története a magyarországi betelepedésük előtt = A Szent Domonkos Rend és a kunok*, szerk. Barna Gábor, Szeged, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, 2016, 17–28.
Kovács–Zimonyi 2016 = Kovács Szilvia, Zimonyi István, *Besenyők, úzok és kunok a Kárpát-medencében = Török nyelvű népek a középkori Magyar Királyságban*, szerk. Kovács Szilvia, Zimonyi István, Szeged, SZTE BTK Altajisztikai Tanszék, 2016, 7–34.
Kristó 1986 = Kristó Gyula, *Az Árpád-kor háborúi*, Bp., Zrínyi Kiadó, 1986.
Kunt 2003 = Kunt Ernő, *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe*, Bp., Hamvas Könyvek, 2003.
Kurcz 1964 = Kurcz Ágnes, *Anjou-kori történetíróink kérdéséhez*, ItK, 1964/3, 358–368.
Küküllei 1960 = *Küküllei János és a Névtelen Minorita Krónikája*, ford. Geréb László, bev. Trencsényi-Waldapfel Imre, Bp., Magyar Helikon, 1960 (Monumenta Hungarica, 4).

Labádi 2012 = *Barátságos mulatozások. Episztolagyűjtemények az 1770–1780-as évekből*, kiad. Labádi Gergely, Bp., Universitas Kiadó, 2012 (Régi Magyar Költők Tára. XVIII. század, 13).
Labádi 2014a = Labádi Gergely, *Könyvek távolról. A magyar regény 1807-ben*, It, 2014/3, 311–332.
Labádi 2014b = Labádi Gergely, *A' Magyar Páméla és forrása* = Kis János, *A' Magyar Páméla*, kiad. Labádi Gergely, Bp., reciti, 2014 (ReTextum, 1), 7–42.
Lafontaine 1792 = Von Miltenberg [Lafontaine, August Heinrich Julius], *Der Naturmensch*, Halle, Michaelis und Bispink, 1792.

Magyar 2008 = Magyar Erzsébet, *„Társalkodási kertek, promenádok, mulató- és népkertek". A Habsburg monarchia közparkjai: magánkertek és városi parkok buda-pest társas életében (~1870–1918). Kitekintéssel Bécsre, Prágára és Zágrábra*, Doktori disszertáció, ELTE BTK, 2008.
Marcellinus 1993 = Marcellinus, Ammianus, *Róma története*, ford. Szepesy Gyula, jegyz. Adamik Tamás, Bp., Európa, 1993.
Margócsy 1981 = Margócsy István, *Verseghy Ferenc esztétikája*, ItK, 1981/5–6, 545–560.
Margócsy 1987 = Margócsy István, *Révai Miklós és a magyar nyelvtudomány önállósulása*, It, 1987/4, 539–581.
Margócsy 1988 = Margócsy István, *A Révai-Verseghy vita eszme- és kultúrtörténeti vonatkozásai = In memoriam Verseghy Ferenc*, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, 1988, 48–59.
Margócsy 1999 = Margócsy István, *Petőfi és az irodalmi gépezet. Petőfi mint modern polgári író* = Uő, *Petőfi Sándor. Kísérlet*, Bp., Korona, 1999.

Marsden 1811 = Marsden, William, *The History of Sumatra, containing an account of the government, laws, customs, and manners of the native inhabitants, with a description of the natural productions, and a relation of the ancient political state of that island*, London, 1811.
Mezey 2003 = *Magyar alkotmánytörténet*, szerk. Mezey Barna, Bp., Osiris Kiadó, 2003.
MHT 2015 = *Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*, szerk. Hermann Róbert, Bp., Zrínyi Kiadó, 2015.
MNL 1998 = *Magyar Nagylexikon*, 6. Csen–Ec, főszerk. Berényi Gábor, Bp., Magyar Nagylexikon Kiadó, 1998.
Molnár V. 2015 = Molnár V. Attila, *Kitaibel. Egy magyar tudós élete*, Debrecen, Debreceni Egyetem Természettudományi és Technológiai Kar Növénytani Tanszék, 2015.
Montesquieu 2000 = Montesquieu, *A törvények szelleméről*, ford. Csécsy Imre, Sebestyén Pál, Bp., Osiris Kiadó, 2000 (Sapientia Humana).
Montolieu 1786 = [Montolieu, Isabelle de], *Caroline de Lichtfield, ou Mémoires extraits des papiers d'une famille prussienne*, par Mme de ***, Publiée par le Traducteur de Werther, Lausanne, 1786.
Morlin 1943 = Morlin Adorján, *A magyar nyelvű élclapok első évtizedei*, MKsz, 1943/2, 166–183.
MSZT 1990 = *Magyar Színháztörténet 1790–1873*, szerk. Kerényi Ferenc, Bp., Akadémiai, 1990.
MTF 1989a = *Magyar Történelmi Fogalomtár*. I. kötet A-K, szerk. Bán Péter, Bp., Gondolat Kiadó, 1989.
MTF 1989b = *Magyar Történelmi Fogalomtár*. II. kötet L-Zs, szerk. Bán Péter, Bp., Gondolat Kiadó, 1989.

Nagy 1912 = Nagy Rózsa, *Magyar viselet a XVIII. század végén és a XIX. század elején*, Bp., Neuwald, 1912 (Művelődéstörténeti Értekezések, 62).
Nagy 1956 = Nagy Lajos, *A Terézváros kialakulása = Tanulmányok Budapest múltjából*, 11, Bp., Akadémiai Kiadó, 1956, 97–126.
Nagy–F. Kiss 1995 = Nagy István, F. Kiss Erzsébet, *A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek*, Bp., Magyar Országos Levéltár, 1995.
Nagy-L. 2013 = Nagy-L. István, *A császári-királyi hadsereg 1765–1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok*, Pápa, Gróf Esterházy Károly Múzeum, 2013.
Nagy 2014 = Nagy Ágoston, *Republikanizmus és csinosodás között. A nemzeti viselet és a politikai nyelvek 1790 körül*, Korall, 2014/1, 22–45.
Nagy 2015 = Nagy István, *A magyar kamara és a királyi pénzügyigazgatás fejlődése Mohács után 1528–1686*, Bp., Archívum – Magyar Nemzeti Levéltár, 2015.
Nehring 1987 = Nehring, Dorothee, *Sárkányölő és hálósipka. A német Michel*, História, 1987/1, 13–14.
Notheisz 1973 = Notheisz Jánosné, *Szerencsés nemzetesítés. Verseghy Kaczajfalvijának forrásai = In memoriam Verseghy Ferenc*, szerk. Szurmay Ernő, Tarnai Andor, Szolnok, 1973, 127–143.

Oborni 2014 = Oborni Teréz, *Az Erdélyi Fejedelemség állama és politikai berendezkedése = Fortuna vagy Fatum árnyékában? Fejezetek az Erdélyi Fejedelemség történetéből,* szerk. Kovács Kiss Gyöngy, Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2014, 15–30.

Ovidius 1982 = Ovidius, Publius Naso, *Átváltozások,* ford. Devecseri Gábor, Bp., Európa, 1982 (Bibliotheca Classica).

Pápai Páriz 1762 = [Francisco Pariz Pápai], *Dictionarium Latino-Hungaricum, succum et medullam purioris Latinitatis, ejúsque genuznam in Lingvam Hungaricam conversionem, ad mentem et sensum proprium scriptorum Classicorum, exhibens: Indefesso XV. Annorum labore, subcisivis ab ordinariis negotiis, temporibus collectum, et in hoc Corpus coactum*, Tyrnaviae [Nagyszombat], Typis Collegii Academici Societatis Jesu, 1762.

Patacsich 1831 = Patacsich József, *Szabad királyi Pest városának leírása*, Pesten, Füskúti Landerer' betűivel, 1831.

Penke 2000 = Penke Olga, *„Az ember kétszer születik…" A szerelem ábrázolása az első magyar regényekben*, ItK, 2000/1–2, 100–114.

Peres 2002 = Peres Zsuzsanna, *Házassági szerződések a törvény és a gyakorlat szerint a 18–19. századi Magyarországon*, Jura, 2002/2, 77–86.

PL 2007 = *Pszichológiai Lexikon*, Bp., Helikon Kiadó, 2007.

Platón 2008 = Platón, *Törvények*, ford. Bolonyai Gábor, Kövendi Dénes, Németh György, Bp., Atlantisz, 2008 (Platón összes művei kommentárokkal).

Pléh 1992 = Pléh Csaba, *Pszichológiatörténet. A modern pszichológia kialakulása*, Bp., Gondolat Kiadó, 1992.

Pléh 2010 = Pléh Csaba, *A lélektan története*, Bp., Osiris Kiadó, 2010.

Pogány 2008 = Pogány György, *Nézetek a női olvasásról Magyarországon a felvilágosodás első szakaszában*, Könyvtári Figyelő, 2008/3, 450–462.

Poór 1998 = Poór János, *Buda, Pest, Óbuda a 18. században*, Budapesti Negyed, 1998/2–3, 29–61.

Porkoláb–Nagy 2013 = Porkoláb Tibor, Nagy Ágoston, *„Ősi ruhát, igét, szívet meg tartotok" A nemzeti viselet és a koronaőrző bandériumok a 18. század végi politikai diskurzusokban = Docendo Discimus. Doktoranduszhallgatók és témavezetőik közös tanulmányai a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájából*, szerk. Huszti Tímea, Miskolc, Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2013, 30–39.

Preisich 2004 = Preisich Gábor, *Budapest városépítésének története Buda visszavételétől a II. világháború végéig*, Bp., Terc Kiadó, 2004.

Pukánszky 2005 = Pukánszky Béla, *A gyermek a 19. századi magyar neveléstani kézikönyvekben*, Pécs, Iskolakultúra, 2005.

Puskely 2006 = Puskely Mária, *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, Bp., Kairosz Kiadó, 2006.

Rédvay 1942 = Rédvay István, *II. József török háborúja (1788–1790) I–II*, HK, 1942, 1–28; 179–200.

Rédvay 1943 = Rédvay István, *II. József török háborúja (1788–1790) III*, HK, 1943, 1–34.

Rékasy 1994 = Rékasy Ildikó, *Verseghy Ferenc-bibliográfia*, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1994.

Révai 1805 = Világosvári Miklósfi János [Révai Miklós], *Versegi Ferentznek tisztasággal kérkedő Tisztátalan Magyarsága. Mellyeket nyilvánvaló egyenes okokkal tisztán megmutat Révai Miklósnak hív tanítványa's igaz jó barátja*, Pesten, 1805.

Révai 1806 = Fényfalvi Kardos Adorján [Révai Miklós], *Versegi Ferentznek megtsalatkozott illetlen motskolódásai A' tiszta Magyarságban. Mellyeket valóságok szerént nyilván megmutat és méltán megdorgál Révai Miklósnak buzgó, hív Tanítványa, 's igaz tisztelője*, Pesten, 1806.
Rousseau 1762 = Rousseau, Jean-Jacques, *Émile, ou de l'éducation,* A La Haye, Chez Jean Néaulme, 1762.
R. Várkonyi 1984 = R. Várkonyi Ágnes, *Erdélyi változások. Az Erdélyi Fejedelemség a török kiűzésének korában*, Bp., Magvető Kiadó, 1984.

Sághy 1825 = Sághy Sándor, *Verseghy Ferencz' Élete = Verseghy Ferencz' Maradvánnyai és Élete*, Budán, A' Királyi Magyar Universitás' Betűivel, 1825, 139–231.
Ságvári 2010 = Ságvári György, *Magyar uniformisok a honfoglalástól napjainkig*, Bp., Kossuth Kiadó – Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.
Shklar 1994 = Shklar, Judith N., *Montesquieu*, ford. Pálosfalvi Tamás, Bp., Atlantisz Kiadó, 1994.
Smith 1840 = Smith, Charles John, *Historical and Literary Curiosities*, London, Henry G. Bohn, 1840.
Soós 1975 = Soós Imre, *Heves megye községei 1867-ig*, Eger, 1975.
Soós 2005 = Soós István, *II. József német nyelvrendelete és a „hivatalos" Magyarország = Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. Bíró Ferenc, Bp., Argumentum Kiadó, 2005, 261–301.
SRH 1746 = [Johannes Georgius Schwandtnerus], *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini, partim ex Bibliotheca Augusta Vindobonensi eruti; partim antehac quidem editi, nunc vero ex rarissimis et optimis editionibus ab innumeris mendis vindicati […] et cum amplissima praefatione Matthiae Belii […] in hanc nitidissimam formam redacti, I.*, Viennae, 1746.
Sterne 1760–1767 = Sterne, Laurence, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, Volume 1–9*, London, Dodsley–Dehondt, 1760–1767.
Sterne 1760a = Sterne, Laurence, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, Volume 1*, London, Dodsley, 1760.
Sterne 1760b = Sterne, Laurence, *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, Volume 2*, London, Dodsley, 1760.
Stipta 2000 = Stipta István, *Királyi tábla = Magyar Nagylexikon*, 11. Kir–Lem, szerk. Bárány Lászlóné, Bp., Magyar Nagylexikon Kiadó, 2000, 8.
Sugár 1987 = Sugár István, *Heves megye és Eger visszafoglalása a töröktől*, Eger, Dobó István Vármúzeum, 1987 (Studia Agriensia, 8).

Szajbély 1982 = Szajbély Mihály, *Regényelméleti gondolatok a 18. század második felének magyar irodalmában*, ItK, 1982/1, 1–14.
Szajbély 2001 = Szajbély Mihály, *„Idzadnak a' magyar tollak" Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig*, Budapest, Akadémiai–Universitas, 2001.
Szajbély 2007 = Szajbély Mihály, *Könyv- és lapkiadás a felvilágosodás idején és a reformkorban = A magyar irodalom története. 1800-tól 1919-ig*, főszerk. Szegedy-Maszák Mihály, szerk. Szegedy-Maszák Mihály, Veres András, Bp., Gondolat, 2007, 73–90.
Szajbély 2010 = Szajbély Mihály, *Jókai Mór*, Bp., Kalligram, 2010 (Magyarok Emlékezete).

Szalisznyó 2010 = Szalisznyó Lilla, *„Most kenyeret keresünk kapával és tollal" (Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Sándor gazdasági mindennapjai) = Ragyogni és munkálni. Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. Debreczeni Attila, Gönczy Monika, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2010, 326–337.
Szalisznyó 2012 = Szalisznyó Lilla, *Pennával teremtett egzisztencia (Vörösmarty Mihály és Bajza József megélhetési viszonyai 1837–1843 között)*, ItK, 2012/2, 189–209.
Szántó 1985 = Szántó Imre, *Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon*, Bp., Akadémiai, 1985.
Szauder 1961 = Szauder József, *Verseghy és Herder* = Uő, *A romantika útján*, Bp., Szépirodalmi, 1961, 142–162.
Szilágyi 1835 = Szilágyi János, *A' Selypségről*, Tudományos Gyűjtemény, 1835/4, 61–106.
Szilágyi 2001 = Szilágyi Márton, *Lisznyai Kálmán. Egy 19. századi írói életpálya társadalomtörténeti tanulságai*, Bp., Argumentum, 2001 (Irodalomtörténeti Füzetek, 149).
Szilágyi–Vaderna 2010 = Szilágyi Márton, Vaderna Gábor, *A klasszikus magyar irodalom = Magyar irodalom*, szerk. Gintli Tibor, Bp., Akadémiai, 2010 (Akadémiai Kézikönyvek), 312–637.
Szilágyi 2014 = Szilágyi Márton, *A költő mint társadalmi jelenség. Csokonai Vitéz Mihály pályafutásának mikrotörténeti dimenziói*, Bp., Ráció, 2014 (Ligatura).
Szilágyi 2015 = Szilágyi Márton, *Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna Mária irodalmi szalonja: legenda és valóság*, ItK, 2015/6, 769–777.
Szőnyi 2008 = Szőnyi György Endre, *Angol irodalom = Világirodalom*, szerk. Pál József, Bp., Akadémiai, 2008 (Akadémiai Kézikönyvek), 484–497.
SZT 2001 = *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*, szerk. Pál József, Újvári Edit, Bp., Balassi Kiadó, 2001.
Sztrabón 1977 = Sztrabón, *Geógraphika*, ford. Földy József, Bp., Gondolat, 1977.

Tacitus 1980a = *Tacitus összes művei. Első kötet*, ford. Borzsák István, Bp., Európa, 1980 (Bibliotheca Classica).
Takáts 2001 = Takáts József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett*, ItK, 2001/3–4, 316–324.
Taxner-Tóth 1989 = Taxner-Tóth Ernő, *A világ változásai a Hazai 's Külföldi Tudósításokban*, ItK, 1989/4, 370–389.
Tenigl-Takács 1997 = Tenigl-Takács László, *India története*, Bp., Medicina–A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 1997.
Természetnek 1801 = *A' Természetnek Fia*. Lafontaine által, Kassán, Füskuti Landerer Ferentz költségével és betüivel, 1801.
Toldy 1865 = *Verseghy Ferencz Költeményei*, összeszedte Toldy Ferenc, Pest, Heckenast, 1865.
Tóth 2005 = Tóth Árpád, *Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban,* Bp., L'Harmattan Kiadó, 2005 (A múlt ösvényén).
Tóth 2013 = Tóth Gergely, *A magyar történetírás kritikája és megújítási programja az 1740-es évekből. Bél Mátyás és a Scriptores rerum Hungaricarum*, Történelmi Szemle, 2013/4, 593–617.
Turányi 1963 = Turányi Kornél, *A Józsefváros kialakulása = Tanulmányok Budapest múltjából*, 15, szerk. Gerevich László, Tarjányi Sándor, Bp., Akadémiai Kiadó, 1963, 329–362.
Turóczi-Trostler 1953 = Turóczi-Trostler József, *Az Archipoeta és a magyar irodalom*, ItK, 1953/1–4, 97–109.

Unger 1787 = [Unger, Friederike Helene], *Karoline von Lichtfeld. Eine Geschichte in zwei Theilen*, Berlin, bei Johann Friedrich Unger, 1787.
Uránia 1999 = *Első folyóirataink: Uránia*, szerk. Szilágyi Márton, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 1999 (Csokonai Könyvtár: Források, Régi Kortársaink, 6).

Váczy 1997 = Váczy Kálmán, *Carl Linné (1707–1778) a természet rendszerezője. Vallomásai műveiről,* Kolozsvár, Stúdium Kiadó, 1997.
Vári 2000 = Vári András, *Etnikai sztereotípiák a Habsburg Birodalomban a 19. század elején. Szövegek es szerzők*, Tabula, 2000/1, 48–76.
Vass 2009 = Vass Erika, *A búcsú és a búcsújárás mint rituális dráma*, Bp., Lexika Kiadó–MTA Könyvtára, 2009.
Verseghy 1790 = [Verseghy Ferenc], *A' Világnak közönséges Történetei*. Írta Frantzia' nyelven Abbás Millót Úr a' Lugdúnumi (Lioni) Academiának Tagja. Első kötet. A' Régi Nemzetek, Pesten és Budán, Wingand Ján. Mih. Könyvárosnál, 1790.
Verseghy 1793a = Verseghy Ferenc, *Mi a Poézis? és ki az igaz poéta?* egy rövid elmélkedés, Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzéllya és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyeztetésének helytelenségével' eggyütt előállíttatnak. Megtóldva: Horátziusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével melly Költőmesterségnek is neveztetik, és egynéhány Költeményes Enyelgésekkel, Budán', Landerer Katalin' betőivel és költségével, 1793.
Verseghy 1793b = [Verseghy Ferenc], *[Budáról…]*, Magyar Hírmondó, 1793/42, 737–739.
Verseghy 1804 = [Verseghy Ferenc], *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömrűl kedves Uram Bátyámnak víg élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektűl hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásibúl tanúltam. Első kötetke*, Pestenn, Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál, 1804.
Verseghy 1805a = [Verseghy Ferenc], *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak, mostoha ükömrűl kedves Uram Bátyámnak víg élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektűl hallottam, részént pedig szórúl szóra közlendő írásibúl tanúltam. Második kötetke*, Pestenn, Eggenberger Jósef Könyvárosnál, 1805.
Verseghy 1805b = *Eduárd Skócziában, avvagy eggy szökevénynek az éjszakája. Valóságos Történetből csinálltt Nézőjáték három felvonásban*, mellyet franczian nyelvenn írt Düval Úr, a' Szerzőtűl közlött kézírásbúl németre fordított szabadon a' Bécsi Császári és Királyi Theátrom' számára Kotzebue Augustus Úr, németből pedig magyarra V. F., Pestenn, Eggenberger, 1805.
Verseghy 1805c = Franz Verseghy, *Neuverfasste Ungarische Sprachlehre, worin die verschiedenen Mund– und Schreibarten der ungarischen Sprache kurz angezeigt, die Regeln aus dem morgenlandischen Bau der Sprache selbst hergeleitet, mit den deutschen Redensarten zusammengehalten, und durch Beispiele erläutert werden.* Mit einem Anhangem, worin eine Sammlung der zum Sprechen nöthigsten Wörter, und der gewöhnlichsten Redensarten des sittlichen Umgangs; dann einige Gespräche, Erzählungen, Briefe, und Gedichte enhalten sind, Pesth, Eggenberger, 1805.
Verseghy 1805d = Verseghy Ferenc, *A' tiszta magyarság avvagy a' csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések. Követi ezeket a' cadentiák' lajstroma, mellynek hasznát a' filologusok és a' poéták eggyaránt vehetik*, Pestenn, Eggenberger, 1805.

Verseghy 1805e = Verseghy Ferenc, *Neve napjára gróf Szapáry János úrnak*, Budánn, A Királyi Universitás Betűivel, 1805.
Verseghy 1805f = *Száz esztendőre szólló újjolag fordított, kijobbított és megöregbített Kalendáriom 1805dik Esztendőtűl fogva 1905dikig, mellyben a' bujdosó csillagokrúl való értekezésenn, a húsvétnak és pünkösdnek tábláinn, a hóldnak mutatójánn, és két mulatságos történetenn kívül feltalállyák a' Gazdák az úgy nevezett Földművelők' Reguláit is sok egyéb hasznos tanításokkal együtt a' külömbféle kalendáriumokról, és üdő számlálásokról, a mennydörgések alatt való magunk' viseléséről, a' mezei gazdaságrúl, az egészségnek fenntartásárúl, a' természetnek külömbféle mértékletirúl és az üdő változásainak előre való gyanításárúl*, Pestenn, Eggenberger, 1805.
Verseghy 1806a = Verseghy Ferenc, *A' magyar músának háladatos öröme Herculesnek amaz öntött képzeténn, mellyet felséges urunk Jósef Magyar és Cseh országnak örökös királyi, Austriának pedig fő herczegje és Magyar országnak nádor-ispánnya a pesti nemzeti könyvtárháznak ajándékozott*, Budánn, A' Királyi Magyar Universitás Betűivel, 1806.
Verseghy 1806b = Verseghy Ferenc, *Tisztelete ő excellentiájoknak Puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári és királyi felségünk' valóságos belső consiliariussának, és kegyelmes hitvessének, Kesseleőkeöi Majthényi Mária asszonynak, ama' két jeles fundátiónak alkalmatosságával, mellyeket a' betegek' számára tettek*, Budánn, A' Királyi Magyar Universitás Betűivel, 1806.
Verseghy 1806c = Verseghy Ferenc, *Háladatos örömdal, mellyet ő excellentiájoknak, puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári és királyi felségünk' valóságos belső tanácsossának, és kegyelmes hitvessének, kesseleőkeöi Majthényi Mária asszonynak tiszteletére a' Budai Klastromban énekeltek Szent Erzsébetnek szerzetes Leányai, midőn Ő Excellentiájoknak fundátiójára az első három Magyar Szűzet, más kettővel eggyütt, a' Szent Szerzet' ruhájába felöltöztették Mindszent' havának 5dik napjánn 1806*, Pestenn, Patzko, 1806.
Verseghy 1806d = [Verseghy Ferenc], *Magyar Aglája, avvagy Kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben*, Budánn, A' Királyi Magyar Universitás betűivel Eggenberger József' Pesti Könyvárosnak költségére, 1806.
Verseghy 1806e = *Makula-nélkül-való tükör, Melly az Üdvözítő Jézus Krisztusnak és Szent Szülőjének életét, úgy keserves kínszenvedését is, és halálát adgya elő*, Budánn, A' Királyi Magyar Universitás Betűivel és költségével, 1806.
Verseghy 1807a = [Verseghy Ferenc], *A' Magyar Hárfásnak részént Aglájából vett, részént újonnan Szerzett Énekei Fortepiánóra*, Pestenn, Eggenberger, 1807.
Verseghy 1807b = *A' hamar és olcsón gyógyító ló-orvos, avvagy Értekezések a' Lónak szépségeirűl, hibáirúl, nyavalyáirúl 's azoknak gyógyításárúl, és a' lovaknak gondviselésérűl, kivált az útonn. Megtoldva Hasznos Oktatásokkal a' szarvas marháknak nyavalyáirúl, 's azoknak gyógyításárúl, és kivált a' Marhadögrűl*, Pestenn, Eggenberger, 1807.
Verseghy 1807c = *ABC könyvetske a' nemzeti iskoláknak hasznokra. ABC oder Namenbuchlein zum Gebrauche der Nazionalschulen in dem Königreiche Ungarn*, Ofen, König. Ung. Universitätsschriften, 1807.
Verseghy 1808a = [Verseghy Ferenc], *Gróf Kaczaifalvi László, avvagy a' természetes ember. A' Magyar Aglájának szerzője által*, Pest, Patzkó, 1808.
Verseghy 1808b = [Verseghy Ferenc], *Báró Külneki Gilméta kisasszony, és Aranypataki György. Eggy érzékeny történet a' legújjabb üdőkbül*, Pest, Eggenberger, 1808.
Verseghy 1808c = [Verseghy Ferenc], *Hálaadó Dal, mellyet Ő Excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak… és kegyelmes Hitvessének… mély tisztelettel ajánlották az Ő Excellentiájok által kegyesen fundáltt első Magyar Apáczák… mikor Szent Örzsébetnek Szer-*

zetéhez a' Budai Klastromban felesküdtek Februáriusnak 2dik napjánn 1808. esztendőben Pestenn, Pest, 1808.

Verseghy 1808d = *Panis quotidianus animae, seu preces selectae Christiano-catholicae*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1808.

Verseghy 1809a = *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke. Die Treue und der Nazionalgeist der Ungarn. Énekes játék két felvonásban, melly a' Budai és Pesti Theátromban elő-adatott.* Vitéz Sorz Oberster Úrnak verseiből szabadon fordította Verseghy Ferencz. Muzsikába tette Pacha Gáspár, a' Magyar Theátromnak Musikaszerzője, Pestenn, Trattner, 1809.

Verseghy 1809b = *Hiteles előadása a' spanyol történeteknek az Aranjuezi nyugtalanságoknak fellobbanásától fogva a' Bajóni Juntának befejezéséig*. Írta Cevallos Pedro Úr, Ő Katholika Felségének, VII. Ferdinándnak Első Kormány-Secretáriussa, Magyar Országban, 1809.

Verseghy 1809c = *ABC könyvetske a' magyar falusi oskolák' számára*, Budán, A' Királyi Universitás betűivel, 1809.

Verseghy 1810a = [Verseghy Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett eggy Emberszerető Hazafi*. 1. kötet, melly bevezetés gyanánt szolgál,'s az embernek tulajdonságirúl, és külömbféle organizátióirúl,'s az úgy nevezetett természetnek és vadságnak állapotirúl értekezik, Budánn, A' Magyar Királyi Universitás Typographiájának betűivel, 1810.

Verseghy 1810b = [Verseghy Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett eggy Emberszerető Hazafi*. 2. kötet, melly a' társaságos életnek hajnalodásárúl, a' kis országoknak kezdetérűl, a' régi napkeleti birodalmaknak eredetérűl, és a' chínai nemzetnek történeteirűl, országlásárúl, relígyiójárúl és culturájárúl értekezik, Budánn, A' Magyar Királyi Universitás Typographiájának betűivel, 1810.

Verseghy 1810c = Verseghy Ferenc, *Halotti tisztelete ő excellentiájának, néhai nagy méltóságú Puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári, királyi felségünk' titkos tanácsossának, és arany sarkantyús vitéznek, ki 1810ben Decembernek 21dik napjánn regel öt órakor végezvén drága életét, ugyanazon holnapnak 23dikán a' T. Budai Apáczáknak Templomába temettetett*, Budánn, A' Királyi Magyar Universitás betűivel, 1810.

Verseghy 1811 = [Verseghy Ferenc], *Az Emberi Nemzetnek történetei, mellyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett eggy Emberszerető Hazafi*. 3. kötet, melly az Indiai történetekrűl, a' törvényeknek eredetérűl és külömbféle nemeirűl, a' régi napkeleti despotizmusrúl,'s az országlásnak többféle formáirúl értekezik, Budánn, A' Királyi Magyar Universitás betűivel, 1811.

Verseghy 1812 = [Verseghy Ferenc], *Vak Béla, a' magyarok királlya. A' történetírásbúl vontt románo rajzolat*, Pest, Eggenberger, 1812.

Verseghy 1813 = [Verseghy Ferenc], *Almarék erdélyi herceg, avvagy a' szebeni erdő. A' történetírásbúl vontt románo rajzolat*, Pest, Eggenberger, 1813.

Verseghy 1816 = [Verseghy Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 1: Etymologia linguae hungaricae: Sectio 1: Etymologia Nominum ac Pronominum*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1816.

Verseghy 1817a = [Verseghy Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 2: Syntaxis linguae hungaricae: Sectio 1: Syntaxis nominum ac pronominum*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.

Verseghy 1817b = [Verseghy Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 3: Usus aestheticus linguae hungaricae: Sectio 1: Ornati sermonis partii gradus, et epitome legum aestheticarum, quibus ars oratoria et poetica innititur*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.
Verseghy 1817c = [Verseghy Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 3: Sectio 2: Epitome Rhetorices et Poetices partiae, cum Appendice de stilo curiali hungarico*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.
Verseghy 1818 = Verseghy Ferenc, *A' Filozofiának Talpigazságira épített Felelet a' Nemzeti Muzéum' nevében a' Magyar Nyelv iránt tett, 's az 1818. esztendőben, Bőjt elő havának 7dik napjánn a' Hazai Tudósításokba iktatott Kérdésekre, mely Értekezés gyanánt is szolgál egyszersmind a' Nyelvművelésnek mivoltárúl és akadállyairúl*, Budánn, a' Királyi Magyar Universitásnak betűivel, 1818.
Verseghy 1821 = [Verseghy Ferenc], *Magyar Grammatika avvagy Nyelvtudomány, mellyben a' Hazai Nyelvnek sükeres okokra épített Regulái napkeleti nyelvhez illő tanításrenddel mind és pontosan előterjesztetnek. A' Magyar Nemzeti Oskolák' számára*, Budánn, a' Királyi Magyar Universitás' betűivel, 1821.
Verseghy 1911 = Verseghy Ferenc, *Gróf Kaczaifalvi László avagy a természetes ember. Egy igen mulatságos tanúságokkal bővelkedő történet*, kiad. Mikszáth Kálmán, Bp., Franklin Társulat, 1911 (Magyar Regényírók Képes Kiadása).
Verseghy 1972–1979 = Verseghy Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése*, ford. Bartha Lászlóné, Borók Imre, Győri Gyula, Imre István, Lukácsi Hubáné, Száz Kázmér, szerk. Szurmay Ernő, I–XII ., Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1972–1979.
Verseghy 1973 = Verseghy Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése III. rész. A magyar nyelv művészi felhasználása, 1. szakasz. Az ékes anyanyelv fokozatai és azon művészi szabályok kivonatai, amelyekre a szónoki és a költői művészet támaszkodik, 1. füzet*, ford. Bartha Lászlóné, Borók Imre, Győri Gyula, Imre István, Lukácsi Hubáné, Száz Kázmér, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1973.
Verseghy 1974 = Verseghy Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése III. rész. A magyar nyelv művészi felhasználása, 1. szakasz. Az ékes anyanyelv fokozatai és azon művészi szabályok kivonatai, amelyekre a szónoki és a költői művészet támaszkodik, 2. füzet*, ford. Bartha Lászlóné, Borók Imre, Győri Gyula, Imre István, Lukácsi Hubáné, Száz Kázmér, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1974.
Verseghy 1983 = *Verseghy Ferenc kiadatlan írásai, II. kötet*, kiad. Deme Zoltán, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1983.
Verseghy 1987 = *Verseghy Ferenc kiadatlan írásai, III. kötet*, kiad. Fried István, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
Verseghy 1989 = *Verseghy Ferenc, Földi János, Fazekas Mihály válogatott művei*, vál. jegyz. Julow Viktor, Vargha Balázs, V. Gimes Ágnes, Bp., Szépirodalmi, 1989 (Magyar Remekírók).
Verseghy 1996 = *A korán jött ember. Válogatás Verseghy legérdekesebb műveiből*, vál. bev. Deme Zoltán, szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1996.
Verseghy 2014 = *Verseghy Ferenc drámái*, kiad. Doncsecz Etelka, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2014 (Csokonai Könyvtár. Források, Régi kortársaink, 17).
Völgyesi 2007 = Völgyesi Orsolya, *Egy siker kudarca. Kuthy Lajos pályafutása*, Bp., Argumentum, 2007 (Irodalomtörténeti Füzetek, 163).

Wéber 1959 = Wéber Antal, *A magyar regény kezdetei*, Bp., Akadémiai, 1959 (Irodalomtörténeti Könyvtár, 5).
Weiner 1810 = Weiner, Heinrich, *Elisene, Herzogin von Siebenbürgen, oder Wald bei Hermannstadt. Ein grosses Ritterschauspiel in 4 Akten*, Augsburg, 1810.
Weissenthurn 1809 = Weissenthurn, Johanna Franul von, *Der Wald bei Hermannstadt. Ein romantische Schauspiel in vier Aufzügen*, Wien, 1809.
Weissenthurn 1810 = Weissenthurn, Johanna Franul von, *Schauspiele. Fünfter Band*, Wien, In der Degenschen Buchhandlung, 1810.
Weszprémi 1760 = Weszprémi István, *A' Kisded Gyermekeknek nevelésekről való Rövid Oktatás, Mellyben elöl-adatik Miképen kellessék azokkal bánni Születésektöl fogva három Esztendös korokig. Hozzá-adattak a' végin az Egésségnek fenn-tartására, És a' Hoszszu Életnek megnyerésére tartozó Szükséges Regulak*, Kolo'sváratt, Nyomt. Páldi István által, 1760.
Wittmann 2000 = Wittmann, Reinhard, *Az olvasás forradalma a 18. század végén? = Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*, szerk. Guglielmo Cavallo, Roger Chartier, ford. Sajó Tamás, Bp., Balassi, 2000, 321–347.

Zachar 1990 = Zachar József, *Csaták, hadvezérek, katonák a XVIII. században*, Bp., Tankönyvkiadó, 1990.
Zakar 2006 = Zakar Péter, *Katonai házassági perek Mária Terézia korában*, Aetas, 2006/2–3, 69–92.
Zolnai 1914 = Zolnai Béla, *I. Kont: Bibliographie française de la Hongrie (1521-1910) Avec un inventaire sommaire des documents manuscrits*, MKSz, 1914/2, 172–176.
Zvara 2014 = Zvara Edina, *Esterházy Miklós (1765–1833) herceg, a magyar művelődés támogatója*, MKsz, 2014/3, 374–381.

Zsámboki 1997 = Zsámboki László, *Az Erdélyi Fejedelemség bányászata = A magyar bányászat évezredes története*, I., szerk. Faller Gusztáv, Kun Béla, Zsámboki László, Bp., Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület, 1997, 193–195.

Névmutató

Adenet le Roi 550
Aelianus, Claudius 75, 500
Ajtay Sámuel 509, 561
Almási Balogh Sámuel 509, 523, 561
Álmos herceg (Álmus) 365–383, 390, 391, 397, 398, 536, 537, 538, 539, 540, 542
Álmos (Árpád-házi herceg) 542
Amiensi Péter 368, 539
Anonymus 566
Antonius, Marcus 97, 506
Aranka György 509
Archipoeta 500, 571
Árpád vezér 203, 518
Aulnoy, Marie-Catherine d' 556

Balázs Péter 525, 561
Bálint Sándor 551, 561
Bán Péter 568
Bánlaky József 539, 540, 543, 561
Bárány Lászlóné 570
Bardoly István 563
Barna Gábor 551, 561, 567
Barta Gábor 551, 567
Bartha Lászlóné 575
Bartoniek Emma 543, 561
Bayer József 530, 561
Bede Anna 489, 505,
Béla, I. (magyar király) 538
Béla, II. (magyar király) 368–392, 395–399, 402, 403, 405, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543
Béla, III. (magyar király) 538
Beleznay Miklósné (Podmaniczky Anna Mária) 523
Belnay György Alajos 561
Bendl Júlia 561
Benkő József 504, 561
Berényi Gábor 568
Berkeszi István 565
Berlász Jenő 566
Bernardin de Saint-Pierre, Jacques-Henri 509
Bessenyei György 539, 561
Bíró Ferenc 561, 570
Bitterli, Urs 512, 561
Blaschke János 550
Bódi Katalin 483, 544
Bodrogi Ferenc Máté 483
Bollók János 566
Bolonyai Gábor 569
Borisz (trónkövetelő) 402, 404, 540, 543
Borók Imre 575
Borzsák István 565, 571
Bouillon Gottfried 368, 539
Bozóki István 509, 561
Brutus (Brútus), Marcus Iunius 97, 506
Buffon, Georges-Louis Leclerc 19, 75, 93, 491
Burián Pál 562
Burke, Peter 474, 561
Busa Margit 566
Busbecq, Ogier Ghiselin de 77, 501

Caesar, Caius Julius 506, 530
Caigniez, Louis-Charles 544, 545, 548, 550, 553, 562
Castelli, Ignaz Franz 545, 547, 548, 562
Cato (Kátó), Marcus Porcius Maior v. Minor 43, 495
Chardin, Jean-Baptiste 75, 76, 500
Chartier, Roger 476, 562, 576
Chudy József 493
Condillac, Étienne Bonnot de 465, 504, 562
Cowley, Abraham 27, 492
Czifra Mariann 483, 562

Császár Elemér 480, 481, 509, 511, 537, 562
Csata Adél 550, 553, 562
Csécsy Imre 568
Cseri Péter 509, 562
Csetri Elek 498, 562
Csokonai Vitéz Mihály 509, 510, 562
Csorba Csaba 515, 562

Deák Attila 563
Deáky Fülöp Sámuel 509, 512, 562
Debreczeni Attila 481, 483, 562, 571
Deme Zoltán 504, 510, 555, 563, 575
Desgraves, Louis 525, 563
Devecseri Gábor 505, 565, 569
Diodórosz (Diodórus) 94, 505
Dobóczki Pál 523, 563
Dobolán Katalin 563
Doncsecz Etelka 469, 470, 471, 475, 481, 483, 563, 575
Drury, Nevill 491, 520, 557, 563
Dugonics András 476, 539, 563

Eggenberger József 53, 247, 363, 407, 471, 476, 480, 488, 497, 522, 523, 537, 550, 566, 572, 573, 574
Empedoklész (Empedocles) 302, 303, 532, 533
Engel Pál 566

Fábián Pál 489, 563
Fábri Anna 523, 563
Faller Gusztáv 576
Farbaky Péter 495, 563
Farkas Ferenc 549
Farkas József 509, 563
Farkas Károly 509, 563
Fáy András 509, 563
Felícia (magyar királyné) 540
Festetics Antal 490
Ferenczy János 469, 471, 489, 565
Filoramo, Giacomo 557, 563
Fodor Pál 551, 563
Fogarasi György 564
Földi János 504, 563
Földy József 571
Font Márta 537, 538, 563

Fried István 470, 476, 478, 480, 487, 488, 506, 537, 555, 563, 564, 575
Fülöp András 556, 564
Fülöp Géza 472, 564, 566

Gaál György 478, 487, 488, 564
Gall, Franz Joseph 524
Gálos Rezső 486, 506, 558, 564, 566
Gárdonyi Albert 489, 536, 564
Gárdonyi Klára, Cs. 566
Gazda István 489, 523, 564
Gebei Sándor 551, 564
Geréb László 567
Gerevich László 541, 564, 571
Gerő László 564, 567
Gertrúd (Árpád-házi hercegnő) 542
Géza, I. (magyar király) 537, 538
Géza, II. (magyar király) 405, 542, 543
Gheorghiu, N. A. 544, 553, 564
Gimes Ágnes, V. 490, 575
Gintli Tibor 571
Gönczy Monika 571
Grabarits István 533, 564
Granasztói Olga 473, 564
Graves, Robert 494, 495, 496, 541, 552, 553, 564

György Lajos 509, 511, 520, 522, 523, 537, 565
Győri Gyula 575

Hafner, Philipp 493, 530
Hajdú Lajos 524, 565
Halmágyi Miklós 550, 565
Hanák Péter 499, 526, 565
Hartleben Konrád Adolf 9, 101, 478, 487, 488, 489, 536, 545, 548, 550, 561, 564, 565, 572
Hartvig Gabriella 479, 487, 565
Hász-Fehér Katalin 475, 565
Heckenast Gusztáv 571
Herder, Johann Gottfried 111, 480, 506, 508, 511
Hermann Róbert 568
Hermina főhercegné 516
Hérodotosz (Herodotus) 75, 76, 500, 565

Hevesi András 544, 550, 565
Hider Ali 239, 240, 241, 521
Hites Sándor 470, 472, 473, 474, 475, 476, 565
Hodinka Antal 540, 565
Hofer Tamás 474, 565
Hofmannsegg, Johann Centurius Hoffmann von 528, 529, 565
Hogarth, William 138, 514
Hölbling János 526
Holler László 542, 565
Holosovszky Imre 549, 565
Homassel-Hecquet, Marie-Catherine 505
Horatius (Horátius), Quintus Flaccus 10, 54, 102, 302, 303, 489, 505, 532, 565
Horvát István 470, 471, 488, 489, 565,
Horváth Judit 508, 566
Hovánszki Mária 483, 486, 495
Hufeland, Christoph Wilhelm 305, 533
Huszti Tímea 569
Hutás Magdolna 489, 566

Ilona (magyar királyné) 371–376, 378, 379, 380, 384–388, 391, 392, 393, 395–399, 536, 539, 541, 543
Ilosvay Sámuel 480, 509, 522, 566
Imre István 575
István, II. (magyar király) 380, 382, 389, 391, 396, 397, 398, 402, 537, 540, 542
István, IV. (magyar király) 542

Jankovits László 564
Joó Tibor 486, 566
József, II. (magyar király) 516, 524, 526
József nádor 471, 516
Juhászné Marosi Edit 483
Julow Viktor 575

Kálmán (magyar király) 365–368, 377–384, 386, 388, 389, 390, 391, 397, 402, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 543
Kapronczay Károly 564
Kardos Albert 490, 514, 530, 566
Kármán József 474
Károlyi István 497
Kazinczy Ferenc 471, 472, 474, 475, 485, 566
Kerényi Ferenc 470, 472, 473, 523, 566, 568
Kézai Simon 518, 566
Kisbán Eszter 565
Kisfaludy Sándor 474, 475, 566
Kis János 474, 475, 509, 566, 567
Kiss Erzsébet, F. 527, 568
Kitaibel Pál 504, 566
Kleopátra 282, 530
Knapp Éva 543, 566
Kölcsey Ferenc 475, 566
Köpeczi Béla 512, 551, 566, 567
Körmendi Tamás 538, 567
Kőszeghy Péter 563
Kőszeghy-Winkler Elemér 512
Kovács Béla 556, 567
Kovács Kiss Gyöngy 564, 568
Kovács Szilvia 540, 567
Kövendi Dénes 569
Krauss, Johann Paul 543
Kreskay Imre 495
Kristó Gyula 538, 540, 566, 567
Küküllei János 401, 404, 542, 543, 567
Kultsár István 473, 522
Kun Béla 576
Kunt Ernő 541, 567
Kurcz Ágnes 542, 567

Labádi Gergely 476, 495, 522, 567
Lafontaine, August Heinrich Julius
La Hontan, Louis-Armand de Lom d'Arce de 75, 76, 500
Landerer Anna 563
Landerer Ferenc 571
Landerer Katalin 572
Landerer Lajos 569
Landerer Mihály 522, 562
László, I. (magyar király) 365, 536, 538
László, II. (magyar király) 542
László Csaba 563
Lavater, Johann Kaspar 90, 504, 524, 529
Le Blanc, Marie-Angélique Memmie 505
Lehel vezér 203, 518
Linné, Carl von 93, 504, 505
Lübeck (Lübek), Johann Karl 488
Lukácsi Hubáné 575

Magdus Rita 563
Magyar Erzsébet 490, 567
Majthényi Mária 481
Makk Ferenc 566
Marcellinus, Ammianus 75, 500, 567
Margócsy István 469, 470, 489, 567
Marsden, William 519, 568
Martinelli, Anton Erhard 526
Martini, Friedrich Heinrich Wilhelm 93, 505
Mezey Barna 527, 568
Mihály Vilma-Irén 562
Mikszáth Kálmán 512, 575
Millot, Claude-François-Xavier 489, 521
Molnár V. Attila 504, 568
Montesquieu 525, 526, 568
Montolieu, Isabelle de 523, 568
Morlin Adorján 487, 568
Münster, Sebastian 77, 501
Muraközy Gyula 532, 565

Nagy Ágoston 525, 568, 569
Nagy István 527, 568
Nagy Károly (frank császár) 544, 550
Nagy Lajos 516, 568
Nagy-L. István 514, 533, 568
Nagy Rózsa 525, 568
Németh György 569
Nehring, Dorothee 499, 568
Notheisz Jánosné 511, 568

Oborni Teréz 551, 568
Onder Csaba 566
Orbán László 483
Orlovszky Géza 564
Otrokocsi Fóris Ferenc 110, 508
Ovidius, Publius Naso 93, 505, 569

Pál József 571
Páldi István 576
Pálosfalvi Tamás 570
Pálóczi Horváth Ádám 500
Pápai Páriz Ferenc 105, 106, 507, 569
Pap Levente 562
Patacsich József 516, 569
Patzkó Ferenc Ágoston 512
Patzkó Ferenc József 113, 480, 511, 512, 573
Pelloutier, Simon 75, 76, 500
Penke Olga 525, 536, 561, 563, 569
Peres Zsuzsanna 492, 514, 532, 569
Perinet, Joachim 500, 530
Péter (horvát király) 365, 538
Petercsák Tivadar 564
Pieldner Judit 562
Pipin (frank király) 550
Platón (Plátó) 76, 501, 569
Pléh Csaba 524, 569
Plinius, Caius Secundus 19, 491
Pogány György 473, 569
Pompeius (Pompéjus), Cnaeus Magnus 97, 506
Poór János 526, 569
Porkoláb Tibor 525, 569
Prati, Fortunato de 526
Pray György 401, 537, 542
Predszláva (kijevi hercegnő) 380, 389, 402, 403, 404, 537, 540
Preisich Gábor 515, 516, 526, 569
Ptolemaiosz, XII. 530
Pukánszky Béla 526, 569
Pukánszkyné Kádár Jolán 562
Puskely Mária 498, 569

Ráday Gedeon 500
Rédvay István 514, 569
Rehm, Christoph Peter 487
Rékasy Ildikó 509, 569
Révai Miklós 471, 489, 569, 570
Richter, Joseph 487
Romsics Ignác 563
Rösler, Johann Joseph 545, 547, 548, 562
Rousseau, Jean-Jacques 479, 509, 511, 570

Sághy Sándor 477, 570
Ságvári György 513, 531, 570
Sajó Tamás 562, 576
Schedius Lajos 488
Schikaneder, Emanuel 530
Schindelmayer, Karl Robert 114, 248, 511, 512

Schwandtner, Johann Georg 401, 404, 537, 542, 543, 570
Sebestyén Pál 568
Shklar, Jugith N. 525, 570
Sigray Jakab 486
Simon Róbert 567
Smith, Charles John 520, 570
Soós Imre 556, 557, 570
Soós István 524, 565, 570
Sterne, Laurence 478, 486, 487, 570
Stipta István 527, 570
Sugár István 557, 570
Swift, Jonathan 335, 534

Szajbély Mihály 470, 472, 473, 474, 478, 479, 570
Szalisznyó Lilla 470, 571
Szalkay Antal 493
Szántó Imre 557, 571
Szapáry János 471
Szauder József 476, 506, 571
Szauder Józsefné 565
Száz Kázmér 575
Széchényi Ferenc 471
Széchényi György 526
Szegedy-Maszák Mihály 564, 570
Szenczi Molnár Albert 105, 507
Szepesy Gyula 567
Szíjgyártó László 564
Szilágyi János 494, 571
Szilágyi Márton 470, 488, 523, 562–563, 571, 572
Szókratész (Socrates) 90, 465, 504, 558
Szőnyi György Endre 486, 571
Szovák Kornél 566
Sztrabón (Strábo) 77, 501, 571
Szurmay Ernő 564, 567, 568, 575
Szvjatopolk (kijevi nagyfejedelem) 380, 402, 540

Tacitus, Publius Cornelius 76, 501, 571
Takáts József 470, 571
Tántsits (Tansics) Ignác 486
Tapodi Zsuzsa 562
Tarjányi Sándor 571
Tarnai Andor 568
Taxner-Tóth Ernő 472, 571
Temesi Alfréd 565
Tenigl-Takács László 517, 520, 521, 571
Toldy Ferenc 475, 571
Török István 545
Tóth Árpád 516, 571
Tóth Barna 483
Tóth Gergely 543, 571
Trattner János Tamás 497, 563, 574
Trattner Mátyás 52, 497, 563
Trencsényi-Waldapfel Imre 567
Tulp, Nicolaes 94, 505
Turányi Kornél 516, 571
Turóczi-Trostler József 500, 571
Tüskés Gábor 543, 566
Tyson, Edward 95, 505

Újvári Edit 571
Unger, Friederike Helene 523, 572
Ungváry János 530
Uroš, I. (szerb fejedelem) 369, 371–375, 377–379, 381, 382, 384, 386, 388, 391, 392, 536, 539

Váczy János 566
Váczy Kálmán 504, 572
Vaderna Gábor 488, 571
Vargha Balázs 575
Vári András 499, 572
Várkonyi Ágnes, R. 551, 570
Vass Erika 551, 572
Veres András 570
Veres Gábor 564
Veszprémy László 566
Völgyesi Orsolya 470, 575
Voltaire (François-Marie Arouet) 509

Waldstein, Franz de Paula Adam 504, 566
Wéber Antal 478, 556, 576
Wéber Simon Péter 563, 566
Weidmann, Paul 530
Weiner, Heinrich 545, 547, 576
Weingand János Mihály 497, 523, 537, 550
Weissenthurn, Johann Franul von 545, 546, 576
Weszprémi István 526, 576

Wieland, Christoph Martin 555, 556
Wigand Ottó 561
Wittmann, Reinhard 474, 576

Zachar József 514, 576
Zakar Péter 531, 576
Zimonyi István 540, 567
Zolnai Béla 545, 576
Zvara Edina 488, 576

Zsámboki László 551, 576
Zsófia (Árpád-házi hercegnő) 542
Zsoldos Attila 567

A SOROZATRÓL

A Debreceni Egyetem Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézete és a Debreceni Egyetemi Kiadó által közösen gondozott *Csokonai Könyvtár* monográfiasorozat első darabja 1993-ban jelent meg, s azóta évente átlagosan három kötet lát napvilágot belőle. E sorozat testvérvállalkozása a *Csokonai Könyvtár: Források* című, irodalomtörténeti forrásokat közreadó jelen sorozat, amelynek hátterét elsősorban az intézetben működő textológiai műhely jelenti.

A sorozat *feltáró* és *felfedező* jellegű egyszerre. Céljának tekinti, hogy a tudományos kutatás és az oktatás számára hozzáférhetővé tegyen olyan szövegeket, amelyek ha egykor nyomtatásban meg is jelentek, ma már alig elérhető kiadványokban olvashatók, vagy amelyek kéziratos voltuk miatt mindmáig ismeretlenek maradtak. A közreadással egyúttal ráirányítjuk a szakmai figyelmet a kiválasztott művekre, műcsoportokra, kapcsolódva ezzel napjaink erőteljes rekanonizációs folyamataihoz. (A feltáró és a felfedező jelleg kötetenként eltérő arányokat mutathat.)

A szöveggondozásban egységesen a kritikai kiadások normái és eljárásai az irányadóak, a sorozat kötetei azonban nem feltétlenül közölnek részletes szövegkritikai apparátust, a szöveg- és kiadástörténetet összefoglalóan is ismertethetik. A szövegek megértését segítő magyarázó jegyzetek teljes filológiai feldolgozásra törekszenek. A kötetek kísérőtanulmányai minden esetben felvállalják a kiadott szövegek alaposabb értelmezését és kontextualizálását is.

MEGJELENT:

Kisfaludy Sándor: Szépprózai művek
Kemény Zsigmond: Kisregények és elbeszélések
Bolyai Farkas: Drámák
Arany János: Tanulmányok és kritikák
Retorikák a reformáció korából
Első folyóirataink: Uránia
Első folyóirataink: Orpheus
Dugonics András: Etelka
Retorikák a barokk korból
Nagyari József tábori prédikációi
Első folyóirataink: Magyar Museum I–II.
Schedius Lajos János széptani írásai
Petelei István összes novellái I–II.
Pántzél Pál önéletírása és más munkái
Szerdahely György Alajos: Aesthetica (1778)
Petelei István összes novellái III–IV.
Verseghy Ferenc drámái
„Zrínyi, Zriny, Zrinski". A Zrínyi-mítosz a német nyelvű irodalomban 1800 körül
„Irjátok a mi tollatokra jön". Egressy Gábor családi levelezése (1841–1865)